

TRAGTATUS DOGMATICUS

DE POENITENTIA

TOM. II. DE CONTRITIONE ET CONFESSIONE

EMMANUEL DORONZO, O.M.I.

S.T.D., Ph.D.

Associate Professor of Theology
The Catholic University of America

EX TYPOGRAPHIA BRUCE

Milwaukee

Imprimi potest: Stanislas Laroche, Superior Provincialis
Nihil obstat: Joseph C. Fenton, Censor Deputatus
Imprimatur: ψ Joannes M. McNamara, D.D., Episcopus Eumcnia,
Administrator Archidiocccsis Baltimorensis et Washingtoniensis

September 5, 1947

Copyright, 1951
The Bruce Publishing Company
Printed in the United States of America

ORDO PARTIUM

DE POENITENTIA

Tom. II. De Contritione et Confessione

CAPUT IV. DE CONTRITIONE

- Art. 23. Utrum dentur duae contritiones, essentialiter ab invicem distinctae, altera nempe perfecta, quae dicitur simpliciter contritio, altera vero imperfecta, quae dicitur attritio. 2-28
- Art. 24. Utrum attritio possit fieri contritio. 28-36
- Art. 25. Utrum contritio salutaris, tam perfecta quam imperfecta, sive extra sive intra sacramentum, debeat esse vera, realis, proprie dicta, formalis, dilectiva, supernaturalis, efficax, universalis, appetitativa summa. 36-107
- Art. 26. Utrum interior contritio sit pars necessaria, essentialis et per se hujus sacramenti. 107-117
- Art. 27. Utrum et quomodo contritio debeat uniri aliis partibus sacramenti, scilicet confessioni et absolutioni. 117-130
- Art. 28. Utrum interior contritio sit res et sacramentum. 130-153
- Art. 29. Utrum eadem contritio, quae requiritur et sufficit ad fructum sacramenti, requiratur etiam ad ejus valorem, ita ut hoc sacramentum nequeat esse validum et informe, nec consequenter reviviscere. 153-194
- Art. 30. Utrum perfecta contritio sit essentialiter connexa cum charitate. 194-219
- Art. 31. Utrum omnis et sola perfecta contritio justificet extra sacramentum, etsi ex voto sacramenti. 219-236
- Art. 32. Utrum attritio formidolosa, seu dolor conceptus ex timore simpliciter servili, sit honesta et utilis ad salutem. 236-278
- Art. 33. Utrum omnis vera attritio, quae nempe excludat voluntatem peccandi, sit sufficiens ad justifica-

tionem in sacramento, ita ut non requiratur perfecta contritio quantumvis remissa, nec etiam ullus amor benevolus, distinctus ab implicito amore concupiscentiae.

278-339

CAPUT V. DE CONFESSIONE

- Ar t . 34. Utrum confessio sacramentalis convenienter definiatur: legitima accusatio propriorum peccatorum, facta sacerdoti ad eorum remissionem per ipsius absolutionem consequendam. 341-345
- Ar t . 35. Utrum confessio sacramentalis sit actus elicitus virtutis poenitentiae. 345-348
- Ar t . 36. Utrum sacramentalis confessio peccatorum, sicut et ipsum sacramentum Poenitentiae, sit necessaria de jure divino ad obtinendam eorundem remissionem. 348-464
- Ar t . 37. Utrum peccatorum confessio, sicut et ipsum sacramentum, sit necessaria necessitate tum medii in re vel voto, tum praecepti tam divini, quam ecclesiastici. 464-541
- Ar t . 38. Utrum recte assignentur a magistris sexdecim conditiones legitimae confessionis. 541-543
- Ar t . 39. Utrum confessio peccatorum debeat esse integra, et quidem distincta, seu complectens omnia peccata quoad speciem, numerum et circumstantias speciem mutantem. 544-680
- Ar t . 40. Utrum confessio debeat esse vocalis. 680-686
- Ar t . 41. Utrum non solum absolutio, sed ipsa etiam confessio debeat fieri inter praesentes, ita ut invalida sit si fiat per scriptum vel internuntium. 686-727
- Ar t . 42. Utrum confessio debeat esse secreta ex parte ipsius poenitentis. 727-736
- Ar t . 43. Utrum confessio debeat esse secreta ex parte Ecclesiae, ita scilicet quod nulla lege ecclesiastica possit peccator ad publicam confessionem compelli. 737-761
- Ar t . 44. Utrum confessio debeat esse secreta ex parte sacerdotis, ita ut divino ac inviolabili sacramentali sigillo protegatur. 761-849
- Ar t . 45. Utrum poenitentia publica, quae observabatur in antiqua Ecclesia, esset sacramentalis, quin ta-

men praecederet absolutionem, nec haberetur ut opus absolute necessarium ad consequendam remissionem peccatorum, nec a fortiori haberetur ut unica praxis poenitentialis tunc observanda ad exclusionem omnis poenitentiae privatae seu non solemnis.

849-988

INDICES

INDEX BIBLICUS..... [1]-[3]
INDEX EXEGETICUS..... [4]-[5]
INDEX THOMISTICUS..... [6]-[9]
INDEX ONOMASTICUS..... [10]-[21]
INDEX ANALYTICUS..... [22]-[49]

CAPUT IV

DE CONTRITIONE

OBJECTUM.

Momentum hujus disputationis apparet ex triplici ratione sub qua contritio concurrit ad hoc sacramentum: est enim tum dispositio ad gratiam sacramentalem, tum res et sacramentum, tum pars, et quidem primigena, materiae sacramenti. Unde merito ipsa habetur ut principale ac fundamentale elementum, continens in se quodammodo totum sacramentum; nam sicut “fundamentum . . . quodammodo virtute continet totum aedificium . . . hoc modo contritio continet virtute totam poenitentiam” (q. 90, a. 3, ad 2).

Difficultas hujus materiae apparet ex fluctuantibus notionibus et distinctionibus theologorum circa indolem contritionis et attritionis necnon ex acribus eorundem controversiis de horum actuum efficacia tam intrasacramentali quam extrasacramentali, atque provenit tum ex arduitate ipsius objecti, tum ex defectu auxilii, nam ad limina hujus quaestionis constitit summum opus theologicum S. *Thomae SILUIT-QUE VOX TANTI MAGISTRI*. Ex his tamen quae ipse junior de contritione docuit in Commento super Sententias, quaeque referuntur in Suppi., q. 1-5, et ex his quae in Summa Theologica, antequam abriperetur, de ipsa virtute poenitentiae magistraliter scripsit, quaeque in praecedenti capite diffuse expendimus, non inanem concipimus spem, praesentem quoque disceptationem securo pede pertransiendi.

DIVISIO.

Ordinis ratio fusiores expostularet disputationem de ipsa intima essentia contritionis, nisi eam jam in praecedenti capite (art. 13) praeeoccupaverimus, ubi assignavimus elementa perfectae et proprie dictae contritionis, quae est specificus actus virtutis poenitentiae et a qua mensuratur essentia ipsius imperfectae contritionis seu attritionis. Quaecumque etiam in eodem capite disputata sunt de aliis causis et proprietatibus illius virtutis, nominatim de ejus necessitate et supernaturalitate, valent, proportionem servata, de actu contritionis in genere. Unde restat ut determinetur tum indoles tum salutaris efficacia (tam extrasacramentalis quam sacramentalis) sive contritionis in genere, sive perfectae contritionis, sive attritionis.

Quod quidem agemus per *11 articulos*, sequenti ordine distributos:

1. *Contritio in genere*

<i>Indoles</i> , seu divisio in perfectam contritionem et attritionem	
Haec divisio est essentialis	Art. 23
Propterea attritio nequit proprie fieri contritio	Art. 24
<i>Efficacia</i>	
Ordo ad justificationem generaliter, seu dotes requisitae in omni salutari contritione, tam perfecta quam imperfecta	Art. 25
Ordo ad sacramentum	
Relate ad valorem sacramenti	
Contritio est pars necessaria, essentialis et per se	Art. 26
Ipsa debet uniri, referri et ordinari ad alias partes sacramenti	Art. 27
Ipsa est etiam <i>res et sacramentum</i>	Art. 28
Relate ad fructum: Contritio eodem modo se habet ad fructum quo ad valorem, ita ut non detur sacramentum <i>validum et informe</i>	Art. 29

2. *Perfecta contritio*

<i>Indoles</i> , seu essentialis <i>connexio cum charitate</i>	Art. 30
<i>Efficacia</i> justificativa extra sacramentum	Art. 31

3. *Attritio*

<i>Indoles</i> , seu honestas et salutaris utilitas	Art. 32
<i>Efficacia</i> justificativa intra sacramentum	Art. 33

ART. 23. Utrum Dentur Duae Contritiones, Essentialiter Ab Invicem Distinctae, Altera Nempe Perfecta, Quae Dicitur Simpliciter Contritio, Altera Vero Imperfecta, Quae Dicitur Attritio (Suppl., q. 1; In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 1).

STATUS QUAESTIONIS

NOMEN CONTRITIONIS ET ATTRITIONIS (a latinis verbis conterere, seu in pulverem reducere, et atterere, seu minuere aut in partes reducere) per metaphoram a corporalibus ad spiritualia, signanter ad actum poenitentiae, translatus est. Sicut enim in materialibus res dura dicitur atteri seu frangi cum quomodolibet et imperfecte rumpitur ac in partes dividitur, conteri vero seu comminui cum rumpitur perfecte seu in minimas partes, ita per metaphoram dolor seu displicentia, qua duritia cordis seu adhaesio ad peccatum aufertur, dicitur contritio vel attritio prout est perfecta vel imperfecta (cf. Suppl., q. 1, a. 2, ad 2, infra cit.; q. 1, a. 1, cit. in art. 13, tom. 1, p. 351; In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 2, q. 1. 2. 3).

Talis *usus vocum* est eminenter sacer, seu ecclesiasticus, et originaliter biblicus.

In *Scriptura* (Vulgata) vox "*attritio*" frequenter recurrit non solum

in sensu proprio et materiali: Job 14, 12; Isai. 51, 6; 53, 5, sed etiam et principaliter in sensu translato afflictionis, oppressionis et punctionis: 2 Reg. 21, 5; 3 Reg. 14, 24; Job 19, 2; 20, 10; Isai. 3, 15; 48, 19; 53, 5 (“Attritus est propter scelera nostra”; cf. 1 Petr. 2, 24); Jerem. 5, 3; Ezech. 3, 7; 30, 8.

Vox “*contritio*” multo frequentius occurrit, similiter tum in sensu physico: Gen. 3, 15 (“Ipsa conteret caput tuum”); Psal. 33, 21; Eccli. 40, 9; Isai. 24, 19; 30, 13 sq.; 42, 3; 51, 19; 59, 7; Habac. 3, 6; Matth. 21, 44; tum praesertim in sensu morali oppressionis, infelicitatis, humiliationis, afflictionis, imo et poenitentiae ut patet ex ultimis inter textus mox referendos (notabiles sunt expressiones: *contritio cordis*, *contritio spiritus*, *contritio animi*, *contritio duritiae superbiae*): Psal. 13, 3; 59, 4; Prov. 16, 18; 18, 7; 18, 12; Isai. 57, 15; 65, 14; Jerem. 4, 20; 6, 14; 8, 11; 8, 21; 10, 19; 14, 17; 17, 18; 23, 9; 30, 15; 50, 22; Thren. 2, 11; 3, 48; 4, 10; Ezech. 21, 6; 7, 10; Osea. 14, 5; 1 Mach. 2, 7; Rom. 3, 16.

Ezech. 6, 9: “Contrivi cor eorum fornicans et recedens a me”.

Lev. 26, 18 sq.: “Addam correptiones . . . propter peccata vestra, et conteram superbiam duritiae vestrae.”

Isai. 65, 14: “Clamabitis prae dolore cordis, et prae contritione spiritus ululabitis”.

Thren. 2, 13: “Magna est enim velut mare contritio tua”.

Psal. 50, 19: “Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.”

Psal. 146, 3: “Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum”.

Isai. 57, 15: “Haec dicit Excelsus . . . in excelso et in sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu: ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum.”

Isai. 66, 2: “Dicit Dominus; ad quem autem respiciam, nisi ad pauperulum et contritum spiritu, et tementem sermones meos?”

Dan. 3, 39: “Ut possimus invenire misericordiam tuam. . . In animo contrito, et spiritu humilitatis suscipiamur”.

Luc. 4, 18 sq.: “Evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde; praedicare captivis remissionem”.

Eundem fere sensum referunt biblicae expressiones: *compunctio cordis* (Act. 2, 23), *contribulatio spiritus* (Psal. 33, 19; 50, 19), *scissio cordis* (Joel 2, 13).

Apud *Patres* vox “*contritio*” (vel germanae voces: *obtritio*, *tritura*) non raro occurrit ad exprimendum actum poenitentiae; vox vero “*attritio*” et praecipue duplicata expressio “*contritio et attritio*” vulgari coepit in medio aevo, ut infra dicetur.

Origenes, In Jerem. (18, 1-16, de figulo qui conterit vas), hom. 18, 1: “Contingit et malitiam nostram conteri [*συντριβήναι* a *συντρίβαν*] ita ut fiat nova creatura melior. . . Si conterimur [*συντριβώμεν*]. . . (C.B. 3, 151). *Chrysostomus*, In Epist. ad Hebr., hom. 9: “Talis est contritio Cordis [*συντριβή καρδία*]”.

Augustinus, In Psal. 31, 11: “Dicitur: ‘Prope est Dominus his qui obtriverunt cor’ (Psal. xxxiii, 19). Videte si Publicanus iste obtriverat cor, et ibi videbitis quia prope est Dominus his qui obtriverunt cor. ‘Publicanus autem de longinquo stabat, et neque volebat ad coelum oculos suos levare, sed percutiebat pectus suum.’ Tunsio pectoris, obtritio cordis ” (M.L. 36, 265).

In Psal. 74, 2: “Scriptum est, ‘Prope est Dominus his qui obtriverunt cor’ (Psal. xxxiii, 19): tritura cordis, pietas, humilitas. Qui se conterit, irascitur sibi: se habeat iratum, ut illum habeat propitium” (M.L. 36, 947).

In Psal. 146, 5: “‘Qui sanat contritos corde’. Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israel, ut sanentur contriti corde. Qui cor non conterunt, non sanantur. Quid est, conterere cor? . . . Sequitur, et dicit: ‘Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non spernet’ (Psal. L. 18, 19). ‘Sanat’ ergo ‘contritos corde’: quia illis propinquat ut sanet; sicut dicitur alio loco, ‘Prope est Dominus his qui obtriverunt cor’ (Psal. xxxiii, 19). Qui obtriverunt cor? Humiles. Qui non obtriverunt cor? Superbi. Contritum sanabitur, elidetur elatum. Ad hoc enim forte eliditur, ut contritum sanetur” (M.L. 37, 1901 sq.).

AD REM ET DEFINITIONEM QUOD ATTINET. *Cone. Florentinum* in Decr. pro Armenis, silens de distinctione inter contritionem perfectam et attritionem, contritionem in genere sic definit (ex Opusc. 5 S. Thomae): “Cordis contritio; ad quam pertinet, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero” (Denz. 699). *Cono. Tridentinum*, sess. 14, de Poenit., cap. 4, eandem definitionem assumens (addito verbo “detestatio”) sub hac forma “Animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero”, distinguit contritionem in “contritionem caritate perfectam, quae hominem reconciliat ante susceptionem sacramenti” et “contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur . . . [quaeque] ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit” (Denz. 898; cf. can. 5). Ubi duplex assignatur discrimen inter contritionem et attritionem, alterum ex parte efficacitatis (contritio nempe justificat ante sacramentum, attritio vero tantummodo cum sacramento), alterum ex parte motivi

(contritio nempe perficitur charitate seu procedit ex motivo charitatis, attritio vero ex inferiori motivo timoris vel turpitudinis peccati).

Haec definitio et divisio, quae communis et classica est apud theologos, praesertim posttridentinos, aliquam subiit evolutionem apud antiquos et non paucis subicitur discrepantibus determinationibus et explicationibus apud moderniores.

Quoad ipsam definitionem, sufficient dicta in art. 13 et ad calcem art. 14 (tom. 1, p. 382 sq.).

Quoad distinctionem vero inter contritionem et attritionem, jam *Gregorius M.*, In Ezech., l. 2, hom. 10. duplex genus compunctionis distinguit, inquiens: "Necessarium puto quae sit diversitas ejusdem compunctionis ostendere. Alia quippe compunctio est quae per timorem nascitur, alia quae per amorem, quia aliud est supplicia fugere, aliud praemia desiderare. . . Duo sunt compunctionis genera, quia alii adhuc per timorem plangunt, alii vero jam se per amorem in lamentis afficiunt. Multi namque, peccatorum suorum memores, dum supplicia aeterna pertimescunt, quotidianis se lacrymis affligunt. Plangunt mala quae fecerunt, et incendunt vitia igne compunctionis, quorum adhuc suggestiones in corde patiuntur. . . Alii vero, a carnalibus vitiis liberi, aut longis jam fletibus securi, amoris flamma in compunctionis lacrymis inardescunt, coelestia patriae praemia cordis oculis proponunt, supernis jam civibus interesse concupiscunt" (M.L. 76. 1070; cf. Dial., 1, 3, c. 34).

Pseudo-Augustinus, De vera et falsa poenitentia (probabiliter circa a. 1100; cf. tom. 1, p. 5), 17, 33, distinguit inter poenitentiam quae est *versio* a peccato, ex timore concepta, et poenitentiam quae est *conversio* ad Deum, ex dilectione procedens: 'Oportet, inquit. . . . peccatorem ut in poenitentia fructificet, ut mortuo vitam impetret. Scriptum est enim, sine charitate neminem salvum esse (I Cor. xiii. 2). Non itaque in solo timore vivit homo. Quem ergo sero poenitet, oportet non solum timere Deum judicem, sed et justum diligere: non timeatur pro poena, sed ametur pro gloria. Debet enim dolere de crimine, et de omni ejus . . . varietate. . . Credo quod ille qui dixit, 'Quacumque hora peccator ingemuerit et conversus fuerit, vita vivet' (Ezech. xxxiii, 12); dixit conversum, non tantum versum vivere. *Versum* quidem puto qui dolet de crimine; *conversum*, qui dolet de omni ejus quam exposuimus varietate. Vertitur a peccato, qui jam vult dimittere peccatum: convertitur, qui jam totus et omnino vertitur, qui jam non tantum poenas non timet, sed ad bonum Deum festinat tendere" (M.L. 40, 1127 sq.).

Prima magis explicita distinctio inter contritionem et attritionem,

primaque mentio ipsius nominis attritionis, invenitur circa medium *saec. 12* apud *Alanum de Insulis* (ex urbe Lille in Gallia; f 1203), *Regulae de sacra theologia*, reg. 85/ ubi ter ea distinctio, nec ut quid novi, affertur: 'Omne malum meritorium in homine aut continuando augetur, aut *attritione* remittitur [i.e. minuitur], aut *contritione* dimittitur. . . Malum, quod est in homine, ut fornicatio, vel aliud criminale peccatum, aut continuatione augetur, si homo perseveret actualiter in peccato; aut *attritione* remittitur, ut quando aliquis dolet se hoc commisisse, cessans ab opere, quamvis non poeniteat perfecte; aut *contritione* dimittitur, quando plenarie de peccato convertitur. Sunt enim multi, qui dolent se peccasse, et corde *atteruntur*, non tamen plene *conteruntur*, nec firmum habent propositum non relabendi, nec ore confitentur. Isti minus mali fiunt, sed desinunt non esse mali/ nisi perfecte conterantur" (M.L. 210, 664 sq.).

Saec. 13 haec divisio, auctoritate praecipue *Innocenta III* (f 1216) et *Guilelmi Alverniensis* (aliter Parisiensis; t 1248) firmata, communiter in scholis docetur.³

Innocentius III (t 1216), Comm, in 7 psalmos poenitenciales, In psal. 1: "Nisi talis et tanta sit conturbatio poenitentis, ut sufficiat ad avertendam poenam aeternam, atterit procul dubio, sed non conterit; poenam inferens, sed veniam non impendens" (M.L. 217, 1004).

Alexander Halensis (t 1245), *Summa theol.*, p. 4, q. 17, m. 5, a. 1: "Simpliciter differunt attritio et contritio. Ad illud quod obicitur, quod continuitas continui est unitas, dicendum quod unus est motus continuitate motus naturae et continuitatis, non est tamen ita unus vel simplex, quin habeat partem et partem; et in una parte est a gratia gratis data [i.e. gratia actuali, quam Alverniensis mox cit. aptius vocat praevenientem], et hoc nominat attritio, in alia parte est a gratia gratum faciente, et ipsum, prout sic est, nominat contritio. Et sic simpliciter differunt" (ed. Venet., 1575, t. 4, 305).

Guilelmus Alverniensis (t 1248), *De sacr. Poenitentiae*: "Si quis quaerat quae sit differentia inter attritionem et contritionem, et inter motus praevenientes gratiam gratum facientem et motus ipsius gratiae, . . . nullatenus dubitandum est quin gratiam quandam praevenientem habeant et praeparantem eos ad gratiam gratum facientem. Dico ergo quod attritio ad contritionem sic est sicut vulneratio non letalis ad occisionem, et gratia praeveniens ad gratiam gratum facientem, sicut

³*Morinus*, *De disciplina in admin. sacr. poenit.*, l. 8, c. 2, n. 14, putavit vocem attritionis primitus ab Alex. Halensi invectam fuisse; errorem detegit *Mingarelli*, in Praefatione ad editionem mignianam praedicti operis Alani de Insulis (cf. M.L. 210, 618 sq.).

*I.e.: Sed non desinunt esse mali.

⁴Cf. *J. Gottler*, *Der heilige Thomas und die vortridentinischen Thomisten iiber die Wirkungen des Buss sakramentes*, Friburgi Br., 1904; *Schnioll*, O.F.M., *Die Busslehre der Frühscholastik*, München, 1909.

calefactio ad arsionem et sicut illuminatio, quae est umbra, ad irradiationem” (Opera, ed. Londini, 1674, p. 466).

Bonaventura, In 4 Sent., dist. 17, p. 2, a. 1, q. 4: “Ad sacramentum poenitentiae non est necesse quod accedat habens caritatem vel dispositionem ad caritatem sufficientem secundum veritatem, sed sufficit secundum probabilitatem. Haec autem dispositio attritio est, quae frequenter ob confessionem superadiunctam et absolutionem sacerdotis formatur per gratiam ut fiat contritio, sive ut ad ipsam contritio subsequatur.”

S. Thomas, Suppl., q. 1, a. 2, ad 2: “Attritio dicitur accessum ad perfectam contritionem; unde in corporalibus dicuntur attrita quae aliquo modo diminuta sunt, sed non adhuc perfecte sunt comminuta; sed contrita dicuntur, quando omnes partes tritae sunt simul per divisionem ad minima. Et ideo significat attritio in spiritualibus quamdam displicentiam de peccatis commissis, sed *non perfectam*; contritio autem *perfectam*”

Ibid., a. 3, Sed contra: “Quorum *principia sunt diversa omnino*, eorum unum non potest fieri id quod est alterum. Sed attritionis principium est timor servilis, contritionis autem timor filialis. Ergo attritio non potest fieri contritio.”

Ibid., in corp.: “Super hoc [i.e. an attritio possit fieri contritio] est duplex opinio: quidam enim dicunt quod attritio fit contritio: sicut fides informis fit formata. Sed hoc, ut videtur, esse non potest; quia quamvis habitus fidei informis fiat formatus, tamen nunquam actus fidei informis fit actus fidei formatae, quia actus ille informis transit et non manet, veniente charitate. Attritio autem et contritio non dicunt habitum, sed actum tantum; habitus autem virtutum infusarum, qui voluntatem respiciunt, non possunt esse informes, cum charitatem consequantur, ut in tertio libro dictum est (In 3 Sent., dist. 27, qu. ii, art. ult. qu. iii). Unde antequam gratia infundatur, non est habitus, a quo actus contritionis postea elicitur; et sic nullo modo attritio potest fieri contritio; et hoc alia opinio dicit.”

Quidam theologi dicunt vel insinuant hos aliosque doctores medii aevi non perspexisse essentialem distinctionem inter attritionem et contritionem quae habetur ex diverso motivo quaeque a posterioribus theologis, inde a Durando, fieri coepta est donec, assumpta a Cone. Trid. (supra cit.), a modernis praecipue excolitur et determinatur.

⁴ Ita communior et melior lectio. Quaedam tamen manuscripta habent “Non dicit” (cf. editionem leoninam, in Apparatu variantium). Ceterum, ut patet ex contextu, eadem manet doctrina sub utraque lectione; in prima sensus est: dicit accessum imperfectum; in altera vero: non dicit accessum perfectum.

Morinus, De disciplina in admin. sacr. poenit., l. 5, c. 3, n. 1, Parisiis, 1651, p. 507; *Gottler*, op. cit.; *Galtier*, De Poenit., n. 57; *D’Alès*, De Poenit., thes. 7.

Dicunt eos doctores docuisse quamdam accidentalem distinctionem secundum gradum intensionis vel etiam secundum meram rationem informationis gratiae (ita ut ipsa eadem attritio per merum accessum charitatis fiat contritio atque attritio et contritio differant eo modo quo fides informis et fides formata); concedunt quidem S. Thomam addidisse considerationem distinctionis ex principio unde attritio et contritio procedunt, ita tamen ut nondum attenderit ad distinctionem motivorum (i.e. motivi charitatis et inferiorum motivorum aliarum virtutum).

Attamen, haec minus recte prolata videntur, ob exaggeratum pondus quod tribuitur quibusdam imperfectis expressionibus aut dicendi modis. Nam:

1. Ut patet ex lectione relatorum textuum, Alex. Halensis explicite dicit attritionem et contritionem simpliciter differre; Guilelmus Alverniensis idem docet, ut constat ex exemplis ab ipso allatis; Bonaventura verba illa “Attritio formata per gratiam fit contritio” per haec alia immediate explicat “Sive ut ad ipsam contritio subsequatur”.

2. Cum hi doctores dicunt attritionem et contritionem differre secundum rationem perfecti et imperfecti, illegitime infertur eos loqui de differentia accidentali; nam ratio perfecti et imperfecti, cum sit transcendentalis, redundare potest in distinctionem specificam, ut patet de amore concupiscentiae vel spei et de amore charitatis; in linea ergo poenitentiae, seu doloris de peccato, attritio et contritio se habent ut imperfectum et perfectum, et tamen essentialiter distingui possunt. *Guilelmus Alverniensis* ait attritionem et contritionem differre sicut gratiam actualem et gratiam habitualement gratum facientem, quae perfecto essentialiter differunt; ad idem redit quod ait *Alex. Halensis*, distinguens lineam poenitentiae in duas partes, quarum una est a gratia actuali, alia a gratia habituali. *Innocentius III* ait contritionem, secus ac attritionem, esse dolorem tam vehementem ut valeat avertere poenam aeternam; ex quo potius sequitur, juxta mentem Pontificis, esse inter eos actus differentiam essentialem, ob essentialem differentiam effectus. A fortiori essentialem differentiam sonant verba *Bonaventurae*, prout prostant. S. *Thomas* non solum dicit attritionem et contritionem differre sicut perfectum et imperfectum in ratione displicentiae, sed etiam docet contritionem, secus ac attritionem, elici ab habitu virtutis (quod clare signat essentialem distinctionem), imo exinde refutat sententiam plurium ex iisdem doctoribus qui docebant attritionem converti in contritionem per informationem charitatis.

Nec ceterum ex hac ipsa sententia sequitur illos doctores docuisse accidentalem distinctionem inter attritionem et contritionem, sed tan-

tum eos inconsequenter locutos fuisse, quatenus, aequivalenter admissa essentiali distinctione, putarunt attritionem in contritionem mutari posse, quemadmodum fides informis mutatur in formatam. Quam inconsequentiam refutat S. *Thomas* in Suppl., q. 1, a. 3, nuper cit.

3. Non solum S. *Thomas*, sed etiam alii doctores, distinctionem repetunt ex diversitate principiorum ex quibus attritio et contritio procedunt. Signanter Alverniensis et Halensis appellant ad diversitatem gratiae actualis et gratiae habitualis. Aptius S. *Thomas* assignat proxima et distincta principia timoris servilis et timoris filialis.

4. Distinctionem ductam ex motivo charitatis aequivalenter hi doctores asserunt dum constanter appellant ad informationem charitatis; quid enim, juxta mentem illorum, facit charitas informando dolorem nisi saltem illum elevare ac dirigere ad proprium finem et motivum? ; numquid ipsum Cone. Trid. magis explicite loquitur de motivo charitatis, cum, non aliter ac illi doctores, definit contritionem eam quae est charitate perfecta?

Ceterum 5. *Thomas* mentem aliorum aperit, explicite docens actum contritionis esse ex motivo charitatis:

Q. 85, a. 5: “f[Inter] actus quibus Deo operanti in poenitentia cooperamur . . . tertius est timor servilis, quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur . . . quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum seipsum, et non jam propter supplicia.”

Q. 85, a. 5, ad 1: “Peccatum prius incipit homini displicere, maxime peccatori, propter supplicia quae respicit timor servilis, quam propter Dei offensam vel peccati turpitudinem, quod pertinet ad charitatem.”

Q. 85, a. 6: “Sicut in secunda parte habitum est (1 2, qu. exiii. art. 3 et 4), in justificatione impii simul est motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei per charitatem formatus, et motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus poenitentiae. Horum tamen duorum actuum primus naturaliter praecedit secundum; nam *actus virtutis poenitentiae est contra peccatum ex amore Dei*; unde primus actus est ratio et causa secundi.”

C. Gent. 4, 72: “Primum . . . quod in poenitentia requiritur, est ordinatio mentis, ut scilicet mens convertatur ad Deum, et avertatur a peccato, dolens de commisso, et proponens non committendum: quod est de ratione contritionis. *Haec vero mentis r[ec]ordinatio sine gratia esse non potest.* Nam mens nostra debite ad Deum converti non potest sine caritate; caritas autem sine gratia haberi non potest, . . . Sic igitur per contritionem et offensa Dei tollitur, et a reatu poenae aeternae liberatur, qui cum gratia et caritate esse non potest: non enim aeterna poena est nisi per separationem a Deo, cui gratia et caritate homo conjungitur. *Haec enim mentis r[ec]ordinatio quae in contritione consistit,*

ex interiori procedit, id est a libero arbitrio cum adiutorio divinae gratiae.”

Cf. alios textus infra cit. (p. 206. 214 sq.).⁶

5. Ceterum, negandum non est theologos posttridentinos, ipsa Concilii definitione adjutos, instantius et accuratius inquisisse in ipsam distinctionem inter attritionem et contritionem ex parte motivi utriusque, quamvis ex hoc ipso non pauci novas imperfectiones induxerint, confundentes motivum cum objecto ac ita fere evacuantes ipsam virtutem poenitentiae et reducentes actum contritionis ad actum elicited charitatis, actum vero attritionis ad actum elicited ceterarum virtutum (cf. infra, p. 11 sq. 20 sq. 42-44).

Quam complicata esset ante Cone. Trid. doctrina de contritione et attritione, apparet vel ex ipsa expositione unius ex insignioribus theologis, et quidem thomistis, *Cajetant* inquam, cujus non pigeat pauca saltem haec verba relegere:

“Ex quibus omnibus colligere possumus duplicem esse attritionem, et duplicem contritionem. Prima attritio est displicentia peccati, cum velleitate non peccandi, in statu tamen peccati. Et haec est attritio meretricum, usurariorum, et aliorum huiusmodi. Et haec vocatur *attritio impenitentium*. — Secunda attritio est displicentia peccati cum non-voluntate peccandi, et cum voluntate non peccandi in confuso. Et haec est attritio poenitentium, qui sic in confuso tam totum tempus futurum, quam comparisonem peccati ad alia odibilia, quam etiam comparisonem Dei ad alia amabilia, in voluntate sua habent. Et haec vocatur *attritio imperfectorum*.

“Prima vero contritio est acquisita displicentia peccati supra omne odibile, cum proposito vitandi peccatum supra omne vitabile, ex amore Dei supra omne amabile. Et haec vocatur *contritio informis*. — Secunda autem contritio est haec eadem displicentia, cum dicto tam proposito quam amore, caritate informata. Et haec vocatur *contritio formata*.”

Posteriores igitur theologi conveniunt in assignanda differentia inter attritionem et contritionem ex parte effectus, ex eo nempe quod haec, et non illa, justificet ante susceptionem sacramenti; dissentiunt vero

⁶ Posset quis, polemicc saltem, adducere verba S. Doctoris ex Comm., in 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 1, q. 3, Sed contra, Praeterea (omissa in Suppl., q. 1, a. 3, Sed contra), quae citavimus et explicavimus in art. 16, tom. 1, 426-428, ut inde arguat S. Thomam directe docuisse essentialem distinctionem inter attritionem et contritionem ex parte ipsius substantiae actus, quatenus asserit attritionem esse actum naturalem, contritionem vero supernaturalem. Sed ab hoc argumento abstinemus quia inde nimium probaretur, nempe juxta S. Thomam omnem attritionem esse naturalem, quod est alienum ab ejus mente, cum attritionem conceptam ex timore servili dicat esse supernaturalem (q. 85, a. 5, corp., et ad 3).

⁷ Quaestiones de contritione, quaesitum primum, n. 3, in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 342; cf. alia verba Cajetani, citata in art. 16, tom. 1, p. 404-406.

in assignanda ulteriori et intimiori differentia quae accipitur ex parte motivi vel potius objecti formalis, quinam nempe sit dolor perfectus, qui proinde valeat justificare ante susceptionem sacramenti.

Quidam videntur recurrere ad differentias quasdam *accidentales*, uti ad rationem intensiois aut durationis (ita *Scotus*, In 3 Sent., dist. 27, q. unica; In 4 Sent., dist. 14, q. 2); *vel* ad confusam aut distinctam recogitationem peccatorum, ita ut attritio sit confusa displicentia, contritio vero distinctus dolor (ita *Cajetanus* in loco nuper cit. et in subsequent! n. 4); *vel* ad rationem universalitatis, ita ut attritio non extendatur ad omnia peccata, quemadmodum contritio; *vel* ad meram rationem formationis charitatis, ita ut idem prorsus dolor sit contritio vel attritio prout informatur charitate vel secus, sicut fides formata differt a fide informi (ita *Scotus* et *Contenson*, nisi benignius intelligantur modo quo supra explicavimus sententiam antiquorum). *Alii* vero, praecipue post Cone. Trid., explicite docent distinctionem *essentialem*, quam repetunt ex parte motivi ex quo dolor contritionis vel attritionis concipitur.

Ex his autem quidam, ut *Scotistae*, dicunt contritionem esse omnem et solum dolorem qui elicitur ex motivo cujuslibet virtutis generalis, quae proxime respiciat ipsum Deum, ut charitatis, spei, religionis, oboedientiae, gratitudinis (cf. infra, art. 30, p. 195 sq.). *Communis vero sententia*, praesertim modernorum, docet contritionem esse dolorem elicitum ex solo motivo charitatis, et in hoc eam distingui ab attritione.

Non desunt tamen inter hos theologos discrepantiae et conjusiones.

Prima est quod quidam non satis attendunt motivum charitatis non esse nisi extrinsecum motivum, quantumvis essentialiter requisitum, inio et intrinsece connotatum, atque immediatam et formalem rationem distinctionis inter contritionem et attritionem desumendam esse ex ipso intrinseco motivo virtutis poenitentiae (quod est idem ac ejus objectum formale) atque consistere in eo quod in sola contritione invenitur propria et perfecta ratio poenitentiae, seu satisfactionis et compensationis pro peccato prout est offensa Dei. Haec confusio apparet in sequentibus testimoniis *Suaresii* et *Lugonis* (quos sequuntur plures moderni, uti *Galtier*, *Cappello*, *Piscetta*, *Génicot*), docentium ad contritionem perfectam non sufficere ut dolor eliciatur ex motivo virtutis poenitentiae, sed requiri ut eliciatur ex motivo charitatis (ac si contritio non esset proprius actus virtutis poenitentiae aut possit elici a poenitentia sine essentiali dependentia a virtute et motivo charitatis).

SUARez: “Dubium est de . . . detestatione universali, quae est ex proprio motivo justitiae, quam diximus elici ab speciali virtute poenitentiae; illa enim est valde

“Bonus motus praecedens sacramentum poenitentiae, tantum est attritio. . . Sed haec attritio, post collationem gratiae, quae confertur in susceptione sacramenti, fit contritio formata” (Report, paris. In 4 Sent., dist. 14, q. 4, n. 12).

perfecta, quia est de offensa Dei, quatenus talis est. Item est propria et specialis poenitentia, cui solet attribui contritio tamquam proprius ejus actus. Item illa est perfecta aversio a culpa; huic autem promittitur in Scriptura remissio peccati. Denique illa videtur continere virtualiter amorem Dei, quandoquidem super omnia detestatur ejus offensam, solum quia talis est. Propter quae aliquibus probabiliter visum est, hunc actum, per se et sine formali amore, sufficere ad rationem contritionis. Et est quidem sententia probabilis, et aliquando mihi simpliciter placuit. Nunc autem re melius inspecta, videtur contraria sententia eligenda. . . . Superest igitur alia detestatio peccati, quatenus est contra bonum Dei in se. ejusque dissolvit amicitiam. Haec igitur erit propria, et per se contritio.”⁹

LUGO: “Aliqui theologi docent, sufficere ad contritionem, quod dolor sit *vel ex motivo charitatis*, vel ex motivo obedientiae, vel religionis, *vel poenitentiae*: scilicet, quia peccatum displicet Deo, quem diligimus, vel quia est contra ejus praeceptum, cui debemus obedire, vel contra ejus cultum, vel denique quia est contra jus Dei, quod tenemur observare, quod dicunt esse motivum poenitentiae; et idem a fortiori possent dicere de motivo poenitentiae in nostra sententia, scilicet, quia peccatum est offensa Dei, et per consequens destruit pacem cum Deo, cumque nobis reddit rationabiliter aversum. Hanc sententiam dicit esse probabilem P. Suarez, disp. IV, sect. ii, n. 13 et sibi aliquando placuisse cum aliis theologis, quos suppresso nomine refert, et licet P. Suarez solum loquatur de dolore orto ex motivo justitiae; eadem est ratio de omnibus assignatis, quare alii recentiores eam in universum docent quoad omnia motiva numerata.

“Alii tamen theologi communiter docent, requiri omnino dolorem ex motivo dilectionis Dei, imo P. Vasquez in praesenti quaest. lxxxv. art. 2, n. 45, oppositam dicit esse erroneam, P. Suarez hanc etiam amplectitur omissa priori, alii rem ut omnino certam supponunt, sine ulla ratione dubitandi. . .

“Adhuc tamen dicendum omnino est cum communi sententia, contritionem sufficientem ad justificationem debere oriri ex peculiari motivo charitatis, scilicet. Dei super omnia dilecti. Haec conclusio habet pro se auctoritatem communem fere omnium theologorum a quibus in re tanti momenti non est facile discedendum.”¹⁰

Secunda discrepantia est in determinanda ratione proprie dictae attritionis. Quidam enim habent pro proprie dicta attritione illum tantum dolorem qui est sufficiens dispositio ad justificationem in sacramento; alii vero etiam illum dolorem qui, quamvis non sit sufficiens ad justificationem sacramentalem, est, ut aiunt, sufficiens ad valorem sacramenti poenitentiae, ita ut reddat sacramentum validum sed informe; *Suarez* vero (Disp. 5, sect. 1, n. 1 et 12), media via incedens, docet illum dolorem esse veram attritionem qui est vera dispositio ad justificationem sacramentalem aut absolute, si est dolor universalis seu de omni peccato, aut partialiter et respective ad aliquod peccatum, si est dolor particularis seu de uno vel altero peccato; nam, ait, attritio de uno peccato, quantum est de se, est sufficiens dispositio ad tollendum obicem illius, attamen, si adest etiam aliud peccatum de quo quis non dolet indigebit consortio alterius attritionis qua ille obex etiam tollatur et justificatio fieri possit.

* De Poenit . disp. 4, sect. 2, n. 13 sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 76 sq.

”De Poenit , disp. 5. sect 1, n. 3 et 10, Disp. schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 418 et 421.

CONCLUSIO

Duas distinguere oportet contritiones, alteram nempe perfectam, quae simpliciter contritio nuncupatur, alteram vero imperfectam, quae dicitur attritio, earumque essentialis distinctio ultimo et formaliter accipienda est ex ipsa habitudine ad peccatum prout est offensa Dei.

Probatur.

Contritio, generice accepta et juxta supradictam definitionem tridentinam, consistit essentialiter in dolore de peccato, accepto peccato proprie et formaliter, i.e. prout est offensa Dei. Unde tot sunt essentialiter distinguendae contritiones quot sunt formales rationes displicentiae quae in peccato, prout est offensa Dei, deprehendi possunt, cum ab objecto specificetur actus.

Jamvero in peccato duplex deprehendi potest ratio displicentiae, formaliter distincta, altera nempe quae fundatur in peccato simpliciter accepto seu prout est contra Deum simpliciter consideratum, altera quae fundatur in peccato secundum quid accepto seu prout est contra Deum non simpliciter sed sub aliquo particulari aspectu consideratum, puta prout est relate ad nos fons justitiae aut beneficentiae.

Ergo duplex datur essentialiter et formaliter distincta contritio, altera de peccato simpliciter accepto, quam vocamus simpliciter contritionem, altera de peccato secundum quid accepto, quam dicimus attritionem.

AD VITANDAS CONFUSIONES ET DIFFICULTATES, in quas non pauci impingunt in hac materia, sedulo adverte et firmiter tene duo sequentia:

PRIMO, principium ex quo accipienda est tum ratio contritionis generice sumptae, tum ejus divisio in contritionem simpliciter dictam et attritionem, tum ejus distinctio a quolibet alio dolore de commissis, est *ipsa habitudo ad peccatum jornialitcr qua tale*.

Non enim quilibet dolor de commissis est contritio, sed ille qui refertur ad Deum, nec ille qui refertur ad Deum quomodolibet, puta dolor quomodolibet conceptus ex timore poenae quae a Deo infligatur (nam talis dolor potest abstrahere ab ipsa offensa Dei), sed ille qui refertur ad Deum ut offensum, quamvis Deus consideretur tantum sub ratione judicis punientis; oportet nempe ut contritio attingat ipsam offensam Dei atque omnis alia ratio connectatur cum ratione offensae ac transeat in conditionem illius, ita v.g. ut dolor conceptus ex timore poenae sit dolor de ipso peccato ut est inductivum divinae poenae aut de offensa Dei ut fontis justitiae et punitionis.^{11*}

¹¹2-2, q. 19, a. 5, ad 2: "Timor servilis lex quo concipitur attritio] respicit Deum sicut principium indictivum poenarum; timor autem filialis respicit Deum, non sicut principium activum culpae, sed potius sicut terminum a quo refugit separari per culpam."

Ad rem *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 25: “Nullus alius dolor . . . hoc nomine [contritionis] appellatur; sed illius tantum doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia atque innocentia afficimur.”

S. *Thomas* (q. 86, a. 3, infra cit.; a. 1, corp, et ad 1) docet veram poenitentiam non esse quae non sit de peccato prout est offensa Dei; agens vero de ipsa attritione (Suppl., q. 1, a. 1; a. 2, ad 2; a. 3) non negat eam esse vere poenitentiam, imo asserit eam esse accessum ad contritionem et continere, sicut ista, displicentiam de commissis, cum hac differentia quod contineat displicentiam imperfectam. Unde de eodem objecto, seu de peccato qua tali, displicet tum contritio tum attritio, quamvis illa perfecte, ista imperfecte.

In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 3, q. 2, ait: “Contritio ex parte doloris qui est in ratione, scilicet displicentiae, quo peccatum displicet inquantum est offensa Dei . . .”

In 1-2, q. 71, a. 6, ad 5, agens de peccato prout consideratur in his quae pertinent ad theologiam et fidem (qualis est attritio), ait: “A theologis consideratur peccatum praecipue secundum quod est offensa contra Deum; a Philosopho autem morali, secundum quod contrariatur rationi. Et ideo Augustinus convenientius definit peccatum ex hoc quod est contra legem aeternam, quam ex hoc quod est contra rationem; praecipue cum per legem aeternam regulemur in multis quae excedunt rationem humanam, sicut in his quae sunt fidei.”

SECUNDO ac consequenter, distinctio inter contritionem et attritionem formaliter accipienda est ex diversa consideratione offensae Dei, quae ab utraque attingitur.

Et ad hunc sensum intelligenda est communissima ratio distinctionis quae petitur ex parte diversorum motivorum; oportet namque motivum transire in conditionem objecti contritionis, secus non valet hanc specificare sed tantum se habet ex parte principii, seu specificat alium actum qui se habet tanquam principium contritionis. Ita actus contritionis, qui est ex motivo charitatis, specificatur ab ipsa offensa Dei simpliciter considerati et prout in se boni, ita nempe quod prius bonitas Dei directe specificet actum charitatis, seu tum amorem Dei tum dolorem seu odium ejus quod est contrarium divino bono, dein hic actus amoris et detestationis fit motivum seu principium impellens ad actum seu dolorem poenitentiae de offensa Dei considerati absolute et prout in se boni, ita ut haec bonitas, quae prius directe specificavit motivum illud, seu amorem vel odium, transeat in conditionem objecti specificativi actus contritionis. Et idem valet de actu contritionis, concepto ex motivo timoris poenae vel ex motivo honestatis seu turpitudinis peccati; ipse enim timor aut dolor de poena vel ipse dolor

de foeditate peccati, puta de amissione alicujus virtutis, non constituunt ipsum actum attritionis qui specificatur a peccato qua tali, sed ita sunt ejus principium et motivum ut eorum objectum transeat in conditionem objecti attritionis.

Ad rem S. *Thomas, Suppi., q. 2, a. 1, ad 2*: “Ille dolor quo quis dolet de amissione virtutis per peccatum, non est essentialiter ipsa contritio, sed est principium ejus; sicut enim aliquis movetur ad appetendum aliquid propter bonum quod inde expectat, ita movetur ad dolendum de aliquo propter malum quod inde consecutus est.”

Praedicta essentialis habitudo contritionis ad peccatum qua tale a quibusdam auctoribus non satis consideratur, imo, verbaliter saltem, videtur negari; hinc introducunt attritiones quae attritiones non sunt. Alii considerant quidem habitudinem contritionis ad Deum sed non ad ipsum peccatum qua tale, seu ad Deum ut per peccatum offensum. Unus vel alter, ut Lugo, concedit habitudinem ad peccatum qua tale esse de ratione illius attritionis quae habet ut motivum turpitudinem peccati, non vero omnis attritionis seu etiam illius quae concipitur ex timore.

In hunc sensum scribit *Lugo*: “Responderi potest, infamiam mere humanam, et in universum quamcumque poenam prout ab homine, infligendam, non esse motivum verae attritionis: quia attritio non debet esse dolor de peccato utcumque; sed cum aliquo respectu ad Deum: *non dico, debere esse dolorem de peccato, quia est offensa Dei, sed debere esse dolorem de peccato cum aliquo respectu ad Deum*, ut advertit bene P. Valentia. . . Et indicat Henriquez. . . Quando ergo apprehenditur illa poena, vel etiam infamia, prout provenit a Deo, jam ille dolor est timor Dei potentis infligere illas, et alias poenas, et per consequens retractatio peccati ex illo timore est quaedam conversio ad Deum non ex amore, sed ex timore; si vero solus sit dolor de peccato propter poenam ab humano iudice infligendam; ille actus nullo modo est conversio ad Deum, cum non procedat ex amore, nec timore Dei ullo modo, sed ex timore judicis: requiritur autem ad omnem justificationem, etiam in sacramento, conversio hominis ad Deum saltem imperfecta. . . Requiritur . . . in omni vera conversione, quod detur aversio a peccato, et conversio ad Deum, sicut in peccato fuit aversio a Deo, et conversio ad creaturam: quare sicut conversio ad creaturam fuit propter aliquam perfectionem cognitam in creatura; ita conversio ad Deum debet esse propter aliquam perfectionem ipsius Dei, ut propter potentiam puniendi, quam timemus, vel propter bonitatem, quam amamus, vel propter superioritatem, cui obedimus etc. ubi ergo non movet aliqua Dei perfectio, non datur poenitentia, quam Deus exigit, illa scilicet, qua homo se humiliet et recognoscat aliquid in Deo, ratione cujus non debebat postponi, sed potius praefferri creaturae.

“Hinc infero, quid intelligatur in Trid. per illud alterum attritionis motivum. scilicet, ‘peccati turpitudinem’, quo nomine P. Suar, intelligit dolorem etiam de peccato quatenus est injuria in Deum, quia ratio injuriae est aliquid pertinens ad turpitudinem peccati; quod idem dici potest de ratione inobedientiae, irreverentiae, et offensae, per quas opponitur obedientiae, religioni, et poenitentiae stricte sumptae: item de ratione ingratitude, et aliis similibus, quia hae omnes sunt foeditates, et turpitudines peccati. Difficultas tamen est, an dolor de peccato propter turpitudinem abstrahentem a Deo sufficiat ad veram attritionem: an v. g. dolor de furto, propter specialem malitiam furti, prout opponitur justitiae, sine alio respectu ad Deum, sit vera attritio? P. Suar. d. sect. iii, plane concedit, illam esse attritionem sufficientem: et probari videtur ex Tridantino assignante pro sufficiente attritionis motivo turpitudinem peccati. Verum ex iis quae proxime diximus de motivo infa-

miae humanae, consequenter dicendum videtur, eam non esse veram, et sufficientem attritionem, nisi consideret peccatum in ordine ad Deum, ita docuit Valent. . . . et .Alexander Pessantius . . . et Coninch. . . Ratio autem est, quia sicut non sufficit ad veram attritionem considerare peccatum ut causativum poenae apud Judicem humanum, quia illud motivum non facit hominem converti ad Deum, sed ad judicem, quem timet; ita non sufficit considerare peccatum, prout praecise opponitur regulae rationis in ordine ad convictum humanum: quia illud motivum non convertit hominem ad Deum, sed ad regulam rationis, et ad convictum humanum, quare per hunc dolorem nullo modo tollitur aversio a Deo posita per peccatum.

“Oportet ergo in peccato considerare aliquam oppositionem cum Deo, v. g. cum reverentia, vel cum obedientia debita Deo. aut aliud simile, ut illa attritio, quae non ex timore poenae, sed ex turpitudine peccati, sufficiat cum sacramento. Nec obstat Trid. quia ibi non ponitur pro motivo attritionis quaecumque turpitudine moralis, sed turpitudine peccati; peccatum autem ut peccatum dicit oppositionem cum Deo, nam ut suppono ex materia de peccatis, licet malitia moralis possit desumi per oppositionem ad regulam rationis; malitia tamen peccati ut peccatum est, non sumitur nisi in ordine ad Deum: *ad attritionem ergo nisi sit propter timorem poenae requiritur, quod sit dolor de peccato, prout est contra Deum*, vel ut inobedientia, vel ut irreverentia, vel ut ingratitude, vel alio modo: nam haec omnia fundant turpitudinem peccati, ut peccatum est, quare qui sub ea ratione detestatur peccatum jam movetur ab aliqua excellentia Dei, cujus intuitu ad ipsum convertitur. et ipsum praefert creaturae, quam prius amaverat plusquam Deum.”²

Plures tandem doctores explicite notant essentialem habitudinem contritionis ad peccatum qua tale:

Suarez, minus quidem firmiter, ait: “[Dico] probabilissimum esse, non posse dari actum verae poenitentiae, qui versetur circa mortale peccatum, et solum detestetur illud propter peculiarem gravitatem, quam habet, et non principalius propter ipsam rationem mortalis offensionis. Quod quidem certius mihi videtur de actu detestationis, qui ex charitate procedit; nam cum charitas sit amicitia ad Deum, primo ac per se detestatur quidquid hanc amicitiam dissolvit, quod est commune omni peccato mortali, ut sic. Deinde etiam in illa detestatione, quae est ex metu aeternae poenae, est hoc satis clarum, quia nullus fugit poenam aeternam primo ac per se propter intensivam seu accidentalem gravitatem, sed propter aeternitatem poenae, et quia perpetuo privat beatitudine. De alia vero detestatione, quae est ex motivo justitiae, est hoc minus certum: tamen etiam est valde probabile, quia id quod est praecipuum in omni peccato mortali, est quod contineat talem Dei injuriam, quae sufficiens sit ad avertendum hominem a Deo, et constituendum alium ultimum finem, quantum est in hominis affectu: et ideo illa virtus justitiae primo ac per se hoc respicit, reliqua vero, ut accidentalia, seu secundaria; et ideo quoties homo in detestando peccato praecipue movetur ex gravitate particulari alicujus peccati mortalis, signum est, non moveri ex puro motivo justitiae, sed ex aliquo alio incommodo vel ratione privata; quod, saltem moraliter et regulariter loquendo, verum esse censeo.”³

De Poenitentia, disp. 5, sect. 9, n. 141-143, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 463-465
uDe Poenit., disp. 3, sect. 8, n. 15, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 61.

Billuart: “Contritio ut sic, prout abstrahit . . . a perfecta et imperfecta, est ‘animi dolor et detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caetero’ . . . Dicitur ‘de peccato’, utique ut peccatum est, seu ut est malum et offensa Dei: alioquin non esset actus poenitentiae”.¹⁴

Diekamp: ‘Objectum contritioni imperfectae proprium, sicuti pariter contritioni generice sumptae, est peccatum ut peccatum, i.e. ut offensa Dei. E contra objectum contritionis perfectae est peccatum ut offensa Dei jam iterum amicabiliter dilecti. . . Qua doctrina [S. Thomae] jam clare indicatur diversitas et objecti specifici contritionis et motivi specifici ejus. Primo quidem ejus objectum: Contritum de peccato poenitet..., inquantum est offensa Dei jam iterum amicabiliter dilecti. Attritum vero de peccato poenitet. inquantum est simpliciter offensa Dei. Secundo, motivum doloris in contritione est caritas, ad attritionem vero motiva minora . . . impellunt. . . Nomen ‘contritio ex timore’ . . . potius vitandum est, quia ideam ingerit timorem servilem et attritionem tam intime inter se conjungi, sicuti uniuntur caritas et contritio perfecta. Nomen ‘contritio ex caritate’ merito quidem adhibetur, non autem nomen ‘contritio ex timore’, cum timor non sit nisi motivum attritionis, quin in objectum, de quo attritus dolet, intrinsece influat.”¹⁵

Hervé: “[Charitas] detestatur peccatum super omnia mala, non tantum quia est offensa Dei: id adest in omni contritione, sed quia est offensa Dei summe boni in se. super omnia amabilis et jam iterum amicabiliter dilecti.”¹⁶

De Augustinis: “Etsi ex consideratione specialis turpitudinis alicuius peccati, tamquam ex motivo extrinseco. adductus fuerit peccator ad eliciendum actum attritionis; hic tamen actus habet motivum intrinsecum universale, quod omnia omnino peccata complectitur, et ex quo omnia peccata mortalia detestamur. . . Attritio enim, ut omnes fatentur, ad virtutem poenitentiae pertinet. Sed virtus poenitentiae habet pro motivo formali honestatem quae reperitur in reparatione iuris divini per quodeumque peccatum laesi; ideoque habet motivum universale, respiciens omnia peccata mortalia.”¹⁷

Pcsch: “Constat . . . paenitentiam esse detestationem et dolorem de peccatis commissis, in quantum sunt offensa Dei et nos privant Dei amicitia. Neque enim hic agimus de paenitentia vel mala vel mere naturali, sed de paenitentia bona et salutari. . . Detestari peccatum.

¹⁴De Poenit., diss. 4, art. 1, Curs, thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 290.

¹⁵De Poenit., c. 3. § 46 et 47. Thcol. dogm., v. 4. Parisiis, 1934, p. 298. 305 sq.

¹⁶De Poenit., c. 3, § 2, Thcol. dogm., v. 4, Parisiis, 1937, p. 311.

¹⁷De Poenit., thes. 20, De re sacram., v. 2, Romae, 1889, p. 256.

non solum *quatenus* offensa Dei est, sed *quia* offensa Dei est, et velle expiare iniuriam per peccatum Deo illatam et ita, quantum ex nostra parte est, remove et destruere peccatum, est [obiectum proprie dictae virtutis poenitentiae]. . .”¹⁸

Einig: ‘Omnis quidem poenitentia salutaris, ideoque etiam illa, quam hucusque consideravimus, peccatum detestatur, *ut est Dei offensa*. Iam vero est aliqua poenitentia [i.e. perfecta contritio], in qua haec peccati ratio, quod Deum offendit, versatur non solum ex parte obiecti, sed etiam ex parte motivi: poenitentia, quae peccatum detestatur, *quia* Dei offensa est.”¹⁹

Galtier: “Peccatum . . . de quo est paenitentia intellegi actuale praeteritum et quidem cognitum, non ut meram deflexionem ab abstracta regula morum, sed ut offensam Deo illatam, ex qua quis illius gratia spoliatus sit ac vindictam incurrerit. . . Aliud est detestari peccatum *qua* est Dei offensa, aliud *quia* est Dei offensa. Prius sane requiritur et est de ratione contritionis omnis: secus enim peccatum odio haberetur simpliciter qua est deflexio a regula morum; at non ita posterius. Dei enim offensa odio haberi potest vel ratione sui, quia scilicet est Dei propter se amati malum, vel ratione alius mali quod implicat aut inducit, v. gr. quia est contra justitiam, gratitudinem, honorem Deo debitum, vel quia inductiva est mali quod peccator sibi timet.”²⁰

Nota tamen hanc distinctionem inter peccatum *qua offensam Dei* et peccatum *quia offensa Dei*, qua delectantur quidam moderni, uti Pesch, Einig, Galtier, potius fucum facere quam rectum conceptum ingerere; nam ratio motivi (“quia”), ut supra dictum est, non valet specificare et distinguere contritionem nisi quatenus transit in conditionem obiecti.

Unde merito ea distinctio reicitur a *Suaresio*, sic arguente contra *Medinam* (qui [notatu dignum] illam assumit inverso modo ac moderni auctores): “Contra hanc vero assertionem [poenitentiam esse detestationem omnium peccatorum] opinatur *Medina* in Cod. de Poenit., tract. 1, q. 12, art. 2. in quadam solutione ad 2, ubi *quadam distinctione utitur, dicens, aliud esse dolere de peccato quatenus offensa Dei est, aliud, quia offensa Dei est*; et in priore modo admittit conclusionem a nobis positam, non vero in posteriori, quia in priori modo per illam reduplicativam denotatur dolorem illum virtualiter haberi de omnibus peccatis, saltem confuse, et in genere; in posteriori autem modo solum

¹⁸De Poenit., prop. 5, Praelect. dogm., t. 7, Friburgi Br., 1920, p. 59. 62.

¹⁹De Poenit., thes. 4, Theol. dogm., De sacr., p. 2, Treveris, 1915, p. 15.

²⁰De Paenit., thes. 1 et 24, Parisiis, 1931, p. 8 et 296.

inducitur causa, ex qua non satis colligitur virtualis detestatio omnium peccatorum...

“Sed in hac sententia difficilis est ad explicandum illa distinctio de propositione reduplicativa, et causali, ad rem praesentem applicatam, quia omnis propositio reduplicativa denotat causam et rationem ob quam tale praedicatum subjecto convenit. Unde insuper potest in causalem resolvi, seu per causalem explicari, ut, si homo est risibilis, quatenus est rationalis, recte etiam dicitur esse risibilis, quia est rationalis. Ergo quoties homo detestatur peccatum, quatenus offensa Dei est, vere etiam ac proprie dicetur detestari peccatum, quia offensa Dei est. Haec autem causalis propositio non indicat, neque in praesenti materia indicare potest aliam causam nisi rationem formalem objecti, et proprium et adaequatum motivum detestandi peccatum, alioqui actus ille, cujus causa assignatur, non erit verus poenitentiae actus; nam de ratione hujusmodi actus est, ut ex illo motivo adaequato eliciatur. Alioqui si causalis illa non indicat hujusmodi causam motivam, sed conditionem sine qua non, aut quippiam simile, oportebit, actum illum habere aliud objectum formale, et ita non erit actus poenitentiae, de quo loquimur.

“Quocirca *vel diiae illae propositiones in praesenti materia eundem sensum rejerunt, vel illa causalis non explicat propriam causam actus poenitentiae, ratione cujus dicimus, esse virtualemente displicentiam omnium peccatorum.*”²¹

Ex dictis jacile refutantur supra relatae opiniones theologorum, quae a communi sententia recedunt, ac simul eruuntur sequentes
ANIMADVERSIONES CIRCA NATURAM CONTRITIONIS ET ATTRITIONIS EARUMQUE CONVENIENTIAM ET DIFFERENTIAM.

1. Contritio et attritio se habent sicut perfectum et imperfectum *in eadem linea poenitentiae* (cf. Suppl., q. 1, a. 2, ad 2, supra cit., in p. 7), quemadmodum objecta a quibus specificantur, i.e. peccatum simpliciter et peccatum secundum quid consideratum, se habent ut perfectum et imperfectum in linea offensae. Id indicat ipsa ratio nominum contritionis et attritionis, ut dictum est in Statu Quaestionis.

2. Contritio, generice accepta, est *conceptus analogus* analogia proportionalitatis, conveniens principaliter contritioni simpliciter dictae seu perfectae, secundario vero attritioni, quemadmodum ratio entis convenit principaliter Deo et substantiae, secundario vero creaturae et accidenti. Id sequitur ex praecedenti animadversione.

²¹ De Poenit., disp. 3, sect. 8, n. 8 sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 8 sq.

3. Omnis proprie dicta contritio, etiam si sit attritio, procedit *ex aliquo amore Dei*, nam odium et detestatio peccati nequit procedere nisi ex aliquo amore contrarii. At de hoc erit specialis sermo infra in art. 30 et 33, ubi dicetur contritionem perfectam procedere ex amore charitatis, attritionem vero ex solo amore concupiscentiae.

4. Sola contritio est actus *IPSIUS VIRTUTIS POENITENTIAE*,²² quia ipsa sola habet rationem proprie dictae compensationis et satisfactionis pro peccato, ut dictum est in art. 14, et supponit infusionem gratiae sanctificantis; attritio autem, ut dictum est in art. 17 (tom. 1, p. 447), procedit ab ipsa voluntate sub auxilio gratiae actualis, non vero ab aliqua virtute, nam in justo probabiliter attritio non manet, ut dicitur in art. seq. (p. 34 sq.), in peccatore autem ipsa nequit procedere a virtute poenitentiae naturalis, cum haec non detur, ut dictum est in art. 16, nec ab alia virtute, tam naturali, ut justitia et temperantia, quam supernatural! (quae nempe possit existere absque gratia sanctificante, i.e. a fide aut spe informi), cum attritio sit actus pertinens ad lineam poenitentiae. Nec refert quod attritio habeat ut principium timorem servilem, supponat actum fidei et spei, et procedere possit ex motivo istarum vel aliarum virtutum, ut dictum est in art. 17; nam haec omnia sunt principia et motiva extrinseca; unde ad summum dici potest attritionem pertinere reductive ad timorem servilem et ad eas virtutes ex quarum motivo movetur, non vero elici ab illis.

Ad rem *Salmanticenses*: “Si quis . . . inquirat, a quo principio, aut virtute eliciantur huiusmodi attritiones . . . ; respondendum est. . . Fiunt . . . mediis auxiliis sufficientibus, et pertinent reductive ad eas virtutes, quarum motiva attingunt, ut attritio orta ex desiderio beatitudinis ad spem; et attritio orta ex timore amittendi beatitudinem. ad eandem spem; et attritio ex consideratione bonitatis Dei, et misericordiae erga nos, ad timorem initialem; et attritio orta ex cognita turpitudine alicujus peccati, ad eam virtutem, ad quam spectat opposita rectitudo, et sic de aliis. . . Quae magis perspicua fient, si consideretur esse aliquos actus honestos, et supernaturales, qui non exposcunt specialem virtutem, ut fiant: quia, vel non habent completam bonitatem vel non resident in potentia, in qua virtus: unde satis pro similibus actibus est auxilium transiens, vel habitus virtute inferior, vel. quod ad aliquam virtutem reducantur secundo. Sic statuimus de actu piaae affectionis moventis ad assensum fidei, in huius tract. 17, disp. 3, dub. 4; de simplici desiderio beatitudinis, quod praesupponitur ad motum spei, in huius tr. 1, disp. 1, dub. 2, §3. Videantur etiam, quae diximus tr. 2, de bonitate, et malit, disp. 3, dub. 2, a num. 27. agentes de principio huius actus, ‘Volo bonum

²² Ci. Suppl., q. 1, a. 2, ob. 2 et ad 2.

honestum supernatural,' aut, 'Volo vivere honeste ex motivo supernatural!, qui reperiri potest in peccatore.'²³

Inde apparet quam improprie loquantur plures moderni, uti *Hurter*, *Lehmkm* (n. 251), *Pesch* (n. 97), *Galtier* (n. 24), cum ajunt actum poenitentiae esse actum elicitedum cujuslibet virtutis sub cujus motivo procedit.²⁴ Sint pro specimine haec verba *Hurter*: "Actus poenitentiae formalis elici potest ex pluribus motivis diversarum virtutum, quae non sunt formaliter poenitentia, ex. gr. ex motivo proprio vel caritatis vel spei vel timoris vel religionis vel obedientiae vel gratitudinis. Quod si actus poenitentiae ex ejusmodi motivis elicitedur, tunc erit actus elicitedus illius virtutis ex cujus motivo proprio elicitedur: eaque virtus prout actum illum elicited, poterit sub eo respectu poenitentia denominari."²⁵

5. Omnis proprie dicta contritio, etiam si sit attritio, est *SUPERNATURALIS*, tum quia specificatur ab objecto supernatural!, i.e. ab emendatione peccati, quod, saltem in praesenti ordine Providentiae, respicit Deum in ordine supernatural!, ut dictum est in art. 16 (tom. 1, p. 431); tum quia debet esse efficax, ut mox dicetur, nec possit homo lapsus elicere efficacem actum poenitentiae, ut dictum est in eodem articulo; imo est essentialiter supernaturalis, ut sequitur saltem ex prima ratione. Omnis igitur dolor, qui sit vel mere naturalis vel tantum supernaturalis quoad modum, non est proprie contritio.

Unde inepte quidam, ut *Sahnanticenses* (Disp. 7, dub. 1, n. 7 et 21; disp. 1, dub. 4, n. 158), docent dolorem supernaturalem quoad modum esse veram attritionem, et quidem sufficientem ad valorem sacramenti, imo, si elicitedur ab homine in statu gratiae, etiam ad ejus fructum (cf. art. 25, p. 47 sq. et art. 29, p. 159 sq.).

6. Omnis proprie dicta contritio, seu tam contritio perfecta et simpliciter dicta quam attritio, est necessario *EFFICAX*, seu importat veram et absolutam voluntatem repugnantem peccato et verum propositum non peccandi de cetero. Secus habetur tantummodo quaedam bona velleitas, seu actus quidam laudabilis in linea poenitentiae.

Unde reicienda est sententia quorundam, uti *Salmanticensiutn* (Disp. 7, dub. 1, n. 8 et 23-25; disp. 8, dub. 11, n. 286 sqq.). qui admittunt veram attritionem quae sit inefficax, imo quae sufficiat ad valorem sacramenti, etsi non ad ejus fructum (cf. infra, art. 29, p. 160 sq.).

²³De Poenit., disp. 7, dub. 1, § 1, n. 8, *Cursus thcol.*, t. 20, Parisiis, 1883, p. 22 sq.

²⁴Id quidem asserunt etiam *Vasques*, *Billot* alique memorati in art. 13 (tom. 1, p. 336 sq. 341 sq.), sed tamen consequenter ad suam doctrinam qua volunt proprium actum virtutis poenitentiae non esse dolorem sed solam voluntatem satisfaciendi.

²⁵De Poenit., c. 3, n. 458, *Thcol. dogm.*, t. 3, Oenipontc, 1896, p. 428, in nota.

Salmanticenses sic suam sententiam proponunt: “Potest dari attritio specificè supernaturalis, quae sit efficax, et absoluta tam in detestando peccatum, quam in proposito peccatum illud evitandi de caetero: et potest etiam dari attritio specificè supernaturalis minus perfecta, quae praedicta energia, sive efficacitate inducendi effectum destituatur: quia etsi attingat idem motivum vitandi, vel foeditatem culpae, vel damnum poenae, oritur tamen ex voluntate adeo languida, et remissa, ut vim non habeat inducendi effectum, atque nec concipiendi propositum simpliciter efficax, sed solam quandam affectionem, et propensionem in suo genere laudabilem...

“[Id] probat ipsa experientia, tam in naturalibus, quam in supernaturalibus, cui etiam ratio suffragatur. Non raro namque in materia alicujus virtutis, v. g. temperantiae habemus actus talem materiam, et ex proprio virtutis motivo attingentes, ut cum quis statuit sobrie edere, aut caste vivere: et tamen tales actus non haerent firmiter voluntati, nec efficaciam habent, ut inducant executionem. Sunt itaque actus honesti, attingentes materiam virtutis temperantiae, ad eamque saltem reductive pertinentes, et disponentes in suo genere ad actus perfectiores: sed tamen sunt imperfecti, et ad desideratum finem immediate non perducunt: quia procedunt ex infirma voluntate, pravae consuetudini contrariae multum subjecta, unde tepescit animus, ne imperium efficax habeat, et executionem inferat. Idem proportionabiliter in supernaturalibus accidit: de quibus dubitari non debet, quod in supernatural! ordine dantur aliqui actus pertinentes de se, sive ex parte motivi ad ejusdem ordinis virtutes, ut odium peccati, timor Dei, desiderium beatitudinis, propositum emendationis, etc. pro quibus auxilia gratiae desiderantur, et qui suo modo cor emolliunt pro conversione: destituuntur tamen frequenter efficacitate, ut voluntatem trahant ad effectum, et executionem inducant: quia, etsi honesti, et supernaturales, sunt tamen imperfecti, et non omnino absoluti.

“Quod itaque in aliis, tam naturalibus, quam supernaturalibus videmus, contingit etiam in supernatural! attritione: alia enim est efficax, et absoluta, effectumque proinde juxta propositum inducens; alia vero quae hanc perfectionem non habet, licet in eundem effectum inclinet. Quae diversitas non in objecta, nec in motiva revocanda est, quippe possunt eadem proponi, et attingi; nec etiam reducitur in auxilia sufficientia, quae ad utrumque parantur, et conferuntur: sed quod una attritio sit absoluta, et efficax, gratiae efficaciter ad id moventi tribui primario debet; et similiter, quod altera sit honesta, et supernaturalis, atque in suo genere disponat; gratiae etiam deferendum est, sed quod careat perfectione efficacitatis, et ad executionem non pervenit, revocari debet in defectum voluntatis creatae, quae cum ex gratia sufficienti posset ad id se porrigere, languit, et stetit in attritione

non efficaci; quamvis hic defectus non sit privativus, sed negativus majoris perfectionis ubi, et quando praeceptum eliciendi attritionem efficacem non concurrit.”²⁶

Attamen, concedimus talem dolorem inefficacem esse actum laudabilem et veram voluntatem aliquatenus repugnantem peccato, sed negamus eam esse proprie dictam contritionem, seu voluntatem vere et simpliciter repugnantem peccato, seu dolorem de peccato cum proposito non peccandi de cetero; nam, fatentibus ipsis Salmanticensibus, talis dolor non excludit omnem voluntatem peccandi nec ideo proprie dici potest includere propositum non peccandi.

Respondent *Salmanticenses*: “Licet attritio inefficax non excludat sicut efficax voluntatem peccandi absolute, et omnibus modis; excludit tamen voluntatem actualem peccandi *formalem, et expressam*, quamvis ex modo tendendi segniter ac languide interpretemur admittere aliquomodo voluntatem *virtualem, et implicitam*, quoniam ita detestatur peccata, ut propter aliquam peccandi inveteratam consuetudinem illa non respuere videatur. Cum hoc autem interpretativo, virtuali. et implicito affectu ad peccatum praecise ex modo tendendi segni ac tepido, stat vera ac seria detestatio peccati formalis, et explicita destruens omnem voluntatem peccandi formalem, et expressam”.²⁷

Attamen, quamvis dolor inefficax de peccato excludat directam voluntatem peccandi, non excludit voluntatem efficacem non reiciendi peccatum, imo cum ea necessario coniungitur. Voluntas enim inefficax de aliquo obiecto coniungitur cum voluntate efficaci de contrario, ut patet de mercatore in periculo naufragii, in quo est voluntas inefficax non proiciendi merces in mare, coniuncta cum voluntate efficaci proiciendi eas; unde dolor seu voluntas inefficax reiciendi peccatum coniungitur cum voluntate efficaci non reiciendi peccatum. Aliis verbis: voluntas inefficax est quaedam voluntas conditionata ex parte obiecti. seu est vera voluntas de obiecto tamen conditionato; haec autem nequit esse simplex et per se stans actus voluntatis, cum voluntas simpliciter feratur in res sicut sunt, sed necessario coniungitur cum actu efficaci et absoluto voluntatis de contrario obiecto.

Voluntas autem efficax non reiciendi peccatum, vel voluntas de reiectione peccati tamquam de obiecto conditional!, nequit esse proprie dictus dolor de peccato et proprie dictum propositum non peccandi, seu principalis aliquis ac directus actus voluntatis contrariantis peccatum.

7. Omnis proprie dicta contritio, etiam si sit attritio, est necessario *UNIVERSALIS*, quia respicit peccatum, quod est ratio universalis.

²⁶De Poenit, disp. 7, dub. 1, § 1, n. 8, Cursus theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 22.

²⁷Ibid., disp. 8, dub. 9, § 5, n. 294, p. 473.

Unde dolor de uno peccato, puta impudicitiae, qui non se extendat saltem implicite ad alia peccata, non tantum non est attritio sufficiens ad justificationem cum sacramento, sed nec est proprie dicta attritio, quia non est formaliter de peccato, etiam secundum quid accepto seu prout opponitur Deo sub peculiari quodam aspectu, puta ut iudice aut benefactore.

Unde inepte plures auctores, inter quos *Suarez* (Disp. 3, sect. 8, n. 4; disp. 5, sect. 1, n. 9. 11. 12) et *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 1, n. 3 et 5), docent haberi posse proprie dictam attritionem quae non sit universalis, et in hoc attritionem distinguere a contritione, ita ut universalitas in attritione requiratur quidem ad esse dispositionis (ad justificationem in sacramento), non vero ad ipsum esse attritionis.

Ad rem S. *Thomas*, q. 86, a. 3: “Ad [veram poenitentiam] . . . pertinet deserere peccatum, inquantum est contra Deum; quod quidem est commune omnibus peccatis mortalibus. . . Unde non potest esse vere poenitens qui de uno peccato poenitet, et non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem verae poenitentiae), sequeretur quod de omnibus peccatis poeniteret.”

8. Omnis vera contritio, etiam si sit attritio, debet esse dolor *APPRETIATIVE SUMMUS*. Id sequitur tum ex ratione detestationis de peccato qua tali, peccatum enim est maximum detestabile, tum etiam ex ratione detestationis efficacis seu excludentis voluntatem peccandi; qui enim non detestatur peccatum super omnia, non simpliciter excludit voluntatem peccandi, quia ita dispositus est ut, si detur occasio, eligeret potius peccare quam incurrere malum quod magis detestatur.

Unde reicienda est sententia quorundam, uti *Cajetani* et *Billot* (citandi in art. 29, p. 169 sqq.), qui admittunt veram contritionem quae sit non appretiative summa, imo quae sufficiat ad solum valorem sacramenti. Quae sententia adversatur menti S. *Thomae*, Suppi., q. 3, a. 1 (cit. in art. 25, p. 79) et q. 5, a. 3 (cit. ibidem, p. 92).

9. *Attritio* proprie dicta, secus ac perfecta contritio, *subdividi potest in plures species* subalternas, quia attritio est quid imperfectum in linea poenitentiae, nec uno modo contingit a perfecto deficere.

Principium autem divisionis male a quibusdam, ut *Salmanticensibus* (Disp. 7. dub. 1, n. 5), assumitur ex parte diversorum peccatorum vel poenarum, ita v.g. quod alia sit attritio de adulterio et alia de homicidio, et alia sit attritio ex timore poenae temporalis et alia ex timore poenae aeternae; nam, ut dictum est supra, proprie dicta attritio est necessario universalis ac respicit ipsum peccatum sub ratione peccati. Distinctio ergo sumenda est ex variis modis quo peccatum, secundum quid acceptum, ex quo attritio specificè distinguitur a contritione

perfecta, considerari potest, seu, quod ad idem redit, ex variis modis quo Deus, per peccatum offensus, peculiariter considerari potest.

Porro, in peccato duplex praecipua occurrit consideratio, sub qua, vel ad quam, omnes aliae reduci possunt, scilicet, ipsa ratio culpaе, seu turpitudine peccati (considerati tamen non tantum ut est quid repugnans rationi, sed ut offensa Dei, secus dolor non esset proprie dicta attritio) et ejus effectus, seu poena tam aeterna quam temporalis per peccatum inducta (considerata iterum non tantum ut quid repugnans naturae, sed ut quid inflictum a justo Deo); et similiter Deus, sub aliquo particulari aspectu, dupliciter considerari potest, scilicet ut benefactor, cui peccatum contradicit, et ut iudex, qui poenam infligit pro peccato.

Unde *duae habentur species attritionis*, altera de peccato prout est turpis offensa divini benefactoris, altera de peccato prout est timenda offensa divini judicis; quam distinctionem proponit ipsum *Cone. Trid.* in verbis sess. 14, cap. 4 (cf. can. 5), citatis in Statu Quaestionis. Ceterum, aliae attritiones, quae excogitari possunt, ad duas praedictas reducuntur, vel ut species infimae sub duobus generibus, vel potius ut diversae considerationes duarum specierum infimarum; ita attritio concepta ex spe et amore beatitudinis reducitur ad attritionem conceptam ex timore poenae, quae est exclusiva beatitudinis, et attritio concepta ex consideratione bonitatis divinae reducitur ad attritionem conceptam ex turpitudine offensae Dei boni et beneficientis.

Billot ad rationem offensae Dei, quam attritio essentialiter respicere debet, non satis attendere videtur, dum haec verba, aliunde apta et ad bonum sensum convertibilia, scribit: “Animadvertere iuvabit qua ratione omnia quotquot esse possunt attritionis motiva, directe vel indirecte reducuntur ad alterutrum e duobus hucusque expositis [i.e. turpitudine peccati et timore poenae]. Cum enim malum non moveat voluntatem nisi virtute boni oppositi, secundum div^{ina} bona ad quae peccatum qua tale oppositionem habet, diversa sunt motiva contritionis. Iam, praecisione nunc facta a bono increato cui peccatum iniuriam infert per offensam (pertinet enim hoc motivum ad contritionem charitate perfectam), remanet oppositio peccati cum bono creato quod etiam est duplex, bonum scilicet honestum et bonum delectabile. Peccatum autem *qua tale* non privat nisi honestatem moralem quam divina lex regulat, ut dictum est in tractatu de peccatis, et non inducit nisi eam boni delectabilis privationem quae in poena a Deo inflictam consistit. Ergo ex amore vel moralis honestatis, vel boni delectabilis quod aufert poena in foro Dei constituta, movebitur homo ad quamcumque speciem contritionis infra eam quae est charitate perfecta.

“Nunc igitur si attritio pro motivo habeat moralis honestatis amorem,

semper reducetur ad illam quae *ex turpitudinis peccati consideratione* concipitur: sive honestas amata sit honestas generalis prout relucet in omnibus communiter virtutibus, sive sit honestas specialis quae tamen aliquo modo repugnat cuilibet peccato, ut est v.g. honestas gratitudinis erga Deum, sive demum sit honestas omnino particularis, puta castitatis vel iustitiae, quo tamen in casu attritio erit universalis ex motivo. Si vero attritio concipitur ex amore boni delectabilis quod aufert poena a Deo comminata, semper reducetur ad eam quae est *ex gehennae et poenarum metu*. Nam etsi forte elicias attritionem ex desiderio Dei ut est tua beatitudo, quin formaliter metuas gehennam seu poenam sensus, adhuc nihilominus poenam metuis, poenam profecto ad quam recte aestimandam vulgus non assurgit, poenam tamen; times enim poenam damni quae est omnium maxima. Sed cum homines ut plurimum commoveantur timore illius poenae quae bono sensibili repugnat, hanc solam Tridentinum diserte commemoravit, et propterea dixit: 'quae *communiter* concipitur, etc.' ”²⁸

Quoad hanc attritionis divisionem *J. Perrone*, De Poenitentia, c. 2, n. 3, in quadam nota, haec observat: “Benedictus XIV. in op. De synodo dioeces. lib. vii. c. 13. enumerat varias rationes quibus contritio potest dici imperfecta; § 5. inter cetera scribit: ‘Tertio et plerumque, nomine contritionis imperfectae intelligitur dolor de peccatis, unice conceptus atque elicitus propter eorum turpitudinem, aut solum metum poenarum et gehennae, absque ulla Dei dilectione.’ Verum *Card. Gerdilius* in opusc. Dell’ attrizione op. edit. Rom. torn. xix. p. 118. *accurate observat hic a docto Pontifice cum magno theologorum numero permixta fuisse duo motiva, quae s. Thomas expresse distinguit*. Nam illi theologi contendunt attritionem servilem aequè gigni tam a consideratione turpitudinis peccati, quam ex consideratione poenarum ac gehennae. Contra vero *s. Thomas 3. p. q. 85. a. 5. ad 1*, secernit unum ab altero, tribuens timori contritionem quae oritur ex consideratione poenarum, charitati autem tribuit contritionem, quae oritur ex consideratione turpitudinis peccati. Sic enim loquitur s. doctor: ‘Peccatum primo incipit homini displicere (maxime peccatori) propter supplicia, quae respicit timor servilis, quam propter Dei offensam, vel peccati turpitudinem, *quod pertinet ad charitatem*.’ ”²⁰

Attamen, clarus theologus una cum Card. Gerdilio oblivisci videtur eam divisionem esse non tantum magni numeri theologorum sed ipsius Cone. Tridentini. Ratio autem quare *S. Thomas* reducat ad charitatem contritionem illam quae concipitur ex motivo offensae Dei et turpitudinis peccati, est tum quia *S. Doctor* ibi considerat offensam Dei

• De Eccl. sacram., thes. 14, § I, Romae, 1908, p. 151 sq.

Λ Praei thiol., ed Mignc. t. 2, Parisiis, 1867, coi 324, in nota.

et turpitudinem peccati simpliciter et absque restrictione, quod pertinet ad solam contritionem perfectam, tum quia motivum turpitudinis peccati, considerati secundum quid, reducitur tandem aliquando ad motivum timoris, vel, si placet, ad amorem concupiscentiae, qui generat timorem et mediante timore attritionem; duo enim motiva movent ultimo cor hominis, scilicet timor et amor, vel, si placet, amor sui et amor Dei, amor concupiscentiae et amor amicitiae.

10. Ex dictis sequitur quod nequaquam vocari potest proprie dicta attritio, sed tantummodo quidam laudabilis actus in linea, si placet, poenitentiae, sed extra ejus ordinem, omnis alius dolor de peccato, qui sit vel *mere naturalis*, ut ille qui concipitur ex rationali dissonantia et foeditate alicujus peccati aut ex naturali timore tum temporalium malorum consequentium quaedam peccata tum ipsarum divinarum poenarum purgatorii et inferni; vel *tantum supernaturalis quoad modum*, uti quilibet supradictus naturalis dolor qui in homine miraculose produceretur a Deo (supernaturalis quoad modum ex parte causae efficientis) vel qui imperetur ab aliqua virtute supernaturali, puta fide et spe in ipso peccatore, aut qui in homine justo (si in eo attritio admittatur) ordinatur implicite ex ipsa charitate et statu gratiae ad finem supernaturalem atque evadit meritorius (supernaturalis quoad modum ex parte causae finalis); vel forte supernaturalis quidem quoad substantiam sed *particularis* in suo motivo et ratione, ut si quis sub auxilio gratiae actualis eliceret supernaturalem actum quo ideo tantum doleret de peccato quia per ipsum amisit hanc vel illam virtutem supernaturalem, praescindendo a ratione offensae Dei quae in illa amissione involvitur. In his enim casibus dolor non attingit ipsam rationem peccati ac ideo egreditur ab ordine poenitentiae nec pertingit ad rationem attritionis proprie dictae.

Dolor igitur de peccato sic dividi potest:

- Dolor poenitentialis, seu contritio
 - Contritio simpliciter dicta, seu perfecta
 - Attritio proprie dicta
 - | Attritio honestatis
 - | Attritio timoris
- Dolor non poenitentialis, seu attritio improprie dicta
 - Dolor mere naturalis
 - Dolor supernaturalis quoad modum
 - Dolor supernaturalis quoad substantiam, sed particularis

11. *Contritio simpliciter dicta seu perfecta* est una et simplex, seu *non divisibilis* in species, cum habeat rationem perfecti quae in indivisibili consistit, ac respiciat indivisibile objectum, i.e. peccatum simpliciter acceptum et Deum simpliciter consideratum.

Xec refert quod consideratio hominis contriti possit terminari ad

varia attributa divina non solum prout colliguntur in unum complexum et in unam substantiam sed etiam singillatim, quod nempe quis possit conteri de peccato prout est offensa Dei ut infiniti, vel ut sapientis, imo ut summae misericordiae vel iustitiae; nam, cum infinitas et essentialis bonitas Dei in unoquoque attributo tota inveniatur, ex consideratione singulorum attributorum, etiam relativorum, nequaquam contritio diversificatur, nisi ipsa attributa relativa considerentur secundum quid seu ex parte effectus quem habent in nobis; in quo casu non diversificatur sed perit contritio et fit recessus ad attritionem quae considerat offensam Dei prout est nostra ingratitude erga benignitatem Dei et prout est ratio poenae nobis inflictae a divina iustitia.

Idem de cetero contingeret si singulare aliquod attributum attingatur ut singulare, praecise nempe ab aliis vel ab essentia divina; nisi enim accipiatur formalissime ut attributum Deitatis, non attingitur ipsa Deitas secundum se seu ipsa infinita Bonitas divinae essentiae, et dolor inde generatus non est perfecta contritio sed quaedam attritio attingens subtiliori modo rationem turpitudinis peccati. Ceterum, vix possibilis est talis dispositio hominis tam subtiliter abstrahentis ut moveatur ad dolendum ex consideratione alienius attributi divini, praecise ab ipsa ratione Deitatis in eo imbibitae. Tales enim abstractiones et praecisiones pertinent potius ad cognitionem quam ad appetitum, qui solet moveri in res sicuti sunt.

Hoc modo solvi potest *quaedam disceptatio theologorum*, quorum quidam admittunt perfectam contritionem relatam ad singulare aliquod attributum divinum, alii negant. Cave tamen ne confundas hanc quaestionem cum altera, discutienda in art. 30, an perfecta contritio concipi possit ex motivo aliarum virtutum generalium, praeterquam ex motivo charitatis.

12. *Contritio perfecta essentialiter dependet a gratia sanctificante et proxime a charitate, eo quod absque charitate, quae est conversio ad Deum simpliciter, nequit fieri aversio a peccato simpliciter. Haec essentialis dependentia et connexio contritionis perfectae cum charitate explicabitur in art. 30.*

ART. 24. Utrum Attritio Possit Fieri Contritio (Suppl., q. 1, a. 3; In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 1, q. 3).

STATUS QUAESTIONIS

Ut apte observant doctores post Cajetanum et Soto, duplex distinguenda est quaestio: an attritio possit fieri contritio et an attritus possit fieri contritus; prima enim importat quemdam transitum vel

transformationem actus attritionis in actum contritionis, altera vero successionem duorum actuum in eodem subjecto.

Haec altera quaestio facilis est et affirmative resolvitur ab omnibus theologis, quamvis variae a variis assignentur explicationes illius praecipue communis axiomatis “*Sacramentum poenitentiae jacet ex attrito contritum*”. Prior vero quaestio celebris ac perantiqua est in theologia et difficilior olim visa est, ob varias fluctuationes circa conceptus attritionis et contritionis eorumque ad invicem habitudinem et distinctionem, de quibus dictum est in art. praec.

Huic quaestioni S. *Thomas* consecrat unum integrum articulum Supplementi (q. 1, a. 3) seu potius unam quaestiunculam (q. 3) Commentii super Sententias; *Cajetanus* eam satis diffuse, nec minus confuse, pertractat in speciali Quaesito primo inter Quaestiones de Contritione: *Suarez* eam persolvit per integram sectionem (Disp. 5, sect. 3). declarans ipsam “esse celebrem inter Scholasticos, et multa circa illam scribere” sed sibi “vix aliud necessarium esse, quam ex omnibus [antea] dictis conclusionem inferre”; *Morinus*TM enumerat decem opiniones circa modum quo attritio possit fieri contritio et ait controversiam nondum clausam esse; moderniores vero theologi sobrius eam tangunt ac facile et unanimiter pro negativa resolvunt, ob clariorem conceptum specificaе distinctionis utriusque actus, post Cone. Trid. in theologia obtentum ac firmatum.

PARS AFFIRMATIVA et PARS NEGATIVA

Attritionem posse fieri contritionem affirmarunt imprimis *quidam antiqui theologi*, ut *Guilcimus Alverniensis*, *Alex. Halensis* et *Bonaventura* (relati in art. praec., p. 6sq.), quibus alludit S. Thomas, scribens: “Quidam . . . dicunt quod attritio fit contritio: sicut fides informis fit formata.” Juxta hos igitur doctores, sicut fides informis fit fides formata, ita attritio fit contritio, adveniente charitate.

Quamvis ex hac sententia logice sequatur attritionem et contritionem differre tantum accidentaliter, quemadmodum fides informis et formata, id tamen non fuit de mente illorum doctorum, ut dictum est in art. praec. (p. 7-10), qui videntur tantum inconsequenter locutos fuisse, ac verisimiliter sentisse actum attritionis, accedente charitate, ita informari ac transformari, ut evadat actum essentialiter diversum, scilicet contritionem, eo fere modo quo oxigenium fit aqua, accedente hydrogenio, vel embryo fit homo, vel numerus ternarius, accedente unitate, fit quaternarius.

Apud *quosdam theologos posteriores*, praecipue antetridentinos, sup-

“De disciplina in administrationis sacramenti poenitentiae, l. S, c. 3, n. 12.

posita, ut videtur, essentiali distinctione inter attritionem et contritionem, eadem sententia de transitu unius in alteram instauratur sub duplici forma: quidam enim videntur illum explicare per progressum intensitatis aut durationis, ac si idem actus possit hoc modo transire ab una specie ad aliam; alii vero frequentius appellant ad informationem charitatis quae valeat eam essentialem mutationem inducere, quatenus actus morales possint, ut putant, transire ab una specie ad aliam, manente eadem physica substantia actus ejusdemque materiali objecto, per hoc solum quod mutatur eorum motivum, uti actus eleemosynae, idem physice manens, potest transire a specie morali actus misericordiae ad speciem actus vanae gloriae, prout fit ex motivo sublevandae alienae miseriae vel ex motivo humanae laudis.

Ad hoc reducitur sententia *Scoti*, *Cajetani* et *Contenson*.

Scotus praeter verba relata in art. praec. (p. 11) mentem suam aperit in hac sententia: "Attritio fit contritio sine omni mutatione reali ipsius actus" (In 3 Sent., dist. 27, quaest. unie.), quam simplicius profert ejus sectator *Angelus* (Jos. Angles, hispanus, f 1587), inquiens: "Attritio eadem numero potest fieri contritio" (De contrit., a. 4, conci. 3).

Cajetanus, explicata peculiari sua distinctione doloris in attritionem impenitentium, attritionem imperfectorum, contritionem acquisitam seu informem (aliter, ut ait, attritionem) et contritionem formatam a charitate (cf. ejus verba citata in art. praec., p. 10), ait primam et secundam attritionem non posse fieri contritionem (etiam acquisitam et informem) quia differunt specificè ab ea; dein addit: "De acquisita autem contritione, quae *contritio informis* [vel etiam attritio] dicitur, dicendum est quod potest fieri contritio formata; quoniam potest continuari idem numero actus acquisitae contritionis usque ad caritatis infusionem inclusive, et sic caritate informari. Et quia huiusmodi contritio, antequam informetur caritate, vocatur etiam quandoque attritio; ideo hoc tertio modo sumpta attritio potest fieri contritio. Et hoc jam habere potes a divo Thoma superius, in qu. Ixxxix, ubi dixit quod contritio est ultima dispositio ad caritatem" (n. 4). Quomodo autem id fieri possit, immediate conatur explicare in verbis supra relatis in art. 16 (tom. 1, p. 405).

Contenson docet actum attritionis fieri posse contritionem quatenus, cum informatur a charitate, fit actus ab ea imperatus et motus, ita ut exinde accipiat talem intrinsecum modum, quo essentialiter mutatur et trahitur ad speciem charitatis.

Communis sententia, praesertim modernorum, docet actum attritionis nullo modo posse, proprie loquendo, mutari in actum contritionis, utpote ab eo specificè distinctum; improprie tamen multipliciter dici

posse attritionem mutari in contritionem ac praecipue ratione subjecti, quod ex attrito fit contritum.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Proprie et formaliter loquendo attritio nequit fieri contritio.

Probatur.

Ut constat ex praecedenti articulo, attritio et contritio sunt duo actus essentialiter et specificè distincti, tum ex parte objecti tum consequenter ex parte principii tam elicitivi (attritio enim elicitor a voluntate sub motione gratiae actualis, contritio vero ab habitu seu virtute poenitentiae) quam imperativi et dispositivi (principium enim attritionis est timor servilis, principium vero contritionis est charitas et timor filialis). Jamvero repugnat in terminis ea quae sunt specificè distincta esse unum vel continuari in unum, quod praecise importatur in eo quod unum fiat aliud, sicut cum dicitur aliquid fieri magis calidum, vel corpus frigidum fieri calidum. Ergo repugnat attritionem fieri contritionem, sicut repugnat frigiditatem fieri calorem, quamvis non repugnet attritum fieri contritum, quemadmodum corpus frigidum fieri calidum, per successionem nempe duarum formarum specificè distinctarum in eodem subjecto.

In duplici ergo hypothese posset attritio fieri contritio: *primo*, si utraque esset aliquod compositum ex quodam communi subjecto et quadam forma distincta quae locum alteri cederet, sicut differunt frigidum et calidum, quae quidem hypothesis est absurda et a nemine suspicata, cum attritio et contritio sint simplices quaedam formae seu actus, etsi suscipiantur in eodem subjecto, de quo tantum proinde praedicari potest $\tau\theta$ fieri seu transmutari ac recte dici de attrito fieri contritum; *secundo*, si ipsae differrent tantum accidentaliter. sicut minus et magis calidum, vel sicut actus fidei ut elicitor a virtute fidei et idem actus ut imperator a virtute charitatis; et ad hoc praecise reducenda est omnis explicatio adducta a supradictis adversariis, qui proinde sibimetipsis contradicunt, dum ex una parte videntur asserere essentialem distinctionem attritionis et contritionis et ex alia parte affirmant attritionem fieri contritionem.

Tota enim eorum doctrina ad hoc tandem reducitur quod idem actus attritionis ex influxu supervenientis charitatis evadat actus contritionis, specificè distinctus. Jamvero informatio et influxus charitatis, directe et per se, nonnisi accidentalem differentiam inducere potest; non enim ipsa charitas elicit actum qui prius eliciebatur ab alio principio, tum quia ille jam elicitor est nec potest quidquam bis

elici vel poni in esse, tum quia de cetero actus contritionis non elicitur a charitate sed a virtute poenitentiae; nec charitas facit ut actus elicitus ab alio principio eliciatur a virtute poenitentiae, tum quia idem nequit bis poni in esse, tum quia idem nequit elici a duplici principio distincto; nec charitas quidquam ponit in eo actu quo in se essentialiter immutetur seu transformetur, cum sit simplex nec habeat duas partes essentielles quae in compositis naturalibus transformationem permittunt.

Quod autem charitas attritioni communicat per suam informationem est quaedam illius elevatio ad proprium altiorem ordinem et finem, de qua infra dicetur, quaeque, quantumvis intrinsece actuosa, nequit evacuare propriam rationem attritionis eamque ita extra propriam speciem abducere et extollere ut ingrediatur speciem proprie dictae contritionis, cum eadem charitate intimius et essentialiter connexae.

Ex dictis intelligitur inepte ab antiquioribus theologis invocari paritatem inter fidem informem et formatam ex una parte et attritionem et contritionem ex alia parte.

Nam imprimis fides informis et fides formata non differunt essentialiter, sed eadem fides est sub non informatione et sub informatione charitatis; unde fides informis fit fides formata quatenus idem subjectum transit a non informatione ad informationem charitatis; attritio vero differt essentialiter a contritione, unde ad summum dici deberet attritionem informem fieri formatam (quod ceterum infra negabimus), non vero attritionem fieri contritionem. Praeterea, fides informis quae fit formata non est ipse actus fidei, nam actus informis fidei transit et non manet veniente charitate, sed est habitus fidei qui manet et a non informatione transit ad formationem (vel, si placet, a producente actum fidei informis transit ad producentem actum fidei formatum); attritio vero et contritio non dicunt habitum sed actum, nec procedunt ab aliquo eodem habitu qui ante informationem charitatis produceret attritionem et post informationem produceret contritionem (nam habitus poenitentiae qui producit contritionem non existit absque charitate sed simul cum ea procedit a gratia sanctificante, attritio vero producitur a sola voluntate sub auxilio gratiae actualis); unde nullo modo attritio dici potest fieri contritio, etsi fides informis dici possit fieri fides formata, ratione habitus (Suppl., q. 1, a. 3, cit. in art. praec., P. 7).

Conclusio 2. Improperie loquendo dici potest attritionem fieri contritionem, ratione tum subjecti, tum ipsius actus, tum sacramenti.

Probatur.

1. *RATIONE SUBJECTI*, attritio dici potest fieri contritio *successive*, quatenus homo attritus, in justificatione fit contritus, ac ita in eo contritio succedit attritioni et quidem vel actualiter, sicut in justificatione extrasacramentali quae fit per ipsum actum contritionis, vel saltem habitualiter, sicut in justificatione sacramentali quae inducit habitus charitatis et poenitentiae, quae sunt principia actus contritionis.

2. *RATIONE IPSIUS ACTUS*, attritio dicitur fieri contritio *informative*, quatenus, si manet vel elicitur post justificationem, informatur et imperatur a charitate, ac ita elevatur quodammodo ad ordinem contritionis (quin tamen intrinsece immutetur in speciem contritionis, ut vult *Contenson* supra citatus) ejusque dignitatem et efficacitatem participat, ita v.g. ut fiat meritoria et satisfactoria, imo forte directe remissiva peccatorum venialium. Et hoc saltem sensu intelligendum est quod ait 5. *Thomas*, in Qu. de Veritate infra cit., omnem nempe dolorem de peccato in habente gratiam esse contritionem. Ita *Medina*, *Suarez* (Disp. 5, sect. 3, η. 13), *Salmanticenses* (De Justificatione impii, disp. 2, dub. 8, η. 332; De Poenit., disp. 7, dub. 6, η. 132), *Billot* (thés. 13, Coroll. 1), et alii, qui tamen effectum talis informationis seu elevationis diversimode explicant, juxta generalem doctrinam de indole informationis charitatis, scilicet vel per meram extrinsecam denominationem vel per modum aliquem intrinsecum, attritioni communicatum.

Ad rem *Salmanticenses*: “[Dicimus] omnem actum honestum elicited in homine justo, esse meritorium vitae aeternae de condigno. Quod habet, quia per modum quendam intrinsecum de linea charitatis refertur in Deum ultimum finem supernaturalem super omnia dilectum. Unde tendit non solum in proprium, et sibi speciale objectum, atque ex proprio motivo; sed etiam in objectum proprium charitatis, et ex motivo illius; potestque hac ratione dici actus charitatis virtualiter. . . . Hinc fit, quod attritio ab homine justo elicitur non sit praecise attritio, sed etiam virtualiter contritio, sive charitatis dilectio, ob eum scilicet modum, quem a charitate participat, et per quem actualiter virtualiter refertur in Deum finem ultimum. Unde attritio, qua justus dolet de peccatis venialibus, ut puta de verbis otiosis, habet quidquid requiritur ad excludendum praedicta peccata. Nam est aequivalenter contritio, et fervor charitatis, ad eorumque expiationem refertur, eisque specialiter repugnat.”³¹

Ad rem *Billot*: “Juxta modum loquendi veterum, omnis dolor de peccato in habente gratiam est contritio, prout contritio contra attritionem dividitur. . . . Ratio . . . est quia iuxta veteres, contritio dicitur quilibet actus detestationis peccati, gratia et charitate saltem habituali formatus. Licet enim forte terminetur ad peccatum prout est inductivum poenae, nihilominus cum sit actus bonus, elicited ut supponitur, ah eo qui est in statu amicitiae cum Deo, semper habet a virtute charitatis rela-

³¹ De justificatione impii, disp. 2, dub. 8, § 5, n. 332, *Cursus theol.*, t. 10, Parisiis, 1879, p. 534,

tionem ad Deum finem ultimum, et a gratia sanctificante ordinationem ad praemium vitae aeternae. Est igitur poenitentiae motus, non informis, sed formatus et hoc sensu perfectus. Unde S. Thomas, de Verit., Quaest. 28, a. 8: 'Omnis dolor de peccato in habente gratiam est contritio, et similiter omnis actus fidei, gratiae (habituali) coniunctus, est fidei formatae actus'. — Et hoc modo facile intelligitur commune axioma ponens quod homo attritus, vi sacramenti *ex attrito fit contritus*. Non quod actus attritionis possit postea fieri *actus contritionis*, nam actus semel procedit in esse, et ideo si semel processit a non habente gratiam, nunquam poterit esse formatus: neque ex parte motivi quod non fuit motivum charitatis, neque ex parte principii quod non fuit virtus infusa. Sed *ipse homo* qui ex actu attritionis praecedente *denominabatur attritus*, nunc vi sacramenti justificatus, *denominari debet contritus*, utpote iam habens gratiam et charitatem per quam omnis infirmitas tollitur. Si igitur, ex quocumque motivo iustus doleat de peccato, vero quodam sensu ponit actum contritionis."³²

Observa Suaresium peculiarem addere modum quo actus attritionis possit fieri contritio (quin intrinsece in eam mutetur) *ante ipsam justificationem*, per quamdam aequivalentiam in ordine ad justificandum, provenientem ex additione seu adjacentia actus charitatis. Ait enim quod si quis, habens solum actum attritionis, addit actum charitatis, illa attritio incipit esse contritio quia jam est dolor de peccato propter Deum summe dilectum, non quod ita attritio proprie vertatur in contritionem, sed quia ex attritione et amore, tamquam ex duobus actibus, coalescit quidam contritionis modus, qui aequivalet contritioni in ratione causae sufficientis ad justificationem.

Attamen, hic modus sustineri non potest; nam cum actu charitatis justificantis nequit coexistere merus actus attritionis, quia, stante memoria peccatorum, non potest actus charitatis non transire in actum perfectae contritionis; ceterum, si per impossibile ea hypothesis daretur, justificatio tribuenda esset soli actui charitatis et nullo sensu dici posset ea attritio influere aut aequivalere contritioni; nam ipsa nihil ex charitate acciperet quo fieret justificativa, cum maneret in se immutata, ac ideo infra lineam contritionis proprie dictae.

Diximus attritionem fieri contritionem informative, *si manet vel elicitur post justificationem*, seu supponendo cum praedictis theologis actum attritionis posse permanere post justificationem. Ceterum, probabilius cum S. Thoma hoc negandum est, nam. adveniente charitate, actus attritionis transit, sicut transit ipsa dispositio quae illum causabat. et inducitur alia dispositio, seu habitus charitatis et poenitentiae, in quibus habitualiter continetur vel ex quibus actualiter procedit actus contritionis. Et hoc sensu attritio fit contritio non informative sed potius *substitutive* (quatenus necessario substituitur ei actus contritionis), quemadmodum actus fidei informis non informatur a charitate sed transit et cedit locum novo actui fidei, procedenti ab habitu fidei formatae.

:: De Ecd. sacram., t. 2, thes. 13, §3, Coroll. 1, Romae, 1908, p. 146 sq.

Ad reni 5. *Thomas, Suppl., q. 1, a. 3, corp.* (cit. in art. praec., P. 7).

Ibid., ad 2: “Remota privatione a materia, quae manet perfectione adveniente, formatur materia illa; sed dolor ille qui erat informis, non manet charitate adveniente, et ideo formari non potest. — Vel dicendum quod materia essentialiter non habet originem a forma, sicut actus habet originem ab habitu, quo formatur. Unde non est inconveniens materiam informari aliqua forma de novo, qua prius non informabatur; sed hoc de actu est impossibile, sicut impossibile est quod aliquid idem numero oriatur a principio, a quo prius non oriebatur, quia res semel tantum in esse producitur.”

In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 1, q. 3, ad 3 (quod est continuatio relatorum verborum Supplementi): “Quamvis motus intellectus et voluntatis habeat totam suam speciem in uno instanti, sicut res permanens; tamen secundum accidens mensuratur tempore, secundum quod causae suae variabiles sunt per tempus. Sic enim esse hominem, quod est in instanti, tempore mensuratur; et quamdiu causae esse hominis manent eadem, et ipsum esse manet; sed mutatis causis, mutatur illud esse, priori destructo: quia generatio unius est corruptio alterius. Et similiter ipsa dispositio voluntatis quae talem actum causabat, mutatur et transit, et actus ille idem non manet, nec semel transiens potest iterum resumī.”

Ibid., q. 1, a. 4, q. 2: “Simul cum gratiae infusione et justificatione est motus contritionis; sed motus attritionis praecedat quasi praeparatorius.”

Ibid., ad 1: “Augustinus loquitur de timore servili, cuius actus non est motus liberi arbitrii qui est simul cum justificatione: quia timor servilis non est simul cum gratia, qua iste motus informatur”.

De Veritate, q. 28, a. 8: “Omnis dolor de peccato in habente gratiam est contritio: et similiter omnis actus fidei gratiae conjunctus est fidei formatae actus. Ergo actus fidei informis et attritio . . . tempore praecedunt gratiae infusionem.”

3. *RATIONE SACRAMENTI*, attritio potest fieri contritio *aequivalenter*, quoad suam causalitatem et effectum, quatenus nempe influxus et effectus attritionis cum sacramento aequivalet influxui et effectui ipsius contritionis, qui est justificatio. Quidam addunt attritionem per suum influxum fieri contritionem aliquo sensu formali, quatenus cum sacramento produceret formalem actum contritionis perfectae, quae sit res et sacramentum: sed haec sententia refutabitur infra in art. 28.

Ex dictis intelligitur plenus sensus illius effati “*Sacramentum poenitentiae jacet de attrito contritum*”. Id enim facit tum *habitualiter*,

quatenus homo, accepta justificatione et habitu poenitentiae, ex actu attrito fit habitu contritus; tum *informative aut saltem siibstitutive*, quatenus actus attritionis permanens informatur a charitate et participat aliquid de ordine charitatis et contritionis, vel recedens dat locum contritioni; tum *aequivalenter effective*, quatenus attritio in sacramento aequivalet contritioni in ordine ad justificandum.

ART. 25. Utrum Contritio Salutaris, Tam Perfecta Quam Imperfecta, Sive Extra Sive Intra Sacramentum, Debeat Esse Vera, Realis, Proprie Dicta, Formalis, Dilectiva, Supernaturalis, Efficax, Universalis, Appretiative Summa.³³

STATUS QUAESTIONIS

In art. 11 egimus contra Protestantes de honestate actus poenitendi, quae quidem intelligitur etiam de actu naturalis poenitentiae (de quo in art. 16); in art. 12 vidimus de perfecta honestate seu de ratione proprie dictae virtutis, quae est propria solius contritionis perfectae seu simpliciter dictae; in praesenti vero consideratur ratio salutaris contritionis seu ordo contritionis ad justificationem, nam salutare intelligitur id quod quomodolibet, immediate vel mediate, disponit ad justificationem, et quaeritur an contritio, generaliter accepta, seu tam pro contritione perfecta quam pro attritione (de quibus singillatim erit quaestio infra in art. 30-33), et in omni casu, seu tam extra quam intra sacramentum, debeat tot habere qualitates seu conditiones, quot enumerantur in textu articuli.

Quamvis ex dictis in art. 23 sequatur omnem contritionem stricte dictam habere nominatim quinque ultimas ex his qualitatibus, tamen, quia plures theologi habent pro stricte dicta contritione etiam eam quae una vel pluribus ex illis careat (ut constat tum ex eodem articulo tum praecipue ex dicendis in art. 29, ubi de sacramento valido et informi), maluimus ab hac quaestione hic abstrahere, ut unice consideretur quid in contritione requiratur ut ipsa sit non tantum honesta sed etiam salutaris; ex ordine enim ad salutem desumitur notio poenitentiae christianae.

EX NOVEM PRAEDICTIS QUALITATIBUS, quatuor priores (vera, realis, proprie dicta, formalis) referuntur ad ipsam essentiam contritionis; tres subséquentes (dilectiva, supernaturalis, efficax) sunt veluti essentiales ejus proprietates; duae postremae sunt potius extrinsecae proprietates, desumptae ex parte objecti (universalitas) et ex parte subjecti (appretiative summa).

³³ Loci 5. *Tlton*tae dantur in decursu articuli ad singulas conclusiones.

Quidam auctores has qualitates considerant agentes praecipue de contritione perfecta, alii potius ubi tractant de attritione, et quidem intrasacramentali, alii in utroque loco, cum tamen eae respiciant contritionem generaliter acceptam, prout abstrahit a perfecta et imperfecta, a sacramentali et extrasacramentali. Ad logicum igitur ordinem servandum et simul ad vitandas inutiles repetitiones, consultius videtur omnia quae ad haec referuntur in unum generalem articulum colligere, notando pro occasione ea quae sunt propria contritionis perfectae vel attritionis, et utrique sive extra sive intra sacramentum, necnon quae sunt propria proposito vitandi peccatum prout distinguitur a dolore de peccato, et quae sunt propria peccatorum venialium prout distinguuntur a mortalibus.

Quod quidem praestabimus per *DECEM CONCLUSIONES*, novem de singulis qualitatibus, ultima de omnibus prout referuntur ad remissionem peccatorum venialium.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Contritio salutaris debet esse vera contritio, seu dolor de ipso peccato.

Probatur ex ipsa necessitate poenitendi pro peccato, de qua dictum est in art. 22.

Exinde patet quid dicendum sit ad quaestionem: an sufficiat dolor de defectu doloris, qualis exprimitur in verbis: Doleo quod non habeam dolorem de peccatis. Respondetur enim negative; nam hic dolor, quamvis bonus, non est dolor de peccato sed de alio objecto, imo de objecto quod est ipsa absentia doloris de peccato; nec etiam dici potest virtualis aut indirectus dolor de peccato, nam hunc non importat nec in hoc ipse importatur, cum sit absentia ipsius. Nec valet opponere quod dolor de non dolendo importat intentionem dolendi de peccato; nam haec intentio non est ipse dolor de peccato sed quoddam desiderium doloris de peccato, quod ideo desideratur quia non est.

Attamen, saepe illa expressio est signum veri doloris attritionis vel etiam contritionis, maxime apud timoratos poenitentes, qui non raro, ex hoc quod sensibilem dolorem non experiuntur, falso putant se non habere dolorem de peccato quem revera habent. Nec fortasse aliud intendunt *Paludanus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1. a. 5) et *Navarrus*, qui citantur pro contraria sententia.

Conclusio 2. Contritio salutaris debet esse realis contritio, seu non tantum existimata.

Probatur ex eo quod existentia rei non pendet ab existimatione. Unde

nequit justificari, etiam cum sacramento, qui realiter caret attritione quam existimat se habere, sicut non justificatur extra sacramentum homo vere attritus qui putat se esse contritum. Idque confirmatur a paritate cum Baptismo; si enim contritio existimata non sufficit ad fructuosam susceptionem Baptismi, a fortiori non sufficit ad fructuosam susceptionem poenitentiae, quae est minoris necessitatis et efficacitatis quam sacramentum spiritualis regenerationis.

Inepte proinde quidam pauci theologi contrariam sententiam sustentare conati sunt. Ita *Cano* (Relect. de Poenitentia, pars 6, q. 15), cui consentiunt *Vega* (De justificatione, l. 13, c. 34), *Toletus* et inter modernos *Ballerini*;³¹ docet imperfectum dolorem, qui per se esset insufficiens ad consequendam justificationem in sacramento, ad id per accidens sufficientem esse si poenitens bona fide existimet se habere requisitam dispositionem seque praestitisse quidquid necessarium erat ad dignam susceptionem sacramenti; nam in hoc casu non ponitur obex efficacitati sacramenti.

Attamen haec ratio procedit ex confusione inter rationem obicis et rationem sacrilegii. In sacramentis enim mortuorum obex est ipse defectus attritionis, cum, juxta providentiam saltem ordinariam, peccatum non remittatur nisi vere poenitenti, seu habenti dispositionem contrariam peccato; unde qui accedit ad sacramentum sine sufficienti attritione, etsi talem eam existimet, accedit cum obice, quamvis ignorato, adeoque nequit suscipere effectum sacramenti, quamvis nullum committat sacrilegium, quemadmodum, quia vera fides est medium necessarium ad salutem, si daretur aliquis paganus qui inculpabiliter putaret se esse in vera fide, nequaquam inde salutem consequeretur sed potius damnaretur, quamvis non ob ipsum defectum verae fidei, qui supponitur esse inculpabiliter ignotus, sed ob alia peccata.

Conclusio 3. Contritio salutaris debet esse proprie dicta contritio, seu de ipso peccato sub ratione peccati, ut explicatum est in art. 23.

Probatur ex eo quod contritio salutaris tendat ad justificationem, seu ad remotionem peccati qua talis. Unde salutaris non est dolor de peccato prout est quaedam naturalis turpitudine, vel irrationalis modus agendi, vel quaedam causa naturalium effectuum malorum.

Conclusio 4. Contritio salutaris debet esse per se formalis; in justificatione tamen extrasacramentali per accidens sufficit contritio perfecta virtualis, in actu charitatis contenta; in justificatione vero sacramentali ex ipsa essentia sacramenti requiritur ut adsit formalis contritio.

³¹ Opus theol., moral., t. 5, Prato, 1892, p. 29 sq.

Probatur.

Priminn assertum admittitur communiter a theologis (excipe *Scotum. Biel* et *Medina*, de quibus diximus in art. 22, tom. 1, p. 482 et 484) ac sequitur ex necessitate actus poenitentiae ad consequendam justificationem, de quo dictum est in art. 22 (Conci. 1 et 2, tom. 1, p. 478 sqq.).

Secundum etiam assertum est sententia certa et communis (si forte excipiantur *Cano* et *Petrus Soto*, de quibus dictum est ibidem) atque explicatum est in eodem art. 22; ceterum, ut ibidem dictum est (p. 490), quamvis actus charitatis sit sufficiens ad justificandum, non est sufficiens ad satisfaciendum ipsi praecepto poenitentiae, imo ipsi necessitati medii formalis poenitentiae, quae proinde adhuc urget post justificationem.

Tertium assertum, communissimum apud theologos (excipe unum vel alterum, ut *Ballerini*),³⁵ deducitur sive ex Cone. Trid. (sess. 14, cap. 3 et 4), quod loquitur de formali contritione tanquam de quasi materia sacramenti, sive ex dictis in art. 4 de partibus essentialibus sacramenti Poenitentiae.

In hoc enim sacramento contritio non est tantum dispositio ad ejus effectum, quemadmodum in aliis sacramentis, sed etiam ejus essentialis pars (aut saltem, juxta Scotistas, necessaria ejus conditio); unde oportet ut sit praesens secundum se et formaliter, nec potest illi substitui alius actus in quo virtualiter contineatur (i.e. actus charitatis). Id patet tum ex propria indole formaliter poenitentiali et judiciali hujus sacramenti, non enim esset formaliter poenitentiale si ejus principale elementum, i.e. contritio, non esset formalis actus poenitentiae, nec etiam esset judiciale cum deficeret accusatio ipsius rei pro qua stat actus contritionis, ut supra dictum est (tom. 1. p. 179), tum ex paritate cum alia essentiali parte hujus sacramenti, scilicet confessione peccatorum, tum ex ipsa necessitate istius quae debet informari a contritione, formalis enim confessio appellat formalem contritionem.

Haec valent de actu tam attritionis quam perfectae contritionis et de deletionem peccatorum tam mortalium quam venialium; licet enim perfecta contritio valeat ex se justificare extra sacramentum, etiam si sit tantum virtualis, tamen ut valeat induere sacramentaliter. oportet ut evadat formalis; item, licet peccata venialia deleantur per actum charitatis, tamen ut possint deleri per sacramentum oportet

³⁵ Pro negativa solet etiam citari *Ltigo*, Disp. 5, n. 92 sqq., sed ibi ipse loquitur de contritione perfecta abstrahendo a sacramento; de habitudine vero contritionis ad sacramentum agit in Disp. 14, ubi nihil dicit quod opponatur communi sententiae. Attamen in Disp. 9, sect. 2, n. 24, infra cit. in Conci. 10 (p. 97 sq.), videtur utique docere in confessione peccatorum venialium sufficere virtuales contritionem.

ut de eis habeatur contritio formalis. Nec inde intrinsece coarctatur vis virtualis poenitentiae seu charitatis, sed tantum subicitur propriis conditionibus et exigentiis hujus sacramenti.³⁰

An contritio salutaris sit necessario conjungenda cum *proposito jormali* non peccandi de cetero, vel sufficiat propositum virtuale, in ipsa implicite contentum, dicetur infra in Conci. 7, ubi agetur de necessitate hujus propositi.

Conclusio 5. Contritio salutaris debet esse dilectiva, seu debet includere aliquem amorem Dei.

Probatur.

Nam odium et detestatio alicujus includit seu supponit amorem contrarii; unde odium et detestatio peccati nequit non includere aut supponere aliquem amorem Dei.

Theologi quidem communiter de hac conditione in hoc loco silent, ne forte videantur esse contritionistae aut praeoccupare disputatam questionem inter contritionistas et attritionistas; haec tamen proprie vertit circa quidditatem illius amoris, ut dicetur in art. 33, nec ullum invenies theologum, quantumvis acrem attritionistam, qui praesentem conclusionem, prout sonat, negare ausus fuerit. Ceterum, ex dicendis in art. 30 et 33, constabit amorem inclusum in contritione perfecta esse dilectionem charitatis, amorem vero inclusum in attritione non esse alium quam amorem concupiscentiae.

Conclusio 6. Contritio salutaris debet esse essentialiter supernaturalis.

Probatur.

Haec conclusio docetur communiter ab auctoribus. Cum tamen in ea proponenda vel explicanda non unus sit modus dicendi, ob diversas praecipue opiniones circa rationem supernaturalitatis, juverit assertum in quinque sequentes partes dearticulare et probare.

1A PARS. Contritio salutaris debet esse *SUPERNATURALIS*, imo essentialiter supernaturalis.

Haec propositio est de fide, ut variis modis ostensum est in art. 16, Conci. 2 (ubi tamen egimus contra sententiam *Molinae*, de qua mox sermo erit in quarta parte), et consequenter est universalis apud theologos, maxime posttridentinos.

Non cunctatur tamen *Molina*, ad defensionem suae sententiae,

³⁰ Ci. *Suarez*, Disp. 20, sect. 6, n. 1-5; *S. Alphonsus*, n. 449.

asserere nonnullos antiquiores eousque processisse ut docuerint “dolorem ex solis naturalibus viribus elicited sufficentem esse dispositionem ad gratiae infusionem” (cf. supra, art. 16, tom. 1, p. 404).

Salmanticenses quoque scribunt: “Aliqui ulterius progressi tuentur [dolorem naturalem] sufficere [non solum ad valorem sacramenti sed] etiam pro munere dispositionis ad gratiam in hoc sacramento producendam.”³⁷

Suarez hanc sententiam nominatim tribuit *Soto* et *Cano*, scribens: “Quaestio [est] ... an talis actus [i.e. dolor de peccato pure naturalis] possit esse sufficiens dispositio ad gratiam, *saltem cuni sacramento*. Et hoc sensu tenuit illam opinionem [i.e. affirmantem] *Soto* in 4, d. 17, q. 2, art. 5, et lib. de Natur, et grat., c. 14 et 15; et idem sentit *Cano*, dicta relect. de Poenit. Imo aliqui existimant contritionem, quam naturalem vocant, quia est dolor de peccatis ex amore Dei naturali, posse aliquando esse sufficentem dispositionem ad gratiam, *etiam extra sacramentum*, ut late *Cordub.*, l. 1, quaest. 2, opin. 4.”³⁹

Item: “Tractanda est opinio *Soti* in 4, d. 18, q. 3, art. 3, dicentis ad effectum hujus sacramenti sufficere attritionem naturalem, id est, solis viribus naturae elicited, sive illa sit concepta ex motivo aeterno et honesto, ut est fugere poenas inferni vel turpitudinem peccati, sive ex motivo temporali et indifferente, ut est vitare infamiam vel aliud temporale detrimentum, quia haec etiam temporalia damna dantur a Deo propter nostra peccata. Et ex parte consentit in hanc sententiam *Cano* supra; nam putat dolorem de peccato propter Deum naturaliter dilectum, ut finem naturae, esse sufficentem attritionem ad obtinendam gratiam, et remissionem peccati cum hoc sacramento; imo idem dicit de dolore ex motivo temporali, quando non cognoscitur a poenitente.”³⁹

Attamen ad haec verba *Suaresii* observant *Salmanticenses*: “Unum et alterum Sapientissimum Magistrum vindicat *Nuno* in addit, ad 3 p. quaest. 1, art. 1, et ad verum sensum redigere conatur, quasi nimis arduum, et difficile creditu videatur ipsi, et aliis tam praeclaros viros, qui adstiterere ipsi Concilio Tridentino, in re tam clara ita impegissee. Unde illorum mentem non eam fuisse praetendit quam verba sonare videntur, sed alium vere catholicum, et nulla censura dignum, videlicet contritionem, seu attritionem viribus naturae elicited, imperatas tamen, et regulatas per actus supernaturales praecedentes, utputa fidem, spem, timorem servilem, et excitationem divinam, quo pacto actus ipsi naturales eleventur, et aliquod participium ordinis

³⁷De Poenit., disp. 7, dub. 1, § 7, n. 58, *Cursus thcol.*, t. 20, Parisiis, 1883, p. 77.

³⁸De Poenit., disp. 5, sect. 1, n. 4, *Opera omnia*, t. 22, Parisiis, 1866, p. 99.

³⁹Ibid., disp. 20, sect. 2, n. 7, p. 431.

supernaturalis intrinsece accipiunt, sufficere cum Sacramento ad fructum obtinendum. In quo sensu nihil a veritate alienum, aut censura dignum docuere laudati Magistri, sed eis subscribunt ex a nobis visis citatus Nuno, Candid, tom. 2, disquisit. moral, tom. 2, disp. 24, Discastillo de Poenit. disp. 6. dub. 1. Nec nobis displicet, quin favet, et fovet doctrinam tract, de Charit. et Merito pluribus stabilitam de virtutibus naturalibus ex imperio Charitatis aliquid intrinsecum contrahentibus, quo earum actus ad praemium supernaturale assequendum evehantur. Quocirca propositio ista: 'Attritio naturalis supernaturalisata intrinsece aliquo participio ordinis supernaturalis, dummodo alia non desint ad Sacramenti essentiam, et valorem, sufficienter disponit ad fructum Sacramenti', nulla censura digna est. Et si iste fuit eorum sensus, minus recte a P. Suarez ut improbabilis suggillata fuit praedictorum Magistrorum doctrina."⁴⁰

2A PARS. Contritio salutaris debet esse supernaturalis saltem *EX PARTE PRINCIPII INFLUENTIS*, ita nempe quod eliciatur ab homine habente fidem et spem ac praeterea sub motione gratiae actualis.

Hoc tenent communiter theologi et hoc saltem immediate sequitur ex praecedenti asserto, ita ut sit *saltem theologicè certum*.

3A PARS. Contritio salutaris debet esse supernaturalis etiam *EX PARTE MOTIVI*, ita ut non sufficiat contritio elicitæ, sub auxilio quidem gratiae, ex motivis mere naturalibus honestatis vel timoris.

Id tenet communior saltem sententia, ob sequentes rationes: *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 4) non alia quam supernaturalia assignat motiva attritionis; Concilium requirit ut attritio excludat voluntatem peccandi, quod ex se sola nequit praestare contritio concepta tantummodo ex motivis naturalibus, cum motivum, quod verum motivum sit, vertatur necessario in conditionem objecti; ob eandem rationem dolor ex motivis naturalibus non est dolor de peccato qua tali, et ideo nec ipsum nomen meretur proprie dictae contritionis; *Innocentius XI* explicite damnavit sequentem propositionem: "Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam" (Denz. 1207).

Pro *contraria sententia*, quatenus asserit ad justificationem *in sacramento* sufficere attritionem ex motivis naturalibus, citantur a quibusdam plures theologi antiquiores, ut *Soto* et *Cano* supra relati, *Bonacina*, *Hurtado*, *Navarrus*, *Vasquez*, *Valentia*, *Victoria*, *Cajetanus*, *Capreolus*. Immerito tamen: nam in quibusdam horum doctorum testimoniis agitur de motivis naturalibus prout habent relationem ad Deum et ad principia fidei, adeoque non simpliciter naturalibus (ut patet vel ex

⁴⁰ De Poenit., disp. 1. dub. 4, § 3, n. 149, Opera omnia, t. 19, Parisiis, 1883, p. 72.

ipsis verbis quibus Suarez refert *Soli* sententiam: “Quia haec etiam temporalia damna dantur a Deo propter nostra peccata”); quidam tandem clare asserunt motiva naturalia non sufficere: ita *Cano*, qui in *Relect. de Poenit.*, pars 3, appellans ad *communem sententiam doctorum*, scribit: “Secundum genus imperfectae displicentiae est, quae oritur a timore poenarum. Poenas vero intelligo spirituales vel aeternas, quae lumine fidei cognoscuntur: et hanc Doctores Scholastici omnes attritionem vocant”.

Inter moderniores quidem theologos, unus vel alter, nominatim *Galticr*, videtur vel conatur propius ad sententiam negativam accedere.

Dicimus “videtur vel conatur” quia apud hos theologos, praesertim morales, *magna varietas*, sin minus confusio, observatur in hac quaestione, ita ut difficile sit plurium mentem exacte determinare et unus idemque auctor videatur simul in contrarias sententias inclinare aut una manu destruere quod altera construxit. Omnes quidem admittunt motiva mere naturalia, sine ulla relatione ad Deum, nullatenus sufficere; quidam autem dicunt motiva naturalia (signanter autem moderni considerant motivum poenarum temporalium, de quo infra) sufficere, dummodo attritio sit vere supernaturalis, imo, juxta aliquos, essentialiter supernaturalis; alii dicunt ea motiva sufficere dummodo ducant ad efficacem detestationem peccati super omnia; alii, dummodo aliqua ratione referantur ad Deum (v.g. dummodo poenae temporales considerentur ut inflictae a Deo, vel, juxta aliquos, ut inflictae a Deo ratione peccatorum); alii, dummodo referantur ad Deum non quomodolibet sed sub aliqua ratione supernaturali, seu quam ex sola fide cognoscimus.

Sit pro exemplo solutio *Galticr*, qui, clarius inter modernos determinans praecipuum punctum quaestionis (an scilicet motiva attritionis debeant esse nota sub lumine fidei vel secus), dicit se recedere a communiori sententia, docens sufficere attritionem essentialiter supernaturalem, conceptam ex motivis solo lumine naturali apprehensis, dummodo haec dicant ordinem ad Deum et ita ut detestatio sit peccati theologici. Jamvero velit clarus auctor explicare quomodo attritio sit essentialiter supernaturalis si movetur seu specificatur a motivis mere naturalibus sine relatione ad fidem; quomodo motiva quae abstrahunt a fide possint habere talem ordinem ad Deum ut respiciant peccatum theologicum, cum hoc referatur ad Deum in ordine supernaturali seu sub lumine fidei; quomodo ejus sententia sit recessus a communiori sententia, cum haec saltem a pluribus modernis moralistis doceri aut non negari videatur.

Juverit ipsius solutionem ex integro referre:

“De fide est omnem actum salutarem esse supernaturalem; certum est eum esse supernaturalem intrinsece (Cf. tract, de gratia). Ergo attritio debet esse super-

naturalis saltem ex parte principii, sed controvertitur utrum debeat esse etiam ex parte motivi, id est, utrum procedere debeat immediate ex motivo per fidem apprehenso an sufficiat procedens ex motivo apprehenso per rationem naturalem. — Ut certa ab incertis discernantur:

“1° Certum est motivis supematuralibus multo efficacius et communius imo fere semper, moveri paenitentes: fides facilius sane et vividius quam ratio praebet motiva detestandi peccata.

“2° Ad quaestionem tamen utrum sufficientia sint motiva naturali ratione apprehensa, praesupponitur a) paenitenti jam inesse fidem et spem supernaturalem et quaestio proinde non ponitur nisi de actu attritionis praecisive sumpto: utrum ad eam directe et immediate sufficere possint motiva lumine naturalis rationis oblata; et etiam tunc — b) praesupponitur talia motiva dicere ordinem ad Deum, ita ut detestatio sit peccati theologici; tandem — c) quia ille actus debet esse supematuralis, praesupponitur illa motiva non praesentari sine auxilio gratiae supernaturalis.

“His autem suppositis:—3° Licet *communior sententia* neget posse sufficere motiva attritionis naturalia, *tamen probabile est*, in habente jam fidem et spem supernat., posse sufficere motiva naturalia, quae ordinem habeant ad Deum et apprehendantur ratione sub influxu gratiae, nam: — a) talia motiva detestandi peccata existunt, v.gr. turpitudine violationis legis divinae, renuntiationis fini ultimo. . . — b) Illa motiva possunt praesentari menti cum auxilio gratiae, sicut fit in actibus supematuralibus qui praecedunt fidem, v.gr. in iudicio credibilitatis, in pio credulitatis affectu. — Ergo potest produci attritio supernaturalis etiam ex motivis ratione apprehensis. . . — c) Nec obstat damnata ab Innocentio XI propositio 57: ‘Probabile est sufficere attritionem naturalem modo honestam’ (D-B. 1207; C. 1211), siquidem attritio de qua nunc agitur est vere supernaturalis.’⁴¹”⁴²

Praedictorum modernorum confusio maxime provenit, ut jam advertimus in art. 23 (p. 11 sq. et 21), ex ipsa confusione motivi contritionis cum ejus objecto, vel, quod ad idem redit, ex ipsa inepta separatione objecti a motivo, ita ut, praecipue in motivum oculos figentes, fere obliviscantur objecti, a quo tamen directe actus specificatur et in cujus conditionem oportet motivum ipsum transire, ad hoc ut valeat influere in essentialem indolem ipsius actus. Inde provenit quod dum attendunt ad motivum, videtur ipsis attritionem posse concipi ex naturalibus rationibus, dum tamen ad objectum attendere coguntur, seu ad peccatum sub ratione peccati, videtur eis attritionem elevandam esse ad ordinem supernaturalem, ac ita produnt monstruosum quoddam foetum attritionis essentialiter supernaturalis ex naturalibus motivis conceptum.

Fundamentale autem ac primarium objectum verae vel saltem salutaris contritionis, quae est actus tendens ad destructionem peccati, est *IPSUM PECCATUM QUA TALE, SEU QUA OFFENSA DEI*, ipseque Deus qua per peccatum offensus; totum autem hoc, est ordinis supernaturalis; quodeumque ergo aliud motivum seu objectum oportet ut transeat in conditionem illius, ejusdemque rationem et supernaturalitatem participet, unumque evadat indivisibile objectum a quo unicus actus supernaturalis contritionis specificetur. Sic motivum

⁴¹ Cf. *Ballerini*: Opus morale, t. V, n. 48; *Ripalda*: De ente supernat., l. III, d. 24, s. 2, 3.

⁴² De Paenitentia, thés. 25, n. 394, Parisiis, 1931, p. 297 sq.

ipsum poenarum temporalium, quod, ad mentem *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 4) distinguuntis inter gehennam et poenas et praecipue appellantis ad exemplum Ninivitarum ex timore temporalium poenarum ad poenitentiam adductorum, inter motiva supernaturalis attritionis legitime invocari potest, in tantum valet in eam influere, in quantum funditur cum supernatural! ratione offensae Dei auctoris gratiae, Dei nempe una cum anima elevantis et glorificantis ipsum corpus ratione gratiae idemque simul punientis ratione peccati et amissionis gratiae.

Ad rem bene *Merkelbach*: “*Contritio debet esse supernaturalis.*— Et quidem a) tum subiective, *ratione principii*, ita ut eliciatur ex supernatural! auxilio Dei seu gratia inspirante et adiuvante, ut definivit C. Trid., sess. 6, can. 3; unde et idem Cone, explicite dicit attritionem esse donum Dei et impulsus Spiritus Sancti moventis (sess. 14, c. 4); b) tum obiective, *ratione obiecti* seu motivi, ita ut eliciatur propter motivum supernaturale, i.e. supernaturaliter per lumen fidei cognitum et spectans ad salutem, cuiusmodi est ipse Deus sub aliqua ratione vel aliquid relate ad Deum, sed ita ut spectetur Deus, non finis naturalis, sed tamquam finis supernaturalis lumine fidei cognitus. Unde non sufficit dolor naturalis propter motivum mere naturale sine relatione ad Deum finem supernaturalem. Hinc damnavit Innoc. XI prop. 57: ‘Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam’.

“*Probatur*: Medium enim debet esse proportionatum fini, et dispositio eiusdem ordinis ac res ad quam disponit. Atqui contritio est medium et dispositio ad gratiam *omnino* supernaturalem, scii, ex parte principii et obiecti. Ergo actus contritionis debet esse supernaturalis utroque modo, non solum ex parte principii et gratiae sed et ex parte obiecti seu motivi. Et sane actus essentialiter, totus quantus est. dependet ex obiecto, quia non est nisi tendentia ad obiectum, sicut et motus ad terminum; unde non est actus *in se* supernaturalis, nisi et obiectum sit supernaturale”.⁴³

Non abs re erit producere quaedam testimonia circa *PARTICULAREM QUAESTIONEM*, quae signantius movetur a pluribus modernis post S. Alphonsum, an scilicet sufficiat, seu sit supernaturalis et salutaris, *ATTRITIO CONCEPTA EX METU POENARUM TEMPORALIUM*.

SUAREZ, aptius quam moderni quaestionem pro affirmativa resolvens, ait: “*Vega*, lib. 12 in Tridentinum, cap. 14, concedit detestationem ob metum aliarum poenarum [i.e. praeter gehennam] esse attritionem, et contineri sub primo membro [ex duobus nempe a Cone. Trid. assignatis: metu poenarum et turpitudine peccati]; nam Concilium utrumque conjunxit, scilicet ex metu gehennae et poenarum. Quae sententia vera erit, si intelligamus illum timorem non esse mere humanum et naturalem, sed divinum et supernaturalem. Itaque, quamvis poenae temporales sint,⁴¹

⁴¹ Thcol. Moral., vol. 3, η. 482, p. 420 sq.

si tamen considerentur ut indictae a Deo, et ut nobis indicant iram ejus, et *quodammodo inchoant divinum supplicium nisi emendemur*, sub ea ratione possunt movere ad supernaturalem attritionem, *quae optime reducitur ad illam, quae est ex metu gehennae*; sicut sperare a Deo bona temporalia sub aliqua habitudine ad vitam aeternam, seu ad specialem vel supernaturalem Dei providentiam, ad virtutem spei pertinet.”⁴

LLGO scribit. “Sed difficultas est, quae poenae sint illae, quarum intuitu possit concipi attritio sufficiens cum sacramento? Certum imprimis est de poena gehennae, de qua explicite loquitur Trid. et quidem gehennae nomine utraque poena intelligitur, tam poena sensus, quam poena damni; videtur etiam poenarum nomine, de quibus in universum postea meminit, comprehendere in primis poena Purgatorii, cujus terrore potest non solum de venialibus dolere homo, sed etiam de mortalibus, quae post justificationem purgatorii poena puniuntur: in qua non placet Vasquez infra, q. xcii, art. 2, dub. iii, ubi videtur exigere semper aliquod motivum aeternum ad veram attritionem. Eodem modo censeo, posse concipi attritionem ex metu pestis, vel alterius damni temporalis, quo Deus solet punire peccata etiam in hac vita quod videtur esse juxta mentem Tridentini; nam adducitur ibi in exemplum poenitentiae Ninivitarum, quae concepta fuit ob metum excidii suae civitatis, quod Deus comminatus fuerat: et quidem sicut Deus comminatur poenas aeternas, sic etiam comminatur poenas hujus saeculi ad terrendos homines; ergo ejusmodi motivum bonum est. et honestum, et sufficiens ad veram attritionem, ut fatetur Suarez cum aliis in praesenti sect, ii, nu. 15.”⁴⁵

5. *ALPHONSUS* sententiam affirmativam probabilem dicit, sic referens binas opiniones: “Quaeritur. *An in confessione sufficiat attritio ex metu poenarum temporalium prout infliguntur a Deo? Prima* sententia affirmat. Et hanc tenet Lugo. Suarez. Sporer, Anacletus. Viva, Elbel, qui cum Gobat vocat moraliter certam; item Granado, Reginaldus, Moya, Aversa, etc., cum Croix, qui vocat probabilissimam. Ratio, quia Tridentinum, inter motiva attritionis ad sacramentum sufficientis, dicit: *ex gehennae et poenarum metu*. Ubi per *τὸ gehennae* intelligitur poena aeterna, per *τὸ autem poenarum* videtur intelligi poena temporalis, cum ibi concilium adducat exemplum poenitentiae Ninivitarum, quae concepta fuit ob metum excidii suae civitatis: sicut enim Deus comminatur poenas aeternas, sic temporales ad peccatores absterrendos. *Secunda* vero sententia negat. Et hanc tenent Concina, Canus; item Hurtadus. Vasquez, apud Diana. Et Cardenas dubitat an prima sententia sit moraliter certa. Ratio, quia, licet Tridentinum dicat ex metu *gehennae et poenarum*, non tamen distinguit gehennae vel poenarum. Unde probabiliter ponit utrumque pro eodem; cum enim poena peccati mortalis sit aeterna, de malo aeterno poenitens timere debet. Prima sententia videtur probabilior; nam gehenna cunctas complectitur aeternas poenas: et ideo, dicente concilio *et poenarum*, aliquid aliud praeter poenam aeternam intelligendum est. At cum secunda non careat sua probabilitate, saltem extrinseca, puto tutius in praxi eam servandam esse.”⁴⁶

PALLERIV,⁴⁷ nullam vel tenuem probabilitatem sententiae neganti concedens, conqueritur quod S. Alphonsus, bona quidem fide sequens Lacroix, falso pro hac sententia afferat Cano. Hurtado et Pasqualigo, ac propterea tantam illi probabilitatem concedat ut dicat tutius eam in praxi sequendam esse.⁴⁸

GÉNICOT, sequens Ballerini, sententiam affirmativam dicit probabilissimam,

⁴⁶ De Poenitentia, disp. 5, sect. 2, n. 15, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 107.

⁴⁷ De Poenitentia, disp. 5, sect. 9, n. 137, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 462 sq.

⁴⁸ Theol. moral, (ed. Gaudé), t. 3, n. 443, Romae, 1909, p. 432 (cf. ibid., n. 450).

⁴⁹ Adnotationes ad Gury, n. 264.

⁵⁰ Confer adnotationes ad textum S. Alphonsi, in ed. Le Noir (Parisiis, 1874, p. 344), ubi referuntur tum verba Gury et Ballerini, tum eorum determinata confutatio facta ab avvocato in informatione de titulo doctoris S. Alphonso concedendo.

scribens: "Sufficit . . . dolor conceptus . . . ex metu poenarum temporalium hujus vitae, dummodo spectentur ut a Deo inflictæ et ad detestationem peccati super omnia perveniatur, prout explicabitur. . . Putat quidem S. Alph. (n. 443) non licere ad sacramentum accedere cum contritione quæ tantum hoc ultimo motivo innitatur, quia sententia negans sufficere talem contritionem est saltem extrinsece probabilis Sed hanc ipsam extrinsecam probabilitatem exiguo niti fundamento ostendit Ball P n. 105 seqq. Quare censemus cum Viva (in prop, lam damn, ab Innoc. XI. n. 26? sententiam quæ sufficientiam talis motivi asserit, esse probabilissimam, ac proinde legem tutius sequendi minime obstare quominus in praxim deducatur."¹"

4A PARS. Contritio salutaris debet esse supernaturalis *QUOAD SUBSTANTIAM ACTUS*.

Id sequitur tum ex eo quod debeat esse supernaturalis ex parte objecti seu intrinseci motivi, quod est peccatum theologicum, seu respiciens Deum etiam secundum ordinem supernaturalem; tum ex eo quod sit quaedam dispositio proxima (perfecta contritio) vel remota (attritio) ad justificationem, omnis autem dispositio est saltem ejusdem ordinis ac forma, quamvis non semper ejusdem speciei (nisi sit proxima dispositio, ut contritio perfecta); tum quia, nisi sit supernaturalis quoad substantiam, nequit proprie dici essentialiter supernaturalis, ut suadent rationes adductæ contra Molinam in art. 16 (tom. 1. p. 412 sqq.).

Huic asserto contradicunt *Molina* et forte *Scotiis*, *Durandus*, *Biel*, *Cajetanus*, relati in art. 16 (tom. 1, p. 403 sq.), quatenus dicunt substantiam actus poenitentiae (imo fidei, spei, et dilectionis) esse naturalem, ejusque supernaturalitatem provenire ex superveniente auxilio gratiæ, quo ille actus, manens idem quoad substantiam, evehitur ad ordinem altiorem.

Ceterum, ad eandem negationem logice ducere debet sententia eorum qui, ut supra dictum est, docent supernaturalitatem actus attritionis esse repetendam ex solo principio, non vero necessario ex motivo; cum hac enim assertione non stat quod actus attritionis sit necessario essentialiter supernaturalis, cum essentialis indoles actus (imo et ipsius principii actus) sit tota repetenda ex parte objecti, vel si placet, ex parte motivi prout refunditur in objectum.

Ex iisdem rationibus supra allatis reicitur quoque peculiaris sententia *Salmanticensium*, qui pro se adducentes *Ntignum*, *Candidum* et *Dicastillo*, docent sive perfectam contritionem sive attritionem procedentem ex viribus naturalibus in homine jam justificato, quæ proinde est supernaturalis quoad modum ob influxum charitatis eam dirigentis ad suum finem, sufficere non solum ad valorem sed etiam ad fructum sacramenti, seu ad augmentum gratiæ intrasacramentaliter.

Quam doctrinam sic ipsi *SALMANTICENSES*, magis ingeniose quam efficaciter, exponunt ac defendunt:

¹ Thcol. moral., v. 2, n. 273, Lovanii, 1900, p. 289.

“Quia fortasse fiet suppositio de homine non in statu naturae lapsae, sed in gratia existenti, quo pacto non utendo auxiliis gratiae, sed viribus naturalibus per ipsam gratiam expeditis, elicere posse actum naturalem praedictae dilectionis statuimus, et ut certum tenemus; dubitari potest, an id sufficiat ad fructum Sacramenti obtinendum? Et quidem si vera sunt, ut vera esse arbitramur, quae tract, de Merito disp. 4, dub. 5, communi D. Thomae discipulorum calculo approbata, docuimus, nimirum omnes actus humanos hominis existentis in gratia, qui ex aliquo capite pravi, aut demeritorii non sint, ex imperio vel formali, vel virtuali charitatis in finem supernaturalem referri: atque ideo proprium meritum a charitatis merito diversum ipsis respondere, ac retribui consequens nobis videtur partem affirmativam esse tenendam.

“*Et ratio id suadet:* quoniam actus attingens Deum ut finem supernaturalem, et praemio aeterno condignus est proxime sufficiens ad obtinendam gratiam: sed talis est actus amoris naturalis Dei vel formaliter, vel virtualiter imperatus a charitate: ergo praedictus actus sufficiens est ad gratiam in Sacramento. Eo vel maxime, quoniam iste actus independenter a Sacramento meretur augmentum gratiae: qua ergo ratione cum Sacramento ipso non erit sufficiens ad gratiam ipsius Sacramenti? quandoquidem non fit deterior, quin efficacior ex conjunctione ad Sacramentum, ut constat in attritione supernaturali, quae ut docet Tridentinum, secundum se non proxime disponit ad gratiam, secus vero Sacramento adjuncta: ergo e converso actus sufficiens secundum se, et independenter a Sacramento ad augendam gratiam, efficacior evadet ad ipsum ut Sacramento conjunctus. Cum enim ex una parte sit donum Dei, quatenus oritur vel formaliter, vel virtualiter a gratia, et rursus in quantum in se continet, et contrahit quoddam charitatis participium, quo intrinsece afficitur. Et ex alia sit ex se satis bonus, nullius foeditatis naevo sordescens, prorsus latet motivum rationale eum ab illo munere excludendi.

“Quod fiet magis perspicuum urgendo *argumentum sub hac forma*. Nam admissio pro nunc, de quo infra, possibilitate contritionis naturalis, qui accedit ad Sacramentum cum contritione naturali formaliter, vel virtualiter ordinatur in Deum, ut ultimum finem supernaturalem, nullum ponit obicem Sacramento, aut gratiae Sacramenti: ergo sic accedens utrumque recipit, et Sacramentum, et gratiam Sacramenti. Consequentia est evidens, et Antecedens videtur verum et probatur a paritate, et exemplo attritionis supernaturalis excludentis omnem affectum peccandi, quam quidem docet Concilium sufficere ad fructum Sacramenti. Sed contritio naturalis, si semel datur, excludit omnem affectum peccandi, et alias attingit vel formaliter, vel virtualiter Deum sub ratione ultimi finis ex imperio charitatis, quod non invenitur in attritione, imo ei repugnat facta suppositione peccati non expulsi, ut constat ex tract, de ultimo fine, ubi nullum actum peccatoris quantumvis supernaturalem admisimus, nec admittunt alii, qui Deum sub ratione ultimi finis (quod in solidum charitati *convenit*) attingat: ergo *sicut attritio supernaturalis non ponit obicem gratiae, ita, et urgentiori titulo, nec contritio naturalis in Deum relata ut in ultimum finem.*

“*Idemque iudicium ferimus de attritione naturali hominis existentis in gratia* ob eandem prorsus rationem si referatur etiam in Deum, ut referri necesse est; quo pacto *utraque* jam est virtualiter ipsa charitas supernaturalis, et consequenter sufficiens dispositio ad intensiorem gratiam extra, et intra Sacramentum percipiendam. Quem sensum tenuisse videtur D. Thomas quaest. 28, de veritat. art. 8, dicens, quod ‘omnis dolor de peccato in habente gratiam est contritio’. Atque ita sentiunt ex pluribus quos vidimus, pauci qui rem attigere, Nuno, Candidus, et Dicastillo, ubi supra, nec credimus alios dissensuros, si ipsis occurrisset.”⁵⁰

5A PARS. Non omnis contritio supernaturalis debet *PROCEDERE AB IPSA GRATIA SANCTIFICANTE*.

⁵⁰De Poenitentia, disp. 1, dub. 4, § 3, n. 188, Curs. Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 75 sq.

Id evidens est, ratione attritionis cum haec eliciatur sub solo auxilio gratiae actualis. De perfecta vero contritione disputant theologi, aliis dicentibus contritionem justificantem non procedere ex gratia sanctificante, quippe quae hanc praecedat ut causa justificationis et infusionis gratiae, aliis vero affirmantibus; quam quaestionem passim tactam in praesenti tractatu (cf. praesertim art. 14, tom. 1, p. 370, art. 51 et 61, ubi de satisfactione), plenius resolvendam remittimus ad proprium tractatum De Gratia.

Conclusio 7. Contritio salutaris debet esse efficax, seu debet importare voluntatem absolute repugnantem peccato; ex quo sequitur necessitas absoluti propositi non peccandi de cetero.

Probatur.

IA PARS. Contritio salutaris debet importare *voluntatem absolute repugnantem peccato*.

Veritas hujus asserti, communissimi apud theologos (si ex parte excipiat unus vel alter, ut *Cano* supra relatus in Conci. 2, quatenus dicit sufficere attritionem inefficacem quae bona fide efficax existimetur), patet *primo*, ex *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 4) definiente contritionem in genere per detestationem et dolorem de peccato, et addente attritionem debere excludere voluntatem peccandi. Inefficax enim voluntas quae non absolute repugnet peccato non est simpliciter detestatio nec vere excludit voluntatem peccandi, sed est mera velleitas compossibilis cum absoluta voluntate et affectu peccandi, quam apte Cajetanus (Quaest. De Contritione, q. 1) appellat “attritionem impenitentium” seu “attritionem meretricum, usurariorum, et aliorum hujusmodi”. *Secundo*, ex ipsa ratione salutaris, seu dispositionis ad infusionem gratiae et ablationem peccati, quae consistit in remotione obicis, seu in exclusione voluntatis adhaerentis peccato.

Nec valet obicere saltem sufficere inefficacem attritionem cum sacramento, eo quod hoc sit a Christo institutum in adjutorium humanae fragilitatis. *Nam* sacramentum non est institutum ad substituendam interiorem ac necessariam poenitentiam aut ad excludendam hominis cooperationem in negotio salutis, sed tantum ad eam adjuvandam, ut facilius homini evadat conversio ad Deum ope imperfectae attritionis, adjunctae per virtutem sacramenti ac ita quodammodo elevatae ad efficaciam perfectae contritionis.

Item non valet opponere attritionem conceptam ex timore poenae, quae habetur ut salutaris, esse inefficacem, quia importat voluntatem conditionalem: “Si non esset poena, peccarem”, dum ut sit vere efficax deberet implicare hanc absolutam voluntatem: “Etiam si non

esset poena, non peccarem'. *Nam* salutaris attritio formidolosa importat non primam voluntatem conditionalem: "Si non esset poena, peccarem", nec secundam: "Etiam si non esset poena, non peccarem", sed tertiam hanc praecisivam et absolutam voluntatem: "Quia est poena, absolute nolo peccare", quae quidem excludit primam, utpote conditionalem ex parte ipsius affectus (Peccarem, si . . .), non tamen explicat secundam, utpote magis absolutam seu excludentem omnem conditionem a voluntate (Nolo peccare, etiam si . . .). Non enim oportet ut qui velit fugere culpam propter poenam debeat comparisonem adaequationis aut praelationis instituere inter culpam et poenam, sicut diverso modo fit in primo et altero ex praedictis actibus voluntatis, et necessario elicere unum ex duobus, sed potest a comparatione praescindere et elicere tertium. Ceterum de hoc erit iterum sermo infra (art. 32, p. 274) in responsione ad objectionem Protestantum et Jansenistarum qui, male identificantes attritionem formidolosam cum primo ex illis actibus, logice inferunt eam non esse salutarem nec moralem.

2A *PARS*. Contritio salutaris debet importare seu inducere *absolutum propositum non peccandi de cetero*.

Id sequitur non tantum ex explicita affirmatione *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 4), sed etiam directe ex veritate primae partis, i.e. ex necessitate absolutae voluntatis repugnantis peccato. Talis enim absoluta repugnantia fertur in peccatum qua tale et tendit ad illud destruendum in quantum potest; unde primo et principaliter operatur ad removendum peccatum quod adest, secundario vero ac consequenter ad impediendum ne redeat sub alia ratione vel alia individuatione, ut jam notavimus in art. 13, ubi etiam notavimus cum S. Thoma actum propositi elici a virtute poenitentiae sub influxu prudentiae (tom. 1, p. 344 sq.).

NOTA. DE QUALITATIBUS PROPOSITI ET DE DISPUTATA QUAESTIONE CIRCA NECESSITATEM PROPOSITI FORMALIS.

Qualitates seu dotes quas oportet tale propositum habere, assignantur et distincte explicantur a moralistis, post S. Alphonsum;" ac reduci solent ad sequentes: formale (aut virtuale), absolutum, firmum, efficax, universale (quidam firmum identificant cum absoluto, alii cum efficaci): rectius S. Alphonsus proponit tres qualitates, i.e. firmum seu absolutum, efficax, universale, nam ratio formalis (aut virtualis) respicit ipsam essentiam propositi potius quam proprietatem. Stricte igitur loquendo, prima qualitas (formale aut virtuale) respicit essen-

"Theol. moral., n. 451; cf. *Lehmkuhl*, n. 292 sqq.; *Merkdbach*, n. 487 sq.; *Cappdlo* (cd 1944, n. 123 sqq.); *Lugo*, Disp. 14, sect. 10.

tiam propositi, secunda (absolutum; respicit ejus essentialem proprietatem, tertia et quarta (efficax seu firmum et universale) sunt qualitates vel dotes hujus proprietatis, seu sine quibus nequit propositum esse absolutum; prima enim qualitas refertur ad ipsum actum voluntatis, altera vero ad ejus objectum.

Ceterum nihil de his qualitatibus nobis dicendum incumberet (valent enim de proposito fere omnia quae hic explicantur de qualitatibus ipsius contritionis juxta ordinem textus hujus articuli, cum propositum generetur a contritione ejusque sortes sequatur, quamvis sit actus essentialiter distinctus, ut dictum est in art. 13), nisi occurreret satis antiqua et *DISPUTATA QUAESTIO: UTRUM REQUIRATUR PROPOSITUM FORMALE.*, seu explicitum. quod est ipse actus propositi distinctus ab actu contritionis, ita ut non sufficiat propositum virtuale seu implicitum, quod indistincte continetur in ipso actu contritionis.

Varii autem occurrunt apud auctores modi tum dicendi, tum judicandi, tum attribuendi diversas sententias his vel illis theologis. Cujus varietatis ratio, signanter etsi non unice, ex duplici capite provenire videtur:

Primo, quia quidam non satis distinguere videntur inter quaestionem: an propositum formale sit actus distinctus a specifico et formali actu contritionis, ita ut hic in seipso non importet propositum formale (ut jam resolvimus cum communi sententia in art. 13), et quaestionem: an, supposita hac distinctione, nihilominus propositum formale necessario requiratur saltem ad fructum sacramenti (quae est propria quaestio hic agitanda).⁵²

Secundo, quia haec ipsa quaestio a quibusdam agitur ubi de dotibus actus contritionis in genere aut contritionis perfectae, ab aliis ubi de requisitis ad contritionem intra sacramentum, ab aliis in utroque loco (ut a Suarez et Lugo); inde varius modus resolvendi, aut etiam judicandi de alienis sententiis, ut patet praecipue apud Lugo (cf.

5: Hae confusio apparet apud ipsum *Suarez*, ut constat ex titulo Disp. 4 et ejusdem sed. 3 necnon ex conclusione ejusdem sectionis (n. 7), et apud quosdam modernos, ut *Galtier*, qui rem agit in thesi 4 ubi de natura contritionis, *Hervé* (n. 255), et praecipue *Billot* qui explicite scribit: "Tota quaestio ad hoc reducitur, an scilicet absque *forniali proposito* consistere adhuc possit *formalis contritio*. Et quaestio ista non est omnino otiosa aut pure speculativa, sicut prima fronte videri posset, quia licet vidualis contritio [i.e. actus charitatis] formali aequivaleat in ratione *dispositionis* ad justificationem tam extra quam intra sacramentum, non tamen est sufficiens *pars integralis* sacramenti Poenitentiae, ad cuius materiam contritio etiam formalis omnino exigitur. Quo fit ut si quis per possibile vel impossibile confiteretur cum solo actu amoris, non valeret sacramentum; et ideo vides non esse otiosum quaerere in quo sita sit essentialis ratio contritionis formaliter sumptae. Dico autem cum communiori theologorum post Tridentinum (nam antiqui hanc controversiam attigisse non videntur), contritionem essentialiter reponi in actu doloris, quatenus *virtute* continet propositum" (De Poenit., thes. 12, §2, De Eccl. sacram., t. 2, Romae, 1908, p. 126 sq.).

infra). Nam non eodem modo theologi judicant de requisitis in contritione ad solum valorem sacramenti, et, quia plures dicunt sufficere attritionem conceptam ex motivo particulari (quae non sufficit ad fructum sacramenti) dummodo habeatur propositum universale de vitandis peccatis futuris, ideo in praesenti generaliter docent ad contritionem sufficere propositum virtuale nisi sit contritio concepta ex motivo particulari, quae, cum nonnisi propositum particulare virtualiter in se contineat, appellat necessitatem expliciti! propositi universalis.

Ob praedictam doctorum varietatem et consequentem difficultatem rem exacte exponendi, utilius erit prius sententias et rationes subicere prout proponi solent, ut subinde tum de opinionibus tum de re ipsa breviter judicetur.

PRIMA SENTENTIA, simpliciter affirmativa, tribui solet (ex iudicio Bellarmini et Suaresii) omnibus veteribus theologis, nominatim *Petro Lombardo*, *Alex. Halensi*, *Alberto M.*, *S. Thomae*TM *Scoto*, *Durando*, qui, ait Bellarminus, “quamvis non distinguant inter formale et virtuale propositum, tamen satis aperte indicant, de formali se esse locutos”; item tribuitur, ut magis explicitis assertoribus,⁵⁴ *Gersonio*, *Hadriano*, *Cajetano*, *Dom. Soto*, *Cano*, *Tapper*, *Bellarmino* (“Nobis communis, ac trita a veteribus via, semper visa est tutior et commodior”); quibus *S. Alphonsus* (qui hanc sententiam dicit probabilem) et alii addunt *Suaresium* (cf. infra), *Valentiam*, *Toletum*, *Bonacinam*, *Concinam*, *Reginaldum*, *Henriquez*, *Nugnum*.

Rationes sunt:

Locutiones Scripturae et Patrum, quae ad veram poenitentiam explicite et instanter requirunt mutationem vitae, adeoque formale propositum non peccandi de cetero. Cf. supra, art. 10 (tom. 1, p. 265 sq.) et locos ibi relatos; praecipue art. 14 (tom. 1, p. 382 sq.).

Doctrina *S. Thomae* et antiquorum, qui explicite et simpliciter requirunt propositum nec unquam distinguunt inter formale et virtuale propositum.

Cone. Trid., sess. 6, cap. 6, distincte refert propositum inter dispositiones praeparantes ad justificationem et in sess. 14, cap. 4 (cf. can. 5), illud introducit, non secus ac Cone. Flor., in ipsam definitionem contritionis salutaris, tamquam actum distinctum a detestatione et dolore; imo idem momentum et necessitatem tam proposito quam detestationi videtur tribuere cum addit: “Declarat igitur sancta Synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato et vitae novae

^a *Suarez*, proponit hos locos *S. Doctoris*: 3 p., q. 85 et 86; *C. Gent.* 3, 158; 4, 72; *In 4 Sent.*, dist. 17, q. 2.

^M *Bellarminus*: “Id quod apertius postea docuerunt . . .”; *Suarez*: “Moderni autem distinctius explicarunt hoc propositum debere esse formale et expressum, *Cajetan.* . . . *Soto* . . . *Cano.* . . .”

propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere” (Denz. 897).

Perfecta conversio voluntatis, quae exigitur ab omni contritione salutari, requirit non solum recessum a malo, qui fit per detestationem et dolorem, sed etiam conversionem ab bonum, quae fit per propositum.

Quod maxime a Deo intenditur per contritionem salutarem, est rectitudo vitae futurae, quam respicit propositum.

Si sufficeret contritio sine formali proposito, sufficeret etiam propositum sine formali contritione.

Ex quibus sequitur saltem necessitas praecepti conjungendi formale propositum actui contritionis.

SECUNDA SENTENTIA, simpliciter negativa, tribui solet (iterum ex judicio Bellarmini et Suarez) *Joanni Majori* (John Mayr, anglus; t 1540), *Jac. Almaino* (f 1515), *Joanni Medinae* (Codic. de Poenit., tr. 1, q. 3), *Vega, Petro Soto, Navarro, Hadriano*.

Rationes sunt:

Scripturae ipsi actui contritionis promittunt justificationem, tacita etiam mentione propositi: 2 Reg. 12, 13: “Dixit David ad Nathan: Peccavi Domino. Dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum”; Luc. 15, 21: “Pater, peccavi in coelum et coram te”; ibid. 18, 13 sq.: “Et publicanus . . . percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam”. Supra oppositae vero locutiones explicari possunt tum de ipsa mutatione vitae, quae importatur in conversione voluntatis per contritionem, tum de virtuali proposito non amplius peccandi quod continetur in ea ipsa conversione.

Simili modo explicantur expressiones S. Thomae et antiquiorum, necnon Cone. Trid. et Flor., in quibus affirmatur quidem necessitas propositi sed non negatur sufficientia virtualis propositi, quemadmodum non negatur sufficientia ipsius virtualis contritionis, in actu charitatis contentae, cum affirmatur necessitas contritionis. Ceterum, Cone. Trid. requirit etiam votum seu propositum confitendi et satisfaciendi, quod S. Thomas (Suppl., q. 1, a. 1, ob. 1) et alii doctores ponunt in ipsa definitione contritionis (cf. supra, art. 13, tom. 1, p. 383), et tamen, juxta omnium sententiam, non requiritur ut hoc votum sit formale, sed sufficit virtuale et implicitum.

Si sufficit ipsa contritio virtualis, in charitate contenta, a fortiori sufficit propositum virtuale, in contritione implicitum, cum contritio potius quam propositum sit primarius et specificus actus poenitentiae. Non tamen inde sequitur, ut supra obiebatur, quod etiam sufficeret propositum sine formali contritione; nam propositum non necessario continet virtualiter contritionem, sicut contritio continet propositum,

cum possit procedere ex alio motivo, puta ex mero timore poenarum, serviliter servili.

Ipsa contritio, seu peccati dolor et detestatio, est proprius ac specificus actus poenitentiae, propositum vero est actus consequens, qui ceterum virtualiter continetur in contritione; ergo formalis contritio sufficit.

Per ipsum actum contritionis homo perfecte separatur a malo et convertitur ad bonum; nam in ipsa separatione a peccato ut peccato continetur universaliter detestatio peccati, etiam futuri, seu virtuale propositum non peccandi de cetero. Quo etiam respicitur finis a Deo intentus in justificatione impii, scilicet rectitudo novae vitae.

Si consideretur moralis imperfectio et inconstantia humanae naturae, valde consentaneum est ut ab ea formaliter et explicite non requiratur nisi id quod est stricte necessarium, nec urgeatur pluralitas actuum ad justificationem ordinatorum.

TERTIA SENTENTIA media, explicite inaugurata a Suarezio, docet propositum formale non semper ac necessario requiri, sed aliquando requiri propositum formale, aliquando sufficere virtuale, idque ob easdem fere rationes allatas pro secunda sententia (ut interim taceamus de quibusdam infirmioribus aut omnino ineptis rationibus a quibusdam allatis).

Haec tamen sententia, quae est communissima inter modernos quaeque ab iisdem moraliter et practice certa judicatur, cum ad majorem determinationem descendit, subdividitur in duas opiniones.

Prima opinio docet *per se requiri propositum formale*, per accidens vero sufficere virtuale, in casu nempe quod non cogitetur de futuro, sicut etiam, addunt quidam,⁵³ in casu quo adsit imminens periculum mortis, ex quo aufertur ipsa possibilitas relabendi in peccatum, supposito tamen, addunt quidam, quod ipsa contritio eliciatur ex motivo universali, secus propositum virtuale, in contritione contentum, non esset universale et ideo non sufficeret ad justificationem, imo nec per se ad valorem sacramenti.

Hanc opinionem, explicite inauguratam a *Suaresio*, sequuntur *Lugo* (lisp. 5, sect. 7, n. 97, loquens tamen de contritione extra sacramentum), *Wirceburgenses*, *Sylvius*, *Collet*, *Billuart*, *S. Alphonsus* (n. 450, ut probabiliorem), *Holzmann*, *Bonacina* et communiter moderni, ut *Galtier* (n. 55, ubi dicitur hanc esse sententiam communioem), *De Augustinis*,TM *Billot*, *Hervé*, *Merkelbach*.

“ Ut *Suarez*, Disp. 4, sect. 3, n. 4, et *Sporer* infra citandus.

" Ad retundendam levem confidentiam quorundam modernorum et exaggeratas quasdam eorumdem affirmationes de certitudine et unanimitate doctrinae de sufficientia virtualis propositi, prout ab ipsis proponitur, juverit hunc auctorem audire: “Quam appellavimus *primatu sententiam* [ex tribus enumeratis a S. Alphonso] *non defendimus*, nec obliga-

Ad rem *SUAREZ*, Disp. 4, sect. 3, n. 3 et 6, loquens de contritione extra sacramentum, relatis supradictis duabus sententiis oppositis, scribit: “Hae sententiae probabiles sunt: inter eas vero censeo judicandum, sicut de amore in praecedente sectione dixi. Itaque primo asserendum est, formale propositum, per se loquendo, necessarium esse ad consequendam gratiam, et remissionem peccati. Est enim haec pars securior, et ita populo praedicanda. Et testimonia adducta satis illam confirmant, si considerentur quae in simili dixi praecedenti sectione, nam revera simpliciter et absolute requirunt hoc propositum. Necessitas autem talis actus auctoritate magis quam ratione probanda est, cum ex divina ordinatione simpliciter pendeat. Possunt autem hujus ordinationis non leves congruentiae ex dictis sumi. . . Dico secundo: aliquando potest sola detestatio peccati sine proposito formali esse sufficiens dispositio ad gratiam. Haec assertio sufficienter probatur ratione facta in favorem secundae sententiae . . . ?⁷ Denique hic potest applicari discursus factus in sectione praecedente, quia non repugnat habere unum actum sine alio; et si talis actus eliciatur, in eo est sufficiens proportio et virtus in ratione dispositionis. Utrumque autem horum satis ostendi potest, hic applicando quae ibi diximus”.¹s

Disp. 20, sect. 4. n. 32 sq.: “Dicendum vero existimo, propositum saltem virtuale esse de essentia hujus sacramenti. . . , Ulterius addo, si confessio sit de mortalibus peccatis, per se loquendo necessarium esse propositum formale vitandi illa, quia revera tale propositum est, per se loquendo, necessarium ad habendam veram poenitentiam et attritionem de tali peccato. . . Unde fit, ut si aliquis sciens et videns confiteatur de hujusmodi peccato sine tali proposito, et in ea dispositione velit absolutionem recipere, sine dubio graviter peccet, et consequenter sacramentum sit nullum. . . A posteriori etiam potest sumi morale signum; nam qui videt se non habere propositum, et non vult illud efficere, signum est nec propositum virtuale habere; nam hoc habito, et posita dicta advertentia, facillimum esset habere formale. Unde nihil est magis usitatum in administratione hujus sacramenti, quam exigere a fidelibus propositum cavendi peccata, praesertim mortalia. . . Ultimo vero addo, formale propositum non videri mihi tam necessarium quam formalem dolorem, et maxime quando materia est venialis. Unde si quis bona fide vere detestetur peccatum quod confitetur, et non advertat ad formale propositum in futurum, ita ut in omittendo non peccet, existimo sacramentum esse validum, et sufficere propositum virtuale in dolore inclusum. Ratio esse potest, quia Concilium Tridentinum, loquens de attritione, non tam expresse requirit formale propositum, sed solum dolorem illum, qui voluntatem peccandi excludat; praedictus autem dolor revera excludit hanc voluntatem, cum excludat virtuale propositum contrarium. Item, quia attritio formaliter consistit in dolore, seu retractatione peccati commissi, et cum confessio consistat in accusatione de commisso peccato, maxime intrinsece requirit detestationem ejusdem peccati; unde dispositio in futurum non videtur esse tam intrinseca, et ideo non videtur esse omnino eadem ratio.”⁵⁹

Secunda opinio ait per se sufficere propositum virtuale, etsi per accidens possit requiri propositum formale, ut contingit, dicunt quidam,

donem repetendi confessionem pro poenitente qui bona fide confessus fuerit, cum vero dolore de peccatis, propugnamus; sed *pro veritatis amore*, quaestiones propositas, quae ad theologicam eruditionem pertinent, dilucidare proposuimus. . . (Citatis testimoniis Suarcsii, Bellarmini et Valentiae, prosequitur.) Et haec sufficiant ut evidenter appareat — *merito et rectissime* S. Alphonsus dixisse *primam sententiam*, quae exigit propositum formale et expressum, *sua non carere probabilitate* :— ab hac prima sententia, pro confessionis *ordinaria praxi*, non differre tertiam: —*et contra veritatem assertum fuisse, absque ulla limitatione aut declaratione, unanimem Scholae catholicae hanc esse sententiam, nimirum confessionem absque formali seu explicito proposito, et solum cum proposito virtuali seu implicito peractam, esse validam*” (De re sacramentaria, v. 2. De Poenit., thes. 19, Romae, 1889, p. 248 et 251).

⁷ Confer rationes quas supra adduximus pro secunda sententia.

¹Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 80sq.

M Ibid., p. 447.

in solo casu quo contritio eliciatur ex motivo particulari, tunc enim virtuale propositum contentum in contritione non est universale, ut requiritur tum ad fructum tum etiam ad valorem sacramenti, adeoque debet elici explicitum propositum universale, ut ita contritio sit sufficiens ad valorem sacramenti (etsi non ad ejus fructum, nisi remote, prout validum et informe sacramentum dat jus ad reviviscendam gratiae, remoto obice, seu posita universali contritione).

Hanc opinionem, inauguratam a *Lugone*, sequuntur S. *Alphonstts* (iterum ut probabilior), qui pro ea citat inter alios *Laymann*, *Viva*, *Mastrum*, *Sporer*, *Gobât*, et quidam moderni (praesertim moralistae), ut *Pesch*, *Lehmkuhl*, *Génicot*, *Prwnmer*, *Cappello*, *Vermeersch* et praecipue *Noldin*, qui fere unicus (cf. etiam *Pesch*, n. 117) hanc sententiam, prout distinguitur a praecedenti, clare proponit et determinate amplectitur, inepte eam tribuens “plerisque theologis”, ac pro ea non alias afferens rationes quam quae afferuntur a fautoribus praecedentis opinionis.

LUGO, Disp. 14, sect. 5, n. 52 (ubi loquitur de contritione requisita in sacramento), enumeratis tribus opinionibus, post sententiam Suaresii addit: “Ego distinguendum existimo, aliquando enim dolor est talis, in quo virtualiter includitur propositum requisitum et tunc non exigitur ad valorem sacramenti aliud propositum formale: aliquando vero dolor non includit tale propositum, et tunc requiritur propositum universale praeter dolorem. Potest enim dolor esse, non ex motivo universali, sed speciali, propter quod poenitens dolet de peccatis illis, quae confitetur: et quidem hic dolor nec virtualiter continet propositum universale non peccandi de caetero, sed ad summum continet propositum non committendi illa peccata, de quibus homo dolet. Alius vero est dolor de peccatis ex motivo aliquo universali comprehendente omnia peccata mortalia, ut si doleat homo propter offensam gravem Dei, propter irreverentiam Dei, propter poenas inferni, et carentiam beatitudinis, quae correspondet omni peccato mortali: et quidem hic dolor virtualiter saltem continet propositum non peccandi mortaliter de caetero. Quando ergo dolor est prioris generis, requiritur propositum universale, cum in ipso actu doloris non contineatur: quando vero dolor est posterioris generis, ipse dolor sufficit ad valorem sacramenti, cum in se contineat virtualiter tale propositum universale.”⁰⁰

NOLDIN: “Virtuale propositum, quod in vera contritione semper includitur, ad validam absolutionem obtinendam sufficit, modo dolor, in quo illud implicite continetur, procedat ex motivo universali. Quodsi motivum doloris foret particulare, explicitum propositum plane requireretur.

“1. Ex communi omnium sententia propositum virtuale *per accidens* sufficere potest, quando nimirum poenitens vere dolet de peccatis commissis, *sed non cogitans de vita jutura* explicita et formaliter nihil proponit; quaestio controversa est, utrum propositum explicitum *per se* requiratur, an vero etiam *per se* virtuale et implicitum sufficiat, ubi nempe poenitens, *etsi de vita jutura cogitet*, tamen propositum se emendandi formaliter et explicita non eliciat.

“2. 5. *Alphonsus*, proposita circa hanc quaestionem (n. 450) triplici sententia, tandem resolvit illam, quae exigit propositum explicitum, non carere sua probabilitate, ideoque in praxi sequendam esse. De hac s. doctoris resolutione acris exorta est controversia inter *P. Ballerini*?¹ et *Vindices s. Alphonsi*,⁶² qua tandem effectum

^w Disput. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 774 sq.

["] *Gury-Ballerini* ad n. 462.

^e *Vindiciae Alphons.*, pr. 5, q. 6.

est, ut sententia, quam olim *Cardenas*⁵³ iam dixerat moraliter certam quamque plerique theologi tuerentur, non possit amplius ulla ratione impugnari. Habenda est igitur vera sententia, quae docet ad remissionem peccatorum obtinendam sufficere propositum, quod in contritione sive perfecta sive imperfecta implicite continetur. Et sane, propositum explicitum non requiritur *ex natura rei*: nam ad justificationem obtinendam sufficit illa dispositio, quae includat voluntatem non peccandi; atqui voluntas non peccandi in quovis dolore ex motivo universali concepto continetur. Non requiritur *ex praecepto positivo*: nam concilium trident., quod promittit se exactam de sacramento poenitentiae daturum esse doctrinam,⁵⁴ can. 4. solum tres actus: contritionem, confessionem et satisfactionem tamquam dispositiones ad sacramenti essentiam requisitas enumerat, de proposito autem nihil dicit. Idem concilium l.c. cap. 4. describens dispositiones poenitentis *explicite* quidem commemorat propositum, sicut explicite commemorat etiam alios actus ut fiduciam divinae misericordiae et votum praestandi reliqua; at vero ex his non sequitur concilium praescribere propositum *explicitum*, sicut non sequitur ipsum exigere explicitum actum spei. Ideo autem concilium explicite commemorat propositum. ut declaret ad remissionem peccatorum obtinendam illum tantummodo dolorem sufficere, qui propositum universale contineat. Quamvis igitur hortandi sint fideles, ut propositum expresse et explicite semper eliciant, si tamen id omiserint, supposito dolore vere universali, non sunt de valore confessionis inquietandi.

“3. Duo de hac re notanda sunt: *a.* Qui vere dolet de peccatis praeteritis, ita dispositus est. ut si mentem subeat cogitatio de vita futura, etiam propositum explicitum concipiat Deum non amplius mortaliter offendendi: non enim censetur serio dolere de offensa Dei, qui cogitans de vita futura consulto suspendit actum expressi propositi vitandi in futurum omnes offensas Dei graves, *b.* Confessarii recte in praxi explicitum propositum a confitentibus exigunt: ad licitam enim sacramenti administrationem certi esse debent de poenitentium dispositione: atque in iis, qui peccatorum mortalium rei sunt, confessarius vix unquam de dispositione securus erit, nisi manifestetur ipsi propositum abstinendi in posterum a peccatis.”⁵⁵

His sententiis earumque rationibus ordinate expositis (quantum quidem id licuit, nam quot linguae tot habentur diversae expressiones), sic ad mentem primae opinionis tertiae sententiae *CONCLUDENDUM VIDETUR*:

1. Formale propositum non peccandi de cetero est *per se requisitum* ad salutarem contritionem, tam extra quam intra sacramentum, ut sequitur ex praecipuis argumentis primae sententiae (recte intellectis) et ex hac generali ratione quod propositum explicitum, quamvis non sit de essentia contritionis, est tamen tam immediata et essentialis ejus proprietas, ut necessario fluat ex natura ipsius, stante cogitatione de vita futura.

Haec autem necessitas est non tantum moralis (necessitas obligationis) sed etiam physica seu psychologica (necessitas naturae), quia physice impossibile est quod quis doleat de peccato universaliter et secundum se, et, stante cogitatione de peccato futuro, non adversetur isti, seu non eliciat formalem actum propositi (non dicimus explicitum et signatum, qualis esset expressio “Nolo amplius peccare”), virtualiter

⁵³ J Crisis theol., part. 4, diss. 2, n. 80. Cf. *liallerini-Palmeri*, V, n. 92.

⁵⁴ Cf. sess. 14, proem.

⁵⁵ Theol. moral, (ed. Schmitt), v. 3, n. 262, Oeniponte, 1929, p. 266 sq.

contentum in universali illa detestatione, sicut physice impossibile est quod ponatur actus divinae charitatis, et, stante peccatorum cogitatione, non sequatur formalis actus perfectae contritionis, quantumvis generalis et exercitus tantum. Unde contrarius casus, in cuius possibilitate fundatur contraria sententia, *prout saltem a Noldin proponitur* (“Qui cogitans de vita futura consulto suspendit actum expressi propositi”), est mera chimaera, importans tum moralem tum physicam contradictionem ejusdem voluntatis dolentis et non dolentis, ponentis essentiam doloris et impediens necessariam ejus proprietatem, obedientis divino praecepto poenitentiae et conantis contra naturam ejusdem.⁰⁰

2. *Per accidens* formale propositum non requiritur sed *sufficit virtuale*, ut ostendunt rationes allatae pro secunda sententia, idque verificatur in solo casu, inhaerenti humanae fragilitati aut independent! ab humana libertate, quo quis, naturalibus aut supernaturalibus ipsis mentis motibus ita abstrahatur (puta ob periculum mortis, aut perplexum examen conscientiae, aut vehementem detestationem commissorum), ut de vita futura penitus non cogitet.

3. Haec sententia est non tantum vera, sed etiam *traditionalis inter theologos*, ita ut negandum sit primam et secundam sententiam unquam absolute et simpliciter fuisse in mente illorum theologorum quibus tribuitur, seu ipsos unquam docuisse propositum formale ita esse necessarium ut in casu inadvertentiae de vita futura non sufficiat virtuale, aut propositum virtuale ita esse sufficiens ut in casu advertentiae non requiratur propositum formale.

Sint quaedam nomina ex his quae pro una vel altera sententia citari solent.⁰⁷

Antiquiores, ut fatentur Bellarminus et Suarez, ne quidem distinguunt inter propositum formale et virtuale; quod autem ex hoc ipso, ut bene infert Bellarminus, “satis aperte indicant, de formali se esse locutos” non probat eos putasse propositum formale ita esse necessarium ut in casu inadvertentiae non sufficiat virtuale, quemadmodum ex asserta necessitate contritionis, utut formalis, non sequitur non esse sufficientem contritionem virtualement in charitate contentam.

Ad 5. *THOMAM* quod attinet, ex supra relata (art. 13. tom. I, p. 345. 350. 354 sq.) ejus doctrina de accidentali vel indirecta habitudine actus propositi ad ipsum actum contritionis, collata praecipue cum ejus principio “Ex impotentia faciendi [homo] excusatur a debito”, sequitur omnino de ejus mente esse quod,

“Ad rem ipse *Génicot*: “Hypothesis . . . hominis efficaciter dolentis et tamen, etiam ubi de futuro cogitat, non elicientis propositum vitandi peccata, chimacrica est” (n. 280).

E converso *Pesch* hanc possibilitatem non absolute respuit, scribens: “Ceterum, si quis actualiter advertit futuram possibilitatem peccandi et serio detestatur peccatum ex motivo universali, vix fieri poterit, ut explicitum actum propositi non eliciat. . . Naturali quadam necessitate hic actus sequetur, nisi quis positive resistat. Qui autem positive non vult facere propositum, vix videtur habere posse seriam voluntatem non peccandi de cetero” (De Poenitentia, n. 117, Friburgi Br., 1920, p. 70).

* Copiam textuum ex variis theologis habes tum in Adnotationibus ad n. 450 theologiae moralis *S. Alphonsi* (cd. *Le Noir*), tum apud *Ballerini* in Adnotat. ad Gury, n. 462.

quantumvis formale propositum sit debitum, tamen ob impotentiam illud eliciendi, ratione nempe inadvertentiae de futuro, sufficit virtuale propositum.

Unde ad necessitatem propositi possunt proportionaliter applicari haec verba quae S. Doctor habet de necessitate doloris circa singula peccata: “Oblivio de aliquo potest esse dupliciter: aut ita quod totaliter a memoria exciderit; et tunc non potest aliquis inquirere illud; aut ita quod partim a memoria exciderit, et partim maneat; sicut cum recolo me aliquid audivisse in generali, sed nescio quid in speciali; et tunc requiro in memoriam ad recognoscendum. Et secundum hoc etiam aliquod peccatum potest esse oblitum dupliciter: aut ita quod in generali memoria maneat, sed non in speciali; et tunc debet homo recogitare ad inveniendum peccatum, quia de quolibet mortali peccato homo tenetur specialiter conteri. Si autem invenire non possit, sufficit de eo conteri secundum quod in notitia tenetur; et debet homo non solum de peccato, sed de oblivione ejus dolere, quae ex negligentia contingit” (In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 2, q. 3, ad 2).

CAJETANUS in Summa, ad verbum “Confessio”, n. 12. videtur negare absolutam necessitatem formalis propositi; in Quaestionibus vero de Contritione, q. 1 (cd. leonina, n. 3) non dicit illud necessario requiri, sed tantum affirmat in contritione perfecta requiri propositum “explicitum”, in attritione vero haberi et sufficere propositum “confusum”, “pro quanto in voluntate non peccandi confunditur et tempus proxime futurum et totum tempus vitae”; in quo loco (quantumvis obscuro) Cajetanus praesentem quaestionem nequaquam movet, sed, supposita generaliter necessitate propositi, explicat quomodo contritio et attritio differant secundum propositum explicitum et propositum confusum.

VALENTIA, De Poenit., disp. 7, q. 8, punct. 6: “Assero eodem praecepto quo tenetur aliquis veram poenitentiam agere, obligari etiam ut habeat propositum explicitum non peccandi de cetero. Ita Ruardus Tapperus. . . Probatur primo assertio. Nam Scriptura. . . Ea vero quae Maior et Medina asserunt pro sua opinione, tantummodo evincunt non requiri expressum illud propositum necessitate etiam medii ad iustificationem; sed quandoque posse peccatorem cum implicito tantum eiusmodi proposito, quod ipsa videlicet detestatione peccati praeteriti contineatur, justificari: nempe, extra tempus praecepti, vel etiam praecepti tempore, si tum aliquis subitaneo casu praepedatur. quo minus de futuro cogitare possit”.

BONACINA, Disp. 5. sect. 1. punct. 8, explicite referens duas oppositas (ut putat) opiniones, concludit: “Probabile est, ad contritionem sufficere propositum implicitum vitandi peccata in futurum, et non requiri explicitum. Ratio est. quia dari potest casus, ut quis detestetur peccata super omnia, nihil advertens ad futuram vitam: sed hic dicitur habere actum contritionis, sine proposito explicito; ergo ad contritionem, non videtur requiri propositum explicitum vitandi peccata in futurum”.

HENRIQUEZ, De Poenit., l. 1, c. 24, n. 2: “Ut actus explicitae fidei in Christum et formalis dolor, ita id formale propositum firmum emendationis et vitandi peccata super omne evitabile, videtur ei, qui potest et recordatur, medium necessarium, sine quo homo non justificatur, neque est completa ratio contritionis. Quare, qui meminit propositi, et tamen scienter omittit habere formale propositum, accedit indigne, licet defectum propositi confiteatur; fieri tamen potest, ut ex inadvertentia, aut quia nihil meminit futurae vitae, qui est in articulo mortis, habeat veram dilectionem et contritionem, excluso omni affectu virtuali peccati, et justificetur absque dicto formali proposito, quod satis includitur in eo, qui non recordatur. Quare, cum poenitentia sit praeteritorum, magis includit formalem dolorem, quam propositum.”

SALMANTICENSES, Disp. 8, dub. 11, n. 284: “Ad hoc ut voluntas eliciat propositum formale, et explicitum non peccandi de cetero, necessum est, quod ei objectum hujus actus expresse proponatur: cum enim circa nihil possit voluntas versari, nisi praeunte intellectus cognitione, nullum potest exercere actum erga objectum, quod non cognoscit intellectus, et apprehendendo illud ei proponit aman-

dum: sed quandoque, aliquo accidente impediante, voluntas perfecte conteritur, quin objectum propositi formalis ei expresse ab intellectu repraesentetur; ergo tunc casus erit contritio perfecta absque formali, et expresse proposito. Minor, in qua difficultas tantum continetur, probatur in oblivione naturali, aut ignorantia invincibili talis propositi, quae multoties accidere valent; et etiam quando alicui morte subito incussa, quod non raro accidit, non est de futura hujus saeculi vita, de qua nulla spes adest, cura aliqua, nec in mentem statim morituri venit, aut ei occurrit, sed tantum de praeteritis peccatis dolere, ac de eis conteri: ergo eo casu menti minime occurrit proponere expresse in posterum non peccare. Ulterius; vehemens Dei amor ita voluntatem potest ad se rapere, ut nullam pro tunc in ea virtutem ad alium actum relinquat, nec in intellectu; ut objectum extra Deum proponat, prout in raptibus frequenter contingit. Similiter dolor ingens, et acutus subito ortus alios praeoccupat sensus: ergo contritio vehementi amore bonitatis divinae, et dolore anteactae offensae concepta, objectum propositi explicit! vitandi peccata futura naturali oblivione non cogitat.”⁰⁸

CONCINA, l. 2, diss. 1. c. 8, n. 11, condemnat ut “aperte falsam” opinionem de sufficientia virtualis propositi, et tamen immediate addit: “Contingere tamen potest, ut poenitens in vehementi dolore abreptus sit. ut de proposito non cogitet; at si adverteret, firmissimam resolutionem conciperet non peccandi de cetero. Sermo nunc est, de his quae communiter et passim contingunt non de aliquo raro et repentino casu.”

SUAREZ immerito a S. Alphonso citatur pro prima opinione, ut constat ex ipsius verbis supra citatis.

SPORER, p. 3, c. 2, n. 318 sq.: “Ad contritionem vel attritionem in Sacramento Poenitentiae justificativam, quam maxime regulariter requiritur formale et expressum propositum, de cetero non peccandi mortaliter. Ita DD. citati docent; omnes vero uno ore consulunt. Et ratio clara est . . . quia, nisi poenitens absolutum propositum concipiat, ab omnibus peccatis mortalibus abstinendi, signum est, ejus dolorem generalem non esse, neque ad omnia peccata se extendentem; ideoque non sufficientem dispositionem ad gratiam Sacramenti accipiendam. Qua ratione conciliari possunt Doctores, quorum aliqui ad justificationem peccatoris, formale propositum vitandi peccata requirunt; alii vero implicitum, in ipsa peccatorum detestatione inclusum, sufficere ajunt. Sic *Laymann* sapienter. — Nihilominus adhuc dixi: ‘Regulariter’. Nam. . . Etiam in Sacramento Poenitentiae, ad justificationem peccatoris, quandoque per accidens, omnium consensu sufficit propositum implicitum in ipsa attritione inclusum, absque formali expresse proposito de cetero non peccandi; idque in duplici praecipue casu. Primus est (utut alias saepius contingere possit, certe in Sacramento rarissimus), quando poenitens dolori peccatorum praecedentium ita immersus et absorptus est, ut non occurrat ei cogitatio de futura vita instituenda, vel emendanda: adeoque neque de proposito eliciendo, toto tempore confessionis, et absolutionis. Secundus casus frequentior est. quando jamjam instat mortis inevitabile periculum, et non adest possibilitas reiterandi ullum ex peccatis. Ad quid enim tunc confessarius hortetur talem hominem, ad eliciendum propositum, seu absolutum, seu etiam hypotheticum vel conditionatum, sub conditione impossibili mortis evadendae, de non iterandis illis peccatis? Quamquam cum *Gobât*, non reprehenderem, qui expresse tali diceret: Nonne ita detestaris peccata tua. furta, spurcitas, etc., quas jam mihi manifestasti, ut si Deus vitam tibi produceret ad multos vel paucos annos, nunquam esses relapsurus, vel relabi velles in tam foeda, Deoque displicita peccata?”

I

5. *ALPHONSUS* opinionem quae negat necessitatem propositi formalis cuique ut probabiliori adhaeret, ita exponit ut “dicat quod si poenitens cogitet de vita futura, debet formaliter proponere emendationem; quia (juxta Tridentinum)

⁰ Cursus theologicus, t. 20, p. 463

quisque per poenitentiam debet novam inchoare vitam: unde non videtur satis poenitere, qui, cogitans de vita futura, expresse non proponit emendari” (n. 450).

Omîtes moderni, non excepto ipso Noldin supracitato, dicunt quod, quamvis virtuale propositum sufficiat, tamen qui cogitat de vita futura debet elicere propositum formale, secus praeberet signum non sinceræ et efficacis contritionis, imo quidam addunt id fieri necessario seu ex quadam practica, aut psychologica, aut naturali necessitate.

Ex quibus sequitur *nullum in hac re esse inter theologos dissidium essenziale et practicum*, sed tantum speculativum, seu de recta et formali ratione componendi necessitatem propositi formalis cum sufficientia propositi virtualis.

Omnes quippe admittunt in casu inadvertentiae de vita futura sufficere propositum virtuale (nec ullus inter antiquiores contrarium affirmavit); moraliter omnes admittunt in casu advertentiae, qui est communis, requiri propositum formale: unus vel alter, ut Noldin et Pesch, qui id speculative negare attentant, ita suam sententiam emolliunt, ut practicam necessitatem propositi formalis in eo casu affirmant, nec ceterum singularis et impossibilis illa opinio dici potest dissidium theologorum. Dissidium autem ad hoc reducitur (etsi a variis vario modo proponatur), in iudicando nempe utrum propterea dici debeat per se sufficere virtuale propositum sed per accidens requiri formale, an per se requiri formale sed per accidens sufficere virtuale. Ceterum, haec altera speculativa consideratio est unice legitima ac rationalis, attentis tum documentis fidei, tum traditione theologorum, tum ipsa rei natura, cum nonnisi exceptionales afferantur casus sufficientiae propositi virtualis. Unde consultius theologo posteriores, antiquorum sobrietatem et gravitatem secuti, ab hac suscitanda controversia abstinuissent.

4. Ex dictis sequitur quod, *ad praxirn quod attinet*, oportet diligenter conari ad formalem actum propositi eliciendum, non tantum quia melior est, sed quia necessarius est tum ex natura rei tum ex consequenti implicito praecepto; hic ceterum conatus et haec diligentia, non tam respicit eliciendam ipsius actus, nam, ut dictum est, hic necessario fluit ex detestatione peccati cum advertentia vitae futurae, quam ipsam advertentiam seu considerationem vitae futurae et remotionem causarum quae ab ea mentem abstrahere possunt. Idem contingit quoad obligationem ponendi formalem actum contritionis, in actu charitatis virtualiter contentum.

Ceterum, quia certum est in praedicto casu inadvertentiae de vita futura, formale propositum non requiri, nec esse possibile, planum est in eo casu non esse poenitentes obligandos ad confessionem reiterandam, quippe quae fuerit valida, fructuosa et efficax, sed tantum eos reprehendendos de negligentia quae forte fuerit causa illius inadver-

tentiae, eosque monendos de futura diligentia. In hoc sensu mitigari ac conciliari quodammodo potest quaedam diversitas iudicii quoad praxim confessoriorum quae observatur inter S. Alphonsum, cum quibusdam aliis, et frequentiores moralistas, praesertim modernos.

Hi enim, levius perpendentes valorem affirmationum tot theologorum de vera et directa necessitate expliciti! propositi, sequentem regulam passim tradunt: “In praxi itaque a) ante confessionem hortandi sunt poenitentes ad propositum explicitum, ad maiorem securitatem et certitudinem de propria eorum dispositione; b) post confessionem factam, si propositum non adfuerit explicitum, non sunt inquietandi.”⁶⁰ Ultima haec verba sic interpretari deberent: Non sunt inquietandi, quatenus obligentur ad confessionem reiterandam, sed sunt inquietandi, quatenus reprehendantur de negligentia, si quae forte fuerit causa omissionis expliciti! propositi ac moneantur de futura diligentia.

S. *Alphonsus* vero, nimium pondus tribuens praedictis affirmationibus antiquorum theologorum, ac reputans primam sententiam de absoluta necessitate formalis propositi revera fuisse sensum illorum doctorum, imo et ipsius Suaresii, logice concludit eam esse in praxi sequendam, ob ipsius, saltem extrinsecam, probabilitatem, ac renuit praedictae regulae de non imponenda reiteratione confessionis simpliciter acquiescere.

Ad rem ipse: “Hae duae ultimae sententiae sunt quidem probabiliore. — Sed quia prima non caret sua probabilitate, in praxi ante factum tutius sequenda est; ut recte dicunt Bonacina, Croix. Dico: *Ante jactum*. Nam dicunt Croix, Viva, Elbel, Gobât; et Bonacina cum Bellarmino, Suarez, Vasquez, Reginaldo, Henriquez, quod si bona fide cum vero dolore confessus fueris sine proposito formali, non teneris confessionem repetere. Quia, esto communius non liceat sacramentum suscipere cum opinione quae non sit moraliter certa, ne sacramentum exponatur periculo frustrationis; tamen non teneris repetere confessionem, si probabiliter valide es jam confessus, cum praefatum periculum tunc non amplius adsit. — Nihilominus, nec etiam valeo huic sententiae acquiescere. Ratio, quia, cum prima opinio sit sufficienter probabilis, poenitens qui gravem culpam et certam perpetravit, tenetur de ea confessionem explere, non tantum probabiliter, sed etiam certe validam.”⁷⁰

Conclusio 8. Contritio salutaris debet esse universalis ex parte objecti, seu debet sese extendere saltem virtualiter ad omnia et singula peccata commissi, tum sub generica ratione peccati, tum sub specifica et numerica ra-

⁶⁰ *Merkelbach*, Theol. moral., t. 3, n. 487, p. 427.

⁷⁰ Theol. moral, (ed. Gaudé), t. 3, n. 450, Romae, 1909, p. 455.

tionem singulorum (q. 86, a. 3; q. 87, a. 1; Suppl., q. 3, a. 3; 1-2, q. 113, a. 5, ad 3; In 4 Sent., dise. 17, q. 2, a. 2, q. 3, ad 2; q. 2, a. 2, q. 6; De Veritate, q. 28, a. 5, ad 3 et 4).

Probatur per partes.

IA PARS. Contritio ut sit salutaris debet esse *UNIVERSALIS*, seu sese extendere, saltem virtualiter, ad omnia et singula peccata, ita ut non sufficiat dolere de uno et nullo modo de altero, ad habendam remissionem etiam unius, etiam si id contingat cum inculpabili oblivione alterius.

Contraria ac singularis opinio fuit quorundam theologorum mediæ ævi, quos memorat et late impugnat Petrus Lombardus, scribens: "Praedictis auctoritatibus . . . illorum oppositio eliditur, qui pluribus irretitum peccatis asserunt de uno vere poenitere, ejusdemque veniam a Domino consequi posse sine alterius poenitentia. Quod etiam auctoritatibus astruere conantur. Ait enim propheta Nahum, c. 1: 'Non judicabit Deus bis in idipsum'; vel, ut alii transtulerunt: 'Non consurget duplex tribulatio'. Si ergo, inquiunt illi, aliquis sacerdoti fuerit confessus unum de duobus vel pluribus peccatis, et de illo injunctam sibi poenitentiam a sacerdote in satisfactionem expleverit, caeteris tacitis, non pro illo peccato amplius judicandus est, de quo satisfecit ad arbitrium sacerdotis qui vicem Christi in Ecclesia gerit. Ideoque si de eo iterum judicetur, bis in idipsum judicat Deus, et consurget duplex tribulatio" (Sent., l. 4, dist. 15, n. 1, M.L. 192, 872).

Assertum, communissimum et certum apud theologos, probatur imprimis ex sensu *Traditionis* in *Scripturis* fundato:

Isai. 38, 15: "Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae"; *43, 25 sq.:* "Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam, et judicemur simul: narra si quid habes ut justificeris."

Ezech. 18, 21. 30. 31: "Si autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis . . . vita vivet. . . Convertimini, et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes praevaricationes vestras . . . , et facite vobis cor novum, et spiritum novum: et quare moriemini . . . ?"

Chrysostomus. In ep. ad Hebr., c. 5, hom. 9, n. 5: "Quamnam assequemur veniam, si ne in mentem quidem nobis veniant nostra peccata? Nam si hoc esset omnia essent confecta. Sicut enim qui ostium est ingressus, est intus: sic qui propria mala cogitat, si illa supputet quotidie, omnino veniet ad eorum curationem: sin autem dicat: Sum peccator, ea autem per species non cogitet ac supputet, et non dicat:

Hoc et illud peccatum admisi; nunquam cessabit, semper quidem confitebor, curam autem nullam gerens correctionis” (M.G. 63, 81).

Gregorius M., Moral. 4, 14 sq., salutarem poenitentiam agnoscit “cum flendo insequimur quidquid in corde . . . peccamus” et cum “omne quod delinquimus per poenitentiam feriamus” (M.L. 75, 651 sq.; cf. ibid., 4, 17 et 8, 16, ubi est sermo de enumeratione malorum et subtili eorum examine).

Pseudo-Augustinus, Liber de vera et falsa poenitentia, 9, 24: “Sunt plures quos poenitet peccasse, sed non omnino, reservantes sibi quaedam in quibus delectentur: non animadvertentes Dominum simul surdum et mutum a daemonio liberasse (Matth. xii, 22): per hoc docens nos unquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet peccata ex parte reservari, habenti septem daemonia, proficere potuit, sex expulsis. Expulit autem septem, ut omnia crimina simul ejicienda doceret. Legionem autem ab alio ejiciens (Luc. viii, 30), neminem reliquit ex omnibus qui liberatum possideret: ostendens quod si etiam peccata sint mille, oportet de omnibus poenitere. Laudatus est enim Dominus, quando ejecto daemonio locutus est mutus. Nunquam aliquem sanavit, quem omnino non liberavit. Totum enim hominem sanavit in sabbato, quia et ejus corpus ab infirmitate, et animam ab omni contagione liberavit: indicans poenitentem oportere simul dolere de omni crimine orto in anima et in corpore. Scio enim Deum inimicum omni criminoso: quomodo ergo qui crimen reservat, de alio reciperet veniam? Sine amore Dei consequeretur indulgentiam sine quo nemo unquam invenit gratiam. Hostis enim Dei est, dum offendit perseveranter. *Quaedam enim impietas infidelitatis est, ab illo qui justus et justitia est dimidiam sperare veniam.* Jam enim foret sine poenitentia invenire gratiam” (M.L. 40, 1121).

Ratio duplex idipsum manifeste ostendit.

Primo quidem, ipsa ratio “salutaris”. Nam contritio salutaris est ea quae disponit ad remissionem peccati; jamvero unum peccatum nequit remitti sine alio, quia peccatum remittitur per infusionem gratiae et haec nequit infundi si vel unum manet peccatum in anima, quod est forma ei opposita, manet autem peccatum in anima de quo quis non conteritur, cum sine poenitentia nullum peccatum remittatur; ergo contritio nequit esse salutaris nisi sit universalis (cf. infra art. 61 et 84).

Secundo, id manifestat ipsa ratio contritionis. Nam contritio, et praecipue salutaris, est detestatio peccati sub ratione peccati seu offensae Dei; ratio autem offensae Dei in omnibus peccatis invenitur; ergo qui vere et salutariter dolet de uno peccato, necessario dolet universim de omnibus, saltem virtualiter (q. 86, a. 3, cit. in art. 23,

p. 23 sq., ubi dictum est dolorem non universalem nequidem nomen attritionis proprie dictae mereri).

2A *PARS*. Contritio debet attingere omnia peccata sub motivo universali, seu sub ipsa *GENERICA RATIONE PECCATI*.

Secus enim non esset dolor de peccato qua tali, adeoque non esset salutaris seu disponens ad exclusionem peccati.

Nisi ad hunc sensum trahantur, reiciendi sunt tres sequentes modi dicendi aliquorum theologorum, qui videntur docere contritionem ex motivo particulari esse sub aliqua ratione sufficientem:

Quidam videntur dicere quod si quis, immemor quorundam peccatorum, conteritur de solis peccatis, quorum recordatur, ex motivis particularibus, i.e. ex speciali repugnantia malitiae istorum, quin attendat ad ipsam malitiam peccati qua talis, ejus contritio est sufficiens, quia est virtualiter universalis, aut ex parte propositi quod, cum supponatur esse universale, attingit exclusionem omnium peccatorum, aut ex parte ipsius doloris, eo quod per istum intendatur reconciliatio divina cui opponuntur omnia peccata. Haec sententia, quam quidam tribuunt *Vasquesio*, *Elbel* et *Palmieri*, est falsa prout sonat; nam propositum universale non reddit universalem ipsum dolorem, cum quis habere possit propositum abstinendi a peccato non ex detestatione peccati sed ex alia causa; ipsa contritio quae sit proprie ex motivo particulari nullo modo virtualiter continet universalitatem, nec finis reconciliationis divinae eam reddit universalem nisi quia convertitur cum intentione auferendi offensam Dei qua talem, quod convertitur cum ipso motivo generali ac ideo evacuat ipsam rationem particularis contritionis.

Quidam, ut *Gury*, *Galtier*, *Hervé*, *Génicot*, *Cappello*, dicunt sufficere contritionem quae de facto attingat singillatim omnes particulares malitias singulorum peccatorum, quia ita ipsa evadit de facto universalis. Ad rem *Gury*: "Universalis [contritio] . . . extendi debet ad omnia peccata gravia vel ex motivo universali unico, vel ex pluribus motivis particularibus, quae saltem simul sumpta se extendant ad omnia mortalia commissa etiam memoriae non occurrentia."⁷¹ *Attamen*, ad contritionem salutarem non sufficit quod habeatur quaedam impropria universalitas totalitatis et aggregationis, sed requiritur proprie dicta universalitas, proveniens ex motivo universali, seu ex detestatione peccati qua talis, quod est proprium objectum contritionis.

Quidam dicunt sufficere contritionem ex motivo particulari in casu quo homo habeat unicum peccatum, nam eo ipso habetur contritio universalis. *Attamen*, haec opinio eodem laborat defectu.

⁷¹ThcoJ. mora), (cd. *Ferreres*), t. 2, n. 449, Barcinone, 1913, p. 287.

3A *PARS*. Contritio salutaris, sub praedicta quidem universali consideratione peccati qua peccati, debet sese extendere ad ipsam *SPECIFICAM ET NUMERICAM RATIONEM PECCATORUM*, non quidem per tot distinctos dolores quot sunt peccata, sed saltem per unicum actum, quo omnia peccata attingantur saltem virtualiter. imo per se formaliter, et quidem probabilius formaliter distincte; ex quo sequitur obligatio, humano modo exequenda, recogitandi peccata formaliter, et probabilius distincte, ad hoc ut quis formaliter et distincte de eis conteri possit.

In his non prorsus conveniunt theologi, maxime quoad necessitatem distinctae contritionis, et quaedam observatur confusio tum in proponenda quaestione, tum in ea resolvenda, tum in intelligenda aut aliis attribuenda opinione quam unusquisque impugnat, ut patet apud ipsos Suaresium et Salmanticenses, qui hanc rem diffusius discutunt.

Quidam enim videntur loqui de contritione in ordine ad confessionem, alii abstrahendo a confessione. Quidam de contritione in praesenti statu quo connectitur cum confessione, alii secundum se et in omni statu. Quidam distinguunt inter contritionem formalem confusam et formalem distinctam,⁷² alii utramque pro eadem contra virtutem accipere videntur. Quidam videntur ponere quaestionem de necessitate distincte conterendi ubi adsit distincta cogitatio peccatorum, alii vero videntur directe ponere quaestionem de ipsa contritione secundum se et de ipsa consequenti obligatione distincte recogitandi peccata, eo nempe fine ut de eis quis distincte conteratur, alii utramque quaestionem miscent et ab una ad aliam in disputando transcurrunt.

PRIMO igitur dicimus quod, ut contritio sit universalis ac salutaris, sufficit ut *per unicum actum* sese extendat ad omnia peccata nec est necesse ut eliciantur tot distincti actus contritionis ex quibus veluti coalescat contritio universalis.

Hoc enim, utut bonum ac salutare, non requirit fides, quae exigit poenitentiam et non poenitentias, nec ratio, eo quod ex una parte per unum et simplicem actum possunt detestari omnia peccata, et ex alia parte elicere plures actus, simultané esset impossibile, successive vero esset saepe durum, cum nequiret homo brevi tempore justificari, et aliquando periculosum ad salutem, quando nempe urgeret periculum mortis. Unde contraria sententia, quam aliqui tribuunt quibusdam antiquioribus, merito a communi schola reicitur.

Pro ea Suarez (Disp. 4, sect. 6, n. 1) citat *Silvestrem, Angelum* et *Cajetanum* (qui, ait Suarez, singulas attritiones “in ordine saltem ad confessionem requirit”). At Cajetanus prorsus contrarium explicite

Quidam, ut *Nolditt* et *Merkelbach*, has contritiones exprimunt vocibus “Contritio universalis implicita et explicita”.

docet, scribens: “Cum autem quaeritur: An de singulis singillatim, etc.? respondetur quod hoc potest dupliciter intelligi. Vel quod cuilibet peccato singillatim debeatur sua propria detestatio, ita quod, quot fuerunt peccata, tot oporteat esse detestationes et satisfactiones. Et hoc est ridiculum asserere: cum nec etiam confitendo oporteat tot esse actus in confitendo quot sunt peccata; contingit enim unico actu confiteri mille fornicationes. — Vel quod quodlibet peccatum terminet detestationem seu satisfactionem. Et hic est sensus litterae. Ita quod, sicut in confessione dum peccator dicit, ‘Peccavi millies in fornicatione’, iste unicus confessionis actus terminatur actualiter ad singulas mille fornicationum; ita, quoad actus interiores, dum peccatori displicent mille fornicationes, actualiter detestatur singulas illo uno et eodem actu. Et ad hoc servit *inquisitio diligens ad rememorandum* cuius littera meminit. Nam oblita seu non occurrentia peccata in seipsis, sicut actualiter non adsunt ante mentem peccatoris, ita nec actualiter terminant detestationem seu displicentiam. Et haec non actualis terminatio suppletur, quoad plenam remissionem, ex universali displicentia, detestatione ac satisfactione, quae virtualiter includeret satisfactionem quae debetur huiusmodi non occurrentibus” (In q. 87, a. 1, ed. leonina, n. 3). Idem prorsus habet in Quaestionibus de contritione, quaesito secundo, nec contrarium docet In 1-2, q. 113, a. 5 (ed. leonina, n. 6), ex quo forte loco deceptus est Suarez.

SECUNDO, dicimus quod per se contritio debet *saltem virtualiter* sese extendere ad omnia peccata secundum eorum specificam et numericam rationem, ita ut per se non sufficiat dicere in genere “Peccavi”, sed oporteat ut intentio dolentis dirigatur quodammodo ad singula peccata.

Nam ratio offensae Dei, quam contritio respicit, extenditur de facto ad omnia et singula peccata secundum eorum specificam et numericam rationem; in peccatis enim impudicitiae, homicidii, furti, etc., ipsa ratio impudicitiae, homicidii et furti, est essentialiter offensa Dei. unde universalis contritio debet sese extendere necessario ad specificam et numericam rationem omnium peccatorum, ita quod homo, sicut in omnibus per suam intentionem peccavit, ita omnia per suam intentionem retractet.

Dicimus tamen “*per se*”, nam si quis, variis de causis non cogitans etiam confuse de pluralitate peccatorum, vel etiam immediate antequam de eis cogitet, dolorem dirigit in ipsam generalem rationem peccati, de qua conscius est, dicens “Poenitet me peccasse”, ejus contritio est salutaris, quia continet praedictam universalitatem in voto, quod subinde, data occasione, debet expleri per eam universalem contritionem in re.

TERTIO, dicimus quod per se contritio debet sese extendere ad omnia peccata *jonnaliter saltem confuse*, ita ut homo teneatur dirigere suam detestationem, saltem confuso modo et sub ratione pluralitatis, ad omnia peccata, nec sufficit quod velit formaliter detestare tantummodo unum et habeat de ceteris illam solam virtualement detestationem quae necessario includitur in dolore de uno sub generali motivo offensae Dei.

Ratio est quia homo formaliter Deum offendit in unoquoque peccato et pluries Deum offendit; ergo debet formaliter poenitere de unoquoque et de pluribus. Dicimus autem “per se” quia, si non occurrit cogitatio de aliis peccatis, sufficit contritio de uno ex motivo universali, cum voto formaliter conterendi de ceteris, data cogitatione et occasione, ut dictum est in praecedenti resolutione.

Contrariam sententiam, quam videntur tenere quidam moderni, uti *Noldin*, *Merkelbach* et *Cappello*, explicite Suarez tribuit *Medinae*, sic eam efficaciter refellens:

“Dubitant auctores, an qui plura commisit peccata, et actu de illis cogitat, possit formaliter detestari unum per veram contritionem, non sic detestando aliud. Medina affirmat, quia non tenetur homo quoties de peccatis cogitat, ea actu detestari; ergo potest licite detestari unum, et non aliud formaliter; ergo etiam potest id facere ex motivo contritionis, quia nulla est repugnantia; sicut qui actu cogitat plures veritates fidei, potest actu exercere assensum circa unam, et non circa aliam. Contrarium tenet Corduba. Et mihi videtur probabilius, suppositis principiis quae posuimus, et Medina admittit.

“Nam formalis poenitentia de omnibus peccatis est necessarium medium, per se loquendo, ad justificationem; ergo quoties homo potest habere hanc formalem poenitentiam, et est quasi in proxima praeparatione ad habendam illam, non satis erit, in virtute, vel in voto illam habere, quia solum per accidens sufficere solet ex impotentia. At vero in eo casu potest facile ille homo formaliter detestari illa peccata; ergo, si justificari vult, debet habere formalem contritionem omnium; ergo non potest habere contritionem unius tantum, quia per talem contritionem non justificaretur. Quocirca, licet absolute non teneatur homo actu detestari peccata, quoties de illis cogitat, tamen ex suppositione, quod efficaciter vult destruere aliquod eorum, et a se expellere per justificationem, necesse est ut de omnibus doleat; in contritione autem includitur vel formaliter, vel virtute illa efficax intentio; et ideo ex vi illius non potest separare (ut sic dicam) contritionem unius peccati a formali contritione aliorum, nisi ex inconsideratione, vel aliqua ignorantia, quae illi aequivaleat.”⁷³

;⁷³De Poenitentia, disp. 4, sect. 6, n. 18, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 94.

Advertunt *Salmanticenses*: “Nec propterea negamus attritionem supernaturalem ex particulari motivo [puta ex turpitudine impudicitiae, supposito tamen intrinseco et secundum se universali motivo et objecto offensae Dei qua talis] posse sufficere in aliquo casu; sed hunc non alium recognoscimus, quam, ubi poenitens certo cognosceret se nullum aliud peccatum habere, nisi illud de quo dolet, puta homicidium: hanc vero certitudinem non aliunde haberi posse (saltem in decursu vitae, et longo post tempore ab usus rationis initio), nisi ex divina revelatione, ut ex proxime dicendis magis constabit. Qua revelatione supposita, liquido fatemur posse poenitentem confiteri homicidium cum dolore restricto ad propriam hujus malitiam; quia nullum aliud habet: foretque sacramentum non solum validum, sed fructuosum, ut eadem ratio convincit: quia supposita notitia infallibili de non existentia alterius peccati, ille dolor supernaturalis, licet restrictus, esset sufficiens tam in esse partis ad valorem sacramenti, quam in esse dispositionis ad ejus fructum. Quare in nostro consectorio meditato diximus dolorem ex motivo particulari *non sufficere per se loquendo*, etc. Hic vero revelationis casus est per accidens, et de raro contingentibus, ac perinde omittendus in doctrinali resolutione.”⁷⁴

QUARTO, dicimus quod probabilius contritio debet per se sese extendere ad omnia peccata *jornialiter distincte*, ita ut homo teneatur dirigere suam detestationem ad singula peccata prout sunt distincta, seu dolere non tantum quod pluries peccavit sed quod hoc vel illud peccatum commisit.

Hoc, in quo est praecipuum dissidium theologorum, *negant* praesertim *Cajetanus* (Quaestiones de contritione, quaesitum secundum; In 3 p., q. 87, a. 1; cf. In 1-2, q. 113, a. 5, ad 3), *Suarez* (Disp. 4, sect. 6, n. 8 sqq.) et *S. Alphonsus* (n. 438), qui rem directe proponunt ac discutiunt; pro eadem sententia citantur *Major*, *Victoria*, *Vega*, *Navarrus*, *Vasquez* (In q. 86, a. 2, dub. 7), *Lugo* (Disp. 5, sect. 7, n. 90), *Martinus* et *Petrus Ledesma*, *Petrus Soto*, *Bonacina*, *Diana*, *Aversa*, quibus accenseri possunt plures moderni moralistae, de quibus tamen non sat clare constat an potius consentiant praecedenti opinioni nuper expositae.

Plures tamen addunt distinctam peccatorum recogitationem esse in quibusdam casibus necessariam, non ad ipsam rationem contritionis, ut nempe sit distincta, sed in ordine ad aliquem effectum futurum, seu ad adimpletionem alicuius obligationis quae in futurum pendet. Ita *Suarez* (l. c., n. 11 sq.), qui quatuor affert casus, unum quoad statum novae legis, tres quoad omnem statum et legem, obligationes scilicet distinctae confessionis, restitutionis faciendae, remotionis alicuius im-

⁷⁴De Poenit., disp. 7, dub. 2, § 2, n. SI, Curs. theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 103 sq.

pedimenti ad praecavenda peccata in futuro, satisfactionis pro reatu poenae.

Ratio hujus sententiae est quia ex nullo capite repeti potest necessitas distinctae contritionis.

Id enim non exigit imprimis ipsa ratio contritionis, quia per generalem et confusam detestationem omnia peccata attinguntur, et ceterum si multiplicanda esset recogitatio peccatorum in intellectu, eadem ratione multiplicanda esset etiam detestatio eorundem in voluntate ita ut tot deberent elici actus contritionis quot sunt peccata.

Nec id exigit ratio reparationis et satisfactionis, quia per generalem detestationem fit sufficiens compensatio pro omnibus, cum Deus qui intuetur cor non penset quantum aut quot, sed ex quanto, offeratur, unde de Magdalena legitur quod dimissa sunt ei peccata multa “quoniam dilexit multum” (Luc. 7, 47) et non dicitur “quoniam displicuit de multis”.

Nec id exigit ratio necessitatis distinctae confessionis aut analogia cum ipso praecepto distinctae confessionis; nam alia et alia est ratio confessionis et contritionis. Imprimis enim contritio potest esse salutaris extra confessionem; secundo, distincta confessio non ideo requiritur ut possit informari a distincta contritione; tertio, distincta confessio exigitur a ratione iudicii sacramentalis quod nequit a ministro humano exerceri nisi per distinctam cognitionem causae, quae ratio locum non habet in contritione utpote relata ad Deum qui intuetur cor et scrutatur mentem.

Nec ratio punitionis et correctionis, quae exigit ut homo distincte recogitet quae sunt punienda et corrigenda; nam homo potest sua peccata punire, quantum voluerit, quin distincte de singulis cogitet, et correctio facienda non semper urget sed tantum in quibusdam casibus (supra relatis), in quibus proinde necessitas distinctae recogitationis non respicit ipsam contritionem, sed est ei concomitans.

Nec testimonia Scripturae et Patrum, allata in Ia Parte; nam ipsa exigunt quidem universalem contritionem, sed vel nihil exprimunt de ejus modo distincto aut confuso, vel proponunt id quod virtuosius et melius est, vel si aliquando inculcant ipsam necessitatem distinctae recogitationis peccatorum, eam intelligunt de quibusdam casibus et in ordine ad aliquem effectum futurum, ut dictum est supra.

Nec communis sententia antiquorum theologorum; nam de pluribus non constat an loquantur de ipsa contritione secundum se vel in ordine ad confessionem, et ipse S. *Thomas* quandoque (De Veritate, q. 28, a. 5, ad 3) videtur explicite negare necessitatem distinctae contritionis.

Ceterum, distincta cogitatio peccatorum non requiritur, nec ante contritionem, nam contritio salutaris potest elici in quolibet momento

(cf. Ezech. 18, 21. 27; 33, 12), distincta vero discussio peccatorum exigit non modicum tempus; nec in ipso momento contritionis, quia distincta recogitatio plurium peccatorum est in eo momento moraliter impossibilis, ob difficultatem attendendi simul ad multa objecta; nec post contritionem, quia si non requiritur ante aut in ipso momento contritionis, a fortiori non requiritur postea; unde nullo modo requiritur. Nec valet recurrere ad necessitatem distinctae contritionis in voto, ita nempe ut dicatur contritionem absque distincta cogitatione valere cum implicito voto distinctae cogitationis et contritionis, subinde, tempore opportuno, ponendae; nam talis necessitas ex nullo praecepto tam naturali quam positivo probari potest (cf. *Cajetanum*, l. c., et praecipue *Suarez*, l. c., n. 9-11).

Affirmant vero plurimi doctores antiqui (fatente ipso Suaresio hanc fuisse “communem sententiam theologorum”, quamvis addat quod “omnes non satis explicant, an loquantur de contritione secundum se, vel in ordine ad confessionem, videntur tamen loqui priori modo”) et plures posteriores.⁷⁵ Pro hac sententia citantur S. *Thomas* (cf. textus infra), *Alex. Halensis*, *Bonaventura*, *Richardus*, *Durandus*, *Innocentius V*, *Biel*, *Paludanus*, *Angelus*, *Silvester*, *Hadrianus*, *Cano* (De Poenit., pars 3), *Soto* (In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 3), *Medina* (Codice de Poenit., tr. 1, c. 3), *Ruardus*, *Nugnus*, *Prado*, *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 2, § 3, n. 87), *Billuart* (Diss. 4, a. 2, ad finem).

Rationes sunt eae, quas modo ab aliis refutatas audivimus, scilicet:

Ipsa ratio *contritionis* petit ut sit distincta seu de distinctis peccatis. Nam contritio est motus conversionis ad Deum quo aufertur aversio a Deo; jamvero per quodlibet peccatum facta est distincta aversio a Deo; ergo contritio debet distincte respicere quodlibet peccatum.

Nec valet opponere quod ex hac ratione sequeretur etiam necessitas eliciendi tot actus contritionis quot sunt peccata, adeoque ex ea nihil concluditur, cum nimis concludatur. Nam, ob diversam rationem terminorum, non eodem prorsus modo se habent conversio ad bonum commutabile, in qua consistit peccatum, et conversio ad bonum incommutabile seu Deum, in qua consistit contritio; peccatum enim est discessus a bono incommutabili, quod est unicum, et accessus ad bonum commutabile quod est multiplex, unde, quamvis ex termino a quo omnia peccata habeant unicam malitiam oppositam divino bono, ex termino tamen ad quem, qui directe specificat actum, multiplicantur peccata seu conversiones ad bona commutabilia;⁷⁰ contritio vicissim est discessus a bono commutabili quod est multiplex et accessus ad bonum

A modernis haec quaestio vix tangitur et qui ad eam transeunter alludunt videntur inclinare in superiorem sententiam qua negatur necessitas ipsius formalis contritionis de omnibus peccatis, etiam in confuso.

Cf. In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 2, q. 6, ad 2; 3 p., q. 86, a. 3, ad 3.

incommutabile quod est unicum, unde, quamvis ex parte termini a quo importet distinctam separationem a pluribus, ex parte tamen termini ad quem specificatur ab uno, ita ut etiam si ponantur plures distincti actus contritionis, haec distinctio sit tantum numerica, non vero specifica ut est distinctio peccatorum; ex quo utrumque intelligitur, quod nempe contritio debeat esse de distinctis peccatis (tanquam de terminis a quibus conversionis) et tamen non debeat necessario consistere in distinctis actibus conversionis.

Ratio quoque *satisfactionis* idipsum petit. Nam distincta peccata sunt distincti modi laesionis juris divini, unde distinctas exigunt reparationes ejusdem; haec autem reparatio consistit in ipso actu contritionis, ut dictum est in art. 13; unde requiritur reparatio per distinctum actum contritionis, distinctum nempe ex parte peccatorum a quibus homo recogitando et detestando recedit, non vero ex parte ipsius actus quo ab ipsis recedit, quia ex hac parte, ut dictum est, nequit haberi nisi distinctio numerica et individualis, quae nullatenus est necessaria, cum, juxta philosophos, individua non sint necessaria.

Ratio nexus et analogiae inter contritionem et *confessionem* idipsum suadet. Posita enim necessitate distinctae contritionis, melius intelligitur intima ejus habitudo ad confessionem quam informat et perfecta ejus coaptatio ad istam; item, melius intelligitur ratio obligationis distinctae confessionis, quae exigitur ab indole judiciali hujus sacramenti, nam hoc sacramentum non est tantummodo iudicium sed etiam poenitentia, i.e. iudicium poenitentiale, in quo nempe ipse peccator, sui delicti testis et accusator, prodit exterius, sub forma judiciali, internam discussionem poenitentialem.

Roboratur argumentum ex consideratione multiplicis rationis ob quam distincta confessio instituta est quaeque proportionaliter applicari potest ad contritionem. Ratio enim necessitatis distinctae confessionis est quia oportet peccata deferre ad sacerdotem, qui ut iudex debet judicare tum de eorum gravitate tum de condigna satisfactione pro eis Deo praestanda et de reparatione aut compensatione juris proximi, et ut medicus debet pro quolibet morbo assignare congrua remedia et aptas cautiones ne redeat. Jamvero in ipsa contritione, secundum se et abstrahendo a confessione, eadem rationes proportionaliter verificantur; homo enim contritus est quodammodo sui iudex et medicus, cum ex jure naturali teneatur tum ad puniendam in se culpam commissam, seu ad offerendam Deo satisfactionem pro peccato et ad reparandam etiam injuriam proximo forte illatam, tum ad providendum sibi congrua remedia contra infirmitatem peccati ejusque reditum; quae omnia nequeunt congrue fieri absque distincta peccatorum recogitatione, seu absque contritione de distinctis peccatis.

Ratio igitur *punitionis et correctionis* idipsum exigit.

Ratio ex qua *adversarii* nobiscum deducunt quod contritio debeat sese extendere ad omnia et singula peccata, saltem confuse, imo saltem virtualiter, est ipsa distinctio et pluralitas peccatorum, quae appellat praedictam extensionem in ipsa contritione tanquam in motu opposito peccato. Jamvero haec ratio vel probat etiam necessitatem extensionis distinctae, vel nihil probat, seu nec necessitatem extensionis confusae aut etiam virtualis, ita ut debeamus asserere solam necessitatem illius universalis contritionis quae exprimitur verbo “Peccavi” sine ulla relatione ad singula peccata.

Praecipue contra sententiam, a Suaresio tam explicite propositam, dicimus quod nulla videretur ratio quare debeamus conteri de peccatis ut pluribus in confuso et non potius contenti esse de contritione qua doleamus formaliter de uno tantum peccato sub motivo universali per quod indirecte respiciuntur caetera peccata; propterea moderni auctores, qui opponuntur nostrae sententiae, in hanc opinionem naturaliter et logice inclinant, relictā sententia Suaresii, etsi adhuc congruentius, ut dictum est, deberent prorsus deflectere ad eam opinionem, a nemine explicite proposita, qua negetur necessitas omnis extensionis contritionis ad singula peccata secundum speciem et numerum. *Suarez*, hanc difficultatem advertens ac sibi transeunter proponens, scribit: “Dices [si est obligatio de peccatis formaliter confuse conterendi] eadem ratione erit obligatio detestandi illa peccata in particulari, et distincte cogitata Respondetur negando sequelam, quia poenitentia formalis de omnibus peccatis sufficienter habetur, etiam si illa solum confuse et universe cogitentur; habemus autem expressum praeceptum de formali poenitentia omnium peccatorum, non vero de distincta, et in particulari omnium peccatorum, maxime cum hoc ad intellectum potius quam ad voluntatem pertineat.”⁷⁷ Undenam *Suarez* colligat hanc praeceptorum separationem, non videmus; praedicti auctores moderni possent apte respondere quod habemus praeceptum formalis poenitentiae (prout distinguitur a virtuali poenitentia contenta in actu charitatis), sed haec habetur per ipsum actum contritionis qui nonnisi virtualiter extendatur ad singula peccata.

Ad objectam rationem *adversariorum*, praecipue *Suaresii*, qua ostendunt distinctam peccatorum recogitationem non requiri nec ante, nec cum, nec post contritionem, respondetur eam requiri ad contritionem, adeoque saltem natura prius, sed humano modo. In ordinarie quidem contingentibus ipsa praecedit tempore et evolvitur successive, ac subinde in momento contritionis est praesens moraliter, quatenus ipsa

De Poenit., disp. 4, sect. 6, n. 17, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 94.

contritio refertur ad omnia peccata, prius distincte recogitata et tunc summam ad mentem revocata. Quod autem quis possit repente converti absque distincta peccatorum recogitatione, non probat hanc non esse necessariam, sed tantum hanc esse necessariam in re vel voto; nec id oportet directe deducere ex aliquo praecepto naturali vel positivo, sed sequitur ex ipsa necessitate distinctae contritionis, prout non nisi humano modo imponitur, sicut necessitas Baptismi in re vel voto sequitur ex duplici veritate absolutae necessitatis Baptismi et salutaris sufficientiae actus charitatis et contritionis.

Ceterum, ipse *Suarez* praedictam necessitatem in voto admittit quoad confusam recogitationem peccatorum, scribens: “Si alia peccata commissa [praeter unum quod occurrit memoriae] oblita sint, res etiam est per se manifesta [quod nempe homo potest justificari per formalem detestationem unius tantum peccati]; quia jam ille homo detestatur peccata commissa quantum moraliter potest, et debet. . . Tenebitur tamen, ut opinor, postea de aliis peccatis formaliter conteri. saltem per generalem contritionem. Et ita asserunt auctores citati, praesertim Medina et Corduba, quia formalis poenitentia de omnibus peccatis necessaria est, per se loquendo; illa autem contritio, quae circa unum tantum peccatum formaliter versatur, solum est virtualis poenitentia aliorum; et ideo semper manet obligatio ad formalem poenitentiam eorum; quare in illa virtuali poenitentia continetur votum de hac formali”.⁷⁸

Testimonia *Scripturae et Patrum* generaliter sonant, nec nisi arbitrarie eorum sensus ab adversariis coarctatur modo supra dicto. Nec refert quod in eis etiam absolute dicatur hominem contritum illico justificari in quacumque die et hora conteratur, nam id nequaquam aufert obligationem distinctae contritionis sed tantum ostendit hanc esse intelligendam in re vel in voto, sicut necessitas Baptismi, necessitas ipsius distinctae confessionis et necessitas formalis contritionis, ita nempe quod, stante ob repentinas vel involuntarias causas contritione universalis confusa, imo et virtuali, homo justificetur intra vel extra sacramentum, cum implicito tamen voto contritionis universalis distinctae, exequendae tempore opportuno.

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 29 sq., loquens de contritione secundum se, abstrahendo a confessione ipsa, sequenti modo sensum traditionalem interpretatur: “Maxime autem hortandi et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant. Ita enim Ezechias contritionem describit, quum ait: ‘Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae’.

⁷⁸ De Poenitentia, disp. 4, sect. 6, n. 17 (cf. n. 18, supra cit.), Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 93 sq.

Etenim recogitare omnes annos est singillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus: 'Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet'. Atque in hanc sententiam sanctus Augustinus inquit: 'Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in varietate, in persona'. . . Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate et clementia. Is enim quum nostrae salutis cupidissimus sit, nullam moram adtribuendam nobis veniam interponit: sed peccatorem paterna caritate complectitur, simul atque ille se collegerit, et universe peccata sua detestatus, quae *deinde alio tempore, si jaciditas erit, singula in memoriam reducere ac detestari in animo habeat*, ad Dominum se converterit. Ita enim nos per Prophetam jubet sperare, quum inquit [Ezech. 33, 12]: 'Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua'."

5. *Thomas* nequaquam sententiae neganti favet, quinimmo ejus verba tam directe affirmativam inculcant, ut *Salmanticenses* ex doctrina S. Doctoris, magis quam ex rationibus super allatis, impelluntur ad eam amplectendam. "Nec opus habemus, inquiunt, uni earum [opinionum] determinate subscribere, praesertim, cum una, et altera habeat graves patronos inter Thomistas. . . Sed quaerentes, reperientesque D. Thomam, ut judicem in hac causa, non possumus non secundae sententiae adhaerere: quia, quantum capimus, illam evidenter, et ex proposito docet in hac 3 part, quaest. 87, art.

1-2, q. 113, a. 5, ad 3: "In tempore praecedente justificationem oportet quod homo singula peccata quae commisit, detestetur, quorum memoriam habet; et ex tali consideratione praecedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis universaliter omnia peccata commissa, inter quae etiam includuntur peccata oblivioni tradita; quia homo in statu illo est sic dispositus, ut etiam de his quae non meminit contereretur, si memoriae adessent; et iste motus concurrit ad justificationem."

3 p., q. 87, a. 1: "Exigitur autem ad remissionem peccati mortalis perfectior poenitentia, ut scilicet homo *actualiter* peccatum mortale commissum detestetur, quantum in ipso est, ut scilicet diligentiam adhibeat ad memorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Sed hoc non requiritur ad remissionem venialium peccatorum; non tamen sufficit habitualis displicentia, quae habetur per habitum charitatis vel poenitentiae virtutis, quia sic charitas non compateretur peccatum veniale, quod patet esse falsum. Unde sequitur quod requiratur quaedam *virtualis displicentia*, puta cum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum, et res divinas, ut quidquid sibi occurreret

⁷De Poenitentia, disp. 7, dub. 2, §3, n. 87, Cursus thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 110.

quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et doleret se commisisse, etiamsi actu de illo non cogitaret: quod tamen non sufficit ad remissionem peccati mortalis, *nisi quantum ad peccata oblita post diligentem inquisitionem.*”

Arbitrarie autem *Cajctanus* haec verba interpretatur de sola “remissione plena et regulari”, inquiens: “Verba Auctoris vera sunt de peccati mortalis remissione plena et regulari: quoniam regulariter non fit remissio peccati mortalis, quoad culpam et omnem poenam, nisi homo, quantum in se est, detestetur singula mortalia, sicut in singulis plus sibi induisit quam debuit.”

S̄tippl., q. 3, a. 3: “Potest accipi contritio, secundum quod est simul de omnibus peccatis, sicut in actu justificationis, et haec quidem contritio vel ex singulorum consideratione peccatorum procedit; et sic quamvis sit actus unus, tamen distinctio peccatorum virtute manet in ipso; vel ad minus habet propositum de singulis cogitandi annexum”.

Suppi., q. 9, a. 2, ad 2: “Sacerdos confessionem audiens vicem Dei gerit, et ideo debet ei fieri hoc modo confessio sicut fit Deo contritio. Unde sicut non esset contritio, nisi quis de omnibus peccatis quae memoriae occurrunt, contereretur, ita non esset confessio, nisi quis de omnibus quae memoriae occurrerint, confiteatur.”

De Veritate, q. 28, a. 5, ad 4: “Omnia peccata conveniunt in aversione a Deo, ratione cujus gratiam impediunt; unde ad justificationem non requiritur quod in ipso justificationis momento aliquis de peccatis singulis cogitet; sed sufficit quod cogitet de hoc quod per culpam suam est aversus a Deo. Recogitatio autem singulorum peccatorum debet vel praecedere, vel saltem sequi justificationem.” Inde patet inaniter adversarios adducere pro sua sententia prima verba hujus textus, separata a ceteris, et haec similia quae habentur in *resp. ad 3*, immediate praecedenti: “Non est necessarium quod aliquis in ipso momento justificationis de hoc vel illo peccato determinate cogitet; sed solum quod doleat se propria culpa a Deo esse aversum, vel absolute, vel sub conditione, si scilicet aversus est; quando scilicet aliquis ignorat an unquam per peccatum mortale a Deo aversus fuerit: et per hujusmodi motum ille qui oblitus est de peccato, conteri potest.”

In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 2, q. 3, ad 2, supra cit. in Conci, praec. (P. 59).

Ibid., q. 2, a. 2, q. 6: “Oportet quod [contritio] sit de singulis peccatis quae quis in memoria habet” (cf. ad 3).

Conclusio 9. Contritio salutaris debet esse summa appretiative, seu quoad firmitatem tendentiae in objectum, non vero intensive, seu quoad vehementiam hujus tendentiae, nec extensive, seu quoad ejus durationem (q. 84,

a. 8, ad 1; Suppl., q. 3, a. 1, corp, ct ad 4; a. 2; a. 3, corp, ct ad 2; q. 5, a. 3, corp, ct ad 2; In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 4, q. 1; Quodlib. 1, q. 5, a. 9).

Probatur per partes.

IA PARS. Contritio salutaris debet esse SUMMA APPRETIATIVE, seu quoad firmitatem tendentiae in objectum, ita nempe quod intellectus existimet peccatum esse maximum malum et voluntas illud qua tale detestetur ac consequenter parata sit ad quodlibet malum sustinendum et quodlibet bonum deserendum potiusquam peccare (Suppl., q. 3, a. 1, corp, et ad 4; a. 2; a. 3, corp, et ad 2; q. 5, a. 3; Quodlib. 1, q. 5, a. 9).

Id intelligendum est non tantum de contritione perfecta, quod facilius patet, attento motivo charitatis, sub quo procedit, sed etiam de attritione salutari ex quocumque motivo concepta, quamvis, ob diversam rationem ipsius motivi seu objecti sub qua utraque procedit, scilicet peccati ut est contra Deum vel simpliciter vel sub aliquo particulari aspectu consideratum, contritio sit appretiative summa simpliciter et absolute, attritio vero particulariter et secundum quid. In utraque tamen proprie, etsi analogice, verificatur ratio doloris appretiative summi.

Huic communi asserto theologorum *adversatur* duplex quorundam sentiendi vel dicendi modus.

Quidam videntur docere contritionem non detestari peccatum super omne malum poenae. Pro hac sententia Suarez (Disp. 3, sect. 9. n. 8) traducit Cajetanum, Navarrum et Vegam (hunc ut inclinantem in eam). Attamen, in dijudicandis affirmationibus quorundam doctorum in hac materia oportet diligenter attendere an ipsi loquantur de contritione requisita ad solum valorem sacramenti vel de ea quae requiritur ad ipsum ejus fructum, quam salutarem appellamus. Inde videtur Suarez deceptus esse in judicanda sententia *Cajctani*, qui, quamvis dicat attritionem stricte dictam differre a contritione in hoc quod non sit, sicut ista, detestatio peccati ut summe odibilis, tamen docet attritionem non esse sufficientem nisi ad valorem sacramenti nec proinde evadere salutarem, seu fieri dispositionem ad justificationem, nisi cum ei substituitur ipsa contritio in sacramenti reviviscentia (cf. Quaestiones de contritione, Quaesitum 1, n. 3, "Et hinc", et Quaesitum 5, n. 3).

Quidam docent contritionem salutarem esse appretiative summam, excepto casu quo concipiatur ex motivo timoris, quia tunc malum poenae odio habetur magis quam peccatum, juxta illud philosophorum "Propter quod unumquodque tale, et illud magis". Ita *Suarez, Lugo*

et *Salmanticenses*; qui tamen, ubi defendunt contra Protestantes honestatem talis attritionis, addunt eam posse dici appretiative summam, eo quod timor poenae non sit adaequatum motivum ipsius (cf. infra in art. 32, p. 271). Attamen, male ab his doctoribus invocatur praedicta exceptio; motivum enim timoris non obstat quominus attritio sit appretiative summa, quia nequit suppressere rationem proprii objecti attritionis quod est ipsum peccatum quod tale, cum non constituat ipsum formale et adaequatum motivum attritionis nec ipsum finem cuius gratia homo conteritur, sed tantum finis cui, ut explicabitur in art. 32 de honestate attritionis (p. 271-273).

SUAREZ praedictam exceptionem sic explicite proponit: “Difficultas est, an per actum poenitentiae detestemur peccatum supra omne malum poenae. . . In hac re dicendum censeo, actum poenitentiae, seu detestationis peccati, semper esse supra omne malum poenae, illo tamen excepto, qui solum est propter vitandam poenam. . . Addidi . . . exceptionem de actu fundato in timore mali poenae, quia fieri non potest ut actus excedat motivum in quo fundatur, cum ab illo habeat totam suam rationem et speciem; ergo si homo solum detestatur peccatum propter vitandum malum poenae, non potest plus detestari peccatum, quam ipsum malum poenae. Quin potius hic habet locum illud Arist.: ‘Propter quod unumquodque tale, et illud magis’. Si ergo homo detestatur culpam propter poenam, non plus detestatur culpam; imo videtur concludi, plus detestari poenam. Ex quo statim potest oriri difficultas . . . , quomodo possit talis detestatio esse honesta, cum magis sit de poena, quam de culpa: tamen quia difficultatem hanc infra sum explicaturus tractando de attritione, nunc sufficiat responsio superius insinuata, inde solum concludi, illam detestationem esse imperfectam, non vero malam; quia solum actualiter. seu ex vi illius actus magis displicet poena, quam culpa, non vero simpliciter et appretiative respectu totius effectus ipsius operis.”⁸⁰

LUGO: “Hinc . . . oritur . . . difficultas . . . quia ejusmodi dolor ex motivo poenae, non videtur esse super omnia; nam qui propter poenam dolet de peccatis, magis dolet de poena, quam de peccato, quia ‘propter quod unumquodque tale, et illud magis’: ergo non dolet de peccato super omnia. Resp. concedendo plane, ex vi illius actus magis detestari poenam, quam culpam: nam vitare culpam assumitur ut medium ad fugiendam poenam: caeterum non habet homo actum, quo velit committere culpam cessante poena: hoc enim esset malum et culpabile: solum habet ad summum actum, quo velit unum propter aliud, et per consequens ex vi illius actus non vitaret culpam cessante poena: sed non impedit ille affectus, quod ex aliis motivis potest magis detestari culpam, quam poenam, ut bene advertit Suar.”⁸¹

SALMANTICENSES: “Contritio [perfecta] detestatur peccatum super omne malum poenae; cum procedat ex amore Dei super omnia, praeferente ipsum omnibus bonis, et malis; sed attritio secus se habet: nam ut poenam vitet, detestatur culpam; atque ideo non magis istam, quam illam, sed vice versa: nullus enim actus excedit proprium motivum, vel ultra illud procedit.”⁸²

Probatur igitur assertum:

Primo ex eo quod contritio salutaris est dispositio, saltem remota, ad justificationem seu ad hoc ut homo placeat Deo et sub ejuspace,

⁸⁰ De Poenitentia, disp. 3, sect. 9, n. 9 et 15, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 64 et 66.

⁸¹ De Poenitentia, disp. 5, sect. 9, n. 138, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 463.

⁸² De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, § 1, n. 3, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 17. Cf. ibidem, § 5, n. 37.

amicitia et benevolentia suscipiatur; nequit enim homo Deo placere et ab eo benevole suscipi nisi aliququaliter praeferat bonum divinum super omne bonum creatum et detestetur malum divinum seu peccatum super omne malum creatum, juxta illud Matth. 10, 37: “Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus”.

Secundo, ex eo quod contritio est, saltem imperfecte, vera conversio ad Deum, juxta illud Joel. 2, 12: “Covertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu”; non enim vere convertitur ad Deum qui peccatum, quod est aversio a Deo, simpliciter et super omnia non detestatur.

Tertio, ex essentiali efficacitate contritionis, de qua in Conci. 7: juxta Cone, enim Trid., sess. 14, cap. 4, contritio salutaris est ea quae excludit omnem voluntatem peccandi; qui autem non detestatur peccatum super omnia mala non penitus excludit voluntatem peccandi, quia ita dispositus est ut, data occasione, eligat potius peccare quam incurrere malum quod magis detestatur.

Quarto, ex ipsa ratione peccati inquantum est secundum se maximum malum et maxime detestabile; recta enim ratio petit ut de magis detestabili sit major detestatio et de maxime detestabili sit summa, saltem appretiative, detestatio; non potest autem esse salutaris ea detestatio quae rectae rationi non congruit; unde contritio seu detestatio peccati debet esse appretiative summa.

Quinto, ex ipsa ratione peccati, inquantum avertit a fine ultimo. Quo enim aliquid magis placet eo magis ejus contrarium displicet; finis autem ultimus super omnia placet; unde peccatum, quod est ejus contrarium, super omnia displicere debet, ad hoc ut detestatio sit salutaris ac valeat ad Deum finem ultimum convertere. Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 3, a. 1: “Ipsa contritio . . . nihil aliud est quam displicentia praeteriti peccati, et talis dolor in contritione excedit omnes alios dolores; quia quantum aliquid placet, tantum contrarium ejus displicet; finis autem ultimus super omnia placet, cum omnia propter ipsum desiderentur; et ideo peccatum, quod a fine ultimo avertit, super omnia displicere debet.”

Nota 1. De indole, proprietate et gradibus contritionis appretiative summae.

Quod attinet ad *indolem* hujus excessus, ipse non consistit tantum (nisi radicaliter) in eminentia motivi secundum se spectati, neque (nisi causaliter) in ipsa aestimatione intellectus, quam motivum tale judicatur et ex qua nomen desumptum est, neque (nisi causaliter proxime) in ipsa existimata excellentia motivi prout est potens ad

firmandam voluntatem, neque (nisi consecutive) in ipso proposito pro nulla re mundi committendi peccatum, sed formaliter consistit in *ipsa firmitate qua voluntas tendit ad objectum*, seu detestatur peccatum. Unde ex quatuor elementis excessus ille resultat: ex elemento scilicet ontologico et radicali (eminentia motivi), ex elemento intellectuali et causali (aestimatione mentis prout influit in voluntatem), ex elemento voluntario formali (ipsa firma tendentia voluntatis in objectum) et ex elemento voluntario consequenti (ipsa dispositione pro nulla re mundi peccatum committendi).

Ipsa autem firma tendentia voluntatis in objectum non inepte explicari potest cum *Lugonc* (Disp. 5, sect. 2, n. 22 sq.) per analogiam cum modo quo intellectus adhaeret suo objecto; sicut enim intellectus dupliciter adhaerere potest suo objecto, per assensum nempe opinativum, seu non firmiter et cum formidine errandi (ut in opinione) et per assensum certitudinis, seu tam firmum ut nulla contraria ratione ab eo divellatur (ut in scientia vel fide), qui quidem assensus admittit gradus firmitatis (ut patet in certitudine metaphysica, physica et morali), ita voluntas dupliciter, firmiter nempe aut non firmiter, tendere potest in proprium objectum detestationis, et ea quidem firmitate quae gradus admittat, juxta gradus eminentiae in foeditate peccatorum.

Proprietas hujus appretiativi excessus contritionis est virtualis quaedam comparatio et praelatio inter peccatum et cetera mala; virtualis, inquam, seu aequivalenter inclusa in ipsa firmitate tendentiae voluntatis in unum objectum prae ceteris illi oppositis.

Nec oportet ut haec praelatio evadat formalis, seu ut explicite instituaturs comparatio inter peccatum et alia mala, ita quod homo apud se explicite constituat subire mortem, martyrium, amissionem famae et bonorum temporalium, potius quam peccare; imo, quamvis generalis comparatio (“Propono cum divino auxilio quodlibet malum pati potius quam peccare”) regulariter utilis sit et particularis quoque comparatio utilior possit esse quibusdam sanctioribus animabus, haec ordinarie omittenda est, ob periculum incidendi in tentationem seu infirmandi ipsam stabilitatem actus voluntatis, maxime cum hic est tantum attritio aut remissa contritio.

Ita auctores Morales post S. *Thomam*, *Quodlib.* 1, q. 5, q. 9, scribentem: “Contritus tenetur in generali velle pati magis quamcumque poenam quam peccare. . . Sed in speciali descendere ad hanc poenam vel ad illam non tenetur; quinimo stulte faceret, si quis se ipsum vel alium sollicitaret super hujusmodi particularibus poenis. Manifestum est enim quod sicut delectabilia plus movent in particulari considerata quam in communi; ita terribilia plus terrent, si in particulari considerentur; et aliqui sunt qui minori tentatione non cadunt, qui forte

majori caderent: sicut aliquis audiens adulterium, non incitatur ad libidinem; sed si per considerationem descendit ad singulas illecebras, magis movetur. Et similiter aliquis non refugeret pati mortem pro Christo; sed si descenderet ad considerandum singulas poenas, magis retraheretur; et ideo descendere in talibus ad singula, est inducere hominem in tentationem, et praebere occasionem peccandi.” Quae S. Doctor sic apte compendiatur in *Suppi.*, q. 3, a. 1, ad 4: “Sciendum est etiam quod quamvis talis debeat esse contriti dispositio, non tamen de eis tentandus est, quia affectus suos homo non de facili mensurare potest; et quandoque illud quod minus displicet, videtur magis displicere, quia est propinquius nocumento sensibili, quod magis est nobis notum.”

Ad haec notat *Cappello*: “Si comparationes inter peccatum et cetera mala aut sponte occurrant aut a tentatore suggerantur, in praxi reiiciendae sunt hac pia et firma voluntate: nolo amplius peccare et gratia divina adiutus spero me non esse peccatum. Quae regula suadenda est etiam iis qui difficultates patiuntur *ob hypotheses* quas sibi fingunt vel mali patiendi vel cupiditatis vincendae ad vitandum peccatum, scii, suadendum est eis ut *generaliter* tantum penes se statuunt, occasione occurrente, facere quod debeant ex auxilio gratiae divinae. . .

“Ballerini (V, n. 73) carpit tritam formulam actus contritionis: ‘Mallem millies mori quam iterum te, Deus, offendam’. At immerito; nam ‘millies mori’ passim adhibetur eo fere sensu quo diceretur ‘mala omnia pati’, ideoque haec locutio nequaquam apta est ad phantasiam excitandam, ut fieret proposito in specie aliquo morbo vel supplicio. Attamen *imprudenter* ageret confessarius si poenitenti insinualet ut attente perpenderet *malum mortis* subeundum esse potius quam denuo peccare.”⁸³

Gradus in appretiativo excessu contritionis adesse oportet, et quidem dupliciter, seu tum relate ad diversa peccata, nam majus peccatum, utpote major offensa in Deum, est magis detestabile ac ideo magis detestandum,⁸⁴ tum relate ad diversas malitias quae colliguntur in unoquoque peccato quaeque majorem vel minorem detestabilitatem secum ferunt, scilicet offensam Dei et nocumentum hominis, poenam damni et poenam sensus.

Praedicta detestationis gradatio non debet oriri ex explicita et formali mentis comparatione, sed virtualiter et sufficienter continetur in ipsa firma detestatione peccati vel peccatorum, prout sunt offensa Dei; haec enim detestatio virtualiter et connaturaliter fertur super

⁸³De Sacramentis, v. 2 De Poenitentia, cap. 6, a. 4, n. 111, Taurini, 1944, p. 98 in textu et in nota.

⁸⁴Cf. *Cyprianum* et *Ambrosium*, infra cit., p. 90.

singula peccata et singulas malitias unius peccati secundum gradum et ordinem uniuscujusque.

Qualiter autem homo peccet non servando talem praelationem in detestatione, puta detestando minus adulterium quam furtum (“Detestor adulterium et furtum, sed, si peccarem, potius committerem adulterium quam furtum”), alii aliter sentiunt. Quidam, ut *Soto* (In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 4), et *Henriquez*, dicunt id esse peccatum veniale, quia omnia peccata continent eandem aversionem a Deo, adeoque eligere unum prae alio non importat malitiam gravem; alii vero, ut *Suarez* (Disp. 3, sect. 10, n. 7), *Coninck* et *Bonacina*, distinguentes dicunt hanc sententiam posse probabiliter admitti si peccata mortalia non sint adeo inaequalia in gravitate, sed regulariter loquendo eam inordinationem esse grave peccatum; alii tandem, ut *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 2, n. 77) et *Lugo* (Disp. 5, sect. 4, n. 42; minus tamen assertive), dicunt talem recti ordinis inversionem esse semper grave peccatum in affectu, saltem (inquiunt Salmanticenses) ex parte motivi, quatenus v.g. aliquis ita detestatur magis furtum quam adulterium, quia furtum secum fert majorem infamiam apud homines, unde ob idem motivum paratus est eligere plura adulteria prae uno furto, manifestum autem est plura adulteria notabiliter excedere malitiam unius furti.

Addunt tamen ipsi *Salmanticenses*: “Observat autem recte praedictus Auctor [i.e. Lugo] . . . has comparationes non semper continere propositum explicitum, vel implicitum erga excessum; sed solum manifestare subjecti fragilitatem, et propensionem ad aliqua objecta prae aliis amplectenda, vel fugienda. Quo pacto firmiter statuens nullum mortale admittere circa furtum, solum declarat se esse magis tentatum, magis de se proclivem, et fragilem in una peccandi materia, quam in alia: quod verum est, sed potest dici absque ullo affectu absoluto, et conditional! aliquod admittendi; sed cum aversione ad omnia, atque ideo sine culpa.”⁸⁵

Quantumvis autem augeatur gradus appretiativi excessus contritionis, nunquam dolor de peccato erit *nimius*, sicut nec amor Dei aut conversio ad Deum ex qua dolor procedit; nec refert quod Poenitentia sit virtus moralis, in medio consistens, et quod proprius actus ejus sit assumere moderatum dolorem de peccatis, nam qualiter haec intelligenda sint explicavimus in art. 12 (tom. 1, p. 326-329).

Ad haec 5. *THOMAS, Suppi., q. 3, a. 3* (de comparatione inter peccata); “Quantum ad dolorem superioris affectus requiritur quod de majori peccato quis doleat magis, quia ratio doloris est magis in uno quam in alio, scilicet offensa Dei; ex magis enim inordinato actu Deus magis offenditur; similiter etiam cum majori

M De Poenitentia, disp. 7, dub. 2, § 1, n. 77, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 100.

culpa major poena debeatur, etiam dolor sensitivae partis, secundum quod pro peccato ex electione assumitur, quasi poena peccati, debet esse major de majori peccato; secundum autem quod ex impressione superioris appetitus nascitur in inferiori, attenditur quantitas doloris secundum dispositionem partis inferioris ad recipiendam impressionem a superiori, et non secundum quantitatem peccati.”

Ibid., ad 2: “Qui . . . aliquod totum diligit, potentia etiam diligit partes ejus, quamvis non actu; et hoc modo, secundum quod habent ordinem ad totum, quasdam plus, quasdam minus diligit; sicut qui aliquam communitatem diligit, virtute singulos diligit, plus et minus, secundum eorum ordinem in bono communi. Et similiter qui dolet de hoc quod Deum offendit, de diversis implicite dolet diversimode, secundum quod plus vel minus per ea Deum offendit.”

Ibid., a. 1, ad 4 (de comparatione inter malitias ejusdem peccati): ‘Quantitas displicentiae de aliqua re debet esse secundum *quantitatem malitiae* ipsius. Malitia autem in culpa mortali mensuratur ex eo in quem peccatur, inquantum est ei indigna, et ex eo qui peccat, inquantum est ei nociva.

“Et quia homo debet magis Deum quam seipsum diligere, ideo plus debet odire culpam, inquantum est offensa Dei, quam inquantum est nociva sibi. Est autem nociva ei principaliter, inquantum separat ipsum a Deo: et ex hac parte ipsa separatio a Deo, quae poena quaedam est, magis debet displicere quam ipsa culpa, inquantum hoc nocumentum inducit, quia quod propter alterum oditur, minus oditur, sed minus quam culpa, inquantum est offensa in Deum. Inter omnes autem poenas malitiae attenditur quidam ordo secundum quantitatem nocumenti. Et ideo cum hoc sit maximum nocumentum, quo maximum bonum privatur, erit inter poenas maxima separatio a Deo.

“Est etiam *alia quantitas malitiae accidentalis*, quam oportet in displicentia attendere, secundum rationem praesentis et praeteriti, quia quod praeteritum est, jam non est; unde habet minus de ratione malitiae et bonitatis. Et inde est quod plus refugit homo sustinere aliquid mali in praesenti, vel in futuro, quam horreat de praeterito. Unde nec aliqua passio animae directe respondet praeterito, sicut dolor respondet praesenti malo, et timor futuro. Et propter hoc de duobus malis praeteritis illud magis abhorret animus, cujus major effectus in praesenti remanet, vel in futurum timetur, etiamsi in praeterito minus fuerit. Et quia effectus praecedentis culpa non ita percipitur quandoque sicut effectus praeteritae poenae, tum quia culpa perfectius sanatur quam quaedam poena, tum quia defectus corporalis magis est manifestus quam spiritualis, ideo etiam homo bene dispositus quandoque magis in se percipit horrorem praecedentis poenae, quam praecedentis culpa, quamvis magis esset paratus pati eandem poenam quam committere eandem culpam.

“*Est etiam considerandum* in comparatione culpa et poenae, quod quaedam poenae habent inseparabiliter conjunctam Dei offensam, sicut separatio a Deo; quaedam etiam addunt perpetuitatem, sicut poena inferni. Ergo poena illa quae offensam annexam habet, eodem modo cavenda est, sicut etiam culpa: sed illa quae perpetuitatem addit, est magis quam culpa simpliciter fugienda. Si tamen ab eis separetur ratio offensae, et consideretur tantum ratio poenae, minus habent de malitia quam culpa, inquantum est offensa Dei: et propter hoc minus debent displicere.”

Ibid., a. 2 (de impossibilitate nimii doloris): “Contritio ex parte doloris qui est in ratione, scilicet displicentiae, quo peccatum displicet, inquantum est offensa Dei, non potest esse nimia; sicut nec amor charitatis, quo intenso talis displicentia intenditur, potest esse nimius. Sed quantum ad dolorem sensibilem potest esse nimia, sicut etiam exterior corporis afflictio potest esse nimia. In his autem omnibus debet accipi pro mensura conservatio subjecti, et bonae habitudinis sufficientis ad ea quae agenda incumbunt; et propter hoc dicitur Rom. xii, 1: ‘Rationabile’ sit ‘obsequium vestrum’” (cf. q. 4, a. 2, cit. in art. 12, tom. 1, p. 329).

Nota 2. De duplici hypothetica quaestione, a quibusdam proposita, an scilicet esset potius eligendum malum intrinsecum Dei et poenam gehennae, quam committere peccatum.

Quidam, ut *Suarez* et *Lugo*, movent quaestionem: an contritio debeat detestari peccatum super omnia mala etiam ipsius Dei, ita ut si per impossibile peccatum esset necessarium ad impediendum aliquod malum intrinsecum ipsi Deo, oporteret hoc permittere potiusquam peccare.

Respondet *Suarez* (Disp. 3, sect. 10, n. 11) post *Alex. Halensem* (Summa, 4 p., q. 68, m. 1, a. 6) in eo casu peccatum fore conditionate eligendum, quia, utpote extrinsecum Deo, esset minus malum quam alterum quod afficit Deum intrinsece, et hujus electio esset majus peccatum. Respondet *Lugo* (Disp. 5, sect. 2, n. 23) dici non posse peccatum fore unquam eligendum; oporteret quidem ad vitandum intrinsecum malum Dei eligere malum extrinsecum quod dicimus peccatum, sed hoc malum in ea hypothese non esset peccatum, praecise quia esset licitum, utpote necessarium ad vitandum malum intrinsecum Dei; quod si fingatur aliquem erronee putare peccatum, manens peccatum, esse necessarium ad vitandum intrinsecum malum divinum, hic teneretur potius permittere malum intrinsecum Dei quam peccare, eo quod peccatum opponeretur majori bono quam esset bonum intrinsecum Dei, bono scilicet divinae voluntatis, quod superat alia physica bona Dei.

Attamen, praedictae quaestioni, cum sit de impossibili et contradictorio (supponit enim Deum non esse infinite bonum et perfectum et sanctum, cum indigeret nostro peccato et oppositione cum sua ipsius voluntate ad conservandam suam perfectionem), non alia responsio dari potest quam impossibilis et contradictoria; nam, ut aiunt philosophi, ex impossibili sequitur utraque pars contradictionis; unde in ea hypothese simul sequeretur quod peccatum esset vitandum, utpote contrarium Deo, et esset committendum, utpote utile Deo, sicut, si ponatur quod asinus est rationalis, simul verum esset quod intelligit, quia est rationalis, et non intelligit, quia est asinus. Similiter casus a Lugone propositus de eo qui erronee putaret peccatum esse utile Deo, involvit contradictionem, quia ille simul putaret idem esse peccatum et non esse peccatum, aut simul sciret et nesciret quid esset peccatum.

Quod si quaeratur an, ad exprimendam supremam peccati detestationem, utile sit, saltem sanctioribus ac subtilioribus mentibus, talem comparisonem inter peccatum et malum intrinsecum Dei instituere, respondendum est negative, quia, si illicitum est ipsum tremendum Dei nomen inaniter vocitare, irreverens prorsus erit, absque speculativa

saltem utilitatis ratione, inaniter et otiose transcurrere per hypotheses impossibiles, quibus ipsa Dei sanctitas et essentia negaretur.

Plures doctores, ut *Durandus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 5), *Capreolus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1, a. 3), *Soto*, *Prado*, *Suarez* (Disp. 3, sect. 9. η. 4-7), *Lugo* (Disp. 5, sect. 3), *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 2, n. 75), *quaestionem movent: an contritio debeat detestari peccatum supra ipsum malum gehennae*, ita ut, si per impossibile poena inferni esset necessaria ad evitandum peccatum, eam potius eligere oporteret quam peccare, vel ita ut homo deberet eligere esse in inferno absque peccato potius quam in coelo cum peccato.

S. *Anselmus*, conditionatam voluntatem exprimens potiusquam speculativam quaestionem proponens, affirmativam eligit, juxta ejus discipulum et comitem *Eadmerum monachum cantuariensem*, qui scribit: "Si hinc, inquit Anselmus, peccati pudorem, et illinc cernerem inferni horrorem, et necessario uni illorum haberem immergi, prius me in infernum mergerem quam peccatum in me immitterem. Mallem enim purus a peccato et innocens gehennam intrare quam peccati sorde pollutus coelorum regna tenere, cum constet solos malos in inferno torqueri, et solos bonos in coelesti beatitudine foveri" (Lib. de S. Anselmi similitudinibus, c. 191, M.L. 159, 701).

S. *Thomas*, *Quodlib. 1, q. 5, a. 9* (cf. Suppi., q. 3, a. 1, ad 4), quaestionem sequenti modo explicite proponit ac sobrie resolvit: "Utrum contritus debeat magis velle esse in inferno quam peccare. . . Respondeo dicendum quod contritus tenetur in generali velle pati magis quamcumque poenam quam peccare; et hoc ideo quia contritio non potest esse sine caritate, per quam omnia dimittuntur peccata. Ex caritate enim plus homo diligit Deum quam se ipsum; peccare autem est facere contra Deum; puniri autem est aliquid pati contra se ipsum; unde caritas hoc requirit ut quamlibet poenam homo contritus praeeligat culpae. Sed in speciali descendere ad hanc poenam vel illam non tenetur; quinimo stulte faceret, si quis se ipsum vel alium sollicitaret super huiusmodi particularibus poenis."

Durandus et *Capreolus* magis directe quaestionem ponunt sub forma hypothetica supra proposita, eamque contrario modo resolvere videntur, quatenus *Durandus* (l.c.) ait malum aeternae poenae nunquam esse eligibile ad vitandum peccatum, (at hoc ita videtur intelligendum ut dicat: impossibilem esse ipsam hypothesim in qua quis teneretur eligere gehennam ad vitandum peccatum; quod est extra quaestionem). *Capreolus* vero (l.c., ad argumenta Durandi) docet hominem teneri aeternam damnationem a Deo impositam acceptare ne inoboediendo peccet (quod similiter non est directe in quaestione).

Suarez (I.c.) hypotheticam supradictam quaestionem explicite et directe proponit et affirmative resolvit.

Lugo tandem, rem affirmative resolvens, ultra procedit, fingens sibi casum nedum hypotheticum sed absolutum et realem, in quo homo ad vitandum peccatum cogatur eligere gehennam: “Per actum conditionatum, scribit, non repugnat fieri eam comparisonem [inter electionem peccati et gehennae]: imo et per actum absolutum per accidens in aliquo casu. Pone enim, hominem existentem in peccato mortali incidere in mortis periculum, a quo non possit evadere nisi committat aliud novum peccatum mortale, verbi gratia, negationem fidei, vel fornicationem: pone item, hunc habere errorem invincibilem, quo existimat, se non posse a priore peccato sine sacramento justificari. Ecce huic homini occurrit necessitas eligendi absolute damnationem aeternam, ne committat illud novum peccatum: cum enim non possit hic, et nunc recipere sacramentum propter defectum ministri, et ipse cogitet se infallibiliter damnandum, si tunc moriatur, nec posse aliter vitare mortem praesentem, et damnationem aeternam, nisi negando fidem, vel peccando; jam apprehendit, hic et nunc esse medium necessarium ad vitandam aeternam damnationem committere novum peccatum; et sane peccaret, si illud committeret. Ego sane crediderim, casum nunquam accidisse, nec fore ut contingat; ita enim expedit de divina bonitate cogitare; sed tamen de se non videtur impossibilis etiam in hoc rerum statu, nec repugnaret omnino, quod Deus in poenam praecedentis peccati permetteret, hominem ad eam angustiam reduci.”⁸⁰

Attamen, et huic quaestioni, cum sit de contradictorio et impossibili, eadem responsio danda est quam praecedenti assignavimus.

Suarez quidem (I.c., n. 6) casus possibilitatem fulcire conatur sequenti speciosa distinctione: quamvis repugnet ut quis debeat peccatum eligere ad vitandam gehennam (id enim supponeret Deum obligare hominem ad peccandum ne gehennam incurrat), tamen non repugnat ut vicissim debeat quis eligere gehennam ad vitandum peccatum, si nempe Deus, mere ad ostendendum supremum suum dominium in hominem, vellet illum pati gehennam, ita ut, si homo gehennam non eligat, peccet; in quo casu deberet homo tormentum aeternum eligere ad vitandum peccatum. *Attamen*, impossibilitas rei integra subsistit, quia talis usus supremi dominii divini, quamvis non repugnet attributis dominii et justitiae (cum nullum jus sit creaturae ad Creatorem), repugnat attributis bonitatis, quae non est retractiva sed diffusiva, et sapientiae, cujus dona sunt, ut dicitur, sine poenitentia, et ipsius potentiae, quae non est destructiva sed factiva nec tendit in non esse.

De Poenitentia, disp. 5, sect. 3, n. 30, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 428 sq.

Nec impossibilitatem fugit casus a *Lugone* propositus; nam non videtur quomodo homo, qui sibi proponat eligere mortem ad vitandum peccatum, possit invincibiliter ignorare se eo ipso effugere gehennam aut ex actu charitatis aut ex opere operato martyrii (nam martyr ipse esset fidei aut alterius virtutis); si enim sibi proponit effugere peccatum, conscius est motivi hujus propositi, quod est dilectio vel conversio ad Deum; quomodo ergo invincibiliter convinci poterit hanc conversionem ad Deum fore de facto conjungendam cum aeterna aversione et separatione a Deo?

Quod autem attinet ad convenientiam instituendi praedictam comparisonem, dicendum est quod, etsi in ea periculum irreverenter cogitandi de divinis attributis minus adsit, cum gehenna non sit malum Dei sed creaturae, adeoque quibusdam sanctis, ut S. Anselmo, id non imprudenter agere licuerit ad exprimendam sub forma conditionatae voluntatis supremam peccati detestationem, tamen id regulariter non expedit; imo, ut ait 5. *Thomas*, id stultum esset, quia esset “inducere hominem in tentationem, et praebere occasionem peccandi”. Quibus verbis non congruunt haec *Suaresii*: “Ex hoc [i.e. ex admissa non repugnantia supradicti casus] . . . intelligitur, quod licet de facto et secundum legem ordinariam, ac connaturalem rebus ipsis, nunquam possit occurrere occasio necessario eligendi inter culpam et aeternam poenam, nihilominus non sit imprudens, nec inutilis comparatio, quae fit per simplicem, seu conditionatum affectum, quo uti possumus ad ponderandam uniuscuiusque malitiae gravitatem, et explicandam dispositionem, seu appretiationem nostrae voluntatis.”⁸⁷

Nota 3. Dolor sensibilis de peccato, sequens ex dolore rationis, non debet esse summus.

Ad rem S. *Thomas*, *Suppi.*, q. 3, a. 1: “Alius dolor est in parte sensitiva, qui causatur ex primo dolore *vel ex necessitate naturae*, secundum quod vires inferiores sequuntur motum superiorum, *vel ex electione*, secundum quod homo poenitens in se ipso hunc dolorem excitat, ut de peccatis doleat; et neutro modo oportet quod sit maximus dolor, quia vires inferiores moventur vehementius ab objectis propriis quam ex redundantia superiorum virium. Et ideo quanto operatio superiorum virium est propinquior objectis inferiorum, tanto magis sequuntur eorum motum. Et ideo major dolor est in sensitiva parte ex laesione sensibili, quam sit ille qui in ipsam redundat ex ratione; similiter major, qui redundat ex ratione de corporalibus deliberante, quam qui redundat ex ratione considerante spiritualia.

“Unde dolor in sensitiva parte ex displicentia rationis proveniens de

⁸⁷ De Poenitentia, disp. 3, sect. 9, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 63 sq.

peccato, non est major dolor aliis doloribus qui in ipsa sunt; et similiter nec dolor qui est voluntarie assumptus; tum quia non obedit affectus inferior superiori ad nutum, ut tanta et talis passio sequatur in inferiori appetitu, qualem ordinat superior; tum etiam quia passiones a ratione sumuntur in actibus virtutum secundum mensuram quamdam, quam quandoque dolor qui est sine virtute, non servat, sed excedit.”

2A PARS. *Contritio salutaris non debet esse SUMMA INTENSIVE*, seu quoad vehementiam tendentiae in objectum, imo nullum certum gradum intensionis exigit, dummodo sit dolor appretiative summus (Suppi., q. 5, a. 3, corp, et ad 2).

Huic communi doctorum sententiae, quae ut certa passim iudicatur, videntur contradixisse *Hadrianus, Petrus Soto, Nugnus* et *Morinus*, ex quadam indebita confusione inter gradum appretiativum et gradum intensivum. Sententia horum doctorum, quam fusius exponemus in art. 31, alii aliter interpretantur; nam Salmanticenses (Disp. 7, dub. 2, § 1, n. 72), eos impugnant in quaestione de contritione sacramentali ac si doceant summam intensionem requiri in ipsa contritione sacramentali (adeoque in omni contritione salutari); Suarez vero, Lugo, Galtier et passim alii moderni, eos impugnant in quaestione de perfecta contritione extrasacramentaliter justificante, ac si doceant summam intensionem requiri in ea sola perfecta contritione ac concedant in sacramento sufficere remissam contritionem. Haec interpretationis diversitas sic componi potest: Praedicti doctores videntur docere ad omnem justificationem, tam intra quam extra sacramentum, requiri perfectam contritionem et quidem intensive summam, ita tamen ut in sacramento *per accidens* possit sufficere contritio minus intensa (quae hoc sensu dicitur attritio), quatenus Deus in sacramento dignatur quandoque eam imperfectam contritionem acceptare, faciendo ut per vim sacramenti evadat perfecta vel succedatur a perfecta (sic intelligunt sacramentum facere ex attrito contritum).⁸⁸

Probatur autem assertum ex ipsa ejus consonantia cum fide et ratione.

Scripturae et Patres absolute promittunt remissionem peccatori ad Deum converso (cf. v.g. textus supra cit. in p. 53 et 63). Ad reni signanter *Ezech. 33, 12*: “Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua” (cf. 18, 21. 27) et *Leo M.*, Ep. 108, 4: “His . . . qui in tempore necessitatis et in periculi urgentis instantia praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire,

⁸⁸ Cf. *Suarez*, Disp. 4, sect. 4, n. 1-3, coll, cum Disp. 20, sect. 1, n. 3-5.

apud quem nullas patitur veniae moras vera confessio" (M.L. 54, 1012 sq.).

Testimonia autem quibus instanter inculcatur necessitas summi doloris, explicari possunt vel de summa convenientia magnae intensi-
onis contritionis aut charitatis, vel de hujus necessitate ad finem
perfectae amicitiae et unionis cum Deo (cf. 2-2, q. 24, a. 8; q. 44, a. 5
et 6), vel de ejusdem necessitate ad perfectam remissionem obtinendam,
quod attinet praecipue ad poenae temporalis extinctionem, vel de
absoluta necessitate doloris appetiatiue summi. Ita ex subjecta materia,
vel ex contextu, vel ex ipsa natura rei, intelliges sequentes textus, qui
obici solent:

Dcut. 4, 29: "Cumque quaesieris ibi Dominum Deum tuum, inuenies
eum; si tamen toto corde quaesieris, et tota tribulatione animae tuae."

Joci 2, 72: "Convertimini ad me in toto corde vestro".

Mare. 12, 29 sq.: "Dominus Deus tuus unus est; et diliges Domi-
num Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota
mente tua, et ex tota virtute tua." Hic agitur tum de necessitate amoris
appetiatiue summi, quo homo adhaeret Deo per omnes facultates
animi, nulla excepta, tum de convenientia amoris intensive summi ad
consequendam summam hominis perfectionem (cf. 2-2, q. 44, a. 5 et 6).

Matth. 10, 37: "Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non
est me dignus". Agitur de amore appetiatiue summo, non intensive,
ut patet ex naturali intensione amoris quo homo fertur in parentes.

Lue. 7, 47: "Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum".
In hoc testimonio, quod instanter invocatur ab adversariis, nominatim
in quaestione de perfecta contritione justificante extra sacramentum
(cf. infra, art. 31, p. 231-233), agitur quidem de intensione contri-
tionis, sed inde inaniter deducitur necessitas intensae contritionis ad
justificationem assequendam. Christus enim asserit id quod de facto
accidit, scilicet Magdalenae remissa fuisse peccata multa quia dilexit
multum, sed non dicit tantam dilectionem esse necessariam. Xexus
enim causalis, expressus per particulam "quia", potest intelligi vel
inter dilectionem et remissionem, abstrahendo a ratione multitudinis
(ita ut sensus sit: Remissa sunt peccata, et de facto multa, quia
dilexit, et quidem multum), vel inter ipsum gradum dilectionis et
multitudinem remissorum, et quidem vel ita ut multitudo remissorum
referatur ad ipsum numerum peccatorum (ita quod sensus sit: Ideo
multa peccata remissa sunt quia multum dilexit), vel ita ut multitudo
referatur ad poenas aut gradus gratiae remissivae (ita quod sensus
sit: Quia multum dilexit, ideo peccata summo modo sunt ei remissa,
è. quoad ablationem omnium poenarum et infusionem insignis gradus
gratiae). Verba igitur Christi intelligi possunt, et aliunde debent, in

secundo et tertio sensu, i.e.: Magdalena quia dilexit, obtinuit remissionem peccatorum, et quidem multorum, et quia dilexit multum, obtinuit abundantem et perfectam remissionem. Ceterum, ampliorem explanationem hujus textus, in relatione ad ipsum contextum, dabimus in art. 31, p. 232 sq.

Cyprianus, De lapsis, 35: “Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. Alto vulnere diligens et longa medicina non desit. Poenitentia crimine minor non sit. Putasne tu Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium praeponere maluisti, cujus templum sacrilega contagione violasti? putas facile eum misereri tui, quem tuum non esse dixisti?” (M.L. 4, 492).

Ambrosius, De Poenit. 1, 3, 10: “Majora . . . crimina majoribus abluuntur fletibus. . . Graviora peccata majoribus sustentanda fulcris docuit Christi misericordia” (M.L. 16, 489 sq.). Ibid. 2, 6, 46: “Audiant qui agunt poenitentiam, quomodo agere debeant, quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, qua intimorum concussione viscerum, qua cordis conversione: ‘Vide’, inquit [Jerem., Thren. 1, 20], ‘Domine, quia tribulor, venter meus turbatus est a fletu meo, conversum est cor meum in me’ ” (M.L. 16, 509).

Chrysostomus, In Ep. ad Hebr., hom. 12, 4: “Melius . . . est immundo luto pollui quam peccatis. Nam qui illo est inquinatus, brevi tempore abluitor, et redditur ei similis qui nec ab initio in illam incidit voraginem: qui autem cecidit in barathrum peccati, accepit inquinamentum quod aqua non mundatur, sed multo eget tempore perfectaque poenitentia, lacrymis et planctibus, majorique et vehementiori lamentatione quam quae propter carissimos ostenditis” (M.G. 63, 101).

Anselmi mentem exprimit ejus discipulus *Eadmerus*, Liber de S. Anselmi similitudinibus, 144 sq.: “Alia quidem [Poenitentia] sicca, alia vero humida est. Sicca namque poenitentia est, cum aliquem quidem sui peccati poenitet, sed humore pietatis suique ipsius compunctione caret. Humida vero est, cum habet utrumque, suumque luget peccatum magna cordis contritione” (M.L. 159, 685).

Recta ratio theologica ostendit nullum determinatum gradum intensiōis esse necessarium ad salutarem contritionem. Contritio enim est salutaris, si est efficax; est autem efficax, si est appretiative summa, i.e. si firmiter adhaeret suo objecto; ad hoc autem ut firmiter adhaereat suo objecto nullus requiritur determinatus intensitatis gradus, ut patet ex eo quod in affectu voluntatis ratio appretiativi et ratio intensivi non sunt idem, sed realiter distinguuntur, nec etiam pari passu gradiuntur, sed possunt habere diversos gradus relate ad idem objectum, ita

ut voluntas minus intensive feratur in unum objectum quam in aliud cui tamen magis adhaeret appetiatiue.

Ad quorum intelligentiam et ad repellendam *impugnationem Petri Soto* (cf. infra, art. 31, p. 224), qui reicit ut fictam hanc distinctionem inter appetiatiuum et intensivum eorumque graduum separationem?⁹ docens in qualitatibus magis et minus non attendi nisi secundum intensionem, haec sedulo attende.

Verum est gradus qualitatum attendi secundum maiorem intensionem seu radicationem in subjecto;⁰⁰ attamen, praeter hanc intensionem, quae respicit ipsam essentiam qualitatis, in operativis qualitatibus attendenda est duplex proprietas in actu earum relate ad modum quo tendit in objectum, scilicet quaedam *firmitas* adhaesionis, proveniens ex appetiatiue objecti secundum se, et quaedam *propensio*, vel inclinatio, vel conatus, vel vehementia, vel velocitas, proveniens ex maiori convenientia objecti cum subjecto ejusque dispositionibus,⁰¹ quae quidem appellatur intensio sed distinguenda est ab intensione seu radicatione supradicta. Prima proprietas est potior et essentialis, cum oriatur ex ipsa habitudine actus ad objectum secundum se et fluat necessario ex ipsa actus efficacitate; altera vero est potius secundaria et accidentalis, cum oriatur ex habitudine actus ad objectum non secundum se sed prout congruit subjecto.

Hinc sequitur differentia et separabilitas graduum utriusque proprietatis, appetiatiui nempe et intensivi. Gradus enim proprietatis appetiatiuae sunt gradus firmitatis adhaerentiae ad objectum et causantur ab excellentia objecti secundum se; gradus vero proprietatis intensivae sunt gradus propensionis in objectum et causantur a convenientia objecti ad subjectum. Non ergo haec duo genera graduum debent necessario sibi correspondere, imo, ut constat ex ipsa experientia tum in naturalibus tum in supernaturalibus actibus, ordinarie inverso modo se habent, maxime cum agitur de objectis spiritualibus, quale est peccatum, comparatis ad naturalia et praecipue sensibilia, quae, cum sint propinquiora et notiora, vehementius impellunt voluntatem.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Hanc distinctionem maioris amoris *intensive*, et maioris amoris *appetiatiue* non esse pro voluntate fictam, ut opponit *Petrus Soto*, sed rationabiliter inventam, et admittendam constat tum ex communi sententia

” Etiam *Collet*, quamvis sequatur communem sententiam, vehementer inclinat in repellendam eam distinctionem, scribens: “Mens erat tritam hanc ‘summi’ appetiatiue distinctionem cum *Soto* ut nihil perspicui, ‘nihil aliud quam nomina’ habentem insectari. Ast ab eo temperandum duxi, tum ne contritionis materiam de se jam arduam satis, novis implicarem ambagibus; tum quia est unde jam verear, ne periculosa ex ejusdem distinctionis subversione eruantur consecutaria, quae procul a lectionibus meis esse velim. Qui paucula quaedam ea de re volet, adeat tractatum de charitate” (De Poenitentia, part. 2, c. 4, sect. 2, §4, n. 187, apud Migne, Thcol. Curs., t. 22, coi. 204).

**Cf. 1-2, q. 52, a. 2; a. 3; 2-2, q. 24, a. 5; In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 2; De Virtutibus in communi, a. 11.

” Cf. In 3 Sent., dist. 29, q. 1, a. 2, ad 3,

Theologorum illa utentium: tum exemplo. . . matris diligentis intensissime filium et Deum remisse, quae tamen, dum charitatem habet, pluris Deum, quam filium aestimat, parata, si necessitas postularet, hunc propter illum relinquere. Cui alia addemus, quae rem elucidant, et confirmant. Frequenter videmus parentes dulcius ac intensius diligere filios infantilis aetatis, quam majoris: sed amore appretiativo illos primogenitis postponere, aegriusque istorum paterentur jacturam, quam illorum Foemina vehementius, et intensius solet diligere catellum, quam aurum, et tamen si opus esset unum eorum amittere, aurum catello praeponeret: unde convincitur eam plus absolute diligere aurum, non quidem intensive, sed appretiative. et in praelatione.

“Et ut ad altiora ascendamus, contingit nos vehementissime dolere de peccato gravi, et scandaloso proximi, praesertim valde propinqui, ut patris aut fratris: quin adeo vehementem, et intensum dolorem habeamus de uno peccato veniali proprio: et tamen malle debemus vitare unum veniale proprium, quam aliena licet gravissima: atque ideo dolore appretiativo. et absolute tali magis dolemus de uno proprio, quam de omnibus alienis, licet ista aliquando intensius, et sensibilius plangamus. Sic etiam de passione Christi solemus intensius dolere. quam de peccatis propriis levibus: sed absolute, et appretiative magis de his debemus dolere. quam de passione Domini: cujus signum est. quod nec ad illam vitandam deberemus, nec possemus ullum, vel levissimum peccatum committere. Unde, ut bene observat *Dominicus Soto* in 4, dist. 17. quaest. 7. art. 4. quantum ad intensionem gradualem actus, et acerbiter sensualem doloris nihil vetat, quominus Magdalena potuisset amarior Here Christi mortem, quam propria peccata: sed vice versa dolore appretiativo magis dolebat de peccatis, quam de illa morte, et passione: potiusque, si necessitas exigeret, permetteret, ac eligeret Christum mori quam se peccare.

“Ex quibus omnibus satis liquet quomodo tam in amore, quam in dolore distinguere debeat inter intensionem, et appretiationem; et quomodo facta comparatione inter duos amores (idem intellige de doloribus) possit unus excedere alium in intensione. et vice versa superari in appretiatione; ac denique quomodo ille amor sit simpliciter major, qui est major appretiative, quippe qui licet remissus tandem ad se trahit, sibi subordinat, ubi opus est. totam intensionem alterius, quamvis intensissimus sit.”⁰²

Confirmatur.

1. Auctoritate S. *Thomae*, signanter contra Petrum Soto thomistam.

Suppi., q. 5, a. 3: “Contritio . . . habet duplicem dolorem. Unum rationis, qui est displicentia peccati commissi, et hic potest esse adeo parvus, quod non sufficiet ad rationem contritionis; ut si minus displiceret ei peccatum quam debet displicere separatio a fine: sicut etiam amor potest esse ita remissus quod non sufficit ad rationem charitatis. Alium dolorem habet in sensu, et parvitas hujus non impedit rationem contritionis, quia non se habet per se essentialiter ad contritionem, sed quasi ex accidente ei adjungitur; et iterum non est in potentia nostra. Sic ergo dicendum quod quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet.”

JB

Inepte autem opponuntur verba S. Doctoris, initio hujus textus “Potest [dolor] esse adeo parvus, quod non sufficiat ad rationem

contritionis”; nam ibi agitur de parvitate appretiationis, ut patet ex explicatione immediate apposita: “Ut si minus displiceret peccatum quam debeat displicere separatio a fine”. Ceterum, etiam si S. Thomas ibi loqueretur de aliquo gradu intensitatis, adhuc longe distaret a sententia Petri Soto, qui requirit summum gradum intensionis.

Genuina doctrina et mens S. Doctoris patet etiam ex resp. *ad* 2; obicienti enim: “Supra dictum est (q. iii, art. 3), quod oportet de majoribus peccatis magis conteri . . . Ergo minima contritio non delet omnia peccata”, respondet: “Hoc sequitur de necessitate quod unus homo plus doleat de majori peccato quam de minori, secundum quod magis repugnat amori, qui dolorem causât; sed si unus alius haberet tantum de dolore pro majori, quantum ipse habet pro minori, sufficeret ad remissionem culpae.”

2. *A paritate.* Actus charitatis non debet esse maximus intensive; minimus gradus charitatis sufficit ad expellendum peccatum; quodlibet peccatum mortale, quantumvis remissum, sufficit ad expellendam gratiam; in observatione aliorum praeceptorum nullus requiritur determinatus gradus intensionis. Ergo a pari nec actus contritionis debet esse maximus intensive, sed in quolibet gradu, quantumvis remisso, est salutaris, seu praeparat ad justificationem et satisfacit praecepto poenitentiae.

3. *Ab inconvenientibus et absurdis contrariae sententiae.*

Via salutis redderetur tum difficillima, cum contritio intensive summa sit omnibus difficilis, pluribus moraliter impossibilis, maxime in articulo mortis; tum obscura et perplexa, ob difficultatem dignoscendi contritionis gradum.

Deus, contra suavem modum agendi suae providentiae, imposeret homini aliquid non connaturale sed violentum, ut nempe maxima intensitate debeat ferri in ea quae connaturaliter voluntatem non impellunt.

Ab homine qui minus peccaret magis exquireretur quam a majori, imo a scelestissimo peccatore; nam ab utroque exquireretur intensissima contritio.

Dices. Si minimus gradus contritionis sufficeret, sequeretur non magis Deum exquirere ab homine qui magis peccavit, quam ab eo qui minus; quod non videtur juxta rectam rationem.

Resp. Ratio retorqueri potest, et cum majori quidem efficacia, contra adversarios; nam, si esset necessarius summus gradus intensionis, non minus exquireretur a minori peccatore quam a majori, quod esset alienum non solum a recta ratione sed ab ipsa justitia. Ceterum, ratio intensitatis est quid accidentale et secundarium ad ipsam efficaciam

contritionis relate ad remissionem culpae, quamvis ejus gradus efficaciter influat in remissionem poenae temporalis; id quod influit in remissionem ipsius culpae est ratio appretiativa, quae, si est summa, aequaliter opponitur parvo peccato vel magno, uni peccato vel pluribus, eo quod attingat ipsam communem rationem peccati, quemadmodum virtus solis aequaliter se habet ad liquefactionem unius vel plurium rerum congelatarum, vel virtus ignis ad combustionem unius vel plurium lignorum. Ceterum, ut diximus supra, in uno eodemque subjecto ipsa contritio appretiative summa gradus appellat, juxta gradationem peccatorum et malitiarum, sicut in una et eadem re comburenda diversi gradus caloris requiruntur ad partes diversae soliditatis in cinerem dissolvendas.

3A PARS. Contritio salutaris non debet esse SUMMA EXTENSIVE seu quoad durationem, imo nulla in ea exigitur determinata temporis mora (q. 84, a. 8, ad 1; In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 4, q. 1).

Pro contraria sententia Suarez adducit *Scotum* (In 4 Sent., dist. 14, q. 2), *Almainum* et ex parte *Cajetanum*. Attamen Scoti, sicut aliorum antiquorum expressiones, non referuntur ad hanc quaestionem sed potius ad distinctionem inter attritionem et contritionem perfectam, ac docere videntur contritionem differre ab attritione sola doloris duratione, quatenus dolor nonnisi paulatim deduci potest ad talem intensitatis gradum qui requiritur ad perfectam contritionem prout haec distinguitur ab attritione (cf. supra, in art. 23, p. 11); et in hoc sensu magistrum suum videntur interpretari Scotistae, uti Bosco (Disp. 6, sect. 2, conci. 10). Cajetanus vero tantummodo docet hominem ordinarie paulatim per varios actus attritionis deduci ad actum proprie dictae contritionis (ab attritione specificè distinctae) quae possit sub auxilio Dei informari a charitate et hominem justificare.⁰³

Probatum assertum imprimis ex Scriptura et Patribus.

Isai. 30, 19: “Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi”.

Ezech. 33, 12, supra cit. in p. 88.

2 Rcg. 12, 13; Luc. 15, 21; 18, 13 sq.; supra cit., p. 53.

Luc. 7, 48: “Dixit autem ad illam [nempe sine mora]: Remittuntur tibi peccata tua.”

Luc. 23, 43: “Hodie mecum eris in Paradiso.”

Chrysostomus, In 2 Cor., hom. 14, 3: “Temporis moram non quaero, sed animae correctionem. Hoc itaque fac demonstres, sintne com-

⁰³ Cf. Quaestiones de contritione, quaesitum 1, n. 4, in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 342; item, In 1-2, q. 113, a. 5, ad 3.

puncti, sintne in melius mutati, et res tota confecta erit. Quod nisi ita sit, nihil profecto temporis diuturnitas emolumenti attulerit” (M.G. 61, 502).

Augustinus, Enchir. 65, cit. in tom. 1, p. 120.

Caclestinus P., Epist. 4, 2, 3: “Desperavit de clementia Dei qui eum ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse non credidit. Perdidisset latro praemium in cruce ad Christi dexteram pendens, si illuni unius horae poenitentia non juvisset” (M.L. 50, 432).

Leo M., Epist. 108, 4, supra cit., p. 88.

Idem probat *praxis Ecclesiae* absolvendi peccatores statim ac indicia dederint verae contritionis.

Rationes autem sunt fere eadem quas supra assignavimus ad probandum quod non requiritur summa intensio doloris. Nam duratio accidentaliter se habet ad essentiam contritionis efficacis, ac ideo salutaris, imo magis accidentaliter se habet quam ipsa intensio, cum respiciat extrinsecum accidens mensurationis temporis.

Nulla determinata duratio requiritur ad rationem actus charitatis; nec ad ejus influxum justificativum; nec ad consummandum peccatum; nec ad observanda alia praecepta (nisi ex subjecta materia, ipsa temporis mora praescribatur); ergo similiter nec in actu poenitentiae.

Si determinata, et signanter si maxima, duratio requireretur ad salutem contritionem, via salutis redderetur difficilis, maxime in articulo mortis, necnon obscura et perplexa; durus esset modus agendi divinae providentiae nec sese accommodaret connatural! hominis inconstantiae; idem exquireretur a majori et minori peccatore.

Ad rem aptari possunt sequentes textus S. *Thomae*:

In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 4, q. 1: “Quantumcumque aliqua virtus efficaciam habeat, flexibilitatem a libero arbitrio non tollit, dum est in statu viae. Similiter illud quod futurum est, non potest esse de substantia vel de integritate alicujus virtutis, nisi secundum quod est praesens in apprehensione vel in voluntate; quia virtus quantum ad habitum non exspectat aliquid in futurum; habitus enim virtutis est de rebus permanentibus, non de successivis; unde totam perfectionem suam habet simul in instanti; quae tota simul in unum actum potest effluere, quia actus sunt similes habitibus, ut dicitur in III Ethic., cap. ii. Et sic quod futurum est, non est de integritate vel essentia ipsius. Unde cum poenitentia sit virtus, et secundum hoc quod est sacramentum, non se extendat ultra actum virtutis; non est de integritate poenitentiae essentiali futuri continuatio, nisi ut sit in proposito; et ideo potest esse vera poenitentia, et tamen ab ea postmodum aliquis excidet.”

3 p., q. 84, a. 8, ad 1: “Quamvis . . . homo in primo instanti verae

poenitentiae [si agitur de perfecta contritione] remissionem consequatur praeteritorum peccatorum, oportet tamen in homine perseverare poenitentiam, ne iterum incidat in peccatum” (cf. 1-2, q. 112, a. 2, ad 2; q. 113, a. 7, ubi docetur justificationem fieri in instanti). Nec refert quod S. Doctor in his textibus loquatur de immediata justificatione per actum contritionis perfectae, quoniam id indirecte ostendit ducationem contritionis non esse necessariam ad hoc ut quaelibet contritio sit efficax et salutaris, diverso quidem modo prout est contritio perfecta vel attritio.

Ceterum, nemo negabit durationem actus contritionis esse valde salutarem, si convenienter reguletur per prudentiam, ut dictum est in art. 12 (tom. 1, p. 328 sq.), imo sub aliqua ratione necessarium esse quod homo continue poeniteat usque ad finem vitae, ut explicatum est in art. 21.

Conclusio 10. Quae in praecedentibus conclusionibus dicta sunt de contritione mortalium valent quoque, proportionali modo et ratione, de contritione venialium, excepta necessitate doloris formalis et universalis. Unde contritio de venialibus debet esse vera, realis, proprie dicta, supernaturalis, efficax, appretiative summa, non tamen per se formalis nec universalis (q. 86, a. 3, ad 3; q. 87, a. 1, corp, et ad 1; a. 2).

Probatur duplex pars, in qua asseritur discrepantia inter mortalium et venialium contritionem.

7/1 *PARS. Contritio venialium non necessario debet esse FORMALIS.*

Per se ad remissionem venialium non requiritur contritio formalis, sed sufficit et requiritur contritio virtualis; nam peccatum veniale non est proprie et simpliciter aversio a Deo, sicut mortale, sed retardatio affectus hominis ne prompte in Deum feratur; unde ejus remotio non requirit formalem conversionem voluntatis a creatura ad Deum seu veluti reconversionem motus affectus a creatura in Deum, sed tantum quandam accelerationem motus affectus in Deum, quae quidem aequaliter invenitur tam in formali dolore, quam in quadam promptitudine et alacritate actus charitatis tendentis in Deum, quae proinde dici potest virtualis contritio de venialibus.

In hoc igitur observatur primum discrimen inter contritionem de mortalibus, quae per se debet esse formalis, ac proinde secum fert necessitatem diligentis recogitationis peccatorum ac nonnisi per accidens, seu ubi sit inadvertentia vel oblivio peccatorum, esse potest virtualis, et contritionem de venialibus, quae per se sufficit ut sit virtualis, nec proinde secum fert necessitatem recogitandi peccata ac nonnisi per accidens debet esse formalis, si nempe peccata de facto

recogitentur (q. 87, a. 1, cit. in art. 22, tom. 1, p. 483).^o Et ex hac parte perfectior contritio requiritur de mortalibus quam de venialibus.

Attamen, haec virtualis venialium contritio nequaquam continetur in ipsa sola voluntate confitendi et desiderio recipiendi sacramentum ejusque fructum, talis enim voluntas nullo modo dolor dici potest (cf. infra, art. 26); nec in ipso statu gratiae et habitu charitatis et poenitentiae, secus haec non compaterentur peccatum veniale, quod est falsum; nec etiam in quolibet actu charitatis, nam potest homo cum actu charitatis retinere affectum ad venialia; sed continetur in eo tantum charitatis actu qui habeat talem gradum aut fervorem quo homo ita in Deum per affectum fertur et ita dispositus est ut, si peccata memoriae occurrant, non possit de eis non displicere (q. 87, a. 1. cit. ibid.). Et in hoc est alterum discrimen a contritione mortalium, quae in actu charitatis continetur necessario et simpliciter, quatenus quilibet actus charitatis opponitur quibuslibet peccatis; unde ex hac parte perfectior requiritur contritio virtualis de venialibus quam de mortalibus.

Per accidens autem ad remissionem venialium in sacramento *Poenitentiae* requiritur contritio formalis, ad hoc nempe ut contritio possit esse pars sacramenti, ut explicatum est in Conci. 4. Ex quo sequitur sacramentum esse invalidum si accusentur sola venialia sine formali eorum dolore, seu cum solo actu charitatis etiam intenso, qui sit tantum virtualis dolor, et a fortiori si cum actu charitatis remisso vel cum solo habitu charitatis, vel cum sola intentione suscipiendi sacramentum.⁰⁵

In hac parte, quae dici potest communis sententia theologorum, non defuit aliquorum dissensus, etsi non tam firmus et clarus. Contra primum assertum Suarez citat *Alex. Halensem*, *Durandum*, *Abulcnsem* et praecipue *Thornam Argentinam* (Dist. 16, a. 4, et expressius q. 21, a. 4, ad 1), qui videntur generaliter docere necessitatem contritionis formalis ad remissionem venialium. Alteri asserto adversatur *Lugo* (an potius ex inadvertentia quam consulto, non clare constat), dicens cum sacramento sufficere virtualementiam, imo (nescio quo mentis lapsu) hanc sententiam declarans communem. Scribit enim: "Dixi [ad remissionem venialium] . . . requiri semper aliquam displicentiam, vel poenitentiam saltem virtualementiam; non enim requiritur formalis, et explicita, ut fatentur communiter theologo: difficile tamen est explicare, qualis debeat esse ista displicentia virtualis? *Communiter dicitur, sufficere saltem cum sacramento* hominem ita esse dispositum, ut si tunc occurrerent peccata, displicerent. . . Debemus (tamen) . . .

^o Cf. *Lugo*, Disp. 9, sect. 2, n. 24 sq.; *Billuarl*, Diss. 3, a. 2, § 1.

¹ Cf. *Suarez*, Disp. 20, sect. 6, n. 1-5.

intelligere illam displicentiam conditionalem . . . ut habet aliquam necessariam connexionem cum aliquo actu praesenti, quem nunc habet homo, in quo actu implicite continetur illa displicentia, et ideo certum est quod displicerent peccata, si nunc venirent in memoriam, quia v.g. nunc tali, vel tanto affectu non posset non displicere illi peccatum oppositum, si illius recordaretur, atque ideo dispositio praesens implicite, et virtualiter continet retractationem prioris peccati.”⁹⁰

Occasione hujus secundi asserti, theologi movent sequentes duas quaestiones circa liceitatem confessionis venialium.

1. An liceat poenitenti accedere cum sola improprie dicta virtuali contritione, contenta *in intentione suscipiendi sacramentum* ejusque fructum, et confessario eum absolvere.

Qui hanc quaestionem ex professo ponunt, uti *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 6, n. 131), merito negant. Nam, attentis propositionibus damnatis ab Innocentio XI (Denz. 1151-1153), cum agitur de conferendis sacramentis non licet sequi opinionem probabilem, relictam tutiori. Jamvero sententia quae tenet sacramentum cum tali dispositione susceptum esse validum, imo fructuosum, tenui tantum gaudet extrinseca probabilitate, cum a paucis admodum defensa fuerit nec cum solida ratione.

2. An sit peccatum mortale confiteri sola venialia *sine requisita contritione* de ullo.

Respondent communissime *affirmative*, quia graviter illicitum est exponere sacramentum invaliditati et infructuositati.

Pro contraria sententia nonnisi unus vel alter affertur. S. *Alphonsus* citat *Natalem Alexandrum*, *Juénin* et *Genettum*, imo fatetur se istorum sententiae acquiescere non leviter conatum esse, quamvis id non potuerit ob communem sententiam contrariam.⁹⁷ Lugo citat impersonaliter “quendam theologum recentiore”; Salmanticenses nominant *Philippum Fabri* O. Min. Conv. (Scotistam italum; † 1630), qui, In 4 Sent., dist. 17, q. un., disp. 14, c. 3, docet id esse tantum peccatum veniale, quia non semper est grave exponere sacramentum nullitati aut infructuositati, adeoque hoc maxime negandum est in casu confessionis venialium quae sunt materia levis, non impediens salutem.

Antecedens *his ille rationibus probat*: Qui sine actuali devotione suscipit Eucharistiam, exponit hoc sacramentum infructuositati, ut docent quidam cum Cajetano, et tamen non peccat graviter, ut docent omnes. Qui non implet poenitentiam sacramentalem impositam pro

MDc Poenitentia, disp. 9, sect. 2, n. 24, Disp. Theol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 632.

r' “Sed per quantum huic opinioni acquiescere conatus sim, non potui; cum haec sententia opposita sit communis theologorum” (n. 449).

venialibus, impedit fructum satisfactorium sacramenti, quin peccet mortaliter. Qui ad vitandum grave damnum contrahit Matrimonium absque intentione, adeoque invalide, non peccat mortaliter. Qui, dum confitetur plura venialia, dolet tantum de quibusdam, impedit partialiter efficacitatem sacramenti et tamen non peccat graviter.

Respondetur negando antecedens, quod nempe non semper sit grave exponere sacramentum nullitati aut infructuositati, nec id suadet ulla ex apposis rationibus. Nam: Qui sine actuali devotione sed in statu gratiae accipit Eucharistiam, consequitur ejus fructum essentialem, ut ostensum est contra Cajetanum in tractatu De sacr. in genere (art. 25). Qui omittit sacramentalem poenitentiam de venialibus non impedit proprium et essentialem fructum sacramenti, sed tantum accidentalem, subsequentem et integram quemdam fructum satisfactorium. Qui, ad vitandum grave damnum contrahit Matrimonium absque interno consensu, non intendit directe irritare sacramentum, sed contractum, nec nisi permissive se habet ad consequentem irritationem sacramenti; id autem ideo in quibusdam casibus licitum est, quia Christus ad rationem sacramenti elevavit ipsum naturalem contractum cum suis naturalibus conditionibus, inter quas una est ut subjaceat licitae fictioni in quibusdam gravioribus casibus. Ceterum, ipse contractus seu essentia sacramenti non consistit, sicut in aliis sacramentis, in aliqua materia et forma simpliciter distincta ab intentione, sed in ipsa intentione seu consensu voluntatis, utut exterius significato. Ex quibus patet, in casu nequaquam adesse paritatem inter liceitatem fictionis Matrimonii et fictionis aliorum sacramentorum. Quoad peccatum ejus qui dolet de quibusdam tantum peccatis inter plura quae accusat, dicetur infra in 2a Parte, sub numero 6 (p. 102-106).

2A PARS. *Contritio venialium non necessario debet esse UNIVERSALIS.*

Nam *duplex ratio*, ex qua in Conci. 8 deduximus universalitatem contritionis quoad mortalia, non tenet quoad venialia.

Et *imprimis*, unum peccatum veniale potest remitti absque alio; nam forma excludens peccatum veniale non est ipsa gratia sanctificans aut habitus charitatis, haec enim compatiuntur praesentiam peccatorum venialium, sed ipse actus contritionis vel charitatis, per cujus fervorem excluditur carentia fervoris seu promptitudinis motus voluntatis in Deum, in qua macula peccati venialis formaliter consistit. Jamvero actus vel fervor potest terminari ad unum peccatum veniale quin terminetur ad aliud, cum sint objecta distincta, secus ac gratia sanctificans quae opponitur directe omnibus et singulis mortalibus, eo quod haec conveniunt in unam maculam absentiae gratiae.

Secundo, cum peccatum veniale non sit simpliciter dictum peccatum

et offensa Dei, sed tantum analogice et secundum quid (est enim conversio ad bonum commutabile sine aversione a bono incommutabili, seu inordinata quaedam habitudo ad bonum creatum, ex qua sequitur quaedam retardatio affectus et motus, jugiter ad Deum conversi), ejus ratio non est una, simplex et universalis, sicut ratio peccati mortalis seu aversionis a Deo, sed potius multiplicatur ac separatur in plures, juxta diversos modos quibus contingit inordinate se habere ad bonum creatum et retardari in affectu ad Deum, quorum unus alterum non necessario includit aut secum trahit. Unde potest homo per contritionem retractare unum modum inordinationis et retardationis, quin inde ceteros retractet.

Occasione hujus asserti theologi movent sequentes octo quaestiones:

1. An universalis dolor de mortalibus extendatur *virtualiter ad venialia*.

Respondent *negative*, quia motivum detestandi mortalia, seu ratio offensae Dei simpliciter dictae et aversionis a Deo fine ultimo (idem dic de consequenti amissione amicitiae divinae et consecutione poenae aeternae), non invenitur in venialibus.

2. An detestatio peccati venialis extendatur *virtualiter ad mortalia*.

Respondent *affirmative*, quia quamvis rationes peccati venialis et peccati mortalis sint essentialiter diversae, tamen talem inter se habent analogiam et subordinationem, ut detestatio prioris implicite et virtualiter contineat detestationem alterius, sicut detestatio mali minoris importat necessario et a fortiori detestationem majoris. Qui enim efficaciter detestatur retardationem ab ultimo fine, diminutionem amicitiae Dei, amissionem fervoris charitatis et consecutionem poenae temporalis, a fortiori detestatur aversionem ab ultimo fine, amissionem amicitiae Dei, amissionem charitatis et consecutionem poenae aeternae, sicut qui detestatur infirmitatem, a fortiori detestatur mortem.

3. An detestatio unius peccati venialis necessario extendatur *virtualiter ad omnia venialia ejusdem speciei*, ita v.g. ut qui detestatur unum mendacium, necessario detestetur omnia mendacia.

Affirmative responderunt quidam doctores, eo quod detestatio speciei implicet detestationem omnium individuorum; sed verius *negative* respondetur cum aliis, ut *Lugo* (Disp. 14, sect. 9, n. 141; disp. 9, sect. 2, n. 25) et *Salmanticensibus* (Disp. 7, dub. 6, n. 140), quia, adhuc intra individua unius speciei venialis peccati, inveniri possunt diversi accidentales modi inordinationis, juxta diversos gradus vel circumstantias materiae vel ipsius actus, qui possunt distincte ac separatim detestari; ita aliquis potest detestari aliquod furtum leve ob suam proximitatem ad materiam gravem, vel aliquam culpam levem

commissam in statu religioso ob suam peculiarem inconvenientiam cum hoc statu, quin eo ipso detestetur culpas ejusdem speciei quae carent peculiari illa inordinatione, seu furta leviora et peccatum commissum in statu saeculari.

4. An generalis detestatio et accusatio omnium venialium, vel omnium unius speciei, *absque determinatione specierum vel numeri* singulorum (ut si quis dicat: Multoties peccavi, vel, Saepissime mentitus sum) valeat ad obtinendam in confessione remissionem omnium.

Respondetur cum *Lugo* (1. c., n. 142) et *Salmanticensibus* (1. c., n. 141) *affirmative*, quia, ex circumstantiis personae et temporis, confessarius percipit multitudinem illam confuse, juxta consuetudinem similium personarum. Imo, etiam si confessarius nequeat ex circumstantiis numerum peccatorum aestimare, probabilius remissio omnium obtinetur, dummodo poenitens saltem confuse de omnibus doleat et confessarius ad omnia indiscriminatim absolutionem dirigat. Non videtur autem qua ratione *Lugo* dicat in eo casu aliqua tantum peccata remitti, seu saltem duo vel tria, puta duo vel tria priora aut graviora.

5. Qua ratione possit homo elicere generalem detestationem omnium venialium, cum consequenti ac necessario *proposito vitandi omnia*, cum tamen, juxta Cone. Trid., sess. 6, can. 23, non possit vitare omnia peccata venialia sine speciali Dei privilegio; quomodo nempe possit homo elicere propositum de impossibili.

Respondetur cum *S. Thoma* (1-2, q. 74, a. 3, ad 2; q. 109, a. 8) quod, quamvis homo non possit, nec moraliter nec physice, vitare omnia venialia collective, potest tamen vitare singula, seu *omnia singillatim sumpta*; propterea homo obligatur non ad vitanda omnia collective, quia infallibile est quod incurrat in aliqua, sed omnia tamen singillatim, quia nullum est designabile in particulari pro quo vitando vires sufficientes non habeat. Propositum autem vitandi peccata commensuratur viribus et obligationi; unde potest homo concipere propositum vitandi omnia peccata, non quidem collective (tale enim propositum esset non solum praesumptuosum sed etiam stultum, tum quia ad id non dantur vires nec obligatio, tum quia omnia peccata collective nunquam occurrunt), sed singillatim prout occurrunt in decursu vitae; quod propositum sufficienter et efficaciter explicatur per generalem voluntatem minuendi numerum peccatorum, corrigendi propriam vitam, avertendi pericula spiritualia et occasiones culparum.

Ad rem *S. Thomas*, q. 87, a. 1, ad 1: “Homo in gratia constitutus potest vitare omnia peccata mortalia et singula; potest etiam vitare singula peccata venialia, sed non omnia, ut patet ex his quae in secunda parte dicta sunt (12, qu. Ixxiv, art. 3, ad 2, et qu. eix, art. 8). Et ideo poenitentia de peccatis mortalibus requirit quod homo proponat

abstinere ab omnibus et singulis peccatis mortalibus; sed ad poenitentiam peccatorum venialium requiritur quod homo proponat abstinere a singulis, non tamen ab omnibus, quia hoc infirmitas hujus vitae non patitur; debet tamen habere propositum se praeparandi ad peccata venialia minuenda; alioquin esset ei periculum deficiendi, cum desereret appetitum proficiendi, seu tollendi impedimenta spiritualis profectus, quae sunt peccata venialia.”

6. An quis debeat habere *dolorem de omnibus venialibus quae accusat*, ita ut in casu contrario peccet saltem venialiter, et an in hoc casu peccet etiam mortaliter.

Ad primum affirmative respondent omnes doctores, eo quod singula peccata sint materia sacramenti super quam cadit et effectum habet absolutio; unde, quamvis non sit necesse confiteri peccata venialia, si tamen accusantur, oportet de omnibus confessis dolere, secus partialiter falsificatur sensus absolutionis et frustratur ejus effectus relate ad ea peccata de quibus dolor non habetur, in quo fit quaedam injuria sacramento, saltem levis.

Ad secundum vero triplex datur responsio.

Prima sententia docet id esse peccatum grave, ob rationem modo tactam, quae solide confirmari videtur a paritate cum peccato gravi illius qui aliquam materiam invalidam simul cum valida (puta aliquas hostias non triticeas una cum triticeis) apponeret consecrandam. Hanc Suarez (et Lugo post ipsum) dicit esse sententiam multorum, quorum tamen nullum refert nomen; Salmanticenses e contra dicunt se neminem reperire qui id doceat; ipsi autem satis fluctuanter procedunt in hac re, dicentes hanc sententiam esse satis probabilem, imo in eam inclinantes, sed subinde, ob numerum praesertim patronorum contrariae sententiae, hanc alteram eligentes cum quodam tamen temperamento de quo infra.

Communiter theologi docent id non esse peccatum grave, quia non importat gravem injuriam in sacramentum, eo quod non simpliciter falsificetur forma absolutionis et frustretur ejus efficacia. Ita Suarez (Disp. 20, sect. 6, n. 6sq.), Lugo (Disp. 14, n. 117 sqq.), Vasquez, Henriquez, Fagundez, Gonet, Dicastillo, Diana, S. Alphonsus.

Ad rem Lugo: “Probabilior tamen videtur sententia negans, id esse peccatum mortale. . . Probatur exemplo aliorum sacramentorum, in quibus admistio alicujus partis, quae non sit materia valida, non est culpa gravis, dum tamen apponatur materia valida. Sic enim in baptismo, cum in aqua effundenda miscetur aliqua pars olei benedicti, quae quidem non est materia valida sacramenti. Idem in eucharistia, licet in vino consecrando apponatur immediate ante consecrationem pars

aquae, quae juxta communem multorum sententiam non consecratur, nisi prius fuerit in vinum conversa, et licet illo brevissimo tempore non fuerit conversa in vinum, adhuc licite proferuntur verba consecrationis. Similiter non esset peccatum mortale secundum se, et seclusa Ecclesiae prohibitione, si panis consecrandus decoris, et ornatus gratia aliqua ex parte leviter aureis punctis vel lineis, depingeretur, licet illa particula auri, non posset vere consecrari. Denique in hoc ipso poenitentiae sacramento frequenter pii homines solent se accusare de imperfectionibus, et defectibus, qui non sunt peccata venialia, nec aliquis dixit, eos in hoc peccare mortaliter. Est etiam communior, et verior sententia, poenitentem falso se accusantem de aliquo veniali, quod non fecit, non peccare mortaliter, si apponat aliam materiam; ut dicemus disp. XVI, sect. ii, circa finem. In quo etiam casu apponi videtur pro materia id quod non est materia valida. Ergo nec in nostro casu accusare se de peccato veniali, absque dolore, et proposito efficaci illius vitandi, erit peccatum mortale: Jam enim apponitur alia materia valida, et per consequens forma non frustrabitur, nec carebit omni effectui; licet careat aliquo quem posset etiam habere circa illud peccatum, de quo poenitens efficaciter non dolet.”⁰⁸

Quidam, ut *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 6, n. 135-138) et *Mcrkelbach* (n. 484), huic sententiae adhaerent cum aliquo temperamento, docentes id esse peccatum leve si fiat ex inconsideratione vel negligentia, grave vero si fiat ex malitia aut contemptu, i.e. “ubi poenitens ex malitia confiteretur unum veniale, intenderetque illud constituere materiam sacramenti, aut quod in eo irrita fierent absolutionis verba: quia licet veniale sit materia levis, intentio tamen respiciens illud complexum est pessima, utpote sacramenti dignitati, et veritati vehementer derogans.”⁰⁹

Nobis videtur adhaerendum esse communi sententiae. Nam, inter inconsiderationem aut habitualement negligentiam et reflexam malitiam aut contemptum, datur tertium, i.e. advertentia et actualis negligentia sine contemptu, et de hoc praecise ponenda est quaestio, an scilicet qui advertenter confitetur aliqua venialia sine dolore, sciens in haec non posse exerceri influxum sacramenti, peccet gravi negligentia; cui respondemus probabiliter negative, quia integra manet tum validitas tum efficacitas sacramenti, quippe quae non multiplicetur ex ordine ad singula peccata venialia, sed, ad modum unius ac indivisibilis influxus, feratur in materiam praesentem, quaecumque sit et quanta-cumque sit. Ceterum, nemo negabit ipsam malitiosam et contemptuosam

⁰⁸De Poenitentia, disp. 14, sect. 8, n. 118, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 795 sq.

⁰⁹*Salmanticenses*, De Poenitentia, disp. 7, dub. 6, § 2, n. 137, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 158.

intentionem subiciendi sacramento materiam ab eo non attingibilem ac ita hypothetice frustrandi partialiter ejus effectum, esse gravem irreverentiam sacramenti, sed haec gravitas tota est ex parte intentionis et affectus, nec provenit ex parte rei seu partialis frustrationis sacramenti, quae est tantum hypothetica.

Ad rationem autem primae sententiae, deductam ex paritate cum peccato ejus qui aliquam materiam invalidam simul cum valida apponit pro consecratione, *Salmanticenses* respondent concedendo paritatem et negando suppositum, quod nempe illud peccatum sit semper grave; si enim, inquiunt, id fit ex inadvertentia aut levi negligentia est peccatum leve, si vero ex contemptu est peccatum grave, non secus ac in casu quo quis inter alia peccata confiteatur aliqua de quibus non dolet. Attamen, haec responsio iterum vagat extra quaestionem; nam quaestio est, an qui advertenter, quamquam sine malitioso contemptu, apponit materiam invalidam validae materiae consecrationis peccet graviter et an pariter peccet qui eodem modo apponit confessioni venialia de quibus non dolet.

Respondent igitur alii negando paritatem inter utrumque casum, *quin* forma consecrationis per se primo cadit super materiam, adeoque, si invalida apponitur materia, forma verborum fit falsa, dum forma absolutionis per se primo cadit super personam, ut patet ex verbis “Ego te absolvo”, adeoque ex appositione partialis materiae invalidae non falsificatur forma, quia persona dolentis de quibusdam peccatis est adhuc capax absolutione (ita *Suarez*, Disp. 22. sect. 10. n. 5. *Haine*, *Merkelbachy*, *vel quia* forma consecrationis habet sensum absolutum, seu significat absolute materiam appositam esse corpus Christi, adeoque si apponitur materia invalida falsificatur forma, dum e contrario forma absolutionis significat ablationem peccati non absolute sed conditionate, seu quantum est ex parte sacerdotis, qui sensus verus manet etiam si peccata non auferuntur ob absentiam doloris (ita *Lugo*, disp. 14, sect. 8, n. 121); *vel quia* forma consecrationis respicit singillatim unamquamque hostiam consecrandam et virtualiter multiplicatur juxta numerum earum, componens cum singulis tot distincta sacramenta, adeoque appositio materiae invalidae est completa frustratio validi sacramenti, dum e converso forma absolutionis fertur ad modum unius et indivisibiliter super omnia peccata nec componit cum singulis singula sacramenta, adeoque ex appositione materiae invalidae nullatenus frustratur sacramentum (ita *Dicastillo*, Disp. 6, dub. 15, n. 284). ■

Haec tertia videtur *vera solutio*. Xec ejus pondus levant *Salmanticenses* cum ei opponunt quod adhuc manet paritas inter praedictos duos

casus, eo quod etiam forma absolutionis quoad suum influxum multiplicatur aequivalenter relate ad plura peccata quibus dirigitur. Nam, ut dictum est supra, influxus absolutionis dirigitur in omnia peccata ad modum unius et indivisibilis influxus, cui accidit quod cadat in duo vel tria vel plura, quemadmodum influxus solis vel ignis non multiplicatur in plures juxta numerum objectorum, sed unus et idem manens, ac indivisibiliter influens, illuminat vel calefacit unum aut plura objecta, quin pluralitas effectuum, seu illuminationum et calefactionum, redundet in pluralitatem ipsius influxus. Solutio autem *Suaresii* merito impugnatur a Lugone et Salmanticensibus, nisi reducatur ad praelatam solutionem; nam etiam forma absolutionis respicit directe materiam peccatorum, quamvis diversimode ac forma consecrationis, vel, si placet, respicit personam poenitentis, non qua personam, sed qua poenitentis seu qua a peccatis liberandi, ita ut idem sit “Ego te absolvo” et “Ego absolvo peccata quae sunt in te”, imo haec secunda expressio sit magis formalis. Solutio vero *Lugonis* majori adhuc ratione reicitur a Salmanticensibus, praecipue qua parte affirmat sensum absolutionis esse conditionalem; quod si conditio intelligatur quasi ontologica et insita naturae rei, hoc sensu nempe quod actio sacerdotis nequeat effectum habere nisi in materiam absolvibilem, id valet etiam de forma consecrationis quae nequit operari nisi in materiam consecrabilem.

Ceterum, tota haec quaestio est *magis speculativa quam practica*. Ut enim recte advertunt plures doctores, in praxi nulla ordinarie adest culpa in ea confessione qua indiscriminatim poenitens refert etiam peccata venialia de quibus actu non dolet, imo et imperfectiones quae peccata non sunt, tum quia ipse non tenetur ad accuratum et difficile examen instituendum de venialibus, sicut de mortalibus, tum quia id facit ex fine honesto melioris manifestationis suae conscientiae, non vero ex intentione subiciendi materiam invalidam influxui absolutionis, tum quia prudens confessarius, sciens id saepe contingere, censetur suam absolutionem dirigere in solam materiam validam. Ex quo patet poenitentem non obligari ad monendum confessarium se plura narrare non ad finem obtinendae absolutionis sed ad meliorem manifestationem conscientiae, sed sufficere ut non habeat intentionem ea subiciendi inflixui absolutionis.

Per transennam notetur eodem modo dirimendam esse similem quaestionem circa *peccata mortalia jam remissa*, an scilicet liceat ea ita accusare ut non de omnibus dolor habeatur; sunt enim materia libera sicut peccata venialia. Est tamen discrimen in hoc quod de uno peccato veniali potest quis habere, praeter defectum doloris, etiam actualement complacentiam, stante vero dolore de altero, quod non potest

contingere circa peccatum mortale; imo, quamvis speculative loquendo, potest quis vere iterum dolere de uno peccato jam remisso, quin nec actualiter detestetur alterum, quod confitetur, nec habeat complacentiam de eo, difficile tamen id erit in praxi, quia nisi quis, recogitato mortali, eliciat aliquem actum detestationis circa illud, facile sese exponit immediato periculo complacientiae.

7. An qui, in confitendo plura peccata venialia, *se accusat etiam de aliquo quod non commisit*, ita mentiando, peccet tantum venialiter, eadem ratione ac ille qui inter alia se accusat de aliquo peccato de quo non dolet.

Pro negativa citantur *Paludanus, Cajetanus* (Summa, v. Confessio; In 2-2, q. 69, a. 1-2, n. 5), *Ledesma* et *Armilla*, docentes accusationem falsi semper esse grave peccatum.

Respondetur tamen *affirmative* cum aliis theologis, ut *Angelo, Silvestro, Dom. Soto, Petro Soto, Navarro, Suarez* (Disp. 22, sect. 10, η. 6-9), *Vasquez, Coninck, Dicastillo, Lugo, Salmanticensibus* (Disp. 7, dub. 6, n. 141 sq.), idque ob easdem rationes assignatas in praecedenti solutione, quia scilicet neque in hoc casu falsificatur forma absolutionis aut frustratur ejus efficacia, et aliunde agitur de materia levi, adeoque injuria illata sacramento non est gravis, quamvis sit evidenter major quam injuria illius qui accusat verum peccatum absque dolore.

Nec valet fingere et opponere paritatem cum gravitate falsi juramenti in materia levi et cum confessione peccati mortalis non commissi. Nam falsum juramentum in materia levi ideo est grave peccatum quia adducit Deum in testem falsitatis, in quo habetur gravis irreverentia; peccatum vero mortale est materia gravis in se et inducit gravem errorem in judicio confessarii, circa principale nempe objectum causae sacramentalis.

8. An qui per unicum actum concipiat universalem dolorem et propositum de omnibus peccatis, tam mortalibus quam venialibus vel de omnibus venialibus, sub generali motivo offensae Dei, ac subinde ante confessionem incidat in unum peccatum veniale, amittat eo ipso dolorem et propositum de omnibus, ita ut *priusquam absolvatur debeat renovare dolorem* universalem vel particularem de omnibus.

Respondent *negative* theologo qui hanc quaestionem explicite proponunt, praecipue *Lugo* (Disp. 14, sect. 9, n. 143-149), *Dicastillo* (Disp. 6, dub. 18, n. 322), et *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 6, n. 146-149). Ratio est quia, cum unus actus doloris non aequaliter respiciat mortalia et venialia, aut diversa venialia, adeoque sit virtualiter multiplex, imo possit etiam reipsa separari in tot diversos actus doloris, cessante dolore de venialibus non cessat dolor de mortalibus nec cessante dolore de uno veniali cessat dolor de altero. Ceterum, patet

quod in praedicto casu oportet iterum elicere dolorem de veniali commisso, si quis velit illud accusare in confessione, juxta dicta in numero 6.

Observant autem Salmanticenses contra Lugonem hanc quaestionem non esse ponendam et intelligendam de actu doloris elicitō ex unico et *indivisibili motivo* vitandi offensam in quolibet peccato, qui nempe indivisibiliter feratur in mortalia et venialia, abstrahendo a ratione gravis et levis; nam imprimis talis actus est impossibilis, quia, cum alia et alia sit ratio peccati mortalis et venialis, et dolor debeat esse appreciativus juxta merita peccatorum, non potest actus doloris, quamvis sit unicus, praescindere ab implicita saltem et virtuali comparatione detestativa inter mortale et veniale et inter diversa venialia; secundo, si supponatur possibilitas talis actus doloris elicitō sub praedicta indivisibili ratione, oporteret supradictam quaestionem resolvere affirmative, seu admittere quod per novum peccatum veniale pereat dolor universalis de omnibus, eo quod, cum ea ratio sit indivisibilis, si destruitur circa unum, destruitur circa omnia.

ART. 26. Utrum Interior Contritio Sit Pars Necessaria, Essentialis Et Per Se Hujus Sacramenti (q. 90, a. 2, corp, et ad 1).

STATUS QUAESTIONIS

In hoc et sequentibus articulis *CONTRITIO CONSIDERATUR SACRAMENTALITER*, seu quoad modum quo ipsa concurrit ad sacramentum ejusque effectum. Jam in art. 4 diximus tres actus poenitentis, seu contritionem, confessionem et satisfactionem, esse materiam hujus sacramenti; in praesenti igitur articulo ea quaestio completur, directe explicando quomodo ipsa contritio interior sit necessaria, essentialis et per se pars exterioris sacramenti.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM, utrum nempe interior contritio sit *pars necessaria* sacramenti.

Affirmant communissime doctores; *negarunt* tamen pauci, sub aliqua saltem ratione. Quidam enim videntur docuisse sacramentum esse validum (imo et fructuosum, juxta aliquos) etiam si desit contritio, dummodo adsit intentio suscipiendi sacramentum et integra confessio peccatorum, quemadmodum in aliis sacramentis, uti Baptismo, intentio suscipiendi et applicatio materiae et formae sufficit ad valorem ritus. Quam sententiam aliqui verbotenus saltem mitigant, dicentes ad valorem (et juxta aliquos etiam ad fructum) sacramenti non esse neces-

sariam displicentiam formalem seu positivam, sed sufficere displicentiam virtualem seu negativam quae continetur in ipsa intentione confitendi et suscipiendi absolutionem ejusque effectum, dummodo poenitens nullum actum ponat quo formaliter vel virtualiter adhaereat peccato, seu non habeat complacentiam in peccato aut propositum peccandi. Pro qua sententia citantur *Bernardus de Gennaco* (relatus a Capreolo, In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 3), *Ludovicus a Conceptione*, *Christophorus a S. Joseph*, *Almainus*, *Rosella*, *Silvester*, *Ledesma*, *Vega*, de quorum tamen mente non clare constat, etsi vehementer improbanda sit eorum manifesta tendentia in negandam vel minuendam necessitatem verae contritionis ad valorem saltem sacramenti, tam signanter propositam non solum a Cone. Trid. sed ab ipso antiquiori Cone. Flor.

Eandem ceteroquin sententiam explicite quidam docuerunt quoad confessionem *peccatorum venialium*, signanter *Delgadillo* (De Poenit. c. 16, dub. 12) et *Tamburini* (Method, confess., l. 1, c. 3, § 1), qui volunt ad valorem et fructum illius confessionis non requiri dolorem sed sufficere confessionem cum intentione suscipiendi absolutionem ejusque effectum.

Ad rem *Salmanticenses*: ‘Occurrit *Delgadillo* cap. 16, de poenitentia, dub. 12, affirmans in confessione venialium nec pro valore, nec pro fructu requiri ullum dolorem; sed solam eorum sine dolore confessionem sufficere. Quod probat: quia dolor peccatorum venialium non est de essentia hujus sacramenti, sed pro ea sufficit confessio peccatorum cum intentione illud suscipiendi, ut docet *Christophorus a S. Joseph* tom. 1, recap, opinionum, 2 part, de sacram, poenit. dub. 1. affirmans (et merito inquit *Delgadillo*) hanc esse indubitatam mentem D. Tho. in 4, dist. 27, quaest. 3, art. 4, quaest. 1, in corp. Probat etiam, quia improbabile non est dari verum sacramentum poenitentiae informe, etiam si quis scienter accedat sine dolore mortalium, dummodo illa integre confiteatur; quod aliter contingeret, si dolor esset essentialis hujus sacramenti pars. Hinc vero colligere evidenter sibi videtur, esse etiam fructuosum in confitente venialia absque eorum dolore: quia ex una parte sacramentum consistit; et ex alia ejus fructui non ponitur obex peccati mortalis impediens infusionem gratiae, quam sacramenta, ubi obicem non reperiunt, in ea suscipiente producant. Hinc ultra progressus asserit num. 34 in confessione venialium facta non solum sine dolore, sed cum positiva eorum complacentia gratiam produci: sicut producitur in susceptione Eucharistiae, quamvis suscipiens actu venialiter peccet.”¹

¹ De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, § 8, n. 68, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 90.

QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM, utrum nempe interior contritio sit *pars essentialis* sacramenti.

Id, contra communem sententiam *affirmativam*, *negarunt* quidam, uti *Cano*, *Biel* et praecipue *Durandus*, quorum sententia relata est in art. 4 (tom. 1, p. 171). Ratio, in qua signanter Durandus insistit, est quia contritio non est quid sensibile, nec ideo potest esse, sicut confessio, essentialis pars sacramenti, quod est signum sensibile.

QUOAD TERTIAM QUAESTIONEM, utrum nempe interior contritio sit *pars per se*, seu immediate et intrinsece constitutiva.

In hac parte, seu in explicanda ratione qua contritio sit pars essentialis, variant doctores, nec tantum quoad modum dicendi, ut patet ex his qui dissidium explicite detegunt ac resolvere conantur, uti Lugone et praesertim Salmanticensibus.

Omnes admittunt interdum actum contritionis per se solum et absque relatione ad actum externum (i.e. confessionem aut aliud signum doloris), et similiter actum externum absque relatione ad internum dolorem, non esse essentialem partem sacramenti; nam ita primus non est signum, alter non est signum poenitentiale: consequenter omnes admittunt internam contritionem esse aliquo vero modo essentialem partem sacramenti, ut relata tamen et unitam actui externo, atque ad rationem Durandi facile respondent interiorrem contritionem fieri per accidens sensibilem ex sua conjunctione cum signo externo quod est per se sensibile. Quaestio autem est: num exinde interna contritio sit per se pars sacramenti, an tantum per accidens, *seu ratione actus externi*, sicut est sensibilis per accidens; *vel aliter*: num pars sacramenti sit ipsa interna contritio ut manifestata quidem per actum externum, ita nempe quod contritio interna sit per se, immediate et in recto pars constituens sacramentum, actus vero externus sit conditio vel connotatum extrinsecum, an vicissim pars sacramenti sit actus externus ut manifestans internam contritionem, ita nempe quod solus actus externus sit per se, immediate et in recto pars sacramenti, interior vero contritio sit tantum extrinsecum connotatum ad modum objecti significati per externum actum.

Lugo quaestionem proponit primo modo et eligit primam partem disiunctionis, scribens: "An contritio sit pars hujus sacramenti per se. an solum per accidens? Aliqui videntur dicere, esse partem solum per accidens, quia eo modo est pars, quo est sensibilis, sed non est sensibilis per se, sed per aliud, ergo non est pars per se, sed per aliud, ac per accidens: ita videtur sentire Palud. d. XVI, q. iv, in ii solutione, et Ferrar. IV, contra gentes c. Ixxii, prope med. Alii dicunt, esse partem per se, et quidem non potest quoad hoc esse quaestio de re ipsa, sed solum de modo loquendi. Si enim per esse partem *per accidens*, intelli-

gamus, contritionem secundum suam propriam entitatem non intrare ad componendum intrinsece sacramentum, sed solum per sensibilitatem, negandum est esse partem per accidens. Si vero intelligamus, quod contritio se sola non posset intrare ad componendum sacramentum nisi redderetur sensibilis a confessione, verum est: Caeterum hic modus loquendi non videtur ita proprius. Quare magis placet, quod alii dicunt, contritionem esse quidem sensibilem per accidens, esse tamen partem per se. Hoc est, totam sensibilitatem contritioni provenire a confessione: non tamen provenire illi a confessione illam entitatem, quae formaliter, et intrinsece componit sacramentum poenitentiae, haec enim est entitas intrinseca ipsius contritionis.”²

Salmanticenses vero quaestionem proponunt altero modo ac eligunt secundam partem disiunctionis, scribentes: “Solum est difficultas, aut diversitas opinandi in hac parte, de actibus internis externe significatis, vel vice versa de actibus externis actus internos manifestantibus. Primum tenent Auctores pro prima solutione relati³ existimantes ipsos actus internos ut sensibiles ly ut reduplicante sensibilitatem, ut conditionem, vel connotatum exterius, pertinere in recto, et per modum partis intrinsecae ad constitutionem Poenitentiae. Secundum vero docent Thomistae infra referendi,⁴ et quod pluris est, *D. Thomas*, ut jam ostendimus. Unde subinferunt contritionem internam solum intrare ad constitutionem hujus Sacramenti, ut objectum manifestatum, et in obliquo, non vero in recto ut alii autumant. . .

“[Dicimus] actus ipsos externos ut internos significant, et manifestant (quo pacto isti se habent in obliquo, illi vero in recto), intrinsece, et immediate concurrere ad constituendum signum Sacramentale poenitentiae; actus vero internos solum mediate, et per modum objecti terminantis significationem. . .

“Quocirca [ad objectionem Durandi] distinguimus Majorem: [contritio] debet esse sensibilis, eo modo quo ingreditur ad rationem partis, concedimus: alio modo negamus. Et ad minorem dicimus contritionem non esse sensibilem per se, et in recto, bene tamen per modum objecti, et termini complentis signum sensibile, ex quo solum sequitur habere

² De Poenitentia, disp. 14, sect. 1, n. 10, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 762.

³ Paulo ante, ubi scribunt: “Haec est communis solutio extra scholam *D. Thomae*, ut videre est apud *Suarez*, *Vasques*, *Valenda*, *Dicaslillo*, et alios in praesenti. Eam etiam tradunt ex discipulis *S. Doctoris*, *Arauxo*, *Joannes a Sancio Thoma*, *Gonet*, et *Labat*. Nosq^{ue} ea usi sumus tract, de Sacrament, in genere, disp. 2, dub. 2, ubi . . . maluimus eam ex aliorum placito supponere . . . quam de ea ibi periculum facere, et alibi suo proprio loco dicenda inordinate praeripere.”

⁴ Id est, *Cajelanus*, In 3 p., q. 90, a. 2, ad 1, *Paludanus*, In 4 Sent., dist. 16, q. 4, a. 2, *Capreolus*, ibidem, *Ferrariensis* In 4 C. Gent., c. 72, *Petrus de Ledesma*, *Nugnus*, *Candidus*, *Cornejo*, *Gabriel a S. Vincentio*, *Martinez de Prado*.

rationem partis sensibilis in obliquo, quod fatemur; non vero in recto, ut declaratum est.”⁵

Inter utramque tamen opinionem putamus adesse *tertiam et veram solutionem*, quae aequivalenter proponitur a quibusdam doctoribus relatis tam pro prima quam pro altera, signanter a S. *Thoma*, *Cajetano* et *Suaresio*, juxta quam nempe interna contritio est simul dicenda per se, immediate et intrinsece pars constitutiva sacramenti (cum Lugone contra Salmanticenses) et tamen non in recto sed in obliquo (cum Salmanticensibus contra Lugonem), ita ut pars constitutiva sacramenti sit tum actus externus informatus a contritione, tum interna contritio illum informans, sed ille in recto, ista in obliquo, ut explicabitur in Conclusionem.

CONCLUSIO

Interior contritio est pars necessaria, essentialis et per se sacramenti.

Probatur per partes.

IA PARS: Interior contritio est NECESSARIA PARS sacramenti, nec sufficit confessio cum intentione suscipiendi sacramentum, tum ad ejus fructum, tum ad ejus valorem.

Id docetur aequivalenter a *Cone. Flor.* et *Trid.* relatis in art. 3 et 4 (tom. 1, p. 159 sq. 177. 179 sq. 184). Signanter necessitatem contritionis ad fructum sacramenti *Cone. Trid.* proponit in sess. 6, cap. 14. et sess. 14, cap. 4, ubi ait: “Falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint, sacramentum poenitentiae absque bono motu suscipientium [loquitur autem de contritione] gratiam conferre, quod nunquam Ecclesia Dei docuit nec sensit” (Denz. 898). Unde sententia supradictorum theologorum, quatenus revera doceat intentionem suscipiendi sacramentum sufficere ad ejus fructum aut valorem, est *temeraria*.

Ceterum, necessitas doloris ad fructum sacramenti sequitur ex ipsa necessitate poenitentiae ad justificationem, de qua dictum est in art. 22, ejusdem vero necessitas etiam ad valorem sacramenti sequitur ex istius indole poenitentiali et judiciali, ut constat ex dictis in art. 4 (tom. 1. p. 178 sq.).

Ex quo patet inepte ab adversariis invocari paritatem cum aliis sacramentis, uti Baptismo, quorum indoles non est poenitentialis nec

⁵De Poenitentia, disp. 1, dub. 2, § 5, n. 95. 107. 109, Curs. Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 47 sq. 53. 54.

judicialis, quaeque propterea nequeunt exigere contritionem nisi ut dispositionem ad eorum fructum.

2A PARS: Interior contritio est ESSENTIALIS PARS sacramenti.

Id patet similiter ex dictis in art. 4, seu tum ex doctrina Cone. Flor, et Trid., tum ex poenitentiali et judiciali essentia hujus sacramenti.

3A PARS: Interior contritio est PER SE, immediate et intrinsece, pars constitutiva hujus sacramenti, quamvis non in recto sed in obliquo.

Interiorem contritionem esse partem per se, immediate et intrinsece, et non tantum extrinsecum connotatum, magis congruit tum doctrinae Cone. Trid. (sess. 14, cap. 3 et 4), quod loquitur de contritione (et quidem interiori, de qua est totum caput 4) tanquam de una ex tribus partibus integrantibus et de materia sacramenti; tum communi sensui theologorum qui in actu contritionis agnoscunt quasi vim informativam et animam vivificativam totius sacramenti; tum doctrinae S. Thomae, ut infra ostendetur: tum ipsi rationi actus exterioris contritionis inquantum non est tantum effectus et signum interioris contritionis, sed etiam materia quae ab ea *informatur* et cum ea coalescit in *unicum actum contritionis*, ita ut contritio interior sit pars contritionis exterioris inquantum haec est verus actus humanus et voluntarius, sicut oratio mentis est pars orationis vocalis, consensus interior est pars consensus exterioris in contractu et Matrimonio, et voluntas occidendi est pars exterioris homicidii.

In hoc autem videntur decepti fuisse *Salmanticenses*, et si qui alii doctores eis consentientes, quod in externa contritione unice attenderunt rationem effectus et signi relate ad interiorem contritionem, cum sit alia ratio maxime consideranda, scilicet habitudo quasi materiae et formae et convenientia in unicum actum voluntarium et humanum, quae intercedit inter actus exteriores et interiores ejusdem indolis.

Confirmatur ex eo quod si interior contritio pertineret ad sacramentum ut merum extrinsecum connotatum exterioris contritionis, nulla propria ratione dici posset essentialis pars sacramenti, ne quidem in obliquo, cum esset aliquid extrinsecum, quantumvis ab intrinseco connotatum, nec sit idem ab intrinseco connotari et intrinsece constituere seu esse partem essentialem, ut ipsi *Salmanticenses* instantur alibi docent;" ex quo sequeretur contritionem non magis vel non alia ratione pertinere ad sacramentum externum, quam ipsa peccata quae sunt materia remota et extrinsecum connotatum actuum poenitentis (cf. art. 6. tom. 1, p. 209), vel quam Deus pertinet ad formale objectum virtutis poenitentiae (cf. ari. 12 et 14, tom. 1. p. 299 et 381 sq.), vel

*Disp. 1, dub. 2, n. 72 ; disp. 5, dub. 1, n. 18.

quam corpus Christi pertinet ad exterius sacramentum Eucharistiae.

Nec quoad hoc ultimum exemplum valet opponere differentiam esse in eo quod corpus Christi nullo modo sit sensibile in Eucharistia, dum interior contritio est naturaliter significata per exteriorem; nam haec differentia est ad rem impertinens et accidentalis, quoniam adhuc staret quod tum interior contritio tum corpus Christi sint tantum extrinsecum connotatum, nec ideo unum magis quam aliud dici posset proprie pars exterioris sacramenti.

Per transennam observa quomodo de hac habitudine inter corpus Christi in Eucharistia et interiorem contritionem in sacramento Poenitentiae doctores diversimode judicent et ex ea diversas deducant conclusiones. Quidam, admissa paritate, concludunt corpus Christi esse partem sacramenti externi quemadmodum ipsa contritio (ita Lugo); alii, iterum admissa paritate, concludunt contritionem non esse partem intrinsecam sacramenti externi quemadmodum corpus Christi (ita Salmanticenses); alii, negata paritate, negant consequenter quod ex hoc quod corpus Christi non sit pars exterioris sacramenti idem concludi possit de contritione, aut ex hoc quod contritio sit pars sacramenti idem concludi possit de corpore Christi. Et haec quidem est vera consideratio; nam corpus Christi, quantumvis intime unitum speciebus, non est eis naturaliter unitum sicut erat substantia panis, scilicet per inhaerentiam, nec ideo sequitur in omnibus sortes illarum, sicut substantia panis, et maxime quod attinet ad rationem sensibilitatis, ex qua species obtinent indolem sacramentalem; e contra, interior contritio naturaliter unitur exteriori, imo cum ea coalescit in unicum actum humanum, qui ad modum unius participat rationem sacramenti, ut supra dictum est. Ceterum, sub alia ratione, seu sub aspectu rei et sacramenti, invenitur paritas inter corpus Christi et interiorem contritionem, ut patet ex dicendis in art. 28, sed haec paritas non excludit disparitatem quoad modum se habendi utriusque relate ad ipsum sacramentum exterius.

Dices. Sacramentum est quid sensibile, ergo eo modo aliquid pertinet ad sacramentum, quo est sensibile; atqui interior contritio est sensibilis tantum per accidens seu per exteriorem actum; ergo tantum per accidens pertinet ad hoc sacramentum.

Resp. Sacramentum est quid sensibile in sensu affirmativo, seu eo sensu quod id quod est sacramentum debeat esse aliquid essentialiter sensibile, *concedo*; in sensu exclusive, seu ita quod omnes et singulae partes ejus quod est sacramentum debeant esse aliquid sensibile, prout accipiuntur secundum se et separatin¹ a compartibus, *nego*. Ita homo est ens sensibile et corporeum, quamvis ejus anima sit sensibilis tan-

¹ Cf. tractatum De Eucharistia, art. 29, t. 1, p. 601-604.

tum per accidens, ratione corporis; contractus est aliquid sensibile, quamvis consensus interior, sine quo contractus non intelligitur, sit sensibilis per accidens; verba sacramentalia sunt aliquid sensibile, quamvis verbum mentis, a quo informantur et sine quo non essent verba sacramentalia sed merus sonus aut sermo psittaci, sit sensibile per accidens. Similiter ergo, quia interior contritio, informando exteriorem, facit cum ea unum quid quod est per se sensibile, pertinet per se ad sacramentum, quamvis, considerata separatim, sit tantum per accidens sensibilis.

Quod tamen interior contritio sit pars intrinseca sacramenti *non in recto sed tantum in obliquo*, sequitur ex ipsa formali ratione sacramenti, quod est essentialiter signum sensibile; in ratione nempe sacramenti id tantum cadit in recto quod est per se sensibile, seu actus externus qui informatur ab interiori contritione, quemadmodum in ratione homicidii ponitur in recto exterius homicidium, seu ipse exterior actus occisionis, in obliquo vero interius homicidium seu ipse interior actus voluntatis quo ille informatur.

Nec refert quod interior contritio sit aliquid principalius ac nobilius quam exterior; nam non necessario id quod est principalius simpliciter et in esse entis, est etiam principalius in esse tali, i.e. in ea ratione quam res formaliter importat. Ita ratio albi, importans accidens albedinis et substantiam corpoream, dicit principaliter et in recto ipsam albedinem, non vero substantiam, quamvis haec sit principalior simpliciter et in esse entis, et ratio sacramenti, seu signi gratiae causatae, importat principaliter et in recto rationem signi, non vero rationem causae, quamvis haec sit principalior quoad nos et ex parte materiae, ut dictum est in tractatu De sacr. in genere (art. 1, p. 57 sq.). Et in hoc praecise videntur quidam theologi, ut *Lugo*, decepti fuisse, quod, attendentes ad solam materiale principalitatem, et obliti formali ratione sacramenti quod est essentialiter signum sensibile, affirmaverint interiorem contritionem principaliter et in recto importari in ratione sacramenti Poenitentiae, quemadmodum in tractatu De Eucharistia (cf. art. 29) docent corpus Christi importari principaliter vel saltem aequaliter in ratione istius sacramenti.

Haec videtur esse sententia vel mens non solum *Suaresii*, sed etiam *Cajetani* et *S. Thomae*, quos tamen Salmanticenses citant in favorem suae sententiae.

Suarez: “Licet contritio in se et per se non sit sensibilis, tamen per confessionem et signa externa est aliquo modo sensibilis; et hoc satis est, ut sit pars materiae sacramentalis; *sicut interior attentio est pars orationis vocalis, et consensus interior est de ratione matrimonii*. Et hoc modo dicit D. Thom. supra, q. 90, art. 2, ad 1, et in 4, d. 14,

q. 1, art. 1, ad 1, materiam huius sacramenti esse actus poenitentis ut exterius apparentes.”⁸

Cajetanus, In q. 90, a. 2, ad 1: “In responsione ad primum, dubium occurrit circa ipsam responsionem, pro quanto dicit quod contritio secundum essentiam non est pars sacramenti, ‘virtualiter autem pertinet ad exteriorem poenitentiam’, idest, pars sacramenti ‘inquantum implicat propositum confitendi et satisfaciendi’. Secundum enim responsionem hanc non sunt tres, sed duae partes poenitentiae: quoniam contritio, ut distinguitur a confessione et satisfactione, non est pars poenitentiae. Et sic Auctor [S. Thomas] sibi ipsi contrarius invenitur.

“Ad hoc dicitur quod in contritione plura inveniuntur. Inter quae unum est velle recompensare ad arbitrium sacerdotis. Et ratione huius ponitur prima pars poenitentiae sacramenti, tanquam initium eius: ita quod actus iste interior, licet secundum se non spectet ad exteriorem poenitentiam, *ut est tamen ratio et initium exterioris poenitentiae, ad exteriorem spectat poenitentiam*. Sicut in aliis videmus, tam bonis quam malis, quod *interiores actus et passiones, et sunt rationes exteriorum*, ad extrinseca spectant iudicia: aliter enim iudicatur offendens ex odio, aliter offendens ex ira, etc.

“Et praeter communem hanc rationem, specialis in proposito intervenit ratio, quae ex differentia inter recompensationem purae iustitiae, et recompensationem iustitiae et amicitiae, facile patet. Recompensatio enim iustitiae attenditur secundum aequalitatem exteriorem, sive sponte sive invite fiat recompensatio: ut patet tam in solutione pecuniae, quam in abscissione membrorum seu vapulatione, etc.; satisfactum est enim iustitiae etiam si invitus reus solverit aut passus fuerit. Recompensatio autem iustitiae et amicitiae, nisi sponte fiat a reo, nihil valet: quoniam non est reconciliativa. Et quoniam ad sacramentum poenitentiae spectat recompensatio reconciliativa, ideo, ad hoc denotandum, initium et ratio eius ponitur velle recompensare. Quod velle quia clauditur in contritione, ideo contritio ponitur prima pars sacramenti poenitentiae: et dicitur in littera de ea quod, non secundum essentiam, sed ‘virtualiter’, hoc est, *ut est initium et ratio recompensationis, est pars sacramenti poenitentiae*. Auctor enim per illa verba, ‘inquantum scilicet implicat propositum confitendi et satisfaciendi’, circumloquitur voluntatem recompensandi, quam in corpore articuli concluderat esse primam partem poenitentiae. Unde patet quod contritio, non solum secundum se, sed ut est prima pars poenitentiae, distinguitur a confessione et satisfactione: nam voluntas recompensandi distinguitur a subiunctione et ab executione.”

⁸De Poenitentia, disp. 18, sect. 3, n. 6, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 391.

S. Thomas, *Suppl.*, q. 5, a. 1: “Contritio potest dupliciter considerari, vel inquantuni est pars sacramenti, vel inquantum est actus virtutis; et utroque modo est causa remissionis peccati, sed diversimode; quia inquantum est pars sacramenti, primo operatur ad remissionem peccati instrumentaliter, sicut et de aliis sacramentis (Sent, iv, dist. 1. quaest. 1, art. 4) patet; inquantum autem est actus virtutis, sic est quasi causa materialis remissionis peccati, eo quod dispositio est quasi necessitas ad justificationem”. S. Doctor hic non distinguit inter interiorem contritionem et eius signum extrinsecum, sed de eadem contritione dicit quod est pars sacramenti et est actus virtutis.

j p., q. 90, a. 2, ad 1: “Contritio secundum essentiam quidem est in corde, et pertinet ad interiorem poenitentiam; *virtualiter* autem pertinet ad exteriorem poenitentiam, *inquantum scilicet implicat propositum confitendi et satisfaciendi*.” Unde pro S. Thoma ipsa interior contritio est pars sacramenti, non quidem secundum essentiam (seu inquantum importat formaliter propositum reparandi peccatum et intentionem removendi illud, juxta dicta in q. 85, a. 1, sic enim est merum elementum internum), sed virtualiter, seu inquantum, consequenter ad praedictum propositum, importat quoque propositum confitendi et satisfaciendi, adeoque ut relata, ad actus exteriores confessionis et satisfactionis, non quidem ut relata ad illos actus mere tanquam objectum significatum per eos, sed tanquam ratio et causa illorum, medio ipso proposito confitendi et satisfaciendi quod in ipsa continetur. Ex quo sequitur quod juxta S. Thomam interior contritio, inquantum est internum propositum confitendi et satisfaciendi est pars sacramenti eo modo quo ratio et causa confessionis et satisfactionis esse potest pars sacramenti. Jamvero ratio et causa confessionis et satisfactionis est eo ipso pars intrinseca sacramenti simul cum ipsa confessione et satisfactione; nam, in doctrina S. Thomae, actus internus voluntatis ita unitur exteriori, qui ab ipso procedit, ut veluti illum informet et cum ipso constituat unum actum voluntarium. humanum et moralem. Huc faciunt sequentes textus:

2-2, q. 32, a. 1: “Exteriores actus ad illam virtutem referuntur ad quam pertinet id quod est motivum ad agendum hujusmodi actus.”

Ibid., q. 152, a. 1: “Sensibiles passiones sunt materia moralium actuum; [propositum vero voluntatis] ... se habet formaliter et complete, quia ratio moralium in eo quod est rationis completur.”

3 p., q. 19, a. 2: “Quando agens inferius agit per propriam formam, tunc est alia operatio inferioris agentis et superioris; quando vero agens inferius non agit nisi secundum quod est motum a superiori agente, tunc est eadem operatio superioris agentis et inferioris. Sic igitur in quocumque homine puro alia est operatio elementaris corporis, et

animae vegetabilis ab operatione voluntatis, quae est proprie humana; et similiter etiam operatio animae sensitivae, quantum ad id quod non movetur a ratione; sed quantum ad id quod movetur a ratione, est eadem operatio partis sensitivae et rationalis."

Ceterum, etiam *In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 7*, ex quo *Salmanticenses* praecipue arguunt in favorem suae sententiae, nihil invenitur quod nostrae sententiae opponatur, ut patet ex tota littera quaestiunculae primae; quod autem in quaestiuncula secunda S. Doctor dicat interiorem contritionem "pertinere ad poenitentiam sacramentum . . . [inquantum est] effectus vel signatum ipsius [i.e. exterioris actus]" non est ad rem. nam ibi agit de contritione non prout est sacramentum sed prout est res et sacramentum.

Notanda tamen est quaedam differentia inter litteram q. 90, a. 2. ad 1, supra cit., et hunc locum *In Sent.*; ibi enim S. Doctor pro tribus partibus sacramenti habet confessionem, satisfactionem et propositum confitendi et satisfaciendi (ac si tota ratio sensibilis proveniat interiori contritioni ex ipsa sua coniunctione cum externa confessione et satisfactione), hic vero (quaestiuncula secunda, ad 3) illis tribus addit exteriora signa contritionis, inquiens: "Tres partes poenitentiae sunt et in poenitentia exteriori, et in interiori: quia confessio et satisfactio, quae videntur tantum ad exteriorem poenitentiam pertinere, inveniuntur in interiori poenitentia quantum ad propositum et praemeditationem eorum: et etiam contritio, quae videtur tantum interioris poenitentiae esse, invenitur in poenitentia exteriori secundum quaedam signa, quibus sensibiliter manifestatur, vel aliis vel saltem ipsi poenitenti, qui dolorem sensibilem percipit in seipso."

ART. 27. Utrum Et Quomodo Contritio Debeat Uniri Aliis Partibus Sacramenti, Scilicet Confessionem Et Absolutionem (cf. q. 84. a. 1, ad 1 et 2; q. 90, a. 2).⁹

STATUS QUAESTIONIS

In hoc articulo *tres praesertim involvuntur minoris momenti quaestiones*, a quibusdam, uti *Lugone* et *Salmanticensibus*, satis diffuse evolutae, a pluribus non valde clare resolutae, an scilicet contritio debeat moraliter uniri confessioni et absolutioni: an debeat procedere seu dirigi ab intentione sacramentum suscipiendi; an debeat praecedere tum absolutionem tum ipsam confessionem.

⁹ Cf. *Suarez*, Disp. 20, sect. 4, n. 27-30; *Lugo*, Disp. 14, sect. 2 4; *Salmanlicenses*, Disp. 7, dub. 4 et 5; *Billuart*, Diss. 4, a. 8, Petes 3 et 4; *S. Alphonsus*, n. 445-448; *Ltliitkultl*, n. 280-282; *Gury*, n. 447 sq.; *Génicot-Salsnians*, n. 278 sq.; *Noldin-Schmitt*, n. 256-258; *Vermecrsch*, n. 570-572; *Priinuner*, n. 350-352; *Merkelbach*, n. 489; *Cappello* (cd. 1944), n. 116-119.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Contritio debet esse simul cum confessione et absolutione, simultate saltem morali.

Probatur.

Cum Poenitentia sit compositum aliquod, oportet ut omnes ejus partes sint simul, quodlibet enim compositum non subsistit nisi ex unione seu ex quadam coexistentia partium; cum autem sit compositum sacramentale, seu artificiale, non requiritur physica simultas partium sed sufficit moralis; cum tandem sit sacramentum judiciale, tanta requiritur et sufficit moralis unio inter ejus partes, quanta inter partes processus judicialis sacramentalis. Unde contritio debet esse simul cum confessione et absolutione, saltem simultate morali.

Quoad explicationem autem modi hujus moralis praesentiae contritionis, non omnino conveniunt theologi.

Unus vel alter, ut *Lacroix* (t 1714), videtur practice exigere praesentiam formalem. Ad rem S. *Alphonsus*: “Sed Croix sentit quod si post dolorem elicited poenitens ad diversa se converterit, vel per moram notabilem animo ad alia se distraxerit, in praxi breviter dolor sit renovandus” (n. 446). Sed haec sententia merito reicitur ab omnibus fere theologis, tum quia redderet confessionem difficilem et saepe invalidam, tum quia ad hoc ut actus voluntatis (in casu, contritio) pergat influere non est necesse ut duret formaliter, ut constat ex ipsa experientia, v.g. ex communi casu ejus qui ex praeconcepata intentione appetendi aliquem locum, ad illum continuo pergit, mente penitus distractus.

Qui cum *Scotistis* volunt actus poenitentis non esse partem intrinsecam sacramenti, sed tantum necessariam ejus conditionem, consequenter dicunt sufficere ut contritio sit *habitualiter* praesens, seu quod fuerit olim posita nec subinde explicite per actum contrarium, vel implicite per peccatum aut contrarias dispositiones, retractata. Hoc idem, inter alios doctores, asserunt quidam pauci, ut *Hurtado*, *Leander*, *Diana* et aliqui moderni, uti *Vermeersch* (nisi dicas hos tantummodo confundere terminos, ac contritionem virtuales vocare habituales, quod tamen nec ex eorum ratione nec ex eorum verbis apparet). Ratio istorum est quia hoc sacramentum est judiciale, et in omni iudicio forensi sententia condemnatoria vel absolutoria potest diu separari a discussione causae.

Ad rem *Hurtado*: “In poenitentia post actus poenitentis, multo tempore post, potest absolutio valide conferri, sicut etiam in iudicio forensi

(instar cuius poenitentia est instituta) multo tempore post discussionem causae fieri solet absolutio vel condemnatio, toto scilicet tempore post, quo actus poenitentis dicuntur moraliter permanere, quamdiu permaneant habitualiter, idest quamdiu non retractentur neque expresse neque implicite.”¹⁰*

Vermeersch: “Qui, instituendo examen conscientiae, contritionem excitavit, ac post plures horas, immo integrum diem, peccata accusat, nullatenus de sua contritione angi debet, quamvis huius actum non renovaverit et frigide confessus fuerit. Afflictio enim sensibus participata non postulatur; in ipsa autem sincera accusatione virtualiter continetur et exprimitur dolor: is perseveravit in habituali voluntate, quam supponimus interea non mutatam esse” (n. 570).

Communis vero sententia, quam explicite sequuntur *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 5, n. 117 et 121), *Billuart* (Diss. 5, a. 1, Petes 3, R. 4), *S. Alphonsus* (n. 446), *Prümmer* (n. 350), *Merkelbach* (n. 490 et 492), *Noldin-Schmitt* (n. 256), recte exigit contritionem *virtualiter praesentem*,[^] seu quae jam formaliter posita, adhuc actualiter perseverat, non quidem secundum se et suam formam, sed secundum suam virtutem aut effectum, puta in voluntate confitendi ex contritione concepta, in fuga occasionum, in frequentioribus precibus, imo, in ipsa veluti operativa dispositione qua quis, etsi ob humanae vitae occurrentia interruperit tum actum contritionis tum ejus effectus, tamen, occurrente memoria vel occasione, eam vel eos veluti connaturaliter resumit.¹²

Ratio est quia contritio est constitutiva pars sacramenti, nequit autem dari sacramentum in actu nisi ejus partes sint in actu, quod contingit vel formaliter vel virtualiter, non vero habitualiter, nam habitus opponitur actui; nec valet dicere contritionem habitualiter

¹⁰ De sacr. in genere, disp. 1, diff. 2.

*Ne confundas contritionem virtualcm cum contritione virtualiter praesenti; prima enim involvit respectum ad essentiam, altera vero ad existentiam contritionis; dictum est enim in art. 25 in sacramento Poenitentiae requiri contritionem formalem nec sufficere virtualcm (sicut extra sacramentum); haec tamen formalis contritio potest perseverare seu esse praesens vel formaliter, vel virtualiter, vel habitualiter.

¹² Confer verba *Billuart*, quae citavimus in tractatu De sacr. in genere, art. 38 (p. 466 sq.). Item *Salnicnticenses*: “Esse virtualiter contingit dupliciter. Uno modo, cum actus cessat in se ipso, sed tamen dirigit actus subséquentes, et manet in eis sicut in effectum: quo pacto intentio finis perseverat actualiter virtualiter in electione mediorum: et hoc modo, qui domi habuit intentionem celebrandi, et hoc animo domo egreditur, Ecclesiam adit, vestes sacras induit, licet intentionis non recordetur, illam retinet virtualiter, et in effectum. Alio modo contingit haec virtualis permanentia, quando videlicet prima intentio tam in se, quam in effectum interrumpitur, propter humanae vitae occurrentia negotia: nihilominus repetitur saltem in communi, et in confuso, quando ejus materia memoriae occurrit: nam comparatur per modum objecti sic in confuso voliti, et hic ratione dicitur virtualiter permanere, cujus signum est, quod, si quis subito interrogetur de sua intentione in hac, aut illa materia, statim, et absque ulla deliberatione respondet juxta intentionem praeconcepam” (De Poenitentia, disp. 7, dub. 5, § 1, n. 115, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 136).

praesentem, esse actu praesentem secundum habitum, nam hoc est ludere verbis, quoniam haec praesentia est aliquid mere negativum et contritio habitualis nihil aliud est quam contritio quae non est sed fuit, ejusque tota praesentia reducitur ad hoc quod non fuerit retractata, quod est quid mere negativum. Praeterea, sacramentum Poenitentiae consistit in quodam actu seu actione, tam ex parte ministri quam ex parte poenitentis, habitualis autem contritio non est quidam actus.

Ratio autem ab adversariis invocata, scilicet paritas cum judicio forensi, non est ad rem. Nam, ut bene notat S. *Alphonsus* (n. 446), haec paritas est tantum partialiter concedenda. Paritas est in eo quod contritio, sicut accusatio in judicio forensi, non debet esse formaliter praesens sententiae absolutoriae; disparitas vero est duplex, quod nempe contritio debet tamen esse virtualiter praesens, cum id exigatur a ratione materiae sacramenti, et quod praeterea haec virtualis praesentia, praecise quia exigatur virtualis nec tantum habitualis, non facile obtinetur nec adesse censetur diu post emissum ipsum actum contritionis, ut infra explicabitur.

Ex dictis intelligitur quomodo diversimode a doctoribus resolvantur et quomodo resolvendae sint sequentes *DUAE QUAESTIONES*:

PRIMO. Quam diu censeatur durare contritio prius posita, ut sit sufficiens ad valorem sacramenti.

Illi doctores, qui dicunt sufficere praesentiam habitualement, consequenter dicere debent contritionem sufficientem ad valorem sacramenti durare in indefinitum quousque nempe contritio non retractetur explicite per contrarium actum aut implicite per peccatum, vel saltem tanto tempore quantum intercedere potest inter accusationem et sententiam in omni judicio forensi, adeoque etiam per plures annos. Quae consequentia auribus prudentium virorum difficilis sonat, adeoque ex seipsa videtur infirmare positionem illorum doctorum.

Ceteri vero qui requirunt praesentiam virtualement, de hujus sane duratione inquirunt (aut inquirere debent). Attentis autem communiter contingentibus, alii aliter judicant, dicentes quod contritio censetur virtualiter durare per unam aut plures horas, vel per unum diem, vel per aliquot dies. Ceterum, id nequit absolute aestimari, cum pendeat ex circumstantiis et dispositionibus diversarum voluntatum. Ut enim dictum est cum *Billuart* in nostro tractatu De sacr. in genere, art. 38 (p. 466 sq.), quamvis intentio virtualis (et idem prorsus valet de contritione, sicut de quolibet deliberato actu voluntatis) per se non cesset nisi per contrarium actum, tamen per accidens et de facto in ordinariis contingentibus facile evanescit, ratione ipsius non usus et humanae inconstantiae: idque facilius contingit in actu contritionis,

ob ejus insitam difficultatem ejusque contrarietatem cum inclinationibus ipsius voluntatis, ex qua procedit.

Ad rem etiam *SALMANTICENSES*: “Ex eo . . . quod aliquando intentio praecesserit, non sequitur, quod longo tempore adsit: sed fieri potest, quod cesset tam in se, quam in effectibus, et in sui recordatione, et approbatione. Nec ad praedictam, et omnimodam cessationem requiritur actus positive, et contrarie priorem retrahens; sed sufficit ipsa temporis diuturnitas absque prioris actus renovatione. Quia voluntas, cum primo intendit, nec sibi, nec aliis potentiis imprimit aliquid omnino fixum, et quasi indelebile per modum characteris, aut saltem permanens per modum habitus; sed aliud quid minus stabile ad instar actus, aut dispositionis statim deficit. Unde ex hoc ipso, quod recordatione, et repetitione non faveatur, evanescit etiam sine actu contrario, sic exigente ipsius conditione. Idque non solum physice, ut ratio suadet, sed etiam moraliter in ordinem ad prudens judicium: oppositum namque fundamentum praestat illi, qui per quinquaginta annos intentionis aliquando habitae non recordatur, nec illam approbat, nec repetit: sic enim in ordine ad eam se gerit, ac si nunquam fuisset, aut esset. Eo vel maxime, quod illa, quae ex intentione deliberata fiunt, vere, et realiter ex ea procedunt, et terminant ejus influxum; ad quod nihil refert prudens, ac moralis existimatio, si res ipsa in se aliter se habet: quia intentio longo tempore praecedens, et nunquam innovata desinit tam in se, quam in effectu, atque ideo absolute.”¹³

SECUNDO. An idem actus contritionis inservire possit pluribus successivis absolutionibus, ita ut non sit necesse illum repetere.

Haec quaestio ponitur, ac fere eodem modo resolvitur, relate ad duplicem casum, scilicet de poenitente qui iterat confessionem de peccatis jam sacramentaliter remissis et de eo qui post acceptam absolutionem recordatur aliquod peccatum commissum illudque confitetur ut ab eo absolvatur.

Quidam pauci, uti *Vasquez* (q. 92, a. 3, dub. 5), *Henriquez*, *Filiucci*, *Bonacina* et *Diana*, videntur docere quod si actus contritionis formaliter cessaverit, repetendus est, non secus ac repetitur confessio, quia applicatur novum sacramentum, adeoque etiam novae partes sacramenti apponendae sunt. Sed haec sententia merito ab aliis reicitur, quoniam, ut dictum est, dolor virtualiter tantum praesens, sufficiens est in sacramento; unde non est ratio quare dolor qui, sive virtualiter sive formaliter praesens, inservivit uni sacramento, non possit inservire et alteri, si adhuc saltem virtualiter perseveret, cum supponatur esse dolor attingens universaliter omnia peccata; nec adducta ratio novi sacramenti ullatenus obstat, tum quia eadem materia potest duplici sacramento inservire, ut constat de aqua in Baptismo, tum quia secus nec si dolor duraret formaliter, posset duplici confessioni inservire.

Quidam, ut *Hurtado* et *Leander* supra relati, dicunt eundem dolorem sufficere subsequent! confessioni si permanet habitualiter; quod videtur maxime suaderi ex hoc quod ipse, dum erat formaliter

¹³De Poenitentia, disp. 7, dub. 5, § 2, n. 119, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 140sq.

vel virtualiter praesens in praecedenti confessione, jam attigerit peccata quae in nova confessione accusantur. Sed haec opinio merito reicitur a *communi sententia* doctorum supra relatorum, qui etiam in praedictis casibus iteratae confessionis requirunt praesentiam ipsius saltem virtualis contritionis.

Idque sequitur ex eadem duplici ratione supra relata atque ex indole partis constitutivae sacramenti deducta. Nec refert quod praecedens contritio jam attigerit peccata quae in nova confessione confitentur; nam, ut ipsa possit concurrere ad novum sacramentum, oportet quod sit iterum actu praesens, saltem virtualiter. Praeterea, in praedictis casibus id exigitur ab ipsa confessione sacramentali, quae debet esse dolorosa, adeoque debet subire influxum contritionis; nequit enim contritio habitualis praebere talem influxum, quia quod actu non est, influere non potest. Item, si in illis casibus sufficeret habitualis contritio, sequeretur tales confessiones esse validas etiam si fiant post plures, imo multos, annos, si nempe poenitens perseveraverit in gratia; nemo autem prudens dicet servari moralem unitatem, ad sacramentum requisitam, inter contritionem et confessionem quae multorum annorum spatio inter se separantur, quinimmo omnes doctores parvam exigunt moram temporis (ad summum paucorum dierum) inter actum formalem contritionis et sacramentum.

Nota quod in altero casu, i.e. poenitentis accusantis peccatum omissum, quidam doctores dicunt novam absolutionem constituere tantummodo complementum prioris sacramenti, alii vero dicunt ipsam efficere novum et distinctum sacramentum. Et haec est vera sententia. Unde non probamus sequentia verba *Prümmer*: “Neque quis dicat, in isto casu haberi duplex sacramentum, et duplicem absolutionem seu formam, ac proinde requiri etiam duplicem contritionem tamquam materiam proximam. Nam supposito quod contritio virtualiter perseverans se extendit ad peccatum omissum, revera habetur materia proxima sufficiens confessionis. Praeterea haec secunda absolutio non remittit peccatum omissum, quippe quod iam remissum sit per primam absolutionem. Proinde secunda absolutio nihil aliud est nisi complementum primae, et utraque videtur esse unum sacramentum. Si enim poenitens tunc reciperet revera duplex sacramentum, esset melioris conditionis, quam si nihil oblitus esset et prima accusatione omnia peccata integraliter declarasset. Quod sane videtur incongruum.”¹⁴

Conclusio 2. Contritio debet aliqua ratione referri et dirigi ad sacramentum seu absolutionem (cf. q. 84, a. 1, ad 1 et 2).

¹⁴“Theol. Moral., t. 3, n. 352, Friburgi Br., 1923, p. 242.

Probatur.

Id requirit *imprimis* ipsa ratio materiae sacramenti; contritio enim ex una parte est materia sacramenti et ex alia parte est actus qui ponitur seu subministratur ab ipso subjecto, adeoque ab ipso subjecto debet dirigi ad sacramentum. Et in hoc praecise est differentia inter Poenitentiam et Matrimonium ex una parte, quae in actibus humanis consistunt, et cetera sacramenta ex alia parte, quae consistunt in rebus eorumque usu; in illis enim, praeter intentionem ministri assumptis et coniungentis materiam et formam, exigitur intentio subjecti praebentis ministro materiam ab ipso coniungendam formae; et ita subjectum proprie et formaliter dicitur influere quodammodo in ipsam constitutionem horum sacramentorum et una cum ministro ad propriam salutem cooperari.

Secundo, idipsum exigit indoles judicialis hujus sacramenti; contritio enim stat pro accusatione, sicut confessio pro testificatione in iudicio forensi, ut dictum est in art. 4 (tom. 1, p. 178sq.); unde tum contritio tum confessio referri debet ad sententiam seu absolutionem.

Tertio, id exigit ipsa ratio confessionis; haec enim debet fieri in ordine ad absolutionem; nequit autem esse ordinata ad absolutionem nisi sit dolorosa (quatenus vel procedit a dolore prius elicitio, vel saltem connectitur cum dolore post ipsam elicitio), nam confessio se habet ut testificatio, contritio vero ut accusatio, nec concipi potest testificatio absque accusatione cum sit ejus probatio; unde contritio quatenus imbibitur in confessione ordinari debet una cum ista ad absolutionem sacramentalem.

Dicimus in Conclusionem contritionem debere *AD SACRAMENTUM REFERRI ALIQUA RATIONE*.

Tripliciter enim posset concipi ista referentia: vel nempe quod *contritio procedat ex intentione confessionis*, quatenus quis prius proponat confiteri et suscipere sacramentum ac proinde excitet in se contritionem; vel quod e converso *intentio suscipiendi sacramentum procedat ex contritione*, quatenus quis prius dolet et ex hoc impellitur ad statutum sacramentale remedium suscipiendum; vel quod neutra ab altera procedat et tamen *ex subsequenti intentione ad invicem coniungantur*, quatenus quis dolorem antea conceptum sine ulla relatione ad sacramentum, postea ad sacramentum intentionaliter refert, quin eliciat novum dolorem.

Primum referentiae modum non esse necessarium sed *secundum* sufficere, est communissima sententia theologorum, quamvis contraria opinio soleat tribui quibusdam doctoribus, ex testimonio Lugonis (Disp. 14, sect. 3) qui ait eam fuisse aliquorum recentiorum, ex quibus

nominat tantum *Bonacinam* (De Poenit., disp. 5, q. 3, p. 2, n. 17). Ratio est quia in secundo ex praedictis modis contritio revera refertur ad susceptionem sacramenti, saltem sicut causa ad effectum. Unde si quis, divina gratia excitatus, v.g. occasione alicujus publicae concionis aut privatae lectionis, eliciat actum doloris, nihil adhuc cogitans de confessione facienda, ac postmodum ex hoc ipso inducatur ad confessionem instituendam, non debet actum doloris reiterare. Ceterum, cum oporteat quod hic actus virtualiter perseveret usque ad susceptionem sacramenti, ut dictum est supra, cumque ex ejus causali influxu quodammodo informetur ipsa intentio suscipiendi sacramentum, haec intentio, semel concepta, recte dicetur convertere influxum suum in ipsum dolorem ut virtualiter perseverantem, nam poenitens intendit suscipere sacramentum cum actuali quam habet dispositione, adeoque cum dolore virtualiter perseveranti, et ita ipse dolor, qui produxerat propositum sacramenti, ab ipso proposito ad sacramentum ordinatur; quo indirecte reincidimus in primum modum referentiae.

Tertius modus propositus est a quibusdam antiquioribus, quibus alludit *Billuart*, et a nonnullis modernis, uti *Haine* et *Merkelbach*,¹ et a tribus his auctoribus dicitur sufficiens. Obscurus tamen videtur ac non facilis captu. Quomodo enim sola extrinseca ac voluntaria referentia actus qui ex se nullo modo fuit relatus ad sacramentum, potest efficere ut ipse nunc referatur?; numquid voluntas potest mutare rerum naturam?; quod si dicatur dolorem virtualiter perseverare ac ita a proposito confitendi informari et ad confessionem saltem implicite dirigi, id verum erit sed jam egredimur a supposito casu solius referentiae per merum voluntatis arbitrium et incidimus in nuper allatam explicationem, quae tandem, ut notatum est, indirecte reincidit in primum casum referentiae. Unde non juvat ludere verbis aut formulis, sed simpliciter fateri oportet actum contritionis debere sub aliqua ratione ad susceptionem sacramenti dirigi, et consequenter ab hac intentione aliquo modo procedere.

Ad practicum autem casum, qui proponitur a *Billuart* et repetitur a *Merkelbach*, de eo nempe qui "hodie dolet non cogitans de confessione crastina, nec cras confitens recordatur doloris hesterni", quemque ipsi resolvunt negando validitatem eo quod in ipso desit omnis relatio ad sacramentum, respondendum est: dolor ille hesternus vel manet tantum habitualiter, et tunc clarum est invalidum esse sacramentum ob defectum ipsius materiae, vel manet virtualiter (ut praedicti theologi supponunt), et tunc validum est sacramentum, nam gratis asseritur illum dolorem nullo modo per intentionem referri ad sacramentum.

¹ Hic auctor ait dolorem praeteritum sufficienter referri ad actualem confessionem ex ipsa ejus rememoratione: "Sufficit . . . confessio cum rememoratione doloris anterioris" (n. 490),

quia ex hoc ipso quod manet virtualiter, seu quod manifestatur in aliquo suo effectum et signo, dirigitur implicite et virtualiter ad sacramentum per ipsam intentionem confitendi, quae implicite ad illum finem refert quaecumque ad illum sunt referibilia.

Sententia de necessitate alicujus ordinationis actus doloris ad sacramentum, dici potest communis inter theologos; eam docent inter alios *Lugo* (Disp. 14, sect. 4, n. 7), *Billuart* (Diss. 4, a. 8, Petes 3, R. 4), *S. Alphonsus* (n. 447), *Lehmkuhl* (n. 280, cum diffusa nota), *Génicot-Salsmans* (n. 278), *Priimmer* (n. 351), *Merkelbach* (n. 489 sq.), qui omnes facile consentiunt sequentibus aptis verbis *Suaresii*: ‘Oportet advertere semper esse necessarium ut talis dolor internus ex intentione poenitentis formali, vel virtuali, ad confessionem referatur; quod fit quoties quis peccata recogitat, et de eis dolet, ut ea confiteatur, vel praebet signum sui doloris in ordine ad confessionem faciendam, seu absolutionem obtinendam, ac denique quoties quis dolet de peccatis cum expresso proposito illa confitendi, ex cujus virtute postea confessionem facit, nam quilibet ex his modis sufficit ad veram accusationem; *aliqua vero hujusmodi relatio necessaria est, quia intentio sacramenti*, et partium ejus in ordine ad constitutionem illius, *necessaria est ad sacramentum conficiendum.*’¹⁶

Apud aliquos tamen Moralistas modernos observatur quaedam tendentia ad negandum quod contritio debeat per intentionem referri ad sacramentum; id apparet tum ex modo quo quaestionem ponunt (quaerunt tantummodo: an contritio debeat elici ex vel cum intentione suscipiendi sacramentum), tum ex ratione qua refellunt necessitatem illius intentionis (quia nempe solae illae partes, quae a ministro ponuntur, ex intentione sacramenti poni debent), tum ex conclusione quam docent (scilicet sufficere tantum ut contritio sit moraliter vel virtualiter praesens cum administratur sacramentum).

Eis occasionem videntur praebuisse quaedam expressiones *Lugonis* in sua impugnatione supradictae opinionis quae defendit necessitatem eliciendi dolorem ex intentione sacramenti. Clarius et sincerius *Vcrmeersch* explicite dubitat de necessitate cujuslibet ordinationis actus doloris ad sacramentum, scribens: “Dolor de peccatis accusatis debet ipsa poenitentis voluntate quodammodo ad sacramentum dirigi, ex communiore sententia: ita Suar. . . . Id tamen dubitari potest, cum paenitens non sit minister huius sacramenti; sed satis esse videtur ut minister aptam materiam reperiat (*Lugo*, d. 14, n. 41 s.); et sic saltem condionate absolvimus haereticos moribundos qui de peccatis dolent, et sacramentum poenitentiae esse ignorant” (n. 570).

¹ De Poenitentia, disp. 20, sect. 4, n. 28, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 446.

Conclusio 3. Contritio debet simpliciter antecedere absolutionem, non vero confessionem, nisi haec consideretur formalissime secundum suum esse sacramentale qua tale (cf. q. 90, a. 2).

Probatur per partes.

1A PARS. Contritio debet simpliciter antecedere absolutionem.

Ratio hujus asserti, de quo nulla habetur controversia inter theologos, non est, ut quidam dicunt, quia absolutio est forma ac ideo debet subsequi contritionem ut possit eam informare, nam forma potest informare materiam sibi subsequentem dummodo ipsa adhuc moraliter praesens sit, juxta exigentiam indolis uniuscujusque sacramenti, ut patet in Baptismo, Confirmatione, Extrema Unctione et Ordine, sed tum quia contritio debet quodammodo afficere confessionem quae debet praecedere absolutionem, tum ac formalius quia hoc sacramentum est judiciale ac proinde exigit ut tam accusatio seu contritio, quam testificatio seu confessio praecedant sententiam absolutoriam, sicut in omni judicio forensi; non potest enim pronuntiari judicium nisi de re quae prius dignoscatur et discutiatur.

Unde omnino requiritur ut contritio eliciatur saltem ante terminatum ultimum verbum absolutionis, seu ante instans terminativum formae, in quo poenitentia suam efficaciam obtinet et suum effectum operatur.

2A PARS. Contritio non debet necessario antecedere confessionem, nisi formaliter sub ratione esse sacramentalis.

Contritionem non debere materialiter praecedere confessionem seu ipsam narrationem peccatorum, patet *imprimis* ex ipsa praxi confessoriorum, qui, post auditam fidelium confessionem et antequam absolutionem eis impertiant, solent eos exhortari et ad contritionem incitare, juxta monitum *Ritualis Romani*, t. 3, c. 1, n. 18: “Demum, audita confessione, perpendens peccatorum, quae ille admisit, magnitudinem, ac multitudinem, pro eorum gravitate, ac poenitentis conditione, opportunas correptiones ac monitiones, prout opus esse viderit, paterna caritate adhibebit, et ad dolorem et contritionem efficacibus verbis adducere conabitur, atque ad vitam emendandam ac melius instituendam inducet, remediaque peccatorum tradet.”

Praeterea, unica ratio ex qua posset argui necessitas praemittendi actum contritionis narrationi peccatorum, est quia contritio debet fieri sensibilis per confessionem et confessio debet esse dolorosa seu quodammodo informari a contritione, quae quidem non videntur fieri posse nisi contritio praecedat confessionem. Jamvero utrumque fieri potest etiam si contritio subsequitur narrationem peccatorum.

Cujus assertionis duplex affertur explicatio, in qua reponendum est *unicum dissidium theologorum circa hanc quaestionem*.

Lugo (Disp. 14, sect. 2, n. 17), cui consentiunt *Amicus*, *Leander* et inter modernos *Merkelbach* (n. 491, minus firmiter), dicit contritionem fieri sensibilem per confessionem antecedentem quatenus haec importat intentionem suscipiendi sacramentum adeoque ponendi quaecumque sunt ad illud requisita, inter quae est dolor; unde “dolor postea elicitus sensibilis factus est per confessionem praecedentem, quae illum, vel ut praesentem, vel ut praeteritum, vel ut futurum significabat”.

Sed haec explicatio merito reicienda est cum *Salmanticensibus* (Disp. 7, dub. 4, n. 104); nam ita contritio nullo modo redditur sensibilis, nec per ipsam intentionem suscipiendi sacramentum et ponendi quae ad illud sunt requisita, quia intentio non est quid sensibile, neque per confessionem, quia haec nullum diceret ad contritionem ordinem sive causae sive effectus, in quo possit fundari relatio signi sensibilis. Nec melior est alia explicatio, quam *Lugo*, difficultate pressus, addit (in fine ejusdem sectionis, n. 23), dicens “peccatorem . . . quoties se accusat, habere aliquod odium peccati, et aliquod desiderium salutis, nisi omnino fecte confiteatur”, ex quo odio fit quodammodo dolorosa ipsa subsequens confessio; nam quaeritur: tale odium vel est verus dolor de peccato, vel non; si prius, jam sumus extra quaestionem quia ponitur contritio antecedens confessionem; si alterum, ipsum non valet reddere confessionem dolorosam sacramentaliter, de qua inquiritur.

Communior et vera explicatio, quam afferunt inter alios *Suarez*, *Salmanticenses*, *Billuart*, *S. Alphonsus*, *Merkelbach*, est contritionem reddere praecedentem confessionem dolorosam et per eam fieri sensibilem quatenus illam quodammodo praecedit, eo sensu quod post elicitam contritionem confessio praeterita adhuc perseverat ac continuatur aequivalenter in variis signis quibus poenitens exprimit se peccatorem esse et absolutionem expectare (puta lacrymis, tensione pectoris, demissione vultus, genibus provolutione, humili expectatione absolutionis, admissione injunctae satisfactionis), et sub hac ratione a dolore procedit et informatur, ac sacramentalis esse incipit. Cujus explanationis ratio et fundamentum est quod confessio *jormalitcr ut sacramentalis* debet procedere a dolore, ut implicite videtur docere ipse *S. Thomas*, q. 90, a. 2, cit. in art. 3 (tom. 1, p. 162).

Ad rem *SUARez*: “Licet tota prior narratio peccatorum, quatenus tempore antecessit contritionem, nondum habuerit completam rationem accusationis . . ., tamen, quatenus postea informatur per consequentem contritionem, et ut sic informata subjicitur clavibus ab ipsomet poenitente, vel expectante absolutionem, sufficienter consummatur in ratione accusationis sacramentalis; hoc ergo satis est ad veritatem sacramenti.”¹⁷

¹⁷ De Poenitentia, disp. 20, sect. 4, n. 30, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 446.

SALMANTICENSES: “Dicendum est dolorem, ut sit hujus sacramenti pars, debere praecedere confessionem. . . Confessio non procedens ex dolore fuit mera relatio peccatorum, et non accusatio. Ubi autem accedit dolor eis signis expressus, incipit tunc primo esse in ratione accusationis, et partis sacramenti: et secundum talem rationem illum dolorem, ejusque signa praesupponit; licet opus non sit narrationem peccatorum repetere, quae satis nota, et praesentia sunt sacerdoti. Et hic est nostrae assertionis sensus; refertur enim formaliter ad dolorem, et confessionem ut sacramenti partes”.¹⁸

BILLVART: “Ut confessio dicatur dolorosa, non requiritur quod praecedat eam dolor, sed sufficit quod ipsa referatur ad dolorem qui sequitur: imo ipse dolor sequens aliquo sensu praecedit et influit in confessionem, in quantum quamdiu poenitens flectit aut humiliter petit seu exspectat sententiam iudicis, tamdiu censetur moraliter perseverare in facta confessione, eamque ipso facto continuare atque implicite dicere: ‘Ita, pater mi, feci haec omnia quae dixi; ita est, peto supplex absolutionem et poenitentiam’. Ergo si post factam narrationem peccatorum, eliciatur actus contritionis, eam confessionem sic continuatam moraliter, sufficienter informat et dolorosam efficit. . . Per istam confessionem moraliter et facto’ continuatam sufficienter redditur sensibilis contritio, et sufficienter manifestabitur confessario iudici.”¹⁸

5. *ALPHIONSUS*: “Ut confessio non sit mera peccatorum narratio, sed habeat rationem accusationis sacramentalis . . . sufficit ut confessio fiat animo obtinendi absolutionem, et deinde dolor manifestetur saltem per petitionem seu expectationem absolutionis: sic etenim confessio bene sacramentalis evadit.”²⁰

MERKELBACH: “Ut confessio sit dolorosa sufficit . . . quod . . . continuetur dum dolor existât, et iste influat in confessionem moraliter continuatam eamque informet, ‘in quantum, ait Billuart . . ., quamdiu poenitens flectit aut humiliter petit seu expectat sententiam iudicis, tamdiu censetur moraliter perseverare in facta confessione, eamque ipso facto continuare’, atque se implicite reum fateri ac veniam petere.”²¹

NOLDIN-SCHMITT (minus clare): “Eo ipso . . ., quod poenitens confessus est cum animo obtinendi absolutionem, confessio est sacramentalis; dolor autem fit sensibilis, eo quod poenitens absolutionem exspectans accusationem subséquente dolore informatam quasi continuat atque ad absolutionem ordinat: confessio enim, absolutionis petitio eiusque expectatio moraliter ad confessionem pertinent eamque constituunt et complent.”²²

Hanc explicationem reicit *Lugo opponens*: “Sed contra hoc est, quod posset accidere, per nullum actum subsequentem significari dolorem. Si poenitens, v.gr. post confessionem factam excitetur a confessario ad dolorem, et interim discedente paulisper confessario ad consulendum aliquem, vel ad aliud breve negotium, poenitens tunc dolet de peccatis, rediens autem sacerdos invenit eum jam carentem usu rationis, absolvit illum, de cujus dispositione non dubitat, quo casu absolutio illa videtur omnino valida: et tamen dolor per nullum actum externum sequentem poenitentis potuit sacerdoti manifestari; ergo non

¹⁸De Poenitentia, disp. 7, dub. 4, § 1, n. 107, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 130.

De Poenitentia, diss. 4, a. 8, Petes 3, R. 3, Curs. Thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 330.

¹⁹Thcol. Moral, (ed. Gaudé), n. 445, t. 3, Romae, 1909, p. 451.

²⁰Theol. Moral., t. 3, n. 491.

²¹Theol. Moral., t. 3, n. 256, b.

oportet, quod recidatur sensibilis per illud silentium et perseverantiam subsequentem.”²³.

Respondent Salmanticenses negando validitatem talis absolutionis, quia in eo casu quando dolor elicitur non adest amplius confessio, quae terminatur in deliquium seu absentiam usus rationis. *Attamen*, non improbabiliter diceretur eam absolutionem esse validam, non ob rationes a Lugone suppositas, sed quia dolor, quamvis forte in deliquium complete evanuerit, probabiliter manet quodammodo virtualiter in suo effectu, seu in iisdem conditionibus aut circumstantiis poenitentis expectantis absolutionem, quae fuerant a dolore informatae antequam deliquium occurreret. Ceterum, nemo negat talem poenitentem absolvi posse saltem conditionate, more nempe moribundorum, ex praesumptione doloris actualiter, etsi occulte, perseverantis.

Diximus supra in hac tantum duplici explicatione reponendum esse *dissidium theologorum* circa hanc quaestionem, quamvis hanc alii aliter proponant ita ut videantur in duas oppositas discedere sententias; quidam enim, ut *Salmanticenses*, attendentes ad confessionem formatam ut sacramentalem, recte affirmant dolorem debere praecedere confessionem, sed simul docent ipsam materiale narrationem peccatorum posse praecedere dolorem; alii vero, ut *Suarez* et *Billuart*, attendentes praecipue confessionem prout est materialis narratio peccatorum, recte affirmant ipsam posse praecedere dolorem, sed simul docent eam formaliter ut sacramentalem subsequi dolorem. Dissidium proprie continetur in sententia *Lugonis* qui hoc ultimum respuit, docens absolute et absque restrictione, confessionem posse praecedere dolorem et reddi dolorosam per ipsum dolorem ut sibi subsequentem.

En quomodo quaestio proponitur a Lugone, Salmanticensibus et S. Alphonse:

LUGO: “P. Coninch. in praesenti disp. IV. dub. vi. dicit dolorem requisitum ad hoc sacramentum necessario praecedere ipsam confessionem prioritatem, non solum naturae, sed etiam temporis. . . Haec sententia singularis est; et habet contra se omnes theologos, quare oppositum videntur sentire Navarr. . . . Suar. . . . Henriq. . . . Petrus de Ochagavia. . . . Bonae. . . . et eam videtur supponere Vasq. . . . denique eam docet Fagund. . . . [qui] alios refert.”²⁴

SALMANTICENSES: “Dicendum est dolorem, ut sit hujus sacramenti pars, debere praecedere confessionem. De hac assertione dixit *Lugo*, disp. 14. sect. 2. n. 13, esse singularem, et habere contra se omnes Theologos. Sed deceptus fuit, et excessit. nam ut omittamus nunc Thomistas, qui illam non tam probant, quam supponunt, sic docent ex aliis Coninchus . . . Castro Palao . . . Laiman . . . Ochagavia . . . Dicastillo . . . et alii. Idemque re ipsa docet Suarez . . . ut cum Dicastillo. et Palao recte observat N. Franciscus. . . . Oppositam opinionem docentem non esse necessarium, quod dolor, ut sit hujus sacramenti pars, confessionem antecedit, tuentur Henriquez . . . Lugo . . . Amicus . . . Leander . . . et communiter recentiores, qui pro eadem referunt Mcdinam, Toletum, Suarium. Vasquium, Filliucium et plures alios.

De Poenitentia, disp. 14, sect. 2, n. 16, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 763.

¹De Poenitentia, disp. 14, sect. 2, n. 12 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 762.

Sed eorum multi non aliud docent, quam nos, nempe non esse necessarium, quod dolor antecedit recitationem materialem peccatorum, quae confessio vulgo appellatur: minime tamen negant, quod dolor debeat praecedere vel hanc confessionem vel illos nutus, signa, aut verba, per quae ipsa ante absolutionem quasi reproduci-
tur, et incipit esse accusatio, et vera pars sacramenti.”²⁵

S. ALPHONSUS: “Quaeritur. . . An actus doloris debeat praecedere non solum absolutionem, sed etiam confessionem?

“*Prima* sententia affirmat; et hanc tenent Laymann, Palaus; item Coninck et Bonaespei, apud Concina. — Ratio: tum quia dolor tamquam materia hujus sacramenti debet esse sensibilis, nec alias nisi per confessionem sensibilis efficitur: ergo si confessionem subsequitur, non est materia apta. Tum quia confessio non debet esse simplex narratio, sed accusatio dolorosa, directa ad remissionem peccati obtinendam; et ideo oportet ut sit a dolore informata.

“*Secunda* vero sententia communior negat. Eamque tenent Suarez, Bonacina, Lugo, Navarrus, Holzmann; item Dicastillus, Toletus, Filliuccius, Major, Henriquez Fagundez, etc., apud Salmant.; et Concina valde probabilem putat. Favetque Rituale Romanum, dicens: ‘Audita confessione, (confessarius) . . . ad dolorem... efficacibus verbis adducere conabitur, etc.’ Ex hoc videtur Rituale supponere quod bene sufficit dolor post confessionem elicitus.

“Sed recte ajunt Salmant. quod haec secunda sententia, sensu quo eam explicant Suarez et Dicastillus, a prima non discrepat. Laymann enim, Coninck et Palaus nihil aliud exigunt, nisi quod confessio non sit mera peccatorum narratio, sed sit accusatio sui ipsius ad absolutionem obtinendam. En verba Laymann (quem sequitur Palaus): ‘Requiritur ut dolor . . . aliquo modo antecedit confessionem . . .; quia externa peccatorum confessio . . . debet procedere ab interna poenitentia, eamque significare: quandoquidem materia sacramenti . . . non est mera peccatorum explicatio, sed accusatio sui ipsius tendens ad absolutionem . . ., ut... explicat Coninck.’ Deinde ipse Laymann cum Palao, sententiam Suarii sectando, addit: ‘Ad hoc vero (nempe ut confessio sit sacramentalis) . . . necessarium est ut dolor animi, post peccatorum narrationem habitus . . ., aliquo signo declaretur, saltem humiliando se coram sacerdote, et absolutionem petendo seu exspectando; tale enim signum relatum ad peccata paulo ante explicata . . ., veram rationem sacramentalis accusationis habet.’

“—Non igitur hae sententiae sunt duae, sed una. In tantum enim Laymann cum aliis requirunt ut confessio sit dolorosa, sive quod dolor confessionem praecedat, in quantum exposcunt ut confessio non sit mera peccatorum narratio, sed habeat rationem accusationis sacramentalis; et ad hoc sufficit ut confessio fiat animo obtinendi absolutionem, et deinde dolor manifestetur saltem per petitionem seu exspectationem absolutionis: sic etenim confessio bene sacramentalis evadit.”²⁶

ART. 28. Utrum Interior Contritio Sit Res Et Sacramentum (q. 84, a. 1, ad 3; In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 1, q. 2, Sed contra — Praeterea, sol. et ad 1 et 2).²⁷

:!De Poenitentia, disp. 7, dub. 4, § 1 et 2, n. 103 et 110, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 126 et 132.

Thcol. Moral, (ed. L. Gaudé), n. 445, t. 3, Romae, 1909, p. 450.

r' Petrus Lombardus, Sent., l. 4, dist. 22, n. 3; Cajetanus, In 3 p., q. 84, a. 1-2; Suara, Disp. 18, sect. 5; Lugo, De sacr. in gen., Disp. 2, sect. 8; Joannes a S. Thoma, Disp. 33, a. 5; Gond, Disp. 1, a. 4, §3; Saimanticeuses, Disp. 1, dub. 2, §6, n. 110-114; Pesch, n. 351, Billot, thes. 4; B. Xibcrta, Clavis Ecclesiae, Romae, 1922; Diekamp, § 44. η. 2; §46, η. 4, 3; Fan Noort-Verhaar, η. 106-108; D'Alès, De Poenitentia, thes. 11, scholion 1; J. Gottler, Der heilige Thomas und die vortridentinischen Thomisten über die Wirkungen des Busssakramentes, Friburgi Br., 1904, p. 12 sqq.; de Wooght, in Ephem. theol. lovan., 1928, p. 254; “Gregprrianum”, 1923, p. 591 sqq.; “Recherches de science religieuse”, 1922, p. 372 sqq.

STATUS QUAESTIONIS

Quaestionem de existentia et essentia *REI ET SACRAMENTI* in genere, fusius expendimus in tractatu De sacr. in gen., art. 20, ubi non pauca tangere necesse fuit de re et sacramento singulorum sacramentorum, et nominatim Poenitentiae. Ibidem notavimus hanc quaestionem apud theologos medii aevi incoepisse praecise ab inquisitione sacramentalis indolis tum corporis Christi tum interioris poenitentiae, et exinde extensam esse ad cetera sacramenta, peculiariter ad ea quae characterem imprimunt; idque non parum ostendit acutiorem mentem antiquorum, cum corpus Christi et interior poenitentia intimius, quam character, connectantur cum proprio sacramento, quod veluti replent ac vivificant quin tamen illud simpliciter constituere queant, utpote insensibilia.

Moderniores vero ad characterem sacramentalem potius mentem converterunt, ob ejus manifestiorem distinctionem ab exteriori sacramento et ob difficultatem concipiendi quomodo interior contritio sufficienter distinguatur ab ipso sacramento Poenitentiae aut quomodo ab eo causari dici possit, ita ut quidam, difficultate oppressi, fere renuntient oneri assignandi rem et sacramentum Poenitentiae, dicentes nullam esse generalem necessitatem applicandi doctrinam de re et sacramento omnibus et singulis sacramentis; aut, quasi inviti traditioni theologorum morem gerentes, assignent quomodolibet et absque mentis firmitate aliquod rem et sacramentum (ita *Suarez* et *Lugo*)', aut conentur illud divellere ab ipsa contritione ac reponere in aliqua pace conscientiae (ita *Lugo* et *Pesch*), vel in aliquo ornatu (ita *Capreolus*), vel in aliquo titulo juridico (ita *Billot*)', aut ipsi actui contritionis assignent quandam exsanguem rationem rei et sacramenti, in qua nempe sola invenitur ratio signi et signati, expulsa ratione causae et causati.

Tot, summis labiis delibatae, inveniuntur sententiae de re et sacramento Poenitentiae, tacitis ceteroquin variis modis explicandi quomodo in ipsa contritione ea ratio proprie verificetur; ex quibus intelligitur ipsa rei non dissimulanda difficultas, quae dividit theologos de hac re disputare non dedignantes,²⁸ cogetque plures, uti *Suarez*, *Lugo* et *Sahnanticenses*, circa rem et sacramentum Poenitentiae totum fere colligere suam disputationem de ipso re et sacramento in genere.

Suarez difficultatem, qua vehementer premi videtur, sic proponit: "Quid autem sit [in Poenitentia] res et sacramentum simul, difficile explicatur, quia praeter haec duo quae diximus [i.e. signum confes-

:Plus aequo *Gonct* momentum hujus quaestionis deprimit, cum, breviter assignatis duabus solutionibus, ait: "Sed in re levi et fere arbitraria, magisque ad modum loquendi pertinente, quam ad rem ipsam explicandam, non est diutius immorandum" (Clypeus, v. 6, De Poenit., disp. 1, a. 4, §3, n. 73).

sionis cum absolutione et remissio peccatorum], nihil in hoc sacramento invenitur; neque in omnibus, quae hactenus declaravimus, aliquid est, quod simul sit et effectus, et signum in hoc sacramento. Posset ergo aliquis difficultate superatus negare inveniri in omnibus sacramentis aliquid, quod sit res et sacramentum simul; quia non est ulla generalis ratio, quae cogat ad hoc constituendum in omnibus sacramentis. Communis enim ratio sacramenti hoc non postulat, sed sufficienter salvatur inter signum et signatum, sicut ea quae sunt ad aliquid, inter relationem, et terminum; et signum dicitur sacramentum, signatum autem dicitur res; ergo nihil est propter quod oporteat illud medium universaliter constituere. Unde neque ex Conciliis, aut Patribus illam generalem doctrinam habemus. . . Ita ergo facile possemus hac difficultate liberari, negando inveniri hoc tertium in hoc sacramento, quia necessarium non est. . . Nihilominus tamen Theologi communiter in omnibus sacramentis admittunt aliquod, quod sit res et sacramentum simul... Ne igitur sacramentum hoc extra regulam constituent, in illo etiam aliquid huiusmodi invenire conantur. . . Non est ergo nobis ab eorum sententia recedendum, ne difficultatem effugere videamur.”²⁰

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

PRIMA SENTENTIA.

In hoc sacramento *non datur res et sacramentum*, nec est convenienter assignabile. Hanc sententiam, quae non displicet Suaresio (1. c.) et in quam de cetero facile post *Lugonem* (infra cit.) inclinent defensores moralis causalitatis sacramentorum, tenuerunt *quidam veteres*, quos refert et impugnat Paludanus (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 2).

SECUNDA SENTENTIA.

Res et sacramentum, in hoc sicut in ceteris sacramentis (saltem characterem non imprimantibus), est quidam *animi ornatus*. Ita omnes antiqui theologi defensores dispositivae ac physicae causalitatis sacramentorum. nominatim *Alex. Ilalensis* (Summa Theol., p. 4, q. 5, n. 4), ipse *S. Thomas junior* (mox cit.), *Capreolus* (In 4 Sent., dist. 22, q. 1, a. 3) et *Paludanus* (In 4 Sent., dist. 14, q. 1). Cum tamen plures ex his doctoribus, v.g. *S. Thomas*, dicant etiam, contritionem esse rem et sacramentum Poenitentiae, eorum sententia ita videtur intelligenda, ut dicant rem et sacramentum formaliter esse ornatum, qui materialiter identificatur cum contritione, ut animadvertimus in tractatu De sacr. in gen., art. 20 (p. 321 sq.).

¹ De Poenitentia, disp. 18, sect. 5, n. 1–3, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 395 sq.

Ad rem 5. *Thomas junior, In 4 Sent., dist. 1, q. 1, a. 4, q. 1*: “Alii dicunt, quod ex sacramentis duo consequuntur in anima. Unum quod est sacramentum et res, sicut character, vel aliquis ornatus animae in sacramentis in quibus non imprimitur character, aliud quod est res tantum, sicut gratia. Respectu ergo primi effectus sunt sacramenta causae aliquo modo efficientes; sed respectu secundi sunt causae disponentes tali dispositione quae est necessitas, nisi sit impedimentum ex parte recipientis; et hoc videtur magis theologis et dictis sanctorum conveniens” (cf. infra citanda verba S. Doctoris de contritione ut re et sacramento ex dist. 22 ejusdem Commenti).

TERTIA SENTENTIA.

Res et sacramentum est quidam *titulus juridicus* exigitivus gratiae. Ita *Billot* aliique moderni fautores dispositivae et intentionalis causalitatis sacramentorum, inter quos praecipue *Van Noort-Vcrhaar*. Hi, non secus ac praecedentes doctores, nescis qua logica necessitate, ita talem titulum alligant contritioni, ut dicant rem et sacramentum esse contritionem prout vi absolutionis efficitur titulus ad remissionem peccatorum. Ceterum, haec sententia, quod attinet tum ad causalitatem sacramentorum, tum ad rem et sacramentum, est quaedam moderna, nec valde felix, restauratio praecedentis, et a saeculis defunctae, doctrinae de causalitate dispositiva, ut notavimus in tractatu *De sacr. in gen.*, art. 10 et 20.

Ad rem *BILLOT*: “In Poenitentia sicut in aliis sacramentis distinguitur sacramentum tantum, res et sacramentum, et res tantum. *Est autem res et sacramentum, ipsa interior peccatoris poenitentia, prout vi absolutionis iuridice efficitur titulus* exigens, modo aliunde obex non adsit, remissionem peccati et divinae condonationem offensae. Quare hoc sacramentum, non secus ac caetera, iustificare dicendum est instrumentaliter dispositive.

“Communis est doctrina veterum, esse in omnibus sacramentis ‘aliquid quod est sacramentum tantum, aliquid quod est res et sacramentum, aliquid vero quod est res tantum’ [q. 84, a. 1], ut constat ex dictis in priori tomo, in disputatione de sacramentis in communi. Quorum terminorum legitima interpretatio ponit aliquid quod mediat inter sacramentum exterius et effectum gratiae, quasi de utriusque extremi ratione participans. Dum enim immediate significatur et infallibiliter causatur per ritum externum valide positum, fit vicissim signum et causa exigitiva gratiae sacramentalis, in qua, modo obex non obstat, processus causalis terminatur. Hinc apparet quam intime doctrina de *re et sacramento* cum modo causalitatis a veteribus asserto [i.e. causalitatis intentionalis] connectatur. Nam ex quo inceperunt vulgari in scholis opiniones adstruentes immediatam habitudinem sacramentorum ad effectum gratiae sive physice sive moraliter influendum, *res et sacramentum* adhuc quidem nominari consuevit, sed non remansit quoad formalem rationem quam nomen importat, nec potuit amplius in omnibus sacramentis, et speciatim in Poenitentia, etiam materialiter assignari.

“In praesenti igitur propositum intentionis est demonstrare: Trimo, quod sacramentum Poenitentiae non significat, adeoque, non causât *immediate* ipsam remissionem peccati. Secundo, quod *immediatum* eius significatum simul et causatum, non est nisi interior poenitentia, prout effecta vi clavium titulus exigens desitionem imputationis offensae et restitutionem gratiae. Tertio, quod ex consequenti, is causa-

litatis modus huic sacramento competere dicendus est, qui caeteris omnibus ab antiquioribus theologis attribuitur.”³⁰

IA4AΓ *NOORT-VERHAAR* tria Billot argumenta sic breviter et apte resumit:

“Probatur. 1. *Ex natura iudicii in genere*. Nam in omni iudicio sententia judicialis nihil aliud est quam jus dicere ideoque absolvere judicialiter non immediate significat et causât solutionem rei in actu secundo, sed tantum in actu primo, i.e. facit ei jus ut pro innocente habeatur et liberetur. Ita ergo in Poenitentia, quae per modum iudicii est instituta, legitima expositio sententiae judicialis debet esse: ‘ego te absolvo judicialiter a peccatis tuis’, i.e. ‘ego iudex facio tibi jus secundum quod debitum est ut peccatum remittatur’. In iudicio autem humano sententia iudicis fundamentum habet in factis allegatis, quae facta sunt in posterum titulus iuridicae imputationis vel non-imputationis. In sacramento Poenitentiae vero fundamentum absolutionis iudicis non est nisi poenitentia iuridice cognita; ergo *poenitentia interior* vi absolutionis sacramentalis fit titulus iuridicus de se exigens remissionem peccati.

“2. *Ex natura specifica iudicii in Poenitentiae sacramento*. Si sententia absolutionis significaret et causaret immediate remissionem peccati, necesse esset ut haec sententia fundaret super cognitionem moraliter certam illius dispositionis seu interioris poenitentiae, quae requiritur ad remissionem peccati in actu secundo seu ad fructuosam susceptionem sacramenti. Atqui cognitio moraliter certa hujus dispositionis (n.p. attritionis appetitive summae) regulariter confessario impossibilis est. Ergo immediatus effectus absolutionis sacramentalis non potest esse ipsa remissio peccati, sed ad summum titulus exigens remissionem, dummodo non obstat obex.

“3. *Ex natura sacramenti*. Ut sciatur, quid ritus externus immediate significet, non sola forma, sed materia simul cum forma consideranda est. Atqui per materiam Poenitentiae, n.p. actus poenitentis, non significatur immediate peccati remissio, sed semper poenitentia interior. Ergo, si actus poenitentis pertinent ad essentiam sacramenti, dicendum est significatum immediatum ritus externi esse poenitentiam interiorem, prout vi absolutionis elevatur ad titulum exigentem peccati remissionem. Quod autem significatur immediate, etiam immediate efficitur. Ergo.”³¹

QUARTA SENTENTIA.

Res et sacramentum Poenitentiae nihil aliud est quam *reconciliatio cum Ecclesia*, cum qua consequenter et infallibiliter connectitur collatio gratiae justificantis, quae est res hujus sacramenti.

Ita recenter *De la Taille* (Mysterium fidei, Parisiis, 1921, p. 581, in nota) et praecipue *B. Xiberta* O. Carm.C., qui in suo opere *Clavis Ecclesiae* docet “infusionem gratiae deletivae peccati esse finem sacramenti ejusque excellentissimum effectum, ordine tamen causalitatis intercedere alium effectum immediate significatum et causatum per sacramentum, videlicet reconciliationem cum Ecclesia, *ita ut absolutio dici possit: sententia judicialis ecclesiastica quae peccatorem redintegrat inter veros Ecclesiae filios*, qui ejus amicitia divinisque bonis quorum ipsa est dispensatrix sine hypocrisi, seu, ut ajunt, sine fictione fruuntur; quam sententiam cum ex promissione Jesu Christi, tum ex connexionione divinitus instituta infallibiliter comitatur restaura-

** De Ecclesiae Sacramentis, t. 2, thes. 4, Romae, 1929, p. 45 sq.

† De Sacramentis, v. 2, Hilversum in Hollandia, 1940, p. 72 sq.

tio amicitiae Dei, et participatio bonorum caelestium, imprimis gratiae sanctificantis”.³²

QUINTA SENTENTIA.

Res et sacramentum Poenitentiae non est contritio sed quaedam interna *pax conscientiae*, sicut res et sacramentum Extremae Unctionis est quaedam alleviatio animi vel sanitas corporis.

Ita *Lugo*, cui vix unus vel alter modernus, uti *Pesch*, timide suffragatur.

LUGO, propositis ac rejectis sex modis quibus alii theologi explicant contritionem esse rem et sacramentum, concludit: “Igitur, ut defendamus illam communem divisionem in omnibus sacramentis, et assignemus aliqua ratione quidquam, quod in sacramento poenitentiae sit res et sacramentum simul, possumus id aliquo modo deducere ex doctrina *concilii Tridentini* sess. xiv. c. iii. ubi de re hujus sacramenti sic dicitur: ‘Sane vero res, et effectus hujus sacramenti, quantum ad ejus vim, et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis, et cum devotione hoc sacramentum suscipientibus conscientiae pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet.’ In quibus verbis videtur Concilium eodem modo loqui de hac conscientiae pace in ordine ad hoc sacramentum, sicut postea agendo de extrema-unctione in eadem sess. c. ii. dixit, sanitatem corporis esse illius effectum et rem. Nam sicut ibi dixit, quod sanitas corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur gratiam illius sacramenti, sic hic dicit, quod pax conscientiae interdum in viris piis cum devotione hoc sacramentum suscipientibus consequitur reconciliationem cum Deo. Nam sicut est proprium cibi delectare palatum, et ideo eucharistia affert saepe dulcedinem spiritualem, quae est secundarius effectus, ut colligitur ex Eugenio IV. in decreto illo unionis post *concilium Florentinum*: sic est proprium reconciliationis factae pacem, et tranquillitatem causare: uterque tamen effectus impediri potest, et solet propter varia impedimenta intrinseca, vel extrinseca, *sicut ergo supra cum communi multorum sententia diximus, sanitatem corporis esse rem et sacramentum in extrema-unctione, quia significat et significatur; sic eodem fundamento dicere possumus, in sacramento poenitentiae pacem illam internam esse rem et sacramentum, quia et significat et significatur*; significat quippe pacem restitutam cum Deo per gratiam, et remissionem peccati: significatur autem per partes hujus sacramenti, nempe per materiam et formam. . .

“In *extrema-unctione* multi theologi communiter, ut supra vidimus, dicunt, rem et sacramentum esse alacritatem internam, quam aegrotus experitur; quae tamen alacritas consistere debet in actibus internis, sive deliberatis, sive indeliberatis. Alii vero effectus, qui ex se non habent hanc concomitantiam cum sacramento, sed postea dantur, non videntur facere unum cum ipso sacramento, et ideo non sunt pars in illa divisione, qua sacramentum dividi solet in illa tria [i.e. sacramentum tantum, rem et sacramentum, rem tantum]. Cum ergo pax, et serenitas conscientiae sit ex illis effectibus, qui in talibus circumstantiis comitantur ipsum sacramentum poenitentiae, sicut alacritas interna comitatur extremam-unctionem, non immerito possumus illam dicere rem et sacramentum in poenitentia, sicut alii theologi dicunt, alacritatem rem et sacramentum in extrema-unctione. Hoc autem satis est ad sustinendam illam communem theologorum divisionem, ad quam quaelibet proportio, vel congruentia sufficit.”³³

³²Clavis Ecclesiae. De ordine absolutionis sacramentalis ad reconciliationem cum Ecclesia, Romae, 1922, p. 12.

³³De sacramentis in genere, disp. 2, sect. 8, n. 166-169. Disp. Schol., t. 3, Parisiis, 1892, p. 315 sq.

PESCH scribit: “Quaeri potest, num hic etiam inveniatur *res et sacramentum*, i.e. aliquid, quod simul sit et *productum a sacramento* et significans gratiam, ut est in aliis sacramentis character. Sunt qui negent, sed communiter student tale quid assignare, ne quoad hanc rem hoc sacramentum penitus solitarium ponatur, cum in omnibus aliis non appareat specialis difficultas. Potest igitur dici *pax conscientiae* esse simul res et sacramentum: res, quia sine dubio producit hoc sacramentum, sacramentum, quia significat statum gratiae. Satis communiter dicunt cum 5. *Thoma* (3, q. 84, a. 1 ad 3) contritionem internam esse rem et sacramentum. Sed difficile intelligitur, quomodo contritio producat vel significetur sacramento. Dicunt contritionem secundum se esse sacramentum tantum; prout autem elevetur per absolutionem, esse simul rem sacramenti, quatenus vi formae efficiatur causa moralis exigens gratiam. *Si vis, ita concipe*; in se tota res non est magni momenti”.³⁴

SEXTA SENTENTIA.

Res et sacramentum Poenitentiae est formaliter *ipsa interior contritio*.

Ita *communiter alii theologi post S. Thomam*, tam intra quam extra ejus scholam, quamvis in varias discedant explicationes et nonnulli moderni, rem leviter tantum attingentes, vel sequentes falsum conceptum inductum a *Lugone*,^{3*} non servant proprium ac completum sensum rei et sacramenti, seu rationem non solum signi et signati, sed etiam causae et causati.

Jam *Petrus Lombardus* hanc sententiam explicite tribuit pluribus theologis sui temporis, eamque suam facere videtur, scribens: “Restat investigare quid in actione poenitentiae sit sacramentum et res. Sacramentum enim signum est sacrae rei. Quid ergo hic signum est? Quidam dicunt ut *Grandulphus*, sacramentum hic esse quod exterius tantum geritur, scilicet exterior poenitentia quae est signum interioris poenitentiae, scilicet, contritionis cordis et humiliationis. Quod si est, non omne sacramentum evangelicum id efficit quod figurat. Exterior enim Poenitentia non efficit interiorem: potius interior causa est exterioris. Sed ad hoc, inquiunt illi hoc esse intelligendum de illis sacramentis quae in novo Testamento instituta sunt: ut est sacramentum Baptismi. Confirmationis et Corporis Christi. Sacramentum vero Poenitentiae, sicut et Conjugii, ante tempus gratiae etiam a primordio humani generis fuit. Utrumque enim institutum fuit in primis parentibus.

“Item, si exterior Poenitentia sacramentum est. et interior res sacramenti, saepius praecedit res sacramentum, quam sacramentum rem. Sed nec hoc inconveniens est. Nam et in aliis sacramentis quae efficiunt quod figurant, hoc saepe contingit. Quidam autem dicunt exteriorem Poenitentiam et interiorem esse sacramentum, nec duo sunt sacramenta, sed unum, ut species panis et vini non duo sunt

“De Poenitentia, prop. 25, schol. 1, Praei, dogm., t. 7, n. 351, Friburgi Br., 1920, p. 176 sq.

: Qui scribit, l. c., n. 163: “Negatur . . . quod debeat semper id, quod est res, causari ab eo, quod dicitur sacramentum, sufficit quippe quod significetur.” Cf. nostrum tractatum De sacr. in genere, art. 20, p. 324.

sacramenta, sed unum. Et *sicut in sacramento corporis, ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse tantum sacramentum, scilicet exteriorem Poenitentiam, aliud sacramentum et rem, scilicet, interiorem poenitentiam; aliud rem, et non sacramentum, scilicet, remissionem peccatorum. Interior enim poenitentia, et res est sacramenti, id est exterioris Poenitentiae; et sacramentum remissionis peccati, quam significat et facit. Exterior quoque Poenitentia et interioris signum est. et remissionis peccatorum*” (M.L. 192, 898 sq.).

S. Thomas, perficiens suam doctrinam de re et sacramento una cum doctrina de causalitate sacramentorum (ut dictum est in tractatu De sacr. in gen., art. 20, p. 322-324), concinne non minus quam profunde scribit in *q. 84, a. 1, ad 3*: “Etiam in poenitentia est aliquid quod est sacramentum tantum, scilicet actus exterius exercitus tam per peccatorem poenitentem, quam etiam per sacerdotem absolventem; res autem et sacramentum est poenitentia interior peccatoris; res autem tantum et non sacramentum est remissio peccati; quorum primum totum simul sumptum est causa secundi; primum autem et secundum sunt quodammodo causa tertii.” Confer haec cum his quae habet de re et sacramento Baptismi in *q. 66, a. 1*.

Ad explicationem autem mentis S. Doctoris afferri possunt quae ipse docuerat in Commento super Sententias, dempta tamen supra relata sententia de ornatu, quam ipse postea dereliquit quamque de cetero profert non directe ubi agit de re et sacramento Poenitentiae (dist. 22), sed ubi de re et sacramento in genere (dist. 1).

In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 1, q. 2, Sed contra — Praeterea: “Illud quod immediate causât effectum sacramenti, est res exterioris sacramenti, sicut patet de caractere. Sed poenitentia interior est quae immediate causât remissionem peccatorum, quae est ultima res huius sacramenti.”

Ibid., sol.: “Res sacramenti cujuslibet suo sacramento, cujus dicitur res, proportionatur. Exterior autem poenitentia, quae est sacramentum tantum in poenitentia, est sacramentum ut signum tantum ex parte actus poenitentis, *sed ut signum et causa simul, si conjungatur actus poenitentis cum actu ministri*; et ideo interior poenitentia est res exterioris poenitentiae; sed ut significata tantum per actus poenitentis; ut significata autem et causata per actus eosdem, adjuncta absolute ministerii, per quam aliquo modo homo ad gratiam disponitur; sicut etiam in sacramento eucharistiae corpus Christi verum est res significata tantum per species panis et vini, sed causata per verba ministri: et illa duo simul conjuncta, sunt *signum et causa*.”

Ibid., ad 1: “Poenitentia interior potest considerari dupliciter. Uno modo prout est quidam actus virtutis; et sic interior poenitentia est

omnino causa exterioris; sicut etiam in aliis virtutibus actus interiores sunt causae exteriorum. Alio modo prout est actus operans ad sanationem peccati; et sic pertinet ad poenitentiam sacramentum; et ita interior poenitentia non est causa exterioris, sed *effectus vel signatum ipsius*: non enim habet efficaciam operandi contra morbum peccati, nisi ex suppositione propositi exterioris poenitentiae et absolutionis desiderio; quamvis poenitentia interior contra morbum peccati operans praecedat tempore exteriorem poenitentiam, sicut justificatio a peccato interdum praecedit sacramentum baptismi propter ipsius propositum.”

Ibid., ad 2: “Quamvis poenitentia interior, ut est actus quidam virtutis, naturaliter significetur per exteriorem, tamen inquantum est sanativus morbi, sic ex institutione habet per haec signa causari et significari.”

In explicatione hujus doctrinae S. Doctoris THEOLOGI IN L4-RIOS ABEUNT DICENDI MODOS, quorum quinque enumerantur a Suaresio, sex vero a Lugone. Salmanticenses autem, propriam sententiam explicaturi, nervose scribunt: “Objectio est ista [scilicet: poenitentiam interior non posse dici rem et sacramentum, seu causatum per poenitentiam exterior, cum ipsa sit causa istius], tam varie a variis interpretibus D. Thomae soluta, ut nec facile, nec utile sit tot dicendi modos in fascem reducere, et multo minus examinare, tot enim distinctiones aliqui aggerunt, in quo eminet Cajetanus, ut rem jam diu a D. Thoma explicatam, tenebris potius offundant, quam illustrent. Quocirca illis omnibus rescissis, vel apud Cajetanum, Ferrariensem. Arauxo, Soto, Suarez, Dicastillo invicem divisos, cui per otium licuerit, videndis, nobis sufficere videtur objectam difficultatem S. Doctorem praevidisse, ac diluisse. Cui autem illius solutio non placuerit, investiget meliorem, si se viderit doctiorem.”³⁰

Omnes praedicti dicendi modi, in quorum enumeratione et attributione frustra insudare videntur Lugo et Suarez, ad tres praecipuos logice reduci possunt, juxta modos quibus concipi potest interior contritionem subici influxui sacramenti.

PRIMUS MODUS. Virtute sacramenti *producitur actus perfectae contritionis* (vel saltem ejus intensio, ubi sacramentum suscipiatur cum ipsa perfecta contritione), quo mediante inducitur ultimus effectus infusionis gratiae et remissionis peccatorum. Quod quidem dupliciter intelligi potest, ita nempe quod actus contritionis simpliciter antecedit gratiam, vel ita quod sequatur efficienter a gratia et tamen antecedit gratiam ut remissivam offensae, in ratione causae dispositivae et satisfactoriae, juxta dicta in art. 14 (tom. 1, p. 369-374). Talis igitur actus

perfectae contritionis (vel ejus intensio) est res et sacramentum, utpote effectus sacramenti et causa remissionis peccatorum.

Ad hoc reducitur sententia *aliquorum*, tacito nomine a Salmanticensibus relatorum, qui “docent attritionem ita per modum partis sufficere [ad sacramentum], quod ad eam nihilominus non sequitur immediate justificatio, sed mediate, quia virtute sacramenti ex actu imperfecto attritionis fit immediatus transitus ad actum perfectum contritionis tanquam ad proportionatam et ultimam dispositionem pro gratia sanctificante.”³⁷

Inter modernos hanc sententiam signanter docet *Diekamp*, scribens: “Sacramentum poenitentiae attritum reddit contritum et contritum reddit magis contritum. A. v.: hoc sacramentum cum attritione susceptum, quae tamen attritio condiciones ad attritionem sacramentalem requisitas habere debet, in anima suscipientis ex opere operato actum contritionis producit; cum contritione susceptum altiorem hujus contritionis gradum producit. Contritio igitur semper est inter effectus sacramenti poenitentiae, quod movendo et informando ad contritionem excitandam concurrit atque ad talem actum contritionis incitat, qui gradui gratiae habitualis per sacramentum infusae proportionatur...

“Christus sacramentum poenitentiae misericordia et clementia erga peccatores motus instituit, ut facilius possent salvari. Sed non esset alleviatio sed magna aggravatio, si absolutio sacramentalis dari non posset nisi supposita contritione perfecta. . . Sed alleviatio, quam Christus praestitit, intelligi non debet, ac si in justificatione sacramentali nullus omnino actus contritionis perfectae requiratur sicque Salvator in re tanti momenti minus quam antea exigit. Res potius ex opposito se habet. Dominus plus exigit, sed tantas gratias nobis largitur, ut omnis, qui ei adhaeserit, ubique hoc verbum Domini verum esse percepturus sit: ‘Jugum meum suave est et onus meum leve’. Nullus peccator in sacramento poenitentiae justificatur absque actu contritionis perfectae; sed *ipse hic actus est sacramenti effectus*. Secundum S. Thornam 3, q. 84, a. 1 ad 3, primus effectus (res et sacramentum) *sacrameizti poenitentiae est poenitentia interior peccatoris*, i.e. virtus infusa poenitentiae, cujus primus et praestantissimus actus est contritio perfecta”³⁸

SECUNDUS MODUS. Virtute sacramenti *attritio quodammodo essentialiter mutatur in contritionem*, non quidem per physicam corruptionem attritionis et generationem contritionis, sed per essentialem mutationem in ordine morali, quatenus idem physice actus attritionis,

³⁷*Salmanticenses, De Poenitentia*, disp. 7, dub. 1, §8, n. 63, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 84.

³⁸Theol. Dogm. (cura A. Hoffmann), v. 4, §44 et §47, Parisiis, 1946, p. 289 et 317.

qui antea erat insufficiens ad justificationem, fit contritio seu proxima dispositio ad justificationem. Quae quidem contritio est res et sacramentum. utpote effectus sacramenti et causa justificationis.

Ad hoc reducitur explicatio *Cajetani* et *Soto*, quibus accedit *Suarez*.

Juxta Cajetanum, attritio (seu potius contritio naturalis et acquisita, juxta dicta in art. 24, p. 30), manens eadem quoad substantiam actus, per influxum Dei operantis in sacramento transfertur ad hoc ut sit proxima dispositio ad justificationem (et subsequenter informatur a supervenienti gratia et charitate). Unde res et sacramentum est ipsa attritio prout Deus, medio influxu sacramentali, dignatur ea uti ad remissionem peccatorum. Deus scilicet utitur duobus instrumentis ad invicem subordinatis et in invicem influentibus, quatenus prius influit in sacramentum (cujus pars est ipsa contritio) et subinde per ipsum sacramentum influit in contritionem, faciendo ut ipsa habeat influxum in remissionem peccatorum seu elevetur ad hoc ut sit proxima dispositio justificationis.

Ita collatis verbis *Cajetani* quae retulimus in art. 16 (tom. 1, p. 404 sq.) ex ejus Quaest. de contritione, quaes. 1, n. 5, cum sequentibus ex Comm, in 3 p., q. 84, a. 1-2: “Modus autem quo hoc fit, est quod Deus utrinque operatur. Concurrit siquidem ex parte poenitentis ad interiorum poenitentiam, inspirando illam, ut in littera [S. Thomae, a. 1, ad 2] dicitur, non solum secundum se, sed etiam in ordinem ad sacramentum: quod ex eo patet quod ex interiori motu poenitens subiicit se clavibus. Et rursus concurrit Deus ex parte sacramenti, ordinando sacramentales actus exteriores ad interiorum poenitentiam, dum utitur sacramento ipso ad excitandum et perficiendum interiorum actum poenitentis: sic enim excitando et perficiendo facit de attrito contritum, dum, *mediante sacramento, utitur etiam interiori actu poenitentis ad remissionem peccatorum; per hoc enim fit interior poenitentis actus res et sacramentum*. Et per hoc apparet quod sacramentum significat et causât interiorum poenitentiam; et interior poenitentia sic causata significat et causât remissionem peccatorum. Sunt enim haec instrumenta subordinata principali agenti, Deo scilicet: sicut baculus quo moveo lapidem, est instrumentum subordinatum alteri instrumento, puta manui, qua moveo baculum, etc.”

Juxta Soto (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 1), quem approbat *Gonct* (Disp. 1, a. 4, §3), attritio dupliciter considerari potest, scilicet ut informis, ac ita est pars sacramenti et praecedit gratiam, et *ut formata* per gratiam causatam a sacramento, ac ita est res et sacramentum; res quidem, quia haec informatio sicut ipsa gratia causatur a sacramento; sacramentum vero quia, quamvis subsequatur gratiam a qua informatur,

tamen praecedit natura remissionem peccatorum quae fit per gratiam quaeque est ultimus ac principalis effectus in quem tendit sacramentum.

Suarez autem obscuriorem hanc addit explicationem: “Clarius vero existimo dici posse, explicando seu moderando opinionem Cajetani, interiorem poenitentiam, sive attritio sit, sive contritio, ut informem et secundum se esse sacramentum seu partem sacramenti, *ut formatam vero per gratiam sacramentalem* esse rem sacramenti. Nam, si erat attritio, fit contritio, non intrinsece, sed extrinsece tantum, ut supra explicatum est [Disp. 5, sect. 3]; si vero erat contritio, fit moraliter dignior et meritoria gloriae, quod satis est, ut sub ea ratione dicatur effectus sacramenti; et ita cessant objectiones contra Cajetanum.”³⁹

TERTIUS MODUS. Virtute sacramenti, *contritio accidentaliter perficitur per aliquem modum vel vim*, et sub hac ratione est res et sacramentum atque distinguitur a seipsa ut est pars sacramenti. Ita praecipue *Salmanticenses et Joannes a S. Thoma*.

Salmanticenses aiunt contritionem per virtutem sacramenti accipere quemdam modum majoris intensionis vel perfectionis vel alterius formalitatis, ratione cujus distinguitur modaliter a seipsa, sicut includens ab incluso, et elevatur ad hoc ut sit dispositio ad justificandum, non quomodolibet sed modo sacramentali et per collationem gratiae sacramentalis, quae distinguitur a gratia communi. Ad rem ipsi:

“Responsio . . . S. Doctoris [In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 1, q. 2, ad 2, cit. in p. 138] . . . est actum contritionis internum posse considerari dupliciter, vel ut est actus virtutis Poenitentiae, vel ut est actus cooperans ad depulsionem peccati. Primo modo est causa exterioris, et iste signum naturale illius, ut . . . docuit Angelicus Praeceptor inibi ad 2 dicens, ‘quod quamvis Poenitentia interior, ut est actus quidam virtutis, naturaliter significetur per exteriorem; tamen in quantum est sanativus morbi (quae est secunda ejus consideratio) sic ex institutione habet per haec signa causari’. Unde constat duplex ejusdem contritionis acceptio, secundum quarum unam contritio interior non est causa, sed effectus contritionis exterioris conjunctae cum absolutione, quo pacto est actu pars ipsius Sacramenti: et secundum aliam, quae est prima, contritio interior est causa exterioris. Juxta quam doctrinam haud obscure intelligitur in una et altera contritione interiori; et exteriori inveniri sub diversa ratione, et rationem causae, et rationem effectus: siquidem contritio interior ut sanativa peccati, est effectus contritionis externae, quae cum absolutione concurrit, et quasi elevat contritionem internam, ut cum effectum, quantum est de se, nisi fuerit obex, inducat gratiam: et hoc modo significatur Sacra-

mentaliter, et ad placitum per contritionem externam. Ipsamet vero interior contritio secundum quod contritio est, et non explicat vim sanativam peccati medio Sacramento, est quidem causa contritionis externae secundum se itidem acceptae, quin explicet conjunctionem cum Sacramento, et vim sanativam Sacramentalem illius. Et hac ratione significatur naturaliter, et non sacramentaliter per contritionem exteriorem . . .

“[Potest] considerari actus poenitentiae secundum praedicata essentialia, quo pacto oritur a virtute essentialiter accepta, et est signum naturale illius: et insuper secundum ordinem accidentaliter adjectum a Christo Domino, sub qua ratione importat votum ipsius Sacramenti, non vero actuale ipsius elevationem, motionem, et significationem; haec quippe non nisi in ipsius Sacramenti exercitio, et mediis actibus externis sub absolutione ei adveniunt. Et secundum hanc ultimam considerationem, secundum quam supra seipsam primo modo acceptam addit praedictas elevationem, motionem, et significationem, et insuper rationem dispositionis quantum est de se, ad gratiam Sacramentalem, ad quam extra Sacramentum non est dispositio, habet rationem effectus Sacramenti, et partium sensibilibus ejus, et est res illius. Est vero causa actuum externorum secundum se, vel ut importat praecise votum Sacramenti, non vero elevationem, motionem, et significationem Sacramentalem, quae solum reperiuntur intra Sacramentum. Inter haec vero datur distinctio realis, et includentis ab incluso, et ad minus modalis, vel entitativa, quarum quaelibet excludit vitium circuli, ut constat in aliis causis, et quod magis ad rem pertinet, in Sacramento Eucharistiae in quo Christus concurrit instrumentaliter ad se ipsum constituendum sub speciebus, ob eandem, et non majorem distinctionem . . .

“Si ulterius progrediendo addamus eam motionem, et elevationem tendere praecipue ad causandam gratiam ex opere operato, et simul ex opere operantis, arduum non erit in ipsa poenitentia interiori recognoscere rationem dispositionis ad majorem gratiam ex uno, et altero capite obeundam; quae nequit esse aliud quid, quam *modus aliquis vel majoris intentionis in ipso Sacramento receptae, vel majoris perfectionis, aut alterius formalitatis*, ratione cujus adsit distinctio modalis in eademmet contritione interiori ut est effectus Sacramenti a se ipsa ut est causa actuum exteriorum. Unde remanet omnino vera solutio D. Thomae, quin vel vitii, vel falsitatis redarguatur, ut redargui faciliter possunt ab aliis excogitatae, nisi ad hanc omnium solidissimam et planissimam reducantur.

“Nec . . . obest, si . . . objicias contritionem sub omni consideratione adversari peccato, et in ipsius destructionem conari: atque ideo male distinguere in ea illam duplicem acceptionem. Nam contra est, quod

contritio ut est actus virtutis solum ex opere operantis tendit ad excludendam maculam: ut vero est pars Sacramenti ex opere operato habet esse sanativam, et ei ut proprius effectus respondet gratia Sacramentalis, modaliter distincta ab essentia gratiae. Et hoc pacto additur etiam novum augmentum gratiae sacramentaliter ex opere operato productae; alioqui Sacramenta non majorem inducerent gratiam ex opere operato, quam conveniret actibus poenitentis ex opere operantis: quod esse falsum nemo ambigit. Unde liquet intervenire realem distinctionem et ratione gratiae Sacramentalis, et ratione intensioris gratiae. Et haec distinctio in termino supponit assignatam distinctionem in ipsis actibus poenitentis.”⁴⁰

Joannes a S. Thoma eandem sententiam, minus tamen determinate, proponit:

“Contritio, seu poenitentia interior habet omnes conditiones requisitas, ut sit res et sacramentum simul: ergo. Antecedens probatur, nam in primis est aliquid interius, non sensibile in se, ut de se manifestum est. Similiter est aliquid significativum gratiae, quia ordinatur ad remissionem peccatorum, quae utique fit per gratiam, ut enim diximus ex Tridentino requiritur ex institutione Christi ad plenam et perfectam remissionem peccatorum: ergo maxime ordinatur ad illam, ut est apta ad significandum et causandum illam.

“Denique est aliquid causatum a sacramento, quia licet attritio ex natura sua disponat ad gratiam; vel etiam causetur ab ea, si sit contritio perfecta, tamen quod causet gratiam ex opere operato, et quod causet gratiam sacramentalem, ut sacramentalis est, non habet ex natura sua antecederet ad sacramentum, sed ex ipso sacramento id participat, quatenus est instrumentum passionis Christi, quae est opus operatum, in cuius virtute causatur gratia sacramentorum: ergo quod contritio tali modo causet gratiam sacramentalem, non habet ex sua natura, et independenter a sacramento, sed ex aliqua derivatione ab ipso: et sic attritio, ut derivata et perfecta a sacramento, ut possit tali modo causare gratiam, est effectus sacramenti: nec subsequitur gratiam illam, sed antecedit. . .

“(Cum autem obicitur quod res et sacramentum debet esse effectus causatus a sacramento, quod non convenit contritioni, respondetur] quod illa . . . conditio intelligenda est in sensu formali, scilicet, quod res et sacramentum debet esse effectus sacramenti sub aliqua formalitate, non sub omni: sicut in matrimonio vinculum inter virum et uxorem non est res et sacramentum, prout praecise oritur ex contractu naturali, sed quatenus elevatur ex sacramento ad significandum con-

⁴⁰ De Poenitentia, disp. 1, dub. 2, § 6, n. 111. 113. 114, Curs. Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 56 sq.

junctionem Christi et Ecclesiae; et corpus Christi non absolute in se. sed quatenus sacramentatum et conjunctum verbis et speciebus, est res et sacramentum eucharistiae, et effectus ipsorum verborum et sacramenti: sic ergo si dolor internus consideretur ut praecise est actus virtutis, et ex institutione Christi ordinat et subjicit poenitentem clavibus Ecclesiae, et sic efficit confessionem, hoc modo est causa illius, et pars informans ipsam confessionem et sacramentum constituens: si vero consideretur non solum prout efficit confessionem, sed prout conjungitur et subordinatur absolutioni, sic accipit vim specialem ad causandum ex opere operato gratiam sacramentalem poenitentiae, ut talis est, et hoc modo est effectus sacramenti seu absolutionis, potestque esse res et sacramentum simul, licet in alia consideratione ipse dolor sit pars sacramenti, et causa confessionis, non absolutionis. Quid sit autem illa vis, et ordinatio ad causandum gratiam ex opere operato, statim dicemus [cf. verba infra citanda, p. 147 sq.].

“Quando contritio est formata per gratiam ante susceptionem sacramenti, causatur et formatur ab ipsa gratia, non prout sacramentalis est, et collata ex opere operato, sed a gratia communiter sumpta, id est, secundum quod causât communes effectus independentes a sacramentis, qui etiam dabantur ante instituta sacramenta, sicut est facere sanctum, dare jus ad gloriam, remittere peccata, etc. sunt tamen alii effectus speciales gratiae, qui vocantur sacramentales; et diversi effectus dantur per diversa sacramenta, sicut per baptismum datur gratia regenerativa, per eucharistiam cibativa, per poenitentiam sanativa; et sic per alia sacramenta; quae gratiae sacramentales entitative non distinguuntur a gratia santificante communi omnibus sacramentis, sed secundum diversos respectus, quibus homo in vita Christiana configuratur et assimilatur Christo, et secundum alias participationes gratiae, et auxilia quae recipiuntur per sacramenta. . .

“Habet [vero] contritio conjuncta sacramento operari, et causare gratiam ex opere operato, praeter illam quam causât ex opere operantis, prout procedit ex charitate: sic ergo dicimus, quod contritio procedens a gratia non procedit ab illa gratia, quae est res sacramenti, quin potius habet illam in voto, et tamquam rem futuram eam respicit, sed procedit a gratia communiter dicta, et respectu illius, a qua procedit, non est res et sacramentum, sed respectu gratiae quae datur ex opere operato, quae est aliquid ultra gratiam illam, quae datur ex opere operantis, id est. aliquis diversus gradus; et similiter respectu gratiae, prout sacramentalis est: hanc enim etiam causât et significat ipsa contritio ex conjunctione ad sacramentum, non ex natura sua, neque prout datur ex opere operantis praecise.”⁴¹

⁴¹ De Poenitentia, disp. 33, a. 5, n. 9. 10. 11. 15. 16, Curs. theol., t. 9, Parisiis, 1886 p. 622-624.

CONCLUSIO

Etiam in sacramento Poenitentiae datur res et sacramentum, nec in alio consistit quam in ipsa contritione, prout subicitur influxui sacramenti tendentis in effectum gratiae remissivae.

Probatur.

Dari in hoc sacramento aliquod rem et sacramentum, seu aliquem effectum medium inter sacramentum et gratiam, suadet tum analogia cum aliis sacramentis, tum constans affirmatio theologorum, qui immo. ut supra dictum est, non ex quadam subsequent! extensione et adaptatione ex aliis sacramentis deducta, introduxerunt hunc conceptum in hoc sacramentum, sed primitus in Poenitentia et in Eucharistia acute suspicati sunt et connaturaliter invenerunt existentiam rei et sacramenti, quam exinde ad alia sacramenta extenderunt, generalem doctrinam elaborantes; tum praecipue ac directe ex consideratione ipsius indolis poenitentialis hujus sacramenti, ex qua facile quoque detegitur ipsam interiorem contritionem esse hujusmodi elementum quod inquiritur et sub quam ratione illud in se realizet ac consummet.

Hoc enim sacramentum institutum est non ad substituendam poenitentiam hominis, sed ad eam sublevandam et adjuvandam, ita ut quae sit per se insufficiens ad justificationem et ad gratiam sanativam peccatorum, fiat talis per concursum divinum oblatum in sacramento. Unde id quod per se intenditur in hoc sacramento est justificare hominem non quomodolibet sed per hanc ipsius poenitentiam adjutam et elevatam, ita ut haec cadat media inter sacramentum et gratiam; facit nempe sacramentum ut contritio hominis perficiatur, ad hoc ut ex ipsius influxu dispositive, exercito una cum et sub efficiendi influxu sacramenti, gratia remissiva et sanativa producat.

Nihil ergo in ea interiori contritione desideratur ad hoc ut sit, ipsaque sola, et prout subest influxui sacramenti, verum ac propriissimum res et sacramentum. Prout enim per virtutem sacramenti redditur sufficiens dispositio ad gratiam sacramentalem. primo distinguitur a seipsa tum ut extrasacramentali tum ut parte sacramenti, nam sacramentum non incipit influere nisi postquam sit in esse constitutum per ipsam contritionem, una cum confessione et absolutione; secundo, est signatum et effectus sacramenti (res); tertio, est signum et causa dispositiva gratiae (sacramentum).

Nec juvat anxie quaerere quid aut quomodo contritio accipiat ab influxu sacramenti ut elevetur ac perficiatur in ratione dispositionis ad justificationem. Inapte enim fingitur ipsi succedere alius actus perfectioris contritionis, tum quia ipsa potest esse perfecta contritio,

in qua non attenduntur gradus in ordine ad justificandum, tum quia, si sit mera attritio, nequit ei succedere perfecta contritio nisi post infusionem gratiae quae tamen est ultimus effectus sacramenti.

Nec melius invocatur essentialis quaedam mutatio attritionis in perfectam contritionem secundum speciem moralem et informationem charitatis; nam contritio sacramentalis potest esse jam perfecta contritio, ut dictum est, et aliunde haec differt ab attritione secundum physicam substantiam sui actus et non tantum moraliter aut ex sola informatione charitatis.

Nec tandem necesse est recurrere ad aliquam qualitatem aut modum physicum quo accidentaliter informetur ac perficiatur contritio.

Sed simpliciter dicatur contritionem, cum et sub influxu sacramenti, hoc habere et hoc posse ut sit congrua dispositio ad susceptionem gratiae sacramentalis remissivae, adeoque *primo*, ut ratione sacramenti aequivaleat perfectae contritioni in ordine ad communem gratiam justificationis (si sit tantum attritio); *secundo*, ut superet ipsam perfectam contritionem in ordine ad effectum gratiae sacramentalis qualis, quippe quae nonnisi per sacramentum conferatur; *tertio*, ut tam intime connectatur cum sacramento ejusque influxu ut hic nonnisi dependenter ab ea intentionaliter exerceatur, quatenus ad hoc exercetur ut per talem influxum divinum compleatur et suppleatur insufficientia humanae dispositionis, et contritio fiat coram Deo sufficiens et congrua dispositio ad peccatorum remissionem seu ad gratiam sacramentalem remissivam peccatorum; *quarto*, ut ob hanc intentionalem ordinationem et connexionem inter contritionem et sacramentum, *influxus istius attingat quodammodo physice instrumentaliter ipsam contritionem*, quatenus haec sit instrumentum subordinatum, modificans ipsum influxum sacramenti tendentis in gratiam remissivam peccatorum,⁴² ita nempe quod non quomodolibet, sed contritionaliter et poenitentialiter, haec gratia conferatur per sacramentum. Nec refert quod contritio secundum se habeat solam rationem causae dispositivae, quae pertinet ad genus causae materialis; nam prout assumitur ut instrumentum modificans actionem sacramenti, elevatur ad ordinem causae efficientis, “dispositio [enim] . . . reducitur ad causam materiale[m], si accipiatur dispositio quae disponit materiam ad recipiendum; secus autem est de dispositione agentis ad agendum, quia illa reducitur ad genus causae efficientis” {*Suppi.*, q. 5, a. 7).

Et haec omnia involvuntur et innuuntur in simplici sed efficaci littera S. *Thomae* supra citati, praecipue in illis verbis: “Primum totum

⁴²“In tractatu enim De sacr. in gen., art. 10 (p. 193), dictum est propriam rationem instrumenti consistere in modificando actionem principalis agentis, vel superioris instrumenti si agitur de instrumento alteri instrumento subordinate.

simul [i.e. totum sacramentum, includens contritionem] est *causa*TM secundi [i.e. interioris contritionis]; primum autem et secundum sunt quodammodo causa tertii [i.e. gratiae]”, et “Poenitentia interior . . . *inquantum est [actus] sanativus morbi*, sic ex institutione habet per haec signa [poenitentiae exterioris quae componunt sacramentum] *causari* et significari.”

DICES. Ex ultima ratione assignata (Quarto) sequeretur *primo*, quod res et sacramentum sit non ipsa contritio sed modus ille elevationis qui ei superadditur, seu influxus quo ipsa instrumentaliter operatur; *secundo*, quod etiam confessio et satisfactio sint res et sacramentum, cum et ipsae suscipiant eundem influxum instrumentalem.

RESP. Ad primum. Ipsa elevatio contritionis, seu ipse influxus in ea susceptus, nequit esse res et sacramentum quia nequit in se subjectare duas rationes causalitatis et significationis, quibus constat conceptus rei et sacramenti; influxus enim secundum se non est causa aut causatum, sed exercitium causalitatis, vel, si placet, actio; nec est signum aut signatum, quia relatio (a qua signum dicitur) non subjectatur in ipsa actione sed in agente, etsi ratione actionis; unde influxus ille aut elevatio non est res et sacramentum, sed est ratio quare ejus subjectum, seu contritio, sit res et sacramentum.

Ad secundum. Confessio et satisfactio elevantur quidem ad causandam gratiam influxu instrumental!, non tamen ab ipso sacramento, cujus sunt partes constitutivae, sed ab ipso Deo elevante totum sacramentum, i.e. absolutionem et, ratione hujus tanquam formae, actus ipsos poenitentis; unde non sunt res et sacramentum, seu signatum et causatum ab ipso sacramento. Contritio vero dupliciter elevatur, primo a Deo prout est pars sacramenti, secundo ab ipso sacramento, et sic est res et sacramentum.

Ad rem *Joannes a S. Thoma*: “Ille modus elevationis, sive sit physicus sive moralis, non potest habere rationem signi sacramentalis interni per se solum, sicut neque impositio ipsa dicitur signum, sed vox ex impositione; neque in signis naturalibus ipsa relatio est signum, sed est ratio significandi, sicut dicitur signum fumus, aut character; sicque elevatio illa superaddita attritioni se habet quasi determinatio quaedam ipsius ad significandum ex opere operato gratiam, et sic non est ipsum signum internum, sed ratio seu determinatio, qua ipsa attritio redditur signum, non solum gratiae communiter dictae, sed gratiae sacramentalis ex opere operato, quod non habet ex natura sua. Id autem quod se habet ut res et sacramentum, non sufficit quod sit

TMQuomodo ratio causalitatis sit intelligenda tum inter sacramentum et rem-et-sacramentum, tum inter hoc et gratiam, dictum est in tractatu De sacr. in gen., art. 20, p. 332-338.

ipsa impositio, vel determinatio aut relatio significandi, sed necesse est quod sit ipsum signum internum, sicut patet in caractere, in corpore Christi sacramentato, etc. . . . Confessio, satisfactio et absolutio non recipiunt illam elevationem a toto sacramento, quia solum se habent tamquam partes sacramenti, cum praecise teneant se ex parte materiae. Id autem quod se habet ut res et sacramentum, non debet solum elevari ut pars sacramenti, sed ut effectus subsecutus ad totum sacramentum; et sic . . . dolor ille in quantum pars praecise non est res et sacramentum.”⁴⁴

Ex dictis manent essentialiter, quamvis summario modo, convulsae tum quatuor primae sententiae theologorum opinantium contritionem non esse rem et sacramentum, *tum tres praecipuae explicationes* quibus solet vera sententia defendi; illae enim illogice deflectunt a propria linea poenitentiae, in qua essentialia elementa hujus sacramenti unice inveniri possunt, ut aliunde ornatum, vel titulum, vel pacem, appellent ad dignitatem rei et sacramenti; hae vero inepte accumulunt super contritionem immutationes aut realitates, quibus ipsa non indiget in sua pura et simplici indole instrumentalis effectus et instrumentalis causae.

Praeterea, haec singillatim observa:

Sententia de ornatu animi, olim inventa ad fulciendam praecipue doctrinam de dispositiva et physica causalitate sacramentorum, jam diu ac laudabiliter a theologis derelicta et sepulta est. Ad praesentem quaestionem quod attinet, sic apte illam sententiam refutat *Cajetanus*:

“Dispositio . . . ad gratiam, quae . . . tantum ponderatur a ponentibus ornatum, tripliciter monstratur aliena ab ornatu. *Primo*, ex parte gratiae. Quoniam gratia non est talis forma in anima ut egeat alia forma praedisponente ad ipsam. Fallax siquidem imaginatio est putare quod, sicut lignum, si debet igniri, debet prius calefieri, ut calor disponat ad formam ignis, ita anima, si debet per gratiam fieri deiformis, debet prius ornari. Nullam siquidem talem dispositionem gratia exigit: ut patet in infantibus baptizatis, quibus infunditur gratia absque aliqua alia forma praedisponente. — Nec obstat character. Quoniam, ut ex supra dictis [q. 63, a. 4, comm., n. 2 et 3] patet, character non ponitur ut disponat ad gratiam. Quod eius subjectum, quod est intellectus, testatur: dispositio enim ad gratiam, quae est in essentia animae, non est in intellectu, ut de se patet.

“*Secundo*, ex parte adultorum, quibus tantum confertur sacramentum poenitentiae. Nam in adultis dispositio ad gratiam est proprius actus ipsius adulti: iuxta illud, ‘Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te’ [Augustinus, Serm. ad popul. 169, al. de Verb. Dom. 15,

“De Poenitentia, disp. 33, a. S, n. 14, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1886, p. 623 sq.

c. II]; et iuxta supra dicta in Secundo Libro [1-2, q. 112, a. 2; q. 113, a. 3] de justificatione impii.

“*Tertio, ex parte poenitentis.* Poenitens enim, inquantum poenitens, non disponitur nisi per actus poenitentiae: omnis enim alia dispositio per accidens se haberet ad poenitentem. Et propterea, si ornatus poneretur disponere, non nisi per accidens concurreret ad disponendum poenitentem. Quod autem est per accidens, non est per se tribuendum sacramento poenitentiae.

“Commentitius ergo videtur ornatus huiusmodi: sed, ut in littera dicitur, interior poenitentia est res et sacramentum” (In 3 p., q. 84, a. 1-2, n. 2).

Sententia de titulo juridico, in qua tantopere insistit et confidit Billot, jam generaliter refutata est in tractatu De sacr. in gen., art. 10 (p. 177-180) et iterum infra repellitur in art. 79, ubi de proprio sensu verborum absolutionis.

Ad tres ejus rationes, supra relatas, respondetur:

1. Sensus *primae rationis* valde obscurus est. Non intelligitur quid sibi velit illa solutio in actu secundo; si enim accipitur pro solutione a poena, haec non est essentialis ac praecipuus effectus sententiae judicialis, imo antecedit et fundat subsequentem effectum qui est jus ut homo pro innocente ab aliis habeatur. Sententia enim judicialis (jus dicere) est dictio seu declaratio culpabilitatis vel inculpabilitatis. habens vim juris seu ex qua aliquis declaratur et juridice efficitur reus vel innocens, ex quo sequitur primo quod ipse retineat talem obligationem vel jus; secundo, quod talis obligatio vel jus ab aliis agnoscatur; tertio, quod ejus poena auferatur vel incurratur. Similiter ergo iudicium absolutionis sacramentalis, in quantum est iudicium, consistit essentialiter in declarando et juridice efficiendo quod homo sit justus, et, in quantum est sacramentum, consistit eo ipso in id efficiendo realiter, quia sacramentum facit quod significat.

Quod etiam dicitur de fundamento cui adnectitur jus ut homo pro innocente habeatur, praecisione caret; proximum enim fundamentum et causa illius juris est ipsa sententia judicialis, seu juridica declaratio inculpabilitatis. Facta autem allegata, sunt elementa objecti de quo prius iudicat iudex discernendo, antequam de ipso primario objecto culpabilitatis vel inculpabilitatis iudicet sentiando. Similiter ergo in causa sacramentali contritio fit objectum discretionis sacerdotis, antequam de ipsa absentia reatus, seu de justificatione, feratur iudicium absolutionis.

2. Nec melior est *secunda ratio* deducta ex propria indole iudicii sacramentalis. Nam hoc est iudicium fori interni, in quo ipse peccator est sui accusator et testis; sicut ergo ipse poenitens potest habere

moralem certitudinem de sua dispositione (eam nempe moralem certitudinem late dictam quam theologi requirunt ad dignam suspensionem sacramentorum), ita eam potest habere ipse sacerdos, cum poenitens possit et debeat eam certitudinem illi communicare. Nec refert quod tum poenitens tum sacerdos quandoque in sua certitudine fallantur, ac ideo inaniter absolutio proferatur, quoniam id est per accidens, nec valet auferre propriam et intrinsecam efficacitatem absolutionis, ut dictum est de sacramentis in genere in proprio tractatu (art. 2, p. 68).

3. *Tertia quoque ratio* fallax est. Exteriores enim actus poenitentis, qui ex se immediate significant solam interiorem contritionem, prout informantur verbis absolutionis fiunt essentialis materia sacramenti, seu elevantur ad aliquid altius significandum, quod per ipsam absolutionem exprimitur. In sola enim forma tota sacramentalis significatio originaliter residet et ex ea in materiam descendit, ut vis et ratio speciei in compositis physicis. Ceterum, ut dictum est in art. 4 (tom. 1, p. 188-190), non deest in ipsis actibus poenitentis aptitudo ad hanc significationem suscipiendam, sed ea aptitudo per ipsam formam in actum deducitur.

Sententia de reconciliatione cum Ecclesia nititur pulchro sed labili fundamento. Nam reconciliatio cum Ecclesia vel intelligitur pro ipso recurso ad claves, et hic praecedit sacramentum, nec ideo est ejus effectus; vel pro ipsa actuali submissione clavibus, quae est ipsum confiteri et suscipere absolutionem, et hoc est ipsum sacramentum nec ideo est res et sacramentum; vel pro quadam absolutione juridica in foro, ut ita dicatur, formaliter ecclesiastico, quasi antecedenter ad absolutionem in foro ipso divino, et haec in foro sacramentali non datur nec dari potest, quia totum quod agitur in hoc foro agitur in solo foro divino, cum in eo nulla potestas competat Ecclesiae nisi essentialiter vicaria et instrumentalis; vel pro redintegratione membri mortui in vitale corpus mysticum Ecclesiae, et haec nihil aliud est quam ipsa justificatio et reconciliatio cum Deo, seu res-tantum et ultimus effectus hujus sacramenti. Paucis: sacramentalis reconciliatio cum Ecclesia nihil aliud esse potest quam interna reconciliatio cum Deo, per sacramentum Ecclesiae, tanquam per instrumentum, effecta.

Inaniter autem *Xiberta* conatur suam sententiam auctoritatibus Patrum confirmare, cum potius sit aliena a modo quo Patres concipere solent reconciliationem peccatoris. Ad rem *D'Alès*: "Systema videtur falsum, et ordo interpretationis Patrum praeposterus. Nunquam enim venit Patribus in mentem ut homines ad pacem cum Deo proxime disponderent concessa pace cum Ecclesia, sed vice versa; cum omnis pacis divina auctoritate concessae principium efficax sit gratia divina.

Licet autem per accidens fieri possit ut SS. Eucharistia fiat homini peccatori, bona fide accedenti, causa lae gratiae, id nullatenus pertinet ad legitimum ordinem a Christo institutum; neque unquam venit Patribus in mentem ut homini peccatori darent SS. Eucharistiam tanquam instrumentum iustificationis; cum contra in actu reconciliationis detur SS. Eucharistia peccatori tanquam pignus et sigillum divinum pacis etiam cum Ecclesia iam restituta. Cf. de eodem opere recensionem nostram in RSR. [i.e. *Recherches de science religieuse*], 1922, p. 372-377. Quae dicta sint sine ulla offensione scriptoris, verum sincere quaerentis.”¹⁵

Sententia de pace conscientiae, primo a *Lugone* inventa ac fere solitarie defensa, summopere displicet, cum non solum totaliter egrediat a linea poenitentiae et contritionis, sed etiam pervertat conceptum rei et sacramenti,tribuendo hoc nomen alicui effectui, aliunde non necessario nec valde determinato, qui, ut ait Cone. Trid., cap. 3, subsequitur ipsam gratiam et remissionem peccatorum, nec proinde ullatenus mediat inter sacramentum et gratiam, tam in ordine causalitatis quam etiam in ordine significationis. Inepte igitur Lugo adducit verba ipsius Cone. Trid. et appellat analogiam rei et sacramenti Extremae Unctionis.

Explicatio Diekamp et aliorum de productione actus perfectae contritionis per sacramentum sustineri nequit. Nam hoc sacramentum non ordinatur ad causandam contritionem quae desit, sed ad perficiendam et adjuvandam ipsam contritionem quae adest.

Praeterea, ipse actus perfectae contritionis (sicut etiam ejus augmentum vel intensio) est effectus subsequens ex ipsa gratia remissiva, quae est ultimus effectus sacramenti; unde nequit praecedere illam in ratione signi et causae, seu rei et sacramenti. Nec refert quod in art. 14 (tom. 1, p. 370-374) docuimus actum contritionis praecedere gratiam sub una formalitate, seu quatenus gratia est remotio peccati ut offensae, quoniam contritio adhuc manet posterior gratia, prout haec est remotio peccati ut maculae; sacramentum autem habet pro ultimo effectum ipsam gratiam remissivam peccati simpliciter et in concreto (quidquid sit de ordine prioritatis et posterioritatis qui inter formalitates gratiae involvatur), cum sacramentum sit causa extrinseca respiciens formaliter gratiam, utut remissivam et remotivam peccati (est enim signum et causa gratiae), dum e converso virtus Poenitentiae est actus interior respiciens formaliter ipsam compensationem seu satisfactionem pro offensa, ac ideo ejus actus cadit medius inter

¹⁵De Poenitentia, thes. 11, scholion 1, Parisiis, 1926, p. 155 sq. Cf. “Gregorianum”, 1923, p. 591 sqq.

gratiam ut remotivam maculae et gratiam ut remotivam offensae, aliter ac influxus sacramenti qui gratiam simpliciter antecedit.

Praeterea, actus contritionis non necessario elicitur a gratia, immediate post ejus infusionem, sed saepe contingit hominem justificatum per sacramentum veluti quiescere in ipso consecuto habitu gratiae et virtutum, quae postmodum, pro data occasione et motivo, procedunt in suos actus. Non ergo producendo actum contritionis hoc sacramentum gratiam operatur.

Explicatio Cajetani, quantum intelligimus, videtur essentialiter convenire cum nostra sententia quoad punctum principale, i.e. quoad instrumentalem elevationem contritionis ad causandam gratiam et quoad ejusdem mediationem inter sacramentum et gratiam. Ejus autem defectus, alibi jam notati (cf. art. 16, tom. 1, p. 404-406, art. 23, p. 10, et art. 24, p. 30), consistunt in eo quod ipse fingat naturalem quandam et acquisitam contritionem, concurrentem ad justificationem et quod videatur admittere quandam essentialem (etsi in solo ordine morali) mutationem illius contritionis in perfectam contritionem disponentem ad gratiam; praeterea, Cajetanus videtur considerare tantummodo casum quo quis accedat ad sacramentum cum sola imperfecta contritione.

Explicatio Soto non salvat rationem rei et sacramenti, quia informatio charitatis subsequitur ipsam gratiam; nec refert quod praecedat gratiam sub ratione remissionis (seu potius satisfactionis), nam, ut dictum est contra Diekamp, ultimus effectus sacramenti est gratia, simpliciter et absque distinctione. Praeterea, haec sententia videtur admittere quandam essentialem mutationem attritionis in perfectam contritionem, etsi in solo ordine morali, vel, quod ad idem redit, non salvat physicam distinctionem inter attritionem et perfectam contritionem; item, non considerat nisi casum quo quis accedit ad sacramentum cum sola attritione.

Explicatio Suaresii nec explicat nec moderat sententiam Cajetani. quidquid Suarez in contrarium putet, sed potius pejorem facit, si quid habeat commune cum ea. Nam imprimis deest in ipsa praecipuum punctum in quo, ut dictum est, opinio Cajetani convenit cum nostra. Cum autem Suarez asserit rem et sacramentum esse contritionem formatam, potius convenit cum opinione Soto et in idem inconveniens impingit, cum informatio contritionis sit posterior gratia, eo vel magis quod ipse non admittit supradictam Soto distinctionem duorum ordinum prioritatis inter informationem charitatis et gratiam. Quod tandem addit de casu quo quis accedit ad sacramentum cum perfecta et jam formata contritione, hanc nempe fieri rem et sacramentum

per hoc tantum quod accipit maiorem dignitatem moralem et meritoriam, pejorem reddit suam positionem, quoniam talis moralis dignitas est simpliciter et omni modo posterior gratia, seu ultimo effectum sacramenti, nec ideo valet constituere contritionem in ratione rei et sacramenti.

Explicatio Ioannis a S. Thoma et Salmanticensium, si intelligatur in sensu alicujus physicae qualitatis vel modi quo contritio accidentaliter informetur ac perficiatur (ut quaedam eorum verba sonare videntur), reicienda vel potius corrigenda est; si vero intelligatur de solo transeunti influxu et elevatione contritionis per sacramentum, vera est et optima; perficit enim explicationem Cajetani. quoad principale punctum hic in quaestione, et omnino quadrat cum nostra sententia.

ART. 29. Utrum Eadem Contritio, Quae Requiritur Et Sufficit Ad Fructum Sacramenti, Requiritur Etiam Ad Ejus Valorem, Ita Ut Hoc Sacramentum Nequeat Esse Validum Et Informe, Nec Consequenter Reviviscere (Suppi., q. 29, a. 8; q. 9, a. 1; q. 11, a. 1, ad 1; cf. Suppi., q. 5, a. 3; 3 p., q. 84, a. 1; q. 90, a. 2, corp, et ad 1).^{4β}

STATUS QUAESTIONIS

In hac quaestione *TRIA INVOLVUNTUR*, inter se intime connexa, quae sat contentiose *disputantur inter theologos*, scilicet: 1. An eadem prorsus contritio quae requiritur et sufficit ad fructum seu effectum sacramenti, requiritur etiam ad ejus valorem seu essentiam. 2. An propterea hoc sacramentum nequeat esse validum et informe. 3. An consequenter nequeat reviviscere.

In primo quaesito, quod est de qualitatibus contritionis sacramentalis praecise sumptae (seu prout praescindit a contritione salutari, considerata in art. 25) et a quo praecipue pendet solutio aliorum duorum, non agitur directe de determinatione praedictarum qualitatum in particulari (quas enumeravimus in art. 25), sed generaliter et indistincte quaeritur an contritio sacramentalis tot et tales qualitates (quaecumque sint) debeat habere quot et quales ipsa contritio salu-

⁴ *Cajetanus*, Quaestiones de confessione, quaesitum quintum, in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 352-354; Summula, v. Confessio; *Suarez*, Disp. 20, sect. 5; *Lugo*, Disp. 14, sect. 6; *Joannes a S. Thoma*, Disp. 33, a. 6; *Gonet*, Disp. 10, a. 1; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 11 et 12; disp. 7, dub. 1, §3. 4. 7; *Billuart*, Diss. 7, a. 1; *Wirceburgenses*, Disp. 2, c. 3, a. 6; *Collet*, De Poenit., p. 2, c. 4, n. 730; *Palmieri*, thes. 32, parergon; *De Augustinis*, thes. 20; *Billot*, thes. 16; *Gehr*, § 17; *D'Alès*, thes. 11, scholion 2; *Galtier*, n. 404-407; *Hugon*, q. 1, a. 3, n. 7; *Van Noort-Verhaar*, n. 68sq.; *Hervé*, n. 280sq.; *Zubizarreta*, n. 509-511; *Cappello*, De Poenit., p. 2, c. 4, n. 150-154; *Merkelbach*, t. 3, n. 506; *Revue ecclési. de Liège*, nov. 1909; jul. 1910; jan. 1924; *Ephem. theol. Lovan.*, 1938.

taris, ita ut non minus requiratur ad valorem sacramenti quam ad ejus fructum.

Otiose enim, nec sine confusionis periculo, instauraretur quaestio de particularibus qualitatibus contritionis in ordine ad solum valorem sacramenti post ea quae in art. 25 diximus de iisdem relate ad fructum salutis tam extrasacramentaliter quam intrasacramentaliter consequendum, cum, semel probata parte affirmativa praesentis quaestionis, unico ictu omnes qualitates, quas ibidem de salutaris contritione probavimus, eadem indole et ratione ad sacramentalem contritionem transferantur. Ceterum, de quibusdam ex his qualitatibus propinquior sermo redibit quantum necesse erit ad refutandas distinctas opiniones eorum qui unam vel alteram denegant relate ad solam validitatem sacramenti et contra quos tantum haec quaestio directe movetur.

Res ab auctoribus agitari solet praecipue quoad *secundum quaesitum* de *SACRAMENTO VALIDO ET INFORMI*, quod supponit *primum* et fundat *tertium*.

Ad cujus quaesiti ejusque connexionis cum primo intelligentiam, nota *imprimis* quod quaestio de possibilitate sacramenti validi et informis, de sola Poenitentia inter theologos controvertitur, de ceteris vero sacramentis id facile et communissime affirmatur. Cujus dissensus ratio provenit ex eo quod in sola Poenitentia interior dispositio subjecti est non tantum necessaria dispositio ad fructum sacramenti sed etiam pars essentialis sacramenti (vel saltem, juxta ipsos Scotistas, essenziale requisitum ad ejus valorem); unde sequi videtur ex defectu contritionis periclitari non solum effectum sacramenti sed ipsam ejus essentiam et existentiam, nisi quis velit ac possit distinguere inter duas contritiones, quarum una requiratur et sufficiat ad fructum, altera vero ad solum valorem sacramenti.

Secundo ac consequenter observa quod informitas sacramenti validi in Poenitentia nonnisi ex hoc uno capite contingere posset, scilicet ex aliquo defectu in ipsa contritione;⁴⁷ non enim provenire potest ex parte ministri, puta ex defectu intentionis vel absolutionis, nam exinde sacramentum redditur manifeste invalidum; neque ex defectu confessionis,⁴⁸ nam, si haec est formaliter integra, sacramentum est validum et fructuosum, secus est invalidum; neque ex defectu satisfactionis, nam satisfactio in executione non est pars sacramenti nisi integralis, adeoque nequit impedire valorem nec fructum sacramenti.

⁴⁷ Cf. *Cajetanum*, Quaestiones de confessione, quaesitum quintum, infra cit. in p. 172.

⁴⁸ Quidam, ut *Solo*, *Cano*, *Victoria*, *Joannes a S. Thoma* et *Salmanticenses*, admittunt etiam casum sacramenti validi et informis ex defectu integritatis confessionis, de quo dicetur infra (p. 163-166), sed ille casus potest indirecte reduci ad casum sacramenti validi et informis ex defectu efficaciae attritionis.

satisfactio vero in intentione seu proposito ita connectitur cum ipsa contritione ut ejus defectus refunditur in essentialem defectum ipsius contritionis ac reddit sacramentum invalidum.

PARS AFFIRMATIVA ct PARS NEGATIVA

AFFIRMATIVA SENTENTIA quoad tria simul quaesita (i.e. aequalitatem contritionis requisitae ad valorem et fructum sacramenti; impossibilitatem sacramenti validi et informis; impossibilitatem reviviscendae), defenditur a pluribus theologis, praesertim inter modernos, apud quos videtur esse communior.

Jani *Billuart* scribebat: “[Hanc] tenent hodie plures Thomistae et extranei communiter”; item *Wirceburgenses*: “Complures alii negant, posse dari verum Poenitentiae sacramentum, ac simul informe. . . Sententiam istam defendunt Gabriel, Joan. Major, Adrianus et Medina . . . quibus accedunt Gabriel Vasquez, Pallavicinus. Haunoldus, et recentiores innumeri” (n. 176).

Hanc sententiam majori vel minori firmitate et aptitudine defendunt *Bid, Major, Hadrianus, Joannes Medina, Vasquez* (q. 92, a. 2), *Vega* (In Trid., l. 13, c. 26. 34. 36), *Coninck* (Disp. 3, dub. 2), *Laymann, Fagundez, Amicus, Platel, Sylvius, Billuart* (Diss. 7, a. 1), *Wirceburgenses* (Disp. 2, c. 3, a. 6), *Montejortino, Collet* (De Poenit., p. 2, c. 4, n. 730), *Ballerini, Palmieri* (thes. 32, parergon), *De Augustinis* (thes. 20), *Galtier* (n. 407), *Hugon* (q. 1, a. 3, n. 7), *Cappello* (n. 153), *D'Annibale* (n. 444), *Prümmer* (n. 353), *Tanqueray* (De Sacr. in gen., n. 322), *Piolanti* (De Poenit., p. 2, c. 1, scholion), *Boyer* (thes. 26, schol. 2).

Aliunde quidam ex his doctoribus dissentiunt quoad determinationem qualitatuum quae tam ad valorem quam ad fructum sacramenti requiruntur in contritione. Ita *Vega* (relatus in art. 25, p. 38) fere solitarius docet ad utrumque sufficere contritionem mere existimatam; item, alii aliter judicant de quibusdam casibus sacramenti validi et informis qui afferuntur a patronis contrariae sententiae (ut de communiori casu defectus universalitatis, allato a Suaresio et Lugone), ita ut quidam declarent invaliditatem sacramenti, alii vero declarent ejus validitatem et fructuositatem.

NEGATIVA SENTENTIA quoad duo priora quaesita (nam de tertio habetur quaedam discrepantia, infra declaranda) defenditur a pluribus theologis magni nominis et fuit communior inter antiquiores, etiam thomistas, quibus occasionem eam docendi praebuit quidam textus S. Thomae infra exponendus. Salmanticenses aiunt quod huic

sententiae “summa concordia subscribunt discipuli [S. Thomae] antiqui et moderni.”

Pro ea citantur inter thomistas *Capreolus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 3), *Cajetanus* (Summula, v. Confessio; Quaestiones de confessione, quaesitum quintum), *Sylvester*, *Victoria*, *uterque Soto*, *Cano* (De Poenit., part. 5), *uterque Ledesma*, *Nugnus*, *Joannes a S. Thoma* (Disp. 33, a. 6), *Prado*, *Gonet*; inter extraneos vero *Durandus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 13), *Richardus*, *Navarrus*, *Angelus*, *Henriquez*, *Toletus*, *Suarez* (Disp. 20, sect. 5), *Valentia*, *Filliuccius*, *Hurtado*, *Lugo* (Disp. 14, sect. 6), *Viva*, *Dicastillo*, *Diana*, *Aversa*, *Leander*, *Delgadillo*, *Lacroix*. Post S. *Alphonsum* (n. 444) hanc sententiam majori vel minori firmitate tenent plures moderni, ut *De Smet*, *Lehmkuhl*, *Pesch*, *Gihr*, *Billot* (qui in thes. 16 magna asseverantia eam defendit), *Van Noort-Verhaar*, *Fr. Connell*, *Vermeersch*, *Merkelbach*, *Hervé*, *Zubizarreta*TM

Est tamen inter hos doctores *triplex notabilis digredientia*. *Prima* et praecipua est in assignando particulari casu in quo hoc sacramentum dicatur esse validum et informe; alii enim aliter proponunt defectum vel ipsius proprie dicti doloris; vel supernaturalitatis ejus; vel efficacitatis; vel universalitatis (ita multi post *Suarez*); vel rationis appretiative summae (ita quidam moderni post *Billot*). *Secunda* differentia est in alligando, vel secus, praedictum casum ad conditionem invincibilis ignorantiae aut inadvertentiae, ita ut quidam videantur docere validitatem sacramenti etiam ubi sit advertentia praedicti defectus, alii e contra frequentissime et explicite id negent ac in solo casu inculpabilis ignorantiae vel inadvertentiae dicant verificari sufficientem dolorem ad valorem sacramenti, stante defectu qualitatis requisitae ad ejus fructum. *Tertia* differentia est in eo quod quidam inducunt etiam conditionem confessionis ipsius fictionis seu defectus contritionis in casu quo poenitens sit conscius talis defectus, ita nempe quod sacramentum sit validum si ea fictio in eadem confessione accusetur.

Rationes, ab his theologis allatae, aliae sunt particulares, fundatae in principiis uniuscujusque opinionis mox exponendae, aliae sunt *generales* et quidem communiter prolatae (etsi non omnes ab omnibus), quae ad quatuor sequentes reducuntur:

1. Contritio, quae ob unum vel alterum defectum (puta efficacitatis

‘Unde manifeste exaggerant quidam cum asserunt hodie hanc sententiam obsoletam esse. Ita adnotatores textus S. Thomae in editione Taurinensi (Reimpressio Decimasexta, Taurini, Maricetti, 1917), ad Suppi., q. 9, a. 1, qui notant: “Veteres Thomistae ex istis B. Thomae verbis opinati sunt sacramentum poenitentiae posse esse informe ac validum; hanc vero sententiam tacite retractavit (quaest. xxix, art. 8) S. Doctor, quae hodie *ab omnibus theologis* prorsus rejicitur.”

vel universalitatis) est insufficiens ad fructum sacramenti, potest adhuc esse sufficiens ad ejus valorem, cum sit verus dolor, verificans definitionem tridentinam de contritione. Haec ratio ab omnibus affertur.

2. Auctoritas S. *Thomae* idipsum suadet; nam in unico loco, in quo explicite ponit quaestionem de infortitudine validae confessionis (Suppi., q. 9, a. 1), S. Doctor videtur eam discrete admittere, facta quoque mentione paritatis cum aliis sacramentis. Haec ratio adducitur fere ab omnibus, et praesertim a thomistis.

3. Analogia aliorum sacramentorum suadet etiam in Poenitentia posse inveniri casum sacramenti validi et informis. Hoc tamen argumentum respuitur a quibusdam, signanter a *Suaresio* (n. 3) et *Lugone* (n. 73).

4. Si ad valorem sacramenti requireretur eadem contritio quae requiritur et sufficit ad ejus fructum, redderentur poenitentes nimium solliciti de repetendis confessionibus; difficilis redderetur administratio hujus sacramenti; non convenienter explicaretur praxis Ecclesiae tam facile absolvendi poenitentes, praecipue eos qui semel in anno confitentur nec aliam fere ostendunt bonam dispositionem quam sinceram voluntatem se subiciendi clavibus. Ratio est quia in multis confessionibus facile contingit aliquis defectus in contritione.

Hoc argumentum a quibusdam, ut *Suaresio* (n. 3) et *Lugone* (n. 72). reicitur, ab aliis vero, ut *Sabnanticensibus* et *Billot*, maxime urgetur.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Congruum est ita de praedicta institutione [sacramenti] censere, ut hoc sacramentum non sit nimis onerosum fidelibus ex obligatione illud reiterandi, sive saepius repetendi eadem peccata, illaque subjiciendi clavibus Ecclesiae apud unum, aut multos sacerdotes: quod nemo negabit esse gravissimum jugum. Id vero maxima ex parte vitatur, si attritio abstrahendo ab efficaci, et inefficaci sit sufficiens pars ad sacramenti valorem; secus autem si pro tali valore requiritur attritio determinate efficax [sicut ad fructum sacramenti]: ergo praesumendum, et tenendum est pro valore hujus sacramenti non exigi attritionem determinate efficacem, sed attritionem etiam inefficacem sufficere. Major, et consequentia patent. Minor etiam suadetur: nam homo facile cognoscit, quin evidenter experiri potest se habere attritionem de peccatis, sive quod haec sibi displiceant, et abominationi sint ob eorum foeditatem, et poenas inferni: quod vero hic dolor, sive attritio sit efficax, multos latet ob multos, et profundos cordis humani sinus, atque recessus: praesertim apud illos, qui cito, ac facile post confessionem in eadem peccata labuntur: ergo obligatio, et molestia repetendi confessiones eorundem peccatorum vitatur magna ex parte, si attritio, quae est pars essentialis sacramenti, abstrahat ab efficaci, et inefficaci, et in qualibet earum salvetur: minime vero vitatur illud onus, sed magis inducitur asserendo attritionem determinate efficacem requiri ad sacramenti valorem.”⁵⁰

BILLOT: “Praxis recepta [in Ecclesia] in perfecta est harmonia cum sententia ista, et cum ipsa sola, quod est magnum argumentum veritatis eius. Si enim verum esset, requiri ad valorem sacramenti easdem condiciones quae requiruntur ad fructum, sequeretur in vi principii quod nobis obicitur, non esse dandam absolutionem excepto casu necessitatis, nisi quando *nioraliter certo* constat, poenitentem esse sufficienter dispositum ad gratiam. Verum, dato quod huiusmodi certitudo ex sola

⁵⁰De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, § 3, n. 24, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 42.

confessione aliquando acquiri possit, quam pauci ii essent qui licite absolverentur! Quam laboriosum et supra humanum foret ministerium administrationis Poenitentiae! Quam anxietatibus et scrupulis plenum! Nunc autem communiter et ubique absolvuntur poenitentes faciliiori negotio, quoties inveniuntur sincere subiicere peccata sua clavibus cum proposito non peccandi de caetero, quin expectetur *moralis certitudo*, an poenitentia et propositum pertingat, usque ad perfectionem requisitam pro dispositione proxima. Huius porro praxis si legitimitatem quaeras fortasse non invenies extra principia ex veteribus theologis declarata. . .

“Cogita militem vel operarium in die sancto Paschae ad te accedentem. ‘Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, etc. . . . Charissime, quid habes accusandum? *Naturalmente quello che janno i camerati, {comme les camarades}*’. — Bene, bene: hoc et hoc et hoc? *Si sa*.—Te poenitet de his? Proponis non facturum amplius? *Quanto è possibilté*. — Sed nota bene quod nunc a te non quaero prophetiam de eo quod forte facies vel non facies. Inquiro de tua dispositione praesenti, an in ea voluntate sis non amplius peccandi. *Si farà il possibile*. — Sed considera, charissime quod in hoc genere, cum gratia Dei omnia sunt possible. Non ergo tuis viribus nixus, sed in Dei auxilio confisus, propositum tuum formare debes, etc. etc. *Che vuole? Si jarà il possibile*’. Et non aliud obtinebis. Nunc autem peto utrum moralem certitudinem de attritione appetitive summa ex huiusmodi confessionibus accipies? Et quatenus negative, peto iterum an hos homines qui aliquam saltem certo certius bonam voluntatem habent et ostendunt, nec sine vi sibi illata ad confitendum venerunt, sine absolutione dimittes, eo quod certa deest ad recipiendam sacramenti gratiam dispositio?”⁵¹

Jam accedamus ad singulas particulares opiniones et explicationes hujus negativae sententiae.

PRIMA OPINIO elocet ad valorem sacramenti non requiri *veram et positivam contritionem*, sicut ad ejus fructum, sed sufficere virtualement seu negativam displicentiam, quae continetur in ipsa intentione confitendi et suscipiendi absolutionem ejusque fructum. Unde sacramentum, cum hac dispositione susceptum, est validum et informe, ob ipsum defectum proprie dictae contritionis.

Haec sententia forte fuit de mente aliquorum ex illis theologis quos in art. 26 (p. 107 sq.) retulimus contra necessitatem contritionis in sacramento. Salmanticenses eam explicite tribuunt *Delgadillo*, scribentes: “Primum . . . dicendi modum proponit Delgadillo cap. 10, dub. 8, n. 44, his verbis: Statuo, non esse improbabilem sententiam, quae affirmat, dari sacramentum poenitentiae informe, etiamsi quis scienter accederet sine dolore, dummodo integre confiteatur. Quod probat, quia ita sentiunt aliqui Auctores graves ab eo relati; et apparet in satisfactione, quae etiam si in re non ponatur, est validum sacramentum. Confirmatque exemplo Baptismi (et idem est de Confirmatione, Ordine, et aliis sacramentis) nam si quis vult expresse baptizari, quamvis alias cognoscat evidenter, se accedere indispositum, ad gratiam, quae est effectus Baptismi, tenet simpliciter istud sacramentum, et est informe, ut omnes concedunt: ergo idem contingit in sacramento

⁵¹ ai De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 16, § 1, Romae, 1930, p. 177 in textu et in nota.

poenitentiae. Quae paritas (concludit ille) me omnino convincit?'²

Ceterum, ad hanc sententiam reduci potest opinio Cajetani, infra explicanda, si tamen addatur conditio bonae fidei in poenitente.

SECUNDA OPINIO docet ad valorem sacramenti non requiri *realem contritionem*, sicut ad ejus fructum, sed sufficere ut existimetur adesse realis contritio. Sub hac igitur dispositione, sacramentum erit validum et informe ob defectum realis contritionis. *Ratio* est quia accedens cum sola existimata contritione facit quidquid in se est nec ponit culpabilem obicem sacramento. Hanc sententiam Salmanticenses tribuunt *Filliccio* (cap. 6, q. 5).

TERTIA OPINIO docet ad valorem sacramenti non requiri *contritionem supernaturalem*, sicut ad ejus fructum, sed sufficere naturalem, et ex hoc capite sacramentum fieri validum et informe. *Ratio* praecipua videtur esse quia ad valorem sacramentorum non requiritur ut earum materia sit aliquid supernaturale, ut patet ex inductione in aliis sacramentis, uti Baptismo et Confirmatione, imo et in ipso sacramento Poenitentiae, in quo confessio est quaedam naturalis actio.

Ita *Bonacina* (q. 3, punct. 2; q. 5, punct. 3), *Aversa* et *Filliuccius*; pro eadem sententia referuntur etiam non pauci ex antiquioribus theologis, uti *Durandus*, *Richardus*, *Paludanus*, *Capreolus*, *Cajetanus*, *Soto*, *Sylvester*, *Cano*, *Ledesma*, de quorum tamen mente in hac tota materia de sufficientia naturalis contritionis, tam relate ad valorem, quam relate ad fructum sacramenti, non satis constat, ut jam advertimus in art. 25 (p. 40-43). Ceterum, plures ex his loquuntur de contritione essentialiter naturali quae tamen concipiatur sub motivo aliquo supernaturali, ut metu gehennae; quamplures etiam hanc conditionem addunt, ut nempe contritio naturalis existimetur supernaturalis ab ipso poenitente.

Ad hanc opinionem reducenda est sequens *explicatio SALMANTICENSIU'M*: Ad solum valorem sacramenti sufficit in peccatore attritio quae sit supernaturalis tantum quoad modum, seu quatenus elicitur sub imperio principiorum fidei, spei, desiderii beatitudinis, etc., quae communicant illi attritioni aliquem intrinsecum modum supernaturalitatis (sicut in justo imperium charitatis elevat naturalem contritionem vel attritionem ad aliquem modum supernaturalitatis⁵³). Exinde logice sequitur sacramentum posse esse validum et informe si in peccatore adsit talis attritio, quamvis ipsi Salmanticenses hanc sequelam non deducant in Disp. 8, dub. 11, n. 276, ubi absque distinctione referunt ac refutant tantum sententiam praedictorum theologorum de sacramento valido et informi ex defectu omnis supernaturalitatis.

Relatis pro sua explicatione pluribus theologis, uti Nugno, Arauxo, Vasquez, Aversa et Dicastillo, sic ipsi eam proponunt:

"De Poenitentia, disp. 8, dub. 9, § 2, n. 272, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 449. Cf. quae de eodem Delgadillo retulimus supra, in art. 26, p. 108.

uDe hac contritione vel attritione *in justo* Salmanticenses docent eam sufficere non solum ad valorem sed etiam ad fructum sacramenti, ut diximus supra, in art. 25, p. 47 sq.

“In hac difficultate magis de suppositione [i.e. possibilitate attritionis supematuralis tantum quoad modum] quam circa resolutionem possemus ambigere. Non enim ita facile apparet, quomodo attritio entitative, et ex objecto naturali, participet aliquem modum, aut praedicatum, quo ita elevetur, et ut sic loquamur, supernaturalizetur, quod vere supematuralis sit, sicut haec pars sacramenti exposcit . . . quoniam conferre . . . , modum informationis, sive ordinis ad Deum supematuralem finem est proprium solius charitatis habentis hunc finem pro objecto; sed non convenit fidei, et spei, quae solae praesupponuntur in peccatore fideli. Haec tamen licet difficilem, non ostendunt impossibilem suppositionem, et ideo illam cum communi sententia . . . sustinemus. Cum enim certum sit plures alias operationes entitative naturales posse participare aliquem modum supematuralem, et ratione illius ad praedictum ordinem evehi; non debemus censere id esse impossibile in sola attritione, nisi oppositum demonstretur. . .

“[Ceterum] facile suppositio suadetur: nam licet attritio naturalis, talis sit ex objecto proprio, seu fine proximo, atque ideo in sua entitate, et specie; nihilominus cum in peccatore fideli possint inveniri plura principia supernaturalia, ut fides, spes, desiderium aeternae beatitudinis, etc. Quibus peccator uti potest, et moveri ad elicendum attritionem ex objecto naturalem, ut pro peccatis satisfaciat, sicut ad dandum eleemosynam, et ad alios actus honestos ex objecto naturales ob eundem finem: fit consequens talem attritionem entitative, et specie naturalem, esse supematuralem quantum ad modum, et bonitatem, quae participat juxta finem operantis. Idque non est denominatio extrinseca, sed aliquod praedicatum intrinsecum propriae speciei superadditum, nempe ordinatio passiva consistens in respectu transscendentali ad finem operantis, et ad ipsum operans ex illp fine, sicut in aliis actibus contingit. Et hac de causa licet ad attritionem naturalem sumptam praecise quoad speciem non requiratur gratia aliqua supematuralis ex parte principii; requiritur tamen ad illam ut modo supernaturali vestitam, et complexive ad ipsum: praesertim cum talis modus non fiat per se, sed ad productionem actus attritionis juxta finem operantis. . . Fatemur tamen generale imperium, generalemque virtutum informationem soli charitati convenire: quia proprium ejus objectum est Deus ultimus finis, cui proprii, et particulares aliarum virtutum fines, (nempe specificativa illarum objecta) debent subordinari. . . Sed ea doctrina in re, quam versamus, non egemus.”⁵⁴

QUARTA OPINIO docet ad valorem sacramenti non requiri *contritionem efficacem*, sicut ad fructum, sed sufficere inefficacem, si haec bona fide existimetur efficax, ac inde sacramentum fieri validum et informe.

Hanc sententiam fuse exponunt ac defendunt *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 1, § 3, n. 23-25; Disp. 8, dub. 11, § 3-5), dicentes eam esse communem inter thomistas ac pro ea referentes *Soto*, *Cano*, *Victoriam*, *Joannem a S. Thoma* (Disp. 33, a. 6), *Navarro*, *Toletum*, *Henriquez*, *Valentiam*, etc.

Ratio triplex affertur ab ipsis *Salmanticensibus*:

Prima deducitur ex *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 4. Definitio enim, qua a Concilio describitur contritio quae est pars sacramenti, convenit etiam inefficaci contritioni; nam haec est verus animi dolor et detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero. Praeterea, cum Concilium ait attritionem sacramentalem esse fructu-

MDe Poenitentia, disp. 7, dub. 1, §3, n. 21 sq., Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 37-39.

osam “si voluntatem peccandi excludat”, manifeste distinguit duas attritiones veras, ac ideo sufficientes ad valorem sacramenti, alteram nempe quae non excludat voluntatem peccandi et alteram quae hanc voluntatem excludat quaeque propterea sit sufficiens etiam ad fructum sacramenti.

Secunda ratio est ex auctoritate S. *Thomae*. S. Doctor enim in uno loco (Suppi., q. 8, a. 2, ad 1) asserit contritionem esse de essentia sacramenti, in alio vero loco, et quidem immediate sequenti (Suppi., q. 9, a. 1, infra cit., p. 186), asserit confessionem esse validam absque contritione. Haec autem, salva contradictione, S. Doctor asserere nequit, nisi distinguat duplicem contritionem, alteram inefficacem (vel abstrahentem ab efficaci et inefficaci), de qua affirmet esse necessariam ad validitatem sacramenti, et alteram efficacem, de qua id neget (Salmanticenses, disp. 7, dub. 1, n. 24; disp. 8, dub. 11, n. 288).

Tertia est ratio *congruentiae*. Et imprimis, ideo dolor de peccatis requiritur ad essentiam hujus sacramenti, quia hoc est institutum ad modum iudicii in quo poenitens per confessionem gerit munus rei accusantis semetipsum, et confessio nequit habere rationem accusationis nisi informetur a dolore; jamvero ad hoc ut confessio hanc rationem habeat, sufficit ut informetur a dolore inefficaci, nam hic habet veram rationem doloris.

Praeterea, ad hoc ut contritio constituat sacramentum, non aliud requiritur quam quod possit assumi a Deo ut instrumentum, sacramentum enim ejusque partes non aliud sunt quam instrumentum divinae virtutis; ad rationem autem instrumenti potest assumi etiam contritio inefficax, quae nempe sit improporcionata dispositio ad gratiam, sicut in aliis sacramentis assumuntur res mere naturales, nullam habentes relationem ad gratiam, eo quod instrumentum non agit per virtutem propriam; nec refert quod, stante inefficaci contritione, effectus sacramenti non sequatur, nam id accidit aliunde ex eo quod deficit dispositio requisita ad gratiae infusionem, ipsa nempe efficacia contritionis. Ex quo etiam intelligitur quare contritio inefficax sufficiat ad valorem sacramenti et non sufficiat ad ejus fructum, nam relate ad fructum contritio se habet ut dispositio, dispositio autem non agit per virtutem principalis agentis, sed praeparat ad formam per propriam quandam et sibi intrinsecam virtutem, seu per exhibitionem propriae entitatis, absque extrinseca elevatione.

Inde Salmanticenses concludunt existentiam sacramenti validi et informis, ratione inefficacitatis contritionis: “Dicendum est . . . sacramentum poenitentiae esse validum, et informe, seu infructuosum, quando poenitens integre confitetur sua peccata cum supernaturali de eis attritione, quam bona fide putat efficacem, licet revera inefficax sit.

Est validum in hoc casu; quia habet partes, ex quibus essentialiter constituitur, et praesertim attritionem: est autem informe, quia non adest attritio efficax, quae est dispositio necessaria ad introducendum justificationis gratiam. Diximus, ‘quam bona fide putat efficacem’: nam si cognosceret, se non afferre attritionem efficacem, quae tanquam dispositio pro infusione gratiae requiritur, ex hoc ipso scienter poneret obicem fructui sacramenti, scienterque peccaret mortaliter: cum quo non cohaeret, sacramentum esse validum. Casus igitur descriptus non est cogitatio quaedam metaphysica, quam supra impugnavimus [v.g. in sententia Suaresii, mox recitanda] ; sed res satis obvia, et frequenter contingens, quod magis firmat communem nostram assertionem.”⁵⁵

JOANNES a S. THOMA eandem sententiam sic proponit:

“Suppono ex duplici capite provenire posse quod aliqua confessio sit informis, licet sit valida, scilicet ex defectu examinis, vel ex defectu doloris, qui dolor (ut supra diximus) requirit respectu praeteritorum universalem detestationem de peccatis, respectu autem futurorum propositum efficax evitandi illa. Ex defectu examinis facilius multi credunt et intelligunt sacramentum informe, quia licet examen requiratur ad integram confessionem faciendam, tamen ista integritas regulatur penes diligentiam et curam quam ponimus circa recordationem peccatorum, et vix potest sciri in particulari quanta diligentia et cura sufficiat, ut quis satisfaciat huic obligationi, et sic relinquitur arbitrio prudenti et morali modo facienda.

“Res autem istae arbitrariae magnam habent latitudinem, potestque aliquando aliquis persuaderi juxta arbitrium suum quod sufficientem fecerit diligentiam, et tamen quod non sit sufficiens coram Deo, et secundum prudentiam: unde cum semper fere possit aliquis esse dubius de sufficientia juxta arbitrium suum facta, si confessio non esset valida, nisi quando in re esset sufficiens, nunquam possent conscientiae esse quietae, quia stante dubio de validitate sacramenti, tenerentur homines repetere illas confessiones, quod esset onus intolerabile, et in tanta hominum multitudine moraliter impossibile; quare hoc ipso quod Christus Dominus instituit pro isto sacramento materiam dependentem ex arbitrio et diligentia humana, oportuit non regulare illam juxta id quod est in re, et vix potest cognosci, sed juxta id quod modo humano et morali fieri potest, etiamsi aliquando deficiat id quod requiritur ad effectum sacramenti. Quare tota difficultas est circa defectum ex parte doloris, propter rationem datam a principio, quia revera dolor est materia et pars sacramenti, ut saepe dictum est ex Concilio Tridentino, nec alius dolor institutus est pro materia, quam qui requiritur ut dispositio.

“Nihilominus respondemus etiam ex parte doloris posse dari sacramentum informe, et assignari debere aliquem dolorem supernaturalem ex motivo. qui sit sufficiens ut sit materia sacramenti, non vero ut sit dispositio ad gratiam. Et fundamentum praecipuum, et quasi a priori est in assignando tali dolore. Potest tamen etiam quasi a posteriori sumi fundamentum conclusionis; tum ex convenientia cum aliis sacramentis; tum ex inconvenienti quod sequitur de obligatione saepius iterandi confessiones. . .

“Veniamus ad praecipuam probationem (scilicet, ad assignandum quomodo et quando possit reperiri dolor sufficiens pro materia sacramenti, licet non sit sufficiens pro dispositione ad gratiam) *potest autem assignari ex triplici capite*, quae supra diximus requiri ad attritionem formatam. Primo enim requiritur, quod sit dolor *supernaturalis*: secundo, quod sit *universaliter* de omnibus peccatis praeteritis:

tertio, quod sit cum *efficaci* proposito excludendi peccata de caetero, et cum spe veniae.

"*Ex primo capite* assignant sacramentum validum, sed informe, auctores qui sentiunt non requiri ad valorem sacramenti supernaturalem dolorem, sed naturalem sufficere, licet requiratur supernaturalis ut infundatur gratia: quam opinionem articulo iv exclusimus, et diversos modos illam explicandi, ut quod sufficiat dolor existimatus supernaturalis, sive id proveniat ex ignorantia culpabili, sive invincibili; nam si semel requiritur supernaturalitas doloris ex parte materiae et institutionis Christi, nihil suffragatur ignorantia, quia materia sacramentorum non regulatur existimatione nostra, sed institutione ipsa prout servatur in re. Quare pro certo relinquimus, non solum ad rationem dispositionis, sed etiam ad materiam hujus sacramenti requiri dolorem supernaturalem, id est, ortum ex motivo supernaturali, et cum ordine et subjectione ad claves Ecclesiae; qui ordo etiam supernaturalis est.

"*Ex secundo ergo capite* voluit assignare hunc casum, in quo sacramentum sit validum et informe pater *Suarez* hic disput. xx, sect. ix, num. vii, ubi docet, posse hoc sacramentum esse informe ex defectu attritionis, non intensivo, sed extensivo, proveniente ex inculpabili ignorantia; quod est reducere hunc defectum ad defectum integritatis potius quam qualitatis ipsius attritionis, quia videlicet potens poenitens inculpabiliter confiteri cum attritione aliquorum peccatorum, sed non omnium quae commisit, et tunc erit validum sacramentum, sed informe, quia ut sit validum sufficit confessio et attritio de omnibus quae occurrunt memoriae inculpabiliter: ut autem quis consequatur gratiam, debet attritio esse de omnibus peccatis mortalibus, quae quis commisit, nam sine poenitentia interiori nullum mortale peccatum (etiam in sacramento) potest remitti, quantumcumque ex ignorantia inculpabili aliquis non habeat dolorem de tali peccato. Haec sententia *Suarez* valde difficilis est, et contra illam statim se offert difficultas, quia peccata inculpabiliter oblita (id est, quae diligenter cogitanti non occurrunt) in universum inclusa intelliguntur in confessione, pro quibus fideliter cum propheta dicimus: 'Ab occultis meis munda me, Domine', ut inquit Concilium Tridentinum sess. xiv, c. v; ergo etiam manent inclusa talia peccata oblita in ipsa attritione, qua fit talis confessio. . .

"*Quapropter alia via assignamus dejectum attritionis*, cum quo stat sacramentum esse validum, sed informe: nempe quando attritio est supernaturalis tam ex parte motivi, quam ex parte ordinis ad claves Ecclesiae; sed tamen vere et realiter non habet efficax propositum excludendi peccata, aut veram spem veniae, licet ipse id ignoret. Supponimus enim talem hominem adhibuisse sufficientem diligentiam in examine, tum ad recordandum de peccatis, tum ad excitandum dolorem, et omnino esse oblitum naturaliter de efficacia propositi, et spe vera concipienda, tunc enim in re illa voluntas non est sufficiens ad excludendum peccatum, seu disponendum ad illius remissionem, quia efficaciter non vult recedere ab illo, licet ipse id putet ex ignorantia, cum tamen ad talem dispositionem expresse Concilium requirat illas duas condiciones attritionis, nempe quod habeat voluntatem excludendi peccata cum spe veniae."56

Nota. Salmanticenses (Disp. 8, dub. 12) post *Soto*, *Cano*, *Victoriam* et *Joannem a S. Thoma*, admittunt ac diffuse defendunt etiam *casum sacramenti validi et informis ob defectum integritatis confessionis*, graviter culpabilem et simpliciter vincibilem, qui tamen, ut ipsi fatentur, reincidit in casum sacramenti validi et informis ex defectu efficacitatis contritionis.

In eo nempe qui, ob graviter culpabilem negligentiam in examine

:?De Poenitentia, disp. 33, a. 6, n. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 19, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1886, p. 628-631.

suae conscientiae, omittit confessionem alicujus peccati quod non recordatur, distinguunt triplicem casum: *primo*, scilicet, confessionem dimidiatam ob negligentiam examinis graviter culpabilem et crassam, et eam cum omnibus theologis dicunt invalidam, quia negligentia crassa coincidit in aestimatione morali cum negligentia directe volita et consequenter cum voluntate faciendi dimidiatam confessionem; *secundo*, confessionem dimidiatam ob negligentiam examinis graviter culpabilem sed simpliciter invincibilem (i.e. ejus qui culpabiliter sufficiens examen non adhibuit, sed hic et nunc invincibiliter ignorat illud esse insufficiens aut reputat sufficiens), et eam cum communi sententia dicunt validam et fructuosam, eo quod peccatum insufficientis examinis virtualiter includitur in confessione et contritione ceterorum, et aliunde inculpabiliter omittitur ob invincibilem errorem de sufficientia examinis; *tertio*, confessionem dimidiatam ob negligentiam examinis graviter culpabilem et simpliciter vincibilem (cum nempe ratio quare quis actu non advertat se omittere aliquod peccatum est ignorantia culpabilis, ita ut duplex hic interveniat culpabilis ignorantia, altera de ipso peccato omisso, altera circa ipsam negligentiam examinis), et eam dicunt, contra alios theologos, uti Joannem a S. Thoma et Gonet, *validam et informem*; informem quidem, quia adest peccatum fictionis, validam tamen quia cum tali culpa confessio manet sufficienter integra, eo quod non importet directam voluntatem dimidiandi confessionem, et consequenter non excludit *inefficacem dolorem sufficientem* ad valorem sacramenti.

Ad rem ipsi: "Confessio, quae ex expressa ac directa intentione poenitentis est integra, quamvis alias ex implicita, et indirecta sit dimidiata, est valida, et informis; sed confessio dimidiata ob negligentiam examinis pure vincibilem, et graviter culpabilem est integra ex directa ac expressa intentione poenitentis, et solum dimidiata implicate ac indirecte: ergo valida est, ac infructuosa.

"Consequentia est legitima, et *minor* constat ex distinctione, quae intercedit inter confessionem dimidiatam ob negligentiam examinis pure vincibilem, et inter dimidiatam ob negligentiam crassam, supinam, aut affectatam: haec enim in omnium, aut fere omnium sententia censetur expresse, scienter, ac ex proposito non integra; illa vero solum indirecte, implicate, ac interpretative, eo quod poenitens habet animum detegendi omnia peccata, quae memoriae occurrunt post aliquale, et re vera insufficiens examen, quod ex ignorantia pure vincibili, et graviter culpabili fuisse sufficiens existimat. Quocirca licet omissio sufficientis examinis culpa gravis extiterit. et ex ea ortum duxerit sacrilegium fictionis, aut occultationis alicujus peccati: nihilominus omnes istae omissiones, quae in re non ponunt in numero, sed unicum peccatum constituunt, non processerunt ex certa scientia, ac plena, et expressa cognitione practica; sed tantum ex ignorantia pure vincibili, et graviter culpabili, quae solum causât in his omissionibus volitionem indirectam, ac interpretativam.

"*Major* autem quoad secundam partem, asserentem illam confessionem esse informem. admittitur ab omnibus; quoad primam vero, in qua stat difficultas, ostenditur. Etenim ut confessio sit valida, sat est quod poenitens directe ac expresse excludat voluntatem peccandi, aut dimidiandi confessionem, licet implicate ac interpretative eam non excludat, ut patet in dolore supernaturali inefficaci, qui validum sacra-

mentum constituit, esto implicitam voluntatem peccandi admittat, et solum expresse, et directe eam excludat; sed in confessione ex expresse animo integra, et solum interpretative dimidiata, formalis ac expressa voluntas peccandi excluditur, et solum implicita admittitur: ergo habet quod sufficit ad valorem. Unde, ut recte vidit Canus ubi supra, omnes qui nobiscum sentiunt salvari sacramentum validum, et informe cum solo dolore supernatural inefficaci, coguntur in vi consequentiae id ipsum defendere cum negligentia examinis pure vincibili, et graviter culpabili.”⁶⁷

Attamen, cum iste casus refundatur indirecte in alterum casum de possibilitate sacramenti validi et informis ob insufficientiam contritionis, ut ipsi Salmanticenses fatentur, ab ejus directa refutatione in Conclusionem abstinemus, sed refutatio possibilitatis illius secum feret refutationem possibilitatis istius. Ceterum, casum illum sic directe refutant Gonet et Suarez:

Gonet: “Integritas formalis confessionis est de substantia Sacramenti Poenitentiae, ut fatentur adversarii: at si ignorantia sit vincibilis et mortaliter culpabilis, confessio non erit integra formaliter: ergo Sacramentum Poenitentiae tunc non habebit quidquid requiritur ad ejus substantiam subindeque erit invalidum. Minor probatur: Ut omittens aliquod peccatum, dicatur facere confessionem formaliter integram, oportet quod illud ex rationabili causa omittat: sed qui omittit illud ex ignorantia vincibili, et mortaliter culpabili, non omittit ex causa rationabili, ut patet; quia rationabilis causa est tantum impotentia physica, aut moralis, vel grave aliquod nocumentum sui vel proximi: ergo qui omittit aliquod peccatum in confessione ex ignorantia vincibili et mortaliter culpabili, non censetur facere confessionem formaliter integram.”⁵⁸

Suarez: “Dicendum . . . censeo, eam tantum esse integritatem formalem, in qua homo nihil omittit peccando mortaliter, sive ex scientia, sive ex ignorantia et negligentia culpabili. Ex quo fit, ut omnis confessio, ex parte integritatis sufficiens ad valorem sacramenti, sufficiat etiam ex hoc capite ad effectum ejus, si aliunde sufficiens dolor non desit, ac proinde nulla detur confessio invalida et informis ob defectum integritatis. . .

“[iVaw] licet integritas materialis non sit de substantia, tamen obligatio integre confitendi pertinet ad substantiam; et ideo . . . intrinsece oritur ex ipsa institutione sacramenti; ergo nulla est confessio integra formaliter, nisi per illam satisfiat saltem huic obligationi; sed qui omittit aliquid ex ignorantia culpabili peccando mortaliter, non implet hanc obligationem; ergo talis confessio censeri non potest formaliter integra; ergo nec sufficiens ad sacramentum conficiendum. . .

⁶⁷De Poenitentia, disp. 8, dub. 12, §3, n. 310, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 490 sq.

⁵⁸De Poenitentia, disp. 10, a. 1, § 2, n. 6, Clypcus, v. 6, Parisiis, 1876, p. 632.

“*Praeterea*, sicut omissio ex ignorantia crassa moraliter est ejusdem rationis cum omissione directe voluntaria, ita etiam omissio ex quacunque ignorantia quae ad peccatum mortale sufficiat; sed illa prior omissio dicitur esse contra substantiam sacramenti propter moralem aequivalentiam; ergo idem est de posteriori dicendum; nam si quae est differentia, solum est accidentalis secundum magis et minus intra latitudinem voluntarii indirecti, quae non potest tantam diversitatem efficere in substantiali materia sacramenti. *Eo vel maxime*, quod illa differentia inter ignorantiam culpabilem mortaliter communem, et ignorantiam crassam vel supinam, gratis excogitata est ab his auctoribus; nam in jure omnis ignorantia quae ad peccandum mortaliter sufficit, si non est affectata, vocatur crassa vel supina. . . Nec potest moraliter explicari quomodo hi gradus ignorantiae distinguantur, cum omnis negligentia quae ad peccandum mortaliter sufficit, esse debeat satis gravis, et consequenter satis crassa et supina. *Accedit praeterea*, quod in eo casu vix potest esse, aut intelligi sufficiens dolor ad sacramentum, cum homo in ipsamet confessione actu peccet mortaliter.”⁵⁹

QUINTA OPINIO docet ad valorem sacramenti non requiri *contritionem universalem*, sicut ad fructum, sed sufficere particularem (si tamen universalis existimetur), ac inde sacramentum fieri validum et informe ob defectum universalitatis.

Ratio est quia potest haberi vera contritio de uno peccato ob particulare motivum foeditatis istius, qua proinde aliud peccatum non attingatur. Quae contritio, in casu inadvertentiae de defectu universalitatis, est per se sufficiens tum ad valorem tum ad fructum sacramenti, relate ad primum peccatum, sed, quia hoc nequit sine altero auferri, per accidens fit insufficiens ad indivisibilem fructum sacramenti, ac ita manet sufficiens tantummodo ad ejus valorem.

Ita in summa *Suarez* (Disp. 20, sect. 4, n. 22 et 25; sect. 5, n. 7-12), quem magis vel minus firmiter sequuntur non pauci posteriores, uti *Lugo* (Disp. 14, sect. 6, n. 74-89), *Gonet* (Disp. 10, a. 1), *S. Alphonsus*, *Lehmkuhl*, *Pesch*, *Fr. Connell*, *Zubizarreta*.

Quidam tamen, licet admittant hunc casum sacramenti validi et informis (uti unicum a Suaresio propositum) non esse impossibilem, docent ipsum esse tantum metaphysicum et speculativum, *non vero moralem et practicum*, adeoque nec unicum nec praecipuum, quod prae oculis habuerint antiquiores doctores cum loquuti sunt de informitate validae confessionis.

Ita *Billot* et praecipue *Salmanticenses* qui scribunt: “Ita docet *Suarez* disp. 20, sect. 4, et 5, subscriptibus plurimis modernis non solum Scotistis, sed et Thomistis, qui vix, aut nullo modo recognoscunt

De Poenitentia, disp. 23, sect. 4, n. 3 sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 518.

aliam viam ad salvandam, quam defendunt, possibilitatem sacramenti poenitentiae validi, et informis. Unde *Tyrsus*, licet *Suarrio*, et nobis in assertione contrarius, inquit disp. 37, num. 7: ‘Ultimus modus, omniumque probabilissimus est ille, quem primus in scholas invexit eximius Doctor’. . . Nos vero, licet admittamus illum casum non implicare, sed posse, quamvis valde raro, contingere; multa in ea *Suarii* explicatione videmus, quae modum conciliandi valorem sacramenti cum ejus informitate impracticabilem, et pene impossibilem repraesentant. Et primo loco suspectum illum nobis facit, quod *Tyrsus* recensuit elogium: ‘Primus in scholas invexit.’ Nam difficultas haec conciliandi valorem sacramenti cum informitate nova noli est in scholis, sed vetus apud antiquissimos scholasticos, ut constat ex relatis, et referendis: fuerunt autem inter eos plurimi valde docti, et qui hanc difficultatem ex professo versarunt: ergo incredibile est, hunc conciliandi modum, quem primus post tot annos *Suarez* invexit, ipsos latuisse, si veram, et practicabilem contineret doctrinam; veremur itaque illum oppositas habere condiciones. Suspectum secundo loco nobis est, quod quamvis *Suarez* teneat *D. Thomae* assertionem; nihilominus nec vestigium in eo modo servat motivorum, quibus Angelicus Doctor usus fuit, aut insinuavit, sed alia graditur via.”⁰⁰

Juverit paulo jussius exponere sententiam Suaresii, quae, cum sit captiosa et oscillans, videri posset *media inter negantem et affirmantem* existentiam sacramenti validi et informis.

Primo, *Suarez* asserit, tam ad valorem quam ad fructum sacramenti, per se easdem requiri qualitates contritionis, nam Cone. Trid. non distinguit inter contritionem quae est pars et eam quae est dispositio (sect. 5, n. 9sq.). Hoc principio *Suarez* impugnatur ceterorum theologorum explicationes de sacramento valido et informi et videtur consentire patronis Partis Affirmativae hujus articuli, atque explicite fatetur: “In quo multum differimus ab aliis sententiis (affirmantibus sacramentum validum et informe) et non admittimus alium modum attritionis, etiam ad substantiam sacramenti, praeter eos quos posuit Concilium Tridentinum” (ibid., n. 10). Ex hoc principio videretur ipsi *Suaresio* logice negandam esse possibilitatem sacramenti validi et informis; attamen, occurrit ei casus vel modus, ab aliis auctoribus non cogitatus (ut ipse ait), in quo asserendum est sacramentum validum et informe, idque totum fundatur in ejus doctrina de existentia verae contritionis quae sit tantum particularis.

Secundo igitur docet veram attritionem posse esse particularem, i.e. de uno peccato et non de alio. Ad fructum quidem sacramenti absolute requiritur attritio universalis (sive sit ex motivo universali sive ex

⁰ De Poenitentia, disp. 8, dub. 9, § 2, n. 277, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 454.

conjunctis motivis particularibus) de omnibus peccatis tam confessis quam omissis; ad valorem vero requiritur attritio universalis de omnibus peccatis confessis. In confessione autem universalitas contritionis, in eo qui de variis peccatis conteritur ex motivis particularibus eorum, potest absque culpa deficere dupliciter, si nempe quis non recordetur aliquorum peccatorum (de quibus proinde non confitetur nec conteritur) vel si existimet se habere sufficientem seu efficacem attritionem de omnibus quae confitetur et tamen reapse de uno vel altero insufficientem habeat attritionem (sect. 4, n. 22-25).

Tertio, ait in utroque hoc casu sacramentum esse infructuosum seu informe, quia illa attritio sufficit tantum ad auferenda peccata de quibus est efficax dolor, non vero cetera, cum tamen unum peccatum nequeat auferri sine altero; attamen sacramentum est validum, quia ex una parte attritio particularis relate ad illa peccata, quae ipsa respicit, habet quidquid requiritur ad hoc ut sit pars sacramenti (est enim vera et efficax attritio), imo per se loquendo est sufficiens etiam ad auferenda illa particularia peccata, et ex alia parte, ob praedictam oblivionem vel ignorantiam, nullus ponitur obex sacrilegae fictionis (ibid.).

Quarto, ut se purget a defectu inconsequentiae, Suarez ait existentiam sacramenti validi et informis in praedictis casibus et insufficientia attritionis ad fructum cum ejus sufficientia ad valorem sacramenti, non contradicere superiori asserto, quo docet easdem qualitates requiri in attritione tam ad fructum quam ad valorem sacramenti, juxta doctrinam Concilii non distinguentis inter duas attritiones; nam id contingit mere per accidens, ex eo nempe quod unum peccatum nequeat remitti absque alio, non vero proprie ratione defectus ipsius contritionis (nisi invocetur quidam defectus integritatis seu universalitatis), quia illa attritio est sufficiens dispositio ad infusionem gratiae et ablationem peccati quantum est ex se, seu relate ad ea peccata, quae ipsa respicit; quod vero proprium hunc effectum exerere non possit contingit ab extrinseco ex indispositione subjecti, seu ex praesentia alterius peccati quod nec ab ipsa nec ab alia particulari attritione attingitur, vel, si placet, ex indivisibilitate remissionis peccatorum et infusionis gratiae (sect. 5, n. 10).

LUGO similiter, refutatis aliis modis explicandi sacramentum validum et informe simulque solutis argumentis a quibusdam oppositis sententiae Suaresii, concludit: "Manet ergo semper possibilis casus ille a P. Suario positus, in quo possit dari hoc sacramentum validum, et informe propter defectum doloris, qui non se extendit ad omnia peccata de facto commissa. Nec ego video argumentum, quo efficaciter possit rejici, ut constat ex solutione eorum, quae alii contra illam doctrinam adduxerunt.

"Posset ulterius aliquis objicere, quod si ea doctrina vera esset, sequeretur, posse dari sacramentum validum, etiamsi scienter aliquis doleret de uno peccato, et non de aliis: jam enim haberet dolorem sufficientem de illo peccato. Hoc tamen ex

supradictis solvi potest; nam tunc deesset propositum universale non peccandi; qui enim scienter vellet accedere ad sacramentum absque dolore de aliis peccatis, eo ipso peccaret, et per consequens non haberet propositum universale non peccandi, quod tamen requiritur ad valorem, vel certe carentia propositi contrarii, et cujusque affectus ad peccatum mortale.

“Quid tamen, si homo ex ignorantia invincibili crederet, non esse peccatum mortale accedere ad sacramentum sine dolore de omnibus, dum tamen esset dolor de aliquo? Respondetur consequenter ad illam doctrinam concedendum, quod tunc fieret sacramentum validum, et informe, quia memoria illius peccati per accidens se haberet ad obligationem doloris de illo, supposita ignorantia invincibili de obligatione talis doloris. Atque ita ipse Pater Suarez lect. iv, num. 26; consequenter docet, sacramentum fore validum, et informe, si aliquis per inadvertentiam inculpabilem doleat solum de uno peccato, et non de alio etiam mortali, quod confitetur: eadem autem est ratio in nostro casu, quando scienter non dolet propter ignorantiam de obligatione doloris. In utroque autem casu oportebit repetere postea illa peccata, quae sine dolore confessus est, perinde ac si non fuissent in confessione explicita.”¹⁰¹

SEXTA OPINIO docet ad valorem sacramenti non requiri *contritionem appretiative summam*, sicut ad fructum, sed sufficere inferiorem gradum contritionis (saltem si sit conjunctum cum bona et inculpabili fide), ita ut inde sacramentum evadat validum sed informe ob defectum superioris gradus requisiti.

Ratio triplex affertur a Billot et aliis post ipsum: *Primo* enim, gradus appretiative summus in contritione non est aliquid sensibile, nam ex externo actu poenitentiae potest quidem dignosci praesentia verae et sinceræ contritionis interioris, sed non ejus gradus appretiative summus; unde hic nequit pertinere ad essentiam seu valorem sacramenti, quod est aliquid sensibile. *Secundo*, ob eandem rationem nequit ille gradus pertinere ad essentiam seu valorem hujus sacramenti in particulari, quod consistit in judicio; nequit enim ferri judicium de re exterius non cognoscibili. *Tertio*, in casu quo quis, incoepta confessione cum vera aliqua contritione sed sine contritione appretiative summa, hanc addit quando terminatur sacramentum, seu in ipso momento quo datur absolutio, sacramentum est validum et fructuosum, juxta omnes. Jamvero, in eo momento nihil novi subicitur judicio sacramentali, cum hoc sit terminatum et ejus materia sit de integro apposita. Ergo gradus appretiative summus, tunc additus contritioni, non pertinet ad essentiam et valorem sacramenti, sed tantum se habere potest ut conditio ad ejus fructum. Ex quo particulari casu ostenditur contritionem appretiative summam non esse necessariam ad ipsum valorem sacramenti.

Hanc sententiam, saltem ut ab aliis explicite distinctam, primus proposuit *Billot* (thes. 16), eam indebite tribuens “longe maiori parti” antiquorum theologorum, quem sequuntur quidam moderni, ut *Gihr*, *Van Noort-Verlaar* (qui satis fuse de hac re disputat, n. 67-72),

¹⁰¹“De Poenitentia, disp. 14, sect. 6, n. 88 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 786.

Vermeersch, Hervé, Merkelbach. 2 Eam quidem proposuit etiam *Cajetanus*, sed in generaliori ejus opinione, quae mox explanabitur.

Ad rem *BILLOT*: “Nos cum longe maiori parte praelaudatorum theologorum, rationem informitatis, salva sacramenti validitate, repetimus potissimum *ex defectu attritionis quoad perfectionem appretiativam*. Quem defectum bene declaravit *Cajetanus* ubi supra [Quaest. de confessione, q. 5], loquens de iis qui sunt 'sic attriti, ut doleant quidem de omnibus praeteritis, non tamen ascendunt usque ad hoc ut doleant de eis tanquam de summo odibili, et similiter proponant cavere de futuro, non tamen tanquam a summo vitabili'. Quare iste defectus non impedit quominus detur vera quaedam peccati detestatio, et verum aliquod propositum non peccandi de caetero. Sed quia detestationis gradus non assurgit ad tanti faciendum malum peccati, quanti fieri deberet ut esset plus appretiatum quam omnia damna quae in eius evitatione inveniri possunt, hinc est quod propositum ex dicta detestatione exoriens non se extendit ad omnes circumstantias possibles. Deficit ergo hujusmodi attritio, non a veritate attritionis simpliciter, sed solum a veritate gradus requisiti ut omnis removeatur obex ad gratiam, eo quod cum detestatione quae hic et nunc est in anima, adhuc potest coniungi voluntas peccandi pro variis occurrentiis, et ex consequenti, nondum sublata est omnis ad peccatum adhaerentia.

“Nunc autem considerandum est quod attritio imperfectae efficaciae quam dicimus sufficere in ratione partis integralis sacramenti, nonnisi illa est qua poenitens *sincere et citra sacrilegium* subiicit peccata sua clavibus Ecclesiae. Oportet enim ut excludatur fictio directe repugnans fini operis, qui est poenitentialis processus in ordine ad consequendam absolutionem a peccato. Et hanc sane conditionem omnes uno ore exigere debent, cum evidens sit nullam esse actionem poenitentialem. adeoque nullam materiam sacramenti, ubi hic et nunc per voluntariam violationem sacramenti clavium, novum peccatum committitur. Hinc casus sacramenti validi simul et informis evidentius consideratur in eo qui absque gravi negligentia ad poenitentiae tribunal accedit, non habens attritionem pro justificatione sufficientem, puta quia invincibiliter ignorat se non esse satis dispositum, et ideo fictionem habet *mere materiale*.

“Sin autem sermo sit de fictione formali sive culpabili, distinctione opus est, eo quod duplici modo culpabilis esse potest fictio seu indispositio confitentis. in se nimirum, vel in causa tantum. Erit culpabilis in se, si poenitens in ipso confitendi actu certam habet conscientiam sacrilegii, propter notam dispositionum insufficientiam, et tunc, attenta ratione superius proposita, non est dubium quin sit invalidum sacramentum. Erit culpabilis in causa tantum, si poenitens ex negligentia gravi omisit convenientem praeparationem, et postea accedit non amplius cogitans de suo defectu; quo in casu adhuc validum sacramentum veteres agnoverunt. . .

“Vide ergo qua ratione et quo sensu validitas sacramenti a veteribus asserta stare possit cum fictione etiam culpabili, modo tamen ab ipso confessionis actu sacrilegium absit. Nobis autem licet pro nunc ab hoc casu praescindere, nihil determinando neque pro neque contra, ut id quoad facilius simul et certius videtur, unice intendamus: casum videlicet sane frequentissimum (quantum conficere licet) in quo ex quacumque causa non graviter peccaminosa poenitens confitetur cum

⁴³ Hic auctor eam sententiam sic judicat et *ad praxim deducit*: “Ultima sententia non est certa, sed vere probabilis, tum intrinsece ob rationes indicatas, tum extrinsece ex auctoritate multorum, quorum testis est S. Thomas, q. 9, a. 1, docens dari confessionem informem. Quem ita interpretantur Capreolus, Durandus, Paludanus, S. Antoninus, Soncinas, Bernardus de Gannaco, Cajetanus, Dom. Soto, Sylvester, Candidus, Petrus de Soto, Melchior Canus, Ledesma, Johannes a S. Thoma et plures alii; nuperrime Billot, De Smct, Van Noort, Vermeersch, etc. Unde in praxi ad illam sententiam est attendendum, v.g. in quaestione an absolutio danda sit, vel non sit, sub conditione: *si es capax*, ne scilicet impediatur, si quae daretur, reviviscentia sacramenti” (Theol. Moral [1939], v. 3, n. 506, p. 450). De hac practica applicatione confer infra circa finem art. 80.

attritione insufficiente ad iustificationis effectum. Validitatem porro confessionis in his circumstantiis tria potissimum argumenta demonstrabunt.”⁰³

SENTENTIA CAJETANI, qui pro variis opinionibus adducitur, haec est:

In Quaestionibus de Contritione, quaesito primo (n. 3, cit. in art. 23, p. 10), ubi agit de essentia et divisione contritionis, distinguit quatuor species contritionis, scilicet attritionem impenitentium (i.e. displicentiam de peccato cum velleitate non peccandi, adeoque inefficacem contritionem), attritionem imperfectorum (i.e. displicentiam de peccato cum voluntate non peccandi, non tamen displicentiam de peccato tanquam de summo odibili, adeoque, ut videtur, dolorem efficacem sed non appetitative summum); contritionem acquisitam et naturalem (i.e. displicentiam de peccato tanquam summo odibili cum voluntate non peccandi seu vitandi peccatum tanquam summe odibile, adeoque contritionem vel attritionem appetitative summam); hanc ultimam contritionem ut informatam a charitate.

In Quaestionibus de Confessione, quaesito quinto, cui titulus “An confessio informis sit iteranda”, docet quod cum tertia contritione, seu acquisita, quamvis regulariter sacramentum sit formatum, tamen potest etiam esse validum et informe, cujus ratio videtur esse solus defectus extrinseci auxilii divini, dignantis elevare contritionem illam ad rationem dispositionis ad gratiam, juxta ea quae dicit in Quaest. de Contritione, quae, prim., n. 5 sq. (cit. in art. 16, tom. 1, p. 404 sq.), vel, si placet, defectus supernaturalitatis in contritione. Cum secunda contritione, seu imperfectorum, quamvis sacramentum possit esse fructuosum, tamen regulariter est tantum validum et informe (supposito tamen quod poenitens non committat sacrilegium, seu quod non advertat defectum suae contritionis aut saltem illum confiteatur, secus tale sacrilegium redderet sacramentum invalidum), idque provenit ex defectu gradus appetitative summi. Cum prima etiam contritione, seu impenitentium, sacramentum est validum et informe (supposita absentia sacrilegii, ut supra), validum quidem, quia ad hoc sufficit quaelibet voluntas compensandi ad arbitrium sacerdotis seu sese ut reum subiciendi iudicio sacerdotis, informe tamen, ob defectum ipsius efficacitatis in contritione.

Unde Cajetanus admittit ad valorem sacramenti sufficere quemlibet dolorem, dummodo in eo salvetur voluntas se subiciendi ut reum iudicio sacerdotis; et ita ipse videtur accedere ad primam opinionem supra relatam, ac propterea a quibusdam citatur inter defensores illius. Sufficit igitur tum contritio naturalis, ex qua sacramentum potest fieri validum et informe ex defectu supernaturalitatis, et ita Cajetanus

|| De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 16, § 1, Romae, 1930, p. 168-171.

non inepte citatur inter patronos tertiae sententiae (quamvis ipse aliter intelligat contritionem naturalem, scilicet pro perfectissimo modo conterendi, citra contritionem charitate informatam); tum contritio prorsus inefficax, ex qua sacramentum fit validum et informe ex defectu efficacitatis, et ita Cajetanus non inepte citatur inter defensores quartae opinionis (quamvis ipse hanc contritionem intelligat pro mera velleitate non peccandi); tum contritio non appretiative summa, ex qua sacramentum fit regulariter validum et informe ex defectu intensitatis, et ita Cajetanus citatur inter patronos sextae opinionis (quamvis ipse hanc contritionem intelligat inferiorem ipsa contritione naturali, de qua supra), et quidem maiori jure a Billot pro hac sententia peculiariter vindicatur, eo quod Cajetanus hunc casum sacramenti validi et informis ex defectu intensitatis habeat pro communiori apud poenitentes ac dicat de eo se intelligere doctrinam S. Thomae (In 4 Sent., dist. 17) de non necessitate reiterandi confessionem informem.

Ad rem ipse *CAJETANUS*, Quaestiones de Confessione, quaesitum quintum, n. 2-4 (in editione leonina Operum S. Thomae, t. 12, p. 353 sq.):

“Circa hanc difficultatem [i.e. An confessio informis sit iteranda], quae propter diversas opiniones *adhuc sub indice* videtur esse, sciendum est quod vitandi sunt duo extremi errores. Alter est quod omnis confessio informis est valida, ita ut non sit iteranda. Clare siquidem patet confessionem illius qui propter verecundiam peccatum aliquod mortale tacuit, esse informem et reiterandam.—Alter est quod nulla confessio informis est valida ita quod non sit iteranda. Nam clare constat nescire nos an aliqua nostra confessio fuerit formata, quia nescimus nos esse in gratia; et, cum hoc dubio, non curare nos amplius de memoria peccatorum ut denuo confitendorum; cum tamen oporteret nos esse sollicitos ad pluries confitendum, ut quandoque fieret confessio formata. Et sic nunquam finis imponendus esset confessioni, ut tutior pars eligeretur. Quod constat universalis Ecclesiae aures offendere.

“Ex utroque autem errore perspiciendum est quod non ad ipsam informitatem, sed ad informitatis causam resolvere oportet validitatem vel non validitatem informis confessionis: ex eo enim quod aliqua informis confessio est valida, et aliqua non est valida, non ex ipsa informitate, sed aliunde, puta ipsius informitatis causa, provenire debet quod aliqua sit valida et aliqua non. Et quoniam causa haec se tenet ex parte poenitentis, cuius duo sunt actus usque ad absolutionem, scilicet contritio et confessio, ideo hinc scrutandum est quid veri appareat. Ex parte igitur confessionis, certum est confessionem ex proposito non integram propter verecundiam aut aliquid huiusmodi, esse invalidam ac reiterandam. Et in hoc nulla est quaestio.—Ex defectu autem contritionis tota oritur difficultas.

“Quae ut clarius elucescat, distinguendus est contritionis defectus: habet enim multos gradus. Minimus autem contritionis defectus est ipsa absentia caritatis. Qui enim sunt ita attriti quod dolent de peccatis omnibus ut de summo odibili, et proponunt vitare mortale peccatum ut summum vitabile, si confessionem subeunt informem, non tenentur iterare confessionem, sed est eorum confessio valida. . . In inferiori autem gradu contritionis sunt sic attriti ut doleant quidem de omnibus peccatis, non tamen ascendunt usque ad hoc ut doleant de eis tanquam summo odibili: et similiter proponunt cavere de futuro, non tamen tanquam a summo vitabili. Et hoc bifariam contingit. Primo, sine discussione talis defectus... De horum numero utinam non maxima pars Christianorum poenitentium sit! Quos non, sicut primos,

puto virtute clavium de attritis regulariter fieri contritos: sed in sua attritione absolvi et communicare. Cuius signum est quod caritas, sicut positive praefert Deum omni amabili, ita facit apud habentem ipsam offensam Dei odibilior omni odibili, et magis vitandam omni alio vitabili: 'operatur enim haec magna amor Dei si est' [Greg. M., Hom. lib. 2, horn. 30, *et si haec non operatur, non est caritas Dei*. De istorum confessione intelligo doctrinam divi Thomae [In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 4, q. 1] quod confessio informis per defectum contritionis est valida, ita ut non sit iteranda. Et erit eis fructuosa quando 'ascendent ad cor altum' [Psal. 63, 7], ut habeant peccatum pro summo odibili et summo vitabili, et confiteantur fictionem suam hanc, qua ut contriti sacramentum susceperunt, cum in veritate contriti non essent. Quare autem huiusmodi confessio sit valida, inferius declarabitur.

"Si vero huiusmodi attriti animadverterint se non esse contritos, simile est de eorum confessione iudicium et de confessione illorum qui sunt in tertio gradu [i.e. qui habent contritionem impenitentium], de quibus modo subiungimus quod in infimo loco attritorum sunt: qui ambas contritionis partes aut parum attingunt, aut saltem altera carent. . . Quocirca de omnibus dicitur quod, cum ex proposito tacetur peccatum sacrilegii ex tali statu poenitentis consurgens, confessio non est valida, sed iteranda: deest siquidem confessioni non sola contritio, sed integritas ex proposito. Quando vero confessio ex proposito est integra, omnium confessio videtur valida, ita quod non est necessario iteranda. . .

"Communis autem ratio quare attritorum omnium integra quidem sed informis confessio est valida, ita quod non est iteranda, assignatur a divo Thoma [1. c.], quia sacramentum poenitentiae verum invenitur et fructuosum, non tunc, sed quando aderit contritio. Et quidem quod verum inveniat sacramentum, non solum secundum illorum opinionem qui negant contritionem esse partem sacramenti poenitentiae, apparet, quia nihil deest huic sacramento nisi contritio: sed etiam tenendo contritionem esse partem sacramenti poenitentiae manifestatur, ex eo quod *contritio, non secundum se, sed relata ad confessionem, hoc est ut est spontanea voluntas reconipensandi ad arbitrium sacerdotis, pars sacramenti est posita superius a divo Thoma* [3 p., q. 90, a. 2]. Haec autem in proposita confessione invenitur, dum quilibet sponte eligit submittere se iudicandum sacerdoti, etc. Quia concurrunt igitur ad sacramentum huiusmodi omnes partes eius, quae se tenent loco materiae, et forma et minister debitus, consequens est ut sit verum ecclesiasticum sacramentum. Quod autem, existente vero sacramento, informitas non pariat reiterationem, sed fructum futuro tempore, a divo Thoma probatur quia sic est in aliis sacramentis. Et vere sic est de baptismo, confirmatione, ordine, etc. Nec obstat dicere quod hoc verificatur in istis sacramentis quia non sunt iterabilia, aut quia imprimunt characterem: utrumque enim per accidens se habet ad fructum pro futuro tempore. Ex quo inferri potest quod non oportet iterari, etiam si esset iterabile: ex eo namque quod sacramentum est propter fructum eius; et fructus eius potest in futurum haberi sine ipsius iteratione; optime sequitur quod non oportet sacramentum ipsum iterari"

SEPTIMA OPINIO docet *ad fructum sacramenti requiri perfectam contritionem, ad valorem vero sufficere attritionem*, et ex hac parte sacramentum fieri validum et informe. Ita quidam inter eos qui docuerunt actum perfectae contritionis esse absolute necessarium ad justificationem, etiam in sacramento. At de hac obsoleta opinione nihil amplius dicetur in hoc articulo, quoniam falsum ejus fundamentum, i.e. necessitas perfectae contritionis ad fructum sacramenti, impugnabitur ex professo in art. 33.

CIRCA REVIVISCENTIAM HUIUS SACRAMENTI controvertitur inter defensores sacramenti validi et informis (qui enim, sicut nos, possibilitatem talis sacramenti negant, consequenter ac necessario ejus reviviscentiam reiciunt, cum deficiat ipsum suppositum reviviscentiae, ut dictum est in tractatu De sacr. in gen., art. 11, p. 207 sq.).

Quidam igitur pauciores, inter quos praecipue *Soto* (In 4 Sent., dist. 18, q. 3, a. 3) et *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 12, § 3, n. 311; disp. 3, dub. 2, n. 78-81), *negant* reviviscentiam, quam concedunt vel soli Baptismo (ita *Soto*, In 4 Sent., dist. 6, q. 1, a. 8), vel solis tribus sacramentis characterem imprimantibus (ita *Salmanticenses*, De sacr. in communi, disp. 4, dub. 6). Ratio est tum quia cetera sacramenta iterari possunt, ac ideo in iteratione conferre gratiam prius non colatam, tum praecipue quia ex his sacramentis nihil relinquitur permanens in quo, sicut in characterem, sacramentum virtualiter subsistat et per quod possit postmodum causalitatem suam exercere.

Alii plures *affirmant* reviviscentiam, inter quos praecipue *Cajetanus* (1. c.), *Suarez* (Disp. 20, sect. 5, n. 14 sq.), *Lûgo* (Disp. 14, sect. 7, n. 99 sqq.), *Joannes a S. Thoma* (Disp. 33, a. 6, n. 35-38) et *Billot* (thes. 16, § 2). Dissentiunt tamen inter se tam quoad modum explicandi hanc reviviscentiam, quidam enim, ut *Joannes a S. Thoma*, loquuntur de physica causalitate, alii vero, ut *Suarez* et *Lugo*, de morali, alii, ut *Billot*, de intentionali, tum quoad rationem qua hanc reviviscentiam probant, *Cajetanus* enim sobrie ait id fieri quia sacramentum est propter effectum suum, adeoque illum causât, recedente fictione; *Joannes a S. Thoma* magis determinate appellat exigentiam relictam in permanenti re et sacramento (applicans tamen peculiarem suam sententiam, relatam in tractatu De sacr. in gen., art. 11, de quadam determinatione relictâ in voluntate ab omni sacramento characterem non imprimente, qua mediante exerceatur physica causalitas in reviviscentia); *Billot* inducit praecipue propriam exigentiam tituli juridici; *Suarez*, *Lugo* et *Billot* peculiarem invocant rationem quare hoc sacramentum (quidquid sit, inquit *Lugo*, de reviviscentia aliorum sacramentorum) reviviscere debeat, quia nempe, si non revivisceret, peccata confessa in sacramento informi non necessario remitterentur, ut debent, per sacramentum Poenitentiae seu per claves Ecclesiae, cum homo non teneatur ea iterum confiteri.

Quaerunt etiam quidam de modo quo talis fictio removeatur, ad hoc ut sacramentum reviviscat, an nempe per contritionem, an per attritionem cum novo sacramento, an per meram attritionem. Respondent *Suarez* (n. 15) et *Billot* (thes. 16, § 2), sufficere attritionem, si post confessionem informem non sit commissum aliud peccatum; secus vero requiri perfectam contritionem vel attritionem cum novo sacra-

mento, ut possit nempe removeri obex novi peccati; quo in casu perfecta attritio vel sacramentum se habet ut causa per se, relate ad ablationem novi peccati et ut causa per accidens, seu ut conditio, relate ad praecedentia peccata, quae per se auferuntur a praecedenti sacramento reviviscenti.

CONCLUSIO

Eadem prorsus contritio quae requiritur et sufficit ad fructum hujus sacramenti requiritur etiam ad ejus valorem, adeoque sacramentum, existentiae nequit esse validum et informe, nec potest reviviscere.

Probatur (prima pars a qua ceterae dependent) 1. *EX COXC. TRIDENTINO.*

Concilium, sess. 14, cap. 3 et 4, nullo modo distinguit inter dolorem qui sit de essentia sacramenti et dolorem qui sit dispositio ad ejus fructum, sed de uno eodemque dolore loquens, asserit ipsum esse tum partem essentiae sacramenti (cap. 3), tum dispositionem ad gratiam (cap. 4). Imo identitatem utriusque directius proponit tum in cap. 3 cum, absque ulla distinctione aut restrictione, ait contritionem requiri "ad integritatem sacramenti [et] ad . . . peccatorum remissionem", tum in cap. 4 cum, assignata definitione contritionis quae sit pars sacramenti, i.e. "Animi dolor ac detestatio . . . de peccato commisso, cum *proposito* non peccandi de cetero", ait "fuisse . . . quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hunc contritionis motum necessarium", imo, eam subinde definitionem applicans ad attritionem, prout est dispositio ad gratiam, ait hanc debere "*voluntatem peccandi excludere*" (quae fere coincidit cum proposito non peccandi).

Efficaciam hujus probationis sincere fatetur inter adversarios ipse *Lugo*, qui, antequam adhaereat peculiari explicationi Suaresii, ceteris adversariorum opinionibus opponit: "Hi omnes modi explicandi rejiciuntur efficaciter ex doctrina concilii Triden. et Florent, in quibus assignatur, tanquam pars necessaria hujus sacramenti contritio, vel attritio, quibus nominibus non intelligitur dolor, et propositum imperfectum, seu velleitas quaedam, sed voluntas firma, et absoluta, ut constat ex eodem Trid. d. sess. xiv, c. iv, ubi contritio, quae est pars sacramenti, definitur, 'animi dolor et detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de coetero', qui autem solum habet velleitatem non peccandi, et displicentiam simplicem in praeteritis, non habet propositum non peccandi, nec detestatur proprie peccata, cum in ipsis actu complacet, et illa absolute approbet."^e

^eDe Poenitentia, disp. 14, sect. 6, n. 70, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 780.

Similiter *Viva* in opere *Damnatae theses*, ad prop. 57 Innocentii XI (“Probabile est sufficere contritionem naturalem, modo honestam”), scribit: “Constat ex definitionibus Tridentini, non posse jam sustineri possibilitatem Sacramenti Poenitentiae validi et informis, juxta varias vias olim ab Auctoribus excogitatas; puta: Si quis non doleat, el cognoscat se non dolere, confiteatur tamen talem indispositionem: Si quis careat dolore in ea intensione, quae requiritur ad fructum Sacramenti; vel si habeat attritionem putatam; et similes. Ex hac thesi damnata infertur etiam, non subsistere opinionem admittentium possibilitatem hujus Sacramenti validi et informis, ex hoc quod ponatur solum attritio naturalis. Hinc tamen non sequitur, opinionem de isto Sacramento valido et informi omnimodo damnari; probabiliter enim est hujusmodi juxta viam Suaris et Lugo”. Futilitas tamen hujus exceptionis, quam *Viva* concedit sententiae Suaresii, ostendetur infra, ad calcem hujus probationis.

Inaniter autem adversarii a vi verborum Concilii conantur sese extricare, imo ex ipso Concilio aliquale conficere argumentum in favorem suae sententiae, ne videatur tanto carere sustentaculo.

Aiunt imprimis definitionem illam contritionis convenire etiam dolori qui careat una vel altera qualitate necessaria ad hoc ut sit dispositio ad gratiam, puta efficacitate (ita Salmanticenses), vel universalitate (ita Suarez), vel gradu appretiative summo (ita Billot). Id prorsus negabimus infra in Prob. 3; ceterum, eo pro nunc dato et non concesso, stat supradicta ratio paritatis inter dolorem partem sacramenti et dolorem dispositionem ad gratiam, quae involvitur in verbis Tridentini.

Propterea, quod attinet *ad primum illud incisum* “Ad integritatem sacramenti [et] ad . . . peccatorum remissionem”, *opponit Billot* “imperfectam illam de qua loquimur attritionem, sufficienter concurrere *in ratione partis sacramentalis* ad effectum plenae et perfectae remissionis de qua Concilium agit. Non enim sacramenti exterioris est hunc effectum *immediate* inducere, sed *mediate tantum* sicut alias dictum est, modo accedat obicem removens dispositio. Suppone igitur sacramentum validum et informe, suppone satisfactionem fuisse impositam et postea impletam, suppone dispositiones debitas tandem accedere: tunc haberetur perfecta illa peccati remissio, cuius causa esset praecedens confessio mediante *re et sacramento*.”⁶⁵

Attamen, haec explicatio inanis est; nam ad hoc tandem ipsa reducit quod contritio illa imperfecta, quae habetur ut immediate sufficiens ad valorem sacramenti, dicatur etiam mediate sufficiens ad ejus fructum seu gratiam; jamvero, Cone. Trid. inter talem immediatam

⁶⁵“De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 16, § 1, Romae, 1930, p. 175.

et mediatam sufficientiam non distinguit, sed de eadem contritione simpliciter asserit eam requiri tam ad integritatem seu valorem sacramenti quam ad ejus fructum seu peccatorum remissionem. Ceterum, praedicta mediata sufficientia imperfectae contritionis vix intelligitur; nam, quando in subsequenti reviviscentia sacramenti adveniret immediata sufficientia dispositionum per additionem gradus appretiative summi, haec immediata sufficientia cuinam actui tribuenda esset? Si tribuatur ipsi novo ac distincto actui contritionis appretiative summae, sequitur quod prior actus contritionis non appretiative summae nullo modo nec mediate erat sufficiens, non enim est unde mediatam sufficientiam habuerit cum ipsa non sit causa novi actus a se specificè distincti et se efficacioris; si vero ineptius tribuatur ipsi priori actui, dicendo nempe alterum actum esse tantummodo conditionem ad immediatum influxum et sufficientiam ipsius, sequitur quod illa prior contritio non est dicenda mediate tantum sed immediate sufficiens, cum influxus conditionis nequaquam mediet inter influxum causae et effectum, nec necessitas conditionis ad causandum reddit mediatum influxum causae, sicut ex eo quod sacramentum in genere indigeat dispositione subjecti ad suum influxum exercendum, non dicimus sacramentum influere tantummodo mediate.

Ad secundum incisum, nempe “Fuisse . . . quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hunc contritionis motum necessarium”. *opponunt Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 11. n. 293) Concilium affirmare talem contritionem esse necessariam, non vero ipsam esse sufficientem, aliud autem est dolorem esse necessarium et aliud ipsum esse sufficientem, cum plurima possint esse necessaria ad aliquid, quin propterea per se sola sufficiant, sed alia desiderentur. Unde Concilium nequaquam innuit paritatem inter dolorem sufficientem ad valorem sacramenti et dolorem sufficientem ad ejus fructum, sed potius, loquens de communi ratione doloris prout convenit etiam soli valori sacramenti, consulto adhibet vocem “necessarium ad impetrandam veniam” cum non possit loqui de ejus sufficientia.

Attamen, haec expositio prorsus voluntaria videtur. Nam manifestum est Concilium in toto cap. 4 loqui de contritione ut dispositione ad justificationem, quae nempe sit dispositio ad gratiam non solum necessaria sed etiam sufficiens, quantum quidem est de se et positis aliunde necessariis requisitis, qualis est ipsa susceptio sacramenti in casu quo contritio sit imperfecta, seu attritio; quod etiam patet ex verbis quibus illud incisum completur, scilicet “Et in homine post baptismum lapso ita demum praeparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinae misericordiae et voto praestandi reliqua coniunctus sit, quae ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur.”

Ad tertium incisum, scilicet “Voluntatem peccandi excludere”, *opponunt Salmanticenses* (1. c., n. 294; item disp. 7, dub. 1, n. 23) Concilium haec verba non referre ad contritionem prout est pars sufficiens ad valorem, sed tantum prout est dispositio sufficiens ad ejus fructum; quinimmo, eo ipso quod dicit attritionem sacramentalem justificare “si voluntatem peccandi excludat”, ex usu particulae conditionalis “si” satis manifeste ostendit se agnoscere duplicem attritionem, alteram quae excludat voluntatem peccandi et sit sufficiens dispositio ad gratiam, alteram vero quae talem voluntatem non excludat ac proinde non sit sufficiens ad fructum sacramenti sed tantum ad ejus valorem.

Attamen, etiam haec expositio est voluntaria. Nam in toto cap. 4 sermo est de contritione ut est dispositio ad gratiam. Praeterea, manifestus parallelismus observatur inter verba “Cum proposito non peccandi de cetero”, quibus describitur contritio quae est pars sacramenti, et incisum “Si voluntatem peccandi excludat”, quo describitur contritio sufficiens ad effectum sacramenti. Unde conditionalis haec propositio non implicat existentiam duplicis praedictae contritionis, sed est tantum assertiva et declarativa alicujus essentialis proprietatis unicae contritionis et aequivalet huic: “Cum non voluntate peccandi” vel melius “Cum voluntate non peccandi”, non secus ac si illa verba “Cum proposito non peccandi de cetero” exprimerentur hoc conditional! modo: “Si adsit propositum non peccandi de cetero”. Vel, et ad idem redit, dici potest in illis verbis, sicut in istis, implicari quidem existentia duplicis doloris, alterius nempe cum voluntate et proposito non peccandi, et alterius sine tali voluntate et proposito, sed ex hoc quod Concilium dicat illum esse sufficientem ad fructum sacramenti non sequitur Concilium hunc existimare sufficientem ad valorem sacramenti, nisi forte supponatur aliquem dolorem esse sufficientem ad valorem qui non sit sufficiens ad fructum, quod est praecise in quaestione, sed e converso, ex modo loquendi Concilii, sequitur dolorem illum qui caret voluntate et proposito non peccandi, non esse veram contritionem, sufficientem nempe indivisibiliter tam ad fructum quam ad valorem sacramenti.

Suarez, bene perpendens, ut advertimus supra (p. 167), vim verborum Cone. Trid., eam concedit, admittens paritatem inter contritionem partem sacramenti et contritionem dispositionem ad gratiam, sed, ad salvandum necessarium, quem sibi fingit, casum validi et informis sacramenti, concessam vim verborum Concilii et praedictam paritatem modo quodam ingenioso sed illogico evacuat, dicendo ea valere conditionaliter et per se, non vero absolute et in omni casu.

“Sed statim, scribit, occurrit objectio [contra particularem casum validi et informis sacramenti ob defectum universalis contritionis],

quia fundamenta praecipua, propter quae alios modos rejecimus, aequae videntur hunc impugnare. Primum ac praecipuum erat, quia Concilium Tridentinum non distinguit inter attritionem quae est pars, et quae est dispositio; at nos jam hic distinguimus: dicimus enim aliquam attritionem esse sufficientem partem, non vero sufficientem dispositionem. . . . Ad primam ergo [hanc] objectionem respondeo, juxta nostram sententiam, illam attritionem esse sufficientem dispositionem ad gratiam, quantum est ex se, et respectu eorum peccatorum de quibus est. *In quo multum diflerimus ab aliis sententiis, et non admittimus alium modum attritionis, etiam ad substantiam sacramenti, praeter eos quos posuit Concilium Tridentinum.* Nihilominus tamen fieri potest, ut aliunde ponatur obex, et quod respectu peccati obliti talis attritio non sit sufficiens dispositio. Unde, cum Concilium ait, attritionem esse sufficientem dispositionem ad gratiam in sacramento impetrandam, primum intelligit, si habeat omnia requisita, scilicet, ut universalis sit; vel, loquendo in ordine ad sacramentum, *intelligit per se*, et quantum est ex parte talis dispositionis. Sacramentum enim hoc per se remittit ea peccata, quae quis confitetur, et ad hunc effectum per se sufficebat illa attritio, si aliud non obsesset; *per accidens autem*, quia in subjecto est obex peccati, quod nullo modo removetur, impediri potest talis effectus.””

Attamen, in verbis Concilii nihil est quod sonet talem sermonem conditionalem aut praebeat fundamentum praedictae distinctioni *Suaresii*, sed Concilium simpliciter proponit paritatem inter contritionem quae est pars sacramenti et contritionem quae est dispositio ad ejus fructum. Ceterum, stando in *Suaresii* possibilitate verae contritionis quae sit tantum particularis de uno peccato, praedicta ejus distinctio sufficientis contritionis inanis est, cum bina ipsius membra non respiciant idem objectum; sufficientia enim contritionis asseritur relate ad ablationem unius particularis peccati et ejus insufficientia asseritur relate ad infusionem gratiae, vel, si placet, ad ablationem omnium peccatorum; unde non agitur de sufficientia per se et insufficientia per accidens relate ad idem objectum, sed de sufficientia per se et insufficientia per se relate ad diversum objectum; nec valet dicere hanc insufficientiam per se relate ad infusionem gratiae evadere insufficientiam per accidens relate ad remissionem particularis peccati, quatenus hoc per se potest auferri per particularem contritionem et per accidens non potest per eam auferri ob defectum extrinsecae conditionis requisitae ad influxum illius contritionis; nam hoc est tum illegitimus lusus verborum, ex hoc enim quod ad causalitatem sacramenti in genere requirantur quaedam conditiones nequaquam dicimus

”De Poenitentia, disp. 20, sect. 5, n. 9sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 450.

sacramentum esse per se productivum gratiae et per accidens non productivum ejusdem, tum aliquid alienum a modo loquendi Concilii, quod simpliciter et absque ulla distinctione proponit unam sufficientiam et unum objectum, scilicet sufficientiam contritionis relate ad consecutionem gratiae et veniam peccatorum.

Unde sententia Suaresii non multum differt, quidquid ipse aliter dicat, ab aliis opinionibus theologorum affirmantium sacramentum validum et informe, nisi in eo loquendi modo quo ore rotundo videtur affirmari quod submissis labiis reapse denegatur.

Probatur 2. *EX SACRAMENTALI RATIONE CONTRITIONIS*,

In Poenitentia, secus ac in Baptismo, contritio non est tantum dispositio ad effectum sacramenti seu ad gratiam sacramentalem, sed etiam elementum requisitum ad valorem sacramenti, imo pars ejus intrinsece constitutiva. Ergo eadem prorsus contritio quae requiritur ad fructum sacramenti, requiritur quoque ad ejus valorem. Ex quo manet convulsa *tertia ex supradictis generalibus rationibus invocatis ab adversariis*.

Consequentia autem suadetur ex ipsa indole hujus sacramenti seu ex ratione quare contritio sit essentielle ejus elementum.

Ut enim docet S. Thomas (q. 84, a. 1; q. 90, a. 1), Deus ad rationem sacramentorum Matrimonii et Poenitentiae assumpsit ipsos actus humanos, secus ac in ceteris sacramentis quae omnino ab extrinseco in hominem operantur, et ad rationem Poenitentiae assumpsit non qualemcumque actum humanum, sed poenitentialem. Prorsus autem improbabile videtur Deum ad hanc rationem elevasse qualemcumque motum de linea poenitentiae, qualis esset imperfecta aliqua velleitas repugnans peccato aut inefficax vel particularis dolor, et non potius ipsummet actum detestationis quo homo, utut imperfecte, vere se disponit ad gratiam remissivam peccatorum.

Nam *primo*, Deus per institutionem hujus sacramenti non intendit interiorum hominis dispositionem supplere sed tantum adjuvare, eam adducendo ad rationem proximae dispositionis ad gratiam. Fere autem eam suppleret, si ad valorem sacramenti contentus esset supradicto imperfecto motu poenitentiali, qui, fatentibus adversariis, nec nomen meretur verae dispositionis ad gratiam. Item, fere evanesceret indoles poenitentialis hujus sacramenti ejusque peculiaris differentia a Baptismo et ipsum esset quoddam sacramentum non Poenitentiae sed Indulgentiae.

Secundo, si ad valorem sacramenti sufficeret praedicta imperfecta attritio, sacramentum esset informe ex aliquo defectu quod contingeret

in ipsa ejus essentia, seu ex defectu insito ipsi attritioni quae est pars essentialis sacramenti, non vero ex solo defectu occurrente ab extrinseco sicut in aliis sacramentis. Id autem videtur esse contra ipsam rationem sacramenti, seu alicujus quod est essentialiter relatum ad causandam gratiam; non enim dici potest essentialiter ordinatum ad gratiam id quod, ratione defectus insiti alicui parti suae essentiae, caret effectu gratiae, seu est informe. Unde sacramentum Poenitentiae, validum et informe ex aliquo defectu ipsius contritionis, videtur alienum ab intentione Dei, sicut omne mutilum et imperfectum est alienum ab intentione naturae.

Tertio, nequit convenienter intelligi quare Deus voluerit sic distinguere inter duas contritiones sacramentales, ita quod unam omnino exigeret ad fructum, altera vero contentus esset ad solum valorem sacramenti, cum totum hoc sacramentum ad hoc unum tendat et sit institutum ut tandem proxime disponat ad gratiam remissivam.

Quod si dicatur Deus id fecisse ut susceptio hujus sacramenti facilius evaderet, respondetur quod ad talem finem aptius conduxisset nullam prorsus requirere humanam dispositionem et instituere merum aliquod sacramentum indulgentiae, sicut est Baptismus; ceterum, nihil prodesset homini major illa facilitas, cum nequaquam conducirer ad fructum sacramenti, sed potius esset necessario ligata cum carentia hujus fructus, nec multum prodesset ratione posterioris reviviscendae sacramenti (quam ceterum quidam ex ipsis adversariis negant), cum ex iterabili sacramento idem fructus continuo consequi possit.

Si vero dicatur Deum sic fecisse ut sese accommodaret humanae fragilitati et hominem liberaret a frequenti anxietate circa valorem sacramenti et a consequenti obligatione repetendi confessiones putative invalidas (quae quidem est *tdtima nec infima ex generalibus rationibus ab adversariis invocatis*), respondetur primo, ad id aptius conduxisse nullam prorsus exquirere contritionem ad valorem sacramenti; secundo, non minorem anxietatem concipi posse de invaliditate sacramenti ob defectum absolutionis, intentionis vel jurisdictionis ex parte ministri; tertio, non necessariam nec rationabilem esse anxietatem de valore sacramenti in poenitente qui aliquam habet, uti debet, moralem certitudinem et fundatam existimationem de sufficientia suae dispositionis, quae quidem certitudo eximit ab obligatione repetendi confessiones; nec refert quod ita possit contingere ut quaedam peccata directe non remittantur per sacramentum nec subiciantur clavibus, tum quia de facto ipsa indirecte remittuntur et subiciuntur repetito sacramento cum debita contritione efficaci et universali, tum quia id potest contingere in multiplici alio casu ignotae invaliditatis sacramenti tam ex defectu omnis prorsus contritionis, quam ex aliquo de-

fectu in ministro. Propterea quidam ex ipsis adversariis hanc rationem non urgent, imo quidam, ut *Sziarez* et *Lugo*, eam explicite refellunt.

Hoc argumentum sic breviter perstringit *Boyer*: “Non tantum . . . attritio vera⁰⁷ requiritur ad sacramenti essentiam, sed talis attritio quae sententiam remissionis permittat; et proinde eadem est attritio ut dispositio et ut pars sacramenti, praeter hoc quod ut pars sacramenti debet fieri aliquo modo sensibilis. Si igitur non adest dispositio attritionis permittentis sententiam remissionis, id est excludentis omnem voluntatem peccandi, deerit simul pars essentialis sacramenti, et non conficietur sacramentum. Ergo vel talis erit attritio quae faciat sacramentum fructuosum et formatum, vel sacramentum erit nullum: in nulla hypothesisi erit informe.”⁰⁸

Probatur 3. *EX IPSA RATIONE VERA ET PROPRIE DICTAE CONTRITIONIS.*

Ut omnes theologi admittunt, ad valorem sacramenti requiritur vera et proprie dicta contritio, quae nempe verificet definitionem tridentinam “Animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero”. Atqui vera et proprie dicta contritio est tantummodo ea quae habet omnes proprietates quas in art. 25 assignavimus contritioni salutari seu sufficienti ad fructum sacramenti. Ergo eadem prorsus contritio quae requiritur et sufficit ad fructum sacramenti, requiritur etiam ad ejus valorem, ita ut sacramentum Poenitentiae nequeat esse validum et informe.

Minor quidem negatur ab omnibus adversariis, qui imo ex ejus negatione conficiunt argumentum pro sua sententia, dicentes in contritione quae careat supernaturalitate, vel efficacitate, vel universalitate, vel gradu appretiative summo, sufficienter verificari definitio tridentina. Sed ejus veritatem sufficienter ostendimus, quoad quatuor praedictas principales proprietates, in art. 23 (p. 21-24). Unde manet rejecta *prima generalis ratio ab adversariis invocata*.

Probatur 4. *EX RATIONE REI ET SACRAMENTI.*

Omne sacramentum validum et informe necessario et inseparabiliter producit suum rem et sacramentum, idque communiter admittunt doctores qui docent existentiam rei et sacramenti, si unum vel alterum excipias, uti *Lugoncm* (cit. in art. praec., p. 135), qui in hac re inconsequenter se gerit. Atqui sacramentum Poenitentiae nequit producere suum rem et sacramentum quin consequenter sit etiam forma-

⁰⁷ Quod d. auctor hic vocat attritionem veram, reapse in nostra sententia non est vera attritio, sed tantum laudabilis quidam actus de linea poenitentiae.

⁰⁸ Pe Paenitentia et de Extrema Unctione, thes. 26, scholion 2, Romae, 1942, p. 335,

tum. Ergo nequit esse validum et informe, seu, quod ad idem redit, nequit talem contritionem importare quae non sit etiam sufficiens ad fructum sacramenti.

Ad minorem. Ut enim probatum est in art. praec., res et sacramentum Poenitentiae est ipsa contritio, prout completa et elevata ad rationem sufficientis et proximae dispositionis ad gratiam; posita autem hac dispositione, effectus gratiae necessario sequitur, ita ut sacramentum validum transeat necessario in formatum.

Ceterum, hoc ipsum probari potest *ex variis opinionibus de re et sacramento Poenitentiae*, relatis in art. praec., ut inde ipsi adversarii inconsequentiae redarguantur.

Et ut pertranseamus sententiam *Billot* de peculiari illo titulo juridico, quae ratione ipsius peculiaritatis hanc impugnationem subterfugere videtur, quaerimus imprimis a *Lugone*: numquid illa *pax conscientiae*, quam ipse dicit esse rem et sacramentum, concipi potest separata a fructu sacramenti, seu a gratia sanctificante, quam juxta Cone. Trid., cap. 3, ipsa sequitur? Sed ad hoc fortasse respondebit Lugo pacem illam non causari quando sacramentum est validum et informe; quod quidem commodum erit effugium, sed destructivum ipsius indolis rei et sacramenti, quod a theologis intelligi solet effectus inseparabilis a sacramento valido.

Omnes autem aliae opiniones de re et sacramento in hoc tandem conveniunt ut dicant rem et sacramentum Poenitentiae esse *ipsam contritionem* quatenus per sacramentum redditur proxima dispositio ad gratiam, vel, si placet, esse ipsam attritionem quatenus aliquo modo fit perfecta contritio; ex qua generali ratione patet hoc sacramentum non posse esse validum quin sit etiam formatum, cum proxima dispositio ad gratiam nequeat non coniungi cum ipsa gratia. Idipsum sequitur ex variis modis quibus tale res et sacramentum explicatur, scilicet per sacramentum produci actum contritionis (quidam antiqui), vel attritionem transire in immediatam dispositionem ad gratiam (*Cajetanus*), vel attritionem fieri contritionem formatam (*Soto* et *Suarez*), vel attritionem accipere quemdam modum physicum et elevationem qua “tendit ad causandam gratiam ex opere operato” (*Salmanticenses*).

Salmanticenses quidem hanc ultimam explicationem ita temperant ut dicant attritionem per praedictam elevationem accipere “rationem dispositionis *quantum est de se*, ad gratiam Sacramentalem” (Disp. 1. dub. 2, n. 113), quo videntur, sicut *Billot*, subterfugere vim nostrae impugnationis; attamen, vix intelligitur tale res et sacramentum quod *actu* tendat ad causandam gratiam atque sit *dispositio* quantum est de se ad gratiam sacramentalem et tamen cum ista de facto non coniunga-

tur; item, non plene intelligitur qua constantia et consequentia Sal-manticenses in citato loco vocent attritionem dispositionem ad gratiam, dum alibi (Disp. 7, dub. 1, § 3 et 4; disp. 8, dub. 11) continuo dicant attritionem inefficacem, quae sufficiat ad validum sacramentum, non esse dispositionem ad gratiam sed tantummodo partem sacramenti.

Probatur 5. *EX AUCTORITATE S. THOMAE*, quo quidem ener-vatur *secunda generalis ratio adversariorum*, praecipue thomistarum.

Imprimis, discrimen inter contritionem requisitam ad valorem sacra-menti et contritionem requisitam ad ejus fructum, necnon possibilitas sacramenti Poenitentiae validi et informis, non videtur concordare cum mente S. Doctoris, seu cum generali ejus doctrina de indole hujus sacramenti.

S. Doctor enim, loquens de contritione in genere, distinguit quidem inter contritionem perfectam, i.e. perfectam displicentiam peccati, et attritionem, i.e. imperfectam displicentiam (Suppl., q. 1, a. 2, ad 2); sed in hac attritione, quae est sufficiens in sacramento, nunquam distinguit.

S. Doctor contritionem quae est pars sacramenti (q. 90, a. 1 et 2) describit ut recessum cordis a peccato (q. 84, a. 1: “Poenitens per ea quae facit et dicit, ostendit cor suum a peccato recessisse”); quis autem convincatur S. Thomam absque ulla declaratione vocare reces-sum cordis a peccato imperfectam illam contritionem quam adversarii dicunt esse sufficientem ad valorem sacramenti? Peculiariter de con-tritione non appretiative summa S. Thomas dicit quod nec nomen verae contritionis meretur (Suppl., q. 5, a. 3, cit. in art. 25, p. 92).

S. Doctor, loquens de contritione sacramentali (Suppl., q. 5, a. 1), ait quod “quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet” (ibid., a. 3); ergo contritio sufficiens ad valorem sacramenti est etiam dispositio ad gratiam; quomodo enim vere dici posset culpam delere si dispositio ad gratiam dici non posset?

S. Doctor contritionem, quam definit voluntatem recompensandi (q. 90, a. 2), dicit esse partem sacramenti (ibid., ad 1) et per eam fieri in hoc sacramento recompensationem offensae (adeoque obtineri fructum sacramenti; ibid., in corp.); ergo eandem contritionem requirit ad valorem, quam requirit ad fructum.

Praeterea, directe ad rem facit sequens textus S. Doctoris, *Suppl.*, q. 29, a. 8 (i.e. In 4 Sent., dist. 23, q. 1, a. 4, q. 2): “Hoc sacramentum [Extremae Unctionis] non habet aliquem effectum, qui semper ex oratione ministri consequatur, omnibus quae sunt de essentia sacra-menti etiam rite peractis, sicut character in baptismo et confirmatione,

et transubstantiatio in Eucharistia, et remissio peccati in poenitentia, existente contritione, quae est de essentia sacramenti poenitentiae, non autem de essentia hujus sacramenti.”

Juxta S. Thomam ergo sacramentum Poenitentiae, positis his quae sunt de essentia sacramenti, semper inducit remissionem peccatorum, adeoque nequit esse validum et informe; imo S. Doctor infallibilem nexum inter sacramentum validum et remissionem peccatorum ita urget ut illum comparet cum infallibili nexu qui intercedit inter Baptismum validum et primum ejus effectum qui est character, ac si remissio peccatorum se haberet in Poenitentia sicut character in Baptismo, seu sicut res et sacramentum.

Mirum est plures ex adversariis hunc textum sub silentio praeterire ac tantum insistere in alium, modo expendendum, quo sibi convincuntur S. Doctorem docere hoc sacramentum posse esse validum et informe. Ad illum tamen sincere inter adversarios observat *Suarez*: "Aperte eam [i.e. sententiam de impossibilitate sacramenti validi et informis] docuit D. Thomas in 4, d. 23, q. 1, art. 4, q. 2 [i.e. Suppi., q. 29, a. 8]" (Disp. 20, sect. 5, n. 5). Item notat *Billuart*: "Partem affirmativam [i.e. possibilitatem sacramenti validi et informis] videtur asserere Auctor hic q. 9, art. 1, et eam tenent antiquiores Thomistae; quia tamen infra q. 29, a. 8, videtur hanc sententiam retractare, partem negativam tenent hodie plures Thomistae et extranei communiter" (Diss. 7, a. 1).

Confirmatur ex sequentibus verbis *Quodlib. 1, a. 10*,¹⁹ quae eandem doctrinam supponere videntur: "Attendendum est, quod in hoc sacramento non imprimitur character, sed solum confertur gratia ad remissionem peccati, quam remissionem nullus consequitur peccando. Peccat autem qui ordinationem Ecclesiae praetermittit: unde in baptismo qui servat ea quae sunt de necessitate sacramenti, praetermittens statuta Ecclesiae, consequitur characterem sacramenti, sed non sacramenti effectum; hic autem nihil consequitur."

Praeterea idipsum confirmatur ex ipso loco *Suppi., q. 9, a. 1*, in quo plures adversarii et quidam ex illis qui nostram sententiam tenent, putant S. Thomam docere possibilitatem hujus sacramenti validi et informis. Nam S. Thomas semel tantum, in eo praecise loco, sibi proponens quaestionem de informitate Poenitentiae, loquitur de informitate solius confessionis, non vero ipsius sacramenti (ut infra ostendetur); ergo signum est illam solam informitatem agnoscere, secus loqueretur etiam et potissime de informitate ipsius sacramenti, quippe quae esset majoris momenti. Item, *ibid.*, ad 2, ait "de ratione

¹⁹Quodlibeta S. Thomas composuit a. 1269-1272, eodem fere tempore quo Summam Theologicam scribebat (a. 1267-1273).

contritionis et satisfactionis [sacramentalis] esse quod homo sit Deo per charitatem unitus, non autem de ratione confessionis”; ergo S. Doctor non agnoscit contritionem sacramentalem quae separetur a fructu sacramenti, ut accideret in sacramento valido et informi.

Opponunt adversarii illum ipsum textum *Suppi.*, q. 9, a. 1 (i.e. In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 4, q. 1): “Confessio est actus virtutis, et est pars sacramenti. Secundum autem quod est actus virtutis, est actus meritorius proprie; et sic confessio non valet sine charitate. quae est principium merendi. Sed secundum quod est pars sacramenti, sic ordinat confitentem ad sacerdotem, qui habet claves Ecclesiae, qui per confessionem conscientiam confitentis cognoscit; et secundum hoc confessio potest esse etiam in eo qui non est contritus, quia potest peccata sua pandere sacerdoti, et clavibus Ecclesiae se subicere; et quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum, tamen recedente fictione percipere incipiet, sicut etiam in aliis sacramentis est. Unde non tenetur iterare confessionem, qui fictus accedit, sed tenetur postmodum fictionem suam confiteri.”

Respondetur. Negandum non est haec verba, prima fronte et cursim considerata, aliquam parere difficultatem, quae plures thomistas induxit ad defendendam possibilitatem sacramenti Poenitentiae validi et informis, tum quia S. Thomas in eo articulo instituit directe quaestionem de validitate et informitate confessionis (“Utrum confessio possit esse informis”), quam affirmative resolvit, tum praecipue quia in fine illius loci affirmat reviviscentiam confessionis quoad suum fructum atque adducit paritatem cum aliis sacramentis.

Propterea *quidam* etiam ex theologis negantibus sacramentum validum et informe, notanter *Sylvius*, *Billuart* et *Hugon*, dicunt S. Thomam hic admittere sacramentum validum et informe sed hanc sententiam postmodum tacite retractasse in textu supra citato, i.e. *Suppi.*, q. 29, a. 8; addit *Billuart* hanc explicationem esse conformiorem textui “ut legenti patebit” (Diss. 7, a. 1). Attamen, vel a priori parum verisimile est S. Doctorem sibi contradixisse vel tacite eam sententiam retractasse in eodem libro post paucas distinctiones.

Alii igitur, ut *Collet*, *De Augustinis*, *Prümmer* et *Boyer*, dicunt S. Thomam non loqui de sacramento valido et informi, sed tantum de confessione valida et informi, atque docere quod si quis, ob defectum dispositionis seu contritionis, suscepit sacramentum invalidum, ejus confessio est nihilominus valida, eo quod facta sit cum ordine ad claves seu ad absolutionem, ita ut non sit necesse quod iterum instituat confessionem, si confiteatur apud eundem sacerdotem, sed sufficiat ut confiteatur se prius ad confessionem accessisse indispositum ac ita

obtineat fructum sacramenti, seu absolutionis coniunctae praecedenti confessioni, quae hoc modo dici potest reviviscere quoad suum influxum et effectum. Haec explicatio videtur unice congrua et plana, attente consideratis omnibus elementis illius articuli.

Et imprimis certum est S. Thomam in toto articulo non loqui simpliciter de sacramento sed de confessione. Id patet tum ex titulo quaestionis (“Utrum confessio possit esse informis”), tum ex ejus conclusione (“Unde non tenetur iterare confessionem, qui fictus accedit, sed tenetur postmodum fictionem suam confiteri”), tum ex objectione secunda ejusque responsione, in qua opponit confessionem duabus aliis partibus sacramenti (“Confessio dividitur contra contritionem et satisfactionem”), tum ex ipso corpore articuli (“Confessio . . . secundum quod est pars sacramenti”).

Praeterea, S. Thomas in corpore articuli ait confessionem esse validam et informem *ob absentiam contritionis* (in corp.: “Confessio potest esse etiam in eo qui non est contritus”; ob. 3: “Ille qui adhuc manet in affectu peccati, si confitetur . . .”); unde non agit de sacramento valido et informi, nam alibi explicite docet et ibidem manifeste supponit (ob. 2) contritionem esse partem sacramenti.

Unica verba quae difficultatem jaciunt, scilicet “Quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum, tamen recedente fictione percipere incipiet, sicut etiam in aliis sacramentis est”, convenienter explicantur, ex eo quod in hoc sacramento revera habetur, ex parte tamen non ipsius sacramenti sed solius confessionis, aliqua informitas et aliqua reviviscentia, *propria hujus sacramenti*, in quo quidem Poenitentia convenit non simpliciter sed sub aliqua ratione cum aliis sacramentis informibus et reviviscentibus. Certum est enim confessionem, factam sacerdoti cum intentione se subiciendi clavibus, esse sacramentalem: in casu igitur quod desit requisita contritio, quamvis ipsum sacramentum sit invalidum, praedicta tamen confessio est valida, hoc est sacramentalis, nec ideo est repetenda, si fiat recursus ad eundem sacerdotem, et consequenter reviviscit quoad suum effectum, quatenus una cum subséquente contritione et absolutione, sacramentaliter producit effectum quem prius non potuit producere ob defectum contritionis et invaliditatem absolutionis. In hoc igitur Poenitentia convenit cum aliis sacramentis quod etiam in ea vere habetur aliquod elementum sacramentale validum et informe, discrepat vero in eo quod in Poenitentia non ipsum sacramentum est tale, sed tantummodo una pars sacramenti, dum in aliis sacramentis contingit oppositum, non enim aqua vel ablutio baptismalis potest esse valida et non repetenda si. ob defectum v.g. intentionis vel formae in ministro, sacramentum est invalidum.

Hanc esse S. Doctoris mentem patet etiam ex his verbis, *Suppi. q. 11, a. 1, ad 1* (i.e. In 4 Sent., dist. 21, q. 3, a. 1, q. 1, ad 1): “Sicut . . . baptismus est sacramentum, quamvis quis fictus accedat, nec est immutatum aliquid propter hoc de essentialibus sacramenti, ita confessio non desinit esse sacramentalis, quamvis ille qui confitetur, emendationem non proponat.”

Exinde intelligitur *sensus totius articuli S. Thomae*. Quaerit nempe an confessio possit esse informis seu non coniungi cum gratia et charitate. Respondet quod confessio prout est actus virtutis necessario coniungitur cum charitate, quia sic est actus meritorius et meritum provenit ex charitate; prout vero est pars sacramenti potest, secus ac aliae duae partes, seu sacramentalis contritio et satisfactio, separari a charitate seu a fructu sacramenti et esse informis, puta ubi desit contritio; attamen, quia fuit sacramentalis, seu ordinata ad claves, manet valida nec ideo est necessario repetenda, et, recedente ac confessa fictione seu conscio et culpabili defectu contritionis, concurrat cum superveniente contritione et absolutione ad causandum fructum sacramenti, ex quo fit formata.

Probatur 6. *EX REFUTATIONE ADVERSARUM OPINIONUM.*

Communes rationes adversariorum jam solvimus in decursu praecedentium probationum. Restat ut aliquid dicamus contra peculiare opiniones.

Prima opinio aequivalenter refutata est in Prob. 3 et in art. 26; intentio scilicet suscipiendi sacramentum non est proprie dolor, in quo possit verificari tridentina definitio contritionis, nec ideo potest esse pars sacramenti et sufficere ad ejus valorem.

Secunda opinio refellitur ex eodem principio, quo in art. 25 (p. 37 sq.) reiecimus sufficientiam existimatae contritionis ad fructum sacramenti, scilicet existentiam rei non pendere ab existimatione. Si enim contritio est pars sacramenti, sacramentum non datur ubi revera desit contritio, nec existimatio aut bona fides valet eam supplere, sicut non valet supplere defectum aquae naturalis in Baptismo in casu quo quis adhibeat aquam non naturalem quam naturalem existimat.

Tertia opinio repellitur ex eo quod *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 4) non alia quam supernaturalia motiva assignet contritioni sacramentali, nec distinguat quoad hoc inter valorem et fructum sacramenti, ut dictum est in Prob. 1. Similiter *Innocentius XI* absque ulla distinctione damnat illam propositionem “Probabile est, [in hoc sacramento] sufficere attritionem naturalem, modo honestam” (Denz. 1207).

Iisdem rationibus refutatur supradicta peculiaris explicatio *Salmanticensium*. Nam attritio supernaturalis quoad modum, si qua concedatur, manet aliquid intrinsece naturale in suo principio, objecto et motivo. Ceterum, nec possibilitas talis contritionis concedenda videtur, quia imperium virtutum fidei, spei etc. in peccatore nequit elevare actus naturales ad ordinem supernaturalem quoad modum, sed id est proprium virtutis charitatis quippe quae ordinat simpliciter et absolute hominem ejusque voluntatem ad finem ultimum supernaturalem.

Ad quartam opinionem et rationes Salmanticensium.

Prima et secunda ratio, deductae ex Cone. Trid. et S. Thoma, repulsae sunt in Prob. 1 et 5. Peculiariter ad textum S. Thomae, Suppi., q. 9, a. 1, notandum est Salmanticenses non valde sibi constantes esse in ejus aestimatione et in ejus difficultate ponderanda; nam in tractatu de Poenitentia (Disp. 8, dub. 10, n. 266), citato illo textu, valde confidenter asserunt: “Haec Sanctus Doct. quibus expressiora dicere non potuit”; item, paulo inferius (dub. 11, n. 288), citatis patronis suae sententiae, aiunt: “Sed vanum est, alios pro isto modo dicendi Patronos quaerere, cum habeamus unum pro mille Angel. Doctorem, qui illum satis aperte asseruit”; et tamen in tractatu De sacramentis in communi (Disp. 4, dub. 6, § 3, n. 103) dicunt in illo textu inveniri “ingentem difficultatem”, maxime si conferatur cum alio textu, i.e. Suppi., q. 29, a. 8.

Tertia vero ratio congruentiae refutata manet ex dictis in Prob. 2 de sacramentali ratione contritionis. Ad hoc nempe ut confessio sit elementum judiciale non sufficit ut informetur quocumque dolore, sed eo de quo judicari debet, seu efficaci; item, Deus non assumpsit ad rationem instrumenti quemcumque dolorem, quem potuit, sed illum quem in poenitente requisivit quique sit sufficiens dispositio ad ipsum fructum sacramenti. Nec ceterum sola existimatio existentiae istius doloris valet auferre ejus necessitatem.

Lugo hanc et praecedentes duas opiniones, quatenus dicunt dolorem imperfectum sufficere tantum in casu quo *existimatur* perfectus, impugnat sequenti ratione, quam *Galtier* consequenter repetit contra opinionem *Billot*: “Secundo argui potest contra illos auctores, quia si revera potest dari tota materia valida hujus sacramenti absque vero dolore, et proposito efficaci; sequeretur esse etiam sacramentum validum, quantumcumque poenitens adverteret suum defectum, et scienter confiteretur absque illo dolore: nam revera daretur tota materia, quae reperitur in casu ignorantiae, scilicet, dolor imperfectus cum confessione peccatorum: si ergo haec materia est sufficiens, eadem semper erit sufficiens ad constituendum sacramentum validum: etiamsi ob

advertendam poenitens peccaret tunc mortaliter, quomodo non peccaret, quando id non adverteret.”⁷⁰

Attamen, haec impugnatio non videtur efficax; nam eam eleganter eludunt *Salmanticenses* (Disp. 7, dub. 10, n. 267; disp. 8, dub. 11, n. 296), dicentes quod inefficax dolor est sufficiens in sacramento non praecise quia existimatur efficax, sed quia verus et supernaturalis dolor; existimatio et bona fides sunt tamen conditio existentiae talis doloris inefficacis, quia, cum non liceat intendere susceptionem sacramenti cum dispositione sufficienti ad solum valorem et non ad fructum, ille qui hoc advertenter intenderet, committeret sacrilegium in ipsa susceptione sacramenti, quo eo ipso evacuatur dolor ipse inefficax, cum non possit vere dolere de peccato qui actualiter peccat, ac ita necessario sacramentum redditur invalidum ex defectu tum ipsius veri doloris tum formalis integritatis confessionis. Aliquid simile accidit in fructuosa susceptione alicujus sacramenti vivorum, puta Eucharistiae, in statu peccati sed absque ejus conscientia et cum sola attritione (quam multi theologi admittunt); bona fides nempe est conditio permittens ut attritio sit sufficiens dispositio ad fructum sacramenti, quod secus sacrilege susciperetur.

Ad quintam opinionem Suaresii et Lugonis, reiciendum est ut falsum ipsum ejus fundamentum, i.e. veram (imo, juxta ipsos, efficacem) contritionem quae sit ex mero motivo particulari; talis contritio nec est proprie dicta contritio, ut diximus in art. 23 (p. 23 sq.), nec multo minus est ea contritio sacramentalis quam exigit *Cone. Trid.*; nam in sess. 14, cap. 5, Concilium ait: “Reliqua . . . peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur; pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: ‘Ab occultis meis munda me, Domine’ [Ps. 18, 13]”; jamvero peccata oblita nequeunt intelligi inclusa in confessione aliorum nisi ratione universalis contritionis, quae, attingens peccatum universaliter, extenditur ad singula.⁷¹

Ceterum, defectum cohaerentiae in doctrina Suaresii notavimus ad calcem Prob. 1.

Ad rem Palmieri: “Verum non satis liquet hunc casum possibilem esse, nam quidquid sit de iis motivis particularibus doloris, certum est contritionem debere esse huiusmodi, ut contineat saltem virtualiter propositum universale non amplius peccandi, h.e. non solum non patrandi amplius peccata olim commissa, sed nulla peccata; et sic excludat voluntatem peccandi. Voluntas enim peccandi excludenda est ab ipsa attritione, ut monet ipse Suarez, cum de ea disputat et cum

⁷⁰ De Poenitentia, disp. 14, sect. 6, n. 71, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1392, p. 781.

⁷¹ Cf. *Wtrceburgenses*, De Poenitentia, disp. 2, c. 3, a. 6.

negat sufficere attritionem existimatam. Quocirca quaerimus: poenitens ille habet, an non, propositum universale? Si non habet, deest vera contritio, scilicet pars essentialis Sacramenti, et nihil fit: si habet, necesse est ut habeat etiam odium ad omnia peccata, quod quidem et ad peccata admissa naturaliter se extendit: hoc autem odium sine aliquo motivo extendente se ad omnia peccata esse nequit: si autem est tale motivum, dolor eius non est tantum ex aliquo motivo speciali”.⁷²

Salmanticenses sententiam Suaresii impugnant ex alia ratione, i.e. ex eo quod commune et grave motivum unde theologi deducunt sacramentum Poenitentiae validum et informe est convenientia vitandi anxietatem circa valorem confessionum et obligationem eas repetendi, quod prorsus evacuatur in ea sententia, quippe quae afferat casum rarissimum aut practice impossibilem.

Ad rem ipsi: “Unum et satis grave, motivum asserendi sacramentum validum, et informe, fundatur in convenientia vitandi repetitionem confessionum eorundem peccatorum. . . Casus autem a Suario excogitatus rarissime, aut nunquam contingit; unde nec moralis, nec doctrinalis est pro qualitate materiae, et necessitatis, cui expedit obviam ire. Sed quando tot circumstantiae, nisi studio conquisitae, in eodem subjecto concurrunt? Quod habeat duo peccata specie diversa; quod unius invincibiliter obliviscatur; quod de altero doleat, non secundum rationem omnibus mortalibus communem, ut communiter dolemus; quod illud cognitum specialiter, et retractatum unice confiteatur sine intentione consequendi veniam aliorum, quae forte coram Deo habet? Existimamus, quod nunquam, vel rarissime: nam commune non est, habere praecise duo tantum mortalia specie distincta. Supponamus, hominem habere triginta, aut plura specie diversa, et quod unius tantum invincibiliter obliviscatur. Quomodo se geret in dolendo circa alia? Dolebit ne de singulis secundum proprium unicuique specialis foeditatis motivum? De furto, quia furtum sit; de incestu, quia incestus; de sacrilegio, quia sacrilegium; de juramento falso, quia tale; et sic de aliis? Nihil minus, et fidelium praxi contrarium: omnes namque, illam prolixitatem vitantes, dolent de omnibus suis peccatis mortalibus ratione motivi omnibus communis, utputa, quod per illa Deum graviter offenderint; quod a se excluserint illius gratiam; quod meruerint gehennam; quod in perpetuum damnari timeant, etc. Et si millies de suae confessionis, et accusationis motivo interrogarentur a confessario, hoc communiter, et vere responderent. Idque satis declarat, hunc esse communem inter Christianos usum; et casum a Suario propositum, tot suppositionibus, et praecisionibus vestitum, non esse regularem, et moralem, qualem in hac difficultate desideramus;

⁷²De Poenitentia, thes. 32, parergon, Romae, 1879, p. 358.

sed metaphysicam quandam speculationem, contradictionem non implicantem, etc.”⁷³

Ad sextam opinionem Billot et Cajetani.

Sententia Cajetani, tacitis aliis sibi propriis defectibus, colligit in se inconvenientia plurium opinionum, ad quas, ut diximus, reduci potest.

Sententia Billot est falsa in ipso suo fundamento; nam contritio quae non sit appretiative summa non est vera contritio, ut dictum est in art. 23 (p. 24), et multo minus est contritio sacramentalis, quae nempe, juxta *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 4), importet efficax propositum non peccandi de cetero, et qua, juxta S. *Thornam*, “non minus displiceat peccatum quam debeat displicere separatio a fine” (Suppi., q. 5, a. 3; cf. q. 3, a. 1).

Ad primam et secundam rationem allatam a Billot respondetur quod ipsa attritio, simpliciter accepta, non est minus interior quam ejus gradus appretiative summus, unde vel utrumque vel neutrum potest esse pars sacramenti sensibilis et objectum judicii. Ad tertiam rationem respondetur quod materia sacramenti non intelligitur de integro apposita nisi in momento quo ponitur forma seu absolutio; unde gradus appretiative summus, additus attritioni immediate ante absolutionem, pertinet ad materiam sacramenti et est objectum judicii sacramentalis, quatenus informat eandem confessionem et exprimitur per eadem signa quibus antea exprimebatur contritio non appretiative summa; et idem prorsus contingeret in casu quo quis confessionem incoeperit absque interna dispositione sufficienti ad valorem sacramenti (quaecumque haec sit, juxta mentem Billot) et eam apponeret in momento absolutionis, nam, ut diximus in art. 27 (p. 126-130), contritio non debet necessario antecedere confessionem.

Ex dictis sequitur quid dicendum sit de *REVIVISCENTIA HUIUS SACRAMENTI*.

Simpliciter nempe neganda est, quia deest ipsum essenziale ejus fundamentum, scilicet sacramentum validum et informe. Inepte *Suarez* (l.c., n. 14) alique patroni reviviscentiae hujus sacramenti, in medio adducunt S. Thomam, Suppi., q. 9, a. 1; nam, ut supra dictum est. S. Doctor non agit de reviviscentia informis sacramenti, sed informis confessionis; unde etiam inaniter ex alia parte *Salmanticenses* (qui admittunt informitatem sed negant reviviscendam) subtili calamo insudant ut possint aliquo modo explicare verba S. Thomae in sensu excludente proprie dictam reviviscendam hujus sacramenti (cf. Disp. 8, dub. 12, § 3. n. 311 sq.).

Dc Poenitentia, disp. 8, dub. 11, § 2, n. 278, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 455.

Possumus tamen hanc *hypotheticam quaestionem* movere: an, si daretur sacramentum Poenitentiae validum et informe, oporteret cum *Solo* et *Salmanticensibus*, negare reviviscentiam, vel cum *Cajetano* et *Suarcz* aliisque supra relatis (p. 174) eam admittere. Quidam, ut *Vasquez* (q. 92, a. 3, dub. 4), dicunt reviviscentiam negandam esse, utpote quae conveniat soli Baptismo vel sacramentis characteristicis; sed hanc rationem reiecimus in tractatu De sacr. in gen. (art. 11), ubi reviviscentiam concessimus omnibus sacramentis, exceptis Eucharistia et Poenitentia. Dicendum est ergo rem totam pendere a modo quo explicatur res et sacramentum Poenitentiae.

Ut enim dictum est in praefato tractatu, proxima ratio reviviscentiae est permanentia rei et sacramenti, ratione cujus potest sacramentum mortuum exerere efficaciam suam ac quadantenus reviviscere; ut ergo sacramentum reviviscere possit non sufficit quod sit validum et informe, nec etiam quod producat rem et sacramentum, sed requiritur quod hoc permaneat, pereunte sacramento, ac propterea diximus ibidem sacramentum Eucharistiae reviviscere non posse eo quod ejus res et sacramentum, quod est praesentia Christi, pereat cum ipso sacramento in corruptione specierum. Si ergo res et sacramentum consisteret in aliquo permanenti animi ornatu (ut dixerunt quidam antiquiores), aut in quodam titulo juridico (ut volunt quidam moderni cum *Billot*), admittenda esset reviviscentia; si vero consistit, ut probavimus in art. praec., in ipso actu contritionis, vix intelligi potest quomodo permaneat et quomodo inde sacramentum reviviscere possit, nisi forte in sententia *Salmanticensium*, intellecta de aliqua modalitate producta in actu attritionis, quae tandiu duret quandiu ipse actus doloris; in sententia vero a nobis ibidem defensa, juxta quam contritio est res et sacramentum tunc tantum cum actualiter per sacramentum elevatur instrumentaliter ad causandam gratiam, neganda esset reviviscentia sacramenti. Unde simpliciter reviviscentia hujus sacramenti neganda est ob duplicem rationem defectus sacramenti validi et informis (in quo Poenitentia differt ab Eucharistia) et defectus permanentiae rei et sacramenti (in quo convenit cum Eucharistia).

Xec valet invocare supradictam rationem, adductam a *Suaresio*, *Lugone* et *Billot*, quare hoc sacramentum peculiariter prae ceteris sacramentis requireret reviviscentiam, quia nempe secus quaedam peccata remanerent remissa aliter quam per vim clavium; nam, id esset omnino per accidens et independenter a voluntate poenitentis, ac potest contingere in pluribus aliis casibus, ut dictum est in fine Prob. 2, et ceterum peccata, non remissa per sacramentum informe, subjecta sunt clavibus sacramenti validi per confessionem, imo indirecte remittuntur per vim clavium in subsequent! sacramento valido et formato.

AD PRAXIM QUOD ATTINET *Ante jactum*, seu ante confessionem, urgendus est usus sententiae negantis sacramentum validum et informe; nam, cum agitur de validitate sacramenti, illa sententia probabilis sequenda est quae sit tutior; unde poenitens conari debet ad concipiendum dolorem universalem, efficacem et appretiative summum, et confessarius curare debet ne levi facilitate et indiscriminatim absolutiones distribuat. *Post jactum* vero, non sunt inquietandi poenitentes nec urgenda iteratio confessionis, tum quia non facile est judicare cum certitudine de defectu sufficientis doloris in praecedenti confessione, tum quia, etiam ubi adsit certitudo illius defectus, non constat de obligatione reiterandi confessionem, si consideretur probabilitas sententiae de sacramento valido et informi; cui considerationi vim addere videtur quod in casu peccata de facto connectuntur ac subiciuntur potestati clavium, et quidem dupliciter, primo quia fuerunt subjecta sacramentali confessioni validae et informi, juxta supradictam sententiam S. Thomae (etsi non ipsi sacramento valido et informi), secundo, quia ipsa remittuntur indirecte per subsequens sacramentum validum et formatum.

Inde hanc quaestionem sic concludit *D'Alès*: “Discrimen utriusque sententiae, theoretice non mediocre, practice minuitur, admissa utriusque probabilitate. Nam plerumque sacerdoti parum constat quantum sit verae attritionis in paenitente. Ad eius officium pertinet ut, quantum poterit, excitet eum ad perfectissimam contritionem. Postquam illo officio functus erit, plerumque non urgebit necessitatem repetendi confessiones praeteritas, bona fide factas: sive, secundum illam sententiam, ex principio dogmatico: confessiones illas, quamvis fortasse informes, potuisse esse validas; sive, secundum illam sententiam, ex principio practico: confessiones illas, quamvis fortasse invalidas, praesenti contritione cooperiri, nec constare de necessitate singula repetendi”.⁷⁵

ART. 30. Utrum Perfecta Contritio Sit Essentialiter Connexa Cum Charitate (q. 85, a. 5 et 6; q. 86, a. 3; C. Gent. 4, 72).⁷⁶

STATUS QUAESTIONIS

Statuta initio hujus capitis (art. 23 et 24) distinctione inter perfectam contritionem et attritionem, processimus in seq. articulis (art. 25-29) ad explicandam indolem et salutarem efficaciam contritionis in genere, tum *extrasacramentalis* tum *sacramentalis*. Restat ut ad bina

⁷⁵ Cf. *Galtier*, n. 407; *D'Alès*, thes. 11, scholion 2; *Cappello*, n. 154; *Vermeersch*, n. 569; *Hervé*, n. 281.

⁷⁶ De sacr. Poenitentiae, thes. 11, scholion 2, in fine, Parisiis, 1926, p. 158.

⁷⁷ Cf. alios textus in Conci. 1. 2. 3.

membra illius distinctionis redeamus, atque magis determinate exhibeamus tum perfectae contritionis tum attritionis indolem et efficaciam; ad id enim nos cogunt *celebres quaedam controversiae* motae sive a Protestantibus quoad attritionem, sive a theologis tam quoad perfectam contritionem quam quoad attritionem.

Et incipientes a *PERFECTA CONTRITIONE*, in hoc articulo movemus quaestionem de ejus indole, in sequenti vero de ejus efficacia. Quoad ejus autem indolem, post ea quae diximus in capite praecedenti (art. 13 et 14) de proprio actu virtutis Poenitentiae, qui est ipsa perfecta contritio, nihil manet discutiendum nisi *de ejus intima connexione et dependentia ab actu charitatis*, de quo occurrunt varii dicendi modi apud theologos.

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica.

Perfectam et justificantem contritionem esse essentialiter connexam cum aliqua charitate, ita ut sine aliquo amore ipsius Dei super omnia, homo nequeat justificari, est *de fide*.

Eam contritionem esse connexam cum proprie dicta charitate, ita ut ad justificationem non sufficiat contritio concepta ex motivo alterius virtutis generalis, puta spei, justitiae, gratitudinis, religionis, non videtur hodie posse negari absque *aliqua censura*, attenta doctrina Cone. Trid. et communissimo consensu theologorum. Id quidam moderni theologi videntur habere ut theologice certum. Vasquez vero non cunctatur contrariam sententiam vocare erroneam, seu errorem in fide.

SENTENTIAE THEOLOGORUM.

Perfectam contritionem esse aliquo modo connexam cum charitate. ab omnibus, verbotenus saltem, admittitur. De modo autem hujus connexionis disputatur ac quadruplex profertur sententia:"

PRIMA SENTENTIA, communior apud *Scotistas*, inter quos *Brancatus* (De poenit., disp. 8, a. 2, n. 20sqq.) et *Minges* (Compend. theol. dogm., t. 3, n. 512), docet perfectam contritionem non necessario debere elici ex motivo ipsius charitatis, seu formalis amoris

" Omittimus hic *sententiam Cajetani*, alibi nec semel a nobis relatam ac reiectam, circa habitudinem contritionis ad charitatem. Docet nempe veram contritionem elici ex viribus naturalibus ac subinde fieri perfectam cum informatur a charitate ac veluti pergit procedere a charitate sub ratione entitatis supernaturalis et meritoriae, quam ex charitate accipit. Unde haec opinio non adversatur directe parti affirmativae hujus articuli, neque hic traducenda est, ut fit a quibusdam, sed in quaestione de ipsa indole contritionis ejusque essentiali supernaturalitate, ut fecimus in art. 16 (tom. 1, p. 404-406), art. 23 (p. 10), art. 24 (p. 30) et art. 25 (p. 47).

Dei, sed posse elici *ex motivo cujuslibet virtutis generalis* quae proxime respiciat ipsum Deum, uti spei, religionis, oboedientiae et poenitentiae; quae quidem contritio vocari potest virtualis amor Dei, cum importet veram conversionem cordis ad ipsum Deum et verum odium peccati, cum conversio sit quidam amor, et odium mali sit virtualis amor boni oppositi.

Ad cujus sententiae rectam intelligentiam, notes cum *Galtier*: “De hoc [i.e. de necessitate motivi dilectionis ad rationem contritionis perfectae ac justificantis] non est controversia, quatenus agitur de motivis sive timoris poenae, sive virtutum moralium, quae Deum non attingant neque ut finem *qui* seu *cujus* gratia, neque ut finem *cui*, de motivo v.gr. patientiae, humilitatis, fortitudinis, temperantiae, etc. seu turpitudinis moralis, quae inest peccato contra virtutes hujusmodi admissio. *Hoc sensu*, thesis est *theologice certa*, tum quia Tridentinum explicite dicit ea esse motiva propria attritionis, tum quia ex eis motivis, qua talibus, non fit conversio formalis ad Deum, sine qua non potest esse justitia.

“Alia vero sunt motiva quae, etsi non attingunt Deum ut finem *qui* seu *cujus* gratia, eum tamen ut finem *cui* attingunt, quatenus movent ad dandum aut reddendum *Deo* aliquid ei debitum. Sic de peccatis doleri potest *ex motivo poenitentiae specialis* seu justitiae, quia *Deo* suum jus non est agnitum aut violatum; *ex motivo religionis*, quia *Deo* cultus debitus est denegatus; *ex motivo oboedientiae*, quia *Deo* praecipienti denegata est oboedientia; *ex motivo gratitudinis*, quia *Deo* benefacienti quis exstitit ingratus. Motivum praeterea est *amoris Dei*, qui dicitur *concupiscentiae* seu *utilitarii* quo *Deo* defertur amor formaliter quia nobis est delectabilis seu ut ex eo nobis bene sit, quo etiam proinde peccatum odio haberi potest, quatenus est contra hujusmodi amorem seu exclusivum Dei nos ita delectantis et beantis. Porro motiva hujusmodi *Scotistae* multi putant singula sufficere ad contritionem, quae, etiam extra sacramentum, seipsa *Deo* reconciliet.”TM

Suarez (Disp. 4, sect. 2, n. 6) hanc sententiam tribuit etiam expresse *Gabrieli Biel* (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 2) ac dicit esse insinuatam ab ipso 5. *Thoma* (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 2, q. 2; attamen S. Doctor ibi loquitur non de perfecta contritione, sed de attritione vel generice de motu poenitentiae), *Paludano*, *Soto* et praecipue *Vega* (In Tridentinum, l. 13, c. 21), qui dicunt actum poenitentiae non necessario praecedi ab actu amoris sed posse praecedi ac generari a solo actu et motivo detestationis seu odii. Addit *Suarez* (ibid., n. 13 sq., cit. supra in art. 23, p. 11 sq.) hanc sententiam esse probabilem et aliquando sibi simpliciter placuisse, quod attinet quidem ad *motivum*

TM De Poenitentia, thes. 5, n. 73, Parisiis, 1931, p. 48.

virtutis justitiae seu poenitentiae (ita nempe quod contritio dicatur perfecta si procedit ex solo motivo reddendi Deo jus debitum, absque motivo amoris), quamvis simpliciter eligat communem sententiam de necessitate motivi amoris.

Lugo etiam, quamvis simpliciter sequatur communem doctrinam (Disp. 5, sect. 1, cit. in art. 23, p. 12), eam sententiam reputat probabilem, imo defendit a nota erroris, quam Vasquez illi assignat, et in ejus rationibus ac convenientiis explicandis libenter immoratur. Pro hac sententia ipse adducit etiam *Durandum*, scribens: “Durandus in IV, dist. XVII, qu. ii, dicit, dolorem illum *ex motivo spei*, et desiderio videndi Deum, esse contritionem, nam licet ille non sit amor amicitiae erga Deum, sed solum concupiscentiae: sed tamen amor concupiscentiae amor est, et in nobismetipsis experimur, gaudere nos, et gloriari, quando hoc amoris genere amamur, non enim potest esse hic amor, nisi ex bonitate, quae apprehendatur in objecto amato: quare qui Deum hoc modo amat, non aliter amat, nisi quia afficitur, et trahitur a bonitate Dei. quod in rigore est amare Deum nobis.”⁷⁹

Inter modernos *Tanquerey* in hanc sententiam simpliciter inclinare videtur, scribens: “Num alia motiva, praeter caritatem, sufficiant ad contritionem perfectam immediate peccati remissivam. *Scotistae* dicunt motivum contritionis perfectae esse omne motivum quod spectat ad Deum, v.g., quod desumitur ex virtutibus poenitentiae, religionis aut obedientiae: his enim virtutibus peccatum detestamur tanquam offensam Dei, ejus juribus et voluntati oppositam. Cui opinioni accedunt nonnulli hodierni auctores. *Hurter, Palmieri, Egger*, juxta quos amor *spei* et *gratitudinis* ad perfectam contritionem sufficere potest. Revera hic amor: (a) ut nobilissimus a sacra Scriptura commendatur; (b) est valde perfectus, et in gloriam Dei maxime cedit. Censemus hanc opinionem esse misericordiae divinae valde consentaneam; eaque admissa, multo melius intelligi quomodo Judaei justificari potuerint absque sacramento, pariter quomodo A catholici, qui in bona fide versantur, veniam peccatorum suorum obtinere valeant. — Haec tamen opinio non est communis, et in praxi conandum est ex amore spei et gratitudinis ad amorem caritatis ascendere. Quod aliunde non tam difficile est; nam contritio caritate perfecta consistere potest cum dolore de peccatis ob alia motiva minus perfecta concepto, videlicet spem, gratitudinem, metum poenarum; imnio communiter anima quasi pedetentim ex inferioribus ad superiora ascendit motiva.”⁸⁰

Rationes hujus sententiae, quae potiusquam explicatio, dicenda est vera negatio necessariae connexionis contritionis cum charitate,

⁷⁹De Poenitentia, disp. 5, sect. 1, n. 7, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 420.

⁸⁰Theol. dogm., De Paenitentia, n. 753, Romae-Parisiis, 1921, p. 79.

quamque Vasquez (In 3 p., q. 85, a. 2, n. 45) non cunctatur erroneam judicare, ad sequentes reducuntur:

1. Perfecta contritio est dolor de peccato praecise quia est offensa Dei; hoc autem verificatur non solum in eo qui dolet ex motivo formalis amoris Dei seu charitatis, sed etiam ex motivo aliarum virtutum, praesertim ipsius justitiae et poenitentiae; non enim offensa Dei a sola charitate respicitur.

2. Perfecta contritio consistit in totali conversione cordis ad Deum; totaliter autem convertitur et Deo adhaeret etiam ille qui de peccato super omnia dolet ex motivo aliarum virtutum generalium, quae respiciunt ipsum Deum. Nec obstant expressiones Scripturae et Patrum frequenter appellantium motivum amoris; nam “haec etiam utcumque possent explicari de dilectione, non omnino rigore, et stricte sumpta, sed latius, quatenus amare dicitur esse velle bonum alicui: cum enim per religionem velimus cultum Dei, per poenitentiam velimus eum non offendere; per obedientiam velimus ejus voluntatem implere, etc. haec omnia videntur continere dilectionem Dei. Sicut multi theologi dicunt, praeceptum dilectionis proximi non obligare ad aliquem actum ortum ex motivo peculiari dilectionis, sed esse generale quoddam praeceptum observandi omnia, quae spectant ad proximum. . . Sic ergo posset quis dicere, necessariam esse dilectionem Dei ad justificationem; quatenus necessaria est voluntas servandi mandata, quae pertinent ad Deum. . . Ergo *dilectionis* nomine posset intelligi voluntas non offendendi Deum etiam cum rerum omnium jactura; licet non sit ex illo peculiari motivo.”⁸¹

3. Ipsae Scripturae non semper loquuntur de motivo amoris sed etiam ipsi motui poenitentiae, absolute considerato, justificationem promittunt. Confer *Ezech. 18, 21; 2 Reg. 12, 13; Psal. 31, 5; Luc. 15, 21; 18, 13 sq.*, aliosque textus supra citatos (tom. 1, p. 265 sq. et hic, p. 53). “In [ipso] *Tridentino*, sess. 14, c. 4, in definitione contritionis nulla fit mentio amoris. Nam quod postea ibi dicitur, perfectam contritionem informari charitate, non oportet intelligi de actu, sed de infusione gratiae, et charitatis, per quam formatur contritio. . . Denique in sess. 6, c. 6, plures actus Concilium numerat in dispositione peccatoris, quos necesse non est, semper omnes formaliter concurrere, sed sufficit virtualiter, seu implicite, ut actum spei; et de actu propositi multi idem sentiunt; ergo eadem ratione, licet numeret amorem, satis esse poterit, quod virtualiter habeatur. At vero in illa detestatione virtualiter habetur, quia odium mali est virtualis amor boni oppositi.”⁸²

⁸¹ *n Apud Lugo*, De Poenitentia, disp. 5. sect. 1, n. 9. Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 420 sq.

⁸² ** Apud Suarez*, De Poenitentia, disp. 14, sect. 2, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1860, p. 75.

4. Res suadet ex consideratione divinae providentiae et humanae fragilitatis. "Et sane id videbatur postulare humana fragilitas, quae raro trahetur motivo illo dilectionis super omnia; frequentius vero motivo obedientiae, religionis, gratitudinis etc. Cum ergo frequentissimus sit lapsus, non debuit adeo difficilis, et rara designari medicina. Nec videtur dissentire; imo potius videtur facere communis modus concipiendi fidelium: ipsi enim, dum de contritione cogitant, existimant, tunc se contritionem habere, quando ita dolent de peccatis propter Deum, ut nulla etiam stante poena, vel praemio, damno, vel emolumento. eodem modo dolerent, quod totum reperitur, quoties peccatum consideratur in ordine ad solum Deum, vel ut irreverentia, vel ut injuria, vel offensa, etc. etiamsi non adsit motivum dilectionis rigorosae."⁸³

SECUNDA SENTENTIA aliquorum recentiorum. uti *Vincentii Bolgeni*,TM *Palmieri*,TM *Egger*, *Ballerini*,^{sc} *Schifflint*, l *Hurter*,TM docet ad perfectam et justificantem contritionem requiri quidem charitatem. non tamen necessario eam quae sit dilectio Dei ut est in seipso bonus sed sufficere eam quae sit dilectio Dei *ut est summum bonum nostrum*. Supponit nempe ipsum actum verae charitatis posse concipi non solum ex motivo seu objecto bonitatis Dei ut in seipso (quod docent communiter theologi), sed etiam ex motivo seu objecto bonitatis Dei relate ad nos, ita ut iste actus sit quidam actus concupiscentiae amicabile, ut aiunt, vel familiaritatis, specificè distinctus ab actu concupiscentiae formalis seu utilitariae, qui involvitur in inferiori actu spei.

Ad rem *Hurter*: "Quaeritur . . . *quaenam caritas ad contritionem perfectam requiratur*. Responderi solet, requiri amorem amicitiae et benevolentiae, quod verissimum est. Si autem ulterius quaeris, quodnam sit hujus caritatis motivum formale, non eadem est theologorum responsio. Plures respondent requiri, ut Deus ametur propter suam bonitatem relativam seu ut est summum bonum nostrum. Non desunt tamen, qui contendunt, toties amorem esse perfectum, ideoque justificantem extra sacramentum, quoties motivum et ratio amandi Deum est indistincta a Deo, proinde etiamsi Deus ametur ut summum bonum et beatitudo nostra seu propter bonitatem respectivam: nam et haec

"*Apud Lugo*, De Poenitentia, disp. S, sect. 1, n. 5, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 419.

M Delia carità, o amor di Dio, Romae, 1788.

"De Poenitentia, thes. 22.

"Opus morale, De caritate, n. 6-14; item, in Adnotationibus ad Gury, n. 217.

"De virtutibus infusis, de charitate, n. 285-292.

"Comp. thcol. dopn., t. 3, n. 468.

In eandem sententiam inclinant pauci alii, uti *Tanqucrey* (supra cit.), quatenus patronos hujus sententiae aggregat patronis praecedentis, *Einig* (thes. 4 et 5, p. 16. 18. 19), qui videtur distinguere duas charitates, alteram qua diligimus Deum ut in se bonum, alteram qua cum amamus ut nobis bonum.

est perfectio indistincta a Deo: quare si propter eam amatur Deus, amatur propter se.

“Et sane 1. vix reperitur in divinis literis et apud patres expressio perfectae sinceraeque caritatis erga Deum, quae non feratur in ipsum prout est summum bonum nostrum . . . Ps. 41, 2 s. . . . Phil. 1, 21 s. Hoc motivum passim proponit Augustinus, cum de perfecta, imo ferventissima Dei caritate disserit. Ita in Ps. 85, n. 8: ‘Invoca Deum tamquam Deum; ama Deum tamquam Deum. Illo melius nihil est: ipsum desidera, ipsum concupisce . . .’ [cf. in Ps. 53, n. 10; in Ps. 55, n. 17; in Ps. 90, serm. 2, n. 13; in Ps. 77, n. 21; in Ps. 79, n. 14; in Ps. 86, n. 1; Serm. 165, n. 4; Serm. 15, n. 4]. Quod 2. illustrari potest ex castissimo amore, quo sponsa sponsum, amicus amicum, filius patrem prosequitur, quocum caritas Dei perfecta a patribus libenter conferri solet: notio vero amici, sponsi et patris bonitatem non solum absolutam, sed etiam respectivam prae se ferre videtur. Et sane 3. tantum abest, ut hic amor sit imperfectus, ut quam maxime sit perfectus cedens in immensam dilecti gloriam: testimonium enim est, eum tantae esse bonitatis, ut sufficiat ad alios beandos.”⁸⁰

Monet *Galtier* (n. 73, in nota): “N.B. Scotistis autem caveas annumerare eos [i.e. patronos hujus sententiae]”. Si vere haec sententia a praecedenti distingueretur, deberemus hic de ea silere eamque ad tractatum De Gratia et Virtutibus remittere, ubi disputatur de propria indole et objecto caritatis. Attamen, ejus discrimen a priori sententia videtur tantum verbale, vel si placet non essenziale, consistens tantum in eo quod in hac sententia vocatur vel reputatur caritas id quod in altera vocatur et sincere reputatur actus spei. Ceterum, de eodem actu ipsa loquitur; idem principium assumit, scilicet contritionem esse perfectam “quoties motivum seu ratio amandi Deum est indistincta a Deo” (Hurter; alii consequentius dicunt “quoties motivum est alicujus virtutis generalis quae respicit Deum”); eodem fere modo ratiocinatur ac Durandus supra relatus; eadem fere sententia ac altera a pluribus theologis esse existimatur, uti a *Billot*, *Prummer* et ipso *Tanqueray* qui in eam inclinat.

TERTIA SENTENTIA docet contritionem perfectam et justificantem debere quidem elici ex motivo caritatis et continere in se quodammodo actum caritatis, sed nequaquam importare *actum caritatis distinctum ab ipso actu contritionis*, seu non necessario procedere ab ipso distincto et formali actu caritatis, ita ut, sicut datur actus caritatis justificantis absque formali contritione, sic detur actus contritionis justificantis absque formali actu caritatis. Ita *Suarez* et *Lugo*, quos sequuntur plures moderni, uti *Galtier* (n. 72), *Gihl* (§ 15),

⁸⁰ w Compendium theol. dogm., t. 3, n. 570, Osnipontc, 1891, p. 447 sq.

Cappello (ed. 1944, n. 102), Noldin (n. 247) et Piscetta--Gennaro (n. 842).

Duplex autem est modus explicandi praedictam continentiam indistincti actus charitatis in actu contritionis.

Suarez loquitur de sola *continentia virtuali*; ceterum, addit ipsum actum charitatis, quando formaliter ponitur, non necessario exerceri per distinctum actum ab actu contritionis, sed probabiliter accidere posse ut sive charitas sive contritio per unicum simplicem actum formaliter exercentur.

“In hac re, inquit, primum dicendum censeo, formalem amorem Dei, per se loquendo, esse necessarium ad justificationem peccatoris tanquam medium, et rebus ipsis consentaneum, et a Deo requisitum. . . Quamquam fortasse necessarium non sit, ut hic amor formalis Dei exercentur per actum realiter distinctum ab ipsa detestatione peccati, quae ex illo nascitur, quia, cum illa duo objecta sint ita connexa, ut unum sit aliquo modo propter aliud, probabile est fieri posse ut uno actu simplici utrumque attingatur. . . Dico secundo, fieri posse, ut peccator justificetur absque proprio et formali actu amoris Dei in re ipsa tum elicitio, per detestationem perfectam peccati, quae et virtualiter, et in voto amorem includat. Atque hoc modo explicatam probo secundam sententiam [seu supradictam primam sententiam Scotistarum], quae vel ex eo fit probabilis, quod hoc modo et omnino satisfat omnibus testimoniis probantibus necessitatem amoris, et alioquin haec sententia est valde conformis suavitati divinae providentiae et humanae conditioni, quia non potest homo sine magna difficultate ad plura simul advertere et circa illa operari, et maxime in re tam gravi et ardua.”⁹⁰

Lugo vero, quem sequitur *Silvester Maurus* et inter modernos *Galtier* loquitur de *continentia jormali* (etsi non adhibeat vocem “formalis”, qua utuntur Maurus et Galtier); ait enim actum odii et actum amoris esse essentialiter (i.e. quoad effectum et affectum¹) eundem actum, ac differre tantum quoad modum tendendi in objectum, scilicet per modum fugae vel prosecutionis, ita ut actus contritionis sit formaliter etiam actus charitatis, quamvis non ita explicite ac si tenderet per modum prosecutionis.

Ad rem ipse: “Dubitari solet de contritione, an sufficiat sine actu amoris. . . Aliqui dicunt, amorem sine contritione non sufficere ad justificationem: Alii e contra, non sufficere contritionem sine amore

*De Poenitentia, disp. 4, sect. 2, n. 5 sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 75 sq. Cf. ibidem, n. 15; item, disp. 2, sect. 2, n. 1.

¹De Paenitentia, thes. 5, n. 72.

⁹⁰Disp. 1, sect. 2, n. 27.

formali. . . Communior jam sententia docet, sufficere quemlibet ex iis actibus, si seorsim ponatur. . . Nos suppositis, quae in superioribus diximus, breviter respondebimus. Diximus enim disput. 1, detestationem esse etiam simul amorem, idem enim est detestari peccatum ex motivo charitatis, seu quia malum Dei est: ac velle Deo carentiam peccati, licet quoad modum tendendi differant ii duo actus: sicut ii etiam actus, quo volo Petro visum, vel quo nolo, Petrum esse caecum; nam licet unus sit per modum fugae, et alius per modum prosecutionis: re tamen vera habent idem objectum saltem virtualiter, unde fit, actum contritionis, qui ex motivo charitatis fit, semper esse actum dilectionis, licet non ita explicitum, ac si tenderet per modum prosecutionis: sufficit ergo contritio sine alio actu amoris, quia ipsa semper est actus amoris.”⁰³

QUARTA SENTENTIA docet actum contritionis supponere ac procedere ex formali et distincto actu charitatis. Eam docent vel ut manifestam supponunt communiter *thomistae* ex doctrina S. *Thornae*, et plures alii, ut *Billot*, *D’Alès*, *Hervé*, *Lercher* (quantum saltem licet ex horum verbis judicare). Favet etiam *Catechismus Cono. Trid.* mox citandus in Conci. 1.

Ad rem *Salmanticenses*: “Contritio procedit ex amore Dei ultimi finis dilecti super omnia, quem necessario supponit . . . : sed attritio procedit ex timore servili, aut ex simili aliquo motivo inferiori. Ulterius contritio nequit esse informis, quia imperatur a charitate, et convertit ad Deum ultimum finem”.⁰⁴

“Actus . . . dilectionis se tenet ad contritionem ex parte actus primi, sicut intentio finis ad electionem, et assensus praemissarum ad conclusionem”.⁰⁵

“Licet . . . contritio non sit formaliter actus charitatis, illum tamen essentialiter supponit, ut vera contritio sit, ut aperte significavit D. Thom. . . . [3 p., q. 85] art. 5, ubi recensens motus, qui ad actum virtutis poenitentiae desiderantur, inquit: ‘Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum seipsum, et non jam propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis (qui necessario charitatem supponit), quo propter reverentiam Dei aliquis emendam Deo voluntarius offert. Sic igitur patet, quod actus poenitentiae a timore servili, sicut a primo motu ad hoc ordinato procedit: a timore autem filiali sicut ab immediato, et proximo principio’. Et quaest. 86, art. 3, ait: ‘Non potest esse vere poenitens, qui de uno peccato poenitet, et non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum,

⁰³ De Poenitentia, disp. 5, sect. 7, n. 92, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 448.

⁰⁴ De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, n. 3, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 17.

⁰⁵ De Poenitentia, disp. 4, dub. 3, § 4, n. 105, Curs. Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 307.

quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem verae poenitentiae) sequeretur, quod de omnibus peccatis poeniteret'. Ex quibus, et aliis, quae omittimus, liquet veram contritionem, quae est proprius actus virtutis poenitentiae, includere, vel supponere dilectionem charitatis: et consequenter eodem modo ac illam dependere a gratia sanctificante. Si autem alia imperfectior contritio excogitetur, ea praecise sumpta non erit impossibilis cum peccato, nec illud sufficienter, ac efficaciter retractabit, et expellet, sicut de attritione dici solet; unde nihil nostra refert, quod non dependeat essentialiter a gratia."⁹⁶

"Licet actus [fidei, spei, timoris] . . . possint, et soleant formaliter adesse, quando impius justificatur; nihilominus non est semper necessarium, quod formaliter adsint in seipsis; sed fieri potest, ut etiam servata communi providentia, solum concurrat formalis actus charitatis, in quo caeteros virtualiter habemus. Porro huiusmodi actum debere adesse formaliter . . . , liquet tum ex eo, quod ea ratione requiruntur aliquae dispositiones actuales, ut impius justificetur, quia hic nequit connaturaliter assequi justitiam, nisi avertatur a bono commutabili, ad quod fuerat inordinate conversus, et moveatur in Deum ultimum finem, a quo per actum peccati recesserat: quae conversio est propriissime actus charitatis. Tum etiam quia alioquin non posset verificari, qualiter actus, quos recenset Concilium, et hactenus explicuimus, ad justificationem disponent; neque enim semper manent formaliter in seipsis, ut proxime dicebamus; nec possent manere virtualiter, si actus charitatis excluderetur. Unde quod praedictus charitatis actus (sive sit dilectio, sive sit dolor) debeat formaliter justificationi coexistere, docent communiter Theologi."⁹⁷

Diekamp: "Contritionem caritate informari non significat meram coexistentiam in anima, sed intrinsecam ad invicem habitudinem; attamen non importat talem unionem, qualiter materia et forma in unitatem rei corporeae conjunguntur, sed contritio caritate formata secundum substantiam suam contritio remanet nec caritas nec tertium quid evadit. Caritate actum contritionis informari significat: Caritas virtutem poenitentiae ad actum contritionis incitat huncque actum simul in objectum ipsi caritati proprium dirigit. Huiusmodi contritionis actus imperative quidem est a caritate, elicitive autem a virtute poenitentiae. Isto influxu caritatis efficitur, ut contritio perfecta ab omni contritione imperfecta specificè distinguatur."⁹⁸

MDC Justificatione impii, disp. 2, dub. 6, §9, n. 253, Curs. Theol., t. 10. Parisiis, 1879, p. 476.

"De Justificatione impii, disp. 3, dub. 1, §4, n. 22, Curs. Theol., t. 10, Parisiis, 1879, p. 548 sq.

"Theol. Dogm. (A. Hoffmann), v. 4, § 46, Parisiis-Romae, 1946, p. 305.

Merkelbach: “Ne putetur actu contritionis nunquam remitti peccatum, cum illud iam remittatur actu charitatis ex cuius imperio contritio perfecta procedit. Nam haec duo fiunt simul in uno instanti, testante S. Thoma, q. 85, a. 6 et I-II, q. 113, a. 8, ita ut secundum ordinem causae materialis et dispositivae ex parte subiecti contritio natura praecedat, e contra secundum ordinem causae efficientis ex parte agentis praecedat charitas.”⁹⁹

CONCLUSIO

Conclusio 1. Perfecta contritio est tantum ea quae elicitur ex formali motivo ipsius charitatis, non vero aliarum virtutum etiam generalium.

Probatur 1. *EX CONCILIO TRIDENTINO.*

Concilium perfectam et justificantem contritionem dicit esse eam quae est charitate formata; nullum autem praebet fundamentum ad distinguendum inter proprie dictam charitatem et improprie dictam seu virtualement charitatem, quam adversarii fingunt contineri in aliis virtutibus generalibus, quinimmo semper charitatem accipit in sensu proprio seu ut virtutem theologicam distinctam a fide et spe (cf. sess. 6, cap. 7 et can. 3 et 11; sess. 13, cap. 8).

Nec valet dicere cum adversariis (cf. supra) Concilium in verbis “Contritionem caritate perfectam” non loqui de charitate quae sit motivum et principium contritionis, sed quae sit ejus terminus et effectus, seu de ipsa gratiae et charitatis informatione, vel justificatione, quae est effectus contritionis. Nam e contrario Concilium loqui de ipso motivo patet ex distinctione et oppositione quam inducit inter perfectam contritionem et attritionem, de qua immediate subiungit esse dolorem conceptum ex motivo turpitudinis peccati vel timoris poenae. Ceterum, ea verba non posse intelligi de charitate ut effectu contritionis, patet tum ex eo quod secus affirmatio Concilii (“Contritio caritate perfecta hominem reconciliat”) esset inanis et ridicula, cum aequivaleret isti: “Contritio, quando producit charitatem seu quando reconciliat, hominem reconciliat”, tum ex eo quod charitas et justificatio est etiam effectus attritionis sive in sacramento sive in martyrio.

Praeterea, Concilium, assignans distinctionem inter perfectam contritionem et attritionem, dicit hanc esse ex motivo timoris vel turpitudinis peccati; jamvero, ad hoc turpitudinis motivum reducitur motivum cujuslibet virtutis generalis; ergo ad contritionem perfectam non sufficit dolor ex motivo cuiuslibet virtutis respicientis directe ipsum Deum, sed aliquid amplius requiritur, nec aliud manet possibile requi-

⁹⁹ ThcoL Moral., v. 3, n. 496, p. 437.

situm quam illud motivum quo Deus directe respiciatur non quomodo libet, sed secundum se et simpliciter, quod praecise pertinet ad virtutem charitatis.

Confirmatur ex modo quo, non solum in popularibus concionibus sed etiam in ipsis Catechismis per varias ecclesias usitatis, doctrina Concilii et sensus Ecclesiae exponitur. Omnes enim contritionem perfectam intelligunt eam quae elicitur ex solo motivo proprie dictae charitatis. Sint duo exempla inter multa. Catechismus Catholicus a Card. Gasparri concinnatus, q. 175 habet: “Contritio perfecta est dolor et detestatio peccatorum, elicitur ex motivo caritatis, propterea quod offensus est Deus, qui est summum bonum, et dignus qui super omnia diligatur.” Ipse Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 27, habet: ‘■Quum perfecta contritio sit caritatis actio, quae ab eo timore, qui filiorum est, proficiscitur, patet eundem contritionis et caritatis modum statuendum esse. At quoniam caritas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat. Ut enim maxime diligendus est Deus, ita quae nos a Deo alienant, maxime detestari debemus: in quo etiam, illud observandum est, eodem loquendi genere caritatis et contritionis magnitudinem in sacris Literis significari. De caritate dictum est: ‘Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo’ [Deut. 6, 5]; rursus, quod ad contritionem attinet, clamat Dominus per prophetam: ‘Convertimini ad me in toto corde vestro’ [Joel, 2, 12].”

Probatur 2. *EX SCRIPTURA ET PATRIBUS.*

Juxta ipsos adversarios, contritio perfecta est contritio justificans. Jamvero Scriptura et Patres saepe affirmant absque charitate justificationem non fieri; nec refert quod in quibusdam textibus, supra ab adversariis invocatis, nulla mentio fiat charitatis, nam quod tacetur non negatur, imo supponitur quando alibi affirmatur. Ergo absque charitate contritio perfecta non habetur.

Deut. 4, 29: “Cumque quaesieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum; si tamen toto corde quaesieris, et tota tribulatione animae tuae.”

Luc. 7, 47: “Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.”

1 Cor. 13, 2: “Et si habuero omnem fidem . . . , charitatem autem non habuero, nihil sum.”

1 Joan. 3, 14: “Qui non diligit, manet in morte.”

Augustinus, De civ. Dei, 21, 27, 2: “Qui si pro uno scelere omnia sua distribuerent indigentibus membris Christi, nisi desisterent a talibus factis, habendo charitatem, quae non agit perperam (I Cor. xiii, 4), aliquid eis prodesse non posset. Qui ergo dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipiat a se ipso” (M.L. 41, 747).

Contra Cresconium, 2, 12, 15: “Mundantur ipsa quae supereminet omnibus charitate . . . : quae una si adsit, omnia illa recte fiunt; si autem desit illa, omnia frustra fiunt” (M.L. 43, 475).

Sermo (supposititius) 117, 2 (alias *Sermo* 7 de tempore): “Poenitentiam certam non facit, nisi odium peccati, et amor Dei” (M.L. 39, 1977).

Gregorius M., In Ezech., 1. 2, hom. 10 (cit. in art. 23, p. 5), distinguit duplex genus attritionis, alteram ex timore, alteram ex amore.

Pseudo-Augustinus, De vera et falsa poenitentia, 9, 24 et 17, 33 (cit. in art. 23, p. 5, et art. 25, p. 64), scribit: “Sine amore Dei . . . nemo unquam invenit gratiam” et “Sine charitate neminem salvum esse”.

Probatur 3. *EX AUCTORITATE S. THOMAE.*

Q. 84, a. 10: “Ad veram [i.e. perfectam] poenitentiam charitas requiritur”.

Q. 85, a. 2, ad 1: “Intentio operandi ad deletionem peccati praeteriti requirit specialem virtutem sub charitate.”

Ibid., *a. 5*: “Actus poenitentiae . . . procedit . . . a timore . . . filiali [qui pendet a charitate] sicut ab immediato et proprio principio”.

Ibid., *a. 5, ad 1*: Displicentia peccati “propter Dei offensam vel peccati turpitudinem . . . pertinet ad charitatem.”

Ibid., *a. 6*: “Actus virtutis poenitentiae est contra peccatum ex amore Dei.”

Q. 86, a. 3: “Non potest esse vere poenitens qui de uno peccato poenitet, et non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem verae poenitentiae), sequeretur quod de omnibus peccatis poeniteret.”

C. Gent. 4, 72: “In poenitentia requiritur . . . ordinatio mentis, ut scilicet mens convertatur ad Deum, et avertatur a peccato. . . Mens [autem] nostra debite ad Deum converti non potest sine charitate”.

De Veritate, *q. 28, a. 8*: “Omnis dolor de peccato in habente gratiam est contritio”. Cf. dicta in art. 24, p. 35 sq.

Probatur 4. *EX IPSA ESSENTIA ET INDOLE PERFECTAE CONTRITIONIS.*

Prima ratio desumitur ex ejus objecto materiali, quod est peccatum seu offensa Dei.

Ut dictum est in art. 23, perfecta contritio est ea quae *respicit peccatum simpliciter*, seu prout adversatur Deo considerato simpliciter et secundum se, et non tantum sub particulari aliquo aspectu, puta ut est fons justitiae aut beneficentiae. Atqui voluntas nequit sub tali

ratione respicere peccatum et ab eo averti, nisi simul, imo prius, respiciat Deum et convertatur ad eum sub eadem simplici ratione, cum aversio ab uno importet necessario, imo praesupponat, conversionem ad suum contrarium. Atqui haec conversio ad Deum fit per charitatem, et per eam tantum, cum ceterae virtutes, etiam eae quae ad Deum immediate referuntur, uti spes, religio, oboedientia, gratitudo, respiciant Deum sub aliquo particulari aspectu, seu ut fontem beatitudinis, justitiae et beneficentiae.

Ergo perfecta contritio est necessario connexa cum charitate, eaque sola, et ita quidem ut procedat ex solo motivo charitatis, ut ab informante, et ab actu charitatis, ut ab imperante.

Haec autem ratio sic in duas rationes dearticulari potest:

Primo, cum contritio in genere sit conversio cordis ad Deum, perfecta contritio intelligitur *perfecta cordis conversio*, perfecta nempe ex parte objecti divini, seu conversio ad perfectum objectum divinum. Haec autem supponit charitatem et per eam solam praestari potest, cum ceterae virtutes respiciant Deum sub peculiari quodam aspectu, puta boni beatificantis hominem vel Domini reverendi et oboediendi, nec ideo convertunt ad Deum, ut Deum, seu simpliciter et secundum se.

Secundo, cum contritio in genere sit aversio a peccato ut a summo odibili, perfecta contritio est *perfecta aversio a peccato*, seu aversio a peccato ut a summo odibili simpliciter et absolute considerato secundum omnem rationem odibilitatis ejus, adeoque etiam ac praecipue sub ea maxima ratione odibilitatis quae consistit in ejus oppositione cum Deo simpliciter et secundum se considerato. Jamvero talis perfecta aversio a peccato nequit haberi nisi ubi sit charitas nec potest procedere nisi a charitate, quae respicit Deum ut summe amabilem, quia, cum bonum et malum, conversio et aversio, amor et odium, sint correlativa et ad invicem dependentia, nequit esse simpliciter odium et aversio a summo odibili nisi ubi sit amor et conversio ad summe amabile, nec potest illa aversio nisi ab ista conversione procedere.

Secunda ratio desumitur *ex jormali objecto contritionis*, quod, ut dictum est in art. 14 (p. 364-367 et 381), consistit in *satisfactione*. Nihil enim est satisfactivum antecedenter aut independenter a charitate, sed ipsa charitas est principium tum meriti (1-2, q. 114. a. 4) tum satisfactionis (Suppi., q. 14, a. 2; cf. supra, art. 14, tom. 1, p. 371-374). Unde contritio, seu proprius actus virtutis Poenitentiae cujus formalissimum objectum est satisfacere pro peccato, essentialiter dependet a charitate, imo ex ipsa proprium suum formale objectum mutuatur et ex ejus visceribus veluti generatur.

Tertia ratio desumi potest *ex principio contritionis*. Cum enim omnis

contritio ad aliquem tandem Dei amorem reducatur, eo quod amor sit primus motus appetitus a quo ceteri generantur,¹ perfecta contritio ad *perfectum Dei amorem* reduci oportet ab eoque procedere; perfectus autem ac simpliciter dictus Dei amor, qui est amor amicitiae, est proprius actus charitatis, nec alia quaelibet virtus, quantumvis immediate Deum respiciat, secum fert plus quam amorem concupiscentiae, qui est amor secundum quid et imperfectus; amor enim simpliciter seu amicitiae refertur ad personam cui quis vult bonum, amor vero concupiscentiae refertur ad ipsum bonum quod quis sibi vel alteri vult, ac propterea est imperfectus et secundum quid quia illud bonum ordinatur ulterius ad aliud, scilicet ad personam cui illud desideratur; sola autem charitas vult Deo bonum, ceterae vero virtutes volunt Deum bonum (cf. 1-2, q. 26, a. 4 coli, cum 2-2, q. 23, a. 1).

Quarta ratio desumi potest *ex effectu contritionis*. Perfecta enim contritio est proxima dispositio et *causa justificationis*; ergo est coniuncta cum charitate et ab ea procedit; nemo enim justificatur nisi per charitatem, cum nemo a Deo ametur qui Deum non amet.

Ex dictis patet solutio supradictarum *rationum adversariorum*.

Perfecta scilicet contritio est dolor de peccato non quomodolibet sed simpliciter considerato, adeoque essentialiter dependet a charitate.

Totalis et simpliciter dicta conversio cordis ad Deum fit ex solo motivo charitatis quae sola inter virtutes tendit in Deum simpliciter consideratum; nec ceteroquin amor, qui quomodolibet involvitur in aliis virtutibus, excedit rationem amoris concupiscentiae, qui est amor imperfectus et secundum quid.

Mens Scripturae et Cone. Trid. manifeste patet ex dictis in Prob. 1 et 2.

Ratio humanae fragilitatis non probat sufficientiam motivorum aliarum virtutum a charitate distinctarum, sed potius, ea negata, ostendit convenientiam institutionis sacramenti, per cuius efficaciam attritio ita elevatur ut virtualiter aequivaleat perfectae contritioni et ceterae virtutes ita dignificantur ut aequiparentur charitati.

Conclusio 2. Perfecta contritio est tantum ea quae elicitur ex formali motivo proprie dictae charitatis, qua nempe Deus diligitur propter seipsum, seu propter suam bonitatem non relativam sed absolutam.

Probatur.

Ut dictum est in Conci, praec., perfecta contritio est ea quae procedit ex amore Dei perfecto et simpliciter dicto. Atqui solus amor, quo

¹Ci. 1-2, q. 25, a. 2; q. 27, a. 4; q. 28, a. 6, ad 2; q. 40, a. 7.

Deus diligitur absolute et propter seipsum, est amor Dei perfectus et simpliciter dictus. Ergo perfecta contritio est tantum ea quae procedit ex amore quo Deus diligitur absolute et propter seipsum.

Ad minorem. Amor, quo Deus diligitur “propter suam bonitatem relativam seu ut est summum bonum nostrum” (juxta Hurter), nequit esse amor perfectus et simpliciter, seu amicitiae, sed tantum imperfectus et secundum quid seu amor concupiscentiae, qui quidem involvitur quodammodo in omnibus virtutibus, et directius in generalibus illis virtutibus quae habent ipsum Deum pro objecto proximo, et peculiariter in spe, quae habet Deum pro ipso suo formali objecto.

Ratio est quia cum amamus Deum ut bonum nostrum, amor non sistit in Deo sed ulterius procedit ad aliud, i.e. ad nos, volumus enim bonum divinum alteri, i.e. nobis; unde talis amor non est amor Dei simpliciter sed secundum quid, quia non respicit bonum divinum simpliciter, seu ut in se, sed secundum quid, seu ut in alio et ut bonum alterius, quemadmodum ens in se est ens simpliciter et ens in alio est ens secundum quid, ens enim et bonum convertuntur.

Hanc rationem compendiose ac profunde tradit S. *Thomas* in 1-2. q. 26, a. 4, ubi explicat differentiam inter amorem amicitiae et amorem concupiscentiae, et in 2-2, q. 23, a. 1 atque q. 17, a. 8, ubi eam applicat ad probandum quod charitas sit perfectus amor amicitiae, dum spes includat imperfectum amorem concupiscentiae. Juxta Philosophum scilicet, amor in genere est velle alicui bonum; unde actus amoris in duo simul tendit, i.e. in eum cui vult bonum et in bonum quod vult ei, seu in personam et in bonum; secundum quod refertur ad personam amor est simpliciter et per se, quia in ea sistit tanquam in termino, ac dicitur amor amicitiae; secundum vero quod refertur ad bonum amor est secundum quid et in ordine ad aliud, quia non sistit in illo sed illud vult alteri, seu illud vult non ut in se sed ut in alio. Cum igitur amamus Deum, hic amor tendit tum in bonum divinum, ut in bonum volitum, et ita est amor concupiscentiae, tum in personam seu subjectum cui bonum divinum volumus, ex quo accipit ut sit amor simpliciter; si ergo tale subjectum sit ipse Deus, habetur amor Dei simpliciter et perfectus, seu amicitia divina et charitas; si vero sit homo, habetur quidem amor Dei, quia bonum divinum est objectum amoris, sed secundum quid et imperfectus, seu concupiscentiae, quia bonum divinum est objectum amoris non simpliciter sed ut volitum nobis. Quae quidem illustrantur subtili illa comparatione cum ente simpliciter et ente secundum quid.

Ad rem ipse 5. *Thomas*, 1-2, q. 26, a. 4: “Sicut Philosophus dicit [Ethic., 1. 8, c. 3], ‘amare est velle alicui bonum.’ Sic ergo motus amoris in duo tendit, scilicet in bonum quod quis vult alicui, vel sibi,

vel alii, et in illud cui vult bonum. Ad illud ergo bonum quod quis vult alteri, habetur amor concupiscentiae; ad illud autem cui aliquis vult bonum, habetur amor amicitiae. Haec autem divisio est secundum prius et posterius. Nam id quod amatur amore amicitiae, simpliciter et per se amatur; quod autem amatur amore concupiscentiae, non simpliciter et secundum se amatur, sed amatur alteri. Sicut enim ens per se simpliciter est quod habet esse; ens autem secundum quid, quod est in alio; ita bonum quod convertitur cum ente, simpliciter quidem est quod ipsam habet bonitatem; quod autem est bonum alterius, est bonum secundum quid; et per consequens amor quo amatur aliquid, ut ei sit bonum, est amor simpliciter; amor autem quo amatur aliquid, ut sit bonum alterius, est amor secundum quid" (cf. 1 p., q. 20, a. 1, ad 3; item, Comm. *Cajetant* in 1-2, q. 26, a. 4).

2-2, q. 23, a. 1: "Secundum Philosophum [Ethic., 1. 8, c. 2 et 3], non quilibet amor habet rationem amicitiae, sed amor qui est cum benevolentia; quando scilicet sic amamus aliquem ut ei bonum velimus. Si autem rebus amatis non bonum velimus, sed ipsum earum bonum nobis velimus, sicut dicimur amare vinum, aut equum, aut aliquid huiusmodi, non est amor amicitiae, sed cujusdam concupiscentiae. Ridiculum enim est dicere quod aliquis habeat amicitiam ad vinum vel ad equum. Sed nec benevolentia sufficit ad rationem amicitiae, sed requiritur quaedam mutua amatio, quia amicus est amico amicus. Talis autem mutua benevolentia fundatur super aliqua communicatione. Cum ergo sit aliqua communicatio hominis ad Deum, secundum quod nobis suam beatitudinem communicat, super hanc communicationem oportet aliquam amicitiam fundari. De qua quidem communicatione dicitur I. Corinth, i, 9: 'Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus'. Amor autem super hanc communicationem fundatus, est charitas. Unde manifestum est quod charitas amicitia quaedam est hominis ad Deum."

2-2, q. 17, a. 5: "Spes et omnis appetitus motus ex amore derivatur, ut supra habitum est (1-2, qu. 55, art. 1 et 2), cum de passionibus ageretur. Amor autem quidam est perfectus, quidam imperfectus; perfectus quidem amor est quo aliquis secundum se amatur, ut puta cum aliquis secundum se vult alicui bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est quo quis amat aliquid, non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat, sicut homo amat rem quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad charitatem, quae inhaeret Deo secundum seipsum; sed spes pertinet ad secundum amorem; quia ille qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit. Et ideo in via generationis spes est prior charitate. Sicut enim aliquis introducit ad amandum Deum per hoc quod timens ab ipso puniri cessat a peccato,

ut Augustinus dicit, super primam Canonicam Joan, [tract. 9, ante med.], ita etiam spes introducit charitatem, inquantum aliquis sperans remunerari a Deo accenditur ad amandum Deum, et servandum praecepta ejus. Sed secundum ordinem perfectionis charitas prior est naturaliter; et ideo, adveniente charitate, spes perfectior redditur, quia de amicis maxime speramus. Et hoc modo dicit *Ambrosius* [In Luc. 17], quod 'spes est ex charitate'."

*Rationes autem quas adversarii, uti Hurter et Ballerini, in contrarium afierunt, procedunt ex quadam confusione obsectorum et ex mala interpretatione auctoritatum. "Haec opinio, inquit Billot, quae ut refert Perrone, primum auctorem habuit sub finem saeculi XVIII Vincentium Bolgeni, non alia habet fundamenta, quam rationes ruinosas et auctoritates male intellectas."*²

Obiciunt primo. Esse summum bonum nostrum ac nostra beatitudo est perfectio indistincta a Deo: si ergo propter eam amatur Deus, amatur propter se (*Hurter*).

Resp. Quamvis Deus ut bonum nostrum, et Deus ut in se ipso bonus, sint idem in re et materialiter, distinguuntur tamen formaliter ex habitudine qua appetitus noster respicit Deum, adeoque in ratione objecti appetitus seu amoris; amor enim, ut diximus supra, tendit non tantum in bonum sed etiam in personam cui vult bonum, ac inde diversificatur amor concupiscentiae et amor amicitiae, ita ut amor quo diligimus Deum ut bonum nostrum separet in Deo duplicem illam rationem ejus quod amatur et ejus cui amatur, et primam tantum attingat in Deo, quaerendo alteram in creatura; amor vero quo diligimus Deum ut bonum secundum se utramque rationem in ipso Deo unificat et quaerit, tendens in Deum simpliciter et absque restrictione.

S. Thomas, *Quaest. Disp. De Charitate, a. 2*, explicite excludit amorem Dei prout est beatitudinis objectum a ratione charitatis, imo docet ipsum, secundum se consideratum, abstrahere ab ipsa ratione virtutis, quamvis sit necessarium praesuppositum virtutum infusarum:

"Philosophus dicit in VIII Polit, (cap. 1). quod ad hoc quod aliquis sit bonus politicus, requiritur quod amet bonum civitatis. Si autem homo, in quantum admittitur ad participandum bonum alicujus civitatis, et efficitur civis illius civitatis; competunt ei virtutes quaedam ad operandum ea quae sunt civium, et ad amandum bonum civitatis; ita cum homo per divinam gratiam admittatur in participationem caelestis beatitudinis, quae in visione et fruitione Dei consistit, fit quasi civis et socius illius beatae societatis, quae vocatur caelestis Jerusalem secundum illud, Ephes, ii, 19: 'Estis cives sanctorum et

²De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 13, § 3, Romae, 1930, p. 143, in nota.

domestici Dei'. Unde homini sic ad caelestia adscripto competunt quaedam virtutes gratuita, quae sunt virtutes infusae; *ad quarum debitam operationem praeexigitur amor boni communis toti societati, quod est bonum divinum, prout est beatitudinis objectum*. Amare autem bonum alicujus civitatis contingit dupliciter: uno modo ut habeatur; alio modo ut conservetur. Amare autem bonum alicujus civitatis ut habeatur et possideatur, non facit bonum politicum; quia sic etiam aliquis tyrannus amat bonum alicujus civitatis ut ei dominetur; quod est amare seipsum magis quam civitatem; sibi enim ipsi hoc bonum concupiscit, non civitati. Sed amare bonum civitatis ut conservetur et defendatur, hoc est vere amare civitatem; quod bonum politicum facit; in tantum quod aliqui propter bonum civitatis conservandum vel ampliandum, se periculis mortis exponant et negligant privatum bonum.

“Sic igitur amare bonum quod a beatis participatur *ut habeatur vel possideatur, non jacet hominem bene se habentem ad beatitudinem*, quia etiam mali illud bonum concupiscunt; *sed amare illud bonum secundum se*, ut permaneat et diffundatur, et ut nihil contra illud bonum agatur, hoc facit hominem bene se habentem ad illam societatem beatorum; *et haec est charitas*, quae Deum per se diligit, et proximos qui sunt capaces beatitudinis, sicut seipsos; et quae repugnat omnibus impedimentis et in se et in aliis; unde nunquam potest esse cum peccato mortali, quod est beatitudinis impedimentum.”

Obiciunt secundo. Quicumque amor amicitiae tendit in bonum ut est bonum subjecti, non enim possumus quidquam amare quod non sit bonum nobis; unde amor quo Deus amatur ut nostrum bonum est amor amicitiae divinae seu charitatis.

Resp. Amor amicitiae tendit in bonum quod est bonum subjecti, sed non prout est bonum subjecti. Objecta igitur ratio confundit id quod est conditio objecti, vel objectum materiale, cum eo quod est motivum et objectum formale. Amor divinae charitatis supponit quidem Deum esse bonum nobis, imo supponit amorem concupiscentiae, in ipsa spe involutum, quo illud bonum qua tale attingitur, at non tendit in illud sub ea ratione, sed sub ratione boni divini simpliciter. Hoc sensu intelligenda sunt sequentia verba S. *Thomae*, quae *Ballcrini* inaniter opponit: “Unicuique [beato] erit Deus tota ratio diligendi, eo quod Deus est totum hominis bonum. Dato enim per impossibile quod Deus non esset hominis bonum, non esset ei ratio diligendi. Et ideo in ordine dilectionis oportet quod post Deum homo maxime diligat seipsum” (2-2, q. 26, a. 13, ad 3).

Obiciunt tertio. Virtus spei tendit in Deum ut est nostrum bonum, quamvis habeat pro objecto ipsum Deum immediate, utpote virtus theologica. Ergo a pari dici potest charitas tendere in Deum ut bonum

nostrum, et fundare perfectam contritionem, quin inde negetur Deum amari immediate et propter se.

Resp. Antecedens peccat duplici confusione. Imprimis enim, stricte loquendo id quod tendit in Deum simpliciter ut nostrum bonum non est ipsa spes, sed amor concupiscentiae in quo fundatur spes; sperare enim non est proprie amare sed confidere seu expectare cum fiducia bonum futurum, quod quidem supponit amorem istius boni, et objectum spei non est simpliciter Deus ut nostrum bonum sed Deus ut nostrum bonum arduum et assequibile et Deus ut auxilians ad assequendum (cf. 1-2, q. 40, a. 7; q. 62, a. 4, ad 3; 2-2, q. 17, a. 2). Praeterea, tum spes tum etiam amor ille concupiscentiae, quamvis respiciant Deum immediate, non respiciunt eum absolute et simpliciter, sed sub peculiari praedicta ratione; unde non valet invocata paritas cum charitate, nam haec respicit Deum absolute et simpliciter, adeoque propter se, nec proinde potest Deum respicere ut bonum nostrum, seu sub peculiari quadam ratione ac veluti propter aliud.

Obiciunt quarto. Dicere charitatem esse amorem Dei mere propter se, facile inducit in doctrinam *Fenelon*, ab *Innocentio XII* damnatam (Denz. 1327 sqq.), de “caritate pura et sine ulla admixtione motivi proprii interesse.”

Resp. Amor Dei propter se nequaquam excludit supradictum amorem concupiscentiae quo volumus Deum ut bonum nostrum, imo illum includit, cum in eo fundetur ipsa spes, quae est quodammodo fundamentum charitatis. Id autem quod Ecclesia damnavit in doctrina Fenelon (cf. prop. 1, Denz. 1327) non est actus purae charitatis, quo Deus ametur pure propter se, sed status purae charitatis, in quo nempe homo nullum eliceret actum amoris concupiscentiae, quo Deum amet ut bonum suum.

Obiciunt quinto. “Vix reperitur in divinis literis et apud patres expressio perfectae sinceraeque caritatis erga Deum, quae non feratur in ipsum ut est summum bonum nostrum” (*Hurtcr*). Scriptura, Patres et sancti viri continuo exhibent actum charitatis tanquam amorem Dei ut est bonum et béatitude nostra. Ita *Canticum Canticorum*, passim; *Psal.* 26, 4; 41, 2sq.; *Phil.* 1, 21 sq.; *Gal.* 2, 20; 1 *Joan.* 4, 19; *Augustinus*, In *Psal.* 85, 8; *Serm.* 178, 11. S. *Franciscus Salesius* signanter ait amorem alicujus boni quod ad nos non pertineat esse chimaeram et inanem phantasiam.

Resp. Praedictae expressiones occurrentes in sacris scriptis, quandoque significant tantum amorem concupiscentiae et spei qui necessario supponitur et connectitur cum charitate, quandoque etiam significant ipsum desiderium spei quod subsequitur charitatem et ad charitatem quodammodo pertinet tanquam ad principium inclinans ad sperandum

et desiderandum (cf. 2-2, q. 17, a. 8; q. 28, a. 4); amor enim amicitiae tendit ad perfectam unionem cum amico ac inde perficit et incendit desiderium ipsum concupiscentiae et spei quo desideratur praesentia amici et unio cum objecto amato; nihil ergo mirum quod actus perfectae charitatis saepe in sacris scriptis exprimatur per hoc desiderium tanquam per ejus effectum et signum.

Conclusio 3. Perfecta contritio importat formalem et distinctum actum charitatis a quo imperetur et sub cuius motivo procedat.

Probatur 1. *EX INDOLE ACTUS CONTRITIONIS.*

Actus contritionis vel elicitur in ipso momento justificationis, vel elicitur postmodum ab homine jam justificato.

Si prius, manifestum est ipsum non posse elici nisi sub actuali imperio et motione charitatis, tum quia motus aversionis a peccato, in quo contritio consistit, et motus conversionis ad Deum ut finem ultimum, in quo charitas consistit, simul actu concurrunt ac veluti constituunt unicum motum in quo ipsa justificatio consistit, et ita quidem ut prior dependeat ab altero tanquam actus negativus a positivo et tanquam electio medii ab intentione finis (cf. S. Thomam infra), tum quia actus contritionis procedit tanquam a proximo principio ex actu timoris filialis (cf. supra, art. 17) qui nequit exerceri nisi sub actuali influxu charitatis; tum quia actus odii seu detestationis peccati ex quo nascitur dolor seu contritio est probabiliter actus ipsius charitatis, ut dictum est in art. 13 (tom. 1, p. 348); tum quia, nisi adesset formaliter actus charitatis, nullus relinqueretur actus virtutis in quo virtualiter salvarentur actus fidei, timoris servilis et spei, requisiti juxta Tridentinum in justificatione impii (nam theologi communiter admittunt non requiri ut tres illi actus adsint formaliter, sed sufficere ut adsint virtualiter).

Si vero alterum, tunc formalis actus charitatis praerequiritur tum ad elicentiam actus timoris filialis, qui est proximum principium contritionis, ut dictum est, tum ad elicentiam actus odii peccati ex quo generatur dolor contritionis, tum ad immediatam elicentiam ipsius actus contritionis, sicut actus intentionis circa finem praerequiritur ad elicentiam actus electionis circa medium.

Probatur 2. *EX AUCTORITATE S. THOMAE.*

1-2, q. 25, a. 3, ad 3: “Appetitus primo et per se movetur in bonum sicut in proprium objectum; et ex hoc causatur quod recedat a malo. Proportionatur enim motus appetitivae partis, non quidem motui naturali, sed intentioni naturae, quae per prius intendit finem quam

remotionem contrarii, quae non quaeritur nisi propter adeptionem finis.”

1-2, q. 29, a. 2, ad 3: “In executione prius est recedere ab uno termino quam accedere ad alterum terminum; sed in intentione est e converso: propter hoc enim receditur ab uno termino, ut accedatur ad alterum. Motus autem appetitus magis pertinet ad intentionem quam ad executionem; et ideo amor est prior odio, cum utrumque sit motus appetitus.”

1-2, q. 113, a. 8: “Naturali ordine primum in justificatione impii est gratiae infusio; secundum est motus liberi arbitrii in Deum; tertium vero est motus liberi arbitrii in peccatum; propter hoc enim ille qui justificatur, detestatur peccatum, quia est contra Deum; unde motus liberi arbitrii in Deum praecedit naturaliter motum liberi arbitrii in peccatum, cum sit causa et ratio ejus; quartum vero et ultimum est remissio culpae, ad quam tota ista transmutatio ordinatur sicut ad finem”.

Ibid., ad 3: “Sicut Philosophus dicit [Phys., l. 2], ‘in motibus animi omnino praecedit motus in principium speculationis, vel in finem actionis’; sed in exterioribus motibus remotio impedimenti praecedit assecutionem finis. Et quia motus liberi arbitrii est motus animi, prius naturae ordine movetur in Deum sicut in finem quam ad removendum impedimentum peccati.”

3 p., q. 85, a. 2, ad 1: “Si ... in actu poenitentis consideretur sola displicentia peccati praeteriti, hoc immediate ad charitatem pertinet”.

Ibid., a. 5, recensens varios actus qui ad contritionem ducunt. S. Doctor ait: “Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum seipsum, et non jam propter supplicia; sextus actus est motus timoris filialis, quo propter reverentiam Dei aliquis emendam Deo voluntarius offert. Sic igitur patet quod actus poenitentiae a timore servili procedit sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato; a timore autem filiali sicut ab immediato et proprio principio.”

Ibid., a. 6: “Actus virtutis poenitentiae est contra peccatum ex amore Dei; unde primus actus est ratio et causa secundi. Sic igitur poenitentia non est simpliciter prima virtutum nec ordine temporis, nec ordine naturae, quia secundum ordinem naturae simpliciter praecedunt ipsam virtutes theologicae”.

Probaturi *EX REFUTATIONE DUPLICIS EXPLICATIONIS SENTENTIAE ADVERSARIORUM.*

In explicatione *Suaresii* duo difficile intelliguntur. Imprimis non apparet quomodo saltem in justificatione impii, contritio possit virtualiter continere actum charitatis qui nec sit actu ei praesens nec eam prae-

cesserit; non enim potest eam virtualiter continere ut causa continet effectum, sicut ipse actus charitatis continet contritionem, nam contritio non est causa actus charitatis sed vicissim, neque ut effectus continet quodammodo virtutem causae, nam, juxta suppositionem, actus charitatis non praecessit, cum agatur de prima justificatione. Praeterea, nullatenus intelligitur illud quod Suarez addit, nempe actum charitatis, quando formaliter adest cum contritione, posse probabiliter exerceri per unum eundemque actum quo exercetur contritio; hoc enim est confundere in unam duas virtutes, quae supponuntur esse specificè distinctae, non enim potest unus idemque actus procedere a duobus habitibus.

In explicatione *Lugonis* eadem confusio directius inducitur, ac totaliter evacuatur virtus Poenitentiae. Nam, dato et non concesso quod universim actus amoris et actus odii sint formaliter idem ac distinguantur tantummodo quasi modaliter, seu penes modum tendendi in objectum, quaeritur utrum actus amoris qui, juxta Lugonem, formaliter vel essentialiter continetur in actu contritionis seu virtutis Poenitentiae, sit ejusdem indolis ac actus amoris qui elicitur a virtute charitatis, an diversae; si est diversae indolis, falsum est dicere actum charitatis contineri in contritione; si est ejusdem indolis, supprimitur virtus charitatis aut Poenitentiae, seu potius una essentialiter identificatur cum altera; nec diversus modus tendendi in objectum, ut fuga nempe vel prosecutio, valet salvare specificam illarum virtutum distinctionem, sicut non salvat essentialem distinctionem ipsorum actuum. Unde inepte *Galtier* dicit S. Thomam “manifeste favere” huic sententiae; ex textibus enim quos affert, quidam (i.e. 1-2, q. 113, a. 5, ad 1; 3 p., q. 85, a. 2, ad 1) agunt non de ipso actu contritionis sed de actu odii et detestationis qui elicitur a virtute charitatis, sicut ab omni alia virtute circa proprium objectum, alii vero (i.e. 3 p., q. 85, a. 6; 2-2, q. 27, a. 7 et 8) agunt de actu contritionis qui non elicitur a charitate sed a Poenitentia.

Ceterum, nec verum est principium assumptum a Lugone, amorem scilicet unius et odium de contrario esse essentialiter aut aequivalenter eundem actum; aliqua quidem aequivalentia habetur in mutua causalitate, servata quidem prioritate amoris quae fundatur in ipsa prioritate boni quod amatur relate ad malum quod odio habetur, nulla tamen aequivalentia habetur in ipsa substantia actus, quinimmo ita ipsi sunt actus distincti, sicut eorum objecta. Sicut igitur accessus et recessus, corruptio et generatio, passio ipsa amoris et passio odii, sunt specificè distincti motus vel actus, quantumvis simul concurrentes, imo in invicem influentes in ordine causalitatis, ita actus amoris et actus odii, elicit ab ipsa eadem virtute charitatis, ad invicem distinguuntur

et invicem subordinantur³ (cf. 1-2, q. 23, a. 4; q. 29, a. 2, corp, et resp.). In ipsa virtute Poenitentiae, cujus actus formalis est contritio seu dolor, si, attenta reflexione voluntatis supra suum actum, accipiuntur actus amoris et odii, in ipso nempe dolore virtualiter inclusi (ut dictum est in art. 13, tom. 1, p. 350), salvatur specifica distinctio illorum actuum, quorum unus est amor dolendi et compensandi, alter vero est odium de non dolendo et non compensando.

Conclusio 4. Perfecta igitur contritio est essentialiter connexa cum charitate tum quoad suam existentiam tum quoad suam ipsam essentiam.

Probatur.

Hoc assertum est corollarium eorum quae statuta sunt in praecedentibus Conclusionibus, ac praecipue in prima, quaeque juverit ad quandam summam redigere.

Essentialis scilicet connexio et dependentia perfectae contritionis a charitate, ex qua desumitur ejus totalis distinctio ab attritione, dupliciter intelligenda est, tum nempe quoad ejus existentiam quatenus ipsa necessario praesupponit actum charitatis, imo elicitur sub actuali influxu istius, tum ac intimius quoad ipsam ejus essentiam, quatenus actus charitatis influit quodammodo in ipsam constitutionem et indolem actus contritionis.

Et primo quidem *quoad ejus existentiam*. Nam displicentia de peccato prout est contra Deum simpliciter consideratum, in qua perfecta contritio consistit, necessario coniungitur conversioni ad Deum simpliciter consideratum seu conversioni ad Deum ut ultimum finem, in qua chantas consistit (cum aversio ab uno et conversio ad suum contrarium sint correlativa); imo eam conversionem praesupponit et ab ea tanquam a quodam principio et radice procedit, quia prius est velle Deum ut ultimum finem quam velle destruere id quod removet ab illo fine ac compensare pro eo, quemadmodum prior est volitio finis quam volitio medii quae ab ipsa finis volitione procedit (cf. S. *Thamam*, cit. in Conci, praec., p. 214 sq.).

Secundo, *quoad ipsam ejus essentiam*, perfecta contritio pendet ab actu charitatis, quatenus ex hoc accipit quodammodo propriam indolem et specificationem, quod quidem moderni theologi communiter exprimere solent dicentes perfectam contritionem esse dolorem conceptum ex motivo charitatis, vel dolorem charitate perfectum et formatum.

Id autem non est intelligendum in eo remisso sensu quod contritio

³ Cf. *Salmanticenses*, Disp. 5, dub. 1, § 1, n. 9.

tantummodo imperetur et informetur a charitate (ut quidam videntur cogitare), quoniam, ut docetur in tractatu De Gratia et Virtutibus, hoc non est proprium contritionis et Poenitentiae sed est commune omnibus virtutibus infusis earumque actibus; nec tamen intelligendum est in eo exaggerato sensu quod actus contritionis eliciatur ab ipsa virtute charitatis (ut videntur docere *Vasquez, Billot et Hurter*, memorati in art. 13, tom. 1, p. 336 sq. 340, et art. 23, p. 21), quoniam elicitur remote a gratia sanctificante et proxime ac stricte a sola virtute Poenitentiae, quae, ut dictum est in art. 12, a virtute charitatis essentialiter distinguitur; sed intelligendum est in eo sensu, moderato quidem sed valde formali, quod charitas se habet veluti *extrinsecum specificativum formae contritionis*, quatenus charitas ex suo formali objecto et effectum praebet elementa unde exurgit formale objectum Poenitentiae ac ita quasi ex propriis visceribus contritionem generat.

Nam, *primo*, motus liberi arbitrii in peccatum, seu contritio, habet ut immediatam causam et rationem motum liberi arbitrii in Deum, seu charitatem, et ut immediatum et proprium principium timorem filialem qui ad charitatem pertinet; quod quidem fundatur in quadam essentiali ac intestina cognatione inter actum contritionis et actum charitatis, “ejusdem enim rationis est quod ametur aliquid, et oditur ejus contrarium” (1-2, q. 29, a. 2, ad 2), et in intima dependentia actus contritionis ab actu charitatis et a timore filiali, tanquam a principio influenti in ipsam ejus essentiam ad modum causae objectivae et finalis, quae dicitur proprie motivum, ut dictum est art. 17 (tom. 1, p. 445). *Secundo*, ipsum odium peccati, quod est tam proxima radix elementi formalis contritionis seu doloris, ut a quibusdam doctoribus cum eo confundatur, pertinet qua talis non ad virtutem Poenitentiae sed ad ipsam charitatem, ut dictum est in art. 13 (tom. 1, p. 349), ac ita est veluti funiculus umbilicalis quo foetus contritionis iungitur utero charitatis. *Tertio*, ipsum formale objectum charitatis, prout est Deus secundum se et absolute consideratus, ingreditur aliquo modo, seu ut intrinsecum connotatum, ipsum formale objectum contritionis, ita ut dici possit objectum charitatis modificari ac determinari per objectum contritionis, quatenus dum charitas respicit Dei bonitatem et amabilitatem simpliciter, Poenitentia eandem respicit ut offensam et placandam per satisfactionem, ut dictum est in art. 12 (tom. 1, p. 290 sq.). *Quarto*, ipsa ratio satisfactionis, in qua, ut dictum est in art. 14, reponenda est formalissima ratio objecti contritionis et Poenitentiae, est proprius effectus charitatis, quae ita evadit principium ab extrinseco formalizans Poenitentiam praebensque id ex quo formale ejus objectum potissime constituitur.

Ob hanc intimam connexionem cum charitate, actus contritionis, utut

formaliter de inferiori ordine virtutum moralium, ad altissimam perfectionem evehitur ac ipsum quodammodo ordinem virtutum theologarum ingreditur sub ductu et tegumento charitatis, quae est forma omnium virtutum et apex omnis moralitatis.

ART. 31. Utrum Omnis Et Sola Perfecta Contritio Justificet Extra Sacramentum, Etsi Ex Voto Sacramenti (Suppi., q. 5, a. 3; 3 p., q. 84, a. 8, ad 1; In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 4, q. 1; cit. in art. 25, p. 92 et 95 sq.).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur *de modo salutaris efficacitatis* perfectae contritionis, nam hanc esse salutarem constat ex dictis in art. 25; cum enim omnes proprietates salutaris contritionis, ibidem enumeratae, praecipue conveniant perfectae contritioni, primum est ipsam ad salutem seu justificationem quomodolibet ducere vel praeparare, unde solum restat inquirendum: an ipsa tantam vim habeat ut etiam extra sacramentum, etsi ex ejus voto, immediate ac necessario justificationem inducat.

Directe autem *TRIA QUAERUNTUR*:

1. Utrum perfecta contritio justificet extra sacramentum, etsi ex voto sacramenti; seu utrum perfecta contritio valeat ante sacramentum conferre ipsum principalem effectum justificationis, quamvis non secundarium ac proprium effectum sacramenti qui est gratia sacramentalis. nec sine ipso voto sacramenti, influente in ipsam justificationem extrasacramentalem.

2. Utrum sola perfecta contritio, quae nempe eliciatur ex motivo stricte dictae charitatis (qualiter definita est in art. praec.), non vero attritio aut quaecumque alia excogitata contritio, vel bona dispositio, vel opus, valeat justificare extra sacramentum.

3. Utrum omnis perfecta contritio justificet extra sacramentum, absque ulla limitante conditione, tum ex parte effectus justificationis, uti distinctione inter ipsam simplicem justificationem et salutem aeternam, tum ex parte subjecti, uti casu necessitatis et voto explicito sacramenti, tum ex parte ipsius actus, uti duratione et intensitate.

Uti jam notavimus in tractatu De Baptismo (art. 16), tres istae quaestiones respiciunt extrasacramentalem efficacitatem contritionis tum relate ad justificationem regenerativam, quae est effectus Baptismi, tum relate ad justificationem reparatoriam, quae est effectus sacramenti Poenitentiae. Differentia autem inter utramque justificationem et inter utrumque sacramentum, notabile pondus non habet in praesenti, cum agatur modo abstractive de efficacia contritionis ad quomodolibet

justificandum extra quodlibet sacramentum justificativum, seu ad conferendum solum effectum justificationis, non vero stricte dictam et propriam gratiam sacramentalem Baptismi aut Poenitentiae. Unde ad vitandas inutiles repetitiones, *primam ac principalem ex supradictis quaestionibus totam agitavimus, uti oportebat et rerum ordo postulabat, in tractatu De Baptismo*,⁴ remissis ceteris quaestionibus ad praesentem tractatum, in quo aptius agitari solent. Ex utroque igitur loco totum negotium perficitur *quoad utrumque sacramentum*, servatis servandis et utriusque juribus cum grano salis distributis.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica.

Solam contritionem charitate perfectam justificare extra sacramentum, quatenus a tali efficacia justificativa excludatur ea attritio quae concipitur ex motivo turpitudinis peccati et metus poenae, est *theologice certum*, ex doctrina Cone. Trid., sess. 14, cap. 4; quatenus vero excludatur determinate ea attritio quae concipitur ex motivo alicujus generalis virtutis, a proprie dicta charitate distinctae, est doctrina tam communis apud theologos, ut hodie non videatur posse absque *aliqua censura* denegari, ut dictum est in simili quaestione in art. praec. (p. 195).

Omnem contritionem charitate perfectam justificare extra sacramentum, eo sensu quod non exigatur determinata intensio aut duratio vel determinatus casus necessitatis, est *theologice certum*, attento Cone. Trid. (sess. 14, cap. 4), absque ulla restrictione docente contritionem charitate perfectam justificare ante sacramentum, et damnatione lata a Pio V prop. 71 Baii, docentis illam justificare in solo casu necessitatis aut martyrii.

SENTENTIAE THEOLOGORUM.

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM, an nempe sola perfecta contritio justificet, affirmativae ac communi sententiae *opponuntur* tum Vega (citatus a Suaresio supra in art. 22, tom. 1, p. 484), qui docet aliquem posse remissionem peccatorum consequi etiam per orationem (quae sententia potius adversatur ipsi absolutae necessitati poeniten-

⁴ Hic tantum notetur *votum saltem implicitum sacramenti Poenitentiae* esse essentialiter requisitum in contritione justificante ante sacramentum, proponi explicite vel acquivalenter a magisterio Ecclesiae in sequentibus documentis: Cone. Trid., sess. 14, cap. 4: "Reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adseribendam" (Denz. 898). Sixtus IV damnavit, ut haeticam, sequentem propositionem Petri de Osma: "Peccata mortalia, quantum ad culpam et poenam alterius saeculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves" (Denz. 724). Cone. Constantiensis damnavit hanc Wicleffi propositionem: "Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis" (Denz. 587).

tiae, in eodem articulo 22 statutae), tum ac directius plures illi theologi, citati in art. praec., qui dicunt contritionem esse perfectam, et consequenter justificantem, si sit dolor elicitus ex motivo cujuslibet virtutis generalis (*Scotistae* et quidam alii), vel ex motivo amoris Dei ut est summum bonum nostrum (*Bolgeni, Palmieri, Egger, Ballerini, Schiffini, Hurter*), nam, ut sequitur ex dictis in eodem articulo, talis amor revera non est perfecta contritio, sed simpliciter attritio, quantumcumque perfecta seu intensa.

QUOAD ALTERAM QUAESTIONEM, an nempe omnis perfecta contritio, absque ulla conditione limitante, sit justificativa, *triplex limitatio*, seu conditio, allata est a quibusdam theologis contra communem sententiam affirmativam:

Prima limitatio est ex parte effectus. Hugo a S. Victore, distinguens inter duas solutiones a peccato, alteram ab ipsa macula peccati, seu mentis obduratione, et alteram a poena peccati, seu debito aeternae damnationis, illam solam tribuit contritioni ante sacramentum, hanc vero ipsi ac soli sacramento reservat. Aliquid simile docuit etiam *Melchior Cano*, infra referendus, addita tamen conditione defectus voti expliciti.

Ad rem *Hugo a S. Victore*, De sacramentis, l. 2, p. 14, c. 8: “Potestatem remittendi peccata quidam soli Deo ita ascribere conantur, ut in ea hominem participem fieri posse nullo modo concedant. Et ad confirmationem hujus assertionis adducunt mundationem illius leprosi, quem Dominus prius per semetipsum sanitati restituit, ac sic deinde ad sacerdotes misit; non ut ejus mundatio virtute illorum perficeretur; sed ut tantummodo testimonio illorum confirmaretur. . . Sed fortassis qui haec de absolutione peccatorum dicunt, quomodo quisque peccato ligetur, non satis diligenter attendunt.

“Duobus enim modis peccator ligatus est. Ligatus est obduratione mentis, ligatus est debito futurae damnationis. . . Sed quia nemo sua virtute post ruinam peccati surgere valeret, nisi divina misericordia gratuito praeveniens eum suscicaret: Ideo necesse est ut Deus gratiam suam quam peccantibus nobis juste subtraxerat, quando ad poenitentiam vivificandi sumus, sola misericordia nullis meritis praecedentibus reddat, quatenus ipsa gratia adveniens cor nostrum a torpore infidelitatis et a peccati morte exsuscitet, ut scilicet dum primum ipsa sola operante ad poenitentiam conpuncti a vinculis torporis absolvimur, etiam ipsa deinde coopérante, poenitentes a debito damnationis absolvi mereamur. Hoc bene in resuscitatione Lazari signatum est, quem ipse Dominus per se prius intrinsecus a vinculo mortis absolvit, vivificatum autem deforis ministerio ipsorum apostolorum solvi praecepit” (M.L. 176, 564 sq.).

Secunda limitatio est ex parte subjecti, et quidem duplex: votum nempe explicitum recipiendi sacramentum et casus strictae necessitatis.

Quidam scilicet, ad hoc ut contritio justificet ante sacramentum, requirunt *votum explicitum sacramenti*, saltem in his qui habent notitiam necessitatis sacramenti (loquuntur hi doctores praecipue de Baptismo, seu de his quibus lex evangelica et necessitas Baptismi sufficienter promulgata sit). Notior in hac re est sententia *Melchioris Cano* (Relectio de Poenitentia, pars 5, conci. 3), docentis sine explicito voto sacramenti Baptismi aut Poenitentiae contritionem praesacramentalem non sufficere saltem ad salutem, etsi forte sufficiat ad meram justificationem. Eandem necessitatem voti expliciti, relate tamen ad sacramentum Baptismi, asseruerunt *Estius* (In 4 Sent., dist. 4, p. 17) et *Gonct* (De Baptismo, disp. 3, a. 1, n. 28; loquitur de doctrina probabiliori) qui agit de necessitate voti expliciti tum ad salutem tum ad ipsam justificationem.

Quidam sub influxu Baianismi docuerunt contritionem ante sacramentum justificare *in solo casu strictae necessitatis* et ubi non possit suscipi sacramentum, deficiente copia confessarii. In quo casu determinando alii aliis strictiores se exhibent. *Baius* ipse loquitur de “casu necessitatis et martyrii”; *Anonymus* quidam, quem late impugnat Bellarminus (De Poenit., l. 2, c. 13), ait contritionem non justificare ante sacramentum “nisi forte in articulo mortis”; *Estius* arbitrarie conatur determinare plures casus necessitatis praeter mortis articulum; *Pamelius* (In Scholiis ad epist. 54 S. Cypriani) contentus est de casu necessitatis.

Ad rem *Baius*, prop. 71 *damnata a Pio V* (a. 1567): “Per contritionem etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti” (Denz. 1071; cf. prop. 31. 32. 33. 70, Denz. 1031. 1032. 1033. 1070, cit. in *tractatu De Baptismo*, art. 16). Eandem propositionem, ut haeticam et schismaticam, jam ante Pium V damnaverat *Facultas Parisiensis* (die 7 jul. 1560), consulta ab episcopis Belgii.

Estius, In 4 Sent., dist. 17, § 2: “Si quaeritur quando id contingat quod non ordinarie, sed raro contingere fatemur, [hominem scilicet per contritionem perfectam cum solo voto sacramenti Poenitentiae iustificari], idem hic respondendum videtur quod de Baptismo, cum sit utriusque sacramenti quantum ad effectus consecutionem par ratio. Primum igitur non est dubium quin urgente articulo mortis, quando sacerdos haberi non potest, in homine vere contrito votum sacramenti suppleat quod ex parte sacramenti deest. Sed praeter hunc casum, etiam alias id contingere non est dubitandum, nimirum quando occurrit

casus scandali, aut alterius peccati incurrendi, si absolutio petatur Item quando quis omnino non potest, aut certe difficillime potest opportuno tempore adire sacerdotem a quo absolvatur, velut si habitet inter infideles, aut teneatur in vinculis, aut simili quopiam impedimento prohibeatur”.

Tertia limitatio est ex parte ipsius actiis, et quidem duplex: ejus nempe duratio et ejus intensitas. Tribui solet *Scoto*, ex judicio Suaresii, sententia quae docet requiri aliquam determinatam *durationem* actus contritionis ut hic justificet ante sacramentum; Suarez eam tribuit etiam *Almaino* et *Cajetano*. Attamen, in art. 25 (p. 94) diximus sententiam Scoti et Cajetani esse aliter interpretandam.

Majoris momenti est limitatio quae a quibusdam affertur ex parte *intensitatis*. Plures nempe theologi distinxerunt inter contritionem remissam, quam dixerunt sufficientem ad justificationem in sacramento, et contritionem intensam, quam dixerunt necessariam ad justificationem extra sacramentum. Hanc sententiam primus protulit *Hadrianus* (In 4 Sent., De Poenit., q. 2; Quaest. Quodlib., q. 5, a. 3); secutus est *Petrus Soto* (De instit. sac., lect. 14 et 15) et cum aliqua limitatione *Nugnus* (In Suppi., q. 3, a. 1): quibus signanter consentit *Joannes Morinus* (De admin. sacr. Poenitentiae, cap. 12 et 13), sollicite colligens copiam testimoniorum Patrum inculcantium necessitatem intensiois contritionis;⁵ ultro secuti sunt plures theologi saec. 17-18, uti *Christianus Lupus* O.S.A. (Dissertatio dogmatica de contritione et attritione, c. 7), *Juénin* Congr. Oratorii (De Poenit., q. 4, c. 4, a. 1), *Berti* O.S.A. (De theol. discipl., l. 34, c. 6, n. 19), *Gazzaniga* O.P. (De Poenit., c. 5, prop. 1; c. 7, a. 3), alique referendi in art. 33, qui sub influxu rigorismi jansenistici, requirentes perfectam aliquam contritionem ad omnem justificationem etiam intra-sacramentalem, distinxerunt inter contritionem in gradu remisso, procedentem ex amore Dei initiali et imperfecto, quam dixerunt sufficere in sacramento, et contritionem in gradu intenso procedentem, ex amore Dei perfecto et ex charitate habituali, quam dixerunt requiri ad justificationem extrasacramentalem.“

Ad rem *Lupus*: “Est sola caritas perfecta quae vivit patienter, delectabiliter moritur, et omnem rerum creatarum adfixivum amorem in nobis extinguit”.

⁵ De istorum sententia confer dicta in art. 25, p. 88.

⁶ Ab his distinguas paucos illos doctores qui, ut *Pallavicini* (De assertion, theol., l. 7 De Poenit., n. 148sq.), dicunt certum gradum intensitatis requiri non quidem ad hoc ut contritio perfecta justificet (nam omnis perfecta contritio justificat), sed ad hoc ut contritio possit esse perfecta, seu ut sit dolor appetitiae summus; ubi videtur esse quaestio de quadam indebita confusione, aut necessaria connexionem, inter gradum appetitivum et gradum intensivum. Confer dicenda in art. 33, p. 286.

Berti: “Negamus contritione et dilectione Dei propter se, nisi vehemens sit et accensa, peccata semper dimitti. . . Itaque sententia nostra est, ad hunc modum sese invicem complecti charitatem atque iustitiam, ut si charitas sit habitualis, quae diffunditur per Spiritum Sanctum inhabitantem, habeatur iustitia habitualis et inhaerens. Si charitas sit adeo flagrans, ut pariat acerbitem doloris acris atque vehementis, sit ad iustitiam inhaerentem ultima dispositio, cui statim subsequatur forma ipsa iustitiae. Si autem sit charitas initialis, inchoata, et remissa, nequeat ad gratiam habitualement perducere, nisi augeatur et flammescat, aut suppleatur defectus ipsius per efficacitatem sacramenti”.

Hi doctores sic in tres sententias ordinari possunt:

Hadrianus ipse in contritione justificante extra sacramentum requirit intensionem absolute summam, juxta subjecti quidem possibilitatem, talem nempe qua voluntas detestetur peccatum toto conatu et intensione qua potest, juxta illud *Joelis* 2, 12: “Convertimini ad me in toto corde vestro”.

Petrus Soto, quem cum temperatione sequitur *Nugnus*, requirit intensionem relative summam, quae nempe superet omnem alium dolorem quem voluntas potest habere circa alia mala a peccato distincta. Inde ipse eo usque procedit ut declaret tritam illam distinctionem et separationem inter dolorem appretiative summum et dolorem intensive summum, esse voluntariam et fictam, nec consonare sensui Scripturae, dictis Patrum, rectae rationi et saluti animarum.

Lupus, *Juénin*, *Berti* et *Gazzaniga*, requirunt certum intensiois gradum, quem Deus determinaverit, relativum scilicet ad vires gratiae quibus homo a Deo ad contritionem excitatur.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Sola perfecta contritio justificat ante sacramentum.

Probatur 1. *EX CONC. TRIDENTINO.*

In sess. 14, cap. 4, Concilium ait quod imperfecta contritio “sine sacramento poenitentiae per se ad justificationem perducere peccatorem nequit”, quamvis “eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponat” (Denz. 898). Ad imperfectam autem contritionem seu attritionem reducitur, ut etiam ex ipso Concilio probatum est in art. praec., omnis contritio quae ex proprie dicta charitate non procedit, qualis est omnis contritio, quantumvis eximia, quae ab adversariis in medium proditur.

Probatur 2. *EX RATIONE.*

Sola perfecta contritio est coniuncta cum charitate, utpote ab ea procedens, ut probatum est in art. praec. (Conci. 1 et 2). Jamvero, absque charitate nemo justificatur extra sacramentum, quia, ut ibidem dictum est, sola charitas facit ut homo convertatur simpliciter ad Deum ut ad ultimum finem, perfecte convertat cor suum ad Deum, perfecte amet Deum, perfecte avertatur a peccato ut a summo odibili; quae quidem omnia requiruntur ad hoc ut homo possit justificari. Ergo sola perfecta contritio justificat ante sacramentum.

Confirmatur ratione congruentiae, ex ipsa indole et fine justificationis desumpta, quia scilicet, cum justificatio ordinetur ad restituendum habitum charitatis, congruum est ut ad hanc restitutionem faciendam Deus exigit aliquem actum perfectae dilectionis et charitatis.

Ad rem *Lugo*: “Ratio a priori, cur Deus dolorem ex motivo dilectionis, ut dispositionem unicam acceptavit, ea videtur fuisse, quia per peccatum mortale expellitur charitas, et per justificationem restituitur; non debuit autem restitui, nisi praecedente aliquo actu charitatis: sicut fides, quae per haeresim expellitur, non restituitur, nisi praecedat aliquis actus fidei; et spes, quae per peccatum desperationis expellitur, non restituitur, nisi exerceatur aliquis actus spei: sic etiam charitas, quae per quodlibet peccatum mortale expellitur, (quodlibet enim peccatum mortale opponitur charitati Dei) non debuit restitui, nisi praecedente exercitio ipsius dilectionis, ut congrue restitueretur: homo enim per peccatum voluntarie discessit ab amicitia Dei, et factus est inimicus: quare ut redeat in eandem amicitiam, necesse est, ut diligat eum, quem vult habere amicum: nulla enim melior, et aptior dispositio est ad amicitiam alicujus captandam, quam amare, ut dixit ille: ‘Vis ut ameris? ama’, et quandiu haec dispositio non ponitur, non est homo sufficienter dispositus, ut iterum recipiatur in Dei amicitiam: loquimur autem semper secluso privilegio sacramentorum, et martyrii.”⁷

Conclusio 2. Omnis perfecta contritio justificat extra sacramentum, exclusa qualibet limitatione tum ex parte effectus, tum ex parte subjecti, tum ex parte actus.

Probatur 1. Argumenta ex Scriptura, Patribus et ratione, allata in *tractatu De Baptismo* (art. 16) ad probandam efficacitatem charitatis vel actus contritionis in genere, nullam limitationem important nec ullum praebent fundamentum ad aliquam limitationem statuendam. Inanitas autem rationum in quibus adversarii quaerunt aliquod fundamentum limitationis, ostendetur infra in Responsione.

De Poenitentia, disp. 5, sect. 2, n. 15, Disp. Schol., v. 4, Parisiis, 1892, p. 423.

Praeterea, ad rem peculiariter faciunt verba *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 4: “Contritio . . . aliquando caritate perfecta esse contingit, hominemque Deo reconciliat, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur” (Denz. 898). Ubi absque ulla limitatione affirmatur contritionem perfectam justificare ante sacramentum. Nec restrictio legi potest in verbo “aliquando”, nam hoc refertur ad ipsum esse contritionis perfectae, non vero ad ejus efficacitatem (sensus namque non est: Perfecta contritio aliquando justificat, sed: Contritio aliquando contingit esse perfecta seu caritate informata), ut suadet ipsa grammaticalis dispositio verborum et ut constat ex condemnatione lata a Pio V prop. 71 Baii (infra citand.), limitantis efficaciam contritionis ad solum casum necessitatis vel martyrii.

Item, ad rem facit *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 34: “Ipsa certe contritio nunquam illi grata et accepta esse non potest. Nam inquit Propheta [Ps. 50, 19] : ‘Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias.’ Quin etiam statim, ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui”.

Probatur 2. *EX PROPRIA INDOLE PERFECTAE CONTRITIONIS.*

Omnis perfecta contritio semper ac necessario continet charitatem, quamvis subjectum habeat solum votum implicitum sacramenti aut non sit constitutum in casu necessitatis, et quamvis actus ejus sit remissus aut brevis. Atqui charitas est ex se justificativa, ut constat ex dictis in eodem loco tractatus De Baptismo. Ergo omnis perfecta contritio semper et necessario justificat.

Confirmatur a duplici paritate cum aliis praeceptis divinis et cum ipsa efficacia peccati. Adimpletio nempe aliorum praeceptorum, puta fidei et spei, juxta proprium finem et rationem, efficax est independenter a duratione vel intensitate actus aut alia conditione; ergo a pari etiam adimpletio praecepti charitatis efficax est ad finem justificationis, quae illi promittitur, independenter a praedictis conditionibus. Item, peccatum, dummodo sit grave, destruit statum gratiae, independenter ab ejus duratione vel intensitate; ergo a pari actus charitatis illum statum restituit cum eadem independentia.

Probatur 3. *EX PECULIARI REFUTATIONE ADVERSARUM SENTENTIARUM.*

Limitatio ex parte effectus inaniter assignatur ab *Ilugonc a S. Vietore* (et a *Cano*); nam duo illi effectus, i.e. solutio a macula et solutio a reatu damnationis (juxta *Cano*, justificatio et salus), sunt per se inseparabiles et ita ut alter fundetur in priori et ab illo necessario

sequatur, cum gratia sit semen gloriae et justificatio efficiat hominem filium Dei, qui proinde ipso facto habet necessarium jus ad aeternam hereditatem. Unica limitatio quae excogitari potest in effectu contritionis extrasacramentalis, ac reipsa datur, refertur ad gratiam sacramentalem, qua talem, et ad primum effectum sacramenti (characterem in Baptismo), quae sunt essentialiter distincta a justificatione et nonnisi per sacramentum conferuntur.

Conditio voti expliciti inaniter a quibusdam invocatur; nam si revera adest actus contritionis et amoris, homo necessario justificatur, et, si permanet in justificatione, salvatur. Ceterum, de ha re sermo redibit in art. 37 (p. 470-472), ubi de necessitate medii in re vel voto quae competit sacramento Poenitentiae.

Conditio casus necessitatis inaniter invocatur a *Baio* et *Estio*. Nam ratio necessitatis non valet naturam rei immutare aut ei vim quam non habet praebere; unde si perfecta contritio non esset ex se potens ad justificandum extra sacramentum, etiam in casu necessitatis maneret impotens ad talem effectum. Gratis autem fieret recursus ad specialem providentiam Dei acceptantis solam contritionem in casu necessitatis; nam talis providentia voluntarie fingeretur, sicut eodem arbitrio posset fingi Deum in casu necessitatis, in quo sacramentum suscipi non possit, contentum esse ipsa simplici et imperfecta attritione, ex timore gehennae concepta.

Conditio alicujus determinatae durationis actus contritionis est aliena a sensu tum Scripturae tum Patrum et ab ipsa ratione, ut ostensum est in art. 25 (p. 94 sq.). Quae enim ibi dicta sunt de ipsa contritione in genere, a fortiori valent de perfecta contritione.

Conditio certae cujusdam intensifatis actus contritionis, fundata in theologica confusione inter gradum appretiationis et gradum intensiois, necnon in rigoristico judicio de dispositione requisita ad justificationem, quantumvis speciosior appareat, non consonat Scripturae, Patribus et rationi, ut in art. 25 (p. 8S-94) ostensum est quoad ipsam contritionem in genere.

Praeterea, contritio absolute summa, quam defendit *Hadrianus*, est impossibilis; nam conatus hominis ad eam eliciendam, vel intelligitur procedere ex viribus naturae, et ita non potest pertingere ad finem suum, quippe qui sit actus supernaturalis, vel ex viribus gratiae, et tunc nequit esse summus qui ab homine praestari potest, quia poterit semper intendi per additionem fortioris gratiae quae omnibus praesto est, quemadmodum ipsa intensio actus charitatis non potest limites habere. Nec valet recurrere ad vires gratiae, non possibilis sed quae actualiter homini confertur; nam inde plura sequerentur absurda, ut

quod diversi homines justificentur per diversas contritiones, quod una et ejusdem intensitatis contritio in uno homine sit justificativa et in alio non sit, imo quod major peccator possit justificari per minorem contritionem, ut si habenti decem peccata Deus det gratiam ut duo, ac proinde requirat contritionem ut duo, et e converso habenti duo peccata det gratiam ut decem, ac proinde exigat contritionem ut decem.

Contritio quoque relative summa, quam defendit *Petrus Soto*, importat tum impossibilem comparisonem doloris de peccato cum aliis doloribus,⁸ tum inaequalitatem ipsius actus contritionis in diversis hominibus, juxta inaequalem intensitatem qua dolent de diversis objectis, a peccato distinctis, ex quo etiam sequeretur fieri posse ut major contritio exigatur ab eo qui minus peccavit, si nempe ipse doleat de objectis naturalibus magis quam alius qui tamen multo amplius peccavit.

Contritio quae sit summa relative ad vires gratiae, qualis defenditur a *Lupo, Ledrou, Juénin, Berti, Vitasse* et *Gazzaniga*, impingit in idem inconveniens supra notatum circa effugium Hadriani, et nititur incerto et arbitrario fundamento.

RESPONSIO

Obj. 1. (*contra Conci. 7*). Non sola perfecta contritio justificat, sed etiam imperfecta, quae nempe eliciatur ex motivo infra stricte dictam charitatem. Omni enim verae poenitentiae Scripturae promittunt justificationem; praeterea, omnis vera contritio, etiam imperfecta, maxime quae elicitur ex motivo alicujus generalis virtutis, et praecipue ex ipso amore quo volumus Deum ut summum bonum nostrum, importat aversionem a peccato, formaliter ut offensa Dei, et conversionem ad Deum ut ad finem ultimum; nec valet dicere talem aversionem et conversionem non esse summam, nam, quamvis non sit summa quoad gradus accidentales et ex parte subjecti, quemadmodum perfecta contritio (in qua ceterum etiam varii accipiuntur gradus), est tamen summa essentialiter et ex parte objecti, ut patet ex ipsa ratione doloris *appretiative summi* qui est de essentia omnis contritionis quique importat aversionem a peccato ut a summo odibili et consequenter conversionem ad Deum ut ad summum amabile.

Rcsp. Haec ratio nimis probat; ex ea enim sequeretur omnem prorsus contritionem, etiam imperfectissimam attritionem ex motivo timoris esse justificativam extra sacramentum, quod est contra doctrinam Cone. Trid.

* Cf. *Suarez*, Disp. 4, sect. 4, n. 3-6.

Ad invocatam auctoritatem Scripturae responsum est in art. praec. (p. 205. 213 sq.).

In contritione imperfecta habetur quaedam vera aversio a peccato ut offensa Dei et conversio ad Deum ut ad finem ultimum, quae propterea potest esse sufficiens in sacramento, non tamen perfecta, quae propterea ex se sola valeat justificare; nam in imperfecta contritione non habetur aversio et conversio simpliciter sed tantum secundum quid, eo quod Deus non consideratur et amatur absolute et secundum se, sed sub aliquo tantum aspectu, puta ut dominus vel benefactor, et consequenter peccatum, utut formaliter qua offensa Dei, non consideratur et odio habetur absolute et in tota sua malitia, sed sub aliquo aspectu, puta ut irrationabiliter aversivum a domino vel ut inductivum poenae supremi iudicis aut subtractivum largitatis infiniti benefactoris.

Exinde patet inepte invocari rationem doloris *appretiative summi*, nam, ut jam notavimus in art. 25 (p. 77), quamvis omnis contritio sit dolor *appretiative summus*, sola tamen perfecta contritio, elicit ex motivo charitatis, est dolor *appretiative summus simpliciter et absolute*, imperfecta vero contritio est *appretiative summa* particulariter tantum et secundum quid, quia quamvis detestetur peccatum supra omne aliud malum distinctum a peccato, in ipso tamen peccato non magis detestatur eam rationem seu malitiam quae inter alias est maxime detestabilis, scilicet ejus oppositionem ad Deum simpliciter consideratum, sed, abstrahendo quidem a consideratione istius malitiae, sistit in detestatione inferioris alicujus malitiae et oppositionis ad Deum, seu offensae domini et benefactoris.

Quomodolibet igitur consideretur, imperfecta contritio non convertit voluntatem ad finem ultimum simpliciter et omni modo, adeoque non habet ex se sola proportionem ad justificationem, quae involvit absolutam conversionem ad ultimum finem.

Ad rem apte *Billot*: “Homo . . . attritus adhuc manet in statu conversionis ad finem pravum quem praecedenter elegerat, pro quanto nondum attigit retractatione sua principalem rationem malitiae peccati, nec suo actu confugit ad Deum ut ad finem totius humanae vitae super omnia bona creata diligibilem et diligendum. Unde, ut sensibili aliquo exemplo rem declarare liceat, imperfecta haec peccati retractatio voluntatem iterum peccandi excludens se habet pure et simpliciter sicut ruptio catenae qua anima ad finem pravum non tam conversa quam alligata exsistebat. Nam certe si homo ad palum conversus atque etiam alligatus nihil plus faceret quam rumpere ligaturam suam, nondum per hoc se converteret ad terminum oppositum, sed solum removeret obicem impedientem ne posset per aliquam causam extrinsecam inverti in contrarium. Et sic est in praesenti. Nisi enim attritio rumpat

vinculum quo affectus ad peccatum incatenatur, nequidem possibilis est conversio ad Deum *ex vi sacramenti*. At vero, qualiscumque dolor de peccato ex motivo perfectae charitatis non conceptus, minime tollit ex sese habitualement conversionem ad bonum privatum ut ad ultimum finem, adeoque non sufficit ad iustificationem ex solo opere operantis.”⁹

Obj. 2. Si sola perfecta contritio esset justificativa, sequeretur quod homo, habens sincerum ac magnum desiderium suscipiendi sacramentum et intensam contritionem conceptam ex generalibus virtutibus, imo ex magno amore Dei ut est summum bonum suum, si moriatur antequam possit sacramentum suscipere, ad aeternam damnationem deputaretur; hoc autem minime consonat tum providentiae et benignitati divinae, tum naturae rerum et conditioni hominis illius.

Resp. Convenit quidem divinae benignitati et hominis conditioni, maxime ubi supponatur magna attritio et intensum desiderium sacramenti, ut peccator ante mortem adducatur ad perfectam contritionem vel sacramentum; posset etiam Deus hominem attritum extraordinario modo absque sacramento iustificare, sed id nec debetur, nec congruit connaturali modo agendi providentiae divinae, convertentis hominem per actum perfectae contritionis vel per adiutorium sacramenti, nec de facto id contingere ulla ratione probari potest, nec, si contingeret, probaret adversariorum opinionem (quod nempe etiam imperfecta contritio iustificet), cum ageretur de casu prorsus extraordinario et ultra limites humanae suspicionis.

Suppositis igitur quae certo scimus et quae Deus connaturaliter operatur, bene infertur praedicta illatio damnationis hominis morientis cum sola attritione et male inde infertur inconsonantia cum divinis attributis aut cum conditione rerum; nam unicum medium subjectivum quod Deus potuit connaturaliter ordinare ad iustificationem, est dispositio perfectae contritionis, et unicum medium objectivum, quod Deus de facto superaddidit ad adiuvandas imperfectas hominis dispositiones, est sacramentum; et similiter unica rerum conditio, quae in homine per se et necessario appellat iustificationem, est perfecta contritio. Ceterum, homo moriens in tali statu habitualis ac simplicis aversionis a Deo cum imperfecta et secundum quid conversione ad ipsum, immobiliter figitur in suo statu aversionis, ac consequenter retractat quidquid praeter illam aversionem egit, seu ipsum actum attritionis qui amplius in statu damnationis possibilis non est (sicut e converso homo decedens in charitate retractat quidquid admisit praeter finem charitatis), nec proinde ulla habetur contradictio inter statum hominis et actuales ejus dispositiones.

* De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 13, §3, Romae, 1930, p. 140 sq.

Ad rem *Billot*: “Hinc . . . apparet quid sentiendum sit de eo qui in statu peccati decederet absque sacramento post actum contritionis imperfectae. Iste, utpote habitualiter conversus ad creaturam ut ad finem ultimum, in eo fine maneret perpetuo obstinatus, non obstante actu attritionis praecedente qui nihil foret quam initialis motus ad rectificationem, effectu non secuto. Caeterum, sicut anima decedens in charitate necessario retractat quidquid egit praeter finem charitatis: ita anima decedens in mortali, necessario etiam retractat quidquid egit praeter finem cupiditatis, cui iam incipit immobiliter adhaerere. ’l

Obj. 3. {*Contra Conci.* 2, ad mentem *Baii* et *Estii*). Ex ipsa Scriptura et Patribus apparet non semper actum charitatis justificare.

Ad *Scripturam* quod attinet, duo afferri possunt insignes loci, in quibus agitur de conversione Magdalenae et Pauli. Verba *Luc.* 7, 47 “Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum”, si intelligantur de actu dilectionis qui praecesserit justificationem, ostendunt Magdalenam, quantumvis contritam, nondum fuisse justificatam, nisi postquam venerit ad pedes Christi. Ceterum ea verba, juxta contextum, intelligenda sunt non de actu dilectionis qui praecesserit justificationem Magdalenae, sed de eo qui secutus est, adeoque inaniter invocantur ad probandam quomodocumque ipsam efficaciam contritionis dilectivae in ordine ad justificationem; sensus enim illorum verborum non est: “Ideo remissa sunt ei peccata multa quia dilexit multum”, sed potius “Ideo dilexit multum, quia remissa sunt ei peccata multa” (ita ut particula “quoniam” significet non causam sed effectum seu consequentiam), ut patet ex sensu ipsius parabola de duobus debitoribus a Christo Simoni propositae, cujus ea verba sunt conclusio et applicatio (“Quis ergo eum plus diligit? . . . Is cui plus donavit”), et ex ipsis verbis quae immediate adduntur: “Cui-autem minus dimittitur, minus diligit.”

Ex verbis Ananiae ad Paulum, *Act.* 22, 16 “Exsurge, et baptizare, et ablue peccata tua” sequitur Paulum, quantumvis contritum in via Damasci (“Domine, quid me vis facere?”), nondum justificationem accepisse ante sacramenti susceptionem. Unde ipse *Augustinus*, *Serm.* 204 (inter supposititios), 3, ait: “Venit ergo Ananias, baptizavit Saulum, et fecit Paulum. Baptizavit lupum, et fecit agnum: et coepimus habere praedicatorem, quem habuimus persecutorem” (M.L. 39,2124).

Patres frequenter asserunt catechumenos, quantumvis bene dispositos, non justificari ante sacramentum Baptismi vel martyrium; quod a pari intelligendum est de sacramento Poenitentiae.

Rcsp. Ex ipsa generali et constanti doctrina Scripturae et Patrum, exposita in tractatu De Baptismo, art. 16, patet inaniter in contrarium

” De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 13, §3, Romae, 1930, p. 141, in nota.

afferri peculiare et raros textus, qui ceterum in ipso eorum contextu congruentem obtinent explicationem.

Verba *Luc.* 7, 47 non necessario significant Magdalenam tunc primo fuisse justificatam cum Christus ea pronuntiavit, secus intelligendum esset eam fuisse bis justificatam, cum Christus ea verba bis protulerit (“Remittuntur ei peccata multa”, “Remittuntur tibi peccata”), sed possunt intelligi, coniunctive aut saltem disiunctive, in sequentibus sensibus, scilicet: de declaratione praeteritae justificationis, quod quidem suadet ipsa forma praeteriti in textu originali (ἀφβωνται, i.e. remissa sunt, pro “remittuntur”); de actuali remissione poenae peccati (sic Maldonatus); de actuali publica remissione, seu de redemptione mulieris peccatricis a publica infamia (sic plures); etiam de actuali remissione peccatorum, non tamen prima ac justificativa sed secunda et gratiae augmentativa, qualis est iterata absolutio sacramentalis peccatorum jam remissorum (cf. *Bellarminum*, De Poenit., l. 2, c. 14). Aliquid simile, quod attinet ad efficaciam verborum, continetur in declaratione Christi ad haemorroissam, jam prius a fluxu sanguinis sanatam: “Esto sana a plaga tua” (Mare. 5, 34).

Hinc intelligitur quo sensu quidam Patres dicant Magdalenam accessisse ad Christum immundam et lavandam. Ita *Augustinus*, Serm. 99, 2, 2: “Accessit autem ad Dominum immunda, ut rediret munda: accessit aegra, ut rediret sana: accessit confessa, ut rediret professa” (M.L. 38, 596). *Gregorius M.*, In Evang., hom. 33, 1, 4: “Lavanda ad fontem misericordiae cucurrit. . . Ordinem quo venerit sananda, videamus. . . Ecce ea quae ad medicum venerat aegra sanata est” (M.L. 76, 1239-1241). Ipse Gregorius (ibid., 2, 3, 4) ait Magdalenam, flendo et osculando pedes Christi, totam servisse Deo in poenitentia et charitate flagrasse, quae concremat peccata, imo transiens ad generalem applicationem, ait: “Cum vero jam per poenitentiam percutit ipse quod fecit, jam noster proximus peccator non est” (ibid., 3). *Bernardus*, Serm. 4 (In Dedic. Eccl.), 3, sensum Patrum explicat, cum ait: “Errabat [pharisaeus] . . . qui tanquam adhuc peccatricem horrebat. . . Quis enim crimina jam deleta recenseat . . . , quis eam peccatricem censeat, quae, dum commissa deplorat, odit iniquitatem . . . ? Numquid possibile est regnare peccatum in animo contrito . . . ?” (M.L. 183, 527).

Quod autem ea verba intelligenda sint de actu dilectionis qui sit non effectus sed causa remissionis peccatorum, est una ex probabilibus doctorum expositionibus, quae roboratur tum ex constanti usu propositionis causalis in variis Scripturae versionibus (Syriaca = ex quod multum dilexerit; Persica = ea de causa quod multum digna fuit; Arabica = quoniam dilexit multum; Aethiopica = propterea remittun-

tur ei peccata ejus multa quia multum dilexit me), tum ex communi Patrum interpretatione (cf. Gregorium M., In Evang., hom. 33, 4; Paulinum, Epist. 4, ad Severum). Nec ceterum contrarius sensus necessario exigitur a formali objecto ipsius parabolaе cujus illa verba sunt legitima conclusio et applicatio. “Etenim, ut egregie exponunt *Maldonatus*, a *Lapide*, alique, verba illa, quibus Dominus Simonem Pharisaicum interrogat: ‘Quis ergo eum [foeneratorem] plus diligit,’ significant: quis plus eum dilexisse iudicabitur;—et sensus totius phrasis hic est: Sicut is qui cum plura deberet creditori suo, plurimum ab eo accepit remissionem; passim a prudentibus iudicabitur, *ideo* maiorem hanc remissionem accepisse, quia magis eum dilexerat, ac plura ei dilectionis signa exhibuerat, propter quae creditor plura ei vicissim remisit et condonavit: —simili modo tu, o Simon, prudenter iudicare debes, Mariam Magdalenam multum me dilexisse, Messiam Dei Filium; et ob multam dilectionem, quam apertissimis signis ostendit, obtinuisse peccatorum multorum remissionem.”¹¹

Ceterum, non diffitemur *hunc locum difficultatem continere*, “quae, ut ait *Maldonatus*, summa profecto est”, ac inde variis interpretationibus ansam praebere, tum quoad sensum incisi “Quis ergo eum plus diligit?”, tum praecipue quoad nexum inter parabolam et ejus conclusionem. Quas interpretationes concinne et apte colligit *Simon-Dorado* (Praelectiones biblicae, Novum testamentum, v. 1, n. 397).

Ad *Act. 22, 16* quod attinet, Patres et theologi (cf. 5. *Thoniam*, 1-2, q. 112, a. 2, ad 2) communiter docent S. Paulum fuisse in via Damasci justificatum, nec ex timore sed ex amore exclamasse: “Domine, quid me vis facere?” (*Act. 9, 6*). Nec verba Ananiae possunt significare Paulum nondum fuisse justificatum, cum ipse nesciret internam Apostoli dispositionem, sed tantum intimant necessitatem Baptismi et explicant qui sit ejus effectus, cujus ceterum Apostolus erat adhuc partialiter capax, quantum nempe ad characterem et ad gratiam sacramentalem qua talem. In quo sensu interpretari possunt etiam objecta verba *Augustini*, quae ceterum sunt supposititia; per votum nempe Baptismi, quem postea ab Anania suscepit, fuit Paulus ex lupo in agnum conversus.

Ceterum, *Augustinus* ipse explicite asserit Paulum jam in via Damasci fuisse ab ipso Christo justificatum, et quidam ex lupo in agnum conversum. *Serm. 175, 7, 8*: “Ananias Ovis interpretatur: loquebatur ovi pastor, et timebat ovis lupum. Tanta hujus lupi fama praecesserat, ut non se putaret tutam ovis, nec inter manus pastoris. Et Dominus ad illum, quasi ad ovem trementem. Ille tamen cum audisset hoc, dixit:

¹¹“De *Augustinis*, De re sacramentaria, De poenitentia, pars 1, a. 5, thes. 5, Romae, 1889, p. 49.

‘Domine, audivi de isto homine quanta mala fecit sanctis tuis in Jerusalem, et modo dicitur epistolas accepisse a principibus sacerdotum, ut quoscumque tenuerit, alligatos ducat’. Quo me mittis? ovem ad lupum? Sed ille non audivit hanc excusationem. Jam enim dixerat paucis oviculis suis: ‘Ecce ego mitto vos in medio luporum’ (Matth. x. 16). Si missae sunt oves in medio luporum, quare trepidas ire, Anania, ad eum qui jam non est lupus? Lupum timebas: sed respondet tibi Dominus Deus tuus, De lupo ovem feci; facio de ove pastorem” (M.L. 38, 949). *Serm.* 289, 1, 1: “Et vox desuper, ‘Ego sum Jesus Nazareus, quem tu persequeris’. Membris adhuc in terra positus caput in coelo clamabat, et non dicebat. Quid persequeris servos meos; sed, ‘Quid me persequeris?’ Et ille, ‘Quid me vis facere?’ Jam parat se ad obediendum, qui prius saeviebat ad persequendum. Jam informatur ex persecutore praedicator, ex lupo ovis, ex hoste miles. Audivit quid facere debeat. Caecus sane factus est: ut interiore luce fulgeret cor ejus, exterior ad tempus erepta est; subtracta est persecutori, ut redderetur praedicatori. Et eo tamen tempore, quo caetera non videbat. Jesum videbat. Ita et in ipsa ejus caecitate mysterium informabatur credentium; quoniam qui credit in Christum, ipsum intueri debet, caetera nec nata computare; ut creatura vilescat, et Creator in corde elucescat” (M.L. 38, 1276).

Ad *Patres* quod attinet, eorum testimonia explicavimus in tractatu De Baptismo, art. 16 (p. 201-203). Ceterum, allata objectio nimis probat, quia ex ea sequeretur contra ipsos adversarios, juxta Patres contritionem in nullo casu, etiam necessitatis, justificare nisi conjunctam Baptismo aut martyrio.

Obj. 4. (Ad mentem *Hadriani, Soto, Morini, Berti*, etc.). Ad justificationem extra sacramentum requiri intensum gradum contritionis probant vel suadent sequentia fundamenta:

Plures textus *Scripturae* (cf. supra, art. 25, p. 89 sq.) inculcant necessitatem summae vel intensae dilectionis Dei. Signanter dicitur in *Luc.* 7, 47: “Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum”.

Concinunt *Patres*, notanter *Cyprianus* (citatus *ibid.*, p. 90).

Ipsa *ratio* suadet necessitatem intensae contritionis. Oportet enim contritionem commensurari magnitudini peccati remittendi; inaniter autem introducitur distinctio inter summitatem appretiationis et summitatem intensionis, quia in qualitatibus magis et minus non attenditur nisi penes intensionem earum. Ceterum, si quaelibet contritio sufficeret ad justificandum, sequeretur non magis requiri a majori peccatore quam a minori.

Sensus doctorum et fidelium idem ostendit. Nam communiter exis-

timatur justificationem extra sacramentum non esse tam facilem et de suscipiendo sacramento sollicitos esse oportere; si autem quilibet gradus contritionis valeret ad justificandum extra sacramentum, haec justificatio facilis esset, sicut ipse gradus remissus contritionis.

Cone. Tridentinum, sess. 13, cap. 7 et can. 11, prohibet peccatores absque sacramentali confessione ad Eucharistiam suscipiendam vel celebrandam accedere, “quantumcumque se contritos existiment”; quod saltem indicat non omnem contritionem justificare.

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 27, sic contritionem describit: “Summus . . . et maximus dolor ex peccatis, quae commissa sunt, suscipiendus est. . . Contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat. . . Sit . . . non solum maxima, sed vehementissima atque adeo perfecta, omnemque ignaviam et socordiam excludat”. In q. 36 ait: “Docendum est, confessionis institutionem nobis summopere utilem atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri; quis ignorat, illam adeo vehementem, acrem et intensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine aequari conferrique possit? At quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam, ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset.”

Resp. Haec fundamenta levia sunt, ut ostensum est quoad tria priora in art. 25 (p. 88-94).

Ex praedicto *sensu doctorum et fidelium* nihil conficitur. Sollicitudo enim sacramenti suscipiendi fundatur tum in ipsa necessitate confessionis peccatorum jam remissorum extra sacramentum, ad implendum votum ipsius sacramenti ex quo contritio justificat, tum in eo quod nemo, quantumvis sese contritus existimet, potest certus esse de sua contritione quae non cadit sub certitudine naturali, cum nemo possit scire an sit dignus odio vel amore. Ceterum, de ipsa facilitate actus contritionis, quantumvis remissi, alii aliter judicant (cf. infra, art. 33, p. 305, in nota).

Verba *Cone. Trid.* retorqueri possunt in ipsos adversarios; nam, si ipsa supponerent insufficientiam contritionis, excluderent sufficientiam cujuslibet contritionis, quantumvis intensae. Ceterum, praedictum praeceptum Concilii fundatur non in insufficientia contritionis, sed tantum in speciali reverentia debita sacramento Eucharistiae, cui convenit accedere cum majori certitudine status gratiae, per sacramentalem confessionem obtenta, juxta monitum Apostoli, 1 Cor. 11, 28: “Probet autem seipsum homo”. Id patet tum ex eo quod ipsum Concilium in eodem loco permittit accessum ad Eucharistiam, ubi desit copia confessoris, tum ex eo quod nihil decernit quoad susceptionem

ceterorum sacramentorum vivorum, quae, fatentibus omnibus theologis et confirmante ipso *Pontificali Romano*² non necessario requirunt praeviam sacramentalem confessionem.

Verba *Catechismi Cone. Trid.* de contritione “summa et maxima” intelligenda sunt de summitate appretiativa, ut constat ex adiecta ratione, quia scilicet sicut Deus summum bonum summe diligendum est, ita peccatum summum malum summe detestandum est (q. 27); addita vero verba de contritione “vehementissima” intelligenda sunt de gradu intensionis, exoptando quidem ut optima dispositione sed non stricte necessario ad perfectam et justificantem contritionem; nam. ibidem (q. 28) immediate additur: “Quamquam, si id minus consequi nobis liceat, ut perfecta sit, vera tamen et efficax contritio esse potest. Saepe enim usuvenit, ut quae sensibus subjecta sunt, magis, quam spiritualia, nos afficiant. Quare nonnulli interdum majorem ex filiorum obitu, quam ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt. Idem etiam iudicium faciendum est, si lacrimae doloris acerbiter non consequantur: quae tamen in poenitentia summopere optandae et commendandae sunt.”

ART. 32. Utrum Attritio Formidolosa, Seu Dolor Conceptus Ex Timore Simpliciter Servili, Sit Honesta Et Utilis Ad Salutem (q. 85, a. 5; In 3 Sent., dist. 34, q. 2, a. 3, q. 1; In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 2, q. 1; dist. 50, q. 2, a. 1, q. 2; 1-2, q. 6, a. 7, ad 2; q. 41-44; q. 107, a. 1, ad 2; 2-2, q. 19; In ep. ad Rom., c. 8, lect. 3).¹³

STATUS QUAESTIONIS

Sicut de perfecta contritione, ita et de attritione duplex quaestio movetur: altera de indole, seu *de ipsa honestate et salutari utilitate ATTRITIONIS FORMIDOLOSAE*, quae dogmatice agitur contra *PROTESTANTES* et *Jansenistas* in praesenti articulo, altera de ejus

¹³ “De *Confirmandis*. . . Adulti deberent prius peccata confiteri, et postea confirmari, vel saltem de mortalibus, si in ea inciderint, conterantur.”

u *Bellarminus*, De Poenit., l. 2, c. 16 et 18; *Suarez*, Disp. S, sect. 2, n. 1-10; *Salmanticenses*, De Poenit., disp. 7, dub. 1, § 5; Disp. 8, dub. 11, § 6; De spe, disp. 4, dub. 1-4; *Ripalda*, De spe, disp. 22, sect. 4 sqq.; *Billuart*, Diss. 4, a. 5 et 6; *Collet*, De Poenit., pars 2, c. 4, a. 3, sect. 1; *Perrone*, De Poenit., c. 2, prop. 1; *Galtier*, De Poenit., thes. 8; *Pesch*, prop. 11; *Nicolaus Paulus*, in Zeitschrift für kath. Theol., 1899, p. 48 sqq.; 1904, p. 1 sqq. 410 sqq. 449 sqq. 682 sqq.; item, in Katholik, 1901, I, p. 985 sqq.; *Minges*, in Zeitschrift für kath. Theol., 1901, p. 250sqq.; *M. Buchberger*, Die Wirkungen des Bussakramentes nach der Lehre des hl. Thomas, Freiburg, 1901; *J. Gottler*, Der hl. Thomas und die vortridentinischen Thomisten über die Wirkungen des Bussakramentes, Freiburg, 1901; *R. M. Schultes*, Die Lehre des hl. Thomas über das Verhältnis von Reue und Bussakrament, in Jahrb. für Philos. und spek. Theol., 1906-1907, p. 72 sqq. 143 sqq. 273 sqq.; item, Die Reuefrage in neuester Beleuchtung, in Katholik, 1908, p. 161 sqq.; *R. Rimml*, Das Furchlproblem in der Lehre des hl. Augustin, in Zeitschrift für kath. Theol. 1921, p. 244-249.

efficacitate in ordine ad justificationem, quae scholastice disputabitur cum quibusdam theologis in articulo sequenti.

Quaeritur directe de sola attritione formidolosa concepta ex motivo poenarum (cum tamen, ut dictum est in art. 23, duplex sit attritio, altera ex motivo poenae, altera ex motivo turpitudinis peccati), tum quia eam attritionem potissime Protestantes impugnant, imo ad timorem, conscientiae incussum, omnem dolorem de peccato reducunt, ut dictum est in art. 3. 10. 11, tum quia, probata honestate attritionis formidolosae, a fortiori admittetur honestas alterius attritionis quae sub puriori proximo motivo manifeste procedit. In hoc proinde articulo completur refutatio doctrinae protestanticae de indole et honestate actus poenitendi.

Attritionem autem formidolosam, de qua nunc disputamus contra Protestantes, non intelligimus proprie attritionem prout eam definivimus in art. 23 cum Cone. Trid. (dolorem scilicet et detestationem peccati cum proposito non peccandi de cetero), quinimmo hoc probare oportet contra Novatores, scilicet aliquem actum voluntatis, procedentem a mero timore, posse esse veram attritionem seu vere excludere voluntatem peccandi, sed intelligimus generaliter voluntarium actum fugae a peccato ex motivo timoris, nec ex alia parte loquimur de actu fugae ex motivo cujuslibet timoris poenae, sed de eo qui procedit *ex timore simpliciter servili*, prout distinguitur a sic dicto timore serviliter servili.

*Ad cujus intelligentiam attendenda est trita apud modernos DIVISIO TIMORIS*¹⁴ *in mundanum, serviliter servilem, simpliciter servilem, et filialem*, vel formalior S. Thomae et antiquorum divisio timoris *in mundanum, servilem* (cui accidit esse duplex, i.e. cum servilitate [juxta modernos, serviliter servilem] vel abstrahendo a servilitate [juxta modernos, simpliciter servilem]), *initialem* (ad quem moderni minus attendunt), et *filialem* seu castum.

Timor igitur *MUNDANUS* est ille quo homo avertitur a Deo ad vitandam poenam vel malum temporale, seu eligit peccare ut vitet poenam (ad quem timorem reducitur id quod in modernis linguis vocatur "respectus humanus"). Hic timor est essentialiter malus, utpote ducens ad malum.

Timor *SERVILIS* in genere est ille quo homo avertitur a peccato ad vitandam poenam divinam. Et quidem timor *serviliter servilis* est ille quo homo unice ac positive ad vitandas divinas poenas, peccato

¹⁴De essentia et indole timoris confer 1-2, q. 41-44 (ubi de timore in genere vel ut passione); 2-2, q. 19 (ubi de dono timoris); item pauca quae diximus in art. 12, tom. 1, p. 297 sq.

debitas, abstinet a peccato, ita ut servet affectum ad peccatum eo quod agat ex positivo et unico motivo fugiendi poenam, adeoque ex odio poenae tanquam summi mali et ex amore sui tanquam summi boni; hic timor, quamvis non ducat ad actum externum malum, est in se essentialiter malus, qua parte non excludit, imo includit affectum ad malum, et non solum actu non refertur ad Deum sed nec est ullatenus ad Deum referibilis, quemadmodum mulier ab actu adulterio abstinens unice ex timore poenae, puta quia timet furorem mariti, est adultera in animo et affectu. Timor *simpliciter servilis* est ille quo homo fugit peccatum ad vitandam poenam, non tamen unice et positive ob hanc rationem, seu ad positivam exclusionem alterius rationis, sed tantum praescindendo ab alia ratione, ita ut non procedat ex timore et odio poenae ut summi mali et ex amore sui ut summi boni; hunc timorem dicimus esse bonum et honestum, etsi non purum, utpote procedentem ex motivo inferiori in ordine honestatis et moralitatis.

Timor *FILIALIS* est ille quo homo avertitur a peccato ad vitandam ipsam culpam, cum praecisione ab alia ratione, seu a ratione poenae, culpae adnexae. Hic timor est purissimus et altissimus in ordine moralitatis, pertinet ad charitatem, et quidem propriam et perfectam, estque donum Spiritus S.

Timor *INITIALIS* est ille quo homo avertitur a peccato ad vitandam culpam, sed cum quadam inclusione alterius rationis, seu timoris poenae. Hic timor est ejusdem speciei ac praecedens, a quo differt tantum accidentaliter sicut imperfectum a perfecto in eodem ordine, quemadmodum puer differt ab adulto in specie hominis, estque proinde purus sed non purissimus, ac procedit a charitate, sed imperfecta et incipiente, ex quo nomen ipsum accipit timoris initialis.

Hae rationes et conceptus sic, ad mentem S. *Thomae* infra citandi, logice explicari et ordinari possunt: Timor est motus appetitus quo quis fugit a malo futuro cui resistere non potest; tale autem malum est duplex, poenae scilicet et culpa. Inde sumitur distinctio timoris prout est motivum impellens ad aliquem motum appetitus relate ad Deum et peccatum, ac praecipue ad fugam a peccato vel dolorem de peccato. Potest enim quis ex timore alicujus poenae vel mali ab hominibus comminati retrahi a Deo et induci ad peccandum (timor mundanus, ita dictus quia quis innititur mundo, qui opponitur Deo, tanquam fini), vel ex timore converti ad Deum sub aliqua saltem ratione, seu retrahi saltem ab ipso exteriori actu peccati, et ad hoc potest induci vel ex solo timore poenae (timor servilis, ita dictus quia proprium est servorum timere poenam et exinde ad proprium officium explendum induci), et quidem aut cum exclusione timoris culpa

(timor serviliter servilis, ita dictus quia ipsa ratio servilitatis intenditur) aut tantum cum praecisione a timore culpaе (timor simpliciter servilis, ita dictus quia servilitas non intenditur, sed est mere concomitans), vel ex solo timore culpaе, cum praecisione nempe a timore poenae (timor filialis, ita dictus quia proprium est filiorum timere offensam patris), vel simul ex timore culpaе et timore poenae, principaliter tamen ex timore culpaе (timor initialis, ita dictus quia est initium et imperfectus gradus timoris filialis).

Probe autem attendendum est. *servilitatem* timoris duplicem distinguere: aliam *subjectivam*, quae coincidit cum ipso habituali statu peccati, seu cum informitate, qui enim est in statu peccati recte dicitur servus peccati, et aliam *objectivam*, quae desumitur ex ipso objecto timoris quod est poena (servorum enim est timere poenam); hanc autem iterum in duplicem distinguere: aliam *late dictam*, consistentem in eo quod poena assumatur ut proximus finis et objectum timoris, et aliam *stricte dictam*, consistentem in eo quod poena intendatur ut ultimus finis quem fugit timor. Secunda servilitas est de essentia timoris eique indissolubiliter unitur; prima vera et tertia accidunt timori, ita ut prima sit necessario in peccatore et expellatur in justo, tertia autem sit in solo peccatore, non tamen necessario, sed tantum in casu quo actualis affectus ad peccatum ordinat timorem ad poenam ut ad ultimum finem avertendum; potest enim peccator timendo sistere in poena tantummodo ut in proprio et proximo fine, praescindendo ab ultimo, vel potius ordinare timorem ad alium actum, scilicet ad fugam peccati seu ad attritionem, quae cum sit ad Deum ut ad ultimum finem imperfecte ordinata, hanc ordinationem communicat ipsi timori.

Quae omnia in sequenti triplici conspectu redigi possunt, secundum quod consideratur vel aversio aut conversio ad Deum ut ad ultimum finem, vel aversio aut conversio ad peccatum, vel malum ipsum poenae aut culpaе:

a. Timor

aversus a Deo ut ab ultimo fine (et conversus ad bonum proprium)
 inducens ad actum peccati: timor mundanus
 retrahens ab exteriori actu peccati: timor serviliter servilis
 conversus ad Deum ut ad ultimum finem
 sub ratione iudicis: timor simpliciter servilis
 sub ratione patris
 imperfecte: timor initialis
 perfecte: timor filialis

h. Timor

inducens ad peccatum: timor mundanus
 non inducens ad peccatum
 non tamen convertens ad Deum, sed tantum retrahens ab exteriori
 actu peccati: timor serviliter servilis
 convertens ad Deum

ut ad iudicem: timor simpliciter servilis
 ut ad patrem
 imperfecte: timor initialis
 | perfecte: timor filialis

c. Timor

poenae

inducens ad peccatum: timor mundanus
 retrahens ab actu peccati

excludens timorem culpae: timor serviliter servilis

praescindens a timore culpae: timor simpliciter servilis

culpae: timor filialis

culpae et poenae: timor initialis

Haec timoris partitio fundatur in *Scriptura*, traditur ab *Augustino*, colligitur a *doctoribus mediaevalibus*, theologice exponitur a S. *Thoma*.

Scriptura.

De timore *mundano*: *Matth.* 10, 28: “Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere”. *Joan.* 12, 42 sq.: “Ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter pharisaeos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.”

De timore *servili*: *Rom.* 8, 15: “Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum”. *Eccli.* 1, 16: “Initium sapientiae timor Domini” (cf. 2-2, q. 19, a. 7; a. 8, ad 1).

De timore *initiali*: *Eccli.* 1, 16: “Initium sapientiae timor Domini” (cf. S. Thomam, *ibid.*). *Psal.* 2, 11: “Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore.” *Phil.* 2, 12: “Cum metu et tremore vestram salutem operamini”.

De timore *filiali*: *Eccli.* 1, 20. 22: “Plenitudo sapientiae est timere Deum. . . Corona sapientiae timor Domini”. *Ibid.* 2, 6: “Serva timorem illius, et in illo veterasce.” *Psal.* 18, 10: “Timor Domini sanctus, permanens in saeculum saeculi”.

Augustinus, in textibus infra citandis in Conci., saepe et explicitè distinguit duos timores: alium “castum” (i.e. filialem) et alium “servilem” (In *Joan.*, tract. 43, 7; In 1 *Joan.*, tract. 9, 4-8; In *Psal.* 18, 10. enarr. 1 et 2; In *Psal.* 127, 7); his opponit timorem mundanum, seu timorem poenarum temporalium vel “timorem hominum” (De div. quaest. 83, q. 36, 1; De s. virg. 38, 39; In *Psal.* 79, 13; 127, 7; 141, 4; Serm. 32, 13; 161, 5); cum loquitur de timore servili, quandoque innuit timorem serviliter servilem (In *Joan.*, tract. 43, 7; In 1 *Joan.*, tract. 9, 6); cum loquitur de timore casto, timorem quoque initialem proponit, timorem nempe poenae qui manet cum imperfecta charitate et decrescit crescente charitate (In 1 *Joan.*, tract. 9, 4; Serm. 348, 3, 4; De div. quaest. 83, q. 36, 1 et 4).

Quadruplicem hanc timoris acceptionem ab Augustino delineatam. in unum colligunt et explicant *doctores mediaevales*. Hoc tamen observa discrimen inter praecipuos ex illis doctoribus: *Bernardus* divisionem et terminologiam minus determinatam exhibet, conceptus vero satis claros; *Hugo a S. Victore* videtur confundere timorem initialem cum timore simpliciter servili; *Auctor Summae Sententiarum* hanc confusionem aliquatenus dissipat sed non perfecte; *Petrus Lombardus* vero perfecte, et ita quidem ut videatur oblivisci timore serviliter servili, docens timorem servilem esse bonum et utilem, quod duo praecedentes doctores prorsus negant. Tandem *S. Thomas* rem totam determinat, inducta aptissima distinctione inter substantiam actus timoris servilis et accidentalem rationem servilitatis.

Bernardus, De statu virtutum, parte tertia, n. 31 sq.: “Nascuntur *diversi timores* in hominibus. Est *timor ex vitio animi* veniens, quando aliquis ne non adipiscatur temporalia, vel adepta amittat, homines magis quam Deum timet. Et iste timor non introducit charitatem, sed introductam impugnat. Est et *timor vituperabilis*, cum timet homo vilescere, non oculis Dei, quod timendum est, sed oculis hominum, quod timendum non est. Est et *timor reprehensibilis*, cum ipsa mors et corporis passiones ultra modum timentur. . . Item est *timor malus respectu solius gehennae*, cum homo nec Deum timet, nec peccare timet, sed ardere; et retrahit se ad tempus ab actu peccandi, non a voluntate mala, quia vellet peccare, si liceret impune; nec amat justitiam, sed odit. Et iste timor non dicitur timor Domini, nec correptionis, nec initium sapientiae.

“Est et alius timor respectum habens in Deum, quando videlicet ipsum Dominum timemus propter potentiam ejus, quia potest animam et corpus mittere in gehennam. Hunc autem Dominus jussit habere dicens . . . (Matth. x, 28). *In hoc autem timore aliquantulum vis charitatis est*, in hoc quod ad Dominum respicit et donum Dei est; sed quia ex ejus potentia habetur, poenam habet, et *servilis* dicitur, et quod in initio suo bonus est, sed non perfectus est, nec ad salutem sufficiens, verumtamen per excrescentes gradus melioratur, ac adeo hominem corrigit, ut nec actu, nec voluntate peccare libeat; etiamsi peccatis obligetur invincibilibus; et timor iste dicitur Domini, dicitur correptionis, dicitur sapientiae.

“Ex hoc timore, mediantibus virtutibus, ad illum tendimus timorem, qui dicitur permanere in saeculum saeculi (Psal. xviii, 10). Et notandum, quemadmodum mulier castum timorem habet, scilicet ne vir discedat ab ea, vel in aliquo virum offendat; sic timor Domini dicitur *castus*, cum timet aliquis ne Deum offendat, unde gratiam quam accepit, amittat; et iste timor, cum taliter castus sit, non permanet in

saeculum saeculi, cum in beata vita unusquisque certus sit, nec Deum offendere, nec velle, nec posse. Timor autem castus qui permanet in saeculum saeculi, si diligenter perpenditur, *potest dici amor*. Amamus autem ipsum propter se ipsum, non respicientes ad poenas, sed ipsum intuentes, ipsum prae omnibus desiderantes, caste inhaeremus ei: et iste castus affectus foras mittit timorem. Non de charitate quae in praesenti habetur, sed perfecta quae in futuro habebitur, solet intelligi; et tunc revera timor foras mittitur vel in praesenti per charitatem expellitur. Quamvis enim timor naturalis sit in homine, tamen veniente charitate, jam non pro timore servitur, sicut prius, sed propter ipsum" (M.L. 184, 807 sq.).

Hugo a S. Victore, De sacram., l. 2, p. 13, c. 5: "*Quatuor sane timores* sacra Scriptura discernit: servilem, mundanum, initialem, filialem. *Servilis* timor est, pro evitanda poena abstinere a malo, retenta voluntate mala. *Mundanus* timor est pro evitanda poena abstinere a bono, retenta voluntate bona. *Initialis* timor est pro evitanda poena cum perverso opere etiam pravas cogitationes resecare. *Filialis* timor est bono firmiter adhaerere quia illud amittere nolis.

"Ex iis quatuor timoribus duo mali sunt, id est servilis et mundanus; duo vero boni, id est initialis et filialis. *Servilis* timor poenam quae ab hominibus infertur metuit; et idcirco et sufficit cessare a malo opere, quia ad oculum famulatur et reatum conscientiae non metuit, hominibus placere volens. *Mundanus* vero timor hominibus placere non quaerens tamen displicere metuens; et ipse fingit quod non est; tam mendax in neganda veritate, quam fallax alter in falsitate tegenda. Et uterque in veritate offendit; alter quia timide negat quod est; alter quia perverse simulat quod non est.

"*Initialis* vero timor quia eam quam Deus comminatur poenam declinasse satagit, nequaquam sibi sufficere videt, ut ab illicita se operatione contineat, quia ei qui cor intuetur non est satis ad probationem si innocens fuerit actio, nisi etiam ipsa cordis cogitatio ante ejus oculos sincera atque inpolluta appareat. Quia ergo illi displicere metuit qui videt totum ad perfectam innocentiam coram eo necesse esse considerat ut emendet totum. Et ideo iste timor initialis dicitur quia sub hoc per bonam voluntatem et virtus initium capit; et vitium finem. Necdum tamen perfectio est, quia dum aliud agitur, et aliud intenditur, ipsum adhuc propter se bonum non amatur.

"Tunc accedit charitas; et intrat per timorem illum, qui dum monstrat quod fugere debeamus, periculum quodammodo appetere et desiderare facit praesidium. Convertit igitur cor ad Deum, ut quodammodo de ipso fugiat ad ipsum; hoc est, dum cavet habere iratum, studeat habere propitium. Hunc sequitur timor *filialis* qui ex succe-

dente charitate nascitur, ut ipsum timere nihil aliud sit quam degustum in charitate bonum jam nolle amittere. Et hic quidem timor aliquid poenae adjunctum habet dum in incerto ambulamus; et potest in utramque adhuc partem declinare status vitae mutabilis. Sed cum mutabilitas nulla erit, tunc nulla ex incerto suspicionis poena erit, ubi et de stabilitate certi erimus; et tamen reverentiam creatori exhibere non desistemus” (M.L. 176, 528).

Auctor Summae Sententiarum, tr. 3, c. 17: “*Quatuor sunt timores*, ut Augustinus inquit: servilis, mundanus, initialis, filialis. *Servilis* est cessare a malo pro poena ab homine instanti, retenta tamen voluntate mali. *Mundanus* est cessare a bono propter poenam quae timetur ab homine, ut in Petro fuit. Et est praeterea timor divinus, timere Deum propter poenam vel praesentem vel gehennalem. Si tantum timet Deum propter poenam sine dilectione boni, languor est et poenae tormentum habet; quod scilicet malorum est, et servilis est timor iste. Si autem timet adjuncta jucunditate boni, *initialis* est; et hic timor est initium sapientiae; quoniam homo incipit sapere et gustare Deum ubi timor et spes se invicem comitantur. Unde legitur: Timor non sine spe est; et quanto plus bona voluntas crescit, id est charitas, tanto magis timor poenae decrescit. Si vero sola sit dilectio, *filialis fit et castus*; qui permanet in saeculum saeculi.

“Itaque constat quod timor *initialis non est sine charitate: non dico perfecta, sed inchoativa*. . . Servilem et mundanum timorem prohibet Christus, dicens: ‘Nolite timere eos qui occidunt corpus tantum, animae vero non habent quid faciant’ (Matth. x). Post de initiali timore subjungit, dicens: ‘Sed eum timete qui potest animam et corpus in gehennam mittere’ (ibid.). Quem non praeciperet, nisi in eo charitas (tametsi nondum perfecta) esset. Et est notandum quod aliquando in divina Scriptura iste timor appellatur servilis quod servili est affinis; quia utrobique timore poenae cessatur a malo opere; sed hic timor cessare facit a malo opere et non a voluntate; iste vero et opere et voluntate” (M.L. 176, 115).

Petrus Lombardus, Sent., l. 3, dist. 34, n. 4 et 8: “Sciendum est *quatuor* esse timores, scilicet mundanum, sive humanum, servilem, initialem, castum vel filialem sive amicabilem. *Humanus* timor est, ut ait Cassiodorus super psal. 127, quando timemus pati pericula carnis, vel perdere bona mundi, propter quod deliquimus. Hic timor malus est. qui in primo gradu cum mundo deseritur; quem Dominus prohibet in Evangelio dicens, Matth. 10 et Luc. 12: ‘Nolite timere eos qui occidunt corpus,’ etc. Timor autem *servilis* est, ut ait August., super psal. 127, cum per timorem gehennae continet se homo a peccato, quo praesentiam judicis et poenas metuit, et timore facit quidquid boni facit, non

timore amittendi aeternum bonum quod non amat, sed timore patiendi malum quod formidat. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi Sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. *Bonus est iste timor et utilis, licet insufficiens; per quem fit paulatim consuetudo iustitiae*, et succedit *initialis timor*, quando incipit quod durum erat amari, et sic incipit excludi servilis timor a charitate, succedit deinde *timor castus sive amicus*, quo timemus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne eo careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem servilis est utilis, sed non permanens in aeternum; et iste timor divinus comes est per omnes gradus. . .

“In his verbis praedictis [de similitudine duarum mulierum] aperte ostendit August, quis sit timor castus, et quis servilis, et qualiter differant. In quibus etiam initialem timorem significavit; qui nec ex toto est servilis, nec ex toto castus, sed tanquam medius aliquid de servili, et aliquid de casto timore habet; facit enim servire partim timore poenae, partim amore iustitiae per quem timemus puniri, et timemus offendere. Iste timor est in inchoata charitate, non in perfecta: et quantum crescit charitas, tantum decrescit iste timor, quantum ad metum poenae, id est, quantum ad id quod facit timere poenam, et quantum ad tormentum conscientiae. Nam quanto magis diligimus, tanto minus timemus” (M.L. 192, 824 et 826).

5. THOMAE DOCTRINA in 2-2, q. 19, ad haec reducitur:

1. *Timor dividitur* in mundanum, servilem, filialem et initialem.

A. 2: “De timore nunc agimus, secundum quod per ipsum aliquo modo ad Deum convertimur, vel ab eo avertimur. Cum enim objectum timoris sit malum, quandoque homo propter mala quae timet a Deo recedit: et iste dicitur timor humanus vel *mundanus*; quandoque autem propter mala quae timet ad Deum convertitur et ei inhaeret; quod quidem malum est duplex, scilicet malum poenae et malum culpa. Si ergo aliquis convertatur ad Deum et ei inhaereat propter timorem poenae, erit *timor servilis*; si autem propter timorem culpa, erit *timor filialis*; nam filiorum est timere offensam patris. Si autem propter utrumque, est *timor initialis*, qui est medius inter utrumque timorem. Utrum autem malum culpa possit timeri, supra dictum est (1-2. quaest. xlii, art. 3), cum de passione timoris ageretur.”

2. Tres priores timores *differunt specificè*; timor mundanus differt a ceteris ex ipso objecto et fine, qui est mundus ut oppositus Deo; timor servilis et filialis differunt specificè ex objecto, seu poena et culpa. Timor vero initialis est specificè idem cum timore filiali, a quo differt tanquam imperfectum a perfecto. Ita in a. 3. 5. 8.

3. Tres timores, scilicet mundanus, servilis et initialis, *respiciunt poenam, sed diversimode*.

A. 2, *ad* 4: “Praedicti tres timores respiciunt poenam, sed diversimode; nam timor mundanus sive humanus respicit poenam a Deo avertentem, quam quandoque inimici Dei infligunt vel comminantur. Sed timor servilis et initialis respiciunt poenam, per quam homines attrahuntur ad Deum, divinitus inflictam vel comminatam; quam quidem poenam principaliter timor servilis respicit, timor autem initialis secundario.”

4. Timor *servilis* est bonus secundum suam substantiam, ejus vero servilitas est mala; haec tamen non pertinet ad ipsam ejus speciem, sed accidit ei, sicut informitas non pertinet ad speciem virtutis fidei.

.4. 4: “Timor servilis ex parte servilitatis habet quod sit malus; servitus enim libertati opponitur. Unde cum liber sit ‘qui causa sui est,’ ut dicitur [Metaph., l. 1, c. 2], servus est qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Quicumque autem ex amore aliquid facit, quasi ex seipso operatur, quia ex propria inclinatione movetur ad operandum. Et ideo contra rationem servilitatis est quod aliquis ex amore operetur. Sic ergo timor servilis, inquantum servilis est, charitati contrariatur. Si ergo servilitas esset de ratione timoris servilis, oporteret quod timor servilis simpliciter esset malus; sicut adulterium simpliciter est malum, quia id ex quo contrariatur charitati, pertinet ad adulterii speciem. Sed praedicta servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec informitas ad speciem fidei informis. Species enim moralis habitus vel actus ex objecto accipitur. Objectum autem timoris servilis est poena: cui accidit quod bonum, cui contrariatur poena, ametur tanquam finis ultimus, et per consequens poena timeatur tanquam principale malum: quod contingit in non habente charitatem: vel quod ordinetur in Deum sicut in finem, et per consequens poena non timeatur tanquam principale malum; quod contingit in habente charitatem. Non enim tollitur species habitus per hoc quod ejus objectum vel finis ordinatur ad ulteriorem finem. Et ideo timor servilis secundum suam substantiam bonus est, sed servilitas ejus est mala.”

5. Timor servilis, formaliter et proprie loquendo seu prout importat servilitatem (juxta modernos *timor serviliter servilis*), secundum suam servilitatem et quatenus est malus, contrariatur charitati, nec potest cum ea permanere aut ad eam disponere; secundum vero substantiam suam, non est malus et ideo potest permanere cum charitate, sed tunc non dicitur proprie esse servilis (unde a modernis vocatur simpliciter servilis).

Ita aequivalenter in citato a. 4, in a. 10 mox citando et directe in a. 6, ubi S. Doctor scribit: "Timor poenae . . . [uno] modo contradatur charitati, secundum quod aliquis refugit poenam contrariam bono suo naturali, sicut principale malum contrarium bono, quod diligitur ut finis; et sic timor poenae non est cum charitate. Alio modo timor poenae distinguitur quidem secundum substantiam a timore casto; quia scilicet homo timet malum poenae non ratione separationis a Deo, sed inquantum est nocivum proprii boni; nec tamen in illo bono constituitur ejus finis; unde nec illud malum formidatur tanquam principale malum; et talis timor poenae potest esse cum charitate. Sed iste timor poenae non dicitur esse servilis, nisi quando poena formidatur sicut principale malum, ut ex dictis patet (art. 2 et 4 huj. quaest.). Et ideo timor, inquantum servilis, non manet cum charitate; sed substantia timoris servilis cum charitate manere potest, sicut amor sui manere potest cum charitate."

6. Timor *initialis* est ipse timor *filialis* imperfectus, seu ut conjunctus cum substantia timoris servilis adhuc manentis cum charitate imperfecta; crescente charitate et timore filiali, ipse minuit qua parte includit substantiam timoris servilis in voluntate relictam.

A. 8: "Timor initialis dicitur ex eo quod est initium. Sed cum et timor servilis, et timor filialis sint aliquo modo initium sapientiae, uterque potest aliquo modo initialis dici. Sed sic non accipitur initialis secundum quod distinguitur a timore servili et filiali; sed accipitur secundum quod competit statui incipientium, in quibus inchoatur quidam timor filialis per inchoationem charitatis; non tamen inest eis timor filialis perfecte, quia nondum pervenerunt ad perfectionem charitatis. Et ideo timor initialis hoc modo se habet ad filialem sicut charitas imperfecta ad perfectam. Charitas autem perfecta et imperfecta non differunt secundum essentiam, sed solum secundum statum. Et ideo dicendum est quod etiam timor initialis, prout hic sumitur, non differt secundum essentiam a timore filiali."

Ibid., ad 2: "Timor initialis non timet poenam sicut proprium objectum, sed inquantum habet aliquid de timore servili adjunctum; qui secundum substantiam manet quidem cum charitate, servilitate remota; sed actus ejus manet quidem cum charitate imperfecte in eo qui non solum movetur ad bene agendum ex amore justitiae, sed etiam ex timore poenae: sed iste actus cessat in eo qui habet charitatem perfectam, quae 'foras mittit timorem' habentem poenam, ut dicitur I. Joan, iv, 18."

Ibid., ad 3: "Timor initialis est medium inter timorem servilem et filialem, non sicut inter ea quae sunt unius generis, sed sicut imperfectum est medium inter ens perfectum et non ens, ut dicitur [Metaph.,

l. 2, text. 7], quod tamen est idem secundum substantiam cum ente perfecto; differt autem totaliter a non ente.”

/l. 10: “Duplex est timor Dei, sicut dictum est (art. 2 et 4 hujus quaest.): unus quidem filialis, quo quis timet offensam patris vel separationem ab ipso; alius autem servilis, quo quis timet poenam. Timor autem filialis necesse est quod crescat crescente charitate, sicut effectus crescit crescente causa. Quanto enim aliquis magis diligit aliquem, tanto magis timet eum offendere et ab eo separari. Sed timor servilis quantum ad servilitatem totaliter tollitur charitate adveniente; remanet tamen secundum substantiam timor poenae, ut dictum est (art. 6 hujus quaest.), et iste timor diminuitur charitate crescente, maxime quantum ad actum: quia quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet poenam, primo quidem quia minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatur poena; secundo quia firmiter inhaerens magis confidit de praemio, et per consequens minus timet de poena.”

PARS NEGATIVA

1. *PROTESTANTES*, tam antiqui quam moderni, attritionem quamlibet formidolosam acerrime impugnant, ut opprobrium catholicae Ecclesiae, ut causam hypocrisis ac majoris peccati et ut “patibuli contritionem” (germanice, Galgenreue, seu dolorem a patibulo extortum).¹³

Ratio est quia attritio formidolosa non valet tollere affectum ad peccatum. Quod quidem fluit ex superius dictis de eorum doctrina poenitentiali. Juxta eos enim partes Poenitentiae sunt terrores conscientiae et fides justificans (cf. art. 3, tom. 1, p. 156 sq.); illi vero terrores conscientiae, in quibus contritio consistit, nequeunt esse actus liber quo homo contrarietur peccato, eo quod, ob originalem infectionem, *quidquid ab homine procedit est necessarium et peccaminosum* (cf. supra art. 10, tom. 1, p. 263); unde omnis contritio, quae quidem necessario est formidolosa utpote consistens in praedicto terrore conscientiae, nequit tollere affectum ad peccatum, tum quia non est libera, tum quia est essentialiter peccatum; unde doctrina catholica, quae fingit eam contritionem esse bonam, honestam et salutarem, non tantum est falsa, sed etiam immoralis, quatenus facit homines hypocritas et consequenter magis peccatores, eos inducendo ad falsam per-

¹³Cf. A. Harnack, Dogmengesch.. t. 3, cd. 4, p. 593 sq.; K. Müller, Der Umschwung in der Lehre von der Buße während des XII Jahrhunderts, Freiburg, 1892; Seebtrg (Reinhold), Abhandlungen Alexander von Oettingen zum 70. Geburtstag gewidmet von Freunden und Schülern, München, 1898, p. 171-195; Dieckhoff, Der Ablassstreit. Gotha, 1886, p. 19. 21. 24; E. Bralkc, Luthers xcv Theses und ihre dogmenhistor. Voraussetzungen. Göttingen, 1884, p. 20. 127.

Harnack impugnationem efficaciter repulerunt inter alios Nicolaus Paulus, P. Minges, M. Buchberger, J. Gottler et R. M. Schultes, in operibus citatis in p. 236.

suasionem se per talem attritionem justificari, dum adhuc peccatis gravantur (cf. supra art. 11, tom. 1, p. 268 sq.).

Hanc doctrinam, praecipue juxta declarationes ipsius Lutheri, exposuerunt et damnarunt documenta *Leonis X* et *Cone. Trid.* infra referenda.

Ad rem ipse *Lutherus*, Serm. de Poenitentia (a. 1518): “Haec ... contritio [ex timore gehennae concepta] facit hypocritam, immo magis peccatorem, quia solum timore praecepti et dolore damni id facit. Et tales omnes indigne absolvuntur et communicantur, et si libere deberent (remoto praecepto et minis poenarum) confiteri, certe dicerent sibi non displicere eam vitam praeteritam, quam sic coguntur displicere confiteri, imo quo magis timore poenae et dolore damni sic conteruntur, eo magis peccant, et afficiuntur suis peccatis, quae coguntur, non autem volunt odisse, siquidem lex et cognitio peccati magis abundare facit peccatum, ut apostolus ait Roma. 5. Et haec est illa contritio, quam ipsi vocant extra caritatem non meritoriam. Alii vocant attritionem proxime disponentem ad contritionem, sic enim ipsi opinantur, quam opinionem errorem ego iudico”.¹⁰

2. *BAIANI ET JANSENISTAE* docent similiter attritionem conceptam ex timore non esse supernaturalem, nec utilem, nec bonam, nec honestam. Quod quidem sequitur ex eorum *doctrina de duplici amore*: in homine nempe est duplex amor, alter charitatis, alter cupiditatis; omnis humana actio procedit necessario ex uno ex his amoribus, ita ut quidquid procedit ex amore charitatis est bonum et salutare, quidquid vero profluit ex amore cupiditatis, est malum ac proinde nihil ducens ad salutem; attritio autem formidolosa nequit procedere ex amore charitatis, cum attritus nondum sit justus, sed tantum proinde ex amore cupiditatis; unde non est supernaturalis, nec salutaris, nec bona.

Sint quaedam testimonia ex quatuor erroris coryphaeis, Baio nempe, Jansenio, Quesnell et Cone. Pistoriensi:

Baius († 1589), erroris fundamenta jecit in sequentibus propositionibus damnatis a *Pio V* in Bulla “Ex omnibus afflictionibus” a. 1567:

Prop. 16: “Non est vera legis oboedientia, quae fit sine caritate” (Denz. 1016).

Prop. 35: “Omne quod agit peccator vel servus peccati, peccatum est” (Denz. 1035).

Prop. 38: “Omnis amor creaturae rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quae a Ioanne prohibetur, aut laudabilis illa

D. Martini Lutheri Opera Latina (cura H. Schmidt), v. 1, Frankofurti ad M. et Erlangae, 1865, p. 332.

caritas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur” (Denz. 1038).

Prop. 40: “In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati” (Denz. 1040).

Janscnius († 1638) doctrinam Baii evolvens in suo opere Augustinus, De gratia Christi Salvatoris, l. 5, c. 33, scribit: “Repugnat magnopere Augustino doctrina, qua docetur dolorem peccati propter gehennae metum, seu attritionem quorundam scholasticorum, excludere posse omnem peccandi voluntatem et continere propositum bonae vitae, seu servandi totam legem Dei.”¹⁷

Inaniter quis ad purgandum Jansenium ab errore, adduceret ipsum scribentem (ibid., c. 21): “Timor gehennae, secundum se consideratus, licitus, bonus, rectus est”. Nam Jansenius hunc timorem, quem abusive et illogice quandoque vocat bonum et rectum, profitetur esse rem essentialiter inordinatam. Ad rem *Collet*: “Ex Jansenio timor gehennae bonus est ratione finis, nego; secundum se et quoad substantiam, subd.: Bonus et simul inordinatus, adeoque nonnisi per nominum abusionem bonus dicitur, concedo; bonus est proprie et in genere moris, nego. Itaque juxta Jansenianos timor ab aliquo charitatis initialis motu praecisus, semper vitiosus est defectu debitae ad Deum relationis. . . Nihilominus timorem hunc bonum dicunt secundum se, dum etiam eum inordinatum esse fatentur, quod iis qui sectae illius dictionarium nesciunt, mirum videri possit. ‘Timor gehennae’, ait Jansenius sub finem capitis 21, ‘secundum seipsum bonus est, sive dicatur ordinatus, sive inordinatus. Ordinatum dicunt, quando plus culpa timetur quam poena: inordinatum, quando plus poena quam culpa, quem etiam servilem dicere solent’. Egregiam porro bonitatem, quae reperitur in actu inordinato, et per inordinationem hanc peccaminoso; in actu qui cum non sit a charitate, necessario est a cupiditate, quae ubicumque regnat, ‘omnes’ hominis ‘actiones corrumpit’, teste Quesnello, propos. 45: ‘Accipe nunc Danaum insidias’, etc.”¹⁸

Jansenistae doctrinam sui magistri determinant in sequentibus propositionibus, damnatis ab *Alexandro VIII* in decreto S. Officii, 7 dec. 1690:

Prop. 7: “Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio vel mundi: si Dei, caritas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est” (Denz. 1297).

Prop. 10: “Intentio, qua quis detestatur malum et prosequitur bonum mere, ut coelestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens” (Denz. 1300).

¹⁷Rotomagi, 1652, t. 3, p. 247.

¹⁸“De Poenitentia, pars 2, c. 4, a. 3, n. 384, in Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 260.

Prop. 11: ‘Omne, quod non est ex fide Christiana supernatural!, quae per dilectionem operatur, peccatum est’ (Denz. 1301).

Prop. 13: “Quisquis etiam aeternae mercedis intuitu Deo famulatur, caritate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur” (Denz. 1303).

Prop. 14: “Timor gehennae non est supernaturalis” (Denz. 1304),

Prop. 15: “Attritio, quae gehennae et poenarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis” (Denz. 1305).

Quesncl (fl1719), celeberrimus inter Jansenii discipulos, has propositiones emisit, a *Clemente XI* damnatas, in Constit. “Unigenitus” a. 1713:

Prop. 44: “Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostrae nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur, et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui, quod ad Deum referendum est, non refert et propter hoc ipsum fit malus” (Denz. 1394).

Prop. 45: “Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas omnesque actiones ejus corrumpat” (Denz. 1395).

Prop. 47: “Oboedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est caritas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria eius finis, tunc purum est, quod apparet exterius; alioquin non est nisi hypocrisis aut falsa iustitia” (Denz. 1397).

Prop. 48: “Quid aliud esse possumus, nisi tenebrae, nisi aberratio et nisi peccatum, sine fidei lumine, sine Christo et sine caritate?” (Denz. 1398).

Prop. 50: “Frustra clamamus ad Deum: Pater mi, si spiritus caritatis non est ille qui clamat” (Denz. 1400).

Prop. 60: “Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem” (Denz. 1410).

Prop. 61: “Timor nonnisi manum cohibet, cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore iustitiae non ducitur” (Denz. 1411).

Prop. 62: “Qui a malo non abstinet nisi timore poenae, illud committit in corde suo et iam est reus coram Deo” (Denz. 1412).

Prop. 67: “Timor servilis non sibi repraesentat Deum nisi ut dominum durum, imperiosum, iniustum, intractabilem” (Denz. 1417).

Cone. Pistoriense (a. 1786) easdem jansenianas doctrinas sollemniter professum est, quas tribus sequentibus propositionibus expressit ac damnavit *Pius VI* in Constit. “Auctorem fidei” a. 1794:

Prop. 23: “Doctrina synodi de duplici amore dominantis cupiditatis et caritatis dominantis enuntians, hominem sine gratia esse sub vir-

tute peccati ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere; quatenus insinuat, in homine, dum est sub servitute sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem huius influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur, aut opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacunque ratione fiant, sint peccata: quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati: — falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut haereticum, iterum in Baio damnatum art. 40” (Denz. 1523).

Prop. 24: “Qua vero parte inter dominantem cupiditatem et caritatem dominantem nulli ponuntur affectus medii, a natura ipsa insiti suapteque natura laudabiles, qui una cum amore beatitudinis naturalique propensione ad bonum ‘remanserunt velut extrema lineamenta et reliquiae imaginis Dei’ (ex S. August, de spir. et litt. c. 28); perinde ac si ‘inter dilectionem divinam, quae nos perducit ad regnum, et dilectionem humanam illicitam, quae damnatur’, non daretur ‘dilectio humana licita, quae non reprehenditur’ (ex S. August, serm. 349 de car., edit. Maurin.):—falsa, alias damnata” (Denz. 1524).

Prop. 25: “Doctrina, quae timorem poenarum generatim perhibet ‘dumtaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum’; quasi timor ipse gehennae, quam fides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernaturale ac motus a Deo inspiratus praeparans ad amorem iustitiae: — falsa, temeraria, perniciosa, divinis donis iniuriosa, alias damnata, contraria doctrinae Concilii Tridentini, tum et communi Patrum sententiae, ‘opus esse’, iuxta consuetum ordinem praeparationis ad iustitiam, ‘ut intret timor primo, per quem veniat caritas: timor medicamentum, caritas sanitas’ (ex S. August, in [I.] epist. Io. c. 4, tract. 9: In Io. evang, tract. 41, n. 10; Enarr. in psalm. 127, n. 7; Serm. 157 de verbis Apost. n. 13; Serm. 161 de verbi Apost. n. 8; Serm. 349 de caritate n. 7)” (Denz. 1525).

3. *RATIONALISTAE et moderni liberales Protestantes*, inter quos nominatin'! *Harnack* (loc. supra cit. in p. 247), ex principiis kantianis docent bonum esse amandum tantummodo ratione sui, ac ideo omnem actum, cui admisceatur amor praemii vel timor poenae, qualis est contritio formidolosa, esse infra ordinem moralitatis. Quod quidem logice cohaeret cum eorum doctrina, supra relata in art. 10 et 11, circa indolem et moralitatem Poenitentiae.

4. Inter sic dictos theologos *CONTRITIONISTAS* non defuerunt qui explicite vel implicite attritionem formidolosam ut malam condemnaverint; ita *Hadrianus* (Quodl., q. 2) negavit detestationem pec-

cati ex timore inferni esse bonam; *Almainus* (Moral., tract. 1, c. 3) docuit eam esse peccatum veniale; alii, quamvis eam dixerint honestam ex parte ipsius actus, docuerunt tamen illi necessario coniungi affectum peccati ex parte subjecti, quo aequivalenter destruitur prima eorum assertio.

PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica. *De fide* solemniter definita in Cone. Trid.

Documenta Ecclesiae.

Leo X in Bulla “Exurge Domine” a. 1520 damnavit prop. 6 *Lutheri* (cit. in tom. 1, p. 265), directe excerptam ex ejus Sermone de Poenitentia a. 1518 (supra cit. in p. 248), quam ipse docuit ac defendit etiam in opere De captiv. babylon. et in Assertionem omnium articulorum M. Lutheri per bullam Leonis X novissimam damnatorum (a. 1520).

Cone. Trid., sess. 14, can. 5 (cit. in tom. 1, p. 264 sq.), eandem Lutheri sententiam solemniter damnavit, definiens imperfectam attritionem, etiam formidolosam, esse “verum et utilem dolorem, et praeparare ad gratiam”. Quam doctrinam sic explicitius declarat in *cap. 4*:

“Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniae, declarat non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsus, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitae ad lonae praedicationem plenam terroribus poenitentiam egerunt et misericordiam a Domino impetrarunt [cf. Ion 3]. Quamobrem falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint, sacramentum poenitentiae absque bono motu suscipientium gratiam conferre, quod nunquam Ecclesia Dei docuit nec sensit. Sed et falso docent contritionem esse extortam et coactam, non liberam et voluntariam” (Denz. 898).

Jam in *sess. 6* Concilium damnaverat tum generalem Novatorum doctrinam de pravitate omnium operum quae ab homine fiunt ante iustificationem, tum peculiarem assertionem de pravitate metus gehennae:

Can. 7: “Si quis dixerit, opera omnia, quae ante iustificationem fiunt.

quacunque ratione facta sint, vere esse peccata vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare: A.S.” (Denz. 817).

Can. 8: “Si quis dixerit, gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo, confugimus vel a peccando abstinemus, peccatum esse aut peccatores peiores facere: A.S.” (Denz. 818).

Can. 31: “Si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu aeternae mercedis bene operatur: A.S.” (Denz. 841).

Caput 6: “Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati divina gratia et adiuti . . . , peccatores se esse intelligentes, a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo . . . propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem, hoc est, per . . . poenitentiam. . . De hac dispositione scriptum est: . . . ‘Timor Domini expellit peccatum’ [Eccli. 1, 27]” (Denz. 798).

Pius V, Alexander VIII, Clemens XI, Pius VI, in documentis supracitatis, doctrinam Concilii defenderunt ac determinarunt, condemnantes falsas interpretationes baianas et jansenianas.

CONCLUSIO

Attritio formidolosa, seu dolor conceptus ex timore simpliciter servili, est honesta et utilis ad salutem.

Probatur 1. *EX SCRIPTURA.*

In sacris litteris frequentissime motus timoris commendatur ut quid salutare, ut initium sapientiae (Psal. 110, 10; Prov. 1, 7; Eccli. 1, 16. 25), ut plenitudo et corona sapientiae (Eccli. 1, 20. 22; 24, 24), ut medium perseverandi in bonum et abstinendi a peccato (Exod. 20, 20; Prov. 14, 27; Eccli. 2, 6; 5, 4-9; Psal. 18, 10; Joan. 5, 4; Phil. 2, 12), denique ut motivum poenitentiae et conversionis (Psal. 84, 5 sq.; Eccli. 1, 27; 2, 22; 5, 5; Jerem. 31, 18 sq.; Matth. 10, 28; Luc. 3, 7 sq.; 13, 3. 5; Rom. 2, 5 sq.; Apoc. 2, 5 sq.). *Jonas* (4. 5. 10), *Io. Baptista* (Luc. 3, 7 sq.) et *Christus* ipse (Luc. 13, 3. 5), ex motivo timoris ad poenitentiam impellebant.

Cum igitur, juxta Scripturam, timor sit aliquid bonum et salutare, actus attritionis nequaquam vitiari potest ex hoc praecise quod concipiatur ex motivo timoris, sed tantum ex hoc quod ipse timor vitietur aliunde, seu ex adjuncta ratione servilitatis, qua timor assumatur ut unicum et ultimum motivum, procedens ex amore proprii boni, tanquam ultimi finis.

Exod. 20, 20: “Nolite timere; ut enim probaret vos venit Deus, et ut terror illius esset in vobis, et non peccaretis.”

Psal. 2, 11: “Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore.”

Psal. 18, 10: “Timor Domini sanctus, permanens in saeculum saeculi”.

Psal. 33, 12: “Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos.”

Psal. 84, 5 sq.: “Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis. Numquid in aeternum irasceris nobis?”

Psal. 110, 10: “Initium sapientiae timor Domini”.

Psal. 118, 120: “Confige timore tuo carnes meas; a iudiciis enim tuis timui.”

Prov. 1, 7: “Timor Domini principium sapientiae”.

Prov. 14, 27: “Timor Domini fons vitae, ut declinent a ruina mortis.”

Prov. 15, 27. 33: “Per misericordiam et fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis a malo. . . Timor Domini disciplina sapientiae”.

Eccli. 1, 16. 20. 22. 25. 27: “Initium sapientiae timor Domini. . . Plenitudo sapientiae est timere Deum. . . Corona sapientiae timor Domini. . . Radix sapientiae est timere Dominum. . . Timor Domini expellit peccatum; nam qui sine timore est non potest justificari” (cf. 11. 12. 13. 17. 19).

Eccli. 2, 6: “Serva timorem illius, et in illo veterasce.”

Eccli. 2, 22: “Si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum” (cf. 1. 7. 8. 9. 10. 18. 19. 20. 21).

Eccli. 5, 5: “De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adjicias peccatum super peccatum” (cf. 5, 4-9).

Eccli. 7, 40: “Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.”

Eccli. 24, 24: “Ego mater pulchrae dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctae spei.”

Eccli. 25, 13-16: “Quam magnus qui invenit sapientiam et scientiam! sed non est super timentem Dominum. Timor Dei super omnia se superposuit. Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei: qui tenet illum cui assimilabitur? Timor Dei initium dilectionis ejus”.

Jerem. 31, 18 sq.: “Castigasti me, et eruditus sum . . . egi poenitentiam”.

Matth. 10, 28: “Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam” (cf. *Augustinum*, Serm. 161, 8).

Lue. 3, 7 sq.: “Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae”.

Luc. 13, 3. 5: “Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. .. Si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.”

Joan. 5, 14: “Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat”.

Rom. 2, 5 sq.: “Secundum autem duritiam tuam, et impenitens cor. thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus”.

Phil. 2, 12: “Cum metu et tremore vestram salutem operamini”.

Apoc. 2, 5: “Memor esto itaque unde excideris, et age poenitentiam, et prima opera fac. Sin autem, venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.”

Probatur 2. *EX PATRIBUS.*

Patres timorem continuo inculcant ut quid maxime salutare, non solum in genere vel ut medium ad perseverandum in via salutis, sed etiam et instanter ut medium poenitentiae et conversionis; in quo quidem eminet ipse *Augustinus*, quem inepte Jansenistae in suas partes conclamant.

Tertullianus, De Poenitentia, 2: “Si Dei ac per hoc rationis quoque compotes [gentiles poenitentiam] agerent . . . modum . . . poenitendi temperarent . . . , timentes Dominum scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla. Ubi emendatio nulla, poenitentia necessario vana: quia caret fructu suo, cui eam Deus sevit, id est hominis saluti” (M.L. 1, 1338).

Ibid. 5: “Si idcirco te deliquisse poenituerat, quia Dominum coeperas timere, cur quod metus gratia gessisti rescindere maluisti, nisi quia metuere desisti? Neque enim timorem alia res, quam contumacia subvertit” (M.L. 1, 1235).

Ibid. 12: “Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi exomologesis exstinguit: et poenae prius magnitudinem imaginare, ut de remedii adeptione non dubites” (M.L. 1, 1358).

Clemens Alex., Strom. 7, 12, 78, 7 et 79, 1: “Justitia est duplex, una quidem propter caritatem, altera vero propter metum. Dictum quidem certe est: ‘Timor Domini castus, permanens in saeculum saeculi’; qui enim convertuntur a timore ad fidem et iustitiam, permanent in saeculum; iam vero abstinentiam a malis operatur timor” (C.B, 3, 56).

Gregorius Nyss., In Cant. Canticorum, hom. 1: “Qui enim ‘vult omnes esse salvos et venire ad agnitionem veritatis’, ostendit hic perfectissimum et beatum modum salutis, eum dico qui fit per caritatem. Nam nonnullis fit etiam salus per timorem, quando, intuentes ad minas supplicii gehennae, separamur a malo. Sunt etiam aliqui qui propter spem mercedis repositam iis qui pie vixerint, se recte et ex virtute

gerunt, non caritate bonum possidentes, sed expectatione remunerationis" (M.G. 44, 765).

Chrysostomus, Ad populum Antiochenum, de statuis, Rom. 15, 1: "Quid gehennae gravius? Sed huius metu nihil utilius; gehennae namque timor regni nobis affert coronam. . . Nihil enim tantum peccata consumit, virtutemque crescere facit et germinare, quantum assidui timoris natura" (M.G. 49, 154).

Gregorius M., In I Reg., 1. 5, n. 11: "Poenitentis mens tunc bene dirigitur, si divina judicia metuat et de Dei omnipotentis miseratione confidat. Timor quidem sine spe in desperationem praecipitat, sed, cum spei conjungitur, salutem mentis operatur. Quare et summo studio invigilare optimus doctor debet, ut peccantem terreat; et territum ad spem veniae reducat, quatenus per metum peccare desinat, et, per spem impetrandae indulgentiae, divinae misericordiae portum quaerat" (M.L. 79, 332).

In Ezech., 1. 2, hom. 10, cit. in art. 23 (p. 5).

Cf. *Basilium*, Hom. 7; *Ambrosium*, In Psal. 118, 120; Serm. 15, 37. 38. 40; *Hieronymum*, In Malach. 1, 6; *Chrysostomum*, In Rom., hom. 5, 6; *Gregorium M.*, in Evang., 34, 16; Moral., 24, 6, 10; Dial. 3, 34.

AUGUSTINUS nullatenus Jansenistis favet, quantumvis mirandas quasdam expressiones proferat (de quibus erit sermo in resp. ad obj. 2), sed e contrario invictus est assertor ac defensor honestatis, utilitatis et supernaturalitatis timoris et attritionis formidolosae.

Distinguit quatuor timores, ut diximus in Statu Quaestionis.

Timorem poenae aeternae, quem ipse primus "servilem" vocat, sollicite distinguit et opponit timori mundano qui est "timor falsus" (Serm. 161, 5, 5), quippe qui sit "timor hominum, non Dei" (De s. virg. 38, 39).

Urget necessitatem illius timoris: "Plane time, nihil melius times; nihil est quod magis timere debeas" (Serm. 161, 8, 8); "Nisi timore incipiat homo Deum colere, non perveniet ad amorem" (In Psal. 149, 15).

Defendit ejus honestatem: "Cum ergo Dominus timorem incusserit . . . dicturus ego sum. Male times? Ista non dicam. Plane time, nihil melius times" (Serm. 161, 8, 8).

Eum dicit bonum et utilem: "Nihil melius times" (ibid.); "Bonus est iste timor, utilis est" (In Psal. 127, 8).

Eum dicit "sine dubio magnum Dei donum" (De gratia et lib. arb., 18, 39).

Ejus salutarem vim ostendit, docens quod ipse, utut servilis, est "servus charitatis" (Serm. 156, 13, 14); facit ut homines "contineant

se a peccato” et inde in eis generetur “consuetudo justitiae” (In Psal. 127, 7); introducit in animam charitatem “sicut videmus per setam introduci linum” (In 1 Joan., tract. 9, 4); introducit Christum (In Psal. 141,4: “Per timorem ignis aeterni Christus intrat”); manet etiam in justis una cum charitate imperfecta (In 1 Joan., tract. 9, 4), ita tamen ut sit “major . . . peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium [ad patriam]” (Serm. 348, 3, 4); ac ita “non solum inchoat sed etiam perficit sapientem” (De div. quaest. 83, q. 36, n. 1 et 4).

De diversis quaest. 83, quaestio 36, n. 1 et 4: “Charitatis autem venenum est. spes adipiscendorum aut retinendorum temporalium. Nutrimentum ejus est, imminutio cupiditatis; perfectio, nulla cupiditas. Signum profectus ejus, imminutio timoris; signum perfectionis ejus, nullus timor: quia et ‘radix est omnium malorum cupiditas’ (I Tim. vi, 10); et, ‘consummata dilectio foras mittit timorem’ (I Joan, iv, 18). Quisquis igitur eam nutrire vult, instet minuendis cupiditatibus. Est autem cupiditas, amor adipiscendi aut obtinendi temporalia. Hujus minuendae initium est Deum timere, qui solus timeri sine amore non potest. Ad sapientiam enim tenditur et nihil verius eo quod dictum est, ‘Initium sapientiae timor Domini’ (Eccli. 1. 16). . . Devicta ista cupiditate, cavenda superbia est. Difficile est enim ut dignetur consociari hominibus, qui eis placere jam non desiderat, et plenum se virtutibus putat. Itaque adhuc necessarius est timor, ne illud etiam quod videtur habere, auferatur ab eo (Math, xxv, 29); et manibus ac pedibus ligatis mittatur in tenebras exteriores (Id. xxii, 13). Quapropter Dei timor non solum inchoat, sed etiam perficit sapientem. Is est autem qui summe diligit Deum, et proximum tanquam se ipsum” (M.L. 40, 25 sq.).

De gratia et libero arbitrio, 18, 39: “Ad Timotheum dicit: ‘Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et charitatis et continentiae’ (II Tim. i. 7). In quo sane Apostoli testimonio cavere debemus, ne nos arbitremur non accepisse spiritum timoris Dei, quod sine dubio magnum est Dei donum, de quo dicit propheta Isaias: ‘Requiescet super eum spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, spiritus timoris Domini’ (Isai. xi, 2, 3). Non quo timore Petrus Christum negavit, sed illius timoris spiritum accepimus, de quo dicit ipse Christus: ‘Eum timete, qui habet potestatem et animam et corpus perdere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete’. Hoc autem dixit, ne illo timore negaremus eum, quo turbatus est Petrus. Hunc enim auferri voluit a nobis, cum prius dixit: ‘Nolite timere eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant’ (Luc. xii, 5, 4). Hujus timoris non accepimus spiritum, sed virtutis et charitatis et continentiae” (M.L. 44, 904 sq.).

De sancta virginitate, 38, 39: “Bonum est tibi, o anima virginalis, ut sic quomodo virgo es, sic omnino servans in corde quod renata es, servans in carne quod nata es, concipias tamen a timore Domini et parturias spiritum salutis (Isai. xxvi, 18). ‘Timor’ quidem ‘non est in charitate, sed perfecta’, sicut scriptum est, ‘charitas foras mittit timorem’ (I Joan, iv, 18): sed timorem hominum, non Dei; timorem temporalium malorum, non divini in fine iudicii. ‘Noli altum sapere, sed time’ (Rom. xi. 20). Ama Dei bonitatem, time severitatem: utrumque te superbam esse non sinit. Amando enim times, ne amatum et amantem graviter offendas. Nam quae gravior offensio, quam ut superbia illi displiceas, qui propter te superbis displicuit? Et ubi magis esse debet ‘timor’ ille ‘castus permanens in saeculum saeculi’ (Psal. xviii, 10), quam in te, quae non cogitas quae sunt mundi, quomodo placeas conjugii; sed quae sunt Domini, quomodo placeas Domino (I Cor. vii, 32)? Ille alius timor non est in charitate: iste autem castus non recedit a charitate. Si non amas, time ne percas: si amas, time ne displiceas. Illum timorem charitas foras mittit: cum isto

intro currit. Dicit apostolus etiam Paulus: 'Non enim accepimus spiritum servitutis iterum in timorem; sed accepimus Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater' (Rom. viii, 15). Illum eum timorem credo dicere, qui datus erat in Vetere Testamento, ne amitterentur temporalia bona, quae Deus promiserat nondum sub gratia filiis, sed sub Lege adhuc servis. Est etiam timor ignis aeterni, propter quem devitandum Deo servire, nondum est utique perfectae charitatis. Aliud est enim desiderium praemii, aliud formido supplicii" (M.L. 40, 418).

In Psal. 79, 13: "Itaque, fratres mei, ad omne recte factum amor et timor ducit: ad omne peccatum amor et timor ducit. Ut facias bene, amas Deum, et times Deum: ut autem facias male, amas mundum, et times mundum. Haec duo convertantur ad bonum: amabas terram, ama vitam aeternam; timebas mortem, time gehennam" (M.L. 36, 1026).

In Psal. 127, 7 sq.: "Timeamus Dominum timore casto, timore permanente in saeculum saeculi. Est enim alius timor quem charitas excludit, dicente Joanne, 'Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem' (I Joan, iv, 18). Non de omni timore dicit quia mittitur foras a charitate; habes enim psalmum dicentem, 'Timor Domini castus, permanens in saeculum saeculi' (Psal. xviii, 10). Alius ergo timor permanet, alius excluditur. Timor qui excluditur, castus non est; qui autem permanet, castus est. Quis est timor qui excluditur? Dignamini advertere. Aliqui propterea tantum timent, ne aliquid mali in terra patiantur, ne illis aegritudo accidat, ne damnum, ne orbitas, ne alicujus amissio chari, ne exsilium, ne damnatio, ne career, ne aliqua tribulatio; propterea timent et tremunt: adhuc iste timor non est castus. Adhuc audi. Alius non in hac terra pati timet, sed gehennas timet, unde terruit et Dominus. . . (Mare, ix, 43). Audiunt haec homines; et quia vere futura sunt impiis, timent, et continent se a peccato. Timent quidem, sed non amant justitiam. Cum autem per timorem continent se a peccato, fit consuetudo justitiae, et incipit quod durum erat amari, et dulcescit Deus: et jam incipit homo propterea juste vivere, non quia timet poenas, sed quia amat aeternitatem. Exclusus est ergo timor a charitate; sed successit timor castus. . . Castus ergo timor, fratres mei, hoc habet; venit de amore. Ille autem timor nondum castus, praesentiam et poenas timet. Timore facit quidquid boni facit; non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est iste timor, utilis est; non quidem permanebit in saeculum saeculi: sed nondum est ille castus permanens in saeculum saeculi" (M.L. 37, 1680-1682).

In Psal. 141, 4: "Quid est autem claudere ostium [diabolo]? Hoc ostium tanquam duas habet valvas; cupiditatis, et timoris. Aut cupis aliquid terrenum, et hac intrat; aut times aliquid terrenum, et hac intrat. Timoris ergo et cupiditatis januam claude contra diabolum, aperis ad Christum. Quomodo ipsas valvas aperis ad Christum? Cupiendo regnum coelorum, timendo ignem gehennarum. Per cupiditatem saeculi diabolus intrat, per desiderium vitae aeternae Christus intrat: per timorem poenarum temporalium diabolus intrat, per timorem ignis aeterni Christus intrat" (M.L. 37, 1833).

In Psal. 149, 15: "Audistis modo apostolum Joannem: 'Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem, quia timor tormentum habet' (I Joan, iv, 18). Hoc est vinculum ferreum. Et tamen nisi timore incipiat homo Deum colere, non perveniet ad amorem. Initium sapientiae timor Domini (Psal. 110, 10). Incipit ergo a vinculis ferreis, finitur ad torquem aureum. Dictum est enim de Sapientia, 'Et torquem aureum circa tuam cervicem' (Eccli. vi, 25). Non tibi imponeret torquem aureum, nisi primo in compedibus ferreis te alligasset. Coepisti a timore, consummaris ad sapientiam. Quam multi sunt qui propterea nolunt male facere, quia gehennas timent, quia cruciatus timent? Nondum amant justitiam . . . sed timent poenam; et timendo poenam, jam acceperunt compedes, et in vinculis ferreis erudiuntur" (M.L. 37, 1058 sq.).

In Joan., tract. 43, 7: “Quid de duobus timoribus? Est timor servilis, et est timor castus; est timor ne patiaris poenam, est alius timor ne amittas justitiam. Timor ille ne patiaris poenam, servilis est. Quid magnum est timere poenam? Hoc et nequissimus servus, hoc et crudelissimus latro. Non est magnum timere poenam, sed magnum est amare justitiam. Qui ergo amat justitiam, nihil timet? Timet plane: non ne incidat in poenam, sed ne amittat justitiam. Fratres mei, credite, et conjicite ex eo quod amatis. Amat aliquis vestrum pecuniam. Putas, invenio aliquem qui non amet? Ex hoc tamen ipso quod amat, intelligat quod dico. Timet damnum: quare timet damnum? Quia pecuniam diligit. Quantum amat pecuniam, tantum timet ne perdat pecuniam. Ergo invenitur aliquis amator justitiae, qui plus in corde damnum pertimescat, qui plus timeat exspoliari justitia, quam tu pecunia. Ipse est timor castus, ipse permanet in saeculum saeculi: non eum tollit charitas, nec foras mittit, sed magis complectitur, et comitem tenet simul et possidet. Venimus enim ad Dominum, ut videamus facie ad faciem: ibi timor castus nos servat; timor enim ille non perturbat, sed confirmat. Timet mulier adultera ne vir ejus veniat, timet et casta ne vir ejus abscedat” (M.L. 35, 1708).

In 1 Joan., tract. 9, 4-6: “Unde intelligitur perfecta charitas? ‘Timor non est in charitate’. Quid ergo dicimus de illo qui coepit timere diem judicii? Si perfecta in illo esset charitas, non timeret. Perfecta enim charitas faceret perfectam justitiam, et non haberet quare timeret: imo haberet quare desideraret ut transeat iniquitas, et veniat regnum Dei. Ergo ‘timor non est in charitate’. Sed in qua charitate? Non in inchoata. In qua ergo? ‘Sed perfecta’, inquit, ‘charitas foras mittit timorem’. Ergo incipiat timor; ‘quia initium sapientiae timor Domini’. Timor quasi locum praeparat charitati. Cum autem coeperit charitas habitare, pellitur timor qui ei praeparavit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit; et quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Major charitas, minor timor; minor charitas, major timor. Si autem nullus timor, non est qua intret charitas.

“Sicut videmus per sctam introduci linum, quando aliquid suitur; seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum: sic timor primo occupat mentem, non autem ibi remanet timor, quia ideo intravit, ut introduceret charitatem. . . Stimulat timor: sed noli timere; intrat charitas quae sanat quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum; putredinem tollit, et quasi videtur vulnus augere. Ecce putredo quando erat in corpore, minus erat vulnus, sed periculosum: accedit ferramentum medici; minus dolebat illud vulnus, quam dolet modo cum secatur. Plus dolet cum curatur, quam si non curaretur; sed ideo plus dolet accedente medicina, ut nunquam doleat succedente salute. Occupet ergo cor tuum timor, ut inducat charitatem; succedat cicatrix ferramento medici. Talis est medicus, ut nec cicatrices appareant: tum tantum subde te dexteræ ipsius. Nam si sine timore es, non poteris justificari. Sententia dicta est de Scripturis: ‘Nam qui sine timore est, non poterit justificari’ (Eccli. 1, 28). Opus est ergo ut intret timor primo, per quem veniat charitas. Timor medicamentum, charitas sanitas. ‘Qui autem timet, non est perfectus in dilectione.’ Quare? ‘Quia timor tormentum habet,’ quomodo sectio medici tormentum habet.

“Est autem alia sententia, quae videtur huic esse contraria, si non habeat intellectorem: dicitur enim quodam loco in Psalmo, ‘Timor Domini castus, permanens in saeculum saeculi’ (Psal. 18, 10). Aeternum quemdam timorem nobis ostendit, sed castum. Quod si ille aeternum nobis timorem ostendit, numquid contradicit illi forte ista Epistola quae dicit, ‘Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem?’ Interrogemus ambo eloquia Dei. Spiritus unus est, etsi codices duo. . . Est ergo ibi quaedam consonantia, est quaedam concordia, sed auditorem desiderat. . . Non sine causa hic addidit, ‘castus’, illic non addidit: nisi quia est timor alius qui dicitur castus, est autem alius qui non dicitur castus. Discernamus istos duos timores, et intelligamus consonantiam. . . Sunt homines qui propterea timent Deum, ne mittantur in gehennam, ne forte ardeant cum diabolo in igne

aeterno. Ipse est timor ille qui introducit charitatem: sed sic venit ut exeat. Si enim adhuc propter poenas times Deum, nondum amas quem sic times. Non bona desideras, sed mala caves. Sed ex eo quod mala caves corriges te, et incipis bona desiderare. Cum bona desiderare coeperis, erit in te timor castus. Quis est timor castus? Ne amittas ipsa bona. Intendite. Aliud est timere Deum, ne mittat te in gehennam cum diabolo; aliud est timere Deum, ne recedat a te. Ille timor quo times ne in gehennam mittaris cum diabolo, nondum est castus; non enim venit ex amore Dei, sed ex timore poenae: cum autem times Deum, ne deserat te praesentia ejus; amplecteris cum, ipso frui desideras.

“Non potest melius explanari quid intersit inter duos istos timores, unum quem foras mittit charitas, alterum castum qui permanet in saeculum saeculi, nisi ponas duas mulieres maritatas, quarum unam ita constituas volentem facere adulterium, delectari nequitia, sed timere ne damnetur a marito. Timet maritum, sed quia adhuc amat nequitiam, ideo timet maritum: huic non grata, sed onerosa est mariti praesentia; et si forte vivit nequiter, timet maritum ne veniat. Tales sunt qui timent ne veniat dies judicii. Fac alteram amare virum, debere illi castos amplexus, nulla se adulterii immunditia maculare; optat praesentiam viri. Et quomodo discernuntur duo isti timores? timet illa, timet et illa. Interroga; quasi unum tibi respondent: interroga illam, Times virum? respondet, Timeo. Interroga et illam si timeat virum; respondet, Timeo. Una vox est, sed diversus animus. Jam ergo interrogentur, Quare? Illa dicit, Timeo virum ne veniat: illa dicit, Timeo virum ne discedat. Illa dicit, Timeo ne damner: illa dicit, Timeo ne deserar. Pone hoc in animo Christianorum, et invenis timorem quem foras mittit charitas, et alium timorem castum permanentem in saeculum saeculi” (M.L. 35, 2047-2049).

Serm. 32, 13: “Diximus autem, fratres, eum dare locum diabolo, qui illi aperit januas cupiditatis aut timoris: sed cupiditatis cujus, aut timoris cujus? Nam et regnum coelorum cupimus, et gehennam timemus. Sed quomodo illae januae, cupiditas rerum temporalium, et timor poenarum temporalium trahit plerumque ad nequitiam, et dat locum diabolo: sic cupiditas rerum aeternarum, et timor poenarum aeternarum facit locum in corde verbo Dei” (M.L. 38, 201).

Serm. 156, 13, 14: “Jam ergo non in timore, sed in dilectione; ut non servi, sed filii simus. Qui enim adhuc bene agit, quia poenam timet, Deum non amat, nondum est inter filios: utinam tamen vel poenam timeat. Timor servus est, charitas libera est; et ut sic dicamus, timor est servus charitatis. Ne possideat diabolus cor tuum, praecedat servus in corde tuo, et servet dominae venturae locum. Fac, fac vel timore poenae, si nondum potes amore justitiae. Veniet domina, et servus abscedet: quia ‘consummata charitas foras mittit timorem’ (I Joan, iv, 18), ‘Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore’. Novum Testamentum est, non vetus. ‘Vetera transierunt, et ecce nova facta sunt omnia: omnia autem ex Deo’ (II Cor. v, 17, 18)” (M.L. 38, 857).

Serm. 161, 5, 5; 7, 8; 9, 9: “Melius audeo Christum vera dicentem, quam te timore falso murmurantem. Ipse enim Dominus dicit: ‘Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere’ (Matth. x, 28). . . Ex his ergo quae in hoc tempore homines timent, conjiciant quae timere debeant. Timet enim carcerem, et non timet gehennam? Timet quaestionarios tortores, et non timet infernales angelos? Timet cruciatum temporalem, et non timet poenas ignis aeterni? Postremo timet ad modicum mori, et non timet in aeternum mori? . . .

“Cum . . . Dominus timorem incusserit, et vehementer incusserit, et repetendo verbum comminationem geminaverit, dicturus ego sum, Male times? Ista non dicam. Plane time, nihil melius times; nihil est quod magis timere debeas. Sed interrogo te: Si non te videret Deus, quando facis, nec quisquam te convinceret in iudicio illius, faceres? Tu te vide. Non enim potes ad verba omnia mea respondere, inspice te ipsum. Faceres? Si faceres, ergo poenam times, castitatem nondum amas, charitatem nondum habes: *serviliter times*; formido est mali, nondum dilectio boni.

Sed time tamen, ut ista formido custodiat te, ut perducatur ad dilectionem. Timor enim iste, quo gehennam times, et ideo mala non facis, continet te; et sic volentem peccare animum interiore non sinit. Est enim quidam *custos timor, quasi paedagogus legis*; littera est minans, nondum gratia juvans. Custodiat tamen te timor iste, dum non facis timendo, et veniet charitas; intrat in cor tuum, et quantum illa intrat, tantum timor exit. Timor enim id agebat, ne faceres: charitas id agit, ut nolis facere, etiam si impune possis admittere. . .

“Servilis timor est, quo times cum diabolo arderi: timor castus est, quo times Deo displicere. Considerate, charissimi, et ipsos humanos interrogate affectus. Timet servus offendere dominum suum, ne jubeat eum verberari, jubeat in compedes mitti, jubeat carcere includi, jubeat eum pistrino conteri. Haec timens servus non peccat: sed quando senserit absentes oculos domini sui, nec habuerit testem a quo possit convinci, facit. Quare facit? Quia poenam timebat, non justitiam diligebat. Vir autem bonus, vir justus, homo liber (nam solus justus est liber; omnis enim qui facit peccatum, servus peccati est [Joan, viii, 34]), delectatur ipsa justitia: et si possit sine teste peccare, testem reformidat et Deum: et si possit audire Deum dicentem sibi, Video te cum peccas, non te damnabo, sed displices mihi: ille nolens displicere oculis patris, non formidolosi judicis, timet, non ne damnetur, non ne puniatur, non ne crucietur; sed ne offendant gaudium paternum, ne displiceat oculis amantis. Si enim amat ipse, et amantem sui dominum sentit, non facit quod displicet amanti se” (M.L. 880-883).

Serm. 348, 1, 1; 3, 4: “Non dubito, dilectissimi fratres, insitum esse cordibus vestris timorem Dei, quo ad veram et solidam fortitudinem perducamini. Cum enim fortis ille dicatur, qui neminem timet; perverse fortis est, qui primo Deum non vult timere, ut timendo audiat, audiendo diligit, et diligendo non timeat. Tunc erit vere fortissimus, non superba duritia, sed secunda justitia. Sic etiam scriptum est, “Timor Domini, spes fortitudinis” (Prov. xiv, 26). Cum enim timetur poena quam minatur, discitur amari praemium quod pollicetur: ac sic per timorem poenae bona vita retinetur; per bonam vitam bona conscientia comparatur, ut per bonam conscientiam nulla poena timeatur. Quapropter discat timere, qui non vult timere. Discat ad tempus esse sollicitus, qui semper vult esse securus. Ut enim dicit Joannes, ‘Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem’ (I Joan, iv, 18). Dixit sane, et veraciter dixit. Si ergo habere non vis timorem, prius vide utrum jam perfectam habeas charitatem, quae foras mittit timorem. Si vero ante istam perfectionem timor excluditur, superbia inflat, non charitas aedificat. Nam sicut in bona valetudine fames non fastidio, sed cibo pellitur; ita in bona mente timor non vanitate, sed charitate pellendus est. . .

“Timeat . . . Christianus, antequam perfecta charitas foras mittat timorem: credat et intelligat se peregrinari a Domino, quamdiu vivit in corpore quod corrumpitur et aggravat animam. Tanto minor sit timor, quanto patria quo tendimus propior. Major enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium. Sic et timor perducit ad charitatem. et perfecta charitas foras mittit timorem. Timeat autem Christianus, non eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant; sed eum qui habet potestatem et corpus et animam in gehennam ignis occidere (Luc. xii, 4. 5). Est autem alius ‘timor Domini, castus, permanens in saeculum saeculi’ (Psal. xviii, 10). Non ergo eum perfecta charitas foras mittit, alioquin non permaneret in saeculum saeculi: nec frustra, cum dictum esset, ‘Timor Domini’, additum est ‘castus’; atque ita conjunctum est, ‘permanens in saeculum saeculi’. Quare, nisi quia ille timor, quem foras charitas mittit, propterea pungit animam, ne amittatur aliquid, quod in creatura diligitur, vel ipsa salus et requies corporalis, aut aliquid talis post mortem? Propterea enim timentur et apud inferos poenae et dolores ac tormenta gehennarum. Cum vero cavet anima, ne Deus illam desertus deserat, timor est castus permanens in saeculum saeculi” (M.L. 39, 1526-1529).

Probatur 3. *EX AUCTORITATE S. THOMAE* (contra Jansenistas aut theologos Contritionistas).

In *q. 85, a. 5* S. Doctor docet “timorem servilem” esse principium remotum actus salutaris poenitentiae “tanquam primum motum affectus ad hoc ordinatum”; ipsum esse unum ex actibus quibus homo cooperatur “Dei operationi convertentis cor”; ipsum procedere ex actu Dei convertentis cor; per ipsum aliquem “timore suppliciorum a peccatis retrahi”; per ipsum “peccatum prius incipere homini displicere”.

In 2-2, *q. 19* S. Doctor docet hominem ex “timore servili” “converti ad Deum et ei inhaerere” (*a. 2, cit. in p. 244*) et “timorem servilem esse sicut principium extra disponens ad sapientiam, inquantum aliquis timore poenae discedit a peccato” (*a. 7*).

Nec valet opponere quod S. Thomas ibidem *a. 4* (*supra cit., p. 245*) docet in timore servili ipsam “servilitatem ejus esse malam” et quod in non habente charitatem inveniatur servilitas seu quod “bonum, cui contrariatur poena, ametur tanquam finis ultimus, et per consequens poena timeatur tanquam principale malum”.

Nam imprimis S. Doctor ibidem docet servilitatem non pertinere ad ipsam substantiam timoris servilis sed accidere ei, sicut infirmitas fidei, quae est mala, accidit habitui et actui fidei, qui sunt boni; unde vitium quod est in timore servili non est in ipso actu, sed in subjecto, seu non timor est vitiosus sed timens. Praeterea, S. Doctor non docet quod vitium ipsum servilitatis adest necessario in subjecto carente gratia et concomitat necessario actum timoris ubi non sit charitas, sed tantum dicit id “*contingere* in non habente charitatem” et non posse contingere in justo; propterea in *a. 6* (*cit. in p. 246*) ait timorem servilem proprie non dici servilem nisi quando jungitur servilitati seu “nisi quando poena formidatur sicut principale malum”, ubi iterum supponit in peccatore talem timorem posse esse disjunctum a praedicta servilitate.

Adverte autem vim illius comparisonis inter fidem informem et timorem servilem; nam non in omnibus tenet, sed tantum in hoc quod “servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec infirmitas ad speciem fidei informis” et consequenter utrumque potest consistere sive sine charitate sive cum charitate, quod attinet ad substantiam actus. Attamen, dum fides nequit separari ab infirmitate in subjecto carente charitate, timor servilis potest separari a servilitate in eodem subjecto etiam antequam accedat charitas. Cujus ratio est quia infirmitas fidei est aliquid habituale, consistens in ipsa carentia charitatis, servilitas vero timoris est aliquid actuale, consistens in ipsa actuali referencia actus ad poenam, tanquam ad principale malum, et ad bonum, cui contrariatur poena, tanquam ad finem ultimum; nec refert

quod timor sit in subjecto carente charitate, quoniam ista carentia non est servilitas sed infirmitas, vel, si placet, non est servilitas objectiva sed subjectiva, ut notatum est in Statu Quaestionis.

Probatur 4. *EX RATIONE.*

Ratio negativa.

Communis ratio adversariorum, unde denegant honestatem attritionis formidolosae, ad hanc tandem reducitur, quod in ea involvatur affectus ad peccatum. Jamvero principia, ex quibus hanc rationem deducunt, sunt gratuita et falsa.

Protestantes gratis et falso asserunt, ut ostendunt doctores in tractatu De Gratia, peccatum originale sic corrupisse hominis voluntatem ut quidquid ab ea procedit careat libertate et honestate, ac sit necessarium et peccatum. Ceterum, haec duo inter se pugnant; quod enim est necessarium non est peccatum, et quod est peccatum non est necessarium sed liberum. Unde absque ratione Novatores impugnant honestatem attritionis formidolosae.

Jansenistae gratis et falso asserunt, ut ostenditur in eodem tractatu, omnem humanam attritionem procedere ex duplici illo amore, malae nempe cupiditatis aut charitatis; inter utrumque enim datur duplex alius amor, alter naturalis et honestus, quo homo potest sine gratia prosequi aliquod bonum honestum, etsi non omne, et alter supernaturalis, quo homo potest cum gratia prosequi aliquod bonum supernaturale, etsi non perfectum et meritorium, uti sperare in Deum et atteri de peccato.

Rationalistae gratis et falso asserunt bonum esse amandum tantummodo ratione sui; datur enim triplex bonum, honestum scilicet, utile et delectabile, quod potest fundare libertatem, et ideo moralitatem, actus liberi arbitrii, dummodo ab utili et delectabili non excludatur ordo ad bonum honestum. Ceterum, attritio formidolosa, secundum essentiam sui actus, prosequitur bonum ipsum honestum, i.e. destructionem peccati, quamvis habeat pro exteriori motivo formidinem et timorem, seu amorem boni utilis aut delectabilis, qui est ipsa beatitudo a cujus amissione homo refugit.

Contritionistae supradicti ex nulla ratione valent ostendere actum timoris, secundum se honestum, necessario conjungi cum affectu peccati ex parte subjecti, ut modo ostendetur.

Ratio positiva.

Attritio formidolosa tria continet: dolorem de peccato, timorem poenae et ordinationem doloris ad timorem, ita quod dolor assumatur ut medium ad vitandam poenam aut, quod ad idem redit, timor sit principium et causa doloris. Jamvero in tribus his nihil est inhonestum:

honestum enim est, imo et praeceptum, dolere de peccato seu intendere aversionem voluntatis a peccato, cum peccatum sit in se maxime odibile; honestum est, imo et praeceptum, timere poenam peccato debitam et praecipue gehennam, cum poena sit in se malum repugnans voluntati et poena gehennae, peccato debita, sit malum maxime repugnans, quemadmodum contraria béatitude est bonum maxime concupiscibile, sicut ergo spes beatitudinis est actus honestus, ita et timor damnationis, cum ejusdem rationis sit sperare bonum et timere malum; honestum tandem est, imo sub aliqua disiunctiva ratione praeceptum, ordinare dolorem ad timorem seu conari ad dolendum saltem ex timore, cum quilibet actus honestus sit ad alium actum honestum ordinabilis, si in ea ordinatione non excludatur recta utriusque praelatio et debita utriusque ordinatio ad ultimum finem.

Ad evidentiam hujus ultimae partis, in qua est cardo difficultatis, et ad radicitus evertendam praecipuam *objectionem adversariorum*, deductam ex ipsa ordinatione actus doloris ad actum timoris, adverte hanc ordinationem nec esse malam in se nec necessario supponere in voluntate affectum ad peccatum.

Primo, malum non est ordinare aliquid ad inferiorem finem, dummodo non excludatur ordinatio ad superiorem, et maxime ad ultimum, nec inde est malum ordinare superiora ad inferiora, sub aliqua particulari ratione finalitatis, puta tanquam ad finem proximum, vel cui, vel secundarium, vel secundum quid, dummodo non excludatur recta ratio praelationis utrorumque et praecipue praelatio finis ultimi. Hoc enim modo sensus communis recte intelligit multa ordinari ad inferiora, uti opus artis ad consequendam poecuniam et comparandum cibum, celebrationem Missae ad procuranda stipendia, orationem ad consequenda naturalia bona, ipsam observationem legis ad consequendum praemium (et notetur quod ejusdem rationis est observare legem ad consequendum praemium et non violare legem ad vitandam poenam), Incarnationem Verbi ad salvandos homines, actionem ipsam Divinam ad conservandam et perficiendam universitatem creaturarum.

Similiter ergo, quamvis bonum Dei sit majus quam bonum nostrum, et malum peccati sit majus quam malum poenae, et fuga peccati sit nobilior quam fuga poenae, non est malum ordinare dolorem peccati ad timorem poenae et assumere fugam peccati ut medium ad fugam poenae, tanquam ad finem immediatum et secundum quid, dummodo abstrahatur a praelatione utriusque nec excludatur relatio fugae poenae ad ipsum Deum, et ita quodammodo ad ipsam fugam peccati, tanquam ad finem ultimum.

Ceterum, ut fusius explicabitur infra in resp. ad obj. 3, poenitens attritus non tantum intendit dolere de peccato ad hoc ut evadat

poenam, sed etiam et principaliter intendit assumere timorem poenae ad hoc ut possit elicere dolorem mediante ipso timore poenae, cum aliud nobilius medium praesto non sit, ita ut timor assumatur ut causa doloris et ut medium ad dolorem ac pro tanto substernatur ipsi dolori in ratione motivi et finis; item, cum attritio essentialiter nihil aliud sit quam simplex actus doloris de peccato ut est offensa Dei, ratio timoris considerata est ut conditio objecti doloris potius quam ut extrinsecum motivum actus, ita ut dicatur poenitens dolere de peccato ut est inductivum poenae, vel ut est offensivum divini iudicis; conditio autem objecti est quid minus principale et minus intentum quam ipsum objectum, quia in ipso et propter ipsum intenditur.

Secundo, ac consequenter, praedicta ordinatio doloris ad timorem, qualitercumque intelligatur, *non supponit in voluntate affectum ad peccatum*, etiam conditionatum, imo illum directe excludit, cum ipsa poena quam homo fugit sit essentialiter ligata non tantum externo peccato sed ipsi interno affectui peccandi, et exclusio illius affectus sit ipsum necessarium medium ad vitandam poenam; unde non datur fuga peccati, ubi manet affectus ad peccatum, et ipsa electio fugae peccati ad finem fugiendae poenae totaliter evacuat affectum peccati.

Exinde, ut statim praecludatur quaedam instantia adversariorum, patet differentia inter formidolosam attritionem peccatoris et formidolosam proiectionem mercium in mare apud mercatorem in periculo naufragii constitutum (aut alia similia exempla); haec enim proiectio, a metu naufragii extorta, ideo est secundum quid involuntaria et ideo relinquit verum affectum ad merces in voluntate mercatoris, quia ad finem vitandi naufragium non exigitur abdicatio mercium ab affectu mercatoris, sed tantum externa earum derelictio et separatio. Haec ceterum fusius explicabuntur infra in resp. ad obj. 4-7.

RESPONSIO

Obj. 1. Juxta *Scripturam* timor opponitur charitati a qua expellitur; opponitur spiritui evangelico qui est lenitatis et dilectionis; nihil prodest cum sit sine charitate. *1 Joan. 4, 18*: “Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet; qui autem timet, non est perfectus in charitate.” *Rom. 8, 15*: “Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum” (cf. *2 Tim. 1, 7*). *1 Cor. 13, 2 sq.*: “Et si habuero . . . omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum . . . nihil mihi prodest.”

Resp. Ut explicat S. *Thomas*, 2-2, q. 19, cit. in Statu Quaestionis.

solus timor mundanus et timor serviliter servilis proprie opponitur charitati; timor simpliciter servilis non opponitur charitati, imo manere potest cum charitate quoad suam substantiam et sub ratione timoris initialis, sed opponitur tantum perfectae charitati et ab ea excluditur, ut ait ipse Joannes citatus; timor tandem filialis est filius ipsius perfectae charitatis.

Spiritus evangelicus est spiritus dilectionis, ac ideo non excludit timorem qui ducit ad dilectionem et procedit a dilectione, quemadmodum ipsa essentia divina est summus amor, ac ideo non excludit justitiam quae ducit ad amorem et ex amore procedit; talem esse spiritum evangelicum manifestant textus supra citati in Conclusionem (cf. dicta in art. 11, tom. 1, p. 276 sq.).

Sine charitate potest aliquid esse bonum et supernaturale, quamvis per se solum nihil prosit ad finalem salutem; quod quidem valet non tantum de attritione formidolosa, sed etiam de ipsa fide, nec tantum de inani illa fide seu fiducia quam fingunt Protestantes, sed etiam de ea quae montes transferat, juxta Apostolum in loco objecto.

Obj. 2. *Patres*, inter quos praecipue *Augustinus*, passim timorem reprobant tanquam malum vel saltem tanquam non utilem et ordinatum, utpote non excludentem internum affectum ad peccatum.

Chrysostomus, In 2 Cor., hom. 4, n. 6: “Cum peccaveris ingemisce, non quod poenas daturus sis, nihil enim hoc est; sed quod Dominum tuum offenderis, tam benignum, tam te amantem” (M.G. 61, 426).

Prosper, Liber Sententiarum ex operibus S. Augustini delibatarum, n. 173: “Nemo invitus bene facit, etiamsi bonum est quod facit, quia nihil prodest spiritus timoris, ubi non est spiritus charitatis (Aug. 1. 1 Confess., c. 12)” (M.L. 51, 451).

Leo M., Serm. 90, 3: “Duo namque amores sunt ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diversae qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Rationalis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut Dei amator aut mundi” (M.L. 54, 448).

Bernardus, Liber de diligendo Deo, c. 12: “Puto . . . quod sola [charitas] . . . sit quae ab amore sui et mundi convertere possit animum, et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertunt animam. Mutant interdum vultum, vel actum; affectum nunquam” (M.L. 182, 995).

Augustinus quamsaepe, vel in ipsis textibus citatis in Conclusionem, honestati attritionis formidolosae adversatur, asserens timorem poenae non esse magnum quid cum sit communis injustissimis servis et sceleratissimis latronibus; non esse laudandum; non importare amorem justitiae; non excludere affectum et voluntatem peccandi, ita ut pec-

cator attritus comparandus sit mulieri in corde adultera, quae ideo tantum abstinet ab actu adulterii quia timet furorem mariti.

Resp. lidem Patres timorem ut salutarem laudant instanter ac commendant. Nec in eis contradictio ulla deprehendi potest, cum ex una parte multiplex sit timor, mundanus scilicet, serviliter servilis, simpliciter servilis, filialis, quorum prior et alter sunt mali, tertius vero deficit a perfectione charitatis, et ex altera parte dupliciter accipiatur charitas, pro amore nempe perfecto et pro generali dilectione Dei quae convenit etiam amoris concupiscentiae et spei. Ex ipso immediato contextu vel ex generali mente allegatorum Patrum facile erui potest quo sensu in singulis textibus objectis ipsi deprimant timorem et extollant charitatem.

Chtysostomus, in textu supra citato (p. 256) explicite et emphatice exaltat salutarem indolem timoris gehennae; in textu vero objecto, ex una parte impellit ad dolorem ex perfecto motivo charitatis et ex alia parte reprobat dolorem elicitum ex timore serviliter servili, imo ex timore poenarum temporalium, de quibus tantum loquitur in tota homilia.

Prosper loquitur de spiritu timoris, qui relinquat hominem invitum, seu de timore serviliter servili, et recte asserit hominem sub illo timore non bene agere, simulque exaltat spiritum charitatis, qui ceterum intelligi potest de amore in genere, prout convenit etiam amoris concupiscentiae et spei. Ipse Augustinus, ex quo Prosper illam sententiam deprompsit, ait quod cum homo movetur a timore "facit bene" (In Psal. 79, 13).

Leo M. amorem Dei non necessario intelligit de amore charitatis sed generaliter de eo qui opponitur amoris mundi, adeoque in ipso includit amorem spei et concupiscentiae; quod quidem non obscure innuit in ipsis verbis objectis, ubi concludit: "Et ideo aeternis bonis inseparabiliter inhaerendum".

Bernardus loquitur de totali animi conversione ad Deum quem sola charitas efficit, cum attritio potius a peccato avertat quam ad Deum convertat nec propterea valeat justificare et animum simpliciter rectificare. Unde ibidem concedit sive timorem Dei, sive amorem concupiscentiae quo Deum volumus ut bonum nostrum, "non esse sine macula aut animas convertere non posse"; quae disiunctio recte ita explicatur quod timor poenae vel est vitiosus vel, si bonus, saltem non habet vim animas convertendi. Ceterum, hanc esse mentem S. Doctoris luculenter patet ex ejus verbis citatis in Statu Quaestionis (p. 241 sq.), ubi directe agit de indole et divisione timoris.

Ad *AUGUSTINUM* quod attinet, *primo* dicendum est, modo generali et negativo, objectas expressiones, quantumvis fortes ac mirandas, non posse accipi in sensu simplici et absoluto, nisi manifesto contradicant ejus explicitae ac signanti doctrinae supra expositae de bonitate, utilitate et supernatural! efficacitate timoris; quomodo enim dici potest id quod est inordinatum et oppositum amoris justitiae importatque affectum ad peccatum, esse maxime prosequendum, esse medium quo introducitur Christus et charitas et quo homo incipit Deum colere et fit assuetus justitiae et sine quo non potest homo justificari, esse magnum Dei donum, manere cum charitate, perficere sapientem?

Secundo, modo generali et positivo, dicendum est cum *Galtier* eas expressiones intelligendas esse “a) modo de illo timore, qualem intellegebant Pelagiani, — contra quos vel quorum intuitu saepe ita loquitur, — qui exclusivus est omnis auxilii gratiae internae. Nam Pelagiani volebant timorem, ex Lege *docente et minante* conceptum, esse totam et solam, si qua sit, Dei gratiam. Illum vero S. Augustinus inculcat esse plane imparem voluntati inclinandae ad bonum *propter se* amandum [cf. Cont. duas epist. pel. 2, 21; serm. 45, 3], eaque causa est cur tam vehementer dicat eum qui solo timore moveatur manere voluntate reum; — b) modo de illo timore qui proprius et specificus est Veteris Legis, in qua et vi cujus peccatum prohibebatur atque peccantibus timor incutiebatur, spiritus vero dilectionis non concedebatur, quo solo juvante possit Lex impleri et justitia fieri: hoc enim proprius est spiritus Novae Legis. Hinc ii omnes qui, sive ante Christum, sive post Christum, hoc *solo* Legis timore ducuntur, serviliter agunt, cum non moveantur vi et virtute Christi auxiliantis [cf. De sp. et litt. 8,13; In psal. 118, serm. 11, 2; serm. 25, 7]; — c) modo de illo timore qui, etsi possit et debeat voluntatem ipsam avertere a peccato, tamen, apud multos, non avertit re vera nisi ab opere externo, sive quia putant hoc solum esse peccatum, sive quia conscie ac voluntarie cogitant de peccato faciendo, si non esset sub tanta poena prohibitum. Fideles hujusmodi sunt quos S. Augustinus hortatur ut voluntatem atque desiderium peccandi deponant [cf. Serm. 161, 8; In Psal. 149, 14 sq.; In Psal. 118, serm. 11, 1 sq.; Serm. 25, 7]. Eisdem et nos, quia destitutos vero proposito servandi legem et Deum ipsum diligendi, diceremus attritos timore serviliter servili.”¹⁰

Tertio, ad quosdam *particulares textus* descendendo, haec observa:

In Psal. 127, 7 dicitur quidem: “Timent quidem, sed non amant justitiam”; sed continuo additur: “Cum autem per timorem continent se a peccato, fit consuetudo justitiae”. Unde cum dicitur timentes non amare justitiam, agitur de amore quodam perfectiori, non vero exclu-

¹⁰ De Poenitentia, thes. S, n. 114, Parisiis, 1931, p. 76.

ditur amor concupiscentiae et spei saltem in gradu imperfecto. Propterea S. Doctor in Serm. 156, 13, 14 “amorem justitiae” intelligit amorem charitatis quo quis ita “Deum amat . . . [ut] sit inter filios”.

In Psal. 149, 15 dicitur: “Qui propterea nolunt male facere quia gehennas timent . . . non amant justitiam”; sed immediate additur: “Timendo poenam, jam acceperunt compedes, et ita in vinculis erudiuntur”.

In Joan., tract. 43, 7 dicitur: “Quid magnum est timere poenam? Hoc et nequissimus servus, hoc et crudelissimus latro”; at non agitur directe de timore simpliciter servili sed de timore in genere prout convenit etiam serviliter servili; ita ut sensus sit: timere, etiam de gehenna, non est magnum quid, quia, si attendatur ipsa sola ratio timendi, invenitur in ipso impoenitente servo aut latrone.

In 1 Joan., tract. 9, 5, dicitur: “Si adhuc propter poenas times Deum, nondum amas quem sic times. Non bona desideras, sed mala caves”; at immediate additur: “Sed ex eo quod mala caves, corrigis te, et incipis bona desiderare”. Unde cum ibidem (n. 6) S. Doctor timentem gehennam assimilât mulieri abstinenti ab adulterio ob solum metum mariti seu “quia amat nequitiam” et dicit non meliorem afferri posse comparisonem, haec comparatio intelligenda est solummodo quantum ad rationem timoris in genere, quae in utroque casu influit et differt a motivo amoris, non vero quantum ad ipsum affectum nequitiae seu ad rationem timoris serviliter servilis, quae est in praedicta muliere sed non in poenitente attrito, secus haberetur contradictio cum praecedenti affirmatione. Ceterum, in Serm. 161, 7, 8, S. Doctor explicitè asserit eum qui ex timore mundano transit ad timorem gehennae eo ipso non esse amplius adulterum: “Cum timorem correxeris, et utiliter timere coeperis, non temporales cruciatus, sed aeterni ignis supplicia, et ideo adulter non fueris. .

In *Serm. 161, 7, 8; 8, 8* cum dicitur eum qui timet gehennam “nondum laudandum esse”, non negatur bonitas et honestas attritionis formidolosae, sed tantum insignis bonitas quae sit non tantum approbatione sed laude digna (laus enim non omni bono operi tribuitur, sed excellenti); unde immediate ibidem defenditur honestas timoris: “Quid dicturus sum? . . . Male times? Ista non dicam. Plane time, nihil melius times”.

In opere *De natura et gratia*, 57, 67 legitur: “Sub lege est enim, qui timore supplicii quod lex minatur, non amore justitiae, se sentit abstinere ab opere peccati, nondum liber nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim voluntate reus est, qua mallet, si fieri posset,

non esse quod timeat, ut libere faciat quod occulte desiderat” (M.L. 44, 280; similia leguntur in De spir. et litt. 8; Cont. duas ep. pel. 2, 9, 21; Cont. adv. leg. et proph. 2, 7, 28; In Psal. 118, serm. 11,1). Attamen, ibi S. Doctor, disputans praecipue contra Pelagianos qui negabant necessitatem gratiae ad conversionem vel dicebant unicam gratiam esse ipsum timorem ex agnitione legis conceptum, docere intendit talem timorem, a gratia Dei divulsum, non esse sufficientem ad tollendum affectum ad peccatum et inclinandam voluntatem ad bonum, ac si diceret: omnem timorem, qui praescindit ab auxilio gratiae, non posse esse plusquam serviliter servilem.

In *Epist. 145, 4* legitur: “Inaniter autem putat victorem se esse peccati, qui poenae timore non peccat; quia etsi non impletur foris negotium malae cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Et quis coram Deo innocens invenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri, sed ideo non facit, quia impune non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse justitiam peccata prohibentem atque punientem. Et utique si mallet non esse justitiam, quis dubitaverit quod eam, si posset, auferret? Ac per hoc quomodo justus est, justitiae talis inimicus, ut eam, si potestas detur, praecipientem auferat, ne comminantem vel judicantem ferat? Inimicus ergo justitiae est, qui poenae timore non peccat: amicus autem erit, si ejus amore non peccet; tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit, sed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum ipsum, sicut gehennas odit. Ipse est timor Domini castus, permanens in saeculum saeculi (Psal. xviii, 10). Nam ille timor poenae, tormentum habet, et non est in charitate, eumque perfecta charitas foras mittit (I Joan, iv, 18)” (M.L. 33, 593 sq.). Attamen, ibi agitur de timore serviliter servili, ut manifestant vel ipsa verba “Qui vult facere quod non licet fieri, sed ideo non facit, quia impune non potest fieri”. Ceterum, in hoc etiam loco S. Doctor impugnat praedictam doctrinam Pelagianorum de timore, “qui, ut ait, nimium arrogant humanae voluntati, quam lege data putant ad eam implendam sibi posse sufficere, nulla super doctrinam legis gratia sanctae inspirationis adjutam: per quorum disputationem infirmitati hominum miserae atque indigae suadetur, ut nec orare debeamus ne intremus in tentatione. Non quia hoc audeant aperte dicere; sed eorum sententiam, velint, nolint, hoc utique sequitur” (ibid., n. 8, M.L. 33, 595).

Obj. 3. Ut fert maxima Philosophorum, “*PROPTER QUOD UNUMQUODQUE TALE ET ILLUD MAGIS*”. Qui ergo odit peccatum propter poenam, magis odit poenam quam peccatum, et conse-

quenter magis amat bonum proprium, cui opponitur poena, quam bonum Dei, cui opponitur peccatum. Quod quidem non est honestum, sed inordinatum.

Resp. *primo cum Salmanticensibus* “maximam illam solum verificari in ratione adaequata, et totali attingendi aliquem effectum; secus in sola inadaequata, licet sufficienti, ut in praesenti contingit: nam detestans peccatum ad evadendam ejus poenam, non respicit illam evasionem, ut motivum totale, et adaequatum fugiendi culpam, sed solum, ut tunc sibi sufficientem, praecisive se habendo ad alia, et longe majora motiva, quae occurrere possunt fugiendi culpam, ut magis infra constabit. Unde sicut in cognoscente Deum esse Deum, sed non cognoscente Deum esse Trinum, non datur error, quia, ut vulgo dicitur, abstrahentium non est mendacium: sic in fugiente culpam ex timore poenae, et illam non fugiente ex alio motivo non est culpa, quia in tali praecisione non est malitia.”²⁰

Ceterum, quia alicui posset displicere hic modus recurrendi ad exceptionem, concedi potest illam maximam valere universaliter, ac ideo applicari etiam in casu attritionis formidolosae, quin tamen inde recte concludi possit istius inordinatio. Nam per hanc attritionem homo non sic peccatum odit propter poenam ut odium poenae sit finis odii peccati sub omni ratione quae in fine attendi potest, sed sub aliqua tantum ac secundaria ratione, puta sub ratione finis occasionalis, vel secundarii, vel proximi, vel cui; unde concedi potest hominem attritum magis odio habere poenam quam culpam, sed sub praedicta tantum ratione secundaria sub qua odium poenae finalizat odium culpaе, adeoque secundarie et secundum quid, non vero principaliter et simpliciter. In hoc autem nulla deordinatio aut inhonestas deprehenditur, quia praecise agitur de secundaria quadam finis ratione et haec ordinatur, vel saltem est ordinabilis, ad aliam principalem: finis enim occasionalis ordinatur ad finem directum, finis secundarius ad principalem, finis proximus ad ultimum, finis cui ad finem cujus. Ita, cum Deus vere voluerit Incarnationem propter nostram salutem, ut propter finem cui et occasionalem, recte dici potest Deum voluisse, sub aliqua saltem ratione et secundum quid, magis nostram salutem quam Incarnationem; simpliciter tamen magis voluit Incarnationem quam nostram salutem, quia illam voluit ut finem cujus, hanc vero ut finem cui, qui priori fini cedit et subordinate in unica ac indivisibili ratione finis totalis qui ab agente intenditur; paucis: Deus totaliter voluit Incarnationem salvificam, atque in ea volitione intendit Incar-

²⁰De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, n. 37, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 55. Similiter respondent passim alii theologi, uti *Suarez* et *Billuart*.

nationem propter nostram salutem, et salutem nostram propter Incarnationem ut salvificam, adeoque Incarnationem ordinavit proxime ad salutem nostram, ultimo vero ad semetipsam ut salvificam.

Sed quia iterum aliquis posset *subtiliter instare* negando suppositum hujus explicationis et paritatem inter decretum Incarnationis et attritionem formidolosam, eo quod homo attritus non videatur habere nisi unicam intentionem qua ordinat odium peccati ad odium poenae et non vicissim, ideo ut subtilitas per subtilitates retundatur, accipe tres sequentes responsiones:

Secundo, et melius, respondetur: In contritione formidolosa fuga poenae non est principalis finis doloris de peccato, sed secundarius et occasionalis, et ita quidem ut principalis et intrinsecus finis sit ipsa destructio peccati, quae est objectum doloris. Idem accidit in ipso perfectissimo actu contritionis, cujus principium et motivum est timor filialis, refugens ab ipsa culpa seu offensa Patris; non enim contritus magis odit offensam Patris quam peccatum, cum imo ratio peccati sit profundior et universalior quam ratio offensae Patris eo quod respiciat ipsam Deitatem, ut sic, absolute et secundum se consideratam; sed virtus charitatis, ad hoc ut generet actum contritionis, generat prius actum timoris filialis ut sit inductivum contritionis. Similiter in Incarnatione Verbi, salus nostra est motivum ejus secundarium, quatenus Deus, ad obtinendam Incarnationem, salutem nostram elegit quia erat inductiva Incarnationis, supposito nempe decreto condignae satisfactionis. Similiter in naturalibus, agens vult materiam propter formam et formam propter materiam, ita ut materia sit quodammodo ratio quare intendatur forma, sed ratio secundaria et materialis, quia agens ad hoc ipsum ut obtineat formam eligit materiam quae est exigitiva formae. Agitur enim in his omnibus de sic dicta mutua causalitate causarum in diverso genere.

Tertio, et aptius, respondetur: Timor poenae, consideratus ut actus praevious ac distinctus a dolore, est extrinsecum motivum actus doloris, influens nempe in ejus existentiam, non vero in ipsam ejus essentiam; ex timore quippe aliquis impellitur ad dolendum de peccato, sed, cum jam dolet, dolet de peccato dolore appretiative summo, ut oportet, adeoque plus quam de ipsa poena, ut dictum est in art. 25 (p. 77 sq.).

Quarto, et strictius, respondetur: In ipsa contritione formidolosa, cum sit simplex actus, male fit comparatio inter peccatum et poenam et inter motivum contritionis et ejus objectum. Ut enim non semel supra advertimus (p. 11 sq. 21. 44), oportet ut motivum transeat in conditionem objecti ad hoc ut valeat influere in essentialem indolem ipsius actus. Quidquid ergo sit de distincto actu timoris poenae, qui

forte attritionem praecesserit et hominem ad eam impulerit, ipse actus attritionis formidolosae specificatur a peccato formaliter sumpto pro offensa Dei, prout est inductiva poenae, adeoque ab offensa Dei ut iudicis infligentis poenam, ubi ratio poenae vel iudicis se habet ut conditio formalis objecti; unde attritio illa non proprie implicat duos actus fugae ad invicem subordinatos quorum unus sit causa alterius, sed est unicus actus fugae a peccato ut offensive iudicis et inductivo poenae.

Nec ceterum dici potest attritionem esse magis fugam a ratione inductivi poenae quam a ratione peccati, tum quia illae duae rationes sunt indissolubiliter unitae in unico formali objecto; tum quia ratio inductivi poenae est tantum quaedam conditio rationis peccati, conditio autem est quid minus principale et minus intentum quam ipsum objectum, cum in ipso et propter ipsum intendatur; tum etiam quia ratio inductivi poenae non est conditio addens, sed diminuens, relate ad rationem peccati, quae simpliciter dicit offensam Dei sub omni consideratione, adeoque qui fugit a peccato ut inductivo poenae magis fugit a ratione peccati quam a ratione inductivi poenae, quae est quid negativum relate ad illam, semper enim positivum est potius quam negativum in essendo et in terminando, sicut potior est in accidente ratio entis quam defectus entitatis, ex quo differt a substantia, et potior est in creatura ratio entis quam ratio finitatis, per quam differt ab ente simpliciter et Infinito.

Ex his omnibus patet simpliciter *negandum esse attritum formidolosum magis odio habere poenam quam culpam*, et male quosdam theologos, nominatim *Suarez*, quos citavimus in art. 25 (p. 77 sq.), docuisse contritionem esse appetitativae summam excepto casu quo sit formidolosa; sic enim una manu destruitur quod altera construitur. Quapropter omnino subscribimus sequentibus verbis *Collet*: “Fateor . . . , aut saltem non nego, quod qui timore simpliciter servili movetur, plus, id est, intensive magis poena moveatur quam culpa. At nego et constanter nego, quod poenam magis appetitativae et aestimativae timeat quam culpam. Ille enim non timet poenam aestimativae magis quam culpam, qui practice iudicat culpam esse peiorem poena, utpote poenae causam. Sed qui ex metu agit, practice iudicat. . . Prob. min. 1, quia eo modo iudicat, quo iudicare debet homo a sancto Spiritu efficaciter motus. Atqui homo a Spiritu sancto efficaciter motus, etc. 2. Quia homo ille ita iudicat, ut ad finis sui consecutionem sese disponere possit, scilicet ad immunitatem a gehenna: haec enim est Spiritus sancti voluntas. Atqui nequaquam ad huiusce finis consecutionem sese disponere posset, si inordinate iudicaret poenam esse quid culpa gravius. Ergo.”¹

¹De Poenitentia, pars 2, c. 4, a. 3, n. 416, in Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 277.

Obj. 4. Qui dolet de peccato ex timore poenae ita est dispositus ut si non esset poena peccaret vel non doleret de peccato. Atqui talis dispositio importat inordinatum affectum ad peccatum, seu conditionatam voluntatem peccandi quae sic exprimi potest: “Si non esset poena, peccarem”. Ergo contritio formidolosa non est honesta.

Resp. cum *Salmanticensibus* “negandam esse majorem: nam vitans culpam, ut evadat poenam, respicit quidem hoc motivum, ut hic et nunc sibi sufficiens; sed minime excludit alia quae possunt occurrere. Et ideo sinistre infertur, quod si non immineret poena, peccaret, quod est prorsus incertum; sed solum inferri potest, et debet, quod cessante poena, non vitaret culpam ex vi motivi, quod nunc adest, et tunc abesset. In quo nulla apparet inordinatio: quia nec in amando, nec in fugiendo obligamur adhibere omnia motiva honesta possibile, sed sufficit vel unum adhibere, praescindendo ab aliis. Esto tamen, certum esset apud Deum, quod homo fugiens culpam ob timorem poenae, illam committeret, si poenam imminemtem non timeret: id minime contingeret ex vi alicujus pravi affectus, qui modo in timente sit, sed qui tunc foret, et nunc non est.”²²

Hanc objectionem resolvimus etiam in art. 25 (p. 50). Ceterum addi potest quod in contritione formidolosa non tantum non includitur praedicta voluntas conditionata peccandi, sed e converso includitur quodammodo seu implicite et aequivalenter, ipsa voluntas conditionata non peccandi etiam si non esset poena, quia, quidquid sit de modo quo contritio fuerit acquisita, puta per motivum timoris, tamen, semel habita, si sit vera contritio, est dolor appretiative summus, seu, ex vi proprii motivi et objecti, est appretiatio peccati ut maximi mali absolute, et detestatio peccati absolute et sub omni hypothesisi.

Obj. 5. Quae fiunt ex metu non sunt omni modo voluntaria, sed involvunt involuntarium secundum quid seu internum affectum illa non faciendi, ut patet in mercatore ex metu naufragii proiciente in mare merces quas amat. Ergo qui de peccato dolet ex timore poenae retinet affectum ad peccatum, in quo nulla invenitur honestas.

Ad rem S. Thomas, 1-2, q. 6, a. 7, ad 2: “In eo qui per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur secundum quod in se consideratur; sed in eo qui agit aliquid per concupiscentiam (sicut est incontinens) non manet prior voluntas quae repudiabat illud quod concupiscitur; sed mutatur ad volendum id quod prius repudiabat. Et ideo quod per metum agitur, quodammodo est involuntarium; sed quod per concupiscentiam agitur, nullo modo. Nam incontinens concupiscentiae agit contra id quod prius proponebat, non autem

²²“De Poenitentia, Disp. 7, dub. 1, §3, n. 37, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 55sq.

contra id quod nunc vult; sed timidus agit contra id quod etiam nunc secundum se vult.”

1-2, q. 107, a. 1, ad 2: “Lex vetus, quae dabatur imperfectis, id est nondum consecutis gratiam spiritualem, dicebatur lex timoris, inquantum inducebat ad observationem praeceptorum per comminationem quarundam poenarum; et dicitur habere temporalia quaedam promissa. Illi autem qui habent virtutem, inclinantur ad virtutis opera agenda propter amorem virtutis, non propter aliquam poenam aut remunerationem extrinsecam; et ideo lex nova, cujus principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita cordibus, dicitur lex amoris; et dicitur habere promissa spiritualia et aeterna, quae sunt objecta virtutis, praecipue charitatis; et ita per se in ea inclinantur, non quasi in extranea, sed quasi in propria. Et propter hoc etiam lex vetus dicitur cohibere manum, non animum; quia qui timore poenae ab aliquo peccato abstinet, non simpliciter ejus voluntas a peccato recedit, sicut recedit voluntas ejus qui amore justitiae abstinet a peccato; et propter hoc lex nova, quae est lex amoris, dicitur animum cohibere.”

Rcsp. *imprimis* quod, ut dictum est supra, magna adest disparitas inter poenitentem et mercatorem in eo quod poenitens ex timore debet induci ad abdicandum ipsum internum affectum ad peccatum. Sed quia aliquis posset ex subtili scrupulo instare quod saltem abdicatio interni affectus esset secundum quid involuntaria, respondetur *secundo* quod antecedens non est universaliter verum, sed tenet tantum in his quae fiunt ex metu tanquam ex unico et adaequato motivo; contritio autem formidolosa procedit ex timore poenae tanquam ex uno motivo, praescindendo ab aliis quae possunt inducere ad contritionem, quaeque poenitens non respuit, imo ad quae potest etiam esse positive dispositus, ita ut etiam si motivum metus non adesset, doleret ex aliis motivis. In hoc sensu non universali sed indefinito et qui verificatur tantum ut in pluribus, intelligi possunt objecta verba S. *Thomae*; ceterum, in secundo textu S. Doctor non affirmat quod qui abstinet a peccato ex timore nullo modo recedit a peccato, sed quod non recedit eo simplici et absoluto modo quo ille qui poenitet ex amore justitiae.

Ad rem *Salmanticenses*: “Antecedens solum est verum indefinite, non autem universaliter: plura enim ex metu fiunt, licet non sint involuntaria secundum quid. . . Nam aliqua fiunt ex metu, quae sunt de se mala, aut contraria voluntati; eliguntur tamen ad vitandum malum: sicut contingit in exemplo nautae projicientis suas divitias in mare, quod malum ejus est, et voluntati de se contrarium: sed nihilo minus amplectitur illud malum, ut majus aliud mortis evadat. Quae itaque hoc modo fiunt, sunt involuntaria secundum se, et habent adjunctam nolitionem, saltem conditionatam, et inefficacem, quamvis

communiter non distinguatur ab amore boni oppositi. Fiunt autem alia ex metu, quae non sunt mala secundum se, nec voluntati semper adversa, sed potius bona, et valde eligibilia: et tamen aliquando ex metu fiunt ad vitandum hic, et nunc malum quod timetur: ut cum quis solvit debitum ad vitandam poenam, quam iudex comminatur, si non solvat. Et ista, cum ex metu fiunt, non sunt involuntaria secundum se, nec terminant necessario nolitionem praesentem inefficacem: quippe, quae secundum se possunt amari, fierique ex alio motivo: sicut debitor posset solvere debitum ob amorem justitiae, atque independenter a poena, et ejus metu: unde cum ex timore poenae solvit, non est necessarium, quod habeat nolitionem inefficacem, sive affectum conditionatum non solvendi, si poena cessaret.

“Hoc igitur modo potest quis servare praecepta, vitare culpas, statuere vitae emendationem ex timore poenae inferni: quin propterea habeat nolitionem inefficacem istorum, vel affectum conditionatum illa non exequendi, si poena illa non immineret: quia praedicta non sunt secundum se mala, aut voluntati repugnantia, sed magis bona, et secundum rectam rationem eligibilia. Quare possunt eligi independenter ab illo timore, et de facto eliguntur a multis ex alio motivo, utputa ob suam propriam honestatem, aut ex charitatis amore.”²³

Obj. 6. Affectus ad peccatum nequit deponi nisi per contrarium amorem justitiae. Atqui qui dolet de peccato ex timore non amat justitiam. Ergo non deponit affectum ad peccatum.

Resp. Affectus habitualis ad peccatum, seu ipse status peccati habitualis, nequit deponi nisi per amorem justitiae, et quidem per amorem perfectae charitatis, qui solus potest justificare; affectus vero actualis ad peccatum potest deponi tum negative per meram suspensionem actus interioris aut elicentiam alterius affectus disparati, tum positive per actum attritionis in qua continetur aliquis amor justitiae, non charitatis nempe, sed concupiscentiae, sicut in ipsa spe; attritio enim non est merus timor aut mera fuga a peccato, sed, utut ex timore concepta, est positivus actus detestationis peccati et cujusdam aggressionis, tendentis ad aliquomodo compensandum pro peccato.

Obj. 7. Attritionem formidolosam non esse honestam patet ex eo quod ipsa procedit ex amore proprii boni, cui contrariatur poena, “ejusdem enim rationis est quod homo cupiat bonum suum, et quod timeat eo privari” (2-2, q. 19, a. 6), et quidem procedit ex amore proprii boni super omnia dilecti et ut ultimi finis, cum peccator, ratione suae aversionis a Deo ut ab ultimo fine, amet proprium bonum ut ultimum finem.

²³De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, §3, n. 37, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 56.

Resp. Haec ratio nimis probat, cum ex ea sequeretur omnes actus peccatoris esse malos et peccata, ipsos etiam actus fidei seu fiduciae (quod nec Protestantes admitterent), iustitiae, misericordiae et specialiter spei, quae ex amore proprii boni procedit.

Amor proprii boni, et actus ab eo procedens, non est malus nisi cum actualiter assumitur ut ultimus finis; ad hoc autem non sufficit quod homo sit habitualiter tantum aversus ab ultimo fine, ut contingit in peccatore attrito. Unde contritio formidolosa, procedens ex amore sui et ex timore poenae, non est mala, quia non procedit ex amore sui tanquam ex ultimo fine actualiter intento, sed tantum ex amore sui cui accidit esse in subjecto aliunde habitualiter averso a Deo ut ab ultimo fine.

Ceterum, quamvis ipse actus amoris proprii et timoris, secundum se consideratus, sistat negative et proxime in bono proprio, ob praedictam habitualement dispositionem subjecti, actus tamen attritionis formidolosae refertur ad Deum ut ad finem ultimum, etsi sub ratione imperfecta, quemadmodum actus spei, cum sit essentialiter odium peccati ut offensae Dei, et valet etiam ad Deum perfecte referri si contingat adesse in subjecto charitas, cui soli pertinet talem ordinationem aliis actibus communicare. Propterea 5. *Thomas* (2-2, q. 19, a. 6) ait quod "substantia timoris servilis cum charitate manere potest, sicut amor sui manere potest cum charitate."

Ex dictis in hoc articulo et ex his quae supra disputavimus in art. 17 et 19 de principio Poenitentiae et prioritate hujus virtutis relate ad ceteras, intelligitur timorem poenae non tantum esse honestum et utilem, sed esse ipsum *principium et fundamentum totius aedificii spiritualis*, initium nempe illius sapientiae in qua tota hominis perfectio consistit, juxta illud *Eccli. 1, 16*, non semel in Scripturis repetitum. "*INITIUM SAPIENTIAE TIMOR DOMINI*". Quae verba veluti commentans S. *Thomas* scribit: "Poenitentia . . . et timor . . . diversimode sunt fundamenta: quia timor est primum in isto toto genere quod est recedere a malo; sed poenitentia quantum ad hanc speciem quae est recedere a malo commisso, et ideo etiam timor praecedat poenitentiam; sicut principia generis praecedunt principia speciei" (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 2, q. 3; cf. q. 1, a. 2, q. 1).

Ex dictis etiam intelligitur veram esse maximam illam *Augustini*, quam Jansenistae pervertunt, de *duplici amore*, omnium affectuum nostrorum causa et radice;²¹ sed in hoc duplici amore duplex iterum principium movet corda hominum, amor benevolentiae et amor concupiscentiae, seu *AMOR ET TIMOR*: amor mundi et timor mun-

²¹ *De Trinitate*, 9, 17 sq.: "Nemo enim volens aliquid facit, quod non in corde suo prius dixerit. Quod verbum amore concipitur, sive creaturae, sive Creatoris, id est, aut naturae mutabilis, aut incommutabilis veritatis. Ergo aut cupiditate, aut charitate" (M.L. 42, 967),

dantis, amor divinus et timor Dei, amor charitatis et timor filialis, amor spei et timor poenitentiae.

Unde *Augustinus*, In Psal. 79, 13: “Ad omne rectum factum amor et timor ducit: ad omne peccatum amor et timor ducit. Ut facias bene, amas Deum, et times Deum: ut autem facias male, amas mundum, et times mundum. Haec duo convertantur ad bonum: amabas terram, ama vitam aeternam; timebas mortem, time gehennam” (M.L. 36, 1026). Quae verba veluti commentans *Hugo a S. Victore*, De sacram., l. 2, p. 13, c. 3, scribit: “Duo sunt motus cordis, quibus anima rationalis ad omne quod facit agendum impellitur. Unus est timor, alter amor. Haec duo cum bona sunt omne bonum efficiunt. Per timorem enim mala caventur; per amorem bona exercentur. Cum autem mala sunt, omnium malorum initium et causa existunt. Per timorem enim malum a bono receditur; per amorem vero malum mala perpetrantur. Sunt ergo duae haec *quasi portae duae, per quas mors et vita ingrediuntur*. Mors quidem quando aperiuntur ad malum, vita autem quando ad bonum referuntur” (M.L. 176, 527).

ART. 33. Utrum Omnis Vera Attritio, Quae Nempe Excludat Voluntatem Peccandi, Sit Sufficiens Ad Justificationem In Sacramento, Ita Ut Non Requiritur Perfecta Contritio Quamcumvis Remissa, Nec Etiam Ullus Amor Benevolus, Distinctus Ab Implicito Amore Concupiscentiae (Suppl., q. 10, a. 1; q. 18, a. 1; In 4 Sent., dist. 6, q. 1. a. 3, q. 1, ad 5; dist. 22, q. 2, a. 1, q. 3; Quodlib. 4, q. 7, a. 10; In Matth. 16, n. 2; In Joan. 11, lect. 6, n. 6).²⁵

Inter innumera opera exarata circa hanc quaestionem, quorum plura referuntur in decursu articuli, confer peculiariter sequentia:

Vcga, De justificatione, 5, 28; 6, 35.

Vasquez, In 3 p., q. 92, a. 1, dub. 3.

Suarez, Disp. 20, sect. 1, n. 9 sqq.

Morinus, De administratione sacr. Poenitentiae, l. 8, c. 4; Opera posthuma, tractatus de contritione et attritione.

Lugo, Disp. 5, sect. 9, n. 133-136.

Pallavicini, Historia Cone. Trid., 8, 13, 13.

Salnanticenses, Disp. 7, dub. 1, n. 9-18; n. 39-57.

Bossuet, De doctrina Cone. Tridentini circa dilectionem in Sacramento Poenitentiae requisitam, p. 3, § 6, n. 14 sq.

Francolini, De dolore ad sacramentum poenitentiae rite suscipiendum necessario, Romae, 1706.

Viva, Damnatae theses ad theologiam trutinam revocatae, Neapoli, 1708.

Liberius a Jesu, Controv., t. 4, tract. 5 De Poenitentia, p. 2, disp. 3, a. 1 sqq., Romae, 1710; Foedus timoris et amoris Dei, Romae, 1713.

Tournely, De Poenitentia, q. 5.

Benedictus XIV, De synodo dioecesisana, l. 7, c. 13 (apud Migne, Thcol. Curs., t. 25, coi. 1062-1067).

Billuart, Diss. 4, a. 6-8.

Wirceburgenses (U. Munier), De Poenitentia, disp. 2, c. 3, a. 4.

Collet, De Poenitentia, p. 2, c. 4, a. 3 (apud Migne, Thcol. Curs., t. 22, coi. 255-380).

5. *Alphonsus*, Theol. Moral., n. 440-442.

Benaglio, Dell'attrizione quasi materia e parte dei sacramento della penitenza, Milano, 1846.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur *de efficacitate attritionis* in ordine ad justificationem, et quidem in sacramento, nam, ut probatum est in art. 31, sola perfecta contritio vim habet justificandi extra sacramentum. Et haec quidem est *celebris illa, ab aevo agitata nec adhuc penitus extincta, QUAESTIO DE SUFFICIENTIA ATTRITIONIS SACRAMENTALIS*, quae duas praecipue habuit periodos, alteram ante Concilium Trid., in qua a quibusdam simpliciter asserta est necessitas perfectae contritionis, alteram et multo acriorem post idem Concilium, in qua a pluribus defensa est necessitas perfectae cujusdam contritionis in gradu remisso aut saltem alicujus amoris benevoli ab amore concupiscentiae distincti.

In ipso articuli textu innuuntur tum *duo puncta quaestionis* hic agitata, nempe: utrum attritio sufficiat nec requiratur contritio quantumvis remissa et utrum attritio ita sufficiat ut non requiratur cum ea amor ullus benevolus, tum *QUATUOR THEOLOGORUM SENTENTIAE*, de necessitate nempe perfectae contritionis simpliciter, de necessitate perfectae contritionis in gradu remisso, de necessitate amoris benevoli, de sufficientia merae attritionis.

- J. Dtlharbe, *Die vollkommene Liebe*, Regensburg, 1856, p. 217 sqq.
 Theiner, *Acta genuina Cone. Trid.*, Zagabriac, 1874, t. 1, praecipue p. 221. 236. 247. 248. 281. 323. 584. 600.
 Palmieri, *De Poenitentia*, thes. 20-32, Romae, 1879.
 Schazler, *Wirksamkeit der Sakramente*, p. 95. 256 sqq.
 De Augustinis, *De re sacramentaria*, t. 2, *De Poenitentia*, thes. 19, Romae, 1887.
 Dollinger et Reusch, *Geschichte der Moralstreitigkeiten in der römisch-katholischen Kirche seit dem sechzehnten Jahrhundert*, Nordlingen, 1889, t. 1, p. 67-94.
 Pesch, *De Poenitentia*, prop. 11 et 12.
 A. Arndt, *Die unvollkommene Reue nach den Lehrbestimmungen des Tridentiner Konzils*, Paderborn, 1912.
Acto genuina Concilii Trid., ed. Goerres, t. 5, praecipue p. 422. 491. 511. 520. 623. 704.
 Hafner, *Die Entstehungsgeschichte des Tridentiner Rechtsfertigungsdekrets*, p. 154 sq.
 31. Premm, *Das Tridentinische "Diligere incipiunt"*, Graz, 1925.
 R. M. Schultes, *Utrum charitas sit prior spe*, in *Divus Thomas (Placentiae)*, 1926, p. 573 sqq.
 D'Alès, *De sacr. Paenitentiae*, thes. 7, Parisiis, 1926.
 I. Périnelle, *L'attrition d'après le Concile de Trente et d'après S. Thomas d'Aquin*. Le Saulchoir, 1927.
 B. Lavaud, *Attrition d'amour et charité*, in *Vie Spirituelle*, 1927, p. 105 sqq.
 E. Nevcut, *De l'attrition d'amour*, in *Divus Thomas (Placentiae)*, 1927, p. 118 sqq.
 Si. Quera, *Atrición y contrición según S. Tomás*, in *Estudios ccd.*, 1928, p. 318 sqq.; *Alrededor de los orígenes del atricionismo*, *ibid.*, 1929, p. 193 sqq.
 HugUeny, *La Pénitence*, t. 2, p. 427-444; item, in *Revue Thomiste*, 1930, mars-avril, p. 128-143.
 Galtier, *De Paenitentia*, thes. 24-25, Parisiis, 1931; *Amour de Dieu et attrition*, in *Gregorianum*, 1928, p. 373 sqq.
 Th. C. Sheehan, *The History and Meaning of Attrition*, in *Irish Eccl. Record*, 1933, I, p. 61 sqq.
 IF. J. Philbin, *Attrition and the Sixth Session of Trent*, in *Irish Eccl. Record*, 1933, II, p. 146 sqq.
 Fr. Diekatnp, *Thcol. dogm.* (A. M. Hoffmann), v. 4, § 47 sq.; item, *Melchioris Cani de contritione et attritione doctrina*, in *Xenia Thomistica*, v. 3 (Romae, 1925), p. 423 sqq.
 Did. Thiol. Cath., art. Attrition (/1. *Beugnet*), col. 2244-2262.

Ad cujus controversiae rectam intelligentiam *observa imprimis* hic agi tantum de sufficientia attritionis in sacramento, nam in art. 31 negavimus ejus sufficientiam extra sacramentum, et illi theologi qui hanc admittunt, a fortiori nobis consentiunt quoad ejus sufficientiam sacramentalem. *Secundo*, agitur de sufficientia attritionis non directe ad valorem sacramenti sed ad ejus fructum; ceterum in art. 29 stabilivimus eandem contritionem requiri ad valorem quae requiritur ad fructum, et aliunde quidam contritionistae qui negant sufficientiam attritionis quoad fructum, eam concedunt quoad solum valorem sacramenti. *Tertio*, agitur de vera attritione, quae nempe sive concipiatur ex timore sive ex turpitudine peccati, excludat voluntatem peccandi, seu sit, juxta superius statuta, vera detestatio et dolor de peccato cum proposito non peccandi de cetero; item, quae sit conjuncta cum ceteris juxta Cone. Trid. requisitis ad fructuosam sacramenti susceptionem, scilicet fide, spe, intentione suscipiendi sacramentum, ipsa confessione et proposito satisfactionis; item, quae in se virtualiter contineat aliquem concupiscentiae amorem Dei fontis justitiae, hic enim amor a nullo attritionista negatur et fere ab omnibus explicite affirmatur, imo plures notant talem Dei amorem, ex parte finis cui tendit, dici posse initium aliquod amoris charitatis.²⁰

Ad rem *Pesch*: “In ipso actu attritionis conceptae ex metu poenarum *initium aliquod amoris Dei* necessario contineri facile intelligitur. Nam a) homo vere attritus detestatur offensam Dei et vult sibi reddere Deum propitium; hic autem est gressus versus caritatem Dei; b) vult servare totam legem divinam, ergo etiam praeceptum diligendi Deum super omnia; et ita habet caritatem in voto seu proposito; c) vult pervenire ad vitam aeternam, quae est perfectissima cum Deo amicitia; ergo habet caritatem pro fine ultimo. Hic igitur amor initialis in omni vera attritione inest necessitate logica et psychologica.”²⁷

S. *Alphonsus*: “Non negamus ad justificationem requiri initium amoris; nec negamus illud requiri etiam in sacramentis mortuorum... Hoc autem initium amoris, ut bene docent Gamachaeus, Frassen, Petrocorensis et Tournely, jam habetur in attritione quam supra descripsimus [i.e. formidolosa]: Primo per timorem divinae vindictae; juxta illud Eccli. xxv, 16: ‘Timor Dei initium dilectionis ejus’.—Secundo per spem veniae; cum in ipso Tridentino dicatur quod bene disponuntur ad gratiam, qui Deum incipiunt diligere ‘tanquam omnis justitiae fontem’, id est, tamquam justificationis omnium auctorem.—Tertio per spem beatitudinis aeternae; cum doceat D. Thomas, loquens

²⁰-"*Liberius a Jesu*, Controv., t. 4, tract. 5 De Poenit., p. 2, disp. 3, a. 1, exponit septemdecim rationes quibus attritio formidolosa dici possit continere inchoatam quandam Dei dilectionem.

²⁷Praei. Dogm., t. 7, De Poenitentia, prop. 11, n. 157, Friburgi Br., 1920, p. 88.

de spe theologica, eam esse quidem initium amoris erga Deum. . . — Haec autem omnia (ut dicunt auctores citati et alii) necessario in attritione includuntur: dum qui cum illa et spe veniae ad sacramentum accedit, jam Deum suum liberatorem, justificatorem et glorificatorem diligere incipit.”²⁸

Difficultatem hujus quaestionis vident omnes doctores, *utilitatem* negant quidam, quorum inde aliqui controversiam abnuunt, alii disputantibus libentissime morem gerunt.

COLLET scribit: “Et haec illa tandem est famosa disceptatio, quae tot omnimodae molis peperit volumina; tot male sonantibus dicteriis libros theologorum opplevit; tot in utriusque partis excessus accivit Sedis Apostolicae fulmina; tot in materiam de se caliginosam, nubes sparsit, spargendo lumen, ut prae fulgore nihil videas. . . Paucis expendere liceat, an tanti sit praesens quaestio, ut tanto cum tumultu agitari mereatur. Affirmant equidem plures; jamque ab operum suorum exordio praefantur, quaestionem praesenti nullam esse graviolem; cum ab ea pendeat aeterna poenitentium salus. Age vero exploremus an ita sit.

“Nostra haec de attritione controversia vel a Jansenianis contra Antijansenianos, vel ab Antijansenianis inter se agitur. Si primum; inutiliter movetur. Nimirum id omnibus Jansenii discipulis solemne est, ut omnem Christi gratiam, gratiam esse charitatis tueantur. Vel ergo qui ad Poenitentiae Sacramentum accedit, gratia aliqua movetur, vel nulla. Si nulla, nullo in systemate justificabitur. . . Si aliqua, utquid fragor tantus, cum gratia haec, eo ipso quo gratia est. sit vera charitas. saltem initialis? . . .

“Quod si res inter Catholicos agatur, non multo utilior videtur tota haec disceptatio: 1. quia qui attritionem puram sufficere judicant, digniori motivo poenitentes suos constanter instruunt; sicque quod speculative docent, abjiciunt in praxi; 2. quia poenitentes ipsi eam in se contritionem efformare student, cujus normam pueruli a Catechismis hauserunt: ea vero nequidem loquitur de poenis gehennae; 3. et id praecipuum; quia ne ipsi quidem poenitentes discernere satis possunt, quo agantur spiritu, metus an amoris. Erunt qui sibi Seraphim ardentiores videantur, quique nihilominus vix supernatural! moveantur impulsu. Erunt qui se silice duriores aestiment, jamque pene reprobos, qui tamen Dei legem plus diligant, quam millia auri et argenti. Caducum igitur est quodeumque motivi eos afficientis examen: unaque certa hic regula constitui potest, ut ex fructibus dignoscatur arbor, seu. ut poenitens ex constanti mandatorum Dei observatione judicetur.”²⁹

HURTER scribit: “Acris est inter theologos controversia, utrum ad attritionem sufficientem pro obtinendo beneficio absolutionis, necessario requiratur initialis aliqua dilectio. Nolumus ingredi controversiam, quae satis soluta censi potest ex . . . Alexandri VII. decreto. . . Eoque minus volumus ingredi hanc controversiam, quod 1. practice ea non tanti videatur momenti, ut a multis habetur, neque enim adeo poenitentes de hac initiali dilectione interrogandi sunt, quam potius de sinceritate doloris: et in praxi animarum pastori sollicite est satagendum, ut poenitentes quo meliori fieri possit modo ad reconciliationem sint parati. Si vero 2. ea theoretice spectetur, idcirco difficilis est, quod vix definiri possit, quae dilectio et quo in gradu requiratur. Quam ob rem vix ulla est amoris species ullusque gradus in tota dilectionis scala, quae suos non habeat patronos, et quod est consequens, argumenta, quibus singuli suam tuentur sententiam, plerumque nimium vel nihil probant. Provocant enim ad testimonia Scripturae et patrum, quae agunt vel de caritate habituali, vel actuali sed perfecta, vel de necessitate caritatis ad meritum vitae aeternae, aut ad perfectam conversionem et perseverantiam in ea. vel de

²⁸Thcol. Moral, (ed. Gaudé), t. 3, n. 442, Romae, 1909, p. 447.

²⁹Dc Poenitentia, pars 2, c. 4, a. 3, sect. 2, n. 439 et 570-572, apud Migne, Theol. Cours., t. 22, coi. 293 et 527 sq.

necessitate illius amoris, qui non distinguitur a qualibet pia et salutari voluntatis motione.”³⁰

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Innumeras quidem sententias, opiniones et modos dicendi theologi in hac re protulerunt, qui reduci solent ad duo capita, Contritionismum nempe et Attritionismum, et ad *QUATUOR PRINCIPALES SENTENTIAS*, quarum prima requirit perfectam charitatem, secunda initialem amorem charitatis, tertia amorem benevolentiae, quarta amorem concupiscentiae. Plures doctores attritionistae ponunt tres priores sententias sub capite Contritionismi, alii inter defensores amoris benevoli (uti Diekamp) ponunt tantum duas priores sub capite Contritionismi. duas vero posteriores sub capite Attritionismi.

PRIMA SENTENTIA PRINCIPALIS.

Ad justificationem in sacramento requiritur simpliciter *perfecta contritio*. *Ratio* est quia perfecta contritio, secundum connaturalem legem gratiae et ordinatam Providentiam divinam, est medium necessarium ad salutem, ut ostensum est in art. 22 ubi de necessitate virtutis Poenitentiae; oportet enim per poenitentiam voluntatem totaliter ad Deum convertere, sicut per peccatum totaliter a Deo aversa est; sacramenti autem institutio non potuit destruere, sed tantum perficere, connaturalem illam legem, nec Deus voluit per sacramentum virtutem Poenitentiae supplantare aut ei illud substituere, sed tantum adjuvare. Ceterum, fontes revelationis, citati in tractatu De Baptismo (art. 16) soli charitati vim justificativam tribuunt.

Haec sententia subdividitur in *duas opiniones*, alteram absolutam, alteram mitigatam.

PRIMA OPINIO absoluta. In sacramento semper requiritur perfecta contritio, ita ut attritio nunquam sit sufficiens, etiam si sit cum bona fide, seu si existimetur esse contritio. Duplex praeterea datur hujus opinionis explicatio, altera haereticorum, altera catholicorum.

Prior explicatio, haeretica, est *Baianorum et Jansenistarum*, qui cum Protestantibus negant ipsam honestatem et supernaturalitatem attritionis (maxime formidolosae), ut dictum est in art. praec., ac ideo deducunt necessitatem perfectae contritionis in sacramento. Ceterum, ut dictum est in tractatu De Baptismo (art. 16), Baius, ad aliud extremum descendens, ita necessitatem suscipiendi sacramentum exagerrat ut dicat perfectam contritionem nonnisi in sacramento justificare (cf. Denz. 1031. 1032. 1033. 1070. 1071).

³⁰Thcol. Dogm., t. 3, thes. 9, n. 580, Ocniponte, 1891, p. 454.

Altera explicatio est aliquorum inter magnos theologos medii aevi, praecipue *Petri Lombardi* (Sent., l. 4, dist. 18, n. 4-6), *Hugonis a S. Victore* (De sacram.. l. 2, pars 14, c. 8) et *Richardi a S. Victore* (De potestate ligandi et solvendi, c. 7), qui quatenus explicite docent sacramentum non justificare sed justificatum supponere, eo quod praerequirat dispositionem charitatis et contritionis justificantis, implicite docent attritionem non sufficere in sacramento sed requiri charitatem et contritionem saltem habitualement, seu statum gratiae. Ceterum, ipsi non sibi proponunt, sicut quidam alii paulo posterius, de quibus modo, casum quo quis accedat ad sacramentum in bona fide seu cum dispositione quam putat esse contritionem quaeque revera sit tantum imperfecta attritio.

Textum *Hugonis a S. Victore* citavimus supra in art. 31 (p. 221). Cf. verba *Petri Lombardi* infra cit. in p. 318. Ceterum, doctrina illorum theologorum directe exponetur in Cap. VIII, ubi de effectibus hujus sacramenti.

His doctoribus solent a non paucis post Suaresium accenseri plures alii, tam antiqui quam Concilio Trid. posteriores, uti *Guilelmus Altisiodorensis*, *Alex. Halensis* (Summa, q. 14, m. 2, a. 1, § 3; q. 21, m. 1), *Albertus Magnus* (In 4 Sent., dist. 18, q. 9), *Bonaventura* (In 4 Sent., dist. 17, p. 2, a. 2, q. 3; dist. 18, p. 1, a. 2, q. 1), *Argentina* (In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 3), *Biel* (In 4 Sent., dist. 16 et 18), *Occam*, *Major*, *Medina*, *Petrus Soto*. Attamen, horum doctorum sententia minime clara est,³¹ etsi generaliter convenient in requirenda contritione perfecta; quidam, nominatim Alex. Halensis et Bonaventura, sunt reponendi in sequenti secunda opinione. Ad praesentem potius sententiam benigne accensendi sunt quidam theologo qui non satis se separant a sententia Baii, uti *Estius* (cit. in art. 31, p. 222 sq.), quatenus docet actum charitatis non justificare extra sacramentum nisi in casibus necessitatis, *Hadrianus* et *Almainus* (memorati in art. praec., p. 251 sq.), quatenus negant attritionem formidolosam esse bonam.

SECUNDA OPINIO mitigata. In sacramento ordinarie vel per se requiritur perfecta contritio, ita ut attritio possit quandoque vel per accidens sufficere, praecipue quando bona fide existimatur esse contritio. Duae autem iterum explicationes afferuntur.

Prior explicatio. In tali casu exceptional!, sacramentum convertit attritionem in contritionem, ut sic adhuc mediante contritione fiat justificatio. Hanc sententiam Suarez tribuit *Henrico Gandavensi* (Quodlib. 1, q. 32), *Cajetano* (In q. 84, a. 1; cf. Quaest. de Confessione, quaesitum quintum), *Ferraricensi* (In C. Gent. 4, 72), *Hadri-*

³¹Eam determinare conatur *Palanticri*, De Poenitentia, Romae, 1879, p. 328sq.

ano et Petro Soto. Attamen, quod attinet ad Cajetanum confer quae diximus in art. 29 (p. 159. 171 sq.).

Altera explicatio. In tali casu exceptional!, qui practice reducendus est ad casum bonae fidei in peccatore attrito, sacramentum non proprie convertit attritionem in contritionem, sed producit gratiam qua attritio informatur, et hoc sensu fit contritio. Pro hac sententia citantur quidam ex supradictis antiquioribus, nominatim *Alex. Halensis* et *Bonaventura*, nec ceterum, ut dictum est, ipsi Petrus Lombardus et duo Victorini huic sententiae refragantur, sed mere silent de praedicto casu bonae fidei. Pro eadem sententia Suarez citat *Victoriam* (Relectiones duodecim theologiae, De potestate Ecclesiae, q. 2), *Dom. Soto* (De natura et gratia, l. 2, c. 15; In 4 Sent., dist. 18, q. 3, a. 2), *Ledesma*, *Vega* (In Trid., l. 13, c. 34, ad 3 obj.), *Corduba* et *Navarro*. Quidam, ut Galtier (n. 387), ratione praedictae exceptionis, citant Halensem et Bonaventuram inter implicitos attritionistas, ut inde ostendant eos non recessisse a doctrina traditionali de sufficientia attritionis, imo Galtier cum duobus illis doctoribus connumerat S. Thomam, ut implicitum attritionistam.³² Attamen, duo illi doctores reponendi sunt inter antiquos contritionistas, nam docent contritionem seu statum gratiae esse dispositionem per se requisitam ad sacramentum Poenitentiae quemadmodum ad susceptionem Eucharistiae (cf. Pesch, n. 160, in nota), quod quidem non docet S. Thomas, ut infra ostendetur.

Ad rem *BONAVENTURA*, In 4 Sent., dist. 15, p. 1, a. 2, q. 1: "In forma absolutionis praemittitur deprecatio per modum deprecativum, et subiungitur absolutio per modum indicativum; et deprecatio gratiam impetrat, sed absolutio praesupponit. Nunquam enim sacerdos absolveret quemquam, de quo non praesumeret, quod esset absolutus a Deo. . . Potestas clavium, proprie loquendo, non se extendit supra culpam."³³

Ibid., dist. 17, p. 2, a. 2, q. 3: "Sicut dictum est . . . quod non tenemur ad eucharistiam accedere cum caritate secundum veritatem, sed secundum probabilitatem sufficit; sic dico, quod ad Sacramentum poenitentiae non est necesse, quod accedat habens caritatem, vel dispositionem ad caritatem sufficientem secundum veritatem, sed sufficit secundum probabilitatem. Haec autem dispositio est attritio, quae frequenter ob confessionem superadiunctam et absolutionem sacerdotis formatur per gratiam, ut fiat contritio, sive ad ipsam contritio subsequatur; et multis ibi gratia conceditur."³⁴

n Ad rem ipse *Galtier*: "Ii . . . omnes, quatenus docebant suscipiendo efficaciter sacramento sufficere contritionem bona fide mere existimatam, eo ipso censebant sacramentum sua propria vi producere effectum etiam ubi adesset re vera mera attritio. Addebant quidem effectum illum non produci nisi producta prius in subiecto dispositione contritionis perfectae, ita ut accedens bona fide mere attritus non consequeretur gratiam nisi quia vi sacramenti fieret natura prius ex attrito contritus: quae erat actionis sacramenti explicatio quaedam singularis; at, ea non obstante, manebat saltem posse percipi effectum sacramenti quin poenitens ipse se illi per contritionem perfectam disponderet" (De Paenitentia, thes. 24, n. 387, Parisiis, 1931, p. 289).

³² Opera omnia, ed. Quaracchi, t. 4, 1889, p. 473 sq.

³³ Ibid., p. 447,

SECUNDA SENTENTIA PRINCIPALIS.

Ad justificationem in sacramento requiritur *quaedam perfecta contritio in gradu remisso*, seu initialis quidam amor de genere charitatis et perfectae contritionis, qui nempe non procedat ab ipsa charitate habituali nec eam inferat; quemadmodum perfecta contritio justificans ante sacramentum, de qua dictum est in art. 31 (p. 223 sq.).

Rationes sunt tum supradictum argumentum praecedentis sententiae, deductum ex necessitate totalis conversionis ad Deum, tum ac instanter doctrina *Cone. Trid.* requirentis in actu Poenitentiae aliquem amorem initialem quo peccatores Deum “tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt” (sess. 6, cap. 6). Quibus adduntur quaedam rationes congruentiae, uti sequens: Si nullus in poenitente requireretur verae charitatis motus, posset fieri ut attritus, moriens statim post confessionem, intraret regnum coelorum ac Deum in aeternum amaret ab eoque amaretur quin unquam in vita Deum amaverit et primo legis mandato ex toto corde Deum diligendi satisfecerit.

Hanc sententiam magna quidem explicationum varietate, defenderunt *plures theologi saec. 17-18*, principiis jansenisticis plus minusve infecti (excipe paucos, uti Morinum, Pallavicini et Collet), quorum celebriores sunt: *Morinus, Pallavicini, Contenson, Launoy, Christianus Lupus, Farvacques, Bossuet, Juénin, Vitasse, Habert, Ledrou, Natalis Alexander, Gaud, Berti, Collet, Gazzaniga*

v *Joannes Morinus* (Oratorianus; -f- 1659), De administratione sacr. Poenitentiae, l. 5, c. 4; item, Opera posthuma, tract. de contritione et attritione.

Card. Pallavicini (S.J.; -f- 1667), Assert. theol., 17 De Poenitentia, c. 12.

V. Contenson (O.P.; ψ 1674), Theologia mentis et cordis, diss. unica de poenitentia, c. 2.

J. Launoy (-f- 1678), De mente Concilii Tridentini circa contritionem et attritionem in sacramento Poenitentiae, Parisiis, 1653 (opus in Indicem relatum, 13 nov. 1691).

Christianus Lupus (Wolf; O.S.A.; -f- 1685), Dissertatio dogmatica de germano et avito sensu SS. Patrum, universae semper Ecclesiae ac sacrosanctae praesertim Tridentinae Synodi circa Christianam contritionem et attritionem, Lovanii, 1667. Item, Epistola familiaris ad P. Henricum Noris, qua Chr. Lupus quibusdam ad nonnulla nuperae suae de Christiana contritione dissertationis capita haesitantibus, conatur dare rationem, Lovanii, 1667.

Farvacques (O.S.A.; -f- 1689), Quaestio quodlibetica de attritione, seu quae fuerit mens Cone. Tridentini de sufficientia attritionis servilis in Sacramento Poenitentiae, Lovanii, 1666. Item, Xenium theologicum in quo dilectionis Dei in sacramento poenitentiae necessitas asseritur et confirmatur, Lovanii, 1668. Item, Veritas et charitas seu mens Concilii Tridentini de attritione ex metu gehennae concepta, Lovanii, 1669.

Bossuet (-f 1704), De doctrina Cone. Tridentini circa dilectionem in sacramento Poenitentiae requisitam, p. 3, § 6, n. 14 sq., cd. posthuma, 1736.

Caspar Juénin (Oratorianus; ψ 1707), Inst. theol., De Poenitentia, q. 3, c. 4. a. 2, n. 2, Parisiis, 1700 (In Indicem relatum, 22 maii et 7 junii 1708).

L. Habert (-f- 1718), Theol. dogm. et mor., De Poenitentia, c. 8, a. 4.

P. L. Ledrou (O.S.A.; -f- 1721), De contritione et attritione, diss. 4, c. 2.

Natalis Alexander (O.P.; + 1724), Theol. dogm. et mor., De Poenitentia, a. 3.

Berti (O.S.A.; -f- 1766), De theol. discipl., l. 34, c. 6, n. 19.

P. Collet (C.M.; -f- 1770), De Poenitentia, p. 2, c. 4, n. 686-694.

Gazzaniga (O.P.; -f 1799), Praei. theol., diss. 6 De Poenitentia, c. 5, prop. 1; c. 7, a. 3.

Variae istorum explicationes ad *tres praecipuas opiniones* reduci possunt:

PRIMA OPINIO. Initialis amor, requisitus ad justificationem in sacramento, est verus actus charitatis seu amoris super omnia. Ita quoad rem *Juénin, Vitasse, Ledrou, Gaud* et *Berti* citatus in art. 31 (p. 224).

SECUNDA OPINIO. Initialis ille amor est quidam actus charitatis, sed ita imperfectae, ut non sit amor Dei super omnia. Ita *Habert* et *Pallavicini*, quibus accensendus est *Bossuet*. *Pallavicini* loquitur de amore benevolentiae qui sit efficax quidem sed careat intensitatis gradu requisito ad hoc ut sit appretiative summus, quatenus nempe Deus ametur quidem vere, sincere et efficaciter, sed non secundum totam dignitatem et amplitudinem suam, qua ita est amabilis ut debeat praeferrī omnibus bonis creatis (cf. supra, p. 223, in nota); propterea a quibusdam ipse accensetur *Billuart* aliisque patronis illius amoris benevolentiae, qui nullatenus sit amor charitatis, de quo infra. *Habert* loquitur de charitate initiali quae contineatur in illo timore initiali de quo dictum est in art. praec.

HABERTI sententiam sic refert *Collet*: “Supponunt illi cum *Haberto*, cap. 8, 8, 1, amorem charitatis non secus ac timorem Dei, alium esse filialem, alium initialem: quia in illo utroque timore includatur amor charitatis, inchoatus quidem et imperfectus in initiali, robustus vero et perfectus in filiali. Timor perfecte filialis, ait mox citatus doctor, solo motivo infinitae Dei bonitatis mentes accendit ad illum amandum, mandata ejus observanda, et offensam propulsandam. . . Timor initialis in quo intelligitur charitas inchoata, ex duobus motivis coalescit, scilicet ex motivo divinae bonitatis, quae voluntatem suaviter allicit ad diligendam justitiam, ac praesertim totius justitiae fontem, Deum nempe, ejusque offensam detestandam; et ex motivo spei, quae injicit timorem gehennae et amorem concupiscentiae in beatitudinem.

“Initialis timor efficit ratione inchoatae charitatis quam includit, ut Deus et mandata ejus suaviter diligantur, sed nondum fortiter, nisi ratione spei adjunctae, quae timore gehennae et desiderio felicitatis aeternae mentem erigit et corroborat, alioqui facile gravibus praesertim tentationibus cessuram, nisi utroque hoc motivo sustentaretur. Contra vero timor filialis ita per se solum firmat hominem, ut obvias quasque tentationes praetervolet sola Deo displicendi formidine: ita tamen secreta et latente, ut interdum sese non succubuisse demiretur. quia illos quibus ardet cor suum, divini amoris ignes sensu non percipit. His positis, duo docent, 1. amorem perfecte filialem in quovis gradu hominem Deo reconciliare extra Sacramentum; 2. idem non praestare initialem, nisi in Sacramento.”³⁰

BOSSUET scribit: “Qui docent poenitentes, sufficere attritionem ex solo metu conceptam, non tantum disponere aut parare viam ad justitiam, Concilio Tridentino addunt, eosque periculose fallunt. Idem nisi poenitentes provocent ad dilectionem praeparatoriam, eamque tanquam non necessariam si negligant, in Sacramentis conferendis de valore sacramenti sequuntur opinionem probabilem, relicta tutiore; probabilem autem non ex vera, sed ex sua sententia.”³⁷

³⁰ De Poenitentia, pars 2, c. 4. n. 679, apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 362 sq.

³⁷ Loc. supra cit.

In confirmationem ejusdem doctrinae affertur quoque auctoritas *Bellarmini* scribentis: “[Dilectio Dei] alia . . . est perfecta, quoniam est dilectio Dei super omnia, quae videlicet Deum rebus omnibus anteposit; Alia imperfecta, quoniam afficitur quidem erga Deum, sed nondum illum rebus caeteris praefert. . . Dilectio imperfecta, qua Deus non antefertur omnibus rebus, non meretur nomen charitatis. neque implet legem, neque conveniunt illi encomia, quae passim tribuntur in divinis litteris charitati: tamen ex eisdem locis convincitur, imperfecta illa dilectio donum esse Dei, et ex solis naturae viribus haberi non posse”.³⁸

TERTIA OPINIO. Initialis ille amor est quidem verus actus charitatis seu amoris Dei super omnia, sed quia non dominanter influit in actum contritionis, in comparatione ad alia motiva in illum influentia, ideo actus contritionis, ex omnibus motivis resultans, nequit dici actus charitatis sed tantum dici debet continere influxum charitatis.

Ita quidam, quos reticito nomine citat et magis approbare videtur *COLLET*, scribens: ‘Opinio eorum qui influxum, non tamen actum proprie dictum charitatis exigunt. — Ad hujus opinionis intelligentiam quaedam cum ejus assertoribus sunt praenotanda.

“1. Etsi unaquaeque virtus proprium habeat motivum, fieri tamen facile potest ut actio bona e pluribus diversis motivis procedat, quae suo unumquodque modo in actionem illam influant. Idque sicubi verum est, certe in praesenti materia; cum juxta Scripturas et Ecclesiae doctrinam summa peccati detestatio a propriis metus, spei et charitatis motivis oriatur: unde omnia haec motiva proponit Tridentinum. ut vel divisim, vel simul hominem retrahant a peccato.

“2. Motivum virtutis alicujus in actum cum aliis pluribus motivis influens, vel in eum influit dominanter, ita ut ad actum per se solum, caeterisque praecisis determinaret; vel influit prorsus dependenter ab aliis, ita ut vi ejus solius, si caetera deforent, non poneretur actio.

“3. Actus, cujus in exercitium non influit dominanter proprium alicujus virtutis motivum, ejusdem virtutis nomine insigniri non potest. Sic charitatis actus non dicitur actus ille, quem motivum charitatis per se solum non produceret; sicut nec vinum dicitur liquor ille qui aequae vel magis aqua constat quam vino. Sicut tamen in isto liquore vere est aliquid vini, sic in actu qui partialiter ex charitatis motivo elicitur, negari non potest quin aliquid occurrat charitatis.

“4. Aliud est exigere ut homo ad justificationem se disponens habeat aliquid dilectionis; aliud, exigere ut habeat charitatem. Primum requirit Tridentina synodus ex Pallavicino: secundum non ita. Aliunde Attritionarii purae attritionis nomine eam intelligunt, quae ex gehennae metu et boni contrarii amore concipitur: cum qui agente gratia malum aliquod declinare cupit, bonum eidem adversum necessario diligit; et, ut observat Tournelyus ipse, gehenna adaequate sumpta poenam damni et sensus complectatur; quam proinde poenitens effugere velle serio non potest, nisi supream beatitudinem amet. Ergo qui solum concupiscentiae vel spei amorem exigunt in Sacramento, revera Attritionarii sunt, minusque exigunt quam synodus Tridentina: ut e contrario plus quam ipsa exegerit, exigere videntur, qui charitatem dominantem et super omnia exigunt.

³⁸De gratia et libero arbitrio, l. 6, c. 7, Opera omnia, t. 4, Mediolani, 1862, p. 441 sq-

“Ergo iterum habet postrema haec opinio unde placere possit, quia *debitum inter extrema medium servat*. Quaeris ad justificationem ut Poenitens ad Deum ex toto corde convertatur: habes. Quaeris ut conversionem hanc ingrediatur initium dilectionis Dei propter se; et id quoque habes. Quaeris ut nihilominus Poenitentia sit Sacramentum mortuos per se suscitans: nec istud etiam tibi deerit. At, inquis, juxta me cuilibet charitatis actui respondet justificatio. Atqui in hac etiam opinione requiritur actus charitatis. R. neg. min., *requiritur quidem influxus charitatis*; sed quia charitas illa nec per se solam, nec dominanter in actum illum influit, sed tantum dependenter a pluribus quae ad eum concurrunt motivis, idcirco actus inde resultans *non potest dici actus charitatis*: sicut resultans ex balsamo et oleo pari quantitate commixtis, nec balsamum, nec oleum dici potest.”^{3U}

Quibus recitatis, Collet addit: “Colliges . . .: Jure ac merito ambigi an amores illi, quos simplex quisque Attritionarius admittere tenetur, sufficienter ad justificationem disponant. Unde [sequitur]. . . requiri in attritione *aliquam Dei tanquam finis ultimi, seu ut nunc intelligimus, propter se amati dilectionem*. An autem dilectio haec ratione sui dominans esse debeat; annon sufficiat ut ratione alterius, puta timoris, sit super omnia; imo annon sufficiat ejusdem influxus cum aliorum motivorum influxu, ex praecedentibus dijudicabunt qui ea meditari volent. Erunt certe plures, qui poenitenti de salute sua sollicito transitum a timore ad initium aliquod charitatis non adeo difficilem existiment.”⁴⁰

TERTIA SENTENTIA PRINCIPALIS.

Ad justificationem in sacramento non requiritur ullus amor charitatis, nec sufficit amor concupiscentiae, sed requiritur et sufficit *amor benevolentiae*, qui est medius inter duos illos amores estque dilectio Dei efficax et appretiative summa, sine mutua tamen redamatione ex parte Dei fundata in communione naturae per gratiam et gloriam, quae est propria amoris amicitiae et charitatis.

Rationes sunt: necessitas conversionis cordis ad Deum; necessitas initialis dilectionis Dei a *Cone. Trid.* inculcata (quae duae rationes sunt communes superioribus sententiis); ipsa ratio attritionis, seu appretiative summae detestationis peccati, quae necessario importat amorem contrarii seu Dei, odium enim et amor se invicem et indissolubiliter appellant; possibilitas distinguendi inter tres amores, concupiscentiae nempe, benevolentiae et amicitiae, juxta doctrinam S. Thomae; ipsa connaturalis psychologia poenitentis, utut mere attriti, quis enim concipiet hominem vere dolentem ac peccatum detestantem, et simul frigidum manentem relate ad ipsum Deum offensum?; necessitas solide fulciendi doctrinam de sufficientia attritionis formidolosae eamque ab impugnationibus Protestantium efficaciter defendendi.

Praecipuus ac explicitus inter antiquiores hujus sententiae assertores, est *Billuart* (O.P.; t 1757),⁴¹ qui imo a quibusdam dicitur illius fundator (Diekamp: “Quam Billuart primus docuit”), cum tamen ipse

^{3U} “De Poenitentia, pars 2, c. 4, n. 685-691, apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 364-366. Ibid., n. 693 sq., coi. 566 (cf. n. 504. 588. 592).

⁴¹ De Poenitentia, diss. 4, a. 7, § 2-1.

sese referat⁴² ad *H. Hcnncgnier* (O.P.; t 1712),⁴³ et Collet (1693-1770) coaetaneus Billuarti (1685-1757) tribuat hanc sententiam impersonaliter ac pluraliter "eruditibus defensoribus" quin nominet Billuart, quod aegre intelligeretur si hic fuisset ipse fundator illius sententiae; ceterum, quidam eam tribuunt ipsi S. *Carolo Borromeo* (t 1584).

Eandem defendunt *Sardagna*, *Simonet*, *Schazler*, *Hugon O.P.*,⁴⁴ *Garrigou-Lagrange O.P.*,⁴⁵ *Diekamp*,TM *Priimmer O.P.*,⁴⁷ *Hervé*, *Joret et Lavaud O.P.*,⁴⁰ *Hugueny O.P.*,⁵⁰ *I. Périnelle O.P.*,⁵¹ qui valde confidenter pronuntiat: "L'avenir, dans l'enseignement théologique, appartient à cette solution moyenne";⁵² cui affirmationi respondet Galtier. De Poenitentia, n. 386, in nota: "In quo spes eum [i.e. Périnelle] jam penitus fefellisse videtur, nam, si fratres excipias, vix ullus ei consensit."

Citabimus quaedam verba tum Billuart et Diekamp, qui hanc sententiam asseveranter ac diffuse defendunt, tum Hugon, Priimmer et Hervé, qui, parum in suis rationibus accurati, hanc sententiam una manu construere et alia simul destruere videntur, pontem quendam aedificare contententes quo eliminetur differentia inter eam et opinionem eorum qui volunt solum amorem concupiscentiae sufficere, de quibus infra.

BILLUART: 'Observandum . . . [est] cum eruditissimo magistro nostro *P. Henneguier* in suo opusculo 'De absolutione sacramentali', duplicem attendi posse in nobis erga Deum amorem, scilicet *amorem concupiscentiae* quo volumus Deum nobis bonum ejusque beatitudinem nobis appetimus, et amorem amicitiae quo Deum bonum ejusque beatitudinem et perfectionem volumus. Hic iterum est duplex, unus secundum quid et inchoatus, alter simplex et absolutus. Primus dicitur *benevolentiae simplicis*, alter *benevolentiae amicabitis*. Neque enim idem sunt, ut plerique existimant, benevolentia et amicitia, seu charitas: benevolentia est alterius principium seu effectus, nam ex eo quod alicui volumus bonum, disponimur ut ipsum amemus et ad ipsum amicitiam habeamus; inde etiam quod aliquem amemus, et ad ipsum amicitiam habeamus, fit ut ipsi bonum velimus: unde 5. *Th. 2 2, q. 27, art. 2, ad 1*, dicit quod cum philosophus definit amare, quod est velle alicui bonum 'definiat amorem non ponens totam rationem ipsius, sed aliquid ad ejus rationem pertinens, in quo maxime manifestatur dilectionis affectus.'

"Est igitur hoc discrimen secundum D. Th. inter benevolentiam et amorem amicitiae, quod benevolentia sit simplex actus voluntatis, quo volumus alicui bonum *sine redamatione* ex parte ejus, ut dum videmus duos pugiles in certamine aliunde nobis ignotos, quorum unum vellemus vincere; est exemplum S. Thomae loco citato: amor autem seu amicitia addit benevolentiae *redamationem*, seu unionem affectuum ad invicem; 'amicus enim est amico amicus', ut fert commune adagium. . .

⁴²Ibid., § 1, initio, et § 3, Colliges 2.

⁴³Opusc. de absolutione sacramentali.

⁴⁴De Poenitentia, q. 4, a. 1, n. 15.

⁴⁵De Eucharistia et Poenitentia, Taurini-Parisiis (1943), p. 374-378.

⁴⁶Theol. Dogm. (A. M. Hoffmann O.P.), v. 4, §48, Parisiis, 1946, p. 321 sqq.

⁴⁷Theol. Moral., v. 3, n. 345. Loquitur cum moderamine.

⁴⁸Theol. Dogm., v. 4, n. 277. Saltem quatenus, dum de veritate hujus sententiae dubitat et ab ea recedere videtur, tandem in eam toto pondere ruit.

⁴⁹In Vie Spirituelle, 1927, p. 19-33; p. 105-151.

⁵⁰In Revue Thomiste, 1930, mars-avril, p. 128-143; item, La Pénitence, t. 2, p. 427-444.

⁵¹L'attrition d'après le Concile de Trente et d'après S. Thomas d'Aq., Le Saulchoir, 1927.

⁵²Op. cit., p. 78.

Unde vulgo a theologis assignantur tres conditiones requisitae ad amicitiam: prima, quod sit amor benevolentiae, non concupiscentiae; secunda, quod sit mutuus; tertia, quod fundetur in aliqua communicatione, sive bonorum, sive secretorum, etc., inter amicos: sicque benevolentia et amicitia conveniunt in prima conditione, differunt in secunda et tertia. . .

“Itaque ut aliquis amor [Dei] sit charitas, eadem omnino requiruntur conditiones quae requiruntur ad amicitiam: prima, quod sit amor benevolentiae; secunda, quod sit mutuus, id est, quod ex parte Dei sit etiam aliquis amor benevolentiae erga hominem; tertia, quod amor ille mutuus fundetur in communicatione beatitudinis, in quantum amor charitatis in Deo, cum sit supernaturalis et fecundus, producit in nobis gratiam quae est participatio divinae naturae, et qua constituimur filii Dei atque ejus beatitudinis haeredes. . . Sunt . . . quidam qui scrupulose refugiunt vocare actum benevolentiae *amorem*; sed de nomine non litigamus: dicatur simpliciter actus benevolentiae, perinde est nobis qui per amorem benevolentiae non intelligimus nisi simplicem actum voluntatis quo volumus bonum Deo nondum redamanti, nec se per gratiam aut gloriam adhuc communicanti.”⁵³

“In attritione salutari et sufficienti ad justificationem cum sacramento, non requiritur aliquis actus charitatis, quantumvis debilis et remissus. . . Ad justificationem cum sacramento poenitentiae consequendam, *non sufficit attritio ex metu concepta etiam cum amore spei seu concupiscentiae, sed requiritur amor Dei benevolus*. . . Prob. . . Nulla attritio est sufficiens ad justificationem cum sacramento consequendam, nisi sit dolor et odium peccati ut est malum et offensa Dei: atqui non potest esse dolor et odium peccati ut est malum et offensa Dei sine amore Dei benevolo: ergo. *Minor est certa*: quia . . . odium alicujus mali nascitur ex amore boni oppositi: sic odi mortem, quia diligo vitam; doleo de malo Petri, quia amo bonum illius. Unde auctor 2 2, q. 25, art. 6, ad 2, ‘Ejusdem rationis est’, inquit, ‘odire malum alicujus et diligere bonum ejus’; quod repetit ibid. q. 34, art. 4.

“Tota ergo difficultas est in *majori*, quae *probatur* 1. ex S. Th. qui 3 p. q. 85, a. 2 et 5, et q. 86, art. 3, diserte docet, ad rationem verae poenitentiae requiri quod sit de peccato ut est ‘contra Deum super omnia dilectum, et ejus offensa’: atqui ad justificationem sive cum sacramento, sive sine sacramento, requiritur vera poenitentia: ergo. *Prob. 2.* . . Nulla est attritio sufficiens ad justificationem cum sacramento, nisi sit de peccato ut peccatum est formaliter. . . Vera [enim] poenitentia, seu contritio ut sic, prout est genus commune ad contritionem perfectam et imperfectam. definitur communiter a theologis et a Trid. sess. 14, cap. 4, ‘Animi dolor et detestatio de peccato’, quod proinde convenit contritioni imperfectae, quia species participat rationem generis . . .; atqui ista definitio et a theologis et a Trid. tradita, debet intelligi de peccato formaliter ut peccatum est; tum quia alioquin dictio concilii et definitionis communiter traditae, foret impropria, materialis et per accidens: sicut si dicerem: Sapidum videtur, et coloratum gustatur; quod dici non potest de concilio, nec de definitione communiter tradita: tum quia, juxta regulam dialectices ab omnibus receptam, terminus significans actum animi interiorum, applicat suum proprium conceptum, seu propriam actionem supra significatum formale termini cui jungitur, nisi aliquid obstet in sermone, quod manifeste trahat ad materiale. Sic cum David dicebat: ‘Iniquos odio habui’, id est, formaliter ut iniquos; sic cum dico: Cognosco venientem, id est, formaliter sub ratione venientis: ergo cum dico: Doleo de peccato, intelligitur de peccato formaliter ut peccatum est.”⁸⁴

DIEKAMP: “Tertia attritionismi forma, quam Billuart primus docuit, solummodo post hanc controversiam [saec. 17 sub Alexandro VII] s. 18 proposita est. Usque modo quidem theologi animum parum ad eam intenderunt atque ab eis, qui ejus mentionem fecerunt eamque refutaverunt, plerumque false fuit intellecta. Ego

^u De Poenitentia, diss. 6, a. 7, § 1, Curs. Theol., t. 9, 1904, p. 310-312.

^M Ibid., § 2 et 3, p. 313. 318 sq.

vero puto eam esse doctrinam intrinsece probabiliorem. . . Ad hoc [igitur], ut attritio ad sacramentum poenitentiae fructuose suscipiendum sufficiat, requiritur, ut non solum amorem concupiscentiae erga Deum, sed etiam initium amoris supernaturalis benevolentiae erga Deum includat. Sententia probabilior. Propositio nostra supponit supernaturalem amorem benevolentiae erga Deum existere, qui neque sit amor concupiscentiae neque caritas.”⁵⁵

Prosequitur cl. auctor, sequenti modo ostendens differentiam inter tres amores: Amor concupiscentiae vel spei non est amor Dei propter seipsum nec est mutuus, sicut amor benevolentiae; hic autem non est (sicut amor charitatis) omni modo efficax sed indiget adiutorio motivi timoris ad retrahendam voluntatem a peccato, nec est mutuus perfecte, seu ea ratione qua Deus hominem et homo Deum diligit quodammodo ut unum sibi, cum desit consortium ejusdem naturae, nec praecipue fundatur in consortio ejusdem naturae per gratiam sanctificantem. Inde notetur *differentia inter Billuart et Diekamp*; nam prior ait rationem mutuae redemptionis esse propriam amicitiae et charitatis, alter vero eam concedit etiam amori benevolentiae, quamvis modo imperfecto.

Tandem ipse diffuse probat thesim suam ac respondet objectionibus, quas terminando sic perstringit: “Sententia longe communior quidem docet ad sacramentum poenitentiae fructuose suscipiendum sufficere attritionem absque amore benevolo erga Deum. Sed isti theologi necessitatem amoris benevolentiae solummodo sequentibus rationibus moti impugnare videntur: 1. quia putant amorem benevolum jam esse *amorem charitatis*; hoc tamen erroneum esse praecipue ex S. Thoma ostendimus; 2. quia tenent istum amorem benevolum, qualem exigimus, esse aliquid attritioni *additum*; res autem ex opposito se habet; etenim explicite ostendimus *in attritione* utpote exercitio verae poenitentiae simplicem amorem benevolum tam certe contineri, quam certe amor concupiscentiae vel spei in ea continetur; 3. quia timent, ne inde difficultates *in cura animarum* oriantur, atque putant poenitentem actum amoris benevoli erga Deum explicite elicere, atque confessarium eum de hac re interrogare eumque adjuvare debere, quia secus confessio invalida ideoque iteranda esset. At qui talia afferunt, ex falsis praesuppositis arguunt. Si peccator veram poenitentiam habet atque revera ad Deum sese convertere atque peccatum ut offensam Dei per confessionem et satisfactionem pro viribus recompensare intendit, jam *eo ipso omnia* ad attritionem sacramentalem necessaria *habentur*, amor benevolus tunc *virtualiter* adest. Quicumque perspexerit, cur amorem benevolentiae recte intellectum exigamus, concedet *attritionismo nonnisi per hoc verum fundamentum praeberi*. Ille vero attritionismus, qui necessitatem amoris benevolentiae recte intellecti simpliciter renuit, eo ipso veram sacramenti poenitentiae naturam destruit atque acatholicis sufficientem ansam praebet doctrinam catholicam increpandi. Doctrina autem de amore benevolo bene intellecta attritionismum fulcit atque ab impugnationibus periculis defendit.”⁵⁰

HVGON: “Conclusio: In attritione vera quae ad justificationem cum sacramento sufficit, includitur aliquis Dei amor initialis, ab actu spei distinctus.

“Prima pars communiter admittitur; de altera autem disputatio movetur; quae forte ex aequivocatione oritur. Si enim nomine amoris initialis intelligitur quaedam charitas remissa, jam concedendum est non requiri; si autem intelligitur quidam gressus versus charitatem, jam liquet importari aliquem motum benevolentiae, quem solus actus spei secundum se non dicit. Hoc sensu amor initialis admittitur non tantum a Billuart, sed a pluribus etiam extra scholam S. Thomae. Sic Ch. Pesch scribit: ‘homo vere attritus detestatur offensam Dei et vult sibi reddere Deum propitium; hic autem est gressus versus caritatem. . .’ Porro gressus versus caritatem, caritas quae habetur in voto et pro fine, innuunt jam amorem quemdam benevolum.

⁵⁵“Theol. Dogm. (A. M. Hoffmann), v. 4, § 4S, Parisiis-Romae, 1946, p. 320 sq.

⁵⁰“*Ibid.*, p. 328.

"Ratio praecipua est quia, ut attritio sufficiat reapse ad deletionem peccati seu justificationem, debet aliqua ratione detestari peccatum ut est proprie peccatum et idcirco offensa Dei. Atqui, si detestatur aliqua ratione peccatum ut est offensa Dei, eo ipso vult aliqua ratione bonum Deo, et hoc est habere jam amorem quemdam benevolentiae."⁵⁷

GARRIGOU-LAGRANGE: "Conclusio: Probabilius ad attritionem quae cum sacramento justificat requiritur amor Dei benevolus ab actu spei et ab actu caritatis distinctus, sic non sufficit attritio pure formidolosa. . .

"Ratio theologica principalis sic exponitur (Billuart, l.c., a. 7): Sine dolore et detestatione peccati, ut est Dei offensa nulla attritio sufficit ad justificationem cum sacramento. Atqui non potest esse dolor et detestatio peccati, ut est Dei offensa, sine amore Dei benevolo. Ergo. [Ad minorem.] Hoc est certum, nam ut dicit S. Thomas II-II, q. 25, art. 6, ad Ium: 'Ejusdem rationis est odire malum alicujus et diligere bonum ejus'. Item I-II, q. 34, art. 4, odium enim alicujus mali nascitur ex amore boni oppositi; sic odio mortem, quia diligo vitam; doleo de malo Petri, quia amo bonum illius. Proinde doleo de peccato ut est offensa contra Deum, prout, ut dicit Concilium Tridentinum 'incipio diligere Deum tanquam fontem omnis justitiae'. Ideo ibid, dixit Concilium: 'propterea movetur (peccator) adversus peccata, per detestationem'. Hoc argumentum videtur etiam non solum probabile, sed certum. Non possum habere detestationem injustitiae quin prius habeam amorem justitiae, nec habere detestationem injuriae Deo factae, quin prius habeam amorem Dei ut est fons omnis justitiae; quia inter diversos motus appetitus, primus omnium est amor. Nec amor Dei, ut est fons omnis justitiae, est amor concupiscentiae, sed benevolentiae. Nam per amorem concupiscentiae desidero Deum mihi, dum per hunc amorem diligo fontem justitiae, in se objective, et volo quod justitia Dei ac jura ejus serventur."⁵⁸

*

PRUMMER: "*Lis videtur esse potius de verbis quam de rebus*, quia alii aliter intelligunt amorem initialem. Amor initialis certo non est amor caritatis, quia tunc iam non haberetur attritio sed contritio, cum etiam minima caritas sufficiat ad iustificationem. Ergo amor initialis est amor aut solius benevolentiae aut concupiscentiae. Licet autem in rebus humanis amor benevolentiae multum differat ab amore concupiscentiae, tamen verus et honestus amor concupiscentiae, qui respicit Deum ut nostram ultimam beatitudinem, videtur aliququaliter esse amor benevolentiae. Etenim homo vere attritus detestatur peccatum atque affectum ad illud deponere debet, praeterea debet proponere observationem voluntariam mandatorum Dei. Inter ista mandata autem invenitur tamquam principale diligendi Deum super omnia. Insuper vult pervenire ad vitam aeternam, quae est perfectissima amicitia cum Deo. Ex quibus omnibus manifeste sequitur, ut vera attritio sit logice et psychologice prorsus impossibilis sine aliquo initiali amore Dei. Attritio, quae excludit omnem amorem Dei, iam nihil aliud est nisi timor seniliter servilis, qui profecto non sufficit ad iustificationem obtinendam in sacramento poenitentiae.

"Quae cum ita sint, hodie omnes fere theologi admittunt necessitatem alicuius amoris initialis in attritione. Ergo nunc longe communior est sententia illa, quae tempore Alexandri VII non ita communis videtur fuisse. S. Thomas [2-2, q. 17, a. 8] iam breviter et clare docuit: 'Sicut aliquis introducit ad amandum Deum per hoc, quod, timens ab ipso puniri, cessat a peccato, ut Augustinus dicit; ita etiam spes introducit caritatem, in quantum aliquis, sperans remunerari a Deo, accenditur ad amandum Deum et servandum praecepta eius.' In hoc sensu videtur quoque intelligendus esse textus Concilii Tridentini, quod requirit, ut peccatores Deum 'tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiant'. Eodem fere modo expli-

*Tract. Dogm., v. 3, De Poenitentia, q. 4, a. 1, n. 15, Parisiis, 1927, p. 600.

De Eucharistia, Accedunt De Poenitentia quaestiones dogmaticae, Torino-Parisiis (1943), p. 374 et 376 sq.

cant amorem initialem requisitum in attritione S. Franciscus Salesius [De amore Dei, l. 2, c. 17J et S. Alphonsus [n. 442, in fine].”⁵⁰

HERVE: “Num requiritur aliquis amor Dei benevolus? Equidem non negamus in omni vera et sincera attritione aliqualem contineri initialem Dei amorem. . . Hic autem amor Dei initialis a multis dicitur et esse videtur tantum actus spei seu amoris concupiscentiae, qui essentialiter includitur in omni vera attritione, nec requiritur actus formalis. Nonnulli tamen contendunt requiri formalem actum amoris benevoli, imperfectum quidem et incipientem, sed quo Deus jam diligitur propter se et super omnia, licet non amore caritatis. . . Sat difficile concipitur hic amor benevolentiae, qui nondum est actus caritatis, etiam remissae, et tamen est plus quam actus spei; *disputati# forte ex aequivocatione oritur*, et oppositio inter ambas sententias videtur esse magis speculativa quam practica, nam, ut ait ipse Hugueny, attritio formidolosa, ut sit dispositio sufficiens ad gratiam cum sacramento, debet esse appretiative summa. Atqui poenitens facilius ad amorem initialem benevolentiae perveniet quam ad gradum appretiative summum attritionis. Ergo *quando poenitens habet attritionem appretiative summam, jam habet initialem amorem benevolentiae*, et sacramentum est certo validum et fructuosum, nisi desit aliqua ex ceteris conditionibus necessariis. Hinc cum D'Alès concludimus: Utraque opinio libere defenditur”.⁶⁰

QUARTA SENTENTIA PRINCIPALIS.

Ad justificationem in sacramento *nullus requiritur amor distinctus ab amore concupiscentiae*, sive sit perfectae caritatis, sive initialis caritatis, sive benevolentiae.

Ita communius theologi ex omni schola, praesertim moderni: Scotistae nempe fere omnes, quamplurimi Thomistae et doctores Jesuitae. Ex antiquioribus pro hac sententia citantur S. *Thomas* (cf. infra, ubi demente S. Thomae), *Scotus* († 1308),⁶¹ *Guilclmus Parisiensis* (saec.

“Theol. Moral., t. 3, n. 345, Friburgi Br., 1923, p. 238 sq.

“Theol. Dogm., v. 4, n. 277, Westminster, MD., 1943, p. 326 sq.

“Quidam, ut *Galtier* (n. 387), exaggerare videntur meritum Scoti in hac doctrina, ac si ipse primus explicite eam proposuerit.

In 4 Sent., dist. 14, q. 4, n. 7, doctor subtilis scribit: “Non solum ergo attritus per aliquod tempus usque ad certum instans, in ultimo instanti recipit gratiam delentem peccatum, tanquam per virtutem meriti de congruo, ut declaratum est in solutione praecedente; sed non habens talem actum, qui sufficiat ad meritum de congruo, sed tantum habens voluntatem suscipiendi sacramentum Ecclesiae, et sine obice peccati mortalis actualiter sibi facto, vel in voluntate inhaerentis, recipit non ex merito, sed ex pacto divino, effectum istius Sacramenti, ut sic *parum attritus, etiam attritione, quae non habet rationem meriti ad remissionem peccati*, volens tamen recipere Sacramentum Poenitentiae, sicut dispensatur in Ecclesia, et sine obice in voluntate peccati mortalis in actu in ultimo instanti illius prolationis verborum, in quo scilicet est vis Sacramenti istius, recipiat effectum Sacramenti, scilicet gratiam poenitentialtm; non quidem ex merito, quia dispositio interior non erat sufficiens per modum meriti, sed ex pacto Dei assistentis Sacramento suo ad effectum illum, ad quem instituit Sacramentum, alioquin non appareret quomodo Sacramentum Poenitentiae esset secunda tabula, si nunquam per ipsum, ut Sacramentum est, posset recuperari secunda gratia amissa, sed tantum per attritionem tanquam per praeviam dispositionem, et per contritionem tanquam per dispositionem completivam” (Opus Oxoniense, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 158).

In 4 Sent., dist. 16, q. 1, n. 7, scribit: “Non est . . . utilis . . . absolutio, nisi praecedat in confitente aliqua contritio vel attritio. . . Sufficit enim quod aliqua displicentia, licet informis, praecedat, et tunc ille capax est absolutionis sacramentalis, et per illam fit contritio” (ibid., p. 421).

14),⁶² *Durandus* (t 1334),⁶³ *Aureolus* (f 1322),⁶⁴ *Paludanus* (t 1342),⁶⁶ *Capreolus* (t 1444).^{6e}

Ex theologis Cone. Tridentino propinquioribus citantur imprimis *Franciscus de Victoria* (t 1546) et *Dom. Soto* (t 1560), sed isti, ut dictum est supra, reponi debent in Prima Sententia, cum tantum affirmant attritionem posse sufficere si bona fide reputetur esse contritio; item, *M. Cano* (t 1560),⁶⁷ qui a Benedicto XIV (infra cit.) habetur tanquam primus explicitus assertor hujus sententiae, quam tamen adhuc dubitanter proponit, *A. Vega* (t 1571), *Vasques* (t 1604),⁶⁸ *Suarez* (t 1617),⁶⁹ qui hanc sententiam videtur ut certam judicare, *Lugo* (f 1660).⁷⁰ Hi omnes alique coaevi nullatenus descendunt ad majorem determinationem circa amorem initialis charitatis vel benevolentiae, vel concupiscentiae, sed tantum affirmant sufficientiam attritionis prout distinguitur a perfecta contritione. Posteriores vero theologi, ratione disputationum habitarum saec. 17-18 praecipue cum Contritionistis requirentibus amorem initialis charitatis, divisi sunt in *tres sequentes opiniones*.

PRIMA OPINIO. Cum attritione requiritur *explicitus et jormalis anior* concupiscentiae seu spei. Ita plures ex antiquioribus attritionistis, tempore praedictae controversiae cum contritionistis, et imprimis *Honoratus Tournely* (f 1729),⁷¹ a quo pendent *Wirceburgenses* S.J. (*U. Munier*, t 1759).⁷²

Ad rem **H'IRCEBURGENSES**: "*Dico I.* Ut imperfecta contritio sit proxima dispositio ad gratiam absolutionis accipiendam, aliquam saltem inchoatam Dei dilectionem debet includere. . . *Prob.* . . Ad omnem adulti justificationem requiritur vera et propria ad Deum conversio, hoc enim indicatur a Scriptura et Patribus exigentibus conversionem ex toto corde: atqui vera et propria conversio non consistit in sola peccatorum detestatione, sed etiam in dilectione formali Dei; ergo et haec ad justificationem in sacramento requiritur. . .

"*Dico II.* Amor ille initialis, quem attritio proxima ad gratiam sacramenti dispositio comprehendit, est actus spei, quo Deus diligitur tanquam nobis bonus. Ita cum *Honorato Turnelio* Theologi complures. . . *Prob.* . . Amor iste initialis non est caritas Dei ex suo motivo formali et specifico perfecta, sed tantum quoad intensionem seu vehementiam actus paulo remissior. . . Neque amor iste initialis est

"De sacr. Poenitentiae, De prima parte Poenitentiae, Parisiis, 1516, fol. 30 sqq. De ipso scribit *Gerson* (f 1429), Serm. de poenit. in Coena Domini: "Dicit Dominus Guilelmus Parisiensis, et alii communiter, quod attritio, quae alias non est sufficiens, sit sufficiens virtute sacramenti".

"In 4 Sent., dist. 18, q. 2, n. 6.

M In 4 Sent., dist. 18, n. 1.

"In 4 Sent., dist. 19, q. 1, a. 2; dist. 17, q. 8.

** In 4 Sent., dist. 17, q. 8, a. 3, ad 4 Durandi.

"Relectio de poenitentia, pars 6, § "Deinde etiam attritio".

"In 3 p., q. 92, a. 1, dub. 3.

** Disp. 20, sect. 1, n. 9 sqq.

"Disp. 5, sect. 9, n. 133-136.

n De Poenitentia, q. 5, a. 3.

n De Poenitentia, disp. 2, c. 3, a. 4.

imperfecta illa Dei dilectio, qua afficitur quidem peccator erga Deum, sed nondum illum caeteris rebus praefert: nam ut dilectionem talem cum Bellarmino donum Dei supematurale esse demus, nihilominus illa, iudice ipso Bellarmino, ne nomen quidem caritatis meretur, neque implet legem. . . Restat igitur, ut, quandoquidem actus contritionis imperfectae, qui proxime ad primam gratiam disponat, dilectionem Dei inchoatam complectitur, haec sit actus spei, quo Deus diligatur, et propter se diligatur, et super omnia diligatur: hoc enim cuilibet virtuti theologiae proprium est, ferri in objectum super omnia. Quamvis in hoc unico, ut meminimus, amor initialis a caritate deficiat, quod in Deum, ut amanti bonum feratur, et sic amans nondum semetipsum in Deum expresse referat, nec simul finem ultimum subjectivum in ipso explicite ac positive reponat. . .

"[Obicies] Detestans peccatum, quia est contra reverentiam, Deo ut supremo Domino debitam, convertitur ad Deum, quem non ideo formaliter diligit; ergo conversio ad Deum non fit sola dilectione formali. *R. N. Ant.* Hujus poenitentis objectum materiale est peccatum, formale quod proximum est deformitas peccati, remotum est honestas moralis actus, finis cui est poenitens sibi honestatis talis ornamentum expetens; non ergo actus talis est conversio ad Deum formalis: haec enim solum accidit vel actu caritatis perfectae, vel amore concupiscentiae." :3

SECUNDA OPINIO. Cum attritione *nullus prorsus amor requiritur*, nec concupiscentiae. Plures attritionistae in aestu controversiae hanc affirmationem in medium protulerunt; Collet eam multis tribuit, scribens: "Non sufficit attritio servilis, quam ex defensoribus ejus multi amore omni destitutam censent".

Attamen, non videtur eos negare voluisse, quod innegabile est, scilicet in omni attritione, etiam formidolosa, adesse necessario implicitum amorem concupiscentiae; unde illorum auctorum negatio interpretanda et referenda est tantum ad amorem formalem et explicitum, qui affirmatur a praecedenti opinione, nec proinde differt a tertia opinione mox referenda, quae sponte nata est et communis evasit inter attritionistas. Ceterum, etiam apud quosdam modernos non desunt aliquae exaggeratae negationes, quae videntur hanc secundam opinionem exprimere; ita *Zubizarreta O.C.D.*, scribit: "Attritio ex metu gehennae sine amore initiali Dei et sine amore concupiscentiae concepta probabilius sufficit ad justificationem in sacramento poenitentiae obtinendam. . . Plures theologi dicunt, et Liberius a Jesu, *Controv.*, t. 4, tr. 5, De poenitentia, p. 2, disp. 3, a. 1, probare conatur hujusmodi attritionem ex metu gehennae conceptam appellari posse Dei dilectionem inchoative et in radice."⁷⁴

TERTIA OPINIO. Cum attritione requiritur et sufficit *implicitus amor concupiscentiae*, qui necessario involvitur in attritione formidolosa non serviliter servili. Ita explicite docent moderni attritionistae et implicite fere omnes alii attritionistae.

⁷⁴1Dc Poenitentia, disp. 2, c. 3, a. 4, n. 165-167, Theol. Dogm., t. 10, Parisiis, ISSO, p. 155-158.

⁷⁵Theol. Dogm. Schol., v. 4, n. 508, Bilbao, 1939, p. 311 et p. 312 in nota.

NOTA 1. DE MENTE S. THOMAE.

S. Thomam sibi patronum vindicarunt variae supradictae sententiae. Alii enim eum appellant contritionistam, eo quod saepe dicat perfectam contritionem praecedere sacramentum, et In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 2, q. 1, ad 2, explicite et simpliciter affirmet: “Confessio praesupponit charitatem, qua jam vivus aliquis efficitur”; item, eo quod contritionismus est communis antiquorum sententia vel tendentia, a qua S. Doctor non potuit illaesus evadere. Alii eum habent ut contritionistam mitigatum (vel, ut loquitur Galtier, attritionistam tantum implicitum), quatenus doceat cum Halensi et Bonaventura, in sacramento requiri contritionem vel saltem attritionem quae bona fide existimetur esse contritio.

Jamvero, ut interim omittamus quid putet S. Doctor de necessitate amoris benevoli, de quo disputabimus infra contra defensores hujusmodi amoris, dicimus mentem S. Thomae de sufficientia attritionis, prout haec juxta ipsum distinguitur a perfecta contritione, ut dictum est in art. 23 (cf. Suppl., q. 1, a. 2, ad 2; 3 p., q. 85, a. 5, ad 1; cit. ibid., p. 7. 9), esse pro tempore illo tam claram et determinatam, ut vix intelligatur qua ratione a quibusdam theologis (ut Morino et Benedicto XIV) explicita assertio hujus doctrinae tam generose attribuitur Victoriae, Soto et signantius Cano, tanquam primo auctori, ab aliis autem (ut Galtier) ipsi Scoto. Ceterum, de hoc iterum sermo erit infra in Nota 2. Sententia S. Doctoris ad hanc reducitur: Constanter asserta paritate inter utrumque sacramentum mortuorum, Baptismus scilicet et Poenitentiam, quoad eorum efficacitatem sanctificativam et quoad dispositiones requisitas in adultis ad consequendum eorum fructum, docet:

Primo, sacramentum Poenitentiae esse vere causam ipsius gratiae et remissionis peccatorum (q. 79, a. 3, corp, et ad 2; q. 80, a. 4, ad 2; q. 84, a. 3; q. 86, a. 6, corp, et ad 3; C. Gent. 4, 72; alii textus infra cit.), idque contra Petrum Lombardiim aliosque antiquiores qui causalitatem sacramenti referebant non ad ipsam gratiam remissionis sed ad alios effectus, cum, juxta ipsos, ea gratia jam supponatur collata per actum contritionis, qui sit necessaria dispositio ad sacramentum; ex quo jam S. Thomas jecit fundamentum doctrinae de sufficientia attritionis.

Secundo, docet eam sacramenti efficientiam tripliciter veram esse: uno modo, quatenus perfecta contritio ante sacramentum non justificat nisi ex voto ipsius sacramenti, adeoque sacramentum ipsum justificat in suo voto et ante actualem suam applicationem; alio modo, quatenus actualis susceptio sacramenti auget gratiam (de se quidem remissivam

peccatorum, si adessent) in eo qui gratiam remissivam jam ex perfecta contritione et voto sacramenti suscepit; tertio modo, quatenus quotiescumque aliquis accedit ad sacramentum cum attritione seu cum ea imperfecta dispositione, quae non valuit eum justificare ante sacramentum, per ipsum sacramentum justificatur (Suppi., q. 10, a. 1; q. 18, a. 1; In 4 Sent., dist. 6, q. 1, a. 3, ad 5; dist. 22, q. 2, a. 1, q. 3; Quodlib. 4, q. 7, a. 10; In Matth. 16, n. 2; In Joan. 11, lect. 6, n. 6; infra citand.).

Tertio, hoc ultimum, scilicet attritum justificari in sacramento et attritionem in sacramento sufficere, omnino explicite asserit (in his iisdem omnibus textibus), bis adhibito ipso nomine attritionis vel attriti: In 4 Sent., dist. 6: "Sufficit attritio praecedens, etsi non sit contritio", dist. 22: "Quando aliquis accedit attritus, non plene contritus", vel aequivalentibus expressionibus: Suppi., q. 10: "Si praecedens dolor de peccato non sufficiens ad contritionem fuisset". Suppi., q. 18: "Si non fuisset perfecte dispositus ad gratiam suscipiendam", Quodlib. 4: "Non perfecte contritus", In Matth.: "Non totaliter contritus", In Joan.: "Non perfecte dispositus . . . [non] plene contritus".

Quarto, sufficientiam attritionis in sacramento non habet ut casum exceptionalem, puta dependentem a bona fide, ac si doceat (ut vult Galtier) per se requiri perfectam contritionem et tantum per accidens sufficere attritionem, seu in solo casu quo haec bona fide existimetur esse perfecta contritio. Nullum est in S. Doctore vestigium istius necessitatis bonae fidei. In citatis verbis dist. 6 absolute pronuntiat sufficere attritionem (nec refert quod ibi agatur directe de solo Baptismo, nam, ut patet ex aliis omnibus textibus, S. Doctor explicite et insisteret dicit Baptismum et Poenitentiam esse aequiparandos quod attinet ad eorum efficacitatem et dispositionem contritionis in subjecto requisitam); in dist. 22 ait: "Quando aliquis accedit ad confessionem attritus . . . sibi gratia et remissio datur".

Forma autem hypothetica et conditionalis quarundam expressionum, scilicet "Remissio peccatorum daretur, si . . ." (Suppi., q. 10), "Si ante absolutionem aliquis non fuisset perfecte dispositus" refertur tantum ad hoc quod, ut bis explicite ait S. Doctor, "*ut plurimum* contritio praecedit tempore confessionem" (Quodlib. 4) et "ad absolutionem consequendam accedunt adulti *plerumque* antea per contritionem, peccatorum remissionem consecuti" (In Joan.). Item, conditio illa saepe a S. Doctore requisita in attritione, defectus nempe obicis, non significat necessitatem bonae fidei, sed veritatem attritionis, i.e. veram intentionem suscipiendi sacramentum (vel se subiciendi clavibus Ecclesiae) et verum dolorem consistentem in innovatione mentis: Suppi., q. 10: "Si aliquis impedimentum non praestat . . . si *obicem gratiae* non

praebet”; Suppi., q. 18: “Si obicem non poneret”; In 4 Sent., dist. 22: “Si obicem non ponat”; Quodlib. 4: “Dummodo non ponat *obicem Spiritui sancto*”; In Matth.: “Fictus venit, quando sine *innovatione mentis*, et tunc non remittitur culpa: non fictus venit, quando cum *proposito confessionis*”; In Joan.: “Nisi ponat per fictionem *obstaculum Spiritui sancto*”. Ceterum, in terminologia S. Thomae (cf. q. 69, a. 9, ad 3; In 4 Sent., dist. 4, q. 3, a. 2, q. 2, ad 1) obex seu fictio sumitur pro defectu intentionis vel dispositionis, non vero pro defectu bonae fidei, nisi hic in illum redundet.

Ne autem videamur obstinate jurare pro magistro, potiusquam fideliter ex ipsis verbis magistri, sincere submittimus supradictos textus, ut quae asseruimus pateant ipsi lectori:

Suppi., q. 10, a. 1 (ex In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 5, q. 1): “Quia in sacramento poenitentiae gratia infunditur, per quam fit remissio peccatorum, sicut in baptismo, ideo eo modo confessio ex vi absolutionis conjunctae remittit culpam, sicut et baptismus. Liberat autem baptismus a morte peccati, non solum secundum quod actu suscipitur, sed etiam secundum quod in voto habetur, sicut patet in illis qui jam sanctificati ad baptismum accedunt; et si aliquis impedimentum non praestaret, ex ipsa collatione baptismi gratiam consequeretur remittentem peccata, si prius ei remissa non fuissent. Et similiter dicendum est de confessione adjuncta absolutioni, quia secundum quod in voto poenitentis praecessit, a culpa liberavit; postmodum autem in actu confessionis et absolutionis gratia augetur; et etiam remissio peccatorum *daretur, si* praecedens dolor de peccatis non sufficiens ad contritionem fuisset, et *ipse tunc obicem gratiae non praeberet*. Et ideo sicut de baptismo dicitur quod liberat a morte, ita etiam de confessione dici potest.”

Suppi., q. 18, a. 1 (ex In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 3, q. 1): “Eodem modo se habet potestas clavium quae est in sacerdote, ad effectum sacramenti poenitentiae, sicut se habet virtus quae est in aqua baptismi, ad effectum baptismi. Baptismus autem et sacramentum poenitentiae conveniunt quodammodo in effectum, quia utrumque contra culpam ordinatur directe; quod non est ita de aliis sacramentis; sed in hoc differunt quia sacramentum poenitentiae, eo quod habet actus suscipientis quasi materiales, non potest dari nisi adultis, in quibus requiritur praeparatio ad suscipiendum effectum sacramentorum; sed baptismus quandoque datur adultis, et quandoque pueris et aliis carentibus usu rationis; et ideo per baptismum datur gratia et remissio peccatorum pueris sine aliqua sui praeparatione praecedente, non autem adultis, in quibus praeexigitur *praeparatio removens fictionem*.

“Quae quidem praeparatio quandoque praecedit tempore, sufficiens ad gratiae susceptionem, antequam baptismus actu percipiatur, sed non ante votum baptismi post tempus propalatae veritatis; quandoque autem talis praeparatio tempore non praecedit, sed est simul cum baptismi susceptione; et tunc per baptismi susceptionem gratia remissionis culpae confertur. Sed per poenitentiae sacramentum nunquam datur gratia, nisi praeparatio adsit, vel prius fuerit. Unde virtus clavium operatur ad culpae remissionem vel in voto existens, vel in actu se exercens, sicut et aqua baptismi. . .

“Et sic patet quod potestas clavium ordinatur aliquo modo ad remissionem culpae, non sicut causans, sed sicut disponens ad eam. Unde *si ante absolutionem aliquis non fuisset perfecte dispositus ad gratiam suscipiendam*, in ipsa confessione et absolutione sacramentali gratiam consequeretur, *si obicem non poneret*. Si enim clavis nullo modo ad culpae remissionem ordinaretur, sed ad remissionem poenae tantum, ut quidam dicunt, non exigeretur votum suscipiendi effectum clavium ad culpae remissionem, sicut non exigitur votum suscipiendi alia sacramenta quae non ordinantur ad culpae dimissionem, sed contra poenam. Sed hoc facit videri quod non ordinetur ad culpae dimissionem, quia semper usus clavium ad hoc quod effectum habeat, requirit praeparationem ex parte recipientis sacramentum. Et similiter videretur de baptismo, si nunquam daretur nisi adultis.”

In 4 Sent., dist. 6, g. 1, a. 3, q. 1. ad 5: “Recta intentio requiritur ad consequendum rem sacramenti. Fides autem intentionem dirigit, et sine ea non potest esse, praecipue in talibus, intentio recta; sed caritas ulterius facit intentionem meritoriam; et ideo ad hoc quod homo praeparet se ad gratiam in baptismo percipiendam praeexigitur fides, *sed non caritas: quia sufficit attritio praecedens, etsi non sit contritio.*”

In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 1, q. 3: “Res sacramenti alicujus ultima est non tantum quam efficit actualiter dispensatum, sed etiam quam efficit in proposito existens, sicut patet de baptismo in adultis; et ideo cum poenitentia in proposito existens sacramentum, efficiat remissionem peccatorum non solum quoad poenam, sed etiam quoad culpam; remissio peccatorum utroque modo est res ipsius poenitentiae sacramenti: quae aliquando tempore praecedit sacramentum exterius, aliquando autem ipso sacramento efficitur: quia *quando aliquis accedit ad confessionem attritus, non plene contritus, si obicem non ponat*, in ipsa confessione et absolutione, sibi gratia et remissio peccatorum datur.”

Quodlib. 4, q. 7, a. 10: “Sacramenta dupliciter operantur: uno modo secundum quod exhibentur in actu; alio modo secundum quod habentur in voto; et hoc ideo quia sacramenta operantur ut instrumenta

divinae misericordiae justificantis. Dei autem est respicere hominis cor. . . Et ideo, quamvis res naturales non agant nisi praesentialiter adhibitae, sacramenta tamen agunt etiam secundum quod sunt in voto; sed plenius sacramentalem effectum inducunt quando actu exhibentur, sicut in baptismo. Nam catechumenus, si sit adultus, *et* habeat baptismum in voto, jam consecutus est effectum baptismi quantum ad emundationem a peccato, et consecutionem gratiae, quae est proprius effectus Dei; sed quando actu baptismum suscipit, consequitur plenius quosdam sacramentales effectus, quia suscipit characterem et remissionem totius poenae. Si quis tamen esset qui non prius haberet baptismum in voto quam actu baptizaretur, sicut praecipue patet in pueris, simul recipit per baptismum gratiam remittentem culpam, et omnem alium sacramenti effectum. Et hoc etiam contingeret in adulto, si simul cum baptizaretur, votum baptismi habere inciperet; et idem est etiam in sacramento poenitentiae, quod consummatur in dispensatione ministri absolventis.

“Cum enim aliquis actu absolvitur, consequitur plenarie sacramenti effectum; sed si antequam absolvatur, habeat hoc sacramentum in voto, quando scilicet proponit se subicere clavibus Ecclesiae, jam virtus clavium operatur in ipso, et consequitur remissionem culpae. Si quis tamen in ipsa absolutione incipit conteri, et claves Ecclesiae habere in voto; in ipsa absolutione sacerdotis culpa ei dimittitur per gratiam, quae infunditur in hoc sacramento, sicut et in aliis sacramentis novae legis; unde quandoque contingit quod *aliqui non perfecte contriti, virtute clavium gratiam contritionis consequuntur, dummodo non ponant obicem Spiritui sancto*; et idem est in aliis sacramentis novae legis, in quibus gratia confertur. Videtur tamen esse differentia inter baptismum et poenitentiam: propter hoc quod sacramentum poenitentiae semper exhibetur adultis, in quibus *ut plurimum contritio praecedit tempore* confessionem et absolutionem; baptismus autem multoties confertur pueris, in quibus votum baptismi non praecedit; omnino autem simile appareret, si etiam baptismus exhiberetur adultis.”

In Matth. 16, n. 2: “Sed hic facit difficultatem: quia modo solum pueri veniunt ad baptismum: et si accedat adultus, aut venit fictus, aut non. Fictus venit quando sine innovatione mentis; et tunc non remittitur culpa: non fictus venit quando cum proposito confessionis; unde requiritur gratia. Gratia autem tollit culpam: unde in sacramento baptismi veniens adultus, si praeparat se, recipit remissionem culpae. Sic in sacramento poenitentiae, ad quod soli adulti accedunt, non est contritus nisi habeat in proposito se subicere discretioni et iudicio sacerdotis. Si non est *contritus*, non consequitur effectum, sicut nec in baptismo. Sed *potest accidere, quod aliquis accedit non totaliter con-*

tritus, qui virtute gratiae collatae in sacramento perfecte efficitur contritus; ideo intelligendum est: ‘Quodcumque solveris’; idest, si ministerium absolutionis adhibes. Et dicit, ‘Quodcumque’; quia non solum culpam, sed poenam. ‘Solutum erit in coelis’; idest, habebitur tanquam absolutum in coelis, sicut est de baptismo: unde debet dicere sacerdos, Ego te absolvo, sicut Ego te baptizo.”

In Joan. 11, l. 6, n. 6: “Sed hoc dubium facere videtur, quod ad baptismum plerumque accedunt pueri, non ante baptismum justificati, qui in baptismo remissionis gratiam consequuntur: sed ad absolutionem consequendam accedunt adulti *plerumque antea per contritionem, peccatorum remissionem consecuti*: ut sic sequens absolutio nihil facere videatur ad peccatorum remissionem. Sed si quis diligenter consideret, ex utraque parte adultos accipiens, invenietur omnimoda similitudo. Contingit enim aliquos adultos, antequam actu sacramentum baptismi consequantur, habentes illud in voto, remissionem peccatorum consequi, baptismo flaminis baptizari; et tamen baptismus sequens, quantum est de se, remissionem peccatorum operatur, licet in isto cui jam sunt remissa, hoc locum non habeat, sed solum augmentum gratiae consequatur. Si quis autem adultus ante baptismum non perfecte fuisset dispositus ad consequendum remissionem peccatorum, in ipso actu dum baptizatur remissionem consequitur virtute baptismi, nisi ponat per fictionem obstaculum Spiritui sancto. Et similiter est dicendum de poenitentia. Si quis enim ante absolutionem sacerdotis plene contritus fuerit, consequitur remissionem peccatorum, eo quod habet in voto ut subjiciat se Ecclesiae clavibus, sine quo vera contritio non esset. *Si autem antea non plena fuisset contritio sufficiens ad remissionem*, in ipsa absolutione remissionem culpae consequitur, dummodo non ponat obstaculum Spiritui sancto. Et similiter est in eucharistia et extrema unctione, et in aliis sacramentis novae legis.”

OPPONES SEQUENTES LOCOS:

Suppi., q. 10, a. 1 (ex In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 5, q. 1), obicienti: “Videtur quod confessio non liberet a morte peccati. Confessio enim contritionem sequitur. Sed contritio sufficienter delet culpam. Ergo confessio non liberat a morte peccati”, S. Doctor respondet, *ad 1*: “Contritio habet votum confessionis annexum, et ideo eo modo liberat a culpa poenitentes, sicut desiderium baptismi baptizandos.” Ex quo patet juxta S. Thomam contritionem per se requiri ad confessionem, secus responderet negando suppositum minoris illius objectionis.

Suppi., q. 10, a. 5, corp, et ad 2 (ex In 4 Sent., dist. 21, q. 2, a. 2, sol. et ad 2): “Confessio operatur, praesupposita contritione, quae culpam delet. Et sic confessio directe ordinatur ad dimissionem

poenae”, “Confessio non operatur, ut dictum est, nisi contritione praesupposita”.

In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 2, q. 1, ad 2: “Confessio praesupponit caritatem, per quam jam vivus aliquis efficitur . . . ; contritio autem est in qua datur caritas; timor autem servilis, qui est sine spe, est praevius ad caritatem. Sed habens caritatem magis movetur ex spe quam ex timore; et ideo causa confessionis potius ponitur spes quam timor.”

Quodlib. 4, q. 7, a. 10, Sed contra: “Per solam contritionem dimittitur peccatum. . . Sed contritio praecedat absolutionem sacerdotis, quia sacerdos non debet aliquem absolvere, nisi aestimet eum contritum. Ergo remissio culpa praecedat absolutionem sacerdotis; non ergo per absolutionem sacerdotis culpa remittitur.”

Ergo juxta S. Thomam ad fructum sacramenti requiritur perfecta contritio, saltem bona fide existimata.

RESPONDETUR.

Ad primum textum nulla est difficultas, quoniam in corpore ejusdem articuli, supra cit., S. Doctor manifeste docet confessionem cum attritione auferre culpam si haec non fuerit jam ablata per perfectam contritionem; sed quoniam, si S. Doctor ita hic respondisset, obiciens adhuc posset instare quod saltem in casu quo quis accedat ad sacramentum jam justificatum per actum perfectae contritionis, sacramentum eum non liberaret a morte peccati, ideo ad praecavendam instantiam et radicitus objectionem convellendam, respondet confessionem ipsam operari in voto contritionis.

Ad secundum textum quidam respondent S. Thomam eam sententiam postmodum tacite retractasse, docens confessionem operari non solum remissionem poenae sed etiam culpa. Sed haec responsio inepta videtur, quoniam S. Doctor jam ante hanc dist. 21, i.e. in dist. 17 et 18 (locis supra cit.), expresse docet sacramentum Poenitentiae ordinari ad remissionem culpa, quod iterum repetit in dist. 22. Sensus objecti textus est non quod sacramentum confessionis ordinetur directe ad solam remissionem poenae sed quod in ipso sacramento una ejus pars, i.e. contritio, ordinatur directe ad remissionem culpa, et aliae duae partes, i.e. confessio et satisfactio, ordinantur directe ad remissionem poenae, quod quidem confessioni competit tum ex erubescencia quam importat in poenitente, tum ex vi clavium in sacerdote. Ipse S. Doctor hoc clarius jam explicaverat in *dist. 17, q. 3, a. 1, q. 1, ad 1*, inquit: “Gratiae infusio sufficit ad culpa remissionem: sed post culpam remissam adhuc est peccator debitor poenae temporalis. Sed *ad gratiae*

infusionem consequendam ordinata sunt gratiae sacramenta, ante quorum susceptionem vel actu vel proposito aliquis gratiam non consequitur, sicut in baptismo patet; et similiter est de confessione: et *ulterius* per confessionis erubescientiam, et vim clavium, quibus se confitens subicit, et satisfactionem injunctam quam sacerdos moderatur secundum qualitatem criminum sibi per confessionem innotescentium, poena temporalis expiatur. Sed tamen ex hoc quod operatur confessio ad poenae remissionem, non habet quod sit de necessitate salutis: quia poena ista est temporalis, ad quam post culpa remissionem aliquis ligatus remanet; unde sine hoc quod in praesenti vita expiatur, esset via salutis; sed habet quod sit de necessitate salutis ex hoc quod *ad remissionem culpa modo praedicto operatur*" (cf. *ibid.*, a. 2, q. 1 et q. 3, ad 2).

Ad tertium textum dicendum iterum quod S. Doctor loquitur directe non de ipso sacramento sed de ejus parte quae est confessio, ut patet ex corpore et ex ipsa objectione cui respondet, et ad hoc ut ostendat confessionem magis procedere ex spe quam ex timore, inducit casum confessionis quae subsequatur perfectam contritionem (et ita sit proprie actus virtutis poenitentiae); in quo casu intentum S. Doctoris manifestius obtinetur, eo quod contritio importet charitatem et haec magis moveatur ex spe quam ex timore; unde in sequenti quaestiuncula 3, respondens cuidam instantiae, qua obiciens ex hoc ipso vult deducere confessionem non esse actum virtutis poenitentiae eo quod haec sit ex timore tanquam ex principio, dum confessio est ex spe, inducit differentiam inter actum confessionis et actum contritionis, scribens, *ad 4*: "Quia confessio magis ex spe procedit quam ex timore, ut dictum est; ideo magis innititur articulo de vita aeterna, quem respicit spes, quam articulo de iudicio, quem respicit timor; quamvis poenitentia ratione contritionis e converso se habeat."

Ad quartum textum, notetur imprimis ea verba non esse doctrinam ipsius S. Thomae, sed verba obicientis; in responsione autem S. Doctor nec approbat nec respuit illud incisum "Sacerdos non debet aliquem absolvere, nisi aestimet eum contritum", sed, praetermissa veritate aut falsitate talis affirmationis, respondet ad punctum principale, quod etiam quando perfecta contritio (et quidem non tantum existimata, sed realiter existens) justificat ante sacramentum, ipsa continet votum sacramenti, adeoque ipsum sacramentum operatur et justificat in voto. Ait enim: "Ad tertium dicendum, quod nunquam potest esse vera contritio sine voto clavium Ecclesiae, quantumcumque sit dolor de peccato praeterito, et propositum abstinendi in futurum; et ideo in contritione culpa remittitur."

NOTA 2. HISTORICA DELINEATIO DOCTRINAE DE SUFFICIENTIA ATTRITIONIS IN SACRAMENTO.

Apud majores theologos saec. 12, uti Hugonem a S. Victore et Petrum Lombardum, manifesta est doctrina contritionista, quae quidem procedit ex duplici causa; primo scilicet ex diminuta ratione concipiendi salutarem efficaciam sacramenti, cui concedebant tantum solutionem a reatu poenae aeternae (Hugo a S. Victore) vel meram declarationem remissionis culpaе a Deo factae (Petrus Lombardus), non vero ipsam culpaе remissionem, juxta illud principium “Solut Deus interior sanctificare potest”, ex quibus logice fluit hominem ad sacramentum accedere debere in statu gratiae seu cum *contritione saltem habituali*; secundo, ex imperfecta ratione concipiendi distinctionem inter actum perfectae contritionis procedentem ex dilectione et actum attritionis procedentem ex timore, quem potius considerabant ut meram aversionem a peccato quam ut sufficientem conversionem ad Deum, adeoque non simpliciter ut actum efficacis poenitentiae, in quo omnis praeparatio ad justificationem, etiam intra sacramentum, consistere debet. Confer verba *Pseudo-Augustini*, De vera et falsa poenitentia (probabiliter circa a. 1100) et *Alarii de Insulis* (t 1203), cit. in art. 23 (p. 6), apud quem primo apparet explicita distinctio nominum contritionis et attritionis, quique sub hoc ultimo nomine intelligit dolorem eorum qui “non . . . plene conteruntur, nec firmum habent propositum non relabendi, nec ore confitentur”. In his ultimis verbis, quatenus referuntur ad sacramentalem confessionem, jam innui videtur ipsa doctrina de sufficientia attritionis cum sacramento. Ceterum, ut notavimus supra, Victorinus et Lombardus nondum sibi explicite proponunt casum hominis accedentis ad sacramentum cum putativa contritione, seu cum sola attritione quam bona fide existimat esse contritionem.

Initio saec. 13, rejecta a theologis supradicta sententia circa salutarem efficacitatem sacramenti, ablatum est unum ex impedimentis doctrinae de sufficientia attritionis, simulque partialiter diminutum est alterum impedimentum proveniens ex imperfecto modo distinguendi inter contritionem et attritionem, ut patet ex clarioribus distinctionibus Innocentii III, Guilelmi Alverniensis, Alex. Halensis et Bonaventurae, citatis in art. 23 (p. 6 sq.). Progrediente eodem saeculo, *Alex. Halensis* et *Bonaventura* explicite praedictum casum bonae fidei sibi proponunt et in eo saltem asserunt sufficientiam attritionis (cf. supra, p. 2S4); in qua doctrina jam essentialis nucleus attritionismi invenitur cum ostendat eos doctores veluti connaturaliter reputasse in attritione inveniri, absolute loquendo, sufficientem animi dispositionem et ad Deum conversionem, ut per vim sacramenti homo justificetur, sicut

cum dicimus attritum in bona fide accedentem ad sacramenta vivorum justificari; non enim ipsa bona fides directe stare potest pro requisita dispositione, sed potest tantummodo esse quaedam conditio sufficientis dispositionis, ut patet ex eo quod si quis accedit ad Baptismum vel Poenitentiam in bona fide seu cum sola putativa attritione, non habet sufficientem dispositionem ad eorum fructum. Propterea illi doctores a quibusdam adnumerantur inter implicitos attritionistas.

Haec sententia videtur originem dedisse famosae illi *doctrinae de attrito qui per sacramentum fit contritus*, quae, diversimode quidem evoluta et interpretata, felicem sortem subinde habuit et adhuc retinet in theologia, ut vidimus in art. 24. Ne enim sufficientia attritionis in casu bonae fidei prorsus contradiceret duplici supradicto praejudicio Victorini et Lombardi de improprie dicta salutari efficacia sacramenti et de necessitate plenae conversionis ad Deum ad obtinendam justificationem, hi doctores ingeniose dixerunt attritionem in sacramento vel vi sacramenti fieri perfectam contritionem, vi cujus tandem homo justificatur (cf. *Bonaventuram* supra cit., p. 284); hunc ceterum transitum attritionis in contritionem, ingeniose quidem sed inepte, explicarunt ad modum illius transitus quo fides informis fit formata per adventum charitatis (cf. art. 24, p. 29, et art. 23, p. 8 sq.).

S. *Thomas* utrumque Victorini ac Lombardi praejudicium dissipavit et utramque Halensis et Bonaventurae imperfectam explicationem dereliquit, ut constat ex dictis supra (p. 296-303) et in art. 23-24, servans tamen et in unum colligens sana elementa quae apud illos doctores constituunt connaturalem et orthodoxam evolutionem praesentis doctrinae, hancque ad praecisiorum dirigens semitam, quam theologi posteriores, lente prius ac incerte, sub Tridentino subinde impulsu velocius ac firmiter, secuturi erant. Quod autem adhuc apud S. Thomam desideratur, accuratior scilicet determinatio distinctionis inter attritionem et contritionem (cf. supra, art. 23, p. 7-11) et minus frequens recursus ad perfectam contritionem (cf. textus supra relatos, p. 301 sq.) aut ad actum proprie dictae virtutis Poenitentiae (cf. v.g. q. 86, a. 6) cum agitur de dispositione requisita ad justificationem sacramentalem aut ad actum qui sit essentialis pars sacramenti, provenit partim ex eo quod in perfecta contritione consummatur quidquid pertinet ad lineam Poenitentiae, partim ex eo quod, ut ait ipse S. Doctor in duobus ex textibus supracitatis, poenitentes plerumque accedunt ad sacramentum perfecte contriti,⁷⁵ partim fortasse ex eo quod S. Doctor, morte prae-

⁷⁵Ex quibus aliisque textibus supra citatis (p. 298-301) colligi potest juxta S. Doctorem actum perfectae contritionis satis facile ab hominibus elici, per se et communiter loquendo. Quoad hoc tamen varie loquuntur doctores, quibusdam de facilitate actus contritionis benigne judicantibus, quibusdam strictius.

Vernicersch inter modernos scribit: "Contritio perfecta non est aestimanda difficilis ei qui

ventus, quaestiones de attritione et contritione in praecipuo suo opere Summae Theologicae directe perficere nequivit, partim etiam ex modo loquendi et disputandi illius aetatis, cui S. Doctor morem gerere debuit vel quem prorsus superare, connaturaliter non potuit.

Ceterum, doctrina S. Thomae circa indolem attritionis ejusque salutarem efficaciam magis determinata apparet, omnibus consideratis, quam doctrina *posterorum scholasticorum*, saltem usque ad Cone. Tridentinum inclusive.

Scotus († 1308) quidem dicitur a quibusdam, ut Galtier (n. 387), explicite admisisse sufficientiam attritionis, quam S. Thomas implicite tantum et imperfecte affirmaverit, imo ab ipsis Protestantibus, uti Harnack, Seeberg, Dieckhoff et Bratke (cit. in art. praec., p. 247), improbatur ut fundator hujus laxismi poenitentialis in quo doctrina de sufficientia attritionis consistere dicunt; sed imprimis non videtur quid Scotus magis explicite affirmet quam S. Thomas (cf. Scoti verba citata in p. 293); praeterea, mirum non est Scotum ad rectam doctrinam de sufficientia attritionis ductum fuisse ex ipso falso conceptu quem videtur habere de indole attritionis, quam videtur tantum accidentaliter distinguere a contritione (cf. supra, art. 23, p. 11, et art. 24, p. 30).

Guilelmus Parisiensis (saec. 14), qui citatur inter primos attritionistas, videtur tamen requirere in ipsa attritione amorem quemdam praeparatorium, qui sit vera Dei dilectio de genere charitatis.⁷⁰ *Joannes Gerson* (Joannes Charlier, a pago Gerson; † 1429) quaestionem de sufficientia attritionis sine amore charitatis dicit esse difficultatem vix inter Scholasticos dissolubilem.⁷¹ *Cajetanus* († 1534), qui tam diffuse disputat de attritione et contritione et tam diserte earum specificam

peccato efficaciter renuntiavit, cum ipse amor Dei super omnia sit omni creaturae suo modo naturalis, et experientia doceat homines saepe magis moveri bonitate Dei offensi vel contempta passione Christi quam timore poenarum. Difficultas est triumphandi de passionibus animi; post hanc victoriam reportatam, conversio facile ex imperfecta fit perfecta" (ed. 1927, n. 567).

Billuart vero scribit: "Non enim actus charitatis, quamvis remissus, est ita facilis, siquidem . . . supponat Deum redamantem, et se nobis communicantem per gratiam justificantem et habitum charitatis, Deus autem gratiam justificantem, et cum ea habitum charitatis non infundit extra sacramentum, quovis modo poenitenti etiam ex motivo benevolentiae, sed poenitenti intense juxta quantitatem malitiae peccatorum, vel ex puro motivo amoris benevoli, sine adminiculo timoris servilis, et motivi proprii intéressé; quod certe non ita facile est, nec frequens inter homines maxime mundo et concupiscentiis servientes" (De Poenitentia, diss. 4, a. 7, §2, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 315).

"De sacr. Poenitentiae, De prima parte Poenitentiae, c. 7: "Necesse est, ut moveatur, qui atteritur vel conteritur, motu fidei, spei. . . Necesse est etiam, ut moveatur motu dilectionis alicujus, sive illa sit caritas sive non". Item, c. 6: "Amore praeparatorio amatur Deus secundum quod est Deus; quemadmodum amore, qui caritas dicitur. Quare erunt ejusdem speciei amor praeparatorius et amor qui caritas dicitur".

"Serm. de poenitentia in Coena Domini: "Confessio fiat vere, non fecte, hoc est, in contritione et caritate, secundum probabilem conjecturam. Utrum autem confessio, quae fit sine caritate, liberet, ne iterum dicantur peccata, est difficultas vix inter Scholasticos dissolubilis".

distinctionem proponit, tamen tam confuse loquitur tum de utriusque essentia tum de utriusque salutari efficacia ut doceat etiam ipsam contritionem (quam putat esse actum naturalem secundum substantiam) non necessario esse sufficientem dispositionem in sacramento et utriusque efficaciam in ipso sacramento pendere a divino beneplacito (cf. supra, art. 25, p. 94). *Fr. Victoria* († 1546) et *Dom. Soto* († 1560), qui a Benedicto XIV⁷⁸ post Morinum, dicuntur fuisse primi qui asseruerint attritionem formidolosam sufficere cum sacramento, nihilominus id asserunt tantum pro casu quo attritio bona fide existimetur esse contritio, quae quidem restrictio, jam ab Halensi et Bonaventura asserta, a S. Thoma nequaquam fit. *M. Cano* († 1560), qui ab eodem Benedicto XIV affertur ut primus qui sufficientiam attritionis absque praedicta bonae fidei limitatione proposuerit, hanc sententiam “non-nisi dubitanter astruxit”.⁷⁹ Ipsi posttridentini *Vasquez* († 1604) et *Suarez* († 1617), qui, ut refert Benedictus XIV ex Morino, “praeter ceteris hanc opinionem [M. Cani] celebrem reddiderunt . . . quos innumeri nunc sequuntur theologi”,⁸⁰ eam adhuc cum quadam dubitatione proponunt (cf. infra, Nota 3, ubi de nota theologica). S. Thomas vero eam asseveranter pluries proponit.

A saec. 13 igitur usque ad Cone. Trid., doctrina de sufficientia attritionis progressive diffunditur et roboratur, ita ut, fatente Benedicto XIV, jam “ante Tridentinum communiter theologi docuerint ad Dei gratiam in Sacramento Poenitentiae obtinendam satis esse contritionem imperfectam, quam jam tum attritionem nuncupabant”, ac propterea Cone. Trid. hanc doctrinam asseveranter proposuerit in suis decisionibus. Talis progressus lento quidem ac incerto pede factus est. iterum ob eandem rationem quae mentem antiquorum exagitaverat, difficultatem nempe concipiendi quomodo in attritione sufficienter salvetur ea cordis ad Deum conversio quae in omni vera poenitentia adesse oportet.

Ipsa Tridentina decisio, quamvis progressum doctrinae tam potenter acceleraverit ut ipsa firma et universalis festinanter evaserit et a pluribus theologis ut res decisa et causa absoluta considerata fuerit, omnem tamen dubitationem non prorsus sustulit, quinimmo majoris incendii et acrioris controversiae occasionem praebuit, quae per duo fere saecula theologorum mentes agitavit, eos in duas Contritionistarum et Attritionistarum factiones dividens, nec adhuc sub omni ratione extincta videtur.

Ut abstrahamus ab ipsa erronea sententia *Baianorum* et *Jansenis-*

⁷⁸ De synodo dioeccsana, l. 7, c. 13, n. 6.

⁷⁹ *Benedictus XIV*, ibid., n. 7.

⁸⁰ *Benedictus XIV*, ibid.

tarum, supra relata (p. 282), quae fuit peior regressus ad absolutum contritionismum, principiis protestanticis inquinatum, intra ipsa sanorum theologorum agmina jam ab ineunte saec. 17 antiqua illa dubitatio et tendentia contritionistica reviviscere coepit sub influxu praesertim jansenianarum doctrinarum apud plures doctores, praecipue a Lovaniensi Universitate dependentes, in qua et *Baius* († 1589) et *Jansenius* († 1638) docuerant. Historica ipsa *controversia exarsit* | praecipue inter a. 1661 et a. 1667, cum intervenit celebre decretum Alexandri VII. Dum enim opinio contritionistica invalescebat apud pastores belgas, sub impulsu quidem vel auspicio quorundam episcoporum, anno 1661 editus est in civitate Gand catechismus quidam, a patribus Jesuitis commendatus et propagatus, in quo docebatur sufficientia attritionis formidolosae in sacramento Poenitentiae. Id non levem suscitavit commotionem inter parochos, qui, in unum convenientes, contra praefatam doctrinam cuidam declarationi subscripserunt, quam Lovaniensis facultas approbavit. Mox ipsos theologos febris polemica in arenam attraxit; contra sufficientiam attritionis suas dissertationes scripserunt a. 1666 duo insignes Augustiniani, *Christianus Lupus* et *Fr. Farvacques* (cf. supra, in p. 285), quos immediate impugnavit *Maximilianus Le Dent* S.J. in sua dissertatione “De attritione ex metu gehennae ejusque cum Sacramento Poenitentiae sufficientia, juxta mentem S. Cone. Tridentini, adversus Christiani Lupi dissertationem dogmaticam et quaestionem quodlibeticam F. Farvacques” (Mechliniae, 1667). Inde Romam causa deleta est, utrisque castris condemnationem adversariorum expostulantibus. *Lupus* in sui defensionem, epistolam (cit. in p. 285) scripsit confratri suo romano H. Noris (subinde Cardinali), cui immediate respondit idem *Le Dent* in libello “Ad epistolam familiarem . . . responsio, in qua attritionis cum sacramento sufficientia magis stabilitur” (Mechliniae, 1667).

Decretum S. Officii, 5 maii 1667, sub Alexandro VII, haec statuit:

“SS. D. N. Alexander Papa VII. cum acceperit non sine gravi animi maerore, scholasticos quosdam acrius, nec absque fidelium scandalo, inter se contendere an illa attritio, quae concipitur ex metu gehennae, excludens voluntatem peccandi cum spe veniae, ad impetrandam gratiam in sacramento Paenitentiae, requirat insuper aliquem actum dilectionis Dei asserentibus quibusdam, negantibus aliis, et invicem adversam sententiam censurantibus; Sanctitas Sua . . . hoc praesenti decreto in virtute sanctae oboedientiae et sub poena excommunicationis latae sententiae huic Sanctae Sedi reservatae, aliisque poenis eiusdem Sanctae Sedis arbitrio taxandis, praecipit cunctis et singulis fidelibus, quocunque gradu ac dignitate, etiam episcopali et maiori, immo et

*' Exponitur a *Dollinger et Reusch* in opere supra cit. in p. 279, in nota.

cardinalitia fulgentibus, ut si deinceps de materia attritionis praefatae scribent, vel libros aut scripturas edent, vel docebunt, vel praedicabunt, vel alio quovis modo paenitentes aut scholares ceterosque erudient, non audeant alicuius theologiae censurae alteriusve iniuriae aut contumeliae nota taxare alterutram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis Dei in praefata attritione ex metu gehennae concepta, quae hodie inter scholasticos communior videtur, sive asserentem dictae dilectionis necessitatem, donec ab hac Sancta Sede fuerit aliquid hac in re definitum” (Cavallera, 1210).

Quoad vim hujus decreti hacc nota:

Decretum est primo et per se praeceptivum, non vero doctrinale; etsi enim respiciat controversiam doctrinalem, non resolvit quidquam de ipsa doctrina, sed tantum prohibet “ne [doctores] audeant alicuius theologiae censurae alteriusve iniuriae aut contumeliae nota taxare alterutram sententiam”. Ut autem observant plures theologi, notanter *S. Alphonsus* (t 1787; n. 440) et *Viva* (t 1710), decretum prohibet tantummodo taxationem proprie dictae censurae theologiae (qua nempe fertur iudicium circa oppositionem alicujus propositionis cum doctrina fidei), aut alicujus contumeliae cum ipsa connexae, non vero taxationem censurae, ut ita dicatur, logicae, seu alicujus iudicii theologici ac scientifici, quo aliqua propositio reprobatur ut scientificè improbabilis vel falsa. Ad rem *Viva*: “Praescriptum istud in virtute S. Obedientiae, ne censura ulla his opinionibus inuratur, non impedit, quominus aliqua ex iis dici possit improbabilis, et falsa, ut docent theologi communiter; tum quia inter censuras theologicas non recenseatur falsitas, et improbabilitas; tum etiam quia evidens est alterutram ex his opinionibus extreme oppositis, quae censurari non possunt, esse falsam”.⁸² Ceterum, ea “poena excommunicationis latae sententiae huic Sanctae Sedi reservatae” non amplius viget, cum inclusa non fuerit in Constitutione “Apostolicae Sedis”, lata a Pio IX, 12 oct. 1869.

Decretum in illo inciso “Necessitatem aliqualis dilectionis Dei” respicit ipsam sententiam quae docet necessitatem initialis amoris proprie dictae charitatis, non vero tantum sententiam de necessitate alicujus initialis amoris benevoli aut concupiscentiae, qui sit infra amorem charitatis, ac si tantummodo hanc sententiam, non vero illam. Papa voluerit a censuris protegere, uti quidam, nominatim *Wirccburgenses* (U. Munier; t 1759), interpretantur.⁸³ Id patet ex eo quod theologi de illo initiali amore charitatis tunc maxime et explicite dis-

⁸² “Damnatae theses ad theologiam trutinam revocatae, p. 3, prop. 15 Alex. VII, n. 33.

⁸³ “De Poenitentia, n. 162, Theol. dogm., t. 10, Parisiis, 1880, p. 153: “Pontifex prohibet, gravi censura notari ambas sententias, sive quae negat, sive quae asserit necessitatem aliqualis dilectionis Dei in attritione ex metu gehennae concepta: caritatis autem, qua Deus propter se perfecte diligitur, non est aliqualis dilectio Dei, sed caritas Dei perfecta, et dilectio Dei simpliciter, non vero cum particula diminvente accepta “

putabant, quaestiones vero de amore concupiscentiae et de amore benevolo ut distincto ab amore charitatis, posteriori tantum tempore explicite agitatae sunt, nam *Tournely* († 1729) et *Billuart* († 1757), praecipui agitatores istarum quaestionum, floruerunt in sequenti saeculo 18.

Decretum nihil de ipsa doctrina aut de oppositis sententiis statuit; unde ex ipso nihil directe deduci potest in favorem alterutrius, ac recte *Benedictus XIV* († 1758) scribit: “Adhuc . . . sub iudice lis est: adhuc impune pro una et altera sententia dimicatur”.⁸¹ Non inepte tamen quidam in verbis “Quae hodie inter scholasticos communior videtur” vident aliquam indirectam commendationem doctrinae de sufficientia attritionis independentis ab initiali amore charitatis; non enim otiose S. Pontifex id notavit, cum communior sententia in Ecclesia sit semper magis commendabilis, praecipue ubi agatur de re pertinente ad valorem et fructum administrandorum sacramentorum.

Immediate post ipsum decretum controversia resumpta est, cum moderamine tamen a decreto imposito. *Farvacques* duo opera edidit (“Xenium theologicum . . .” et “Veritas et charitas . . .”, supra memorata in p. 285), quibus responderunt *Le Dent* in libello “Ad Xenium theologicum P. Francisci Farvacques et ad ejusdem apologiam responsio” (Mechliniae, 1669) et *Aegidius Estrix* S.J. in opere “Decertatio historico-theologica pro mente concilii Tridentini de vi attritionis sine amore amicitiae in sacramento comprobata” (Lovanii, 1669). Per totum fere sequens saeculum Contritionismus adhuc plures et ardentis defensores habuit, quorum praecipuos citavimus supra (p. 285); a quibusdam tamen, ut *Habert* († 1718) et *Collet* († 1770), ad mitiorem formam reductus est, donec pacifice, labente saeculo, fere declinaverit. Aliquatenus tamen supervixit, ad nostrum usque aevum, apud paucos supradictos modernos (cf. in p. 288 sq.), sub mutata quidem ac decolorata veste *sententiae de amore benevolo*, cui initium vel praecipuum impulsum dedit eodem saec. 18 *Renatus Billuart* O.P. († 1757). Hujus nihilominus sententiae defensores, inde ab ipso Billuart, a labe et nomine Contritionismi accurate sese purgare conantur, explicite docentes amorem benevolum, quem defendunt, nullatenus, nec initialiter, ad dilectionem charitatis reduci posse, sed esse medium inter amorem charitatis et amorem concupiscentiae.

Ex dictis in hac historica delineatione, necnon in superiori sententiarum expositione, patet quod praesens controversia constanter mansit in arena amoris Dei super omnia dilecti, et, ad expellendam meram attritionem a dignitate efficacis actus poenitentiae, prius ab antiquis as-

⁸¹ De synodo diocessana, l. 7, c. 13, n. 9, apud Migne, Theol. Curs., t. 25, col. 1066.

serta est necessitas ipsius perfecti amoris charitatis, rationibus praecipue scripturisticis et patristicis confortata; subinde, post decisionem Cone. Trid. in favorem ipsius attritionis, jam ipsa attritio non amplius directe impugnatur, sed asseritur consortium initialis cujusdam amoris de genere charitatis, quo ipsa attritio vestiatur ac vivificetur, idque non tantum ex iisdem antiquorum rationibus sed etiam ex novo argumento ab ipso Concilio suppeditato in sess. 6, cap. 6, ubi statuitur inter dispositiones ad justificationem requisitas eam inveniri qua peccatores Deum “tanquam omnis justitiae fontem diligere incipiunt”; tandem, post decretum Alexandri VII et subsequentem generaliore sententiam de sufficientia attritionis a consortio omnis amoris charitatis divulsae, invocatum est argumentum amoris benevoli, confortatum omnibus supradictis rationibus quibus addita est ipsa speciosa ratio propriae indolis actus poenitentiae, prout est essentialiter dolor et detestatio de peccato formaliter ut offensa Dei.

Et haec quidem ratio, quamvis inepte applicata, aptissime invocata est; nam in hac sola ratione, quae est de essentia attritionis, quaerendum est argumentum pro ipsa ejus salutari efficacia, nec vacat pertinaciter ac inaniter persequi phantasma alicujus amoris, sive charitatis, sive initialis dilectionis, sive benevoli, sive etiam concupiscentiae, quod mentem distrahit a propria linea poenitentiali, in qua invenitur tum contritio, tum attritio, tum earundem convenientia et distinctio. Maximum quippe problema, a quo cetera dependent quodque vidimus constanter influere in alias quoque disputationes et controversias theologorum in hac materia, reducitur ad formalem distinctionem inter perfectam et imperfectam contritionem, de qua vidimus in art. 23, et radicitus ad indolem ipsius virtutis Poenitentiae, de qua disputavimus in toto capite praecedenti.

NOTA 3. NOTA THEOLOGICA.

1. Ad fructum sacramenti percipiendum non requiri perfectam contritionem charitate informatam, sed sufficere attritionem prout generaliter distinguitur a praedicta contritione perfecta, est *theologice certum*. Id patet si simul conferantur sensus Ecclesiae de indole remissiva hujus sacramenti, doctrina Cone. Trid. de vi contritionis et attritionis, condemnatio sententiae Baianorum et Jansenistarum, et commune judicium theologorum post Cone. Trid.

2. Nec requiri initialem amorem, qui sit actus specificè idem cum actu charitatis, videtur ita tenendum ut contrarium sit *temerarium*. Id sequitur ex praecedenti propositione collata cum alia quam in art. 31 (p. 220) diximus theologice certam, scilicet omnem charitatem. absque limitatione intensionis vel durationis, justificare ante sacra-

mentum. Memores tamen supradicti decreti Alexandri VII (etsi excommunicatio a decreto comminata in eos qui auderent theologicam notam adversariis tribuere, non amplius vigeat, ut dictum est supra), non intendimus per hanc censuram praejudicium afferre sententiae supradictorum theologorum saec. 17-18, nisi quatenus eorum doctrina contradicat assertae propositioni, formaliter ut sonat, quod quidem aliis doctoribus judicandum relinquimus, nec putamus facile judicari posse, maxime si agatur de secunda et tertia ex supra relatis opinionibus illius sententiae, quae tot ac tam volubiles formas assumpsit ut vix possit firmiter apprehendi et determinatae censurae alligari.

3. Quod nullus prorsus requiratur initialis amor, ab implicito amore concupiscentiae distinctus, sive benevolus sive aliter appelletur, non est nota theologica dignum, sed prorsus libere disputatur.

In assignanda praedicta nota theologica, mira invenitur varietas apud theologos posttridentinos, quod quidem provenit partim ex indeterminatis formulis a quibusdam adhibitis, ita ut nesciatur an velint loqui de nota theologica an de simplici nota logica, partim ex diversitate temporis quo varii doctores floruerunt, scilicet ante vel post controversiam contritionisticam quae occasionem dedit decreto Alexandri VII. Juverit autem quorundam judicia referre:

Quod non requiratur perfecta contritio:

Suarez: “Dico . . . : sacramentum hoc habet virtutem ad justificandum peccatorem per solam veram, supernaturalem, et integram attritionem dispositum; et in hoc sensu efficaciam habet ad efficiendum hominem ex attrito contritum. Hanc conclusionem existimo hoc tempore *adeo certam, ut non possit absque errore negari*, loquendo, ut loquimur, absolute de efficacia, abstrahendo a modo quo id fit. . . Dico . . . : vera et integra attritio est sufficiens dispositio ad effectum hujus sacramenti, quamvis sit cognita; neque oportet illam reputare contritionem, ut effectus conferatur. Haec assertio est minus certa quam praecedentes; tamen censeo esse longe probabiliorem quam oppositam, et *hoc tempore practice certam.*”⁶³

Lugo: “Sententia, quae negat, attritionem cum sacramento sufficere. . . probabilis non est post Tridentinum . . . , neque habet fundamenta, quae ad probabilitatem sufficiant, imo a multis gravioribus censura notatur” (Disp. 7, sect. 13, n. 273).

Salmanticenses (Disp. 7, n. 9. 51. 57) censuram assignare non audent ob decretum Alex. VII, nec tamen advertunt hoc decretum respicere determinate quaestionem de amore initiali.

5. *Alphonsus:* “Certum et commune est apud DD. non requiri contritionem perfectam. sed sufficere attritionem” (n. 440). Attamen videtur loqui de nota logica potiusquam de theologica, ut patet ex aliis ejus verbis infra citandis.

Hurter: “Fidei proxima”. *Pesch:* “Theologice certa”. *Tanqueray:* “Certum est”. *Hugon:* “Conclusio est hodie ita communis, ut dici queat certa theologice”. *Diekamp:* “Conclusio theologica”. *Hervé:* “Theologice certum”. *Lercher:* “Ratione habita doctrinae a Trident, traditae hic contritionismus theologice certe falsus censendus est.” *Mcrkelbach:* “Thesis non est definita nec theologice certa, sed est moraliter certa et tuta, utpote doctrina nunc communis, contra plures theologos antiquos.”

Quod non requiratur initialis amor charitatis:

Benedictus XIV: “Adhuc . . . sub iudice lis est: adhuc impune pro una et altera sententia dimicatur” (De syn. dioec. 7. 13, 9). 5. *Alphonsus* (n. 440): “Non im-

⁶³ “De Poenitentia, disp. 20, sect. 1, n. 10 et 20, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 423 et 427. Cf. disp. 15, sect. 4, n. 16-18.

merito [plures doctores]. . . eam vocant moraliter certam; et oppositam post concilium dicunt omnem probabilitatem amisisse." *Diekamp*: "Sententia nunc communis et certa". *Hervé*: "Theologice certum". *Lercher*: "Cum theologica certitudine demonstrari potest". *D'Alès*: "Utraque pars libere defenditur".

Quod nullus requiratur amor etiam benevolus et sufficiat implicitus amor concupiscentiae.

Hic theologi non amplius loquuntur de nota theologica, sed tantum de logica, et communiter docent hanc sententiam esse ita practice certam ut in praxim deduci possit.

Pesch: "Dicimus hanc sententiam esse moraliter certam, ut eam in usu sacramenti practice sequi liceat" (n. 161). "[Contraria sententia] nulla ratione probabili suaderi potest" (n. 157). *Galtier* (n. 387): "Jure ergo dicas eam esse practice certam, nam, cum agatur de re tanti momenti in ordine ad validitatem et efficacitatem sacramenti adeo necessarij ad salutem, non potuisset tolerari tamdiu professio tam aperta tamque communis opinionis quae esset mere probabilis." *D'Alès* (p. 68): "Statuimus, tanquam sententiam iam communem et moraliter certam ac practice tutam, ad attritionem in Sacramento nullum ex necessitate requiri motum amoris Dei praeter illum quo sincere adhaeretur virtuti et voluntas peccandi excluditur: quo discernitur timor simpliciter servilis a serviliter servili." *Lercher* (n. 458), alludens ad contritionismum etiam secundum formam mitigatam Billuart et Diekamp, excessive statuit: "Adversus contritionismum omnem defendimus thesim et doctrinam, quae maxime ex definitionibus tridentinis cum theologica certitudine demonstrari possit."

NOTA 4. DE LICEITATE ACCEDENDI AD SACRAMENTUM CUM SOLA ATTRITIONE SINE ULLO AMORE DISTINCTO AB IMPLICITO AMORE CONCUPISCENTIAE.

Quaestio haec posita est occasione condemnationis, latae a decreto S. Officii, 2 martii 1679, sub *Innocentio XI*, sequentis propositionis: "Non est illicitum, in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relictā tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrēdi" (Denz. 1151).

Hinc omnes adversarii attritionismi, hanc sententiam inpugnarunt ut practice non tutam, etiam in hypothēsi quod esset probabilis, imo et probabilior; ita inter alios *Billuart* et *Collet*. Communis et vera responsio attritionistarum, jam apte exposita a *D. Viva*, est negatio suppositi, quod nempe doctrina de sufficientia illius attritionis sit tantum probabilis; est enim doctrina certa, certitudine non quidem notae theologicae sed evidentiae logicae, vel sententia contraria tam parvam habet probabilitatem, ut spēni queat, ita ut prior considerari possit saltem ut practice certa; principium autem illud, implicatum in praedicta condemnatione, quod nempe in praxi oporteat sequi opinionem tutiorem, relictā alia probabili, supponit opinionem tutiorem habere solidam probabilitatem. Aliam, nec spēnendam solutionem proponunt *Salmanticenses*, negantes opinionem contritionisticam esse tutiorem quam attritionistica; nam, inquiunt, illa adversatur principiis fidei de efficacia hujus sacramenti et de ejus indole sacramenti mortuorum, juxta Christi institutionem, et simul deterret fideles ab usu

sacramenti, cum requirat excellentiorem dispositionem, quam pauci judicarent se habere.

Sint ipsa verba quatuor praedictorum theologorum, ut ipsa impugnatio ejusque solutio melius intelligatur:

BILLUART (-f" 1757): "*Petes . . . utrum liceat sequi in praxi sententiam de sufficientia attritionis formidolosae, etiam in hypothesi quod sit probabilis? R. negative. Patet ex damnatione hujus propositionis ab Innocentio XI: 'Non est illicitum in sacramentis conferendis, sequi opinionem probabilem de valore sacramenti relictā tutiore.'* Constat autem opinionem quae requirit amorem, esse tutiorem ea quae non requirit. *Ratio est.* Ideo in aliis materiis licet sequi opinionem probabiliorē relictā tutiore, quia probabilioritas abstergit periculum damni, quatenus, si forte falsum sit quod sequimur ut probabilius, excusamur coram Deo, in quantum sequendo quod verius apparet, prudenter agimus: at vero ubi agitur de validitate sacramenti, probabilioritas non abstergit periculum damni; quantumvis enim probabile et probabilius existimetur validum esse sacramentum, si tamen reipsa absit dispositio, aut materia quam Christus requisivit aut instituit, est reipsa invalidum et nullum sacramentum, ut alibi dixi.

"*Respondent quidam, opinionem de sufficientia attritionis formidolosae, esse non solum probabilem aut probabiliorē, sed moraliter certam. Verum qua specie veri ea opinio potest dici moraliter certa, quam plures Tridentini patres (plusquam viginti enumerat Ethica amoris lib. 5, c. 164) scriptis improbarunt, quam post Tridentinum cardinales et episcopi (triginta enumerat Ethica ibid.), quam innumeri pene theologi praestantissimi (plusquam nonaginta recenset idem ibid.), quam clerus Gallicanus in comitiis generalibus anno 1700, quam celebriores orbis academiae, inter quas Parisiensis et Lovaniensis, impugnant et rejiciunt tanquam falsam et animabus perniciosam; quam ipsiusmet opinionis patroni novam et incertam dicunt? Dominicus Soto, qui adfuit concilio Trid. in 4, d. 18, q. 3, art. 2, sic habet: 'Doctrina haec de attritione quae in sacramento fit contritio, licet sit vera, non est ita tamen multum vetus; Patres enim antiqui solam contritionem agnoscebant necessariam ad confessionem: revera qui mihi diceret, non se poenitere propter Deum, absolvere non auderem.'* Et *Cano* qui etiam interfuit concilio, p. 5 de Poenitentia infra initium . . . dicit: 'Quod autem attritio sufficiat, quamvis verum sit, non est tamen adeo certum et indubitatum'. . . Denique si ista opinio de sufficientia attritionis formidolosae sit moraliter certa, nostra erit vix probabilis; quia tantum detrahitur de probabilitate alicujus sententiae, quantum probabilitatis tribuitur oppositae. Quis autem dicat nostram sententiam nunc esse vix probabilem?"⁸⁰

COLLET (f 1770): "Opinio quae attritionis purae sufficientiam docet vel eo reicienda est, quod in praxi tuta non sit. . . Primo enim opinio quae pro attritione pugnat, incerta est et dubia. Illa siquidem opinio incerta est et dubia, cujus opposita non improbabilibus fulcitur momentis, et teneri potest ut probabilis. . . Atqui opinio opinioni de sufficientia formidolosae attritionis opposita, est ad minus probabilis. 'Quis' enim, ait *Henno* ipse, postquam omnes intendit nervos, ut attritionem puram vindicaret; 'quis dicere ausit moraliter improbabilem esse opinionem, quam hoc tempore tot sustinent episcopi, academiae et theologi, ut existimem tot esse pro, quot contra. Sane, ait *Steiaert*, episcopi episcopis, academiae academiis. scholae scholis hac in parte adversantur.' . . .

"Secundo, in Sacramentis conferendis non licet practice sequi opinionem dubiam et incertam, etsi probabilem, relictā alia tutiore. 1. Quia damnata est ab Innocentio XI. an. 1679, et a clero Gallic., an. 1700, haec juniorum casuistarum assertio: 'Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relictā tutiore'. 2. Quia reipsa non licet sequi opinionem, quae aeternae

⁸⁰ "De Poenitentia, diss. 4, a. 8, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 328.

ruinae periculo eum exponit a quo practice tenetur. Atqui opinio, cui sufficiens est attritio formidolosa, utpote nec indubia nec certa, aeternae damnationis periculo eum exponeret, a quo practice teneretur, ut docet *Suarez*, vel saltem valde probabiliter ab aliis docere tradit: imo exponeret adhuc, si, quod utique diffitemur, opposita probabilior supponeretur. Ut enim in hac etiam hypothese exponat aeternae damnationis periculo, satis est ut qui eam sequitur, materiam dubiam et incertam adhibeat pro certa sine necessitate: id enim nefas esse jam confitentur omnes.”⁸⁷

17174 (f 1710): “Pene communissima DD. sententia tenet, licitum esse in sacramento poenitentiae adhibere attritionem supernaturalem absque alia dilectione Dei inchoata, condistincta a voluntate reconciliandi se cum Deo, ab odio peccati, quod apprehenditur esse Dei malum et offensa, a proposito non peccandi de cetero, et a spe de remissione obtinenda; in quibus actibus initialis aliqua Dei dilectio continetur, prout explicavimus. Ratio est, quia, ut diximus in expositione tertiae propositionis ab Alex. VII. proscriptae contra Sinnichium, et alios Tutioristas, in sacramentis conferendis, quamvis illicitum sit uti opinione probabili de illorum valore, omissa tutiori; *non est tamen illicitum uti opinione moraliter certa, omissa tutiori*. Aliter nec sufficeret attritio cum aliquali dilectione ad mentem adversariorum, sed requireretur contritio perfecta in sacramento Poenitentiae, utpote tutior. Opinio enim moraliter certa non subest morali periculo falsitatis, sed periculo tantum valde remoto, quod cavere in humanis actionibus est moraliter impossibile, ac proinde ad illud cavendum non obligamur; sicut in articulo mortis post elicitos nonnullos actus dilectionis Dei super omnia, et contritionis, non tenemur ad iterandos alios et alios intensiores actus amoris Dei ad vitandum periculum remotissimum nostrae damnationis, in casu videlicet, quod priores actus non fuerint sufficientes ad justificationem.

“Atqui opinio de sufficientia attritionis ex puro poenarum metu conceptae non solum pertingit ad supremum gradum probabilitatis, verum etiam ad moralem certitudinem, spectatis verbis, ac mente Tridentini, spectatis rationibus, ac spectata communissima Theologorum auctoritate . . .; non secus ac per adversarios moraliter certa est sententia de sufficientia attritionis aliqualem Dei dilectionem involventis, quamvis non pauci . . . putent requiri contritionem perfectam. Ergo licite in sacramento poenitentiae adhibetur attritio ex mero poenarum metu concepta; esto nonnulli contradicant, ita ut illorum auctoritate aliqua tenuis extrinseca probabilitas in sententiam oppositam derivetur.”⁸⁸

SALMANTICENSES (circa finem saec. 17): “Nostra . . . sententia *non solum est probabilior, et communior, sed etiam tutior, quam contraria*; atque ideo non solum speculative, sed etiam practice, et juxta decretum SS. Innocentii XI modis omnibus praeferenda. . . Etenim illa sententia circa requisita ad valorem hujus sacramenti tutior ac tutissima reputanda est, quae *salvat salvanda ex necessitate fidei*, uti sunt differentia inter sacramenta legis veteris, et novae in causando gratiam, quam repraesentant; et similiter diversitas inter sacramenta mortuorum, et rivorum in efficiendo per se primam gratiam, vel ejus augmentum; et pariter ministerium sacerdotis absolventis, ac producentis ex opere operato, et per se gratiam remissivam peccati, et reconciliantem poenitentem cum Deo. Constat autem sententiam asserentem pro sacramento poenitentiae sufficere solam attritionem, ista omnia salvare, et omnino procedere secundum naturam hujus sacramenti ex Christi Domini institutione. Altera autem sententia, quae requirit contritionem, sive amorem charitatis, haec omnia turbat, impediendo et efficaciam absolutionis sacerdotalis, et proprium ac primarium hujus sacramenti effectum, ac per se intentum juxta institutionem Christi: ergo prima sententia est longe tutior, quam secunda: et nullum debet timere in sua praxi (quae est inter fideles communis) imminens periculum; cum procedat juxta notissima fidei principia.

⁸⁷De Poenitentia, pars 2, c. 4, n. 559, apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 322 sq.

⁸⁸Damnatae theses ad theologiam trutinam revocatae, p. 3, in prop. 15 Alex. VII, n. 3.

“E contra vero secunda sententia vix cum eis conciliari valet, vix purgari ab erroribus Michaelis Baji, et aliis condemnatis in Concil. Trident, ut constat ex immediate dictis: ergo nostra sententia tutior incomparabiliter est, quam contraria. *Praesertim cum ista non javeat ipsi poenitentiae sacramento*; sed potius fideles ab ejus frequenti usu deterreat; cum alios pro eo suscipiendo dispositos non admittat, quam ex amore Dei dilecti super omnia contritos. Quae dispositio difficilior longe est, quam attritio ex timore poenae. Quare sicut pauci judicarent se talem dispositionem habere: ita etiam pauci ad poenitentiae sacramentum accederent. Quin vel illi pauci, qui se ita dispositos censerent, parum curarent de remedio per sacramentum: quippe, qui ea supposita dispositione, minus praesumptuose, et magis consequenter judicarent se justificados antecederet ad illud, ut plures Adversariorum concedunt. Qua itaque ratione eorum sententia diceretur tutior in praxi, quae tam aperte sacramenti praxim oppugnat? . .

“*Nec refert, si opponas*, quod in asserendo sufficientiam attritionis pro valore, et fructu hujus sacramenti, non omnes conveniunt, sed quidam affirmant; alii vero negant. In asserendo autem contritionem sufficere, tum ad valorem, quam ad sacramenti fructum conveniunt omnes, nemine reclamante, sed commendantes potius excellentiam, tam in ratione partis, quam dispositionis in contritione repertam: ergo tutius est adhibere in hoc sacramento non attritionem solam, sed contritionem: atque ideo dici non debet sententiam nostram esse tutiorem contraria.

“Id, inquam, non refert, sed facile dispellitur omittendo praemissas, et distinguendo primum consequens, et si loquatur de majori securitate extensiva, et ex supererogatione, concedenda est consequentia: sed negari debet, si intelligatur de majori securitate intensiva, et ex necessitate adhibenda. Pro cujus distinctionis, et terminorum intelligentia observandum est *tutum*, et *tutius* aliquid esse stare dupliciter: Primo intensive, et ex necessitate; secundo ampliative, et ex supererogatione, sive redundantia non necessaria.-Primum adest, ubi solvitur debitum juxta proprietatem, et institutionem legis, aut sacramenti conformiter ad mentem, et intentionem institutoris. Secundum vero occurrit, cum haec omnia salvantur per aequivalentiam in actu superiori, qui non solum ad rem praeceptam, sed ad non debitam ex quadam superabundantia non necessaria se extendit.

“*Verbi causa*, teneor indigenti, petentique mutuum succurrere illud conferendo. Si illud conferam absque ullo lucro, aut interesse ultra sortem, medium amplector securissimum, quia servo legem mutui in omnimoda sua proprietate. Si vero ulterius remitto partem sortis, medium etiam tutissimum amplector, et quod primum illud aequivalenter continet: sed tamen, quod necessarium non est ad salvandam mutui legem, sed superadditur ex quadam extensione, et redundantia non necessaria. Ad-damus *aliud exemplum* proximius accedens ad rem praesentem: ex institutione Christi teneor confiteri omnia peccata gravia, iliaque clavibus Ecclesiae subicere; ad confitenda autem venialia non teneor. Cum ergo omnia mortalia confiteor, venialibus suppressis, tutissime intensive, quantum ad necessaria procedo, quia absque dubio adimpleo legem Christi juxta propriam, et primam ejus institutionem. Sed si confitear omnia peccata, tam mortalia, quam venialia, medium etiam sequor tutissimum, et tutius extensive, et cum amplitudine non necessaria: nam confitendo omnia peccata confiteor mortalia, quod erat necessarium ex Christi institutione; et confiteor etiam venialia, quod addo ex supererogatione, et fervore non praeceptis. Ad rem igitur juxta adhibitam distinctionem: accedens ad sacramentum poenitentiae cum sola attritione, securissime procedit securitate intensiva, et ex necessitate adhibenda: quia affert dolorem sufficientem pro sacramento mortuorum, et primae gratiae justificationis juxta sacramenti naturam, et Christi Domini institutionem, ut supra firmavimus. Sed si adhibeat contritionem, tutissime etiam procedit, quia contritio aequivalet attritioni, et consequitur augmentum gratiae; quin etiam procedit tutius extensive adhibendo actum attritione perfectiorem, cujus sufficientiam omnes nemine reclamante fatentur: sed haec securitas, extensive major.

non est essentialis, aut debita, sed ex addita redundantia, ac voluntaria supererogatione supra debitum ex institutione Christi.

“Propter haec concedimus convenientiam supererogandi contritionem in sacramento poenitentiae: sed firmiter negamus necessitatem. Itaque adhibere contritionem in sacramento ex devotione, et supererogatione, ad idque in hoc sensu poenitentes inducere, tutum, et sanctum censemus: illam autem adhibere ex falso (ut revera est) dictamine, quod sit de necessitate sacramenti, nec tutum, nec sanctum audemus dicere, sed id relinquimus determinationi Apostolicae Sedis, eidem omnino obediens.”⁸⁰

CONCLUSIO

Conclusio 1. Ad fructum sacramenti percipiendum non requiritur perfecta contritio, sed sufficit attritio, etiam cognita ut talis.

Probatur 1. *EX SCRIPTURA*, seu ex verbis institutionis prout exprimunt proprium finem et effectum sacramenti.

Ut constat ex ipsis verbis institutionis et ulterius confirmabitur infra, in Cap. VIII de effectu, hoc sacramentum est institutum ad remittenda peccata, ex quo dicitur sacramentum mortuorum, una cum Baptismo; frustra autem esset ad hoc institutum, si hunc finem nunquam obtinere posset. Atqui, si in sacramento Poenitentiae requireretur perfecta contritio, ipsum nunquam obtineret finem suum remittendi peccata, cum perfecta contritio sit de se justificativa ante ipsum sacramentum. Ergo, si in sacramento requireretur perfecta contritio, institutio sacramenti esset frustranea et inutilis, sicut frustranea esset institutio alicujus medicinae ad sanandum morbum, quae non posset applicari nisi his qui jam sunt aliunde a morbo sanati, et inane esset tradere claves ad aperiendam januam his qui obligantur prius intrare domum per fenestram.

Dices 1. Finis institutionis verificatur dicendo cum quibusdam antiquioribus, ut *Hugone a S. Victore* (cit. in art. 31, p. 221), contritionem remittere culpam uno modo, scilicet quantum ad solutionem maculae, sacramentum vero alio modo, scilicet quantum ad solutionem reatus poenae aeternae.

Res/). Ut dictum est in eodem art. 31 (p. 226 sq.), inanis est illa distinctio cum secundus effectus sit indivisibilis a primo. Jam ipse *Petrus Lombardus*, Hugonis coetaneus, istius sententiam efficaciter repellerat, scribens: “Quidam arbitrati sunt, cum peccator dupliciter ligatus teneatur . . . , scilicet mentis contagione ac caecitate, et debito futurae poenae, alteram curari per Deum, alterum solvi per sacerdotem. . .

⁸⁰“De Poenitentia, disp. 7, dub. 1, §6, n. 53-56, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 73-76.

[Sed contra] Nemo . . . vere compungitur de peccato, habens cor contritum et humiliatum, nisi in charitate. Qui autem charitatem habet, dignus est vita aeterna. Nemo autem simul vita et morte dignus est. Non est ergo tunc ligatus debito aeternae mortis. Filius enim irae esse desiit, ex quo diligere coepit. Ex tunc ergo solutus est ab ira, quae non manet super illum qui credit in Christum, sed super illum qui non credit. Non ergo postmodum per sacerdotem cui confitetur ab ira aeterna liberatur, a qua jam liberatus est per Dominum, ex quo dixit: 'Confitebor' " (Sent., l. 4, dist. 18, n. 4, M.L. 192, 886).

Dices 2. Finis institutionis verificatur dicendo cum *Petro Lombardo* in sacramento dupliciter peccata remitti, primo quantum ad declarationem, in facie Ecclesiae, illius remissionis quae prius interius facta est a Deo per actum contritionis; secundo quantum ad extinctionem poenae temporalis.

Resp. Praedicto duplici modo non vere habetur remissio peccati, nec verificantur verba evangelica quae loquuntur de tali interiori remissione quae potius a Deo approbatur in regno coelorum et declaratur in facie beatorum.

Dices 3. Finis institutionis verificatur eo sensu quod contritio, praecedens sacramentum, non justificet nisi ex voto sacramenti, ita ut ipsum sacramentum dici possit justificationem causare, ut videtur non semel docere *S. Thomas* (cit. supra in p. 298-302).

Resp. Talis influxus sacramenti est tantum ex opere operantis, non vero ex opere operato; scilicet: non proprie ipsum sacramentum justificat sed votum sacramenti, seu, si placet, sacramentum ut opus operantis. Ceterum, nec talem influxum sacramentum haberet nisi valeret justificare etiam ex seipso, prout est opus operatum seu independenter ab opere operantis perfectae contritionis, uti explicite docet *5. Thomas*, scribens: "Si . . . clavis nullo modo ad culpae remissionem ordinaretur, sed ad remissionem poenae tantum, ut quidam dicunt, non exigeretur votum suscipiendi effectum clavium ad culpae remissionem, sicut non exigitur votum suscipiendi alia sacramenta quae non ordinantur ad culpae dimissionem, sed contra poenam" (*Suppi.*, q. 18, a. 1).

Dices 4. Potest accidere ut actus perfectae contritionis eliciatur in ipso momento quo applicatur sacramentum; in hoc ergo casu non solum contritio sed etiam ipsum sacramentum justificaret, ita ut effectus procederet, primo ac simul, a duplici causa.

Resp. Omisso quod rarissime ac fere nunquam ille casus contingeret, actus contritionis ejusque influxus est natura prior absoluto sacramento, cum sit ejus pars materialis et dispositio, quae debet praecedere formam absolutionis. Unde negatur consequens, quod nempe in

eo casu sacramentum posset causare justificationem, cum haec jam prius per contritionem causaretur.

Dices 5. Potest dici cum *Halensi et Bonaventura* quod in casu bonae fidei, seu existimatae contritionis, sacramentum causât justificationem, et ita salvatur aliquando influxus sacramenti et finis institutionis.

Resp. Etiam si admitteretur hypothesis sacramenti influentis in solo casu existimatae contritionis, non salvaretur finis remissivus institutionis, quia ille influxus esset per accidens, finis vero respicit quae sunt per se, quae autem sunt per accidens sunt praeter intentionem agentis, vel ex quadam consequenti intentione quae supponit primariam; ita finis proprius Eucharistiae vel aliorum sacramentorum vivorum est cibare vel roborare viventem, quod autem vivificent mortuum, seu conferant primam gratiam, est per accidens et ex consequenti intentione institutoris sacramentorum, ideo enim Eucharistia est per accidens vivificans quia est per se cibans; similiter sacramenta mortuorum ideo sunt per accidens roborantia quia sunt per se vivificantia, ut dictum est in tractatu De sacr. in genere, art. 13.

Ceterum, neganda est supradicta hypothesis; nam bona fides vel existimatio nequit mutare naturam rerum; unde si attritio esset de se insufficiens ad hoc ut sacramentum influere possit, bona fides nihil ei confert cum non valeat eam transformare in contritionem, nec contritio existimata possit esse vera contritio, quemadmodum, quia attritio est necessaria in sacramento Baptismi, attritio existimata nihil confert ad efficaciam sacramenti sed tantum facere potest ut in susceptione ejus vitetur sacrilegium quod nequit esse sine mala fide seu sine conscientia defectus requisitae dispositionis.

Dices 6. Cum de facto sacramentum suscipitur cum perfecta contritione vel cum iteratur absolutio circa sola peccata jam sacramentaliter remissa, sacramentum non frustratur in suo fine et effectum, ut omnes admittunt et explicatum est supra, in art. 7 (tom. 1, p. 218-225). Ergo a pari nec frustraretur si perfecta contritio esset necessaria conditio ad fructum sacramenti, et falso concluditur inanitas institutionis sacramenti ex hoc quod ordinaretur ad remittenda peccata jam remissa.

Resp. Cone, antec. Neg. cons. et paritatem. Nam, si contritio esset necessarium requisitum, sacramentum nunquam esset capax remittendi ipsa peccata, ac ideo ejus institutio esset frustranea. Supposito vero quod contritio non requiratur sed sufficiat attritio, sacramentum est de se capax remittendi peccata et ejus institutio non est frustranea, quamvis in aliquo casu, seu in subjecto jam a peccatis justificato vel absoluto, influxus sacramenti sese convertat ad alios fines secundarios, connexos quidem ac dependentes a principali, scilicet ad confirmandam

remissionem jam factam, ad augendam gratiam, ad complendum votum sacramenti contentum in praecedenti contritione justificante et ad plenius remittenda ipsa peccata, ut explicatum est in eodem art. 7 (ibidem).

Dices 7. Per institutionem sacramenti Deus noluit, nec connaturaliter potuit, supplantare veram subjecti poenitentiam. Atqui vera poenitentia, cum sit reparatio peccati, debet consistere in totali conversione cordis ad Deum sicut ipsum peccatum est totalis aversio a Deo; totalis autem conversio ad Deum habetur per solum actum perfectae contritionis et charitatis. Ergo etiam in sacramento congrua dispositio ad justificationem nequit consistere nisi in actu perfectae contritionis.

Resp. Per institutionem sacramenti Deus voluit non quidem supplantare, sed adjuvare tamen veram hominis poenitentiam, ita ut minus perfecta dispositio, copulata virtuti sacramenti, sit sufficiens ad justificationem. Attritio autem importat verum actum poenitentiae et veram ac totalem conversionem cordis ad Deum, et verum amorem ac dolorem appetitiae summum, quamvis imperfecto modo, ut non semel in superioribus explicatum est (cf. v.g. art. praec., in resp. ad objectiones).

Probatur 2. *EX SENSU TRADITIONIS* tum doctrinalis tum practicae.

Sacramentum Poenitentiae habetur ut medium absolute necessarium ad salutem lapsis post Baptismum, sicut ipse Baptismus nondum regeneratis, ita ut dicatur secunda tabula salutis et ita ut sine ejus voto nec ipsa perfecta contritio dicatur justificare posse (cf. *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 4). Haec autem essent inanes exaggerationes, si ad sacramentum requireretur perfecta contritio, quae necessario justificat ante ipsum sacramentum.

Si in sacramento requireretur perfecta contritio, non convenienter explicaretur maxima illa ac constans sollicitudo Ecclesiae urgendi administrationem Poenitentiae in casibus necessitatis et praecipue in periculo mortis; posset enim peccator justificari per illam eandem contritionem quam ad sacramentum afferre deberet, quin inde necesse sit tantopere curare ut etiam sacramentum in extremis suscipiatur. Ratio igitur quare Ecclesia tantopere urgeat sacramenti administrationem, est quia putat sacramentum posse ex seipso prodesse eis qui perfecta dispositione contritionis careant, quibus propterea non aliud maneat salutis remedium quam sacramenti susceptio. Praedictae sollicitudinis Ecclesiae accipe sequentia documenta:

Cyprianus, Epist. 54 (ad Cornelium), 5: "Si de collegis aliquis

extiterit, qui urgente certamine, pacem fratribus et sororibus non putat dandam, reddet ille rationem in die iudicii Domino vel importunae censurae, vel inhumanae duritiae suae" (M.L. 3, 860).

Augustinus, Epist. 228, 8: "An non cogitamus, cum ad istorum periculorum pervenitur extrema [i.e. tempore persecutionis], nec est potestas ulla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab utroque sexu, atque ab omni aetate concursus; aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam poenitentiae actionem, omnibus consolationem et sacramentorum confectionem et erogationem? Ubi si ministri desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt vel ligati! quantus est etiam luctus fidelium suorum, qui eos secum in vitae requie non habebunt! quantus denique gemitus omnium, et quorundam quanta blasphemia de absentia ministeriorum et ministrorum! Vide quid faciat malorum temporalium timor, et quanta in eo sit acquisitio malorum aeternorum. Si autem ministri adsint, pro viribus quas eis Dominus subministrat, omnibus subvenitur: alii baptizantur, alii reconciliantur, nulli Dominici corporis communione fraudantur, omnes consolantur, aedificantur, exhortantur" (M.L. 33, 1016 sq.).

Innocentius I, Epist. ad Exuperium, infra cit. in art. 36 (p. 362).

Caelestinus I, Epist. "Cuperemus quidem", cit. ibidem (p. 362 sq.).

Cone. Trid., sess. 14, cap. 7: "Hanc . . . delictorum reservationem consonum est divinae auctoritati non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere. Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt" (Denz. 903).

Codex J.C., can. 882: "In periculo mortis omnes sacerdotes, licet ad confessiones non approbati, valide et licite absolvunt quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis aut censuris, quantumvis reservatis et notoriis, etiamsi praesens sit sacerdos approbatus, salvo praescripto can. 884, 2252." *Can.* 892, § 2: "tergente necessitate, omnes confessarii obligatione tenentur ex caritate confessiones fidelium audiendi, et in mortis periculo omnes sacerdotes."

Probatur 3. *EX CONCILIO TRIDENTINO*, praesertim sess. 14, cap. 4 (cit. in p. 252).

Primo, Concilium in can. 9 definit absolutionem esse verum actum judiciale, non vero meram declarationem remissionis peccatorum; in cap. 4 ait contritionem perfectam non justificare nisi ex voto sacramenti; in cap. 7 sollicitè disponit ut reservatio peccatorum non amplius

liget in periculo mortis ne ipsa sit quibusdam occasio pereundi; quae omnia implicant sufficientiam attritionis, ut constat ex duabus probationibus praecedentibus.

Secundo ac directius, Concilium docet attritionem esse partem integrantem sacramenti et ad ejus quasi materiam pertinere; nam in *cap. 3* contritionem in genere ponit inter actus poenitentis, quos vocat quasi materiam et partes integrantes sacramenti, et immediate postea in *cap. 4* dividit contritionem in perfectam et imperfectam seu attritionem. Ergo attritio quantum est de se, sufficit ad constituendum sacramentum, suppositis compartibus, scilicet confessione, satisfactione et absolutione. Nec dici potest attritionem sufficere improprie loquendo, quatenus ducit ad contritionem, quae sit proprie pars sacramenti, tum quia attritio non necessario ducit ad contritionem, tum ac praecipue quia sic sola contritio dici deberet pars sacramenti, non enim quodcumque ducit vel disponit ad partem, rationabiliter pars dici potest.

Tertio ac praecipue, Concilium in *cap. 4* docet quod “attritio . . . quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit” (Denz. 898). Ergo Concilium sentit attritionem esse sufficientem in sacramento.

DICES. Concilium non dicit attritionem esse sufficientem dispositionem ad justificationem sacramentalem, sed tantum eam disponere ad impetrandam justificationem, conferendam in sacramento Poenitentiae, vel, si placet, eam remote disponere ad actum perfectae contritionis eliciendum qui sit proxima et sufficiens dispositio in sacramento.

RESP. Hanc interpretationem excludit:

Tum obvia oppositio et comparatio instituta inter perfectam contritionem et attritionem, quae ad hoc tandem reducitur ut quod perfecta contritio potest praestare sine sacramento, hoc idem attritio non potest sine sacramento praestare, potest vero cum sacramento;

Tum ipsa oppositio et comparatio inter inefficaciam attritionis extra sacramentum et ejus efficaciam in sacramento; si enim in secundo membro (“Tamen . . . in sacramento etc.”) ageretur tantum de remota dispositione, ipsum non distingueretur a priori membro (“Quamvis sine sacramento”) et illogice ei opponeretur, cum etiam extra sacramentum attritio sit quaedam remota dispositio ad justificationem, ut explicite dicitur ibidem (Per attritionem “poenitens . . . viam sibi ad justitiam parat”); si vera esset adversariorum interpretatio. sensus pericopae ad hunc reduceretur: “Quamvis attritio sine sacramento ad justificationem perducere non possit sed tantum parat viam ad justificationem, tamen in sacramento disponit seu parat viam ad justificationem sed ad eam non perducit”;

Tum ex ultimis verbis *cap. 4*, ubi concluditur: “Quamobrem falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint, sacramentum poenitentiae absque bono motu suscipientium gratiam conferre, quod nunquam Ecclesia Dei docuit nec sensit”; quibus verbis Concilium defendit doctores catholicos in hoc ipso de quo a Protestantibus incusabantur; Protestantes autem incusabant catholicos non de eo quod dicerent perfectam contritionem esse salutarem (hoc enim nec ipsi haeretici negabant), sed de eo quod praecise docerent ipsam attritionem formidolosam esse honestam ac sacramentaliter efficacem (cf. verba *Lutheri*, cit. in art. 32, p. 248); ergo Concilium hoc ipsum docere intendit.

Nisi Concilium putaret attritionem esse sufficientem in sacramento, frustra provocaret ab bonitatem attritionis sacramentalis, ad repellendam calumniam Protestantium dicentium juxta catholicos sacramentum justificare absque bono motu suscipientium, sed ei satis et efficacius esset provocare ad contritionem perfectam, nec praeterea ullatenus purgaret doctores catholicos ab illa calumnia, cum ipsi docerent sufficientiam attritionis in sacramento sicut eos incusabant Protestantes.

Verba Concilii sunt veluti logica conclusio totius capitis 4, in quo agitur de duabus contritionibus quodque ad hunc sensum reducit: Duplex est contritio, altera perfecta, quae est tam bona et utilis ut per se sola valeat justificare etiam extra sacramentum, altera imperfecta, quae, quamvis non possit sicut prior sine sacramento ducere ad justificationem, tamen una cum sacramento id potest; ex quo sequitur falso Protestantes calumniare catholicos quasi doceant sacramentum justificare sine bono motu suscipientium, nam ipsa attritio, quae est minimum requisitum in sacramento, est bona et salutaris, quamvis in se ita imperfecta ut sine sacramento justificare nequeat.

INSTES. Concilium non dicit attritionem in sacramento disponere “ad efficiendum” sed “ad impetrandum”, qua voce satis clare innuit attritionem esse tantum remotam dispositionem, per quam impetratur dispositio contritionis perfectae requisitae in sacramento; imo, teste *Pallavicini*, Concilium consulto adhibuit expressionem “Ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit” prae alio inciso quod habebatur in priori schemate “Verum etiam sufficere ad Sacramenti hujus constitutionem” ne inde videretur definire sufficientiam attritionis.

Ita *Launoy* (in op. cit. in p. 285) et *Collet* qui scribit: “Non . . . supponi potest synodum aliud locutam fuisse, aliud loqui voluisse. Atqui synodus verbo *disponit* consulto usa est, ne definiret attritionem in Sacramento sufficere. Prob. . . . testimonio scriptoris, qui omnium

maxime acta et mentem concilii assecutus est; *Pallavicini* nimirum: sic ille, lib. 12, cap. 10, n. 25: 'Praesto erat Decretum a nonnullis adornatum in haec verba: Illam contritionem, quam theologi attritionem vocant, quod imperfecta sit et solum vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel gehennae et poenarum metu, qui servilis timor dicitur, concipiatur, si voluntatem peccandi excludat, et dolorem qualemcumque de commissis delictis exprimat, statuit sancta synodus et declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem (ut quidam blasphemare non verentur), verum etiam sufficere ad Sacramenti hujus constitutionem, et donum Dei esse, et Spiritus sancti impulsum verissimum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adjutus (cum sine aliquo dilectionis in Deum motu vix esse queat) viam sibi ad justitiam munit, et per eam ad Dei gratiam facilius impetrandam disponitur. Cum autem monuisset Joannes Aemilianus Tudetanus praesul, qui stabat pro contritionis perfectae necessitate, falso dici hujusmodi dolorem sine amore vix unquam concipi posse: quod autem haec attritio satis esset Sacramento constituendo, ita ut homini attrito deleantur peccata vi supervenientis absolutionis, variare auctorum sententias; atque adeo id esse tollendum; Decretum sicut nunc extat, reformatum est.' Sane non definivit concilium id quod solemniter declaravit se definire nolle. Atqui declaravit concilium se definire nolle sufficientiam attritionis; dum ex priori Decreto expunxit vocem *sufficere*, quia circa sufficientiam hanc variabant theologorum sententiae. Ergo."⁰⁰

RESP. Vox "ad impetrandum" in verbis Concilii non refertur ad contritionem perfectam sed ad gratiam ("Ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit"). Ea vox bene convenit attritioni, quae sit pars sacramenti, inquantum significare potest modo generali efficientiam moralem quae competit omni sacramento (praeter vel abstrahendo ab ulteriori efficientia physica, a thomistis defensa); unde Concilium in initio ejusdem capitis, loquens de contritione in genere prout convenit etiam perfectae contritioni, utitur eadem expressione ("Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius"). Ceterum, determinatus sensus illius vocis mensurandus est ex ipso immediato contextu, seu ex sensu primi membri supracitatae affirmationis Concilii ("Quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat"), cui correspondet per oppositionem secundum membrum ("Tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit"), ita ut "Ad gratiam impetrandam" idem sonet ac "Ad justificationem perducere".

Quod ait *Collet* “Non . . . supponi potest synodum aliud locutam fuisse, aliud loqui voluisse” regeri potest contra ipsum; nam hoc ipsum quod Concilium de facto dixit, implicat necessario attritionem esse sufficientem dispositionem ad sacramentum, quin necessarium fuerit id explicitius affirmare. Ratio autem quare Concilium suppresserit expressionem “Sufficere ad Sacramenti hujus constitutionem” est ne videretur explicitè reprobare tum sententiam Petri Lombardi aliorumque antiquorum praedicantium necessitatem perfectae contritionis, tum sententiam Scotistarum docentium actus poenitentis non esse partem constitutivam sacramenti.

CONFIRMATUR. Tridentini mentem procul dubio declarant sequentes auctoritates:

Facultas Parisiensis a. 1638, damnans quae *Claudius Seguenotius* (Oratorianus) adnotavit in librum S. Augustini De virginitate, ait: “Quae tradit auctor de attritionis insufficientia, et contritionis ex perfecta caritate necessitate ad recipiendum sacramentum Poenitentiae, et quae addit, et approbat de absolutione, quod nihil aliud sit, quam declaratio juridica peccati jam remissi, damnavit quoque Facultas, et censuit, has propositiones esse quietis animarum perturbativas, communi et omnino tutae praxi Ecclesiae contrarias, efficaciae sacramenti Poenitentiae imminutivas, et insuper temerarias et erroneas.”

Concilium plenum cleri Gallicani a. 1700 solemniter declaravit “duo ista ex sacrosancta Synodo Tridentina monenda; primum, ne quis putet, in utroque sacramento [Baptismi et Poenitentiae] requiri ut praevidiam contritionem illam, quae sit caritate perfecta, et quae cum voto sacramenti, antequam actu suscipiatur, hominem Deo reconciliat. .

In vulgatis *Catechismis* sufficientia attritionis, prout distinguitur a contritione caritate perfecta, passim praedicatur. Ita *Catechismus a Card. Gasparri* concinnatus habet: “Contritio imperfecta est dolor et detestatio supernaturalis peccatorum, quae vel ex consideratione turpitudinis peccati, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur. . . Ad valide recipiendum sacramentum Poenitentiae sufficit contritio imperfecta, licet optanda sit perfecta.”⁹¹

Probatur 4. *EX VARIIS RATIONIBUS.*

1. Nisi attritio sufficeret, sed requireretur perfecta contritio in sacramento, non convenienter intelligeretur institutio hujus sacramenti, quod, sicut generatim omne sacramentum, ordinatur ad adjuvandum hominem, ut facilius ei salus reddatur; cum enim sola contritio sufficiat

⁹¹Catechismus Catholicus, Typis Polyglottis Vaticanis, 1934, p. 219, Q. 439sq.

ad justificationem, institutio sacramenti esset non solum frustranea sed etiam onerosa, seu novam imponens frustraneam obligationem.

2. Si in Poenitentiae sacramento requireretur perfecta contritio, non amplius subsisteret distinctio inter opus operatum et opus operantis quantum ad efficaciam justificativam.

3. In Baptismo sufficit attritio, ergo et in Poenitentia, ut constat ex analogia et finalitate utriusque sacramenti mortuorum; quam paritatem instanter urget S. *Thomas* in locis supracitatis (p. 298 sqq.). Ceterum, si in Poenitentia requireretur contritio ex se justificans, non amplius esset vocanda sacramentum mortuorum, nec cunnumeranda Baptismo et opponenda sacramentis vivorum.

Conclusio 2. Ad fructum sacramenti percipiendum non requiritur perfecta contritio in gradu remisso, seu initialis quidam amor de genere charitatis.

Probatur.

Omnis perfecta contritio, quantumvis remissa et initialis, est necessario justificativa, cum vis contritionis non pendeat ab ejus gradu et intensitate, ut probatum est in art. 31. Unde hanc Conclusionem probant omnia argumenta allata in praecedenti.

DICES 1. Perfecta contritio, justificans etiam in gradu remisso, intelligenda est tantummodo ea quae procedit ex charitate habituali, qualem requirebant Petrus Lombardus aliique antiquiores, non vero initialis amor charitatis qui non procedat ex charitate sed praecedat charitatem sub auxilio gratiae actualis.

RESP. Talis amor charitatis, qui non procederet ex habitu charitatis, aut est ejusdem speciei cum eo qui ex habitu charitatis procedit, et tunc habet eandem vim, cum operari sequatur esse et mensuretur ab esse, aut est diversae speciei, et tunc non est amor charitatis, cum charitas sit species atoma et unicum habeat specificum objectum, Deum nempe propter se dilectum, sed est forte amor benevolentiae, vel spei et concupiscentiae.

Ceterum, negatur suppositum, quod nempe actus charitatis possit non procedere ex habitu charitatis et hunc praecedere in ordine non tantum causae materialis (quod admittimus) sed etiam causae efficientis. Hoc quidem discutitur in tractatu De Gratia; hic sufficiat haec S. *Thomae* verba excipere ex ipsis ejus quaestionibus de Poenitentia: "Actus quidam laudabiles etiam tempore praecedere possunt actum et habitum poenitentiae, sicut actus fidei et spei informium, et actus timoris servilis; actus autem et habitus charitatis simul sunt tempore

cum actu et habitu poenitentiae, et cum habitibus aliarum virtutum" (3 p., q. 85, a. 6).

DICES 2. Cone. Trid., sess. 6 de justificatione, cap. 6, inter actus quibus peccator disponitur ad justificationem quique sunt principium actus Poenitentiae, ponit initialem dilectionem Dei; *ibid.*, can. 3, iterum loquitur de dilectione. Jamvero quae valent de justificatione in genere, valent quoque de justificatione in sacramento Poenitentiae.

Cap. 6: "Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati divina gratia et adiuti, fidem 'ex auditu' [Rom 10, 17] concipientes, libere moventur in Deum, credentes, vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, 'per redemptionem, quae est in Christo Iesu' [Rom 3, 24], et dum, peccatores se esse intelligentes, a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, *illumque tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt* ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam, quam ante baptismum agi oportet [Act 2, 38]; denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare novam vitam et servare divina mandata" (Denz. 798).

Can. 3: "Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione atque eius adiutorio hominem credere, sperare et *diligere aut poenitere* posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur: A.S." (Denz. 813).

RESP. Ad *can. 3* quod attinet, inaniter a quibusdam hic adducitur, quia non respicit directe praesentem quaestionem, sed necessitatem auxilii gratiae ad eliciendos actus fidei, spei et dilectionis. Quoad argumentum vero deductum ex *cap. 6*, quod praecipue et instanter invocatur a defensoribus non solum initialis amoris charitatis sed etiam amoris benevoli et amoris explicit! concupiscentiae, observa doctrinae tridentinae *contextum, textum et circumstantias*.

Ad *contextum* quod attinet, observa imprimis quod non agitur directe de justificatione poenitentiali, nec etiam de justificatione in genere, sed de prima justificatione baptismali et de dispositionibus ad eam requisitis ("Per eam poenitentiam, quam ante baptismum agi oportet"); in sess. 14, cap. 4, ubi agitur de justificatione per sacramentum Poenitentiae et de actu attritionis nulla fit mentio amoris, imo aliqua istius mentio, quae in primo schemate habebatur, suppressa est in schemate definitivo, ut dicetur infra. Praeterea, in hoc capite Concilium reproducere videtur doctrinam S. Thomae in q. 85, a. 5 (cit. in art. 17, tom. 1, p. 444 sq.) et In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 2, q. 2,

ubi agitur de ordine actuum ducentium ad justificationem; jamvero in primo loco S. Doctor loquitur de justificatione in genere et de amore charitatis qui praecedat non attritionem sed perfectam contritionem seu actum ipsius virtutis Poenitentiae; in altero loco loquitur etiam de amore qui praecedat attritionem, sed de eo dicit quod non semper contingit et quod non est amor charitatis (“Quandoque etiam motus amoris motum poenitentiae praecedit . . .; sed ille amor non est charitatis”).

Textus ipse nullo modo ostendit necessitatem alicujus amoris distincti ab amore concupiscentiae, et maxime amoris charitatis, in contritione sacramentali. De hoc quidem textu *duplex allata est explicatio* a doctoribus tam contritionistis quam attritionistis.

Quidam, ut *Gonet* (Disp. 7, n. 64), *Benaglio*, *Palmieri* (De Poenit., thés. 30, p. 335), *Hurter*, *Pesch* (n. 158), *Merkelbach* (n. 500) et ex parte *Billot* (thes. 15), asserunt in eo agi de dilectione charitatis. Inde autem ii qui sunt contritionistae arguunt necessitatem alicujus amoris charitatis etiam in sacramento poenitentiae, attritionistae vero hanc conclusionem negant, dicentes Concilium procul dubio nolle adnumerare perfectam contritionem inter dispositiones ad ipsum Baptismum requisitas, ac propterea rationem quare loquatur de charitate esse quia in unum colligit varios actus qui distributive possunt aut debent occurrere in dispositione ad justificationem sacramentalem aut extrasacramentalem, vel qui plerumque occurrunt in ea, vel qui necessario occurrere debent ad hoc ut habeatur optima et certior et magis consulenda dispositio.

Ad rem *Pesch*: “Hoc certe non habet sensum: actum perfectae caritatis requiri tamquam dispositionem necessariam ad recipiendum baptismum; sed concilium vult describere, quomodo peccator ex statu peccati usque ad perfectam Dei amicitiam perveniat; sive hoc fit per sacramentum sive extra sacramentum. Ad hunc autem processum pertinet etiam actus caritatis.”⁹²

Billot: “Concilium describit modum praeparationis ad iustificationem generaliter consideratam, prout esse potest per sacramentum in re, vel etiam solum in voto. Insuper enumerat omnes actus qui possunt conferre ad praeparationem, et ex quibus integratur veluti archetypus praeparationis modus, quin usquam insinuet omnes et singulos esse necesarios, praesertim cum sacramento actu suscepto. Quisquis igitur sensus sit huius incisi, ‘Dum omnis iustitiae fontem diligere incipiunt’, omnino nihil sequitur.”⁹³

Merkelbach: “Forsan tamen [verba Concilii] melius intelliguntur

n Praei. Dogm., t. 7, prop. 11, schol., n. 158, Friburgi Br., 1920, p. 88.

” De Ecclesiae sacram., t. 2, thes. 15, Romae, 1930, p. 165.

de dilectione proprie dicta Dei propter se amati, quia decretum Concilii videtur reproducere articulum S. Thomae III, q. 85, a. 5. Sed omnes actus descripti a Tridentino non sunt absolute et aequae necessarii ad justificationem cum sacramento: ita v.g. timor nunquam necessarius est, quamvis ordinario adsit; quidam semper necessarii sunt sive extra sive intra sacramentum, uti fides et spes; alius solum extra sacramentum, scii, actus charitatis. Unde vox: *propterea* non indicat consequentiam solius dilectionis sed omnium actuum praecedentium, qui tamen non omnes semper sunt necessarii, ita ut odium et detestatio ac poenitentia pendeant ex fide (timore) et spe si cum sacramento, etiam ex initio dilectionis perfectae si sine sacramento iustificatio fiat. Ceterum, secundum Concilium, non *necessario* requiri amorem Dei propter se, patet tum ex disputationibus habitis in Concilio, tum ex theologis qui interfuerunt Concilio, quorum plures non requirunt talem amorem Dei propter se in sacramento Poenitentiae. Haec itaque sententia sufficienter tuta est in praxi, quia opposita in nulla ratione solida fundatur.”⁸⁴

Alii, ut Doni. Soto, Vega, Ripalda, Salmanticenses (Disp. 7, n. 50), *Billot* (thes. 15, “Ut verius”), *Galtier* (n. 398 sq.), *D’Alès* (thes. 7), *Diekamp* (§47, n. 3), *M. Prœnim* (In speciali sua dissertatione Das Tridentinische “Diligere incipiunt”), *Lersch* (n. 461), dicunt in illis verbis non agi de amore charitatis. Inde autem contritionistae mitigati, vel defensores amoris benevoli aut explicit! amoris concupiscentiae, deducunt necessitatem talis amoris in sacramento Poenitentiae, puri vero attritionistae negant id deduci posse, imo contrarium dicunt deduci, attento tum textu tum historicis circumstantiis.

Cujus ultimae sententiae veritas patet ex sequentibus:

In textu agitur imprimis de quodam amore initiali (“Diligere incipiunt”); jamvero principium est imperfectum in quolibet genere, imperfectum autem in genere amoris est amor concupiscentiae; ad rem S. *Thomas*: “Ex hoc enim quod per aliquem speramus nobis posse provenire bona, movemur in ipsum, sicut in bonum nostrum, et sic incipimus eum amare” (1-2, q. 40, a. 7; cf. q. 43, a. 1. ad 1; q. 62, a. 4, ad 3; 2-2, q. 27, a. 3). Agitur praeterea de amore quo Deus diligitur “tanquam iustitiae fons”; ergo non de amore charitatis, quo Deus diligitur secundum se vel ut amicus, sed de amore concupiscentiae quo appetimus bonum quod per poenam et justitiam potest a nobis subtrahi; quod etiam confirmatur ex ipsis primis textibus Scripturae qui a Concilio immediate referuntur, scilicet “Accedentem ad Deum oportet credere, quia est et quod inquirentibus se remunerator est” et “Confide, filii, remittuntur tibi peccata tua”. Agitur tandem de amore

⁸⁴Theol. moral., v. 3, n. 500, p. 445.

qui includatur in ipsa spe ac sit veluti altera facies ejusdem actus spei; nam constructio verborum videtur tribuere inciso “Illumque” sensum declarativum, ita ut particula “et” in eo inclusa sonet “et pro tanto” (“In spem eriguntur . . . illumque [i.e. et pro tanto, seu, et hoc sensu] . . . diligere incipiunt”).

Circumstantiae redactionis hujus textus ostendunt mentem Concilii fuisse proponere non quidem amorem charitatis, nec alium amorem explicitum, sed generaliter aliquem amorem qui ita in attritione necessario includatur ut haec possit esse vera detestatio peccati et non merus timor aut simplex detestatio poenae.

Nam in primo capitis schemate theologi tridentini hanc explicitiorem adhibuerant formulam: “Dilectio, qua iustitiam et Deum iustitiae fontem diligere incipimus”; jamvero in secundo schemate ipsa totaliter suppressa est, reclamante Dom. Soto quod in ea falso supponeretur “ultra poenitentiam requiri aliam motionem charitatis ad justificationem”; tandem in ultimo schemate, quod subinde approbatum est a Concilio, illa formula partialiter restituta est, postulantibus pluribus Patribus ut una cum fide et spe, fieret etiam mentio dilectionis; huic tamen additioni apposita fuit sequens declaratio: “Falsum videbatur quibusdam, quod ultra poenitentiam requiratur alia motio charitatis. Non est sermo eo loco de habitu charitatis; sed cum in particula, quae loquitur de poenitentia, nulla fiat mentio amoris, visum est cum fide et spe iungere aliquem dilectionis actum, quia, si poenitentiae tota esset ex timore sine amore iustitiae, et dolor esset propter poenam tantum et non propter Dei offensam, infructuosa esset”.⁰⁵

In animadversionibus etiam ad cap. 7 ejusdem sessionis, in qua agitur de habitu charitatis infuso per justificationem, legitur: “Advertendum dixere quidam quod caritas posita est tanquam praeparatoria. Caritas hoc loco pro habitu sumitur. Praeparat autem non habitus neque actus procedens ab habitu, sed actus aliquis dilectionis iustitiae, non quam homo habet, sed quam habere cupit. Ut enim Augustinus ait, De Praedestinatione Sanctorum c. 7 (12, PL., 44, 969-70), aliquam fuisse fidem Cornelii orantis et eleemosynas dantis quae non iustificabat, ita aliqua est dilectio quae non est hominis iustificati, sed esurientis iustitiam.”⁸⁰

Inde mirum non est Patres in sess. 14, cap. 4, loquentes de attritione, sollicitos non fuisse addendi mentionem amoris initialis, imo, suggerente Joanne Aemiliano Tudetano episcopo, a finali schematis redactione expunxisse incidentem illam mentionem quae in priori habebatur:

⁰⁵ M Acta genuina Concilii, ed. Goerres, t. 5, p. 520.

⁸⁰ M Acta genuina Concilii, ed. Goerres, ibidem. Cf. *Theiner*, Acta genuina Cone. Tridentini, Zagabriae, 1874, t. 1, p. 221. 236. 247. 281; *Pallavicini*, Hist. Cone. Trid., 8, 13, 13; 12, 10, 26 sq.

“Cum sine aliquo dilectionis in Deum motu vix esse queat” (cf. textum *PaUavicini*, supra citatum, p. 324).

DICES 3. Si nullus in attritione requireretur verae charitatis motus, sequeretur quod homo attritus, moriens immediate post absolutionem, ingrederetur coelum absque eo quod mereatur vitam aeternam, et amaret Deum in aeternum ab eoque amaretur, quin unquam in sua vita Deum amaverit nec primo mandato Deum ex toto corde diligendi unquam satisfecerit. Quod quidem aures catholicae aegre ferrent et aures protestanticae accipient in confirmationem suae calumniae qua dicunt catholicos magicam quandam virtutem tribuere sacramentis.

RESP. Infantes decedentes post Baptismum diligunt Deum in coelo quin unquam eum dilexerint in terris. In coelo homo amabit Deum amore perfectae charitatis, etsi, juxta adversarios, in terris amaverit Deum solo imperfecto amore initiali. In praedicto casu homini attrito fit impossibilis adimpletio praecepti charitatis, et quamvis culpabiliter eam omiserit antea, ab isto peccato per ipsam absolutionem purgatur. Homo ille, quamvis nunquam dilexerit Deum amore charitatis, tamen ad Deum per attritionem appretiative summam et amorem concupiscentiae super omnia vere conversus est. ita implicite ac veluti in voto tendens in ipsum actum charitatis, opportuno tempore eliciendum. Propterea non est unde *Protestantes* occasionem suae calumniae arripiant, quinimmo, ut bene advertit *Galtier*, “debent potius agnoscere quantum in hac nostra doctrina permittatur divinae misericordiae: attritus enim confisus meritis Christi sibi in sacramento applicandis se tradit justificandum Deo, a quo solo sit illi justitia et quem propterea incipiant diligere ut fontem omnis justitiae.”⁸⁷

Aliam responsionem innuunt *Cajetanus* (In 1-2, q. 113, a. 3) et *Salmanticenses* (De Justificatione, disp. 3, dub. 4, n. 85, circa finem), quam *Billuart* sic explicite tradit ac confirmat: “Respondeo . . . etiam ipsum peccatorem in instanti justificationis non solum recipere gratiam et charitatem habitualement, sed etiam elicere actum charitatis; quia gratia sanctificans cum charitate habituali non ipsi infunditur modo quasi mortuo, sed eam actu voluntario et libero recipit, et in amicitiam Dei voluntarie consentit; haec autem actualis et libera acceptatio gratiae et in amicitiam Dei consentio, quid est aliud quam actus charitatis ex ipsa gratia sanctificante, et habituali charitate in genere causae efficientis consequens, licet possit dici illam natura praecedere in genere causae materialis et dispositivae.

“Hanc solutionem haurio ex concilio Trid. et S. Th. *Concilium Trid.*, sess. 6, cap. 6, sic habet: ‘Justificatio non est sola peccatorum remissio,

⁸⁷De Paenitentia, thes. 24, n. 393, Parisiis, 1931, p. 297.

sed renovatio interioris hominis *per voluntariam susceptionem gratiae et donorum*, quibus homo efficitur ex injusto justus, ex inimico amicus.' S. Th. 1 2, q. 113, art. 3, o.: 'Deus, inquit, ita infundit donum gratiae sanctificantis, quod etiam simul cum hoc *movet liberum arbitrium ad donum gratiae acceptandum* in his qui sunt hujus motus capaces.' Et art. 4, ad 1: 'Motus fidei non est perfectus nisi sit charitate informatus: unde simul in justificatione impii cum motu fidei, est etiam *motus charitatis*; movetur autem liberum arbitrium in Deum, ad hoc quod ei se subjiciat: unde etiam concurrit *actus amoris filialis* (qui est a charitate) et actus humilitatis.' "os

Conclusio 3. Ad fructum sacramenti percipiendum non requiritur sic dictus amor Dei benevolus.

Probatur 1. *EX CONC. TRID.*, ex quo tamen ipsi adversarii desumunt unum ex ipsorum argumentis.

Ut ostensum est in superioribus, Concilium in sess. 14, cap. 4, docet meram attritionem, etiam formidolosam, sufficere ad justificationem in sacramento (Conci. 1), nec in sess. 6, cap. 6, exigit ad justificationem plusquam inchoatam dilectionem, quae sit amor concupiscentiae et spei (Conci. 2). Unde sententia de necessitate amoris benevoli nullum habet firmum fundamentum in Cone. Trid.

Dices cum Dickamp: " 'Deum tamquam omnis justitiae fontem diligere', si praecisius consideratur, plus importat quam amorem concupiscentiae erga Deum et minus quam caritatem. Concilium dispositionem ad justificationem eo ordine describit, quo ordinarie perficitur uno actu sub influxu gratiae alium excitante. In peccatore, qui sese convertere intendit, fidem sequuntur primo timor et spes, deinde amor justitiae; agitur enim de dispositione ad 'justitiam' i.e. statum gratiae adipiscendum. Qui amor justitiae est amor concupiscentiae. Sed perducit atque perducere debet *ad amorem initialem ejus, qui est 'omnis justitiae jons'*, et hic amor *altioris speciei est quam amor concupiscentiae*. Etenim si ad amorem concupiscentiae pertineret, jam sequeretur justitiae fontem aestimari et diligere ut medium ad finem, scilicet ad justitiam adipiscendam. Sic igitur rectus ordo everteretur et destrueretur, justitia hominis esset finis, Deus ipse vero nonnisi medium ad finem. Ergo illa verba 'tamquam fontem omnis justitiae' favent illi *opinion*i, qua dicitur ad veram attritionem in sacramenti susceptione plus requiri quam merum amorem concupiscentiae."90

Resp. Haec ratio illegitime videtur discurrere ab actu (i.e. amore

** De Poenitentia, diss. 4, a. 7, § 2, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 315.

9 Theol. Dogm. (A. Hoffmann), v. 4, § 48, Parisiis-Romae, 1946, p. 325 sq.

Dei ut justitiae fontis) ad objectum ejus (i.e. Deum ut justitiae fontem) et tribuere objecto quod est tribuendum actui, ut inde concludat recti ordinis perversionem. Cum enim amatur Deus ut fons justitiae ad hoc ut justificatio obtineatur, non ipse Deus, bonum infinitum et ultimus finis, ordinatur ad justificationem, quod est bonum creaturae, sed ipse actus amoris Dei, qui est similiter quid finitum, ordinatur ad justificationem, quae est aliquid melius et hominem ad Deum ipsum meliori modo ordinat, cum sit radix charitatis. Ceterum, haec omnia valent de amore Dei ut fontis justitiae, sive concipiatur ut amor concupiscentiae sive etiam ut amor benevolentiae; unde objectio vel nihil valet (et nihil valere ostensum est) vel si quid valeret, retorquenda esset contra Diekamp.

Probatur 2. *EX IPSA RATIONE AMORIS BENEVOLENTIAE ERGA DEUM* (ex qua desumitur peculiare argumentum adversariorum).

Quidquid sit de distinctione amoris in tres species, concupiscentiae nempe, benevolentiae et amicitiae, atque de separatione trium illorum amorum relate ad homines, amor benevolentiae erga Deum, si sit verus et efficax, est necessario amor charitatis, ita ut amor divinus sit necessario aut concupiscentiae aut charitatis. Ratio est quia impossibile est quod homo vere et efficaciter amet Deum amore benevolentiae, seu dilectionis super omnia et propter seipsum, quin eo ipso a Deo redametur, qui novit corda hominum et diligit diligentes se, et consequenter impossibile est quod praedictus amor benevolentiae erga Deum procedat ab alio principio quam a charitate et a gratia, seu quod non fundetur in ipso consortio divinae naturae.

Cum igitur amor benevolentiae erga Deum importet amorem charitatis, ipse non requiritur ad percipiendum fructum sacramenti.

Ad rem *Collet*: “Sane fatebor hominis erga hominem benevolentiam non semper esse mutuam: ut cum quis ignotum sibi pugilem ex arena victorem prodire exoptat. Sed qui revinci possim, si contendam Deum, qui intima quaeque scrutatur, quique solum hominis cor ab homine expetit, eidem cor suum mutuo praebere; ita ut invariata lege diligentes se diligit? Annon cordatus quisque eum statim redamat, quem didicit sibi etiam ignoto super omnia favisse? Utique, quo liberior est ab omni propriae utilitatis studio nostra in aliquem benevolentia, eo plus illum nobis devincit. Praeterea, sit charitas acris et intensa amor mutuus; an ideo mutuum amorem invehet charitas tantum initialis? Respondebitur quidem hanc male charitatem vocari; at palam erit controversiam hanc ad meram de nomine quaestionem reduci.”¹

¹De Poenitentia, pars 2, c. 4, n. 678, apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 362.

Consulto diximus supra amorem benevolentiae erga Deum “*si sit verus et efficax*” esse necessario amorem charitatis; nam, si indolem benevolentiae intimius inspiciamus sub luce *doctrinae* 5. *Thomae*, videbis negandum esse ipsum suppositum adversariorum, quod nempe amor benevolentiae sit medius inter amorem concupiscentiae et amorem charitatis, quod attinet ad efficaciam salutarem; amor benevolentiae, secundum quod separatur ab amore charitatis, est minus efficax ad salutem quam ipse amor concupiscentiae et spei, *cum non sit amor effectivus, sed tantum affectivus et reducatur ad genus voluntatis secundum quid seu cujusdam velleitatis*. Ex quo ruit totum aedificium ab adversariis aedificatum super fundamentum amoris benevoli et totaliter frustratur eorum scopus, qui est defendere necessitatem alicujus amoris qui sit melior et efficacior amore concupiscentiae, debilior tamen amore charitatis; talis enim amor non datur, et amor qui dicitur benevolentiae vel complacentiae, per se solus, est, etiam in humanis, minus efficax amore ipso concupiscentiae.

Ad quorum evidentiam, distinguas amorem mere affectivum, quo quis ita afficitur erga aliquid vel aliquem, ut tamen paratus non sit media efficacia sumere ad illud obtinendum vel illum sibi uniendum, et amorem effectivum, quo quis ad ea media sumenda paratus est. Prior est amor merae complacentiae vel benevolentiae, quo quis afficitur ad bonum aliquod vel ad bonum alterius consideratum secundum se potiusquam secundum ejus relationem ad subjectum amans; alter vero est amor simpliciter trahens voluntatem eo quod voluntas afficiatur ad bonum, non abstracte et secundum se consideratum, sed secundum quod habet convenientiam cum subjecto.

Hic ulterius dividitur in amorem concupiscentiae et amorem amicitiae, secundum quod aliquid vel aliquis amatur alteri vel amatur secundum se, ut explicatum est in art. 30 (p. 209-211). Cogita pugilem, servum et filium; prior amatur amore benevolentiae, alter concupiscentiae, tertius amicitiae; *pugil* fortiter pugnans in arena, amatur a spectatore amore inefficaci et mere affectivo, qui magis habet de iudicio rationis quam de inclinatione voluntatis, ac reducitur ad amorem quemdam secundum quid aut velleitatis, non enim spectator considerat pugilem ut bonum suum, sed tantum complacet de ejus fortitudine vel victoria; *servus* amatur a domino amore efficaci sed concupiscentiae, inquantum consideratur a domino ut bonum suum, seu potius ut bonum sibi, quo nempe ipse utitur; *filius* amatur a patre amore efficaci et amicitiae, inquantum consideratur a patre non solum ut bonum suum, sed etiam “ut unum sibi” (2-2, q. 27, a. 2).

Ne autem videamur haec voluntarie proferre et quia adversarii, praecipue Billuart, provocant ad S. *Thomam*, accipe doctrinam S. Doc-

toris, in variis locis ubi loquitur de divisione amoris aut inducit sermonem de benevolentia:

S. Doctor amorem constanter dividit in duo membra, scilicet concupiscentiae et amicitiae. Ita praesertim in 1 p., q. 20, a. 1, ad 3; 1-2, q. 26, a. 4 (cit. in p. 209); 2-2, q. 17, a. 8 (cit. in p. 210 sq.); q. 23, a. 1 (cit. ibid.).

Haec distinctio sumitur ex parte duarum rationum quae inveniuntur in objecto amoris; amor scilicet dicitur concupiscentiae relate ad id quod quis vult, dicitur vero amicitiae relate ad personam cui quis bonum vult (cf. 1-2, q. 26, a. 4; 1 p., q. 20, a. 1, ad 3), ut explicatum est in art. 30 (p. 209-211).

Cum S. Doctor loquitur de benevolentia, eam includit in ipso amore amicitiae tanquam ejus elementum praerequisitum (2-2, q. 23, a. 1; q. 27, a. 2; q. 28, a. 1; q. 31, a. 1) vel, considerans eam per se solam et ut specialem actum voluntatis, eam vocat "*simplicem actum voluntatis*" atque opponit *amori* simpliciter dicto quem vocat "amorem actualem" ac possumus vocare amorem absolutum et efficacem: ita in 2-2, q. 27, a. 2, ubi scribit:

"Benevolentia proprie dicitur actus voluntatis, quo alteri bonum volumus. Hic autem voluntatis actus differt ab actuali amore, tam secundum quod est in appetitu sensitivo, quam etiam secundum quod est in appetitu intellectivo, qui est voluntas. Amor enim qui est in appetitu sensitivo, quaedam passio est. Omnis autem passio cum quodam impetu inclinatur in suum objectum. Passio autem amoris habet quod non subito exoritur, sed per aliquam assiduam inspectionem rei amatae; et ideo Philosophus [Ethic., 1. 9, c. 5], ostendens differentiam inter benevolentiam et amorem qui est passio, dicit quod benevolentia 'non habet distentionem et appetitum,' id est, aliquem impetum inclinationis; sed ex solo iudicio rationis homo vult bonum alicui. Similiter etiam talis amor est ex quadam consuetudine; benevolentia autem interdum oritur ex repentino; sicut accidit nobis de pugilibus, qui pugnant, quorum alterum vellemus vincere.

"Sed amor qui est in appetitu intellectivo, etiam differt a benevolentia; importat enim quamdam unionem secundum affectum amantis ad amatum; inquantum scilicet amans aestimat amatum quodammodo ut unum sibi, vel ad se pertinens, et sic movetur in ipsum. Sed benevolentia est simplex actus voluntatis, quo volumus alicui bonum, etiam non praesupposita praedicta unione affectus ad ipsum. Sic ergo in dilectione, secundum quod est actus charitatis, includitur quidem benevolentia; sed dilectio, sive amor, addit unionem affectus: et propter hoc Philosophus dicit [l.c.J, quod 'benevolentia est principium amicitiae.' "

Ad hunc textum observat *Merkelbach* contra adversarios: “Nequit invocari S. Thomas, II-II, q. 27, a. 2, quia ab actu charitatis distinguit benevolentiam. Non enim distinguit actum charitatis a supernaturali *amore benevolentiae*, sed a *mera benevolentia* absque amore, quae ‘est simplex actus voluntatis, quo volumus alicui bonum, etiam non praesupposita unione affectus ad ipsum’; dum ‘amor . . . importat quamdam unionem secundum affectum amantis ad amatum, in quantum scii, amans aestimat amatum quodammodo ut unum sibi, . . . et sic movetur in ipsum’. ‘Sic ergo, concludit S. Doctor, in dilectione secundum quod est actus charitatis, includitur quidem benevolentia; sed dilectio sive amor addit unionem affectus’. Quod si ab adversariis non amor benevolentiae intelligeretur, sed sola benevolentia seu merus actus volendi bonum, sane verum dicerent; sed animadversio non esset ad rem, cum ita non indicarent speciale motivum, quia in omni sincera contritione etiam imperfecta et formidolosa necessario et semper includitur voluntas reparandi peccatum, quod est velle bonum Deo.”²

Probatur 3. *EX IPSA RATIONE ATTRITIONIS* prout est verus actus Poenitentiae (ex qua quidem desumitur praecipuum argumentum adversariorum).

“Ratio praecipua”, ut eam appellat Hugon, ex qua adversarii deducunt necessitatem amoris benevoli, reducitur essentialiter ad hanc: Vera attritio, utpote actus Poenitentiae, est odium de peccato formaliter ut offensa Dei; atqui odium peccati inquantum est offensa Dei, importat amorem benevolum Dei; nam odium unius importat consequenter amorem contrarii, amor autem contrarii peccato, quod est aversio a Deo ut ab ultimo fine, est amor benevolentiae, non vero amor concupiscentiae, quia per hunc amorem “non diligitur Deus ut ultimus finis” (Billuart) et homo “non tendit ad satisfaciendum coram Deo, sed coram propria persona” (Diekamp), cum talis amor procedat ex odio peccati “inquantum est malum propriae personae, non vero inquantum est malum pro Deo” (Diekamp). Ergo vera attritio necessario importat amorem Dei benevolum.

Huic argumento *inepte quidam respondent negando majorem*, seu negando attritionem esse contra peccatum formaliter ut est offensa Dei, nam, ut insistenter diximus in art. 23 (p. 13-19), id est de essentia omnis contritionis, etiam imperfectae.

Inepte igitur *Collet* adversarios impugnat sequenti modo: “Quod . . . aiunt definitionem hanc: ‘Contritio est detestatio peccati’, etc., attritioni competere, quia species participat rationem generis, indubie verum est. Sed quod addunt, in hac definitione peccatum sumi formali-

² Thcol. moral., v. 3, n. 496 (1939), p. 438 in nota.

ter ut est malum Dei, falsum videtur ex proprio ipsorum confesso. Sic enim adversus ipsos disseri potest: Datur attritio ex solo gehennae metu concepta, quandoquidem ex hoc motivo concipi soleat juxta Tridentinum. Atqui attritio ex solo gehennae metu concepta non importat odium peccati prout est malum Dei. Alioqui pessime probaretis eam non sufficere in Sacramento, quia in Sacramento requiratur odium peccati prout est malum Dei. Ergo.”³

Opponit autem Diekamp: “Licet . . . attritio, cujus motivum fuit metus gehennae et poenarum, secundum se considerata absque omni amore benevolo erga Deum esse possit, tamen ut actus verae poenitentiae ad sacramentum poenitentiae pertinens hunc amorem necessario includit. Nec semper, prouti quidam tenent, habetur contritio, si peccatorum nos poenitet, inquantum sunt offensa Dei. Sed ad contritionem requiritur ut peccatorum nos poeniteat. quia sunt offensa Dei ut jam iterum *amicabiliter* dilecti. . .

“Attritio, de qua agimus, neque est actus amoris neque metus, sed actus doloris et detestationis. Sed uterque actus, timoris scilicet et amoris, est *motivum* attritionis, quilibet quidem suo modo; et contra hoc nihil omnino dici potest. Imo quotidie accidit, quod ad *unum* actum diversis motivis incitamus, sive unum motivum separatin'! sump-tum jam sufficiat sive solummodo simul influendo actum causare possint. De cetero contingere quoque potest, quod amor, ut *firmus* maneat, metu fulciri indiget. Pariter metus etiam ad actum amoris *conducere* potest, prouti revelatione et experientia edocemur. Propositio, qua dicitur actum amoris ex motivo timoris procedere non posse, eo solum sensu vera est, inquantum motivum objectivum actus timoris, quod est malum grave imminens, ad actum amoris immediate movere nequeat. At possibile est, quod actus timoris subjectum moveat ad actum amoris eliciendum. Ex metu gehennae incitari possumus ad actum amoris eliciendum, quia isto actu a gehenna melius praeservamur.”⁴

Vera responsio est in negatione minoris cjusque probationis, seu in negando quod odium peccati formaliter ut est offensa Dei necessario importet plusquam amorem concupiscentiae erga Deum.

Ad cujus rei intellectionem faveant adversarii avertere ad tempus oculos imaginationis a *phantasmate amoris*, quod tot mentes allucinavit, eosque directe convertant ad *ipsam rationem attritionis, praecise prout est actus poenitentiae*. Ut ipse Diekamp bene dicit, “attritio . . . neque est actus amoris neque metus, sed actus doloris et detestationis”. Contritio enim, ut dictum est in art. 13 (tom. 1, p. 345 sqq.), essen-

³ De Poenitentia, pars 2, c. 4, n. 677, apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 361.

⁴Theol. Dogm. (A. Hoffmann), v. 4, § 48, Parisiis-Romae, 1946, p. 324 et 327.

tialiter consistit non in odio vel amore, sed in actu doloris compensativi, nec formale ejus objectum est peccatum aut Deus, sed ipsum bonum dolorosae compensationis, quam ipsa positive prosequitur. Cum autem primus ac fundamentalis actus, contentus, non quidem explicite (cf. dicta in art. 12, tom. 1, p. 318) sed implicite, in quolibet ordine actuum voluntariorum sit amor⁵ cui sequitur odium de opposito,⁶ actus doloris includit in se aliquem amorem, seu identificatur cum amore hujus boni quod est compensatio divini juris, ab ipso dolore indistincta, et consequenter includit odium contrarii, seu odium de non compensando vel non dolendo. In tali autem odio et in tali amore, qui sunt formaliter de ratione actus poenitendi, eminenter includuntur, ut dictum est in art. 13 (tom. 1, p. 349 sq.), odium ipsius peccati et amor Dei (formalius et immediatius, amor contrarii peccati, seu conversionis ad Deum et juris Dei).

Ut autem intelligatur cujusnam generis sit hoc odium peccati et hic amor Dei, taliter in actu contritionis inclusi, oportet attendere ad ipsam rationem peccati prout est offensa Dei, cum ab objecto specificetur actus. Jamvero, ut dictum est in art. 23, peccatum ut offensa Dei dupliciter considerari potest, scilicet ut offensa Dei simpliciter, seu prout est contra Deum simpliciter consideratum, et ut offensa Dei secundum quid, seu prout est contra Deum consideratum sub aliquo particulari aspectu, puta prout est relate ad nos fons justitiae aut beneficentiae. Inde fluit duplex contritio, perfecta nempe et imperfecta, et duplex odium atque amor in ea contentus, amor nempe charitatis, seu amor Dei simpliciter et secundum se considerati, et amor Dei considerati secundum quid et relate ad nos, sub ratione nempe judicis et benefactoris; qui quidem amor est amor concupiscentiae, quia per eum concupiscimus Deum ut bonum nostrum, seu ut judicem, cujus fugimus poenam, nostri boni privativam, vel ut benefactorem, cujus dona amamus et desideramus.

Hic autem concupiscentiae amor nequaquam implicat exclusionem Dei ut ultimi finis et ordinationem voluntatis ad bonum creatum, secus ipsa attritio formidolosa, secluso amore benevolo quem exigunt adversarii, esset non tantum insufficiens in sacramento sed secundum se mala et inhonesta nec excluderet voluntatem peccandi, cum importaret inordinatum affectum voluntatis; nec etiam simpliciter abstrahit ab ordinatione ad Deum ut ad ultimum finem; sed hanc positive implicat, quamvis non attingat Deum ut ultimum finem simpliciter et sub omni ratione, quod est proprium charitatis et contritionis, sed tantum secundum quid et sub ratione judicis et benefactoris, ita ut sit vere

⁵Cf. 1-2, q. 25, a. 2. 3. 4; q. 26, a. 2; q. 27, a. 4; q. 28, a. 6, corp, et ad 2; q. 62, a. 2, ad 3; 2-2, q. 17, a. 8, corp, et ad 2; q. 28, a. 4.

⁶Cf. 1-2, q. 28, a. 6, ad 4; q. 29, a. 2, corp, et ad 1 et 2; q. 113, a. 5, ad 1.

amor Dei appretiative summus et odium peccati appretiative summum, etsi non simpliciter et sub omni ratione, ut dictum est in art. 31 (p. 229).

Conclusio 4. Ad fructum sacramenti percipiendum nullus requiritur amor, distinctus ab amore concupiscentiae qui implicite continetur in omni vera attritione, seu dolore de peccato prout est offensa Dei iudicis et benefactoris.

Probatur.

Id sequitur ex dictis in praec. Conclusionibus. Exclusimus enim necessitatem amoris charitatis, amoris initialis et amoris benevoli, et simul in analysi actus attritionis, nuper facta, ostendimus amorem concupiscentiae necessario ac implicite in eo contineri. Necessitas autem formalis et explicit! amoris concupiscentiae, quam defendunt *Tournely* et *Wirceburgenses*, nulla ratione probatur, neque ex necessitate conversionis cordis ad Deum, neque ex Concilio Tridentino, neque ex ipsa indole actus Poenitentiae, ut facile constat ex supra disputatis contra necessitatem aliorum amorum. Male praeterea hi doctores identificant amorem concupiscentiae cum actu spei; nam, quamvis ille amor saepe a theologis vocetur amor spei, eo quod spes immediatius ab eo procedat, tamen formaliter distinguitur ab actu spei, ut saepe et explicite docet S. *Thomas* (cf. 2-2, q. 17. a. 8, corp, et ad 2, cit. in p. 210 sq.; 1-2, q. 27, a. 4, ad 3; q. 40, a. 7; q. 62. a. 4, ad 3).

Ut dictum est in fine art. praec., omnes motus animi in duplicem radicem et causam resolvuntur, amorem scilicet et timorem, timor autem ipse in amorem refunditur,⁷ tanquam in "primam causam" omnium affectionum et actionum. Nam "omne agens agit propter finem aliquem. . . Finis autem est bonum desideratum et amatum unicuique. Unde manifestum est quod *omne agens, quodcumque sit, agit quacumque actionem ex aliquo amore*" (1-2, q. 29, a. 6, corp, et ad 2). Ex quo etiam manifestum fit omnem attritionem salutarem, quantumvis ex timore conceptam, in ipsum amorem resolvi, primo quidem in rectum amorem sui, qui concipit timorem Dei, secundo in ipsum amorem Dei, qui concipitur ab ipso timore, juxta illud *Augustini*: "*Solus [Deus] timeri sine amore non potest*".⁸

⁷Cf. 1-2, q. 43, a. 1, ad 1; 2-2, q. 19, a. 3.

⁸Dediv. quaest. 83, quaest. 36, n. 1, M.L. 40, 25.

CAPUT V

DE CONFESSIONE

OBJECTUM.

Secundus actus virtutis Poenitentiae et secunda pars materiae hujus sacramenti est confessio sacramentalis.

Momentum hujus disputationis apparet ex eo quod, quamvis contritio sit quodammodo principale et fundamentale elementum hujus sacramenti, prout “continet virtute totam poenitentiam” (q. 90, a. 3, ad 2), ut dictum est in Introductione capitis praecedentis, tamen, spectata materia et signo sacramentali, confessio est praecipuum ac directum elementum in quo sacramentum perficitur et in quo continentur ac veluti sensibiles redduntur aliae duae partes, contritio scilicet et propositum satisfaciendi (cf. dicta in art. 26), ac propterea ab ipsa confessione totum sacramentum communissima appellatione nominatur (cf. supra, tom. 1. p. 3). Ad rem *S. Thomas, Suppi., q. 10, a. 1*: “Poenitentia, inquantum est sacramentum, praecipue in confessione perficitur, quia per eam homo ministris Ecclesiae se subdit, qui sunt sacramentorum dispensatores. Contritio enim votum confessionis annexum habet, et satisfactio pro iudicio sacerdotis, cui fit confessio, taxatur.”

Difficultas, non minus quam momentum, hujus disputationis apparet tum ex impugnationibus Protestantium et Modernorum Liberalium circa institutionem et necessitatem confessionis, quae involvunt ipsius sacramenti institutionem et necessitatem, tum ex intricatis quaestionibus de poenitentia vel confessione publica et privata, quae convenientius in hoc capite persolvere intendimus.

DIVISIO.

S. Thomas in *Suppi.*, q. 6-11, agit de confessionis necessitate (q. 6), quidditate (q. 7), ministro (q. 8), qualitate (q. 9), effectu (q. 10). sigillo (q. 11).

De effectu et ministro confessionis agemus infra in Cap. VIII et IX, ubi de effectu et ministro ipsius sacramenti. In praesenti igitur tractabimus ex ordine de confessionis *essentia* (art. 34-35), *necessitate* (art. 36-37; et quidem ad modum unius cum necessitate ipsius sacramenti,

quam S. Thomas distincte considerat in q. 84, a. 5), aliisque proprietatibus seu dotibus, tam in genere (art. 38), quam in particulari, seu *integritate* (art. 39), ratione *vocali* (art. 40), ratione *praesentiali* (art. 41), ratione *secreta* (art. 42-45).

ART. 34. Utrum Confessio Sacramentalis Convenienter Definiatur: Legitima Accusatio Propriorum Peccatorum, Facta Sacerdoti Ad Eorum Remissionem Per Ipsius Absolutionem Consequendam (Suppi., q. 7, a. 1).

CONCLUSIO *affirmativa*

Exponitur.

1. *DEFINITIO NOMINALIS.*

Ad *etymologiam* quod attinet, *latina vox Confessio* derivatur a duplici dictione “cum” et “fari”, atque sonat locutionem cum altero; inde immediate translata est ad significandam manifestationem veritatis alteri factam, et signanter manifestationem alicujus veritatis absconditae, quam sciri nollemus vel dicere pudet. Ad rem *Forcellini*: “Confiteor, idem quod fateor h.e. manifesto et dico, quod a me quaesitum est; fere autem de his dicitur, quae sciri nollemus et dicere pudet.”¹

In *usu* profano aut sacro vox illa multipliciter accipitur, juxta genus veritatum quae manifestantur. Praecipue intelligi solet de manifestatione:

Vel cujuslibet veritatis, et ita pertinet ad virtutem veracitatis (*confessio voracitatis*) de hac loquitur Aristoteles in *Ethic.*, l. 4, c. 13, “De utrisque” (cf. S. Thomam, *ibid.*, lect. 15);

Vel veritatis judicialis, et ita pertinet ad virtutem justitiae (*confessio judicialis*); de qua etiam dicit Aristoteles in eodem loco.-

¹Totius latinitatis lexicon, v. Confessio.

:“De utrisque autem dicemus, prius autem de veraci: non enim de veridico in confessionibus dicemus, neque quaecumque ad justitiam, vel injustitiam contendunt (alterius enim haec virtutis): sed in quibus nullo tali differente, et in sermone et in vita verum dicit, eo quod talis est secundum habitum.” Quae verba sic exponit S. Thomas, lect. 15: “Dicit ergo *primo*, quod de praedictis habitibus dicendum est, sed prius *de veraci*. Non autem intendimus nunc de eo qui in veritate loquitur confessionibus judiciorum, puta cum aliquis interrogatus a iudice confitetur quod verum est; neque etiam de eo qui verum dicit in quibuscumque pertinentibus ad justitiam: hoc enim pertinet ad aliam virtutem, scilicet, ad justitiam. Sed de illo veridico intendimus qui verum dicit in vita et sermone in talibus, quae non habent differentiam justitiae et injustitiae. Sed verum dicit solum propter dispositionem habitus: sicut etiam supra dictum est de virtute praemissa, quod delectabiliter vult aliis convivere non propter amorem, sed propter dispositionem habitus sui. Ita etiam et haec virtus verum ostendit non propter observandam justitiam, sed propter aptitudinem quam habet ad verum dicendum” (Editio Pirota, Taurini, 1934, p. 278 et 281).

Vel veritatis respicientis perfectiones aut beneficia divina, et ita pertinet ad virtutem religionis (*confessio laudis*): cf. Psal. 6, 6; 7, 18; 9, 2; 17, 50; 94, 2; 95, 6; 96, 12; 104, 1; 105, 1; 106, 1. 8. 15. 21.31; 117 (Psal. Confitemini); Matth. 10, 32; 11, 25; Luc. 10, 21; Rom. 14, 11; 15, 9; Phil. 2, 11; Hermam, Mand. 10, 3, 2; Sim. 2, 5. *Augustinus* hunc sensum tribuit titulo sui operis “Confessionum libri tredecim” (cf. l. 1, c. 1); in Serm. 67, 1 ipse distinguit duplicem confessionem, aliam peccatoris, aliam laudatoris. *Hieronymus*, In Psal. 103, similiter scribit: “‘Confessionem et decorem induisti’. Induisti confessionem dicens: Confitebor tibi, Domine, Pater coeli et terrae (Mattii, xi). ‘Induisti decorem’, illo de nube splendida respondente: Hic est Filius meus dilectus in quo bene complacui: ipsum audite (Matth. xvii). Confessio dupliciter intelligitur. Aut in poenitentia, aut in gloria Dei: Hoc est, gloriam induisti, quemadmodum in Evangelio ipse Salvator dicit: Confitebor tibi, Pater; hoc est, glorifico te: aut quia confitemur peccata nostra Domino. In eo enim quod confitemur Deo peccata nostra, glorificamus eum” (M.L. 26, 1131). Eandem distinctionem refert *Isidorus Hisp.*, Etym. 6, 19, 75.

Vel veritatis fidei, et ita pertinet ad virtutem fidei (*confessio fidei*), juxta illud *Rom. 10, 10*: “Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem” (cf. 10, 8-10). De hac agit 5. *Thomas* in 2-2, q. 3, et ipsa importatur in verbis Symboli: “Confiteor unum baptismum” et in nomine Confessoris in Breviario Romano.

Vel veritatis et agnitionis culpa, et ita pertinet ad virtutem Poenitentiae (*confessio peccatorum*) atque in triplicem confessionem distinguitur, scilicet: primo, confessionem mere *internam*, quae directe refertur ad Deum ac fere coincidit cum ipsa contritione: Clemens Rom., 1 Cor. 51, 3; Hermas, Vis. 1, 1, 3; 3, 1, 5; Sim. 9, 23, 4; secundo, confessionem *externam factam coram hominibus*, ob finem humilitatis, et quidem de peccatis in genere: Matth. 3, 6; Marc. 1,5; Act. 19, 18; Jac. 5, 16; 1 Joan. 1, 9; Didache, 4, 14; 14, 1; Clemens Rom., 2 Cor. 8, 3; “Confiteor” quod recitatur in officiis; *Basilius*, Ep. 208,3, psalmum Miserere vocat psalmum confessionis; *Augustinus*, Serm. 67, 1, testatur fideles ad sonum vocis “Confiteor” pectora tundere consuevisse: “In hoc ipso quod sonuit, ‘Confiteor’, pectora tundi distis” (cf. Serm. 19, 2 et 334, 4); tertio, confessionem externam factam sacerdoti ut per ejus absolutionem venia divina obtineatur, quae dicitur confessio *sacramentalis*; hic sensus inde a medio aevo tam universalis ac proprius evasit, ut postmodum ipsum sacramentum eadem voce communissime appellaretur.

De probabili tamen sensu sacramentali horum textuum confer art. 36, p. 372-378.391 sq.

Eundem jere sensum et usum habet vox graeca Ἰξομολόγησκ (exomologesis), ab ἰξομολογίῳ vel ἰξομολογίῳμαι, ab «i (e pectore, libenter, palam, aperte) et ὁμολογίῳ (consentio, assentio, fateor, confiteor, profiteor, declaro, proloquor, promitto, polliceor).

His verbis utuntur Scriptura et Patres Apostolici, nuper relati, in sensu confessionis laudis divinae et confessionis peccatorum tum coram Deo tum coram hominibus. Praeterea, vox ἐξομολόγησκ (in usu etiam apud latinos: exomologesis) assumpsit apud Patres posteriores triplicem sensum, scilicet ipsius confessionis sacramentalis, totius disciplinae poenitentialis (Irenaeus, Adv. haer. 1, 13, 5; Tertullianus, De poenit. 9; Cyprianus, De lapsis, 35) et specialis illius recursus ad sacerdotem poenitentiarium quo absolvebatur poenitentia ecclesiastica ante actum canonicae absolutionis (cf. Benedictum XIV, De synodo dioecesana. l. 7, c. 16, n. 6). Tempore *Isidori Hispalensis* († 636) ipsae etiam litaniae seu rogationes dicebantur exomologeses. Ad rem ipse: “Litaniae autem Graeco nomine appellantur, quae Latine dicuntur rogationes. Inter litaniam vero et exomologesim hoc differt, quod exomologeses pro sola confessione peccatorum aguntur; litaniae vero indicuntur propter rogandum Dominum, et impetrandum in aliquo misericordiam ejus. Sed nunc jam utrumque vocabulum sub una designatione habetur, nec distat vulgo utrum litaniae an exomologeses dicantur. Supplicationis autem nomen quodammodo nunc ex gentilitate, retinetur” (Etym.. l. 6, n. 80sq., M.L. 82, 260).

2. DEFINITIO REALIS.

S. *Thomas* definitionem traditam in textu articuli aequivalenter exhibet, dum instituit a. 1 ad ostendendam convenientiam vulgatae definitionis *Augustini*: “Confessio est per quam morbus latens spe veniae aperitur”; quae definitio tantummodo ad sensum invenitur in sequentibus verbis *Augustini*, In Psal. 66, 7: “Tristis esto antequam confitearis; confessus exsulta, jam sanaberis. Conscientia tua saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat: adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis: tu agnosce medici manum; confitere, exeat in confessione et defluat omnis sanies: jam exsulta, jam laetare; quod reliquum est facile sanabitur” (M.L. 36, 809; cf. In Psal. 31, enarr. 2, 12).

Citata in *ob. 1* praedicta *Augustini* definitione, S. *Thomas* refert in *ob. 4* “alias quasdam definitiones ab ista differentes. *Gregorius* enim dicit quod ‘confessio est peccatorum detectio et ruptio vulneris’? *Quidam* vero dicunt quod ‘confessio est coram sacerdote legitima

¹Ad sensum, in Horn. -10 in Evang., 2: “Quid est ergo peccatorum confessio, nisi quaedam vulnerum ruptio? Quia peccati virus salubriter aperitur in confessione, quod pestifere latebat in mente” (M.L. 76, 1302).

peccatorum declaratio'. *Quidam* autem dicunt sic: 'Confessio est sacramentalis delinquentis accusatio ex erubescencia, et per claves Ecclesiae satisfactoria, obligans ad peragendam poenitentiam injunctam'." Tandem, *in corpore articuli* S. Doctor elementa definitionis tradit, ostendens praedictas definitiones Augustini, Gregorii et aliorum, non esse discrepantes: "In actu confessionis plura considerata occurrunt: primo ipsa substantia actus, sive genus ejus, quod est manifestatio quaedam; secundo de quo fiat, scilicet de peccato; tertio cui fiat, scilicet sacerdoti; quarto causa ejus, scilicet spes veniae; quinto effectus ejus, scilicet absolutio a parte poenae, et obligatio ad aliam partem exsolvendam. In prima ergo definitione Augustini tangitur et substantia actus in 'aperitione', et de quo fit confessio, cum dicitur 'morbus latens'; et causa in 'spe veniae'; et in aliis definitionibus tanguntur aliqua de illis quinque assignatis, ut cuilibet inspicienti patet."

Convenientia igitur nostrae definitionis, quae est communis apud doctores (alii quidem utuntur voce "manifestatio" pro voce "accusatio", vel determinant peccata per appositionem "post baptismum commissam"), ostenditur ex eo quod in ea recte assignantur varia elementa quae desiderari possunt, scilicet tum *genus proximum*, quod significatur per verbum "accusatio", per hoc enim confessio sacramentalis distinguitur ab omni alio genere confessionis supra relato, necnon ab omni alio genere manifestationis peccati, qua nempe homo alio modo vel intentione peccata enarret quam ut reus et sui accusator; tum *objectum* a quo actus specificatur, nempe peccatum, et quidem proprium. non alienum; tum *ratio sacramentalitatis*, per mentionem sacerdotis ejusque absolutionis; tum *finis*, seu consecutio remissionis. Praeposita autem vox "*legitima*" alludit ad varias confessionis qualitates seu conditiones, quae a theologis assignari solent, quasque exponemus in art. 38.

Ad rem *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 38: "Eam igitur [doctores] definiunt esse peccatorum accusationem, quae ad sacramenti genus pertinet, eo susceptam, ut virtute clavium veniam impetremus. Recte autem accusatio dicitur, quod peccata ita commemoranda non sunt, quasi scelera nostra ostendamus, ut ii faciunt, qui laetantur, quum male fecerint; nec omnino ita enarranda, quasi rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus; verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus. Veniae autem impetrandae causa confitemur: quoniam hoc iudicium longe dissimile est forensibus capitalium rerum quaestionibus, in quibus confessioni poena et supplicium, non culpa liberatio et errati venia constituta est. In eandem fere sententiam, quamvis aliis verbis, sanctissimi Patres videntur confessionem definiisse; veluti quum

sanctus *Augustinus* inquit: ‘Confessio est, per quam morbus latens spe veniae aperitur’; et sanctus *Gregorius*: ‘Confessio est peccatorum detestatio’: quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facile ad eam referri poterit.”

ART. 35. Utrum Confessio Sacramentalis Sit Actus Elicitus Virtutis Poenitentiae (Suppi., q. 7, a. 2 et 3).

STATUS QUAESTIONIS

In art. 13 diximus contritionem esse praecipuum ac formalem actum elicited a virtute Poenitentiae. Hic et in art. 47 addimus etiam alios duos actus, quibus coalescit materia hujus sacramenti, scilicet confessionem et satisfactionem, esse actus elicitos, nec tantum imperatos, quamvis secundarios, ejusdem virtutis. Cui doctrinae, quam communiter theologi videntur supponere et S. Thomas explicite proponit, praecipue posset opponi, quod confessio (necnon satisfactio) est actus exterior, adeoque potius inter actus imperatos adnumerari debet.

Duo igitur quaeruntur: 1. An confessio sit actus elicited alicujus virtutis. 2. An sit actus ipsius virtutis Poenitentiae. Eadem quaestio recurret infra in art. 47 circa satisfactionem, et breviter tacta est supra in tom. 1, art. 13 (p. 356).

CONCLUSIO

Conclusio 1. Confessio sacramentalis est verus actus virtutis, idque ex sua vi et ratione, ita ut sit actus non imperatus sed elicited.

Probatur.

Ad hoc ut aliquid sit actus virtutis duo in eo requiruntur ac sufficiunt, scilicet ratio laudabilitatis et ratio medii. Jamvero utrumque invenitur in actu confessionis; nam ex una parte laudabile est ut aliquis ore confiteatur culpam quam corde tenet, et quidem ut recto modo confiteatur, attentis variis circumstantiis, scilicet “quando et quomodo, et quid confiteri oporteat, et cui”, juxta institutionem divini juris (a. 2, ad 1); ex alia vero parte confessio importat medium in sua propria ratione, quia importat aequalitatem inter id quod latet in corde et id quod proditur ore, ac proinde medium inter excessum et defectum.

Ad rem S. *Thomas*: “Ad hoc quod aliquid dicatur actus virtutis, ut prius dictum est (implic. art. praec. ad 3, et Sent, iv, dist. 15, quaest. iii, art. 1, quaest. ii, et 1 2, quaest. xviii, art. 6 et 7, et 2 2, quaest. lxxx,

et quaest. lxxxv, art. 3, et quaest. cix, art. 3), sufficit quod *in sui ratione aliquam conditionem implicet quae ad virtutem pertineat*. Quamvis autem non omnia quae ad virtutem requiruntur, importet confessio, tamen importat ex suo nomine manifestationem alicujus quod in conscientia tenet aliquis: sic enim simul in unum os et cor conveniunt. Si enim quis aliquid proferat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio. Haec autem conditio ad virtutem pertinet ut aliquis ore confiteatur quod corde tenet. Et ideo *conjessio est bonum ex genere*, et est actus virtutis; sed tamen potest male fieri, nisi aliis debitis circumstantiis vestiatur” (c. 2).

Ex quo etiam sequitur confessionem non esse tantum actum imperatum, seu actum materiale qui ab aliqua virtute dirigatur ad proprium finem et trahatur ad rationem sui medii, ut sunt actus ambulandi, loquendi et hujusmodi, sed *actum elicitedum* seu formalem alicujus virtutis, cum in seipsa habeat rationem medii, seu medium rationis, quod est ipsum formale objectum virtutis in genere (cf. Suppi., q. 12, a. 1, cit. in art. 47).

Dices. Confessio est actus exterior. Atqui actus elicitedus virtutis est actus interior, cum virtus in electione consistat. Ergo confessio non est actus elicitedus, sed tantum imperatus.

Resp. Confessio est actus exterior sed determinans et specificans actum interiorem; licet autem virtus generice consistat in electione, quaedam virtutes, vel actus virtutum, habent pro objecto electionem talis actus qui sit exterior, seu electionem ut determinatam et specificatam ab actu exteriori. Et hoc contingit tum quoad confessionem tum quoad satisfactionem, ut fusius explicabitur in art. 47, ubi de satisfactione.

Conclusio 2. Confessio est actus ipsius virtutis Poenitentiae.

Probatur.

“Hoc in virtutibus considerandum est, quod quando supra objectum virtutis additur specialis ratio boni et difficilis, requiritur specialis virtus; sicut magni sumptus ad magnificentiam pertinent, quamvis communiter sumptus mediocres et donationes pertineant ad liberalitatem. Et similiter est in confessione veri, quae quamvis ad *veritatis virtutem* pertineat absolute, tamen secundum quod aliqua ratio boni additur, ad aliam virtutem pertinere incipit. Et ideo dicit Philosophus [Ethic., l. 4, c. 7], quod confessio quae fit in judiciis non pertinet ad veritatis virtutem, sed magis ad *justitiam*. Et similiter confessio beneficiorum Dei in laudem divinam non pertinet ad virtutem veritatis, sed ad

virtutem *latriac*. Et ita etiam confessio peccatorum, ad remissionem eorum consequendam, *non pertinet elicitive ad virtutem veritatis, ut quidam dicunt, sed ad virtutem poenitentiae*; imperative autem ad multas virtutes pertinere potest, secundum quod in finem multarum virtutum trahi potest confessionis actus” (a. 3).

Dices 1. Non potest habitus existens in una potentia elicere actum alterius potentiae. Ergo habitus poenitentiae, existens in voluntate, nequit elicere actum confessionis, sicut nec actum satisfactionis et exterioris doloris, qui sunt actus exteriorum facultatum.

Rcsp. In actu laudabili et virtuoso duo sunt distinguenda, nimirum ipsa physica substantia actus et ratio laudabilitatis seu moralitatis, vel, si placet, essentia physica et essentia moralis. Non potest igitur habitus unius potentiae elicere actum alterius secundum essentiam physicam illius, imo haec, praecisive ut talis, nec elicitur ab ipso habitu existente in propria potentia sed elicitur ab ipsa potentia, potest vero illum elicere secundum ejus essentiam moralem, quatenus imponit physicae substantiae illius, ordinationem sui finis seu formam suae moralitatis et rationalitatis. Sic ergo idem actus, elicitus in esse physico ab una potentia, potest elici in esse morali ab uno vel pluribus habitibus, existentibus tam in eadem potentia quam extra (cf. dicta in art. 13, tom. 1, p. 347 sq.).

Ad rem *Gonet*: “Dico, in dolore sensibili et laudabili, qui subjectatur in appetitu [necnon in sensibili actu confessionis et satisfactionis], duo esse distinguenda, scilicet substantiam actus, et rationem formalem virtutis: quamvis autem non possit poenitentia existens in voluntate producere actus alterius potentiae, quantum ad substantiam, bene tamen quoad modum virtutis; cum enim ille dolor non sit actus virtutis secundum suam substantiam, sed solum quatenus ordinatur ad satisfaciendum pro culpa, et hanc ordinationem non possit habere ab aliqua virtute existente in appetitu sensitivo, quia nulla talis potest attingere Deum, aut aliud objectum spirituale, fit inde quod ipsa poenitentia existens in voluntate eliciat hunc actum, quatenus habet rationem virtutis. Hujus rei habemus exemplum in oratione, quae secundum suam substantiam est actus intellectus, in illo existens, et tamen ut habet rationem virtutis, est elicitive a religione in voluntate existente; quia nimirum oratio non habet rationem virtutis, nisi quatenus ordinatur ad cultum divinum: hanc autem ordinationem non habet, nisi a religione, cujus proprium objectum est cultus divinus. Licet ergo una potentia non possit producere actus alterius, v.g. intellectus volitionem aut voluntas intellectionem; bene tamen habitus existens in una potentia, actum alterius habitus in alia potentia existentis:

quia nimirum in eo differt habitus a potentia, quod potentia est principium actus quoad substantiam, unde si intellectus produceret actum voluntatis, unus et idem actus simul esset intellectio et volitio; habitus vero virtutis aut vitii, non est principium actus in esse naturae, sed tantum in esse moris, id est secundum rationem boni et mali: non implicat autem quod habitus in una potentia, bonitatem aut malitiam moralem producat in actu alterius habitus existentis in alia potentia, ei nimirum communicando ordinationem in proprium finem quem respicit.”⁵

Dices 2. Confessio quae fit a peccatore, antequam per absolutionem recuperet statum gratiae, est vera confessio sacramentalis, et tamen nequit esse actus virtutis Poenitentiae, quia haec non existit extra statum gratiae.

Resp. De *conjessione*, necnon de *satisfactione* sacramentali, quae fit in statu peccati, idem valet quod dictum est de *attritione* in art. 17 (tom. 1, p. 447) et art. 23 (p. 20), scilicet hos tres actus esse aliquid imperfectum in linea Poenitentiae, nec elici ab ipsa virtute Poenitentiae quae deest ubi non est gratia sanctificans, sed ab ipsa voluntate sub influxu gratiae actualis. Cum vero aliquis conteritur, confitetur et satisfacit in statu gratiae, hi tres actus eliciuntur a virtute Poenitentiae. Unde cum dicimus contritionem, confessionem et satisfactionem, esse actus elicitos Poenitentiae, hoc intelligitur de illis actibus secundum perfectam sui rationem et statum, seu secundum quod concipiuntur in utero virtutis Poenitentiae et informantur formali motivo hujus virtutis, de quo dictum est in art. 14 (tom. 1, p. 364-367). Cum autem accessorium sequatur principale, non inepte dicimus generaliter illos tres actus esse actus elicitos virtutis Poenitentiae, quatenus pertinent ad eanejem lineam et possunt, vivificati ac perfecti, procedere ab illa; ceterum, potest virtus Poenitentiae hic intelligi in sensu generali, prout complectitur tum virtutem proprie dictam, tum supradictam voluntatem sub auxilio gratiae actualis, quae est quoddam bonum principium poenitentialle et quaedam imperfecta similitudo proprie dictae virtutis.

ART. 36. Utrum Sacramentalis Confessio Peccatorum, Sicut Et Ipsum Sacramentum Poenitentiae, Sit Necessaria De Jure Divino Ad Obtinendam Eorundem Remissionem (Suppi., q. 6; 3 p., q. 48, a. 5; C. Gent., 4, 72).^o

⁵ De Poenitentia, disp. 2, a. 3, § 6, n. 87, Clypeus, v. 6, Parisiis, 1876, p. 536. Ci. Joantieni a S. Thoma, De religione, disp. 19, a. 4, Dubium “Utrum . . . a. 7, Dubium “Utrum . . . disp. 21, a. 3, Dubium “Quomodo oratio . . . Salmanticenses, De virtutibus, disp. 2, dub. 1, § 2, n. 7-10.

⁶ Praecipua et generaliora opera Protestantium de hac re sunt: Calvinus, Inst, christ.,

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de divina institutione *NECESSITATIS SACRAMENTALIS CONFESSIONIS*, non attendendo directe ad rationem necessitatis medii vel praecepti, considerandam in art. seq.; in qua quidem disputatione involvitur etiam divina institutio ipsius confessionis. Ut patet ex titulo articuli, in unam coniungimus binas quaestiones *de necessitate tum confessionis tum ipsius sacramenti* (seu cujusvis poenitentialis recursus ad claves Ecclesiae), quae separatim tractantur a pluribus auctoribus (ita ab ipso S. *Thoma*: Suppi., q. 6, de necessitate confessionis; 3 p., q. 84, a. 5, de necessitate sacramenti). Ratio est tum quia de facto una necessitas includit alteram, ut facile conceditur ab ipsis adversariis acatholicis, tum quia sub aspectu positivo, sub quo nunc maxime considerantur, binae quaestiones vix separari possunt quin fiant inutiles et confusae repetitiones eorundem argumentorum et testimoniorum, ut videre est in non paucis manualibus.

Haec quaestio complet ac perficit quaestionem ipsam de divina institutione hujus sacramenti, tractatam in art. 1, simulque ab ea vim et lucem mutuatur. Complet pariter ac determinat quaestionem de necessitate Poenitentiae, agitatur in art. 22, Capitis III, ubi actum est de ipsa virtute, abstrahendo a sacramento. Ipsa de cetero sua vice completur a quaestionibus infra tractandis de effectu remissionis peccatorum, de nullo subjecto ab absolutione excluso per Ecclesiam, et de poenitentia publica et privata.

PARS NEGATIVA

Negatio necessitatis confessionis intime connectitur, et logice sequitur. ex negatione institutionis sacramenti, vel necessitatis sacramenti, vel potestatis Ecclesiae in remissionem peccatorum. Unde hic merito

1.3, c. 4; *Dallaeus*, cit. in toni. 1, p. 36; *H. Ch. Lea*, cit. ibid., p. 37. Particularia opera dabuntur infra in expositione doctrinae Novatorum.

Praecipua opera *Catholicorum*, sub aspectu quidem positivo qui maxime hic consideratur, sunt, inter antiquiores: *Petavius*, *Thomassinus*, *Sirtnundus*, *Morinus*, *Natalis Alexander* (citati in tom. 1, p. 19-25); inter moderniores vero: *Binterim*, *Frank*, *Boudinhon*, *Schmitz*, *Casey*, *Batiffol*, *Vacandard*, *Pelle*, *Pignataro*, *Rauschen*, *Fixeront*, *Galtier*, *D'Alès*, *Mangenot* (citati ibidem), *A. Kirsch*, *Zur Geschichte der katholischen Beichte*, 1912 (in Indicem tamen relatum), *Harent*, *La confession: nouvelles attaques et nouvelle défense* (in *Etudes*, 5 sept. 1899), *B. Kurtscheid*, *Das Beichtsigel in seiner geschichtlichen Entwicklung*, 1912, *H. Brewer*, *Die kirchliche Privatbusse im christl. Altertum* (in *Zeitschr. für kath. Theol.*, xlv [1921], p. 1-43), *Honoré*, *Le secret de la confession*, Bruges, 1924.

Praeterea utiliter conferuntur: *Bellarminus*, *De Poenitentia*, l. 3, c. 14; *Suarez*, *Disp.* 17, sect. 2; *Salmanticenses*, *Disp.* 7, dub. 1; *Collet*, *De Poenitentia*, pars 2, c. 5, a. 2; *Palmieri*, *De Poenitentia*, thes. 34; *De Augustinis*, *De Poenitentia*, thes. 14; *Pesch*, *De Poenitentia*, prop. 26 et 27; *Desanctis*, *La confessione*, Firenze, 1925; *Petazzoni*, *La confessione dei peccati*, Bologna, 1929.

Quaedam alia opera referuntur in *Diet. Thiol. Cath.*, art. Confession, col. 893 sq. et 924-926. Confer etiam bibliographiam quam dabimus infra in art. 44, ubi de sigillo sacramentali, et art. 45, ubi de confessione publica et privata.

revocandi sunt omnes negatores citati in art. 1, quamvis, ob diversam rationem et modum quem in impugnando sacramento assumpserunt, quidam, uti *Montanistae, Novationi, Waldenscs et Hussitae*, dicantur a quibusdam theologis/ necessitatem confessionis non impugnasse. Magis explicite et directe confessionem impetiti sunt primo Wicleff et Petrus de Osma, subinde Protestantes omnes, tandem moderni Liberales et pseudo-critici. Etiam apud Schismaticos Orientales non defuit olim unus vel alter hujus dogmatis impugnator; imo apud ipsos catholicos doctores medii aevi de hac veritate a quibusdam paucis et in-nominatis dubitatum est.

WICLEFF († 1384) hanc docuit propositionem, a *Cone. Constantiensi* damnatam: “Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis” (Denz. 587). Imo fertur docuisse confessionem esse in nulla Dei auctoritate fundatam, Ecclesiae maxime nocivam, ab Innocentio III introductam, clancularium papalem, excogitatam ab Antichristo ut medium cognoscendi secreta et abripiendi saecularium possessiones (cf. Thomam Waldensem, *De sacram.*, torn. 2, c. 138).

PETRUS DE OSMA (Petrus Martinez, ab urbe natali de Osma dictus; saec. 15), doctor Salmanticensis, libellum de confessione edidit, ex quo *Sixtus IV* 9 propositiones excerpsit et ut haereticas damnavit in Bulla “Licet ea” 9 aug. 1479. Petrus ipse errores suos retractavit in Synodo provinciali Compluti habita. Ad confessionem magis directe referuntur sequentes quinque propositiones, quarum prima et altera, videntur universaliter negare necessitatem confessionis:

“(1) Peccata mortalia, quantum ad culpam et poenam alterius saeculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.

“(2) Confessio de peccatis in specie fu(er)it ex aliquo statuto universalis Ecclesiae, non de iure divino.

“(3) Pravae cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.

“(4) Confessio debet esse secreta, id est de peccatis secretis, non de manifestis.

“(9) Sacramentum poenitentiae, quantum ad collationem gratiae, sacramentum naturae est, non alicuius institutionis Veteris vel Novi Testamenti” (Denz. 724. 725. 726. 727. 732).

PROTESTANTES orthodoxi essentialiter impugnant necessitatem seu obligationem confessionis, praecipue privatae, distinctae et integrae; communiter vero admittunt utilitatem confessionis, praecipue

¹ Ut *Collet*, *De Poenit.*, pars 2, c. 5, a. 2, sect. 1, circa initium, et *Bernard*, in *Diet. Theol. Cath.*, art. Confession chez les Protestants, col. 925.

publicae et generalis, quam in praxim suarum ecclesiarum deducunt.

Doctrinam catholicam de praedicta necessitate plures doctores protestantes, praesertim antiquiores, acribus obiurgationibus cumularunt, eam vocantes "rem plane impossibilem" (Confessio Augustana; cf. Cone. Trid., Denz. 900. 918), "tyrannidem et rem pestilentem, Ecclesiae maxime nocivam" (Calvinus), "conscientiarum laqueum" (Melanchthonius), "cruentam carnificinam" (Lutherus; cf. Cone. Trid., Denz. 900), "tyrannidis et privatae libidinis palaestram" (Bremz), innovationem inductam ex ambitione sacerdotum (plures; cf. Cone. Trid., Denz. 918), institutum Innocentii III in Cone. Later. IV (a. 1215), nam, ait *Calvinus* in Antidoto, liber fuit per annos mille in Ecclesia usus confessionis "donec Innocentius III cum pauculis cornutis bestiis laqueum hunc populo christiano induxit, quem Tridentini Patres adstringunt".

Has invectivas collegit *Bremz* in sua dissertatione De sigillo confessionis, inquit: "Est praeterea Innocentiana haec peccatorum confessio onus non difficile solum, sed et impossibile, horribilis conscientiarum laniena et carnificina, ad desperationem via proxima, exitii ministra, pudori et honestati inimica, privatae libidinis implendae palaestra, scelerum et impuritatum schola, securitati, famae, arcano consiliorum, cum principum, tum privatorum multis modis perniciosa, firma antichristianae tyrannidis columna, avaritiae et rapacitatis machina."⁰

LUTHERUS ipse in sua negatione fluctuanter processit.

Ante condemnationem suorum errorum per Bullam Leonis X (16 maii 1520) negationem limitavit ad necessitatem integritatis confessionis, docens necessarium esse confiteri non peccata venialia, nec omnia peccata mortalia, cum id sit tum impossibile tum praesumptuosum, sed, juxta praxim primitivae ecclesiae, tantum peccata criminalia, seu ea peccata mortalia quorum quis evidenter reus convincitur ex testimonio aliorum vel propriae conscientiae ab ecclesiasticorum theologorum doctrinis non obtenebratae (cf. Sermonem de poenitentia a. 1518, ex quo deductae sunt *prop. 8 et 9 damnatae a Leone X.* quas citavimus in art. 7, tom. 1, p. 212 sq.; "Confitendi ratio", in Werke, Weimar, t. 6, p. 158-164). In opere De captivitate babylonica a. 1520 confessionis utilitatem extollit, imo divinam ejus necessitatem asserit, quamvis confessionem intelligat generalem quandam professionem peccati et publicam correptionem.

Post condemnationem Leonis X Lutherus toto impetu invexit contra necessitatem distinctae confessionis, quam vocavit tyrannidem papalem

⁰Inter alios *Dallacus*, *Lea* et *Herzog*, cit. in tom. 1, p. 36 sq.

¹De sigillo confessionis, Wittcmberg, 1669, p. 21 sq.

et carnificinam animarum (cf. Von der Beicht, ob die der Papst macht habe zu gebieten, 1521, in Werke, Weimar, t. 8, p. 152. 165. 185). Anno 1522 scribebat ad Jacobum Montanum: “Quod tu novissimis libris de confessione scripsisti, certissimum habeo, nempe licere in totum omittere indicem singulorum peccatorum satisque esse generali confessione peccatorum petere solatium evangelii et remissionem peccatorum” (Briefe, ed. Enders, t. 4, p. 179).

Hanc doctrinam secuti sunt doctores lutherani, nominatim *Chemnitius* et *Melanchthonius*. Hic ultimus explicite fatetur “quod ... in arcana confessione enumeratio omnium vel paucorum delictorum non sit praecepta jure divino, manifestum esse”, sed tamen “utile esse rudiores ad aliquam generalem enumerationem juxta ordinem Decalogi institutam assuefacere” (Loc. theol., De confessione). In *Confessione Augustana*, ab eodem confecta, art. 11 retinet similiter confessionem privatam, negans necessitatem completae accusationis peccatorum, et in secunda parte ejusdem operis (Articuli quibus recensentur abusus mutati) legitur sequens declaratio (art. 25): “Confessio in ecclesiis apud nos non est abolita. Non enim solet porrigi Corpus Domini nisi antea exploratis et absolutis. Et docetur populus diligentissime de fide absolutionis.”¹⁰ 11

In variis *ecclesiis lutheranis* initio servata est quaedam forma confessionis privatae, consistens in generali quadam interrogatione ministri et accusatione poenitentis, quam sequebatur diffusior formula absolutionis; hic ritus hodie practice obsolevit ac locum cessit cuidam publicae confessioni seu formulae confessionis generalis, quae recitatur immediate ante celebrationem coenae vel in pervigilio.¹¹

LUTHERUS, De captivitate babylonica: “Contritio tamen minus tyrannidi et quaestui, sed in totum impietati et doctrinis poestilentibus patuit. Confessio vero et satisfactio egregiae officinae factae sunt lucri et potentiae. De confessione prius. *Non est dubium, confessionem peccatorum esse necessariam, et divinitus mandatam* Matth. 3: Baptizabantur a Iohanne in Iordane, confitentes peccata sua. I. Iohan. 1: Si confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et iustus, qui remittat nobis peccata nostra; si dixerimus, quia non peccavimus, mendacium cum facimus, et verbum eius in nobis non est. Si enim Sanctis non licet negare peccatum suum, quanto minus [aliter: magis] publicis aut magnis peccatis obnoxios oportet confiteri? Sed omnium efficacissime Matth. 18 instituta confessio probatur, ubi Christus docet, fratrem peccantem corripiendum, prodendum, accusandum, et, si non audierit, excommunicandum. Tunc enim audiet, quando agnoscet, et confitebitur peccatum suum, correptioni cedens.

“*Occulta autem confessio, quae modo celebratur, etsi probari ex Scriptura non possit, miro modo tamen placet, et utilis, imo necessaria est, nec vellem eam non esse, imo gaudeo eam esse in ecclesia Christi, cum sit ipsa afflictis conscientiiis unicum remedium: siquidem detecta fratri nostra conscientia et malo, quod latebat.*

¹⁰ Kolde, Die Augsburgerische Konfession, Gothae, 1896, p. 72-74.

¹¹ Cf. Caspari, Beichtc, in Realencyclopädie für protestantische Théologie, t. 2, p. 538 sq.

familiariter revelato, verbum solatii recipimus ex ore fratris, a Deo prolatum, quod fide suscipientes pacatos nos facimus in misericordia Dei per fratrem nobis loquentis. Hoc solum detestor, esse eam confessionem in tyrannidem et exactionem pontificum redactam. Nam et occulta sibi reservant, deinde nominatis a se solum confessoribus revelari mandant, ad vexandas scilicet hominum conscientias, solum pontificantes, officiis veris pontificum prorsus (quae sunt evangelizare, et pauperes curare) contemptis.”¹²

MELANCHTHONIUS, De locis theologicis, D., 13 De confessione: “Est autem duplex Confessio: Altera iudicii publici; cum coram Ecclesia accusantur rei manifestorum criminum, ibi de manifesto delicto palam fateri debemus nos lapsos esse et dolere, quod Deum offenderimus et Ecclesiam polluerimus. Hic satis constat, cum crimen sit manifestum, enumerationem seu recitationem criminum non omitti. Sed altera est *Confessio privata seu arcana*. Hic dicimus enumerationem non esse necessariam, et quamquam multi valde vociferantur hoc vinculo laxato disciplinam solv'd, tamen et in altera parte videndum est, ne lux Fidei obscuretur et ne conscientis laquei iniiciantur. . .

“Tres sunt causae, propter quas necesse est extare doctrinam, quod enumeratio non sit necessaria: Prima, quia Monachi finxerunt enumerationem esse cultum et meritum remissionis; Secunda, quia postulant eam. ut possit indici satisfactio; Tertia, quia conscientia adducitur in dubitationem et desperationem scrupulosa enumeratione. Deinde deliramenta de Satisfactione magis etiam taxanda sunt. Postremo enumerationem constat fuisse piis duram carnificinam, qui, cum viderent se non posse omnia delicta colligere, nunquam acquiescebant, et dubitatione illa fides exinguebatur. Huic malo necesse fuit pios doctores mederi.

“Quod igitur in arcana confessione *enumeratio omnium vel paucorum delictorum non sit praecepta iure divino, manifestum est*, quia Christus aut Apostoli nusquam eam praecipunt. Deinde impossibilis est enumeratio omnium, iuxta illud [Psalm. 18, 13.]: Delicta quis intelligit? Multa sunt enim errata ignorantiae in maximis deliberationibus, ut losiae moventis bellum non necessarium; Item in aliis negotiis, ut quaedam errata doctrinae, ut qui stipulas extruunt supra veras sententias, quas obscurant. Item plurima sunt peccata omissionis, quae non intelligimus. Absurdum est dicere necessariam esse enumerationem omnium, cum sit impossibilis. Ideo autem praecipue haec illustrentur, *ne obscuretur doctrina de remissione gratuita et Fide*.

“Ceterum propter absolutionem privatam, quae in Ecclesiis retinenda est, mos etiam petendae absolutionis retinendus est, et sunt aliae utilitates multae retinendi illius colloquii privati, etiamsi non accedat enumeratio. . .

“Utile est autem rudiores ad aliquam generalem enumerationem iuxta ordinem Decalogi institutam assuefacere. Haec diligentia prodest non solum eo, quod tanquam catechesis commonefacit recitantes, qui morbi et qui lapsus sint peccata, et qui sint gradus peccatorum, et quid intersit inter Forense iudicium et iudicium Evangelii de peccatis, sed etiam quia homines se ipsos considerare et agnoscere suos morbos et lapsus, de quibus multi petentes absolutionem ne cogitant quidem. Quomodo autem potest existere contritio aut dolor aliquis sine mediocri cogitatione de nostris lapsibus, de ira Dei, de poenis praesentibus et aeternis? Praeterea magna pars populi peccata tantum intelligit illa atrocia delicta esse, quae publicis suppliciis puniuntur, de falsa invocatione, de vitiis cordis nihil norunt. Assuefaciendi sunt igitur homines ad Decalogum, qui, etsi alias saepe declarandus et illustrandus est a docentibus, tamen melius intelligetur a populo, cum quisque suam vitam ad illud speculum confert et animadvertit propria errata.”¹³

UD. Martini Lutheri Opera Latina, cura H. Schmidt, v. 5, Francofurti ad M. et Erlangae, 1868, p. 81 sq.

”Corpus Reformatorum, v. 21, Melanthonis Opera, Brunsvigae, 1854, col. S93-S96.

CALVINUS eandem doctrinam professus est. Negavit scilicet necessitatem privatae confessionis, admisit ejus utilitatem, imo concessit necessitatem publicae confessionis quorundam peccatorum publicorum, ad hoc ut possit exerceri unica clavium potestas quam tribuit Ecclesiae, separandi nempe publicos peccatores a communione fidelium.¹⁴ Eadem est doctrina apud *Theodorum Beza*,TM *aliosque Calvinistes*.

CALVINUS, Instit. relig. christ., l. 3, c. 4, n. 4. 7. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 18. 19: “De confessione semper ingens fuit pugna inter canonistas et theologos scholasticos; his contendentibus mandari divino praecepto confessionem; illis reclamantibus, ecclesiasticis duntaxat praecipi. In eo vero certamine insignis theologorum impudentia apparuit, qui tot locos scripturae depravarunt, et vi detorserunt, quot in rem suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant prae aliis videri, hoc effugio elapsi sunt: confessionem a iure divino profectam, quantum ad substantiam; sed formam postea accepisse a iure positivo. . .

“*Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem, de qua loquuntur, iuris esse divini*. Cuius equidem vetustissimum esse usum fatemur, sed quem facile evincere possumus olim fuisse liberum. Certe nullam de ea statutam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentii tertii tempora, eorum quoque annales narrant. Certe si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent, quam contenti lateranensis concilii decreto pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictitia decreta, quae vetustissimis conciliis adseribunt, ut ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque, ipsis testibus, *nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, et imposita confitendi necessitas*. . . Quidquid blaterent omnes conductitii papae rabulae, tenemus neque Christum huius legis auctorem esse, quae *ad numeranda peccata homines cogit*; imo fluxisse annos mille et ducentos a resurrectione Christi antequam talis ulla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum invectam quam extincta pietate et doctrina sine delectu quidvis licentiae sibi iam sumpsissent larvae pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historias, tum apud antiquos alios scriptores, quae doceant hanc fuisse politicam disciplinam, ab episcopis institutam, non legem a Christo aut apostolis positam. . .

“Verum, ut res tota planior et expeditior fiat, primum bona fide referemus *quod genus confessionis verbo Dei nobis traditum sit*. . . *Una praescribitur confitendi ratio*, nempe, quando Dominus est, qui peccata remittit, obliviscitur, delet: huic peccata nostra ut confiteamur, veniae obtinendae causa. Ille medicus est: Vulnera igitur nostra illi exponamus. . . Cui confiteamur? ipsi scilicet; hoc est, si afflicto et humiliato corde coram ipso procidamus, si *apud ipsum nos ex animo accusantes et damnantes*, bonitate eius et misericordia absolvi petamus.

“Qui animo et coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubie et linguam et confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam praedicare; neque tantum ut uni, et semel, et in aures, cordis secretum insusurret; sed saepius, sed palam, sed toto orbe audiente, ingenue et suam ignominiam, et Dei magnificentiam ac decus commemoret. . . Arcanam ergo illam confessionem, quae Deo fit, sequitur *voluntaria apud homines confessio*, quoties id vel divinae gloriae, vel humiliationis nostrae interest. Hac ratione instituit

¹⁴ Cf. Instit. Christ., l. 3, c. 4, n. 10–14; Confession de la foi, laquelle tous bourgeois et habitans de Genève et subiects du pays doivent jurer de garder et tenir; Instruction et confession de foi dont on use en l'Eglise de Genève; Institution puérile de la doctrine chrétienne.

^u Confession de la foy chrétienne, Genève, 1563.

Dominus (Lev. 16, 21) olim in populo israelitico, ut praeunte verba sacerdote, populus suas iniquitates palam in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse providebat, quo unusquisque melius adduceretur ad iustam sui recognitionem, et aequum est ut miseriae nostrae confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri inter nos et coram toto mundo illustremus.

“Hoc vero confitendi genus et ordinarium esse in ecclesia convenit, et tunc extra ordinem singulari modo usurpari, si quando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius secundi generis exemplum habemus in solemni illa confessione, qua populus universus auspiciis ductuque Esdrae et Nehemiae defungitur...

“Duas praeterea privatae confessionis formas scriptura probat. Unam quae nostra causa fiat: quo pertinet illud Iacobi (5, 16), ut alter alteri peccata confiteamur. Sentit enim ut nostras infirmitates alter alteri detegentes, consilio et consolatione mutua nos iuvemus. Alteram, quae in proximi gratia facienda est, ad ipsum placandum, et nobis reconciliandum, si qua in re nostro vitio laesus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, ut ei confiteamur qui ex ecclesiae grege maxime idoneus fuerit visus; quia tamen pastores prae aliis ut plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi erunt. . .

“De altera autem loquitur Christus apud Matthaeum (5, 23): si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum, et abi, priusque reconciliare fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim sarcinda est caritas quae nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo et deprecando. Sub hoc genere comprehenditur *eorum confessio qui usque ad totius ecclesiae offensionem peccarunt*. Nam si tanti privatam unius hominis offensam aestimat Christus, ut a sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio ut qui ecclesiam laesit malo aliquo exemplo, eam sibi culpae agnitione reconciliet? Ita receptus est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni praebuisset (2 Cor. 2, 6). *Haec etiam forma confitendi in veteri ecclesia fuit; quemadmodum et Cyprianus meminit. Poenitentiam, inquit, agunt iusto tempore; deinde ad exomologesim veniunt, et per manuum impositionem episcopi et cleri ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam scriptura prorsus ignorat. Neque nostrum est adstringere novis vinculis conscientias, quas in servitutem redigere Christus severissime vetat. Interim quinsistant se pastori oves, quoties sacram coenam participare volunt, adeo non reclamo, ut maxime velim hoc ubique observari.* Nam et qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum; et qui admonendi sunt, monitionibus locum ita praebent, modo semper absit tyrannis et superstitio.

“In tribus illis confessionis generibus potestas clavium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota ecclesia, vel quum privatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, poenitentiam suam testatur, vel quum is, qui ob conscientiae inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. . .

“Quod contendunt [catholici doctores] non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare, qui sunt a se ipsis iudices creati. Ac mirum est tam secure sibi fabricare principia, quae nemo sanae mentis admittet. lactant sibi ligandi et solvendi munus esse mandatum, ac si quaedam esset jurisdictio quaestioni adiuncta. Porro hoc ius apostolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec vero certo scire solvatume peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad eum a quo petitur absolutio; quando nunquam scire potest qui audit, sitne iusta et integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quod tota solvendi ratio ex fide et poenitentia constat: quae duae res cognitionem hominis fugiunt, ubi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi et solvendi certitudinem non subiici terreni iudicis

arbitrio; quia minister verbi, ubi partes suas rite exsequitur, non potest nisi conditionaliter absolvere; sed *in gratiam peccatoris hoc dici: quorum remiseritis peccata; ne dubitent veniam, quae promittitur ex Dei mandato et voce, in coelis fore ratam*

“Nihil itaque mirum si *auricularem istam confessionem, rem adeo pestilentem totque nominibus ecclesiae noxiam, damnamus, ac sublatam e medio cupimus*. Quod si per se res esset indifferens, quando tamen nulli usui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegiis, erroribus causam dedit, quis non protinus abolendam censeat? . . . *Nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quam dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, et dicere, non feci.*”¹⁰

*Apud ANGLICANOS*¹¹ generatim privata confessio magna gaudet commendatione et a non paucis ministris in praxim deducitur, quamvis stricta ejus necessitas negetur. Ipse Liber Orationis Communis (Book of Common Prayer, vel brevius Prayer Book) in duplici loco ad privatam confessionem impellit eos quorum conscientia gravibus peccatis et anxietatibus turbatur, scilicet in officio praeparatorio ad communionem et in ordine de visitatione infirmorum. In Prayer Book ecclesiae episcopalianae americanae suppressa est ea exhortatio in visitatione infirmorum.

Hanc auctoritativam commendationem confessionis alii aliter inter doctores anglicanos interpretantur. Juxta quosdam agitur de mera confessionis tolerantia in casibus exceptionalibus, seu ad utilitatem eorum qui scrupulis conscientiae agitantur, nam, juxta art. 25 fidei anglicanae, Poenitentia locum non habet inter sacramenta; juxta alios vero, inter quos eminuerunt *Pusey* eiusque sequaces ritualistae, agitur de directa commendatione usus privatae confessionis, qui proinde est maxime fovendus et vulgandus in beneficium animarum;¹² hi doctores non pauca ediderunt manualia, ad morem catholicorum exarata, pro praxi confessoriorum.

Occasione autem controversiarum a Ritualistis suscitatarum circa sacramenta Eucharistiae et Poenitentiae, *Temple*, archiepiscopus cantuariensis (Canterbury) emisit a. 1898 officialem quandam inter-

¹⁰ Corpus Reformatorum, v. 30, Ioannis Calvini Opera omnia, v. 2, Brunsvigae, 1864, coi. 458-472.

¹¹ Cf. *Diet. Théol. Cath.*, art. Absolution des péchés chez les Anglicans (J. Bainvel), col. 222-229; art. Confession chez les Anglicans (G. Morel), col. 930-935.

Gallwey, Twelve lectures on Ritualism, London, 1879, lect. xii.

Thureau-Dangin, La renaissance catholique en Angleterre au xix siècle, 2me partie, Paris, 1903, p. 53 sq. 97 sq.; 3me partie, Paris, 1906, p. 400-410. 434-440. 455 sq.

Inter ipsos Anglicanos, praeter Haies, Pusey, Maskell, Boyd, citatos in torn. 1, p. 36 sq., confer:

Wordsworth, A sermon on evangelical Repentance, Oxford, 1842.

E. T. Churlon, The use of penitence, Oxford.

Mackenzie E. C. Walcott, The ecclesiastical Constitutions and Canons of the Church of England, Oxford-London, 1874.

IP. II. II. *Jcrvois*, The Christian's Manual. London, 1898.

¹² Cf. declarationem editam a *Pusey* in ephemeride “Times” 6 dec. 1873; opus “*Hints to penitents*,” by a priest, London, 1903, p. 128. 150sq.; *J. O. Johnston et W. C. E. Newbolt*, Spiritual Letters of E. B. Pusey, London, 1898, p. 266.

prelationem praedictae exhortationis contentae in “Prayer Book” necnon declarationem doctrinae ecclesiae anglicanae, editam in ephemeride “The Guardian”, 19 Oct. 1898,¹⁰ in qua tria docet: nullam nempe esse obligationem tum confitendi, tum dicendi omnia peccata, cum quis confitetur, tum eligendi determinatum aliquem confessarium.

PROTESTANTES LIBERALES, MODERNISTAE aliique pseudo-critici, negationem et argumenta orthodoxorum Protestandum scientifico et historico apparatu fulcire conati sunt.²⁰

In summa, docent doctrinam de necessitate confessionis fuisse ignotam primitivae Ecclesiae ac paulatim inductam esse per evolutionem antiquae poenitentiae publicae in poenitentiam privatam, seu melius “poenitentiae-expiationis” in “poenitentiam-confessionem” vel, brevius, poenitentiae in confessionem, non secus ac doctrina ipsius sacramenti poenitentiae seu potestatis clavium inducta est per evolutionem ecclesiae charismaticae in ecclesiam hierarchicam (cf. supra, art. 1, tom. 1, p. 53-55); binae enim istae evolutiones pari passu procedunt et inter se intime connectuntur, imo ad unicam generalem evolutionem revocantur, religionis nempe in ecclesiam et christianismi in sacerdotalismum.

Initio nempe Ecclesiae viguit poenitentia publica, seu quidam exterior ritus poenitentialis, ab Ecclesia quidem impositus ac regulatus, cujus essentialis indoles et finalitas erat personale quoddam exercitium expiationis pro propriis peccatis, ad cuius terminum dabatur pax et reconciliatio cum Ecclesia, per sacerdotis absolutionem (cf. infra, p. 880. 904-906). In hoc ritu confessio peccatorum nec exigebatur nec, ubi spontanee fiebat etiam secrete presbytero praesidenti disciplinam poenitentialem, considerabatur ut elementum aliquod essenziale et characteristicum illius poenitentiae, sed tantum ut unus ex convenientibus modis quo quis posset ad poenitentiam concurrere et inter poenitentes admitti, facile enim ac connaturaliter evenit ut spontanea aperitio peccatorum locum obtineat inter varios actus et signa poenitentialia. Subinde, cum ob evolutionem ecclesiae charismaticae in hierarchicam, pastores sibi attribuerint potestatem peccata remittendi, hanc eo modo se applicare posse censuerunt ut a peccatis absolverent, sub sola conditione confessionis illorum, ita ut paulatim recursus ad claves Ecclesiae haberetur ut quid aequivalens ipsi recursui ad disciplinam poenitentialem.

“Citatur in *Diet. Théol. Cath.*, art. Absolution des pêches chez les Anglicans, col. 227. :Eorum sententiam exponit *Galtier* in *Diet. Apol. de la Foi Cath.*, col. 178Ssq., praecipue juxta *Dallaeum*, *Lea*, *Holl*, *Caspari* (citatos supra in tom. 1, p. 36-^8), *Loofs* (Leitfaden zum Studium der Dogmengeschichte, ed. 4, §59, 2, nota 1), *K. Müller* (in sua recensione operis *Lea* in *Theologische Literaturzeitung*, 1897), *Zeischwitz* (System der christl. Kirchlichen Katechetik, t. 1, p. 469sq.). Confer praeterea infra in art. 42, ubi de secreta ratione confessionis, et in art. 45, ubi de poenitentia publica et privata.

Saec. 5 *Leo M.* hoc novum genus poenitentiae sufficiens declaravit. Hujus tamen substitutio antiquo ritui poenitentiali vel, si placet, utriusque mixtio, pedetemptim facta est, maxime sub influxu praxis monachorum confitendum sua peccata priori communitatis, quae ex monasteriis ad plebem Christianam transivit. Talis processus substitutionis vel identificationis signanter apparet saec. 6 tempore *Gregorii M.*, quin tamen adhuc perficeretur, sed prorsus integra maneret omnibus facultas ad alterutrum ritum recurrenti. Invalescente per saecula usu confessionis et altero ritu in desuetudinem labente, paulatim persuasio necessitatis ad illum recurrenti increvit, non ita firmiter tamen quin plures illi usui repugnarent tum practice, ab eo abstinendo, tum speculative, de ejus necessitate dubitando, ut patet ex disputationibus doctorum saec. 9-12. Eam tandem repugnantiam eamque dubitationem sustulit saec. 13 *Innocentius III in Cone. Later. IV* (a. 1215), imponens universale decretum annuae confessionis. Tunc ritus confessionis definitive substitutus est ritui poenitentiae et tunc primo nata est stricta necessitas confessionis.

Magnificam hanc historicam reconstructionem neo-critici reponunt super speciosas quasdam rationes vel fundamenta, quorum debilitas infra ostendetur in responsione ad difficultates, et inter quae eminent difficultates desumptae ex differentia inter ritum poenitentialem antiquum et modernum (breviter, inter poenitentiam-expiationem et poenitentiam-confessionem), ex celebri facto Nectarii supprimentis officium presbyteri poenitentiarii, ex silentio Chrysostomi circa confessionem, ex disputatione ipsorum theologorum mediaevalium circa necessitatem confessionis.

APUD ORIENTALES SEPARATOS non defuit unus vel alter doctor, qui negaverit privatae confessionis necessitatem. Iam Burchardus (t 1025). Ivo Carnotensis (t H16), et Gratianus (t 1158), infra citandi (p. 453. 455. 460), indeterminate notabant Graecos docere sufficientiam confessionis factae soli Deo.

Inter *Schismaticos* unicus citatur a Jugie (cf. tom. 1, p. 34) *Michael Glykas* (circa finem saec. 12 et initium saec. 13), tanquam probabilis negator necessitatis confessionis.

Inter *Nestorianos* ab eodem Jugie citatur "*Isoyahbus I* [patriarcha a. 582-595, qui] in quodam canone, confessionem peccatorum sacerdoti factam multum commendat; attamen insinuare videtur illam non esse unicum et necessarium medium veniam peccatorum obtinendi. Caeterum sacerdotes paenitentium confessiones audientes de necessitate secreti servandi monet."²¹

Inter *Monophysitas Armenos*, inquit Jugie, “tempore . . . quo paenitentia publica obsolescere coepit, quidam theologi absolutam confessionis et sacramenti paenitentiae necessitatem ad veniam apud Deum obtinendam negasse videntur. Hoc ex sequenti duplici responsione Jacobi Edesseni colligimus:

“‘Quaestio: Quid peccat presbyter aut diaconus qui, lectis vel auditis canonibus, intelligens se abscissionem mereri, operam impendit ut animae suae turpitudine non propaletur, et episcopo non manifestat actionem suam, sed varios nectit praetextus, ita ut nullus omnino sciat rem abscissionis ejus, aut eum a quopiam prohiberi? An reputatur illi pro paenitentia; similiter etiam fratri, aut saeculari?

“‘Responsio: Nullam paenitentiam rejicit Deus; paenitentia siquidem magna est etiam illa qua seipsum reprehendit homo. Verum ii similes sunt illis qui curant vulnera sua, nec accedunt ad medicum, sanationis promptae et perfectae operatorem.

“‘Quaestio: Si sit saecularis quidam qui in errore suo peccatis plurimis sese inquinaverit, ita ut etiam dicat coram omnibus nullam remanere iniquitatis speciem, in qua et verbo et opere lapsus non fuerit; postea autem libere legitimeque uxorem duxerit; tunc ad se reversus ab omnibus stultitiis suis cessaverit et resipuerit; jam vero recordatur operum suorum praecedentium et detestatur illa ex corde suo, et jejumat, et orat; an liberabitur per hanc agendi rationem, quando medico non ostendit dolorem suum, quia erubescit?

“‘Responsio: Paenitentia prima et praecipua de peccato, quodcumque illud sit, in eo est, ut ab eo peccato patrando cessetur; quod si isti cessationi adjungatur deprecatio, quae propter peccatum fit, cum jejunio et labore lacrymarum cordisque gemituum, perfecta fieri potest peccati deletio. Si autem huic ulceratae foeditati applicetur abstersio abundans per gratiam viribus egentium convenientem, ad ordinem primum poterit accedere.’ ”²²

Inter *Monophysitas Coptos*, ob abusum qui saec. 11-12, faventibus quibusdam patriarchis, inolevit praebendi fidelibus communionem absque praevia confessione, adhibita sola formula generalis confessionis, quidam pauci explicite negarunt necessitatem confessionis. Inter eos eminuit *Michael, metropolita damiennensis* (circa finem saec. 12), qui acriter litigavit cum Marco ibn al-Kaumbar, strenuo defensore necessitatis confessionis (cf. infra, p. 413 sq.).

Ejus sententiam sic exponit Jugie: “Le principal adversaire du réformateur fut le métropolite de Damiette, Michel, dont nous avons déjà signalé les deux écrits polémiques composés à l’occasion de cette controverse. Dans le *Traité des usages de l’Église copte*, il défend la

^aTheologia . . . Orientalium, t. 5, Parisiis, 1935, p. 722 sq.

thèse suivante: 1. Une confession des péchés secrète privée, faite à un autre, prêtre ou laïque, n'a jamais existé dans l'Église copte. 2. Cette sorte de confession n'est pas nécessaire; elle est même contraire à la volonté de Dieu. Les arguments qu'il fait valoir sont curieux: ni le Christ, dit-il, ni saint Paul, ni aucun livre du Nouveau Testament, ni aucun écrit apostolique ne prescrivent une telle confession. Par contre, le Christ et les apôtres défendent de s'asseoir pour juger un homme à cause de ses péchés. L'office de juge ne peut convenir qu'à celui qui est impeccable; or tous les hommes sont pécheurs. La Bible ne recommande que la confession des péchés faite à Dieu seul, le repentir et le ferme propos de ne plus pécher. Jésus-Christ nous a donné l'exemple de cette confession faite à Dieu, quand il a dit: *Confiteor tibi, Pater, Domine caeli et terrae* (Matth., xi, 25), et il a défendu de donner à un autre qu'à lui le nom de maître (Matth. xxiii, 10). Quand saint Jacques dit: *Confitemini alterutrum peccata vestra* (Jac., v, 16), il veut parler de l'obligation de demander pardon au prochain quand on l'a offensé, de réparer le dommage qu'on lui a causé.”²³

Inter doctores catholicos non defuerunt ante Cone. Later. IV qui necessitatem confessionis labefactare tentaverint; eorum tamen auctoritas tam exigua fuit ut nec nomina determinate noscantur. Sed de his longior erit sermo infra, in resp. ad obj. 8 (p. 451 sqq.).

PARS AFFIRMATIVA

Nota Theologica.

Confessionem sacramentalem esse de jure divino seu a Christo institutam et eodem jure necessariam, est *de fide* explicite definita a Cone. Trid., can. 6 et 7 infra relatis (cf. etiam prop. Petri de Osmadarnatam ut haeticam). Ipsum quoque sacramentum esse non solum a Christo institutum (can. 1), sed etiam jure divino necessarium, involvitur in eadem definitione can. 6, ut constat ex verbo “confessionem sacramentalem” et ex collatione cum cap. 2 (in fine) et cap. 5 (initio), ubi necessitas, in can. 6 et 7 definienda, refertur indifferenter ad sacramentum et ad confessionem.

Divinam necessitatem confessionis certo deduci posse ex ipsis verbis institutionis hujus sacramenti (Joan. 20, 22 sq.), videtur *theologice certum*; nam Cone. Trid., in cap. 5 docet quod “ex [ipsa] institutione sacramenti poenitentiae iam explicata [in cap. 1, ex Joan. 20, 22 sq.] universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem” (Denz. 899), quae quidem Ec-

^aIn Diet. Théol. Cath., art. Monophysite (Eglise Copte), col. 2286.

clesiae deductio recta et certa dicenda est. Unde sententia quorundam antiquorum, uti *Scoti* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1)-\ *Biel* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1, a. 1), *Cajetani* (Super Joan. 20, 23)²⁵, et *Medinae* (Codex de Confessione, q. 2), dicentium non posse ex ipsis verbis institutionis certo deduci confessionis necessitatem.· erronea dicenda est (taliter judicatur a Suarezio, imo “haeresis, aut notissimus, et gravissimus error” dicitur a Salmanticensibus), quamvis ipsi theologi qui Cone. Trid. praecesserunt, in suo errore aliquatenus excusari possint, etsi sentierint contra communem doctrinam aliorum theologorum.

Ad haec notat *Suarez*: “Dicere posset aliquis, verba illa Joannis per se non sufficere ad hanc veritatem demonstrandam; neque id voluisse Concilium docere; sed ex illis, adjuncta declaratione Ecclesiae et traditione, hanc veritatem haberi. Sed hoc duplicem sensum habere potest: unus est, ut traditio Ecclesiae aliquid addat et doceat in hoc negotio, quod illis verbis, vel expresse ac formaliter, vel virtute et per necessariam consequentiam non contineatur, sed aliunde manaverit ex doctrina Apostolorum, et ex utroque compleatur fundamentum hujus veritatis. Quale esset, si quis diceret, ex illis verbis haberi potestatem remittendi peccata, Apostolos autem docuisse Ecclesiam, mentem Christi fuisse, ut illa remissio exerceretur per modum iudicii; aut, si quis diceret ex illis verbis haberi, sacerdotes esse iudices, Apostolos vero declarasse esse unicos, ac necessarios iudices. Alius sensus est. verba quidem ipsa Christi in se sufficienter continere hanc veritatem. Ecclesiam autem sua traditione vel definitione declarasse hunc esse sensum verborum Christi; quia ad ipsam, seu caput ejus pertinet hujusmodi authentica declaratio, et sensus ille non est tam clarus.²⁷ quin fuerit necessaria. Priorem modum dicendi significarunt Scotus, Cajetanus, et alii Scholastici supra citati, quorum opinio ante Concilium Tridentinum tolerari poterat, quia nondum res erat satis declarata. Nunc vero posterior dicendi modus certus est, qui est manifeste intentus a Concilio Tridentino.”²⁸

Documenta Ecclesiae.

Cone. Illiberitanum (Elvirae in Hispania), circa a. 300, can. 32: “Apud presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit.

"Ait facilius dici “quod [confessio] est de iure divino positivo promulgato a Christo apostolis, sed ecclesiae promulgato per apostolos absque omni Scriptura”.

“Fateor institutionem sacramenti hic haberi, non praeceptum”.

"Eorum argumenta vide infra (p. 380-382).

"Est tamen sufficienter clarus, ut certo deduci possit necessitas sacramenti; secus enim Ecclesia id certo deduxisset non ex ipsis verbis, mere nempe declarando eorum vim et sensum, sed aliunde, seu ex traditione. Unde ipse Suarez rectius sese exprimit inferius, inquit: “[Cone. Trid. ait] universos Patres . . . verba illa ita intellexisse, utpote satis perspicua”.

:De Poenitentia, disp. 17, sect. 2, n. 5 sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 360

placuit agere poenitentiam non debere, sed potius apud episcopum: cogente tamen infirmitate necesse est presbyterum communionem praestare debere, et diaconem, si ei iusserit sacerdos” (Kirch, *Enchir. hist, eccl.*, 338).

Cone. Laodicensem (saec. 4), can. 2: “Eos qui in diversis delictis peccant, et in oratione confessioneque et poenitentia fortiter perseverant, et se a malis perfecte convertunt, tempore poenitentiae eis pro delicti proportionem dato, propter Dei miserationes et bonitatem, offerri communioni” (Mansi, 2, 564; cf. 577 et 585).

Cone. Carthaginense a. 397, can. 32: “Ut presbyter, inconsulto episcopo, non reconciliet poenitentem, nisi absente episcopo, et necessitate cogente. Cujuscumque autem poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universa ecclesia noverit, ante absidem manus ei imponatur” (Mansi, 3, 885).

Innocentius I (a. 401-417), *Epist. ad Exuperium {de reconciliatione in periculo mortis}*’. “Quaesitum est, quid de his observari oportet, qui post baptismum omni tempore incontinentiae voluptatibus dediti, in extremo fine vitae suae poenitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt. . . De his observatio prior durior, posterior interveniente misericordia inclinatio. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur poenitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebrae persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, merito negata communio est, concessa poenitentia, ne totum penitus negaretur: et durior remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, iam depulso terrore communionem dari abeuntibus placuit, et propter Domini misericordiam quasi viaticum profecturis, et ne Novatiani haeretici negantis veniam asperitatem et duritiam sequi videamur. Tribuetur ergo cum poenitentia extrema communio: ut homines huiusmodi vel in extremis suis permittente Salvatore nostro a perpetuo exitio vindicentur” (Denz. 95).

Epist. ad Decentium {de reconciliatione extra periculum mortis}, cit. in tom. 1, p. 122.

Caelestinus I (a. 422-432), *Epist.* “Cuperemus”, 26 julii 428: “Agnovimus poenitentiam morientibus denegari nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animae suae cupiunt remedio subveniri. Horremus, fateor, tantae impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere et periclitantem sub onere peccatorum hominem pon-

dere, quo se ille expediri desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est. quam morienti mortem addere, eiusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? Cum Deus ad subveniendum paratissimus, invitans ad poenitentiam sic promittat: 'Peccator,' inquit, 'quacunque die conversus fuerit, peccata eius non imputabuntur ei' [cf. Ez 33, 16]. . . Cum ergo sit Dominus cordis inspector, quovis tempore non est deneganda poenitentia postulanti. . ." (Denz. 111.)

LEO M. (a. 440-461), *Epist.* 108, 2, Denz. 146, cit. in tom. 1, p. 61 sq.

Ibid., 3 sq.: "Si autem aliquis eorum pro quibus Domino supplicamus, quocumque interceptus obstaculo, a munere indulgentiae praesentis exciderit, et priusquam ad constituta remedia perveniat, temporalem vitam humana conditione finierit, quod manens in corpore non recepit, consequi exutus carne non poterit. Nec necesse est nos eorum qui sic obierint merita actusque discutere, cum Dominus Deus noster, cujus iudicia nequeunt comprehendere, quod sacerdotale ministerium implere non potuit, suae iustitiae reservaverit: ita potestatem suam timeri volens, ut hic error omnibus prosit, et quod quibusdam tepidis aut negligentibus accidit, nemo non metuat. Multum enim utile ac necessarium est *ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur*. His autem qui in tempore necessitatis et in periculi urgentis instantia praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras vera conversio" (M.L. 54, 1012 sq.).

Ibid., 5: 'Oportet unumquemque Christianum conscientiae suae habere indicium, ne converti ad Deum de die in diem differat, et illius temporis angustias eligat, quo vix inveniat spatium vel confessio poenitentis vel reconciliatio sacerdotis. Verum ut dixi, etiam talium necessitati ita auxiliandum est, ut et actio illis poenitentiae et communionis gratia, si eam etiam amisso vocis officio per indicia integri sensus postulant, non negetur. At si aliqua vi aegritudinis ita fuerunt aggravati, ut, quod paulo ante poscebant, sub praesentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt, ut simul et poenitentiae et reconciliationis beneficium consequantur; servata tamen regula canonum paternorum circa eorum personas, qui in Deum a fide discedendo peccaverunt" (Denz. 147).

Epist. 168 (Ad universos episcopos per Campaniam, Samnium et Picenum constitutos), 2: "Illam etiam contra apostolicam regulam praesumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione

committi, modis omnibus constituo submoveri. De poenitentia scilicet, quae a fidelibus postulatur, ne de singulorum peccatorum genere libello scripta professio publice recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quae propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea, qui poenitentiam poscunt, non timeant publicare, removeatur tam improbabilis consuetudo. . . Sufficit enim illa confessio, quae primum Deo offertur, tum etiam sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precator accedit. Tunc enim demum plures ad poenitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis" (Denz. 145).

Epist. 10 (Ad episcopos per provinciam viennensem constitutos), 8: "Nulli Christianorum facile communio denegetur, nec ad indignantis fiat hoc arbitrium sacerdotis, quod in magni reatus ultionem invitus et dolens quodammodo debet inferre animus judicantis. Cognovimus enim pro commissis et levibus verbis quosdam a gratia communionis exclusos, et animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam saevi supplicii sauciatam et inermem quodammodo, exutamque omni munimine, diabolicis incursibus, ut facile caperetur, objectam. Certe si quando causa talis emergerit, ut pro commissi criminis qualitate aliquem juste faciat communione privari, is tantum poenae subdendus est quem reatus involvit; nec particeps debet esse supplicii, qui consors non docetur fuisse commissi" (M.L. 54, 635).

Cone. Cabillonense (Chalon in Gallia), circa a. 650, can. 8: "De poenitentia vero peccatorum, quae est medela animae, utilem hominibus esse censemus; et ut poenitentibus a sacerdotibus data confessione indicatur poenitentia, universitas sacerdotum noscitur consentire" (Mansi, 10, 1191). Sensus hujus canonis non est ipsam confessionem esse tantum utilem (adeoque non necessariam), ut quidam interpretati sunt, sed, supposita necessitate confessionis, utilis dicitur ea praxis durae ac diuturnae poenitentiae quae, sub influxu monachorum S. Columbani, tunc privatim suscipiebatur, consulto confessore (cf. *Cone. Cabillonense* a. 813, can. 45).

Cone. Quiniscxtum sive Trullanum a. 692, can. 102, jubet ut servantur canones poenitentiales S. Basilii, seu ut confessarii, peccati qualitatem considerantes, convenientem poenitentibus praebeant medicinam.

Gregorius II (715-731), Capitulare datum ablegatis in Bavariam, 12: "Ut poenitentiae remediis nemo se non egere putet, pro quotidi-

anis humanae fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus” (M.L. 89, 534).

Cone. Calchutense (Celchyth, in Anglia), a. 787, can. 20, citato textu Jac. 5, 16, ait: “Juxta judicium sacerdotum, et modum culpae, eucharistiam sumite, et fructus dignos poenitentiae facite: fructuosa namque poenitentia est, admissa deflere, fleta in postmodum non admittere. Si quis autem, quod absit, sine poenitentia aut confessione de hac luce discessit, pro eo minime curandum est” (Mansi, 12, 949).

Cone. Cabillonense a. 813, can. 32: “Sed et hoc emendatione indigere perspeximus, quod quidam, dum confitentur peccata sua sacerdotibus, non plene id faciunt. Quia ergo constat hominem ex duabus esse substantiis, anima vid. et corpore, et interdum animi metu, interdum carnis fragilitate peccatur, sollerti indagatione debent inquiri ipsa peccata, ut ex utrisque plena sit confessio: sc. ut et ea confiteantur quae per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur. Instruendus est itaque suorum peccatorum confessor, ut de octo principalibus vitiis, sine quibus in hac vita difficile vivitur, confessionem faciat: quia aut cogitatione aut, quod est gravius, opere, eorum instinctu peccavit. Odium etenim, invidia, superbia, vel ceterae huiusmodi animae pestes, tanto periculosius laedunt quanto subtilius serpunt” (Mansi, 14, 99-100).

Idem, *can. 33*: “Quidam Deo solummodo confiteri detjere dicunt peccata, quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent: quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit Ecclesiam. Ita duntaxat et Deo, qui remissor est peccatorum, confiteamur peccata nostra, et cum David dicamus {*Ps.*, 31, 5), et secundum institutionem Apostoli {*lac.*, 5, 16) confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem ut salvemur. Confessio itaque quae Deo fit, purgat peccata; ea vero quae sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgentur peccata. Deus namque, salutis et sanitatis auctor et largitor, plerumque hanc praebet suae potentiae invisibili administratione, plerumque medicorum operatione” (Mansi, 14, 100).

Cone. Wormaticnse, a. 868, can. 25: “Poenitentibus, secundum differentiam peccatorum, sacerdotis arbitrio in poenitentiae decernuntur. Debet itaque sacerdos singulatim considerare, originem quoque, modumque culparum, et affectus gemitusque delinquentium diligenter examinare, manifesteque cognoscere: temporum etiam et personarum, locorum quoque et aetatum qualitates inspicere, ut etiam pro consideratione locorum, aetatum vel temporum, seu pro qualitate delictorum atque gemituum uniuscujusque delinquentis a sacris regulis oculos non reflectat” (Mansi, 15, 873).

INNOCENTIUS III cum *Cone. Later. IV* (a. 1215), *cap. 1*, necessitatem sacramenti poenitentiae involvit in his verbis: “Et si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper poenitentiam reparari” (Denz. 430). Quaestio est de ipso sacramento Poenitentiae, ut patet ex contextu, nec aliud praeter ipsum proponitur medium reparationis postbaptismalis.

In *cap. 21* promulgat celebre decretum ecclesiasticum de necessitate annuae confessionis, citatum in art. 1, tom. 1, p. 62 sq.

Alexander IV, *Constit. “Romanus Pontifex”* a. 1256, contra errores Guilelmi de Sancto Amore circa fratres Mendicantes (Denz. 459).

Benedictus XI, cit. in art. 7, tom. 1, p. 214.

Joannes XXII, cit. in tom. 1, p. 28.

Cone. Constantiense (a. 1414-1418) damnavit supradictam propositionem *Wicleffi* (p. 350) et inter interrogationes *Wicleffitis* et *Hussitis* proponendas, hanc exhibet: “Utrum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idonei, soli sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur, et non laico seu laicis quantumcumque bonis et devotis” (Denz. 670).

Cone. Florentinum, *Decr. pro Armenis* (a. 1439), necessitatem confessionis involvit in verbis citatis in art. 1, tom. 1, p. 63.

Sixtus IV damnavit supradictas propositiones *Petri de Osnia* (p. 350).

Leo X damnavit supradictas propositiones *Lutheri* (p. 351).

CONC. TRIDENTINUM.

F

Sess. 6 (de justificatione), *cap. 14* (cit. in tom. 1, p. 64): Poenitentia post lapsum facienda “continet non modo . . . [peccatorum] detestationem . . . , verum etiam et eorundem sacramentalem confessionem, saltem in voto et suo tempore faciendam” (Denz. 807).

Sess. 13 (de Eucharistia), *cap. 7*: “Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat. Quod a Christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessoris. Quod si necessitate urgente sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quam primum confiteatur” (Denz. 880). Idem solemniter praescribitur post canonem 11 (Denz. 893).

Sess. 14 (de Poenitentia), *cap. 1* (cit. in tom. 1, p. 65), Concilium, asserta necessitate poenitendi in quovis tempore et lege, immediate proponit sacramentum Poenitentiae a Christo institutum, quasi proponens concretum modum quo in nova lege sit poenitendum.

Cap. 2 (cit. ibid, in p. 65 sq.), ad finem: “Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus” (Denz. 895).

Cap. 5 est totum de confessionis necessitate (cf. verba cit. superius, p. 360; item in tom. 1, p. 66, et hic infra, p. 468), judiciali natura (cf. in tom. 1. p. 66), integritate (cf. infra in p. 549 sq.) et secreta ratione (cf. infra, p. 730 sq.).

Can. 6: “Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam vel ad salutem necessariam esse iure divino; aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum: A.S.” (Denz. 916).

Can. 7: “Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta, et circumstantias, quae peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum poenitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum; aut demum non licere confiteri peccata venialia: A.S.” (Denz. 917).

Can. 8: “Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles iuxta magni Concilii Lateranensis constitutionem semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimae: A.S.” (Denz. 918).

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 43: “Nemo existimet, confessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut ejus usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuunt fideles, oportere eum, qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem vitam revocari. Quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum videmus, quum huius sacramenti administrandi potestatem elavem regni caelorum appellavit. Ut enim locum aliquem munitum et sublimem ingredi nemo potest sine ejus opera, cui claves commissae sunt; sic intelligimus, neminem in caelum admitti, nisi fores a Sacerdotibus, quorum fidei claves Dominus tradidit, aperiantur.

Aliter enim nullus plane clavium usus in Ecclesia esse videbitur; ac frustra is, cui clavium potestas data est, quempiam caeli aditu prohibebit, si tamen alia via introitus patere queat. Hoc vero praeclare a sancto Augustino cognitum est, quum inquit: ‘Nemo sibi dicat, occulte ago apud Dominum poenitentiam, novit Deus, qui mihi ignoscat, quod in corde ago. Ergo sine causa dictum: Quae solveritis in terra, soluta erunt in caelo? ergo sine causa claves datae sunt Ecclesiae Dei?’ Atque in eandem sententiam sanctus Ambrosius in libro de poenitentia scriptum reliquit, quum Novatianorum haeresim convelleret, qui soli Domino potestatem remittendi peccata reservandam asserebant. ‘Ecquis Deum,’ inquit, ‘magis veneratur, qui mandatis illius obtemperat, an qui resistit? Deus nos jussit ejus ministris obtemperare, quibus quum pareamus, honorem soli Deo deferimus.’ ” De magna convenientia et utilitate hujus institutionis confer q. 36 sq., infra cit. (p. 418).

Alexander VII relatus in tom. 1, p. 30 (Denz. 1111. 1114; cf. 1124 sq.).

Innocentius XI relatus ibid. (Denz. 1207-1209). Confer duas propositiones Michaelis de Molinos ab eodem damnatas (prop. 47 sq., Denz. 1267 sq.).

Codex J.C. doctrinam et legem Ecclesiae collegit et confirmavit in sequentibus canonibus:

Can. 901: “Qui post baptismum mortalia perpetravit, quae nondum per claves Ecclesiae directe remissa sunt, debet omnia quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habeat, confiteri et circumstantias in confessione explicare, quae speciem peccati mutant.”

Can. 902: “Peccata post baptismum commissa, sive mortalia directe potestate clavium iam remissa, sive venialia, sunt materia sufficiens, sed non necessaria, sacramenti poenitentiae.”

Can. 807: “Sacerdos sibi conscius peccati mortalis, quantumvis se contritum existimet, sine praemissa sacramentali confessione Missam celebrare ne audeat; quod si. deficiente copia confessarii et urgente necessitate, elicitio tamen perfectae contritionis actu, celebraverit, quamprimum confiteatur.”

Can. 856: “Nemo quem conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritum existimet, sine praemissa sacramentali confessione ad sacram communionem accedat; quod si urgeat necessitas ac copia confessarii illi desit, actum perfectae contritionis prius eliciat.”

Can. 906: “Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis, idest ad usum rationis, pervenerit, tenetur omnia peccata sua saltem semel in anno fideliter confiteri.”

Can. 907: “Praecepto confitendi peccata non satisfacit, qui confessionem facit sacrilegam vel voluntarie nullam.”

CONCLUSIO

Sacramentalis confessio peccatorum, et generalius ipsa sacramenti susceptio, est necessaria de jure divino ad obtinendam eorundem remissionem.

Probatur 1. *EX SCRIPTURA*.

Unicus locus, ex quo, juxta ipsum Cone. Trid. supra cit., certo deducitur necessitas confessionis, sunt ipsa verba institutionis (Joan. 20. 23; Matth. 16, 19; 18, 15-18), ex quibus eruitur necessitas tum ipsius sacramenti suscipiendi, tum consequenter confessionis peccatorum instituendae. Sunt tamen tres alii celebres textus (1 Joan. 1,9; Act. 19. 18; et praecipue Jac. 5, 16), discussae quidem ac incertae interpretationis, qui probabiliter referuntur ad necessitatem confessionis, ac de facto in hoc sensu a non paucis insignibus doctoribus explicati sunt. In Antiquo denique Testamento praeclara habentur exempla confessionum, tam individualium, quam caeremonialium, praesertim confessio connexa cum sacrificio pro peccato et confessio ligata baptismo Joannis, quae jure merito considerari possunt ut quaedam adumbrationes confessionis sacramentalis et quaedam convenientes praeparationes ad institutionem novi praecepti novae legis.

In *ANTIQUO TESTAMENTO* triplex exhibetur genus confessionis:²⁰

Primum genus est confessionum *individualium*, Deo exhibitarum, ad jus ipsum naturale pertinentium, quarum notabiliores sunt:” Adae et Evae post peccatum (Gen. 3, 9-13); Cain (Gen. 4, 13); Pharaonis (Exod. 9, 27; 10, 16); Achan (Jos. 7, 19 sq.); Saul (1 Reg. 15, 20. 24. 25); Davidis (2 Reg. 12, 13; 1 Par. 21, 8. 17; Psal. 50, 6; Psal. 21, 8. 17); Job (31, 33; 33, 27). Generaliter dicitur in *Prov.* 28, 13: “Qui abscondit peccata sua non dirigetur, qui autem confessus fuerit et reliquerit ea misericordiam consequetur”, et in *Eccli.* 4, 31: “Non confundaris confiteri peccata tua”.

Ad hoc confessionis genus referuntur verba S. *Thomae*, *Suppi.*, q. 6, a. 2, ad 1: “Confessio . . . quae fit Deo per recognitionem peccati, est de jure naturali”; ibidem S. Doctor, loquens de confessione Adae et Cain, quae non fuit spontanea sed a Deo extorta, scribit: “Adam vitu-

²⁰Ef. *Mangenot*, in Diet. Thcol. Cath., art. Confession dans la Bible, col. 828-831; *Gallitr*, in Diet. Apol. de la Foi Cath., art. Pénitence, col. 1794-1797.

“Confer alia exempla apud *Mangenot*, l.c., col. 829.

peratur ex hoc quod peccatum suum coram Deo non recognovit: confessio enim quae fit Deo per recognitionem peccati, est de jure naturali; nunc autem loquimur de confessione quae fit homini. Vel dicendum quod confiteri peccatum in casu est de jure naturali, scilicet cum quis in iudicio constitutus a iudice interrogatur: tunc enim non debet peccator mentiri peccatum suum excusando vel negando: de quo Adam et Cain vituperantur. Sed confessio quae fit homini sponte ad remissionem peccatorum consequendam a Deo, non est de jure naturali” (cf. ad 2, infra cit.; item In 4 Sent., dist. 22, cit. in tom. 1, p. 146). Aliqui antiqui doctores inepte in quibusdam ex illis textibus viderunt institutam confessionem sacramentalem seu ipsum sacramentum Poenitentiae (cf. supra, art. 2, in tom. 1, p. 144 sq.).

Secundum genus est confessionum *caeremonialium*, homini seu ecclesiae exhibitarum, ad jus positivum pertinentium. Duplex hujusmodi confessio observatur in lege mosaica, altera *generalis* totius populi Israel, quae fiebat a Summo Pontifice semel in anno in die magno Expiationis, cum, occiso uno hirco pro peccato, Pontifex alteri hirco emissario imponebat confitendo peccata populi, ut cum eis in desertum abiret, juxta illud *Lev. 16, 20-23*: ‘Offerat hircum viventem; et posita utraque manu super caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata eorum; quae imprecans capiti ejus, emittet illuni per hominem paratum in desertum. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, et dimissus fuerit in deserto, revertetur Aaron in tabernaculum testimonii’;³¹ altera *specialis*, seu involvens confessionem particularium peccatorum, quae erat connexa cum oblatione sacrificii pro quibusdam peccatis: ita *Lev. 5, 4-6* et *14* pro quibusdam peccatis linguae jubetur oblatio sacrificii et oratio sacerdotis, quae quidem supponunt culpae manifestationem; *Lev. 5, 18* dicitur pro quibusdam peccatis ignorantiae et erroris “offerendum arietem . . . sacerdoti, juxta mensuram aestimationemque peccati; qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit; et dimittetur ei”, ubi iterum supponitur manifestatio peccati sacerdoti iudicaturus de ejus qualitate; *Lev. 6, 2-7* idem dicitur pro quibusdam peccatis iniustitiae; *Num. 5, 6-8* dicitur confitendum peccatum injustae retentionis rei alienae hancque esse restituendam domino vel, ubi non reperiatur, sacerdoti, antequam sacrificium pro peccato offeratur (v. 7: “Confitebuntur peccatum suum, et reddent ipsum caput, quintamque partem desuper, ei in quem peccaverint”).

De hoc confessionis genere scribit S. *Thomas, Suppi., q. 6, a. 2, ad 2*: “Praecepta legis naturae manent eodem modo in lege Moysi et

³¹ Pontifex solebat formulas quasdam generalis confessionis recitare, quae extant in *Talmud* (tractatus Yoma, 3, 7 et 4, 2); eas refert *Mangenot*, l.c., coi. 830, juxta translationem *Talmud* editam a *Schwab*, Parisiis, 1882, t. 5, p. 194 sq.

in nova lege. Sed confessio quamvis aliququaliter esset in lege Moysi, non tamen eodem modo sicut in lege nova, nec sicut in lege naturae; in lege enim naturae sufficebat recognitio peccati interior apud Deum; sed in lege Moysi oportebat aliquo signo exteriori peccatum protestari, sicut per oblationem hostiae pro peccato, ex quo etiam homini innotescere poterat eum peccasse; non autem oportebat ut speciale peccatum a se commissum manifestaret, aut peccati circumstantias, sicut in nova lege oportet.”

Tertium gemis est ipsa confessio connexa cum *baptismo Joannis*, quae dici potest *praesacramentalis*, nam, ut dictum est supra (tom. 1, p. 13), baptismus ille, cum esset ritus poenitentiae simul et ablutionis, utriusque sacramenti mortuorum figura extitit ac paedagogus (cf. Suppi., q. 6, a. 6, ad 2, infra citand., p. 375 sq.). Matth. 3, 6: “Et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes ὁμολογοῦντες / peccata sua” (idem prorsus in Marc. 1, 5; Luc. 3, 7 sqq. refert interrogationes poenitentium “Quid faciemus?” et responsionem Joannis: “Qui habet duas tunicas, det non habenti. . . Neminem concutiatis” etc.). De modo quo talis confessio facta sit, an nempe fuerit generalis vel determinata, dubium est; de determinata confessione videntur loqui *Tertullianus*, De bapt. 20,³² *Cyrillus Hier.*, Catech. 3, 7, et *Basilus*, Reg. brev., 288, infra cit. (p. 398 sq.); ceterum, ex verbis Lucae magis determinata ipsa apparet ac similior confessioni novae legis quam supradictae confessiones caeremoniales legis mosaicae.

Ad rem *Knabenbauer*: “Cum sermo sit de singulis qui baptizabantur et confitebantur *peccata sua*, sensus non potest esse quod se solum fassi sint peccatores (*Cai.*), id quod de se quisque profiteri potest et debet, verum quod aliqua saltem peccata a se commissa distincte sint confessi, prout S. *Cyrillus* hierosolymitanus dicit: ‘ostendebant vulnera, dein ille (Ioannes) ponebat medicamenta’ (Catech. 3, 7; M. 33, 437). Confiteri enim peccata, ut *Bar.* ait, plus dicit quam generatim se peccatorem profiteri, et illud evangelista narrat tamquam rem novam et singularem (*Maid. Sylv. Calm. Schanz*). Et quia id de iis qui baptizantur, itaque de singulis, refertur, haec confessio non esse potest talis qualis Lev. 16, 21 praecipitur, quam scii, pontifex nomine

““Ingressuros Baptismum, orationibus crebris, jejunio et geniculationibus, et pervigiliis orare oportet, et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam Baptismum Joannis, ‘Tinguebantur’, inquit, ‘confitentes delicta sua’ (Matth., iii, 6) Nobis gratulandum est, si non publice confitemur iniquitates aut turpitudines nostras. Simul enim et de pristinis satisfacimus conflictatione carnis et spiritus, et subsequituris tentationibus munimenta praestruimus” (M.L. 1, 1222 sq.). Ut dicetur cum *D’Alès* infra in art. 42 (p. 754), perperam quaedam recentiores editiones substituunt vocem “nunc” voci “non” (in inciso “si non publice confitemur”). In hoc autem textu Tertullianus loquitur non de confessione sacramenti Poenitentiae, sed de confessione tunc fieri solita ante ipsum Baptismum, quam memorant etiam *Cyrillus Hier.*, Catech. 1, 5, et *Chrysoslonius*, In Eph., hom. 1, 3, et Ad illuminandos catechesis, 2, 4.

totius populi facit; Num. 5, 7 solum agitur de peccato contra proprietatem commisso quod ad restitutionem faciendam necesse erat fateri; Lev. 5, 5 hebr. praescribitur quaedam confessio in sacrificio de peccato facienda; ceterum aliis in locis (Ps. 31, 5; 50, 2. Bar. 2, 8 seq. Dan. 9, 1. Esdr. 9, 6) solum habetur vel accusatio coram Deo vel confessio nomine populi eaque generatim facta. Quale discrimen intercedat inter baptismum loannis et baptismum a Christo institutum, ipse loannes declarat v. II.”³³

Ex dictis colligitur argumentum suasivum. Divina scilicet institutio et necessitas distinctae confessionis “suadetur et traditione judaica, quatenus constat ante Christum praxim viguisse ut, qui vellet a peccato mundari, peccatorem aliquo modo se confiteretur coram eo cujus ope vellet sibi veniam a Deo impetrare. Posita enim praxi aut consuetudine huiusmodi, etiam si confessio illa non fuerit integra et specifica, tamen facit minus mirum tum quod Christus, instituendo homines per quos omnia peccata remitterentur, voluerit eis ea peccata manifestari, tum quod apostoli intellexerint in concessa sibi potestate remittendi aut retinendi collatam esse quoque potestatem audiendi et exigendi peccatorum confessionem. . . Nam — a) ex una parte, apostolis eorunique successoribus facta est potestas iudicandi peccata et peccatores, quae nulli antea concessa jam omnino exigebat peccatorum singulorum manifestationem; — b) ex alia vero parte, Christianis ab initio facta est catechesis moralis, qua peccata vitanda valde specificabantur;³⁴ cf. v.gr. enumerationes S. Pauli apud *Gal.* V. 19-21; *I Cor.* V. 11; VI. 9-10; duas vias quas exponit *Doctrina apostolorum* et resumit *Ps. Barnabas*. Haec duo porro suapte natura deducebant ad peccatorum magis accuratam disquisitionem simul et accusationem.”³⁵

IN NOVO TESTAMENTO, in Actibus et Epistolis, exhibentur tres praecipue textus, in quibus probabiliter agitur de ipsa confessione sacramentali ejusque necessitate, quatenus ex una parte, attentis verbis ipsis, nihil obstat quominus in eo sensu accipiantur, et ex alia parte jam supponitur nota ex verbis institutionis existentia necessariae confessionis. Unde non inepte plures doctores catholici, praecipue inde a saec. 16-17, eos textus contra Protestantes invocarunt in confirmationem nostrae veritatis, quamvis ex se solis nequeant constituere convincens argumentum. Ex modernis theologis quidam illis textibus videntur nimium tribuere valorem, alii nimium subtrahere, generatim vero eis conceditur solida probabilitas, modo praedicto.

1 *JOAN.* 1, 8 sq.: “*Si dixerimus quoniam peccatum non habemus,*

“In Ev. see. Matthaeum, Parisiis, 1903, t. 1, p. 132.

11 Cf. *Seeberg*, *Der Katechismus der Urchristenheit*, p. 1-30.

“*Galtier*, *De Poenitentia*, thes. 28, n. 420, Parisiis, 1931, p. 315-317.

ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Si confiteamur [ὁμολογῶ/ir] *peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate.*"

Scriptores saec. 17 anteriores, in suis Commentariis in hunc locum, haec verba interpretantur modo generali de agnitione peccatorum coram Deo, quin confessionem sacramentalem includant aut excludant. Ita Augustinus, Cassiodorus, Beda, Oecumenius, Theophylactus, aliique Patres graeci citati a Cramer,³⁰ Scotiis (In 4 Sent., dist. 17, n. 16), Nicholaus de Gorham (Expositio in septem Epist. canon., inter Opera S. Thomae), Dionysius Carth. (qui videt in illis verbis mentionem confessionis, sed non specificat an intelligat sacramentalem).

Plures insignes doctores inde a saec. 17 ea verba interpretantur de confessione sacramentali; ita Bellarminus (De Poenit., l. 3, c. 4), Fromont, Wouters, Estius, Salmeron, Serarius, Cornelius a Lapide. Calmet, Drach, Van Steenkiste, Maunoury.

Inter modernos plures (generatim dogmatici) concedunt aliquem valorem probabilitatis interpretationi sacramentali, alii vero, praecipue Fillion,³⁷ Calmes³⁸ et anglicanus Westcott,³⁹ fere nullum valorem, utut confirmatorium, admittere videntur.

ACT. 19, 18: "Multique credentium veniebant, confidentes [ἰσχυρολογοῦντες] *et annuntiantes actus* [τὰ πράγματα] *suos."*

Locus, in quo hic textus invenitur (v. 13-20), narrat daemoniacum quemdam Ephesi plagis affecisse Judaeos quosdam qui eum in nomine Jesu exorcizare tentaverant, quo facto commoti, multi credentium venerunt confitentes suos actus et multi qui erant magicis artibus dediti libros magicos combusserunt, ita ut celeriter extenderetur ac confirmaretur verbum Dei. Quod ibi agatur de aliqua confessione peccatorum non est dubium, nam "actus suos" significat non actus miraculosos, ut voluerunt priores Protestantes, sed actus peccaminosos, ut constat ex ipso contextu et ex interpretatione Patrum (propterea in aliquibus codicibus pro τὰ πράγματα ponitur τὰ ἁμαρτία i.e. peccata). Quaeritur' autem de qua peccatorum confessione hic agatur.

Pauci illi Patres, qui de hac confessione loquuntur, intelligere videntur generalem quandam confessionem; ita Chrysostomus. In Act., hom. 41, 2, Ammonius," Oecumenius et Theophylactus.

³⁰Catena in Epist. cath., Oxford, 1844, t. 8, p. 118.

La sainte Bible, Paris, 1904, t. 8, p. 728.

³⁷Epîtres catholiques, Apocalypse, Paris, 1905, p. 70 sq.

³⁸The Epistles of St. John, London, 1883, p. 23.

³⁹Cf. Knabenbatier, In Act. Apost., Parisiis, 1928, p. 330; Vacant, in Diet. de la Bible, art. Confession, col. 915; Bellamy, in Diet. Theol. Cath., art. Actes des Apôtres, col. 352-354; Mangenol, in Diet. Theol. Cath., art. Confession dans la Bible, col. 833 sq.; Gallier, in Did. Apol. de la Foi Cath., art. Penitence, col. 1797 sq.

"Apud Cramer, Catenae Patrum graecorum in N.T., Oxford, 1844, t. 3, p. 319.

Inde a saec. 16 plures doctores ea verba explicite interpretantur de confessione sacramentali; ita Bellarminus (De Poenit., l. 3, c. 4), Cornelius a Lapide (In Act.), Corluy (Spicilegium dogmatico-biblicum, t. 2, p. 444-448, Gandavi, 1884) et inter Protestantes H. J. Holtzmann (Apostelgeschichte, 3 ed., Tubingen et Leipzig, 1901, p. 122), qui fatetur hunc textum favere catholicae doctrinae de institutione confessionis sacramentalis. Alii qui hanc interpretationem negant, subdividuntur: quidam, ut Salmeron (In Ev. et Act.), Estius (Adnotationes in praecipua ac difficiliora sacrae Scripturae loca, Parisiis, 1663, p. 601), Beelen, Patrizi, Cambier (De divina instit. confess. sacr., Lovanii, 1884), Van Steenkiste, dicunt ibi agi de confessione praebaptismali, de genere illius quae fiebat in baptismo Joannis (nam inverisimile est fuisse tot homines magis deditos inter ephesios recen-ter baptizatos), alii vero, et communius quidem moderni exegetae, uti Knabenbauer, Fillion, Felten, Rose, Le Camus, et inter Protestantes Cock, B. Weiss, Blass, admittunt cum Bellarmino, a Lapide et Corluy, agi de confessione fidelium jam baptizatorum (quod maxime suadetur ex verbo “credentium” quo solent indicari jam baptizati: cf. 2, 44; 4, 32; 5, 14; 15, 5; 21, 20. 25; Eph. 1, 19), sed negant intelligi sacramentalem confessionem, vel hunc sensum prorsus ut negative dubium habent.⁴²

Generatim theologi dogmatici, etiam moderni, jure merito vim probabilitatis interpretationi sacramentali tribuunt. Ad rem observat *Galtier*: “Ea sane confessio non dicitur fieri ad aurem solius Pauli aut alicujus praepositi; potius econtra intellegitur facta ad totam communitatem, at certe etiam, imo imprimis, ad S. Paulum, qui illi praeerat, ex cujus timore et admiratione confitebantur et abjiciebant supersticiosas suas praxes, ex cujus tandem consilio aut mandato, ut jure praesumitur, libros suos etiam ‘contulerunt et combusserunt’. Posito ergo, quod certum videtur, ‘credentes’ illos esse jam antea baptizatos, jure agnoscere ibi potest confessio apud Ecclesiam facta in ordine ad remissionem peccati per eam consequendam. Confessioni porro hujusmodi nihil deest ut dicatur sensu catholico sacramentalis, si censeatur ordinata ad condonationem a S. Paulo accipiendam.”⁴³

*JAC. 5, 16: “Confitemini ergo alterutrum peccata vestra [Ἐξομολογῆσθε οὖν ἀλλήλοις τὰ ἀμαρτία] et Orate pro invicem Ut Salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua.”***

⁴²Ad rem *Knabfnbaucr*: “Indicatur [ibi] confessio actuum particularium, uti patet, non accusatio quaedam generalis. Sed utrum haec facta sit secreto, an publice, non indicatur; pariter fueritne confessio sacramentalis, dissidium est sententiarum, cui tollendo textus ambiguus nihil confert” (In Act. 19, 18, Parisiis, 1928, p. 330).

⁴³De Paenitentia. thes. 28, n. 429, Parisiis, 1931, p. 326.

“Cf. *Mangenot*, in Diet. Théol. Cath., art. Confession dans la Bible, col. 834-836;

Haec verba sequuntur immediate textum de Extrema Unctione (v. 14sq.), imo illi coniunguntur particula “ergo” (ow), juxta Vulgatam, optimos codices et criticas editiones.

Plerique Protestantes et quidam catholici putant *Origenem* (In Lev., hom. 2, 4, cit. in tom. 1, p. 111) et *Chrysostomum* (De sacerdotibus, 3, 6, cit. ibid., p. 118) referre ad sacramentum Poenitentiae ipsum etiam *vers. 14 sq.*, quod falsum esse ostendetur in tractatu De Extrema Unctione. Caeterum, quidquid sit de mente illorum Patrum, talis interpretatio nunc prorsus derelinquenda est, ob authenticam declarationem Cone. Trid., sess. 14 de Extrema Unctione (cap. 1 et can. 1), docentis Jacobum in v. 14 sq. promulgare sacramentum Extremae Unctionis. Manet igitur ambiguus et disputabilis sensus v. 16.

Antiqua doctorum traditio inde saltem a saec. 8 videt in eo confessionem sacramentalem, imo plures antiqui theologi hunc tantum textum vel hunc praecipue, potiusquam ipsa verba institutionis, invocant ad probandam ex Scriptura confessionis necessitatem.⁴⁵ Ante saec. 8 soli Origenes et Chrysostomus videntur hanc interpretationem afferre, nam alii qui hunc textum commentantur, uti Cassiodorus (In Ep. apost., ep. Jacobi ad dispersos, 11), Oecumenius et Theophylactus, videntur loqui generaliter de efficacitate orationis quae fit ad impetrandam remissionem peccatorum fratrum. Inde a saec. 8 vero usque ad hodiernum fere tempus, sacramentalis interpretatio est moraliter universalis: Beda (Comm. super ep. Jac., c. 5), Walafridus Strabo (Glossa ordinaria), Alcuinus (Epist. 112), Cone. Cabillonense a. 813 (can. 33, supra cit., p. 365), Burchardus Wormatiensis (Decr. 18, 2), Hugo a S. Victore (De sacr., 2, 14), Abaelardus (Ethica, 24), Gratianus (Decr., De Poenit., dist. 1, caus. 87), Lombardus (Sent., l. 4, dist. 17, n. 4), Albertus M., Bonaventura, S. Thomas, Scotus, Durandus (omnes hi doctores in Comm. super Sent. Petri Lombardi, dist. 17), Nicholaus de Gorham (Exp. in septem ep. can., Inter opera S. Thomae), Dionysius Carth. (In ep. S. Jacobi, a. 7), Bellarminus (De Poen., l. 3, c. 4), Morinus (De Poenit., l. 8, c. 8, n. 4), Fromont, Wouters, Salmeron, Serarius, Cornelius a Lapide, Calmet. Maunoury (omnes hi in Comm. super ep. Jac.).

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 6, a. 6, ad 2: “Praeceptum de confessione non est ab homine primo institutum, quamvis sit a Jacobo promulgatum, sed a Deo institutionem habuit, et quamvis expressa ipsius institutio non legatur, tamen quaedam praefiguratio ipsius in-

Ruch, ibidem, art. Extrême-Onction, col. 1905-1912; *Gallier*, in Diet. Apol. de la Foi Cath., art. Penitence, col. 179Ssq.

“Cf. *Did. Théol. Cath.*, art. Confession, col. 902 sq.

venitur in hoc quod Joanni confitebantur peccata sua, qui baptismo ipsius ad gratiam Christi praeparabantur, et in hoc quod Dominus sacerdotibus leprosos transmisit; qui quamvis non essent novi Testamenti sacerdotes, tamen in eis novi Testamenti sacerdotium significabatur.”

Ibid., q. 8, a. 1, ad 1: “Jacobus loquitur ex praesuppositione divinae institutionis; et quia divinitus institutio praecesserat de confessione sacerdotibus facienda, per hoc quod eis potestatem remittendi peccata in apostolis dedit, ut patet Joan, xx, ideo intelligendum est quod Jacobus sacerdotibus confessionem esse faciendam monuit.”

Plures vero moderni exegetae, tam protestantes quam catholici, uti Liagre,¹¹ Drach,¹⁷ Beelen, Van Steenkiste, Fillion, Calmes, Oswald,⁴ Schegg,¹⁹ Steiz⁸⁰ vident asceticam quandam ac commendabilem confessionem, qua quis petit a fratribus veniam pro culpis in eos commissis, vel adjutorium et consilium pro quibuslibet peccatis et defectibus. Praecipua eorum ratio est tum quia dicitur confessio facienda ad invicem, ex quo excluditur necessitas sacerdotalis seu sacramentalis potestatis, tum quia vis et indoles illius confessionis assimilatur orationi.

Alii moderni, generatim quidem dogmatici, uti Mangenot, D'Alès, Galtier, Diekamp, Pesch, media via incedentes, textum declarant dubium, concedentes sensui sacramentali majorem vel minorem probabilitatem. Et revera *solida probabilitas* illi sensui concedenda est, et quidem amplior quam quoad duos praecedentes textus nuper explicatos, ut patet tum ex immediato contextu (v. 14 sq.) in quo agitur de inventu sacerdotali ad sacramentum Extremae Unctionis conferendum, tum ex tam antiqua et constanti doctorum traditione. Ratio vero adversariorum, quamvis aliquod dubium circa hanc interpretationem inducat, non magnam facit difficultatem; nam vox “alterutrum” non necessario significat aequalitatem muneris, sed intelligi potest distributive juxta qualitatem personarum, ut intelligitur in Eph. 5, 21 : “Subjecti invicem” (cf. 5, 22 et 6, 1 sqq.); oratio vero ibi intelligi potest sacramentaliter,

⁸¹ Interpretatio Epistolae canonicae sancti Jacobi, Louvain, 1860.

¹¹ Epîtres catholiques, Paris, 1879, p. 55.

¹⁷ Die dogmatische Lehre von den heiligen Sakramenten, Münster, 1870, t. 2, p. 105.

⁴ “Jakobus und sein Brief, Munich, 1883, p. 265 sq.

¹⁹ Das römische Bußsakrament, Francofurti. 1854, p. 16 sq.

⁸⁰ Ad rem *Galtier*: “Il est donc tout naturel de reconnaître ici la prescription de l'aveu des péchés aux ministres de l'Eglise pour en obtenir le pardon. Ainsi l'ont fait jadis bien de théologiens catholiques; ainsi le font aujourd'hui encore des auteurs protestants eux-mêmes: ‘Manifestement, écrit .l. J. Maçon dans *Dictionary of the Bible*, t. IV, art. *Power of the keys*, p. 32, manifestement le malade est exhorté à faire sa confession aux prêtres qu'il a appelés près de lui, et eux à leur tour sont exhortés à solliciter pour lui le pardon dont on fait dépendre son rétablissement’” (in Diet. Apol. de la Foi Cath., art. Pénitence, col. 1799).

seu de formula absolutionis, sicut in praecedentibus v. 14 et 15 (“Et orent super eum”, “Et oratio fidei salvabit infirmum”).

Ad rem *SUAREZ*: “Quapropter [i.e. attenta sententia antiquorum] non censeo hunc locum contemnendum, quamvis in rigore non omnino convincat, tum quia ibi nullum est verbum, quod in omni proprietate praeceptum indicet, nam illud, ‘Confitemini’, posset esse consilium, sicut illud, ‘Orate pro invicem’; tum etiam quia non videtur Iacobus loqui de confessione facienda sacerdoti, sed alterutrum, id est, mutuo et ad invicem, prout fit in fraterna et familiari correctione, in qua homo non debet esse protervus, nec nimium excusare peccata sua, sed humiliter confiteri, juxta illud Proverb. 28: ‘Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur’.”⁵²

Melius GAUTIER: “Alia recitari solent [praeter verba institutionis] Scripturae loca, in quibus, veritate jam demonstrata, forte agnosci possit confessionis commendatio; sed ad ipsam demonstrationem videntur parum utilia: *Act.* XIX, 18-19; *Jac.* V, 14-16; 1 *Jo.* I, 8-9. . . Specialem tamen considerationem meretur dictum *S. Jacobi* (V. 16). ‘Confitemini alterutrum peccata vestra et orate pro invicem ut salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua’. Hunc enim textum diu classicum fuit intellegere de praecepto confessionis sacramentalis; sic jam *Origenes* (in *Levit*, horn. II. 4 M. 12. 419). 5. *Joannes Chrysostomus* (*De sacerdotio*, III. 6 M. 48. 644), scholastici in genere commentantes Sent. IV, dist. 17. — Et re vera huic interpretationi non obstat quod confessio dicatur facienda alterutrum, ἀλλήλοις?; nam haec forma loquendi adhibetur etiam ubi sunt inaequales: *υποτασσόμενοι ἀλλήλοις*, legitur v. gr. *Eph.* V. 21 sqq. Praeceptum proinde ‘confitendi alterutrum’ potest intellegi de confessione apud presbyteros facienda, ita ut suggeratur fidelibus in genere ea confessio in quam unusquisque partes sui gradus agat, fidelis quod suum est, id est aperire peccatum, presbyter quod suum etiam est, audire nempe et orare super confitentem. Et cum, in praecedenti contextu (v. 14-15), inducti sint presbyteri ut quorum sit orare ad salutem, et hic pariter sermo habeatur de oratione quae multum valeat, praesumptio est in hoc etiam ultimo loco intellegi presbyterum adesse, apud quem confessio instituatur, et qui super confitentem deprecetur.”⁵³

Aptius PESCH: “Catholici huic textui non insistent ut argumento peremptorio, cum confessio, de qua hic sermo est, possit esse solum ascetica, non sacramentalis. Attamen, si quis dicit textum omnino non posse de confessione sacramentali intellegi, errat. Nam cum ex Io. 20, 23 constet a Christo institutam esse confessionem peccatorum apostolis eorumve successoribus faciendam, sensus obvius horum verborum ‘Confitemini peccata vestra’ postulat, ut explicentur de confessione sacramentali. Deinde haec verba intime cohaerent cum praecedentibus versibus, ut ostendit illud *ow*: Εξομολογείστε οὖν ἀλλήλοις τὰς ἀμαρτίας. Ita enim legunt optimi codices et editiones criticae cum Vulgata. Iam vero in praecedentibus sermo erat de presbyteris, qui inducendi essent ad orandum super infirmum, ut, si in peccatis esset, remitterentur ei. Cum igitur apostolus pergat: ‘Ergo confitemini peccata vestra’, valde obvium est explicare: Confitemini presbyteris peccata vestra. Neque enim obstat illud ἀλλήλοις; nam secundum usum linguae graecae haec vox saepe nihil aliud significat nisi ‘alii aliis’ neque necessario reciprocā actionem postulat. Ita *Eph.* 5, 21: Υποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ, non significat debere omnes omnibus promiscue esse subiectos, sed inferiores superioribus. Ergo neque hic praescribitur, ut omnes omnibus promiscue confiteantur, sed laici presbyteris. Ita hunc textum explicat Origenes (In *Lev.* hom. 2; M 12, 419), qui . . . pergit: ‘In quo impletur et illud, quod Iacobus apostolus dicit: Si quis autem infirmatur. . .’

⁵²De Poenitentia, disp. 35, sect. 1, n. 6, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 734.

⁵³De Paenitentia, thes. 27, n. 416, Parisiis, 1931, p. 312 sq.

Eadem est explicatio 5. *Ioan. Chrysostomi* (De sacerdotibus. l. 3, n. 6; M 48, 644) et aliorum, quibus certe nota erat indoles linguae graecae (cf. *Estius* in h. l.).⁹⁴

IN VERBIS INSTITUTIONIS (Joan. 20, 23; Matth. 16, 19; 18, 18; cit. in toni. 1, p. 71. 78) formaliter implicite continetur necessitas confessionis, quatenus in illis continetur potestas judicialis Ecclesiae, et ex hac deducitur necessitas ipsius sacramenti suscipiendi seu se subiciendi illi potestati ad obtinendam remissionem peccatorum, et ex hac sacramenti necessitate deducitur necessitas ipsius confessionis.

Hoc argumentum concinne traditur tum a *Cone. Trid.* (cap. 5, cit. in tom. 1, p. 66), tum a 5. *Thoma* scribente: “Passio Christi, sine cujus virtute nec originale, nec actuale peccatum dimittitur, in nobis operatur per sacramentorum susceptionem, quae ex ipsa efficaciam habent. Et ideo ad culpae remissionem et actualis et originalis requiritur sacramentum Ecclesiae, vel actu susceptum, vel saltem voto, quando articulus necessitatis, non contemptus, sacramentum excludit; et per consequens illa sacramenta quae ordinantur contra culpam, cum qua salus esse non potest, sunt de necessitate salutis; et ideo sicut baptismus, quo deletur originale peccatum, est de necessitate salutis; ita et poenitentiae sacramentum. Sicut autem aliquis per hoc quod baptismum petit, se ministris Ecclesiae subjicit, ad quos pertinet dispensatio sacramenti, ita etiam per hoc quod confitetur peccatum suum, se ministro Ecclesiae subjicit, ut per sacramentum poenitentiae ab eo dispensatum remissionem consequatur: qui congruum remedium adhibere non potest, nisi peccatum cognoscat, quod fit per confessionem peccantis. Et ideo confessio est de necessitate salutis ejus qui in peccatum mortale actuale cecidit” (*Suppi.*, q. 6, a. 1).

Supposita igitur *necessitate ipsius sacramenti*, seu recursus ad potestatem judicalem Ecclesiae, *necessitas ipsius confessionis* liquido fluit, et facile conceditur ab adversariis.⁵⁵ Nam exercitium potestatis judicialis importat essentialiter cognitionem causae, causa autem peccati nequit cognosci nisi ex confessione ipsius peccatoris, tum quia agitur de materia interiori seu de statu conscientiae, tum etiam quia in hoc judicio ipse reus, seu poenitens, vices gerit accusatoris et testis, cum agatur de judicio remissivo et reconciliativo, ut non semel dictum est in art. 4 (cf. tom. 1, p. 176 et 179). Unde tota difficultas devolvitur ad probandam ex verbis institutionis ipsam necessitatem sacramenti; cujus probationis vim peiecerunt tum Protestantes, tum pauci illi theologi supra memorati (p. 361).

Jamvero, ut probatum est in art. 1 (tom. 1, p. 78-85 et 131), ex

⁵⁵ De Poenitentia, prop. 26, n. 359, Praei. Dogm., t. 7, Friburgi Br., 1920, p. 180.

⁹⁴ Cf. *H. Ch. Lea*, A History of Auricular Confession . . . , Philadelphia, 1896, t. 1, p. 182.

ipsis verbis institutionis sequitur Christum contulisse Ecclesiae veram potestatem remittendi peccata, eamque judicalem; ex hac autem potestate immediate sequitur *necessitas sacramenti*, seu necessitas se subiciendi illi potestati ad obtinendam peccatorum remissionem.

Nam de ratione potestatis est habere subditos qui ab ea se subtrahere non possint, secus frustra daretur talis potestas;"" unde etiam in civili societate homines obligantur ad causas suas agendas apud iudices quibus princeps potestatem commisit in aliquo determinato genere negotiorum. Cujus argumenti vis crescit si consideratur quod potestas Ecclesiae est non solum ad solvendum sed etiam *ad ligandum*, ita ut sententia Ecclesiae peccata ligantis rata habeatur apud Deum; jamvero haec sententia non posset dici rata apud Deum, si Deus ipse aliunde remitteret peccata, ratione alterius medii ad hoc statuti.

Suarez, Disp. 17, sect. 2, n. 12. 13. 21, efficacem vim certi argumenti reponit exclusive in hac ratione potestatis retinendi seu ligandi; ex ipsa vero potestate remittendi dicit non posse haberi nisi "valde probabilem conjecturam, et moraliter satis efficacem" (n. 12).

Scotus vero inepte huic argumento nullam agnoscit efficaciam, sed meram probabilitatem, scribens: "Sed haec ratio non est sufficiens, concedo enim quod Christus dedit potestatem Sacerdotibus absolvendi et ligandi, qui se vellent gratis subdere potestati eorum; sed non sequitur quod si datur alicui potestas judicandi in aliqua causa, quod semper alteri praecipiat se submittere iudicio suo. Et si dicas, nullus constituitur iudex praecise secundum voluntatem ejus, qui debet judicari ab eo, quia non ex hoc est iudex alterius, quia alius vult ab eo judicari. Patet de se, igitur eo ipso quo aliquis constituitur iudex alicujus, necessarium est ut se subdat iudicio suo. Licet enim haec ratio sit probabilis, non tamen video necessitatem aliquam in ratione, quare sic oporteat confiteri Sacerdotibus. Si enim Christus dixisset illas negativas, 'quorum non remiseritis peccata, non remittuntur eis, et quorum non retinueritis, non erunt retenta' sicut dixit affirmativas, 'quorum remiseritis', etc. non fuisset dubium quin fuisset de praecepto divino in illo casu confiteri eis, et tunc peccator fuisset de necessitate obligatus ad subjiciendum se illis in confessione, et iudicio eorum; patet autem quod affirmative dedit eis hoc iudicium. . . Igitur non sequitur quod quia aliquis habeat potestatem remittendi peccata alicujus ut arbiter, si alius ejus arbitrio se submiserit, quod alius de necessitate tenetur ei confiteri; sufficit enim quod talem auctoritatem habeat super eum, si alius ei eligit confiteri, et tunc tantum habet justum iudicium super istum."57

⁵⁷ Cf. *Catechismi Cone. Trid.* supra cit. (p. 367 sq.).

⁵⁸In 4 Sent., dist. 17, quaestio unica (Reportata Parisiensia), Opera omnia, t. 24, Parisiis, 1894, p. 278 sq.

Confirmatur ex eo quod si subjectio clavibus Ecclesiae non esset necessaria sed facultativa, evacuetur ipse usus potestatis et recursus ad illam ex parte poenitentium, praecipue qua parte est potestas retinendi. Nam “subjectio clavibus esset hujusmodi ut de se amoveret peccatores: de se enim durum est homini deferre peccata sua ad hominem judicanda; imo, experientia teste, adeo durum ut, etiam cognita obligatione, ii ipsi qui quam maxime hac obligatione tenentur, illi se subtrahant; praeterea, cum periculum ab adeunte claves incurreretur ne peccata sua retinerentur proindeque jam non posset,— quod antea potuisset ex hypothesi, — veniam obtinere sine iterato recursu ad sacerdotem, vix ullus esset qui iudices cum tanto suo periculo ac tanto onere adiret.”⁵⁸

Dices 1. Ipsum adductum exemplum iudicis humani contrarium evincit. Nam ex hoc quod in societate civili constituuntur veri iudices ad causas dirimendas, non sequitur necessitas recurrendi ad eos ex parte subditorum qui possunt inter se componere lites.

Resp. Cum agitur non de mera lite inter partes sed de directa legis transgressione, iudex civilis potest et debet delictum ad suum tribunal revocare, et hoc modo salvatur in humanis necessitas sese subiciendi auctoritati iudiciali. Peccata autem sunt directae transgressiones legis divinae, quarum revocatio ad divinum Poenitentiae tribunal efficaciam non haberet nisi ipse poenitens teneretur eas confiteri, cum interior status conscientiae ejusque delicta subterfugiant humanam cognitionem.

Dices 2. In civili societate relinquitur subditis jus appellandi ad ipsum principem; ergo a pari in societate ecclesiastica relinquitur peccatoribus jus recurrendi ad ipsum Deum ad obtinendam peccatorum remissionem.

Resp. Tale jus in societate civili est quid exceptionale nec ullatenus extinguit jus iudicis revocandi causam ad suum tribunal quousque princeps ipse intervenerit, quinimmo facultas ipsa appellandi supponit jus iudicis a quo appellatio fit ad jus superioris principis. Praeterea, existentia talis juris exceptionalis indiget probatione, quemadmodum a lege civili explicite statuitur vel ex ipsa civilis societatis constitutione necessario deducitur; jamvero quoad Ecclesiae potestatem judicandi de peccatis, exceptio nec est explicite a Christo statuta nec ex natura societatis ecclesiasticae deducitur, cum Christus non regat Ecclesiam visibiliter sed totum exercitium ecclesiasticae potestatis hominibus ipsis commiserit.

Instes. Exceptio continetur in ipsa efficacia justificativa actus per-

¹ *Galtier*, De Paenitentia, thes. 19, n. 331, Parisiis, 1931, p. 240,

fectae contritionis, seu in ipsa praeexistenti et universaliori lege justificationis per charitatem, quae nullatenus est abrogata per legem confessionis sacramentalis.

Resp. Conditio legis sacramentalis confessionis, permanens et insupprimibilis efficacia actus contritionis non assumit conditionem exceptionis illi legi, sed substernitur exigentiis illius et ab ea afficitur, quatenus contritio non valeat amplius justificare nisi dependenter a clavibus Ecclesiae, seu ex voto sacramenti. Exceptio quidem haberetur, si peccata non possent remitti simul per contritionem et sacramentum, seu per contritionem dependenter a sacramento; jamvero hoc fieri potest, imo debet, secus frustra daretur Ecclesiae potestas judicandi de peccatis.

“Data enim hujusmodi exceptione, peccatores duas jam ac de se independentes haberent vias remissionis, contritionem scilicet perfectam et sacramentum. Jamvero, hoc supposito, judices jam non haberent sibi subditos nisi eos peccatores qui sponte ac pro libitu suum tribunal adirent; ergo de se ac de jure nullos, nam non est de se aut de jure subditus qui pro libitu tantum se subdit. — *Nec dicas* posse tunc dici de jure subditos eos peccatores qui non justificarentur contritione, quatenus eis saltem judices essent necessario adeundi. Nam haec necessitas penderet et ipsa tota ab eorum voluntate: ideo tantum necesse haberent adire judices quia nollent recurrere ad medium contritionis perfectae. Ergo eorum subjectio clavibus non esset de jure aut antecedens, sed mere spontanea ac consequens ad electionem qua noluissent inire viam contritionis.”⁵⁰

Dices 3. Potuit Deus conferre Ecclesiae veram judicialem potestatem tantummodo in favorem poenitentium, ita nempe quod, si velint uti remedio absolutionis sacerdotalis, submittere debeant sacerdoti suam causam ejusque judicio parere; nec inde sequeretur sacerdotem non esse verum judicem, sed potius arbitrum cui jus confertur ab ipsis partibus a quibus eligitur, nam ipse Deus daret sacerdoti auctoritatem, exercendam tamen sub conditione voluntarii recursus ex parte poenitentium.

Resp. Talis potestas non esset vera potestas jurisdictionalis et judicialis, nam, ut dictum est, haec concipi non potest absque subditis et absque obligatione, quae in objecta hypothese totaliter evacuetur ac frustraretur, sed esset mera facultas ministerialis applicandi divinum beneficium. Praeterea ac praecipue, in ea hypothese perfecte frustraretur potestas retinendi peccata, tum quia poenitentes non tenerentur sacerdoti peccata subicere, tum quia peccatorum, a sacerdote in confessione retentorum, possent remissionem consequi per aliud medium;

⁵⁰Galtier, De Paenitentia, thes. 19, n. 32S, Parisiis, 1931, p. 23S.

nec dici potest, facta hac retentione, jam non suppetere aliud medium, nam ita ex una parte voluntarie supprimitur efficacia alterius medii et ex alia parte frustratur ipse finis potestatis sacerdoti concessae, cum timor amittendi possibilitatem recursus ad aliud medium removeret poenitentes ab usu sacramenti, ut nuper dictum est.

Instes. Ecclesia habet veram potestatem remittendi peccata venialia, et tamen haec libere subiciuntur clavibus Ecclesiae; ergo ex hoc quod peccata non sint necessario subicienda clavibus non sequitur quod evacuatur vera potestas Ecclesiae.

Resp. Duplex in hac re habetur discrimen inter peccata venialia et mortalia. Primo enim, venialia sunt tantummodo objectum secundarium et extensivum potestatis remittendi, unde libertas ea submittendi clavibus Ecclesiae, non evacuat generalem rationem necessitatis submittendi peccata clavibus Ecclesiae, quae verificatur et integra manet quoad peccata mortalia quae sunt primum et proprium objectum illius potestatis (cf. dicta in tom. 1, p. 219). Secundo, peccata venialia sunt tantum objectum potestatis remittendi, non vero retinendi, quia ex natura sua non possunt proprie et simpliciter a potestate clavium retineri, nec valent simpliciter claudere regnum coelorum, ad cuius aperitionem aut clausuram ea potestas ordinatur; ex quo amplius intelligitur secundaria eorum ratio in ordine objecti potestatis clavium, quae pleno modo exercetur indivisibiliter ad remittendum aut retinendum/0

Probatur 2. *EX TRADITIONE.*

Quidam auctores, ob finem apologeticum quem prosequuntur, hoc argumentum limitant ad quatuor priora saecula, i.e. usque ad tempus Leonis M. quem plures neocritici vocitant confessionis institutorem; utilius tamen argumentum protrahemus ad saec. 12, tum ut prosequamur etiam finem historicum et dogmaticum, tum quia priores Protestantes Innocentium III cum Cone. Later. IV dixerunt confessionis conditorem. In eo autem conficiendo, separatim afferemus, quantum fieri potest, documenta quae referuntur directius ad necessitatem sacramenti et ea quae produnt ipsius confessionis necessitatem. Ceterum, in utrisque non tam verba ipsa potio-rem vim sibi vindicant quam praxis sacramentalis, vel, si placet, verba per praxim vivificata et illustrata.

Petavius totum argumentum sic breviter et efficaciter perstringit: “Innumera sunt antiquitatis testimonia, quae peccatorum confessioni, et quidem secretae ac tacitae, luculentissime suffragantur: quae cum ... una vel altera paulo obscuriore Chrysostomi sententia compensari possunt. . . Quotcumque veterum PP. scripta sunt, vel conciliorum decreta,

•“Ci. dicta in tom. 1, p. 219 et 227 sq.; item *Suarez*, Disp. 17, sect. 2, n. 22-24.

quibus poenitentiae modus indicitur, totidem confessionis arcanae firmamenta ac monimenta retinemus. Jubent antiquissima PP. atque Ecclesiae consulta, lapsos pro peccatorum gravitate plecti, et ab Antistitibus, aut sacerdotibus poenitendi leges, ac conditiones accipere: ut eorum causa cognita, ac prudenter aestimata, levioribus illos, gravioribusve poenis coerceant. Quis nisi insanus aliter id administrari posse putet, quam si peccata sua ille ipse, qui admisit, exponat? Confessione igitur ac declaratione aliqua opus est. Ea vero privata ac tacita, ut hodie est, ita perpetuo fuit; nec ulla unquam publica usu ac moribus Ecclesiae recepta”.⁰¹

A. NECESSITAS SACRAMENTI:

a) Supponitur in condemnatione *Montanismi et Novatianismi* (de qua infra in art. 92). Haec enim haeresis ideo damnata est quia, arcendo quosdam peccatores ab ecclesiastica absolutione, eis praecludebat viam salutis (cf. Ambrosium, cit. in tom. 1, p. 47 sq.); quod quidem supponit recursum ad claves esse necessarium ad remissionem et salutem.

b) Involvitur in tota doctrina poenitentiali, signanter exposita ab *Hernia* et *Tertulliano* (cf. supra, in tom. 1, p. 95. 98. 100 sq.).

c) Involvitur in celebri illa comparatione inter *Lazari resurrectionem* et peccatoris conversionem, cujus vis in eo residet ut Deus peccatores a morte spirituali non revocat nisi per concursum ministri solventis vincula peccati, quemadmodum Lazarum, a corporali morte excitatum, nonnisi per discipulos a funerariis ligaminibus solvit. Quod breviter exprimit *Augustinus*, Serm. 295, 3: “Per se excitavit, per discipulos solvit”.⁰²

Ambrosius, De poenitentia, 2, 7, 56: “Potuit [Christus] remove lapidem imperio sermonis; jubenti enim Christo, etiam insensibilis solet natura obedire: poterat tacita vi operationis occultae transferre saxum sepulcri in cujus passione remotis subito lapidibus, plurima defunctorum sepulcra patuerunt: sed hominibus jussit ut removerent lapidem; in veritate quidem, ut increduli crederent quod videbant, et

⁰¹De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, § 4, ad finem, Dogmata Theologica, post disputationem De ecclesiastica hierarchia, t. S, Parisiis, 1867, p. 190.

⁰²Haec comparatio classica fuit tum apud Patres tum apud theologos mediaevales. Ea utuntur, post *Originem*, In Joan., tom. 28, 5 sq., *Ambrosius*, In Psal. 1, 55; De poenit. 2, 7, 56sq., *Augustinus*, In Joan., tract. 22, 7; Serm. 67, 2, 3; Serm. 98, 6sq.; Serm. 295, 3; Serm. 352, 3; In Psal. 101, serm. 2, n. 3, *Gregorius M.*, Horn. 26 in Evang., 6. Ea tamen *abusi sunt plures theologi mediaevales*, inter quos ipse Petrus Lombardus, in quaestione de effectu sacramenti, dicentes solum Deum interius justificare, sacerdotes vero tantummodo exterius solvere seu solutum declarare, sicut Lazarus est a Christo vivificatus et a discipulis solutus.

aspicerent resurgentem mortuum: in typo autem, quod nobis donaret ut levaremus delictorum onera, moles quasdam reorum. Nostrum est onera remove; illius est resuscitare, illius educere sepulcris exutos vinculis” (M.L. 16, 511).

Augustinus, Sermones 295 et 352, cit. in tom. 1, p. 120–122.

In Psal. 101, serm. 2, n. 3: “Solvitur . . . unusquisque a vinculis cupiditatum malarum, vel a nodis peccatorum suorum. Remissio peccatorum, solutio est. Quid enim prodesset Lazaro, quia processit de monumento, nisi diceretur: *Solvite eum, et sinite abire* {Joan, xi, 44)? Ipse quidem voce de sepulcro suscitavit, ipse clamando animam reddidit, ipse terrenam molem sepulto impositam reicit, et processit ille vinctus: non ergo pedibus propriis, sed virtute producentis. Fit hoc in corde poenitentis: cum audis hominem poenitere peccatorum suorum, jam revixit; cum audis hominem confitendo proferre conscientiam, jam de sepulcro eductus est, sed nondum solutus est. Quando solvitur? a quibus solvitur? *Quae solveritis*, inquit, *in terra, erunt sohita et in coelo* {Matth. xvi, 19). Merito per Ecclesiam dari solutio peccatorum potest: suscitari autem ipse mortuus nonnisi intus clamante Domino potest; haec enim Deus interius agit. Loquimur ad aures vestras; unde scimus quid agatur in cordibus vestris? Quod autem intus agitur, non a nobis, sed ab illo agitur” (M.L. 37, 1306 sq.).

Serm. 98, 6, 6: “Processit de monumento vivus, et ambulare non poterat. Et Dominus ad discipulos: *Solvite eum, et sinite abire*. Ille suscitavit mortuum, illi solverunt ligatum. Aliquid pertinere videte ad propriam majestatem Dei suscitantis. Increpatur aliquis in mala consuetudine positus, verbo veritatis. Quam multi increpantur et non audiunt! Quis ergo agit intus cum illo qui audit? Quis vitam inspirat intrinsecus? Quis est qui secretam pellit mortem, secretam dat vitam? Nonne post objurgationes, post increpationes dimittuntur homines cogitationibus suis, et incipiunt secum volvere quam malam vitam gerant, quam pessima consuetudine premantur? Deinde displicentes sibi, mutare vitam instituunt. Resurrexerunt isti; revixerunt quibus displicet quod fuerunt: sed reviviscentes ambulare non possunt. Haec sunt vincula ipsius reatus. Opus est ergo ut qui revixit, solvatur, et ire permittatur. Hoc officium discipulis dedit, quibus ait: *Quae solveritis in terra, soluta sunt et in caelo* {Matth. xviii, 18)” (M.L. 38, 594 sq.).

d) Supponitur in multiplici *praxi Ecclesiae*:

Condendi *canones poenitentiales*, quibus imponeretur congruus modus poenitendi pro qualitate peccatorum. Cf. Cone. Eliberitanum circa a. 300 (apud Kirch, Enchir. hist, eccles., 330 sqq.); Cone. Arelatense 1 a.314 (ibid.369sqq.); GregoriumThaum.,Epist.can.; Basilium,Epist.

188. 199 et 217; Regulae fusius tractatae, 26; Regulae brevius tractatae, 229 et 288 (infra cit., p. 398 sq.); Gregorius Nyss., Epist. can.

Instante impellendi ad ecclesiasticam poenitentiam peccatores, utut ex verecundia maxime repugnantes. Cf. infra citandos Cyprianum, Epist. 62, 4; Ambrosium, De poenit. 2, 3, 19; 2, 6, 40; 2, 7, 53 cum 56-58; Aphraaten, Demonstr. 7, 2. 3. 4. 5. 8. 10. 11.

Sollicite curandi ne peccatores morerentur absque ecclesiastica absolutione. Cf. Cyprianum, Epist. 54, 5; Augustinum, Epist. 228, 8; Caelestinum I, Epist. "Cuperemus" (cit. in p. 320 sq. 362 sq.); Innocentium I, Epist. ad Exuperium (cit. in p. 362); Leonem I, Epist. 108, 5 (supra cit., p. 363); Dionysium Alex, apud Eusebium, Hist. eccles. 7, 44; Augustinum, Epist. 151, 9; 158, 2; De civ. Dei, 20, 9, 2; De coniugiis adulterinis, 1, 28, 35; praecipue Epist. 228, 8, supra cit. in p. 321.

Quae quidem omnia supponunt persuasionem Ecclesiae de necessitate suscipiendi sacramenti seu recurrenti ad claves ecclesiasticas ad consequendam remissionem et salutem.

e) *Explicite asseritur passim a Patribus.*

Praeter textus infra citandos ubi de necessitate ipsius confessionis, accipe sequentes:

Cyprianus, Epist. 62, 4: "Si autem de eis [virginibus] aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat poenitentiam plenam, quia quae hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est, et ideo aestimato justo tempore postea, exomologesi facta, ad Ecclesiam redeat. Quod si obstinate perseverant, nec se ab invicem separant, sciant se cum hac sua impudica obstinatione numquam a nobis admitti in Ecclesiam posse, ne exemplum caeteris ad ruinam delictis suis facere incipiant. Nec putent sibi vitae aut salutis constare rationem si episcopis et sacerdotibus obtemperare noluerunt" (M.L. 4, 381).

Epist. 73, 7, et 76, 11 (cit. in tom. 1, p. 81): "Declarat in Evangelio suo Dominus per eos solos peccata posse dimitti qui habeant Spiritum sanctum".

Hilarius, In Matth., cap. 18, n. 10: "Ergo venia omnis ex eo est: cum etiam ea quae in se sint peccata, post reditum confessionis indulgeat. . . Dominus per confessionem credentium huius criminis veniam largitur, id est, per baptismi munus obtrektoribus ac persecutoribus gratiam salutis indulget: quando magis oportere ostendit sine modo ac numero veniam a nobis esse reddendam, nec cogitandum quotiens remittamus; sed {supple, oportere) ut irasci his qui in nos peccant.

¹ Haec epistola 217 (canonica tertia), ubi de quatuor classibus poenitentium, citatur infra in art. 45 (p. 874 sq.).

quotiens irascendi necessitas exstiterit, desinamus? Quae utique veniae assiduitas docet, nullum omnino penes nos irae tempus esse oportere: quando omnium omnino peccaminum veniam Deus nobis suo potius munere, quam nostro merito largiatur” (M.L. 9, 1022).

Chrysostomus, De sacerdotio, 3, 5 sq.: “Insania namque manifesta est, tantum principatum despiciere, sine quo neque salutem neque promissa consequi possumus. . . Neque enim tantum cum nos regenerant, sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt” (M.G. 48, 643 sq.; cf. ibid. 3, 5-6, cit. in tom. 1, p. 118).

Ambrosius, In Psal. 38, 37 sq.: “Hoc volens recipere David antequam Christus veniret in terram dixit: ‘Remitte mihi ut refrigerer, priusquam eam, et amplius non ero’; hoc est, hic mihi remitte, ubi peccavi. Nisi hic remiseris mihi, ibi remissionis requiem invenire non potero; quod enim in terra ligatum manserit, ligatum manebit in coelo, quod solutum in terra fuerit, solutum erit in coelo. Propheta enim et praedicator Ecclesiae congregandae, evangelico spiritu indulgentias Domini praevidebat; et praecipienda apostolis ei Dominus revelabat: imo haec erat vetus sententia, ut qui se ligasset in terris, vinctus migraret a corpore. Ideo *Dominus, quod ante erat iudicii sui, dedit apostolis peccata remittendi aequitate solvenda*; ne cito solvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: ‘Tibi dabo claves regni coelorum; et quodeumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelo: et quodeumque solveris super terram, erit solutum et in coelo’ (*Matth.* xvi, 19). Tibi, inquit, dabo claves regni coelorum, ut et solvas et liges. Hoc Novatianus non audivit, sed Ecclesia Dei audivit; ideo ille in lapsu, nos in remissione: ille in impenitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apostolis dicitur. *Non potestatem usurpamus, sed servimus imperio*; ne postea cum venerit Dominus, et ligatos invenerit quos oportuit solvi, commoveatur adversus *dispensatorem, qui ligatos servaverit servos*, quos Dominus jusserat solvi. . . Merito ergo David remitti sibi postulat quod sciebat non esse iis, qui secundum Aaron erant, sacerdotibus attributum: sed *Evangelio servabatur*. Cui ergo non remittitur, in exilio est, in peregrinationis injuria perseverat. Hic ergo petenda est venia. . . Nisi remissum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: si requies non fuerit, non erit vita aeterna” (M.L. 14, 1057 sq.).

De Poenit. 1, 16, 90: “Si quis igitur occulta crimina habens, propter Christum tamen studiose poenitentiam egerit; quomodo ista recipit, si ei communio non refunditur? Volo veniam reus speret, petat eam lacrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus; ut ignoscatur, obsecret: et cum secundo et tertio fuerit dilata ejus communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat, miserabilior postea revertatur,

teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lavet fletibus, nec dimittat; ut de ipso dicat Dominus Jesus: ‘Remissa sunt peccata ejus multa; quoniam dilexit multum’ {*Luc. VII, 47*)” (M.L. 16, 514 sq.).

Anonymus auctor (circa finem saec. 4) operis *Consultationes Zachaei christiani et Apollonii philosophi*, 2, 18: “Talis perinde luxuriosi illius in Evangelio reditus absumptis opibus substantiae spiritalis, atque a se in coelum peccatum latentis, non renuitur ut pollutus, nec refutatur ut prodigus, sed incumbentis in cervicem suam patris osculis, id est, *catholica pace*, suscipitur; qui utique nisi per adoptionem baptismatis prius filius esse non potuit. . . Etiam blasphemiam quae cuncta supergreditur crimina, remitti posse Salvator insinuat, abolerique in se commissa non renuit, si verae confessionis labore mereamur *ut sub ejus praecepto coelum consentiat cum iudicio sacerdotum*” (M.L. 20, 1143).

Pseudo-Ambrosius, *Quaestiones ex utroque Testamento*, 102: “Ambiguum non est, eis qui errore aut necessitate aliqua in Deum peccant posse remitti, si congruam poenitentiam agant. Hoc enim *concessum est juri ecclesiastico ab auctore*, ut et poenitentiam det, et post poenitentiam recipiat” (M.L. 35, 1310).

Augustinus, In Psal. 101, sermo 2, n. 3, supra cit. in p. 384.

Enchir., 65, cit. in tom. 1, p. 120: “Ecclesiae, in qua remittuntur ipsa peccata; extra eam quippe non remittuntur”.

Serm. 98, 6, 6, supra cit. (p. 384: “Opus est [ad remissionem] . . . ut qui revixit, solvatur. . . Hoc officium [Christus] discipulis dedit”.

Serm. 295, 3, cit. in tom. 1, p. 120 sq.: “Praeter hanc Ecclesiam nihil solvitur”.

Serm. 351, 4, 9, cit. *ibid.*, p. 121.

De Baptismo, 3, 18, 23, cit. *ibid.*, p. 85: “Pax Ecclesiae dimittit peccata, et ab Ecclesiae pace alienatio tenet peccata”.

Leo M., Epist. 108, 2, cit. *ibid.*, p. 61 sq.: “Indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequit obtineri”.

Ibid. 5, supra cit. in p. 363, monet ne differatur poenitentia ad tempus mortis “quo vix inveniat spatium vel confessio poenitentis vel reconciliatio sacerdotis”.

B. NECESSITAS CONFESSIONIS.

a) *Suadetur* imprimis ex ipso antiquo usu *confessionis praebaptismialis*.

Certum enim est in quibusdam saltem ecclesiis frequentatam esse aliquam peccatorum confessionem ante susceptionem ipsius Baptismi, de genere supradictae confessionis usitatae in baptismo Joannis. Eam memorant *Tertullianus*, De bapt. 20 (supra cit., in p. 371); *Hippo-*

lytus, *Traditio Apostolica* (seu *Constitutiones ecclesiae aegyptiacae*); *Canones Hippolyti*, can. 102 sq.; *Cyrillus Hier.*, *Catech.* 1, 2. 5; *Catech.* 2, 6. 11. 12; *Gregorius Naz.*, *Orat.* 40, 27. *Tamen Pseudo-Ambrosius*, *De sacramentis*, 3, 2, 12, negat eam confessionem necessariam fuisse: “Etiam si non confiteatur peccatum, qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quod baptizari petit, ut justificetur, hoc est, ut a culpa ad gratiam transeat” (M.L. 16, 455). Ex praedicto igitur usu confessionis praebaptismalis ostenditur quam intime connexi essent, in mente Ecclesiae, bini conceptus justificationis et confessionis, ac inde praesumptio ingeritur persuasionis de necessitate ipsius confessionis postbaptismalis in susceptione sacramenti Poenitentiae.

b) *Sequitur* necessario ex copulata doctrina Traditionis de necessitate sacramenti et de necessitate confessionis ad suscipiendum ipsum sacramentum.

Priorem necessitatem modo probavimus; altera vero, scilicet Ecclesiam semper intellexisse susceptionem sacramenti, seu recursum ad claves, necessario importare confessionem peccatorum,⁰⁴ clarissime manifestatur tum in *explicitis verbis Patrum*, quae infra recitabimus, tum in ipsa praxi Ecclesiae utentis sua *potestate modo judiciali*, quod quidem cognitionem et confessionem peccatorum involvit.

Tertullianus et *Cyprianus*, cit. in tom. 1, p. 133.

Cyprianus, *Epist.* 52 (ad Antonianum), 6: “Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum convenimus, et Scripturis diu ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegetur; ne plus desperatione deficerent, et eo quod sibi Ecclesia eluderetur, secuti saeculum gentiliter viverent; nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu poenitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causae et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. Ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum: qui et ipse cum plurimis coepiscopis

⁰⁴ Id admittunt ipsi Protestantes liberales, uti *Lea* qui scribit: “Such remission was manifestly impossible without a preliminary declaration of the offenses to be forgiven” (*A History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church*, Philadelphia, 1896, v. 1, p. 182). Testimonia *K. Sftiller*, *K. Holl* et *II. Koch* vide apud Galtier, *De Paenitentia*, n. 421, in nota.

habito concilio, in eandem nobiscum sententiam pari gravitate et salubri moderatione consensit” (M.L. 3, 767).

Cornelius Papa in sua epistola (46 apud Migne) ad Cyprianum, narrat quomodo reconciliatio quorundam qui Novatiano adhaeserant facta fuerit, extorta ab eis confessione: “Urbanus et Sidonius confessores ad presbyteros nostros venerunt, affirmantes Maximum confessorem et presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire: sed quoniam multa praecesserant ab eis designata, quae tu quoque a coepiscopis nostris et litteris meis cognovisti, ut non temere eis fides haberetur; ex ipsorum ore et confessione, ista, quae per legationem mandaverant, placuit audiri. Qui cum venissent, et a presbyteris quae gesserunt exigenter; . . . circumventos se esse affirmaverunt . . . circumductos se commisisse quoque schismata, et haeresis auctores fuisse. . . Qui, cum haec et caetera fuissent exprobrata, ut abolerentur et de memoria tollerentur deprecati sunt. Omni igitur actu ad me perlato placuit contrahi presbyterium . . . ut formato consilio, quid circa personam eorum observari deberet, consensu omnium statueretur. . . His ita gestis, in presbyterium venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius, et plerique fratres qui eis se adjunxerant, summis precibus desiderantes, ut ea quae ante fuerant gesta in oblivionem cederent, nullaue eorum mentio haberetur; proinde atque si nihil esset vel commissum vel dictum, invicem omnibus remissis, cor nudum et purum jam Deo exhiberent. . . Ista eorum professione [fidei et poenitentiae] non moveremur; ut quod apud potestatem saeculi erant confessi, in Ecclesia constituti comprobarent? Quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere jussimus: caeteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Omnia autem remisimus Deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reservata” (M.L. 3, 718-724).

Didascalia Apostolorum (saec. 3), 2, 16, 1 sq.: “[Episcopus] examine facto an [notorius peccator] poenitentiam agat ac dignus sit qui in ecclesiam recipiatur, imponit ei dies jejunii secundum delictum ejus, hebdomadas duas vel tres vel quinque vel septem, et sic dimittit eum . . . dicens, ut humiliter secum maneat . . . ut dignus fiat remissione peccatorum”.

Marcellus Papa (304-309) constituit Romae *presbyteros poenitentiariorum*, juxta Pontificale Romanum: “Hic XXV titulos in urbe Roma constituit, quasi dioecesis propter Baptismum et Poenitentiam et sepulturas martyrum” (ed. Duchesne, t. 1, p. 75). *Batiflol* (L'origine des prêtres pénitenciers, in *Revue du Clergé français*, t. 42, p. 449-456; item, *Pénitenciers et pénitents*, in *Etudes d'histoire et de théologie positive*, Ire série, Paris, 1902, p. 145), quem sequuntur *Schmitz* et

D'Alès, defendit revera illis presbyteris commissam fuisse non solam primam poenitentiam seu Baptismum, sed etiam secundam seu ipsum sacramentum Poenitentiae. Contrarium vero defendit *Vacandard* (in eadem *Revue du Clergé français*, p. 301-386, et iterum in *Diet. Théol. Cath.*, art. Confession du 1er au XH^e siècle, col. 842-844), nixus secunda editione Libri Pontificalis, quae est quaedam amplior determinatio et explicatio prioris, quaeque legit: “Hic XXV titulos in urbe Roma constituit, quasi dioecesis, propter Baptismum et Poenitentiam multorum *qui convertebantur ex paganis*” (ibid., p. 164). Docet autem *Vacandard* saec. 4 et 5 nondum fuisse constitutum in Ecclesia romana munus presbyteri poenitentiarii. Quidquid sit de hac quaestione (quam fusius exponemus in art. 98), hoc munus viguit jam saec. 4 saltem in Oriente, in ecclesia constantinopolitana, ut constat ex Socrate et Sozomeno (infra cit., p. 432-434), referentibus illius muneris suppressionem factam a Nectario patriarcha const., praedecessore Chrysostomi.

c) *Continetur implicite* in ea sollicitudine, qua ex una parte *fideles* sponte recurrebant, maxime urgente periculo mortis, ad durum remedium confessionis, quantumvis erubescencia et peccatorum gravitate ab eo abhorrerent (cf. Augustinum, *Serm.* 237, 7 sq.; Cyprianum, *De lapsis*, 28; Ambrosium, *De poenit.* 2, 9, 86; 2, 10, 91; Pacianum, *Paraen. ad poenit.* 9), et ex alia parte *pastores* oneri audiendi confessiones se subiciebant, non obstantibus aliis gravissimis curis sui muneris.

Ad rem *Cyprianus*, *Epist.* 12 (ad Cornelium), 15: “O si posses, frater charissime, istic interesse nobiscum, cum pravi isti et perversi de schismate revertuntur! videres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, ut, animi dolore sopito, recipiendis malis curandisque consentiant. Namque ut gaudent et laetantur cum tolerabiles et minus culpabiles redeunt, ita contra premunt et reluctantur, quoties inemendabiles et protervi, et vel adulteriis vel sacrificiis contaminati, et post haec adhuc insuper et superbi, sic ad Ecclesiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti: et justior factus est fraternitatis dolor ex eo, quod unus atque alius, obnitente plebe et contradicente, mea tamen facilitate suscepti, pejores exstiterunt quam prius fuerant, nec fidem poenitentiae servare potuerunt, quia nec cum vera poenitentia venerant” (M.L. 3, 849 sq.).

Padanus, *Paraen. ad poenit.* 8: “Quod si vestra vobis, vilis est anima; parcite populo, parcite sacerdotibus. Clamat Apostolus . . . ad sacerdotem: ‘Manus cito nulli imponas, ne communicates peccatis alienis’ (I Tim. V, 22). Quid facies, tu qui decipis sacerdotem? . . . Rogo ergo vos, fratres, etiam pro periculo meo, per illum Dominum

quem occulta non fallunt, desinite vulneratam tegere conscientiam ' (M.L. 13, 1086).

Paulinus, De vita Ambrosii, 39, infra cit. (p. 401 sq.).

d) *Directe asseritur a Patribus*, qui de necessitate confitendi loquuntur non tantum in sensu hypothetico (i.e. si quis velit suscipere sacramentum et se subicere clavibus), sed etiam in sensu simplici et absoluto.

SAEC. I-II, ob rationes alibi tactas (tom. 1, p. 91), habentur documenta incerta, vel potius indeterminata, quorum tamen valor inepte a quibusdam parvi penditur, si consideretur, uti oportet, contextus historicus seu eorum connexio tum ad invicem, tum praecipue 'cum documentis aetatis immediate subsequentis (saec. 3 et 4).

DIDACHE (a. 90-100), cit. *ibid.*, p. 91 sq., bis praeceptum confitendi proponit, addita semel mentione Ecclesiae ("In ecclesia confiteberis peccata tua"), quae tamen omittitur etiam in *Epistola Barnabae* (cit. *ibid.*, p. 92).

Plures moderni, ut *Funk*, *Rauschen* et *Vacandard*, vim hujus testimonii prorsus respuere videntur, docentes in eo agi de mera confessione rituali in ecclesia peragenda. *E. Vacandard*, in Diet. Théol. Cath., art. Confession de 1er au XH^e siècle, col. 840. scribit: "Nous n'invoquerons pas les textes fameux de la *Didaché*, iv, 14; xiv, 1, où il est recommandé aux fidèles de 'confesser leurs fautes dans l'assemblée de l'Église', parce qu'il ne s'agit là que d'une confession rituelle, selon le sentiment des meilleurs critiques." In Revue du Clergé français, v. 58 (1909), p. 405, in sua recensione noti operis Rauschen, durius scribit: "Ce dernier [i.e. Gartmeier] lui paraît [i.e. à Rauschen], à bon droit, absolument dépourvu de sens critique. Comment pouvoir en effet, alléguer encore les textes de la *Didache*, qui parlent de la confession liturgique recommandée aux fidèles, comme des témoins de la confession privée sacramentelle? L'ouvrage de Gartmeier fourmille de confusions du même genre."

Attamen, hic textus videtur manifeste parallelus Epist. Jac. 5, 16; ergo, sicut iste (cf. supra, p. 374-378), probabiliter refertur ad ipsam confessionem sacramentalem. Eundem sensum roborant verba *Clementis Romani* de connexione necessariae poenitentiae cum presbyteris Ecclesiae et *Polycarpi* de poenitentiali iudicio presbyterorum (cf. in toni. 1, p. 92). Ipse *Vacandard*, l.c. Diet. Théol. Cath., scribit: "Mais peut-être est-il pennis de voir une confession pénitentielle dans la démarche que saint Clément de Rome prescrivait aux perturbateurs de Corinthe, à savoir de 'se soumettre aux presbytres, ροῦ- πρὸς πρεσβυτέρους, et de recevoir la discipline pour la pénitence en inclinant les genoux

de leur coeur . . . afin de n'être pas exclus du troupeau du Christ'... Si l'exégèse que nous proposons (avec une certaine hésitation) de ce texte était sûre, nous rejoindrions les temps qui suivirent immédiatement l'époque apostolique."

Ceterum, non rari theologi positivi, sensu critico minime jejuni, hanc probabilitatem concedunt.

D'Alès ait: "Didache commendat confessionem peccatorum et poenitentiam" et locum affert inter dicta "dubiae aut controversae interpretationis",⁰⁵ citans *Bainvel* (Recherches de Science religieuse, 1920, p. 214-224) qui locum habet ut probabilem coniecturam.

Diekamp scribit: "Confessio [juxta Didache] 'in ecclesia' erat peragenda; quae probabilissime est confessio publica, eamque effugere possibile erat: 'In ecclesia confiteberis peccata tua, neque accedes ad orationem tuam in conscientia mala' (4, 14). Ergo fructus hujus confessionis est conscientia bona. Qua exhortatione, quae apud *Ps.-Barnabam* 19, 12 quoque occurrit, etiam innuitur *unumquemque seipsum accusasse*. Attamen probari non potest eam interpretationem, quae vult hic agi de *conjessione generali*, qualis in cultu judaico nonnunquam exercebatur, esse falsam. De remissione ab Ecclesia concessa explicite quidem nihil dicitur, sed ex doctrina, quae habetur Did. 4, 3; 15, 3; Barn. 19, 4, sequi videtur praesides communitalis in conventu fidelium potestatem ligandi et solvendi, a Christo traditam (Matth. 18, 18) exercuisse."⁰⁰

Cayré scribit: "Confession. There is a double mention of this [in Didache]: 1. In ch. iv, *individual confession* made in the assembly . . . ; 2. In ch. xiv a more *official* character seems to be given to confession. There is nothing in these two texts which indicates the manner of making the confession, whether it be general or particular, made to the whole assembly or to the ministers who preside over it. Since it has the effect of taking away sin, it appears to have been sacramental confession. Some authors, however, declare it to have been but a religious rite. It should be noted, nevertheless, that in ch. xi, 7 it is affirmed that 'every sin shall be remitted' save the sin against the Holy Ghost."⁰⁷

CLEMENS ROMANUS (96-98), Epist. ad Corinthios I, 51, 1 et 3: "Quaecumque . . . deliquimus et fecimus seducti a quodam ex adversarii servis, eorum remissionem imploremus. . . Melius enim est homini peccata sua confiteri, quam indurare cor suum" (Funk, 1, 165). Ibid., 57, 1 (cit. in tom. 1, p. 92), poenitentia et confessio ab iisdem Corinthiis facienda, connectitur cum presbyteris Ecclesiae.

⁰⁵De Poenitentia, Parisiis, 1926, p. 17 et 84.

⁰⁰Theol. Dogm. (A. Hoffmann), v. 4, §41, Parisiis, 1946, p. 272 sq.

⁰⁷Manual of Patrology (translated by H. Howitt), v. 1, Paris, 1936, p. 49.

PSEUDO-CLEMENS ROMANUS, Epist. ad Corinthios II (probabiliter circa 150), 8, 2 sq.: “Quandiu in hoc mundo sumus, peccatorum, quae in carne gessimus, ex toto corde paenitentiam agamus, ut a domino salvemur, dum paenitentiae tempus habemus. Postquam enim e mundo exivimus, non amplius possumus ibi confiteri aut paenitentiam agere” (Funk, 1, 193-195). Necessitas poenitentiae et confessionis signanter proponitur; ejus indoles sacramentalis non proponitur, sed colligenda est ex aequaevis documentis.

HERMAS, liber Pastor (circa 140-155), Vis. 1,1,3 (“Coepi orare Dominum et confiteri peccata mea”), 3, 1, 5 sq. (“Confitebar domino iterum peccata mea”) et Mand. 10, 3, 2, loquitur de sola confessione coram Deo. In Mand. 4, 3, 6 (cit. in tom. 1, p. 94) coli, cum 4, 1, 8 (cf. ibid., p. 94), mentionem facit poenitentiae apud Ecclesiam instituendae. Unde ad hanc legitime referri possunt sequentia verba Sim. 9, 23, 4 sq.: “Deus . . . non meminit iniuriae eorum, qui peccata sua confitentur, sed propitius fit, num homo mortalis et plenus peccatis iniuriae ab homine illatae memor sit, tamquam eum perdere possit aut conservare? Dico autem vobis, angelus paenitentiae: quicumque hoc propositum habetis, deponite illud et paenitentiam agite, et dominus sanabit peccata vestra priora, si vos ab hoc daemonio purificaveritis; sin autem, trademini illi ad mortem” (Funk, 1, 619).

IRENAEUS, Adv. haer. (circa 185), 1, 13, 7 (cit. in tom. 1, p. 96; cf. 1, 6, 3; 3, 4, 3), explicitius testimonium necessitatis confessionis praebet. Agitur nempe de mulieribus peccatricibus quae peccatum suum Ecclesiae confessae sunt, quarum tamen aliquae necessariae poenitentiae publicae se subicere noluerunt, ita sese retrahentes a via salutis (cf. quae de hoc textu dicuntur infra in p. 753 et 969).

SAEC. III clariora habentur documenta, scilicet Tertulliani. Cypriani et praecipue Origenis.

TERTULLIANUS, De Poenitentia (a. 200-206), cap. 8: “Tantum revelat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciae” (M.L. 1, 1354). Sequitur cap. 9 (cit. in tom. 1, p. 100 sq.), in quo poenitentia coram Ecclesia describitur, et cap. 10 (cit. ibid.), in quo haec poenitentialis confessio necessaria dicitur ad salutem (“Pudoris magis memores quam salutis”; “An melius est damnatum latere quam palam absolvi?”).

Quidam moderni inepte opponunt apud Tertullianum nondum haberi explicitant mentionem confessionis proprie dictae, factae nempe Ecclesiae seu ipsi episcopo, sed in praefatis textibus agi de sola confessione

facta Deo (cap. 9: “Exomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur”), implicite contenta in variis actibus exterioris poenitentiae ibi descriptis; ceterum concedunt confessionem proprie dictam hos actus praecessisse.⁸⁸ Etiam quidam catholici negant in illis verbis contineri explicitam confessionis mentionem, sed addunt ad eam tamen allusionem fieri; ita *Galtier*, scribens: “Confessionem igitur aliquam [Tertullianus] novit praeire poenitentiae seu satisfactioni qua Deus mitigatur. Unde, cum poenitentia aliunde sciatur non fuisse in Ecclesia nisi per episcopum qui, eam decernendo ac imponendo, disponderet modum et tempus satisfactionis Deo praestandae, haud immerito putet quis insinuari aut alludi a Tertulliano aliquam peccati proprii apud episcopum agnitionem seu confessionem. Attamen explicite non loquitur nisi de confessione quae, etsi ‘non sola conscientia praefertur’ (IX. 1), tamen fiat ipsi Deo.”⁸⁹

CYPRIANUS (circa 200-258), *De lapsis*, 28 sq. (cit. in tom. 1, p. 113), clarius praebet testimonium. Loquens enim de sacrificatis et libellaticis qui sua delicta confiteri renuebant, exhortatur peccatores ad agendam apud sacerdotes confessionem et poenitentiam dum adhuc ante mortem remedium peccati eis conceditur; in quo manifeste supponit non aliud esse remissionis remedium quam ecclesiasticam confessionem. Cf. etiam *Epist.* 52, 29, cit. in tom. 1, p. 114.

ORIGENES (circa 185-254) est hujus aetatis praestantissimus testis necessitatis confessionis sacramentalis.

In Luc., hom. 17, cit. in tom. 1, p. 110 sq., ait peccata nostra deleri si ea confiteamur non solum Deo sed etiam sacerdotibus.

In Psal. 37, hom. 1, 1: “Omnes episcopi atque omnes presbyteri vel diaconi erudiunt nos, et erudientes adhibent correptiones et verbis austerioribus increpant. Est autem quando erudimur etiam a procuratoribus et actoribus, i.e. ab his angelis quibus creditae sunt dispensandae et regendae animae nostrae: quemadmodum describitur in quodam loco angelus poenitentiae, qui non suscipit castigandos, sicut Pastor exponit, si cui tamen libellus ille recipiendus videtur. Interim diversis eruditionibus succumbimus, nos homines castigantibus, nos et corripientibus; nondum tamen ab ipso Patrefamilias castigamur, sed a procuratoribus angelis, qui uniuscuiusque nostri castigandi atque emendandi sortiuntur officium, et est tolerabilius cum ab aliquo horum corripimur” (M.G. 12, 1372).

Ibid. hom. 2, 6, 1: “Pronuntiationem iniquitatis, id est confessionem peccati, frequentius diximus. Vide ergo quid edocet nos Scriptura divina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim,

⁸⁸ Cf. *D'Alès*, *Le théologie de Tertullien*, p. 342 sqq.

⁸⁹ *De Poenitentia*, thes. 28, n. 423, in nota, Parisiis, 1931, p. 322.

sicut ii qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter et moleste immanentis abundantiam, si vomuerint, relevantur; ita etiam hi qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum, et confitetur, simul evomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam: ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequaris; si intellexerit et praeviderit talem esse languorem tuum qui in conventu totius Ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et ceteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, et satis perito medici illius consilio procurandum est" (M.L. 12, 1386).

Plures critici acatholici⁷⁰ vim insignis hujus textus⁷¹ enervare conati sunt, dicentes in eo non agi de confessione sacramentali. sed de privata quadam confessione seu directione petenda a quolibet viro spirituali ac prudenti.

Ad rem *Galtier*: "Objici solet confessionem hoc loco non intellegi sacerdoti qua tali faciendam: secus non tam curaretur de dotibus ac meritis medici consulendi personalibus; peccatum proinde non dici declarandum nisi prudenti, spirituali ac misericordi viro, per cujus consilium se regi quis sapienter eligat. Sed hoc excluditur quia — a) consulendus est medicus a quo sanatio esse queat cujuslibet peccati, quin publice in Ecclesia confessio instituatur: huic enim insinuat non fore nisi raro locus. Jamvero ipse Origenes (*dc Oratione*, 28) dicit apostolis tantum eorumque successoribus datum esse ut peccata queant remittere quaelibet. — b) Medicus ille praeterea decernere potest confessionem in Ecclesia esse faciendam. Jamvero, dato Ecclesiae statu hierarchico tempore Origenis, nulli non sacerdoti potestas inesse poterat rem hujusmodi decernendi. — c) Econtra explicite dicitur ab eodem Origene in praecedenti homilia (*in ps. 37, hom. I. 1*) apostolorum successores esse 'quibus curandorum vulnerum disciplina commissae est, quos voluit Deus in Ecclesia sua esse medicos animarum' (M. 12. 1369 c). — d) Ceterum, quod inculcat Origenes de quaerendo et seli-

⁷⁰Inter alios *K. Holi*, *Enthusiasmus und Bussgewalt beim griechischen Monchtum*, Leipzig, 1898, p. 237, et *O. D. Watkins*, *A. History of Penance*, v. 1, London, 1920, p. 139.

⁷¹*Galtier*, in *Diet. Apol. de la Foi Cath.*, art. Pénitence, col. 1805: "Il est difficile, semble-t-il, d'exprimer avec plus de netteté la nécessité de la confession, de la confession secrète."

gendo sibi prudente peritoeque medico, id explicatur tum per se, ex natura rei, tum per opinionem cui videtur non parum induisisse de connexionem inter efficacitatem rituum ac ministrorum dignitatem personalem; cf. v.gr. in *Lev. hom.* VI. 6; *de Oratione* 28; in *Mt Comment.* 12 (M. 12. 473 B; 11. 528; 13. 1013-1015).⁷²

In Lev., hom. 2, 4 (cit. in tom. 1, p. 111). Hic textus difficultatem quandam facit, eo quod sacramentalis confessio enumeretur inter septem modos obtinendi peccatorum remissionem; at de hoc dicitur infra in resp. ad obj. 4.

Ibid., hom. 3, n. 4:³ “Audi quid legis ordo praecipiat; ‘Si peccaverit’, inquit, ‘unum aliquid de istis, pronuntiet peccatum quod peccavit’ [Lev. 5, 5]. Est aliquod in hoc mirabile secretum, quod *jubet pronuntiare peccatum*. Etenim omni genere pronuntianda sunt, et in publicum proferenda cuncta quae gerimus. Si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri: proferri autem ab illo qui et accusator peccati est et incentor. Ipse enim nunc nos ut peccemus instigat, ipse etiam cum peccaverimus accusat. Si ergo in vita praeveniamus eum, et ipsi nostri accusatores simus, nequitiam diaboli inimici nostri et accusatoris effugimus. . . Vide ergo quia pronuntiare peccatum remissionem peccati meretur. Praeventus enim diabolus in accusatione, ultra nos accusare non poterit; et si ipsi nostri simus accusatores, proficit nobis ad salutem; si vero expectemus ut a diabolo accusemur, accusatio illa cedit nobis ad poenam” (M.G. 12, 429).

SAEC. IV-V USQUE AD LEONEM M. abundant insignia testimonia.

LACTANTIUS, Div. inst. (a. 305-310), 4, 17: “Haec est cordis circumcisio, de qua prophetae loquuntur, quam Deus a carne mortali ad animam transtulit, quae sola mansura est. Volens enim vitae ac saluti nostrae pro aeterna sua pietate consulere, poenitentiam nobis in illa circumcisione proposuit, ut si cor nudaverimus, id est, si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus, veniam consequamur; quae contumacibus et admissa celantibus denegatur ab eo qui non faciem, sicut homo, sed intima et arcana pectoris intuetur” (M.L. 6, 501).

Ibid. 4, 30: “Sola igitur catholica Ecclesia est, quae verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc domicilium fidei, hoc templum Dei,

⁷²De Paenitentia, thcs. 28, n. 422, Parisiis, 1931, p. 320 sq.

³De hoc loco, comparato cum In Psal., hom. 2, 6, ait *Galtier*: “Une autre de ses homélies affirme d'ailleurs plus nettement encore, s'il est possible, cette nécessité absolue de la confession. Elle est le seul moyen de prévenir le témoignage accusateur du démon et la publication de nos fautes au jour du jugement” (Diet. Apol. de la Foi Cath., art. Pénitence, col. 1807).

quo si quis non intraverit, vel a quo si quis exiverit, a spe vitae ac salutis aeternae alienus est. . . Sed tamen quia singuli quique coetus haereticorum se potissimum Christianos, et suam esse Catholicam Ecclesiam putant, *sciendum est illam esse neram, in qua est confessio et poenitentia*, quae peccata et vulnera, quibus subjecta est imbecillitas carnis, salubriter curat” (M.L. 6, 543 sq.).

APHRAATES († circa medium saec. 4), Demonstr. 7 (de poenitentibus), 2. 3. 4. 8. 11 : “Omnibus doloribus sunt medicamenta, quibus sanentur, modo prudens medicus eos noverit. Hi autem qui in certamine nostro vulnerantur, pro remedio habent paenitentiam, quo vulneribus suis imposito, sanantur. O vos, medici, discipuli sapientis Medici nostri! remedium istud adsumite, quo aegrotantium plagas curetis. . . Qui a Satana percussus fuit, non debet pudere delictum suum confiteri, illudque relinquere, et paenitentiam in remedium postulare. Qui vulnus suum prodere erubescit, gangraena corripietur, totumque corpus damno inficiet; quem autem non pudet vulnus manifestare, sanabitur et ad praelium iterum descendet, dum ille qui gangraenam concepit, nec sanitati restitui, neque armaturam quam deposuit iterum poterit induere. Ita prorsus ei qui in agone nostro superatus est, *haec superest via* sanitatem recipiendi, ut scilicet dicat: Peccavi; et *paenitentiam postulet*. . . Vos igitur, medici, qui insignis Medici nostri estis discipuli, *non debetis medicinam iis denegare quibus curatione opus est. Quicumque vobis suum vulnus detexerit, ei remedium imponite poenitentiae*; eum autem qui infirmitatem suam manifestare erubuerit, ne hanc a vobis abscondat adhortamini; cumque ipsam vobis revelaverit, nolite eam publicare, ne propter illum ab inimicis et ab iis qui nos oderunt, innocentes in culpa esse indicentur. . .

“Rursus vos adhortor, qui vulnerati fuistis, ne vos pudeat dicere: In pugna lapsi sumus. Medicamentum nulla mercede accipite, convertimini et vivite, nedum morte occumbatis. Vobis autem, medici, id memoriae refero, quod in Scripturis sapientis nostri Medici legitur, paenitentiam scilicet ab eo non inhiberi. . . *Audite et vos qui claves portarum caeli tenetis, et fores aperite poenitentibus*; auscultate quid beatus Apostolus dicat: ‘Si quis vestrum delicto laboraverit, vos qui spiritales estis, instaurate eum in spiritu lenitatis, et cauti estote, ne et vos tentemini’” (Patrologia Syriaca, Graffin, 315-330).

HILARIUS PICT, (circa 315-366), In Matth., cap. 18, n. S, cit. in tom. 1, p. 117 sq. Cf. n. 10, supra cit. (p. 385 sq.).

EPIIREM (circa 306-373), De poenitentia, sermo: “Dic primus peccata tua ut iustificeris, ait Deus. Tantam indulgentiam in crudelitatem convertis, o haeretice? A verbis incohat poenitentiae principium;

quoniam *quae verbo fit confessio initium poenitentiae est*; propterea et salutis initia dantur publicano, nec perfecte ipsum debitis liberarunt, quia nondum perfecte poenitentiam fecerat. Disce Dei rigorem et accuratam exactionem et intellege poenitentiae utilitatem. Pro actionis ratione mercedem tribuit. Verbo confessus est et ad efficacis poenitentiae profectum receptus est” (apud Rouët de Journal, *Enchir. Patrist.*, 744).

Ad poenit. Paraenesis, 19: “O quanti gemitus futuri sunt, quando omnia quae in deliciis habuimus nos plane deserent, et unusquisque nudus stabit ad iudicium mox ducendus! Vae illi misero qui similis mei sua exaggeravit crimina, *qui peccata commisit et celavit*, ne heic dedecus sustineret, ac propterea illic in die iudicii digito monstrabitur ac per ora hominum traducetur” (*Opera Syr. Lat.*, t. 3, p. 448).

BASILIUS' (circa 330-379), *Comm. in Isaiam*, c. 9, n. 230, scribit: “Si peccatum detexerimus per confessionem, effecimus ipsum ceu gramen aridum, et dignum, quod ab igne purgante devoretur... Nisi peccatum nostrum fiat sicut gramen aridum, non devorabitur ab igne, neque succendetur” (M.G. 30, 522). Hanc autem confessionem intelligit ecclesiasticam, nam paulo infra (n. 244) loquitur de praepositis Ecclesiae administrantibus poenitentiam: “Indicari [in Is. 10, 19] eos qui Ecclesiae praeficiuntur, negaverit nemo, eo quod vitam degant in innocentia et integritate, et quod peccata occulta quorum nullus est testis nisi is qui abditos cujusque recessus scrutatur, sibi a peccatoribus concredantur. Hic tales est inscripturus, qui fuerint veluti per peccatum oblitterati ac deleti, eos iterum scribit [in libro vitae]. Qui fugerint incendium, receperintque expurgationem poenitentia partam quasi ignem, tales is qui inhaerentem malorum materiam absumit, conscribit” (ibid. 547).

Regulae brevius tractatae, 229: “Servanda est ratio eadem in peccatorum confessione, quae in detegendis corporis morbis adhibetur. Quemadmodum igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines, neque quibusvis, sed iis qui horum curandorum periti sunt: ita fieri quoque debet peccatorum confessio, coram iis qui curare haec possint, prout scriptum est: Vos qui fortes estis, infirmitates debilium portate; hoc est, cura ac diligentia vestra tollite” (M.G. 31, 1235).

Ibid., 288: “Qui confiteri vult peccata sua, debetne confiteri omnibus, et quibuslibet, aut quibus? Responsio. . . Peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est. Sic enim et qui olim poenitentiam egerunt, coram sanctis fecisse comperiuntur. Scriptum est enim, in Evangelio quidem, quod peccata sua

“ Cf. .4. Lagarde, La confession dans saint Basile, in *Revue d'hist. et de littér. ecclés.*, 1922, p. 534 sqq.

Joanni Baptistae confitebantur; in Actis vero, apostolis ipsis, a quibus etiam baptizabantur cuncti” (M.G. 31, 1283-1286).

CHRYSTOMUS (a. 344-407). Ejus sententia specialiter exponitur infra (in resp. ad obj. 7), nam adversarii dicunt ipsum ignorasse sacramentalem et privatam confessionem atque ex ejus silentio arguunt contra istius necessitatem.

ASTERIUS AMASENUS (circa 400), Horn. 13: “Explora celeriter et diligenter animadvertite morbum, quo affectus es. . . Ostende mihi amaras atque uberes lacrymas tuas, ut meas ego quoque commisceam. Afflictionis participem et socium sume sacerdotem, ut patrem. Quis enim tam falso nominatur Pater, aut tam duro atque adamantino animo praeditus est, qui non filiis moerentibus doleat, et gaudentibus laetetur? Sacerdos ita tristatur ob peccatum illius, quem propter religionem habet loco filii, ut Jacob visa tunica Joseph. . . Quamobrem major tibi in eo fiducia sit, qui te in Deo genuit, quam in illis, a quibus corpore procreatus es. Audacter *ostende illi quae sunt recondita*. Animi arcana tanquam occulta vulnera medico retege. *Ipse et honoris, et valetudinis tuae rationem habebit*” (M.G. 40, 370).

PACIANUS († circa 390), Paraenesis ad poenitentiam, 2. 6. 8: “De his fidelibus dicam qui remedium suum erubescences male verecundi sint, et inquinato corpore ac polluta mente communicant. . . De his [etiam] erit sermo, qui confessis bene apertisque criminibus remedia poenitentiae, actusque ipsos exomologesis administrandae, aut nesciunt aut recusant. Postremo illud apertissimum enitemus ostendere, quae poena sit aut non agentibus poenitentiam, aut etiam negligentibus. atque ideo in vulnere suo ac tumore morientibus. . . Ergo (inquit aliquis) perituri sumus? et ubi misericors Deus . . . ? Moriemurne in peccatis nostris? *Et quid jacies tu sacerdos?* Quibus emolumentis tot Ecclesiae detrimenta pensabis? Accipite remedium si desperare coepistis, si miseros vos agnoscitis, si timetis [i.e. accedite ad confessionem in contritione et sinceritate]. . .

“Ecce. . . Apostolus ad sacerdotem: ‘Manus cito nulli imponas, nec communices peccatis alienis’ (I Tim. V, 22). *Quid jacies, tu qui decipis sacerdotem?* Qui aut ignorantem fallis, aut non ad plenum scientem probandi difficultate confundis? Rogo ergo vos, fratres, etiam pro periculo meo, per illum Dominum quem occulta non fallunt, desinite vulneratam tegere conscientiam. Prudentes aegri medicos non verentur, ne in occultis quidem corporum partibus etiam secaturis, etiam perusturos. . . Peccator timebit? Peccator erubescet, perpetuam vitam praesenti pudore mercari? et offerenti manus Domino, vulnera male tecta subducat? Et habet aliquid quod in illo erubescat, qui Dominum

laesit? . . . Quod si fratrum oculos erubescitis, consortes casuum vestrorum timere nolite. Nullum corpus membrorum suorum vexatione laetatur; pariter dolet, et ad remedium collaborat. *In uno et altero, Ecclesia est; in Ecclesia vero, Christus.* Atque ideo qui fratribus peccata sua non tacet, Ecclesiae lacrymis adjutus Christi precibus absolvitur” (M.L. 13, 1083-1086).

AMBROSIUS (circa 340-397), *De Poenit.*, 2, 9, 86: “Plerique futuri supplicii metu peccatorum suorum conscii, poenitentiam petunt, et cum acceperint, publicae supplicationis revocantur pudore. Hi videntur malorum petiisse poenitentiam agere bonorum” (M.L. 16, 539).

Ibid. 2, 10, 91: “An quisquam ferat ut erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominem? et pudeat te Deo supplicare, quem non lates; cum te non pudeat peccata tua, homini, quem lateas, confiteri? An testes precationis et conscios refugis, cum si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres, ut dignentur intervenire; ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios afferas culpaе adhuc ignaros, paternae etiam veniae precatores? Hoc ergo in Ecclesia facere fastidis, ut Deo supplices, ut patrocinium tibi ad obsecrandum sanctae plebis requiras; ubi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri, cum omnes simus peccatores: ubi ille laudabilior, qui humilior, ille justior, qui sibi abjectior” (M.L. 16, 518 sq.).

Ibid. 2, 3, 19: “Ergo evidentissime Domini praedicatione mandatum est etiam gravissimi criminis reis, si ex toto corde, et manifesta confessione peccati poenitentiam gerant, sacramenti coelestis refundendam gratiam” (M.L. 16, 501).

Ibid. 2, 6, 40: “Memor esto, ut scias donatum esse peccatum; ne glorieris quasi innocens, ne te justificando, plus ingraves: sed si vis justificari, fatere delictum tuum. *Solvit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum*” (M.L. 16, 507).

Ibid. 2, 7, 52: “Fleamus igitur ad tempus, ut exsulemus in aeternum. Timeamus Dominum, praeveniamus eum confitendo peccata nostra, corrigamus lapsus nostros, emendemus errorem” (M.L. 16, 510).

Ibid. 2, 7, 66: “Ostende igitur medico vulnus tuum, ut sanari possis. Etsi non monstraveris, novit: sed a te expetit audire vocem tuam. Absterge lacrymis cicatrices tuas. Sic peccatum mulier illa in Evangelio {*Matth.* IX, 22), fetoremque sui erroris abstersit, sic culpam diluit: cum Jesu pedes lacrymis lavat” (M.L. 16, 513).

Epist. 67 {*ad Simplicianum*), 4-14: “Nihil peccare solius est Dei: emendare sapientis est, et corrigere erratum, et poenitentiam gerere peccati. Id tamen est difficile in hac vita hominum. Quid enim tam

rarum, quam ut invenias virum qui seipsum coarguat, et factum condemnet suum? Rara itaque confessio de peccato, rara poenitentia, rara in hominibus verbi ejus assertio. Repugnat enim natura, repugnat verecundia: natura, quia omnes sub peccato; et qui carnem gerit, culpa obnoxius est. Ergo repugnat natura carnis et illecebra saeculi innocentiae integritatique. Repugnat etiam verecundia; quia erubescit unusquisque propriam culpam fateri, dum praesentia magis, quam futura cogitat. . .

“Dicit Moyses [Lev. 10, 16 sq.] devorandam fuisse poenitentiam in sanctis sanctorum, sacerdotes quasi segniores increpat. Respondit Aaron providum debere esse *judicium sacerdotale*, nec facile malesanae conscientiae committendum id muneris; ne fiat error priore deterior. Vase enim fetido vel oleum vel vinum facile corrumpitur ac deterioratur. Quomodo autem poterat, ubi ignis alienus erat, peccatum exuri; et hoc sub conspectu Domini, cui et occulta sunt cognita? Numquid potest placere Domino, si quis cum adhuc versetur in iniquitatibus, et injustitiam corde inclusam teneat, dicat se agere poenitentiam? Simile est ac si quis aeger se sanum simulet, magis aegrotabit: quia nihil ei prodesse potest simulatio sanitatis; cum verbo adumbretur, non ullo fulciatur virtutis subsidio. . .

“Hanc ergo *culpam sacerdotes non aujerunt*, neque peccatum ejus, qui in dolo se offert, et adhuc in studio delinquendi est. Non enim possunt epulari in eo, quod plenum fraudis, et serpentis interius cicatricis est; *cibus enim sacerdotis est in peccatorum remissione*. . . Non placebit . . . Domino, si manducet sacerdos sacrificium, in quod fraus sit oblationis, non sedulae confessionis sinceritas” (M.L. 16, 1281-1284).

Inepte obiciunt adversarii apud Ambrosium agi de sola confessione Deo facta. Contrarium patet ex ipsis verbis De Poenit. 2, 9, 86 coli, cum 2, 10, 91, et Epist. 67 (modo cit.); item ex eo quod, juxta S. Doctorem, peccatores “poenitentiam petunt, poscunt, accipiunt”, i.e. a sacerdotibus (cf. De Poenit. 2, 9, 86 sq.); item ex tota ejus doctrina de potestate clavium et de necessario recursum ad ipsam ad peccatorum remissionem consequendam (cf. In Psal. 38, 37 sq., cit. in p. 386; De Poenit. 1, 16, 90, cit. ibid.; De Poenit. 2, 7, 56, cit. in p. 383 sq.).

PAULINUS (Ambrosii notarius), Vita Ambrosii, 39, ipsius magistri mentem et consuetudinem tradens, loquitur de confessione apud sacerdotes, quam necessariam supponit: “Erat etiam gaudens cum gaudentibus, et flens cum flentibus (*Rom. xii, 15*); siquidem quotiescumque illi aliquis *ob percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset*, ita flebat, ut et illum flere compelleret; videbatur enim sibi cum jacente jacere. Causas autem criminum quae illi confitebatur, loquebatur; bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut inter-

cessores apud Deum magis sint, quam accusatores apud homines. Nam et secundum Apostolum (*II Cor.*, ii, 8), circa huiusmodi hominem confirmando charitas est; quia ipse sui accusator est, nec expectat accusatorem, sed praevenit” (M.L. 14, 40).

HIERONYMUS (circa a. 342-419), In Matth., 3, 16, 19, cit. in tom. 1, p. 119.

In Eccl., cap. 10: “Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et nullo conscio, eum peccati veneno infecerit; si tacuerit qui percussus est, et non egerit poenitentiam, nec vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri, magister et frater, qui linguam habent ad curandum, facile ei prodesse non poterunt. Si enim erubescat aegrotus, vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat” (M.L. 23, 1096).

AUGUSTINUS (a. 354-430), Enchir. 65, cit. in tom. 1, p. 120.

Serm. 295, 2 sq. cit. ibid.: “Ut peccati confessio foris exeat”.

Serm. 352, cit. ibid., p. 121 sq.: “Implevit Dominus misericordiae suae bonum, perducere ad confessionem mortuum latentem, putentem; jam caetera implet Ecclesiae ministerium”.

In Psal. 101, 2 pars, 3, supra cit. in p. 384: “Cum audis hominem confitendo proferre conscientiam, jam de sepulchro eductus est. . . Per Ecclesiam dari solutio peccatorum potest”.

Serm. 392, 3, 3: “Nemo sibi dicat, Occulte ago, apud Deum ago: novit Deus qui mihi ignoscat, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est, *Çhiae solveritis in terra, soluta erunt in coelo* (Matth. XVIII, 18)? Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei? frustra-mus Evangelium, frustramus verba Christi?” (M.L. 39, 1711).

INNOCENTIUS I (407-417), Epist. ad Exuperium, cit. in p. 362 et Epist. ad Decentium, cit. in tom. 1, p. 122.

CAELESTINUS I (422-432), Epist. “Cuperemus”, cit. in p. 362 sq.

LEO I (440-461), Epist. 10. 108 et 168, citatae in p. 363 sq., tam clare de confessionis usu et necessitate loquitur, ut adversarii Liberales ex ipso repetant aequivalentem institutionem confessionis ejusque facultativam substitutionem antiquae poenitentiae publicae, ut supra dictum est (p. 358).

INDE .1 SAEC. V AD XIII, i.e. A LEONE I AD INNOCENTIUM III, abundantissima et clara succedunt documenta; propterea plures theologi ab illis proponendis abstinere et tantum ad saec. 5 suum argumentum protrahunt. Juvet tamen quaedam posteriora documenta afferre, tum quia scopus theologiae positivae non est mere apologeticus et negativus, tum etiam quia id non parum confert ad totaliter evacuandam objectionem adversariorum, qua affirmant persuasionem necessitatis confessionis nonnisi lento processu efformatam esse, nec fuisse generalem ac determinatam nisi tempore Innocentii III, quando universali lege sancita est.

SOZOMENUS, scholasticus consLantinopolitanus, Hist, eccles. (circa a 450). 7, 16, infra cit., in obj. 6 (p. 433 sq.).

EUCHERIUS LUGDUNENSIS (φ circa 450), Hom. 8. Ad monachos: Sed quid in nobis medicinam paenitentiae quaero? utinam interdum post speratam veniam non poeniteatur! utinam non poeniteret humiliari, quos non poenitet praeveniri! Respondeat mihi illa anima quae peccatum suum confusione mortifera in conspectu fratrum sic agnoscere erubuit, quomodo vitare debuisset, quid faciet cum ante tribunal divinum, cum ante coelestis militiae fuerit praesentata consesum? Cum hinc atque inde quasi quibusdam vehementissimis testibus urgeri coeperit, veteribus circumdata malis, quae per humilitatis et compunctionis remedium curare noluit, dum licebat, quae praepositis subtrahendo atque celando aeterno examini atque aeterno judici integra reservavit” (M.L. 50, 852).

PSEUDO-AMBROSIUS, De Poenit. 3: “Vult ergo te magis nosse quid agatur in te, ut cum exponis medico vitium tuum, necessarium tibi propinet antidotum; tunc enim poteris perfectum consequi beneficium medicinae, si non celes medico tuae vulnera conscientiae. Caeterum qualiter curandus eris, qui ea quae sunt in absconsa non pandis? Opinor enim, nisi interpelletur medicus, non curatur aegrotus” (ML. 17, 1062).

SIDONIUS APOLLINARIS, claromontanus episc. (ψ circa 489), Epist. 4, 14: “Si videtur humilitas nostrae professionis habenda contemptui, qui Christo res humanas vitasque medicaturo putrium conscientiarum cultro squalens ulcus aperimus: quod et in nostri ordinis viris etsi aliquid de negligentia fetet, nihil jam tamen de superbia tumet: noveris volo, non ut est apud praesulem fori, sic esse apud iudicem mundi. Namque ut is qui propria vobis non tacuerit flagitia, damnatur; ita nobiscum qui eadem Deo fuerit confessus, absolvitur” (M.L. 58, 520).

JULIANUS POMERIUS, presbyter arelatensis (circa finem saec. 5), De vita contemplativa 2, 7: “Cum . . . nobis fratres quilibet nostri peccata sua. tanquam medicis, vulnera quibus urgentur, aperiunt; operam dare debemus ut quantocius ad sanitatem, Deo auctore, perveniant, ne in pejus dissimulata curatione proficiant. . . Illi quorum peccata humanam notitiam latent, nec ab ipsis confessa nec ab aliis publicata; si ea confiteri aut emendare noluerint. Deum, quem habent testem, ipsum habituri sunt et ultorem. Et quid eis prodest humanum vitare iudicium, cum, si in malo suo permanserint, ituri sint in aeternum, Deo retribuente, supplicium?” (M.L. 59, 451).

GREGORJUS M. (540-604), Horn, in Evang., 26. 4-6. cit. in tom. 1, p. 126.

ISIDORUS HISP. (ψ 636), *Etym.* 6, 19, 78: “Confessio . . . erroris professio est desinendi; desinendum ergo a peccatis, dum confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur; caeterum *extra veniam est qui peccatum cognoscit, nec cognitum confitetur*” (M.L., 82, 259).

De ecclcs. officiis, 2. 17, 5 sq.: “Poenitentiae autem remedium Ecclesia catholica in spe indulgentiae fidenter alligat exercendum. Et post unum baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum sollicitè prohibet iterandum, medicinali remedio poenitentiae subrogat adiuventum. Cujus remedii egere se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanae fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: horum duntaxat dignitate servata, ita ut a sacerdotibus et Levitis, Deo tantum teste, fiat; a cacteris vero, antestante coram Deo solemniter sacerdote, ut hoc tegat fructuosa confessio quod temerarius appetitus aut ignorantiae notatur contraxisse neglectus. Ut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyrium nulli peccata credimus imputari, ita per poenitentiae compunctionem fructuosam universa fateamur deleri peccata. Lacrymae enim poenitendum apud Deum pro baptismate reputantur. Unde quamlibet magna sint delicta, quamvis gravia, non tamen est in illis Dei misericordia desperanda” (M.L. S3, S02sq.).

CONC. CABILLONENSE a. 639-654, cit. in p. 364.

THEODORUS CANTUARIENSIS (f 690), in *Capitulis collectis ex fragmentis*, cap. 35, statuit de poenitentia privata: “Confessio Deo soli, si necesse est, agi licet” (M.L. 99, 955).

In ipso antiquissimo *Poenitentiali*, caput 14 “De reconciliatione”, haec habet: “Romani reconciliant hominem intra absidem, Graeci nolunt. Reconciliatio poenitentium in coena Domini tantum est ab episcopo, et consummata poenitentia. Si vero episcopo difficile sit, presbytero potest necessitatis causa praebere potestatem, ut impleat. *Reconciliatio in hac provincia non est, quia et publica poenitentia non est*” (M.L. 99, 936).

Ibidem, in *Capitulis* describitur modus publicae poenitentiae: “Capitulum XI. *De poenitentibus*. Ut in capite jejunii omnes publice poenitentes in civitate veniant ante fores ecclesiae nudis pedibus, et cilicio induti episcopo suo se repraesentent. In capite Quadragesimae omnes poenitentes, qui publicam suscipiunt aut susceperunt poenitentiam, ante fores ecclesiae se repraesentent episcopo sacco induti, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu et vultu proclamantes. Ibi adesse debent archipresbyteri parochiarum, id est, presbyteri poenitentium qui eorum conversationem diligenter inspicere debent, et secundum modum culpae poenitentiam per praefixos gradus injungant. Post haec in ecclesiam eos introducat, et cum omni clero septem poenitentiales psalmos in terram prostratus cum lacrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens ab oratione, juxta quod canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat. Deinde cilicio capita eorum cooperiat, et cum gemitu et crebris suspiriis eis denuntiet, quod sicut Adam projectus est de paradiso, ita et ipsi pro peccatis ab ecclesia abjiciuntur. Post haec jubeat ministris, ut eos extra januam ecclesiae expellant. Clerus vero prosequitur eos cum responsorio: *In sudore vultus tui*, etc. Ut videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non parvipendat poenitentiam. In sacra autem Domini coena rursus ab eorum presbyteris ecclesiae luminibus repraesententur.

“Capitulum XII. *De admonitione principalium vitiorum, et eorum speciebus*. Nunc tibi octo principalia peccata explicabo. Si in illis te percussus, tactus, vulneratus sentis, vide ne mihi celes, id est, superbiam, vanam gloriam, invidiam, iram, tristitiam, avaritiam, ventris ingluviem, luxuriam. Ex quibus si te culpabilem recognoscis, poenitentiam suscipe. Nam ex his omnia vitia oriuntur. De superbia, quae initium omnis peccati est et regina omnium malorum, nascitur inobedientia, praesumptio, et pertinacia, contentiones, haereses, arrogantia. De invidia nascitur...

“Capitulum XIII. *De virtutibus, quibus eadem vitia superari possunt; et de conclusione poenitentiae*. Ergo si superbus fuisti usque modo, humilia teipsum in conspectu Dei. Si vanam gloriam dilexisti, cogita ne propter transitoriam laudem aeternam perdas mercedem. . . . Postquam de his factis confessus fuit, tunc dicat sacerdos: Recognoscis te esse culpabilem de omnibus peccatis tuis, quae post baptismum sciendo vel nesciendo recordaris, in verbo aut in opere, aut cogitatione contra mandatum Dei egisse? — *Resp.* Facio.

“*Interr.* Promittis te de praeteritis culpis emendare, et omnes adinventiones diaboli abrenuntiare? — *Resp.* Promitto.

“*Interr.* Habes fidem confessam et peccata confessa Deo et sacerdoti suo, ut remittantur tibi peccata tua? Credis hoc? — *Resp.* Credo.

“*Interr.* Habes in voluntate tua, quod egisti contra mandata Dei hoc emendare? — *Resp.* Habeo.

“*Interr.* Unde confessus fuisti, vis poenitentiam suscipere, et illam bene custodire, et omnes adinventiones diaboli abrenuntiare, et sanctam Trinitatem credere? — *Resp.* Volo.

“Tunc prosternat se poenitens in terram, et cum lacrymis dicat: Et in his et in aliis quibuscunque humana fragilitas contra Dominum et creatorem suum aut cogitando, aut loquendo, aut operando, aut delectando, aut concupiscendo peccare potest, in omnibus me peccasse et reum in conspectu Dei super omnes homines esse

cognosco et confiteor. Humiliter etiam te, sacerdos Dei, exposco ut intercedas pro me et peccatis meis ad Dominum et creatorem nostrum, quatenus de his et de omnibus sceleribus meis veniam et indulgentiam consequi merear.

“*Oratio.* Tunc sacerdos dicat: Misereatur tibi Christus Filius Dei; donet tibi Deus veram poenitentiam facere, fidem rectam, spem certam, charitatem perfectam, veram humilitatem et sapientiam, sobrietatem et tolerantiam, bonum finem et perseverantiam bonam. Indulgeat tibi Deus omnia peccata tua praeterita, praesentia, et futura. Illuminet te Spiritus sanctus, sensum tuum dirigat, animam tuam salvet, cogitationes sanctas tibi inspiret, ad vitam aeternam te perducatur” (M.L. 99. 940-942).

GREGORIUS II (715-731), supra cit. in p. 364 sq.

EGBERTUS EBORACENSIS episc. (732-767), *Poenitentiale*, praefatio: “Cum quis ad poenitentiam suam abit, tunc cum maximo timore Dei et humilitate coram ipso se extendat; et oret flente voce, ut eum poenitentiam facere doceat omnium eorum delictorum quae adversus Dei voluntatem fecerit; et confiteatur illi malefacta sua, ut sacerdos sciat quam poenitentiam ipsi imponere debeat. Tunc sacerdos eum interroget, quamnam fidem in Deum habeat; et ipsum vario modo exhortetur ad animae suae necessitatem, et admoneat, ac ita dicat: Credisne in Deum omnipotentem, et in Filium, et in Spiritum sanctum? Credisne quod omnes homines a mortuis resurgent in die iudicii? Num te poenitet omnium eorum quae tu malefecisti, dixisti, et cogitavisti? Visne remittere omnibus iis qui unquam in te peccaverunt? Si dixerit Volo, tunc ei dicat: Deus omnipotens tui misereatur, et mihi concedat quod debeo. Jejuna quolibet die hoc tempore quadragesimali ad Nonam, et abstine ab albo; et cave tibi ab octo capitalibus vitiis, ne ea committas; quae sunt homicidium, et furtum, et perjuria, et avaritia, et injustus concubitus, et luxuria, et detractio, et falsum testimonium; et observa duodecim quadragesimae dies, qui quovis anno occurrunt, et cave tibi a sacrificio barbaro, et veneficio, et concubitu cum virgine, et biloquio, et superbia, et ambitione aliorum hominum possessionis: cave tibi ab his omnibus, et dilige Dominum tuum cum toto animo, et cum omni virtute, et omnibus viribus, et toto corde intimo firmiter; et esto benignus erga pauperes, et mansuetus, et eleemosynas distribuens, et diligenter ecclesiam visitans, et diligenter decimas dans Ecclesiae Dei, ac pauperibus: tunc Deus tibi benevolus, et beneficus, et misericors erit, et tu regnabis cum ipso in saecula saeculorum absque fine, si ita feceris; et oro te, ut mihi dicas omnia quae unquam malefecisti, quoniam tibi expedit pudefieri nunc hic coram me solo misero, quam deinde coram Deo in magno iudicio, ubi coelicolae, et terricolae, et inferi omnes congregati” (M.L. 89, 401 sq.).

BEDA (f 735), *In Jacobi epist.*, cap. 5: “‘Et si in peccatis sit, dimittentur ei’. Multi propter peccata in anima facta, infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde apostolus Corinthiis, qui corpus Domini percipere indigne soliti erant, ait: ‘Ideo inter vos multi et infirmi et imbecilles sunt, et dormiunt multi’ (I Cor. XI). Si ergo infirmi in peccatis sint, et haec presbyteris Ecclesiae confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare satagerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis peccata queunt dimitti. Unde recte subjungitur;

“‘Confitemini ergo alterutrum peccata vestra’, etc. In hac autem sententia, illa debet esse discretio, ut quotidiana leviaeque peccata alterutrum coaequalibus confiteamur. eorumque quotidiana credamus oratione salvari. Porro gravioris leprae immunditiam juxta legem sacerdoti pandamus, atque ad ejus arbitrium qualiter et quanto tempore jusscrit purificare curemus” (M.L. 93, 39 sq.).

CHIRODEGANGUS METENSIS episc. (742-766), *Regula canonicorum*, 32 (Ordo ad poenitentiam accipiendam et confessionem faciendam): “Haec est oratio poenitentiae et confessionis nostrae, quae coram Deo et sacerdotibus ejus a nobis pariter agenda sunt, id est, in unoquoque anno tribus vicibus, id est in tribus Quadragesimis populus fidelis suam confessionem suo sacerdoti faciat, et qui plus

fecerit, melius facit. Monachi in unoquoque Sabbato confessionem faciant, cum bona voluntate, episcopo aut priori suo. Quando volueris confessionem facere peccatorum tuorum, viriliter age. et noli erubescere, quia inde venit indulgentia; et sine confessione non est indulgentia. . .

“Postquam confessus fuerit sua peccata, si vult dimittere ea, [tu, sacerdos,] da ei poenitentiam, et si non vult, non da ei poenitentiam, quia non potes; et si vult dimittere ipsa peccata, fac ei confiteri ea, et ad ultimum dicere: Multa sunt peccata mea in factis, in verbis, in cogitationibus; tunc da illi poenitentiam canonice mensuratam; et postea effunde super eum orationes et preces.

“Cavendum est utique ne hi qui in gravibus peccatis incidunt, et hi qui in levioribus quibusdam delinquant, aequaliter judicentur, sed secundum morbum adhibenda est medicina” (M.L. 89, 1072 sq.).

ALCUINUS (j. 804), Epist. 112: “Nos quoque mutuo charitatis officio vestrae sanctitati aliquantulas piae admonitionis litterulas dirigere curavimus, propter quasdam consuetudines, quae vestris inoluisse feruntur regionibus. *Dicitur vero neminem ex laicis suam velle confessionem sacerdotibus dare*, quos a Deo Christo cum sanctis apostolis ligandi solvendique potestatem accepisse credimus (Matth. XVI, 19, et XVIII, 18). Quid solvit sacerdotalis potestas, si vincula non considerat ligati? Cessabunt opera medici, si vulnera non ostendunt aegroti. Si vulnera corporis camalis medici manus expectant, quanto magis vulnera animae spiritalis medici solatia deprecant? Deo vis, o homo, confiteri, quem nolens volens latere non poteris: Ecclesiae Christi, in qua peccasti, satisfacere negligis. Cur ipse Christus leprosum, quem mundavit, sacerdotibus se jussit ostendere (Matth. VIII, 4)? Cur Lazarum quatrduanum resuscitatum alios solvere jussit (Joan. XI, 44)? Nunquid non fasciamenta mortui eodem verbo solvere poterat, quo mortuum vitae redditum de sepulcro prodire jussit? Cur interrogavit caecos ad se clamantes, ‘quid voluissent’ (Matth. XX, 32)? An ignorare cordis eorum voluntatem potuit, qui optatum lumen oculis illorum reddere valuit? Forte si Deum latere, sicut hominem potuisses, nec Deo plus quam homini confiteri voluisses. Superbiae hoc genus esse videtur sacerdotem judicem despiciere” (M.L. 100, 337 sq.).

CONC. CABILLONENSE a. 813, cit. in p. 365.

THEODULPHUS AURELIANENSIS episc. (ψ 821), *Capitula* ad presbyteros parochiae suae, 45: “Digne praedicate populo, ut confessionem faciant peccatorum suorum et poenitentiam accipiant qualiter a Deo remissionem habere non possunt delictorum suorum, nisi puram faciant confessionem et poenitentiam justam, et abstineant se a peccatis quae ante fecerunt, quia haec est vera poenitentia et certissima indulgentia, ut iterum eadem non faciat homo delicta pro quibus veniam poposcit. . . Praedicate illis de futuro iudicio, de poenis impiorum perpetuis, confessionem et poenitentiam facere de peccatis suis, vel eadem dimittere peccata. Nominate illa peccata quae beatus Paulus doctor gentium enumeravit . . . (I Cor. vi. 9); qui vero haec vel his similia agunt, si confiteri et poenitentiam agere negligunt, aeternis tormentis et flammis cum diabolo condemnabuntur” (M.L. 105, 206 sq.).

JONAS AURELIANENSIS episc. (f 844), *De institutione laicali*, 1, 15: “Fideles . . . peccata sua sacerdotibus confitentur, quoniam illis potestas est a Domino collata ligandi atque solvendi. Ad quorum etiam iudicium, poenitentiae tempora subeunt. Quod vero poenitentia prolixitate temporis non sit pensanda, sed contritione cordis, poenitentia David et caeterorum sanctorum poenitentium in promptu est. Quamquam autem peccata sua quispiam sacerdoti confiteatur, et ad ejus consilium tempora poenitentiae peragat, in oratione tamen Deo, quem sibi peccando iratum fecit, peccata sua confiteri, et ab eo contrito corde et lacrymosis suspiriis veniam sibi deprecari debet. . . Praemissa . . . saluberrima [Scripturae] testimonia indicant quod, excepta confessione, quae sacerdotibus absque cunctatione fieri debeat, unicuique in oratione Deo sua jugiter sint confitenda peccata, et gemitibus

et lacrymis abluenda. *Si quis autem curiose scire voluerit, ubi in Novo Testamento legatur quod peccatores sacerdotibus confessionem peccatorum suorum facere debeant*, audiant quod secundum Marci evangelistae testimonium, qui a Joanne baptizabantur, peccata sua confitebantur (*Marc. xv*). Audiant autem quod, praedicante Paulo Ephesiis, ‘Multi credentium veniebant, confitentes et annuntiantes actus suos’ (*Act. xix, 18*). Et in Epistola Joannis apostoli: ‘Si autem confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata’ (*I Joan i, 9*). Item in Epistola Jacobi apostoli: ‘Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini’ (*Jac. v, 16*)” (M.L. 106, 151 sq.).

REGINO PRUMIENSIS abbas (f 915), *De eccles. disciplina*, l. 288 et 292: “Presbyteri debent admonere plebem sibi subjectam ut omnis qui se sentit mortifero peccati vulnere sauciatum, feria quarta ante Quadragesimam cum omni festinatione *recurrat ad vivificantem matrem Ecclesiam*, ubi quod male commisit cum omni humilitate et contritione cordis simpliciter confessus suscipiat remedia poenitentiae secundum modum canonicis auctoritatibus praefixum, tradaturque Satanae in interitu carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Non solum autem ille qui mortale aliquod commisit, sed etiam omnis homo quicumque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad proprium sacerdotem venire festinet, et cum purificatione mentis omnes transgressiones omniaque peccata, quibus Dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur, et quidquid ei a sacerdote fuerit injunctum, ac si ab ipso omnipotentis Dei ore esset prolatum, ita diligenter intendat et cautissime observet. . .

“Modus tempusque poenitentiae peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem imponi debet a sacerdotibus. Nam qui peccatis gravibus leves quosdam et inusitados imponunt poenitentiae modos, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem, sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas. *Sed discretio servanda est inter poenitentes publice et absconse*. Nam qui publice peccat, oportet ut publica multetur poenitentia et secundum ordinem canonum pro merito suo excommunicetur et reconcilietur” (M.L. 132, 245 sq.).

Ibidem, c. 300, fusius quam apud Theodorum. Egbertum et Chrodegangum, exponitur modus confitendi. Ad finem legitur: “Haec de remediis peccatorum ex priorum monumentis excerpsimus; in quibus tamen omnibus, non auctoritate censoris, sed consilio potius compatiens usi sumus, solerter admonentes doctum quemque sacerdotem Christi, ut in universis quae hic adnotata repererit. sexum, aetatem, conditionem, statum, personam, intellectum, ipsum quoque cor poenitentis curiose discernat, et secundum haec, ut sibi visum fuerit, singula quoque dijudicet. Quibusdam namque a cibis abstinendo, aliis eleemosynas dando, nonnullis genua flectendo saepius, sive in cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi, quod ad purificationem peccatorum pertineat faciendo, universa necesse est errata corrigere: quae in examine discreti debent pendere iudicis” (M.L. 132, 252).

BURCHARDUS (j- 1025) repetit canonem 33 Cone. Cabillonensis. paululum immutatum. *Ivo Carnotensis* (j- 1116) repetit Burchardum. Sed de his erit specialis sermo infra, in resp. ad obj. 8 (p. 453).

LANFRANCUS CANTUARIENSIS episc. (f 1089), *De celanda confessione*, cit. in tom. 1, p. 138 sq.

PSEUDO-AUGUSTINUS, Liber de vera et falsa poenitentia (probabiliter circa finem saec. 1178), 10, 25: “Quem . . . poenitet, omnino poeniteat, et dolorem lacrymis ostendat: repraesentet vitam suam Deo per sacerdotem, praeveniat iudicium Dei per confessionem. Praecepit enim Dominus mundandis, ut ostenderent ora sacerdotibus (*Luc. xvii, 14*): docens *corporali praesentia confitenda peccata, non per*

:!Jam initio saec. 12 putabatur esse opus ipsius Augustini.

nuntium, non per scriptum manifestanda. Dixit enim, Ora monstrate; et omnes, non unus pro omnibus. Non alium statuatis nuntium, qui pro vobis offerat munus a Moyse statutum (*Lev. xiv, 2*): sed qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Erubescencia enim ipsa partem habet remissionis: *ex misericordia enim hoc praecepit Dominus, ut neminem poeniteret in occulto.* In hoc enim quod per se ipsum dicit sacerdoti, et erubescenciam vincit timore Dei offensi, fit venia criminis: fit enim per confessionem veniale, quod criminale erat in operatione; et si non statim purgatur, fit tamen veniale, quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescenciae dominans, nihil eorum quae commisit, nuntio Dei denegavit. . . Quanto pluribus confitebitur in spe veniae turpitudinem criminis, tanto facilius consequetur gratiam remissionis.

“Ipsi enim sacerdotes plus jam possunt proficere, plus confitentibus parcere: quibus enim remittunt, remittit Deus: Laxarum enim de monumento jam suscitatum obtulit Dominus discipulis solvendum (*Joan, xi, 44*), per hoc ostendens potestatem solvendi concessam sacerdotibus. Dixit enim, ‘Quodcumque solveritis super terram, erit solutum et in caelis’ (*Matth. xviii, 18*): hoc est, Ego Deus; et omnes ordines coelestis militiae, et omnes sancti in mea gloria laudant vobiscum, confirmant quos ligatis et solvitis. Non dixit, Quos putatis ligare et solvere; sed, in quos exercetis opus justitiae aut misericordiae. Alia autem opera vestra in peccatores non cognosco. Quare qui confiteri vult peccata, ut inveniat gratiam, quaerat sacerdotem scientem ligare et solvere: ne cum negligens circa se exstiterit, negligatur ab illo qui eum misericorditer monet et petit, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit” (M.L. 40, 1122).

ANSELMUS (f 1109), *Horn. 13*: “ ‘Quos ut’ intuitu clementiae ‘vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus’, id est per humilem oris confessionem sacerdotibus veraciter manifestate omnes interioris leprae vestrae maculas, ut mundari possitis. Et quod rogabant factum est eis ‘dum irent’ ad sacerdotes, quia, scilicet, ‘mundati sunt’, quoniam peccatores, licet gravi criminum lepra sint foedati, euntes tamen ad confitendum, *purgantur in ipsa confessione* propter poenitentiam quam acturi sunt. ‘Dum irent, mundati sunt’, quia ex quo iter hoc intrant, incipiunt operari justitiam; et justitiae operatio est eorum mundatio. ‘Dum irent, mundati sunt’, quia ex quo tendentes ad confessionem et poenitentiam, tota deliberatione mentis peccata sua damnant, et deserunt; liberantur ab eis in conspectu interni inspectoris. Unde et per prophetam Dominus ipse testatur quia ‘impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua’ (*Ezech. xxxiii, 12*). Pervenendum tamen est ad sacerdotes, et ab eis quaerenda solutio, ut qui jam coram Deo sunt mundati, sacerdotum iudicio etiam hominibus ostendantur mundi” (M.L. 158, 662).

GOFFRIDUS VINDOCENSIS abbas (-f. circa 1129), *Epist. 16 ad Guilelmum*: “Nisi fallimur, *proposuisti, quod solummodo quatuor peccata confessione indigebant, caetera autem a Domino sine confessione sanabantur.* Quod te invenisse asseris in expositione Bcdae de Evangelio, ubi decem leprosi sanati a Domino memorantur. Sed hoc ita intelligendum minime censemus, et juxta fidem Christianam sic intelligere nec possumus, nec debemus. Determinanda est enim ista sententia sapienter, ut intelligi possit utiliter, et fidei nostrae integritas conservetur. Illa utique quatuor peccata, error videlicet gentilis, schisma fraternum, hearetica pravitas, et Judaica perfidia, in quantum praevalent, universalis Ecclesiae castitatem commaculant. Unde necesse est ut quicumque istis peccatis vel uno ex ipsis polluantur, *non jam soli sacerdoti, sicut in caeteris agitur, sed universae Ecclesiae confiteantur*; et sic ad ejus unitatem redeant cujus fidem antea impugnabant. Justum est enim ut qui alios diabolica praesumptione infidelitatem docent, eos etiam publica satisfactione in fide confirmant, et quibus ante fuerunt occasio et exemplum publicae perditionis, forma et exemplum fiant publicae reconciliationis.

“Caetera vero vitia, sicut dicis, per semetipsum Dominus sanat et corrigit. Licet enim omnia quaecumque sanantur, Dominus sanet et corrigit, quaedam tamen per semetipsum sanare atque corrigere perhibetur, ea videlicet, quae *sibi privata in*

confessione revelantur, ut sanentur. Sibi dico, quia illi qui in ejus loco esse dignoscitur. Certum est, nihil hoc certius omnia peccata vel crimina confessione indigere et poenitentia; et quamvis quaedam ex ipsis per publicam poenitentiam puniri videantur, nulla tamen alia publica confessione opus habent, nisi ea quae communem Ecclesiae fidem violare conantur” (M.L. 157, 199 sq.).

ABAE LARDUS (-f 1142), *Serm. 8*: “Sunt animae morbi, sicut et corporis. Et ideo divina pietas medicos utrisque sanandis praevidit. Ipse quippe Dominus Jesus se spiritalem medicum appellans, ait: ‘Non est opus valentibus medico, sed male habentibus’ (*Matth.* ix, 12). Hujus locum sacerdotes in Ecclesia tenent, quibus tanquam animarum medicis peccata confiteri debemus, ut ab eis satisfactionis cataplasma sumamus. Qui mortem corporis timet, qualicunque corporis parte patiatur quanlunque secreta, quantum libet obscena, medico revelare, et ad curandum exponere non differt. . . Quid ergo pro morte animae faciendum est, quantumcunque sit gravissima, sine magno labore, sine magnis sumptibus in perpetuum medicari potest. . .

“Ad ... confusionem laudabilem, cum pervenerimus, ut de peccato scilicet erubescamus. ab ipso statim liberabimur, parati jam ad confessionem, et condignam satisfactionem. Unde et Psalmista: ‘Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi. Confitebor adversum me injustitiam meam’, etc. (*Psal.* mi, 5). Delictum suum cognitum Deo facit, qui vicario ejus locum ipsius in Ecclesia tenenti confiteri peccatum nequaquam erubescit. Sicut enim ipse in membris suis persecutionem sustinere vel beneficium suscipere se testatur, dicens: ‘Saule, Saule, quid me persequeris?’ (*Act.* ix, 4.) Et: ‘Quod uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti’ (*Matth.* xxv, 40); ita et in vicariis suis sacerdotibus cognitum sibi fieri peccatum dicit” (M.L. 178, 442 sq.).

AUCTOR EPITOMES THEOLOGIAE CHRISTIANAE (Abaelardus?), 36: “De confessione quoque sciendum quod valde est utilis. Ad majorem siquidem humilitatis exhibitionem instituta est. Unde: ‘Confitemini alterutrum peccata vestra’ (*Jac.* v, 16). Cum enim in sua potestate homo positus a Deo discesserit, conveniens erat ut idem sub alio positus cum humilitate et devotione rediret. Ideoque instituit Deus sacerdotem sui vicarium et quasi medicum, cui [sua] peccata quasi vulnera ad sanandum delegarentur, ut non a se, sed ab alio majoris humilitatis causa modum satisfactionis accipiat.

“Notandum tamen quod si articulo necessitatis imminente non confiteatur, non propter hoc aeternaliter punietur. Si autem ex contemptu vel ex negligentia remanserit, de hac aeternaliter puniendum asserimus. Neque enim veram cordis contritionem habuisse videtur et si habuerit, ex hoc tamen quod instituta Ecclesiae contemnit, aeternaliter puniendus esse convincitur. Si vero, ut diximus, aliqua causa praepediente ad minorem nequit accedere sacerdotem, accedat ad majorem, de quo in Ecclesiastico: ‘Ecce sacerdos magnus’, etc. (*Eccli.* L. 1). Et Apostolus: ‘Plures facti sunt sacerdotes’, etc. (*Hebr.* vii, 23). Cui enim visibilis sacerdos deest, ab eo invisibilis minime abest, imo qui vult confiteri et non potest, quod visibilis sacerdos ministraret, hoc ei invisibilis supplere nunquam dedignatur” (M.L. 178, 1756 sq.).

ROBERTUS PULLUS (j. 1146), *Sententiae*, l. 6, c. 51: “Hunc [i.e. peccatorem contritum] si ante confessionem praeveniri morte contigerit, tantum confessionem non repudiaverit, quantumlibet spiritu purgatorie multandus, tandem tamen pulsa ambiguitate cognoscitur salvandus. Quisquis enim facinora sua sacerdoti pandere noluerit, aut timore mundi perterritus, aut inhonestate rei verecundatus, is nulla ratione veniam impetrat; aut si prius confiteri optabat, jam id agit ut impetratam perdat. . . Unde patet quod confessione peccatorum valde est opus. Sed nemo praeceptum quod sui juris non est, sibi arroget, arbitrans id facultati suae liberum, ut pro libitu confiteatur; donum enim Dei est. Unde Propheta: ‘Confessio et magnificentia opus ejus’ (*Psal.* cx, 3). Potes quidem peccata tua sicut Sodoma gloriando praedicare (*Isa.* iii, 9). Potes item foeditatem tuam foedo cum corde annuntiare. Sed ut salubriter annunties, non ex te, verum munere Dei provenit. Sic quodlibet

bonum opus ut male fiat penes te est; ut autem bene, non est penes te. Quod si confessio oris ex te non est quantominus poenitentia cordis ex te est, unde confessio vires habet et sine qua non valet?

“Sed confessionum unam licet fieri coaequalibus; altera, nisi extrema urget necessitas, debetur sacerdotibus. Si quotidianis, et his sine quibus non vivitur urgeris, sufficit huiusmodi confiteri comparibus, imo nonnunquam et minoribus; quo more presbyteri usitate et quotidie indifferenter circumstantibus confitentur.

“Sed confessionem si non singulatim, quoniam id prae multitudine raro fieri potest, nec semper cui, dicerent fiat [*forte dicenda sit*], praesens est; at saltem generalim, et id saepiuscule fieri utilissimum est. Nam *sedulitas confessionis, maxime sacerdoti facta, nominatimque expressa*, id virium obtinet, non solum ut reus expietur, verum quoque ut vitiorum crebra impugnatio retundatur, protervitas inquietationis hebetetur: illiusque passim confessionis Iacobus meminit, inquam: ‘Confitemini alterutrum peccata vestra et orate pro invicem ut salvemini’ (*Jac.* v, 16). De illis juxta huius expositionem, peccatis, mandatum tradens, sine quibus non vivitur; quae videlicet per ignorantiam, sive infirmitatem humanam committuntur, quorum omnium, ideo est facilis venia quoniam non est consensus in culpa. Nam ut eadem testatur expositio, quae ad deliberationem fiunt, nonnisi per poenitentiam indulgentiam accipiunt. Auctoritatem ergo sequentes gravioris leprae immunditiam sacerdoti pandamus, et quanto jusserit tempore purgare curemus.

“Petrus et Maria veniam uterque obtinuit culpa, neuter tamen confessione (*Lue.* vii, 47; *Luc.* xxii, 61), verum illa quoniam dilexit multum, ille respectus a Domino amaritudine fletum. *Quorum nonnulli exemplo arbitrantur poenitentis sufficere anxietatem, etiamsi recuset confessionem*, cui rei aestimant convenire, ‘lacrymae delent delictum quod pudor est confiteri’. Utique quod te pudet et taedet confiteri delictum, est lacrymis delendum. Verumque est quod non risus delent delictum quod impudens confitetur, imo econtra, si quis cum rubore confitetur ejus delictum non deliciis, sed lacrymis deletur. *Confessionem autem obnixe et Scriptura mandat, et Ecclesia statuit*. Quis nisi nimis audax mutat, nisi nimis praesumptuosus invertit abutens exemplo Mariae et Petri? Nam cum homine necessario agas locutione, accusatio conscientiae sufficit apud eum qui omnia novit” (M.L. 186, 896 sq.).

Intervenit hic *DECRETUM GRATIANI* (ψ 1158), in quo videtur referri *notabilis controversia inter theologos saec. 12 circa necessitatem confessionis*, quam ipse Gratianus dirimere non audet. Ceterum, alicujus dissensionis indicia apparent inde a tempore Cone. Cabillonensis a. 813, uti in can. 33 huius concilii et apud Alcuinum, subinde vero apud Goffridum Vindocensem, Robertum Pullum, Hugonem Victorinum et Petrum Lombardum. Quia autem adversarii occasionem inde arripiunt arguendi contra unitatem doctrinae traditionalis. haec quaestio considerabitur ex professo infra in resp. ad obj. 8 (p. 451–464).

ECCLESIAE ORIENTALES, tam schismaticae (Graeco-Russi), quam haereticae (Nestoriani et Monophysitae), cum catholica in hac veritate consentiunt, quam aperte defenderunt contra ipsos Protestantes inde a saec. 16.

Apud *SCHISMATICOS*,¹⁶ *Confessio Orthodoxa Petri Moghilac*, 1. 113, habet: “Contritioni debet succedere oris confessio sigillatini. Etenim non potest confessarius absolvere, nisi sciverit quae debent absolvi et quam poenitentiam assignare. Quae confessio est in Scriptura expressa. . . Haec confessio debet habere istas proprietates ut sit

¹⁶ Cf. *Schelstrale*, Acta Ecclesiae Orientalis contra Lutheri haeresim, Romae, 1739, p. 162. 323 sqq. 521 sqq.

humilis, pudica, vera ac sincera, semetipsum accusans, dolorosa in actu confessionis”.⁷⁷ Tempore reformationis *Jeremias*, patriarcha constant., in Confutatione Confessionis Augustanae (ad caput 11) scripsit: “Respondemus confitentem, quoad possit et recordetur, peccata particulatim debere exponere idque corde contrito et humiliato.” Eandem fidem Graeci solemniter confessi sunt in duabus Synodis, Constantinopolitana a. 1642 et Hierosolymitana a. 1672, contra Cyrillum Lucaris congregatis.

Praxis ipsa confitendi semper viguit ac viget.⁷⁸ Minus autem frequens usus confessionis apud laicos, praecipue tempore moderniori (nam. ut ait *Jugie*,¹⁰ “Byzantini et Graeco-Russi moderni confessionis frequentis usum ignorant”), non arguit defectum persuasionis et doctrinae de necessitate confessionis, sed tantum practicam sterilitatem qua afficitur fides et doctrina Orientalium post separationem ab Ecclesia matrice. Abusus autem vel error quorundam, tam inter antiquos orientales quam inter modernos russos, confitendi apud pios laicos, de quo diximus supra (in tom. 1, p. 34. 49. 129 sq.), non respicit praesentem quaestionem. *Jugie* vix unum citat inter antiquos doctores, nempe Michaellem Glykas, qui absolutam necessitatem confessionis negare videatur (cf. in tom. 1, p. 34).

De *NESTORIANORUM* doctrina et praxi haec habet *Jugie*: “De sacramenti paenitentiae existentia et usu in Ecclesia antiqua etiam sub forma confessionis auricularis, praeclarum praebet testimonium *Theodorus Mopsuestenus* in fine ‘Libri ad baptizandos’, quod ob oculos lectoris ponere operae pretium ducimus:

“‘Quemadmodum Deus corpori nostro passibili salutiferas paravit herbas, quibus utuntur periti ad morbos nostros depellendos, ita etiam paenitentiam tanquam remedium contra peccata animae nostrae, mutationi obnoxiae concessit. Ad hanc paenitentiam moderandam, regulae ab initio constitutae sunt, quibus sacerdotes et spirituales peccatorum medici paenitentium animis in necessitate remedium afferunt secundum sapientem Ecclesiae ordinationem; remedium vero pro mensura peccatorum constituitur. Hujus rei causa, Dominus noster dixit: ‘Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum’, etc. (Matth. XVIII, 15-17.) Hoc est remedium pro peccatis, a Deo constitutum et sacerdotibus Ecclesiae creditum, quo diligenter utentes hominum infirmitates curare valent. . .

“‘Horum igitur conscii, et hujus etiam, nempe quod Deus, propter

⁷⁷La Confession Orthodoxe de Pierre Moghila, texte latin inédit publié par A. Malvy et M. Villcr, Paris, 1927, p. 67.

¹⁰De modo confitendi apud Schismaticos confer *Jugie*, Theologia . . . Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 337 sq.

⁷⁸Op. cit., p. 333.

nimiam charitatem qua dilexit nos, paenitentiam dedit nobis, contritionis remedium nobis ostendit, *hominesque constituit, sacerdotes scilicet, peccatorum medicos, ita ut, si in hoc mundo peccatorum sanationem et remissionem per eos acceperimus, a iudicio venturo liberationem consecuturi simus, magna cum fiducia ad sacerdotes accedere debemus, eisque peccata nostra revelare*. Illi vero secundum regulas supra indicatas summa cum diligentia, compassione et amore peccatoribus sanationem tribuent. *Nec ea revelabunt quae revelanda non sunt, sed intra se servabunt ea quae acta sunt, sicut decet patres genuinos et amore plenos, qui filiorum verecundiae considerare debent, dum eorum corpus curare satagunt.*'⁰

“Inde mirum non est Ecclesiam nestorianam, cujus maximus doctor semper exstitit Theodorus, usum sacramenti paenitentiae non ignorasse. Porro triplicem paenitentiae speciem olim habuerunt Nestoriani, scilicet paenitentiam canonicam, pro peccatis publicis, paenitentiam privatam cum confessione secreta pro delictis occultis, paenitentiam monasticam, quae erat paenitentia sacramentalis secreta, et spectabat non solum ad peccata proprie dicta sed etiam ad transgressionem regulae monasticae.

“*Isoyahbus I*, in quodam canone, confessionem peccatorum sacerdoti factam multum commendat; attamen insinuare videtur illam non esse unicum et necessarium medium veniam peccatorum obtinendi. Caeterum sacerdotes paenitentium confessiones audientes de necessitate secreti servandi monet.

“*Ebedjesu Nisibcnus* explicite docet paenitentiam esse unum e septem sacramentis Ecclesiae, de cujus usu haec habet: ‘Fideles igitur, quotiescumque fragilis naturae humanae vitiis quatiuntur, ad medelae locum oportet se conferant, suasque medicis spiritualibus infirmitates ostendant, nempe, ut per expiationem et canones paenitentiales sanitatem spiritus recipiant, ac deinde ad dominicam coenam pure accedant, prout magnus magister faciendum dictavit. Porro Dominus noster paenitentiae medicinam peritissimis ejus artis hominibus credidit, Ecclesiae scilicet sacerdotibus.’¹

“Usus autem confessionis auricularis sacerdoti factae jamdudum apud Nestorianos obsolevit. *Joannes Sulaqa*, patriarcha unitus, in professione fidei ad Julium papam III (1553), dicit: ‘Erat quidem apud nos consuetudo, ut revelaremus peccata nostra inter nos; sed surrexit violentus tyrannus, et abolevit eam; orta est caedes ac contentio, et cessare fecit illam.’ Hodie sacerdos, intra missam, ante communionem, formulam generalem absolutionis super populum pronuntiat. Hac for-

⁰Mingana, t. VI, p. 120-121, 123.

¹Lib. Margaritae, tr. IV, c. vii, ed. Mai, p. 360.

mula alias non utuntur. Nestoriani hodierni ut sanctam quidem et laudabilem habent confessionem sacerdoti factam; ea vero abstinent.,.

“Missionarii catholici usum confessionis inter Nestorianos instaurare haud semel tentarunt ‘quorum influxus manifestus deprehenditur in quadam collectione canonum paenitentialium a Syris jacobitis composita et a Nestorianis circa saeculum xviii cum quibusdam mutationibus recepta.’ Ad hujus collectionis calcem legitur quaedam absolutionis formula, quae absolutioni latinae hodiernae ad litteram respondet. Sic enim se habet: ‘Misereatur tui omnipotens Deus, et, dimissis peccatis tuis, perducatur te ad vitam aeternam — Deus misericors et omnipotens tribuat tibi remissionem et veniam omnium peccatorum tuorum — Dominus noster et Deus noster Jesus Christus, qui est magnus pontifex, te absolvat; et ego etiam potestate mihi, etsi indigno, collata, absolvo te primo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti, in quantum possum et tu indiges. Deinde ego te absolvo ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris, etc.’ ”⁸²

De *MONOPHYSITIS Armenis* ait *Jugie*: “Necessitas confessionis auricularis sacerdotalisque absolutionis pro lethalibus delictis communiter asseritur. Quidam antiquus canon in Armenorum collectione sic sonat: ‘Peccat graviter, qui lethale delictum confessioni non subijcit’. Tempore autem quo paenitentia publica obsolescere coepit, quidam theologi absolutam confessionis et sacramenti paenitentiae necessitatem ad veniam apud Deum obtinendam negasse videntur [cf. supra in Parte Negativa, p. 359].”⁸³

Etiam apud *Monophysitas Coptos*^{3*} doctrina de necessitate confessionis et usus privatae confessionis viguit et viget. Confessio urgetur tanquam necessaria praeparatio ad dignam Communionis susceptionem;⁸⁵ fideles regulariter ad confessionem accedunt antequam matrimonium contrahant et in articulo mortis.⁸⁶ Praxis autem introducta circa finem saec. 11 accedendi ad communionem absque praevia privata confessione, adhibita simplici quadam formula generalis confessionis, acrem controversiam suscitavit saec. 12 et tanquam abusus a pluribus

¹ Theologia . . . Orientalium, t. 5, Parisiis, 1935, p. 318-321. Cf. J.-V. Vosté, La confession chez les Nestoriens note sur le ms. Vatic, syr. 505, in ephemeride Angelicum, t. 7 (1930), p. 17-26; *Dcnzinger*, Ritus Orientalium, Wirceburgi, t. 1, p. 467 sqq.; *Asseinani*, Bibliotheca Orientalium, t. 3, 2a pars.

“Op. cit., p. 722. De horum Monophysitarum poenitentiali disciplina confer ibid., p. 721 sq.; *L. Petit*, in Diet. Théol. Cath., art. Confession (dans l'Eglise Arménienne), col. 926-928; art. Arméniens, col. 1956; *Dcnzinger*, op. cit., p. 471-474; *Galanum*, Conciliationis Ecclesiae Armenae cum Romana pars altera, Romae, 1661, t. 2, p. 604-630

MCf. *Jugie*, op. cit., p. 723-729; *V. Ertnoni*, in Diet. Théol. Cath., art. Confession (chez les Coptes), col. 928 sq.; *Renaudot*, Perpétuité de la foi de l'Eglise, l. 3 et 4 (ed Migne, t. 3); *Dcnzinger*, op. cit., t. 1, p. 105-107; *A. Biitler*, The ancient Coptic Churches, Oxford, 1884.

“Cf. *Dcnzinger*, op. cil., t. 1, p. 113-115.

**Cf. *A. Butler*, op. cit., p. 298-300.

impugnata est, notanter a monacho *Marco Ibn al-Kanbar* et ab ipso patriarcha antiocheno *Michaele Syro*,⁸⁷ et doctrina quorundam, uti *Michaelis metropolitae* supra cit. (p. 359 sq.), explicite negantium confessionis necessitatem, a pluribus theologis impugnata est. Istorum testimonia post praedictam controversiam collegit *Renaudot*TM

Probatur 3. *EX RATIONE*.

Ia Ratio. EX JUDICIALI POTESTATE remittendi peccata.

Institutio quidem talis potestatis in Ecclesia negatur a Protestantibus, ac proinde probanda est ex Scriptura et Traditione, ut fecimus in art. 1. Supposita autem tali institutione, sequitur necessitas tum sacramenti, tum confessionis, ut diximus supra in argumento ex Scriptura, quod intendimus hic breviter resumere.

Posita quidem *potestate*, sequitur necessitas recursus ad eam, seu sacramenti suscipiendi, etsi non necessario confitendi. Nam frustra potestas in homines daretur, si homines non tenerentur se illi subicere. quod quidem confirmatur tum ex analogia cum potestate remittendi peccata per Baptismum, quod est sacramentum necessitatis, tum ex ipso fine utriusque sacramenti mortuorum, qui est remissio peccatorum, seu aliquid absolute necessarium ad salutem, est enim consentaneum naturae rerum, rectae rationi et connatural! Dei Providentiae ut ad ea quae sunt necessaria ad salutem ordinentur media necessaria “et per consequens illa sacramenta quae ordinantur contra culpam, cum qua salus esse non potest, sint de necessitate salutis” (*Suppi.*, q. 6, a. 1, supra ex integro citato, p. 378).

Posita autem potestate *judiciali*, sequitur tum necessitas sacramenti, nam haec ex sua natura peculiariter petit recursum ad superiorem, dum potestas legifera importat immediate meram oboedientiam legis, tum necessitas confessionis, et quidem tum ac immediate relativa necessitas, nam iudicium appellat cognitionem causae et haec in subiecta materia conscientiae nequit haberi nisi ex ipsius rei manifestatione, tum absoluta necessitas, nam, supposita necessitate sacramenti quod exigit confessionem ad sui rationem, haec relativa necessitas confessionis transit in absolutam.

2a Ratio. EX INFALLIBILITATE ECCLESIAE, vel saltem ex ratione divinae Providentiae.

Juxta priores Protestantes lex de necessitate sacramenti, et peculiariter confessionis, inducta est ab Innocentio III (a. 1215), juxta moderniores vero a Leone M. (saec. 5) vel saltem paulatim inde a tempore

⁸⁷ Cf. *Jugic*, op. cit., p. 723 sqq.

TM Op. cit., l. 3 (cd. Mignc, t. 3, coi. 801-853).

hujus pontificis per successivos aliquos gradus determinationis et persuasionis. Jamvero id contradicit infallibilitati Ecclesiae, quae ita in materia fidei determinate errasset per tria integra saecula, vel dubitationem concepisset per septem fere saecula et in errorem ita inclinasset ac progressa esset ut tandem saec. 12 illum determinate amplexisset; quod si adversarii dubitent de infallibilitate Ecclesiae, videant saltem totum illud vix componi posse cum providentia Dei et cum assistentia quomodolibet a Christo suae Ecclesiae promissa, juxta illud Matth. 28, 19 sq.: “Docete omnes gentes. . . Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus” et Joan. 14, 16 et 16, 13: “Alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum. . . Spiritum veritatis, [qui] docebit vos omnem veritatem.”

3a Ratio. EX PRAESCRIPTIONE.

Legitime hic invocari potest sic dictum argumentum praescriptionis, quod confecimus in tractatu De sacr. in gen., art. 41, quodque ad praesentem materiam sic breviter aptari potest. Per tria saltem saecula Ecclesia pacifice tenuit ac credidit doctrinam de necessitate sacramenti et confessionis; cum ergo “melior sit conditio possidentis”, praesumptio veritatis stat pro affirmatione Ecclesiae, quae merito proinde dicitur jus praescriptionis in eam habere, nisi mala fides et falsus possessionis titulus ostendatur ab adversariis quibus, tanquam rei pacifice possessae impugnatoribus, onus incumbit id ostendendi.

Id autem imprimis nondum ostenderunt. Simplex enim recursus ad *Innocentium III* tam futilis est ut a modernis ipsis Novatoribus derelinquatur; praeceptum quippe Cone. Later. IV determinat tantummodo tempus obligationis, non ipsam necessitatem, quam ut rem universaliter notam praesupponit. Nec efficacior est ulterior modernorum recursus ad *Leonem M.* vel, si placet, ad lentam evolutionem factam inter Leonem et Innocentium; nam Leo ipse in supracitatis documentis (p. 363 sq.) non universalem legem constituit sed tantummodo per epistolas inculcat receptam doctrinam ejusque applicationem in praxi praecipit, juxta, ut ipse ait, “apostolicam regulam”; invocata vero evolutio fieri non potuit, attentis ex una parte zelo Ecclesiae contra innovationes et ex alia parte gravitate rei hominibus valde onerosae, absque notabili controversia, cujus vestigium prorsus desideratur: nec fieri potuit tam constanter et firmiter, attentis ex una parte mutabilitate humanarum institutionum et ex alia parte praedicta rei difficultate: nec fieri potuit tam universaliter, attenta praeterea ac peculiariter doctrinali oppositione inter Ecclesiam catholicam et ecclesias ab ea separatas, quae omnes eandem doctrinam professae sunt eoque firmitus quo ad origines ascendimus, quamvis Schismatici ab unitate discesserint ante tempus Innocentii, Nestoriani vero paulo ante Leonem

et Monophysitae sub ipso Leone; ipse quippe separatorum consensus validissime, ut in pluribus, confirmat argumentum antiquae originis illius doctrinae quam a matrice Ecclesia omnes derivarunt.

Ceterum, suam impugnationem Protestantes non tantum non probarunt, sed nec unquam probare poterunt, attento cumulo documentorum, quorum plura tum ex doctrina tum ex praxi traditionis collegimus supra, quaeque evidenter ostendunt successivam, con-naturalem et sibi constantem manifestationem illius conscientiae et persuasionis de necessitate confessionis, quam ex ipso ore Magistri, verba institutionis proferentis, Ecclesia derivavit.

4a Ratio. EX MAXIMA CONVENIENTIA CONFSSIONIS."

Praxis confessionis tot sunt congruentiae cum natura humana, sive pura sive elevata, totque utilitates ac salutares fructus, ut inde sequatur tum maxima convenientia factae institutionis tum relativa quaedam ac moralis necessitas ut a Deo in nova perfecta lege confessio institueretur ac imponeretur, juxta illud Scoti: "Potuit, decuit, ergo fecit".

Omnes confessionis congruentiae *ad duo capita revocari possunt*, quibus sui peculiares fructus correspondent:

Prima congruentia, quae vocari potest *subjectiva*, ac correspondet immediate ipsi naturae humanae, abstrahendo ab ejus elevatione, accipitur relate ad humanam psychologiam et ad exigentias humani cordis.

Sicut enim bonum est naturaliter diffusivum sui, ita etiam malum, diverso quidem modo et ratione, ad sui diffusionem tendit. Malum quippe morale, quod in corde hominis residet, quamvis ex una parte generet verecundiam quae impellit ad ejus occultationem, ex alia parte, cum sit morbus quidam voluntatis, generat desiderium tendens ad ejus expulsionem, sicut morbus corporis generat reactionem virium organicarum tendentium ad expulsionem pravorum humorum. Per confessionem autem, malum quodammodo ab animo expellitur, cum foris proditur et alteri communicatur, exinde producens aliquod naturale *solamen*, quod est primus ejus fructus. Haec comparatio confessionis cum morbi expulsionem est classica *apud Patres*, inde ab Origene (In Psal. 37, hom. 2, n. 6, supra cit., p. 394; cf. supracitados Aphraaten, Basilium, Pacianum, Ambrosium, Hieronymum, Pseudo-Ambrosium, Bedam).

" Cf. J. De Maistre, Du Pape, l. 3, c. 3; Wiseman, Conf., in Démonstrations évangéliques, Migne, t. 15, col. 973 et t. 17, col. 1507; Monsabré, Conférences 74 et 75; Manzoni, Sulla morale cattolica, c. 8, § 3; Félix, La confession; pourquoi on se confesse et pourquoi on ne se confesse pas?, Paris, 1892; Bougaud, Le Christianisme et les temps présents, 1902, t. 5, ch. 6; Lamarche, De la confession, in Revue Dominicaine, mai, 1923; Dicit. Apol. de la joi Cath., art. Pénitence, col. 1786.

Quod si confessio sit poenitentialis, seu ex resipiscentia et dolore procedens, meliorem adhuc fructum producit, quandam scilicet *pacem et securitatem*, cum ex una parte poenitentia sit de se reparativa et satisfactiva, et ex alia parte homo certior fiat de veritate interioris dispositionis, tum ob ipsam exteriorum actus effusionem, nam omnis verus internus affectus tendit naturaliter ad exteriorum sui manifestationem, tum peculiariter ob agnitionem alterius cui eam communicaverit, cum nemo sit vere iudex in causa propria;⁰⁰ adjuvatur praeterea confitens, verbo et opere illius quem sua confessione *consiliarium et consolatorem* appellat. Quibus effectibus abunde compensatur incommodum ipsum ex verecundia generatum.

Inde facile intelligitur quare Deus, scrutator renum ac medullarum, et Christus homo, humanorum cordium cognitor et redemptor, confessionem ut instrumentum salutis instituerit ac imposuerit, humanae naturae exigentias sapienter et suaviter obsecundans.

Altera congruentia, quae dici potest *objectiva*, correspondet oeconomiae salutis, quam necessitas sacramenti, et peculiariter confessionis, mirabiliter integrat et fecundat. Per eam enim:

Primo, homo ad propriam salutem ex opere operato *cooperatur*, sublimiori modo implens legem illam salutaris providentiae, de qua *Augustinus*: “Qui fecit te sine te, non te justificat sine te” (Serm. 169. 11, 13, M.L., 38, 923; cf. 3 p., q. 84, a. 5).

Secundo, sacramenti *Baptismi* effectus quodammodo restauratur; cum enim homo per Baptismum fiat subjectum Ecclesiae eique iurejurando adhaereat, accipiens jus ad suscipienda sacramenta et peculiariter Eucharistiam per quam unitas ecclesiastica producit et conservatur, oportet ut per confessionem reddat ipsi Ecclesiae rationem laesi iuramenti ac inde iterum accipiat deperditum jus ad eucharisticam unitatem.

Tertio, adjuvantur aliae duae partes ipsius *sacramenti Poenitentiae*, scilicet contritio et satisfactio. Externa enim confessio fovet *contri-*

^wAd rem *Mochler*, Symbolique (transi, gallica), l. 1, §33, n. 2: “Tout ce qui affecte véritablement l’homme doit de nécessité se produire au dehors. . . Quand l’âme est brisée par le repentir, ce sentiment veut se révéler au grand jour; alors nous confessons nos péchés à l’Eglise; et tout ce que nous faisons au prêtres, nous l’avons fait à Jésus-Christ, car il tient sa place. . . Que deux ennemis désirent sincèrement se réconcilier, ils se sentent entraînés à confesser leurs torts; et ce n’est non plus que par cet aveu que leur réconciliation devient véritable, que la paix rentre dans le cœur. Telle est en effet la nature de l’homme, qu’il ne croit point lui-même à ses propres affections, s’il ne les voit manifestées à l’extérieur; et dans la réalité, les mouvements de notre âme ne sont parvenus à leur dernier complément, que lorsqu’ils ont reçu une forme visible. . . Celui qui déteste, abhorre le péché, le confesse avec douleur et tout ensemble avec joie: avec douleur, parce que le péché est le mal propre du pécheur; avec joie, parce qu’en le confessant le pécheur s’en sépare et s’en éloigne.”

tioneni, sicut externus cultus auget interiorem devotionem et omnis externa operatio imperata a voluntate intendit internum actum imperantis; praeterea, per confessarii admonitiones et exhortationes quandoque inducitur ipse actus attritionis ubi erat insufficiens quaedam voluntas poenitendi, saepe augetur gradus attritionis, nec raro actus ipse perfectae contritionis generatur. In ipso etiam actu humilis ac verecundae confessionis *ratio satisfactionis* invenitur, cum nihil melius compenset pro omni peccato, quod in capite superbiae radicatur, nec melius placet offensum, quam propria humiliatio, et peculiariter ea quae exhibetur per externam confessionem et subjectionem humano ministro.

Quarto, completur speciali modo in hoc sacramento triplex *munus sacerdotale*, quod est ministrare, docere et gubernare; sacerdos enim per absolutionem ministrat tanquam iudex, in confessione docet tanquam medicus, satisfactionem imperat tanquam rector, tria illa munera colligens in unum officium perfecti pastoris animarum.

Quinto, perficitur modo efficacissimo *munus magistrale Ecclesiae*, quod est proponere et explicare legem moralem, tam naturalem quam supernaturalem. Ea enim lex, quasi abstracte et universaliter omnibus per commune magisterium prolata, in confessione modo concreto et individuali edicitur, resonans intimis conscientiae auribus et dirigens ipsum iudicium practicum, in quo residet moralitas actuum humanorum.

Sexto, mirabiliter fovetur *finis et actio sanctificativa Ecclesiae*, relate ad societatem, familiam et individuum.

Ad *societatem* quod attinet, fatetur *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 36 sq.: “Omnibus fere piis persuasum est, quicquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in Ecclesia summo Dei beneficio conservatum est, id magna ex parte confessioni tribuendum esse. . . Confessionis utilitas . . . ad vitae societatem et conjunctionem magno-pere pertinet. Constat enim, si sacramentalem confessionem e Christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse, quae postea, et alia etiam multo graviora homines peccati consuetudine depravati palam committere non verebuntur. Etenim confitendi verecundia delinquendi cupiditati et licentiae tanquam fraenos injicit, et improbitatem coercet.” Ecclesia, revocans ad suum tribunal conscientias individuorum absque distinctione qualitatis et dignitatis, mores quoque sociales reformat, vitia et abusus compellit, lites componit, mala reparat, justitiam fovet imperando bonorum ablatorum restitutionem et jurium violatorum reparationem, superbas potentatum cervices inclinat, eas ad commune tribunal una cum ceteris appellans, ad oboedientiam subditos adducit, omnia in superiori

quadam harmonia componit quae dici potest jus quoddam socialis ac internationalis moralitatis.

Familiarum stabilitatem et foecunditatem confessio maxime fovet, componens coniugum dissidia, inducens ad mutua jura et officia servanda, praecipiens matrimonialem castitatem, ac ita per amorem et justitiam avertens causas divortii, quo destrui solet stabilitas familiaris societatis, et per virtutem castitatis removens praecipuas rationes, unde provenit conjugalis consortii sterilitas.

Individuum vero primo et directe perficitur per sacramentalem confessionem. Idque multipliciter. Per eam enim homo imprimis retrahitur a malo, patrando vel patrato, ratione tum erubescendae et verecundiae, tum consilii confessarii, tum personalis examinis conscientiae; unde ipsi athei *Voltaire* et *Rousseau* fatentur nihil esse confessione efficacius ad retrahendum hominem a vitiis, praesertim occultis.³¹ Secundo, proficit in bonum virtutum, signanter quidem humilitatis, ceterarum omnium fundamenti, cum nihil nativae superbiae sit magis repugnans quam semetipsum debilem ac reum ultro se alteri confiteri, necnon puritatis, cum nihil magis pudeat quam peccata pudendorum, quibus homo animali, ratio sensibus et spiritus carni, sua jura resignat. Tertio, ope frequentis examinis conscientiae, confessarii consiliis foecundatae, homo psychologice etiam perficitur, et in ea proficit morali perfectione, quam philosophi olim inaniter exoptabant, juxta illud “Nosce teipsum”, necnon in ea animi sensibilitate et intentionis puritate, quae est altissimus apex moralitatis, juxta illud *Augustini*: “Noverim te, noverim me”.

Inde non mirum est confessionem peccatorum sponte ab hominibus frequentatam esse, etiam in religionibus paganis; a Deo tum in antiquo tum in novo testamento providentialiter praeceptam esse; ab ipsis Protestantibus, contra legem naturalem et divinam eam a sacramento suppressere conantibus, non raro, libenter aut reluctantem, commendatam esse.

Non solum enim excultae religiones *Aegyptiorum ac Babyloniorum* confessionem inter suos ritus frequentarunt, sed etiam apud aliquos populos, omni urbanitate ac religiosa organizatione destitutos, quaedam peccatorum confessio deprehenditur.⁹²

In *libris sapientialibus A.T.*, in quibus saepe ratio ipsa naturalis a

“Ad rem *Voltaire*: “Les ennemis de l'Eglise romaine, qui se sont élevés contre une institution si salubre [la confession auriculaire], semblent avoir ôté aux hommes le plus grand frein qu'on peut mettre à leurs crimes secrets. Les sages de l'antiquité en avaient eux-mêmes senti l'importance” (Annales de l'empire, t. 1, p. 41; cf. eundem, in Diction, philos., art. Catéchisme du Curé). Cf. *Rousseau*, *Émile*, l. 3.

“Cf. Ifciss, *Apologie des Christenth.*, 2 diss., 18, 10; F. *Calhrein*, *Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit.*, Freiburg, 1914, v. 1, p. 391. 534; v. 2, p. 33. 54. 138. 277. 449sq. 517sq. 652; v. 3, p. 42. 72. 302 sq. 369. 445. 519; R. *Pctazzoni*, *La confessione dei peccati*, Bologna, 1929.

fide quidem illustrata, spontanee loquitur, confessio peccatorum commendatur (Prov. 28, 13 et Eccli. 4, 31, supra cit. in p. 369).

Ab antiquo *In Ecclesia* frequentata est ac commendata ipsa confessio facta personis laicis seu sacerdotio non insignitis, de cujus ratione erit sermo in art. 98, ubi de ministro confessionis sacramentalis.

Ipsi Protestantes a commendanda et frequentanda quadam saltem larvata peccatorum confessione sese abstinere nequiverunt, imo a non paucis, praesertim apud Anglicanos, ipsa distincta peccatorum manifestatio usitata vel saltem commendata est.⁰³ *Dominicus Soto*, qui per plures annos munus caesarii confessarii in Germania exercuit, refert protestantes Norimbergae misisse legationem ad Carolum V ut praxis confessionis apud ipsos restauraretur. In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 1, scribit: “Id quod [maximam nempe confessionis utilitatem] me teste, Germani ipsi publice, dum inter eos agebam, confitebantur. Qua de re ex inclita Norimberga civitate missa est ad Caesarem legatio, per quam cives illi petebant, ut Caesar Imperatorio iure confessionem auricularem indiceret. Aiebant enim se usu et more intellexisse rempublicam suam, postquam confessio cessaverat, vitiis contra iustitiam et alias virtutes scaturire, quae illis antea fuerant incognita. Risum tamen eadem legatio movit: Nam cum fateri omnino renuerent per absolutionem sacerdotis culpas remitti, et divino iussu teneri homines vera fateri, quomodo plebs convinci posset Caesarea lege occulta sua scelera secreto confiteri?”⁰¹

Optimum quod ex ore Protestantium in commendationem confessionis prodivit testimonium, sequentibus signantissimis *Leibnitii* verbis exhibetur: “Totum hoc institutum divina sapientia dignum esse negari non potest, et si quid aliud, hoc certe in Christiana religione praeclarum et laudabile est, quod et Sinenses ac laponenses sunt admirati; nam et a peccatis multos deterret confitendi necessitas, eos maxime qui nondum obdurati sunt, et lapsis magnam consolationem praestat, ut adeo putem pium, gravem et prudentem confessarium magnum Dei organum esse ad animarum salutem; prodest enim consilium eius ad regendos

” Cf. supra in Parte Neg., p. 350–357; item opus *Beleuchtung der Vorurteile wider die kath. Kirche von einem protestantischen Laien Zürichs*, Luzern, 1844, t. 2, p. 1 et 84 sqq.; *Stark*, *Entretiens philosophiques*, Paris, 1818, p. 28; *Esslinger*, *Der Gegner der Kirche widerlegt durch die Geschichte und die Ansichten der geistreichsten Protestanten*, Aug. V 1838, p. 117 sqq.; commentarium *Katholik*, 1884, II, p. 655–663; *Schcfimachcr*, *Lettres d'un docteur allemand de l'université de Strasbourg à un gentilhomme protestant*, Strasbourg, 1830, t. 1, lettre 4; *Bergier*, *Dictionnaire de théologie*, art. Confession, cd. Migne, col. 1041; *Caspari*, art. Beichte, in *Real-encyclopädie für prot. Théologie und Kirche*, cd. 3, p. 596 sqq.; *Diet. Théol. Cath.*, art. Confession chez les Anglicans (Mord); art. Confession chez les Protestants (*Bernard*); *Gibbons*, *The faith of our Fathers*, c. 26, p. 403.

H. Ch. Lea tamen in suo opère *A History of Auricular Confession*, v. 2, totum caput (chapter 22) consecrat ad demonstrandum, eo critico modo qui ipsi est peculiaris, pessimum influxum quem in mores Christianorum habuit, non quidem ipsa confessio, sed obligatio confessionis, integrae et periodicae, qualis nempe in usu est apud catholicos.

w Ed. Venetiis, 1575, t. 1, p. 801.

affectus, ad animadvertenda vitia nostra, ad vitandas peccatorum occasiones, ad restituendum ablatum, et reparandum damnum datum, ad dubia eximenda, ad erigendam mentem afflictam, ad omnia denique animae mala aut tollenda aut mitiganda. Et cum fidei amico vix quicquam in rebus humanis praestantius reperiatur, quanti est eum ipsa sacramenti divini inviolabili religione ad fidem servandam opemque ferendam adstringi? Quamvis autem olim, ubi maior erat fervor pietatis, publica confessio et poenitentia inter Christianos usurparetur, nihilominus ut infirmitati nostrae consuleretur, placuit Deo ut per Ecclesiam ostenderetur fidelibus sufficere confessionem privatam apud sacerdotem adhibito silentii sigillo, quo magis confessio Deo facta ab omni humano respectu sequestraretur.”⁵

RESPONSIO

Obj. 1. Praxis confessionis multis scatet *inconvenientibus*. Imprimis enim est practice *impossibilis*, ob frequentem defectum vel memoriae, vel cognitionis seu certitudinis peccati, vel discretionis inter mortalia accusanda et venialia; ex quo confessio fit laqueus conscientiarum et patibulum animarum. Praeterea est *perniciosa* tum *poenitenti*, qui ob facilem veniam minus curat de interiori animi contritione, imo facilius in peccata ruit sub temeraria securitate instituendae confessionis; tum *ministro* qui res turpissimas audire, cogitare et studere cogitur, ex quo facile amittit moralem sensibilitatem, imo inducitur in peccatum, ut patet vel ex ipsis poenis ab Ecclesia comminatis contra crimen sollicitationis; tum *societati*, cum conscientiarum cognitio et dominatio ponat in manibus sacerdotum potens quoddam instrumentum avertendi populos ab oboedientia principibus debita et subvertendi ordinem sociale.

Resp. Christus sacramenta instituit pro hominibus et *humano modo administranda ac suscipienda*; unde nec infallibilem memoriam, nec absolutam certitudinem, nec exquisitam discretionem peccatorum exigit; nec consequenter confessio vertitur in laqueum et patibulum; omnino autem per accidens est quod evadat aliquando fons scrupulorum quibusdam animabus, quae ceterum suo iudicio relictæ et absque auxilio confessarii, in majores et incurabiles scrupulos inciderent.

Adducta autem inconvenientia et pericula confessionis, si quando contingant sunt omnino *per accidens*, nec proveniunt nisi ex humana fragilitate quae potest abuti omni bono et sumere occasionem mali ex omni causa bonitatis. Quae per se ex confessione sequuntur, sunt

*Syst. theol. 55, apud *Einig*, De sacram., pars 2, Treveris, 1901, p. 90 sq.

maximi illi ac saluberrimi fructus, summis tantum labiis supra enarrati, qui in tanto numero et mole de facto producuntur, ut accidentales et rari defectus ex confessione contingentes, tamquam gutta amaritudinis in oceano dulcedinis evanescunt et tanquam parum pro nihilo reputantur. Si objectio Novatorum quidquam valeret, Deus inconvenienter mundum creasset, in quo tot mala contingunt, et Christus inconvenienter fidem et Ecclesiam condidisset, quae a multis denegantur ac deseruntur.

Obj. 2. In *Scriptura* absolutum est silentium de necessitate sacramenti et confessionis; Christus enim nihil de confessione dixit, nec legitur rXpostolos in suo ministerio quidquam de ea locutos esse, et multo minus fideles ad eam compulisse. Quinimmo, Christus orationem commendat ut medium obtinendae veniae, cum docet Apostolos orare: “Dimitte nobis debita nostra”; S. Paulus fidelibus commendat privatam et interioram probationem coram Deo, inquit: “Probet autem seipsum homo” (1 Cor. 11, 28); S. Joannes in Apocalypsi (cap. 2 et 3) inducit Christum non aliud remedium episcopis delinquentibus suggerentem quam vitae mutationem et poenitentiam. Inepte autem fit recursus ad paucos illos textus, in Conclusionem propositos, de quorum interpretatione ipsi doctores catholici disputant et dubitant, praecipue inter modernos criticae exegesis cultores; nec melior est recursus ad ipsa verba institutionis sacramenti, in quibus nihil dicitur de confessione, quod quidem valde mirum est in hypothesis quod Christus confessionem instituerit, et ex quibus theologi praesertim posttridentini tam incertis cavillationibus eam deducere conantur, ut quidam insignes doctores, nominatim *Scotus*, *Bid* et *Cajetanus*, probationi scripturisticae prorsus renuntiaverint.

Resp. Silentium Scripturae, si absolutum esset, nihil Novatoribus prodesset, cum habeamus antiquam Traditionem, quae nobis est non minus certus fons revelationis et ab ipsis Novatoribus, praesertim modernis, tanti judicatur momenti ut ad trutinam ejusdem argumenti, ex silentio petiti, totis viribus trahatur. Ut supra ostensum est, non desunt in Scriptura textus expliciti de confessione qui, quamvis, attento solo tenore verborum, possint diverso modo interpretari, tamen, tum ex contextu ipsius Scripturae, tum praecipue ex luce subsequentis traditionis, probabilem sensum sacramentalem sibi vindicant. Mirum non est Christum explicite de confessione locutum non esse in ipsis verbis institutionis prout narrantur ab Evangelistis, tum quia non omnia ab his narrantur quae Christus dixit, maxime in suis explanationibus de pertinentibus ad regnum Dei, datis Apostolis post resurrectionem (Joan. 21, 25; Act. 1, 1-3), tum quia necessitas confessionis

tam immediate eruitur ex institutione potestatis remittendi peccata, ut dici possit Christum confessionem proposuisse non tantum virtualiter, sed formaliter, quamvis implicite, nec aliter dicimus ipsum proposuisse transubstantiationem, jurisdictionem Apostolorum et Petri, infallibilitatem Papae, et alia hujusmodi.

Dissensus autem paucorum theologorum de vi argumenti ex verbis institutionis nihil refert, nec ceterum est nisi partialis, quatenus nempe ipsi tantummodo negant vim certitudinis illi argumento; quod quidem ex una parte excusari potest apud tales doctores, in metaphysicis potius certitudinibus acumen suum exercentes, et ex alia parte ostendit theologos catholicos, secus ac protestantes, non leviter arguere ex Scriptura nec facile argumenta ex sacris litteris sibi fingere.

Obj. 3. In *Traditione* quatuor priorum saeculorum, usque ad Leonem M., altum est *silentium* de confessione ejusque necessitate. In *praxi autem poenitentiali*, quae frequenter, inde praecipue a Tertulliano, commemoratur, nullatenus agitur de confessione sacramentali et privata, qualis a catholicis frequentatur et necessaria dicitur, cum ab ista prorsus differat, praecipue tribus sequentibus capitibus. Primo nempe, in illa praxi elementum principale et essentielle erat exercitium satisfactionis et poenitentiae, non vero confessio peccatorum, sicut est in catholico tribunali poenitentiae; secundo, confessio quae involvebatur in illa praxi erat publica et de publicis peccatis; tertio, confessio illa non imponebatur omnibus tanquam necessaria praeparatio ad communionem.

Ita praecipui et excultiores inter Protestantes, nominatim *Dallaeus*, *Lea*, *Holl*, *Caspari*, *Loojs*, *K. Müller* et *Zejschwitz*, supra relati in Parte Negativa (p. 357, in nota).

Resp. cum *Galtier*, qui hanc quaestionem erudite exponit tum in suo tractatu De Paenitentia, tum in Diet. Apol. de la Foi Cath., art. Pénitence (2me partie, Confession), col. 1788-1794:

Ad primum quod obicitur de *silentio*, “concedendum . . . est relative ad recentiorum temporum praxim altum posse dici antiquorum silentium. Sed res explicatur aliunde ac ex ignorantia practica necessitatis sacramenti. Nam — a) cum tam multi non baptizarentur nisi valde serius, valde rarius etiam erat tum peccandi tum confitendi occasio. — b) Venialia diu non solebant clavibus subjici.⁰⁰ Hinc autem vides quam minor exinde esset sacramenti usus. Qui quam maxime hodie et quam saepissime confitentur, olim nunquam confessionem adiissent. Sancti

⁰⁰Cf. *Bruders*, Allmahliche Einfiihrung lasslicher Siinden in das Bekenntnis der Beicht, in Zeitschr. f. kath. Theol., 1910, p. 526 sqq.

proinde viri, quorum imprimis antiqui scriptores narrant historiam, v.gr. S. Augustinus, S. Ambrosius etc., nunquam forte sacramentum paenitentiae susceperunt. — c) Econtra, qui quam maxime sacramento indigent, olim, pro generali morum corruptione et pro sua nondum satis exulta conscientia, in paucis se graviter peccare agnoscebant, ita ut, nisi publice deliquissent aut ad episcopum ab alio delati essent, non putarent sibi adeundum esse paenitentiae remedium. . .

“Hujus rei indicia suppeterent multa. Satis est recitare — a) querelam S. *Basilii* de tam multis fidelibus qui non attendunt nisi peccata quae canonica paenitentia plectuntur (De judicio Dei, 7 M. 31.669 A-B); b) dicta tam multa S. *Augustini* de consuetudine ex qua gravissima de se peccata adeo parvi fiunt ut peccatores hujusmodi praedicatoribus denuntiantibus peccatum non credant sed ecclesias repleant et sacramentis accedant. Cf. v.gr. *Enchir.* 80 et *De catechiz. rud.* 7, 11; 25, 48 (M. 40.270; 318; 343); *Epist. ad Gal.* 35 et *in epist. I Joan. tr.* 3,9 (M. 35.2130 et 2002); *De civit. Dei*, XXI. 25, 4 (M. 41.742); *Sermo IX.* 9, 11; 10, 15-16; LXXXII. 10, 13; CCXXIV. 3; CCLXXVIII, 7, 8 (M. 38.83; 86-87; 512; 1095; 1271-1272); CCCXCI *integil*

Ad secundum quod obicitur de *differentia antiquae praxis poenitentialis* ab hodierna praxi confessionali, conceditur fere totum et negatur ipsum suppositum. Quaestio enim non est an adsit profunda differentia inter antiquam et novam praxim, quod ultro ut manifestum concedimus, sed an in antiqua, sicut in nova praxi, esset necessaria confessio peccatorum apud auctoritatem ecclesiasticam, quomodolibet exigetur; seu, an Ecclesia semper exiguerit aliquam peccatorum confessionem ad remissionem peccatorum ab ipsa obtinendam. Unde inaniter Novatores in suis libris insudant, aërem calamo verberantes: “Fingunt [nempe] . . . , doctrinam catholicam in eo esse ut confessio jam sit pro tota paenitentia, ita ut a peccatore ad absolutionem jam non requiratur nisi manifestatio peccati sui: quod quam alienum sit ab Ecclesiae primaevae praxi facile ostendunt.”⁹⁸

In tribus ergo rationibus, quas ad ostendendam praefatam differentiam Novatores adducunt, *tres committunt fallacias*:

Prima fallacia est “identificatio confessionis et paenitentiae, quasi inquirere de confessionis existentia sit inquirere de hodierna praxi identificandi fere paenitentiam cum confessione. In hoc a multis haud raro erratur. Cum confiteri hodie simpliciter dicatur qui sacramentum totum suscipit, ita ut sacramentum hac sola sui parte designari soleat, saepe saepius denuntiant acatholici non sic olim fuisse. Nec tamen

⁹⁸ Galtier, De Paenitentia, thes. 20, n. 345, Parisiis, 1931, p. 251 sq. et in nota 2.

* Galtier, ibid., n. 411, p. 309.

quidquam hujusmodi catholici contendimus. Scimus econtra confessionem sacerdoti qua talem apparere apud antiquos subobscuram, tum quia ea non erat nec est paenitentiae sacramenti constitutivum praecipuum, tum quia, ut constat per dicta Patrum, in ea aetate ubi longa saepe ac durissima imponebatur satisfactio, non ea erat quae in paenitentia ecclesiastica oculos maxime percelleret aut difficultatem peccantibus moveret maximam. Hinc fieri poterat ut ad quod maxime hortandi essent fideles, non declaratio esset peccati, sed ejus per veram paenitentiam expiatio; hodie contra, inde praesertim a saeculo ubi protestantes docuerunt manifestationem peccati non necessariam, ea fuit quam maxime inculcanda. Jamvero, nemo non videt quanta ex eo rerum statu oriri potuerit differentia in modo loquendi. At. sicut illegitime ex eo quod plerumque in multis hodie concionibus sermo non sit fere nisi de confessione concluderetur contritionem aut satisfactionem non reputari necessariam, ita illegitime ex eo quod olim rarus esset sermo explicitus de confessione ipsi sacerdoti facienda deducere solent nimis multi acatholici eam non fuisse in usu aut necessariam.”⁰⁰

Secunda fallacia est “restrictio confessionis sacramentalis ad confessionem auricularem. Judiciaria enim peccati manifestatio, quae proprie est confessio sacramentalis, de se fieri potest publice aut secreto; nec verbis necessario facienda est; agnosci econtra potest in omni actu quo peccator, v.gr., publicus et ob suam pertinacitatem ab Ecclesia ejectus, ad resipiscentiam jam venit ac episcopo se paratum ostendit accipere quam ipse determinaverit paenitentiam. Non contendimus proinde omni publicae paenitentiae et absolutioni praeivisse confessionem auricularem, etsi tamen demonstravimus vel demonstrabimus confessionem secretam praemissam esse semper ubi de peccatis occultis paenitentia fiebat. Nec aliter Tridentinum de confessione secreta loquitur: eam dicit fuisse semper in usu ac sacramentalem at non solam; declarat eam esse aliquando solam possibilem, quatenus non satis consulte aliqua lege praeciperetur publica de omnibus, etiam occultis peccatis; at non eo ipso docet eam semper praemittendam fuisse publicae certorum peccatorum cognitioni judiciariae ac remissioni; non est *contra*, ait, aut *praeter* mandatum Christi, at non excludit aliam esse et ipsam *juxta* divinum mandatum.”¹

Tertia fallacia est circa modum quo obligatio confitendi ante Eucharistiae susceptionem intellecta et applicata est ab Ecclesia. “Praescindentes [nempe] ... a distinctione apud catholicos fundamentali inter jus divinum ac juris divini determinationem ab Ecclesia factam, fingunt

⁰⁰Galtier, *ibid.*, thes. 27, n. 419, p. 314.

¹Galtier, *ibid.*, p. 315.

catholicos putare ac docere necessitatem confessionis sacramento eucharistico praemittendae fuisse ab initio eodem modo agnitam et inculcatam quo post concilium vel Lateranense praecipiens confessionem annuam, vel Tridentinum praecipiens 'ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur', accedat 'ad sacram Eucharistiam absque praemissa sacramentali confessione' (D-B. 880 et 893; C. 1118 et 1121). Fingunt, uno verbo, doctrina catholica excludi omnem mutationem in modo confessionis sive peragendae sive praedicandae, ideoque confessionis praxim, qualis hodie viget, facile evincunt non inveniri prioribus Ecclesiae saeculis. At ea perversa est in theologia, haud minus ac in historia, procedendi methodus, quam catholicorum est tum denuntiare tum sedulo cavere (cf. art. *Pénitence* apud DAFC, t. III, col. 1788-93)."²

Obj. 4. Sacramenti susceptionem, vel peccatorum confessionem, non necessariam fuisse existimatam, exinde patet quod *Patres, imo et plures posteriores theologi, eam recensent inter varios modos vel media, quibus peccatorum remissio a Deo obtineri possit.*

Hujusmodi remedia recensentur septem ab *Origene*, In Lev., hom. 2, 4 (cit. in tom. 1, p. 111): Baptismus, martyrium, eleemosyna, remissio offensae a fratribus acceptae, correptio fraterna seu reductio peccatoris ab errore viae suae, abundantia charitatis; sex a *Chrysostomo*, In 2 Cor., hom. 4, n. 6; De Lazaro, hom. 5, 7: eleemosyna, jejunium, lacrymae, confessio, continentia, charitas; quinque ab *Augustino*, Contra Cresconium, 2, 12, 15: Baptismus, verbum veritatis, contritio cordis, eleemosyna, charitas; quinque similiter a *Cassiano*, Coli. 20, c. 8 (M.L. 49, 1154 sqq.); octo a *Cassiodoro*, Praef. in Psal. 6, ubi additur: "Inveniuntur et alii fortasse modi remissionis"; duodecim a *Caesario Arelatensi* vel Anonymo quodam Hom. 13 (M.L. 67, 1075); septem, juxta enumerationem Origenis, a *Jona Aurelianensi*, De instit. laicali, 1, 5 (M.L. 106, 130) et *Theodidpho Aurelianensi*, Capitula, 36 (ALL. 105, 203); decem a *Rabano Mauro*, De modo Poenitentiae, c. 23 (M.L. 112, 1329 sq.).

² *Galtier*, ibid., n. 411. p. 309. Omnia praedicta sic apte resumit idem Galtier, in Diet. Apol. de la Foi Catholique, art. Penitence, 2me partie (Confession), col. 1860 sq.: "On se confessait et l'on confessait aux premiers siècles. Pas plus qu'aujourd'hui, on ne concevait la rémission du péché par l'Eglise, sans sa manifestation au tribunal de l'Eglise. La chose allait même tellement de soi, qu'on éprouvait moins la nécessité d'y insister dans les exhortations à la pénitence. Aux yeux des fidèles, ce n'était point là le difficile, pas plus que ce n'était et que ce n'est encore le plus important. L'absence de toute contestation permettait aux pasteurs de concentrer l'attention sur la nécessité du désaveu intime du péché et de l'expiation extérieure qui en est l'effet. Avec cet autre fait également avéré que, dans beaucoup de consciences et sur beaucoup de matières, la distinction demeurait mal perçue entre le péché mortel et le péché véniel; que la nécessité, par suite, apparaissait plus rare de recourir au jugement de l'Eglise; c'est là, croyons-nous, ce qui explique la place incontestablement plus restreinte qu'occupe dans la prédication des premiers siècles la confession proprement dite."

Resp. Haec objectio, quae jam expuncta est supra in quaestione de necessitate virtutis seu actus Poenitentiae (art. 22, tom. 1, p. 480 sq.), prorsus inaniter hic iterum invocatur. Ex ea enim sequeretur etiam Baptismus non haberi a Patribus ut necessarium ad salutem, eo quod cum aliis remissionis remediis recenseatur. Patres simpliciter varia remedia enumerant, non specificando modum, aliunde notum, quo alia aliter ad remissionem peccatorum concurrant, directe scilicet vel indirecte, immediate vel mediate, perfecte vel imperfecte, necessario vel non necessario, relate ad peccata mortalia vel venialia, relate ad ipsa peccata vel ad sequelam peccati seu poenam. Id patet tum ex simplici connumeratione ipsius Baptismi cum aliis remediis, tum ex fluctuanti numero remediorum, tum ex indeterminato modo quo elenchus proponitur (Cassiodorus: "Inveniuntur et alii fortasse modi remissionis"; Rabanus M.: "Praecipue per emendationem morum. . . Interdum per intercessionem sanctorum. . . Nonnunquam misericordiae ac fidei merito"), tum ex peculiari scopo quem varii doctores prosequuntur.

Ita *Augustinus*, *Contra Cresconium*, 2, 12, 15, quaerenti Cresconio Donatistae quare catholici non rebaptizent Donatistas ad se conversos, si eos ut haereticos habent, respondet negando suppositum, nam praeter Baptismus, quod ceterum repeti non potest, sunt alia media quibus illorum peccatum expiatur. Qui discursus non cogit S. Doctorem ad invocandam necessitatem sacramenti poenitentiae, imo hoc ne quidem nominat, sed proponit ut media salutis varias dispositiones et opera virtutum et imprimis charitas "quae una si adsit, omnia illa recte fiunt; si autem desit illa, omnia frustra fiunt" (M.L. 43. 475). Similiter *Origenes* in objecto loco In Lev., hom. 2, 4 intendit probare in nova lege non esse pauciora salutis remedia quam in veteri, indeque enumerat septem huiusmodi causas; ad quem scopum nihil profuisset, quin potius obfuisset, proponere tam sacramentum Poenitentiae quam Baptismus ut medium stricte necessarium, cetera vero ut remedia non necessaria, nam ex hoc quis posset concludere in nova lege non esse nisi paucissima media remissionis, scilicet duo praedicta sacramenta.

Obj. 5. In antiqua Ecclesia, saltem inde a saec. 4, *PRAXIS GENERALIS FUIT DENEGANDI POENITENTIAM CLERICIS*, saltem majoribus (i.e. episcopis, presbyteris et diaconis), in graviora crimina lapsis, eosque arbitrio divinae providentiae relinquendi, non tamen eis denegandi communionem more laicorum, saltem in articulo mortis. Quod quidem ostendit ecclesiasticam poenitentiam non fuisse reputatam absolute necessariam ad peccatorum remissionem.

Resp. Non unus fuit in variis ecclesiis, nec semper constans in sin-

⁷Cf. *Gallier*, De Poenitentia, thes. 21, quae tota est de hac quaestione.

gulis, modus concedendi vel denegandi poenitentiam clericis lapsis.

In quibusdam enim ecclesiis tales videntur admissi ad publicam ipsam poenitentiam, ut colligitur quoad saec. 3 ex epistolis Cypriani, quoad saec. vero 4 et 5 ex Cone. Illiber., Neocaes. et Arausic.:

Cyprianus, Epist. 59, 1: “Legimus litteras tuas, frater charissime, quibus significasti de Victore, quondam presbytero, quod ei, antequam poenitentiam plenam egisset, et Domino Deo, in quem deliquerat, satisfecisset, temere Therapius, collega noster, immaturo tempore et praepopera festinatione pacem dederit. Quae res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis, et sine petitu et conscientia plebis, nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente, pax ei concederetur, sed librato apud nos diu consilio, satis fuit objurgare Therapium collegam nostrum quod temere hoc fecerit et instruxisse ne quid tale de caetero faciat. Pacem tamen quomodocumque a sacerdote Dei semel datam non putavimus auferendam, ac per hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus” (M.L. 3, 1014).

Epist. 68 (Cone. Carth. IV, In causa Basilidis et Martialis, Hispaniae episcoporum libellaticorum), 6: “Quapropter cum, sicut scripsistis, fratres dilectissimi, et ut Felix et Sabinus collegae nostri asseverant, utque alius Felix de Caesaraugusta fidei cultor ac defensor veritatis litteris suis significat, Basilides et Martialis nefando idololatriae libello contaminati sint, Basilides adhuc insuper, praeter libelli maculam, cum in infirmitate decumberet, in Deum blasphemaverit et se blasphemasse confessus sit, et episcopatum pro conscientiae suae vulnere sponte deponens ad agendam poenitentiam conversus sit, Deum deprecans, et satis gratulans si sibi vel laico communicare contingeret. Martialis quoque praeter gentilium turpia et lutulenta convivia in collegio diu frequentata et filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana sepulchra depositos et alienigenis consepultos, actis etiam publice habitis apud procuratorem ducenarium obtemperasse se idololatriae et Christum negasse contestatus sit, cumque alia multa sint et gravia delicta quibus Basilides et Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur, cum manifestum sit ejusmodi homines nec Ecclesiae Christi posse praeesse nec Deo sacrificia offerre debere; maxime cum jampridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis etiam Cornelius collega noster sacerdos pacificus ac justus, et martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreverit ejusmodi homines ad poenitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi” (M.L. 3, 1028-1031).

Epist. 72 (ad Stephanum; Cone. Carth. VI, de rebaptismate), 2:

“Addimus plane et adjungimus, frater charissime, consensu et auctoritate communi, ut etiam si qui presbyteri aut diaconi, qui vel in Ecclesia Catholica prius ordinati fuerint, et postmodum perfidi ac rebelles contra Ecclesiam steterint, vel apud haereticos a pseudoepiscopis et antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, et contra altare unum atque divinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi cum revertuntur, ut communicent laici, et satis habeant, quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis exstiterint; nec debere eos revertentes ea apud nos ordinationis et honoris arma retinere, quibus contra nos rebellaverint. Oportet enim sacerdotes et ministros, qui altari et sacrificiis deserviunt, integros atque immaculatos esse” (M.L. 3, 1086 sq.).

Cone. Illiberitanum circa a. 300, can. 76: “Si quis diaconum se permiserit ordinari, et postea fuerit detectus in crimine mortis, quod aliquando commiserit; si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima poenitentia post triennium accipere communionem. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium, acta poenitentia, accipere communionem laicam debere” (Mansi, 2, 18).

Cone. Neocaesareense inter 314 et 325, can. 1: “Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo moveatur. Si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, penitus retrudatur, et ad poenitentiam deducatur” (Mansi, 2, 540).

Cono. Arausicanuin I a. 441, can. 4: “Poenitentiam desiderantibus clericis non negandam” (Mansi, 6, 437).

Generalis tamen praxis fuit, saltem inde a saec. 4, ut illis denegaretur publica poenitentia. Ad rem faciunt sequentia documenta:

Cone. Romanum a. 313, sub Miltiade P., Donatum damnavit eo “quod confessus sit rebaptizasse et episcopis lapsis manum imposuisse” (ita refert *Optatus Mil.*, De schismate Donat. 1, 24, M.L. 11, 932 sq.). Manuum impositio hic non est rordinatio, ut quidam volunt, sed caeremonia reconciliatoria, ut alii eruditi judicant et constat ex verbis Leonis M. mox citandis.

Siricius P., Epist. 1, ad Himerium episc. Tarraconensem, 14, 18: “Illud quoque nos par fuit providere, ut sicut poenitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum, ita et post poenitudinem ac reconciliationem nulli umquam laico liceat honorem clericatus adipisci: quia quamvis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum sacramentorum instrumenta suscipere, qui dudum fuerint vasa vitiorum” (M.L. 13, 1145).

Leo M., Epist. 167, ad Rusticum episc. Narbonensem. Inquis 2: “Alienum est a consuetudine ecclesiastica ut qui in presbyterali honore aut in diaconii gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per

manus impositionem remedium accipiant poenitendi: quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est: 'Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo' (Levit. V, see. LXX)? Unde hujusmodi lapsis, ad promerendam misericordiam Dei, privata est expetenda secessio, ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa" (M.L. 54, 1205 sq.).

Idem habent in Oriente *Basilius* (Epist. 188, can. 3: 199, can. 32: 217, can. 56) et *Canones Apostolorum*, 25.

Attamen clericis lapsis concedebatur poenitentia privata, qua ad laicorum communionem admittebantur. Hoc imprimis ostendunt documenta supracitata de concessione poenitentiae publicae, si hic sensus illis denegetur. Praeterea:

Cone. Nicaenum I, can. 8: "De his, qui se nominant Catharos. id est mundos [Novatianis], si aliquando venerint ad Ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno Concilio, ut impositionem manus accipientes, sic in clero permaneant" (Denz. 55).

Cone. Toletanum I a. 400, can. 4: "Subdiaconus autem, defuncta uxore, si aliam duxerit, ab officio in quo ordinatus fuerat removeatur, et habeatur inter ostiarios, vel inter lectores; ita ut evangelium et apostolum non legat; propterea, ne qui ecclesiae servierit, publicis officiis servire videatur. Qui vero tertiam, quod nec dicendum aut audiendum est, acceperit, abstentus biennio, postea inter laicos reconciliatus per poenitentiam, communicet" (Mansi, 3, 999).

Innocentius I (a. 401-417), Epist. 17, ad episcopos Macedoniae, 4: "Nostrae lex est ecclesiae, venientibus ab haereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem exiguum subrogare. At vero ii, qui a Catholica ad haeresim transierunt, quod non aliter oportet nisi per poenitentiam suscipi, apud vos non solum poenitentiam non agunt, verum etiam honore cumulantur" (M.L. 20, 531).

Augustinus, Ad Donatistas post collationem, 20, 28: "Nec ideo tamen dormit ecclesiastica disciplina, ut corripiat inquietos. Neque enim a populo Dei separamus, quos vel degradando vel excommunicando ad humiliorem poenitendi locum redigimus. Et ubi hoc facere pacis et tranquillitatis Ecclesiae gratia non permittimur, non tamen ideo Ecclesiam negligimus; sed toleramus quod nolumus, ut perveniamus quo volumus, utentes cautela praecepti dominici, ne cum volumus ante tempus colligere zizania, simul eradicemus et triticum (Matth. XIII)" (M.L. 43, 669). Unde juxta S. Doctorem clericis qui degradabantur concedebatur poenitentia quaedam humilior, seu privata, et solum sollemnis ac publica denegabatur.

Unde ruit objectio; nam numquam clericis lapsis concessa est communio absque praevia ecclesiastica poenitentia et indulgentia. Quae quidem indulgentia, quovis tandem ritu aut modo concederetur, non erat nisi actus ipsius potestatis clavium, ut etiam explicite testatur *Augustinus*, Epist. 185, 10, 44 sq.:

“Si ergo, inquiunt [haeretici], oportet ut nos extra Ecclesiam et adversus Ecclesiam fuisse poeniteat, ut salvi esse possimus; quomodo post istam poenitentiam apud vos clerici, vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam revera, quod fatendum est, fieri non deberet, nisi pacis ipsius compensatione sanaretur. . . Isti [haeretici] cum ad radicem Catholicam veniunt, nec eis quamvis post erroris sui poenitentiam honor clericatus vel episcopatus aufertur, fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris contra integritatem severitatis: verumtamen quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat (I *Cor.* iii, 7), ad Dei misericordiam precibus fuis coalescente insitorum pace ramorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum. Ut enim constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis poenitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiae, sed rigore factum est disciplinae: alioquin contra claves datas Ecclesiae disputabitur, de quibus dictum est, ‘Quae solveritis in terra, soluta erunt et in caelo’ (*Matth.* xvi, 19). Sed ne forsitan etiam detectis criminibus, spe honoris ecclesiastici animus intumescens superbe ageret poenitentiam, severissime placuit ut post actam de crimine damnabili poenitentiam, nemo sit clericus, ut desperatione temporalis altitudinis medicina major et verior esset humilitatis. Nam et sanctus David de criminibus mortiferis poenitentiam egit, et tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrum, quando amarissimas lacrimas fudit, utique Dominum negasse pocnivit, et tamen Apostolus mansit. Sed non ideo supervacua putanda est posteriorum diligentia, qui ubi saluti nihil detraheretur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti, credo, aliquorum fictas poenitentias per affectatas honorum potentias” (M.L. 33, 812 sq.).

Ad hunc textum observat *Galtier*: “Hujusmodi [S. Doctoris] argumentatio clare significat clericis ‘indulged’ vi potestatis clavium; ad hoc enim redit: Si supponeretur legem illam procedere ex ‘desperatione indulgentiae’, jure disputaretur ‘contra claves datas Ecclesiae’, quasi non possent omnia solvere. Ergo clerici, quocumque tandem modo ad communionem admittuntur, virtute clavium vere solvuntur. Jure proinde dicimus eos non sine aliqua saltem exercita absolutione ad communionem admissos esse. Nam, etsi, quod non constat, nulli ritui subjicerentur, saltem sententia, qua depositi ‘ad pacem’ admittebantur

seu ad communionem laicorum detrudebantur, erat eis absolutio, si non verbis, saltem factis sufficienter expressa.”

Obj. 6. *NECTARIUS*, patriarcha constantinopolitanus (a. 381-397) ac praedecessor Chrysostomi (a. 398-407), circa annum 391, occasione scandali orti ex publica confessione alicujus matronae revelantis se a quodam diacono stupratam esse, abolevit officium presbyteri poenitentiarii, relinquens unicuique fidelium facultatem accedendi ad communionem pro dictamine suae conscientiae; cujus exemplum secuti sunt omnes fere episcopi in partibus Orientis. Hoc autem ostendit eos qui institutum confessionis abrogarunt, nequaquam in ejus necessitatem credidisse.

Factum autem illud narratur medio saeculo sequenti a duobus historicis constantinopolitanis, continuatoribus Eusebii, scilicet Socrate (qui scripsit circa a. 440) et Sozomeno (qui scripsit circa a. 450).

SOCRATES, Hist, eccles. 5, 19: “Sub idem tempus [i.e. circa a. 391] presbyteros ecclesiarum qui poenitentiae praeerant, placuit aboleri, idque ob hujusmodi causam. Postquam Novatiani se ab Ecclesia sejunxissent, eo quod cum illis qui persecutione Deciana lapsi fuerant, communicare noluissent, ex illo tempore episcopi poenitentiarum presbyterum albo ecclesiastico adjecerunt, ut qui post baptismum lapsi essent, coram presbytero ad eam rem constituto, delicta sua confiterentur. Et apud alias quidem sectas haec regula etiamnum perseverat. Soli vero Homousiani, et qui cum illis in fide consentiunt Novatiani, presbyterum poenitentiae praepositum rejecerunt. Nam Novatiani ne initio quidem supplementum hoc admiserunt. Homousiani vero qui nunc ecclesias obtinent, cum hoc institutum diu retinuissent, tandem *Nectarii episcopi temporibus abrogarunt, ob jacinus quoddam quod in ecclesia commissum juerat.*

“Mulier quaedam nobilis ad poenitentiarium presbyterum accedens, delicta post baptismum a se perpetrata sigillatim confessa erat. Presbyter vero praecepit mulieri, ut jejuniis et orationibus continuis vacaret, quo scilicet una cum delictorum confessione opus etiam poenitentiae conveniens ostenderet. Progressu temporis mulier aliud facinus confessa est ecclesiae videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. Id cum dixisset, diaconus quidem ecclesia ejectus est: populus vero graviter commoveri coepit. Neque enim solum ob scelus quod patratum fuerat indignabantur, verum etiam eo quod labes haud mediocris atque infamia hoc facto aspersa videbatur Ecclesiae. Cum igitur eam ob causam ecclesiastici homines dicteriiis appeterentur. Eudaemon quidam Ecclesiae presbyter, Alexandria oriundus, episcopo

4 De Poenitentia, thes. 21, n. 358, Parisiis, 1931, p. 262 sq.

Xectario suasit ut poenitentiarum quidem presbyterum expungeret, *unumquemque vero pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere*. Neque enim aliter fieri posse ut Ecclesia ab omni probro libera esset.

“Haec ego cum ab ipso Eudaemone acceperim, Historiae huic inserere minime dubitavi. Etenim, ut saepius dixi, omnem curam ac diligentiam eo contuli, ut res gestas ex iis qui eas optime norant condiscerem, easque accurate perscrutarer, ne quid a veritate alienum scriptis mandarem. Et initio quidem Eudaemoni ista dixi: Consilium tuum, o presbyter, utrum Ecclesiae profuerit, an non, Deus viderit. Caeterum ansam ex eo singulis datam esse video, ut delicta sua invicem amplius non coarguant, nec observent praeceptum illud Apostoli, quod ita se habet: ‘Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; sed potius redarguite’. Verum de his satis” (M.G. 67, 614-619).

SOZOMENUS, Hist, eccles. 7, 16, paulo aliter et clarius: “Per idem tempus *Nectarius Constantinopolitanus episcopus presbyterum illum qui praepositus erat poenitentibus, primus ex ecclesia sustulit*. Cujus exemplum omnes fere episcopi postea sunt secuti. Quid autem hoc sit, et unde originem sumpserit, et quam ob causam sublatum sit, alii quidem aliter fortasse narrant. Ego vero ea dicam quae sentio. Cum in nullo penitus peccare divinatoris cujusdam naturae sit, et humana praestantioris; poenitentibus vero, etiamsi saepius deliquerint veniam dare Deus praeceperit: cumque in petenda venia peccatum necessario confiteri oporteat: *grave ac molestum ab initio jure merito visum est sacerdotibus, tanquam in theatro, circumstante totius Ecclesiae multitudine, crimina sua evulgare*. Itaque ex presbyteris aliquem qui vitae integritate spectatissimus esset, et taciturnitate ac prudentia polleret, huic officio praefecerunt: ad quem accedentes ii qui deliquerant, actus suos confitebantur. Ille vero pro cujusque delicto, quid aut facere singulos, aut luere oporteret, poenae loco indicens, absolvebat confitentes, a se ipsis poenas criminum exacturos.

“Verum Novatianis quidem qui nullam rationem habent poenitentiae, nihil hac re opus fuit. Apud reliquas autem sectas, hic mos etiamnum perseverat. Et in Occidentalibus Ecclesiis, ac praecipue in *Ecclesia Romana studiose observatur*. Illic enim in propatulo est poenitentiam locus: in quo illi stant moesti ac veluti lugentes. Peractisque jam missarum solemnibus, exclusi a communione sacrorum quae initiatis praeberi mos est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram objiciunt. Tum episcopus cum lacrymis ex adverso occurrens, pariter ipse humi provolvitur: et universa Ecclesiae multitudo simul confitens, lacrymis perfunditur. Posthaec vero primus exsurgit episcopus, ac

prostratos erigit: factaque, ut decet, precatione pro peccatoribus poenitentiam agentibus, eos dimittit. Privatim autem unusquisque sua sponte se macerans, aut jejuniis, aut illuvie, aut ciborum abstinencia, vel aliis quibus jussus est modis, tempus quantumcunque ipsi ab episcopo constitutum est, exspectat. Ubi vero praestitutus dies advenit, tanquam debito quodam persoluto, a poena commissi sceleris liberatur, et reliquo Ecclesiae populo sociatur. Haec episcopi urbis Romae, jam inde ab ultima vetustate ad nostram usque aetatem custodiunt.

“In Constantinopolitana autem Ecclesia, certus presbyter constitutus erat qui poenitentibus praeesset. Donec matrona quaedam nobilis, ob peccata quae confessa fuerat, jussa ab hoc presbytero jejunare, ac Deum suppliciter orare; dum hujus rei causa in ecclesia moraretur, a diacono se stupratam esse prodidit. Quo cognito, plebs omnis vehementer succensuit, eo quod contumelia illata esset ecclesiae: nec mediocri probo expositi erant sacri ordinis viri. Nectarius vero, cum diu multumque dubitasset quidnam in hoc negotio agendum esset, eum qui stuprum admiserat, diaconatu exuit. Cumque nonnulli consilium ei dedissent, w/ unicuique, prout sibi conscius esset, ac fiduciam sui haberet, ad sacrorum mysteriorum communionem accedendi liberam jaceret potestatem, presbyterum qui agenda poenitentiae praepositus erat, abolevit. Atque ex eo tempore id firmum ac stabile permansit; vetustate, eique adjuncta gravitate ac severitate, jam tum, ut opinor, in laxam ac dissolutam vivendi rationem paulatim delapsa. Nam antea, ut equidem existimo, minora erant peccata, tum ob verecundiam eorum qui sua ipsi delicta enuntiabant, tum ob severitatem judicum qui ad id erant constituti. Atque hac de causa arbitror Theodosium imperatorem, cum Ecclesiarum honestati et existimationi prospiceret, lege lata cavisse, ne mulieres ad sacrum ministerium admitterentur, nisi liberos haberent, et sexagesimum aetatis annum implessent, juxta expressum mandatum apostoli Pauli: utque feminae quae comam totondissent, arcerentur ab Ecclesia: episcopi vero qui eas admittere ausi essent, sacerdotio privarentur” (M.G. 67, 1458-1463).

Rcsp?

1. *AD IPSAM NARRATIONEM QUOD ATTINET*, dicendum est

⁵ Cf. *Patavium*, De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, § 4, Dogmata Theologica, t. 8, Parisiis, 1867, p. 187-190; *Valois*, in suis notis ad editionem Historiae ecclesiae, Socratis et Sozomeni; *Morinum*, Commentarius historicus de poenitentia, l. 2, c. 9; *Lenglet du Fresnoy*, Traité du secret inviolable de la confession, Paris, 1715, p. 90; *Watkins*, A History of Penance, London, 1920, p. 348; *Binterim*, Die vorzüglichsten Merkwürdigkeiten der christ-katholischen Kirche, t. 5, ed. 2, p. 443; *Vacandard*, Etudes de critique et d'hist. relig., 2me série: Les origines de la confession sacram., p. 86 et 108; *Batiffol*, Etudes d'hist. et de théol. positive: Les origines de la pénitence, pénitenciers et pénitents, ed. 3, p. 149 sqq.; *K. Hoil*, Enthusiasmus und Bussgewalt, p. 274-288; *Galtier*,

pkires adversarios, praesertim inter antiquiores post *Calvinum* (Inst. christ., l. 3, c. 4, n. 7), nimium tribuere pondus narrationi alicujus facti non omnino certi quoad existentiam, et valde incerti quoad circumstantias. “Nihil, inquit *Petavius*, ad elevandam Confessionis auctoritatem urgeri ab haereticis acrius solet, quam Nectarii facinus illud”? Ipsa existentia facti, etsi ab eruditis communiter admittatur, quibusdam suspecta visa est, eo quod a coaevis scriptoribus nulla fiat mentio aut allusio hujusmodi abrogationis; circumstantiae vero quae narrantur, et ex quibus praecisius colligi posset quid, juxta narrationem illam, abrogatum fuerit, valde incertae sunt, fatente ipso Sozomeno: “Alii quidem aliter fortasse narrant [Alludit verisimiliter ad anteriorem Socratis narrationem]. Ego vero ea dicam quae sentio”. Hinc impossibilitas, vel maxima saltem difficultas, exacte determinandi tum factum quod contigit, quid nempe revera acciderit in ecclesia constantinopolitana, tum ejus consequentias, quid nempe propterea abrogatum fuerit; duo enim tantummodo certo ex narratione constant: scandalum accidisse occasione administrationis Poenitentiae et id causam fuisse cur officium presbyteri poenitentiarii abrogaretur. Ceterum, ex ipsa lectione utriusque textus et praecipue ex utriusque ad invicem comparatione, *sequentes difficiles quaestiones* exurgunt, quas alii aliter solvere conantur:⁷

Quid de utriusque narrationis ad invicem dependentia, et cuinam maior fides praestanda sit? Constat inter moderniores, quod quidem hucusque controvertebatur, non Socratem a Sozomeno sed hunc potius ab illo dependere, cum tardius scripserit. *Batiffol* vult Sozomenum ipsam Socratis narrationem exscribere et ampliare tum additionibus aliunde haustis, tum propriis ac male intellectis circumstantiarum interpretationibus; unde fidet Socrati et plane diffidet Sozomeno/Attamen, vel ex ipsis verbis Sozomeni nuper citatis, patet ipsum esse conscium se aliter ac Socratem factum enarrare. Alii potius Sozomeno fident ejusque narrationem ut magis perspicuam habent. Quoad Socratem observat *Petavius*: “De Socratis fide, etsi quod ad ipsum narrationis caput attinet, nihil hoc loco dubitemus, permulta tamen ad historiam ab eodem adtexta credimus; ut Novatianorum sectam, cui erat addictus, commentis ac mendaciis sublevaret: quod plerumque usurpare consuevit. . . Ejusmodi igitur, hoc est confictum esse, vehementer

Dc Paenitentia, Parisiis, 1931, n. 348-350; item in Diet. Apol. de la Foi Cath, art. Pénitence, col. 1829 sq.; Saint Jean Chrysostome et la confession, in Recherches de science religieuse, 1910, p. 214-222; *Honoré*, Le secret de la confession. Bruges, 1924, p. 125 sq.; *Palmieri*, De Poenitentia, thés. 34; *Pcsch*, De Poenitentia, prop. 27; *Bellarntiniis*, De Poenitentia, l. 3, c. 14; *Suarez*, Disp. 17, sect. 2, n. 30-38.

⁷Op. cit., p. 187.

⁸Notabiliores solutiones afferuntur a *Vacandard*, *Batiffol* et *Petavio* quem sequitur *Galtier*.

“Nous écartons donc le récit de Sozomène, comme un plagiat et une mésinterprétation de Socrate” (op. cit., p. 132).

suspigor; quod sub Novatianorum duntaxat ortum poenitentialem presbyterum constitutum esse dixit: quem cum ait τῷ κανόνι περιστεθῆσθαι ab episcopis, tecte admodum, et callide Novatiana crudelitatis virus instillat, quasi tum demum totum hoc poenitential negotium excogitatum fuerit, ac novo canone sancitum. . . Quare mox sequitur: hunc canonem ab omnibus aliis receptum, a Novatianis duntaxat repudiatum fuisse.”⁰ De Sozomeno ait *Gregorius M.*: “In historia . . . Sozomeni de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanae Ecclesiae episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiae nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiae fuisse perhibet. Restat ergo ut si quis illam historiam recipit, synodo quae piae memoriae Justiniani temporibus de tribus capitulis facta est contradicat. Qui vero huic contradicere non valet, illam historiam necesse est ut repellat. In Latina vero lingua de hoc Eudoxio nunc usque, neque in Philastro, neque in beato Augustino, qui multa de haeresibus conscripserunt, neque in aliis Patribus aliquid invenimus. Charitas igitur vestra si quis apud Graecos probatorum Patrum de eo sermonem fecit, suis mihi epistolis innotescat” (Epist., l. 7, epist. 34, ad Eulogium, M.L. 77, 893).

Quomodo mulier illa confessa sit et crimen diaconi revelaverit? Quidam, ut *Batiflol*, dicunt agi de unica ac mere secreta confessione, ad cuius finem matrona illa confessa est crimen quod initio absconderat (unde verba Socratis vertunt: “Longius in confitendo progressa” loco: “Progressu temporis”); alii frequentiores dicunt agi de duplici confessione, nixi Sozomeni narratione, ita ut secunda manifestatio fuerit vel confessio sacramentalis ac secreta (ita Valois), vel accusatio judicialis apud presbyterum poenitentiarium (ita Zaccaria), vel publica propalatio a muliere sponte ac imprudenter facta, intra vel extra exercitium publicae poenitentiae (ita quoad rem Bellarminus, Morinus, Thomassinus, Frank, Pesch).

Quomodo crimen ad aures populi pervenerit? Solutio hujus quaestionis pendet apud eruditos a solutione praecedentis necnon a fide, quam praestant vel secus, narrationi Sozomeni; generatim excluditur presbyterum poenitentiarium revelasse secretum confessionis. Alii dicunt poenitentiarium, ex licentia mulieris, diaconum convenisse et, ab eo extorta criminis externa confessione, eum denuntiasse Nectario ut deponeretur, ac subinde paulatim depositionis causam ad aures populi pervenisse; alii volunt ipsam matronam crimen publicasse intra vel extra exercitium publicae poenitentiae.

• Op. dt., p. 189.

Ad rem *Petavius*: “Ut ex Sozomeno colligitur, cum in obeunda poenitentia, in oratione, jejunio, frequentanda Ecclesia, longius procederet, alterum nefas interim commisit, et subinde declaravit: καπ/γὸρψτιν, vel κα-η/ανυσιν, ut habet Sozomenus; non utique propalam, nec in publico conventu, sed privatim, et coram poenitentiario Sacerdote, apud quem identidem peccata deponeret; aut etiam citra sacramentum cum eo, aut alio alloquens. Quidvis denique potius, quam ut publicam ad confessionem adactam dixerimus aut mulierem istam, aut ullum omnino mortalium. Hoc igitur a Sacerdote, ab Antistite, a paucis denique flagitio comperto depositus est ille Diaconus: ex quo paulatim percrebrescente fama, rem subodoratus est populus. Hinc illae lacrymae.”¹⁰

Pesch rem ita componere conatur: “Quidam . . . putant de unica tantum confessione sacramentali sermonem esse. Sed hoc admitti nequit, tum quia Sozomenus clare distinguit duplicem confessionem: unam, ut videtur, privatam, alteram publicam; tum quia non apparet, quomodo ex sola confessione facta apud paenitentiarium potuerit rumor criminis in vulgus venire. Itaque dicendum est illam mulierem primo secretam confessionem peregissee apud paenitentiarium. Deinde hic varia opera paenitentiae iniunxit, inter alia ieiunia et orationes in ecclesia, et fortasse permisit etiam publicam aliquam confessionem, quia Socrates dicit confessionem simul cum orationibus et ieiuniis fuisse inter opera paenitentiae huius mulieris. Cum haec opera perageret, mulier a diacono vitiata est. Quod crimen mulier aliquo die ita confessa est, ut res in notitiam plebis veniret, id quod supponit aliquam publicam confessionem. Fortasse mulier ipsa diaconum coram populo accusavit; fortasse, cum ipsa simul cum aliis paenitentibus quaedam peccata ex licentia paenitentiarium publice confitebatur, ultra licentiam etiam hoc crimen indicavit. Ita enim nonnulli explicant illa verba Socratis: η δε γυνή; προβαίνουσα και άλλο πταίσμα ιαντίβ κατηγορεί. ‘Ipsa, cum alia peccata, quae publica erant, confiteretur, longius progressa, quam par erat, etiam hoc peccatum confessa est’ (*Bellarminus*, De paen., l. 3, c. 14).”ⁿ

Quare officium presbyteri poenitentiarium abrogatum sit. vel quod fuerit verum motivum tantae commotionis plebis ut propterea officium illud abrogaretur? Quidam dicunt rationem fuisse quia occasione illius officii factum est ut tantum scandalum revelaretur; attamen huiusmodi scandala minime inaudita erant, imo publice praevisa a canonibus poenitentialibus, nec convenienter intelligitur quare furor populi dirigeretur in ipsum officium poenitentiarium potiusquam in diaconum aut clerum.

¹⁰Op. cit., p. 188. “Praei. Dogm., t. 7, prop. 27, n. 382, Friburgi Br., 1920, p. 192 sq.

Batiffol sic aliter rem explicare conatur: "Il y a eu un scandale. Ce scandale n'est pas l'incontinence du diacre, car le cas n'était pas inouï, puisqu'il était dès lors prévu par les canons. On peut ajouter, avec M. Holl, que, à supposer que le scandale vînt du diacre, l'indignation publique aurait dû retomber sur le clergé en général, mais non sur le prêtre pénitencier. M. Holl suppose que le prêtre pénitencier a été mis en cause et sa fonction supprimée, parce que sa fonction même a été cause occasionnelle du scandale: oui, et par là nous serrons le problème de plus près. Mais pourquoi M. Holl recourt-il à l'explication de cet amplificateur qu'est Sozomène? Nous avons à interpréter Socrates par Socrates et à n'ajouter aucune donnée à celles qu'il fournit. Le scandale est exprimé dans ces quelques mots de Socrates: *Τὸ τοῦ λίχθιν τοῦ μὲν διάκονον τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκπ&τέιν παρεσκευασε*. La femme qui s'accusait n'eut aucun dommage, mais ce qu'elle avait dit suffit à provoquer la déposition du diacre de cette église. Le scandale consista en ce qu'un diacre avait été déposé sur la dénonciation d'un témoin unique, qui par surcroît était sa complice. Or rien de tout cela ne se serait produit, si la femme coupable n'avait pas été obligée d'ouvrir sa conscience à un pénitencier: l'indignation rejaillit ainsi sur l'institution du prêtre pénitencier, c'est-à-dire sur l'instruction préalable à la réconciliation."¹²

2. *AD IPSAM OBJECTIONEM QUOD ATTINET*, dicendum est imprimis quod, etiam si admittatur Nectarium suppressisse omnem poenitentiam ecclesiasticam, privatus ejus error nequiret infirmare vim argumenti deducti ex universali Traditione; propterea quidam olim doctores id concesserunt, uti Thomas Waldensis (De sacram., c. 141), M. Cano (De poenitentia, p. 5, ad arg. 6), Dominicus et Petrus Soto, Nugnus et Salmanticenses (Disp. 7, dub. 1, n. 14), quorum quidam addunt Nectarium poenitentiam suppressisse tantum pro tempore ad sedandum scandalum ac subinde ipsum Chrysostomum abrogationem illam prudenter tolerasse.

Ceterum, Nectarium non abrogasse poenitentiam ecclesiasticam sed *tantummodo officium presbyteri poenitentiarii*, constat, ut omittamus rationes a priori quae rem non facile credibilem ostendunt, ex ipsa narratione ejusque circumstantiis. Patet nempe *primo*, ex declaratione utriusque historici, qui tantum loquuntur de abolitione muneris presbyteri poenitentiarii; hoc autem munus non esse simpliciter confundendum cum ipsa poenitentia ecclesiastica sed esse quemdam solemniorem illius modum docet ipse Sozomenus (cf. supra, ubi Sozomenus explicat eam solemnitatem prout fiebat in ecclesia romana). *Secundo*,

ex eo quod Sozomenus dicit omnes fere episcopos (scilicet Orientis) illud officium abrogasse, quod, quamvis non facile fidem mereatur sitque inverisimile (si nempe consideretur tum independentia aliarum ecclesiarum a constantinopolitana pluriumque contentiosa oppositione cum illa, tum venerabili consuetudine illius officii, tum absentia specialis causae abolitionis in aliis ecclesiis), tamen ostendit solum officium poenitentiarii fuisse abrogatum, cum constet eo tempore ac deinceps poenitentiam ipsam ecclesiasticam fuisse in usu apud Orientales, quod ceterum non potuit Sozomenus historicus ignorare. *Tertio* ac signanter, ex eo quod poenitentia ecclesiastica manifeste administrata est Constantinopoli sub Chrysostomo, qui immediate successit Nectario a. 398 (cf. infra, in resp. ad seq. obj.); ex hoc enim sequitur quod vel Nectarius eam non abrogavit, vel Chrysostomus ipsam instauravit; jamvero Chrysostomum eam non instaurasse patet tum ex ultimis verbis Socratis et Sozomeni qui circiter 50 annis post Nectarii factum dolent relaxationem morum ab eo inductam, tum ex accusatione laxismi in concedenda venia peccatoribus, qua Sisinnius episcopus novatianus Chrysostomum in ipsa urbe Constantinopolitana insectatus est (cf. Socratem, Hist, eccles. 6, 21) quaeque nullam habuisset vim si Chrysostomus ipsam relaxationem a Nectario factam sustulisset.

Nectarius igitur solum officium presbyteri poenitentiarii abrogavit, quin inde evanuerit ecclesiastica disciplina poenitentialis. Quinam autem ex poenitentialibus usibus cum ista abrogatione ceciderit, exacte determinari non potest. Juxta ipsas Socratis et Sozomeni narrationes, *presbyter poenitentiarius* suffectus fuerat episcopo ad praesidendum ecclesiasticae poenitentiae, seu ad suscipiendas confessiones fidelium, ad absolvendum, ad imponendas congruas satisfactiones, ad invigilandum ut impositae poenae solverentur, ad praesidendum variis ritibus poenitentialibus (similibus illis qui, juxta descriptionem Sozomeni, fiebant in ecclesia romana) qui terminabantur canonica absolutione; praeterea, ipse solus absolvere poterat, saltem a criminibus canonicis seu, ut nunc diceretur, a casibus reservatis; officium etiam habebat poenitentialis judicis et inquisitoris, qui nempe detegeret crimina commissa et cui a fidelibus criminosi deferri deberent ut eos ipse corripere ac judicaret.¹³ Unde potuit Nectarius abolere vel tantummodo substitutum illud ac personale munus poenitentiarii, ita ut totum officium praesidendi poenitentiae reverteret ad episcopum aut concederetur omnibus sacerdotibus, vel etiam ipsum exercitium

¹³: Hanc praxim peccatores ad episcopum deferendi testantur *Didascalia Apost.* 2, 38, 1-3; 2, 42, 1; 2, 43; *Chrysostomus*, Hom. 3 ad populum antioch. 5; *Augustinus*, Serm. 82, 8, 11; *Innocentius I*, Epist. ad Exuperium, 9 sq.

publicae poenitentiae, sive totaliter" sive partialiter, aut saltem praxim deferendi judici ecclesiastico crimina aliorum occulta et obligationem agendi publicam poenitentiam pro criminibus coram poenitentiario accusatis.

Quomodolibet hoc explicetur, recte intelligitur quare Socrates et Sozomenus tantopere doleant subsecutam inde morum et disciplinae relaxationem, et quo sensu dicant per decretum Nectarii factam esse unicuique facultatem accedendi ad communionem pro dictamine suae conscientiae.

“Sublato [enim] huiusmodi munere, cura paenitentiae relabebatur tota penes episcopum aut omnes forte passim presbyteros. Hinc autem peccatorum et paenitentium observationem evasisse minorem nemo mirabitur. Nullus erat jam qui ex officio acciperet spontaneas confessiones et ad quem deferrentur peccatores ut ab eo redarguerentur; nullus qui ex officio paenitentibus praeesset et invigilaret; deficiente praeterea adhuc praecepto ecclesiastico de expiandis mortalibus per absolutionem ante communionem aut semel saltem singulis annis, ‘unusquisque pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem accedere poterat’ [Sozomenus], hoc sensu quod apud quem et quando volebat paenitentiam sibi dari petebat, datam vero, nemine observante, peragebat aut potius, pro more toties apud scriptores huius aetatis deplorato, omittebat. Hinc autem ortum esse eum ‘in laxam ac dissolutam vivendi rationem delapsus’, quem Sozomenus opinatur, facile omnes intellegunt, perperam vero deducat quis ignoratam aut tacitam esse a Nectario doctrinam de necessitate paenitentiae sacerdotalis. Relaxari utique ex facto suo permisit institutum paenitentiale et negligenter pertractari, at nullo modo abrogavit. Hinc est cur illud successor ejus, Chrysostomus, non instaurandum iterum habuerit sed, quae sua erat pastoralis sollicitudo in libro *De sacerdotio* jam praenuntiata, majori cura uberiusque fructu tractandum ipse assumpserit.”¹⁵

Obj. 7. *CHRYSOSTOMUS* (344-407) necessitatem sacramentalis confessionis non agnovit estque signantissimum exemplum alti silentii Traditionis de hac doctrina. Nam ipse, unus ex majoribus Ecclesiae doctoribus, insignis et assiduus condonator ad populum et quidem signanter in materia de poenitentia, de qua sex saltem protulit ex professo homilias, magnificus et explicitus expositor dignitatis et

¹⁵ Quod vix credibile est, si revera aliae ecclesiae exemplum Nectarii secutae sint, nara non desunt eo saeculo indicia publicae poenitentiae, ut constat ex *Thcodorelo* episc. Cyrensi (Epist. ad Eulalium, M.G. 83, 1249) et *Pscudo-Dionysio Areop.* (Epist. ad Demophilum, M.G. 3, 1089).

¹⁶ *Galtier*, De Paenitentia, thes. 20, n. 350, Parisiis, 1931, p. 255 sq.

officiorum sacerdotis in sex libris sui operis *De sacerdotio* (in quo enumerat decem et septem sacerdotum officia), ne unum quidem verbum habet de necessitate confessionis apud sacerdotes faciendae, sed semper loquitur de necessitate apud Deum confitendi, imo hanc quandoque ita urget ut dicat confessionem esse faciendam apud solum Deum, ita ut prorsus excludatur concursus hominum. In qua doctrina Chrysostomus sibi constans fuit in duplici suo ministerio, tam antiocheno quam constantinopolitano. Signantiora ejus testimonia sunt:

In Gen., hom. 20, 3: “Qui haec [peccata] fecit, si voluerit, ut decet, uti conscientiae adjumento, et ad confessionem facinorum festinare, et ulcus ostendere medico [i.e. Deo], qui curet et non exprobret, atque ab illo remedia accipere, ac soli ei loqui, nullo alio conscio, et omnia dicere cum diligentia, facile peccata sua emendabit. Confessio enim peccatorum abolitio etiam est delictorum. . . Quali erimus venia digni, si ei qui omnia nostra accurate novit delicta, confiteri peccata nolumus?” (M.G. 53, 170).

De Lazaro, 4, 4: “Iniquitatem in opus progressam mox occidamus per confessionem, per lacrymas, per propriorum commissorum accusationem. . . Condemnasti tuum peccatum? deposuisti sarcinam. Quis haec dicit? Ipse judex Deus. ‘Dic tu peccata tua prior, ut justificeris’ (Isai. 43. 26). Cur igitur te, quaeso, pudet, et erubescis dicere peccata tua? *Num enim homini dicis*, ut te probro afficiat? *Num enim conservo confiteris*, ut in publicum proferat? Imo vero ei qui Dominus, ei qui tui curam gerit, ei qui humanus est, ei qui medicus est, ostendis vulnera. Neque enim ignorat, etiamsi tu non dixeris. . . Non, inquit, cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: *mihi soli dic peccatum privatim*, ut sanem ulcus, teque dolore liberem” (M.G. 48, 1012).

Hom. 5 (de incomprehensibili), 7: “Non te in theatrum conservorum tuorum duco, *neque hominibus peccata revelare cogo*; conscientiam tuam expande coram Deo, ostende ipsi vulnera” (M.G. 48. 746).

Horn, non esse ad gratiam condonandum, 3: “At verecundaris et erubescis enuntiare peccata? Sane quidem si coram hominibus ea dicenda essent et evulganda. . . Jamvero neque necessarium est testibus praesentibus confiteri. Apud conscientiae rationes fiat inquisitio delictorum: sine testibus sit iudicium, *Deus te confitentem solus audiat*, Deus qui peccata non exprobrat, sed confessione peccata delet” (M.G. 50, 658).

De poenitentia hom. 2, 1: “Peccator es? Ne despondeas animum, sed ingredi [ecclesiam], ac poenitentiam obtende. Peccasti? Dic Deo: Peccavi. Quis hic labor est? . . . Num enim tu, nisi te ipsum

dixeris peccatorem, a diabolo non accusaberis? Praeoccupa, et eripe illi suam dignitatem; ejus enim dignitas est accusare. Cur igitur illuni non praevenis, et peccatum dicis? . . . In ecclesiam ingredi, dic Deo: Peccavi. *Nihil aliud abs te nisi solum istud exigo*" (M.G. 49, 285).

Cf. De poenit., hom. 3, 4; hom. 6, 5; Catech. ad illum. 2, 4; Hom. quod peccata non sunt vulganda, 3; In Matth., 10, 5 sq.

Rcsp. Hanc difficultatem maxime urgent plures Protestantes post *Calvinum* (Inst. christ., l. 3, c. 4, n. 8) et *Dallaeum* (Disp. de sacr. sive auriculari Latinorum confessione, Genevae, 1661, p. 474-481). Objectionis gravitas, vel potius speciositas, dissimulari nequit, ut patet ex varia positione quam relate ad illam assumunt doctores catholici.

Quidam paucissimi inter modernos eruditos, uti *Rauschen* (Jahrbücher, 1897, p. 540-544; Eucharist and Penance in the first six Centuries of the Church [versio ex german.], St. Louis, Mo., 1913, p. 231-234) et *Tunnel* (in Revue du Clergé français, 1907, p. 306-308), concedunt Chrysostomum fere ignorasse necessitatem confessionis privatae auricularis (ex quo ceterum nihil conficitur contra doctrinam ipsam a communi Traditione asserta).

Ad rem *Ratischen*, op. ultimo cit., p. 231-234: "Catholic scholars have appealed to St. Chrysostom, in order to prove that in his time, both in Antioch and in Constantinople, private confession to a priest was universally prevalent and was obligatory in the case of all 'mortal sins' in the sense that we understand this term to-day.¹⁰ But this appeal is in vain. I have demonstrated this at some length in my Jahrbücher (1897, p. 540-544) and my arguments have met with approval.¹⁷ I will therefore treat the matter briefly here.

"*St. Chrysostom* frequently speaks of the confession of sins, but he means either public confession in the presence of others, or the outpouring of the heart in the presence of God alone. This latter he insists on again and again, and points out its necessity and advantages. It might be argued that in the confession made before God he also includes the confession made to a priest acting as the representative of God. But he never even insinuates this; nay, in several passages he positively excludes this interpretation. 'Therefore', he writes.¹⁸ 'I exhort and beg you again and again: Confess to God without ceasing. I do not lead you into the circle of your fellow servants, and do not force you to reveal your sins to men. Unfold your conscience to God alone, show Him your wounds and ask help from Him. Show yourself to Him who will not reproach you, but who will heal you. Even though you be silent He knows all'. The following words also deserve attention: 'How shall we receive pardon, if our sins are never brought to mind? Were this the

"“Thus *Binlerim*, Denkwürdigkeiten, V 2, 437 ff.; *Wildt*, in the Kirchenlexikon, II, 230 f.; *Schwane*, Dogmengesch., II, 2nd ed, 1057; *Pohle*, Lehrbuch der Dogmatik, III, 3rd ed., 1908, 196. Pohle's chapter, 'Der Vaterbeicht für die Beichte,' is not up to the usual standard of his otherwise excellent Lehrbuch."

¹¹ *Funk*, Lehrbuch der Kirchengeschichte, 1907, p. 177; *Holl*, Enthusiasmus, 272; *Kirsch*, 7mt Geschichte der kath. Beichte, 76.

¹² Hom. Contra Anomoeos, 5 (Monlif., I, 490c d).

case, everything would be done. For just as he who enters within the gate is within, so he who ponders over his sins and meditates separately upon each one, attains a cure for them all. But if he says, 'I am a sinner', and does not weigh his sins and say, 'I have done this or that', he will never cease sinning, because while he always confesses them, he takes no measures for his betterment'.

"Dr. Pohle is struck by the circumstance that *Chrysostom* calls the shamed sinner's attention to the fact that he is confessing to God alone, although he claims that this Father of the Church does this in order to bring out the benefits of the seal of confession. But *Chrysostom* says nothing of the *sigillum*, which did not exist in the early days in the strict sense now attached to the term. There is no passage in the writings of *Chrysostom* that justifies one in calling him an unmistakable witness for the existence of private confession. It is true, he says in a certain place, 'So do thou also show the wounds to the priest' (τω τεpee)-10 *Schwane* attaches great importance to this passage. But if it be taken in its context, it will be readily seen that it has reference to fraternal correction. The meaning is; Show the priest the faults of others, so that he may correct them. The idea of a self-accusation on the sinner's own part is excluded by the context 20 How far the penitential discipline of *St Chrysostom's* time differed from our own, may be gleaned from the circumstance that *Chrysostom* in his six books *De Sacerdotio* in which he dilates on the dignity of the priesthood, mentions seventeen duties of the priest, but never once the hearing of confessions.21

"If *Socrates- Sozomenus*2' say that *Nectarius*, patriarch of Constantinople, by suppressing the office of penitentiary priest, 'gave every one liberty to approach the holy mysteries in accordance with the dictates of his conscience', the meaning can only be that after the abolition of the office of penitentiary the holy mysteries could be approached, at certain times at least, without confession."

Alii pauci, juxta Galtier, censuerunt Chrysostomum negasse non necessitatem confitendi simpliciter, sed confitendi ante susceptionem Eucharistiae, ita ut sentiret peccatorem posse ad communionem accedere, elicitio solo actu contritionis cum implicito voto posterius confitendi. Galtier dicit "nonnullos" hoc censuisse, nec nisi unum nomen citat, nempe Collet, tanquam hanc solutionem, uti secundariam, suggerentem. Attamen Collet nullatenus eam proponit uti solutionem, quantumvis secundariam, ipsius quaestionis de silentio Chrysostomi, sed tantum ut responsionem (et quidem dantis et non concedentis) ad duos textus propositos ab adversariis (De poenit., hom. 8, et In 1 Cor., hom. 28), in quibus agitur de dispositione requisita ad communionem suscipiendam. Ait enim: "R. 1 ad summum ex iis Chrysostomi textibus sequi S. doctorem existimasse confessionem Eucharisticae communioni non esse necessario praemittendam; non autem ab eo negatam absolute hujusmodi confessionis necessitatem. Sicut enim hodieque inter catholicos disputatur, an mortaliter reus ante debeat confiteri quam Sacramenta administret, nec tamen dubita-

"Hom. De Statuis, 3.

' The reading τω ὅτ appears to me to be doubtful, for it does not fit in with the context."

"Ci Theol Quartalschi., 1829, 94.

"H E., V, 19.

"HE, VII, 16

tur an aliquando sit confitendum: sic Chrysostomo videri potuisset, hominem vere contritum ad communionem accedere posse; et postmodum confiteri. Sane aliud est inquirere an confessio sit necessaria; aliud quo tempore urgeat ejusdem obligatio. Ergo stricte et pressim loquendo nihil contra substantiam confessionis ex Chrysostomo deduci potest.”²⁴ Praeterea, jam superius, in suo argumento Traditionis, accedens ad testimonia saec. 5, scripserat: “*Primas hic sibi partes vindicat Chrysostomus*, qui ubique totus in eo desudat, ut et sacerdotum in remittendis peccatis potestatem commendet, et necessitatem iis sua quoad numerum delicta aperiendi”.²⁵

Alii, ut *Galtier*,²⁶ negativam potius ac defensivam positionem assumentes, dicunt verba Chrysostomi non excludere cognitionem necessitatis confessionis sacerdoti factae, imo non carere quibusdam indiciis hujus necessitatis, licet concedendum sit apud S. Doctorem nullum inveniri explicitum textum in quo illa necessitas proponatur. Cujus rei “ratio, addit Galtier, sane dari potest eadem quae supra pro S. Ambrosio, sacerdotes scilicet, in eis quae ad peccati remissionem pertinent, nihil propria sua virtute aut nomine agere, Spiritum vero Sanctum esse qui per eos omnia operetur. . . Ratio tamen ultima singularis hujusmodi silentii repetenda potius videtur ex prudentia, quam Chrysostomus ipse (De sacerdotio. II. 2-4) docet esse pastoribus in curandis ovium suarum infirmitatibus observandam. . . [Hic Galtier explicat prudentiae Chrysostomi principia et praxim] Haud immerito igitur concludas Chrysostomum, sicut et alios ejusdem aetatis oratores, peccati manifestationem sacerdoti faciendam ideo non explicite praedicasse et inculcasse tum quia non de ea sed de sincera cordis confessione et paenitentia difficultas erat, tum quia omni paenitentiae a sacerdotibus petendae cointellegebatur.”²⁷

Communiter theologi dogmatici, tam antiqui quam moderni, docent necessitatem confessionis a Chrysostomo positive doceri, saltem aequivalenter seu formaliter implicite, imo plures proferunt paucos aliquos textus in quibus ea necessitas explicite praedicatur.

Pensatis igitur rei difficultate et theologorum opinionibus, respondetur:

1. Etiam si Chrysostomus, cum uno vel altero doctore ejusdem loci et aetatis, ignorasset necessitatem confessionis, nil inde sequeretur

¹⁴ De Paenitentia, pars 2, c. S, n. 159, apud Migne, Theol. Cursus, t. 22, coi. 432 sq.

²² Ibidem, n. 60, coi. 397.

²⁶ Cf. auctor eminet in hac difficultate expendenda. Confer tractatum De Paenitentia, n. 437-452, Parisiis, 1931, p. 332-346; Saint Jean Chrysostome et la confession, in Recherches de science religieuse, 1910; item in Diet. Apol. de la Foi Cath., art. Pénitence (2me partie, Confession), col. 1847-1860.

²⁷ De Paenitentia, thes. 29, n. 450-452, Parisiis, 1931, p. 344-346.

contra doctrinam communissimae traditionis, supra expositae. Nonne Origenes, inter Patres orientales facile princeps, in pluribus erravit? Nonne et Cyprianus, fidei doctrinis addictissimus, erravit in explicite proposita ac discussa quaestione de rebaptismate?

2. A priori prorsus inverisimile est ac vix credibile, Chrysostomum in hoc a communi traditione et a doctrina aliorum doctorum ejusdem aetatis, imo et loci (cf. verba Sozomeni supra citata, p. 433), absque ratione, absque praeparatione, absque impugnatione recessisse.

3. Id ceterum esset in contradictione cum modo docendi et agendi S. Doctoris. Nam imprimis recursum ad ministerium sacerdotale verbis commendat et in praxi ipse suscipit, in suo ministerio tum *antiocheno*: De sacerdotio, 3, 5 sq.; In Joan., hom. 87, 4; In illud "Vidi Dominum", hom. 4, 5; In Matth., hom. 23, 1, tum etiam *constantinopolitano*: Hom. Quod frequenter conveniendum sit, 2 infra cit.; In Hebr., hom. 20, in qua contradicens Novatianis asserit episcopi esse moderari ministerium poenitentiae; In Hebr., 9, 4 infra cit.; Sisinius, episcopus novatianus, in conciliabulo ad Quercum habito a. 403 Chrysostomum incusavit "quod licentiam peccantibus praebeat sic dicens: Si iterum peccasti, veni ad me, ego te sanabo".²

Talem autem recursum ad sacerdotes implicare peccatorum confessionem, patet ex eo quod in *De sacerdotio*, 2, 3-4, inter officia sacerdotum inculcat quod poenitentia et satisfactio pro peccatis est ministranda et attemperanda singulorum dispositionibus, et status conscientiarum est attentissimo examine explorandus: "Hominum infirmitates, inquit, haud facile homo noverit. . . Qui igitur possit quispiam remedium admoveere morbo, cujus modum non novit, cum etiam persaepe nescire possit an aegrotet necne? Cum porro notus morbus est, tunc majus negotium facessit. . . Christianis enim minime omnium licet delicta peccantium vi emendare. . . , quandoquidem Deus non eos coronat, qui vi abacti a nequitia abstinent, sed eos, qui ex libero proposito ab ea declinant. Quamobrem multa quidem arte opus est, *ut aegri sacerdotum remediis libenter se subdicere suadeantur*: neque id solum, sed ut etiam illis medelae gratiam habeant. . . *Quocirca multa opus est pastori prudentia ac sexcentis oculis, ut undique animae statum circumspiciat*. . . Nihil itaque horum sine examine relinquendum est, sed omnibus rite exploratis episcopus congruenter, quae ad se pertinent, proferat oportet, ne vanam sollicitudinem adhibeat" (M.G. 48, 634 sq.).

Ex his patet inepte *Rauschen* (loc. supra cit.) asserere "Chrysostom in his six books *De Sacerdotio*, in which he dilates on the dignity of

² *xpioli*, Cod. 59, M.G., 103, 111; cf. *Socratem*, Hist, eccles. 6, 21; *Acta Synodus ad Quercum*, Mansi, 3, 1145.

the priesthood, mentions seventeen duties of the priest, but never once the hearing of confessions.”²⁹

4. S. Doctor *aequivalenter*, seu formaliter implicite, docet necessitatem confessionis sacramentalis. Nam imprimis in De sacerdote, 3, 5 sq. (cit. in tom. 1, p. 118) ipse valde emphatice asserit collatam esse sacerdotibus veram potestatem judicalem remittendi et retinendi peccata; prorsus autem improbabile est non etiam intellexisse in ea involvi et ex ea necessario sequi obligationem confitendi (cf. supra. Probatur 1. Ex Scriptura, p. 378). Praeterea ac directius, S. Doctor in eodem loco (cf. verba citata in p. 386) docet ipsam necessitatem sacramenti, seu recursus ad potestatem sacerdotalem ad obtinendam salutem seu remissionem peccatorum; idemque, etsi minus perspicue docet In Hebr., hom. 9, 4, et Horn. Quod frequenter conveniendum sit, 2 (mox cit.); talis autem recursus absque aliqua peccatorum confessione fieri non intelligitur, ut ipsi adversarii concedunt (cf. supra, p. 378).

Confirmatur ex hoc quod in eodem libro De sacerdote, 2, 3 sq. (nuper cit.), explanans pastorale munus medici spiritualis, ad quem peccatores recurrere debent, S. Doctor loquitur de instituendo attentissimo examine status animi peccatoris (“Multa opus est prudentia ac sexcentis oculis, ut undique animae statum circumspiciat”), quod quidem examen necessario supponit confessionem delictorum.

5. In verbis S. Doctoris *plura directa indicia* et allusiones inveniuntur ipsius necessitatis sacramentalis confessionis; nam, loquens de necessitate confessionis Deo faciendae, imo et soli Deo faciendae, tales ei notas tribuit quae soli confessioni externae proprie conveniunt ac vix intelliguntur in hypothesis quod loquatur de mera intima confessione Deo facta, ad exclusionem sacerdotalis confessionis. Ea enim confessio:

Adnumeratur inter varia opera exterioris exomologesis, scilicet lacrymas, poenitentiam, confessionem, eleemosynam, orationem. De Pentecoste, hom. 1, 6.

Est oraliter facienda, et in Ecclesia. De Poenitentia, hom. 2, 1, supra cit. (p. 441 sq.); De Lazaro, hom. 4, 4.

Est facienda praecipue tempore Quadragesimae, et nominatim in hebdomada majori. In Gen., hom. 27, 6; hom. 30.

Producit erubescientiam, proveniente ex hominum notitia. *Hom. Non esse ad gratiam condonandum*, 3: “At verecundaris et erubescis enuntiare peccata? . . . Non tamen ita pudere te oportuit: pudor enim est et ignominia peccare, non quae peccaveris confiteri. . . Non igno-

ret. *Cahier*, in *Recherches de science religieuse*, 1910, p. 229-240; 313-318.

miniosum est incusare peccata, sed justitia et virtus. . . Quem confiteri peccata pudeat, ut peccata solvat?' (M.G. 50, 658). *In Joan.*, hom. 34 (de muliere Samaritana). 3: "Hanc ergo mulierem et nos imitemur, et in peccatis nostris vulgandis ne vereamur homines. . . Commisisti aliquod peccatum, aut cogitasti illud, et hominibus occultas? At Deo non occultas. Et tamen nihil curas; oculos autem hominum formidas. . . Rogo igitur, etsi nemo nostra videat, singuli in suam conscientiam ingrediantur, et iudicem sibi rationem constituent, peccata in medium agant. Et nisi velint ea in die illa terribili [iudicii finalis] promulgari, poenitentiae remedia apponant, ac vulnera sanent" (M.G. 59, 196 sq.).

Facienda est de singulis peccatis. In *Gen.*, hom. 20, 3; *In Hcbr.*, hom. 9, 5; *hom. 31*, 3: "Ne nos dicamus tantum peccatores, sed etiam peccata recenseamus, speciatim unumquodque enumerantes. Non tibi dico ut ea tamquam pompam in publicum proferas, neque ut apud alios te accuses, se ut pareas Prophetæ dicenti: 'Revela Domino viam tuam' (Psal. 36, 5). Apud Deum ea confitere, apud Iudicem confitere peccata tua, orans, si non lingua, saltem memoria" (M.G. 63, 216).

Facienda est iudici peccatorum et medico spiritualium languorum. In *Hebr.*, hom. 31,3; In *Gen.*, hom. 30. Apud S. Doctorem. non minus quam apud alios Patres, ipse etiam sacerdos est iudex in causa peccatorum, *De sacerdotio*, 3, 5 sq. (cit. in tom. 1, p. 118), et praecipue medicus spiritualium vulnerum, *De sacerdotio*, ibid, et 2, 3 sq. (nuper cit.).

6. Concedendum tamen est apud Chrysostomum prorsus *desiderari explicitas textus* de necessitate confessionis. Quidam theologi praesertim tres sequentes proponunt:

Ad populum antiochenum, hom. 3 (de statuis), 5: "Haec et medici faciunt saepius, qui difficiles aegrotos habent; deosculantes, rogantes persuadent salutarem sumere medicinam: ita tu quoque fac, sacerdoti vulnus manifesta: hoc est curantis, hoc providentis, hoc consulentis" (M.G. 49, 54). Hic tamen textus, quamvis legitime afferatur ad ostendendum ministerium sacerdotis in curatione peccatorum, nequit directe afferri ad ostendendam necessitatem ipsius confessionis, quia, ut manifeste patet ex immediato contextu, in eo agitur de correptione fraterna ab unoquoque facienda per consilium, persuasionem et etiam per opportunam delationem peccati alterius ad sacerdotem ("Sacerdoti vulnus [fratris tui] manifesta"). *Rauschen* addit incisum τὸ iepeτ ("Sacerdoti") sibi videri dubium, utpote non congruens contextui.³⁰

Λ€i. locum supra cit., p. 443, in nota.

In Hebr. 9, 4: “Cujusmodi ergo est medicamentum poenitentiae, et quomodo conficitur? Primum est ex suorum peccatorum condemnatione et ex confessione. . . Nam si peccatum fueris confessus ut oportet confiteri, fit humilis animus. . . Oportet autem alia quoque addere humilitati [i.e. contritionem, preces, lacrymas, eleemosynam, etc.]. .. Et se in sacerdotes ut convenit gerere: ‘Et si fecerit’, inquit, ‘quispiam peccata, remittentur ei’ (*Jac. 5, 15*)” (M.G. 63, 80 sq.). Agitur manifeste de subjectione dictamini sacerdotis, inquantum hic habet potestatem remittendi peccata. Unde hic textus est parallelus supradicto loco *De sacerdotio*, 3, 5 sq. Habet aliquid minus quam iste, qua parte non explicite edicit necessitatem recursus ad sacerdotem, cum hic recursus enumeretur inter varia remedia non absolute necessaria, uti lacrymas et eleemosynam; habet aliquid plus, qua parte commemorat confessionem, ita ut probabiliter mens S. Doctoris dirigatur ad confessionem sacerdoti faciendam (“Si peccatum fueris confessus, ut oportet confiteri”); attamen confessio ibi non directe et explicite refertur ad exteriorem manifestationem sacerdoti factam, sed accipitur pro interiori examine conscientiae quod ita (“ut oportet”) fit ut anima perfecte versetur et agitur, quod quidem exinde etiam patet quod mentio hujus confessionis non coniungatur cum mentione subjectionis sacerdoti, sed inter utramque mentionem enumerentur plura alia remedia remissionis.

Hom. Quod jrequenter conveniendum sit, 2: “Ne igitur, quia peccasti, te pudeat accedere [ad sacerdotem]; imo ob hoc ipsum accede. Nemo enim dicit: Quia ulcus habeo, medicum non accerso, neque pharmacum accipio: immo ob hoc ipsum maxime et medici advocandi sunt, et pharmacorum vim requirere opus est. Scimus etiam nos ignoscere, quia et ipsi aliis peccatis sumus obnoxii. Ideo namque Deus non angelos dedit nobis doctores, neque Gabrielem desuper mittens ipsum gregi praefecit; sed ex ipso ovili pastores assumit, ex ovibus gregis ducem, qui ad ignoscendum subditis pronus sit, et infirmitatem propriam perpendens, non insurgat adversus gregarios” (M.G. 63, 463). Hic iterum satis explicite praedicatur necessitas sacramenti, seu recursus ad sacerdotem tanquam ad medicum qui curare et ad ducem qui ignoscere possit, non vero explicite necessitas ipsius confessionis. Attamen hic textus majorem vim obtinet si coniungatur cum *De sacerdotio*, 2, 3 sq. supra cit. (p. 445).

7. *Ex dictis patet quid respondendum sit ad ipsos textus ab obiciente allatos*, in quibus S. Doctor docere videtur confessionem esse faciendam soli Deo.

Imprimis nempe haec verba, per se sola et literaliter sumpta, essent in manifesta contradictione cum doctrina et praxi Chrysostomi, modo

exposita. Secundo, ipsa non necessario esse sumenda in literal! sensu exclusivo, patet tum ex eo quod recte dicitur confessionem fieri soli Deo, quamvis interveniat sacerdotis ministerium, cum sacerdos sola Dei auctoritate et virtute agat uti merum instrumentum (cf. In Joan.. hom. 8731), tum ex eo quod etiam alii Patres, qui necessitatem confessionis explicite praedicant, in quibusdam locis fere eodem modo ac Chrysostomus loquuntur, seu exhibent interiorem poenitentiam et confessionem Deo factam quin mentionem faciant interventus sacerdotis: ita *Origens*, In Lev. 2, 4 (confer cum Chrysostomo, De poenit., hom. 2, 1), *Ambrosius* (De poenit., 2, 6, 40 sq.; 2, 7, 52 sq.; 2, 8, 66; In psal. 37, n. 46: “Qui proposuisti satisfacere pro delictis Domino Deo tuo, *illi soli* interiori corde te purga, illi contuere qui potest peccata diluere”), ipse *Leo M.*, qui etsi tam aperte loquatur de confessione sacramentali ut ab adversariis dictus sit illius institutor, in duobus tamen integris sermonibus Ad populum de poenitentia (Serm. 36,4; 43, 2-4) nullam facit mentionem ministerii sacerdotalis.

I
I

8. Ad ipsam autem anxiam admirationem, quae connaturaliter exurgit in mentibus modernis, quare nempe Chrysostomus continuo insistat in poenitentiam et confessionem Deo faciendam, nec unquam explicitum sermonem faciat de necessitate confessionis sacerdotalis, *variae rationes assignari possunt, quarum plures valent etiam de relativo silentio observato apud alios Patres usque ad saec. 5.*

Prima enim est necessitas fortiter inculcandi partes ipsius Dei in opere sacramentali, ac ita eo ipso suadendi et confirmandi fidem hominum in eam tam excelsam et quasi incredibilem potestatem remittendi peccata, quae sacerdotibus novae legis collata est, simulque fovendi fidelium recursum ad illam.

Secunda est necessitas fortiter inculcandi necessitatem interioris ac sinceræ poenitentiae et confessionis, tum quia haec est secundum se maioris longe momenti, tum quia in ipsa frequentius poterat contingere defectus eo tempore quo publica organizatio exterioris poenitentiae facilius impellebat peccatores ad exteriorem confessionem (cf. dicta in resp. ad obj. 3, p. 424-426).

Tertia fortasse est quaedam ratio prudentiae, congruens peculiari conditioni exterioris poenitentiae in ecclesia constantinopolitana tempore Chrysostomi; si enim verum est, quod asserunt Socrates et Sozomenus, recenter abrogatam fuisse publicam poenitentiam, vel saltem munus presbyteri poenitentiarii cum peculiari praxi inquisitionis et delationis, facile intelligitur quare S. Doctor, peccatores

”Ad rem *Ambrosius*, De Poenit. 1, S, 35: “Omnia . . . donavit discipulis suis . . . sed nulla in his hominis potestas est, ubi divini muneris gratia viget” (M.L. 16, 497).

exhortans ad poenitentiam, ex proposito abstinet ab inculcanda exteriori ratione poenitentiae et necessitate recursus ad sacerdotes, aliunde omnibus nota, ne inde auditores sumerent facilem occasionem confundendi exteriorem confessionem cum ipso modo publicae poenitentiae et ipsemet videretur veluti advocare instaurationem abrogatae institutionis; quae sollicitudo in avertenda hac falsa interpretatione apparet, in ipsis textibus ab adversariis objectis, ex pluribus expressionibus quibus instanter S. Doctor negat publicum characterem confessionis, v.g. “Num enim conservo confiteris, ut in publicum proferat?”, “Non . . . cogo te in medium prodire theatrum ac multos adhibere testes”, “Erubescis enuntiare peccata? Sane quidem, si coram hominibus ea dicenda essent et evulganda” (cf. verba Sozomeni, cit. in p. 433).

Quarta ratio, quam Galtier iudicat ultimam seu praecipuam, deduci potest ex principiis asceticis et pastoralibus quae Chrysostomus ministris inculcat in suo libro *De sacerdotio* et ipsemet in suo ministerio applicuit.

Ad rem *Galtier*: “Ratio tamen ultima singularis huiusmodi silentii repetenda potius videtur ex prudentia, quam Chrysostomus ipse (*De sacerdotio*. II. 2–4) docet esse pastoribus in curandis ovium suarum infirmitatibus observandam. Eorum quidem est remedia seligere et apponere, eaque remedia sunt quibus ecclesiastica poenitentia tunc temporis constare dicitur: castigationes (κόλασκ), monitiones (νομιτ<i>), orationes quibus peccata dimittantur (III. 6 M. 48. 644), correptiones (παιδίσκ), poenae (εWfywat) delictis, de jure, stricte commensurandae (δίκτυν υπαιτηθήναι των άμαρτημάτων άείαν) (II. 4 J 635); ea apponere CSt ligare, ab alimento abigere, urere, secare (Δί^ο-αι, και τροφή απάρξαι. και χαΰσαι. και τε/ieiv) (II. 3; 634). Sed hoc fieri nequit nisi praecognita tum morbi natura tum aegrotantis dispositione intima, cui imprimis remedia sunt aptanda et attemperanda. Summum enim periculum in huiusmodi ministerio est ne ‘multi in extrema mala deducantur, quod ab eis poena peccatis par exposcatur’, seu ne peccator, cui sectio requisita adhibeatur, ‘doloris impatientia animum despondens, omnibus confertim rejectis, tum medicina, tum ligamine, seipsum praecipitem det. contrito iugo ac confracto vinculo. . . Multi enim in arrogantiam extolluntur et in salutis suae desperationem incidunt, quod acerbiora remedia pati nequeant’ (II. 4; 635). ‘Nam, si quis vinctus resiliat (σκλητην/ δεθεί), gravius sibi malum efficit . . . ac medelae occasione vehementioris morbi causa nascitur’ (II. 3; 634).

“Non vi igitur et imperio procedendum est: ‘Vi adhibita, invitum curare non est’ (‘Ο γαρ καταιαγκάζων κολ. ακοντα. Θεραπεΰσαι δυνάρ,εί’ο οὐκ ε’στι *Ibid.*). Pastores animarum in hoc a pastoribus ovium differunt quod

remedia sua renitentibus nec volunt nec possunt imponere: 'Christianis enim minime omnium licet peccantium delicta vi emendare. . . Non enim nobis faxzultas a legibus datur ad delinquentes coercendos; imo, etiamsi dedissent, non possemus illa uti, quandoquidem Deus non eos coronat qui vi abacti a nequitiis abstinere, sed eos qui ex libero proposito ab ea declinant' (II. 2-3 M. 634). Hinc necessitas persuasionis adhibendae: 'Quamobrem multa quidem arte opus est ut aegri sacerdotum remediis libenter se subicere suadeantur; ἵνα -Μίσθωσιν (κόντι εαυτοῦ νπέχαν ταῖ παρά των ἱερεῶν θεραπείαι ' (*Ibid.*).

"Qui fuerit huiusmodi principio imbutus facile intellegitur in orationibus ad plebem non praedicasse nisi paenitentiam in genere. Modus enim quo paenitentia post baptismum in Ecclesia perageretur omnibus ex praxi quotidiana notum erat, et singulis, si peterent, pro opportunitate privatim determinabatur. Peccatores propterea notorios vehementer hortabatur ut a communione arcerentur,¹² imo ut a fidelibus apud sacerdotes denuntiarentur;³³ aliorum vero, quia lex aut 'consuetudo' ecclesiastica³¹ nondum erat de praemittenda statim communioni paenitentia sacramentali, bona voluntas simpliciter interpellabatur ut 'persuaderentur' remedia ipsi a sacerdotibus petere."^{3*}

Praeter has generales rationes, utiliter quis attendet ad contextum uniuscujusque loci S. Doctoris; nam quandoque agitur vel agi potest de ea peccatorum poenitentia quae non exigit sacramentalem confessionem, uti poenitentia peccatorum praebaptismalium, aut remissorum, aut venialium, vel quae tunc saltem non intelligebatur immediatam confessionem exigere, uti est praeparatio ad Eucharistiam suscipiendam.

Obj. 8. Necessitatem confessionis non fuisse doctrinam communiter admissam in Traditione ante Innocentium III ostendit *DISSENSUS THEOLOGORUM, SALTEM SAEC. XII.*

PRIMUS DISSENSUS est plurium magnorum theologorum, doctentium confessionis necessitatem non esse institutam ab ipso Christo, sed ab apostolis et Ecclesia, per praeceptum quod primo apparet in Jac. 5, 16: "Confitemini ergo alterutrum peccata vestra". Quod quidem est negare divinam institutionem confessionis ejusque necessitatis. Id docent *Cone. Cabillonensc* a. 813, can. 33, cujus verba sua faciunt et aptant *Burchardus, Ivo Carnotensis* et *Gratianus* (infra citandi); *Auctor Epitomes theol.* 36 (cit. in p. 409); *Robertus Pullus*, Sent..

[°]F. gr. *adv. Judaeos*, I. 2 (M. 48. 845-847); *de baptismo Christi*, 4 (M. 49. 370); in *Maith, hom.* XVII, 7; LXXXII. 6 (M. 57. 264 et 58. 744-746).

¹¹ F. gr. *ibid.* (M. 48. 856) ; in *Ps. XLIX.* 7, 8 (M. 55. 252-253; *ad pop. Antioch, hom.* III 5 (M. 49, 54).

⁵¹ Vox est concil. Trident. XIII. 7 (D.-B. 880; C. 1118).

¹¹ De Paenitentia, thes. 29, n. 451 sq., Parisiis, 1931, p. 345 sq.

l. 6, c. 51 (supra cit., p. 410; cf. c. 59); *Hugo a S. Victore*, De sacram., l. 2, p. 14, c. 1); *Alex. Halensis*, Summa, p. 4, q. 18, m. 3, a. 2); *Bonaventura*, In 4 Sent., dist. 17, p. 11, a. 2, q. 1.

Ad rem *Hugo a S. Victore*, l.c.: “Deus homo homines qui puri homines erant participes fecit potestatis suae, ut officium ejus implerent poenitentium confessionem suscipiendo, et potestatem ejus exercerent, poenitentibus et confitentibus peccata remittendo. ‘Accipite’, inquit, ‘Spiritus sanctum. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et quorum retinueritis retenta erunt’ (Joan. XX). Ergo Christus homo discipulis suis vicem ejus agentibus in terra potestatem dedit dimittendi peccata.

“Sed dicis fortassis: Quare non similiter Christus praeceptum dedit hominibus peccata sua confitendi, sicut discipulis potestatem dedit confitentium peccata dimittendi. Audi quare voluit Christus ut a temetipso surgeres, ut non quasi extorta vel coacta videretur confessio tua. Idcirco quod ad se pertinuit officium suum discipulis suis peragendum injunxit, ut medicorum more aegros ad se venientes exciperent et sanarent. Medicis ergo dixit ut curarent, sed infirmis non dixit ut ad medicos curandi venirent. Hoc quasi certum esse voluit, quod aegri libenter salutem quaererent, et se curandos offerrent, si medicos invenirent. Propterea solos medicos admonuit; infirmum enim ipse morbus suus sufficienter admonet, neque opus praecepto habet si dolet. Tamen ipsi medici postea quia négligentes in curatione sua aegrotos invenerunt, eos ad salutem quaerendam, et admonitione sua excitaverunt, et praecepto attraxerunt. ‘Confitemini’, inquit apostolus Jacobus, ‘alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini’ (Jac. V)” (M.L. 176, 551 sq.).

SECUNDUS DISSENSUS est generaliter de ipsa necessitate confessionis, abstrahendo a ratione divinae institutionis. Teste enim *Gratiano* († 1158), quidam doctores necessitatem confessionis admittebant, alii vero, nec minoris auctoritatis, eam negabant, ita ut ipse Gratianus quaestionem decidere non audeat sed in incertum relinquat inter doctrinas libere disputabiles.

Jam *Theodorus Cantuariensis* († 690), primus videtur retulisse dissidium duasque opiniones, inter quas decidere non audet. Ipsi enim Theodoro Gratianus, Burchardus et Ivo Carnotensis tribuunt verba quae inveniuntur in can. 33 Cone. Cabillonensis.

Alcuinus († 804), Epist. 112 (supra cit., p. 406), refert in provincia Gallorum “neminem ex laicis suam velle confessionem sacerdotibus dare”.

Cone. Cabillonense a. 813, can. 33 (supra cit., p. 365).

Paulo post, *Theodulphus Aurelianensis* († 821), Capitula, 30, eandem fere refert sententiam, quamvis duas opiniones non memoret: “Confessio quam sacerdotibus facimus, hoc etiam nobis adminiculum affert, quia accepto ab eis salutari consilio, saluberrimis poenitentiae observationibus, sive mutuis orationibus, peccatorum maculas diluimus. Confessio vero, quam soli Deo facimus, in hoc juvat quia quanto nos memores sumus peccatorum nostrorum, tanto horum Dominus obliviscitur; et e contrario, quanto nos horum obliviscimur, tanto Dominus reminiscitur” (M.L. 105, 200 sq.).

Burchardus Wormatiensis († 1025), Decreta, l. 19, c. 145, refert, tanquam ex Theodoro Cantuariensi, ipsum canonem 33 Cone. Cabillonensis, ita tamen ut in prima hujus parte observetur duplex additio, verborum scilicet “ut Graeci” et “ut tota sancta Ecclesia”: “Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt peccata, ut Graeci: quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota sancta Ecclesia” (M.L. 140, 1011).

Ivo Carnotensis († 1116), Decret., pars 15, c. 155, refert eadem omnino verba Burchardi, iterum tanquam ex Theodoro Cantuariensi.

Goflridus Vindocensis († circa 1129), Epist. 16, ad Guilelmum (supra cit., p. 408), inducit hunc negantem necessitatem confessionis, saltem intellectam indistincte de omnibus peccatis mortalibus.

Hugo a S. Victore († 1141), De sacram., l. 2, p. 4, c. 1, quosdam negantes confessionis necessitatem sic reprehendit: “Multa est malitia hominis. Nemo quando male agere vult auctoritatem quaerit, quando autem dicimus hominibus ut faciant bona, et ut confiteantur mala quae fecerunt, dicunt nobis: Date auctoritatem. Quae Scriptura hoc praecipit ut confiteamur peccata nostra. Si ergo Scriptura peccata confiteri non praecipit, respondete modo si Scripturam habetis quae peccata jubeat tacere. Si ergo confiteri non vultis, quia auctoritatem confitendi non habetis, quare tacere vultis cum auctoritatem tacendi non habeatis? Tamen quia auctoritatem quaeritis, accipite auctoritatem. Antiqua lex peccata confiteri jubet, et homines ad sacerdotes mittit ut confiteantur peccata sua, ut indulgentiam accipiant. Illic ergo praevaricatio legis confessione et oblatione aboletur, quando adhuc umbra fuit, et adhuc confessio criminis poenam potius debuit, quam misericordiam exspectare. Si haec auctoritas non sufficit, audite Scripturam alibi manifeste dicentem. . . (M.L. 176, 549-551).

Robertus Pullus († 1146), Sent., l. 6, c. 51 (supra cit., p. 410), refert “nonnullos arbitrari poenitentis sufficere anxietatem, etiamsi recuset confessionem”.

Gratianus († 1158), *Decretum*, pars 2, tract, de Poenitentia, q. 3. dist. 1. per 89 canones (jM.L. 187, 1519-1563) agit quaestionem an quis possit per solam contritionem absque confessione veniam obtinere. Dicit duas esse oppositas sententias (initio et ante c. 38); refert argumenta desumpta ex auctoritatibus Patrum tam pro affirmativa (c. 1-37) quam pro negativa (c. 38-89); concludit se relinquere iudicio lectoris solutionem quaestionis (quamvis in exponendis argumentis videatur in affirmativam inclinare), cum utraque pars a sapientibus et religiosis viris teneatur (post c. 89); in confirmationem hujus conclusionis adducit, tanquam ex Theodoro Cantuariensi, canonem Cone. Cabillonensis, juxta lectionem Burchardi ex quo illum desumpsit (ibid.).

Ad rem ipse: "Utrum sola cordis contritione, et secreta satisfactione, absque oris confessione quisque possit Deo satisfacere. . .

"Sunt . . . qui dicunt, quemlibet criminis veniam sine confessione facta ecclesiae et sacerdotali iudicio posse promereri. . . [M.L. 187, 1519 sq.] [Juxta Augustinum enim:] Magna pietas Dei, ut ad solam promissionem peccata dimiserit. Nondum pronunciat ore, et tamen Deus jam audit in corde, quia ipsum dicere quasi quoddam pronuntiare est. Votum enim pro opere reputatur [ibid., 1521]. . . [Item juxta Augustinum:] Voluntas remuneratur, non opus. Voluntas autem in cordis contritione est, opus vero in oris confessione. [Ex quo] luce clarius constat cordis contritione, non oris confessione peccata dimitti [ibid., 1528]. . . Hinc etiam leprosi illi, quibus Dominus praecepit, ut ostenderent se sacerdotibus, in itinere, antequam ad sacerdotes venirent, mundati sunt. Ex quo facto nimirum datur intelligi, quod ante, quam sacerdotibus ora nostra ostendamus, id est peccata nostra confiteamur, a lepra peccati mundamur [coi. 1529]. . . [Juxta 1 Joan., 3, 9] qui natus est ex Deo, non peccat. . . Quum ergo ante confessionem, ut probatum est, sumus resuscitati per gratiam, et filii lucis facti, evidentissime apparet, quod sola cordis contritione sine confessione oris, peccatum remittitur [coi. 1531]. . . [Juxta 1 Joan. 3, 14] omnis, qui non diligit, in morte manet. Si ergo vivit, et diligit; si diligit, dilectio in corde est; dilectio autem in malo non est. Est enim proprius fons bonorum, in quo non communicat alienus. Ergo bonus est iste factus per gratiam ante confessionem peccati: non itaque malus est; bonus enim et malus aliquis simul esse non potest. Quod si malus non est, membrum diaboli non esse probatur: nec ergo dignus est gehenna, quae diabolo et membris ejus solummodo debetur, sicut aeterna beatitudo solummodo Christi paratur. Non ergo in confessione peccatum remittitur, quod jam remissum esse probatur. Fit itaque confessio ad ostensionem poenitentiae, non ad impetrationem veniae, et sicut cir-

cumcisio data est Abrahae in signum justitiae, non in **causam** justificationis, sic confessio sacerdoti offertur in signum veniae acceptae, non in causam remissionis accipiendae [coi. 1531]. . .

“*Alii e contrario* testantur, dicentes sine confessione oris et satisfactione operis neminem a peccato posse mundari, si **tempus** satisfaciendi habuerit [coi. 1531]. . . [Recitatis variis testimoniis, prosequitur] Ex his itaque apparet, quod sine confessione oris et **satisfac-** tione operis peccatum non remittitur. Nam si necesse **est**, ut iniquitates nostras dicamus, ut postea justificemur; si nemo potest justificari a peccato, nisi antea confessus fuerit peccatum; si confessio paradysum aperit, veniam acquirit; si illa solum confessio utilis est. quae fit cum poenitentia (in quo notatur aliud esse confessio, aliud poenitentia, sive interior sive exterior accipiatur); si ille, qui promittit veniam occulte apud Deum non apud ecclesiam poenitentiam agenti, frustratur evangelium et claves datas ecclesiae, promittit etiam quod Deus negat delinquenti; si nemo potest consequi veniam, nisi quantulamcumque. etsi minorem quam debeat, peccati solverit poenam; si solis sacerdotibus ligandi solvendique potestas a Deo tradita est; si nullus veniam accipit, nisi ecclesiae supplicationibus ipsam impetrare contendat: concluditur ergo, quod nullus ante confessionem oris et satisfactionem operis peccati abolet culpam [coi. 1541 sq.]. . .

“Quibus auctoritatibus, vel quibus rationum firmamentis utraque sententia satisfactionis et confessionis innitatur, in medium breviter exposuimus. *Cui autem harum potius adhaerendum sit, lectoris iudicio reservatur. Utraque enim iautores habet sapientes et religiosos viros.*

“Unde Theodorus Cantuariensis Archiepiscopus ait in Poenitentiali suo: Quidam Deo solummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Graeci. Quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota fere sancta ecclesia. Quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit ecclesiam, ita dumtaxat, ut Deo. qui remissor est peccatorum, peccata nostra confiteamur, et hoc perfectorum est. ut cum David dicamus: ‘Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei’. Sed tamen Apostoli institutio nobis sequenda est. ut confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem, ut salvemur. Confessio itaque, quae soli Deo fit, quod est justorum, purgat peccata. Ea vera, quae sacerdoti fit, **docet**, qualiter ipsa purgentur peccata. Deus namque, salutis et sanctitatis auctor et largitor, plerumque hanc praebet suae poenitentiae medicinam invisibili administratione, plerumque medicorum operatione [coi. 1562 sq.].”

Petrus Lombardus († 1160), *Sent.*, I. 4, dist. 17, n. 1. 3. 4, explicite duas refert sententias doctorum, alteram affirmantem, alteram negantem confessionis necessitatem, facta quoque explicita distinctione inter duas quaestiones: an contritio justificet ante confessionem et an ipsa justificet etiam sine confessione:

“Hic oritur quaestio multiplex. Primo enim quaeritur utrum absque satisfactione et oris confessione, per solam cordis contritionem peccatum alicui dimittatur; secundo an alicui sufficiat confiteri Deo sine sacerdote; tertio, an laico fideli facta valeat confessio. *In his etiam docti diversa sentire inveniuntur*, quia super his varia ac pene adversa tradidisse videntur doctores.

“Dicunt enim quidam, sine confessione oris et satisfactione operis neminem a peccato mundari, si tempus illa faciendi habuerit. Alii vero dicunt, ante oris confessionem et satisfactionem, in cordis contritione peccatum dimitti a Deo, si tamen votum confitendi habeat. . . Jam secundum quaestionis articulum inspiciamus, scilicet, utrum sufficiat peccata confiteri soli Deo an oporteat confiteri sacerdoti. *Quibusdam visum est sufficere, si soli Deo fiat confessio sine iudicio sacerdotali et confessione Ecclesiae*. . . Sed quod sacerdotibus confiteri oporteat, non solum illa auctoritate Jacobi . . . [v, 16]: ‘Confitemini alterutrum peccata vestra’, etc., sed etiam aliorum pluribus testimoniis comprobatur. . . [Inducit testimonia Scripturae et Patrum] Ex his aliisque pluribus indubitanter ostenditur oportere Deo primum, et deinde sacerdoti offerri confessionem; nec aliter posse perveniri ad ingressum paradisi, si adsit facultas” (M.L. 192, 880-883).

Bonaventura, In 4 *Sent.*, dist. 17, p. 2, dub. 1, relata eadem opinione negantium confessionis necessitatem, scribit: “Si quis esset modo hujus opinionis, esset ut haereticus reprobandus, quoniam in concilio generali hoc determinatum est sub Innocentio tertio. Sed ante hanc determinationem hoc non erat haeresis, quia ipsi non negabant clavium potestatem, sed negabant necessitatem; et bene concedebant quod utile erat confiteri et sacerdotes poterant absolvere. Ideo Magister et Gratianus hoc referunt tanquam opinionem”.

Etiam post decretum Innocentii III non defuerunt qui divinam necessitatem confessionis negaverint vel de ea dubitaverint. Ita *Joannes Teutonicus*; In tit. de Poenitentia, dist. 2, asserit “melius dici confessionem institutam fuisse a quadam universali Ecclesiae traditione, potius quam ex novi et veteris Testamenti auctoritate”. Item, *Michael Bononiensis* (Michael Aiguani, vel Angriani; † 1400), minister gene-

Joannes Semeca (germanice Zemeke), ψ 1245, glossator Gratiani, de quo scribit *Hurter*, *Nomenclator litorarius*, t. 2, col. 301: “Ob suam in jure peritiam dictus est ‘Lux decretorum, dux doctorum, via morum’.”

ralis Carmelitarum ac insignis theologus et exegeta, in Comm, super Psal. 29 docet confessionem non esse necessariam ad obtinendam peccatorum veniam. Inde intelligitur quam facile *Petrus de Osma*, doctor salmanticensis, medio saec. 15 potuerit se persuadere “confessionem de peccatis in specie fuisse ex aliquo statuto universalis Ecclesiae, non de iure divino” (Denz. 725).

Resp.

AD PRIMUM DISSENSUM quod attinet, dicendum est illum non esse de ipsa divina institutione et necessitate confessionis, sed de modo illius, quatenus supra relati doctores tribuunt Ecclesiae aliquas partes in divina institutione necessitatis, vel ita quod Christus fecerit confessionem de necessitate medii, apostoli vero et Ecclesia (inde a Jacobo, 5, 16) eam fecerint de necessitate praecepti, ut manifeste docet *Hugo a S. Victore*, vel ita quod Christus eam instituerit mediate tantum, conferendo Ecclesiae, vi institutionis clavium, jus imponendi obligationem, eo fere modo quo quidam ex iisdem doctoribus videntur docuisse ipsam Extremam Unctionem fuisse a Christo institutam mediante eodem apostolo Jacobo.

Hunc sensum referunt haec verba *Bonaventurae*, In 4 Sent., dist. 17, p. 11, a. 1, q. 3: “Potest dici, quod Dominus confessionem per se non instituit, quia est in remedium recidivantium. . . Ideo ab eo non debuit institui confessio, ne ex verbo Domini daretur aliquibus recidivandi occasio. Cum autem Ecclesia fuit instituta, labi homines coeperunt: et tunc remedium, ne desperarent vel contemnerent, publicari oportuit: et ideo per Apostolos confessio debuit institui auctoritate sibi a Domino tradita in clavibus sibi datis, in quibus potestatem acceperant sanandi, et ita imperandi modum convenientem saluti; et hoc quidem erat per morbi detectionem et peccantis humiliationem et sacerdotalem absolutionem. Et ideo confessio fuit a Domino insinuata, ab Apostolis instituta, ab episcopo Ierosolymitano, scilicet Jacobo, promulgata”.

AD SECUNDUM DISSENSUM, imprimis dicendum est quod, etiam si concedatur omnes objectos doctores, incluso Gratiano, negasse vel dubitasse de necessitate confessionis, nullatenus minueretur vis argumenti Traditionis nec tolleretur moralis unanimitas doctorum etiam illius aetatis, quoniam longe numerosiores et insigniores necessitatem confessionis explicite praedicant. Ceterum, attenta consideratio tum disputationum theologicarum illius temporis circa sacramentum Poenitentiae tum obectorum documentorum, ostendit dissensum, si qui fuerit, ad minimum reduci et Novatores nonnisi raras et incertas muscas, ut de more, prosequi et insectari.

Praecipua quaestio, quae paulatim ac connaturaliter in mentem doctorum pulsavit et explicite posita et agitata est saec. 12, fuit de effectum sacramenti Poenitentiae in relatione ad effectum actus contritionis, seu quomodo institutio et efficacia remissiva sacramenti possit consistere cum nativa efficacia ipsius actus contritionis; haec enim videtur illam destruere vel vicissim, si enim ipsa contritio justificat ante sacramentum, nihil manet quod a sacramento effici possit ad justificationem, si vero ipsum sacramentum justificare debet, contritio amittit vim propriam justificativam. Inde tres solutiones propositae sunt: quidam dixerunt solam contritionem proprie justificare ante sacramentum, hoc vero tantummodo declarare justificatum (ita Anselmus, Horn. 13; Bruno Signiensis, In Matth., 8, 2-4; In Luc., 17, 11-19; In Joan., 11, 43 sq.; Abaelardus, Serm. 8; Ethica, c. 19 sq.; Petrus Lombardus, Sent., dist. 17); alii dixerunt contritionem solvere ab ipso peccato seu culpa, sacramentum vero a reatu poenae aeternae (ita Hugo a S. Victore, De sacram., 2, 11,8; Auctor Summae Sententiarum, 6, 11); alii tandem, ut S. Thomas et posteriores communiter, dixerunt totum effectum justificationis procedere ab utraque causa, sed dependenter ab invicem, ita ut sacramentum per se justificet, contritio vero per accidens seu ex voto sacramenti.

Alia quaestio secundaria, eo tempore potius mota quam agitata, est supradictus primus dissensus circa modum explicandi absolutam necessitatem confessionis; quae quidem originem habuit potius ex rationibus exegeticis. Cum enim omnibus compertum esset confessionem esse necessariam, sed ex una parte praeceptum confitendi non contineatur explicite in verbis Christi instituentis sacramentum, et ex alia parte explicite videatur proferri in verbis Jacobi, 5, 16, quidam putarunt confessionis necessitatem provenire immediate ab apostolis et Ecclesia, mediate vero a Christo, ut supra dictum est.

Praeterea, tum ex tali silentio Scripturae tum ex prima solutione primae quaestionis modo exposita, facile aliquis potuit induci ad dubitandum vel negandum ipsam absolutam necessitatem confessionis; si enim confessio est ex voluntate Christi, mirum prorsus videtur Christum id explicite numquam manifestasse; item, si contritio antecedenter ad confessionem valet perfecte justificare, non videtur quare postmodum sit necesse confiteri, nec ratio ostensionis jam obtentae remissionis multum valet ad quietandum intellectum, praesertim cum ipsa naturalis repugnantia voluntatis ad confitendum conetur mentem in contrarium iudicium inclinare. Et de facto non defuerunt quidam pauci et obscuriores doctores qui ex praedictis causis inducti fuerint ad eam necessitatem negandam.

Ex his intelligitur quam attente ponderandus sit sensus expressionum

quae videntur negare confessionis necessitatem, uti “Sacramentalis confessio non est necessaria”, vel “Absque confessione aliquis potest justificari”, et similibus; sensus enim, in contextu loquentis, triplex esse potest, vel: Confessio non est necessaria hoc modo, i.e. ex immediata obligatione Christi; vel: Confessio non est necessaria ad obtinendam justificationem per actum contritionis, quamvis sit conditio postea necessario adimplenda sub periculo amittendi consecutam justificationem; vel: Confessio absolute non est necessaria, sed contritionem simpliciter sufficere ad justificationem et salutem consequendam.

Jam ad considerationem singulorum documentorum supra obceptorum descendamus:

Theodorus Cantuariensis frustra invocatur, ut constat ex ejus verbis supra relatis (p. 404). Erronee Burchardus, quem referunt Ivo Carnotensis et Gratianus, ei tribuit verba Cone. Cabillonensis, nam haec verba primo inveniuntur in can. 33 hujus Concilii, nec ullatenus extant in capitulis quae ex Theodoro supersunt; unica expressio quae falsae interpretationi occasio esse potuit, est illa “Confessio Deo soli, si necesse est, agi licet”, sed haec nec exprimit duas opiniones relatas a Cone. Cabillonense nec negat necessitatem sacramentalis confessionis. Quidam putant similitudinem nominum occasionem forte dedisse ut canon ille tribueretur Theodoro prae Theodulpho (can. 30) ex quo derivare videtur.

Alcuinus videtur solummodo referre et redarguere plures qui susceptioni sacramenti repugnabant potiusquam doctrinae de ejus necessitate.

Cone. Cabillonense a. 813 (can. 33) male a quibusdam ita interpretatum est ut videatur approbasse utramque quam refert opinionem; non enim asserit utramque opinionem veraciter sustineri in Ecclesia, sed “utramque [i.e. utramque confessionem Deo et sacerdoti] non sine magno fructu intra sanctam fieri Ecclesiam”, imo docet utramque necessario adhibendam esse ut per confessionem Deo servamus verba Scripturae (Psal. 31, 5: “Delictum meum cognitum tibi feci”) et per confessionem sacerdoti oboediamus praecepto Apostoli (Jac. 5, 16: “Confitemini alterutrum peccata vestra”). Ceterum, si Concilium probabilem haberet opinionem de sufficientia solius interioris confessionis contradiceret sibimetipsi, nam in praecedenti canone 32 (cit. in p. 365), urget ipsam integritatem confessionis. Ex utriusque canonis comparatione plenius intelligitur mens et processus Concilii; nam. cum in can. 32 dixerit integre sacerdoti confitendum esse, in can. 33 ut praeccludat effugium eorum qui, innixi quorundam opinione, soli Deo confiteri praesumerent, docet utramque confessionem faciendam esse, cum non mutuo se excludant sed potius unicum medium remissionis

constituant. Ultima vero verba “Deus plerumque hanc praebet suae potentiae invisibili administratione, plerumque medicorum operatione” interpretari possunt de sufficientia solius interioris confessionis, seu contritionis, in casu satis frequenti, quod haec eliciatur ante sacramentum, quamvis non sine voto sacramenti. Ex hoc canone solum concludi potest quosdam eo tempore negasse necessitatem confessionis eorumque temeritatem fuisse a Concilio repulsam, quemadmodum paulo antea *Alcuinus* († 804) eundem errorem apud quosdam Gothos reprehenderat.

Ceterum, quidam theologi duas illas opiniones interpretantur de sola necessitate confessionis relate ad effectum justificationis, ita ut sensus verborum Concilii sit: “Quidam dicunt quod homo Deo confessus, seu contritus, justificatur statim seu antequam sacerdoti confiteatur, quidam vero id negant”; in quo casu doctrina quam ipsum Concilium amplectitur esset consociatio utriusque sententiae in hanc: “Homo contritus justificatur quidem ante confessionem sacerdoti factam, sed tamen cum obligatione postmodum confitendi sacerdoti, adeoque ex voto hujus confessionis, et ita non sine ipsa in voto”. Haec interpretatio, quam mox dabimus quoad verba Gratiani, non est improbabilis, sed minus congruit contextui verborum Concilii.

Verba *Theodulphi* nihil adversarios juvant, cum nullam faciant mentionem alicujus opinionum dissensus et manifesto supponunt necessitatem utriusque confessionis; imo Cone. Cabillonense ex ejus capitulis videtur desumpsisse doctrinam qua componit supradictum dissidium.

Verba *Burchardi*, quae mere ex ipso recitant Ivo et Gratianus, sunt potius contra adversarios, si attendantur verba quae adduntur canoni Cabillonensi; nam in his soli Graeci citantur contra necessitatem confessionis, quam tenet “tota sancta Ecclesia”. Ceterum illa duplex additio, a quovis canonum collectore, scite vel inscite facta, et a Burchardo, Ivone et Gratiano bona fide suscepta, ostendit nullum fuisse verum dissidium in hac doctrina vel tam parvum et transitorium ut vix manserit ejus memoria et allusio Cone. Cabillonensis extraneis Graecis debuerit attribui. Quae quidem attributio facta est vel ex more latinorum facile affigendi Graecis, recenter separatis, errores theologicos, vel ex falsa interpretatione facti Nectarii, vel fortasse ex certa scientia, nam, ut dictum est in Parte Negativa (p. 358 sq.), apud Orientales separatos (saltem Nestorianos et Monophysitas) non defuerunt eo tempore negatores necessitatis sacramentalis confessionis.

Error Guilelmi abbatis, a *Goffrido* relatus, fuit potius partialis, seu de necessitate integrae confessionis, ac ceterum reprehenditur a Goffrido, quondam discipulo ipsius Guilelmi, ut contrarius fidei Christianae.

Hugo a S. Vietorc videtur tantummodo generaliter redarguere peccatores pervicaces qui ex “malitia” voluntatis, potiusquam ex intellectus persuasione, quia nempe renuunt propria peccata confiteri, quaerunt suae reluctantiae excusationem in silentio Scripturae circa necessitatem confitendi.

Robertas Pullus negantes necessitatem confessionis dicit esse paucos (“nonnullos”) eosque redarguit ut audacter et praesumptuose negantes quod “obnixè et Scriptura mandat, et Ecclesia statuit”.

Difficilior prima jronte apparet textus Gratiani,³⁷ tum ob istius auctoritatem, tum quia dissidium theologorum valde explicite ipse proponit et late exponit, tum quia ait contrarias opiniones sustineri a viris sapientibus et religiosis, tum quia ipse non audet uni vel alteri adhaerere, tum quia in confirmationem appellat verba Cone. Cabillonensis juxta Burchardi relationem, in qua agitur de Graecis ex una parte et de tota Ecclesia ex alia parte, quod quidem videtur contradicere verbis immediate praecedentibus ubi ponit sapientes et religiosos viros in utraque sententia.

Triplex solutio afferri potest:

Prima est, Gratianum confundere in unum binas quaestiones de absoluta et relativa necessitate confessionis, quas e contrario Petrus Lombardus bene distinguit (i.e. an sit absolute necessarium confiteri et an sit confitendum antequam remissio obtineatur, vel: an homo possit justificari sine confessione et an ante confessionem). Haec solutio, quamvis minus probabilis, non est incredibilis, tum ob periculum confusionis quod imminet juristis quotiescumque se immiscent rebus dogmaticis, tum ex non paucis mendis quae occurrunt in Decreto Gratiani, tum ex modo incerto quo ipse in praesenti quaestione procedere videtur, tum ex adductione textus Burchardi, qui ad propositum nullatenus facere videtur. Ita sentire videtur D'Alès, cum scribit: “Gratianus aliquid humanum passus est. Nam cum intellegeret ex una parte totius Ecclesiae traditione asseri necessitatem confessionis integrae omnium peccatorum mortalium ad iustificationem, ex altera parte rationibus efficacibus probari multos iustificari sine eiusmodi

³⁷Cf. *E. Hugueny*, Gratien et la confession, in *Revue des sciences phil. et théol.*, 1912, p. 8, 88.

³⁸*J. Dcbil*, La première distinction du De Poenitentia de Gratien, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1914, p. 251-273, p. 442-455.

³⁹*J. Cavallera*, A propos de l'histoire du sacrement de Pénitence, in *Bulletin de littérature ecclésiastique*, 1913, p. 172-210.

⁴⁰*P. Galtier*, De Paenitentia, thes. 22, n. 367. 372.

⁴¹*A. D'Alès*, De Paenitentia, thes. 8, p. 105.

⁴²*Teetaert*, La confession aux laïques dans l'église latine, Paris, 1926, p. 127. 237.

⁴³*Kisrlslein*, in *Revue Eccl. de Liège*, mars, 1928.

confessione, viam autem aptam conciliationis non inveniret, rem in medio reliquit.”³⁸

Secunda solutio est, Gratianum exponere quaestionem de absoluta necessitate confessionis, quam refert etiam Petrus Lombardus, ejus autem dubitationem, sicut et quorundam, quam refert, positivam negationem necessitatis confessionis, ex una parte non officere morali unanimitati theologorum et ex alia parte facile explicari in tempore quod praecessit explicitam declarationem Innocentii III. Ita jam Bonaventura (supra cit., p. 456) Gratianum intellexit. Attamen haec solutio communiter reicitur, tum quia vix credibile est Gratianum dubium mansisse inter utramque sententiam, cum necessitas confessionis ita universaliter affirmaretur a magnis theologis coaevis ut Petrus Lombardus eam dicat doctrinam certam (“indubitanter ostenditur”), tum quia interna analysis ipsius textus ostendit ipsum agere de alia prorsus quaestione, nulla enim ejus expressio est quae necessario indicet ipsum loqui de absoluta necessitate confessionis et plures e contrario habentur, quae ostendunt ipsum loqui de sola relativa necessitate, ut mox explicabitur.

Tertia igitur et efficax solutio plurium theologorum est, Gratianum exponere solam quaestionem de relativa necessitate confessionis (seu an aliquis possit justificari *antequam* confiteatur). Id patet *primo*, ex eo quod de hac sola quaestione erat inter “sapientes et religiosos viros” magna controversia,³⁰ quae longam Gratiani expositionem et praecipue anxiam ejus dubitationem provocare potuit, nec ullus ex notis doctoribus illius et antecedentis aetatis, citatis supra (p. 408¹⁰) invenitur negasse vel dubitasse de absoluta necessitate confitendi. *Secundo*, ex titulo quaestionis prout ponitur initio causae 33: “Si sola confessio cordis crimen possit deleri” (M.L. 187, 1505). *Tertio*, ex expressionibus “Sine confessione”, “Ante confessionem”, “In contritione”, “Non in confessione”, quae, utpote promiscue ac ideo pro aequivalentibus adhibitae, indicant sensum quaestionis “An quis possit justificari sine confessione” esse “An quis possit justificari ante confessionem”. *Quarto*, ex auctoritatibus adductis pro affirmativa, quae omnes in hoc collimant ut ostendant applicationem illius communis effati Augustini, quod Gratianus bis (c. 5 et 30) signanter invocatur “Votum pro facto reputatur” (in casu: Votum confessionis, inclusum in contritione, reputatur pro ipsa confessione necessario facienda). *Quinto*, ex eo quod continuo sit sermo an confessio sit necessaria ad justificationem et remissionem, non vero ad salutem. *Sexto*, ex adductis comparisonibus

³⁸Op. cit., p. 105.

* Cf. Anselmum, Brunonem, Abaelardum, Lombardum, Hugonem Viet, et Auctorem Summae Sent., supra relatos in p. 458.

leprosum qui mundatus est antequam sese ostenderent sacerdotibus et Abraham qui justificatus est antequam circumcideretur (c. 34 et 37). *Septimo*, ex apertis ac repetitis declarationibus quas Gratianus addit post relatas auctoritates, uti: “Cordis contritione, non oris confessione peccata dimitti” (c. 30), “In contritione cordis, non in confessione oris, peccata dimitti” (c. 33), “Ex quo facto datur intelligi, quod ante, quam sacerdotibus peccata nostra confiteamur, a lepra peccati mundamur” (c. 34), “Patet, quod antequam quisque confiteatur peccatum, per gratiam internae compunctionis absolvitur” (c. 34), “Quum ergo ante confessionem, ut probatum est sumus resuscitati per gratiam, et filii lucis facti, evidentissime apparet, quod sola cordis contritione sine confessione oris, peccatum remittitur” (c. 36).

Multo aptius adversarii arguunt ex verbis *Petri Lombardi* (quibus plures theologi non satis attendunt), cum ipse explicite, secus ac Gratianus, distinguat inter duas quaestiones de necessitate absoluta et relativa, atque in utraque defensores et oppositores commemoret. Attamen, negantes absolutam necessitatem confessionis fuisse, juxta mentem Lombardi, paucos et doctrinaliter contemptibiles, apparet tum ex eo quod nullus determinate citari possit inter notos theologos illius aetatis qui hanc sententiam tenuerit, tum ex indeterminato modo quo Magister eos commemoret: “Quibusdam visum est . . .”, tum ex determinata et certa doctrina quam eis opponit: “Sed quod sacerdotibus confiteri oporteat . . . indubitanter ostenditur”. Verisimiliter Magister non ad alios alludit quam ad nonnullos illos et obscuros oppositores (practicos aut speculativos) qui memorantur ab Hugone Victorino et Roberto Pullo.

Bonaventura autem pendet tum a Petro Lombardo, tum a Gratiano quem quidem male interpretatur, non attendens ad diversum modum quo quaestionem ponit. Inepte etiam ait (probabiliter in excusationem Gratiani) ante Cone. Later. IV potuisse salva fide necessitatem confessionis negari; non id certe sentierunt Goffridus, Hugo Victorinus et Pullus supra relati. Ceterum, haec verba Doctoris seraphici benigne interpretari possunt de modo necessitatis, puta de necessitate praecepti formaliter qua talis, ut distincta a necessitate medii, juxta dicta superius (p. 457), ubi de sententia Hugonis et Bonaventurae.

Joannes Teutonicus non negat necessitatem confessionis sed ambigue loquitur de quadam mediata ejus institutione, in qua interveniat auctoritas Ecclesiae et videtur directe negare quod divina institutio confessionis possit erui ex ipsis verbis Scripturae. Ceterum, ejus verba durissime redarguunt plures theologi, ut Soto et Durandus (+ 1334) qui scribit: “Glossator decreti turpiter erravit et periculoso errore in

fide. . . Et mirum est quod in tam solemni libro Ecclesia sustinuit et adhuc sustinet tam perniciosam glossam”/0 *Michael Bononiensis* (et si quis alius forte theologus ambigue vel fallaciter scribens de necessitate confessionis) nec dignus fuit ut speciali theologorum mentione et impugnatione, aut Ecclesiae censurae notaretur, quemadmodum *Petrus de Osma* qui explicite in haeresim incidit.

ART. 37. Utrum Peccatorum Confessio, Sicut Et Ipsum Sacramentum, Sit Necessaria Necessitate Tum Medii In Re Vel Voto, Tum Praecepti Tam Divini, Quam Ecclesiastici (Suppi., q. 6, a. 1. 2 3. 5. 6; q. 9, a. 3; q. 10, a. 1; Quodlib. 1, a. 10. 11. 12).

STATUS QUAESTIONIS

Hic articulus est complementum praecedentis. Ibi enim genericè statuimus confessionem (necnon sacramentum) esse necessariam de jure divino; hic vero inquirimus *DE MODO ET INDOLE ILLIUS NECESSITATIS*, nam necessitas potest esse praecepti vel medii, et haec potest esse medii in re aut medii in re vel voto.

Similem quaestionem posuimus de actu virtutis Poenitentiae in art. 22, quae non est confundenda cum ista, quamvis habeat plura communia elementa, et de sacramento Baptismi in proprio tractatu (art. 9), quae quidem cum praesenti tam intime connectitur ut quaecumque diximus de necessitate Baptismi valeant, proportionè servata, de necessitate sacramenti Poenitentiae, non exclusà habitudine utriusque sacramenti ad contritionem et martyrium,¹¹ ita ut triplici baptismo fluminis, flaminis et sanguinis correspondent triplex confessio oris, flaminis et sanguinis, vel, si placet, oris, cordis et animi.

Quaestioni de necessitate divini juris adnectimus quaestionem de necessitate juris ecclesiastici, quae nequit esse nisi praecepti.

Inde *QUATUOR QUAERUNTUR*:

1. An confessio sit de necessitate medii.
2. An sit de necessitate medii non in re, sed in re vel voto.
3. An sit de necessitate praecepti divini (et quomodo).
4. An sit de necessitate praecepti ecclesiastici (et quomodo).

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

In affirmativam sententiam, quoad quatuor quaestiones, conveniunt communissime moderni, et communiter antiquiores theologi. Inter hos tamen non defuerunt qui negativam proposuerint quoad unam vel

*. In 4 Sent., dist. 17, q. 8, n. 9, Lugduni, 1569, t. 4, p. 296.

Cf. hic, art 31, p. 222. 225-227, ct tractatum De Baptismo, art. 16 ct 17.

alteram quaestionem. Non paucae praeterea habentur sententiae et discrepantiae quoad determinationem praecepti tam divini quam ecclesiastici, de quibus dicetur in *Notis* ad calcem Conclusionum 3 et 4.

1. Quidam, ut *Biel* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1) et *Delgadillo* (De Poenit., c. 10, dub. 2), negarunt necessitatem medii, admissa sola necessitate praecepti. Ratio est tum quia si susceptio sacramenti esset unicum medium salutis, ejus institutio non fuisset in levamen sed potius in gravamen hominis, tum quia de facto homo potest consequi remissionem peccatorum aliter quam per susceptionem sacramenti, scilicet per contritionem et martyrium.

2. Quidam, ut *Hugo a S. Victore* et *Baius* (de quibus dictum est tum in art. 31, p. 221 sq., tum in tractatu De Baptismo, art. 16, p. 190). ita exaggerarunt necessitatem sacramenti ut dicerent contritionem cum voto sacramenti non semper aut non perfecte justificare, quod est tribuere sacramento aliquem modum necessitatis medii in re simpliciter.

3. Quidam, ut *Hugo a S. Victore* (cit. in art. praec., p. 452), videntur negare confessionem esse de praecepto divino ac docere Christum eam fecisse de necessitate medii, Ecclesiam vero inde a Jacobo, 5. 16. imposuisse necessitatem praecepti (cf. art. praec., p. 451 sq. 457).

4. Quidam, ut *Durandus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 8 et 14) et *Turrecremata*, negarunt vel dubitarunt de existentia veri ac distincti praecepti Ecclesiae de confessione, quia, aiunt, Ecclesia non potest praecipere actus internos, qualis est manifestatio status conscientiae, nec imponere praeceptum cujus transgressionem punire non valeat.⁴ Unde addunt praeceptum Cone. Later. IV respicere per se solam communionem paschalem, ut patet etiam ex statutis poenis quae ad solam communionis omissionem diriguntur, et nonnisi per accidens confessionem inquantum haec possit requiri ad ipsam communionem suscipiendam.

Inepte autem Suarez {Disp. 36, sect. 1, n. 2} reponit S. Thornam inter patronos hujus sententiae quatenus indicet (“Ita indicat D. Thomas”, inquit) hominem obligari ad annuam confessionem non ex vi proprii praecepti sed per accidens ratione praecepti paschalis communionis. Ex attenta lectione duorum locorum ad quos se refert Suarez, patet S. Doctorem distinguere duo praecepta et tantum docere (quod verum est) *rationem seu finem* quare Ecclesia instituerit praeceptum annuae confessionis esse quia instituit praeceptum annuae communionis et confessio sit tam congrua praeparatio ad communionem ut cetero-

⁴ *Durandus*, l.c., q. 14, n. 6, ait: “Qualiter ergo potest hoc per Ecclesiam statui cujus transgressor non potest convinci? satis est dubium” (Lugduni, 1587, p. 773).

quin reus peccati gravis teneatur per accidens ad confitendum quotiescumque velit aut debeat ad communionem accedere. En ejus verba:

Suppi., q. 6, a. 5, *Sed contra*: “In Decret. [Cone. Later. IV] simul datur tempus determinatum de confessione et Eucharistiae perceptione. Sed aliquis non peccat, si non percipiat Eucharistiam ante tempus a jure determinatum. Ergo nec peccat si ante tempus illud non confiteatur.”

Ibid., in corp.: “Ad confessionem actualiter faciendam obligatur aliquis dupliciter: uno modo per accidens, scilicet quando ad aliquid tenetur quod non potest sine peccato facere, nisi confessus; tunc enim confiteri tenetur, sicut si debeat Eucharistiam percipere . . . ; et inde venit obligatio, qua Ecclesia omnes obligat ad semel in anno confitendum, quia instituit ut semel in anno, scilicet in Paschate, omnes sacram communionem accipiant, et ideo ante tempus illud omnes confiteri tenentur. Alio modo obligatur aliquis ad confessionem per se. . .” S. Doctor hic non dicit quod obligatio confessionis annuae est per accidens, sed: vel quod obligatio annuae confessionis (quae est per se imposita ab Ecclesia) oritur ex eadem radice ex qua procedit generalis obligatio per accidens confitendi ante susceptionem communionis, scilicet ex ipsa exigentia dignae communionis, vel quod divinum ipsum praeceptum confitendi urget per accidens quando suscipienda est communio paschalis ab Ecclesia imposita, ob quam rationem Ecclesia imposuit praeceptum confessionis quod tamen urget per se.

Quodlib. 1, a. 11: “Quia ex praecepto Ecclesiae omnes fideles tenentur saltem semel in anno, in festo Paschae praecipue, sacramenti communionem accipere, ideo Ecclesia ordinavit ut fideles confiteantur” (cf. integrum textum supra in art. 22, tom. 1, p. 496).

Nota theologica.

Confessionem esse quomodolibet necessariam de jure divino, necessitate nempe medii aut praecepti, aut utriusque, est *de fide* ex dictis in art. praec. (p. 360).

Eam esse de necessitate medii, est *saltem theologice certum* ex Cone. Trid., sess. 14, cap. 2 (cit. in p. 367).

Eam esse de necessitate medii non in re, sed in re vel voto, est *theologice certum*, tum ob absolutam paritatem cum Baptismi necessitate, quam Cone. Trid. docet in eodem cap. 2, tum ex eo quod in cap. 4 (cit. in p. 473 sq.) Concilium explicite docet contritionem justificare absque sacramento quamvis non sine voto sacramenti.

Eam esse de necessitate praecepti divini, est *de fide* ex Cone. Trid., can. 6 et 7 (cit. in art. praec., p. 367). Hoc autem divinum praeceptum obligare in articulo mortis, est *theologice certum*.

Eam esse de necessitate praecepti ecclesiastici, est *de fide* ex Cone. Trid., can. 8 (cit. *ibid*, et hic, p. 490).

CONCLUSIO

Conclusio 1. Confessio, sicut et ipsum sacramentum Poenitentiae, est de necessitate medii ad remissionem peccatorum, et consequenter ad salutem (Suppi., q. 6, a. 1).

Probatur 1. Ex modo omnino absoluto quo necessitas sacramenti et confessionis asseritur in *Scriptura* et *Traditione*, relatis in art. praec. Non enim minus absolute proponitur quam necessitas Baptismi, quae profecto est medii necessitas.

Probatur 2. Ex eo quod *Patres* explicite aequiparant necessitatem sacramenti Poenitentiae necessitati Baptismi, juxta verba Cone. Trid. quae resumunt sensum Traditionis: “Est autem hoc sacramentum Poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus” (sess. 14, cap. 2, Denz. 895).

Ad rem *Ambrosius*, De Poenit. 1, 8, 35: “In baptismo utique remissio peccatorum omnium est: quid interest, utrum per poenitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque mysterium est” (M.L. 16, 477).

. *Augustinus*, De conjugiiis adulterinis, 1. 28, 35: “Quae . . . Baptismatis, eadem reconciliationis est causa, si forte poenitentem finiendae vitae periculum praeoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arrha suae pacis exire velle debet mater Ecclesia” (M.L. 40, 470).

Leo M., Epist. 108, ad Theodorum, 2: “Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparetur aeternae” (cf. reliquam partem textus, cit. in tom. 1, p. 61).

Probatur 3. *Ex fine hujus sacramenti*, necnon peccatorum confessionis in eo contentae.

Hoc enim sacramentum est institutum ut medium directe et per se ordinatum ad finem consequendae remissionis peccatorum, secus ac contritio vel charitas, quae, quamvis conferat ad justificationem, tamen non praecise et directe nec ex positiva Dei institutione ad hoc ordinatur, sed alium habet directum et connaturalem finem. Jamvero id quod est medium directe et per se ordinatum ad aliquem finem participat eandem necessitatem sui finis, sapientis enim non est directe et per se ordinare aliquod medium ad finem absolute volitum. quin et ipsum medium absolute velit. Ergo sacramentum Poenitentiae

participat absolutam necessitatem sui finis seu ipsius remissionis peccatorum, nec Sapientiae divinae conveniret ut ipsum relinqueret sub leviori necessitate solius praecepti.

Ad rem *S. Thomas, Suppi., q. 6, a. 1*: “Ad culpaе remissionem et actualis et originalis requiritur sacramentum Ecclesiae, vel actu susceptum, vel saltem voto, quando articulus necessitatis, non contemptus, sacramentum excludit; et per consequens illa sacramenta quae ordinantur contra culpam, cum qua salus esse non potest, sunt de necessitate salutis; et ideo sicut baptismus, quo deletur originale peccatum, est de necessitate salutis; ita et poenitentiae sacramentum.”

Duplex autem objectio ab adversariis allata facile retunditur.

Primo enim, sacramentum est simpliciter in levamen et adjutorium hominis peccatoris. Per ipsum enim fit possibile homini, tantummodo attrito, consequi justificationem, quod non posset absque perfecta contritione. Aliunde propria vis justificativa ipsius contritionis non supprimitur per necessitatem sacramenti sed tantum subjugatur voto suscipiendi sacramenti et ab illo quodammodo fecundatur. Incommodum autem se subiciendi sacramento, quod provenit ipsi homini perfecte contrito, abunde compensatur tum per praedictum commodum quod provenit homini attrito, tum per majorem certitudinem consecutae justificationis quae provenit ipsi homini contrito qui non facile certus erit se habere veram contritionem potiusquam simplicem attritionem, tum per varias utilitates enumeratas in art. praec. (p. 416-421) quae proveniunt homini per sacramentalem confessionem. Unde hic etiam plene verificatur illud *Bonaventurae*, citatum in tractatu De sacr. in genere (p. 121): “Est onus onerans, et est onus allevians, sicut pennae in avibus, et rotae in curribus, et vela in navibus. . . Talia sunt sacramenta”.

Ad rem *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 36: “Docendum est, confessionis institutionem nobis summopere utilem atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri; quis ignorat, illam adeo vehementem, acrem et intensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine aequari conferrique possit? At quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam, ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset.”

Cone. Trid., sess. 14, cap. 5: “Ipsa vero huiusmodi confessionis difficultas ac peccata detegendi verecundia gravis quidem videri posset, nisi tot tantisque commodis et consolationibus levaretur, quae omnibus digne ad hoc sacramentum accedentibus, per absolutionem certissime conferuntur” (Denz. 900).

Secundo, vis justificativa contritionis et martyrii non officit absolutae necessitati sacramenti Poenitentiae, quoniam ea non justificant nisi ex voto vel cum voto sacramenti et salva obligatione suscipiendi sacramentum, tempore opportuno, ut dictum est etiam quoad necessitatem Baptismi in proprio tractatu (art. 9, p. 127 sq., et art. 16-17) atque iterum mox tangetur in Conci. 2.

Quidam hanc *tertiam ac speciosam objectionem* proponunt: Si Deus hypostatice assumeret naturam alicujus hominis peccatoris, destructo supposito humano (cujus rei possibilitatem nemo negabit), illa natura assumpta justificaretur, imo substantialiter sanctificaretur, absque ullo recurso ad sacramentum, imo absque ullo motu virtutis Poenitentiae; nam in supposito divino ipsa est incapax poenitendi et suppositum humanum abest.

Respondetur quod haec ratio nimis probat, cum inde sequatur non solum sacramentum, sed etiam ipsum actum contritionis seu virtutis Poenitentiae, non esse absolute necessarium ad justificationem. Ceterum, objectio vagat extra quaestionem. Nam, cum actiones et passionessint suppositorum, nec naturam ipsam quomodolibet respiciant nisi prout est in supposito, necessitas poenitendi vel sacramentum suscipiendi non convenit naturae, sed supposito, vel naturae ut in supposito, imo, proprius loquendo, supposito ut in natura et per naturam uti per principium quo passionum et actionum. Unde in praedicto casu nequit dici quod *aliquis* justificaretur absque Poenitentia, sed tantum quod *aliquid* sanctificaretur absque actu Poenitentiae, eo quod non esset capax essendi principium quo illius actus sub principio quod absolute impeccabili ac impotenti poenitere. Ceterum, ea ipsa substantialis sanctificatio et dignitas, quae ex hypostatica unione proveniret illi naturae, contineret eminenter quidquid placationis et compensationis offerri Deo posset ab eadem natura in praecedenti supposito humano per actum contritionis et Poenitentiae.

In hypothesi autem, a quibusdam addita, quod illa natura a supposito divino separaretur ac rediret ad proprium ac individuate suppositum humanum, quod nempe ad suum esse revocaretur una cum praecedentibus dispositionibus ac peccatis, aliqui, ut *Saimanticenses* (Disp. 4, dub. 1, § 3, n. 33), dicunt illam nihil habere de quo poenitere et satisfacere deberet, quia, ob substantialem sanctitatem praehabitam durante unione hypostatica, omnia praedicta peccata sui suppositi humani compensata et remissa intelligerentur. Ceterum, nullum est inconveniens in eo quod dicatur eam naturam teneri ad poenitentiam, quia subiaceret novis conditionibus et novo supposito, cui proprie competit obligatio et actus poenitendi.

Conclusio 2. Confessio est de necessitate medii non in re, sed in re vd voto (Suppi., q. 10, a. 1).

Probatur ex propria efficacia justificativa contritionis et martyrii, quae nequaquam supprimitur per absolutam necessitatem sacramenti Poenitentiae, sicut non supprimitur per Baptismi necessitatem.⁴³ Confirmatur quoque a paritate cum ipsa necessitate Baptismi, cui Patres et Cone. Trid. (sess. 14. cap. 2, supra cit., p. 367) aequiparant necessitatem Poenitentiae.

Exaggerationes autem quorundam theologorum, nominatim Hugonis a S. Victore et Baii, expunctae sunt tum in art. 31 (Conci. 2, p. 226-228), tum in tractatu De Baptismo (art. 16).

NOTA. DE INDOLE HUIUS VOTI SACRAMENTI (TAM POENITENTIAE QUAM BAPTISMI) DUO DISPUTANTUR A THEOLOGIS:⁴⁴

PRIMA QUAESTIO est quo sensu dici debeat tale votum contineri in contritione.

Quidam, dicunt quod contritionem remittere peccatum cum voto sacramenti, significat illud remittere sub conditione suscipiendi sacramenti. Sed ista explicatio abicienda est, quia, quomodolibet intelligatur, non salvat differentiam inter votum sacramenti et votum adimplendi alia praecepta, in eadem contritione contentum. Ceterum, talis conditionata remissio tripliciter intelligi posset: vel ita quod non fiat remissio donec suscipiatur sacramentum, et haec justificationis dilatio impossibilis est, cum contritio sit infallibiliter connexa cum gratia sanctificante et ab ea procedat; vel ita quod, si non adimpletur conditio susceptionis sacramenti, facta remissio revocetur et peccata jam remissa reviviscant, et haec quidem reviviscentia impossibilis est, cum sine poenitentia sint dona Dei; vel ita quod, si non adimpletur conditio susceptionis sacramenti, committitur novum peccatum per quod amittitur acquisita justificatio, et hoc quidem, quamvis verum sit, non salvat differentiam inter votum sacramenti et votum aliorum praeceptorum in eadem contritione contentum.

Alii vero dicunt quod continentia sacramenti in voto contritionis tota consistit in ipso proposito quod homo contritus debet habere suscipiendi sacramentum. Attamen, hoc iterum non salvat differentiam inter votum sacramenti et votum aliorum praeceptorum; nam homo contritus debet etiam habere propositum saltem implicitum implendi

⁴³ Cf. tractatum De Baptismo, art. 9, p. 127 sq.; art. 16 et 17.

⁴⁴ Cf. Suarez, Disp. 17, sect. 3, n. 4-10; Salmanticenses, Disp. 4, dub. 1, §2, n. 9-22; §3, n. 34-42.

alia praecepta. Nec valet opponere praedictam differentiam salvari in eo quod sacramentum sit, secus ac cetera quae praecipiuntur, medium directe ordinatum ad remissionem peccatorum, adeoque propositum sacramenti distingui ex parte objecti a proposito ceterorum. Nam, ut bene observat *Suarez*, “hoc totum non satis declarat necessitatem medii, sed praecepti tantum, respectu peccatorum, quae per contritionem ablata sunt; nam quod hoc sacramentum sit remedium peccatorum, nimis materiale est respectu illorum, quia non intenditur sub hac ratione, cum circa illa nihil operari possit; ergo solum intenditur ut quid praeceptum.””⁵

Alii tandem dicunt vim voti sacramenti in contritione contenti consistere in hoc quod, intuitu talis voti, causetur in animo ipse actus contritionis vel speciale auxilium ad eam eliciendam. Sed hoc voluntarie affirmatur et sine fundamento. Ceterum, votum sacramenti in contritione inclusum intelligitur saltem natura posterius ipsa contritione nec proinde esse potest causa contritionis.

Vera et communior sententia est, votum sacramenti consistere in quadam objectiva et transcendentali referencia contritionis ad sacramentum, quatenus, cum hoc sit institutum ut necessarium medium remissionis peccatorum, contritio nequit amplius justificare nisi ut substitutiva et vicaria illius, ac pro tanto in voto illius et vi voti illius. Qui enim efficaciter vult finem, eo ipso vult medium absolute necessarium ad finem; quia ergo in actu contritionis, cum sit essentialiter justificativus, involvitur objective intentio finis justificationis, eo ipso objective in ea involvitur quoque electio medii absolute necessarii ad justificationem, seu sacramenti; et in hac objectiva ac necessaria electione et ordinatione, proprie consistit votum sacramenti. Ex quo etiam intelligitur votum aliorum praeceptorum, quod includitur in eadem contritione, non influere in justificationem nec dici posse contritionem justificare ex voto illorum, cum non sint media directe ordinata ad justificationem (cf. tractatum *De Baptismo*, p. 205 sq. 219. 234 sq. 236).

Ad rem *GALTIER*: “Hinc . . . intelligitur cur ea, quae sunt medium alicujus finis ex voluntate Dei proprium et unicum, dici debeant appeti saltem implicite ab eis omnibus qui velint efficaciter eum finem. Non ita vero id quod est tantummodo praeceptum, nam non habet qua tale eam objectivam cum fine connexionem essentialem, ex qua dici debeat appeti eo ipso quod finis ipse appetitur. Ex modo scilicet quo praecipiuntur, seu ex eorum proprio et immediato scopo, non constat Deum velle ut actu ponantur aut intendantur ab eis omnibus qui velint finem attingere; cum non sint via propria ad illum finem, non eo ipso adeunda sunt ei qui velit simpliciter adire finem.’^{Mo}

⁵“De Poenitentia, disp. 17, sect. 3, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1860, p. 380

”De Paenitentia, thes. 22, n. 373, Parisiis, 1931, p. 278.

SALMANTICENSES: “Dicendum est . . . contritionem importare votum hujus Sacramenti, quatenus vel formaliter per alium actum, vel virtualiter per se ipsum respicit Poenitentiam sub ratione medii unici ad salutem. Hanc conclusionem licet non ita explicatam docent communiter Thomistae, quibus alii subscribunt. . . Et explicatur: nam licet in contritione includatur votum aliorum sacramentorum, et praeceptorum sub lethali obligantium, aliter tamen, et aliter, siquidem illa respicit contritio, ut rem pure praeceptam. Poenitentiam vero non solum, ut praeceptam quae est ratio extrinseca, et communis, sed quia medicina est, et remedium unicum post Baptismum. Et inde oritur aliorum votum in ea implicitum esse votum observationis rei praeceptae, quia praecepta est; votum vero Poenitentiae est votum non tantum observationis rei praeceptae, sed etiam medicinae, et remedii ex Christi institutione necessarii ad salutem. Alia enim Sacramenta sicut non ordinantur ad abluenda peccata, sed ad perficiendum hominem vel in se, vel simul in ordine ad membra Ecclesiae; ita non respiciuntur a contritione sub speciali ratione medicinae, et remedii necessarii. Unde sicut contritio ante Baptismum specialiter connotât Baptismum, ut primam Ecclesiae januam, et remedium generale peccati originalis, sine qua connotatione, et respectu in lege gratiae, nec esset vera contritio nec vere disponderet ad gratiam; omnino pariter contritio post Baptismum non aliter est vera contritio, veraque dispositio ad gratiam, quam specialiter respiciendo Poenitentiam, ut est Sacramentum medicinale a Deo ad instar medicinae necessariae institutum, quo aegrotus ad sanitatem pristinam redeat, et coelestis janua ipsi patefiat. Et in hujus signum semper instat praeceptum Sacramentalem Poenitentiam accipiendi; quod non accidit in aliis. Quare merito D. Thomas loco supra citato ex 4 sententiarum recognovit speciale votum in duobus Sacramentis, Baptismo, scilicet et Poenitentia; quod tamen negat in aliis neutiquam per se ordinatis ad remissionem culpa: ‘quia Baptismus, et Poenitentiae (verba sunt S. Doctoris ubi nuper dist. 18, quaest. 1, art. 3) Sacramentum conveniunt quodam modo in effectum, quia utrumque contra culpam ordinatur directe, quod non est de aliis Sacramentis’.”⁴⁷

SUAREZ: “Dico ergo, peccata remitti per hoc sacramentum in voto, quia hoc sacramentum ita est nunc institutum, ut ejus susceptio pertineat ad integram dispositionem seu satisfactionem ex parte nostra necessariam ad remissionem peccati: nam hinc fit, ut quamvis remittatur peccatum existente sola contritione, semper id fiat in ordine ad confessionem. Ad eum modum, quo in emptione alicujus rei ante solutum integrum pretium, dominium et possessio rei confertur; quamvis tunc absolute detur, tamen id fit cum ordine ad futuram solutionem; unde quando haec postea fit. licet non acquiratur novum, aut majus dominium talis rei, solvitur tamen, et prior contractus in suo ordine completur. Sic ergo intelligendum est id, quod tractamus; datur enim per contritionem remissio peccati in ordine ad futuram confessionem quasi ad futuram solutionem; unde, cum postea fit confessio, completur contractus prior, quantum ex parte nostra potest, et debitum est.”¹⁸

ALTERA QUAESTIO, a theologis agitata, est utrum votum sacramenti, in contritione contentum, debeat esse explicitum, an sufficiat implicitum.

Sufficere implicitum votum, est, ut recte ait *Suarez*, “sententia communis, et vera, et practice certa”, refragantibus paucissimis tantum, inter quos nominatin'! *M. Cano* (Relect. de Poenitentia, pars 5, Conci. 3), qui putat absque voto explicito non sufficienter salvari necessarium ordinem ad claves Ecclesiae.

Sufficiencia impliciti voti patet ex nuper dictis de ipsa indole hujus

⁴⁷ De Poenitentia, disp. 4, dub. 1, §2, n. 10 et 12, Curs. theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 255 sq.

¹⁸ De Poenitentia, disp. 17, sect. 3, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 381.

voti; hoc enim involvitur in ipsa objectiva ac necessaria referencia contritionis ad sacramentum, quae quidem non pendet ab explicito actu cognitionis vel voluntatis, sed tota est ex natura rei; quod autem, stante advertentia necessitatis sacramenti, illud votum debeat transire in explicitum actum desiderii et propositi suscipiendi sacramentum, se habet per accidens et consequenter ad ejus essentiam, idque eatenus requiritur quatenus defectus explicit! voti possit arguere defectum sinceræ contritionis aut in ipsum refundi.

Praeterea, necessitas voti explicit! ex nulla ratione deduci potest. Nani, tale votum ex quadruplici ratione necessarium dici posset: *vel nempe quia* sine voto explicito non posset haberi vera contritio, et hoc falsum est, nam contritio nihil aliud est juxta Cone. Trid. quam dolor et detestatio peccati cum proposito non peccandi de cetero, quod totum haberi potest in eo saltem qui non cogitat de necessitate sacramenti; *vel quia* sine voto explicito contritio, quamvis vera et sincera, tamen non est justificativa, et hoc similiter falsum est, nam perfecta contritio, si vere talis est, habet infallibiliter connexam gratiam sanctificantem, imo ab ea procedit; *vel quia* sine voto explicito contritio non sufficienter ordinaretur ad claves Ecclesiae, et hoc supra abjectum est, nam, posita institutione necessarii sacramenti, contritio assumit objectivam, necessariam et veram ordinationem ad claves; *vel quia* votum explicitum debet proprie supplere sacramentum, sed hoc est impossibile quia sacramentum est opus operatum et agit ex opere operato, votum vero explicitum est opus operantis et influit ex opere operantis.

Confirmatur assertio a paritate cum Baptismo et ex auctoritate Cone. Trid. et S. Thomae.

Ad justificationem per contritionem sufficit votum implicitum Baptismi; ergo a pari sufficit votum implicitum Poenitentiae, ut enim non semel dictum est, sensus Traditionis assimilât necessitatem sacramenti Poenitentiae necessitati Baptismi. Antecedens quidem negatur a *Cano*, necnon ab *Estio* et *Gonet* relatis in art. 31 (p. 222), sed sit contra ipsos explicita doctrina S. Thomae scribentis: “Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante baptismum, secundum quod habet baptismum in voto vel explicitè vel implicitè; et tamen cum realiter suscipit baptismum, fit plenior remissio quantum ad liberationem a tota poena. Ita etiam ante baptismum Cornelius consecutus est, et alii similes consequuntur gratiam et virtutes per fidem Christi, et desiderium baptisimi implicitè, vel explicitè; postmodum tamen in baptismo majorem copiam gratiae et virtutum consequuntur” (5 p., q. 69, a. 4, ad 2).

Cone. Trid., sess. 14. cap. 4: “Docet praeterea [sancta Synodus],

etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, *quod in illa includitur*, non esse adscribendam” (Denz. 898). Unde Concilium non aliud requirit votum quam illud quod in ipsa contritione necessario et objective includitur, hoc est votum implicitum. Quae Concilii verba illustrant quoque sensum duorum documentorum Cone. Constantiensis et Sixti IV, cit. in art. 31 (p. 220), quae ideo ab adversariis immerito nobis opponuntur.

S. Thomas, *Suppi.*, q. 10, a. 1, instituens paritatem inter votum Poenitentiae et votum Baptismi (de cuius indole magis explicite loquitur in 3 p., q. 69, a. 4, nuper cit.), scribit: “Poenitentia inquantum est sacramentum, praecipue in confessione perficitur; quia per eam homo ministris Ecclesiae se subdit, qui sunt sacramentorum dispensatores. Contritio enim *votum confessionis annexum habet*; et satisfactio pro iudicio sacerdotis cui fit confessio, taxatur. Et quia in sacramento poenitentiae gratia infunditur, per quam fit remissio peccatorum, sicut in baptismo; ideo eodem modo confessio ex vi absolutionis conjunctae remittit culpam sicut baptismus. Liberat enim baptismus a morte peccati non solum secundum quod actu recipitur, sed etiam *secundum quod in voto habetur, sicut patet in illis qui jam sanctificati ad baptismum accedunt*; et si aliquis impedimentum non praestaret, ex ipsa collatione baptismi gratiam consequeretur remittentem peccata, si prius sibi remissa non fuissent. *Et similiter dicendum est de confessione*, adjuncta absolutione; quod, secundum quod in voto poenitentis praecessit, a culpa liberavit; postmodum autem in actu confessionis et absolutionis gratia augetur: et etiam remissio peccatorum daretur, si praecedens dolor de peccatis non sufficiens ad contritionem fuisset, et ipse tunc obicem gratiae non praeberet. Et ideo sicut de baptismo dicitur quod liberat a morte, ita et de confessione dici potest”.

Conclusio 3. Confessio est etiam de necessitate praecepti divini, ita ut qui eam non peragit, non tantum justificationem non consequatur, ut sequitur ex necessitate medii, sed etiam formale et distinctum peccatum committat (*Suppi.*, q. 6, a. 2. 3. 6; *Quodlib.* 1, a. 11).

Probatur 1. *Ex sensu Traditionis.*

Quamvis documenta Patrum et Ecclesiae, citata in art. praec., explicite non distinguant inter necessitatem medii et praecepti, tamen ex modo simplici et absoluto quo de divina necessitate confitendi loquuntur et ex prementibus exhortationibus quibus peccatores ad

confitendum impellunt, connaturaliter intelligitur ipsa ut minimum obligationem divini praecepti proponere. Ceterum, ratio quare inter necessitatem praecepti et necessitatem medii non distinguant, et hanc ultimam praesertim explicite et insisterenter proponant, est quia, ut mox dicetur in Prob. 2, necessitas medii necessitatem praecepti involvit et appellat.

Innocentius III (cit. in tom. 1, p. 62 sq.), ferens ecclesiasticum praeceptum annuae confessionis, nullatenus illud exhibet ut quid novum in ipsa ratione praecepti, ac ita implicite innuit se nihil aliud facere quam divinum aliquod praeceptum determinare.

Cone. Trid., sess. 14, cap. 5 (cf. can. 6. 7. 8, cit. in art. praec., p. 367), nonnisi obvium et connaturalem sensum Traditionis exhibere intendit, cum loquitur explicite de divino praecepto confitendi:

“Cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus magno unanimique consensu secreta confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est et modo etiam utitur, fuerit semper *commendata*, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a *divino mandato* alienam et inventum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur; neque enim per Lateranense concilium Ecclesia statuit, ut Christi fideles confiterentur, quod *iure divino* necessarium et institutum esse intellexerat, sed ut *praeceptum confessionis* saltem semel in anno ab omnibus et singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur” (Denz. 901).

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 44, ait: “Sed quum minime dubitari possit, confessionis legem ab ipso Domino latam et constitutam esse, sequitur, ut videndum sit, quinam, quo aetatis et anni tempore ei parere debeant. Primum itaque ex Concilii Lateranensis canone, cujus initium est: *Omnis utriusque sexus*’, perspicitur, neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam aetatem, qua rationis usum habere potest.”

Probatur 2. *Ex ratione necessitatis medii.*

Nam necessitas medii ad salutem secum trahit necessitatem praecepti in materia quae praecipi possit seu quae sit a libero arbitrio exequibilis, ut explicatum est in art. 22 (tom. 1, p. 485), ubi de necessitate virtutis Poenitentiae (cf. etiam tractatum De Baptismo, art. 9, p. 122, ubi de necessitate hujus sacramenti).

Rem sic breviter exprimit 5. *Thomas*: “Ad confessionem . . . obligamur . . . ex jure divino, ex hoc ipso quod est medicina” (tz. 3; cf. a. 6, ad 2; q. 8, a. 1, ad 1, cit. in art. praec., p. 376).

Probatur 3. *Ex necessitate praecepti quae inest ipsi actui virtutis Poenitentiae,*

Ut probatum est in art. 22 (tom. 1, p. 484 sqq.), poenitere de peccato commissio est de necessitate praecepti divini. Ergo etiam susceptio sacramenti Poenitentiae et confessio sacramentalis sunt ejusdem necessitatis. Nam medium necessarium participat necessitatem sui finis; jamvero sacramentum institutum est ut proprium medium et modus poenitendi.

Eadem ratio paulo aliter exprimi potest, sub forma argumenti a paritate; actus nempe poenitentiae est de praecepto divino; ergo a pari confessio sacramentalis, quae est quaedam determinatio modi poenitendi quaeque instituta est in adiutorium actus contritionis.

Probatur 4. *Ex existentia ipsius praecepti ecclesiastici.*

Ut admittunt ipsi adversarii cum communi sensu theologorum et probabitur in Conci, seq., datur verum praeceptum ecclesiasticum susceptionis sacramenti et confessionis. Ergo datur etiam, et a fortiori, praeceptum divinum, quia non posset Ecclesia imponere confessionem nisi haec jam esset imposita a praecepto divino, ita ut praeceptum Ecclesiae se habeat ut mera determinatio divini praecepti quoad aliquam circumstantiam, puta quoad circumstantiam temporis.

Valorem hujus argumenti non admittunt illi theologi qui docent Ecclesiam potuisse imponere obligationem confitendi, etiam si haec non esset de praecepto divino, contra quos agemus in Conci, seq., in *Nota 8* (p. 527-530).

NOTA 1. DE TEMPORE INTRA QUOD URGET OBLIGATIO CONFESSIONIS EX DIVINO PRAECEPTO (Suppi., q. 6, a. 5; Quodlib. 1, a. 11).

Haec quaestio affinis est quaestioni de obligatione poenitendi, agitatae in art. 22 (Conci. 5-8, in tom. 1, p. 495-517) atque eisdem fere principiis ac conclusionibus resolvitur, servata tamen differentia inter generale praeceptum poenitendi, quod est absolutum et ex natura rei, et speciale praeceptum poenitendi per sacramentum et confessionem, quod est ex positiva institutione ac proinde largiori patet interpretationi, quod attinet ad determinatum tempus quo impleri debeat.

Theologi autem communiter conveniunt quoad sequentes assertiones:

1. *Praeceptum confessionis non urget immediate post peccatum*, cum non sit praeceptum negativum, sed positivum, ut explicatum est in art. 22 (tom. 1, p. 495 sq.) de praecepto poenitendi. Confirmatur tum ex eo quod praeceptum poenitendi non urget immediate post peccatum nec ideo a fortiori praeceptum confitendi, quod, cum sit ex positiva institutione ac se habeat ut suppletivum ac determinativum

illius, est simpliciter loquendo minus absolutum et necessarium quam illud, tum ex eo quod Ecclesia suo praecepto obligat tantum ad confessionem intra annum, quod non videtur congruenter facere potuisse si jus ipsum divinum obligaret ad immediatam confessionem.

Pro contraria sententia afferuntur quidam ex doctoribus citatis in art. 22 (tom. 1, p. 474 sq.), nominatim *Guilelmus Parisiensis*, *Alex. Halensis* et *Bonaventura*, de quorum tamen sententia iterum clare non constat. His consentiunt quidam recentiores, uti *Collet* (t 1770).

COLLET congruenter cum sua sententia de necessitate statim conterendi post peccatum, scribit:

"An autem urgeat praeceptum confessionis statim moraliter post admissum lethale, practica est et gravis difficultas.

"*Negant plures*, 1. propter auctoritatem *D. Thomae*, qui Quodlib. 1. art. 11: 'Differre', inquit, 'confessionem usque ad tempus Paschae, per se loquendo licitum est: sed per accidens potest fieri illicitum, puta si immineat aliquis articulus in quo confessio requiratur.' 2. Quia, ut notat *Sylvius* in Suppi., q. 6, art. 5, catechumeni non tenentur ad statim suscipiendum Baptismum: imo olim vetuit Ecclesia ne secluso urgentis necessitatis casu extra pervigilia Paschae, et Pentecostes baptizarentur. 3. Quia ceteroqui Ecclesia, quae divinum confitendi praeceptum ad annuam tantum confessionem determinavit, occasionem dedisset transgrediendae divinae legis. 4. Quia confessionis praeceptum est affirmativum. Addit *Toumelyus* non majorem esse confessionis obligationem, quam contritionis: hanc autem non statim a peccato obligare. At principium istud rejecimus supra.

"*Alii neque numero pauci, pauciores tamen*, docent eum qui lethaliter peccaverit, statim, id est, data prima loci, temporis et confessarii opportunitate, ad confitendum teneri. Ita quantum ad religiosos, 5. *Bonaventura* in 4. dist. 17. p. 2, art. 2, ubi haec: 'Religioso totum tempus vitae est tempus poenitentiae, et ideo habita copia Sacerdotis, si peccaverit mortaliter, credo quod tenetur sine mora confiteri. . . Laicus vero potest rationabiliter expectare tempus Quadragesimae, quod est tempus Poenitentiae.' Idem ad omnes extendisse dicitur *Guilelmus Parisiensis*; *mihiq̃ue opinio haec, ut animarum saluti longe tutius consulens, omnino amplectenda videtur*. 1. Quia ex probatis, cap. 4, n. 276, non licet diu contritionem post peccatum differre, ob innumera quae dilationem hanc sequuntur pericula. Atqui eadem fere pericula confessionis dilationem sequuntur: quia difficilis et admodum rara est contritio quae extra Sacramentum justificet. 2. Quia vel ipsa luminis naturalis prudentia dictat remedia quae aliquando necessaria sunt, tunc adhibenda esse cum nequeunt opportunius adhiberi. 3. Quia opinio quae uni tantum unoquoque seculo ruinae occasio foret, vel hoc ipso mereretur abjici. Atqui vix dubitare liceat annis singulis perire plures qui confessionem distulerint, quia ad Pascha usque citra piaculum differri posse crediderint. Ergo ab eadem opinione, caute quidem et prudenter, ut in quaestionibus admodum controversis; serio tamen et efficaciter recedendum est in praxi.

"*Nec multum movent quae contra obijciuntur*. Non prima, quae hic unica est. ratio *Sylvii*. 1. Quia ipsi saltem catechumeni ab omni morae culpa immunes erant: cum penes eos non esset Baptismus ante fixum ab Ecclesia tempus recipere: contra vero qui confessionem differt, sua culpa differt. 2. Quia is vulgo erat catechumenorum fervor, qui lustralis aquae vices supplere posset; quod optime norat Ecclesia An porro idem fervor praesumi possit de tot Christianorum myriadibus. qui confessionem ad annum differunt? 3. Quia graves causae propter quas Baptismi collationem differebat Ecclesia, in negotio confessionis locum non habent.

"Non secunda; neque enim ea fuit Ecclesiae mens, ut adaequate determinaret tempus, quo divinum confitendi praeceptum obligat per se, aut tribueret differendi

licentiam; sed solum ut negligentiam et dilationem ultra annum prohiberet: atque ideo addidit 'saltem' semel in anno. Et vero an quia vetat Ecclesia ne quis ultra annum in excommunicatione sordescat, ideo licentiam praebet anno toto in eadem remanendi?

"Non tertia, quae foecunda fuit laxiorum opinionum origo, ita ut quia praecepta affirmativa non obligant pro semper, dubitatum sit num intra quinque annos teneatur vir Christianus actum elicere charitatis. Utique, praeceptum non permanendi in eo statu in quo Dei inimicus sis, et irae filius, negativum est. Illud vero certius quam per confessionem adimpleri nequit.

"Haud tamen credo vexandos esse ut novi ac specialis peccati reos, qui huic defuerint officio; tum quia facile hic excusare possit bona fides, ob summam contradicentium auctoritatem; tum quia peccatum illud ex annua confessione satis intelligitur. Adde quod interrogandi sint poenitentes quo primum tempore post receptam absolutionis gratiam relapsi sint, ut intelligatur annon confessiones antea factas iterare teneantur. Multominus redarguendus erit, qui confessionem ad aliquot dies differt, ut interim peccatum quoddam solito gravius defleat, et uberiori oratione veniam ejus consequatur. Utique non peccat qui ad antiquam Ecclesiae praxim tantillum accedit."⁴⁰

2. *Praeceptum confessionis urget per se*, nullo doctore contradicente, *in articulo mortis*, et valde probabiliter in periculo mortis ac generaliter in iis circumstantiis in quibus, nisi quis statim confiteatur, sese exponit periculo moriendi absque confessione, puta si praevideatur defectus copiae sacerdotis vel timeatur superventura amentia perpetua.⁵⁰ Ratio exposita est in art. 22 (tom. 1, p. 505).

Quidam, ut *Major, Marsilius, Medina, Dom. Soto, Nugnus, Tournely, Collet*, inter has circumstantias invocant etiam *periculum oblivionis* peccatorum, ac dicunt saltem necessitatem integritatis confessionis requirere ut in eo periculo statim instituatur confessio; idque applicant etiam praecepto Ecclesiae, docentes hominem teneri ad anticipandam annuam confessionem si ex dilatione timet ne obliviscatur aliquorum peccatorum.

Sed haec sententia reicitur a frequentioribus theologis, ut *Navarro, Victoria, Cano, Petro Soto, Sylvio, Suaresio, Billuart* et passim modernis, quia nulla datur lex de memorandis peccatis nec ad magis homo obligatur quam ad diligens examen conscientiae instituendum quando urget obligatio confitendi. Ceterum, si ea sententia vera esset, sequeretur non paucos, ob labilem memoriam aut distrahentes circumstantias, teneri ad confessionem anticipandam intra sex menses, plures intra mensem, quosdam intra hebdomadam, aut saltem peccata sua scripto consignanda; imo sequeretur fere omnes qui semel in anno confitentur, transgredi divinum praeceptum, cum vix sit inter illos qui aliquo peccato non obliviscatur; quae omnia aliena sunt a sensu et praxi tum poenitentium tum confessoriorum.⁵¹

⁴⁰ De Poenitentia, pars 2, c. 5, n. 201-206, in Migne, Thcol. Curs., t. 22, coi. 446sq.

⁴¹ Cf. *Suarez*, Disp. 35, sect. 3, n. 3; *Billuart*, Diss. 5, a. 3.

⁵¹ Cf. dicta in art. 22, tom. 1, p. 501; item *Suarez*, Disp. 36, sect. 5, n. 5 sq.; *Billuart*, Diss. 5, art. 3.

Has rationes sic dissolvere conatur *COLLET*: “Mihi, fateor, multo plus saperet opinio contraria: 1. quia longe tutior sit; porro illicitum est in materia sacramentaria ‘sequi opinionem’ tantum ‘probabilem relicta tutiore’, prout ab Innocentio XI, et a clero Gallicano definitum est. 2. Quia *Navarri* et *Sylvii* opinio congruit quidem poenitentium socordiae, sed nullo, quod piam mentem tranquillare possit, fundamento nititur. z\ñ enim ita arduum est peccata quaedam graviora vel scribere, vel paulo post, ne excidant a memoria, confiteri? Annon id quotidie, quod multo plus temporis requirit, in rebus commercii sui praestant mercatores? An usque adeo absurdum est in rebus quae ad aeternam salutem spectant, exigere centesimam partem eorum quae pro caducis seculi rebus sponte et alacriter executioni mandantur? Reclamat, inquit, universa fidelium praxis. Grande argumentum, et apud molliores casuistas undecumque insonans. At non reclamabunt veri nominis fideles si instituantur ut decet; et solide didicerint impotentiam in causa voluntariam ad culpam deputari. Interim non desunt hodieque innumeri utriusque sexus, qui grave quod exciderit peccatum, veluti colubrum ore evomant; vel si desit copia confesarii, omni opera curent ne obliviscantur.”⁵²

3. *Praeceptum confessionis urget per se etiam citra mortis periculum*, ita ut peccator teneatur confiteri aliquoties in vita (ut quidam dicunt) seu, melius, intra tempus non diuturnum, moraliter aestimandum, sicut proportionaliter dictum est de praecepto poenitendi in art. 22 (tom. 1, p. 511-514).

Rationes convenientes hujus sententiae, quam docent passim auctores tam antiquiores quam moderni, uti *Soto*, *Cano*, *Medina*, *Salmanticenses*, *S. Alphonsus*, *Billuart*, *Hugon*, *Diekamp*, *Merkclbach*, sunt *tum* quia diuturna confessionis dilatio potest inducere periculum moriendi absque necessaria susceptione hujus sacramenti; *tum* quia hoc sacramentum est institutum non ad auxilium morientium, sicut Extrema Unctio, sed in auxilium vitae spiritualis et medicinam spiritualium morborum, adeoque contra rationem et finem illius est ut in finem vitae reservetur, quemadmodum Eucharistia, cum sit instituta non tantum in viaticum exeuntium sed in alimentum animae, praecipitur suscipienda non tantum in mortis articulo sed etiam aliquoties in vita; *tum* quia per confessionem sacramentalem Deus determinavit hominibus modum quo debeant poenitere, unde sicut praeceptum poenitendi urget non tantum in articulo mortis sed etiam in vita intra tempus non diuturnum, ita et praeceptum confessionis, secus fere frustranea esset praedicta determinatio.

Quidam⁵³ videntur hanc rationem afferre, quia nempe diuturna dilatio inducit periculum oblivionis plurium peccatorum ac ita moriendi absque integra peccatorum confessione. Sed haec ratio non tenet, ut nuper diximus, quia nulla lege tenetur homo ad avertendum periculum oblivionis peccatorum, sed tantum ad adhibendum diligens examen quando necessitas confitendi aliunde occurrit; ceterum, in omni confessione habetur virtualis integritas, cum homo se accusat ac dolet de

^uDe Poenitentia, pars 2, c. 5, n. 208, in Migne, Theol. Curs., t. 22, col. 44S.

^uCf. apud *Suarcz*, Disp. 35, sect. 3, n. 6; Disp. 36, sect. 5, n. 5.

peccato secundum rationem peccati, in qua omnes culpaе continentur i et per claves Ecclesiae remittuntur.

Quoad maiorem autem *temporis determinationem*, *quidam dicunt* divinum praeceptum obligare intra annum, eo quod intra idem tempus obligat praeceptum Ecclesiae quod non intendit nisi illud explicare vel illi se conformare; attamen, cum de hac Ecclesiae intentione minime constet cumque lex Ecclesiae possit saepius quam lex divina confessionem imponere, alii dicunt tempus obligationis divini praecepti latius accipiendum esse quam tempus unius anni ab Ecclesia statutum (puta pro spatio quinque, vel octo, vel decem annorum, juxta variam nec firmam doctorum aestimationem), quod rationabilius videtur tum ex eo quod praeceptum poenitendi, quod est magis urgens quam praeceptum confitendi, obligat intra annum, tum ex auctoritate S. *Thomae* docentis: “Ante Ecclesiae statutum etiam minus [homo] tenebatur” (*Suppi.*, q. 6, a. 5). Ceterum, omnes dicunt praeceptum divinum non obligare plus quam semel in anno ac certe illi satisfacere qui satisfacit praecepto Ecclesiae.

Contraria tamen sententia, docens hoc praeceptum non obligare per se citra mortis periculum, tribuitur pluribus antiquioribus, uti *Scoto* (In 4 Sent., dist. 17, a. 4), *Durando* (In 4 Sent., dist. 17, a. 4), *Bid.*, *Richardo*, *Paludano*, *Gonet* (Disp. 8, a. 1, n. 13), inter quos *Suarez* inepte citat ipsum S. *Thomam*, ut dictum est in art. 22 (tom. 1, p. 514). Illorum communis ratio videtur esse quia ex una parte articulus necessitatis oboediendi praecepto confessionis inducitur per solum periculum mortis, eo quod non nisi per mortem aufertur possibilitas illud adimplendi, et ex alia parte dilatio confessionis non inducit periculum moriendi in statu peccati, cum hoc auferri possit per contritionem.

Quidam, ut *Suarez* (Disp. 35, sect. 3, n. 9), S. *Alphonsus* (n. 663), *Pesch* (n. 399), *mediam viam ineunt*, dicentes praeceptum confessionis urgere quidem etiam extra mortis periculum, sed determinatum tempus quo urgeat assignandum esse et assignari posse per solum praeceptum Ecclesiae, ita ut, deficiente per possibile aut impossibile Ecclesiae praecepto, nullum determinatum tempus confitendi assignari possit nisi articulus vel periculum mortis. Quae sententia revera est negativa, nam reducitur ad hoc ut divinum praeceptum confitendi non urgeat per se extra periculum mortis, sed tantum per accidens, i.e. ut possit impleri ipsum Ecclesiae praeceptum. Ad rem *Suarez*: “Seclusa determinatione Ecclesiae, et omni ratione extrinseca, nullum aliud tempus potest certa aliqua ratione designari. Neque hoc est inconveniens, tum quia propter hanc causam haec potestas et cura est Ecclesiae

commissa; tum etiam quia sufficit, quod propter alios fines, praesertim propter usum Eucharistiae, saepius haec necessitas possit **occurrere.**¹

4. *Praeceptum divinum urget per accidens* quando absque confessione aliud praeceptum adimpleri nequit. Scilicet:

Primo, ad adimplendum generalius praeceptum poenitendi, quando homo non possit vel nolit actum contritionis elicere: sub qua ratione, divinum praeceptum confitendi urget in omnibus casibus (enumeratis in art. 22, tom. 1, p. 515 sq.), in quibus urget ipsum praeceptum poenitendi.

Secundo, ad adimplendum ipsum praeceptum confessionis annuae, latum ab Ecclesia; unde qui hoc transgreditur, agit etiam contra praeceptum divinum, non duplici tamen sed unico peccato.

Tertio, ad implendum speciale praeceptum (an divinum vel tantum ecclesiasticum, non refert) de confessione praemittenda susceptioni Eucharistiae, de quo dicitur infra in Conci, seq., Nota 1 (p. 491-497).

Quarto, ad vitandum particulare aliquod peccatum vel pravam consuetudinem, ubi constaret sacramentalem confessionem esse ad hunc finem non tantum valde utilem, uti semper est. sed etiam necessariam; qui tamen casus nonnisi rarus esse potest, cum praeter confessionem adsint alia media vitandi peccata.

Plures ex antiquioribus putant divinum praeceptum urgere per accidens ante receptionem, confectionem et administrationem cujuslibet sacramenti; ita *Aureolus* (q. 1, a. 2), *Paludatus* (q. 2, a. 5) et *Hadrianus* (l. 4, q. 3); ipse S. *Thomas* (Quodlib. 1. a. 11) loquitur expresse de confessione praemittenda susceptioni Ordinis. Attamen, plures ex his affirmationibus possunt fortasse explicari vel de obligatione proveniente ex particularibus statutis aut generalibus consuetudinibus, vel de necessitate confitendi ante susceptionem quorumdam sacramentorum, puta Ordinis, ratione communionis illis coniunctae.

Quidam moderni addunt divinum praeceptum urgere per accidens etiam quando quis convertitur ex secta haeretica, quamvis baptizetur sub conditione. Attamen, infra (p. 482⁴488) ostendetur in hoc casu obligationem divini praecepti probabiliter non existere. quamvis possit dari de hoc mera lex disciplinaris Ecclesiae. Ceterum, si admittatur utraque obligatio, divina et ecclesiastica, hic casus non esset specialis, sed ageretur de nuper dicta adimpletione praecepti ecclesiastici annuae confessionis, quod urgeret pro homine in ipso momento conversionis.

NOTA 2. DE SUBJECTO OBLIGATIONIS DIVINI PRAECEPTI CONFESSIONIS.

1. Hoc praecepto non obligantur infideles seu *non baptizati*, sicut

¹De Poenitentia, disp. 35, sect. 3, n. 9, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 743

non obligantur divino praecepto communionis, et quidem ob eandem rationem quam explicavimus in tractatu De Eucharistia (art. 26, p. 529 sq.), quia scilicet non sunt capaces rei praeceptae, utpote non baptizati; imo hic intervenit et alia ratio incapacitatis, absentia nempe fundamenti obligationis, nam ideo homo obligatur ad confessionem, quia sine ea nequit consequi justificationem et salutem, jamvero infidelis potest hanc consequi per Baptismum. Ob quam rationem, etiam illi theologi qui admittunt infideles ligari praecepto communionis, communiter negant eos attingi praecepto confessionis. Non defuerunt tamen rari theologi qui, ut *Scotus* (In 4 Sent., dist. 16, q. 1, a. 1), hanc etiam obligationem asseruerint.

2. Omnes baptizati, etsi *apostatae et haeretici* aut quomodolibet separati ab Ecclesia, ratione Baptismi et peccati mortalis post Baptismum commissi, ligantur praecepto confessionis.

3. *Disputatur inter moderniores theologos an dubie baptizati teneantur ad confessionem peccatorum commissorum post Baptismum dubie susceptum et ante conditionatam iterationem ejusdem ab Ecclesia praescriptam.*

Quaestio est de Baptismo, cujus valor, etsi non certus, est tamen solide probabilis, secus homo simpliciter rebaptizandus esset nec ullatenus praedicta peccata confiteri deberet. Item quaestio est de Baptismo de cujus valore solide dubitatur, secus homo teneretur ad confitendum ea peccata, etsi forte, ob speciales circumstantias, ad cautelam rebaptizetur; ob supremam enim Baptismi necessitatem, minor ratio et levius dubium sufficere videtur ad repetendum sub conditione hoc sacramentum. Item, quaestio est de homine qui praedicta peccata nondum confessus est (ut contingit conversis a sectis protestanticis), nam si ea jam confessus est (ut accidere potest catholico qui baptizatur ad cautelam), nulla ei incumbit obligatio confitendi, quia si prior Baptismus fuit revera validus, ea peccata jam fuerunt subjecta clavibus, si vero invalidus, ea non sunt materia confessionis et delentur per secundum ac verum Baptismum.

Duplex igitur datur sententia:

Plures antiquiores qui hanc rem transeunter tangunt, *negant* strictam obligationem confitendi praedicta peccata, quia, ob probabilem nullitatem prioris Baptismi, ea peccata probabiliter non sunt materia capax sacramenti Poenitentiae, nec potest materia dubia fundare certam obligationem. Ita notanter *Lacroix* (De bapt., n. 323). Inter modernos, posita magis explicite et signanter eadem quaestione (ob quaedam recentiora documenta S. Sedis), plures solidam probabilitatem hujus sententiae defendunt, uti *Ballerini-Palmieri* (v. 5, n. 22), *D'Annibale*

(v. 3, η. 301, nota 3), *Bucceroni* (v. 2, n. 672; Casus, n. 348), *Génicot* (v. 2, n. 259 et 488), *Cappello* (De Poenit., n. 37 sq., ubi mitius ait: “Haec . . . sententia . . . improbabilis non videtur”)/”

Alii, tum inter antiquiores tum praesertim inter modernos, *affirmant* in casu obligationem divini praecepti. Ita inter alios *Lehmkuhl* (Casus, v. 2, n. 288-292, ed. 1902), *Pesch* (De Poenit., n. 395 sq.), *Tanquerey* (De Poenit., n. 33), *Haine* (v. 3, p. 208, ed. 1900), *Noldin-Schmitt* (v. 3, n. 230), qui rem videntur proponere ut omnino certam, *Sabetti-Barret* (n. 725), *Aertnys-Damen* (v. 2, n. 293), *Prümmer* (v. 3, n. 321), *Gury* (v. 2, n. 419, ed. hispana). Jam olim *Billuart*, omissis discussione et rationibus, simpliciter tanquam de re obvia pronuntiabat: ‘Observandum adultos qui sub conditione baptizantur, teneri post sic susceptum baptismum confiteri peccata post primum baptismum commissa, ne forte, si primus baptismus valuerit, secundus, utpote irritus, nihil efficiat.’⁵⁶

Rationes quatuor allatae sunt, quamvis moderni generatim solummodo tertiam et quartam proponant vel ut efficaces habeant.

Prinia ratio, quam videntur supponere plures antiquiores, est quia in re sacramentaria sequenda est sententia tutior. Attamen, recte observat ipse *Pesch*: “Id . . . valet solum, quando agitur de valore sacramenti. Atqui valor sacramenti omnino non vocatur in quaestionem, quando quis non confitetur peccatum, ad quod confitendum est dubie obligatus, ut ex doctrina S. Alphonsi ostendit *Gury-Ballcrini* (II. nota ad n. 420).”

Secunda ratio quorundam est quia confessio est medium necessarium ad salutem, quod proinde omitti non debet etiam in casu dubii; ex quo etiam statuunt generalem legem de confitendis peccatis dubiis. Attamen, istam rationem merito reicit ipse *Lehmkuhl* scribens: “Complura sunt quae in hac explicatione non probantur. Nam 1. ea ratione non probatur necessitas confessionis integrae; 2. aliunde practice certum est non exsistere obligationem confessionis peccatorum dubiorum, i.e. de quibus dubium est ne fuerint commissa vel cum mortali culpa commissa. De qua re infra fusius; sufficit hic laudasse S. Alph. VI, 472 sqq. 3. etiamsi haec explicatio vera esset, esset soli confessioni propria; nostra vero explicatio mox data universalior est et ad omnimodam erga Ecclesiam subiectionem sese extendit, proinde ex hac sola ratione debet esse saltem principalis” (Casus conscientiae, v. 2, n. 291, p. 170).

“Unde exaggerat *Pesch* cum ait: “Nunc autem omnes concedunt esse strictam obligationem confessionis propter decretum hac de re editum a congreg. s. offic. 17 dec. 1868” (De Poenitentia, n. 395).

“De Baptismo, diss. 1, art. 5, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1904, p. 408.

Tertia ratio, quam ut intrinsecam proponunt moderni, est quia ex certa collatione exterioris ritus baptismalis, donec certo non constet de interna sacramenti invaliditate, oritur in homine sic baptizato divina obligatio se gerendi ut subditus Ecclesiae, adeoque observandi ejus leges inter quas est praeceptum confitendi semel saltem in anno et ante susceptionem Eucharistiae, “idque propter gravissima damna, quae sequerentur, si dubie baptizati non censerentur eius subditi omnibusque eius legibus subiicerentur”.⁵⁷

Ad rem *Lehmkuhl*, praecipuus, ut videtur, hujus sententiae defensor: “Qui *dubie* baptizati sunt . . . subjacent legibus et regimini Ecclesiae. Hoc principium, cum sit *iuris divini*, infert obligationem iure divino existentem, qua teneantur dubie baptizati ad confessionem peccatorum, etiamsi ad securam reddendam salutem et sacramentorum efficaciam sub condicione baptismus repeti debet. Id vix necesse est argumentis ostendi. Nam clarum est Ecclesiam non posse sibi reddere subditos quos Christus non subiecit. Quando igitur Ecclesia (per S. Officium) dicit dubie baptizatos subiacere Ecclesiae legibus, id non fit iure ecclesiastico, neque lege ecclesiastica ligantur lege confitendi, sed fit *declarando legem divinam*. Neque dubie seu probabiliter hac lege tenentur sed *certo*. Quod indiget aliqua explicatione.

“Ecclesia videlicet ex Christi institutione est visibilis societas hominum, secundum humanam condicionem regenda. In externo igitur regimine sequitur omnino analogiam aliarum societatum. Quapropter verum quidem est adunationem ad internam Ecclesiae vitam vitalemque influxum pendere a momentis internis, inter alia etiam ab interno baptismi valore; verum adunatio ad externum corpus regiminisque subiectionem externo illo actu perficitur, qui institutus est, ut quis membrum huius societatis inscribatur, atque tam diu sustinetur et iure divino sustineri debet, dum humano modo *probetur* actus illius *nullitas*, non vero dum eius valor in dubium vocetur. Qui actus baptismus est. Hinc in quocumque homine externus ritus baptismi peractus est, etiamsi dubium est fuerintne omnia essentialia observata, ille certo subiacet Ecclesiae regimini. Ecclesia autem iure suo utitur exigens indicium de peccatis, atque ad Ecclesiae regimen spectat, ut iudicet de peccatis suorum subditorum: quod ut rite fiat, requiritur iure divino confessio. Id tantum videtur concedi posse, si quando ex omnibus rerum circumstantiis baptismus ab acatholicis collatus cum tanta praesumptione haberi debeat invalidus, ut valoris *probabilitas* non adsit, eum qui *adeo dubie* sit baptizatus non severe teneri legibus baptizatorum.

” *Noldin-Schmitt*, n. 230.

“Neque mirum videri debet certius aliquem obligare ad confessionem sacramentalem, quam habeat securitatem recipiendae cum fructu sacramentalis absolutionis, ad quam confessio ordinatur. Nam ea est communis lex omnium Christianorum. Certitudo enim, qua obligamur omnes ad confessionem, est absoluta, immo censeo dici posse eam esse fide divina certam; certitudo autem recipiendae vere absolutionis sacramentalis non est nisi lato sensu moralis. Nam, ut de aliis taceam, a valore mei baptismi et a valore ordinis presbyteralis confessarii eius, qui me absolvit, pendet valor absolutionis a me receptae; verum valor mei baptismi et valor ordinationis mei confessarii non sunt absolute, minus etiam fide divina certi, sed certi sunt moraliter tantum atque ne id quidem sensu stricto”.⁵⁸

*Quarta et praecipua ratio est ex auctoritate, i.e. ex tribus recentioribus documentis S. Sedis:*⁵⁹

Responsum S. Officii 17 jun. 1715, in casu cujusdam Caroli Wippermann. Interrogatum nempe: “An plena fides sit adhibenda Carolo Wippermann de Rostock, in ducatu Mecklenburg praedicanti et lectori theologiae Lutheranae quietisticae, superintendenti et doctori primario sectae Lutheranorum quietist., s. fidei catholicae reconciliato in S. O. Parmae, et circa nonnullos errores detectos in eius baptismo: an ipsi credendum sit circa ea quae enarrat? Et quatenus affirmative, tum ut ipsius saluti, tum etiam ut ceterorum illius sectae seu religionis, praesertim si fuerint ignorantes, saluti pariter consulatur, quaeritur: an dictus Wippermann sit rebaptizandus? et quatenus affirmative: an absolute vel sub condicione? et quatenus affirmative: an confessio praeponenda sit vel postponenda baptismo conferendo sub condicione?” Respondit: “Carolus Ferdinandus esse rebaptizandum sub condicione, et collate baptismo eius praeteritae vitae peccata confiteatur et ab iis sub condicione absolvatur.”

S. Officium, 17 dec. 1868, interrogatum an confessio sacramentalis esset exigenda a neo-conversis in Anglia, respondit: “Affirmative; et dandum esse decretum latum sub Fer. V die 17 Iunii 1715.”⁶⁰

Card. Praefectus S. C. de Prop. Fide, 12 jul. 1869, archiepiscopo Quebecensi interroganti utrum praecedens responsum S. Officii valeret pro sola Anglia an etiam pro sua provincia et aliis regionibus, scribit: “Responsum S. O. d.d. 17 Dec. elapsi anni, licet episcopis Angliae tantummodo rogantibus datum, *universalem legem continere*, proinde non solum in Anglia, sed in aliis etiam regionibus obligare. Hinc patet,

⁵⁸Casus conscientiae, v. 2, n. 290, p. 169 sq.

⁵⁹Cf. apud *Lehmkuhl*, l.c., n. 288, p. 168.

⁶⁰Lege circumstantias hujus decreti in *Sanctae Sedis*, v. 4 (1895), p. 320 sq.; cf. etiam *Ballerini*, Adnot. ad Gury, n. 419.

quod nullatenus permitti possit ut praedictae decisioni contraria sententia doceatur. Romae ex aed. S. C. P. F. d. 10 Iulii 1869. Al. C. Barnabo, Praef.”

Haec epistola non fuit authentice promulgata ac diu latuit, donec vulgata fuerit ab *Analectis ecclesiasticis* a. 1899 (v. 7, p. 489) ac postmodum inserta ad instar notae in *Collectaneis S. C. de Prop. Fide* (vol. 2, p. 19, ad calcem, Romae, 1907).

Nobis verior videtur prima sententia, quam tertia et quarta ratio defensorum alterius opinionis non valent efficaciter infirmare.

Quod enim, ad avertenda gravia incommoda, homo rite baptizatus teneatur se gerere ut civis et subditus Ecclesiae, etiamsi serio dubitet de valore Baptismi, totum pertinet ad exteriorem gubernationem Ecclesiae (quae directe nonnisi de exterioribus disciplinariter iudicat et providet), nec proinde implicat plus quam eam obligationem quae est propria legum positivarum et disciplinarium. Unde ex principio ab adversariis invocato non probatur existentia ipsius divini praecepti confessionis quoad hominem dubie baptizatum, sed tantum jus Ecclesiae urgendi adimpletionem suae legis de annua confessione etiam ab hominibus dubie baptizatis (quos ipsa nihilominus jubet sub conditione baptizari, ut in tuto ponatur validitas Baptismi).

Hujusmodi jus dupliciter explicari potest. Imprimis Ecclesia potest fundare suam obligationem in praesumptione validitatis prioris Baptismi. Cum enim practice impossibile sit iudicare de illius validitate vel secus in singulis casibus, potest Ecclesia, ob rationes boni communis et ubi generaliter loquendo dubium de invaliditate prioris Baptismi sit tantum leve, urgere, indistincte et pro omnibus dubie baptizatis, adimpletionem legis de annua confessione, etsi aliunde, stante levi dubio de invaliditate, suprema Baptismi necessitas sit Ecclesiae ratio sufficiens simul imponendi omnibus dubie baptizatis conditionatam Baptismi iterationem. Secundo, potest Ecclesia ob easdem rationes et in iisdem praesertim circumstantiis, uti sententia tutiori, quae docet confitendum esse peccatum certe commissum, etsi probabiliter jam expiatum, atque in ea sententia fundare suam impositionem qua urgeat adimpletionem praecepti confessionis etiam a dubie baptizatis, quos ipsa nihilominus sub conditione rebaptizat.⁰¹ In utroque autem casu non oritur in singulis nisi ea oboediendi obligatio quae est propria legis disciplinaris, eo quod semper praesumptio cedat veritati et ratio tutior

Ad rem *Génicot-Salsmans* (η. 259) (quem sequitur *Cappello*, η. 37): “Si quando . . . probabilitas adsit lvaliditatis secundi Baptismi, ob invaliditatem prioris], non apparet quare Ecclesia non possit decreto disciplinari urgere sententiam tutiorem, iuxta quam confitendum manet peccatum certe commissum, probabiliter expiatum, quando in aliqua regione communiter parum probabile est valere baptismum qui sub condicione reiteratur, et timendum est ne, si singulis sacerdotibus detur facultas discernendi quando confessio sit necessaria, eadem saepe omittatur, ubi prorsus necessaria sit”.

certae rationi (cf. infra dicenda circa id quod attinet ad praxim).

Quapropter frustra adversarii recurrunt ad supradicta Ecclesiae documenta,, ut inde suam thesim confirment. Nam, etiam si daretur lex Ecclesiae obligans dubie baptizatos ad confessionem, non inde sequeretur existentia obligationis ex divino praecepto.

Ceterum, neque hujusmodi legis ecclesiasticae existentia ex illis documentis deducitur. Nam imprimis duo priora documenta disponunt de particularibus casibus, et ipse *Noldin-Schmitt* agnoscit “nullum existere s. sedis decretum, quo obligatio integrae confessionis pro iis, qui sub conditione rebaptizantur, expresse declaretur” (n. 230). Tertium vero documentum, quo declaratur generalis vis decreti S. Officii, est personale responsum Cardinalis Praefecti S. C. de Prop. Fide, nec unquam authentice divulgatum est; ut enim ipse *Lehmkuhl* scribit, “Praefecto S. Congr. de Prop. Fide res videtur adeo explorata fuisse, ut eam ne ad S. Sedem quidem referret, sed sponte responderet: ...” (n. 288) et, ut ipse *Noldin-Schmitt* agnoscit, “Responsum . . . privatae auctoritatis est, a secretario congregationis, ipsa congregatione inconsulta, editum” (n. 230),⁰² imo, ut testatur *Bucceroni* (v. 2, n. 672), “responsum illud generale Decretum non esse publice declaravit ad S. Apollinaris Emmus Card. S. O. Secretarius anno 1897, cum ex professo de hac quaestione in consueta Casuum conscientiae collatione disputaretur. Quod etiam D’Annibale S. O. assessor et deinde Card, explicite affirmat ed. 3a. p. 3. n. 301. nota 3.” Ceterum, quidquid sit de illius responsi valore et auctoritate, “tantummodo locis subjectis S. C. de P. F. vim aliquam legislativam seu declarativam habere potest” (*Cappello*, n. 37; item *Génicot-Salsmans*, n. 259).

Praeterea, quod attinet ad secundum ac praecipuum documentum de neo-conversis in Anglia, recte observat *Génicot-Salsmans*: “Episcopi Angliae exposuerunt peculiare circumstantias quae tunc confessionem magis necessariam reddebant, vid. multos e clero anglicano diligenter advigilare baptismo valide conferendo, ac proinde crescere numerum eorum de quorum baptismatis infantilis valore vix liceat dubitare. Haec igitur exposita potuerunt movere S. Off. ad dispositionem illam specialem edicendam ubi, propter maximam probabilitatem baptismi infantilis, tenuis tantum probabilitas est remissionis peccatorum per baptismum condicionatum” (n. 259). In quo casu res est extra quaestionem de qua hic agimus, nam, ut supra dictum est, contro-

^cDe privato, imo imperfecto, valore talis responsi egregie disserit *D. Mannajoli* (De obligationibus Christianorum propriis, quibus in genere dubie baptizati obligantur, Romae, 1913, p. 139 sqq. 197), quamvis et ipse aliunde defendat obligationem confitendi. Ait enim: “Quamobrem responsum illud in eodem ferme censu habendum est ac aliud quodcumque responsum a privatis personis datum, quod facile deprehenditur multiplici ex capite claudicare.” Confer cetera ejus verba citata apud *Ojetti*, Synopsis rerum mor. et iur. pontif., v. 3, n. 3166.

vertitur tantum de casu in quo habetur solida probabilitas de invaliditate prioris Baptismi et ideo de validitate alterius.

Ad praxim autem quod attinet “ubi S. Sedes vel Episcopi praecipunt confessionem, haec regulariter imponenda est neo-conversis; attamen, cum haec lex probabiliter sit mere ecclesiastica, quotiens remanet vere probabile prius baptisma fuisse invalidum, urgenda est cum ea moderatione quae legum positivarum propria est. — In aliis regionibus, confessio haec valde consulenda est, quo certior sit peccatorum ante commissorum remissio, sed absque stricto praecepto, excepto casu in quo non vere probabile est prius baptisma fuisse invalidum, ac proinde non est solide probabilis remissio peccatorum per baptismum modo sub condizione collatum” (Génicot-Salsmans, x\ 259; idem aiunt Buccroni, n. 672, et Cappello, n. 51).

In Statibus Americae Foederatis confessio neo-conversis imponenda est; nam Cone. Plenarium Baltimoreense II, decr. 242, statuit: “In conversis ab haeresi ad fidem excipiendis, volumus ut adamussim servetur modus ille qui in Forma a Sacr. Congr. S. Officii, die 20 Julii, an. 1859, tradita habetur”, et Cone. Plen. Baltimoreense III, n. 122, jubet: “Facta investigatione, recipiendus erit neo-conversus juxta modum descriptum in Instructione S. Officii anni 1859.”

NOTA 3. QUAERITUR A THEOLOGIS AN DIVINO PRAECEPTO CONFITENDI SATISFIAT PER CONFESSIONEM INVALIDAM (SIVE SIT SACRILEGA SIVE NON) ET PER CONFESSIONEM VALIDAM SED INFORMEM.

Communissime admittitur non satisfieri per *confessionem invalidam*, nam ita ipsa res praecepta non ponitur, cum invalida confessio sit nulla confessio.

A fortiori idem docetur quoad *confessionem sacrilegam*, quippe quae non solum importet invaliditatem sed etiam addat voluntariam frustrationem finis sacramenti. *Alexander VII* damnavit hanc propositionem: “Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae” (Denz. 1114: idem reprobatur *Codex J. C.*, can. 907); si autem non satisfacit praecepto Ecclesiae, a fortiori non satisfacit praecepto divino. Confirmatur etiam a paritate cum praecepto communionis, cui non satisficit per sacrilegam communionem, ut patet ex sequenti propositione damnata ab *Innocentio XI*: “Praecepto communionis annuae satisficit per sacrilegam Domini manducationem” (Denz. 1205; idem reprobatur *Codex J. C.*, can. 861).

Disputatur vero an divinum praeceptum impleatur per confessionem validam et informem.

Quae disputatio caret objecto et fundamento in nostra sententia

negante possibilitatem talis confessionis (cf. supra, art. 29). In hypothesisi autem illorum qui talem possibilitatem admittunt, recte cum eis affirmatur adimpletio praecepti, inepte contradicente uno vel altero doctore, uti *Hadriano* (De confess., q. 5, dub. 4) citato a *Suaresio* (Disp. 35, sect. 4, n. 2). Ratio est quia per eam confessionem ponitur actus praeceptus, cum sit vera confessio et verum sacramentum; nec refert quod careat fructu gratiae et quodammodo frustretur in suo fine, tum quia haec frustratio non est voluntaria tum praesertim quia finis legis non cadit sub lege. Patet autem quod in casu quo, juxta sententiam *Suaresii* et aliorum, confessio esset informis ratione defectus universalitatis seu integritatis, per eam non perfecte satisfaceret praecepto divino, donec posterius etiam peccata oblita subiciantur clavibus (cf. *Suarez*, Disp. 35, sect. 4, n. 5).

Conclusio 4. Confessio sacramentalis est etiam de necessitate veri ac directi praecepti ecclesiastici, quae nempe, per se et independentem a praecepto paschalis communionis, obligat ad confitendum semel saltem in anno (Suppl., q. 6, a. 3. 5. 6; Quodlib. 1, a. 10. 11. 12).

Probatur 1. *Ex documentis Ecclesiae.*

Cone. Later. IV, cap. 21 de confessione facienda, cit. in art. 1 (tom. 1, p. 62 sq.), adhibet verba quae sonant praeceptive ("Omnis utriusque sexus fidelis . . . semel in anno *confiteatur* proprio sacerdoti"), nec minus praeceptive quam verba quibus idem Concilium exprimit praeceptum communionis paschalis ("Suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum"). Praeterea. Concilium proponit duo praecepta distincta, confessionis nempe et communionis, nec quidquam dicit quo possit intelligi confessionem non praecipi per se sed propter communionem; imo duorum praeceptorum distinctio signantius indicatur in eo quod confessio praecipitur simpliciter, communio vero cum hac limitatione: "Nisi forte de consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum".

Quod autem quidam adversarii dixerunt, ad probandum directum praeceptum esse de sola communione, scilicet poenas excommunicationis (seu interdicti ab ingressu Ecclesiae) et privationis ecclesiasticae sepulturae, comminatas a Concilio,⁶ referri ad solum praeceptum communionis, falsum est, ut patet ex ipsa littera decreti.

Cone. Trid., sess. 14, eafi. 5 (supra cit., p. 475), explicans decretum *Cone. Later. IV*, similiter verba praeceptiva adhibet ("Ecclesia statuit . . . ut praeceptum confessionis saltem semel in anno . . . impleretur"),

* Hac poenae in jure hodierno non edicuntur, ut patet ex Codice J. C., can. 906.

nec praeterea ullam facit mentionem communionis paschalis, imo necessariam relationem confessionis annuae ad hanc communionem aequivalenter negat dum, ad finem ejusdem *capitis* 5, morem confitendi tempore Quadragesimae effert tantummodo ut salutarem, pium, et merito retinendum (Denz. 901). Eandem doctrinam resumit in *can.* 8, definiens: "Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles iuxta magni Concilii Lateranensis constitutionem semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimae: A. S." (Denz. 918).

Catechismus Cone. Trid. (supra cit., p. 475), similiter loquitur de lege Domini et de lege Ecclesiae, nec ullam facit mentionem communionis.

Codex J. C., distinguens duplex praeceptum communionis (can. 859, § 1) et confessionis (can. 906), legem lateranensem de annua confessione sub hac efficaciori forma repetit: 'Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis, idest ad usum rationis, pervenerit, tenetur omnia peccata sua saltem semel in anno fideliter confiteri.'

Probatur 2. *Ex sensu fidelium.*

In vulgatis catechismis fideles docentur quinque esse Ecclesiae praecepta, inter quae distincte ac divisim numerantur confessio et communio.

Si quis ex rationabili causa excusatur a communione suscipienda, non ideo censetur excusari a confessione, ac propterea exhortantur pastores ut pueros adducant ad confessionem etsi nondum sint parati ad digne et convenienter communicandum.

Si quis simul confessionem et communionem omittat, censetur reus duplicis peccati, distincte accusandi in confessione, si autem confessio praescriberetur tantum per accidens seu in ordine ad communionem, non haberetur nisi unicum peccatum omissae communionis.

Nec obstat consuetudo multorum fidelium satisfaciendi praecepto confessionis eodem tempore paschali quo alteri praecepto communionis satisfaciunt; nam talis consuetudo nequaquam probat fideles communiter non distinguere inter duo praecepta, sed tantum ostendit commodum quod pluribus evenit ex simultanea utriusque observatione.

Ratio autem adversariorum supra relata (p. 465). quae tangit ipsam Ecclesiae potestatem ferendi legem confessionis, frivola est, quoniam, etsi Ecclesia nequeat directe praecipere actus mere internos, potest

praecipere actum externum cui essentialiter coniungatur internus, et sub hac ratione totum attingere ad modum unius. Nec aliter praecipit et attingit ipsam communionem, quae non est mera hostiae manducatio sed digna susceptio corporis Christi, ita quod non satisfiat praecepto Ecclesiae per sacrilegam susceptionem, ob defectum internae animi dispositionis, nec per susceptionem hostiae, de qua subinde constet non fuisse consecratam, ob defectum invisibilis Corporis Christi.

IN NOTIS QUAE SUBSEQUUNTUR, EXPENDEMUS DUODECIM QUAESTIONES, a theologis agitatae circa indolem hujus ecclesiastici praecepti, quarum *septem priores respiciunt rem de jacto*, seu distinctionem ejusdem praecepti a praecepto confessionis communioni praemittendae, ejus originem et evolutionem, ejus relationem ad divinum praeceptum de confessione peccatorum, ejus subjectum, ejus objectum, determinationem temporis, modum observationis; *quinque vero postremae respiciunt rem de possibili*, seu an Ecclesia potuisset condere hoc praeceptum etiam si non praecessisset divinum praeceptum, an Ecclesia possit praecipere confessionem peccatorum venialium, an possit praecipere confessionem peccatorum jam confessorum, an possit dispensare a praecepto divino, an possit abrogare suum ipsum humanum praeceptum aut in eo dispensare.

NOTA 1. DE PRAECEPTO CONFESSIONIS PRAEMITTENDAE COMMUNIONI ET CELEBRATIONI MISSAE (Suppi., q. 5, a. 1, ad 3).

1. Praeter praeceptum annuae confessionis datur proprium et distinctum praeceptum confitendi peccata mortalia ante participationem Eucharistici sacramenti et sacrificii. Prout edicitur a *Cone. Trid.* (sess. 13, cap. 7, et can. 11) et sancitur a *Codice J. C.* (can. 807 et 856), *tria distincta importat praecepta*, quorum primum valet pro omnibus communicantibus, cetera vero duo pro sacerdotibus celebrantibus, scilicet confitendi ante communionem, confitendi ante celebrationem Missae et confitendi quam primum post celebrationem in casu quo quis, ratione necessitatis, Missam licite celebraverit, non praemissa sacramentali confessione. Harum obligationum sensus et determinatio exponitur a theologis moralibus.

2. Hoc praeceptum *perfecte distinguitur a praecepto annuae confessionis*. Ut dictum est in Parte Aff. et Neg. (p. 465), quidam antiqui inepte conati sunt istud ad illud reducere; ex qua opinione sequeretur nullum haberi proprium ac distinctum praeceptum ecclesiasticum circa confessionem (nisi forte conditionalem illam obligationem confitendi quamprimum, de qua dictum est), si simul dicatur,

cum sententia communiori, hoc praeceptum eucharisticae confessionis esse de iure divino, ab Ecclesia tantummodo declarato.

3. Hoc praeceptum esse *stricte dictum*, seu importare veram obligationem et non tantum urgens aliquod consilium et commendationem, certum est et clare constat ex littera Concilii et Codicis. Id tamen negarunt quidam theologi ante Cone. Trid., inter quos eminet *Cajetanus*.

CAJETANUS, In 3 p., q. 80, a. 4, scribit:

•‘Dubium occurrit, an contritus, non autem confessus, de peccato mortali, habita copia confessoris idonei, sumens Eucharistiam peccet mortaliter. Et est ratio dubii, quia communiter dicitur quod, habita copia confessoris, tenetur confiteri mortale contritus ante sumptionem Eucharistiae: non tamen communiter asseritur quod teneatur sub peccato mortali. Ad huius quaestionis difficultatem aperiendam, sciendum est quod teneri sub vinculo peccati mortalis, vel non sic teneri ad confessionem huiusmodi ante Eucharistiam, oportet accipere vel ex iure divino, vel ex ratione naturali, vel ex iure positivo.

“Et ab ultimo inchoando, *ius positivum* nullum apparet praecipiens confessionem ante sumptionem Eucharistiae. Ratio autem *ex naturali discursu* a doctoribus sacris allata ad hoc, est quia distributio Eucharistiae spectat ad ministros Ecclesiae; ac per hoc, sumpturus Eucharistiam debet esse mundus iudicio Ecclesiae. Quam quidem rationem ipsimet doctores sacri non tanti faciunt ut necessario ipsam concludere dicant: nam dicunt ipsam habere locum, non simpliciter et absolute, sed quando adest copia confessoris. Et revera ratio ista non cogit nec ius statuit: quoniam facile solvi potest dicendo quod sumpturus per ministros Ecclesiae Eucharistiam, debet esse mundus iudicio ministrorum, *vel iudicio Domini ipsorum ministrorum*. Contritus autem mundus est iudicio Dei, membrumque est formatum etiam militantis Ecclesiae. Ex *divino vero iure* praeceptum hoc non apparet. Quin potius insinuatur oppositum, dum. I ad Cor. xi. Apostolus dicit: ‘Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat’. Ubi duo dicit. Primo, quod ‘homo probet seipsum’, quod pertinet ad contritionem: et non dicit quod ‘probetur a confessore’. Et quamvis locus ab auctoritate negative parum aut nihil valeat, ex secundo tamen dicto affirmativo videtur negatio ista fulciri. Subiungitur enim: ‘et sic de pane illo edat’. Hoc enim subiunctum monstrat sufficere ad sumendam Eucharistiam quod homo probet seipsum: nam, si probare seipsum non sufficeret, Apostolus non subjunxisset documentum dispositionis hominis communicaturi quale subjunxit dicens ‘et sic,’ idest *probato seipso*, ‘de pane illo edat’, etc. . .

“Quocirca videtur mihi, ex hoc Apostoli documento, et ex ratione subiungenda, quod contritus sumens Eucharistiam non peccat mortaliter, etiam confessoris habita copia. Ratio autem me movens est, quia constat actum istum qui est contritum de peccato mortali non confesso sumere Eucharistiam, non esse ex suo genere peccatum mortale. Quod ex eo evidenter probatur quod, si esset mortale ex suo genere, in nullo casu esset licitus: ut patet discurrendo per omnes actus qui ex suo genere sunt peccata mortalia. Constat autem actum istum esse quandoque licitum, ut omnes fatentur: quando scilicet deest copia confessoris. . . Ex hoc igitur quod, absolute loquendo, contritum absque confessione peccati mortalis sumere Eucharistiam non est ex suo genere peccatum mortale, non est sacrilegium, seu mortale peccatum sacrilegii; consequens est ut ex differentia illa, scilicet, habita vel non habita copia confessoris, cum utrumque eorum per accidens se habeat ad actum istum, non fiat actus iste ex non mortali mortalis, aut ex mortali non mortalis; oportet enim iudicium de humanis actibus ex his quae sunt per se sumere.”

Totum hoc commentum, quod Cajetano scribere licuit ante Cone. Trid., expunc-

tum fuit ab editione Piana operum ejus. Primum argumentum Commentatoris deficere apparet ex antiqua traditione quae, ut ait Cone. Trid. (sess. 13, cap. 7), semper intellexit necessitatem confessionis ante communicationem Eucharistiae. Secundum argumentum intactam relinquit rationem magnae convenientiae ab ipso S. Thoma allatam (Suppi., q. 5, a. 1, ad 3, infra cit.), quae invenitur in eo quod homo se subiciat ministris Ecclesiae per confessionem antequam ab eis accipiat Eucharistiam; tertium argumentum plus aequo premit vim vocis “Probet seipsum”; quartum argumentum, seu ratio positiva, probat tantum quod eucharistica confessio non est necessaria ex natura rei, sicut contritio, non vero quod non sit de necessitate praecepti.

Eandem negationem alii post Cone. Trid. restrinxerunt ad tertiam praedictam obligationem confitendi quam primum; propterea *Alexander VII* sequentes duas propositiones damnavit: “Mandatum Tridentini, factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non praeceptum” (Denz. 1138). “Illa particula ‘quamprimum’ intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur” (Denz. 1139).

4. *Disputatur utrum hoc praeceptum sit divinum an tantum ecclesiasticum* (etsi forte apostolicum) quoad duas quidem priores obligationes, nam tertia obligatio confitendi quamprimum videtur esse manifeste de solo jure ecclesiastico.

Quidam pauci, praesertim inter modernos moralistas, affirmant illud esse praeceptum tantummodo ecclesiasticum, ab antiqua nempe consuetudine introductum, a Cone. Trid. sancitum et a Codice J. C. confirmatum. Ita quidam theologi tridentini,⁰¹ *Joannes Medina, Ballerini-Palmiori, Noldin-Schmitt, Dickamp, Hervé, Merkclbach, Piscetta-Gennaro, Bërnard* et *Génicot-Salsmans* qui scribit:

“Cf. *Theincr*, Acta Cone. Trid., t. 1, p. 488 sqq.; *Pallavicini*, Histoire du concile de Trente, l. 12, c. 2.

“In Diet. Théol. Cath., art. Confession, col. 910sq., ubi ait: “Ni le texte de saint Paul, I Cor., xi, 38, ni la pratique générale de l'Eglise ne peuvent être invoqués comme arguments valables. Cajetan ne reconnaissait dans cette loi qu'un précepte ecclésiastique d'origine relativement récente. *Opusc.*, et Medina l'expliquait par la coutume peu à peu introduite dans l'Eglise. *De confessione*, q. xvii, Salamanque, 1550, p. 195. Il ne semble même pas que cette prescription ou cet usage fussent absolument établis dans la seconde moitié du xiiie siècle. Saint Bonaventure exprime son sentiment personnel sous une forme atténuée, en discutant le cas du prêtre qui n'est pas tenu de célébrer et qui se sent coupable de péché grave: ‘non credo quod bene faciat celebrando sive accedendo’. Dist. XIII, dub. 1, p. 311.

“Le concile de Trente se contente simplement, pour défendre contre les attaques des protestants cette obligation, de rappeler le précepte de saint Paul et d'invoquer l'interprétation traditionnelle fournie par la pratique de l'Eglise. . . De la formule toute spéciale employée par le concile, on a conclu parfois à une pure déclaration du droit divin faite pratiquement par l'Eglise et fixant dès lors le sens du texte paulinien. Suarez, qui adopte cette opinion, ne lui attribue cependant qu'un caractère de probabilité. *Op. cil.*, disp. LXVI, sect. iii, n. 9, p. 469 sq. Il semble plus naturel de penser que, sans modifier en rien le sens absolument général du précepte de saint Paul, la coutume ecclésiastique a simplement déterminé la façon particulière dont il convenait d'observer ce précepte, pour assurer plus efficacement une digne et fructueuse réception du sacrement eucharistique. La question dogmatique reste donc indécise.

“Hanc legem *iuris divini* esse, ab Apostolo promulgati, putant plerique (S. Alph. n. 256); quidam (Ball. P. n. 130), rectius *iuris ecclesiastici* tantum, eo quod nihil amplius demonstratur. — Necessitas enim confessionis certe probari nequit ex ipsis verbis Apostoli, qui minime determinat utrum per solam contritionem an per actualem confessionem recuperandus sit status gratiae antequam Eucharistia suscipiatur.— Neque ex loco Tridentini idem efficitur. Etenim ex Historia huius Concilii a Card. Pallavicini (l. 12. c. 2) et Actis eiusdem Concilii a Theiner editis (t. I, p. 488seqq.) constat multos episcopos ac Theologos, qui eidem interfuerint, in ea fuisse sententia: necessitatem confessionis communioni praemittendae ab Ecclesia inductam fuisse et omnino servandam esse, tantum ne multiplicarentur malae communionis si cuiusque fidelis conscientiae relinqueretur cura examinandi num, patrato peccato mortali, perfectam contritionem assecutus esset. Aliam autem propositionem Lutheri, quae necessitatem illam, praesertim pro doctis negabat, tamquam scandalosam, minime vero tamquam haeticam damnandam esse censebant, ut praefatae sententiae parceretur. Nihil vero in Actis huius Concilii indicat Patres ab hac moderatione deflexisse. — Verbis autem a Concilio probatis plene satisfit si admittitur ecclesiastica consuetudine, quam inviolabiliter servari voluere Patres, inductum esse ut probatio, quam S. Paulus requirit, fiat in sacramentali confessione communioni praemittenda. — Immo legem ecclesiasticam potius quam iuris divini declarationem designat verbum ‘statuit’ quod in can. 11 adicitur: ‘Statuit atque declarat ipsa s. Synodus. . .’ — Tandem in hac sententia multo commodius explicatur quare plures Patres, ubi peccatores hortantur ad conscientiam purificandam antequam communient, non commemorent explicite confessionem praeviam” (n. 192).

Sententia probabilior, necnon longe communior inter theologos, docet hic agi de divino praecepto, quod Ecclesia tantummodo declaravit, addens quidem praedictam determinationem confitendi quamprimum quoad celebrantem absque praevia confessione. Haec sententia, quam inter alios tenent Bartholomaeus SpinaTM Soto, Suarez, Vasquez, Gonet,

“De même le choix de l'expression: ‘Statuit atque declarat’, dans le canon 11 de la même session, ne peut être considéré comme impliquant une définition doctrinale, ainsi que l'ont imaginé quelques théologiens contemporains du concile. Melchior Cano, *Relectiones de poenitentia*, p. v, p. 400. Dans son sens le plus obvie, le texte doit s'entendre d'une nouvelle et solennelle affirmation d'une obligation préexistante et absolue, imposée à toute l'Eglise en vertu non seulement de la décision conciliaire, mais d'un usage universel ayant force de loi, et dès lors indépendante de toute promulgation locale du présent décret. Cf. Suarez, *loc. cit.*”

" Hic auctor (-f- 1546) ante Cone. Trid. hanc sententiam defendit in speciali dissertatione cui titulus “De necessitate confessionis ante sacram communionem, Venetiis, 1530 (cf. p. 5-8).

Lugo, Joannes a S. Thoma, Salmanticenses, Billuart, S. Alphonsus, Cappello, Priimmer, Gihl, Pcsch, Hugon, suadetur:

Primo, ex eo quod hoc praeceptum fuit semper admissum et observatum nec ullum habetur indicium quando vel a quo fuerit impositum. *Patres et antiqui doctores* (cf. infra) absolute et simpliciter loquuntur de necessitate confitendi mortalia ante communionem, quin ullatenus indicent eam provenire ex aliquo Ecclesiae praecepto vel dispositione

Secundo, ex eo quod tale praeceptum probabiliter continetur in *verbis Apostoli*: “Probet autem seipsum homo”, juxta *Cone. Trid.* docens: “Communicare volenti revocandum est in memoriam eius [i.e. Apostolij praeceptum: ‘Probet autem seipsum homo’ [1 Cor 11, 28]. Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati . . . absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat” (sess. 13, cap. 7, Denz. 880); jamvero Apostolus initio pericopes in qua inveniuntur praedicta verba ait: “Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis” (1 Cor. 11. 23) quod potest referri non solum ad institutionem Eucharistiae sed etiam ad ipsam probationem faciendam. quam ceterum Apostolus non primo proponit, sed supponit notam, cum de ejus defectu Corinthios increpet.

Tertio, directe ex ipsis verbis *Concilii Trid.*: “Ecclesiastica consuetudo declarat”, quibus aperte indicatur nec ipsum Concilium novam legem condidisse sed ex ecclesiastica consuetudine derivasse, nec ipsam consuetudinem hanc legem induxisse, sed tantum declarasse. Ex iisdem verbis intelligi et explicari debet vis vocis “statuit”, quam Concilium adhibet in can. 11 quamque adversarii invocant in suum favorem; agitur nempe de statuto mere declarativo; quod si quis velit in solis verbis can. 11 insistere, attendat Concilium simul adhibere vocem “declarat” (“Statuit atque declarat”); quo enim jure invocatur una vox, invocari potest et altera.

Quarto, ex modo agendi Ecclesiae. Nam praemittere communioni vel celebrationi sacramentalem confessionem affert multis sat grave incommodum, praesertim in temporibus remotioribus a puritate et fervore priorum saeculorum, quod forte quandoque induxisset Ecclesiam ad mitigandum rigorem suae legis, si id esset sua lex, cum de cetero confessionem non imponat ante susceptionem ceterorum sacramentorum.

Quinto, ex ratione magnae *convenientiae*. Praemittere communioni sacramentalem confessionem, qua obtinetur securior et major dispositio ad illam, convenit imprimis sanctitati hujus sacramenti quod, ob Christi ipsius praesentiam, ceterorum sanctitatem longe praecellit. Id praeterea convenit sacramentali Ecclesiae potestati, nam “dispensatio Eucharistiae pertinet ad ministros Ecclesiae, et ideo ante remissionem

peccati per ministros Ecclesiae non debet aliquis ad Eucharistiam accedere, quamvis sit sibi culpa quoad Deum remissa" (*Suppi.*, q. 5, a. 1, ad 3).

5. *Quidquid sit de divina indole hujus praecepti, certum est ad apostolica jere tempora ejus originem ascendere.*

Necessitatem dignae probationis, quam Apostolus urget in 1 Cor. 11, 28, "ecclesiastica consuetudo", ut ait Cone. Trid., declaravit, aut primo imposuit sub forma praecepti confessionis, idque inde a tempore apostolico, ac constanter deinceps. Cf. *Didache*, 4, 14; 10, 6; 14, 1 (cit. in tom. 1. p. 91 sq.); *Epist. Barnabae*, 19, 12 (cit. *ibid.*, p. 92); *Cyprianum*, De lapsis, 16; *Epist.* 10, 1 sq. (cit. *ibid.*, p. 113 sq.); *Augustinum*, *Epist.* 118, 2 sq. (cit. in tractatu De Eucharistia, tom. 1, p. 730 sq.); *Serm.* 351, n. 10 coli, cum 11; *Leonem M.*, *Epist.* 108, 2 (cit. in tom. 1, p. 61 sq.).

Saec. 8, S. *Pirminius* abbas scribit: "Nemo cum capitalia crimina admiserit, antequam confessionem suam donet, et veram poenitentiam agat per consilium sacerdotis, secundum ordinem ecclesiasticum, corpus et sanguinem Domini communicare non praesumat. . . Ideo admoneo vos, ut quicumque Christianus post baptismum criminalem culpam fecit, puram confessionem ad sacerdotem donet, et veram poenitentiam agat, et post actam poenitentiam, tempore quo ei sacerdos constituerit, oblationem suam ad sacerdotem offerat, et corpus et sanguinem Christi communicare faciat" (De singulis libris canonicis Scarapsus, M.L. 89, 1043).

Eodem tempore *Alcuinus* († 804) hanc confessionem ponit in ore peccatoris: "Corpus et sanguinem Domini polluto corde et corpore, sine confessione et poenitentia, scienter indigne accepi, nec iudicium Dei super me venturum exterritus timui" (De Psalmorum usu. 11. M.L. 101, 499).

Saec. 8-9 varia *Capitula*, *Capitularia*, *Regulae et Formulae*, imponunt confessionem ante communionem vel eam supponunt cum praescribunt confessionem quadragesimalem vel confessionem in tribus quadragesimis quando fideles ad communionem accedere debebant (cf. in Nota sequenti).

Omnia *Concilia particularia* medii aevi praescribunt confessionem in illis diebus in quibus fideles invitantur ad communionem.⁷ Quaedam statuta exigunt a communicaturis libellum seu testimonium factae confessionis.⁸

Pseudo-Augustinus, De vera et falsa poenitentia (circa finem saec. 11), c. 15: "Caveat praeterea quem vera delectat poenitentia, non

⁷ Cf. *Hartzheim*, Concilia Germaniae, t. 3, p. 692; t. 5, p. 525; *Labbe-Colrti*, Concilia, t. 9, n. 10. p. 27; *Bail*, Summa conciliorum omnium, t. 2, p. 807.

⁸ Cf. *Binlerint*, Deutsche Concilien, t. 5, p. 288.

prius ad Domini corpus accedat, quam confortet bona conscientia [Loquitur de confessione]" (M.L. 40, 1126). Haec ad verbum repetunt *Gratianus* (Decr., p. 2, de Poenit., dist. 5, c. 1) et *Petrus Lombardus* (Sent., l. 4, dist. 16, n. 1) in eodem contextu de confessione.

NOTA 2. DE ORIGINE ET EVOLUTIONE LEGIS ECCLESIASTICAE DE ANNUA CONFESSIONE.

Lex quidem universalis, imposita explicitè et uniformiter ab ipsa S. Sede toti Ecclesiae, primo a Concilio Lateranensi IV a. 1215 edita est, deinceps constanter retenta, confirmata a Cone. Trid. et substantialiter a Codice J. C., salvis quibusdam accidentalibus modificationibus. Eam praecessit aliqua lex practice et aequivalenter, ut ita dicatur, universalis, quatenus constanter et ubique statuta particularia Ecclesiarum et Conciliorum imposuerunt praeceptum confitendi, apud proprium sacerdotem (i.e. parochum, episcopum vel S. Pontificem),¹ intra annum, saltem semel, et quidem communiter tempore Quadragesimae, frequenter vero tribus vicibus seu tempore trium quadragesimarum (Natalis, Paschatis et Pentecostes), quando fideles ad communionem invitabantur.

Cone. Agathense a. 506 et *Cone. Turonense III* a. 813 (can. 50, allato in Corpore Juris ac immerito ibidem tributo Pseudo-Fabiano Papae) praescribunt communionem (quam antecedeat confessio) ter in anno, i.e. in Natale Domini, Paschate et Pentecoste. Textus citavimus in tractatu De Eucharistia, tom. 1, p. 536.

Chrodegangus Metensis episcopus (a. 742-766), cit. in art. praec. (p. 405).

Theodulphus Aurelianensis episcopus (a. 788-822) in Capitulis, c. 36, scribit: "Hebdomada una ante initium Quadragesimae confessiones sacerdotibus dandae sunt, poenitentia accipienda. . . Et sic ingredienti in beatae Quadragesimae tempus mundis et purificatis mentibus ad sanctum Pascha accedant, et per poenitentiam se renoveant, quae est secundus baptismus" (M.L. 105, 203). Idem repetit in Capitulari (ibid., 218).

Pseudo-Egberti Poenitentiale (saec. 9), c. 65, habet: "Tempus venit post annum ut quilibet homo confessorem alloqui debeat et cum confessarii sui venia jejunium suum ordiri et Deo et confessario suo delicta sua, quae perpetraverit confiteri".⁷⁰

5. *Uldericus* (saec. 10), Sermo synodalis, jubet: "Feria quarta ante Quadragesimam plebem ad confessionem invitate, et ei, juxta qualitatem delicti, poenitentiam injungite, non ex corde vestro, sed sicut

^e Cf. infra, in art. 99.

¹ *Wasserschleben*, Die Bussordnungen der abendländischen Kirche, Halle, 1851, p. 34

in Poenitentiali scriptum est. Quater in anno, id est, Natale domini, et Coena domini, Pascha, et Pentecoste, omnes fideles ad communionem corporis et sanguinis Domini accedere admonete" (M.L. 135,1072 sq.).

Regino Prumiensis abbas (t 915), *De eccles. disciplina*, l. 1, c. 288 et 292, cit. in art. praec. (p. 407). Item, l. 2, n. 65: "[Interrogandum] Si aliquis ad confessionem non veniat vel una vice in anno, id est, in capite Quadragesimae, et poenitentiam pro peccatis suis suscipiat" (M.L. 132, 285).

Gratianus (t 1158), *Decr.*, *De consecr.*, dist. 2, c. 16, citat supradictum canonem 50 Cone. Turonensis II.

Alanus de Insidis (t circa 1200), *Summa de arte praedicatoria*, c. 31: "Duplex est autem peccati confessio, quaedam generalis, quaedam specialis. Generalis, quae fit indies in sacrificio matutino et vespertino, id est in conpletorio, pro venialibus et occultis; specialis quae fit pro mortalibus, et manifestis: ad quam tenentur clerici singulis Sabbatis, laici vero ter in anno tenentur specialiter confiteri; videlicet in Natali Domini, in Paschate, et in Pentecoste" (M.L. 210, 172 sq.).

Cone. Lateranense IV (a. 1215) praefata ecclesiarum praecepta collegit in universalem legem. *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 5 et can. 8, supra cit. in p. 475) simpliciter sese refert ad legem lateranensem, eam dogmatice defendens a calumniis Novatorum potiusquam juridice edicens; nec verbum facit de obligatione confitendi apud proprium sacerdotem aut de duabus poenis interdicti ab ingressu Ecclesiae et privationis sepulturae ecclesiasticae, comminatis in decreto Lateranense. Tandem *Codex J. C.* (can. 906) legem iterum juridice edixit, abrogata (can. 905) praedicta obligatione confitendi apud proprium sacerdotem, quae paulatim jam in desuetudinem abierat ob lata privilegia Regularium et omissa comminatione praedictarum poenarum, quae ceterum in antiquo jure erant solius ferendae sententiae, seu non incurrebantur nisi post sententiam episcopi.

NOTA 3. DE RELATIONE INTER PRAECEPTUM ECCLESIASTICUM ANNUAE CONFSSIONIS ET PRAECEPTUM DIVINUM CONFITENDI PECCATA.

Praeceptum ecclesiasticum est mera determinatio praecepti divini quoad aliquam circumstantiam, i.e. quoad circumstantiam temporis (antiquitus vero etiam quoad circumstantiam personae ministri seu proprii sacerdotis et comminationis poenarum); imo ipsum nequit esse nisi determinatio praecepti divini, quia, ut dicetur in Nota 8, Ecclesia non posset imponere confessionem nisi esset prius a Deo praecepta. Ut patet ex dictis in Conci, praec. (Nota 1, p. 480), probabilius praeceptum Ecclesiae strictius est praecepto divino quod attinet ad tempus,

et generatin'! doctores morales dicunt practice certum esse quod satisfacit praecepto Dei qui satisfacit Ecclesiae.

Disputatur inter dogmaticos an praeceptum ecclesiasticum sit *divitium quoad suam siibstantiam*, humanum vero tantummodo quoad modum seu quoad temporis determinationem. *Affirmant* Soto, Cano, Vasquez, Suarez (Disp. 36, sect. 1, n. 4, ubi ait: “Et ratio est clara quia tota substantia hujus actus est de jure divino; solum ergo mandatur, ut tali tempore fiat”). *Negant* vero Hadrianus, Prado, DicastiUo et Salmanticenses (Disp. 8, dub. 2, § 1, n. 25 sq.; § 2, n. 34; ubi fusius haec res disputatur), qui docent praeceptum ecclesiasticum esse proprie et simpliciter humanum, quamvis praesupponat praeceptum divinum et habeat substantialiter eandem materiam (sub qua quidem ratione potest, indulgendo verbis, dici divinum secundum quid).

Haec secunda sententia est multo rationabilior, nisi fiat quaestio de verbis. Nam, esse divinum vel humanum praeceptum, non attenditur directe penes objectum seu materiam praeceptam, sed penes potestatem et titulum unde obligatio procedit. Praeterea, non videtur qua ratione substantia sejungi possit a circumstantia temporis, ita ut unum praeceptum attingat substantiam et aliud attingat circumstantiam temporis, cum haec circumstantia sit necessario connexa cum actione in tempore aliquando ponenda, inepte enim praeciperetur aliqua actio nisi aliquo tempore facienda; unde sicut Deus praecipit confessionem faciendam tempore urgentis necessitatis, et praecipue in articulo mortis, attingens ad modum unius et substantiam actionis et circumstantiam temporis, ita et Ecclesia, restricta tamen temporis determinatione. Praeterea, si praeceptum annuae confessionis esset divinum quoad substantiam, idem dicendum esset de praecepto annuae et paschalis communionis, imo et de praecepto offerendi sacrificium Missae a celebrante jejuno et statutis diei horis.

NOTA 4. DE SUBJECTO PRAECEPTI CONFESSIONIS ANNUAE.

Huic praecepto tenentur *soli et otnnes baptizati*; soli baptizati, quia Ecclesia nequit ferre leges in non baptizatos, utpote non membra nec subjecta societatis cui quis aggregatur per Baptismum; omnes baptizati, quia Ecclesia intendit determinare ipsum divinum praeceptum cui omnes tenentur, nec de facto illud determinat quoad personas sed tantum quoad tempus. Qua autem ratione teneantur dubie baptizati, dictum est in Conci, praec. (Nota 2, p. 482-488).

HAERETICI ERGO, SCHISMATICI ET EXCOMMUNICATI, obligantur hoc praecepto (quamvis per ejus transgressionem non committant peccatum distinctum ab ipso peccato formalis haeresis, vel

inoboedientiae vel contumaciae, in quo omnes transgressiones legum ecclesiasticarum coalescunt), quia, etsi non membra, sunt tamen subditi Ecclesiae, ratione Baptismi.

Id quidem olim *negarunt pauci* ob duplicem rationem, eo quod nempe praeceptum imponatur solis fidelibus (“Omnis utriusque sexus fidelis”) et eo quod impositio praecepti ipsis non catholicis, illud non observantibus, esset frustranea et consequenter nociva nec ad bonum commune ordinata.

Attamen, *prima ratio* est tantum speciosa et vim verbo infert. Nam, ex ecclesiastica et communi terminologia, vox illa “fidelis”, simpliciter dicta et nisi aliud aliunde constet, non significat fidelitatem Christianis legibus aut observantiis, nec etiam subjectivam fidei professionem, sed objectivam adhaesionem societati fidelium per susceptionem signaculi fidei quod est Baptismus; juxta hanc ergo terminologiam, infideles simpliciter intelliguntur non baptizati, et theologi disputant an parvuli infidelium possint invitis parentibus baptizari, et *Cone. Trid.* (sess. 14, eodem cap. 5 in quo agitur de lege confessionis pro omnibus fidelibus) ait Christum dedisse sacerdotibus potestatem remittendi peccata in quae Christi fideles ceciderint, quod profecto respicit etiam non catholicos.

Altera ratio non tenet; nam lex fertur et manet in bonum communitatis nec frustratur in suo effectu per hoc quod plures (non solum acatholici, sed etiam catholici) non ei oboediant. Ceterum, si objecta ratio valeret, sequeretur tum quod malitia prodesset reo tum quod acatholici ab omni lege ecclesiastica eximi deberent. Nec refert quod in novo jure ipsi de facto eximantur ab observanda forma canonica Matrimonii, tum quia haec exemptio non est secundum se necessaria, ut patet ex eo quod nonnisi recenter inducta est, tum quia ratio quare induceretur non fuit mera inoboedientia aut frustratio legis apud acatholicos, sed majora mala ordinis publici quae ex illa inoboedientia et frustratione oriebantur ac multiplicabantur.

5. *PONTIFEX* tenetur in conscientia ad observandam legem ecclesiasticam de annua confessione, seu, proprius loquendo, ad confitendum sicut ceteri semel saltem in anno, sive haec obligatio oriatur proprie et directe ab ipsa lege ecclesiastica, sive oriatur proprie et directe a lege naturali, et indirecte, seu occasionaliter tantum, a lege ecclesiastica.

Quoad hanc rem non unius labii sunt doctores, abeuntque in *varias sententias*, quarum diversitas provenit tum ex modo ponendi quaestionem, nam aliud est quaerere an etiam Papa teneatur ad confessionem annuam et aliud an proprie obligetur lege ecclesiastica de annua confessione seu an ejus obligatio proveniat proprie et directe ex ipsa lege

ecclesiastica, tum ex modo aestimandi sive vim legis humanae emanatae a principe societatis, sive obligationem inde derivantem in ipsum principem, nam praesens quaestio non est nisi particularis casus generalis quaestionis quomodo Papa (et generaliter princeps) obligetur legibus societatis a seipso conditis.

Quidam igitur pauci dicunt Papam non obligari ad confessionem annuam impositam a lege ecclesiastica. Ita *Richardus* (In 4 Sent., dist. 17, a. 2, q. 4, ad 5), qui tamen addit Papam teneri ad confessionem ex quadam congruitate, et *Scotus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1, a. 1) quatenus intendit probare praeceptum confessionis non esse mere ecclesiasticum praecise ex eo quod obliget Papam, ex quo sequitur, juxta ipsum, Papam non obligari ex praecepto ecclesiastico.

Communis autem et vera sententia docet Papam (sicut et omnem legislatorem in proprio ordine et societate) obligari suo ipsius praecepto quantum ad vim directivam illius, seu quoad culpam et ita ut peccet non observando, non vero quantum ad vim coercitivam illius, seu quoad poenam et ita ut ejus inobservantia possit ab aliis judicari et puniri.⁷¹ *Primum* patet saltem ex eo quod ipsa lex naturalis dictat et jubet ut caput conformetur aliis membris, et ut princeps semetipsi non contradicat, aliud verbo docens ac jubens et aliud opere et exemplo exhibens; “est namque de jure naturae ut quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: et consequenter ut ius quod tibi non vis. alteri non statuas”.⁷² *Alterum* vero patet ex eo quod supra principem nullus est homo qui possit eum cogere, nec ipse princeps potest se cogere, cum non sit superior semetipso.

Ad rem 5. *Thomas*, 1-2, q. 96, a. 5, ad 3 (cf. in corp.): “Princeps dicitur esse solutus a lege, quantum ad vim coactivam legis: nullus enim proprie cogitur a seipso; lex autem non habet vim coactivam nisi ex principis potestate. Sic igitur princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest indicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde super illud Psalmi L [v. 6], ‘Tibi soli peccavi’ etc., dicit Glossa [Ord. Cassiod.] quod rex ‘non habet hominem qui sua facta diiudicet’ — Sed quantum ad vim directivam legis, princeps subditur legi propria voluntate; secundum quod dicitur *Extra, de Constitutionibus*, cap. *Cum omnes*: ‘Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure uti debet’. Et Sapiientis [Dionys. Catonis Distich, de Moribus ad Filium, sentent, prelimin. liii] dicit auctoritas: ‘Patere legem

ⁿUt patet, quaestio est de legibus generalibus, quarum objectum aequa ratione respicit subditum et principem, uti est lex confessionis, vel auditionis Missae, vel recitationis breviarii, secus nequaquam attingunt principem, sicut leges particulariter latae pro laicis, vel parochis, vel religiosis.

ⁿ *Cajetanus*, In 1-2, q. 6, a. 5, n. 4.

quam ipse tuleris'.⁷³ Improperatur etiam his a Domino qui 'dicunt et non faciunt'; et qui 'aliis onera gravia imponunt, et ipsi nec digito volunt ea movere'; ut habetur Matth. xxiii. Unde quantum ad Dei indicium, princeps non est solutus a lege, quantum ad vim directivam eius; sed debet voluntarius, non coactus, legem implere. — Est etiam princeps supra legem, inquantum, si expediens fuerit, potest legem mutare, et in ea dispensare, pro loco et tempore."

Quoad ulteriorem vero quaestionem: unde proveniat in legislatore talis obligatio quoad vim ipsam directivam, iterum dividuntur doctores:

Quidam, ut *Cajetanus* (In 1–2, q. 96, a. 5), *Suarez* (Disp. 36, sect. 2, n. 5), *Vasquez*, *Nugnus* et *Lugo*, dicunt eam provenire ex ipsa lege lata a principe, quae, semel libere ab eo lata, respicit et obligat totam communitatem, seu caput et membra; ex quo etiam deducunt Papam mortaliter peccare non observando legem annuae confessionis, sicut etiam non recitando divinum officium aut non audiendo Missam diebus praeceptis.

Si autem quaeritur quare princeps attingatur a vi directiva legis et non a vi coactiva ejusdem, rationem subtiliter reddit *Cajetanus* (ibid., n. 5 et 7), quia vis coactiva consistit in humana operatione et procedit a principe qui nequit cogere semetipsum, vis vero directiva et obligativa descendit in legem humanam a lege aeterna, ac proinde, posita conditione suae legis, princeps ipse attingitur a vi obligativa legis aeternae descendente in legem humanam et ob eandem conditionem a seipso positam princeps semetipsum indirecte dirigit et obligat, homo enim nequit cogere seipsum sed potest indirecte dirigere et obligare semetipsum.

Alii vero, ut *Lessius*, *Diana*, *Billuart* (De legibus, diss. 4. a. 8), dicunt obligationem provenire non ex lege a principe lata, sed, occasione illius, a lege naturali dictante ut, propter bonum communitatis, caput membris conformetur et ut princeps sibimetipsi non contradicat, ut nuper dictum est.

Ratio est quia nemo potest proprie sibi praecipere nec propriae legis esse subjectum, cum non sit superior aut inferior seipso sed aequalis, et, juxta Juristarum axioma, "Par in parem non habet imperium". Exinde quidam deducunt transgressionem principis esse, per se seu secluso scandalo, culpam levem, quia materia gravis respicit tantum subditos qui sunt sub ea lege; alii vero dicunt eam esse semper culpam

Aliquae editiones addunt "Et in Codice, Theodosius et Valentinianus, Imperatore' Volusiano Praefecto scribunt: 'Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri; adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas. Et re vera maius imperio est subiicere legibus principatum' [lib. IV, de Legib. et Constitue]."

gravem quia agitur de materia gravi et ipsa lex naturalis obligat sub gravi in materia gravi.

Utraque sententia est probabilis. Prior quidem melius explicat strictam obligationem quae in principe oritur ex ipsa sua lege, et in explicatione Cajetani est satis subtilis et attrahens, sed aliunde videtur vel non sufficienter salvare veritatem illius axiomatis “Par in parem non habet imperium”, vel, in explicatione Cajetani, aliquo modo evacuare efficacitatem imperii ipsius principis quam potius refundit in superiorem legem aeternam. Altera vero haec duo salvat et est facilius intellectui communi, sed aliunde non videtur aptius explicare strictam obligationem quae oritur in principe occasione suae legis, nam ex una parte levis obligatio quam quidam admittunt parum est, et ex alia parte gravis obligatio, secluso scandalo, non efficaciter concluditur.

S. Thomas autem in loco citato utrique sententiae favere videtur; priori quidem cum ait: “Quantum ad vim directivam legis princeps *subditur legi propria voluntate*”, alteri vero cum ait: “*Quantum ad Dei iudicium*, princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam legis”. Ceterum, juxta utramque sententiam Papa non tenetur suae legi, in eis limitibus et circumstantiis in quibus, juxta dicenda infra in Nota 12 (p. 540 sq.), ipse licite potest alios ab ea lege dispensare: quod quidem patroni prioris sententiae explicant dicendo Papam dispensare semetipsum, non secus ac alios, patroni vero alterius sententiae dicunt tunc non urgere pro Papa obligationem legis naturalis se conformandi legi ecclesiasticae.

PUERI obligantur hoc praecepto ecclesiastico inde a momento assecuti usus rationis, quo nempe sufficienter distinguere possint inter bonum et malum ac peccare mortaliter.⁷⁴

Hanc communissimam theologorum sententiam olim negarunt pauci (signanter *Diana*, 4 p., tract. 3, res. 52), docentes obligationem confessionis incipere cum aetate septem annorum (*Diana*), vel octo (*Lugo*), vel duodecim (*Soto*), vel duodecim pro puellis et quatuordecim pro pueris quod est tempus pubertatis (*Sà*) ; ceterum *Soto*, In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 3, mutavit eam sententiam quam protulerat ibidem, dist. 12, q. 1, a. 11, et affirmationes quorundam aliorum, uti *Lugo*, intelligi possunt de his quae regulariter contingunt, nam parvuli non solent attingere perfectum usum rationis ante completum septennium.

Ratio asserti est quia lex (Cone. Later. IV et Codex J. C.) absque ulla aetatis determinatione, dicit ad confessionem obligari “omnem

⁷⁴ *Gregorius M.*, Dialog., l. 4, c. 18, refert puerum quinque circiter annorum mortuum esse blasphemando et ad inferos damnatum.

fidelem, postquam ad annos discretionis, idest ad usum rationis, pervenerit” (Codex).

Nec juverit in contrarium invocare paritatem cum communione, quae a lege praescribitur iisdem verbis (Codex J. C., can. 859, § 1), imo a Cone. Later, in eodem contextu, ad quam tamen non statim obligantur pueri rationis usum assecuti: nam ipsa lex statuit discrimen cum de communione ait omnem fidelem teneri ad suscipiendum sacramentum, “nisi forte de consilio proprii sacerdotis, ob aliquam rationabilem causam, ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum” (Codex, ibid.; cf. Cone. Later.), quae limitatio quoad confessionem nec fit, nec convenienter fieret quia nulla est rationabilis causa quare expediat ut puer remaneat in peccato dum ratio convenientis praeparationis appellat dilationem communionis (cf. Codicem J. C., can. 854, §3-5).

Propterea S. Sedes reprobavit usum non absolvendi pueros ante primam communionem, ut constat ex Epistola *Pii IX* ad episcopos Galliae 12 martii 1855 et ex Decreto “Quam singulari” S. C. de Sacram. 8 aug. 1910 (n. 1); imo in hoc decreto explicite declaratur: “Aetas discretionis tum ad confessionem tum ad sanctam Communionem ea est, in qua puer incipit ratiocinari, hoc est circa septimum annum, sive supra sive etiam infra. Ex hoc tempore incipit obligatio satisfaciendi utrique praecepto confessionis et communionis”.

“Hinc pastores tenentur a) pueros instruere circa confessionem iam a septennio, et quandoque antea, si iam rationis usu gaudeant; b) absolvere debent eos qui peccatum *mortale* etiam *dubium* accusant, dummodo sint rite dispositi; et in dubio de sufficiente discretionem aut dispositionem, isti sub conditione (si es capax) sunt absolvendi, ne scii, forte in peccato remaneant; c) graviter errant confessarii qui pueros sibi commissos absolvere nolunt ante primam communionem, quem abusum reprobavit Pius IX in ep. ad ep. Galliae, 12 mart. 1855.”^{TS}

NOTA 5. DE OBJECTO ANNUAE CONFESSIONIS.

De peccatis quae hanc obligationem inducunt duo disputata sunt a theologis:

PRIMA QUAESTIO est: an teneatur ad confitendum qui habeat *tantum peccata mortalia interna*, cum tamen lex ecclesiastica nequeat attingere actus internos. Sententia affirmativa, cui vix ullus doctor mentione dignus contradixit (Citatur a Suaresio solus auctor libri *Margarita Confessorum*, ad verbum Confessio), sic apte probatur a *Suaresio*: “Probatur primo ex dicto decreto [Cone. Later.], quod sim-

^{TS} ” *Merkelbach*, Theol. Moral., v. 3, n. 513, p. 460.

pliciter praecipit confiteri omnia peccata, sub quibus certum est interna contineri, si mortalia sint. Secundo ex usu et consensu totius Ecclesiae, quae hoc modo praeceptum hoc intelligit. Tertio, quia per hoc praeceptum tantum determinatur praeceptum divinum quoad circumstantiam temporis; sed ex divino praecepto tenetur homo confiteri in hoc casu; ergo ex hoc praecepto tenetur intra annum confiteri. Denique quia hoc praeceptum est de actu externo, licet materia ejus remota sit actus internus.”⁷⁰

SECUNDA ET CELEBRIOR QUAESTIO est: an teneatur ad confitendum qui habeat *tantum peccata venialia*.

Id *affirmarunt* quidam antiquiores, ut *Alex. Halensis* (Summa, 4 p., q. 77, m. 1, a. 1 et 2; m. 2, a. 3), *Bonaventura* (In 4 Sent., dist. 17, a. 4, q. 1), *Richardus* et recentius *Nugnus*, *Juéniri'* et *Collet* (De Poenitentia, n. 248, p. 2, c. 5), quibus non contradicit S. *Thomas* (Suppi., q. 6, a. 3, ad 3).

Ratio duplex est: quia nempe peccata venialia sunt materia sufficiens confessionis et haec simpliciter praecipitur ab Ecclesia, et quia finis legis est tum ut habeatur major securitas status gratiae majorque reverentia ante susceptionem Eucharistiae tum ut pastores cognoscant oves suas.

Negat vero sententia communior, et hodie communissima, cui jam ipse S. *Thomas* (l.c.) magis favebat.

Ratio communis est non quia Ecclesia absolute non possit confessionem venialium praecipere (nam de hoc disputatur, ut dicetur in Xota 9), sed quia de facto eam non praecipit, ut patet *tum* ex eo quod lex praecipit omnia peccata confiteri, impossibile autem est omnia venialia intra annum commissa memorari ac confiteri, nec in bonum animarum esset praecipere ut fideles conentur ad omnia venialia confitenda (ob quam rationem omnes doctores absque distinctione negant Ecclesiam posse praecipere confessionem omnium venialium); *tum* quia, ut docet Cone. Trid. (sess. 14, cap. 5, cit. in p. 475), Ecclesia in hac lege intendit tantummodo determinare quoad tempus ipsum divinum praeceptum, quod obligat ad solam confessionem mortalium; *tum* quia Cone. Trid. explicite declarat “nihil aliud in Ecclesia a poenitentibus exigere, quam ut . . . quisque . . . ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit” (ibid., Denz. 900; cf. 899), quod quidem, cum sit universaliter dictum, valet non solum de praecepto divino sed etiam de ecclesiastico; *tum* quia *Codex J. C.* antequam in can. 906 edicat legem annuae confessio-

De Poenitentia, disp. 36, sect. 2, n. 2, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1860, p. 749.
Apud *Billuart*, Diss. 5, a. 2, Dices 2.

nis, explicat in can. 901 et 902 quodnam sit objectum confessionis quam impositurus est, docens peccata mortalia esse materiam necessariam, venialia vero liberam.

Addit *Cajetanus*TM inconveniens prorsus esse dicere piam matrem Ecclesiam sub gravibus poenis (in Cone. Later.) obligasse perfectiores viros ad confessionem venialium, cui non tenentur graves peccatores, ac ita meliores in peiori conditione constituisse.

Ad S. Thomam quod attinet (Suppi., q. 6, a. 3), immerito a quibusdam citatur simpliciter inter defensores sententiae affirmativae. Ita *Diekamp* non recte scribit: “S. Thomas aliique doctores antiquiores affirmative respondent. . . [Citat tantum corpus articuli S. Thomae, nec attendit ad id quod dicitur in resp. ad 3]”. Re quidem vera S. Doctor in corpore articuli affirmative respondet, ad sensum communioris opinionis illius temporis; in responsione tamen ad tertiam objectionem, quae inquit directe et explicite de eo qui non haberet nisi peccata venialia, duas proponit liberas solutiones, alteram affirmantem obligationem confitendi, et alteram negantem, et quamvis non dicat quamnam simpliciter praeferat, imo primo loco afferat affirmativam congruentem cum corpore articuli, utpote communiores inter theologos (de negante enim ait: “Vel potest dici secundum quosdam”) ac ideo extrinsece probabiliorem, tamen negativae sententiae determinate favere videtur (“In hanc, ut bene advertit Suarez, magis inclinatur D. Thom.”), ut apparet ex eo quod in ea exponenda libenter immoratur eamque confortat positiva hac ratione: “Quod patet ex hoc quod [lex] dicit quod debent omnia peccata confiteri, quod de venialibus intelligi non potest” et ad satisfaciendum quodammodo primae sententiae, congruentem corpori articuli, addit permanere nihilominus pro homine qui non tenetur confiteri, obligationem se sistendi proprio sacerdoti.

Ad rem ipse, *Suppi.*, q. 6, a. 3, ad 3 (ex In 4 Sent., dist. 17, q. 3. a. 1, q. 3, ad 3): “Ex vi sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesiae, quando non habet alia quae confiteatur. Vel potest dici secundum quosdam quod ex Decretali praedicta [Cone. Later.], non obligantur nisi illi qui habent peccata mortalia; quod patet ex hoc quod dicit quod debent omnia peccata confiteri, quod de venialibus intelligi non potest, quia nullus omnia confiteri potest; et secundum hoc ille qui non habet mortalia, non tenetur ad confessionem venialium; sed sufficit ad praeceptum Ecclesiae implendum, ut se sacerdoti repraesentet, et se ostendat absque conscientia mortalis esse; et hoc ei pro confessione reputatur.”

S. Doctorem personaliter praeferre sententiam negantem, apparet

etiam et manifestius ex sequentibus locis ejusdem Commentii super Sententias: *Suppi.*, q. 8, a. 5, ad 4: "Nullus tenetur confiteri peccata quae non habet; et ideo si aliquis poenitentiario episcopi vel alteri ab episcopo commissionem habenti confessus fuerit, cum sint sibi dimissa peccata et quoad Ecclesiam, et quoad Deum, non tenetur ea confiteri proprio sacerdoti, quantumcumque petat; sed propter statutum Ecclesiae de confessione facienda proprio sacerdoti semel in anno, eodem modo se debet habere, sicut et ille qui habet solum venialia. Talis enim solum venialia confiteri debet, *ut quidam dicunt*, vel profiteri se a peccato mortali immunem esse; et sacerdos ei in foro conscientiae credere tenetur." *In 4 Sent.*, dist. 16, q. 2, a. 2, q. 3, ad 3: "In casu illo [in quo quis non habeat peccata mortalia], propter praeceptum Ecclesiae, *dicunt aliqui* quod tenetur homo venialia confiteri. *Alii vero dicunt*, quod sufficit quod se repraesentet sacerdoti, et se immunem a peccato mortali ostendat, ut ad communionem admitti possit. Praeceptum enim Ecclesiae est ad obligandum illos qui habent aliqua quae confiteri debeant: *cadit enim sub praecepto magis taxatio temporis quam ipse confessionis actus*; unde si alicui per gratiam collatum esset ut a peccato veniali immunis esset, sicut beatae Virgini est collatum, non teneretur ad illud praeceptum."

Ulteriori autem quaestioni an habentes sola venialia ad hoc saltem ex lege Ecclesiae obligentur ut se repraesentent proprio sacerdoti eique declarent se non habere conscientiam ullius peccati mortalis et ob hanc rationem non accedere ad annuam confessionem, affirmative respondent plures antiquiores, uti S. Thomas (nuper cit.), Scotus, Suarez (Disp. 36, sect. 2, n. 9), Billuart (Diss. 5, a. 2, in resp. ad Insistes), negative vero tum plures antiquiores post Cone. Trid., uti Vasquez, Ledesma. Lugo, Salmanticenses, tum communissime moderni, eo quod talis obligatio ex nulla ratione probari possit, cum lex obliget ad solam confessionem, nec ex eo quod oporteat pastores cognoscere oves suas sequatur in fidelibus alia obligatio quam eis ostendendi faciem suam in ipsa confessione. Ea ceteroquin S. Thomae aliorumque antiquiorum ante Cone. Trid. affirmatio, respicit interpretationem antiquae legis lateranensis prout obligabat ad confitendum apud proprium sacerdotem.

Ceterum, obligatio confitendi in eo qui habeat sola venialia, potest *per accidens* oriri ex aliis capitibus, nempe vel ex charitate erga seipsum, cum ex omissione annuae confessionis se privet tam salutari gratia sacramentali et sese exponat periculo false judicandi esse veniale quod revera est mortale peccatum, vel ex veneratione debita sacramento Eucharistiae, cui inconvenienter aliquis saepius accederet nunquam confessus, vel ex scandalo quod posset aliis obvenire ex omissione annuae confessionis ab omnibus frequentatae.

Et forte huiusmodi accidentalem et indirectam obligationem, potiusquam ipsum Ecclesiae praeceptum, prae oculis habent praedicti antiquiores, cum urgent ut fideles saltem se sistant sacerdoti, cum praesertim antiqua obligatio confitendi apud determinatum seu proprium sacerdotem poterat esse occasio magis urgendi recursum ad talem confessarium, etiam in casu quo quis ad instituendam ipsam confessionem non teneretur.

Ceterum, ut observant auctores, haec quaestio non magnum habet practicum momentum, cum in ordinariis circumstantiis communium fidelium vix possibile sit ut, omittentes confessionem per integrum annum, retineant statum gratiae et in mortalia non labantur. Hoc quidem contingere potest in viris eximiae sanctitatis, ac inde explicatur rarior usus sacramenti in primitiva Ecclesia usque ad saec. 4 quando ipsa peccata venialia clavibus Ecclesiae communiter subici ceperunt (cf. art. 1, tom. 1, p. 91, et art. praec., p. 423 sq.), sed in hodiernis circumstantiis obligatio vel saltem maxima convenientia confitendi venialia oriri potest per accidens ex aliis capitibus supra enumeratis, et praecipue ex ratione scandali, ex quo fit ut haec confessio ab illis praecise maxime frequentetur a quibus in primitiva Ecclesia minus excolebatur, scilicet a sanctioribus animabus.

An autem dentur in Ecclesia aliae leges, vel potius particularia praecepta quibus fideles obligentur ad confitenda venialia, et quo sensu, dicetur infra in Nota 9.

NOTA 6. DE DETERMINATIONE ET COMPUTATIONE TEMPORIS ANNUAE CONFESSIONIS.

QUOAD DETERMINATIONEM TEMPORIS non magnum est dissidium inter theologos, qui communissime docent unicam determinationem appositam a lege, esse confitendi semel in anno, seu intra annum, ita ut indeterminatum et liberum maneat satisfacere praecepto in qualibet anni parte, vel mense, vel die, vel circumstantia aut solemnitate.

Pro *negativa* fere unice citantur *Petrus Soto* (De confessione, lect. 9) et *Joannes de Medina* (Codex de Poenit., q. 18), qui dicunt hoc praeceptum obligare determinate pro tempore Quadragesimae, et praesertim circa Pascham, quemadmodum praeceptum communionis. Quod quidem Soto videtur deducere ex ipso decreto Cone. Later. IV in quo, imposita lege confessionis, additur ad modum continuati sermonis et subsequentis determinationis: “Suscipiens ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum”, qui sensus confirmatur ex ipsa consuetudine fidelium, a Cone. Trid. laudata, confitendi tempore Quadragesimae, consuetudo enim est optima legum interpret. Medina vero id deducit

ex sola praedicta consuetudine, quae vim legis obtinuerit, interpretando vel potius determinando legem lateranensem.

Citat quoque Medina pro sua sententia S. *Thomam*, Suppi., q. 6, a. 5 (cf. Sed Contra et corp., cit. supra in p. 466) cui addi potest Quodlib. 1, a. 11 (ob. 1 et corp. cit. ibidem). A qua difficultate Suarez breviter sese expedit respondens: “D. Thom. . . . non loquitur de obligatione per se confessionis, sed per accidens ratione Eucharistiae” eo quod, ut ostendimus supra (ibidem), inepte putet S. Doctorem docere quod homo obligetur ad annuam confessionem non ex vi proprii ac distincti praecepti sed per accidens seu ratione praecepti paschalis communionis. Unde dicendum est quod, quamvis verba S. Doctoris difficultate non careant, interpretari tamen possunt de tempore Quadragesimae, non tanquam de tempore in quo satisfaciendum est sed tanquam de tempore ultra quod lex violatur si ei non satisfit, seu de termino temporis obligationis. Quod videtur innui a S. Doctore in verbis Quodlib. 1, a. 11, ob. 1: “Si aliquis expectat usque ad *terminum* ab Ecclesia constitutum, non peccat.”

Ratio autem affirmativae sententiae (quam Suarez dicit “certam”) est quia lex ipsa nullum determinat tempus, sed tantum indefinite jubet semel in anno confiteri. Copulatio autem utriusque praecepti in unico decreto et sermone, non arguit eorum paritatem quoad tempus indictae obligationis, immo ex ipsorum copulatione vividius ostendi videtur discrimen utriusque quoad ipsum obligationis tempus, eo quod de confessione dicatur tantum eam praestandam esse “saltem semel in anno”, de communione vero determinate dicatur suscipiendam esse “ad minus in Pascha” (Cone. Later.). Quod quidem discrimen fortius inculcatur in *Codice J. C.*, in quo, separatis duobus praeceptis in distinctis canonibus, confessio jubetur “saltem semel in anno” (can. 906). communio vero “semel in anno, saltem in Paschate” (can. 859, § 1).

Ceterum, indoles utriusque sacramenti ostendit *convenientiam* legis Ecclesiae diverso modo determinantis tempus communionis et tempus confessionis.

Ad rem *Suarez*: “Nec sine congrua ratione cum hac diversitate haec praecepta lata sunt; nam usus Eucharistiae per se praecipitur, etiamsi homo nunquam peccaverit. Et ideo etiam praecipi potest pro tali tempore, vel die, etiamsi homo aliis temporibus voluntarie communicaverit; fuit autem conveniens ita praecipi, vel ut praeceptum magis esset determinatum, faciliusque posset de illius observatione pastoribus Ecclesiae constare, vel propter singularem illius temporis solemnitatem, vel certe, ut pro aliquo anni tempore universa Ecclesia in participatione tanti sacramenti conveniret. Usus autem sacramenti poenitentiae non per se praecipitur, nisi supposita culpa mortali, et in remedium ejus;

et ideo nec praecipitur nisi semel circa eadem peccata, nec, si aliquo tempore voluntarie applicatum est ad illa tollenda, praeceptum postea obligat ad usum ejus circa eadem peccata. Ac denique talis est haec medicina, ut semper magis expediat illam non differre, sed statim post peccatum illam applicare quam primum commode fieri potest. Et ideo non fuit conveniens determinare tempus anni, pro quo sumendum sit hoc sacramentum ex obligatione praecepti, quia si ante illud tempus necessarium sit, consulendum potius est, ut statim sumatur, nec praeceptum potuit hoc impedire, nec debuit aliquam occasionem differendi poenitentiam hominibus tribuere. Si autem jam fuit receptum tale sacramentum, non potuit ad illius usum iterum obligare propter eadem peccata. Solum potuisset praecipere, ut si tali die anni homo haberet conscientiam peccati mortalis, cujus nunquam esset confessus, homo in illo die confiteretur; et hoc nec fuit necessarium, quia ad hoc sufficit obligatio per accidens, quae sequitur ex praecepto Eucharistiae, nec fuit adeo utile, quia, seclusa illa necessitate extrinseca Eucharistiae, melius est, ut homo tunc confiteatur, quando magis indiget.”⁷⁹

Consuetudo vero fidelium confitentium tempore Paschali vim legis non habet, nec habuit, tum quia ab ipso Cone. Trid. solummodo uti mos pius retinendus probatur ac commendatur, tum quia fideles eam semper intellexerunt et observarunt non ut quid necessarium, sed ut quid conveniens et utile ad satisfaciendum vel praecepto ipsius confessionis, quod urget tempore paschali tamquam in termino, vel praecepto solius communionis quod urget eodem tempore tanquam in propria determinata mensura cuique confessio, etiam non necessaria, est aptissima praeparatio, vel utrique praecepto, quorum simultanea adimpletio pluribus peccatoribus illud affert commodum quod ita non cogantur plus quam semel in anno confiteri, cum communio ex seipsa induceret per accidens obligationem confitendi.

QUOAD COMPUTATIONEM AUTEM TEMPORIS UNIUS ANNI, ab Ecclesia statuti, seu quoad assignationem principii et termini illius, majus est theologorum dissidium, ita ut certo res definiri non possit. Quatuor autem proferuntur sententiae, quarum tertia et quarta sunt communiores et probabiliores.

Prima sententia, pro qua tamen nullus theologus determinate afferri solet, docet spatium unius anni non esse determinatum et commune pro omnibus fidelibus, sed computandum esse a momento quo primum peccatum mortale committitur, ita ut quis teneatur ad confitendum intra duodecim menses a primo peccato commisso. Cujus ratio esse potest quia Ecclesia intendit determinare quoad tempus

⁷⁹De Poenitentia, disp. 36, sect. 3, n. 3, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 751 sq.

divinum praeceptum confessionis, cui peccator subicitur inde a momento commissi peccati.

Contra hanc sententiam dici potest: *Primo*, ipsa nullum videtur habere fundamentum in lege ecclesiastica de annua confessione; lex enim non dicit “post annum”, nec “intra annum”, sed “semel in anno”, quod videtur importare majorem temporis determinationem, et quidem relate ad omnes fideles communiter. Nec ratio allata sufficiens praebet fundamentum huic sententiae; nam, quamvis peccator subiciatur divino confessionis praecepto inde a momento commissi peccati, non tamen inde ab hoc momento hoc praeceptum stricte urget aut incipit urgere, sed in periculo mortis aut in tempore necessitatis. *Seciaindo*, haec sententia non congruit aestimationi aut consuetudini fidelium. *Tertio*, inconueniens videtur quod tempus obligationis non sit determinatum et commune pro omnibus nec inde possit generaliter constare de adimplerione praecepti. *Quarto*, addit *Ltigo*, ex hac sententia sequitur quod “si homo peccavit post confessionem anni praeteriti paulo ante finem quadragesimae praesentis, posset manere toto etiam anno sequenti absque confessione usque ad quadragesimam anni sequentis. Quod est contra praxim, et sensum fidelium”;⁸⁰ attamen, simile inconueniens urgeri potest, ut dicetur infra, etiam contra tertiam et quartam sententiam ac proinde nequit a nobis et a Lugo invocari contra hanc sententiam.

Inaniter autem hanc sententiam, tam communiter a doctoribus derelictam, conatur suscitare *Piscetta-Gennaro* S.S., scribens: “Quibusdam placuit annum, intra quem praecepto ecclesiastico confessio instituenda est (abstractione facta ab obligatione confitendi ad annuae Communionis praeceptum implendum) computandum esse a die quo quis graviter peccavit. Ita ut qui, v.gr. rationis usum assecutus, aliquo sine gravi peccato transacto tempore, kalendis novembris letale admisit, Ecclesiae praecepto satisfacit si pridie kalendas novembris anni sequentis confiteatur. Quae sententia (saltem theoretice loquendo; nam in praxi vix est casus in quo applicari possit) haud spernenda videtur. Sane praecepto confitendi urgeri nequeo, nisi postquam graviter peccavi. Atqui si mihi, graviter delinquenti mense novembri, obligatio inesset confitendi intra annum civilem, vel tempore paschali anni insequentis, iam praecepto ecclesiastico quodammodo urgebor antequam graviter peccaverim. Nam annus intra quem confiteri mihi opus esset, inciperet vel a kalendis ianuariis vel a tempore paschali anni currentis.

Confirmatur: lussus kalendis novembris certam pecuniae summam intra annum tibi solvere, obligationi meae satisfacio solvendo pridie kalendas novembris anni insequentis: nam intra annum solvo. A pari obligationem confitendi eo ipso die contraxi, in quo graviter peccavi: antea nec divina nec a fortiori ecclesiastica lege confiteri iubeor. Ergo quia lex Ecclesiae est de confessione annua (nempe intra annum facienda), qui kalendis novembris graviter peccavi, legi satisfacio, si pridie kalendas novembris anni insequentis (abstractione facta ab obligatione confitendi ob necessitatem praecepti paschalis Communionis adimplendi) confiteor: nam intra annum confiteor.”⁸¹

⁸⁰De Poenitentia, disp. 15, sect. 7, n. 154, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 866.

⁸¹Theol. Moral., t. 5, n. 920, Torino (1938), p. 755 sq.

Haec explicatio aequivocat inter tempus quo lex obligat et tempus quo particularis homo incipit esse sub lege obligante pro aliquo tempore; ita si lex obligat omnes possidentes agrum ad solvendum tributum intra annum civilem et ego emo agrum die trigesima Decembris, tempus obligationis meae incipit ea die et terminatur die sequenti, sed obligatio cui teneor satisfacere est obligatio legis annuae, sub qua ego cado circa finem anni. Invocata autem paritas cum eo qui tenetur solvere poccuniam intra annum a contracta obligatione est petitio principii; nam praecise quaestio est an tempus ecclesiasticae obligationis confitendi, sub qua homo cadit peccando, computandum sit a momento peccati commissi vel ab alio termino.

Secunda sententia, quam defendit *Soto* (In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 4), docet similiter spatium unius anni non esse determinatum et commune pro omnibus sed computandum esse a momento ultimae confessionis, ita ut qui peccaverit mortaliter, teneatur iterum confiteri intra annum ab ultima confessione. Ratio est quia hoc modo aptissime satisfit fini legis ecclesiasticae quae est ne confessio nimium differatur.

Contra hanc sententiam valent imprimis rationes allatae contra praecedentem; nec ratio invocata multum eam corroborat quia praedicto fini praecepti satisfit sufficienter confitendo intra tempus requisitum a tribus aliis sententiis theologorum. Praeterea, in hac sententia non explicatur quomodo computari debeat tempus unius anni pro homine perveniente ad usum rationis et in quo nulla confessio praecessit.

Tertia sententia, satis communis, quam inter alios defendunt *Vasquez* (Q. 90, a. 3, dub. 1), *Becanus*, *G. Hurtado*, *Nugnus*, *Diana*, *Lugo* (Disp. 15, n. 157) et pauci moderni, ut *Lehmkuhl* (vol. 1, n. 1204) et *Pesch* (n. 405), docet spatium unius anni esse determinatum et commune pro omnibus, ac computandum esse juxta usum civilem, nempe a prima die Januarii ad ultimam Decembris. Ratio est quia, cum lex aliunde non determinet sensum vocis “annus”, haec accipienda est juxta sensum communem et vulgatum; cum autem profertur simpliciter, communiter intelligitur de anno civili seu astronomico, nisi aliud intelligatur ex ipsa subjecta materia.

Contra hanc sententiam dici potest: *Primo*, ex subjecta materia, quae est non civilis sed ecclesiastica, apparet annum esse ecclesiastice computandum; jamvero *Codex J. C.*, can. 32, §2, statuit: “In iure nomine mensis venit spatium 30, anni vero spatium 365 dierum, nisi mensis et annus dicantur sumendi prout sunt in calendario”; jamvero nec in can. 906 nec alibi dicitur annuam confessionem intelligendam esse juxta calendarium. *Secundo*, haec sententia minus concordat sensui fidelium, qui videntur computare tempus hujus praecepti a Pascha ad Pascham, ut apparet ex ipsa consuetudine, a Cone. Trid. laudata, confitendi tempore paschali. *Tertio*, communior sensus fidelium est ut qui confitetur in Paschate subsequent! commissum peccatum, censeatur

satisfacere praecepto; jamvero potest accidere ut talis non sit confessus intra annum civilem, si nempe a die prima Januarii usque ad Pascha praesentis anni peccatum mortale non committat, suscipiatque propterea licite communionem paschalem non confessus, subinde vero, commisso peccato post tempus paschale, expectet Pascha anni proximi ut confiteatur. *Quidam addunt quarto*, quod ex hac sententia sequeretur hominem duas confessiones instituentem diebus immediate consecutivis (alteram die 31 Decembris et alteram subsequent! die 1 Januarii) posse per duos integros subséquentes annos licite abstinere a confessione, quod videtur esse contra intentionem et finem legis, qui est ne nimium confessio differatur; attamen, huic difficultati, quae urget etiam contra sequentem sententiam, convenienter respondetur ut infra. Ceterum *Lugo* objectam sequelam admittit sed nullum esse inconveniens in dilatione duorum annorum ostendit a paritate cum recitatione breviarii, inquiens: “Hinc infertur . . . , quantum est ex praecepto praeciso confessionis, posse aliquem differre confessionem per biennium fere post praecedentem confessionem. Si verbi gratia, confiteatur hoc anno die prima Januarii, et anno sequenti die ultima Decembris. Quod idem fit saepe in recitatione officii, si aliquis recitet totum officium hodiernum, statim post mediam noctem, et totum crastinum recitet cras proxime ante mediam noctem, hic enim per biduum fere nihil recitavit.”⁸²

Quarta sententia, quae est communior inter theologos tam antiquiores quam modernos quamque defendunt v.g. *Silvester, Victoria, Martinis de Ledesma, Navarrus, Suarez, Salmantlicenses, Xoldin, Génicot, Priimmer, Cappello*, docet spatium unius anni esse determinatum et commune pro omnibus, ac computandum esse a Paschate ad Pascha. Haec sententia rationabilior videtur, utpote concordans *tum* supradicto sensui vocis “annus” in materia ecclesiastica; *tum* textui Cone. Later., in quo, dum jubetur communio facienda in Paschate, cum ea stricte coniungitur confessio, quasi necessaria ejus praeparatio, cujus obligatio urgeat eodem tempore; *tum* sensui fidelium et implicitae eorum interpretationi contentae in supradicta consuetudine, quae tam antiqua et universalis est ut Medina supramemoratus inde sibi convincat Quadragesimam esse non tantum terminum temporis obligationis, sed ipsum tempus in quo satisfaciendum sit, et quidam moderni asserant ex universali consuetudine necessarium tempus observationis legis jam esse de facto determinatum in hunc sensum, quidquid sit de primaeva, intentione legis lateranensis et sensu ipsius textus; accedit quod ita probabiliter sentit S. *Thomas* (cf. dicta in p. 509).

Huic quidem sententiae *opponi potest* ultimum inconueniens a quibusdam oppositum praecedenti; ex ea enim sequitur aliquem posse per duos fere integros annos abstinere a confitendo, ut si confiteatur immediate post Pascha a. 1946 et in ipso Paschate a. 1948, quod est contra finem intentum a lege, ne scilicet confessio nimis differatur.

Attamen, *responderi potest* cum *Suarez* (Disp. 36, sect. 3, n. 8 ad finem, et 9-12) quod probabiliter homo prius confessus tenetur tempore Quadragesimae iterum confiteri si ante illud tempus inciderit in novum peccatum mortale, quia, juxta legem ecclesiasticam tenetur confiteri omnia mortalia quae in anno commiserit, et ita non manebit per duos annos absque confessione. Vel melius cum aliis qui, juxta dicenda in Nota 7 (p. 517), praedictam obligationem non admittunt, respondetur quod si praedictus homo commiserit novum peccatum mortale, tenebitur ad confessionem ante proximum Pascha ratione communionis paschalis, nec refert quod haec obligatio sit per accidens et ex praecepto communionis, quoniam nihilominus Ecclesia ita obtinet adimplentionem praedicti finis legis confessionis, nec oportet quod id obtineat per ipsum praeceptum confessionis; si vero ille homo nullum commiserit mortale peccatum, non est contra finem confessionis quod abstineat ab ea per duos integros annos tum quia talis casus est rarissimus et in ordinariis contingentibus practice impossibilis, et ita finis legis obtinetur ut in pluribus, imo practice semper, tum quia finis legis non est simpliciter ne nimium differatur confessio, sed ne nimium differatur a peccante mortaliter.

Unde plus aequo *Billuart* recriminatur, cum scribit: “Quovis modo [tempus] computetur, videtur sufficere si inter unam et alteram confessionem non intercipiatur plus quam annus. Unde non sunt audiendi *quidam molliores casuistae* qui dicunt satisfieri praecepto, si fiat confessio initio januarii puta anni 1749, et altera confessio in fine decembris anni sequentis 1750; ista enim interpretatio videtur contraria menti Ecclesiae et communi sensui theologorum.”⁸³

NOTA 7. DE MODO OBSERVANDI HANC LEGEM.

Sequentes quaestiones agitantur a theologis, praesertim moralibus:

1. An satisfiat praecepto Ecclesiae per *conjessionem voluntarie invalidam seu sacrilegam*.

Affirmative olim responderunt plures, ut *Paludanus*, *Silvester*, *Victoria*, *Fagundez* et *Vasquez* (Q. 90, a. 1, dub. 4), ea innixi ratione quod Ecclesia nequeat praecipere nisi actus externos.

Negative respondent plures ante decretum *Alexandri VII* (cit. in p. 488), uti *Soto*, *Medina*, *Suarez*, *Nugnus* et *Henriquez*, et omnes

⁸³ “De Poenitentia, diss. S, a. 3, § 3, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 350.

post illud decretum. Ratio est eadem quam supra (p. 488) assignavimus in simili quaestione circa praeceptum divinum, quia nempe per talem confessionem, utpote invalidam, non ponitur ipsa res praecepta, et, utpote sacrilegam, frustratur etiam finis legis. Ratio vero adversariorum nulla est, quoniam, ut dictum est supra (p. 490 sq.), Ecclesia potest attingere indirecte actus internos, praecipiendo actus externos qui sint cum illis necessario connexi. Ceterum, decretum *Alexandri VII* hanc controversiam diremit.

2. An eidem praecepto satisfiat per *confessionem invalidam, sed non sacrilegam*, ut potest contingere ex defectu tum poenitentis, puta ex inconscia insufficientia attritionis, tum ministri, puta ob carentiam intentionis vel jurisdictionis.

Affirmant quidam antiquiores, ut *Victoria* et *Azor* (praecipue quoad casum invaliditatis ex parte ministri), ea moti ratione quod poenitens ponat ex parte sua quidquid potest nec aliunde convenit ut ipse ab Ecclesia gravetur ob culpam vel defectum alterius, seu ministri.

Negat autem vera et longe communior sententia, ob eandem rationem nuper tactam, quia nempe per invalidam confessionem res praecepta non ponitur, undecumque ejus invaliditas proveniat. Ratio vero adversariorum probat tantum absentiam culpabilitatis in poenitente tum relate ad invaliditatem confessionis tum relate ad omissionem repetitae confessionis, quousque tamen ignoret prioris invaliditatem; nec, in casu quod haec detegatur, ullum ab Ecclesia gravamen imponitur poenitenti, sed urgetur adimpletio ipsius praecepti divini ad spiritualem profectum poenitentis.

3. An eidem praecepto satisfiat per *confessionem validam sed informem*.

Huic quaestioni eadem responsio datur ac simili quaesito circa divinum praeceptum, de quo dictum est in Conci, praec., Nota³ (p. 488 sq.).

4. An *confessio peccatorum venialium* sufficiat ad adimplendum praeceptum Ecclesiae, ita ut si quis postea mortale commiserit, non teneatur ad iterum confitendum intra eundem annum.

Negant pauci moderni, ut *Sabetti* (n. 340) et dubitanter *Lchmkuhl* (v. 1, n. 1204), communiter antiquiores, uti *Suarez* (Disp. 36, sect. 3. n. 12), *Vasquez* (Q. 90, a. 3, dub. 1), *Lugo* (Disp. 15, sect. 7, n. 162. 173-175), et generatim omnes qui, ut infra videbimus, dicunt eum qui confessus fuerit mortalia teneri ad iterum intra annum confitendum, si novum peccatum mortale commiserit. Imo haec res videtur tam evidens istis theologis ut *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2) de ea non explicite loquantur sed ut claram supponant, *Lugo* eam explicite pro-

ponens, breviter resolvit ad modum illationis, potiusquam dubii, et *Suarez* (l.c.) transeunter tantum ex ea arguat tanquam ex re per se nota et ab omnibus admissa, inquiens: “Et confirmari hoc potest, nam, si priores confessiones tantum fuissent de venialibus peccatis, quia non fuerant commissa mortalia, nemo negabit teneri hominem ad confitendum intra annum, si postea mortaliter peccavit; quia praeceptum est confitendi peccata mortalia, modificando divinum praeceptum, et priores confessiones non fuerunt de mortalibus, nec cadebant sub praeceptum divinum; cur ergo, non majori ratione obligabitur quis ad confitenda peccata mortalia, quorum conscientiam habet in fine anni, etiamsi voluntarie confessus prius fuerit de aliis peccatis antea in eodem anno commissis? Parum enim refert, quod posteriora peccata mortalia subsecuta sint post alia peccata mortalia, vel post venialia, et [=nam] divinum praeceptum omnia mortalia includit, unde in omnia cadit Ecclesiastica moderatio, quae statuit, ut omnia peccata, quae in hoc anno committuntur, intra illum expientur, et quantum est ex vi illius posset uno actu, seu confessione fieri. Si autem voluntarie incipiat fieri sigillatim, et quasi per partes prout peccata committuntur, hoc non tollit obligationem complendi, in fine anni confessionem omnium peccatorum mortalium, si aliquod adhuc in conscientia maneat.”⁸⁴

Ratio hujus sententiae est quia praeceptum Ecclesiae habet idem objectum ac praeceptum divinum, cujus adimpletionem urget intra annum (cf. Cone. Trid., sess. 14, cap. 5), adeoque respicit mortalia, ut materiam quae debet subici confessioni, si occurrit. Id ceterum apparet ex ipsis verbis legis: “Tenetur omnia peccata sua confiteri”, quae nequeunt referri nisi ad mortalia.

Affirmant vero quamplures moderni, ut *Ballerini-Palmieri*, *Génicot*, *Priimmer*, *Cappello*. Ratio est quia Ecclesia primo et per se intendit imponere confessionem; quod autem in lege fiat mentio de solis peccatis mortalibus potius refertur ad integritatem confessionis, ita ut sensus sit: oportet confiteri semel in anno, et quidem ita ut peccata mortalia, quae quis forte habeat cum confitetur, sint necessario et integre accusanda. Praeterea, id congruit sensui fidelium qui, etiam si nullum habeant mortale, confessionem instituunt, intendentes per hanc ipsam confessionem satisfacere praecepto Ecclesiae.

Ad rem *Génicot*: “Merito notat Ball. P. (n. 1061), pluribus AA. allegatis, talem conclusionem [alterius opinionis] longe recedere a fidelium sensu, neque aequum esse ut melioris sit conditionis qui eodem anno peccata mortalia quam qui solum venialia confessus sit. Nempe usus universalis habet ut omnes, etiamsi nullum mortale ad-

⁸⁴“De Poenitentia, disp. 36, sect. 3, n. 12, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 755.

miserint, confessionem annuam instituant, intendentes huic legi parere, nec desunt graves DD., ut S. Bonaventur. qui eam ad confessionem venialium in defectu mortalium extendant (Lugo, l.c. n. 132). Ergo qui (ut vulgo fit) instituit confessionem tempore Paschatis cum intentione implendi hoc praeceptum, videtur satisfacere saltem per aliquam epikeiam, etiamsi tunc nihil nisi venialia accusanda habuit, neque obligari ad confitendum eodem anno mortale in quod forte ceciderit¹ (ed. 1898, v. 1, n. 323; cf. *Génicot-Salsmans*, n. 323).

Utraque sententia est probabilis, quamvis prior gaudeat extrinseca probabilitate multo majori, quae crescit si consideretur praedictos antiquiores in hac re convenire, quamvis inter se dividantur quoad sequentem quaestionem.

5. An qui confessus fuerit mortalia, simpliciter satisfecerit praecepto annuae confessionis, ita ut, si in novum peccatum mortale inciderit, *non teneatzir iterum intra eundem annum confiteri*.

Negant Suarez (Disp. 36, sect. 3, n. 9-12, nuper cit.), *Henriquez, Arauxo, Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, n. 50), ea ducti ratione quod lex jubet confiteri semel in anno omnia peccata in eo anno commissa, adeoque oportet ut qui relabitur in peccatum iteret confessionem intra eundem annum, ut omnia prorsus peccata illius anni possint ei subici.

Addit *Suarez*: Praeterea “(quod maxime urget), consuetudo Ecclesiae ita videtur hoc praeceptum interpretari; nullus enim contentus est confessione priori tempore facta, si tunc habeat conscientiam peccati mortalis, et pastores Ecclesiae eo tempore cogunt ad confessionem, faciendam.”⁸⁵

Affirmant vero *Bonacina, Coninck, Diana, Lugo* (Disp. 15, sect. 7, n. 164; ait: “Certum est”), et plures moderni, praesertim illi quos retulimus pro affirmativa praecedentis quaestionis. Ratio est quia lex nequaquam dicit esse confitenda omnia peccata in anno commissa, sed semel in anno esse confitenda omnia peccata (determinatio scilicet anni non refertur ad peccata sed ad confessionem, nec jubetur confessio de annuis peccatis, sed annua confessio de peccatis); unde obvius sensus legis est quod quisque tenetur saltem semel in anno confiteri, et ita quidem ut accuset omnia peccata eousque commissa. Ceterum, consuetudo iterum confitendi tempore paschali, quam invocat *Suarez*, explicatur ex necessitate suscipiendi Eucharistiam.

Haec sententia videtur probabilior.

6. An teneatur ad iterandam confessionem intra eundem annum ille *qui aliquod peccatum inculpabiliter omisit sub aliqua ratione in priori*

⁸⁵ “De Poenitentia, disp. 36, sect. 3, n. 9, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 754.

confessione vel quia oblitus est, vel quia licite tacuit (puta ne revelaret et infamaret complicem, aut quia putavit peccatum esse dubium), vel quia physice non potuit integre confiteri (v.g. ob periculum repentinae mortis), vel quia confessus est ut dubium aliquod peccatum quod postea ut certum deprehendit.

Negativa sententia, est longe probabilior necnon communissima inter modernos et communior inter antiquiores, etiam apud illos qui, ut Suarez et Salmanticenses, urgent iteratam confessionem quoad eum qui in novum peccatum mortale inciderit (ut dictum est supra).

Ratio autem est quia ille qui supradictis modis confessus est, instituit confessionem vere, etsi tantum formaliter, integram, seu implevit verba praecepti obligantis ad confitendum omnia peccata gravia quae tunc habuit (quae nempe habuit possessione quadam morali in ordine ad confitendum, quae quidem aufertur per oblivionem, vel per jus tacendi, vel per physicam impossibilitatem confitendi, vel per dubium), ac praeterea implevit finem praecepti Ecclesiae qui est ut fideles satisfaciant ipsi divino praecepto nec perseverent in statu peccati. Nec valet in contrarium arguere a paritate cum eo qui post confessionem incidit in novum peccatum quique tenetur ad iterum confitendum juxta sententiam plurium doctorum, ut Suarez et Salmanticensium supra relatorum; nam hi apte respondent negando paritatem, quoniam in praesenti casu peccatum oblitum, vel licite tacitum, vel quod non potuit accusari, subicitur aliqua ratione clavibus Ecclesiae in confessione formaliter integra, dum peccatum commissum post confessionem nulla ratione subjectum est confessioni, cum nondum extiterit, adeoque appellat novam confessionem.

Affirmativam sententiam (quoad unum vel aliud membrum quaestionis) tenuerunt pauci, ut *Medina* (quem refert Lugo, Disp. 15, sect. 7, n. 185), *Ledesma*, *Soto* (sub quibusdam tamen distinctionibus, quas refert Suarez, Disp. 36, sect. 4, n. 6), et *Arauxo* (quem referunt Salmanticenses, Disp. 8, dub. 2, n. 51). Ipsi Salmanticenses hanc sententiam dicunt “speculative probabilem”, quamvis, haerentes inter utramque sententiam ob “rei difficultatem”, eligant negativam ut “in praxi probabilior et satis securam”.

Ratio autem hujus sententiae est quia juxta vim praecepti homo obligatur ad confitenda omnia peccata in anno commissa, vel saltem quae habet in momento confessionis; res confirmatur a paritate cum obligatione iterum intra annum confitendi ob peccatum grave commissum post jam institutam confessionem. Attamen praedicta ratio non tenet, ut constat ex supradictis; nec melior est adjecta confirmatio, nam ejus suppositum (nempe praedicta obligatio) est prorsus incertum, illudque supra negavimus cum Lugone et aliis, paritas vero prorsus

neganda est, ut jam diximus, etiamsi, cum Suarez et Salmanticensibus, admittatur suppositum illius obligationis.

Solum manet *dubium* an sit obligatio iterum confitendi in casu quo quis confessus fuerit *sola venialia*, omisso peccato mortali ob inculpabiles rationes supradictas. Cujus dubium solutio pendet a solutione quaestionis supra agitatae sub numero 4, an scilicet confessio venialium sufficiat ad satisfaciendum praecepto Ecclesiae. Proinde *Salmanticenses*, conformiter ad suam sententiam negativam in ea quaestione, respondent hic affirmative ad quaesitum, scribentes: ‘Oppositum dicendum est, si quis habens unum peccatum mortale, a cujus confessione excusaretur ob justas causas confiteretur sola venialia, et indirecte ab illo mortali absolveretur: hic enim adhuc intra illum annum cessantibus justis causis, tenetur illud mortale confiteri, ut bene observavit Dicastillo disp. 6, dub. 8, num. 138. Quoniam confessio, quam fecit, licet fuerit formaliter integra, non fuit tamen confessio peccati mortalis, quae sola est materia praecepta; unde non potest de illo dici, quod satisfecerit positive praecepto, et propterea ubi non adest justa causa tacendi illud peccatum, debet illud eodem anno confiteri’.^{8†} Recte tamen excipiunt casum quo quis una cum venialibus accusaverit, ut dubium, unicum peccatum mortale quod occurrebat, quodque subinde cognoscit ut certum: nam in hoc casu peccatum grave fuit sub aliqua ratione subjectum confessioni nec agitur stricte de confessione solius peccati venialis; unde non adest obligatio iterum confitendi.

7. An *qui annuam confessionem omiserit* (culpabiliter vel inculpabiliter), adhuc teneatur, transacto anno, ad satisfaciendum ipsi obligationi anni praecedentis, et quidem statim, ita ut quo diutius differat eo magis peccet, ratione dilationis.

Id olim *negarunt* pauci, uti *Martinus de Ledesma* (In 4 Sent., p. 2. q. 6, a. 5, dub. 7) et *Silvester* (ad verbum Eucharistia. 3, q. 15). ea ducti ratione quod confessio est onus anni, quemadmodum recitatio breviarii est onus diei et auditio Missae onus Dominicae; unde, sicut omittens officium diei vel missam dominicalem non teneretur his praeceptis satisfacere die sequenti, ita omittens confessionem intra annum, non tenetur satisfacere nisi novae obligationi quae exurgit ex anno sequenti.

Sententia vera et communissima tam antiquorum (*Soto, Navarrus, Medina, Victoria, Suarez, Vasquez, Lugo*) quam modernorum, praedictam obligationem affirmat. Ratio, et simul disparitas a praeceptis recitandi officium et audiendi Missam, est quia in hoc praecepto desig-

MDc Poenitentia, disp. 5, dub. 2, §4, n. 53, Curs Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 230.

natio temporis non ponitur ad terminandam obligationem sed ad eam urgendam, ita ut praeceptum non sit tantum affirmativum (i.e. confitendi intra annum), sed etiam negativum (i.e. et non differendi ultra annum), adeoque violetur non tantum non confitendo intra annum sed etiam differendo ultra annum, quemadmodum qui obligatur ad solvendum aliquod debitum intra determinatum tempus, peccat non tantum non solvendo intra illud sed etiam differendo ultra illud.

Quod autem talem indolem habeat hoc praeceptum colligitur, non quidem directe ex ipsis verbis legis, sed tum ex subjecta materia, seu ex fine legis qui est avertere fideles ne nimium differant confessionem peccatorum et diu maneant in statu peccati, quae ratio pergit valere transacto anno; tum a paritate cum divino praecepto confitendi, cujus adimpletionem Ecclesia intendit urgere, quodque ita obligat intra aliquod tempus necessitatis (puta intra quinquennium vel septennium) ut pergat magis semper urgere ultra illud; tum ex communi sensu fidelium qui, si omiserint annuam confessionem, putant se adhuc eo onere gravari; tum a paritate cum simili, imo minus urgenti, praecepto communionis paschalis, cujus obligationem urgere, transacto anno, explicite declarat *Codex J. C.* (can. 859, §4), finem imponens controversiae theologorum, qui in hac re minus inter se consentiebant quam in praesenti quaestione de confessione.⁸⁷

8. An, supposita praedicta obligatione statim confitendi transacto anno, per unam et eandem confessionem *satisfiat praecepto utriusque anni*, ita ut per totum annum quis non teneatur iterum confiteri.

Res valde controvertitur.

Negant plures, ut *Soto, Nugnus, Navarrus, Suarez* (Disp. 36, sect. 4, n. 5), *Bonacina, Becanus, Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, n. 49). *Billuart*. Quorundam istorum ratio esse videtur quia duplex praeceptum duplicem confessionem exigit et peccata novi anni novae confessioni subicienda sunt, juxta praeceptum obligans ad confessionem peccatorum in anno commissorum (saltem usque ad tempus quo fit confessio), quemadmodum qui tenetur singulis annis solvere denarium et hoc anno non solverit, non satisfacit solvendo unicum denarium proximo anno. Aliorum vero ratio, uti *Suaresii* et *Salmanticensium*, est quia generaliter, juxta ipsos, si quis post factam confessionem iterum incidit in peccatum mortale tenetur iterum confiteri (cf. supra sub numero 5, p. 517), ex quo sequitur quod per unicam confessionem aliquis nequit satisfacere praecepto utriusque anni, quia post primam confessionem vel incidet in peccatum mortale, et tunc

⁸⁷Cf. *S. Alphonsvin*, n. 297; *Génicot*, n. 208 (cf. cum *Génicot-Salsmans*, n. 208), *Cappello*, v. 1, n. 429.

tenetur ex hoc ipso confiteri ex vi praecepti novi anni, vel incidet in venialia et tunc nullo praecepto confiteri tenetur.

Alii distinguunt, et quidem dupliciter: S. *Alphonsus* (n. 669) ait quod si quis in prima confessione accusat etiam peccata mortalia currentis anni, satisfacit obligationi utriusque anni, quia comprehendit peccata utriusque, si vero confitetur sola peccata anni praecedentis quia non occurrerunt nova peccata, satisfacit soli obligationi anni praeteriti, ita ut si post confessionem mortaliter peccat, tenetur iterum confiteri. *Coninck* vero ait quod si confessio fit circa initium novi anni, certe non satisfat novae obligationi sed soli praecepto anni praecedentis, quia ex morali aestimatione illa confessio ad hunc annum pertinere censetur, si vero confessio fit elapso jam medio anno, forsitan satisfat utrique praecepto.

Alii rationabilius affirmant, tam antiqui, uti *Lugo* (Disp. 15, sect. 7. n. 180), *G. Hurtado*, *Diana*, *Leander*, quam moderni, ut *Prümmer* (n. 362), *Cappello* (n. 350), *Merkclbach* (n. 513. minus clare). Ratio est quia ex una parte per unum actum aliquis potest duplici obligationi satisfacere et ex alia parte lex confessionis non obligat nisi ad confessionem semel in anno instituendam.

Sic ruit prima ratio adversariorum. Exemplum autem ejus qui tenetur denarium solvere singulis annis, a quibusdam adversariis adductum, non est ad rem, tum quia per unam confessionem solvuntur omnia debita pro peccatis, cum una valeat omnia peccata remittere, tum quia ex invocata paritate sequeretur eum, qui confessionem omiserit per decem annos, debere decem instituere confessiones.^{8*}

Ratio autem in qua fundatur negatio *Suaresii* et *Salmanticensium* refutata est supra sub numero 5 (p. 517); ipse Suarez concedit quod si illa ratio non valeret, standum esset pro nostra affirmativa sententia, ex quo testimonio veritas istius non parum roboratur.

Distinctio invocata a S. *Alphonso* supponit aliquem non posse satisfacere praecepto Ecclesiae nisi accusando aliquod peccatum grave intra annum commissum; id autem non probatur, cum Ecclesia non obliget nisi ad confitendum intra annum, et ita quidem ut, si adsint mortalia, haec integre confiteantur; potest ergo quis satisfacere praecepto, confitendo mortalia quae tunc habet, quamvis ea commiserit anno praecedenti.

Distinctio *Coninck* nullum habet fundamentum nisi moralem illam aestimationem, quae tamen non videtur quomodo ita influere possit ut inde confessio pertineat aut tantum ad annum praecedentem aut simul ad sequentem; similem distinctionem quidam ante Codicem (cf. *Génicot*, n. 208) invocarunt in cognata quaestione de obligatione sup-

Hanc rationem dissolvere conatur *Billuart*, Diss. 5, a. 3, §3, Petes 4.

plendi in anno sequenti omissam communionem annuam, quae quam inepta esset ostendit declaratio canonis 859, § 4.

9. An qui, existens in peccato mortali, habet copiam confitendi ac praevidet cum morali certitudine eam postea non habiturum usque ad finem temporis obligantis ad confessionem, *teneatur hanc anticipare* ut satisfaciat praecepto Ecclesiae.

Affirmativa sententia est communissima, imo practice universalis.⁵⁹ Ratio est quia tempus hujus obligationis non est ultima pars anni sed totus annus, quatenus praeceptum obligat indefinite pro toto anno el incipit urgere initio anni; unde si quis nequit illud implere in una parte anni, tenetur implere in praesenti. Nec aliter accidit in aliis praeceptis quibus praescribitur obligationis tempus; ita si quis praevidet se non posse audire Missam dominicalem inde ab hora nona, tenetur eam audire ante illam horam.

Pro *negativa* vix mentio fieri potest alicujus determinati defensoris. Salmanticenses aiunt: “Neminem legimus, qui negat in casu proposito obligari peccatorem ad anticipandum annuam confessionem: quamvis aliquos id negantes referat suppresso nomine Ludovic, a S. Joan. q. 5. de poenit. art. 6, dub. 7.” Suarez dicit quosdam defendere affirmativam cum hac limitatione quod agatur de impedimento voluntarie posito ab ipso poenitente, ita quod quis non teneatur confessionem anticipare si praeviderit se copiam confitendi non habiturum ob impedimentum a se independens, puta ob defectum sacerdotis.

Quidam, ut *Caspar Hurtado*, obligationem anticipandi confessionem extendunt etiam ad praeceptum subsequenteris anni, ita nempe ut qui praeviderit se anno sequenti non habiturum copiam confessarii teneatur in praecedenti anno confiteri ad implendam futuram obligationem. Hanc sententiam Dicastillo (Disp. 7, dub. 11) tribuit *Bonaventurac, Durando, Paludano, Cano* et aliis, quorum auctoritate commoti, *Salmanticenses* dicunt eam esse “valde probabilem”, quamvis ipsi subscribant negativae sententiae, quae manifesto videtur unice vera.

Nam cum praeceptum anni sequentis nondum obligare incipiat, qua ratione poterit quis ab eo ligari ita ut ejus impletionem anticipare cogatur? Si ea sententia vera esset, sequeretur eum qui praevideret se per decem annos non habiturum copiam confitendi, debere quindecim confessiones anticipare. Praeterea, anticipata confessio ad finem legis adimplendum nihil inserviret; non enim potest remittere futura peccata subsequenteris anni, et aliunde de peccatis anni currentis curat ipsum praeceptum istius anni.

⁵⁹Dictum est tamen supra, ubi de praecepto divino (p. 478), ex periculo oblivionis peccatorum et ratione integritatis confessionis nequaquam oriri obligationem anticipandi confessionem.

10. *DE CAUSIS EXCUSANTIBUS* a praecepto confessionis (tam divino quam ecclesiastico) aut permittentibus dilationem confessionis, agunt theologi morales. Ceterum, omnes reducuntur ad impotentiam aut physicam, aut moralem orientem ex gravi incommodo.

Duplex autem praecipue disputatur quaestio magis directe connexa cum ipsa indole confessionis, quae tamen respicit potius necessitatem integritatis quam ipsius confessionis.

PRIMA QUAESTIO est: an quis teneatur *CONFITERI PER INTERPRETEM*, si nesciat linguam confessarii (Suppi., q. 9, a. 3; Quodlib. 1, a. 10).

Loquendo de *praecepto ecclesiastico*, omnes theologi negant eam obligationem, ob secretam indolem confessionis et consequens jus poenitentis ut sua peccata secreto tegantur; et si opponatur secretum salvari ex eo quod ipse interpret teneatur ad sigillum, respondent ipsam notitiam interpretis limitare secretam rationem confessionis et afferre poenitenti grave incommodum non intrinsecum ipsi sacramento, quod quidem excusat ab observatione legis.

Quidam, ut *Suarez* (Disp. 36, sect. 6, n. 4) et *Lugo* (Disp. 15, sect. 5, n. 65), id directe deducunt ex verbis Cone. Later. ‘Omnia sua solus peccata . . . confiteatur proprio sacerdoti’, seu ex particula “solus”, quam, aiunt, Concilium ex industria apponit. Rectius *Vasquez* (Q. 91, a. 4, dub. 3) observat id non necessario ex verbis Concilii deduci; nam particula “solus” apposita est tantum ad indicandam secretam rationem confessionis; si ipsa referretur directe ad exclusionem interpretis, sequeretur fideles obligari ad non utendum interprete, quod nemo dicet. Ceterum, communem sententiam, certam reddunt sequentia documenta:

Decretum S. Officii, 28 febr. 1633: “In casu quo quis conatur quantum potest exhibere signa peccatorum in specie, nequeant autem omnino intelligi, absolvi posse per solam manifestationem peccatorum in genere”. *Codex J. C.*, can. 903: “Qui aliter confiteri non possunt, non prohibentur, si velint, per interpretem confiteri, praecavendo abusus et scandala, firmo praescripto can. 889, § 2.”

Loquendo vero de *praecepto divino*, tres proponuntur sententiae:

Sententia communis inter antiquiores, ut *Cajctanum*, *Victoriam*, *Dont*, *Soto*, *Petrum Soto*, *Ledesma* et *Mcdinam*, et communissima inter modernos, *negat* obligationem ob easdem rationes nuper tactas quoad praeceptum ecclesiasticum.

Quidam antiquiores, ut *Silvester*, *Cano*, *Suarez*, *Lugo* et *Viva*, *affirmant* eo quod praedicta ratio secreti non constituat tam grave incommodum ut valeat excusare ab urgentiori praecepto divino et a

sumendo tam necessario medio justificationis. *Lugo* suam affirmationem potius restringit ad articulum mortis, scribens: “Licet ea sententia [negans obligationem] . . . probabilissima sit, ejus tamen fundamentum, ut verum fatear, me non convincit. Supponit enim ex confessione per interpretem tale detrimentum resultare, quod a praecepto confessionis sufficienter excuset etiam in mortis articulo, quod quidem mihi difficile apparet. Unde alii merito videntur distinguere inter praeceptum Ecclesiae, et divinum: fatentur itaque illo priori non obligari nos ad talem confessionem, secus isto posteriori. . . Loquendo [enim] . . . de praecepto divino, licet hoc non obliget ad confitendum peccatum cum gravi detrimento extrinseco, ut tradunt communiter theologi: non tamen apparet, ejusmodi detrimentum sequi ex confessione facta per interpretem fidelem, et prudentem, cui non minus quam ipsi confessario fidere possit poenitens. Suppono enim, interpretem etiam obligatum manere secreto, atque adeo totum detrimentum esse, quod peccata, quae alias nota esse deberent uni, manifestentur duobus. Hoc autem non esse tanti ponderis, ut excuset ab obligatione divini praecepti, probari potest ex aliis casibus, in quibus non obstante ejusmodi detrimento, obligat confessionis praeceptum. . . [Admitto quidem in usu interpretis] esse . . . aliquod incommodum, et ratione illius *excusari* fortasse sacerdotem, vel laicum urgente necessitate communicantem semel, aut iterum non praemissa confessione, quando non potest nisi per interpretem confiteri: non tamen sufficeret illud solum incommodum ad omittendam confessionem *in mortis articulo*. Gravius enim incommodum aestimatur plerumque sex milliarum conficere, aut vocare sacerdotem per sex milliarum distantem, quam confiteri bis, seu apud duos idem peccatum: hoc enim posterius passim et absque difficultate faciunt plures, qui saepissime se accusant de aliquo peccato mortali olim a se commisso, ut dent materiam certam absolutionis: non est ergo adeo grave hoc onus dandi notitiam ejusdem peccati duobus, ut ratione illius excusetur homo a confessione facienda in mortis articulo.”⁰⁰

Quidam distinguunt, seu affirmant obligationem in casu quo, dum urget divinum praeceptum confessionis, homo non valeat sibi comparare justificationem per actum contritionis. Ita *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, n. 6) qui docent quod si poenitens (in periculo mortis aut in alio casu urgenti) potest elicere actum contritionis, non obligatur ad confitendum per interpretem, nam ex una parte hoc est grave incommodum et ex alia parte essentialis finis ipsius praecepti confessionis obtinetur per contritionem; si vero non potest elicere actum contri-

⁰⁰wDc Poenitentia, disp. 15, sect. 5, n. 65 sq. 70, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 839-841.

tionis aut dubitat de veritate suae contritionis, tenetur confiteri per interpretem (imo et publice, si aliter confiteri nequeat), cum hoc sit in eo casu unicum medium salutis, eamque obligationem provenire tum ex divino praecepto confitendi tum ac praecipue ex urgentiori praecepto juris naturalis quo quis ex charitate erga seipsum obligatur ad sumenda media salutis. Similiter sentit *Suarez* (Disp. 36, sect. 6, n. 4sq.); nam, praelata ut “valde probabili, et speculative veriori”, sententia simpliciter affirmante obligationem, addit communem sententiam negantem posse tuto sequi “quia est practice probabilis”, dummodo sic temperetur ut dicatur hominem teneri ad confessionem per interpretem (imo et publice) in periculo mortis (et in hoc tantum, non vero in alio casu urgenti, ut docent Salmanticenses) si non possit elicere actum contritionis, hancque obligationem provenire non ex vi praecepti confessionis (ut volunt Salmanticenses) sed tantum ex praecepto charitatis et poenitentiae in genere. Idem fere docet *Gonet* (Disp. 8, a. 2, n. 14).

Prima et communis sententia est unice vera. Xam imprimis, si quis non tenetur ad confitendum per interpretem ex praecepto ecclesiastico, neque tenetur ex praecepto divino, quia utrobique est eadem ratio et indoles confessionis; unde supradicta documenta Ecclesiae hanc sententiam non parum confirmant, praesertim cum non distinguant inter utrumque praeceptum sed considerent confessionem simpliciter, etsi dum agunt de praecepto ecclesiastico. Praeterea, ratio quare quis obligaretur ad assumendum interpretem esset vel quia sine ipso non potest instituere confessionem, et consequenter obtinere justificationem, et hoc est falsum, quia per nutus potest sufficienter confiteri, ostendendo saltem se esse peccatorem et petere absolutionem, vel quia sine ipso non potest integre confiteri, jamvero materialis integritas confessionis, quamvis sit de jure divino necessaria, est tamen quid secundarium relate ad necessitatem essentiae ipsius confessionis et ad finem acquirendi justificationem per confessionem, ac ideo non valet obligare cum tanto incommodo.

Inde ruit praecipuum fundamentum adversariorum non distinguendum inter necessitatem confessionis et necessitatem integritatis ejus. Et similiter ruunt distinctiones Salmanticensium et Suaresii; nam ex hoc quod quis non possit elicere actum contritionis, tantum sequitur necessitas utendi confessione, quae potest consistere etiam sine interprete, nisi probetur integritatem confessionis esse tam necessariam ut oporteat uti interprete cum gravi incommodo laesionis juris ad secretum. Ceterum, praedicta necessitas confitendi, ubi contritio deficiat, non provenit ex ipso praecepto divino confitendi, sed ex praecepto quomodolibet poenitendi aut media salutis assumendi, quia urgeret

etiam si confessio non esset per se necessaria ex divino praecepto sed libera institutio.

Quidam adversarii opponunt sequentia verba 5. *Thomae, Supp., q. 9, a. 3, ad 2*: “In eo qui usum linguae non habet, sufficit quod per scriptum, aut per nutum, aut per interpretem confiteatur, quia non exigitur ab homine plus quam possit; quamvis homo non possit vel debeat baptismum accipere nisi in aqua, quae est omnino ab exteriori, et nobis ab alio exhibetur. Sed actus confessionis est ab intra et a nobis; et ideo quando non possumus uno modo, debemus, secundum quod possumus, confiteri.” *Attamen*, S. Doctor tantummodo dicit quod qui usum linguae non habet debet confiteri sicut potest, aut per scriptum aut per interpretem aut per nutum; jamvero id non necessario significat quod oporteat confiteri per scriptum aut interpretem, et, si haec deficient, per nutum, sed potest significare quod oportet uno saltem ex his tribus modis confiteri; imo hunc de facto esse sensum illorum verborum, patet tum ex objectione cui S. Doctor respondere intendit tum ex objecto et contextu totius articuli, in quo docet quod per se oportet confiteri oraliter, sed in impossibilitate sic confitendi, sufficit et oportet confiteri alio modo, seu aut per scriptum, aut per interpretem, aut per nutum; unde S. Doctor non docet necessitatem confessionis per interpretem sed ejus liceitatem, et simul necessitatem alicujus medii qui possit subrogari confessioni vocali, scilicet aut scripti aut interpretis aut nutus.

ALTERA QUAESTIO est: an quis teneatur *CONFITERI PER SCRIPTURAM*, si aliter non possit, ut si ipse sit mutus vel confessor sit surdus (*Supp., q. 9, a. 3; Quodl. 1, a. 10*).

Quidam, ut *Paludanus, Biel, Cajetanus, Major, Petrus Soto, Silvester, Nugnus, Vasquez, Suarez* (*Disp. 36, sect. 6, n. 7*), *Becanus, Gonet, Lugo, S. Alphonsus* (*n. 479*), *Billuart, Collet*, et inter modernos *Merkelbach* (*n. 519 et 525*) et *Prilmmer* (*n. 365*), *affirmant*, eo quod qui tenetur ad finem tenetur etiam ad necessaria media et simul confessio per scripturam non affert grave incommodum proveniens ex periculo revelationis secreti, nam hoc, facile et ut in pluribus, praecaveri potest.⁰¹

Alii, ut *Richardus, Navarrus, Victoria, Dom. Soto, Medina, Ledesma, Tolctus*, et communius moderni, inter quos *Cappello* (*n. 136*), *Génicot* (*n. 292*), *Pesch* (*n. 408*), *Noldin* (*n. 272*), *negant* tum quia scriptura est medium extraordinarium et nemo tenetur ad utendum mediis extraordinariis, tum quia ipsa de se inducit periculum revela-

⁰¹ Varios modos illud praecavendi indicant *Cajetanus* (quem impugnatur *Lugo*, *Disp. 18, sect. 5, n. 87*), *Suarez* (*l.c.*) et *Salmanticenses* (*Disp. 8, dub. 2, n. 66*).

tionis, cum sit de se perpetua (“Scripta manent”), et nemo teneatur confiteri cum tanto incommodo.

Alii, ut *Dicastillo*, *Bonacina* et *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, n. 66; cf. dub. 7, n. 214), *melius fortasse distinguunt*, docentes talem obligationem adesse vel abesse posse juxta circumstantias, prout, omnibus perpensis, adest vel abest certum periculum manifestationis. In quo apparet discrimen cum supradicto casu de interprete; nam illic incommodum oritur ex ipsa certa manifestatione, hic vero incommodum oritur tantum ex periculo manifestationis quod potest esse magnum vel parvum, proximum vel remotum, certum vel incertum, ac ita inducere magnum vel parvum incommodum, ac consequenter fundare, vel secus, obligationem adhibendi scripturam.

Haec tamen conditionalis obligatio confitendi per scripturam provenit potius ex necessitate integrae confessionis, quam ex necessitate simpliciter confitendi, cum confessio absolute et sufficienter fieri possit per quoscumque nutus, nec ulli desit possibilitas adhibendi aliquos nutus quibus saltem se ostendat esse peccatorem. Ceterum, si hypothetice casus ponatur de eo qui nec per nutus sed unice per scripturam confiteri possit, respondetur illum teneri ad adhibendam scripturam si non adest morale periculum manifestationis, secus non tenetur.

NOTA 8. DISPUTATUR INTER THEOLOGOS AN ECCLESIA POTUISSET SUO JURE IMPONERE IPSAM CONFESSIONEM. SI DEUS DE FACTO EAM NON IMPOSUISSET.

Affirmant plures inter antiquiores, uti *Hadrianus*, *Joannes Medina*, *Viguerius*, *Suarez* (Disp. 35, sect. 1, n. 16), *Vasquez* (Q. 90, a. 1. dub. 4, n. 43), *Caspar Hurtado* et *Nugnus*, ea praecipue ducti ratione quod, juxta Cone. Trid. (sess. 21, cap. 2), Ecclesia potest, salva substantia sacramentorum, praecipere circa illorum usum quidquid congruit tum venerationi sacramentorum tum utilitati fidelium, sicut est ipsa peccatorum confessio.

Ad rem *Suarez*: “Supposita institutione hujus sacramenti, non video cur repugnet praecipui ab Ecclesia, etiamsi fingamus Christum non imposuisse necessitatem, sed tantum utilitatem praebuisse. . . Ratio . . . est, quia receptio hujus sacramenti non est materia excedens facultatem Ecclesiae, et alioqui ejus usus est valde conveniens Ecclesiae; ergo non est, cur Ecclesia non possit ponere tale praeceptum, quod de se est valde conforme rationi, et convenienti Ecclesiae gubernationi.

“Antecedens patet, quia, si excederet, *vel id esset*, quia confessio versatur circa actus internos, et hoc non, ut ostensum est; vel quia ordinatur ad internam justificationem, et remissionem peccatorum, et hoc etiam dici non potest, quia hic etiam est optimus finis, quem

Ecclesia potest intendere per actus sibi accommodatos, maxime cum per potestatem clavium possit ipsa aliquid operari circa actus mere internos, ut facit in usu hujus sacramenti, et per indulgentias, etc. *Vel esset*, ut quidam aiunt, quia per confessionem aliquo modo homo se infamat; et hoc etiam nullius momenti est, quia talis infamia fere nulla est, vel propter sigillum, vel quia, si prudens sit confessor, per ipsammet confessionem legitimam quodammodo tollitur. Ac denique quia, licet hoc existimetur aliquale detrimentum, comparatione fructus quasi nihil est. *Vel denique esset* propter difficultatem; et hoc quidem licet ostendat, tale praeceptum esse arduum et difficile, non tamen impossibile, quia saepe Ecclesia praecipit res magis difficiles, si necessariae sint, vel valde utiles; in hoc autem praecepto semper esset magna utilitas, qua posset difficultas compensari. Tandem, si hae rationes, vel similes validae essent, fere haberent locum in praecepto annuae confessionis, ratione cujus saepius obligatur homo ad confessionem, quam solo jure divino obligatur. Itaque non ideo praeceptum hoc latum est a Christo, quia Ecclesia illud ferre non potuisset per generalem potestatem ab ipso datam; sed quia convenientius fuit, ut ipse per se daret, propter alias rationes superius adductas.”²

Negant vero communius tam antiquiores quam moderni, inter alios *Scotus* (In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 1), *Durandus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 8), *Paludatus*, *Soto*, *Cano* (Praei, de Poenit., pars 5), *Turrecremala*, *Navarrus*, *Lugo* (Disp. 15, sect. 6, n. 90 sq.), *Coninck*, *Delgadillo*, *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, § 1, n. 21-23; § 2, n. 28-33), *Pesch*, *Hugon*.

Ratio praecipua, quae hanc sententiam notabiliter veriore facit, non est ea quae a quibusdam, ut *Scoto*, affertur et contra quam inaniter pugnant quidam adversarii, ut *Suarez*, quod nempe Ecclesia non possit praecipere actus internos, qualis esset sacramentalis confessio (nam Ecclesia potest praecipere actum externum cum quo internus sit essentialiter coniunctus, qualis est confessio sacramentalis, ac ita attingere indirecte ipsum actum internum), sed est ipsa suprema difficultas actus confitendi ob quam haec materia non est attingibilis ab humana potestate, nisi prius praecipiat a Deo.

Nam confessio sacramentalis, ex una parte est res humanae naturae repugnans ac difficillima, et ex alia parte, in hypothesis quod non sit a Deo imposita, esset res non necessaria ad finem ecclesiasticae societatis, seu ad sanctificationem et salutem, nam si a Deo non imponeretur, non esset nec de necessitate medii, nec de necessitate divini praecepti. Jamvero, cum lex humana sit in bonum societatis, ipsa

De Poenitentia, disp. 35, sect. 1, n. 18, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 738 sq.

nequit obligare ad rem quae sit simul difficillima et ad bonum societatis non necessaria, quia secus, considerata communi fragilitate humanae naturae, ipsa rei difficultas inoboedientiam pareret subditorum, ita ut lex ipsa prudenter abrogari deberet ne verteretur in malum societatis.

Ad rem S. *Thomas*: “Lex . . . humana ponitur multitudini hominum, in qua major pars est hominum non perfectorum virtute. Et ideo lege humana non prohibentur omnia vitia, a quibus virtuosus abstinent, sed solum graviora, a quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere, et praecipue quae sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset; sicut prohibentur lege humana homicidia, furta, et hujusmodi” (1-2, q. 96, a. 2). “Lex . . . ordinatur ad bonum commune; et ideo nulla virtus est de cujus actibus lex praecipere non possit. Non tamen de omnibus actibus omnium virtutum lex humana praecipit, sed solum de illis qui ordinabiles sunt ad bonum commune” (*ibid.*, a. 3).

Ergo Ecclesia nequit primo et per se, seu jure exclusivo et non praesupposito divino praecepto, praecipere confessionem, quemadmodum superiores religiosi nequeunt suis subditis praecipere actus heroicis et secundum se utilissimos, eo quod sint difficillimi et ad finem societatis religiosae non necessarii.

Confirmatur ex eo quod Cone. Trid., sess. 14, cap. 5 supra cit. (p. 475), assertum Novatorum “Confessionem non esse a divino mandato sed inventum humanum” reicit ut “calumniam”; ergo implicite sentit Ecclesiam non posse primo condere legem confessionis, secus assertio Novatorum non esset calumnia, sed tantum falsitas, cum calumnia sit falsa assertio mali patrati, nec Ecclesia ullum malum patrasset in condenda lege confessionis, si eam independentem a divino praecepto condere posset.

Dices. Ecclesia praecipit vel praecipere potest plura circa confessionem, quae a Christo non sunt praecepta; ita praecipit de facto annuam confessionem et potest praecipere confessionem peccatorum venialium et peccatorum jam per sacramentum remissorum. Ergo potest generice praecipere ipsam confessionem, etiam si non esset jam praecepta ab ipso Christo.

Resp. Negatur consequens et consequentia. Nam in prima et simplici impositione confessionis, a Christo nondum praeceptae, haberetur necessario praedicta magna difficultas objecti una cum absentia necessitatis ad finem salutis, quae non necessario habetur in mera determinatione praecepti confessionis jam a Christo impositi. Ceterum, nec potest Ecclesia quascumque determinationes talis praecepti imponere; nequit nempe imponere res quae sint simul difficillimae et non necessariae ad finem ecclesiasticae societatis, ut probabiliter esset v.g. con-

fessio intra diem a commisso peccato gravi, vel confessio ante susceptionem communionis etiam ubi non adsit peccatum mortale vel etiam ubi deficiat copia confessarii, vel impedimentum dirimens Matrimonium inter consanguineos in quolibet gradu etiam remotissimo, vel confessio peccatorum venialium, saltem omnium, aut peccatorum jam per sacramentum remissorum. Ceterum, de his duobus ultimis, circa quae alii aliter sentiunt, jam est agendum in sequentibus Notis.

NOTA 9. QUAERITUR AN ECCLESIA POSSIT PRAECIPERE CONFESSIONEM PECCATORUM VENIALIUM.

Triplex datur sententia:

Negant simpliciter *Paludanus, Silvester* et *Soto* (In 4 Sent., dist. 18, p. 1, a. 3), quorum rationes sic resumí possunt: Peccata venialia non sunt materia necessaria sacramenti, ac propterea ab ipso Deo necessitati confessionis non subiciuntur; unde Ecclesia, hanc praecipiendo, *primo*, ageret aliquid inutile, quia ea peccata possunt multis aliis modis remitti tam sacramentaliter quam extrasacramentaliter; *secundo*, contrairét essentiali indoli hujus sacramenti, faciendo materiam necessariam id quod est materia libera; *tertio*, praetergrederetur limites ipsius praecepti divini. Confirmatur a signo, quia nempe Ecclesia de facto nunquam cogitavit de tali confessione imponenda tum in suo universali ac urgenti praecepto annuae confessionis tum etiam in particularibus statutis.

Affirmant vero *Alex. Halensis, Bonaventura, Richardus, Vasquez, Lugo* (Disp. 15, sect. 6, §4, n. 129 sq., ubi haec sententia explicitius defenditur), *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, § 2, n. 30), *Billuart* (Diss. 5, a. 2), *Noldin* (n. 275), *D'Annibale, Lehmkuhl*.

Ratio est quia ex una parte peccata venialia sunt materia sufficiens ad essentiam et validitatem sacramenti, et ex alia parte Ecclesia habet potestatem, salva substantia sacramentorum, disponendi de illis ac jubendi quidquid confert tum ad venerationem illorum tum ad finem proprium ecclesiasticae societatis qui est spirituale bonum animarum, quod quidem verificatur in obligatione confitendi venialia, tum determinate haec vel illa (sic enim procuratur specialis conatus ad extirpandum vel minuendum particularem aliquem defectum vel vitium), tum indeterminate et vage (ipsum enim exercitium confitendi et conscientiam propriam examinandi est frenum contra labilitatem et incitamentum contra tepiditatem).

Aliunde autem nihil obstat quominus talis potestas asseratur.

Imprimis enim, non obstat incommodum quod obveniret fidelibus ex hac obligatione, et ratione cujus plures theologi denegant Ecclesiae

potestatem imponendi obligationem confessionis in genere nisi prius esset a Deo imposita, nam illud incommodum, quod ceteroquin abunde compensatur praedicta utilitate, est potius leve (praecipue si praecipiat confessio aliquorum venialium absque specierum determinatione) sive consideretur ex parte examinis conscientiae, quod in venialibus non debet esse tam strictum, sive consideretur ratio erubescitiae, cum non sit qui in venialia non labatur. Verum quidem ac gravissimum incommodum proveniret ex praecepto *confitendi omnia venialia*, sed prorsus conceditur Ecclesiam tale praeceptum imponere non posse, saltem licite, quia esset imprudens et injustum.

Nec obstat indoles sacramenti, nam ex praecepto Ecclesiae nequaquam fieret necessarium id quod est materia libera, vel, si placet, peccata venialia fierent utique materia necessaria necessitate praecepti, seu extrinseca, non tamen necessitate sacramenti, seu intrinseca, adhuc enim sacramentum se haberet ad venialia tanquam ad objectum quod potest etiam aliter remitti, etsi ab extrinseco ligetur sacramento seu jubeatur subici sacramento.

Nec obstant limites praecepti divini, nam Ecclesia potest addere ad divinum praeceptum, vel potius determinare ea quae sunt divini praecepti, tum in his quae non respiciunt sacramenta, ut patet de praeceptis jejunii, abstinentiae et orationis, tum in materia sacramentorum, salva tamen istorum substantia, ut patet de obligatione consecrandi in azymo et vino aqua mixto, et signanter de ipsa obligatione confitendi mortalia semel in anno; quinimmo omnes theologi admittunt Ecclesiam posse praecipere ipsam susceptionem sacramenti Confirmationis si, juxta plurium sententiam, non sit de praecepto divino.

Confirmatur ex auctoritate S. *Thomae* (Supp., q. 6, a. 3, ad 3; q. S, a. 5, ad 4; In 4 Sent., dist. 16, q. 2, a. 2, q. 3, ad 3, cit. in p. 507) aliorumque antiquorum theologorum qui docebant, saltem ut probabile, hominem teneri ex praecepto Ecclesiae confessionis annuae ad confitenda venialia si non habeat mortalia; quo supponitur Ecclesiam posse praecipere confessionem venialium.

Salva probabilitate utriusque opinionis, *verior videtur sententia media*, quam defendit et explicat *Suarez* (Disp. 22, sect. S, n. 2-6), sequitur *Coninck* (Disp. 5, n. 53) et inter modernos *Cappello* (n. 144), nec forte abicerent quidam doctores duarum praecedentium opinionum, si de ea cogitarent, quaeque *distinguit* inter impositionem directam, quam negat, et impositionem indirectam, quam affirmat.

Primo scilicet, contra secundam sententiam dicimus Ecclesiam non posse directe imponere ut quis confiteatur peccata venialia (tam determinate quam vage), cum ita necessariam redderet materiam quae

necessaria non est, et indebite praetergrederetur limites divini praecepti necnon spiritualia jura individuorum inde derivata.

Ea autem elegans distinctio et separatio, ab adversariis invocata, inter necessitatem praecepti et necessitatem sacramenti relate ad eandem materiam, non videtur quomodo hic convenienter applicari potest. Verum quidem est duplicem esse necessitatem, aliam intrinsecam, respicientem materiam, qua sacramentum ita sibi alligat materiam alicujus peccati (scilicet mortalis) ut hoc non possit remitti nisi per ipsum, et aliam extrinsecam, respicientem subjectum, qua subjectum ita ligatur sacramento ut debeat ipsi subicere peccata; potuisset praeterea ipse Deus, qui est dominus sacramentorum, utramque necessitatem ab invicem separare, ita ut homo non obligetur ad confitendum (quamvis si eligat confiteri debeat materiam necessariam, seu peccata mortalia, necessario subicere, juxta naturam sacramenti) vel etiam ita ut homo obligetur ad subiciendum sacramento omnem materiam ab eo remissibilem, etsi non sit necessaria ex vi sacramenti, uti peccata venialia; sed, postquam aliter jus divinum disposuit, juxta ipsam indolem sacramenti, nulla humana potestas id imponere potest, ut nempe venialia necessario accusentur, sicut nec quod mortalia libere sacramento subiciantur.

Ex hoc enim quod ex ipsa natura sacramenti et ex divino praecepto homo non obligatur ad confitenda venialia, sequitur quod habeat jus. divinitus datum, ea confessioni non subiciendi et quod talis confessio sit tantum materia consilii. Jamvero Ecclesia nequit auferre jus divinitus datum nec potest directe praecipere quae sunt materia consilii, sicut nequit v.g. imponere alicui obligationem contrahendi matrimonium aut simpliciter amplectendi statum coelibatus.

Inepte autem ab adversariis invocatur paritas cum aliis praeceptis, quibus Ecclesia addit ad ea quae sunt divinitus praescripta; nam aliud est addere et aliud contraire; ita cum Ecclesia praescribit consecrationem in azymo, addit pani determinationem quae ejus naturae non opponitur. Similiter, etiam cum praescribit annuam confessionem mortalium, non addit necessitatem confitendi sed urget divinam necessitatem eamque determinat quoad tempus,³ nec etiam proprie imponit necessitatem temporis, quasi auferendo ab homine jus serius confitendi, nam hoc jus non est aliquid positivum, habens pro objecto tempus aliquod determinatum, sed importat tantum absentiam obligationis confitendi quam primum, cui praeterea coniungitur obligatio aliquando confitendi, urgens indeterminate per totum temporis spatium, quod propterea ab Ecclesia determinari potest.

³Signanter ait S. *Thomas*: "Cadit . . . sub praecepto [Ecclesiae] magis taxatio temporis quam ipse confessionis actus" (*In 4 Sent., dist. 16, q. 2, a. 2, q. 3, ad 3*).

S. *Thomas* aliique antiquiores inaniter invocantur; nam ex eorum doctrina nihil aliud erui potest nisi indirecta obligatio confitendi venialia, quae potest quandoque contingere ratione praecepti Ecclesiae, obligantis non ad venialia confitenda, sed ad confitendum, ut mox explicabitur. Id patet ex eo quod ipsi disputabant non de mera possibilitate sed de ipso determinato praecepto annuae confessionis, in quo certum est non agi de solis venialibus, sed de solis mortalibus, ut quidam dicebant (et verum est), vel de peccatis in communi, ut alii asserebant. Ceterum, S. *Thomas* signanter asserit (cum probabili opinione istorum): “Ex vi sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesiae, *quando non habet alia quae confiteatur*” (*Supp.*, q. 6, a. 3, ad 3).

Secundo autem, contra primam sententiam asserimus Ecclesiam posse indirecte praecipere venialium confessionem, seu potius, occasione praecepti Ecclesiae, contingere posse ut venialia sint necessario accusanda.

Nam Ecclesia potest absolute et indeterminate (i.e. non attendendo ad peccatorum qualitatem) praecipere quibusdam vel omnibus fidelibus susceptionem sacramenti Poenitentiae pro determinata aliqua circumstantia vel tempore (sicut de facto praecipit confessionem annuam de mortalibus, jejunium, abstinentiam, communionem, et posset praecipere Confirmationem); confessio enim, absolute et indeterminate sumpta, est opus laudabile, religiosum, utillimum ad animarum sanctificationem et in aliqua extraordinaria circumstantia potest judicari conveniens medium ad placandam divinam justitiam et propitiandam divinam largitatem. Jam vero confessio nequit fieri sine accusatione aliquorum saltem peccatorum; si ergo aliquis, obligatus ad confitendum, non haberet nisi peccata venialia, haec essent necessario accusanda, ut possit poni praeceptus actus confessionis; quae quidem necessitas proveniret non directe ex propria vi sacramenti aut ipsius praecepti Ecclesiae, sed indirecte et ex vi concomitantis, eo quod de facto in tali casu non possit poni res praecepta, i.e. actus confessionis, nisi accusentur venialia, cum desint alia peccata quae accusari possint.

Nec iste est unicus casus hujusmodi necessitatis. Ita, quamvis Ecclesia non possit directe praecipere actus internos, tamen indirecte potest eos attingere praecipiendo actum externum qui non possit absque interno contingere, quod quidem verificatur in ipso praecepto confitendi, quo directe attingitur externa confessio et indirecte intentio se subiciendi clavibus Ecclesiae et internus actus doloris. Similiter, quamvis Ecclesia non possit directe cuilibet praecipere caelibatum, tamen potest a suscipientibus aliquem particularem statum, puta sacrae hierarchiae, exigere talem gradum perfectionis et

sanctitatis qui sine coelibatu consistere nequeat, ac ita attingere ipsum coelibatum modo quodam indirecto, seu potius praesupposita aliqua conditione ab ipso subjecto libere electa.

Ceterum, casus iste indirectae et strictae obligationis confitendi venialia, satis raro verificaretur, seu in illis tantum sanctis viris qui nunquam mortale commiserint, nam ceteri possent iterum confiteri praeterita peccata gravia jam confessa, cum obligatio suscipiendi sacramentum non inducat nisi necessitatem confitendi peccata mortalia nondum confessa aut, in absentia istorum, quodlibet aliud peccatum.

An autem Ecclesia de jacto imponat hanc indirectam obligationem confitendi venialia, seu, an imponat confessionem necessario faciendam in quibusdam determinatis circumstantiis, etiam illis qui non haberent peccata mortalia, pendet a vario modo quo a doctoribus interpretantur sequentes dispositiones ecclesiasticae.

Unica lex generalis praescribens confessionem est *lex lateranends*, et haec, ut dictum est in Nota 5, juxta communissimam sententiam theologorum, non respicit nisi mortalia, quamvis contrarium olim pauci asseruerint.

Celebris est constitutio *Clementina* “Ne in agro Dominico” (in Cone. Viennensi, sub Clemente V, t 1314), quae, agens de Statu Monachorum, hoc inter alia disponit quoad Benedictinos nigros: “Sane singulis mensibus tam in monasteriis quam extra sublata occasione quacumque ad confessionem saltem semel accedant omnes et singuli monachi, et in prima dominica mensis cuiuslibet in monasterio semper communicent”.⁹⁴

De vi hujus dispositionis disputatur. Quidam, ut *Paludanus*, *Soto*, *Delgadillo* et ipsa Glossa, docent eam obligare tantum ad confitendum mortalia, sicut ipsa generalis lex Ecclesiae, cujus est quaedam determinatio quoad brevius spatium temporis. Alii, ut *Cajetanus* (De Confessione, Quaesitum primum), *Cano*, *Vasquez*, *Suarez*, *Salmanticenses*, dicunt agi simpliciter de obligatione confitendi sive habeantur mortalia sive non, adeoque respicere per accidens et indirecte ipsa venialia; nam prorsus improbabile est Papam praesumpsisse monachos labi in mortalia singulis mensibus. Praeterea, quidam, ut *Navarrus*, dicunt eam obligare tantum ex honestate, *Cajetanus* vero et *Cano* sub peccato levi eo quod objectum ipsum non sit necessario peccatum grave, *Soto* autem et *Vasquez* sub peccato mortali, quibus favent *Suarez* et *Salmanticenses*, qui dicunt id pendere non, ut vult *Cajetanus*, a ratione peccati, nam ipsa confessio, etsi de peccato levi, est materia gravis

⁹⁴ M Corpus Juris Canonici, Clementinarum lib. 3, tit. 10, cap. 1, ed. Boehmer-Richter, pars 2, Lipsiae, 1839, coi. 1085.

quae possit sub gravi imponi, sed a modo quo in illo ordine religioso ceterae leges et disciplinae intelliguntur obligare. Ceterum, certum non est dispositionem illam Clementinae continere strictum praeceptum; probabiliter profert merum consilium, ut suadetur tum ex verbis “Ad confessionem accedant”, tum quia Cone. Trid., mox cit., ferens simile consilium, alludit ad Clementinam, ut patet ex notis in margine ad Decretum.

Variae regulae Religiosorum, tam antiquae quam modernae, imponunt confessionem menstruam, vel quindenam, vel hebdomadariam. Vis horum praeceptorum dimetienda est ex consuetudine et ex indole societatis religiosae. Apud religiosos votorum simplicium regulae non obligant per se sub peccato.

Cone. Trid., sess. 23, cap. 18 ubi *de Seminariis*, ait: “Curet episcopus, ut singulis diebus missae sacrificio [alumni] intersint, ac saltem singulis mensibus confiteantur peccata”. Sess. 25 (*De regularibus et monialibus*), cap. 10: “Attendat diligenter episcopi et ceteri superiores monasteriorum sanctimonialium, ut in constitutionibus earum admoneantur sanctimoniales, ut saltem singulis mensibus confessionem peccatorum faciant, et sacrosanctam eucharistiam suscipiant”. Attamen, prima dispositio refertur immediate ad episcopum, non vero ad ipsos alumnos confitentes; altera vero non importat strictum praeceptum, ut patet ex verbo “Admoneantur” quod non sonat praeceptive.

Codex J. C., can. 125,1: “Curent locorum Ordinarii: Ut clerici omnes poenitentiae sacramento frequenter conscientiae maculas eluant”. Can. 595, § 1,3: “Curent Superiores ut omnes religiosi . . . ad poenitentiae sacramentum semel saltem in hebdomada accedant.” Can. 1367, 2: “Curent Episcopi ut alumni Seminarii . . . semel saltem in hebdomada ad sacramentum poenitentiae accedant”. Attamen, hae dispositiones referuntur immediate ad Episcopos et Superiores (“Curent”); de particularibus vero statutis, tam dioecesanis quam religiosis, iudicandum est juxta modum quo feruntur et indolem societatis religiosae.

NOTA 10. AN ECCLESIA POSSIT PRAECIPERE CONFESSIONEM PECCATORUM JAM CONFESSORUM.

Haec quaestio est affinis praecedenti eisdemque principiis resolvitur.

Affirmant simpliciter *Major, Silvester* et pauci alii, ob easdem fere rationes sententiae affirmativae Notae praecedentis. Imo, juxta hos doctores, de facto ex lege lateranensi obligabantur ad repetendam confessionem proprio sacerdoti illi fideles qui ex privilegio, puta ab episcopo concesso, confessi essent apud alios sacerdotes.

Negant simpliciter *Durandus* (In 4 Sent., dist. 17, q. 15), *Paludanus*,

Dionysius Cisterciensis, Navarrus et pauci alii, eo quod peccata jam remissa per confessionem sunt materia libera sacramenti, nec proinde potest Ecclesia eam reddere materiam necessariam. Confirmatur haec sententia auctoritate 5. *Thomae* scribentis in *Quodlib. 1, a. 12, ad 1*: “Nec potest aliquis alicujus hominis auctoritate compelli ad confitendum peccatum quod alteri confessus est qui absolvere potuit: quia, sicut jam dictum est, confessio peccatorum quoddam sacramentale est, divino imperio subjacens, non humano.”

Distinguunt vero alii frequentiores, ut *Suarez* (Disp. 22, sect. 7, n. 9sq.), *Vasquez* (Q. 93, a. 1, dub. 6), *Lugo* (Disp. 15, sect. 6, n. 93 sq.), *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 2, n. 32), docentes Ecclesiam non posse hanc obligationem imponere omnibus lege universali, quia esset nimis dura obligatio (ita omnes) et praesertim quia ita materia non necessaria evaderet necessaria (ita melius *Suarez*), id vero posse per particulare praeceptum impositum quibusdam coetibus particularibus qui perfectiorem vitam sectantur, uti religiosi, quia his talis obligatio non censetur dura (ita omnes) et praesertim quia ita materia libera non fit simpliciter necessaria, quasi ab ipso praecepto Ecclesiae absolute imposita, sed fit necessaria tantummodo conditionate et dependenter ab ipso consensu poenitentis, qui libere eligit statum perfectionis in quo possit tale praeceptum imponi, quemadmodum tenetur ad confessionem praeteritorum ille qui voto sese obligat ad generalem confessionem instituendam (ita melius *Suarez*).

Sedulo autem notandum est haec necessario intelligi de obligatione *directe attingente ipsa peccata confessa*, quia quoad haec peccata non est possibilis casus obligationis indirectae, sicut datur quoad peccata venialia; nam, ut bene observat *Suarez* (Disp. 22, sect. 8, n. 6), si Ecclesia praecipit indeterminate faciendam esse confessionem (ex quo quidem sequitur obligatio confitendi aliquod quodeumque peccatum), nunquam aliquis erit in necessitate confitendi peccata jam confessa, quia semper praesto erunt nova peccata venialia quae confiteri possint, cum omnes quotidie in venialia labantur, dum e converso, ut dictum est in Nota praecedenti, aliquis potest constitui in necessitate confitendi venialia, si nempe nunquam commiserit mortalia.

Salva probabilitate hujus tertiae opinionis, praecipue juxta aptiorem explicationem *Suaresii*, nobis *verior videtur secunda et negativa sententia*. Idque congruenter cum dictis in Nota praecedenti. Nam peccata jam confessa, sunt materia libera confessionis, sicut venialia, imo sunt materia jam judicata et causa terminata, secus ac venialia nondum confessa. Jamvero, si Ecclesia posset praecipere eorum confessionem, redderet ea materiam necessariam, quia nonnisi directe

eorum confessio praecipi potest, secus ac confessio venialium, ut nuper dictum est.

Nec explicatio Suaresii, quantumvis ingeniosa, valet hanc conclusionem evadere; nam quod quis libere ingrediatur aliquem statum, puta religiosum, nullatenus minuit necessitatem materiae quae per leges illius status imponitur nec proprie facit eam pendulam a suo consensu, secus auferretur a talibus legibus ratio verae legis et a tali materia propria ratio necessitatis. Item, invocata paritas inter praeceptum Ecclesiae et votum obligans ad confessionem eorundem peccatorum, non tenet; nam ex una parte votum inducit necessitatem libere susceptam, praeceptum vero Ecclesiae imponit necessitatem exterioriorem et cogentem, ex alia vero parte, quamvis utrumque inducat necessitatem in materiam sacramento subiciendam, praeceptum importat necessitatem impositam ab homine, et haec nequit cadere super peccata jam confessa, secus violarentur jura et indoles sacramenti, prout est a Deo volitum et constitutum, votum vero inducit occasionaliter necessitatem impositam ab ipso Deo,⁹⁵ qui, cum sit dominus sacramentorum, potest obligare ad confitendum peccata jam confessa.

Haec sententia non parum confirmatur ex supra citatis verbis *S. Thomae* (Quodlib. 1, a. 12, ad 1), et ex decreto *Benedicti XI* mox referendo.

Obiciuntur a quibusdam sequentia documenta:

Martinus V (t 1431) in Extravagant! “Ad meliores fructus” statuit ut fideles qui, ratione privilegii Religiosis concessi, confiteantur apud ipsos, debeant nihilominus semel in anno parochis propriis confiteri (apud Vasquez, Q. 93, a. 1, dub. 7, n. 17).

Sixtus IV (t 1484) in Extravagant! “Vices” jubet: “Mendicantes desistant praedicare, quod parochiani non sint obligati, saltem in Paschate proprio confiteri sacerdoti. Per hoc tamen ipsi fratres Mendicantes non censeantur exclusi, quo minus secundum iuris communis et privilegiorum eisdem concessorum dispositionem confessiones audire, et poenitentias iniungere valeant.”⁹⁰

Statutum aliquod *apud Cistercienses*, jubet ut monachi, jam confessi intra annum apud proprium ordinarium confessarium, in fine anni confiteantur suo praelato, seu abbati, omnia peccata commissa ab ultima confessione apud hunc facta. Sic refert *Dionysius Cisterciensis* (In 4 Sent., dist. 23, q. 2, a. 2), sodalis illius ordinis, qui tamen inepte illud statutum reprobatur ut imprudens et invalidum.

⁹⁵“Nam, quamvis vovere sit liber actus voluntatis voventis, eo tamen posito, homo tenetur ad illud servandum ex jure divino naturali et ex virtute fidelitatis.

⁹⁰“Corpus Juris Canonici, Extravagantes Decretales (Communes), lib. 1, tit. 9, De Treuga et Pace, cap. 2, ed. Boehmer-Richter, pars 2, Lipsiac, 1839, coi. 1163.

Respondetur. Quoad duo priora documenta nulla est difficultas; nam tantum jubent confiteri parochi semel in anno nec dicunt confitenda esse peccata jam confessa apud alios. Ceterum, mentem S. Sedis jam auctoritative declaraverat *Benedictus XI* († 1304) in Extravagant! “Inter cunctas”, praescribens praelatis ut ratas haberent confessiones factas apud Mendicantes, nec juberent fideles apud se iterum peccata confiteri: “Excommunicationes vero vel alias sententias, per praelatos latas contra hoc vel in ejus fraudem, denunciamus irritas et inanes, nec confessi ipsis fratribus peccata illa, de quibus confessi sunt eis et absoluti poenitentes, de illis sacerdotibus propriis teneantur, iterum confiteri, non obstante constitutione generalis concilii [Later. IV], quae sano intellectu, {ne sequatur absurdum, quod per poenitentiam dimissa peccata quis confiteri debeat, et quod liberatus debitor adhuc ad solvendum remaneat obligatus,) intelligenda est, (ut ex ea patet,) de illis, qui peccata sua confiteri aliis neglexerunt.”⁰⁷

Quoad *Cisterciensium statutum*, quod veriore affert difficultatem, non una est responsio doctorum.

Praedictus *Dionysius Cisterciensis* illud reprobatur ut imprudens et sine valore. Attamen, haec responsio dura est, attenta tum sanctitate virorum qui illud condiderunt, tum approbatione Sixti IV et Pii II quam testatur *Henriquez* (De Poenitentia, l. 4, c. 17). Hic auctor interpretatur illud decretum de obligatione confitendi abbati non omnia peccata sed ea quae occurrerunt post ultimam confessionem apud alios sacerdotes factam. Attamen haec responsio vim infert verbis decreti, quorum sensum supra retulimus.

Lugo (Disp. 15, sect. 6, n. 98) concedit vim decreti, consequenter ad suam sententiam quod religiosi, ratione status perfectionis, possint juberi accusatio peccatorum jam confessorum. *Salmanticenses* vero hanc eandem responsionem emolliunt, dicentes quod, quidquid sit de modo quo statutum illud introductum fuerit, “tamen ubi positum fuit, et a denuo profitentibus secundum Ordinis statuta, et constitutiones cognitum, gravem obligationem induxit *jundatam saltem in profititium voto . . . liquet* [enim] in religionibus profitentibus magnam perfectionem posse reperiri obligationem gravem {undecumque oriatur) confitendi peccata jam confessa”.⁰⁸ Attamen sententiam Lugonis supra refutavimus nec videtur quomodo consonet verbis Benedicti XI, tam absoluto modo prolatis. Mitigatio quidem a Salmanticensibus allata non caret ingeniositate, nam nullus negabit ex voto posse oriri hujusmodi obligationem, at non videtur quomodo aliqua obligatio, quomodolibet, etiam invalide, introducta, possit transire in votum, si enim

⁰⁷ Corpus Juris Canonici, Extravagantes Decretales (Communes), lib. 5, tit. 7, cap. 1, ed. Boehmer-Richter, pars 2, Lipsiae, 1839, col. 1212. I Γ

⁰⁸ Disp. 8, dub. 2, § 2, n. 32, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 210 sq.

invalida fuit, non censetur acceptari ab illo qui tantum vovet secundum validas et legitimas constitutiones.

Unde, juxta sententiam supra defensam de impossibilitate obligandi ad confessionem peccatorum jam confessorum, dicendum est decretum illud, quidquid sit de modo quo introductum et a religiosis interpretatum fuerit, non habuisse vim veri praecepti, sed solius consilii, sub forma cujusdam prementis regulae consignati. Ex hoc congrue intelligitur quare illud tam vehementer improbet praedictus Dionysius, ejusdem ordinis professor, quare, ut testatur Vasquez. nonnisi reclamantibus multis viris approbatum fuerit a Sixto IV et quare posterius, ut testatur Llamas cisterciensis (Method., 1 p., c. 6, § 20), ita explicatum fuerit ut monachi non tenerentur nisi ad accusanda suo abbati peccata commissa post ultimam confessionem apud alios factam.

NOTA 11. QUAERITUR AN ECCLESIA POSSIT DISPENSARE ALIQUEM AB OBLIGATIONE CONFITENDI, SECUNDUM QUOD EST DE JURE DIVINO (Suppi., q. 6, a. 6).

Negative respondent omnes theologi cum S. *Thoma* scribente:

“Ministri Ecclesiae instituuntur in Ecclesia divinitus fundata. Et ideo institutio Ecclesiae praesupponitur ad operationem ministrorum, sicut opus creationis praesupponitur ad opus naturae. Et quia Ecclesia fundatur in fide et in sacramentis, ideo ad ministros Ecclesiae, novos articulos fidei edere, aut editos remove, aut nova sacramenta instituere, aut instituta remove non pertinet; sed hoc est potestatis excellentiae, quae soli debetur Christo, qui est Ecclesiae fundamentum. Et ideo sicut papa non potest dispensare ut aliquis sine baptismo salvetur, ita nec quod salvetur sine confessione, secundum quod obligat ex ipsa vi sacramenti sed potest dispensare in confessione, secundum quod obligat ex praecepto Ecclesiae, ut possit aliquis diutius confessionem differre quam ab Ecclesia institutum sit.”

Nec rejert quod praeceptum confessionis sit de jure divino non naturali sed positivo, nam “praecepta divini juris non minus obligant quam praecepta juris naturalis; unde sicut non potest dispensari in jure naturali, ita nec in jure positivo divino” (*ad 7*).

Item non rejert quod Ecclesia possit dispensare in quibusdam divinis obligationibus, ut in voto, in matrimonio rato, in ministro Confirmationis, et similibus; nam in his non agitur de proprie dicta et directa dispensatione nec aliunde obligatio confitendi est ejusdem indolis ac obligationes quae connectuntur cum voto, matrimonio et similibus. Ceterum, etiam si dispensatio confitendi non esset aliena a potestate Ecclesiae, non posset de facto unquam applicari, quia ad hoc requireretur rationabilis causa quae nunquam adesse posset: unica

enim excogitabilis ratio esset physica vel moralis impossibilitas, quae ex seipsa hominem excusat ab observatione legis, quin indigeat dispensatione.

Ex his sequitur, contra docentes Ecclesiam olim quibusdam peccatoribus simpliciter poenitentiam denegasse, Ecclesiam id facere non potuisse nisi vel errando in fide vel peccando seu directe agendo contra legem divinam, praecipientem omnibus recursum ad claves Ecclesiae; constituisset enim aliquos peccatores in impossibilitate pariendi divino praecepto.

NOTA 12. QUAERITUR AN ECCLESIA, SEU S. PONTIFEX, POSSIT ABROGARE PRAECEPTUM ECCLESIASTICUM ANNUAE CONFESSIONIS VEL IN EO DISPENSARE.

Communis sententia doctorum est Ecclesiam posse utrumque facere tum *valide*, et quidem simpliciter loquendo seu etiam si desit rationalis causa, cum ea lex sit ex ejus voluntate inducta (maxime si dicatur eam esse simpliciter humanam, ut probavimus in Nota 3), tum etiam *licite*, abstracte tamen loquendo et ubi sit rationalis, seu gravis et urgens causa, nam potestas in hac materia data est Ecclesiae in aedificationem et bonum, non vero in destructionem et nocumentum.

Ad liceitatem quod attinet notandum est imprimis abrogationem dupliciter contingere posse, vel totaliter tollendo ipsam legem, et hoc nunquam licitum erit quia vix cogitari potest rationalis causa quae aliunde compenset magnum detrimentum quod inde proveniret ex minori aestimatione et usu sacramenti ex parte fidelium; vel auferendo solam annuam determinationem temporis, quod quidem tripliciter fieri posset:

Primo nempe, *totaliter illam auferendo*, et hoc similiter vix licite fieri potest quia esset aequivalens et practica abrogatio ipsius legis quae non magis urgeret quam ipsum divinum praeceptum;

Secundo, *restringendo spatium temporis* (ut si imponeretur confessio bis vel ter in anno), et hoc, quod esset potius additio et restrictio legis quam ejus abrogatio, quamvis posset fieri ob rationabilem causam, praesertim ob spiritualem fructum fidelium (nec improbabile est olim ante Cone. Later. extitisse in particularibus dioecesibus vera hujusmodi praecepta, ut constat ex Nota 2), tamen, posita jam lege cum mitiori determinatione unius anni et attenta ex alia parte laxiori vivendi ratione modernorum quae, naturaliter et ut in pluribus, potius in augmentum quam in diminutionem tendit, non facile fieri expediet ob periculum fréquentions transgressionis legis, favores enim facilius ampliantur quam restringuntur et odia difficilius augentur;

Tertio, *ampliando temporis spatium* (v.g. assignando tempus duorum

vel trium annorum, non tamen ultra tempus in quo urgeret ipsum divinum praeceptum, nam ita lex aequivalenter abrogaretur), “et quoad hunc modum fortasse non repugnat aliquando Ecclesiam pervenire ad talem statum [puta generalis persecutionis, impediens adimpletionem praecepti, vel maioris relaxationis disciplinae inducentis frequentiore praecepti transgressionem], ut hoc fieri expediat; nunc autem certum est non expedire, nec forte moraliter hoc potest contingere, quia dilatio poenitentiae per annum integrum est satis magna, nec potest facile licentia major concedi, praesertim toti Ecclesiae, sine gravissimo detrimento ejus.”⁰⁰

Praeterea notandum est dispensationem, quae posset quadruplici praedicto modo proportionaliter intelligi, minorem quidem causam exigere ut licite fiat quam exigat ipsa abrogatio, cum haec attingat ipsam existentiam legis et respiciat totam communitatem, illa vero referatur ad executionem legis ex parte particularium individuorum, coetuum vel provinciarum; attamen non facile occurret rationabilis causa dispensationem concedendi. Et quidem vix cogitari potest ut expediat aliquam personam vel provinciam simpliciter dispensare quoad ipsam legem vel quoad tempus, ita ut nullatenus vel nullo determinato tempore parere teneatur; minus difficile vero concipitur quod alicui concedatur ampliatio temporis, aut e converso aliquis obligetur ad confitendum pluries in anno, ob peculiarem conditionem status quem libere elegit, puta status clericalis vel religiosi.

ART. 38. Utrum Recte Assignentur A Magistris Sexdecim Conditiones Legitimae Confessionis (Suppi., q. 9, a. 4).

STATOS QUAESTIONIS

Incipit quaestio de *PROPRIETATIBUS*, seu dotibus aut conditionibus, confessionis, quae ad ejus essentiam referuntur; necessitas enim, quam consideravimus in duobus praecedentibus articulis, potius refertur ad ejus existentiam.

Celebris est quaedam mediaevalium doctorum enumeratio, comprehendens *sexdecim conditiones*, quam repetunt et explicant etiam recentiores.¹ Eam sic proponit S'. *Thomas* (hic, ob. 7): “Sexdecim illae conditiones quae a magistris assignantur, his versibus continentur. . .

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis et accusans, et sit parere parata.”

⁰⁰ Suarez, De Poenitentia, disp. 36, sect. 1, n. 5. Ojx'ra omnia, t. 22, Parisiis, ISoo, p. 74S.

¹ Cf. Suarez, Disp. 21, sect. 1, n. 2; *Lehmkuhl*, v. 2, n. 300; *Merkelbach*, n. 517.

Moderni generatim addunt hanc etiam conditionem: “vocalis” (seu quod confessio debeat exprimi vocibus), atque, omissa explanatione aliarum conditionum, utpote intellectu faciliori, praecipue loquuntur de quattuor sequentibus: vera (seu fidelis et libera a mendacio), secreta, vocalis, integra.²

Exposita in praesenti praedicta *antiquorum enumeratione*, agemus in sequentibus articulis de quattuor his conditionibus: *INTEGRA, VOCALIS, DE PRAESENTI, SECRETA*.

Dos autem *veritatis seu fidelitatis*, intellecta in sensu positivo, id est pro obligatione confitendi quae commissa sunt, coincidit cum ipsa integritate; intellecta vera in sensu negativo, id est pro obligatione non accusandi peccata non commissa, facile ac breviter statuitur. Accusare enim peccata mortalia non commissa, est pervertere iudicium sacramentale, decipiendo iudicem ac ideo est per se sacrilegium, reddens sacramentum invalidum, nisi fiat ex scrupulo vel anxietate animi.

Ceterum, etiam secundo modo intellecta, fidelitas reducitur suo modo ad integritatem; nam integre confiteri intelligi potest dupliciter: in sensu praecisivo, i.e. ita quod totum quod est in conscientia dicatur, et in sensu exclusive, i.e. ita quod tantum id quod est in conscientia dicatur; vel, si placet, integritas confessionis accipi potest vel ex parte ejus quod est in conscientia, ita ut totum quod est in conscientia dicatur, vel ex parte ejus quod dicitur, ita ut totum quod dicitur sit in conscientia. Propterea de hac dote veritatis aliquid fusius dicetur in proximo articulo (p. 605-607), agendo de integritate.

CONCLUSIO *affirmativa*

Exponitur.

Mirari imprimis quis posset plures ex sexdecim enumeratis conditionibus, quae sunt actus elicti aliarum virtutum, tribui confessioni seu ipsi actui Poenitentiae, sed respondet S. *Thomas (ad 7)* “quod non est inconveniens quod conditio unius virtutis in actu alterius virtutis inveniatur, qui ab ipsa imperatur; vel quia medium quod est unius virtutis principaliter, etiam aliae virtutes per participationem habent.”

Varias illas conditiones, sine certo ordine aut methodo in citatis versibus congestas, quarum plures sunt *essentiales* seu referuntur ad ipsum esse et validitatem confessionis, quaedam vero sunt *accidentales* seu respiciunt tantum ejus bene esse, alii aliter conantur logice ordinare et ad pauciora capita reducere.²

¹ Cf. *Noldin*, n. 270sq.; *Cappello*, n. 166sq.; *3/crkrlbaeh*, n. 517 sqq.; *Vermersch*, n. 592.

*Cf. v.g. *Suarez*, Disp. 21, sect. 1

S. Thomas sic eas ingeniose disponit (*in corp, art.*):⁴

“Dictarum conditionum quaedam sunt *de necessitate* confessionis, quaedam *de bene esse* ipsius. Ea autem quae sunt de necessitate confessionis, vel competunt ei secundum quod est actus virtutis, vel secundum quod est pars sacramenti. Si primo modo, aut ratione virtutis in genere, aut ratione specialis virtutis, cuius est actus, aut ex ipsa ratione actus.

“*Virtutis autem in genere* sunt quatuor conditiones, ut dicitur. Prima est ut aliquis sit sciens, et quantum ad hoc confessio dicitur quod debeat esse *discreta*, secundum quod in actu omnis virtutis prudentia requiritur. Est autem haec discretio ut majora peccata cum majori pondere confiteatur. Secunda conditio est ut sit eligens, quia actus virtutum debent esse voluntarii, et quantum ad hoc dicitur *libens*. Tertia conditio est ut propter hoc, scilicet debitum finem, operetur, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *pura*, ut scilicet recta sit intentio. Quarta est ut immobiliter operetur, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *fortis*, ut scilicet propter verecundiam veritas non dimittatur.

“Est autem confessio actus *virtutis poenitentiae*. Quae quidem primo initium sumit in horrore turpitudinis peccati; et quantum ad hoc confessio debet esse *verecunda*, ut scilicet non se jactet de peccatis propter aliquam saeculi vanitatem admixtam. Secundo progreditur ad dolorem de peccato commisso, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *lacrymabilis*. Tertio in abjectione sui terminatur, et quantum ad hoc debet esse *humilis*, ut se miserum confiteatur et infirmum.

“Sed *ex propria ratione hujusmodi actus*, qui est confessio, habet quod sit manifestativa; quae quidem manifestatio per quatuor impediri potest: primo per falsitatem, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *fidelis*, id est vera; secundo per obscuritatem verborum, et contra hoc dicitur *nuda*, ut non involvat obscuritatem verborum; tertio per verborum multiplicationem, et propter hoc dicitur *simplex*, ut scilicet non recitet in confessione nisi quod ad quantitatem peccati pertinet; quarto per subtractionem, ut non subtrahatur aliquid de his quae manifestanda sunt, et contra hoc dicitur *integra*.

“*Secundum autem quod confessio est pars sacramenti*, sic concernit iudicium sacerdotis, qui est minister sacramenti. Unde oportet quod sit *accusans* ex parte confitentis; *parere parata* per comparisonem ad sacerdotem; *secreta* quantum ad conditionem fori, in quo de occultis conscientiae agitur.

“*Sed de bene esse confessionis* est quod sit *frequens*, et quod sit *accelerata*, ut scilicet statim confiteatur.”

⁴ Hanc S. Doctoris divisionem fusius exponunt *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 13, § 1 et 2.

ART. 39. Utrum Confessio Peccatorum Debeat Esse Integra, Et Quidem Distincta, Seu Complectens Omnia Peccata Quoad Speciem, Numerum Et Circumstantias Speciem Mutantes (Suppi., q. 9, a. 2; praeterea In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5; Opusc. 12, q. 6, aliique textus citandi in Notis ad calcem articuli).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de *prima ac principali dote* confessionis, seu *integritate*, quae refertur ad objectum confessionis, scilicet ad peccata quae sunt materia remota sacramenti.

In art. 36 diximus confessionem esse necessariam, in art. 7 vero diximus peccata mortalia, non vero venialia, esse materiam necessariam confessionis seu sacramenti; unde praesens quaestio est complementum duorum illorum articulorum: quaeritur nempe an confessio mortalium ita sit necessaria, ut haec peccata debeant integre accusari.⁵

Determinate autem de hac integritate *TRIA QUAERUNTUR*:

1. An confessio debeat per se esse materialiter integra.
2. An debeat per se esse integra non quomodolibet, sed distincte, ita nempe quod complectatur peccatorum species, numerum et circumstantias mutantes speciem.
3. An per accidens sufficiat confessio formaliter tantum integra, in qua nempe, ratione impotentiae, aliquod peccatum omittatur vel non manifestetur secundum speciem, aut numerum, aut circumstantias.

Ad quarum quaestionum intelligentiam haec nota:

Primo integritas distingui solet in *materialem* et *formalem* vel, ut minus proprie dicitur a quibusdam, *objectivam* et *subjectivam*. Prior complectitur omnia peccata quae per se sunt sacramento subijcienda, seu omnia mortalia commissa post Baptismum et nondum confessa; altera vero complectitur omnia peccata quae poenitens hic et nunc potest et debet accusare, seu a quorum accusatione legitime et per accidens non excusatur.

Secundo, cum quaeritur an confessio debeat esse integra, confessio non accipitur generaliter et indeterminate, ita nempe quod sensus sit: an oporteat omnia peccata alicui confessioni subicere (ita ut sufficiat quaedam peccata accusare in una confessione et quaedam in alia) sed accipitur singulariter et determinate, ita ut sensus sit: an oporteat ut unaquaque confessio sit integra seu complectens omnia peccata quae actu sunt in conscientia.

Quaestio de necessitate integritatis respicit sola peccata mortalia, quia *peccata venialia* sunt, secundum se et ex parte praecepti divini, materia libera confessionis, nec aliunde potest Ecclesia praecipere confessionem omnium venialium, aut determinatam confessionem aliquorum secundum species, numerum et circumstantias, etsi posset imponere directe confessionem aliquorum, quod ceterum negatum est, in art. 37 (p. 530 sqq.).

PARS NEGATIVA

Wicleff, Petrus de Osnia et Protestantes ipsam necessitatem confessionis negantes, ut dictum est in art. 36, peculiari modo ejus integritatem impetiti sunt (praecipue quoad peccata interna et quoad specificam et numericam accusationem peccatorum), tamquam aliquid repugnans vel inhumanum.

WICLEFF, juxta Thomam Waldensem (De sacram., t. 2, c. 185), negavit peculiariter necessitatem confitendi peccata mere interna, non tantum quia ex jure naturali nemo cogi potest ad infamandum semetipsum, sed etiam quia Ecclesia, quae confessionem instituit, nequit sua potestate attingere actus internos.

PETRUS DE OSMIA negavit necessitatem confitendi tum ex una parte peccata cogitationis, utpote interna, tum ex alia parte peccata publica et manifesta, utpote jam omnibus nota nec ideo propriam materiam confessionis quae debet esse secreta. Docuit etiam distinctam confessionem peccatorum secundum species non esse de jure divino, sed inductam ab Ecclesia (cf. propositiones citatas in art. 36, p. 350).

PROTESTANTES non aequali impetu nec constanti ratione reiecerunt necessitatem confessionis, ut dictum est in art. 36; necessitatem vero et utilitatem integritatis confessionis constanter et vehementer impugnant, dicentes determinatum modum confitendi, in usu apud catholicos, esse aliquid misericordiae Dei injuriosum, ex parte hominis praesumptuosum, animabus impossibile et nocivum (Huc praesertim spectant vulgatae expressiones “Carnificina et patibulum animarum”; cf. supra art. 36, p. 351). Praecipuae *Lutheri* assertiones colliguntur et damnantur a Leone X (Denz. 748 sq., cit. in tom. 1. p. 212 sq.) et a Cone. Trid. sess. 14, cap. 5 et can. 7-8 (infra cit., p. 548 sq.).

INTER CATHOLICOS non defuerunt quidam doctores qui obligationem *distincte* confitendi quoad species et numerum peccatorum, aliquatenus mitigare conati fuerint.

Ad *species* quod attinet, *Cajetanus* (Quaest. de Confess., Quaesitum 3) docet poenitentem obligari ad confitendas communiores et notiores species peccatorum, quorum nempe distinctio est clara et nota omnibus (ut adulteria, fornicationes, furtum, etc.), non vero eas quarum distinctio est communiter latens et subtili indigens consideratione theologorum, has enim sufficit accusare modo generaliori in aliquo genere subalterno. Ratio est quia iudicium sacramentale est iudicium salutare seu medicinale, ad hunc autem finem parum refert distincta accusatio illarum specierum, tum quia nimis difficilis est et quandoque vix possibilis ipsis doctoribus, tum quia ipsa nequit notabiliter variare iudicium morale seu iudicium de culpabilitate poenitentis, cui est medendum.

Cajetano favent *Cano* (Relect. de Poenit., pars 5, resp. ad 4), uterque *Soto*, *Navarrus* et *Fagundez*.

Ad *numerum* quod attinet, referri solent quidam antiquiores canonistae,^o qui docuerint poenitentem non teneri ad confitendum determinatum numerum peccatorum, sed satisfacere divino praecepto si indicet numerum modo vago et confuso, seu si indicet pluralitatem potius quam numerum ipsum (v. gr. pluries juratus sum; saepius adulterium commisi). Ratio est quia numeri determinatio ex una parte est res difficilis et nimis onerosa et ex alia parte non multum variare potest iudicium confessarii in ordine ad medendum poenitenti vel ad imponendam adaequatam satisfactionem.

Huic opinioni, quam non improbabilem dicit *Angelus* (v. “Confessio”, 1, 23), aliquatenus accedit *Cajetanus* (l.c.) docens quod, quamvis oporteat determinatum numerum accusare, si certo scitur, de eo tamen inquirendo non oportet sollicitos esse, nisi secundum quod referat ad iudicium salutare, quod si parum ad hoc referat, sufficit numerum inquirere et accusare secundum aliquam generalitatem vel approximationem.

Ad rem *Cajetanus*: “Species peccatorum mortalium sunt in duplici differentia. Nam quaedam sunt quarum diversitas diversitatem iudicii salutaris inducit: aliter enim iudicandus est pro salute blasphemus, aliter adulter, aliter homicida, etc. Et tales sunt species peccatorum quae in communi habentur notitia: ut adulterium, fornicatio, furtum, rapina, contumelia, detractio, etc. Quaedam vero species sunt quae nullam videntur facere in salutari iudicio differentiam, ut sunt species divinationis: idem est enim iudicium poenitentiale si quis aqua vel terra abusus fuerit, et sic de aliis. Et huiusmodi videntur esse species gulae, et universaliter omnes latentes: quas forte vix doctores discernunt. Et propterea explicare primas peccatorum species in confessione oportet: secundas vero sufficit explicare in generibus subalternis, puta, *Peccavi in nigromantia*, et sic de aliis.

“Circa numerum vero peccatorum, sciendum est quod dupliciter accusandus occurrit: primo, secundum se; secundo, ut circumstantia peccatoris. Et secundum quod est circumstantia peccatoris differentiam quodam modo inducit in iudicio salutari, et quodam modo non inducit. Nam aliter iudicandus est, et medendus, qui semel tantum aut bis offendit: et aliter qui centies offendit. Sed qui toties quoties potuit offendit, eodem modo iudicatur ac medetur si millies, et si centies millies offendit. Nec hoc eget probatione: quoniam experientia testatur.

“Secundum se autem numerus peccatorum accusandus venit, non ut facit differentiam in iudicio absolute, sed ut facit differentiam in iudicio salutari. Et propterea, si nescitur, sufficit explicare illum crassa quadam aestimatione: nam salutaris iudicii ratio non variatur ex hoc. Verbi gratia, commisit quis furtum multoties, videtur sibi quod parum plus aut minus fuerit quam vigies: non est opus sollicitari, *Forte fuerunt vigintiduo, forte undeviginti*; sed sat est ita confuse numerum explicare ut occurrit. Quocirca numerus peccatorum, tam ut circumstantia peccatoris, quam secundum se, si certus non est (nam ad certum numerum occultandum nulla conducit ratio), vel explicandus est sub quodam verisimili numero; vel, cum consuetudo peccandi praecessit, explicato tempore, puta quod per decen-

* Cf apud *Delgadillo*, Disp. 17, dub. 51, et *Navarrum*, In Cap. “Consideret”, de poenit., n. 42.

niuni, fuit in hac mala consuetudine, et frequentia delinquendi, puta quod quotidie aut fere, seu quovis alio modo multitudine maxima seu frequentia manifestata, aperiendus est.

“Nec oportet in huiusmodi numeris poenitentem aut confessorem multum sollicitari: quoniam par est salutaris iudicii ratio; et quandoque utrique nocet sollicitudo circa hoc. Magis enim debet manifestari frequentia cum pronitate, quam indagari verisimilis certus numerus, puta ter centum, seu mille, etc. Unde, si meretrix audienda est ad poenitentiam conversa, facillime potest quoad haec expediri, narrando discursum vitae suae in annis meretriciis: nec oportet sollicitari quoties cum coniugatis, quoties cum clericis potuit peccare, sed ex discursu vitae suae discrete manifestato arbitretur et medeatur prudens confessor.”⁷

Hanc Cajetani sententiam, praecipue quoad primam partem de distincta accusatione specierum peccatorum, quidam severe, alii mitius judicarunt ad rectum sensum eam deducentes. Ejus defectus in eo deprehendendus est quod videatur accipere tamquam per se id quod est per accidens, etsi sat communiter accidat. Per se enim oportet accusare omnes species morales (non físicas) peccatorum, etiam minus notas et communes, et oportet poenitentes sollicitos esse de inquirendo humano modo determinato numero peccatorum, sed per accidens saepe species excultiores non sunt accusandae tum ratione impossibilis vel difficilis examinis, tum praesertim quia a rudioribus non solent deprehendi in actu peccati nec proinde constituunt formalia ac distincta peccata. Item, per se est cum prudenti sollicitudine inquirendum de determinato numero peccatorum, etiamsi non multum influat in iudicium confessarii, sed per accidens, ratione difficultatis examinis, sufficit illum accusare secundum aliquam generalitatem et approximationem.

PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica.

Necessitas tum integritatis confessionis, tum distinctae integritatis sive quoad species, sive quoad numerum, sive quoad circumstantias speciem mutantes, est *de fide* definita in can. 7 Cone. Trid.; integritas quidem, distinctio peccatorum et accusatio circumstantiarum, formaliter definiuntur; distinctio vero specifica et numerica definiuntur aequivalenter.

Sufficientia formalis integritatis est *theologice certa* ex Cone. Trid., cap. 5, et can. 7 et ex magisterio ordinario quod ostenditur in ipsa praxi Ecclesiae; imo sufficientia formalis integritatis, praecise ut provenientis ex causa oblivionis peccati post diligens examen, videtur esse *de fide ex eodem* can. 7 (cf. infra, ubi de Cone. Trid.); et talis absque dubitatione iudicatur a Suaresio (Disp. 23, sect. 3, n. 1).

Documenta Ecclesiae.

Cone. Trullanum II a. 692 (cit. in art. 36, p. 364) docet confessarium oportere qualitatem peccati considerare, ut convenientem medicinam praebere possit.

Quaestiones de Confessione, Quaesitum tertium, n. 6sq., in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 350.

Cone. Calchutense a. 787 (cit. *ibid.*, p. 365) docet satisfactionem praestandam esse “juxta judicium sacerdotis et modum culpae”.

Cone. Cabillonense a. 813, can. 32 (cit. *ibid.*, p. 365), loquitur de plena confessione, facta cum solerti peccatorum indagatione, etiam de peccatis cogitationis, a poenitente qui propterea debeat a confessario instrui circa principalia vitia.

Cone. Turoncnse a. 813, can. 22: “Episcopis et presbyteris diligenti cautela pertractandum est qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adseribant, ut juxta modum peccati poenitentibus abstinentia indicatur” (Mansi, 14, 86).

Cone. Wormatiense a. 868 (cit. *ibid.*, p. 365) docet singula peccata eorumque circumstantias esse a confessario considerata (“singulorum causas singulatim considerare, originem quoque modumque culparum”).

Cone. Later. IV: “Omnia sua . . . peccata . . . confiteatur” (Denz. 437).

Concilium Florentinum, Decr. pro Armenis: “Ad quam confessionem pertinet, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter” (Denz. 699).

Leo X, Bulla “Exurge, Domine” damnavit duas propositiones Lutheri, cit. in tom. 1, p. 212 sq.

CONC. TRIDENTINUM, sess. 14, cap. 5 et can. 7-8, omnino determinate et explicite definit doctrinam catholicam de necessitate integritatis confessionis.

In ipso *canone* 7 docetur necessitas confitendi integre (“Confiteri omnia”) et distincte, tum quoad species (“omnia et singula”, “etiam occulta”, etiam interna ut ea “quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta”), tum quoad numerum (“omnia et singula”), tum quoad “circumstantias, quae peccati speciem mutant”. Necessitas confitendi “omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria . . . habeatur” implicat non-necessitatem confitendi ea quae memoriae non occurrunt adeoque sufficientiam integritatis formalis.

In *cap. 5* haec omnia Concilium fusius explicat, loquens de “*integra* peccatorum confessione”, qua, “post diligentem discussionem”, omnia peccata declarantur, non “in genere dumtaxat . . . sed potius *in specie* ac *singillatim*”, et quidem cum “eis circumstantiis . . . quae speciem peccati mutant, eo quod sine illis peccata ipsa neque a poenitentibus integre exponantur, nec iudicibus innotescant, et fieri nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint et poenam, quam oportet, pro illis poenitentibus imponere.” Sufficientia formalis integritatis explicite docetur, a poenitentibus nempe nihil aliud exigi quam confiteantur peccata, quae post diligens examen occurrunt memoriae, in qua confessione cetera peccata inclusa intelliguntur.

Can. 7. “Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta, et circumstantias, quae peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum poenitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum; aut demum non licere confiteri peccata venialia: A. S.” (Denz. 917).

Can. 8: “Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem et traditionem humanam a piis abolendam ... : A. S.” (Denz. 918).

Cap. 5: “Ex institutione sacramenti poenitentiae iam explicata Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem [Iac 5, 16; 1 Io 1, 9 (Lc 17, 14)], et omnibus post baptismum lapsis iure divino necessariam existere [can. 7], quia Dominus noster Iesus Christus, e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit [Mt 16, 19; 18, 18; Io 20, 23], tanquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ceciderint, qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim, sacerdotes indicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac singillatim sua ipsi peccata déclarassent.

“Ex his colligitur, oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint et tantum adversus duo ultima decalogi praecepta commissa [Ex 20, 17; Mt 5, 28], quae nonnumquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt iis, quae in manifesto admittuntur. Nam venialia, quibus a gratia Dei non excludimur et in quae frequentius labimur, quamquam recte et utiliter citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat: taceri tamen citra culpam multisque aliis remediis expiari possunt. Verum, cum universa mortalia peccata, etiam cogitationis, homines *irae filios* [Eph 2, 3] et Dei inimicos reddant, necessum est omnium etiam veniam cum aperta et verecunda confessione a Deo quaerere. Itaque dum omnia, quae memoriae occurrunt, peccata Christi fideles confiteri student, procul dubio omnia divinae misericordiae ignoscenda exponunt. Qui vero secus faciunt et

scienter aliqua retinent, nihil divinae bonitati per sacerdotem remittendum proponunt. Si enim erubescat aegrotus vulnus medico detegere, quod ignorat medicina, non curat.

“Colligitur praeterea, etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quae speciem peccati mutant [can. 7], quod sine ipsis peccata ipsa neque a poenitentibus integre exponantur, nec indicibus innotescant, et fieri nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint et poenam, quam oportet, pro illis poenitentibus imponere. Unde alienum a ratione est docere, circumstantias has ab hominibus otiosis excogitatas fuisse, aut unam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem.

“Sed et impium est, confessionem, quae hac ratione fieri praecipitur, impossibilem dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare [can. 8] : constat enim, nihil aliud in Ecclesia a poenitentibus exigi, quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit et conscientiae suae sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit; reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur; pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: ‘*Ab occultis meis munda me, Domine*’ [Ps 18, 13]. Ipsa vero huiusmodi confessionis difficultas ac peccata detegendi verecundia gravis quidem videri potest, nisi tot tantisque commodis et consolationibus levaretur, quae omnibus digne ad hoc sacramentum accedentibus, per absolutionem certissime conferuntur” (Denz. 899 sq.).

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 46 sq., loquitur de “confessione . . . integra et absoluta [i.e. distincta]”, explicans doctrinam ipsam tridentinam.

Rituale Romanum, tit. 3, c. 1 de sacr. Poenitentiae, Ordo ministrandi, n. 15. 16. 17. 25, haec habet: “[Sacerdos] confitentem non reprehendet nisi finita, ut dicetur, confessione; neque interpellabit, nisi opus sit aliquid melius intelligere; proinde fiduciam ei praebeat, et humaniter suggerat, ut omnia peccata sua rite et integre confiteatur, remota stulta illa quorundam verecundia, qua praepediti, suadente diabolo, peccata confiteri non audent. Si poenitens numerum, et species, et circumstantias peccatorum explicatu necessarias non expresserit, eum Sacerdos prudenter interroget. Sed caveat, ne curiosus, aut inutilibus interrogationibus quemquam detineat, praesertim imprudenter interrogans juniores utriusque sexus, vel alios, de eo, quod ignorant, ne scandalum patiantur, indeque peccare discant. . . Quod si inter confitendum, vel etiam antequam incipiat confiteri, vox et loquela aegro deficient, nutibus et signis conetur, quoad eius fieri poterit, peccata poenitentis cognoscere, quibus utcumque vel in genere, vel in specie

cognitis, vel etiam si confitendi desiderium sive per se. sive per alios ostenderit, absolvendus est.”

Codex J. C., can. 901: “Qui post baptismum mortalia perpetravit, quae nondum per claves Ecclesiae directe remissa sunt, debet omnia quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habeat, confiteri et circumstantias in confessione explicare, quae speciem peccati mutant.”

CONCLUSIO

Conclusio 1. Confessio peccatorum debet per se esse materialiter integra, ita nempe quod unaquaeque confessio includat omnia peccata mortalia commissa post Baptismum et nondum confessa.

Probatur 1. *EX IPSA VI INSTITUTIONIS* sacramenti Poenitentiae. considerando ex una parte triplicem ejus essentialem rationem, scilicet judicalem (seu vindicativam), reconciliativam (seu justificativam) et medicinalem (seu sanativam) et ex alia parta ipsam connexionem peccatorum inter se et in conscientia hominis.

PRIMO enim per hoc sacramentum agitur non tam de judicanda et vindicanda aliqua particulari offensa Dei quam de judicando homine ipso et vindicandis juribus Dei in homine; hoc autem iudicium, et haec vindicatio (quae peculiariter obtinetur per impositionem congruae satisfactionis), fieri nequit absque manifestatione integrae conscientiae hominis, seu omnium peccatorum nondum iudicatorum.

Ceterum, etiam considerato unoquoque particulari peccato, perfectum iudicium de eo dari nequit nec congrua satisfactio exigi, nisi cetera quoque peccata manifestentur, tum quia omnia peccata sunt inter se saltem negative connexa, in ipsa nempe prava voluntate recedendi a lege Dei, tum quia plura etiam inter se positive connectuntur secundum rationem dispositionis vel causalitatis. Inde est quod etiam in iudicio humano, in quo, cum agatur de exterioribus tantum criminibus, non nisi unum vel alterum directe attingitur, investigatio dirigitur, quantum fieri potest, etiam in ceteras rei actiones et legum violationes, atque curriculum criminale reorum diligenter asservatur, ut inde securius de culpabilitate et entitate delicti iudicetur.

Dices 1. Rationi vindicativae hujus sacramenti magis conferre videtur ut manifestatio peccatorum dividatur in pluribus confessionibus, et praecipue inter plures sacerdotes; nam ita multiplicatur et augetur erubescencia quae habet rationem satisfactivam et minuit poenam.

Resp. “Etsi erubescencia sit multiplicior, quando dividit diversa peccata diversis, tamen omnes simul non sunt ita magnae erubescenciae,

sicut illa una qua quis omnia sua peccata simul confitetur, quia unum peccatum per se consideratum non ita monstrat malam dispositionem peccantis, sicut quando est cum pluribus aliis consideratum, quia in unum peccatum aliquis quandoque ex ignorantia vel infirmitate labitur; sed multitudo peccatorum demonstrat malitiam peccantis, vel magnam corruptionem ejusdem” {*Suppi.*, q. 9, a. 2, ad 1).

Dices 2. Confessio ad hoc necessaria est in poenitentia, ut poena secundum arbitrium sacerdotis peccato taxetur. Sed sufficiens poena potest imponi a diversis sacerdotibus de diversis peccatis. Ergo non oportet uni sacerdoti omnia peccata confiteri.

Resp. “Poena a diversis sacerdotibus imposita non esset sufficiens, quia quilibet consideraret peccatum unum tantum per se, et non gravitatem ipsius, quam habet ex adjunctione alterius; et quandoque poena quae contra unum peccatum daretur, esset promotiva alterius peccati” {*ibid.*, ad 2).

SECUNDO, ut dictum est in art. 3, hoc sacramentum non est mere vindicativum seu condemnativum, sed etiam ac signanter, absolutivum, seu reconciliativum, seu justificativum, cum per illud non tam quaeratur redintegratio ordinis justitiae quam restitutio superioris ordinis justificationis, quae consistit in harmonia pacis et reconciliationis cum Deo, vel potius unum propter alterum et in altero quaeratur. Haec autem justificatio, pax, reconciliatio, importat remotionem omnium peccatorum, tum quia moraliter nequit esse pax et justitia ubi adhuc manet deordinatio et quaerela, tum quia physice quodlibet peccatum non aufertur nisi per infusionem formae gratiae quae opponitur omnibus peccatis. Jamvero medium a Deo institutum ad hanc reconciliationem obtinendam est confessio sacramentalis. Ergo haec debet esse integra, seu attingens omnia peccata quae per justificationem et reconciliationem removenda sunt.

Dices 1. Peccatum ex oblivione vel rationabili causa omissum in una confessione, accusatur ac remittitur in alia confessione, etiam apud alium sacerdotem facta. Ergo non est de ratione confessionis ut omnia peccata simul et eidem ministro manifestentur.

Resp. Neg. cons.; vel dist.: Id non est per se de ratione confessionis, *nego*; id non est per se et absolute, seu non ita est per se, ut non possit per accidens fieri quod aliquod peccatum remittatur per aliam confessionem, *concedo*. In hac objectionem ex affirmatione ejus quod est per accidens illegitime deducitur negatio ejus quod est per se; stat enim quod per se in confessione requiratur integritas materialis, ut possint omnia peccata remitti, et tamen per accidens sufficiat formalis, ut probabitur in Conci. 3.

Ad rem S. *Thomas*, refutans exaggeratam opinionem quorundam, docentium necessitatem accusandi apud eundem confessarium peccata oblita vel repetendi simul omnia peccata apud alium: “Quidam dicunt quod quando aliquis recordatur eorum quae prius oblitus erat, debet etiam ea quae prius confessus fuit, iterum confiteri, et praecipue si non potest eundem habere, cui ante confessus fuerat, qui omnia cognoscit, ut totius culpa quantitas uni sacerdoti innotescat. Sed hoc non videtur necessarium, quia peccatum habet quantitatem et ex seipso, et ex adjunctione alterius. Peccatorum autem de quibus confessus est, manifestavit quantitatem quam ex seipsis habent. Ad hoc autem quod sacerdos utramque quantitatem hujus peccati cujus fuerat oblitus, cognoscat, sufficit quod hoc peccatum confitens dicat explicite, et alia in generali, dicendo quod cum alia multa confiteretur, huius oblitus fuit” (*ibid.*, ad 3).

Dices 2. Non repugnat quod confessio ita sit instituta ut per confessionem unius vel alterius peccati remittantur omnia peccata, ratione contritionis vel attritionis includentis votum alterius confessionis illorum peccatorum quae in tali confessione omittuntur; imo de facto id accidit in casu quod ex oblivione vel rationabili causa omittatur aliquod peccatum in confessione. Ita *Durandus* (In 4, dist. 17. q. 15) et *Medina* (Cod. de Confess., q. 8), qui, his similibusque rationibus commoti, docent ex ipsa sola vi institutionis hujus sacramenti non posse deduci necessitatem integrae confessionis.

Resp. Potuit quidem Deus absolute instituere confessionem modo objecto, sed de facto ita non instituisse patet ex ipsa natura rei. deficiente ulla declaratione restrictiva in ipsa revelatione. Deus scilicet simpliciter instituit confessionem ad remittenda peccata; jamvero peccata sunt simul remittenda; ergo sunt etiam simul confitenda. Quod autem non sint simul confitenda in casu oblivionis vel rationabilis causae excusantis ab accusatione alicujus peccati est quid per accidens, quod ceterum sequitur ex ipsa natura rei, cum confessio sit ex positiva institutione Dei, qui censetur eam accommodare humanis moribus et conditionibus, ut dicetur in Conci. 3.

TERTIO, hoc sacramentum ita est justificativum ut sit etiam essentialiter medicinale et sanativum, cum peccatum sit quaedam spiritualis animi infirmitas. Nequit autem sacerdos, qui a Deo est constitutus medicus talis infirmitatis ope solius confessionis dignoscendae, congruentem medicinam praestare poenitenti nisi habeat plenam cognitionem status suae conscientiae, ope integrae confessionis, quemadmodum medicus humanus nequit congruenter curare corporalem infirmitatem nisi prius habeat plenam notitiam indispositionum et morborum corporis; sunt enim morbi spirituales inter se connexi, non

secus ac corporales, inio intimiori quadam ratione, cum spiritus habeat vim unitivam, materia vero sit principium multiplicatis et divisionis.

Ad rem S. *Thomas*: “In medicina corporali oportet quod medicus non unum solum morbum, contra quem medicinam dare debet, cognoscat, sed etiam universaliter totam habitudinem ipsius infirmi, eo quod unus morbus ex adjunctione alterius aggravatur, et medicina quae uni morbo competeret, alteri nocumentum praestaret. Et similiter est in peccatis, quia unum aggravatur ex adjunctione alterius, et illud quod uni peccato esset conveniens medicina, alteri incentivum praestaret, cum quandoque aliquis contrariis peccatis infectus sit, ut Gregorius in Pastoralis [part. 3, c. 3] docet. Et ideo de necessitate confessionis est quod homo omnia peccata confiteatur quae in memoria habet; quod si non faciat, non est confessio, sed confessionis simulatio” (*ibid.*, *corp.*).

Confirmatur.

1. A paritate et connexione cum aliis duabus partibus hujus sacramenti, seu cum absolutione et contritione. Absolutio enim profertur universaliter de omnibus peccatis et contritio necessario attingit omnia peccata;⁸ ergo a pari etiam confessio debet esse de omnibus peccatis, cum sit pars ejusdem sacramenti, ordinati ad remissionem peccatorum, et omnes partes alicujus totius debeant esse inter se proportionatae. Praeterea, confessio se habet ad absolutionem ut materia ad formam, et ad contritionem sicut ejus manifestativum; ergo debet illis proportionari, sicut materia proportionatur formae et sicut signum signato.

2. Ex substitutiva ratione confessionis relate ad contritionem. Per institutionem enim sacramenti, confessio subrogatur perfectae contritioni in ordine ad obtinendam justificationem; ergo, sicut contritio justificat detestando omnia peccata, ita confessio ea omnia manifestando. “Praeterea sacerdos confessionem audiens vicem Dei gerit, et ideo debet ei fieri hoc modo confessio sicut fit Deo contritio. Unde sicut non esset contritio, nisi quis de omnibus peccatis quae memoriae occurrunt, contereretur, ita non esset confessio, nisi quis de omnibus quae memoriae occurrerint, confiteatur” (*ibid.*, *ad 2*).

Probatur 2. *EX SENSU TRADITIONIS*, connaturaliter explicantis vel interpretantis vim ipsius institutionis.

Patres aiunt: peccata esse confitenda (quin ullam addant restrictionem); simpliciter esse confitendum; cor esse nudandum: cordis secreta esse manifestanda; plene esse confitendum; nihil esse celandum; omnia peccata esse dicenda; varietates peccatorum esse aperiendas. *Leo M.*

⁸ Cf. dicta in art. 25 (Conci. 8, p. 62-76) de necessitate conterendi de singulis peccatis, contra quosdam theologos, qui proinde negant quoad hoc adesse paritatem inter confessionem et contritionem.

signanter loquitur de singulorum peccatorum genere, et posteriores doctores inde a saec. 6 (cf. infra *Joannem Jejunatorem*) explicite exhibent specificum catalogum peccatorum accusandorum.

Patres et alii antiqui doctores constanter etiam et insisteret assignant binas praecipuas rationes necessitatis integrae confessionis, scilicet rationem recti iudicii proferendi et exequendi, et rationem convenientis medicinae praebendae.

VOX ipsa *eXOmoloGCSis*, *εξομολόγησῆ* («*ἐ* [vel *ἐ*x = ex] et *ομολογίω* [*ὁ/χον* = idem, et *λβγω* = dico], scilicet e pectore, libenter, vel palam, aperte, idem quod alius dico, confiteor, profiteor), a Patribus graecis inde ab initio et constanter usitata ad designandum totum sacramentum, sensum integritatis in se involvit, quia significat non quamlibet dictionem vel manifestationem, sed emphaticam, seu spontaneam et apertam, ac consequenter completam, ut patet ex variis sensibus quibus illa vox accipitur in ipsis libris N. T., scilicet: spondeo, agnosco coram alio, palam pronuntio, exhibeo, praedico.⁰

Inter multos, nota peculiariter sequentes textus Patrum.

Confer imprimis quinque priora Concilia (citata in Parte Affirmativa) quae sensum Traditionis auctoritative proponunt.

Clemens Romanus, Epist. I, 51, 1 (cit. in art. 36, p. 392) loquitur de confessione omnium peccatorum (“Quaecumque deliquimus. . . Melius est confiteri”).

Tertullianus, De Poenit., 10 (cit. in tom. 1, p. 101) generaliter ait nihil in confessione celandum esse: “Si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et Deum celabimus?”

Origenes, In Lev., hom. 3, 4 (cit. in art. 36, p. 396) valde signanter ait: “Etenim omni genere pronuntianda sunt et in publicum proferenda cuncta quae gerimus. Si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri, proferri autem ab illo, qui et accusator peccati est et incentor.”

Cyprianus, De lapsis, 28 (cit. in tom. 1, p. 113) ait oportere “apud sacerdotes Dei *simpliciter* confiteri”. Ibidem, 21 ad objectum hujus confessionis manifeste se refert cum ait: “Delicta . . . nostra reputemus, actus nostros et *animi secreta revolventes*, conscientiae merita ponderemus” (M.L. 4, 498).

Lactantius (cit. in art. 36, p. 396) ait confessionem esse quandam circumcisionem, qua “cor nudamus”, et celantibus peccata veniam a Deo denegari, qui “*intima et arcana pectoris intuetur*”.

Basilus (cit. in art. 36, p. 398) ait peccatores manifestare con-

⁰ Cf. *Zorcell*, Lexicon graecum N. T., v. *ἑξομολογίω*. *Grimm*, Lexicon graeco-latinum in libros N. T., v. *ἑξομολογίω*.

fessariis “secreta quorum nemo testis praeter eum qui *corda scrutatur*”, *Padanus*, Paraen. ad poenit., 2 et 8 (cit. in art. 36, p. 399), loquitur de “confessis bene *apertisque* criminibus” et de confessario *ad plenum* sciente; comparat veros poenitentes aegris qui non timent accedere ad medicos “in *occultis* corporum partibus etiam secaturos”.

Hieronymus, In Matth. 3, 16, 19 (cit. in tom. 1, p. 119), ait quod sacerdos “cum *peccatorum audierit varietates*, scit qui ligandus sit, quique solvendus”.

Leo M., Epist. 168 (cit. in art. 36, p. 363 sq.), loquitur “de *singulorum peccatorum genere*”.

Joannes Jejinator (patriarcha constant, ab anno 586), Consequentia et Ordo erga eos qui peccata confitentur, circa initium: “Assumit sacerdos peccata confessurum, et sistit eum coram altari, cantatque cum eo trisagium. . . Postea . . . sic eum instituit, et catechizat. Spiritus filii, ego confessionem tuam primario et praecipue non recipio, nec tibi absolutionem concedo, sed per me Deus (illius enim est opus ejusmodi) peccatorum tuorum confessionem suscipit, et per nostram vocem horum remissionem dispensat et largitur, sicut per propriam vocem ipse declaravit, cum secundum multam quae exprimi non potest ejus misericordiam ita dixit: Quaecumque ligaveritis, aut solveritis super terram, erunt in coelis, illa quidem ligata, haec vero soluta. Revela igitur et declara coram sanctis angelis, nihilque me cela eorum quae a te clam facta sunt, velut si Deo occulta cordium cognoscenti confitereris, et ipse occultorum cognitor delebit omnia quae revelaveris. . . [Hic recenset varia peccata] Haec in primis confessorem oportet interrogare confitentem: in universum simul in quotas incidit. Ante enim omnia *numerus quaeritur*, et *personarum differentia*” (M.G. 88, 1890-1894).

Ad *saec. 7-11* quod attinet, sufficiat recolere ex art. 36 (p. 404 sqq.) statuta *Cone. Cabillonensis* a. 813 ac *Wormatiensis* a. 868, et praesertim Poenitentialia *Theodori Cantuariensis*, *Egberti Eboracensis*, *Chrodegangi Metensis* et *Reginonis Prumiensis*, in quibus non tantum edicitur necessitas confitendi omnia peccata sed etiam *elenchus specierum peccatorum* distincte profertur.

Pseudo-Augustinus, De vera et falsa poenitentia (circa finem saec. 11), c. 14. 15. 20, distincte loquitur de peccatorum *circumstantiis accusandis*: “Consideret [poenitens] *qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personae*, et quali hoc fecerit tentatione, et in ipsius vitii multiplici executione. Oportet enim poenitere fornicantem secundum excellentiam sui status aut officii, et secundum modum meretricis, et in modo operis sui, et qualiter turpitudinem suam peregit. Si in loco sacro, aut cui debuit excellentiam fidei, ut sunt

domus dominorum et aliorum multorum; si in tempore orationi constituto, aut in festivitate sanctorum, et in tempore jejunii: consideret quantum perseveraverit, et defleat quod perseveranter peccaverit, et quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non solum non vincuntur sed ultro se offerunt peccato: nec exspectant tentationem, sed praeveniunt voluntatem, et pertractant secum quam multiplici actione vitii delectabiliter peccent. *Omnis ista varietas confitenda est et deflenda*; ut cum cognoverit quod peccatum est multum, cito inveniat Deum propitium. In cognoscendo augmentum peccati, inveniat se cuius fuerit aetatis, cuius sapientiae, cuius ordinis, et statum omnem alterius non peccantis. Immoretur in singulis istis, et sentiat modum criminis: purgans lacrymis omnem qualitatem vitii. . .

“Ponat se omnino in potestate iudicis, *in iudicio sacerdotis, nihil sibi reservans sui*, ut omnia eo iubente paratus sit facere pro recipienda vita animae, quaecumque faceret pro vitanda corporis morte. . . Cautus sit poenitens ne verecundia ductus dividat apud se confessionem, ut diversa diversis sacerdotibus velit manifestare. Quidam enim uni celant, quae alii manifestanda reservant: quod est se laudare, et ad hypocrisis tendere, et semper venia carere, ad quam per frusta totam putant pervenire. . .

“Oportet ut [sacerdos] sciat cognoscere quid debet iudicare. *Judicialia enim potestas hoc postulat*, ut quod debet iudicare, discernat. Diligens igitur inquisitor, subtilis investigator, sapienter et quasi astute interroget a peccatore quod forsitan ignoret, vel verecundia velit occultare. Cognito itaque crimine, varietates ejus non dubitet investigare, et locum, et tempus, et caetera quae supra diximus in exponendo eorum qualitates” (M.L. 40, 1124-1130).

Saec. 12 eandem prorsus Pseudo-Augustini doctrinam repetunt vel potius exscribunt, tanquam ex ipso Augustino, *Gratianus*, in Decreto, p. 2, De Poenit., dist. 5, c. 1 (M.L. 187, 1631-1634), et *Petrus Lombardus*, in Sent., l. 4, dist. 16, η. 1 (M.L. 192, 877 sq.).

Saec. 13, S. Thomas totam doctrinam traditionalcm sic breviter resumit: “De necessitate confessionis est quod homo omnia peccata confiteatur quae in memoria habet; quod si non faciat, non est confessio, sed confessionis simulatio” {*Suppi.*, q. 9, a. 2j.

Dices. In antiqua ecclesia nonnisi peccata graviora et publica subiciebantur ecclesiasticae poenitentiae. Ergo integritas confessionis non reputabatur necessaria.

Resp. In antiqua Ecclesia peccata vere mortalia censebantur esse objectum necessarium ecclesiasticae poenitentiae, seu confessionis, et quidem integrae; attamen minus excultum et fluctuans iudicium de

gravitate quorundam peccatorum, etiam apud doctiores, causa erat quare haec clavibus non subicerentur a quibusdam fidelibus laxioris vitae, quos Patres non raro redarguunt (cf. supra, art. 36, p. 424). Ceterum, haec objectio si quid valeret, verteret circa necessarium objectum confessionis, quod in art. 7 dictum est esse peccatum mortale, non vero directe contra necessitatem integrae confessionis.

Ad reiri *Diekamp*: “Testimonia ex Traditione allata praecipue ‘crimina capitalia’ vel ‘graviora’ spectant. Necessitas vero etiam ‘*delicta minora*’ vel ‘leviora’, scilicet peccata mortalia minoris gravitatis, iudicio poenitentiae subjiciendi eadem certitudine et universalitate e documentis Ecclesiae antiquae constat. Tunc temporis *inter peccata nondum clare distinguebatur*. *Tertullianus* e. gr. praeter peccata capitalia etiam fraudem, alibi insuper falsum testimonium inter peccata mortalia enumerat (De pud. 19, 25; Adv. Marc. IV, 9). *Synodus Eliberitana* ut peccatum mortale considerat, si quis fenus iniquum exercet (can. 20) vel die dominica sacris non interest (can. 21) vel aliquem false accusat (can. 73-75). *Cassianus* (Collât. XXIII, 15) peccatis mortalibus adnumerat ebriositatem, furtum et raptum. *Augustinus* Sermo 351, 4, 7 poenitentiam ecclesiasticam exigit pro omnibus peccatis, ‘quae legis decalogus continet’.

“Alia ex parte desideria libidinosa ut peccata mortalia quidem habet sed putat ea per orationem quotidianam, i.e. per quintam petitionem Orationis dominicae deleri posse similiter ac peccata venialia (Sermo 56, 8, 12; 128, 12, 14; De Trin. XII, 12, 18). Et sicuti hic Orationi dominicae efficacia attribuitur quaedam peccata mortalia remittendi, ita SS. Patres quandoque *alia adhuc media* assignant, quibus *absque poenitentia ecclesiastica* peccatorum remissio obtineri possit. *Origenes* praeter baptismum et poenitentiam ecclesiasticam quinque remissiones enumerat [In Lev., hom. 2, 4]. . . *Cassianus* (Collât. XX, 8) dicit martyrium, caritatem, eleemosynas, lacrymas et peccatorum confessionem esse media ad peccatorum remissionem assequendam. *Caesarius Arelatensis* in homilia quadam duodecim remissiones peccatorum explicat (hom. 13). *Chrysostomus* (De Lazaro 5, 7) eleemosynas, jejunia, lacrymas, confessionem, continentiam et caritatem tamquam media commendat a peccatis sese emendandi. Ea autem peccata, quae sic per opera poenitentiae sponte suscepta absque poenitentia ecclesiastica remitti posse putabantur, praecise non determinabantur.

“Quibus omnibus valde difficile reddebatur regulam uniformem pro poenitentia ecclesiastica exigenda statuere. Sed negari non potest ista peccata mortalia minus gravia multis in Ecclesiis per poenitentiam ecclesiasticam esse expiata; cf. Tertull., De pud. 6, 1; 13, 7; 18, 18; Cypr., Ep. 16, 2; 17, 2; De lapsis 28; Orig., In Lev. 15, 2; Innoc. I, Ep. ad Decentium 25, 7; Leo M., Ep. 108, 2; 168, 2.”¹⁰

Conclusio 2. Per se confessio peccatorum debet esse etiam distincta, i.e. sese extendens ad peccatorum species, numerum et circumstantias mutantes speciem (In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5 et Opusc. 12, q. 6, infra cit. p. 572 sq.).

Probatur tum ex ipsa ratione integritatis tum directe ex iisdem rationibus quibus ipsa integritas probata est.

Imprimis, juxta sensum communem, proprie et simpliciter integritas

¹⁰Theol. Dogm. (A. Hoffmann), v. 4, § 54, Parisiis, 1946, p. 366.

confessionis peccatorum non habetur, si aliquid omittitur quod habet directam rationem peccati et valet per se solum constituere objectum confessionis; talis autem est unaquaeque species peccati, unaquaeque unitas in pluralitate peccatorum ejusdem speciei et unaquaeque circumstantia mutans speciem peccati. Non ergo recte censetur aut rationabiliter dicitur integre confessus, ille qui cum commiserit adulterium, vel centum adulteria, vel adulterium cum persona sacra, accuset tantum se commisisse aliquam impuritatem, vel confuse adulterium non indicando numerum adulteriorum aut qualitatem sacrae personae.

Praeterea, distinctam confessionem peccatorum secundum species, numerum et specificas circumstantias, exigit triplex ratio iudicii exercendi, justificationis acquirendae et medicinae applicandae. Nam sive species, sive numerus, sive circumstantiae, habent directam rationem peccati de qua homo est iudicandus, a qua est purificandus et de qua est curandus. Adde quod sive species, sive numerus, sive circumstantiae, non parum variant, per se loquendo, iudicium de theologica malitia et culpabilitate peccatoris. Ita maiorem malitiam ostendit qui unum adulterium committit quam qui in tria peccata simplicis impuritatis cadit, et e converso magnus numerus peccatorum in eadem specie potest esse indicium maioris culpabilitatis quam diversitas specifica paucorum peccatorum, ita maiorem inclinationem voluntatis in malum ostendit qui adulterium habitualiter committit quam qui occasionaliter incidit in pauca peccata simplicis impudicitiae et furti.

Praeterea, huc facit idem argumentum ex *Traditione* allatum in praecedenti Conclusionem. Non enim dici potest simpliciter confiteri, plene confiteri, nihil celare, nudare cor, ille qui tacet peccatorum speciem, vel numerum, vel specificas circumstantias. Specialiter huc faciunt verba *Hieronimi* de confitendis “peccatorum varietatibus”. *Leonis M.* “de singulorum peccatorum genere” et textus doctorum qui inde a saec. 6 conficiunt explicitum catalogum variarum specierum peccatorum accusandorum. Peculiariter de necessitate accusandi circumstantias peccati loquuntur *Cone. Wormatiense* a. 1568 et *Pseudo-Augustinus* quem repetunt *Gratianus* et *Petrus Lombardus*.

Rationibus adversariorum distinctae confessionis, recitatis in Parte Negativa, non ardua est *responsio*:

Wicleffo respondetur quod jus ad bonam famam, quod obvenit homini ex jure naturali, cedit juribus divinis in peccatorem poenitentem. Ceterum ex confessione nulla proprie dicta infamia derivatur poenitenti, tum apud alios, quia protegitur gravissimo sigillo, tum apud ipsum sacerdotem apud quem notitia mali perpetrati compensatur et veluti aequivalenter extinguitur sive ex cognitione maioris boni

quod est ipse dolor et poenitentia de patratīs, sive ex notitia propriorum, aliorumque poenitentium, majorum fortasse peccatorum.

Praeterea, quidquid sit de aliqua infamia quae poenitenti obvenire possit apud confessarium ob subjectivam istius imperfectionem et minus spirituale iudicium, nullum objectivum et verum gravamen potest inde ei contingere, tum quia confessarius nequit uti notitia peccatorum, tum quia ex sua confessione majores longe utilitates poenitenti proveniunt, ut ostensum est in art. 36 (p. 416-421).

Wicleffo et Petro de Osma respondetur Ecclesiam, seu potius sacerdotem, in audiendis confessionibus non exercere propriam potestatem, uti agens principale, quemadmodum in condendis legibus (etiam circa usum confessionis), sed mere ut instrumentum Dei, et ita attingit directe, ut objectum, actus ipsos internos seu peccata conscientiae.

Petro de Osnia respondetur etiam peccata publica et manifesta esse accusanda quia confessio non ideo est necessaria ut a sacerdote peccatum quomodolibet cognoscatur, sed ut cognoscatur tum modo iuridico, seu per testes et accusatorem, quorum locum tenet coram Deo ipse poenitens, tum secundum quod fuit in ipsa conscientia culpabili, tum secundum quod actu est in eadem voluntate dolenti et poenitenti.

Protestantibus respondetur quod necessitas confessionis nullatenus opponitur misericordiae divinae, sicut ei non opponitur necessitas contritionis aut, si placet, necessitas illius actus fiduciae in Christum quam praedicant Novatores. Imo constitutio confessionis ostendit peculiariter misericordiam Dei, sese accommodantis exigentiis humanae naturae, ut dictum est in art. 36 (p. 416 sq.), non secus ac supremum illud attributum divinae Sapientiae, quae, omnia fortiter et suaviter disponens, invenit modum quo reconciliatio et vindictio, misericordia et iustitia, convenient in osculum pacis sacramentalis.

Nihil praeterea est praesumptuosum in confessione, cui non alia tribuitur efficacia quam quae ex Christi passione per merita ejus in totum sacramentum descendit.

Item, conscientiae examen, quod distincta confessio requirit, nihil habet animabus impossibile aut nocivum, quia non alia scientia nec alia diligentia in ea exigitur quam quae humano modo afferri debet in gravibus seriisque negotiis, quaeque de cetero non parum confert ad ipsum moralem profectum animi, ut dictum est in art. 36 (p. 419).

Ad hanc Novatorum calumniam de impossibilitate integrae confessionis, quam signanter rejecit *Cone, Trid.*, cap. 5 supra cit. (p. 549 sq.), apte observant *Salnianticenses*: “Totius difficultatis objectae pondus in eos regerendum est: nam Calvinus lib. 3 Inst. cap. 4, § 18, cum aliis sectariis docet in confessione soli Deo facta (cujus usus est apud illos

frequens, et de praecepto, ut ipsi loquuntur divino), non sufficere generatin'! dicere, peccator sum, aut peccavi: sed requiri, *quantum in nobis est*, singula peccata accurate confiteri. Idque nos catholici dicimus de confessione, quae ex praecepto Dei, et Ecclesiae fit sacerdotibus, solum enim affirmamus debere omnia peccata, quantum in nobis est (qua phrasi utitur Calvinus) recenseri, ut de eis sacerdos judicet, sicut ex Tridentino jam relato est manifestum. Vel ergo utraque confessio, aut Deo soli, aut Deo per sacerdotem facienda est impossibilis, quod ipsi negant: vel, si confessio, quae Deo soli fit, non est impossibilis, ut iidem dicunt, quia sufficit facere, *quantum in nobis est*; pariter non est impossibilis confessio facienda sacerdoti, vel Deo per sacerdotem, quia satis est facere, quantum in nobis est, ut palam affirmamus. Inique igitur, et inconsequenter nobis opponunt, quae ab eis dissolvenda sunt.”¹¹

Cajetano aliisque paucis theologis supradictis respondetur quod iudicium sacramentale non est tantum medicinale, sed etiam vindictivum, et ex hac parte omnis species et numerus peccatorum multum variat iudicium de poenitente, qui per quodlibet peccatum graviter reus est et gravi iudicio iudicandus. Ceterum, etiam attenta medicinali ratione hujus sacramenti, examen peccatorum non tantam affert impossibilitatem aut difficultatem, tum quia species non sunt necessario distinguendae modo scientifico et theologico, sed sufficit eas apprehendere modo confuso et vulgari (sicut de cetero hoc sufficit ad committendum speciale et distinctum peccatum), tum quia in determinando ipso numero peccatorum non alia exigitur quam humana et seria diligentia, qua posita, quidquid oblitum aut indeterminatum manet, tegitur et absolvitur in confessione formaliter integra.

Conclusio 3. Per accidens sufficit in confessione integritas formalis et subjectiva; seu ad valorem confessionis sufficit ut accusentur ea omnia peccata, a quorum manifestatione non excuset impotentia physica vel moralis.

Probatur *ex ipsa vi institutionis*, seu ex consideratione indolis sacramenti prout importat causam judicialem, humano modo exercendam.

Hoc enim sacramentum, cum consistat in causa judiciali, absolute quidem requirit aliquam confessionem peccatorum, sine qua judicialis causa absolute exerceri nequit, sed non absolute requirit confessionem materialiter integram, quia sine hac potest haberi vera accusatio, vera manifestatio conscientiae, ac consequenter vera discussio causae et vera prolatio sententiae. Unde attenta ipsa natura sacramenti, integritas formalis potest sufficere, quamvis, attenta eadem natura, non suffi-

¹¹De Poenitentia, disp. 8, dub. 1, n. 19, Curs. Theol., t. 20» Parisiis, 1883, p. 194.

ciat per se, quia causa judicialis petit per se adduci ad proprium complementum per materiale ipsam integritatem confessionis, ut dictum est in duabus praecedentibus conclusionibus.

Quod autem de facto sufficiat, sequitur ex modo agendi divinae Providentiae et ex fine ob quem hoc sacramentum institutum est.

Deus enim, etiam in institutione sacramentorum, sese accommodat humanis moribus et conditionibus, nec praecipit res quae sunt physice vel moraliter impossibiles; jamvero ex humanis moribus et conditionibus provenit quandoque ut quis constituatur in impotentia physica vel morali confitendi omnia peccata (puta ratione oblivionis, vel instantis periculi mortis, vel magni incommodi). Unde in eo casu non requiritur quod omnia prorsus peccata exponantur (integritas materialis) sed sufficit ut accusentur ea omnia quorum manifestatio non subicitur impotentiae physicae vel morali (integritas formalis).

Item, Deus instituit hoc sacramentum ut medium absolute necessarium ad remittenda peccata, media confessione ab ipso homine praestanda; jamvero, si ad hoc semper requireretur materialis integritas confessionis, cum haec integritas saepe obtineri non possit ob moralem et praecipue ob physicam impossibilitatem confitendi quaedam peccata, saepe usus sacramenti impossibilis aut nimis difficilis redderetur, quando urgeret quidem ejus necessitas, idque cum dispendio salutis animarum et frustratione finis sacramenti.

Ex necessitate per se integritatis materialis et sufficientia per accidens integritatis formalis, sequitur quod confessio quae sit tantum formaliter integra debet, ad hoc saltem ut sit fructuosa, continere *votum ipsius confessionis materialiter integrae*, quod quidem votum explendum est tempore opportuno (i.e. in prima quae instituitur confessione, nisi permaneat eadem impotentia²⁾), supplendo defectum materialis integritatis seu manifestando peccata quae fuerint praetermissa.

Haec necessitas complendi confessionem formaliter tantum integram, non solum sequitur logice ex ipsa necessitate integritatis materialis, sed etiam explicite docetur ab *Alexandro VII*, damnante sequentem propositionem: "Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitae, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere" (Denz. 1111). Praeterea id confirmari potest ex paritate cum *actu contritionis* justificantis ante susceptionem sacramenti: sic enim se habet ille qui, instituens confessionem, ob impotentiam tacet quaedam peccata, sicut se habet ille qui, ob defectum copiae confessarii, elicit actum contritionis; in utroque enim casu peccatum remittitur absque eo quod subiciatur clavibus; jamvero justificatus

¹¹ Cf. infra, Nota 16, p. 656 sq.

per contritionem tenetur adhuc peccata jam remissa subicere clavibus; ergo similiter dimidiate confessus tenetur peccata non manifestata submittere sacramentali confessioni.

Occasione hujus conclusionis duo invenimus apud unum vel alterum auctorem, *quae videntur minus recte prolata*.

Primo nempe, dicitur a quibusdam integritatem formalem esse de *necessitate medii in re*, integritatem vero materiale de *necessitate medii in voto*.

Attamen, ab his expressionibus consultius abstinendum. Nam in usuali terminologia theologorum ea distinctio necessitatis medii in re et in re vel voto sumitur relate ad finem salutis, et ita integritas confessionis (quaecumque sit, materialis vel formalis) est de necessitate medii in re vel voto sicut ipsa confessio, cujus qualitas est integritas, et directius sicut ipsum sacramentum, cujus pars est ipsa confessio. Quod si integritas referatur immediate ad ipsam confessionem, seu ad finem obtinendi confessionem requisitam in sacramento, melius dicatur integritatem formalem esse absolute necessariam, integritatem vero materiale esse necessariam non absolute, sed tantum per se.

Secundo, comparando ad invicem duas praedictas integritates, dicitur a quibusdam confessionem posse esse integram tripliciter, scilicet vel *jormaliter et materialiter*, si nempe quis recordetur omnium peccatorum mortalium quae commisit eaque accuset; vel *jormaliter et non materialiter*, si quis ex oblivione aut impotentia non confiteatur unum vel alterum peccatum; vel *materialiter et non jormaliter*, si quis confiteatur quidem omnia peccata mortalia, objective talia, sed omittat unum peccatum objective veniale quod ipse putat esse mortale.

Attamen, consultius hoc tertium membrum supprimitur. Nam in praedicto casu non videtur haberi materialis integritas, cum poenitens omittat unum peccatum mortale, quod, quamvis de facto objective non sit commissum, tamen, prout in conscientia poenitentis, est objective commissum adeoque de jure pertinet ad numerum peccatorum per se accusandorum. Etenim, nisi arbitrarie fiat quaestio de vocibus, unica ratio quare a theologis distinguatur inter integritatem materiale et formalem, est ratio legitimae excusationis a confitendo aliquo peccato, ita ut quaecumque per se sunt confitenda (sive sint realia peccata sive putativa) constituent materiale integritatem, quaecumque vero sunt confitenda hic et nunc, quatenus nulla habeatur ratio excusans ab eorum declaratione, constituent formalem integritatem; unde confessio quae necessario debet esse formaliter integra, vel est etiam materialiter integra (formaliter et materialiter) vel non (formaliter et non materialiter); nec proinde datur tertius casus (materialiter et non formaliter).

PLURES QUAESTIONES hic occurrunt circa integritatem confessionis, quae libentius a Moralistis quam a modernis Dogmaticis, considerari solent, quaeque tamen, cum involvant plures difficultates et controversias, in hoc tractatu praetermitti non possunt. Ad scopum tamen nostrum non refert eas directe et per speciales articulos aggredi, sed ordinatim et proportionate expendemus per *19 DISTINCTAS NOTAS*, quarum priores 13 respiciunt *integritatem materiale*m, 6 vero postremae *integritatem forma*ient.

Earum ordo et objectum sic exhibetur:

*Quoad integritatem materiale*m.

*Quoad integritatem forma*lem.

Nota 1. De speciebus peccatorum.

Nota 14. De modo instituendi confessionem formaliter tantum integram.

Nota 2. De numero peccatorum.

Nota 15. De confessione generica.

Nota 3. De circumstantiis speciem mutantibus.

Nota 16. De modo complendi confessionem formaliter tantum integram.

Nota 4. De circumstantiis malitiam minuentibus.

Nota 17. De causis excusantibus ab integritate materiali.

Nota 5. De circumstantiis aggravantibus.

Nota 18. De periculo infamationis complicitis, an sit causa excusans ab integritate materiali.

Nota 6. De quibusdam quaestionibus connexis cum accusatione circumstantiarum.

Nota 19. De periculo infamationis non complicitis, an similiter sit causa excusans.

Nota 7. De actibus externis.

Nota 8. De peccatis jam confessis.

Nota 9. De peccatis falsis.

Nota 10. De peccatis dubiis.

Nota 11. De peccatis dubiis jam confessis.

Nota 12. De peccatis imaginariis.

Nota 13. De examine conscientiae.

NOTA 1. DE SPECIEBUS PECCATORUM, QUOMODO COMPUTANDAE ET ACCUSANDAE.

Species peccati duplex est: altera improprie dicta seu theologica, altera proprie dicta seu moralis.

Prior indicat gravitatem transgressionis, determinatur ex oppositione ad Deum ultimum finem et dividitur in peccatum mortale et peccatum veniale. Integritas confessionis exigit solam accusationem speciei peccati mortalis.

Altera indicat qualitatem seu essentiam transgressionis, desumitur ex oppositione ad aliquod obiectum morale, seu formalius ex relatione ad aliquod obiectum immorale, et dividitur in innumeras species. Haec specifica distinctio peccatorum intelligenda est in esse morali tantum, nam plures actus specificè distincti in esse physico possunt esse una species in esse moris, et vicissim idem actus physicus potest pertinere ad plures species in esse moris, si nempe in eius obiectum physicum concurrunt plura obiecta moralia,¹³ seu plures bonitates vel malitiae specificè distinctae. Idem enim actus, habens propriam intrinsecam malitiam ex parte sui obiecti immediati, seu intrinseci finis, potest habere accidentalem et specificè distinctam malitiam, ei proveniente ex parte obiecti remoti seu extrinseci finis aut ex alia ex septem circumstantiis (cf. infra, Nota 3); ita si quis furetur ut possit fornicari, actus furti habet, praeter malitiam furti, malitiam fornicationis, si tamen quis exerceat actus impudicos cum intentione fornicandi, unica habetur malitia quia medium et finis pertinent ad eandem lineam impudicitiae.

Integra igitur confessio exigit accusationem omnium praedictarum specierum moralium, etiam illius quae provenit actui ex parte finis extrinseci aut alius circumstantiae. Attamen, probabiliter poenitens non tenetur manifestare ipsam concurrentiam plurium specierum peccati in eundem actum; ita qui furatus est ut posset fornicari, potest seorsim accusare peccatum furti et intentionem fornicandi, et religiosus qui commisit peccatum impudicitiae potest sic se accusare: Peccavi contra castitatem et graviter violavi votum. Quidam theologi hoc negant, eo quod, aiunt, ita variatur indicium confessarii, qui putat poenitentem commisisse duo distincta peccata; sed haec variatio nec est essentialis, nec ceterum necessario sequitur ex accusatione, quippe quae possit dupliciter interpretari.

NOTA 2. DE NUMERO PECCATORUM, QUOMODO COMPUTANDUS ET ACCUSANDUS.

Numerica distinctio seu pluralitas peccatorum intra eandem speciem, est iudicanda non ex physica sed ex morali distinctione actuum; nam fieri potest quod plures actus physice distincti, sint moraliter unum peccatum, uti occisio hominis tribus ictibus, et e converso unus

“Signanter dicimus “Si in eius obiectum physicum concurrunt plura obiecta moralia” et non “Si in eius obiecto continentur plura obiecta moralia”, nam idem actus physicus nequit habere nisi unam speciem moralem essentialem, desumptam ex obiecto, et hoc obiectum nequit praebere actui nisi unam speciem moralem, cum ipsum sit unum; ceterae vero species quae competunt actui, quaeque proveniunt ex circumstantiis, sunt ei accidentales, non exclusa signanti illa specie moralitalis quae derivatur ex fine operantis (cf. *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 3, 2, n. 75; item De bonitate et malitia, disp. 6, dub. 4,3).

actus physicus sit moraliter plura peccata, uti occisio trium hominum uno ictu. Haec autem moralis distinctio et pluralitas desumitur, sicut quaelibet numerica distinctio, ex parte subjecti (nam accidentia individuantur a subjecto), non tamen ex parte actus praecisive ut physici, sed formaliter prout subest malitiae. Unde dupliciter peccatum multiplicari potest, vel nempe per interruptionem actus¹⁴ ejusque reassumptionem (ut si quis cesset ab actu impudico et post unam horam iterum illum exerceat), vel etiam per positionem unius actus physici respicientis plura objecta quae sunt secundum se completa sub ratione objecti fundantis moralitatem (ut si quis uno actu seu ictu occidit tres homines), tunc enim actus physicus, quamvis sit formaliter unicus, est virtualiter triplex in linea moralitatis, prout nempe fundat relationem ad tria objecta quae sunt numerice distincta in linea moralitatis.

In confessione igitur est accusanda pluralitas numerica peccatorum, ex utroque capite proveniens. Quidam tamen, ut *Suarez* (Disp. 22, sect. 5, n. 34-37), negant ex secundo capite provenire distinctionem numericam peccatorum, quemadmodum, aiunt, ex eodem capite nulla provenit numerica distinctio actuum virtuosorum; sicut enim elemosyna facta decem personis, vel actus quo amantur decem personae, est unus moraliter actus bonus, ita actus quo occiduntur decem personae est unus moraliter actus malus; et ratio quare numerus occisorum sit declarandus, non est multiplicatio peccatorum, sed circumstantia magnopere aggravans.

Occasione huius distinctionis, *disputatur inter theologos an sacerdos, conscius peccati mortalis, audiens successive plures confessiones, committat unicum peccatum vel tot peccata quot audit confessiones.*

Quidam, ut *Leander, Diana, Rodriguez et Lugo* (Disp. 8, dub. 3, n. 79), attendentes ad ininterruptionem actionis, seu potius ad moralem unitatem sessionis iudiciariae, exurgentem ex unitate intentionis, finis, temporis et loci, quae convenit pluribus confessionibus, dicunt talem sacerdotem unicum committere peccatum. Alii vero, ut *Suarez, Vasquez, Bonacina, Delgadillo, Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 3, n. 79), *S. Alphonsus* (De sacr. in gen., n. 36), attendentes potius ad obiectum ipsum actionis, seu ad completam rationem uniuscujusque absolutionis sacramentalis, dicunt tot illum committere peccata quot confessiones audit, quemadmodum qui successive per plures actiones occidit plures homines, tot committit distincta homicidia quot homines distinctis actionibus occisivi interimit. Moderni moralistae utramque sententiam

¹⁴ “Quanta et cujus modi interruptio, tum in actibus internis tum in externis, requiratur ad multiplicationem peccatorum non facile determinabitur, cum hominis psychologia sit maxime complexa; varias explicationes et sententias de hac re invenies apud *Suarez*; (Disp. 22, sect. 5) et *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 3, §2, n. 78).

probabilem et practicabilem dicunt, unam vel alteram ut veriore eligentes.

Ad rem *LUGO*: "Videtur esse difficultas ex iis, quae diximus illa sect. iii. [n. 135] scilicet, probabile esse, sacerdotem, qui successive audit, in peccato mortali plures confessiones unam post aliam, non committere plura peccata distincta, sed unum; quare non erit necessarium dicere: audiui tot confessiones, sed audiui in statu peccati una vice plures confessiones. Videtur autem eadem esse ratio de eo, qui successive cognoscit carnaliter tres feminas, aut occidit tres homines.

"Respondetur tamen, non esse eandem rationem in utroque casu, quia actio illa audiendi confessiones in tribunali sacramentali maiorem recipit unitatem moralem, quam occisiones trium: quae cum respiciant singulae diversa iura singulorum hominum, quae laeduntur, et aliunde non uniantur in uno actu, vel actione morali ad eundem finem, non videntur posse facile ex sola temporis propinquitate uniri ad faciendum unum peccatum. At vero actus audiendi confessiones accipit unitatem in primis ex fine, et intentione agentis, qui sedet in eo loco ad audiendas confessiones subditorum: deinde, et praecipue ex materia ipsa, quia omnes illae actiones continent irreverentiam contra eundem Deum, et Christum, cuius sacramenta irreverenter tractantur: non sunt enim in rigore irreverentiae contra ius aliquod residens in ipsis sacramentis, sed contra ius residens in auctore sacramentorum, negari autem non potest, quod facilius uniantur, ad faciendum unum peccatum ea, quae tendunt contra idem ius eiusdem personae, quam quae tendunt contra diversa iura diversarum personarum."¹⁵

Ad rem *Sahnanticenses*: "Istud consecrarium [seu sententia Lugonis] non probamus, nec legitime deduci censemus. Quare oppositum affirmandum est, nempe sacerdotem, qui in statu peccati mortalis ministrat sacramentum poenitentiae, tot peccata mortalia committere, quot excipit confessiones. . . Motivum est: quia actus licet sint eiusdem speciei, et sibi immediate, vel absque notabili mora succedant, nihilominus ad eorum multiplicationem multiplicantur peccata, quoties quilibet eorum actum habet definitum, aut determinatum terminum, quo posito consummatur et completur; sed huius generis est administratio sacramenti poenitentiae: ergo tot peccata mortalia committit sacerdos ille in peccato ministrans, quot conficit sacramenta. Maior constat exemplo homicidii, furti, fornicationis etc., nam quoties repetentur hi actus, quamvis successive, et absque notabili mora, toties committitur novum et distinctum numero peccatum mortale: et oppositum dicere foret intollerabilis error contra tam Doctorum sententiam, quam fidelium sensum et praxim. . Minor etiam patet: nam actus administrandi sacramentum poenitentiae habet certum ac definitum terminum, nempe absolutionem, et ea praesentia essentialiter consummatur, non minus quam homicidium in iniusta morte proximi."¹⁶

NOTA 3. DE CIRCUMSTANTIIS SPECIEM MUTANTIBUS, QUOMODO COMPUTANDAE ET ACCUSANDAE (1-2, q. 18, a. 10 et 11; In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5, cit. in p. 572 sq.).

Proprie dictae morales circumstantiae peccati sunt quaedam accidentales conditiones actus mali, quae influunt in eius moralitatem. quin tamen pertineant ad essentialem moralitatem actus, desumptam ex obiecto. Talia non sunt ipsum obiectum specificans, aut causa efficiens, aut alia a quibus dependet ipsa essentia actus, nec etiam illae communes rationes malitiae quae in omni actu malo coniunctae inve-

¹⁵De Poenitentia, disp. 16, sect. 14. § 2, n. 558, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 137 sq.

¹⁶De Poenitentia, disp. 8, dub. 3, § 2, n. 79, Curs. Thcol, t. 20, Parisiis, 1883, p. 259.

niuntur cum eius essentiali ac specifica malitia, uti ratio inobedientiae et ingratitude erga Deum; sed circumstantiae proprie dicuntur conditiones omnino determinatae et extrinsecae, ac commode nec inepte reduci solent ad septem, expressas in vulgato versiculo: Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando.

Circumstantia, attento eius influxu in moralitatem actus tam externi quam etiam interni, alia est impertinens, seu mere physica nec ulla-tenus influens in moralitatem, alia est pertinens seu moralis. Haec autem est vel *minuens*, vel *aggravans*. Circumstantia minuens est vel mere minuens gravitatem vel mutans speciem theologicam, seu transferens peccatum ex mortali in veniale. Circumstantia aggravans est vel *mere aggravans*, seu augens malitiam intra eandem speciem (ut si actus peccati duret per longum tempus vel fiat intensiori conatu voluntatis), vel est *speciem mutans* (seu proprius, speciem addens). Haec est vel mutans speciem theologicam, seu transferens peccatum a veniali in mortale intra eandem speciem moralem (ut quantitas furti), vel mutans speciem moralem, cum nempe ratione ipsius actus induit specialem disconvenientiam a recta ratione quam non habet secundum se (cf. 1-2, q. 18, a. 10 et 11). Haec iterum est vel addens actui primam speciem peccati seu transferens actum ex indifferenti vel bono in peccaminosum (ut comedere carnem, vel celebrare missam, tempore ab Ecclesia prohibito), et haec dicitur transire in conditionem obiecti, ita ut proprie non sit amplius circumstantia sed constitutiva conditio ipsius obiecti, vel addens actui iam malo *novam speciem malitiae* (ut furari rem sacram, quod furto addit sacrilegium, et fornicari cum coniugato, quod fornicationi addit iniustitiam).

Omnes igitur hae circumstantiae *speciem mutant* (excepta ea quae mutat mortale in veniale) sunt accusandae in confessione, vel si ex oblivione-aut alia iusta causa omissae sunt in una confessione, debent in sequenti manifestari. Attamen cum agitur de circumstantia addente speciem, ipsa coniunctio specierum in eodem actu probabiliter non est accusanda (ut dictum est in Nota 1), nisi non possit circumstantia accusari quin et species coniuncta necessario innotescat.

Quaenam autem sint in particulari variae circumstantiae quae mutant speciem determinatur a Moralistis per singula membra supradicti versiculi. Diffusa expositio de hac re invenitur apud *Suarez* (Disp. 22, sect. 4), *Lugo* (Disp. 16, sect. 4-12) et *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 5), brevior vero ac compendiosa apud plures modernos Moralistas, uti *Cappello* (n. 151-156), *Lehmkuhl* (n. 310-312), *Gury* (n. 485 sqq.), *Prümmer* (n. 372).

Rem sic summatim tradit *Cajetanus*: "Circa totam septimam quaestionem [S. Thomae] de circumstantiis, nihil occurrit hoc in loco dubi-

tandum: quoniam discussio harum circumstantiarum in speciali, puta de persona, modo, tempore et loco sacris, ad posteriores spectat tractatus. Summarie tamen scito, quod circumstantia *temporis sacri* est aggravans peccatum, non tamen apponens speciem sacrilegii nisi fiat in contemptum temporis sacri. — Circumstantia vero *sacri loci*, quamvis omnia aggravet peccata per accidens, illa tamen sola ad sacrilegii speciem trahit, quae sanctitati loci directe opponuntur, aut annexae immunitati: ut effusiones sanguinis vel seminis humani, quae impediunt exhibendum ibidem divinum cultum, ad quem directe sanctificatur locus; et violentae extractiones, quae immunitati contrariantur; et his similia. — *Personae* quoque circumstantia non transfert in aliam speciem, nisi peccatum voto vel statui eius directe adversetur. Ut si religiosus fornicetur, in sacrilegium transit: si autem blasphemat, solius blasphemiae reus est, sicut alius blasphemans. — *Quid* autem, idest effectus, quando est praevisum et volitum, trahit in ipsius speciem: ut si mulier pergens ad ecclesiam, scit se ibidem adamandam, et hoc vult, quamvis non propterea vadat, sed propter audiendam missam, actus ille ex illo effectu mali speciem trahit. — *Circa quid*, idest conditiones obiecti, ut magnum et parvum in re ablata, et *quomodo*, quamvis actus multum aggravent, in aliam tamen speciem transferre actus non video. — *Cur* denique manifeste dat aliam actui speciem” (In 1-2, q. 7, a. 4).

NOTA 4. DE CIRCUMSTANTIIS MINUENTIBUS, AN SINT ACCUSANDAE.

Quidam, ut *Scotus*, *Cano* et *Gonet*, docent has circumstantias esse accusandas saltem quando sunt notabiliter minuentes, quia secus confessarius decipitur in re gravi. Ad rem *Gonet*: “Multo probabilius est [has circumstantias esse confitendas]; quemadmodum enim numerus parvus peccatorum explicandus est, ut rectum de poenitente feratur iudicium, sic et circumstantia omnis notabiliter allevians: v.g. si mulier metu mortis consentiat in fornicationem, debet talem circumstantiam explicare in confessione: sicut et qui peccat ex ignorantia, vel ex aliqua vehementi tentatione, ad hoc ut Sacerdos possit de ejus crimine rectum iudicium ferre. Ad probationem vero in contrarium dicendum est, quod licet Sacramentum Poenitentiae non sit ad excusandum, sed accusandum, est tamen ita ad se accusandum, ut ex ipsa accusatione possit Sacerdos cognoscere mensuram delicti, et juxta eam, debitam tantum et non excedentem satisfactionem imponere: ad hoc autem requiritur, ut diximus, circumstantiae notabiliter minuentis explicatio.”¹⁷

Communis vero sententia est earum accusationem non requiri ad

¹⁷De Poenitentia, disp. 10, a. 3, § 2, n. 64, Clypeus, t. 6, Parisiis, 1876, p. 643.

integritatem confessionis. Cujus rationem alii aliter assignant. Nobis praecipua ratio est quia, ut dicetur in Nota sequenti, nulla circumstantia quae speciem non mutat (quantumvis etiam aggravans) est necessario accusanda, cum sit accidentalis respectu peccati mortalis, quod est proprium objectum confessionis. Ceterum, abstrahendo ab hac generali ratione, quae negatur a pluribus theologis, pro circumstantiis minuentibus possunt cum moderatione et grano salis invocari sequentes rationes a quibusdam allatae, quia nempe ipsae non multum mutant iudicium morale (ita Suarez), vel saltem non tantum mutant quantum circumstantiae aggravantes, adhuc intra lineam iudicii accidentalis et secundarii; item, quia tribunal Poenitentiae non est excusativum sed per se accusativum, dum circumstantia allevians est per se excusativa nec indiget per se loquendo curatione et poena (ita Joannes a S. Thoma); item, quia poenitens potest renunciare juri suo ad meliorem famam apud confessarium (ita Navarrus).

NOTA 5. DE CIRCUMSTANTIIS AGGRAVANTIBUS, SEU DE ACRI CONTROVERSIA THEOLOGORUM CIRCA OBLIGATIONEM EAS ACCUSANDI (1-2, q. 18, a. 10 et 11; In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5; Opusc. 12 ad Lectorem Bisuntinum, q. 6).

Circumstantiae quae augent malitiam, aliae sunt leviter aggravantes, aliae *notabiliter aggravantes*. Ad “dignoscendas circumstantias notabiliter aggravantes intra eandem speciem, assignatur haec regula. In materia quantitativa, seu quae consistit in numero, pondere et mensura, censetur circumstantia notabiliter aggravans, quando seorsim sumpta et ab actu separata, sufficeret ad peccatum mortale, ut qui furaretur quinquaginta asses, supposito quod viginti quinque sufficiant ad peccatum mortale. In aliis vero materiis, censetur notabiliter aggravans, quando notabiliter excedit modum ordinarium peccandi in hujusmodi materiis, ut si quis totam noctem transigeret in impudiciis cum muliere; si quis per menses et annos perseveraret in odio fraterno, si inimicum occideret membratim concidendo, aut in occisum iterum saeviret, etc. Si neutrum ex his occurrat, censetur leviter aggravans, puta, quod fur surripuerit triginta asses, quod post rixam quis iratus, aliquantulo tempore in odio permanserit, etc.”¹⁸

Porro circa necessitatem accusandi has circumstantias *magna fuit controversia* et acris dissensus inter theologos cujuslibet scholae.

Omnes quidem *consentiunt in tria haec*:

1. Circumstantiae leviter aggravantes, non sunt necessario accusandae.
2. Circumstantiae notabiliter aggravantes sunt per accidens quan-

¹⁸ “Billuart, De Poenitentia, diss. 7, a. 2, § 2, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 427. Cf. Joannem a S. Thoma. In 1-2, disp. 10, a. 3, n. 15-17.

doque accusandae, necessitate nempe proveniente ex aliis capitibus, quae ad tria reduci solent,¹⁰ scilicet ad rationem reservationis peccati, ad rationem causae cognoscendae (si nempe notitia circumstantiae, puta habitudinis peccati vel proximae occasionis, est necessaria ad cognoscendam ipsam speciem peccati vel saltem requisitam dispositionem veri doloris et propositi in poenitente) et ad rationem reparationis peragendae (notanter restitutionis faciendae).

3. Confessario interroganti de circumstantia aggravante est respondendum, quando, ut in praedictis casibus, jus habet interrogandi; huc facit haec propositio damnata ab *Innocentio XI*: "Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicuius consuetudinem" (Denz. 1208).

CONTROVERTITUR vero an circumstantiae notabiliter aggravantes, *sint per se accusandae*. Patronos et rationes dabimus utriusque sententiae affirmativae et negativae, hanc tamen amplectentes ut *notabiliter probabiliorem*. Ceterum, patroni utriusque sententiae generatim explicite admittunt extrinsecam saltem probabilitatem oppositae sententiae ejusque deducibilitatem in praxim sacramentalem. Ita *Suarez*, scribit: "Haec sententia [negativa] probabilis quidem est, praesertim propter auctoritatem tot Doctorum; et qui ea uteretur in praxi, maxime ex causa rationali, non peccaret. Nihilominus contrariam sententiam veriolem, et magis probandam censeo" (Disp. 22, sect. 3, n. 5). *Lugo*: "Ex his sententiis, licet prima [affirmativa] sit valde probabilis, magis tamen placet secunda" (Disp. 16, sect. 3, n. 107). *Billuart* duas affert conclusiones, et in prima probat sententiam negativam esse probabilem, in altera vero eligit sententiam affirmativam ut tutiorem et communiolem. Inter paucos qui omnino rigidam et exclusivam positionem assumunt, notandus est *Joannes a S. Thoma* qui scribit: "Haec . . . sententia [affirmans necessitatem confitendi circumstantias aggravantes] mihi certissima videtur, nec oppositam auderem consulere" (In 1-2, Disp. 10, a. 3).

SENTENTIAM NEGATIVAM ut probabiliorem defendunt major, ut videtur, pars antiquorum et omnes moderni. Inter antiquiores notentur *S. Thomas* (cf. infra), *Albertus M.* (cf. infra), *Bonaventura*, Auctor Comm, in *Sent, ad Hannibaldum* (cf. infra), *Scotus*, *Biel*,TM *Durandus*, *S. Antoninus*, *Paludatus*, *Viguerius*, *Turrecremata*, *Almainus*, *Hadrianus*, *Silvester*, *Cajetanus* (In 1-2, q. 7, a. 4), *Medina*,

¹⁰Cf. *Priimnter*, n. 370.

**Scotus et Biel* solent referri pro hac sententia, sed revera ut de re dubia loquuntur; an magis inclinent in hanc vel in contrariam sententiam, alii aliter judicant; *Suarez* dicit cos inclinare in contrariam. Ad rem ipse *Scotus*, In 4 Sent., dist. 17, q. 1, a. 2: "Non est ita certum quod oporteat illas circumstantias aggravantes confiteri: tamen tutum est et utile id fieri".

Navarrus, Corduba, Covarruvias, Toletus, Valentia, Vasquez (Q. 91, a. 3, dub. 2 et 3), *Becanus, Diana, Bonacina, Aversa, Prado, Leander, Lugo* (Disp. 8, dub. 4), *Salmanticenses, S. Alphonsus* (n. 468),

Rationes quae hanc sententiam notabiliter probabiliorem faciunt, sunt sequentes:

IA RATIO. Auctoritas et numerus patronorum ex omni schola.

Ipsa Suarez, qui defendit contrariam sententiam, agnoscit hanc fuisse suo tempore “valde communem opinionem”; Billuart (t 1757) quidem et Collet (t 1770) dicunt contrariam sententiam, quam ipsi defendunt, fuisse suo tempore communior, sed de hac assertione vel ex eo dubitare licet quod S. Alphonsus (t 1787) nihil tale dicat et hanc sententiam ut probabiliorem eligat. Ceterum omnes moderni ex qualibet schola huic sententiae adstipulantur.

Concedendum quidem est plures inter majores et notiores thomistas, Cajetano posteriores, uti Victoria, Petrum Soto, Cano, Nugnum, Joannem a S. Thoma, Gonet et Billuart, adversari huic sententiae, sed eorum auctoritas compensatur auctoritate aliorum thomistarum post ipsum S. Thomam, uti Alberti M., Auctoris Comm, in Sent, ad Hannibaldum, Paludani, S. Antonini, Prado, Salmanticensium.

Ipsa *Cajetanus*, qui solet referri pro contraria sententia, in hanc doctrinam perfecte collinere videtur in Comm. super 1-2, q. 7, a. 4, ubi scribit: “Si praedictis adiunxeris quod circumstantiae necessario cognoscendae a spirituali iudice, sunt transferentes in aliam speciem, et cum hoc, aggravantes in infinitum, id est addentes secundum se rationem peccati mortalis; scies quae sunt circumstantiae necessariae, et quae non. Sed cave ne illas quae multum gravant, totali silentio praetereas: et maxime circumstantiam *quid*, quae inter principales in 4 art. computatur. Magni enim refert abstulisse centum, et abstulisse centum cum damno inde pauperis et pupillorum, puellarum nubium, et huiusmodi, quae spectant ad circumstantiam *quid*.” Connaturalis sensus horum verborum est: in confessione per se sunt accusandae solae circumstantiae mutantur speciem eo quod ipsae solae aggravent peccatum in infinitum seu constituent ipsam essentiam peccati mortalis (cf. infra, p. 579); non tamen circumstantiae mere aggravantes sunt simpliciter tacendae, quia obligatio eas confitendi potest oriri ex alio capite, ut facile patet in materia furti appellantis reparationem et restitutionem.

2A RATIO. Auctoritas S. Thomae.

In duobus enim locis S. Doctor hanc sententiam manifeste tradit:

In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5: “Dicendum, quod omnes circumstantias confiteri est impossibile; quasdam autem confiteri est necessitatis:

sed in hoc est differentia opinionis. Quidam enim dicunt, quod omnes circumstantiae quae aliquam notabilem quantitatem peccato addunt, confiteri necessitatis est, si memoriae occurrunt. Alii vero dicunt, quod non sint de necessitate confitendae nisi circumstantiae quae ad aliud genus peccati trahunt; et hoc probabilius est; sed addendum est, quae ad aliam speciem mortalis trahunt: cujus ratio est, quod venialia non sunt de necessitate confessionis, sed solum mortalia, quae quantitatem infinitam quodammodo habent; et quia circumstantiae aggravantes quae aliam speciem peccato non tribuunt, vel quae tribuunt quidem, sed non mortalis peccati, non sunt de necessitate confessionis. Tamen eadem confiteri perfectionis est, sicut et de venialibus dictum est.” *Ibid.*, ad 2: “Determinata quantitas peccati non potest sacerdoti innotescere, quia nec ipse peccator scit: unde sufficit quod cognoscat quantitatem quae ex specie peccati consurgit.”

Opusc. 12 (alias 11), Responsio ad Lectorem Bisuntinum de articulis VI, q. 6 (quae est directe de circumstantiis peccatorum): “Sexta quaestio est, an circumstantias peccati trahentes in alterum genus, non notabiliter aggravantes, teneatur homo confiteri etiam innotescendo personam cum qua peccaverit.

“Ad hoc respondendum videtur, quod omnino debet has homo confiteri: non enim homo confitetur peccatum suum nisi speciem confiteatur peccati, quae cognosci non potest nisi per circumstantias trahentes in aliud genus, ex quibus peccatum specificatur. Circumstantias vero aggravantes, quae in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri, sicut nec peccata venialia; licet sit laudabile quod homo ea confiteatur. Eadem enim ratio videtur esse de hujusmodi circumstantiis, et de venialibus peccatis. Circumstantiae autem dicuntur in aliud genus trahere quae specialem repugnantiam important ad aliquod praeceptum divinae legis; sicut furtum simplex repugnat huic praecepto, ‘Non furtum facies’, si autem furtum in loco sacro committatur, habet jam repugnantiam ad aliud praeceptum, quod est de veneratione sacrorum, et sic additur nova species peccati: unde consequens est quod addat aliam repugnantiam ad legem Dei; et ideo novam deformitatem peccati mortalis habebit, quod ex necessitate confiteri tenebitur. Sic igitur hujusmodi circumstantias aggravantes, quae non trahunt in aliud genus peccati, non credo quod aliquis teneatur confiteri. . . . Quod autem dixi, circumstantias aggravantes quae non trahunt in aliud genus peccati, non esse de necessitate confitendas, non est referendum ad numerum, quem aliquis confiteri tenetur, si potest; quia jam non est unum peccatum, sed multa.”

Idem docent *Albertus M.*, magister S. Thomae, et *Hannibaldus de Hannibaldis*, S. Thomae pedissequus et in cathedra parisiensi succès-

sor. Prior scribit: “Respondeo sine praejudicio secundum antiquos doctores, quod non oportet circumstantias confiteri, nisi quae trahunt in aliud genus peccati; securum est etiam alias dicere, praecipue si remordet aliquem conscientia, sed tamen dicunt, quod non tenetur ex praecepto” (In 4 Sent., dist. 16, a. 24). Alter ait: “Circumstantia, quae novam rationem peccati mortalis addit, de necessitate est confitenda; alia autem non”. “Si talis circumstantia non trahit ad aliud genus mortalis, non est confitenda” (In 4 Sent., ad Hannibaldum de Hannibaldis [Apocryphum S. Thomae], dist. 16, q. un., a. 3).

Ad praedicta verba S. Thomae mira est responsio deensorum contrariae sententiae, praesertim thomistarum.

Quidam, inter non thomistas, simpliciter admittunt S. Thomam sibi esse contrarium. Ita *Suarez* (Disp. 22, sect. 3, n. 3: “Quam [sententiam] tenuit D. Thomas in 4”), qui nullatenus conatur S. Thomam ad suam sententiam trahere nec videtur ejus oppositioni magnum praebere pondus. *Collet* vero ex hac ipsa oppositione S. Thomae argumentum deducit in favorem suae sententiae, inquiens: “Haec [sententia] . . . vel hinc summopere commendatur, quod Thomam habuerit contra se. Quantis enim niti debuit momentis sententia, quae adversus tantum doctorem sese tuita est, adeo ut ii etiam, qui in Angelici verba jurare dicuntur, ab ejus littera recedant.”²¹

Alii, ut *Cano*, respondent S. Thomam in 4 Sent., juniorem et commentatorem, hanc quaestionem resolvisse non ex propria mente sed referendo opinionem aliorum. *Attamen*, ut notat *Gonet*, haec solutio est manifeste opposita textui, cum S. Doctor sententiam negantem eligat explicite ut probabiliorem. Ceterum, in Opusculo 12, non amplius agens ut commentator, eandem sententiam profert.

Alii, ut *Petrus Soto* et *Sylvius*, quibus consentit *Billuart* (et ex parte *Collet*), dicunt “quod quamvis S. Doctor, dum esset junior, hanc opinionem tenuerit, illam senior factus verosimilius revocasset, si Summae ultimam manum adhibuisset. Idque conjiciunt ex eo quod S. Doctor 1.2, q. 73, a. 9. et 2.2, q. 61, art. 2, ad 3, et art. 4., doceat eum gravius peccare, graviolemque poenam mereri, qui percutit regem quam qui percutit personam privatam. Quomodo autem gravior poena injungi potest si ista percussi conditio et circumstantia non declaretur?”²²

Attamen, haec videtur politica quaedam et inanis prophetia (S. *Alphonsus*: “Haec tamen prophetia est P. Soti, non vero sententia

²¹ De Poenitentia, p. 2, c. 5, a. 4, s. 3, § 1, n. 342, apud Migne, Theol. Cursus, t. 22, col. 488.

²² *Billuart*, De Poenitentia, diss. 7, a. 2, § 3, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 430.

D. Thomae”), prolata absque fundamento, imo impingens in indicia sibi prorsus contraria. Ex unico enim illo fundamento vel indicio, allato ex 1-2, et 2-2, ad summum deduci potest obligatio confitendi circumstantiam mutantem speciem (si, cum quibusdam dicatur circumstantia personae offensae in casu mutare speciem) vel obligatio confitendi circumstantiam mere aggravantem, sed proveniente per accidens ex alio capite, i.e. ex reparatione facienda. Contrarium autem indicium quod S. Thomas nequaquam suam sententiam mutasset in Summa, est quia eandem, non amplius junior nec commentator, de facto protulit in supradicto Opusculo 12, quod juxta Mandonnet-S. Doctor composuit a. 1271, dum, juxta eundem Mandonnet² scribebat ipsam Summam Theologicam (a. 1267-1273) et quidem postquam absolverat Primam Secundae (a. 1269-1270), in qua (q. 18. a. 10 et 11) agit explicite de circumstantiis mutantibus speciem vel mere aggravantibus.

Alii tandem, ut Joannes a S. Thoma, Gonet et Concina, eleganter trahunt verba S. Thomae ad sensum propriae opinionis, ac si nempe doceat non esse accusandas circumstantias notabiliter aggravantes intra lineam peccati venialis, quae scilicet non mutant speciem moralem neque theologicam, esse vero accusandas circumstantias notabiliter aggravantes intra lineam peccati mortalis, quae nempe, etsi non mutant speciem moralem, tamen mutant aequivalenter speciem theologicam, eo quod in ipso actu qui est jam peccatum mortale addunt talem gradum gravitatis qui per se solus sufficeret ad constituendum peccatum mortale, si actus ille jam mortalis non esset.

Idque colligere conantur tum ex contextu disputationis illius temporis, tum ex ipso textu S. Thomae, scilicet:

“1. Quia tempore S. Thomae erant qui assererent quasdam circumstantias secundum se leves, ut est circumstantia dignitatis personae peccantis, puta, si esset episcopus vel generalis ordinis, esse notabiles. Unde dicebant quod ‘omne mendacium, v.g. in viris perfectis sit peccatum mortale’, ut refert ipse S. Doctor 2.2, q. 110, a. 4, ad 5. De illis ergo circumstantiis secundum istorum opinionem notabiliter aggravantibus, loquitur S. Thomas.

“2. Quia in utroque textu dicit circumstantias notabiliter aggravantes non esse necessario confitendas, quia venialia non sunt necessario confitenda, et quia est eadem ratio de istis circumstantiis ac de peccatis venialibus. Porro circumstantiae notabiliter aggravantes non se habent ut venialia, sed ut mortalia; habent enim ut mortalia quantitatem, seu malitiam quandam infinitam intra lineam peccati

²Mandonnet et Deslrcz, Bibliographic thomiste, Le Saulchoir, Kain (Belgique), 1921, p. xvi, n. 61.

¹Ibid., p. xv, n. 45.

mortalis, et aequipollenter, quantum ad malitiam scilicet, mutantem speciem.”²⁸

Juvenit citare integram litteram *JOANNIS A S. THOMAE* tum quia ipse rem fusius et clarius expendit, tum quia magna solet gaudere auctoritate apud posteriores thomistas:

“Ad confirmationem ex auctoritatibus D. Thomae respondetur ipsum loqui de *circumstantiis aggravantibus citra peccatum mortale*, seu novam, offensam mortalem, ita quod neque mutant speciem moralem, neque theologicam, eo quod semper loquantur aequiparando istas circumstantias peccatis venialibus.

“Nam in illo loco ex *quarto sententiarum*, dist. XVI, ponens illam sententiam, quod circumstantiae, quae non trahunt in aliud genus peccati non sunt confitendae, addit: ‘Et hoc probabilius est, sed addendum est, quae ad aliam speciem mortalis trahunt *{haec est species theologica in peccatis}* quia venialia non sunt de necessitate confitenda:’ et solutione ad primum, inquit: ‘Quod de peccato mortali non potest homo exire nisi per confessionem, tamen de illis, quae circa sunt, id est, de venialibus, et circumstantiis, *quae venialibus aequivalent*, potest homo exire sine confessione.’ *Quid clarius pro mente D. Thomae*; cum ipse loquens, et tractans ibi ex professo hanc difficultatem de confitendis circumstantiis non mutantibus speciem, seipsum declaret, dicendo quod loquitur de circumstantiis, quae venialibus aequivalent, a quibus non est necesse exire per confessionem?

“Et ut melius innotescat mens sancti doctoris videndus est in *quarto ad Annibaldum*, dist. XVI, quaestione unica, art. III, ubi eandem tractat quaestionem, an omnis circumstantia sit confitenda: et respondet: ‘Quod circumstantia, quae novam rationem peccati mortalis addit de necessitate est confitenda, alia autem non.’ Ubi manifeste nostram resolutionem tradit, videlicet quod circumstantia aggravans, si in ipsa aggravatione addit novam rationem peccati mortalis de necessitate confitenda est, etiamsi moralem speciem non mutet, *dummodo in aggravando addat id quod sufficit ad culpam mortalem*; si enim solum id quod addit aggravatio veniale est, non pertinet de necessitate ad confessionem. Et similiter loquitur S. Thomas ibi solutione ad quintum, unde intelligimus quoties affirmat esse confitendas circumstantias, quae trahunt in aliquod genus peccati, intelligi de alio genere in ratione mortalis, quod pertinet ad speciem theologicam, non de alio genere, vel specie morali, ex diverso objecto desumpta.

“Et ad locum ex *opusculo duodecimo* citato respondetur eodem modo, quod loquitur de circumstantiis, quae aequiparantur venialibus. Verba S. Thomae sunt: ‘Circumstantias vero *non aggravantes*, quae in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri, sicut nec peccata venialia, licet sit laudabile quod homo ea confiteatur. Eadem enim ratio videtur esse de huiusmodi circumstantiis et de peccatis venialibus.’ Semper sanctus doctor has circumstantias aequiparat venialibus: postea subdit quae circumstantiae sint, quae trahunt in aliud genus peccati.

“Unde ego non video, qua ratione allegari possit hic locus contra nos, cum non loquatur de circumstantiis aggravantibus sicut nos loquimur, sed de non aggravantibus, nec trahentibus in aliud genus peccati cum dicit: ‘Circumstantias vero non aggravantes, quae in aliud genus peccati non trahunt, etc.’ Hinc vero quomodo inferri possit, quod circumstantiae aggravantes intra eandem speciem non teneatur quis confiteri, plane non video, nisi forte citentur verba, quae statim subdit S. Thomas: ‘Sic ergo huiusmodi circumstantias aggravantes, quae non trahunt in aliud genus peccati, non credo quod aliquis teneatur confiteri.’

“Sed tamen videtur *littera illa esse mendosa*, et debere dici: Sic igitur huiusmodi circumstantias non aggravantes, etc. tum, quia ly huiusmodi refert circumstantias paulo ante commemoratas, et illas vocaverat D. Thomas non aggravantes: tum, quia titulus articuli de non aggravantibus positus fuit; sic enim dicit: ‘Sexto quaestio est, an circumstantias peccati trahentes in alterum genus non notabiliter

aggravantes teneatur homo confiteri: et respondet ad has teneri, quia trahunt ad aliud genus, circumstantias vero non aggravantes, quae non trahunt in aliud genus, non teneri confiteri: ubi semper loquitur de non aggravantibus.

“Sustinendo tamen verba allata, dicimus loqui de aggravantibus, quae aequiparantur venialibus, non quae secum mortalem offensam afferunt in ipsa aggravatione, ut ex verbis citatis in eodem opusculo et in XVI distinctione constat.”²⁰

Attamen, haec explicatio videtur nullatenus congruere textui et menti S. Thomae nec esse valde digna tam fidelium interpretum S. Doctoris. Nam:

1. Ipsis non paucis thomistis, defensoribus ejusdem sententiae, uti *Soto*, *Sylvio* et *Billuart*, haec expositio videtur tam longe quaesita ac parum conformis textui, ut cogantur confugere ad futuribilem retractionem S. Thomae. Ad rem enim Billuart: “Verum non paucis haec explicatio videtur de longe quaesita, et textibus parum conformis, maxime quia ipse S. Doctor Opusc. citato, formalissimis terminis explicat quod per circumstantiam mutantem speciem, intelligat quae ‘specialem repugnantiam importat ad aliquod praeceptum divinae legis’, ut ‘furtum in loco sacro’ respectu ‘furti simplicis’. Quid clarius?”²¹

2. Nulla est ratio affirmandi S. Thomam in textu citato super Sententias sese referre ad controversiam quam tangit in 2-2, q. 110, a. 4. ad 5. Nam in hoc loco 2-2 agitur de natura alicujus peccati, i.e. an mendacium virorum perfectorum sit peccatum mortale vel veniale, in loco vero super Sententias agitur de obligatione accusandi circumstantias; hic conclusio S. Thomae est solas circumstantias mutantem speciem esse accusandas, in 2-2 vero conclusio est circumstantiam personae non mutare speciem adeoque mendacium virorum perfectorum non esse per se peccatum grave.

En verba ipsa S. *Thomae in 2-2, q. 110, a. 4, ad 5*: “Quidam dicunt quod perfectis viris omne mendacium est peccatum mortale. Sed hoc irrationabiliter dicitur: nulla enim circumstantia aggravat in infinitum, nisi quae transfert in aliam speciem. Circumstantia autem personae non transfert in aliam speciem, nisi forte ratione alicujus annexi, puta si sit contra votum ipsius: quod non potest dici de mendacio officioso vel jocosum. Et ideo mendacium officiosum vel jocosum non est peccatum mortale in viris perfectis, nisi forte per accidens ratione scandali. Et ad hoc potest referri quod Augustinus dicit, ‘perfectis esse praeceptum non solum non mentiri, sed nec velle mentiri’; quamvis hoc Augustinus non assertive, sed sub dubitatione dicat; praemittit enim: ‘Nisi forte ita ut perfectorum’ etc. Nec obstat quod ipsi ponuntur in statu conservandae veritatis: quia veritatem tenentur conservare ex suo officio in

²⁰In 1-2, q. 21, Disp. 10, a. 3, n. 21-23, Curs. Theol., t. 5, Parisiis, 1885. p. 885 sq.

²¹L.c.

judicio, vel doctrina, contra quae si mentiantur, erit mendacium, quod est peccatum mortale; in aliis autem non oportet quod mortaliter peccent mentiendo.”

3. Obvius sensus loci *super Sent*, hic est: Probabilior est sententia eorum qui dicunt solas circumstantias “quae trahunt ad aliud genus peccati” esse necessario accusandas, sed oportet hoc praecisius exprimere dicendo: circumstantias quae “trahunt ad aliam speciem mortalis”, addendo nempe praecisiores voces “species” loco “genus” et praecipue addendo qualificationem mortalis; nam ex una parte peccata venialia non sunt materia necessaria, et consequenter illorum circumstantiae, sive speciem mutant sive a fortiori mere aggravantes, non sunt accusandae, et ex alia parte peccata mortalia sunt quidem materia necessaria, sed eorum circumstantiae non sunt necessario accusandae nisi mutant speciem.

Unde S. Doctor non loquitur de circumstantiis aggravantibus in sola linea peccati venialis et de mutantibus speciem theologiam peccati ex veniali in mortale (sive formaliter sive aequivalenter), ut adversarii volunt, sed de circumstantiis mutantibus speciem moralem in ipso peccato mortali, et consequenter etiam de illis quae sunt mere aggravantes in eadem linea peccati mortalis. Id patet ex ipsa explicita expressione “*Quae ad aliam speciem mortalis trahunt*”, cuius obvius sensus est: “ad aliam speciem *pertinentem* ad genus peccati mortalis”, non vero: “ad aliam speciem *quae est ipsum peccatum mortale*”, secus etiam sensus praecedentis ac correlativi incisi “*Quae ad aliud genus peccati trahunt*” esset “quae trahunt ad aliud genus, i.e. ad genus peccati”, qui sensus ineptus est et extra quaestionem.

Inde patet etiam *sensus solutionis ad 1*, in qua tantopere fidet *Joannes a S. Thoma*, tamquam in re clare explicativa mentis S. Thomae; illa enim verba: “De illis quae circa mortale sunt, idest de venialibus, et circumstantiis quae venialibus aequivalent, potest homo sine confessione exire” aequivalent quoad sensum istis quae dicuntur in corpore: “Circumstantiae aggravantes quae aliam speciem peccato non tribuunt, vel quae tribuunt quidem, sed non mortalis peccati, non sunt de necessitate confessionis”. Ceterum ex ipsa correlativa oppositione, quae instituitur inter peccata venialia et circumstantias illis aequivalentes (Non enim dicitur: circumstantias peccatorum venialium, sed: circumstantias quae aequivalent venialibus) intelligitur S. Doctor loqui de circumstantiis peccatorum mortalium; unde liquidus sensus illius solutionis est: peccatum mortale est necessario confitendum, ea vero quae, diversa quidem ratione, circumstant peccatum mortale, scilicet peccata venialia et eae circumstantiae mortalium quae, utpote

non mutantem speciem, aequivalent in hac re peccatis venialibus, non sunt necessario confitenda.

Ratio autem huius aequivalentiae triplex est: primo, quia sive peccata venialia sive circumstantiae mere aggravantes peccati mortalis, sunt accidens quoddam relate ad essentiam peccati quae desumitur ex obiecto, ut exprimit S. Doctor in 1-2, q. 18, a. 8, ad 1, inquit: "Circumstantia manens in ratione circumstantiae, cum habeat rationem accidentis, non dat speciem; sed inquantum mutatur in principalem conditionem obiecti, secundum hoc dat speciem"; secundo ac consequenter, quia sive peccata venialia, sive circumstantiae mere aggravantes peccati mortalis, non possunt culpam aggravare in infinitum, quia sunt extra essentiam peccati mortalis de cuius ratione est esse infinitum, quod etiam exprimit S. Doctor in 2-2, q. 110, a. 5, ad 4, inquit: "Nulla . . . circumstantia aggravat in infinitum, nisi quae transfert in aliam speciem [i.e. ex veniali in mortale vel ex mortali in aliud mortale]"; tertio ac consequenter, quia sive peccata venialia, sive circumstantiae mere aggravantes mortale, non sunt proprium obiectum sacramenti poenitentiae quod ordinatur formaliter ad remittendum id quod simpliciter habet rationem culpae, i.e. peccatum mortale.

Nec melior est sensus Joannis a S. Thoma ad textum *In 4 ad Hannibaldum*, ubi ait manifeste S. Thomam tradere suam resolutionem; nam, omisso quod ille liber non est S. Thomae et concesso quod ille locus apte referat doctrinam S. Thomae, manifeste ibi contradicitur illi resolutioni et agitur de circumstantia addente speciem non theologica sed moralem, seu, ut ibi dicitur, de "circumstantia, quae novam rationem peccati mortalis addit" vel, ut clarius additur ibid., ad 5, de circumstantia quae trahit ad *aliud genus* peccati.

4. In *textu Opusculi 12* eadem doctrina adhuc clarius proponitur.

Manifestum est imprimis S. Thomam loqui de circumstantiis aggravantibus in linea peccati mortalis; nam docet circumstantias non notabiliter aggravantes esse confitendas si trahunt peccatum in aliud genus, quod nequit dici de peccato veniali; hoc enim non trahitur in speciem theologica peccati mortalis nisi per circumstantiam notabiliter aggravantem et si trahitur tantum in aliquam speciem moralem intra lineam venialium non est necessario confitendum. Secundo, manifestum est S. Thomam loqui de circumstantiis trahentibus peccatum non in speciem theologica sed in speciem moralem, ut patet ex adducto exemplo furti transeuntis in sacrilegium; unde valde miramur Joannem a S. Thoma ad hoc non attendere, cum ad locum *Super Sententias* simpliciter asserat: "Quoties [S. Thomas] affirmat esse confi-

tendas circumstantias, quae trahunt in aliquod genus peccati, intelligi [debet] de alio genere in ratione mortalis, quod pertinet ad speciem theologicam, non de alio genere, vel specie morali, ex diverso obiecto desumpta.”

Lectio autem quam idem theologus proponit “Circumstantias vero *non* aggravantes . . .” et iuxta quam ipse corrigit aliam expressionem “Sic igitur huiusmodi circumstantiae aggravantes [corrigit in *non* aggravantes] . . . est mendosa, nam in utroque inciso deest particula *non*, sicut etiam in tertio inciso ad calcem quaestionis “Quod antea dixi, circumstantias aggravantes. . .” Nec valet opponere quod obiectum quaestionis sunt circumstantiae non aggravantes, ut constat ex titulo, nam ex consideratione huius obiecti, de quo interrogatur, logice S. Thomas inducitur ad considerationem alterius, i.e. circumstantiarum aggravantium, ut ex eodem principio resolvat totam quaestionem de necessitate confitendi circumstantias; docet nempe quod circumstantiae quae mutant speciem sunt accusandae, etsi non notabiliter aggravantes, dum e converso circumstantiae quae non mutant speciem non sunt accusandae, quamvis sint aggravantes.

3A *RATIO. Documenta Ecclesiae.*

Cone. Trid. (sess. 14, cap. 5 et can. 7), *Codex J. C.* (can. 901, supra cit. in p. 551), necnon *Catechismus Cone. Trid.* (de quo infra, p. 586), dum directe proponunt necessarium obiectum confessionis, non loquuntur nisi de peccatorum speciebus, numero et circumstantiis speciem mutantibus.

Nec valet cum adversariis dicere silentium documentorum Ecclesiae, et nominatim *Cone. Trid.*, nihil probare, cum sit argumentum mere negativum. Nam e converso, silentium est valde significativum in iis circumstantiis in quibus connaturaliter loquela expectaretur, iuxta vulgatum illud “Qui tacet consentire videtur”; quod quidem dupliciter contingit in declaratione *Cone. Trid.*:

Nam *imprimis* Concilium explanat quomodo ex ipsa institutione sacramenti seu ex eius indole judiciali “colligatur” necessitas accusandi tum species peccatorum, tum numerum, tum etiam eas circumstantias quae mutant speciem. Ex hoc ipso autem quod Concilium non colligat ex eadem ratione obligationem accusandi alias circumstantias, etiam enormiter aggravantes, tacite innuit hanc obligationem non evidenter colligi ex natura et institutione sacramenti; ex quo ulterius duo sequuntur: primo, quod plus aequo adversarii insistunt ac confidunt hoc argumento ducto ex institutione, quod Suarez vocat “rationem principalem” et Billuart “rationem fundamentalem” a “Concilio insinuatam”; secundo, quod ea lex confitendi alias circumstantias certa non est, cum non possit certo colligi ex institutione, ex qua maxime coi-

ligenda esset, nec ideo de facto obligat, quia lex dubia in dubio de existentia legis non obligat, imo nec est, quia dici nequit Christum tulisse legem quae certo innotescere non possit quamque ipsa Ecclesia detegere non audet.

Praeterea, in verbis Concilii non agitur de absoluto silentio nec ejus positio est mere negativa in hac re.

Nam, agens de necessario obiecto confessionis et directe considerans ipsas circumstantias, toties quoties sermonem facit de hac re (bis nempe, tum in capite tum in canone), Concilium limitat suam affirmationem de obligatione confitendi circumstantias ad eas quae speciem mutant, et quidem sub notanda expressione “etiam eas circumstantias” (quasi “eas et non alias”, vel “eas, etsi non alias”); quae quidem explicita et repetita limitatio sensum exclusivum connaturaliter et vehementer inculcat, tum quia in hunc sensum solet adhiberi in communi sermone, tum quia ad exprimendum sensum inclusivum aut mere praecisivum non deerant Concilio abstractiones et clariores expressiones, uti “Confitendas esse circumstantias saltem mutantem speciem”.

Ad rem apte *LUGO*: “Magis favet idem Trid. illo c. v et can. 7, ubi dum explicat necessitatem confitendi peccata mortalia, et circumstantias eorum, semper addit limitationem illam, *circumstantias, quae speciem peccati mutant*: qua limitatione videtur tacite excludere alias circumstantias. Nam licet id non dicat expresse, atque adeo videatur esse argumentum solum negativum; non tamen est pure negativum; aliud enim est, nihil prorsus dicere: aliud vero est, agendo de circumstantiis, limitare semper positive sermonem ad eas, quae speciem mutant: per quod videtur positive excludere alias.

“Sicut si tradens obligationem confitendi peccata, quae colligitur ex Christi verbis, semper adderet limitationem, scilicet, esse obligationem confitendi omnia peccata mortalia, quae prodeunt in actum externum: certe videretur positive excludere obligationem confitendi peccata interna. Similiter dicendo, non posse aliquem sine speciali privilegio vitare omnia peccata venialia, eo ipso significatur cum speciali privilegio posse. Item dicendo neminem posse sine speciali revelatione certo scire se esse in gratia, significatur, cum revelatione posse id scire: item dicendo, neminem sine lumine Dei elevante posse Deum clare videre, significatur posse cum lumine elevante, et sic in aliis mille exemplis, in quibus limitatio doctrinae ad unam partem tacite excludit aliam partem ab illa doctrina. Cum ergo toties Tridentinum addiderit illam limitationem; videtur obiter alias circumstantias excludere ab illa obligatione confitendi, quam ex Christi verbis colligebat.

“Dicunt [adversarii], Patres concilii voluisse tradere doctrinam certam, et abstinere ab incertis, quae sunt in opinione theologorum. Sed contra . . . , quia potuisset id Concilium praestare, utendo verbis universalibus, v.g. esse obligationem confitendi *saltem* circumstantias mutantem speciem, etc. His enim loquendi formulis non videretur positive excludere obligationem circa alias circumstantias, prout de facto videtur exclusisse.”²⁸

4A *RATIO. Indoles sacramenti.*

Sacramentum Poenitentiae habet pro obiecto ipsum peccatum mortale, est enim institutum ad ligandum et solvendum, ligatur autem et

²⁸ “De Poenitentia, disp. 16, stet. 3, n. 108 sq., Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 2 sq.

solvitur ipse reatus seu culpa; jamvero circumstantiae, quamvis aggravantes, non sunt ipsum peccatum nec pertinent ad eius essentiam, sed circumstant illam tamquam accidentia, ut ait 5. *Thomas* (In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5, ad 1; 1-2, q. 18, a. 8, ad 1, supra cit., p. 579); ergo non pertinent directe et essentialiter ad obiectum huius sacramenti nec consequenter cadunt, sicut peccatum ipsum, sub necessitate confessionis.

Nec valet opponere rationem medicinalem huius sacramenti. Nam imprimis ratio medicinalis, considerata ut distincta a ratione judiciali et justificativa, est secundaria relate ad istam nec valet eam excedere; praeterea, ratio tum justificativa, tum iudicialis, tum medicinalis, respicit directe et essentialiter id quod est essenziale in peccato, et nonnisi extensive et accidentaliter id quod est accidentale in peccato, ut sunt circumstantiae aggravantes, inquantum hae de facto innotescunt vel manifestantur.

SA RATIO. Inconvenientia contrariae sententiae.

Primo, ea sententia non est practica. Nam existentia legis obligantis ad confitendas circumstantias aggravantes saltem non est certa, ut ipsi adversarii communiter fatentur qui, exceptis paucis, ut Joanne a S. Thoma, sententiam proponunt tantum ut probabiliores; ergo de facto poenitentes non tenentur tales circumstantias confiteri, cum lex dubia non obliget, etiam si ea sententia sit speculative vera. Hanc rationem S. Alphonsus dicit esse “potiorem rationem”.

Secundo, ex ea sententia sequeretur hominem teneri pariter ad accusandas circumstantias notabiliter minuentes, quod quidem est alienum a praxi poenitentium et confessoriorum et ab ipsis adversariis communiter negatur, ut constat ex dictis in Nota praecedenti. Nam gemina ratio iudicii proferendi et medicinae exercendae, quae invocatur pro circumstantiis aggravantibus, valet quoque pro minuentibus, ne confessarius iudicet poenitentem magis culpabilem quam revera est aut imponat ei graviolem quam meretur satisfactionem.

Huic rationi respondent adversarii negando paritatem inter circumstantias minuentes et aggravantes, quia illae sunt excusativae, seu partialiter auferentes rationem malitiae et peccati, hae vero sunt accusativae, seu augentes malitiam et peccatum, confessio vero non est excusativa sed accusativa seu habet pro objecto malitiam et peccatum (ita *Ioannes a S. Thoma*}, vel quia circumstantiae minuentes non multum alterant iudicium morale de culpabilitate poenitentis (ita *Suarez*}).

Attamen, vis paritatis firma manet; nam haec fundatur ac deducitur ex ipso principio ab adversariis invocato, quod nempe ideo circumstantiae aggravantes sunt accusandae quia secus exactum iudicium de

culpabilitate obtineri nequit; exactitudo enim iudicii pariter ex utroque capite deficere potest, sive nempe iudicando poenitentem minus culpabilem, sive magis culpabilem, quam revera sit. Ceterum duplex illa disparitatis ratio, allata ab adversariis, est artificiosa et ambigua; nam ratio accusativa confessionis non excludit imo includit rationem excusativam, si haec requiritur ad cognoscendam ipsam entitatem et gravitatem accusationis; item circumstantiae minuentes non multum fortasse minuunt ipsam culpabilitatem poenitentis, sed multum alterant ipsum iudicium de ejus culpabilitate, quia totaliter auferunt eius exactitudinem quae in indivisibili consistit.

Tertio, illa sententia reddit usum sacramenti difficilem, onerosum et anxietatibus plenum, tum ex parte confessarii, tum praesertim ex parte poenitentis.

Nam augmentum culpaе provenit non solum ex quantitate alicujus obiecti physici et materialis (uti in furto), sed etiam ex quantitate alicuius obiecti moralis (ut in detractioe), nec tantum ex quantitate ipsius obiecti sed etiam ex quantitate actus, seu ex duratione peccati, ex intensione actus voluntatis, ex gradu cognitionis et advertendae. Unde oporteret has omnes confiteri circumstantias, quotiescumque excessus malitiae proveniens ex unaquaque ex illis circumstantiis, potest per se solus constituere distinctum peccatum mortale, ita ut, sicut accusandum esset furtum decem aureorum eo quod aequivaleat duobus furtis quinque aureorum (supposito quod furtum quinque aureorum sit peccatum mortale), ita accusanda esset quantitas detractioe quae aequivaleat duplici vel triplici detractioe (qui quidem excessus non poterit declarari nisi fastidiose manifestando materiam detractioe, qualitatem personae quae detrahit et cui detrahitur, qualitatem et numerum personarum coram quibus detrahitur), et similiter manifestandum esset actum odii habuisse talem vel talem gradum intensitatis eo quod aequivaleat pluribus actibus minoris intensitatis, aut habuisse talem vel talem durationem, puta unius horae, imo unius quadrantis horae, eo quod aequivaleat pluribus actibus odii minoris durationis.

Quae omnia sunt valde difficilia et onerosa, praeterquam in multis casibus practice impossibilia ob difficultatem determinandi qualis excessus in obiecto vel actu, sit per se solus aequivalens peccato mortali, praesertim cum agitur de duratione vel intensione peccati. Ad rem *S. Thomas, In 4, d. 16, q. 3, a. 2, q. 5, ad 2*: “Determinata quantitas peccati non potest sacerdoti innotescere, quia nec ipse peccator scit: unde sufficit quod cognoscat quantitatem quae ex specie peccati consurgit.”

Unde inepte adversarii hanc rationem eludere conantur cum, ad-

ductis tantummodo exemplis in quibus excessus quantitatis obiecti vel durationis actus, manifeste constituit per se solum, peccatum grave vel etiam probabiliter mutat speciem peccati, respondent facillimum esse discernere inter circumstantias notabiliter et non notabiliter aggravantes. Ita *Gonet*, qui confidenter scribit: “In quantitate magnitudinis et multitudinis, facillimum est discernere inter circumstantias notabiliter et non notabiliter aggravantes, ut patet in exemplis supra adductis [i.e. furto mille aureorum, mutilatione hominis, occisione plurium personarum, appropriatione possessionum multorum hominum]. In intensione etiam et duratione, id non multum difficile est; si enim poenitens valde notabiliter excedat modum communem peccandi, quoad durationem, vel quoad intensiorem actus, est circumstantia notabiliter aggravans, secus vero quoties modus ordinarius peccandi, vel quoad durationem, vel quoad intensiorem actus, non exceditur notabiliter. Unde si aliquis per multas horas perseveraverit in actu odii Dei vel proximi, vel in aliqua turpi delectatione, aut si tanto odio exarserit in inimicum, ut mortuum licet, multoties confoderit, aut tale desiderium habuerit, est circumstantia notabiliter aggravans, in confessione necessario explicanda. Similiter si tota nocte concubuisti cum meretrice, non satis est dicere, semel fornicatus sum, sed tempus exprimendum erit.”²

SENTENTIAM AUTEM AFFIRMATIVAM defendunt plures et graves doctores, ut *Guilelmus Altissiodorensis*, *Alex. Halensis*, *Scotiis* et *Biel*,TM *Major*, *Marsilius*, *Cajetanus* (?; In 1-2, q. 7, a. 4; Summa, v. Confessio), *Victoria*, *Petrus Soto*, *Cano* (De Poenit., pars 5), *Estius*, *Suarez* (Disp. 22, sect. 3), *Coninck*, *Sanchez*, *Henriquez*, *Fagundez*, *Nugnus*, *Ledesma*, *Joannes a S. Thoma* (In 1-2, q. 28, disp. 10, a. 3), *Juénin*, *Gonet* (Disp. 10, a. 3), *Sylvius*, *Martinonus*, *Amicus*, *Sa*, *Antoine*, *Lacroix*, *Billuart* (Disp. 7, a. 2), *Concina*, *Collet*.

Rationes, quae afferuntur quibusque continuo respondebimus, hae sunt:

IA RATIO. Sensus traditionis.

Nam, ut constat vel ex documentis supra citatis in Conci, (p. 554 sqq.). antiqui doctores dicunt esse simpliciter confitendum, cor nudandum, nihil celandum; peculiariter *Cone. Wormatiense* ait quod sacerdos debet considerare “originem modumque culparum”, idemque sentit *Pseudo-Augustinus*, quem repetit *Gratianus* in Cap. “Consideret”.

RESPONDETUR.

Haec omnia convenienter intelligi possunt de integra confessione peccatorum secundum species, numerum et circumstantias speciem

² De Poenitentia, disp. 10, a. 3, n. 66, Clypeus, v. 6, Parisiis, 1876, p. 643.

*¹ De his duobus tamen confer supra, p. 571, in nota.

mutantes, necnon secundum circumstantias aggravantes quatenus hae per accidens quandoque accusandae sunt; quaedam expressiones intelligi possunt etiam de quibuscumque circumstantiis aggravantibus ita tamen ut sonent consilium et exhortationem non vero praeceptum et necessitatem.

2A RATIO. Consuetudo fidelium.

Timorati enim fideles connaturaliter solliciti sunt de accusandis circumstantiis aggravantibus.

RESPONDETUR.

Timorati fideles accusant etiam peccata venialia, quin inde putent haec esse de necessitate confessionis. Praeterea, ratio quare a quibusdam circumstantiae accusantur, est tum melior dispositio poenitentis, tum facilius modus confitendi (plures enim facta narrant modo concreto quo accidunt), tum difficultas quandoque distinguendi inter circumstantias mere aggravantes et circumstantias mutantes speciem aut circumstantias aggravantes quae debent per accidens confiteri. Ceterum, multi etiam sunt timorati fideles et confessarii qui de accusatione illarum circumstantiarum non curant, nisi adsit aliqua ratio specialis, extrinseca ipsi naturae circumstantiae aggravantis.

3A RATIO. Doctrina et sensus Ecclesiae.

Cone. Trid., quamvis inter objecta necessario accusanda nominet tantum species, numerum et circumstantias mutantes speciem, tamen obligationem accusandi etiam circumstantias aggravantes implicite docet, dum quoad obligationem accusandi praedicta objecta assignat rationes quae aequae valent quoad circumstantias aggravantes. Ait enim circumstantias speciem mutantes ideo esse accusandas quia “sine illis peccata ipsa neque a poenitentibus integre exponantur, nec iudiciis innotescant, et fieri nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint et poenam, quam oportet, pro illis poenitentibus imponere” (Denz. 899); easdem rationes assignat quare peccata sint in specie et singillatim accusanda; item ait peccata etiam occultissima confitenda esse “quae nonnumquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt iis, quae in manifesto admittuntur.”

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 47, ait: “Neque vero solum peccata gravia narrando explicare oportet, verum etiam illa, quae unumquodque peccatum circumstant et pravitatem valde augent, vel minuunt. . . Quae vero pravitatem rei magnopere non augent, sine crimine omitti possunt.”

Rituale Rom. (n. 16, supra cit., in p. 550) loquitur simpliciter de circumstantiis accusandis, nullatenus specificando solas circumstantias speciem mutantes.

Ecclesia reservat quandoque aliqua peccata propter aliquam circumstantiam notabiliter aggravantem, puta incestum in primo aut secundo gradu; id autem Ecclesia non faceret si tales circumstantiae non essent materia necessaria confessionis.

Innocentius XI hanc damnavit propositionem: “Non est illicitum, in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relictâ tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi” (Denz. 1151). Jamvero sententia docens necessitatem confitendi circumstantias aggravantes est saltem tutior; ergo in praxi sequenda est, adeoque de facto adest obligatio eas circumstantias confitendi.

RESPONDETUR.

Negandum est quod rationes assignatae a *Cone. Trid.* aequè valeant de circumstantiis aggravantibus; nam sine istarum notitia potest essentialiter exerceri iudicium, causa peccati cognosci, integra confessio fieri, congrua satisfactio exigì, quae omnia sine cognitione specierum et essentialium circumstantiarum peccati fieri nequaquam possunt. Quoad ultima verba objecta de peccatis occultis, sensus Concilii non est ideo ea esse accusanda quia important gravitatem, sed quia sunt peccata gravia, et nonnunquam graviora, quod quidem non competit circumstantiis aggravantibus, quia non sunt peccata, sed peccatorum accidentia; ceterum inepte Suarez in suum favorem mutat verba Concilii, citans “*Quia* plerumque gravius sauciant animam” pro “*Quae* nonnunquam animum gravius sauciant”.

Catechismus Cone. Trid. loquitur de circumstantiis quae pravitatem ita augent aut minuunt ut mutant speciem theologicam vel moralem. Id patet tum ex exemplis adjectis (i.e. occisione personae sacrae, fornicatione, adulterio, incestu, sacrilegio), tum ex explicita definitione, immediate apposita: “Quaedam enim circumstantiae adeo graves sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet”.

Rituale Romanum non dicit sacerdotem debere interrogare poenitentem de circumstantiis, *eo quod hae sunt* explicandae, sed debere interrogare de illis circumstantiis *quae sunt* explicandae; quatenus autem sint istae circumstantiae non dicit sed supponit notum, nec aliunde notum quam ex doctrina Tridentini docentis circumstantias speciem mutantem esse accusandas et ex communi sententia theologorum uno ore dicentium circumstantias aggravantes in quibusdam casibus esse certo accusandas.

Ad objectam rationem *reservationis peccatorum* ab Ecclesia, negatur suppositum. Nam quando revera peccatum reservatur propter aliquam circumstantiam mere aggravantem, et non propter circumstantiam mutantem speciem (ut contingit in adducto exemplo incestus), circum-

stantia aggravans non est ipsum objectum reservationis, sed tantum conditio et occasio reservationis, objectum vero est ipsum peccatum, quod quidem est necessaria materia confessionis; cum enim Ecclesia habeat jus reservandi peccata, convenienter sumit occasionem a malitia alicujus circumstantiae aggravantis, ut peccatum aliquod reservet quando committitur in ista circumstantia. Ex quo etiam sequitur hanc circumstantiam, quamvis mere aggravantem, esse confitendam ratione ipsius reservationis, ut nempe possit confessario innotescere peccatum esse reservatum.

Ad rationem deductam ex doctrina *Innocenta XI*, negatur imprimis suppositum, quod nempe agatur in casu de valore sacramenti. Nam qui sequitur sententiam nostram non exponit sacramentum periculo nullitatis, cum ad ejus valorem sufficiat confessio formaliter integra. Praeterea, negatur ipsum assertum, quod nempe contraria sententia sit tutior, in eo sensu quo ista expressio intelligitur a Papa et saepe accipitur in quaestionibus moralibus, scilicet prout contraponitur sententiae quae sit speculative probabilis sed practice non tuta: nostra enim sententia est tuta, cum practice tutum sit non confiteri id quod confitendum non certe praecipitur, imo probabilius non praecipitur (lex enim dubia non obligat), contraria vero sententia est utique tutior, sed alio sensu i.e. tutioritate redundantiae, quatenus comparatur ad nostram ut tutior ad simpliciter tutam, non vero ut tuta ad mere speculative probabilem et practice non tutam.

4A *RATIO. Indoles hujus sacramenti.*

Hoc sacramentum est institutum per modum judicii et medicinae: nequit autem rite iudicium exerceri et aptum praeberi remedium, nisi causa et infirmitas integre cognoscatur, etiam secundum circumstantias notabiliter aggravantes, quippe quae notabiliter variant culpabilitatem rei et statum infirmitatis spiritualis.

Confirmatur.

1. Ex eo quod ratio quare circumstantia mutans speciem sit accusanda, est quia addit novam malitiam, quae quidem ratio valet etiam de circumstantia notabiliter aggravante.

2. Ex eo quod de aequipollentibus eadem est ratio, ut fert commune axioma; jamvero quandoque circumstantiae aggravantes aequipollent in malitia, imo praestant circumstantiis mutantibus speciem et peccatis numerice pluribus; nam circumstantia aggravans addit malitiam non minus quam circumstantia mutans speciem et furtum centum aureorum aequipollet centum furtis unius aurei: ergo circumstantia aggravans est accusanda non minus quam circumstantia speciem mutans et peccatum numerice multiplex.

3. Ex eo quod poenitens tenetur respondere confessario interro-

ganti de circumstantia mere aggravanti; ergo haec est materia necessaria confessionis, secus non esset ratio quare poenitens respondere teneretur.

RESPONDETUR.

Hoc sacramentum est iudicium et medicina de peccatis, non de circumstantiis seu accidentibus peccatorum; unde per accusationem eorum quae habent rationem peccati, i.e. specierum, numeri et circumstantiarum speciem mutantium, obtinetur essentialiter uterque finis sacramenti, quamvis ad precisius iudicium et aptiorem medicinam conferat accusatio circumstantiarum mere aggravantium. Ex accusatione harum circumstantiarum non variat essentialiter iudicium morale, tum quoad rationem culpabilitatis tum quoad rationem infirmitatis, quia non variat iudicium de natura et essentia peccati; idque patet etiam ex his quae in humanis contingunt, nam circumstantiae aggravantes non mutant essentialiter sententiam iudicis aut remedium medici.

Ad confirmationes respondetur:

1. Ratio quare circumstantiae speciem mutantess sint accusandae, non est quia addunt malitiam quomodolibet, sed quia addunt malitiam constituentem novum peccatum, quod est proprium objectum iudicii sacramentalis.

2. Negatur quod circumstantiae aggravantes possint aequipollere circumstantiis speciem mutantibus vel peccatis numerice pluribus. Illae enim augent quantitatem, haec vero multiplicant essentiam, nec quantitas aequipollet essentiae aut cum ea comparari potest; ita homo adultus non aequipollet duobus parvulis, nec magnum caput duobus parvis capitibus, nec magna musca duabus parvis muscis.

Et ut satisfaciamus exemplo adducto ab obiciente, negatur quod furtum centum aureorum aequipolleat centum furtis unius aurei; nam prius importat unicum actum voluntatis, et unicum peccatum, alterum vero centum volitiones et centum peccata; nec ideo refert quod duo illa comparentur inter se per modum indivisi et divisi, nam furtum centum aureorum evadit centum furta unius aurei non forinaliter per meram divisionem, sed per multiplicationem actus voluntatis seu ipsius essentiae peccati, quemadmodum quamvis non vivens separetur in duo viventia in generatione monogenetica fissipara aut gemmipara, nequit dici tamen unum vivens aequipollere duobus viventibus quae obtinentur post separationem, et in numeris, quamvis ex uno numero per separationem unitatum obtineantur plures numeri specificè distincti, nequit tamen dici numerum ternarium aequipollere tribus unitatibus specificè distinctis, seu, ut aiunt philosophi cum Aristotele, nequit dici tria esse ter unum, sed semel tria.

Ceterum, si vera esset aequipollentia ab adversariis invocata, haec haberetur etiam in circumstantiis leviter tantum aggravantibus, et proinde etiam istae deberent accusari in confessione (quod tamen negatur ab adversariis); nam v.g. actus odii, protractus per unum quadrantem horae aut per brevius tempus, aequipollet pluribus actibus odii qui discontinue ac separatim possent elici in illo eodem tempore.

3. Ratio quare confessarius possit inquirere de circumstantiis aggravantibus et poenitens teneatur eas declarare, non provenit praecise ex eo quod circumstantiae sint aggravantes, sed ex aliis capitibus jam supra enumeratis (p. 571), quia scilicet id potest esse necessarium ad dignoscendam reservationem, vel ad statuendam reparationem, vel ad judicandum de ipsa essentia peccati poenitentis aut de ejus requisita dispositione (cui multum confert notitia habitudinis et occasionum).

Ceterum, his rationibus deficientibus, nec confessarius potest plusquam persuasiva petitione inquirere, nec poenitens tenetur, quamvis a magistris spiritualibus salutariter impellatur, eas accusare aut de eis respondere.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Contingit confessarium inquirere de his circumstantiis, non ob motiva aliqua specialia, et accidentalia, qualia proxime recensuimus; sed quia vult, vel quia in ea opinione est, quod aggravantes notabiliter intra speciem debent in confessione explicari. Et tunc poenitens, qui scit saltem practice, et ex aliorum testimonio, nostram sententiam negantem esse tutam, communioem, et probabiliorem contraria, non tenetur ad illam confessarii interrogationem respondere: sed potest cum reverentia dicere se explicuisse, quod debuit, et posse reticere, quod tacet, nec ad amplius teneri: quia scit circumstantias notabiliter aggravantes, v.g. quantitatem rei ablatae, de qua inquiritur, non esse materiam necessariam confessionis. Et his dictis nequit confessarius illum amplius cogere, nec illi ex vi hujus absolutionem denegare: quia poenitens procedit secundum tutam, et probabilem opinionem, atque ideo recte agit, et cum eo se potest, ac debet confessarius conformari. . . Consuleremus tamen in praxi, quod poenitens ex una parte semper clare se gerat cum confessario, illicque directe respondeat, nisi videat evidentissime frustra, et vane ab illo interrogari; et quod ex alia parte confessarius non sit nimis in inquirendo nisi praecise pro suo munere necessaria: nam poenitentem in actu confitendi decet omnis humilitas erga confessarium; et hunc omnis discretio in non molestando illum, plusquam oportet.”³¹

Ad rem *CAPPELLO*: “Poenitens tenetur candide aperire veritatem confessario interroganti de quadam circumstantia *necessaria* vel *utili* ad iudicium sibi efformandum de statu poenitentis, de remediis imponendis, etc. Ratio est, quia confessarius utpote *index* et *medicus* ius habet interrogandi non solum de iis quae stricte pertinent ad confessionis integritatem, verum etiam de iis quae ad statum et bonum spirituale poenitentis referuntur.

“Unde poenitens interrogatus ex. gr. de hac aut illa circumstantia, de conditione requisita ad incurrendam censuram vel irregularitatem, de consuetudine peccandi, de occasione proxima, etc., tenetur secundum veritatem respondere: *legitime* enim confessarius in his et similibus casibus interrogat. Quare damnata est ab Innocentio XI prop. 6S: ‘*Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicuius consuetudinem*’. At non tenetur poenitens *sponte* declarare consuetudinem peccandi. Item qui peccavit v.g. cum tribus personis, satisfacit declarando speciem et numerum

³¹De Poenitentia, disp. 8, dub. 4, §2, n. 102, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 284.

peccati, quin dicat, utrum cum eadem persona ter, an cum diversis deliquerit. Attamen confessario interroganti poenitens respondere debet, utrum cum una an cum pluribus haec tria peccata commiserit: facilius enim erit poenitens in *proxima* peccandi *occasione*, si ter cum eadem peccaverit.

“Ubi *nulla sit ratio* interrogandi ex parte confessarii, ratio nempe necessitatis vel saltem utilitatis, poenitens obligatione respondendi non tenetur. At praesumptio favet confessario, ut palam est: sane hic praesumitur semper legitime interrogare seu ex iusta causa.”³²

SA RATIO. Inconvenientia seu absurda quae sequuntur ex contraria sententia.

“Si circumstantiae notabiliter aggravantes non forent necessario exprimendae, sequeretur 1. quod qui concubisset cum matre aut sorore, sufficienter confiteretur dicendo se commisisse incestum; 2. qui aures, nasum, pedes, brachia homini amputasset, oculos effodisset sine occisione tamen, satisfaceret dicendo se graviter aliquem vulnerasse; 3. qui tota nocte cum meretrice impudice gessisset, et in fine habuisset copulam; qui intentissimo odio tota die persecutus fuisset inimicum, satisfacerent: primus dicendo, Fornicatus sum; secundus, Odio habui inimicum; 4. qui furatus fuisset centum millia aureorum, sufficienter confiteretur dicendo, Furatus sum in materia gravi: imo, ut recte arguit Soto, interrogatus a confessario de quantitate, posset sine peccato mortali negare, quia esset materia libera confessionis, non minus quam peccatum veniale. Quae omnia quam sint absurda et sanae morali repugnantia, nemo rectae mentis non sentit.”³³

RESPONDETUR.

Nullum esse absurdum in eo quod praedictae aliaeque graves circumstantiae dicantur non esse accusandae, si tamen revera speciem non mutant aut numerum peccatorum non multiplicent, cuius contrarium saepe accidit in gravioribus circumstantiis, quamvis hoc in particularibus casibus non semper cum certitudine determinari possit et praebeat doctoribus causam disputationis.

Ita, ut maneamus in casibus ab obiciente prolatis, incestus saltem inter parentes et filios, valde probabiliter et juxta communio-rem sententiam theologorum addit novam speciem impietatis. Praedicta mutilatio hominis, juxta quosdam, addit specialem malitiam crudelitatis seu feritatis; ceterum contingere potest ut in tam complexa vel protracta operatione numerus peccatorum multiplicetur per interruptionem actus. Quae quidem multiplicatio facile continget in eo qui longo tempore aliquem odio prosequatur vel per totam noctem fornicetur aut impudice agat. Ad grave furtum quod attinet, quidam, ut Valentia, dicunt quantitatem non esse meram circumstantiam sed conditionem obiecti, pertinens ad essentiam obiecti in individuo consideratam, ade-

M De Sacramentis, v. 2, De Poenitentia, n. 152, Taurini-Romae, 1944, p. 135 sq.

" Billuart, De Poenitentia, diss. 7, a. 2, § 2, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 429.

oque esse manifestandam, non quia est circumstantia sed quia est objectum; attamen haec explicatio merito ab aliis reicitur et est contra doctrinam S. *Thomae* (1-2, q. 7, a. 3, ad 3); unde conceditur non esse per se obligationem confitendi circumstantiam aggravantem ex magnitudine furti, in unum et eundem dominum patrati, nec de hoc ullum patiuntur scandalum ipsi sancti doctores, uti S. *Antoninus* (3p., tit. 14, c. 9, § 7) citatus et approbatus a S. *Alphonse* (n. 468), qui signanter ait circumstantiam centum florenorum¹⁴ in furto, non esse necessario accusandam, juxta sententiam S. *Thomae*.

Ceterum, ut non semel dictum est, saepe etiam contingit ut gravae circumstantiae, mere aggravantes, sint per accidens accusandae, necessitate orta ex aliis capitibus, et nominatim ex ratione restitutionis faciendae, in casu quo confessarius interroget, uti accidit praecise quoad quantitatem furti.

NOTA 6. DE QUIBUSDAM MINORIBUS QUAESTIONIBUS CONNEXIS CUM ACCUSATIONE CIRCUMSTANTIARUM.

PRIMA QUAESTIO.

An possit poenitens *separatim accusare* varia peccata vel malitias concurrentes in eundem actum.

Huic quaestioni jam affirmative responsum est in Nota 1 et 3; concurrentia enim plurium specierum peccatorum in eundem actum nequit esse plus quam circumstantia plus vel minus aggravans. Idem dicendum est de mero numero peccatorum eiusdem speciei, concurrentium seu multiplicatorum in eadem circumstantia, puta temporis vel loci vel personae, ut si quis commiserit viginti peccata impudicitiae in eadem nocte vel cum eadem persona.

SECUNDA QUAESTIO.

An agat contra integritatem sacramenti poenitens qui *uni confessori*, puta ordinario, solet confiteri peccata venialia et *alteri confessori*, puta minus familiari et benigniori, confitetur mortale quando occurrit, ne forte amittat bonam famam apud confessarium ordinarium.

Respondetur *per se* negative, cum *Silvestro* (v. Confessio, 1, q. 6), *Victoria*, *Navarro*, *Henriquez*, *Suarez* (Disp. 22, sect. 1, n. 12 sq.), *Bonacina*, *Diana*, *Leandro*, *Salmanticensibus* (Disp. 8, dub. 7, n. 216; Disp. 8, n. 255), eo quod in eo casu peccata integre confitentur apud utrumque sacerdotem et aliunde ille modus agendi non continet per se quidquam saltem graviter malum, sive ex parte ipsius intentionis sic confitentis, quae est per se indifferens, sive ex parte deceptionis

¹⁴Florenum erat poccunia aurea Florentina.

confessarii ordinarii putantis poenitentem nihil grave egisse inde ab ultima confessione apud se institutam, nam haec deceptio non proprie intenditur sed permittitur (nec ceterum esset gravis si intenderetur) et non necessario provenit ex illo modo confitendi sed potius ex minus prudenti vel minus callida mente confessarii.

Per accidens tamen talis modus agendi potest esse graviter malus, ac ideo reddere susceptionem sacramenti sacrilegam et invalidam, si nempe proveniat ex secreta intentione permanendi in prava habitudine aut in proxima occasione peccati, vel saltem sit causa cur poenitens in tali habitudine aut occasione perseveret. Et hoc modo intelligenda sunt quaedam severiora judicia, a quibusdam, uti Silvestro et Victoria, prolata circa talem modum confitendi.

TERTIA QUAESTIO.

An, salva integritate confessionis, poenitens possit ita confiteri ut nequeat confessarius discernere peccata *nondum fuisse confessa*, seu fuisse commissam post ultimam confessionem.

In hac quaestione, in qua non parum videtur fluctuare iudicium doctorum, aliis negantibus, aliis affirmantibus, aliis distinguentibus et subdistinguentibus, juverit plures casus discernere:

PRIMO quaestio non est de poenitente qui accuset, vel confessario videatur accusare, peccatum jam confessum tamquam nondum confessum; nam communiter doctores admittunt hoc non esse contra integritatem, quia non variat essentialiter iudicium confessarii; unde si poenitens explicite dicat se post ultimam confessionem commisisse peccatum, quod tamen iam confessus est, hoc poterit esse tantum veniale mendacium, si vero tantum permittat id a confessario putari, nullum erit peccatum, imo potest esse actus virtutis, puta humilitatis. Quaestio ergo disputata est de eo qui accuset vel videatur accusare, ut praeteritum et confessum, peccatum recens nondum confessum.

SECUNDO igitur, poenitens poterit occultare tempus quo peccatum commissum est, dicendo se velle instituere generalem confessionem, et ita in generali accusatione permiscere ex industria omnia peccata, non manifestando quaenam sint praeterita iam confessa et quaenam sint recentiora nondum confessa. De hoc tantum casu quaestio explicite ac signanter ponitur ab *antiquioribus doctoribus*, an nempe talis modus confitendi sit graviter illicitus ac eo ipso confessionem reddat sacrilegam et invalidam.

Cui quaestioni *affirmative* respondent *Perez, Gonet* (Disp. 10, a. 2,

“ Cf. *Lugo*, Disp. 16, sect. 2, n. 46 sq.; *Suarez* apud *Lugo*, ibid.; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 8, n. 2S4. i> f

η. 37), *Turrianus* et *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 8, n. 248 sqq.), quia, inquiunt, ita notabiliter variatur iudicium confessarii qui iudicat esse materiam non necessariam id quod est materia necessaria; item, quia poenitens decipit confessarium in materia gravi; item, quia impeditur exercitium muneris confessarii quantum ad cognitionem status conscientiae, et consequenter quantum ad applicationem congruae satisfactionis et aptae medicinae; item, quia tam magnum inde sequeretur inconveniens ut aliquis possit tali modo confiteri per totam vitam, instituendo confessionem generalem quotiescumque peccat mortaliter et nunquam manifestando peccatum ut recens, ac ita nunquam pro repetitis peccatis accipiendo salutarem confusionem, poenam et medicinam, seu perfecte in se frustrando vel eludendo salutarem finem sacramenti.

Probabilius tamen negative respondendum est cum aliis, ut *Bonacina*, *Diana*, *Tamburini* (Methodus conf., l. 2., c. 1), *Lugo* (Disp. 16, sect. 2, § 1), *Dicastillo*, *Delgadillo*, *Leandro*, quibus consentiunt quamplures moderni, uti *Ballerini*, *D'Annibale*, *Noldin*, *Gcnicot*, *Gury*, *Buccroni*, *Cappello*, *Merkelbach*, *Priimmer*.

Ratio est quia per talem modum confitendi non necessario variat iudicium confessarii; nam poenitens nihil dicit quod sit directe deceptivum confessarii, seu ex quo necessario argui possit omnia peccata quae accusat fuisse jam confessa, imo ex ipsa manifestata intentione instituendi confessionem generalem praebet confessario motivum suspicandi quaedam peccata nondum esse confessa et de hoc interrogandi.

Quidam doctores hanc afferunt rationem: Per talem modum confitendi non variatur essentialiter iudicium confessarii quia essentielle objectum huius iudicii est ipsum peccatum secundum se, seu ut commissum vel non commissum, accidentale vero est quod peccatum sit confessum vel non confessum. Attamen, haec ratio non videtur valere; nam, ut dicitur infra, essentialis variatio iudicii confessarii potest etiam provenire ex hoc quod confessarius sciat peccatum esse confessum vel non confessum.

Ex dictis patet responsio ad primam et secundam rationem adversariorum. Variatio scilicet iudicii confessarii non necessario sequitur ex illo modo confitendi, nec in eo ulla continetur proprie dicta et positiva deceptio, quia poenitens per hoc quod instituit confessionem generalem, non significat se velle confiteri sola peccata jam confessa, sed generaliter se velle confiteri omnia peccata commissa usque ad momentum confessionis; nec refert quod nihilominus confessarius interpretetur talem confessionem esse de solis peccatis jam confessis, nam falsitas talis interpretationis est referenda in ipsum confessarium, non vero in poenitentem.

Ad tertiam rationem dicendum quod per talem modum confitendi non impeditur essentialis cognitio status conscientiae, quae habet pro objecto commissionem vel non commissionem peccati, non vero ipsam actualem existentiam vel non existentiam peccati in anima, secus oporteret quod poenitens manifestet etiam utrum necne peccata, nondum confessa quae actualiter accusat, fuerint remissa per actum perfectae contritionis.

Ad quartam rationem dicendum quod in omni confessione, qua tali, etsi sit de peccatis jam confessis, continetur sufficiens confusio, medicina et satisfactio. Ceterum merito dubitaretur de sufficientia dispositionis seu attritionis poenitentis qui, ad occultanda peccata mortalia ut recenter commissa, semper institueret generalem confessionem; nam id vel fieret ex secreta affectione ad pravam habitudinem aut occasionem vel saltem facile evaderet causa cur talis poenitens remaneat in prava habitudine aut occasione.

TERTIO, explicite quaestio ponitur, praecipue a modernis, *de poenitente qui proprie mentitur*, directe accusando, ut praeteritum et confessum, aliquod peccatum recens nondum confessum. Quaeritur nempe an id sit mendacium grave, reddens eo ipso confessionem sacrilegam et invalidam, sive id fiat sponte, sive a fortiori respondendo interrogationi confessarii.

Duplex iterum datur sententia.

Afirmative respondent tum supradicti antiquiores (etiam generatim illi qui, ut *Tamburini* [Method, confess., l. 2, c. 1] respondent negative ad praecedentem quaestionem), hanc rem potius ut claram supponentes, tum quidam moderni, ut *Berardi* (n. 4525), *Getitiari* (Quaest. mor., n. 668), *Merkelbach* (n. 530). Inter antiquiores notetur *Lugonem* (Disp. 16, sect. 2, n. 53 sq.) utramque sententiam transeunter ut probabilem proponere, quamvis in affirmativam inclinet.

Huius sententiae, quae videtur *notabiliter probabilior*, ratio est quia per tale mendacium non leviter variatur iudicium confessarii.

Ad quod quidem probandum hi doctores hanc rationem addunt: Peccatum commissum in aliquo spatio temporis, puta hodie, est prorsus aliud et distinctum a peccato commissum in alio spatio temporis, puta heri, nam juxta philosophos actiones durant seipsis, adeoque duratio est ipsis intrinseca et essentialis; unde qui confitetur praesens tamquam praeteritum, non confitetur ipsum peccatum quod fecit sed aliud quod non fecit, et sic contrariatur integritati confessionis, et quidem per duplex mendacium, i.e. per defectum quo tacet commissum et per excessum quo accusat non commissum.

Attamen, haec ratio solida esse non videtur et praebet occasionem facili impugnationi patronorum sententiae negativae.

Nam imprimis, haec explicatio vagat extra quaestionem; quaestio enim est de obligatione accusandi circumstantiam confessi vel non confessi, non vero ipsam circumstantiam temporis qua talis, secus sacrilega etiam esset confessio illius qui vere quidem accuset peccatum ut nondum confessum, sed tantum falso asserit illud commisisse heri, cum revera commiserit hodie.

Praeterea, ipsa explicatio falsa est; nam tempus, a quo aliquid denominatur praesens vel praeteritum, est mensura extrinseca, nec est confundenda cum ipsa duratione rei in esse, quae ideo est intrinseca ac veluti essentialis rei, quia confunditur cum ipsa ejus existentia; unde idem prorsus individuum peccatum quod contingit hodie potuit contingere heri aut in qualibet alia temporis differentia; quapropter falsum est quod qui confitetur peccatum ut praeteritum, confitetur aliud peccatum. Ceterum, ea explicatio, etiam si vera esset, non probaret intentum, quod scilicet ex accusatione peccati praeteriti, si concedatur hoc esse distinctum a praesenti praecise quia est praeteritum, sequeretur essentialis variatio iudicii sacramentalis; nam hoc iudicium refertur ad essentiam seu speciem peccati, non vero ad eius individuationem (quae secundum se nihil addit ad malitiam peccati), nisi per ipsam veluti multiplicetur species, uti accidit in plurali numero peccatorum.

Quapropter essentialis mutatio iudicii confessarii aliter probanda est, scilicet ex ipsa sacramentali diversitate inter rationem confessi et rationem non confessi.

Ratio enim confessi et non confessi coincidit cum ratione materiae liberae et necessariae, quae videtur esse essentialis objecto confessionis, cum inde exurgat ex parte poenitentis absoluta obligatio confitendi, ex parte sacramenti diversus modus influendi seu peccata remittendi (peccata enim jam remissa nequeunt simpliciter iterum remitti, sed peculiari tantum ratione, ut dictum est in art. 7. tom. 1. p. 220-225), ex parte ministri diversus modus sententiam ferendi (nam quoad peccata nondum confessa ejus sententia est primo et simpliciter absolutiva seu remissiva, quoad peccata vero jam confessa ejus sententia, potius quam absolutiva, est confirmativa et ampliativa, ut dictum est ibidem, p. 218) et praecipue diversus modus punitionem et medicinam applicandi; quae omnia in praesenti redundant in essentialem diversitatem iudicii confessarii. Unde quatuor videntur esse capita unde iudicium confessarii essentialiter variari potest: ratio venialis et mortalis (species theologica), ratio malitiae objective di-

versae (species moralis), ratio commissi et non commissi et ratio confessi et non confessi (quae duae rationes vocari possunt species sacramentalis).

Dices. Si ratio confessi et non confessi valeret influere in essentialem variationem iudicii confessarii, sequeretur graviter etiam peccare tum illum qui accusat peccatum iam confessum uti non confessum, tum illum qui in generali confessione non distinguit inter peccata jam confessa et peccata nondum confessa, quorum tamen utrumque supra negatum est. Ex quo patet inconsequentia allatae solutionis.

Resp. Negatur paritas inter praesentem casum et duos priores.

In primo enim casu, accusantis nempe peccatum confessum ut non confessum, habetur quidem variatio iudicii sacerdotis, sed mere materialis et impertinens, quod attinet ad exercendum munus confessarii quod est reprehendere, instruere et punire; nam per eam accusationem exercitium hujus muneris nequaquam impeditur, imo potius positive fovetur, cum, accusando peccatum jam confessum ut nondum confessum, praebetur sacerdoti motivum instruendi et puniendi; e converso, in praesenti casu, accusantis nempe peccatum non confessum ut confessum, variatio iudicii sacerdotis evadit formalis et valde pertinens relate ad exercitium praedicti muneris, quia fit impeditiva illius, cum non possit sacerdos reprehendere, instruere et congruenter punire, si iudicet peccatum jam fuisse confessum et remissum.³⁰

In secundo vero casu, miscentis nempe in generali confessione peccata nondum confessa cum jam confessis, potest quidem haberi formalis variatio, sed haec non necessario sequitur ex ipso modo confitendi, quia ex parte poenitentis non est directe deceptivus sed tantum permissivus deceptionis, nec proinde est graviter imputabilis poenitenti. E converso, in praesenti casu habetur directa deceptio confessarii, procurata per verum mendacium poenitentis, et directe impeditiva exercitii proprii muneris sacerdotalis.

Negative vero ad quaestionem respondent cum maiori vel minori firmitate plures moderni, ut *Noldin* (n. 238), *Gury* (n. 488), *Ballcrini* (in nota ad *Gury*, n. 488), *D'Annibale* (n. 309, nota 60), *Biicceroni* (n. 715), *Génicot* (n. 288), *Aerthys* (n. 200), *Cappello* (n. 159).

Ratio quam invocant est quia ex mendacio circa tempus, iudicium confessarii non variatur essentialiter, et hoc ideo quia iudicium sacramentale refertur ad solam essentiam seu speciem peccati, non vero ad circumstantiam temporis quae est mere accidentalis.

Attamen, haec ultima ratio vagat extra quaestionem, ut supra notatum est; nam quaestio est non de circumstantia temporis sed de circumstantia confessi et non confessi an mutet iudicium sacramentale;

³⁰ Cf. *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 8, n. 254.

quod quidem hi doctores videntur non advertere, dum inaniter cum patronis sententiae affirmativae pugnant circa influxum ipsius circumstantiae temporis.

Non omnes hi doctores hanc sententiam cum eadem firmitate proponunt.

Imprimis enim quidam, ut *Noldin*, eam omnino assertive proponunt; alii, ut *Génicot*, ut probabiliorum; alii communius mere ut probabilem, quamvis manifeste inclinent in asserendam probabilioritatem.

Praeterea, quidam, ut *Génicot* et *Cappello*, hanc restrictionem apponunt: "Videtur tamen grave peccatum omnia mortalia recentia significare explicite tamquam jam accusata: nam ita prorsus pervertitur iudicium confessarii de statu praesenti conscientiae poenitentis, enervatur munus ejus tamquam medici et eluditur poenitentia sacramentalis gravis. Sed si factum fuerit bona fide, non datur stricta obligatio repetendi" (*Génicot*, n. 288). *Attamen*, non videtur quare haec restrictio facienda sit, si vera est sententia adversariorum, cum magis et minus non mutant speciem. Hoc restrictionis conamen est quaedam indirecta confessio infirmitatis illius sententiae.

Tandem quidam insistunt in eo quod in praxi possit contingere obligatio confitendi peccata ut nondum confessa, seu respondendi interrogationi confessarii circa tempus commissionis peccatorum. Ita *Noldin-Schmitt* scribit: "Ita theoretice ... ; pro praxi tamen addendum videtur, fieri posse, ut confessarius jure interroget de tempore quo peccatum commissum fuerit, ut opportune judicare possit de aliis obligationibus poenitentis, v.g. de occasione removenda, de statu eligendo vel dimittendo. Supponamus clericum iam ordines maiores recepturum pluries peccare pollutione et semper haec peccata miscere inter peccata praeteritae vitae; tunc certo confessarius jure interroget de tempore, ut cognoscat an clericus habitum deposuerit et ordines maiores recipere possit. Talem poenitentem censeo graviter peccare et ideo invalide absolvi, si constanter neget haec peccata ab ultima confessione commissum esse" (n. 283). *Attamen*, hujusmodi obligatio quae ab omnibus theologis admittenda est, est mere per accidens nec est propria hujus casus sed attingit omnes circumstantias aggravantes, ut dictum est in Nota 5 (p. 570 sq.).

NOTA 7. DE ACTIBUS EXTERNIS PECCAMINOSIS ET DE EFFECTIBUS EX EIS SECUTIS, AN SINT ACCUSANDI.

In externo actu peccaminoso tria distinguere possunt: ejus causa moralis seu intentio voluntatis a qua procedit, ipse actus externus et effectus inde secutus (v.g. intentio occidendi, actio occisiva et mors secuta).

Porro apud omnes theologos constat de obligatione confitendi, praeter malam intentionem, *ACTUS IPSOS EXTERNOS* (ita ut non sufficiat v.g. dicere: habui intentionem furandi, sed oporteat dicere: furatus sum). Hoc colligitur tum ex universali consuetudine, ita interpretante legem integritatis; tum ex eo quod actus ipse externus est obiectum divini praecepti (v.g. Non occides); tum ex interna ratione, quia nempe, quamvis malitia peccati nullatenus proveniat ex actu externo nec in eo subiectetur, tam principaliter quam extensive (contra id quod docent quidam theologo), sed tota sit ex et in actu interno voluntatis (cf. 1-2, q. 20, a. 4), tamen actus externus denominatur et est verum peccatum propter suam conjunctionem cum interno cum quo efficit unum actum completum, tamquam ejus complementum et consummatio (cf. 1-2, q. 12, a. 7), nam potest aliquid accipere esse tale a forma non sibi inhaerente sed in alio existente, si non sit aliquid per se stans et independens, sed se habeat ut pars vel complementum alterius ut praecise accidit actui externo, considerato in ordine moralitatis tum sub ratione meriti et laudabilitatis, tum sub ratione demeriti et peccati.

Inde est quod ratio exterioris actus exprimi solet a theologis in ipsa vulgata definitione peccati, ex *Augustino* deprompta: Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquod contra legem aeternam.

Quoad quaestionem vero an in confessione oporteat explicare etiam *EFFECTUM SECUTUM*, supposito, ut patet, quod fuerit intentus in se aut in causa, seu praevius (ita ut v.g. non sufficiat dicere: Posui actionem occisivam, vel venenum ministravi ad occidendum; sed debeat dici: Occidi hominem, vel veneno homini mortem intuli), duplex est sententia probabilis.

PRIMA SENTENTIA, communior et *probabilior*, quam defendunt *Vasquez* (In 1-2, disp. 94, c. 3), *Granado*, *Azor*, *Bonacina*, *Diana*, *Lugo* (Disp. 16, sect. 9, n. 440 sqq., ubi haec quaestio peculiariter expenditur), *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 3, n. 73) et passim moderni moralistae, uti *Ballerini-Palmieri* (n. 48 sqq.), *Gury* (n. 49), *Lehmkuhl* (n. 309), *Noldin* (n. 277), *Génicot-Salsmans* (n. 289), *Cappello* (n. 158), *negat* talem obligationem, eo quod homo teneatur tantum ad confitenda peccata, ipse autem effectus, aliter ac actus exterior, non est nec potest absolute denominari peccatum, quia, quantumvis referatur ad actum peccati, et cum eo possit aliquomodo intelligi constituere unum moraliter, non est tamen ipse actus hominis, cui proprie competit esse ac denominari peccatum, sed tantum obiectum vel effectus actus.

Accedit quod, si homo teneretur ad confitendum effectum peccati, in casu quo effectus sequatur postquam quis hoc peccatum confessus sit

(puta post aliquot dies vel menses), teneretur iterum illud confiteri ut manifestet effectum secutum.

Ceterum, obligatio confitendi hunc effectum potest, ut omnes doctores admittunt, *per accidens* sequi ex alio capite, quod a confessario cognosci debeat, i.e. ex obligatione reparationis seu restitutionis, ex ratione reservationis peccati, ex eo quod propter peccata incurratur irregularitas vel censura, nam externa peccata poena ecclesiastica plecti non solent nisi effectum secuto (cf. *Codicem J. C.*, can. 2195. 2212. 2213. 2218).

Ad rem *LUGO*: "Videtur difficile, quod sit obligatio semper explicandi effectum consecutum: quia in confessione solum debent ex necessitate explicari peccata: ille autem effectus, licet sit effectus peccati, non est tamen proprie peccatum: nam tunc homo non peccat, quando post annum ille alius moritur, nec etiam toto illo anno continue peccat actu, dum ille aegrotat ex veneno, vel vulnere, licet propter peccatum praecedens totum illud imputetur ipsi: alioquin peccaret actu tunc, quando actu dormit. Imo peccatum [ei imputaretur] quando jam per contritionem, aut confessionem justificatus est a priori peccato, quod durum, et omnino falsum videtur: ergo ille effectus non est peccatum actuale, et per consequens non est necessario in confessione exprimendus. . .

"Ratio . . . differentiae [inter actum externum et ejus effectum, quoad obligationem confitendi] est, quod actus externus, qui denominatur liber a libertate actuali actus interni, est vere et proprie peccatum: effectus vero postea consecutus, in somno verbi gratia, non est proprie peccatum, ut diximus, sed effectus peccati: in confessione autem explicari debent omnia et sola peccata; ideo debet explicari actus externus, quando est actu liber; non vero effectus postea secutus. Porro actum externum esse vere, et proprie peccatum, constat ex definitione peccati, quam ex Augustino tradunt communiter Theologi, nempe: 'peccatum est factum, dictum, vel concupitum contra legem Dei:' quae definitio non solum comprehendit actum internum, sed externum, ut constat. Et quidem, licet actus externus non addat malitiam novam supra actum internum; adhuc per illum dicimur proprie peccatores, et mereri poenam; sicut etiam dicimur mereri praemium per eleemosynas, et alia opera bona externa: quia sicut hi actus dominantur boni, aut mali, ita dominantur merita, et demerita, et demereri per eos actus: ergo et peccare: debent ergo explicari in confessione, cum sint vere peccata, quia licet non afferant malitiam distinctam ab actu interno; ab eadem tamen malitia possunt duo subjecta diversa accipere denominationem peccati et mali. In effectum autem postea secuto non datur talis denominatio: quia non potest esse peccatum actuale in eo, qui actu non peccat; nec potest actu peccare, qui actu non agit: ille autem, qui dormit, dum ejus inimicus veneno moritur, nihil tunc agit; ergo tunc non peccat."³⁷

SECUNDA SENTENTIA, quam tenent *Soto* (In 4 Sent., dist. 12, q. 1, a. 7), *Ludovicus Lopez*, *Thomas Sanchez*, *Castro Palao*, *S. Alphonsus* (l. 2, n. 10; l. 6, n. 149), et unus vel alter modernus, ut *D'Annibale* (n. 303), *Merkelbach* (n. 522), *Priimmer* (n. 374), affirmat obligationem per se confitendi effectum ex peccato secutum, eo quod hic constituit cum peccato aliquid moraliter unum et ita simpliciter denominatur peccatum, non secus ac actus externus. *Confirmatur* ex eo quod aliquis non denominatur homicida nisi ex effectum

³⁷De Poenitentia, disp. 16, sect. 9, n. 438. 449, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 100. 103 sq.

secuto nec ei homicidium imputatur nisi mors sequatur, homicidium autem est peccatum, adeoque confitendum; item, ex eo quod aliquis incurrit reservationem vel censuram si et quando sequitur effectus peccati, reservatio autem vel censura incurritur propter peccatum, adeoque effectus vere denominatur et vere est peccatum, ac consequenter est accusandus.

Attamen, ratio ab his auctoribus adducta non valet, quia, ut nuper dictum est, objectum et effectus, non sic uniuntur actui peccati ut sint, saltem extensive, ipse actus, qui solus est subjectum malitiae vel absolute denominatur peccatum.

Nec melior est duplex allata *confirmatio*. Nam denominatio homicidae, accepta formaliter, non respicit actionem sed tantum effectum secutum; unde, quamvis aliquis dicatur formaliter homicida quando mors sequitur, tamen nequit dici quod tunc occidit, seu actionem occisivam ponit, cum eam posuerit antea; id autem quod proprie est malum, et ei imputatur, est ipsa actio occisiva, mors autem secuta, cum non sit actio nec pendeat a voluntate, proprie et secundum se nequit ei imputari, sed tantum prout in causa. Item, factum reservationis vel censurae nequaquam ostendit effectum ipsum esse peccatum; nam objectum reservationis et causa censurae non est ipse effectus secutus, sed ipsum peccatum, consecutio autem effectus se habet ut mera conditio cui Ecclesia alligat reservationem vel censuram, quatenus non intendit taliter punire aliquod peccatum nisi si et quando sequitur effectus.³⁸

Plures ex praedictis doctoribus aliquas condiciones seu restrictiones adducunt, quae videntur constituere quandam *SENTENTIAM MEDIAM*.

Quidam, ut 5. *Alphonsus*, dicunt effectum esse confitendum tantummodo in casu quo producitur antequam peccatum retractetur in voluntate (puta per actum doloris et a fortiori per confessionem), nam si mala voluntas adhuc perseverat, effectus moraliter coniungitur cum illa et fit seu denominatur malus. *Attamen*, haec ratio non tenet; nam effectus secutus denominatur voluntarius a praecedente voluntate quae posuit actionem seu causam illius, non vero a praesenti voluntate retractante, quae nullum habet influxum in effectum.³⁹

Alii, ut *Prilmmer*, dicunt effectum esse confitendum si ejus consecutio pendet a voluntate, seu si adhuc potest impedi et non impeditur. *Attamen*, haec circumstantia nequaquam modificat habitudinem effectus ad actionem occisivam ex qua procedit, effectus enim manet quid

³⁸ Cf. *Lugo*, Disp. 16, sect. 9, n. 453.

³⁹ Cf. *Lugo*, ibid., n. 446.

extrinsecum ipsi actui; non impedire effectum nihil aliud est quam moraliter confirmare actionem occisivam.

Alii, ut *D'Annibale*, dicunt effectum esse confitendum si secundum se habet distinctam malitiam ab ipsa malitia causae, ut est verbi gratia blasphemia vel pollutio praevisa et secuta ex ebrietate. *Attamen*, ut bene observat *Cappello*, “haec ratio valde infirma est; nam qui periculum praevidens v.g. blasphemandi, abundantius bibit, *tunc* reus factus est ebrietatis et blasphemiarum, quippe quae ei *in causa* imputantur; at, durante ebrietate, nihil voluntarie egit, atque ideo novum peccatum ab illo distinctum nullatenus adest” (n. 158).

S. *ALPHONSUS* sic suam sententiam exprimit: ‘Omissio voluntaria in causa etiam imputatur ad peccatum, etsi voluntas postea non possit operari, puta si quis se inebriet, praevidens causa ebrietatis se omissurum Missam; tunc tenetur confiteri causam et effectum illius, ebrietatem scilicet et omissionem Sacri, ut melius dicunt Salmant. cum Soto, Sanchez, Palao, Ledesma et aliis communiter (contra Vasquez, Bonacina, Laymann, etc.). — Modo ante effectum sequutum non retractetur voluntas; ut probabiliter docent Sanchez, Azor, Villalobos et Salmant., etc.: tunc enim est probabile non teneri confiteri effectum sequutum. . . Ex hoc etiam deducitur quod si effectus accadat post retractationem, non incurritur censura contra peccantes imposita; quia ista requirit contumaciam in actu peccati” (l. 5, n. 10).

PRÜMMER scribit: “Effectus externus (praevisus) peccati communiter accusandus est in confessione, et sic fert etiam mos universalis fidelium poenitentium. Ratio est eadem; nam etiam effectus praevisus peccati, etsi non habet *propriam* malitiam (sicuti nec etiam actus externus), tamen participat malitiam actus interni et cum illo aliquid unum morale constituit. Omnes theologi docent, *per accidens* aliquando esse accusandum effectum peccati, e.g. si ex effectu incurratur censura aut reservatio aut obligatio restitutionis. Sed etiam *per se* talis obligatio probabilius existit, quando effectus non fuit pro viribus retractatus et saltem fuit in confuso praevisus. Nam talis effectus est complementum actus interni, atque est voluntarius saltem in causa.

“Sic e.g. iuvenis legens librum obscenum et praevidens inde pollutionem secuturam debet confiteri: Legi librum obscenum cum praevisione pollutionis futurae, quae et revera accidit; vel vir se inebrians et praevidens omissionem Missae inde secuturam debet dicere in confessione: Ebrius fui cum praevisione Missae omitendae, quod et revera accidit; vel brevius: Ebrius fui voluntarie et inde Missam omisi. Sin autem effectus peccati fuit retractatus mente, licet exterius iam non possit retractari, quidam auctores, praesertim Lugo, negant adesse strictam obligationem confitendi. Ratio est, quia talis effectus non est proprie peccatum sed tantum quid physicum sequens ex peccato. Iamvero sola peccata sunt in confessione manifestanda. Sic e.g. iuxta istos auctores, qui venenum mortiferum propinavit inimico, debet confiteri: Venenum mortiferum dedi inimico, et potest tacere mortem inde reapse secutam. Attamen in praxi haec sententia relinquenda est, et de facto solet cum a confessariis tum a poenitentibus relinqui” (n. 374).

D'ANNIBALE scribit: “An et effectus, nempe voluntarii in causa, ante confessionem iam secuti [declarandi sint]? Plures tenent confitendos esse prout actiones externae, quia sunt mali saltem in causa, et peccatum complent; plures negant, quia sunt mali tantum denominative. Mihi, si effectus huiusmodi novum peccatum faciant, et ex his sint qui ex causa posita sequi possunt et non possunt, illorum sententia verissima est; secus horum probabilis. Proinde ei qui domum, e.gr. alterius, incendit, veneno hominem sustulit, abortivum sumpsit et eiecit, sat erit dicere: ‘Domui alienae ignem admovi, Titio venenum dedi, abortivum sumpsi’. At, si

propter ebrietatem omisit Sacrum die festo, vel blasphemavit, vel occidit, debet significare se, vino indulgendo. haec pericula subiisse; et revera ebrium omisisse Sacrum, blasphemasse, occidisse" (n. 303).

NOTA 8. DE PECCATIS JAM CONFESSIS, SEU DE ITERATIONE CONFESSIONIS, REQUISITA AB EJUS INTEGRITATE/

SI CONFESSIO FUERIT INVALIDA, ex quocumque capite id accadat, etiam ex defectu vel malitia sacerdotis, peccata jam confessa sunt iterum confitenda in subsequent! confessione, secus haec integra non esset; nam, cum invalida confessio sit nulla confessio, perinde est ac si facta non esset. Unde sicut ille qui non fuerit valide baptizatus, tenetur ad suscipiendum Baptismum, ita qui non fuerit valide confessus, tenetur ad confessionem iterum instituendam.

Si confessio iteratur apud diversum sacerdotem, oportet eam integre et distincte peragere. Si vero apud eundem sacerdotem, oportet distinguere: si nempe sacerdos sufficienter recordetur peccatorum, haec non sunt repetenda, sed eorum confessio brevi et confusa expressione suppletur, petendo absolutionem et manifestando ut patet, peccata quae forte ex oblivione vel malitia in priori confessione accusata non fuerint; si vero sacerdos non recordetur, quidam dixerunt esse repetendam confessionem eo quod haec per nullam generalem expressionem possit suppleri et fieri praesens sacerdotis notitiae, alii dixerunt non esse repetendam quia memoria peccatorum in confessario non est necessaria ut absolvere possit, ut potest contingere in eo qui, valida confessione audita, differt absolutionem ad plures dies, alii distinxerunt dicentes urgere obligationem iterum confitendi in solo casu quod poenitentia seu satisfactio non fuerit imposita, ad hoc nempe ut condigna satisfactio possit subinde imponi, alii alias distinctiones introduxerunt, quae videri possunt apud *Suarez* et *Lugo*.

Communem sententiam modernorum moralistarum sic exprimit *Cappello*: "Si fiat iteratio apud *eundem confessorium*, necesse non est ut confessio integre repetatur, sed sufficit *in genere* se accusare de omnibus jam antea manifestatis addendo *in particulari* tum ea, quae prius omissa fuerunt, tum nova mortalia, si quae sunt, puta ipsam sacrilegam receptionem sacramenti, dummodo confessorius *saltem in confuso* vel *peccata* vel *statum* poenitentis recordetur, aut rursus per summa capita edoceatur, seu aptis interrogationibus in eorum cognitionem deveniat.

"Ita communiter Doctores; et merito quidem. Requiritur ergo et sufficit ut confessorius, quamvis nec ipsa peccata nec poenitentiam

"Cf. *Suarez*, Disp. 22, sect. 6; *Lugo*, Disp. 16, sect. 15; *Cappello*, De Poenitentia, c. 7, a. 9, n. 211 sqq.

impositam *distincte* recordetur, confusam saltem cognitionem status poenitentis adhuc habeat vel nunc acquirat, adeo ut sciat se de peccatis sacramentaliter jam judicasse et poenitentiam imposuisse. Licet enim cognitio peccatorum, quam confessarius *nunc* habet, sit valde imperfecta et confusa, ea tamen conjuncta cum priore, quae erat distincta, sufficere censetur, ut absolutio valide et licite concedatur: siquidem iudicium sacramentale antea distincte inchoatum nunc valida absolutione completur.”¹

SI CONFESSIO FUERIT VALIDA, in nullo casu adest directa obligatio iterum confitendi peccata confessa. Quod quidem apte ostendit *Suarez* (Disp. 22, sect. 7), examinans sex praecipuos casus seu exceptiones quae a quibusdam antiquioribus afferuntur ad ostendendam talem obligationem.

Primus casus est poenitentis excommunicat! qui absolvitur a peccato antequam absolvatur a censura.

Attamen, in hoc casu vel poenitens agit in bona fide, et tunc absolutio est valida et fructuosa, nec poenitens tenetur iterum accusare illud peccatum sacramentaliter, sed poterit aliter obtinere absolutionem a censura; vel agit in mala fide, et tunc absolutio est invalida ac versamur extra quaestionem.

Secundus casus est ejus qui fecerit confessionem validam sed informem; videtur enim quod debeat confessionem repetere quia peccata de facto absoluta seu remissa non fuerint.

Attamen, in nostra sententia de impossibilitate sacramenti Poenitentiae validi et informis, hic casus est chimaericus. Juxta sententiam vero id affirmantem, respondetur negando eam obligationem, ob ipsam rationem qua inepte statuitur, quia nempe peccata fuerint de facto subjecta clavibus et per validam sententiam absolutoriam remissa, quantum est ex vi clavium, ita ut iudicium clavium et causa judicialis sint absoluta; quod autem effectus remissivus non sequatur in anima peccatoris et peccata adhuc remaneant, est per accidens ob indispositionem subjecti, qua quidem remota, sacramentum ipsum valide susceptum exerit causalitatem suam per reviviscentiam. Unde ex sacramento valido et informi non oritur obligatio iterum confitendi, quinimmo potissima ratio quare plures theologi admittant in Poenitentia sacramentum validum et informe, est ut liberent poenitentes a gravi inconvenienti repetendi confessiones invalidas.

Tertius casus est si aliquod peccatum omissum fuerit a poenitente vel non fuerit perceptum a confessario.

Attamen, ad poenitens quod attinet, vel ipse peccatum omisit in.

¹“pè sacramentis, v, 2, n. 215, Taurini-Romae, 1944, p. 183 sq.

bona fide, et tunc solum hoc peccatum est supplendum in sequenti confessione nec cetera jam confessa sunt repetenda, quia unumquodque peccatum habet distinctam malitiam et gravitatem, nec est tanta connexio inter peccata ut non possit essentialiter manifestari gravitas et malitia unius quin et alia manifestentur quae sunt in eadem conscientia; vel id omisit in mala fide, et tunc sacramentum est invalidum ac versamur extra quaestionem; vel id omisit in bona quidem fide sed culpabiliter, i.e. ex ignorantia vincibili et graviter culpabili, et tunc vel sacramentum est validum et informe, ut quidam volunt, et ideo non est obligatio iterum confitendi peccata confessa sed solum peccatum omissum, vel sacramentum est invalidum, et iterum versamur extra quaestionem. Ad sacerdotem quod attinet, si poenitens ex proposito ita confiteatur ut confessarius non valeat recte peccata percipere, confessio est invalida ob defectum integritatis, et ideo iterum instituenda, si vero bona fide et simpliciter confiteatur, confessio est valida nec peccata sunt repetenda, excepto illo de quo forte certo constiterit non fuisse a confessario sufficienter perceptum, quod quidem debet manifestari in subsequent! confessione.

Quartus casus est poenitentis qui obliviscatur poenitentiae ei impositae.

Attamen, non tenetur poenitens iterum confiteri peccata ad hoc ut congrua poenitentia possit ei imponi; nam peccata sunt jam iudicata et remissa, dependenter quidem a proposito satisfaciendi, sed independenter ab ipsa executione satisfactionis, quae non pertinet ad essentiam sacramenti sed ad eius complementum; unde si quis eam culpabiliter omiserit tenetur tantum ad confitendum hoc peccatum et ea quae post confessionem commisit.

Quintus casus est poenitentis confessionem generalem libere instituentis.

Attamen, ex hoc quod confessario quis declaret se velle instituere generalem confessionem, non sequitur quod absolute teneatur ad declaranda omnia gravia peccata jam confessa, ne inde decipiat confessarium in re gravi. Cum enim ea declaratio non mutet indolem illorum peccatorum, quae, utpote jam confessa, sunt materia libera confessionis, si quis aliquod eorum omittit, non decipit confessarium. cum supponatur esse liber revocandi in quolibet momento eam voluntatem generaliter confitendi, vel saltem non decipit confessarium quia talem et in materia gravi, nec peccat contra sacramentum, cujus necessaria materia sunt sola peccata nondum confessa, nec ideo committit nisi veniale mendacium. 2

e Cf. *Suarez*, Disp. 22, sect. 7, n. 6 sq.; *Lugo*, Disp. 16, sect. 2, n. 56 sq.; *Salntanlicenses*, Disp. 8, dub. 8, n. 255.

Sextus casus est poenitentis qui teneatur ex praecepto Ecclesiae vel ex proprio voto ad confitenda peccata jam confessa, vel ad generalem confessionem.

Attamen, ut diximus in art. 37 (p. 535-539), probabilius Ecclesia non potest praecipere confessionem peccatorum jam confessorum, et a fortiori generalem confessionem. Ceterum, si cum aliis theologis admittatur Ecclesiam posse praecipere confessionem aliquorum peccatorum jam confessorum, inde sequeretur tantum obligatio confitendi jam confessa proveniens ab extrinseco, seu ex peculiari praecepto addito divinae legi confessionis, non vero proveniens ab intrinseco, seu ex vi sacramenti et indole illorum peccatorum. Et idem valet de voto, quo quis reapse potest se obligare ad faciendam generalem confessionem; obligatio nempe, inde exorta, confitendi jam confessa, est tantum ab extrinseco superaddita, nec ceterum importat absolutam et simplicem necessitatem, sed hypotheticam et conditionatam, cum sit inducta ex ipsa voventis voluntate.

Potest addi *septimus casus*, nempe poenitentis qui confessus sit aliquod peccatum ut dubium et postea agnoscat illud esse certum, ac proinde iterum debeat illud ut certum accusare.

Attamen, ut dicetur infra in Nota 10, obligatio hujusmodi iteratae confessionis probabilius neganda est. Ceterum, etiam si cum pluribus theologis antiquioribus ipsa admittatur, inde non sequitur peccatum jam confessum proprie et simpliciter iterum accusari; nam peccatum ut dubium et peccatum ut certum non sunt moraliter idem, imo quidam ex praedictis theologis (ut Salmanticenses, Disp. 8, dub. 6, n. 203), dicunt differentiam inter peccatum dubium et idem peccatum ut certum, esse moraliter specificam in ordine ad confessionem, quia graviter variat statum causae et iudicium confessarii.

NOTA 9. DE PECCATIS FALSIS, SEU DE DOTE SINCERITATIS IN CONFESSIONE ET DE GRAVITATE MENDACII.⁴

Ut dictum est supra (p. 542), quaestio de non accusandis peccatis falsis pertinet proprie ad *dotem veritatis* seu fidelitatis, sed aliquo sensu reduci potest ad *dotem integritatis*. Ceterum dos veritatis in confessione duo importat, i.e. obligationem accusandi peccata vere commissa et non accusandi peccata non commissa seu falsa.⁴⁴

AD PRIMAM OBLIGATIONEM quod attinet, si quis in confessione mentitur circa materiam necessariam, seu negando *peccatum*

⁴⁴Cf. *Suarez*, Disp. 22, sect. 10; *Lugo*, Disp. 16, sect. 2, §6, n. 98 sqq.; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 8, n. 256 sqq.

⁴De dote voracitatis quoad aliud obiectum, i.e. quoad qualitatem confessi vel non confessi, et an sit obligatio explicandi hanc circumstantiam, dictum est supra in Nota 6 (p. 594-597).

mortale commissum, vel circumstantiam aggravantem de qua confessarius jus habet interrogandi, confessio est invalida, ex defectu formalis integritatis.

Si vero *mentitur circa circumstantias impertinentes* ad confessionem, facit validam confessionem, quamvis committat veniale peccatum mendacii, et quidem gravius quam si mentiatur extra sacramentum, ut patet ex reverentia sacramento debita.

Si tandem mentitur circa materiam liberam confessionis, negando nempe aliquod *peccatum veniale* commissum vel mortale jam confessum, iterum valide et fructuose confitetur (quidquid in contrarium dixerit *Soto*, Opusc. de secreto, memb. 2, q. 7), quia, cum illud mendacium non sit de materia necessaria et cum eo consistere possit materia et forma sacramenti, nihil in eo habetur graviter injuriosum sacramento aut graviter deceptivum confessarii; unde solum committitur peccatum veniale, imo etiam veniale abesse poterit, si quis sciret ita prudenter se gerere ut eluderet rationem mendacii.

Ad rem *Suarez*: “Licet omnes auctores dicant hoc esse peccatum veniale, et ita verum sit supponendo esse mendacium, ut fortasse regulariter est, saltem ex conscientia erronea, tamen si quis sciat prudenter respondere, et ad mentem, quae in interrogante esse debet, facile potest vitari mendacium et peccatum veniale. Nam, quando iudex non interrogat iudice, non mentitur aliquis negando factum, etiamsi illud fecerit, quia non censetur simpliciter negare se fecisse, sed negare ita fecisse ut teneatur in illo foro illud revelare; nam interrogatio iudicis ut sit justa, ita intelligenda est, ut negatio illi cum proportionem respondet; cum autem confessor interrogat in hoc sacramento, interrogat ut iudex; si ergo interrogat de re non necessaria, et quam poenitens revelare non tenetur, potest poenitens illam negare absque mendacio, in sensu dicto proportionaliter applicato. Hinc vero fit, si quis dicat hoc mendacium non interrogatus, sed proprio arbitrio, non posse a peccato veniali excusari, neque a mendacio, quia nec verba admittunt alium legitimum sensum, neque esse potest aliqua rationabilis causa illum intendendi, aut fingendi.”⁴⁵

AD ALTERAM OBLIGATIONEM quod attinet, non confitendi nempe peccata non commissum, simili fere modo respondendum est.

Si quis nempe accusat *peccatum mortale* non commissum, peccat graviter et tota confessio est invalida, quia habetur fictio materiae necessariae, seu fecte subicitur absolutioni materia necessaria non existens, ponitur mendacium in re pertinente ad substantiam causae, quod videtur grave in omni iudicio (cf. 2-2, q. 69, a. 2), graviter decipitur

⁴⁵Dc Poenitentia, disp. 22, sect. 10, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, p. 506. Cf. *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 8, n. 256.

confessarius qui ita nequit exacte judicare de tota conscientia poenitentis et de numero peccatorum, evacuatur ex parte necessitas examinis conscientiae cum ita poenitens non tenetur inquirere de exacto numero et specie suorum peccatorum eo quod possit sine peccato mortali accusare pejus peccatum (puta sodomiam pro simplici impudicitia) vel majorem numerum peccatorum.

Si vero quis falso addit *circumstantias impertinentes* ad confessionem, non committit nisi veniale peccatum.

Si tandem falso accusat *peccata venialia*, distinguendum est: si haec sunt sola materia quam accusat, facit sacrilegium grave et sacramentum invalidum; si vero simul accusat vera peccata, non committit per se (i.e. secluso scandalo et contemptu) nisi veniale mendacium et sacramentum est validum, quidquid in contrarium dixerint quidam pauci doctores, ut *Bonaventura*, *Paludanus*, *Cajetanus* (Summa, v. Confessio, conditio 4) et *Ledesma*. Ratio est quia, cum peccatum veniale sit materia non necessaria, non habetur in casu vera et simpliciter dicta fictio materiae sacramentalis (quemadmodum cum accusatur mortale non commissum), nec impeditur verus dolor de aliis peccatis commissis, aut quodlibet aliud ex elementis requisitis ad valorem sacramenti, nec graviter decipitur confessarius. Et confirmatur a paritate cum confessione peccati venialis de quo poenitens scit se non habere dolorem; haec enim est tantum venialiter peccaminosa. ut dictum est in art. 25 (p. 102-105), et tamen continet falsitatem, seu proponit absolvendum peccatum, quod absolvi non potest.

Nec valet opponere quod subicere formae sacramenti materiam invalidam, quae informari non potest, est grave peccatum, quia falsificatur sensus formae, ut constat etiam a paritate cum graviter illicita consecratione in qua quis attentaret consecrare aliquam materiam invalidam simul cum materia valida, puta aliquas hostias hordeaceas cum hostiis triticeis.

Nam gravis inordinatio et peccatum habetur tantum si subicitur formae absolutionis materia necessaria quae non sit valida, non vero si subicitur aliqua materia libera simul cum materia valida: nec tunc falsificatur forma absolutionis quia haec non cadit divisibiliter et separatin'! super singula peccata sed fertur super omnia ad modum unius et indivisibiliter. Et exinde patet disparitas cum adducto exemplo consecrationis, quae fertur divisibiliter super singulas hostias ad componendum cum singulis diversum numerice sacramentum, ut longius explicatum est in art. 25 (p. 104 sq.); ceterum haec disparitas fundatur etiam in diverso modo quo peccata et hostiae sunt materia sacramenti, hae enim sunt materia ex qua, illa vero sunt tantum materia circa quam.

NOTA 10. DE PECCATIS DUBIIS, SEU DE DISSENSU THEOLOGORUM CIRCA OBLIGATIONEM EA ACCUSANDI (Suppi, q. 6, a. 4, ad 3).⁴⁶

Distinguunt theologi morales conscientiam certam, opinativam (seu probabilem) et dubiam, idque concorditer cum his quae dicunt philosophi de habitudine seu statu mentis relate ad veritatem possidendam. Mens enim nostra relate ad veritatem vel est in statu purae potentiae, negative quidem per nescientiam, privative vero per ignorantiam vel errorem; vel est in actu imperfecto, quo appropinquat ad veritatem, et quidem aut per dubium, seu advertentiam cognitivam sine assensu, aut per opinionem, seu assensum non firmum; vel est in actu perfecto, quo plene possidet et firmiter adhaeret veritati, scilicet per certitudinem.

Dubium igitur non est mera negatio, sed positivus actus intellectus, seu advertentia et attentio mentis ad utramque partem contradictionis, ad inquirendam veritatem, non tamen est assensus in unam vel alteram, sed suspensio assensus et veluti fluctuatio mentis inter duas partes ob defectum motivorum sufficienter inclinantium ad unam potius quam ad alteram. Dividitur in dubium *negativum*, cum desunt motiva seu rationes sic inclinantes (quamvis fuerit ratio excitans dubium seu mentis attentionem), et hoc est valde propinquum ignorantiae nec habet valorem moralem sed exulat ab ambitu poenitentiae (tale est dubium stupidorum et scrupulosorum), et dubium *positivum*, cum adsunt motiva trahentia ad assensum non tamen sufficientia ad illud determinandum in unam vel alteram partem (cf. De Veritate, q. 14, a. 1).

Opinio vero est positivus assensus intellectus in unam partem contradictionis, non tamen firmus, sed cum formidine quod veritas sit de facto in parte opposita. Mens ex dubio transit in opinionem quando motiva fiunt fortiora ex una parte, quemadmodum statera amittit aequilibrium ob majus pondus in una lance. Opinio distinguitur a dubio in hoc quod est verus assensus seu iudicium, dum dubium est suspensio assensus; distinguitur vero a certitudine quia est non firmus assensus. Motivum opinionis est probabilitas, quae est quaedam imperfecta et partialis evidentia, dum motivum certitudinis est ipsa objectiva evidentia rei. Ea probabilitas potest esse major vel minor, ac inde opinio dividitur in probabilem, probabiliorem et probabilissimam.

Major probabilitas unius opinionis non destruit probabilitatem alterius, cum haec sua motiva possideat, idque praecipue quando utriusque motiva sunt disparata.

⁴⁶ *Suarez*, Disp. 22, sect. 9; *Lugo*, Disp. 16, sect. 2, §3; *Joannes a S. Thoma*, Disp. 33, a. 4; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 6; 5. *Alphonsus*, n. 473-477. Inter modernos conferantur Moralistae passim. Quomodo haec peccata sint materia sacramenti dictum est supra in art. 7, tom. 1, p. 229.

Porro circa obligationem confitendi peccata dubia, mira observatur apud theologos varietas modorum dicendi et concludendi, ex qua difficile judicatur tum praecisa doctrina diversorum doctorum, tum convenientia inter hanc quaestionem prout proponitur a modernis et eandem prout proponitur ab antiquioribus. Ea autem varietas provenit *tum* ex indeterminatione notionum, nam alii aliter videntur intelligere distinctionem inter dubium negativum et dubium positivum, et quidam videntur confundere dubium cum opinione; *tum* consequenter ex modo ponendi quaestionem, nam alii praecipue quaestionem movent de dubio negativo, alii de positivo, alii de utroque; *tum* ex diversis opinionibus theologorum de obligatione legis et probabilismo, seu ex notis controversiis inter probabilistas, aequiprobabilistas et probabilioristas.

Quantum autem intelligimus, aliter quaestio proponitur ab antiquioribus (uti Suarez, Lugo, Joanne a S. Thoma, Salmanticensibus) et aliter a modernis. Pro illis enim quaestio primaria est de ipso dubio proprie accepto, pro istis vero quaestio primaria videtur esse de opinione.

Antiquiores nempe directe et primario disputant an, stante dubio (quod quidam vocant positivum, ut Salmanticenses, alii vero negativum, ut Lugo et Joannes a S. Thoma) vel de peccati commissione, vel de ejus gravitate, vel de ejus peracta confessione, maneat obligatio confitendi, atque communiter respondent affirmative, exceptis quidem paucis qui tamen admittunt obligationem quoad tertium casum, i.e. quando quis est certus se commisisse peccatum grave sed dubitat an illud confessus sit.

Secundario autem ac veluti transeunter disputant an quando habetur probabile seu prudens judicium (intellige opinionem, prout opponitur dubio proprie dicto) de peccato non commissio, vel non gravi, vel jam confesso, maneat obligatio confitendi, et tunc omnes respondent negative, sed non eodem modo; quidam enim ut *Suarez* (n. 5 sq.) et *Lugo* (n. 59), negant simpliciter et sine restrictione, alii vero, ut *Salmanticenses* (n. 180-182. 193. 198), dicunt quod si habetur judicium probabile de una tantum parte contradictionis (puta de acta confessione) vel saltem probabilius judicium de hac quam de alia parte, non est obligatio confitendi, si vero habetur etiam judicium fere aeque probabile de altera parte (seu de nondum acta confessione), adest obligatio confitendi, quia, ut aiunt Salmanticenses (n. 198), “ubi opinio affirmans, et opinio negans sunt aeque probabiles, constituunt propriissime intellectum *in statu dubitandi*”, jamvero in statu dubii oportet confiteri, ut statuit communis sententia theologorum, supra dicta.

Moderni vero directius et primario videntur disputare hanc alteram quaestionem (*Noldin* v.g. nonnisi hanc videtur considerare), quae fuit

secundaria apud antiquiores, eamque vocant quaestionem de dubio positivo.

Eorum autem doctrina ad hoc reducitur: *Dubium negativum* (quod nempe in nulla positiva ratione fundatur vel in levi tantum ratione quae pro nihilo reputatur) considerari debet ut nullum, quod attinet ad obligationem confitendi; unde si ipsum respicit commissionem vel gravitatem peccati, seu si quis nullam habeat rationem opinandi se peccatum commisisse aut suum peccatum esse grave, non adest obligatio confitendi, quia moraliter certum est peccatum non commisisse vel hoc non esse grave; si vero dubium respicit ipsum factum confessionis peccati gravis certe commissi, seu si quis nullam habeat rationem opinandi se peccatum certum et grave confessum esse, adest obligatio confitendi, quia haec obligatio est moraliter certa.

In dubio vero positivo (fundato nempe in solida ratione), si est ratio opinandi quod peccatum non fuerit commissum, non est obligatio confitendi; si est ratio opinandi quod peccatum, certo commissum, non fuerit grave, iterum non est obligatio confitendi (quoad hoc tamen dissentiunt pauci aequiprobabilistae vel probabilioristae, quatenus in eo casu requirunt ut opinio de non gravitate peccati sit aequae probabilis vel probabilior quam opposita); si tandem est ratio opinandi quod peccatum, certe commissum et grave, fuerit jam confessum, habetur dissensus inter doctores, quibusdam, seu aequiprobabilistis et probabilioristis (uti *Prümmer*, n. 377 post *S. Alphonsum*, n. 477), affirmantibus obligationem confitendi, aliis vero, seu probabilistis (uti *Lehmkuhl*, n. 319; *Noldin*, n. 280; *Gury*, n. 479; *Génicot*, n. 290; *Cappello*, n. 162; *Piscetta-Gennaro*, n. 875), negantibus talem obligationem.

Juverit directe referre quosdam tum inter antiquiores tum inter modernos:

SUAREZ: “Respondeo, tres gradus posse esse in hoc genere dubii. *Primus* est, quando homo *probabiliter judicat unam partem*, et de alia non habet iudicium probabile, sed suspicionem aliquam, vel timorem, aut formidinem; et tunc non est dubium quin homo possit vel debeat sequi tale iudicium, ita ut si iudicet probabiliter se peccasse mortaliter, vel nunquam esse confessum tale peccatum, teneatur illud confiteri; et e converso si oppositum judicat, exoneretur tali obligatione, Ratio est supra tacta, quia tale iudicium est sufficiens ad regulandam humanam actionem; nam ex illo, quamvis speculative incertum sit, colligitur iudicium certum practice de rectitudine actionis, vel omissionis, sufficiens ad actiones humanas; quia major certitudo regulariter excedit hominis vires; quod a fortiori patebit amplius ex sequenti puncto.

“*Secundus gradus* est, quando *pro utraque parte habet iudicium probabile*, quamvis in alteram cum majori vel minori probabilitate inclinet; et tunc videtur res dubia, quia illud est probabile dubium, de quo loqui videntur auctores, et praesertim Navarr., c. 9, n. 14. Nihilominus assero, quoties homo judicat probabiliter se non peccasse mortaliter, vel jam esse confessum tale peccatum, etiamsi in contrarium habeat conjecturas etiam probabiles, posse conformari priori iudicio, ut non teneatur tale peccatum confiteri. Ita docuit in terminis Sylvest., *Confessio*, 2, q. 2.

Ratio vero est, quia homo in rebus practicis potest sequi opinionem probabilem, non obstante contraria probabili, vel etiam probabiliori, quando in rebus ipsis non imminet aliquod periculum, ut latius tractatur in materia de Conscientia, l. 2, q. 19 et 20. Et ratio est illa jam tacta, quia raro potest homo plenam certitudinem de rebus assequi; et ideo illud iudicium pro capacitate hominis censetur sufficiens ad inferendam practicam certitudinem. . .

“*Tertius igitur gradus* est, quando homo habet probabiles rationes dubitandi, et *non potest determinari ad ferendum iudicium probabile pro altera parte*; et in hoc eventu procedit proprie communis doctrina.”⁴⁷

Hanc doctrinam communem sic exponit ac defendit paulo superius: “Communis doctrina . . . est, necessarium esse confiteri dubia peccatorum mortalium. Ita D. Thom., d. 17, q. 3, art. 1, et d. 2, q. 2, art. 3; . . . Palud. . . . Rich. . . . Sot. . . . Medin. . . . Navarr. . . . Sylvest. . . ., et alii Summistae. Ratio communis est, quia in dubiis tuta pars est eligenda; si quis autem omittat confiteri peccatum in hoc dubio, exponit se periculo omittendi aliquid, quod vere commisit; si autem illud dicat, nulli periculo se exponit; ergo tenetur eam eligere tanquam tutam. Praeterea Concilium ait confitenda esse omnia peccata mortalia, quae sunt in conscientia; ergo ita sunt confitenda, sicut sunt in conscientia; sed in eo casu sunt in conscientia, saltem dubia; ergo ita confitenda sunt, saltem, ut illo modo possit iudex de illis iudicare, et ex conjecturis arbitrium ferre de qualitate talis peccati. Tandem in eo casu seclusa confessione, tenetur homo habere contritionem de tali peccato saltem ratione periculi; sed quod est de necessitate contritionis, est etiam de necessitate confessionis, ut supra dixi; ergo.”⁴⁸

LUGO: “Supponitur . . . dupliciter esse posse peccatum dubium, *primo modo per dubium positivum*, quando, scilicet, aliquis habet rationes, vel motiva probabilia ad credendum se fecisse tale peccatum, et ad credendum etiam oppositum, vel certe habet saltem rationes probabiles ad credendam unam partem, licet ad aliam non habeat. Et in hoc sensu *communiter docent omnes*, hunc non teneri ad confitendum illud quod probabiliter iudicat, se vel non fecisse, vel non peccasse mortaliter in illo, vel confessum jam fuisse illud, quia jam sequitur iudicium probabile, quod sicut in aliis materiis, sit etiam in hac sufficit ad observandum praeceptum. Quando vero probabiliter credit, se illud fecisse cum culpa gravi, nec illud confessum fuisse, nec habet rationes ad credendum probabiliter oppositum, tunc tenetur id confiteri, quia non habet iudicium probabile quod sequatur ad omittendam confessionem illius.

“*Secundo modo* contingit *dubium negativum*, quando, scilicet, non habet rationes ad probabilem assensum hujus, vel illius partis, prout se habet homo ad hanc propositionem, sidera sunt paria: ad quam concedendam, vel negandam non habet argumentum positivum, et in hoc sensu est potissima difficultas: an qui dubitat de peccato mortali a se commisso, et quod confessus non sit, debeat necessario illud sub dubio confiteri? In quo puncto *conveniunt etiam omnes* in hoc, quod is, qui scit se peccasse mortaliter; dubitat autem an illud peccatum sit confessus, debeat illud confiteri: nam tunc possessio est contra poenitentem; constat enim de peccato et de obligatione confitendi; non autem constat de confessione. . .

“Restat ergo difficultas tota de peccato, de quo est dubium, an fuerit commissum, et an fuerit mortale. *Aliqui* dicunt, quando est dubium an sit commissum, non esse obligationem confitendi illud, secus quando constat esse commissum, dubitatur vero an fuerit mortale, aut veniale. Ita Coninch. . . *Alii* universaliter videntur sentire, non esse obligationem confitendi illud peccatum, quod post debitum examen, dubium manet, an fuerit, vel non fuerit commissum, vel etiamsi constet fuisse commissum; dubitatur an fuerit mortale, aut veniale. Ita videtur tanquam sibi

^r De Poenitentia, disp. 22, sect. 9, n. 5-7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 504 sq.

“ Ibid., n. 1, p. 503 sq.

probabile proponere *Paulus Layman*. I Theologiae moralis lib. I tr. I, c. v, §4, num. 37, licet in fine concludat, se nihil in hoc puncto velle decernere, sed solum aliis cogitandum proponere et postea *Joann. Praepositus* in praesenti, q. v, de integritate confessionis dub. III, n. 117, dicit, esse speculative probabile, licet in praxi non sit a contraria recedendum. *Omnes tamen alii Theologi* docent, peccata mortalia dubia esse necessario confitenda, sive dubium sit de substantia actionis, an fuerit facta, sive an fuerit mortalis, sive an fuerit jam illud peccatum in confessione dictum. Ita 5. *Th.* cum aliis, quos late referunt, et sequuntur *Suar.* disp. XXII. sect. IX, et *Th. Sanch.* libr. I, in Decalogum, c. X, n. 66, qui hanc dicunt esse rem omnino certam.”⁴⁰

JOANNES A S. THOMA: “Inquires, an peccatum dubium sit materia necessaria poenitentiae. Respondetur sub distinctione, quia dubium contingit dupliciter: primo enim oriri potest ex *motivo positivo*: secundo ex negativo.

“Quando enim quis dubitat se commisisse tale peccatum, possunt adesse rationes et motiva suadentia casum, et aliae rationes suadentes oppositum; vel tandem sunt rationes moventes ad dubitandum pro altera tantum parte. *Si ergo sit iudicium probabile* suadens homini se non fecisse peccatum, vel si fecit non peccasse mortaliter, vel si sit mortale, se jam confessum esse, non est obligatio ad confitendum huiusmodi peccatum dubium. Hoc enim commune est in qualibet materia, nam potest quis sequi iudicium probabile. Si vero iudicium suadet se fecisse peccatum mortale, et non praecessisse illius confessionem, *neque adsit motivum suadens oppositum*, tunc est obligatio confitendi peccatum dubium, cum nullum sit probabile iudicium liberans a tali obligatione.

“Secundo, contingit *dubium negativum*, id est, ex nullo motivo suadente peccatum commissum esse, vel non, *ita ut pro neutra parte adsint rationes probabiles ad assensum alterius partis*, unde ut pendulus manet animus, sicuti circa hanc propositionem: Astra sunt paria, quam negare vel affirmare nequit homo, cum non suppetat fundamentum ad affirmationem vel negationem illius. Et quidem si sit certus homo se commisisse peccatum mortale, *dubiusque sit de confessione*, ita ut non inveniatur motivum ad assensum probabilem alterius partis, tenetur confiteri illud. Ita communiter doctores: ratio est, nam obligatio confitendi mortalia est omnino certa ex Tridentino citato, sicuti et peccatum commissum; sed non constat de confessione: ergo tenetur confiteri.

“Graviorem ingerit difficultatem peccatum, de quo est dubium, an fuerit commissum, et an fuerit mortale. In qua re communis sententia affirmat, peccata mortalia sic dubia, esse materiam necessariam confessionis, sive dubitetur an commissum sit, seu an sit mortale, vel an sit sacramentaliter confessum. Ita *S. Thomas* in IV dist. XXII, quaest. II, art. III ad tertium; *Soto* dist. XVIII, quaest. II, art. IV; *Silvester* verbo confessio II, quaest. II.

“Ratio potissima hujus veritatis est universalis praxis totius Ecclesiae, quam ab Apostolis emanasse credunt cuncti, propterea quod tradiderunt obligationem quam affert poenitentia ex sui institutione; ex qua non leve sumitur fundamentum pro hac veritate. Institutio enim hujus sacramenti est per modum tribunalis, ad quod recurrere tenentur fideles pro obtinenda remissione suorum peccatorum, eadem omnino obligatione, qua tenebantur recurrere ad Deum per contritionem ante institutionem hujus sacramenti; tunc autem tenebantur ad conterendum de peccatis dubiis, ne se exponerent periculo damnationis aeternae, praesertim in articulo mortis: ergo post institutionem poenitentiae ad id tenentur. . .

“Licet principalis ratio hujus obligationis sit ipsa institutio Christi, qui sicut potuit obligare ad manifestandum occultissima peccata cordis, ita etiam dubia, cum maximo tamen fundamento, et connaturaliter ad ipsam naturam et remedium peccati. quia aliud est dubium de lege, aliud de facto. Quando est solum dubium de

⁴⁰ De Poenitentia, disp. 16, sect. 2, 3, n. 58-63, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 914 sq.

lege, verbi gratia, de emissionem voti, vel de impositione legis, tale votum non obligat, quia quamdiu non constat mihi esse impositum onus, gaudeo et possideo meam libertatem, qua spoliari non possum ex causa dubia. Unde ex eo quod non observem tale votum, nullum periculum incurritur; at vero dubium de ipso facto, quando exinde potest nasci periculum pro se, vel pro proximo, licet factum sit dubium tamen periculum est certum, quia ad periculum sufficit dubium; obligatio autem certa non solum regulatur penes ipsum factum, sed penes periculum, quod est certum. Sicut si quis est dubius de febre, vel de morbo, tenetur procurare remedium; et si quis est dubius sit homo vel fera, tenetur non jaculari: ergo ex natura rei, etiam citra institutionem sacramenti poenitentiae, tenerentur homines pro istis peccatis dubiis procurare remedium, et recurrere ad Deum, juxta quod dicit propheta Psal. XVIII: 'Ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo', ubi etiam includuntur dubia, quia ex parte sunt occulta. Oportuit etiam quod pro talibus dubiis recurreremus ad sanguinem Christi, qui pro poenitentibus alligatus est sacramento poenitentiae."⁵⁰

SALMANTICENSES: "Facile constat subjectum proprium praesentis difficultatis non esse peccata dubia *dubio mere negativo*: quia cum hujusmodi dubium in nullo fundetur motivo, tanquam prorsus irrationale contemni, et nihili apud prudentes pendere debet. . . Quin addimus idem dicendum, ubi dubium provenit ab aliquo motivo, sed tamen levi: tum, quia ratio levis pro nulla reputatur. Tum, quia levia prudentes movere non debent. Tum, quia si semel admitteretur dubia ex motivis levibus inducere obligationem confitendi peccata sic dubia, latam sterneremus viam ad infinitos scrupulos nullis confessionibus extinguendos, vel terminandos.

"Quare a contrario sensu elicitur materiam praesentis difficultatis restringi ad peccata dubia *dubio positivo fundato in motivis gravibus dubitandi*: ut contingit, quando poenitens prudenter dubitat an commiserit aliquod mortale: quia ex una parte gravi ratione ducitur ad id sibi persuadendum, et ut timeat; sed ex alia repraesentatur aequalis ponderis motivum ad negandum, et non credendum. Unde provenit quod haec perpendens, et a nullo motivo determinatus, licet utriusque vires cognoscens, maneat inter utramque partem suspensus, et sub dubio, metuque ab illo concepto perseveret. In hoc itaque sensu quaeritur, an peccata mortalia dubia sint materia, quae necessario explicari debeat in confessione. . .

"Censemus [imprimis] eum, qui certo scit se aliquod mortale commisisse, et dubitat, *an illud confessus fuerit*, obligari ad ejus confessionem. Ita Navamis, Suarez, Sanchez, Dicastillo, et alii communiter, quibus relatis subscribit N. Franciscus . . . Lugo . . . dicens omnes convenire in hoc supposito, Prado . . . dicens hanc esse communem, et certam sententiam. . . Ratio communis est: nam debito certo non fit satis per incertam, aut dubiam solutionem: sed per peccatum mortale certum contrahitur obligatio certa illud manifestandi in confessione, ut est fide sanctum: ergo huic obligationi non fit satis per incertam, aut dubiam confessionem: ergo, qui certo scit se commisisse peccatum mortale, et dubitat an illud confessus fuerit, manet sub obligatione illud confitendi. . .

"Dicendum est [praeterea] dubitantem, an peccatum mortale commiserit, debere illud ut dubium confiteri, vel suum dubium in confessione manifestare. Ita *D. Thomas* in 4, dist. 21, art. 3, ad 3. . . Et idem statuunt *alii Doctores*, et Scriptores, ut propterea superfluum sit illos recensere: quotquot enim rem versarunt, sic palam sentiunt, *exceptis paucis* admodum Recentioribus, et non magni nominis, vel auctoritatis, quos dabimus num. 195. Videatur Sanchez lib. I Sum. cap. 10, num. 66, referens quadraginta Doctores, et dicens rem esse certissimam, Diana (qui cuncta probabilia sustinere solet), 4, part, tract. 3, résolut, et part. 6, tract. 6, résolut. 32. plures alios referens, et oppositam sententiam censens improbabilem. Leander etiam in eligendis sententiis minime scrupulosus disp. 5, quaest. 25, multos pro hac asser-

⁵⁰ "De Poenitentia, disp. 33, a. 4, n. 16-20, Curs. Thcol., t. 9, Parisiis, 1886, p. 604-606

tione affert dicens esse certissimam. Dicastillo disp. 9, dub. 7, num. 278, observat hunc videri sensum communem Ecclesiae; et sine ullo fundamento oppositum affirmari. Prado quaest. 84, dub. 4, §3, num. 17, dicit hunc esse usum totius Ecclesiae: quod prius dixerat Diana torn. 10, tract. 2, résolut. 2. . .

"*Sed objicies* fundamenta . . . proposita probare, quod homo tenetur mortalia dubia confiteri non solum quamdiu manet dubius circa eorum gravitatem, sed etiam quando probabiliter opinatur, et judicat non fuisse gravia: id vero nimis durum apparet, cum omnis opinio probabilis sit conformis prudentiae, et prudenter agat, qui juxta illam operatur: ergo praedicta motiva probant excessive, atque ideo nihil

"Huic objectioni, relictis extremis sententiis apud Pradum . . . quarum una universaliter affirmat deberi confiteri peccata dubia, non solum stante dubio, verum etiam si adsit opinio probabilis, quod mortalia non fuerint; et altera id universaliter negat, *respondendum est* juxta superius tradita a num. 180, dubium, de quo agimus non esse negativum, sed positivum fundatumque in motivis apparentibus, ac prudentialibus, sed *relinquentibus animum in aequilibrio*, eo quod sint aequalia, et unum aliud non superet. Ex quo patet non quamlibet probabilitatem sufficere ad deponendum practice dubium de gravitate peccati, et ut homo excusetur ab obligatione illud confitendi. Et inde a fortiori constat, quod si dictamen de gravitate peccati sit probabilius, quam dictamen a gravitate excusans, opus sit tale dubium confiteri. Atque idem sentimus, ubi excessus dictaminis excusantis supra dictamen obligans sit valde exiguus: quia parum pro nihilo reputatur, praesertim in re tam gravi, et periculosa. Ceterum si motivum excusans a gravitate peccati habeat motiva longe probabiliora, quae fundent probabilitatem certam, et quasi obruentem contrariam; minime diffitemur, quod dubitans possit prudenter deponere dubium, et censere se non obligatum ad confitendum tale peccatum. Et hanc partem ad minus docuerunt Silvester, Gerson, Henriquez, et Tapia, quibus relatis subscripsit Prado, . . . Lugo . . . affirmat hanc esse communiter inter Theologos sententiam.

"In quo sensu neganda est sequela objectionis. Quam esse inefficacem vel ex eo constat, quod peccata mortalia dubia, *perseverante dubio* debere confiteri, est communis praxis fidelium, et assertio Doctorum, unde validum pro ea parte sumitur argumentum, ut supra expendimus; sed quod ubi occurrit *opinio certa probabilis* dictans peccatum aliquod, de cujus gravitate dubitatur, non fuisse grave; tantum abest, quod communis sententia obliget ad illud confitendum, ut potius communis sententia excuset ab eo confitendo, sicut constat ex immediate dictis. Et ratio disparitatis est, quod ubi non occurrit ea certa probabilitas, deficit motivum prudens ad deponendum tale dubium, et obligationem illud in confessione explicandi; sed ubi talis, ac tanta probabilitas adest, possumus illa ducti abjicere prudenter tale dubium, et obligationem, quae ex eo oriri posset ad ipsum confitendum."01

S. ALPHONSUS: "Quaeritur . . .: *an sit obligatio confitendi peccata mortalia dubia, vel in dubio an fuerint confessa?* — Tres Quaestiones hic occurrunt discutiendae, valde scitu necessariae ad praxim.

"*Dubitatur 1º. An teneamur confiteri mortalia positive dubia*, nempe si utrinque adsint rationes probabiles, quod peccatum mortale fuerit vel non fuerit commissum?

"*Prima sententia affirmat*. Et hanc tenent . . . antiprobabilistae; qui dicunt in opinionibus aequae probabilibus tutiorem sequendam esse.

"*Secunda vero sententia communissima negat*. Eamque tenent . . . probabilistae communiter. *Ratio*, quia quisque potest licite se conformare opinioni vere probabili. Recte vero advertunt Holzmann; et Viva cum Sanchez, Henriquez et aliis, quod in articulo mortis, si quis dubitet an peccatum grave patrauerit vel an illud confessus sit, sciens nunquam sacramentum Poenitentiae post tale peccatum suscepisse;

"De Poenitentia, disp. 8, dub. 6, §1, n. 177 sq.; §2, n. 184 et 193, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 353 sq. 359 sq. 368 sq.

tunc, ad effugiendum damnationis periculum, teneretur, non jam peccatum illud positive dubium confiteri, sed vel absolutionem sacramentalem suscipere, vel saltem actum contritionis elicere. At hic dices: contritio necessario includit votum confessionis; unde, cum possit fieri confessio, non sufficit contritio. Respondet Holzmann quod contritio revera ex se habet vim delendi peccatum, et in tantum non delet mortalia certa sine voto confitendi, in quantum, cum adsit praeceptum divinum illa confitendi, non vere contereretur qui, cum posset, hanc obligationem nollet implere. Sed hoc currit ubi peccatum mortale est certum, et ideo materia necessaria confessionis; non vero si peccatum est dubium: tunc enim, cum illud non sit materia necessaria, sicut contritio sine voto confessionis delet venialia, ita et mortalia dubia.

"Dubitatur 2°. An teneamur confiteri mortalia negative dubia?"

"Prima sententia communior affirmat. Et hanc tenent [plures] ... ex D. Thoma, ubi sic ait: 'Et similiter se periculo committit qui de hoc quod dubitat esse mortale negligit confiteri. Non tamen debet asserere illud esse mortale, sed cum dubitatione loqui, et iudicium sacerdotis exspectare, cujus est discernere inter lepram et lepram'. — *Ratio 1a* est, quia in Tridentino sic habetur: Oportere poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri'. Si ergo ex concilio confitenda sunt omnia mortalia, quorum conscientia habetur; etiam sunt confitenda mortalia dubia quorum dubia habetur conscientia. *Ratio 2a*, quia lex confessionis est in possessione; unde, in dubio peccatum est confitendum. *Ratio 3a*, quia haec videtur universalis et inveterata praxis fidelium; et ideo supponitur emanasse ex Christi institutione, et per traditionem usque nunc fuisse observatam.

"Secunda vero sententia negat. . . Et revera, licet prima sententia sit valde probabilis et magna auctoritate roborata, haec tamen secunda non videtur sua probabilitate destituta. *Ratio 1a.* Quia Tridentinum non obligat poenitentes, nisi ad confitenda 'omnia peccata mortalia quorum . . . conscientiam habent.' Non dicit: uti sunt in conscientia (nempe vel ut certa vel ut dubia), sed 'quorum ... conscientiam habent,' quod importat habere notitiam certam peccati; conscientia enim (ut ait S. Bernardus) nihil aliud est nisi 'cordis scientia' et iudicium practicum de peccato commisso. Conscientia autem dubia neque est scientia neque iudicium, sed suspensio iudicii; unde minime dici potest habere conscientiam peccati qui nullam rationem habet quod illud commiserit. Et sic respondetur primae rationi oppositae. Id confirmatur ex eodem Tridentino, ubi additur: 'Constat enim nihil aliud a poenitentibus in Ecclesia exigere, quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit..., ea peccata confiteatur quibus se . . . Deum suum mortaliter offendisse meminerit: reliqua autem peccata quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa . . . intelliguntur.' Ergo, sicut poenitens non tenetur confiteri venialia, ita nec peccata dubia; cum dicat concilium poenitentem nihil aliud confiteri debere nisi mortalia quorum meminit: dubitare autem non est quidem meminisse, imnio potius est non meminisse. — *Ratio 2a.* Quia non est pro delicto dubio onus certum imponendum: nec in dubio an lex exsistat adest legis obligatio, ut sapienter ait Benedictus XIV. Nam, licet sit lex confitendi certa mortalia: et ideo qui certus est de mortali commisso et dubitat negative (nam si dubitet positive mox infra dicemus) tenetur confiteri; non tamen exsistit certa lex confitendi mortalia dubia. Et sic respondetur secundae rationi oppositae.

"Nec obstat auctoritas D. Thomae allata. — Ibi enim S. Doctor revera non loquitur de eo qui post diligentiam efformat sibi iudicium quod peccatum suum sit dubie mortale, et ideo dubium deponit ex regula praefata, nempe quod non datur certa obligatio ubi delictum est dubium; sed loquitur de eo qui certus est de sua actione mala, et nescit discernere an fuerit vel ne mortalis; hic utique tenetur diligentiam adhibere ut dubium deponat; unde, cum nescit illud deponere, tenetur stare iudicio confessarii, cujus est discernere inter lepram et lepram. Neque obstat praxis fidelium, ut opponitur. — Nam respondent Holzmann, et Elbel cum Herincx, quod merito dubitatur an fideles confiteantur mortalia dubia ex persuasione obliga-

tionis, vel an-ob majus conscientiae levamen; propter hoc enim fideles adsolent confiteri etiam peccata dubia positive, quorum confessionis obligationem ipsi etiam adversarii fere omnes non agnoscunt. Item ait Holzmann, quod praefata praxis forte est continuata ex errore, qui non potest inducere consuetudinem obligatoriam.

“Hinc inferunt Henriquez, Sà; et Granado, Leander et alii, apud Guimenium, non teneri ad confessionem qui vult communicare, et negative dubitat an peccaverit mortaliter. Tum quia non magis urget praeceptum praemittendi confessionem ad communionem, quam praeceptum servandi integritatem confessionis; utrumque enim est de jure divino. Tum quia praeceptum Tridentini praemittendae confessionis non obligat nisi eum qui est ‘sibi conscius mortalis peccati’; nequit autem dici conscius de suo peccato qui de illo dubitat. Sed huic obstat magna difficultas, nempe quod accedens ad communionem cum mortali negative vel positive dubio se exponit periculo frustrandi effectum sacramenti. Huic difficultati aliquis respondere posset cum Sanchez, Pontio, Vasquez, Perez, Hozes et aliis (citatis *Lib. I, η. 51, v. Secunda*), non esse illicitum suscipientibus sacramenta uti opinione probabili; ad differentiam sacramenta conferentium, qui nequeunt ea ministrare nisi cum sententia tutiori vel saltem moraliter certa; sufficit autem ad sacramenta suscipienda ut quis accedat probabiliter dispositus. — Si quis autem nolit hac responsione uti, debet dicere cum Holzmann oportere quod eo casu communicaturus conteratur, vel absolutionem sacramentalem recipiat (quamvis peccatum illud reticeat), ut obicem auferat peccati illius si forte adfuit.

“Caeterum, in praxi (ordinarie loquendo) omnino suadenda est poenitentibus confessio mortalium tam negative quam positive dubiorum; cum id ordinarie prosit ad conscientiae tranquillitatem. — Dixi: ordinarie. Nam scrupulosi omnino eximi debent ab obligatione confitendi peccata dubia; ipsi enim tantum confiteri tenentur certa mortalia, et de quibus certe nunquam sint confessi. . . Item eximi debent ab obligatione confitendi peccata mortalia dubia ii qui sunt timoratae conscientiae, et non solent deliberate lethaliter peccare; hi enim in dubio rationabiliter, imo moraliter certo, credere possunt non consensisse; quia praesumptio sumitur ex communiter contingentibus. . .

“Dubitatur 3°. An teneatur quis confiteri aliquod peccatum mortale certe commissum, in dubio an illud fuerit vel ne confessus?”

“Respondetur: Si dubium est *negativum*, equidem tenetur illud confiteri; ut communiter docent. . . Contra vero, si dubium est *positivum* (ita ut ille probabiliter credat peccatum illud jam confessum fuisse), adest sententia non teneri ad illud confitendum; et hanc tuentur Suarez, Navarrus, Silvester, Bonacina, Lugo, Salmant., Croix, etc. — Verum, sicut mihi probabilis minime visa fuit opinio (alibi relata) eorum auctorum qui dicebant non esse obligationem implendi vota quae probabiliter impleta sunt; ita nec valeo hanc approbare sententiam quoad peccatum probabiliter confessum; cum obligatio confessionis sit certa, et satisfactio dubia.

“Non autem reprobo id quod iidem citati auctores tradunt, nempe quod ille qui diligens fuit in suis peccatis confitendis, si postea dubitat an aliquod peccatum omiserit, postquam multum elapsus sit tempus a quo illud patravit, non tenetur ad confitendum; cum possit credere eo casu moraliter certe jam de illo confessum fuisse. — Et subjungit Pater Concina quod si quis prius ex prava consuetudine in plura peccata lapsus fuerit, et postea sit vere conversus per constantem vitae integritatem: si tunc dubitet an omiserit in confessione generali vel particulari, facta cum debita diligentia, aliquod peccatum vel circumstantiam, confessarius prohibeat illi ne recogitet quidem de praeterita vita; sed potius imponat ut piis meditationibus tempus impendat. Scrupulosi autem minime tenentur peccata praeterita confiteri, nisi certi sint quod illa nunquam confessi fuerint; ut communissime dicunt.”²

CAPPELLO: “1. *Qui serio dubitat*, an peccatum revera commiserit, aut an grave

sit ex parte materiae vel perfectae deliberationis, non tenetur illud confiteri. Ita communiter theologi. Ratio est, quia nequit imponi obligatio, nisi de ea certo constet; atqui non constat de obligatione confitendi peccata dubia; ergo. Accedit quod Cone. Trid. non obligat poenitentes nisi ad confitenda 'omnia peccata mortalia, quorum conscientiam habent'. Item Codex (can. 901). Porro conscientia est iudicium practicum de peccato; quod iudicium deest, ubi peccatum sit dubium.

"2. *Qui positive dubitat*, an peccatum certo commissum et certo etiam grave iam confessus sit, non tenetur illud iterum confiteri: stante enim dubio, lex non est amplius certa, ac proinde certam obligationem parere nequit. Ita communius et verius DD. *Contradicit S. Alphonsus quia obligationi certae non satisfit impletio dubia. Haec ratio, debita cum reverentia sit dictum, facile refutatur, seu negandum est praecise suppositum: obligatio certa non existit.*

"3. *In casu quo quis negative dubitet*, seu nullam habeat rationem sibi faventem, ita distinguendum: 1°. Si ex alia parte habet rationem contra se, tenetur confiteri peccatum dubium; nam in hoc casu poenitens moralem certitudinem habet de peccato gravi reipsa commissio, nedum accusato. 2°. Si ex alia parte etiam nullam rationem habet contra se, adeo ut versetur in dubio negativo utrimque, ita ulterius distinguendum est: a) Si negative dubitat an peccatum commiserit vel an sit mortale, iuxta plures debet peccatum accusare ut dubium. Alii censent obligationem confitendi tale peccatum deesse, quia universim non constat de lege qua iubeamur peccata dubia confiteri. Haec sententia probabilis dicitur ab ipso S. Ligorio. b) Si negative dubitat utrum peccatum mortale certe commissum iam rite accusatum sit et remissum, tenetur procul dubio illud confiteri; nam urget obligatio moraliter certa.

"Quaenam in praxi attendenda sint.

"1. Plerumque suadenda est confessio peccatorum mortalium dubiorum, cum ordinarie id maxime conferat ad conscientiae tranquillitatem.

"2. In dubio utrum peccatum sit grave ratione materiae, haec teneas ex S. Alphonso: 1°. Poenitentes rudes ordinarie peccata dubia accusare tenentur, quia vix distinguere sciunt mortalia a venialibus. 2°. Excipiuntur tamen scrupulosi timoratae conscientiae, qui mortalia committere non solent. 3°. Qui rudes non sunt, et sufficienter instructi, ordinarie hortandi sunt ad peccata dubia accusanda, non vero obligandi.

"3. In dubio de plena deliberatione, haec regula proponitur ab eodem S. Ligorio: 1°. Si poenitentes sint timoratae conscientiae nec solent graviter peccare, non tenentur peccata dubia confiteri, quia ipsis favet praesumptio, quod graviter non peccaverint. 2°. Si huiusmodi poenitentes sint scrupulosi, impediri debent ab accusatione facienda. 3°. Poenitentes qui mediam viam tenent inter conscientiam timoratam et laxam, suaviter inducendi sunt, non tamen obligandi, ad peccata dubia declaranda, quia id valde prodest ad conscientiae tranquillitatem. 4°. Poenitentes laxae conscientiae generatim peccata dubia confiteri tenentur, quia praesumptio ex ordinarie contingentibus habita, quae ipsis nocet, moralem certitudinem de peccato reipsa commissio attingit" (De Sacramentis, v. 2, n. 162 sq., Taurini, Romae, 1944, p. 146 sq.).

MERKELBACH: "A. *Dubium negativum*, quia in ratione levi est fundatum, censetur non adesse et esse nullum; unde si nulla vel levis ratio adest existimandi peccatum fuisse commissum, vel commissum fuisse grave, non adest obligatio confitendi; e contra si nulla vel levis ratio adsit existimandi peccatum grave commissum fuisse confessum, manet obligatio confitendi. Ita secundum principium: Melior est conditio possidentis.

"B. *In dubio positivo* 1) *de commissione* peccati, per se non adest obligatio illud confitendi, tum quia C. Trid. ait esse obligationem confitendi peccata quorum con-

scientiam i.e. certam cognitionem habemus, et non: prout sunt in conscientia; tum quia absolutio regulariter non potest dari de peccato dubio, unde non est materia sacramenti necessaria. Per accidens potest dari obligatio, scii, ad consilium petendum in dubio practico an aliquid sit licitum, ne postea incerte agendo quis peccet; item et in articulo mortis, si deficiat contritio perfecta, deberet confessio institui saltem declarando aliquod peccatum certum.

“2) *In dubio de gravitate* peccati commissi, Probabilistae negant obligationem confitendi quia lex incerta non obligat, etiam probabilior;—Probabilioristae et Aequiprobabilistae affirmant si probabilius sit peccatum esse grave, quia in dubio verisimilius est agendum. Et hic est usus communis apud fideles, probatus a S. Thoma, q. 6, a. 4, ad 3.

“3) *In dubio de conjessione* peccati gravis commissi, Probabilistae negant obligationem confessionis, quia obligatio incerta fit et ideo in praxi est nulla; — Probabilioristae et Aequiprobabilistae recentes affirmant si non sit probabilius peccatum iam fuisse confessum, quia legi certae non satisfit adimpletione dubia; a.v. manet obligatio usquedum verisimilius fuerit impleta.”⁵³

His positis, conabimur communem doctrinam tam antiquorum quam modernorum ad *SEX ASSERTA* resolutorie redigere:

1M ASSERTUM. Si dubium est simpliciter negativum relate ad utramque partem contradictionis, ita nempe quod nulla vel prorsus levis sit ratio existimandi unam vel aliam (ut in classico exemplo: An astra sint paria, vel: An arenae sint pares), *tale dubium censetur non adesse*, quia, cum in nulla ratione fundetur, est alienum a scientia et prudentia, quae sunt regula actuum humanorum. Unde si hoc modo dubitatur de commissione peccati vel de ejus gravitate, non est obligatio confitendi, quia melior est conditio possidentis, et nemo dicitur reus nisi probetur talis; si e converso sic dubitatur de peracta confessione peccati certo commissi et certo gravis, adest obligatio confitendi, quia melior est conditio possidentis, seu legis certo obligantis ad confessionem talis peccati. In hoc omnes doctores consentire videntur; quoad ultimum tamen punctum de obligatione confitendi peccatum certum, opponit *Piscetta-Gennaro*: “Verum et hic applicari posse principium: ‘lex dubia non obligat’, haud immerito existimaveris” (n. 874).

2M ASSERTUM. Si dubium est simpliciter negativum (modo nempe praedicto) *relate ad unam tantum partem contradictionis*, ob eandem rationem spernendum est, et *altera pars consideranda ut moraliter certa*. Unde si nulla vel prorsus levis ratio habetur existimandi peccatum non esse commissum, vel non esse grave, vel jam fuisse confessum, dum gravis ratio habetur contrarium existimandi, urget obligatio confitendi, quia contrarium est moraliter certum et melior est conditio legis possidentis. Et ob eandem rationem non est obligatio confitendi si nulla vel levis est ratio existimandi peccatum

⁵³“Theologia Moral., t. 3, n. 523, p. 471 sq.

esse commissum, vel esse grave, vel non fuisse confessum. Et in hoc iterum concordant doctores.

3M ASSERTUM. Si relate ad unam partem contradictionis, *dubium non est simpliciter negativum* sed fundatur in aliqua solida ratione quae tamen non est tanta ut sit per se sufficiens ad decisive inclinandum intellectum ita ut, relicto statu dubii proprie dicti, *eliciat actum opinionis seu iudicium probabile*, et si simul quoad alteram partem contradictionis non melior ratio habetur, *ita ut utrimque intellectus se habeat in statu dubii proprie dicti*, tunc ratio agendi nequit ullatenus decidi ex motivis fundantibus dubium circa alterutram partem, nam in statu dubii intellectus nullum elicit determinatum actum qui possit esse regula actionis humanae, sed aliunde decidenda est. In praesenti autem materia, seu in casu quo quis tali modo dubitet de peccati commissione, vel gravitate, vel peracta confessione, *res decidenda est in favorem legis*, ita ut adsit obligatio confitendi peccatum, ut mox ostendetur.

Hic casus in his fere terminis ponitur ac communiter resolvitur ab antiquioribus, ut constat praecipue ex Suarez et Salmanticensibus supra citatis (Lugo quidem et Joannes a S. Thoma loquuntur de dubio negativo, at, ut patet ex contextu, non intelligunt dubium simpliciter negativum, in quo nempe prorsus desint rationes dubitandi, sed in quo desunt rationes opinandi).

Pro hac sententia, quae prorsus communis vocatur a Suarez, Lugo, Joanne a S. Thoma et Salmanticensibus, citantur explicite S. *Thomas* (cf. infra), *Paludanus*, *Richardus*, *Soto*, *Medina*, *Navarrus*, *Sylvester*, *Victoria*, *Suarez* (Disp. 22, sect. 2), *Sanchez*, *Dicastillo*, *Lugo* (Disp. 16, sect. 2), *Prado*, *Diana*, *Leander*, *Joannes a S. Thoma* (Disp. 33, a. 4), *Gonet* (Disp. 10, a. 2), *Salmanticenses* (Disp. 8. dub. 6), *Billuart* (Din. 7, a. 2, § 4).

Pro *contraria vero sententia*, docente non adesse obligationem confitendi peccata taliter dubia, citantur a Salmanticensibus pauci doctores, quos appellant “admodum recentiores, et non magni nominis, vel auctoritatis”, uti *Ferrentinus*, *Caramuel*, *Verdc*, *Martinonus*, *Tyrsus*, *Laymann* (qui tamen ait se nihil velle in hac re determinare sed eam committere aliorum iudicio); a Lugo citantur *Coninck* (ex parte tantum adversans) et *Joannes Praepositus*; Suarez nullum prorsus auctorem citat; a S. *Alphonso* citantur etiam *Habert*, *Marchant*, *Sa*, *Mazzotta*, *Lacroix* et quidam alii; ipse S. *Alphonsus* hanc opinionem dicit non esse probabilitate destitutam; addi debent non pauci *moderni moralistae*, notanter *Lchmkuhl*, *Gury*, *Génicot* et *Cappello*, qui tamen quaestionem in praedictis terminis non ponunt, sed viden-

tur putare praefatos antiquiores docere obligationem confitendi peccata dubia in dubio simpliciter negativo de quo dictum est in numero 1.

Probatw igitur vel suadetur assertum quadruplici ratione.

Primo, ex auctoritate S. *Thomae*, scribentis: “Quando aliquis dubitat de aliquo peccato an sit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente, quia qui aliquid committit vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, peccat mortaliter, discrimini se committens, et similiter periculo se committit qui de hoc quod dubitat esse mortale, negligit confiteri; non tamen debet asserere illud mortale esse, sed dubitative loqui, et iudicium sacerdotis expectare, cujus est discernere inter lepram et lepram” {*Suppi.*, q. 6, a. 4, ad 3).

Inaniter 5. *Alphonsus*, supra citatus (p. 615) conatur eludere vim hujus testimonii. Ex verbis tamen S. *Thomae* non recte ulterius deduceretur obligatio confitendi peccatum etiam quando adest iudicium probabile quod non sit mortale; nam S. Doctor loquitur de dubio, non de iudicio probabili quod pertinet ad opinionem, et ejus verba sunt accipienda in sensu proprio nisi aliud constet ex contextu.

Secundo probatur ex illo principio quod in dubio tutior pars est eligenda quando agitur de dubio ipsius facti, ex quo oriatur aliquod periculum, et aliunde possessio non stet pro dubitante (nam, juxta aliud principium, in dubio melior est conditio possidentis).

Jamvero primo, confessio peccati dubii est tutior pars, quia avertit periculum non confitendi quod confitendum est, i.e. verum peccatum quod forte adest. Secundo, agitur non de dubio juris, sed facti, i.e. commissi peccati gravis, ex quo oritur certum periculum transgrediendi legem confessionis, si non manifestatur. Tertio, in casu, possessio non stat ex parte dubitantis, seu suae libertatis, sed potius ex parte legis obligantis ad confessionem; nam imprimis libertas dubitantis non est simplex et expedita, sed quodammodo ligata tum generaliter et abstracte ab ipsa existentia legis confitendi tum particulariter et concrete a periculo eam transgrediendi non confitendo aliquod peccatum objective certum, cui prudenter attendere debet; praeterea, lex obligans generaliter ad confessionem peccatorum possidet pro se (ut infra ostendetur) doctrinam Cone. Trid., praxim fidelium et longe communioem doctrinam antiquorum, ex quibus suadetur eam se extendere etiam ad peccata dubia; tandem, vera possessio, favens homini, non alia excogitanda est quam ipsa possessio suae innocentiae seu immunitas a peccato de quo dubitat, jamvero eo ipso quod de ea dubitet, jam non est certa possessio quae possit certe eum ab obligatione liberare.

Hoc argumentum displicet *Ltighoni* scribenti: “Probant aliqui . . . ,

quia in dubiis tutior pars est sequenda. Sed hoc principium patitur multas exceptiones, quare sicut in dubio voti non cogitur aliquis observare votum, licet sit tutius, non apparet, cur cogatur confiteri peccatum in dubio, eo quod id sit tutius praesertim cum utrobique aequae possideat suam libertatem. . . [Ad hoc quidam respondent] quia in voto, et in debitis justitiae, si obligaretur aliquis vere: obligaretur ad aliquid ultra limites dubii, nam obligaretur ad solutionem certam debiti dubii: et in nostro casu non obligatur poenitens ultra limites dubii, cum solum obligetur ad confitendum ut dubium id quod est dubium. Sed contra, quia haec ipsa est obligatio ad aliquid certum: nam confessio peccati dubii est aliquod onus certum, et non ita leve, licet autem sit minus, quam quod deberetur peccato certo, eodem tamen modo posset pro dubio, vel pro debito dubio justitiae obligari aliquis ad solutionem non integram, sicut pro debito certo, sed partialem, quae parum non excederet etiam debitum dubium.”⁵⁴

Attamen inter dubium de voto, vel de aliquo debito justitiae, et dubium de peccato manet ea disparitas quam Lugo impugnatur. Obligatio nempe ad solvendum votum dubium, vel dubium debitum justitiae, importaret necessitatem solvendi ultra limites dubii, seu ponendi solutionem certam debiti dubii, ac ideo laesionem juris possidentis; hoc autem nequaquam contingit in obligatione confitendi peccata dubia, per quam nihil exigitur ultra limites dubii, quia non exigitur ut peccatum confiteatur ut certum sed tantum ut dubium. Xec obstat quod hoc sit onus quoddam certum, nam non est quid extrinsecum sed inhaerens ipsi dubio ejusque limites non excedens. Paritas cum solutione dubii voti vel debiti justitiae valeret si obligationi voti vel justitiae posset satisfieri per dubiam solutionem; hanc enim oporteret praestare, sicut oportet quoad peccatum praestare confessionem dubiam, seu confessionem peccati ut dubii.

Tertio, res suaderi potest ex doctrina *Concilii Trid.*, cap. 5.

Concilium sola peccata venialia excludit ab objecto necessariae confessionis, nullatenus vero dubia. Docet omnia peccata gravia esse confitenda quorum homo conscientiam habet; jamvero peccatorum dubiorum habetur conscientia, non quidem certa sed dubia (moralistae enim dividunt conscientiam in certam, dubiam, probabilem, erroneam etc.), nec ideo vox “conscientia”, ut adhibita a Concilio, interpretanda est, ut volunt adversarii, de certa scientia et judicio practico. Docet omnia peccata esse accusanda quorum quis meminerit; quo videntur exclusa solum peccata oblita, non vero dubia. Docet omnia peccata aperta et verecunda confessione esse manifestanda; non est autem simpliciter aperta illa confessio in qua peccata dubia ex parum laudabili vere-

⁵⁴“De Poenitentia, Disp. 16, sect. 2, n. 63 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 915.

cundâ sub silentio teguntur. Docet ideo omnia peccata esse sacerdoti manifestanda, ut hic possit aptam medicinam praestare, et eum qui erubescit vulnus medico detegere non esse sollicitum de medicina; quae quidem valent etiam de peccatis dubiis.

Quarto, id suadetur ex communi et constanti usu fidelium confitendum peccata dubia.

Attamen exaggerare videntur quidam theologi ut *Joannes a S. Thoma* (supra cit., p. 612) et *Lugo* cum proponunt hanc rationem ut potissimam et fundamentalem. "Potissimum ergo fundamentum hujus doctrinae desumendum est ex usu, et praxi totius Ecclesiae, cujus initium non agnoscitur, quare credendum est ab ipsis Apostolis promanasse, qui vim et obligationem inclusam in hujus sacramenti institutione melius potuerunt intelligere."⁵⁵ Respondent autem adversarii (cf. S. Alphonsus, supra, p. 615 sq.), fideles confiteri peccata dubia non ex persuasionem obligationis, sed ad levamen conscientiae, non secus ac confitentur etiam peccata dubia positive, seu de cujus non commissione vel gravitate habent iudicium probabile et opinativum, ratione cujus tamen excusantur a confessione, juxta communem sententiam.

Quinto, id solet probari ex necessitate contritionis de peccatis dubiis, ex eo nempe quod homo tenetur de peccatis dubiis conteri, saltem in articulo mortis, ne se exponat periculo damnationis, adeoque etiam tenetur ea confiteri, quia in nova lege contritio non remittit peccatum nisi in ordine ad claves seu cum voto confessionis, ita ut quod est de necessitate contritionis sit etiam de necessitate confessionis.

Attamen, haec ratio non videtur tam solida. Nam imprimis contritio refertur ad peccata dubia non ut dubia sed ut problematice certa, ita ut quis dolere debeat de peccatis si et inquam sunt vera peccata; unde ex necessitate sic conterendi de peccatis dubiis sequitur tantum quod peccata dubia remitti debeant per sacramentum eodem modo, i.e. si et prout sunt vera; ad hoc autem obtinendum, non est necesse confiteri illa peccata, sed sufficit ut quis manifestet alia peccata certa cum universali dolore de omnibus, etiam incertis, vel, si placet, cum generali accusatione de omnibus peccatis etiam incertis, quae ceterum implicite continentur in omni confessione. Praeterea, si ex necessitate conterendi de peccatis dubiis sequeretur necessitas ea confitendi, ex necessitate quoque conterendi de peccatis quae positive et probabiliter judicantur non commissa aut non gravia, sequeretur necessitas haec confitendi, quae tamen negatur a patronis nostrae sententiae.

4M ASSERTUM. Si relate ad unam partem contradictionis dubium

⁵⁵ *Lugo*, l.c., n. 67, p. 916.

non est simpliciter negativum sed fundatur in solida ratione, insufficienti tamen ad fundandum iudicium probabile, modo dicto in numero praecedenti, et e contrario *quoad alteram partem contradictionis habetur talis sufficiens ratio iudicii probabilis*, tunc dubium illud, quamvis non spernendum, *cedit in favorem istius partis*. Nam ex hac tantum parte habetur iudicium probabile quod sufficit ad regulandam actionem humanam, ut mox dicitur. Unde si quis habeat solidam aliquam rationem existimandi se non commisisse peccatum, vel commisisse non grave, vel peccatum grave jam confessum esse, et tamen ob solidiorem rationem probabiliter assentit et iudicat contrarium, tenetur ad confessionem.

Hunc casum, ut in terminis moderni non ponunt, sed si ponerent, non contradicerent, ut videtur, nisi fortasse negando suppositum, quod nempe aliqua ratio possit esse solida et simul insufficientis ad iudicium probabile efformandum. Cujus tamen possibilitas explicite asseritur ab antiquioribus, ut Salmanticensibus et Suaresio (cf. supra p. 619, et hic, in sequenti Asserto).

5M ASSERTUM. Si relate ad unam partem contradictionis habetur dubium positivum (ut vocari solet), seu fundatum in ratione sufficienti ad efformandum iudicium probabile, et quoad alteram partem habetur solida ratio dubitandi sed insufficientis ad iudicium credibilitatis, dubium illud, quod non est proprie dubium sed opinio, praevalet et fundat necessitatem vel non necessitatem confitendi, juxta casum et modo praedicto in asserto praecedenti cui aequivalet praesens assertum.

Ad rem *Suarez*: “Quando homo probabiliter iudicat unam partem, et de alia non habet iudicium probabile, sed suspicionem aliquam, vel timorem, vel formidinem . . . tunc non est dubium quin homo possit vel debeat sequi tale iudicium, ita ut si iudicet probabiliter se peccasse mortaliter, vel nunquam esse confessum tale peccatum, teneatur illud confiteri; et e converso si oppositum iudicat, exoneretur tali obligatione. Ratio est supra tacta, quia tale iudicium est sufficiens ad regulandam humanam actionem; nam ex illo, quamvis speculative incertum sit, colligitur iudicium certum practice de rectitudine actionis, vel omissionis, sufficiens ad actiones humanas; quia major certitudo regulariter excedit hominis vires.”⁵⁰

6M ASSERTUM. Si dubium est positivum relate ad utramque partem contradictionis, ita ut utrinque habeatur ratio sufficiens ad iudicium probabile, *homo potest juxta utrumque iudicium regulare actionem suam*, quia utrumque est sufficiens ad regulandam actionem humanam. Unde si quis probabiliter iudicat se non commisisse pecca-

MDe Poenitentia, disp. 22, sect. 9, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, p. 504.

tum, vel peccatum suum non esse grave, vel esse jam confessum, non obligatur ad confitendum; idque etiam in casu quo pro contrario iudicio adsint rationes fortiores seu probabiliiores, nam hae non valent suppressere vim rationum fundantium alterum iudicium, praecipue quando sunt rationes disparatae.

Hoc assertum est *commune* multis modernis (*Lehmkuhl, Ballerim-Palmieri, D'Annibale, Gary, Noldin, Génicot, Cappello, Piscetta*), et pluribus antiquioribus, uti *Suaresio, Lugoni* et *Joanni a S. Thoma*, supra citatis (p. 610-613).

Contradicunt tamen ex una parte plures aequiprobabilistae et probabilioristae, quatenus asserunt iudicium in favorem peccatoris debere esse aequè probabile vel probabilius ad hoc ut possit eum eximere ab obligatione confitendi,⁵⁷ et ex alia parte quidam doctores, ut *Priimmer* (n. 377) post *S. Alphonsum* (n. 477 supra cit., p. 616), propugnantes obligationem confitendi in tertio casu tantum, i.e. cum quis est certus de peccato gravi commisso et tantum probabiliter iudicat illud fuisse jam confessum.

Ad rem *Priimmer*: "Ratio est, quia, cum certum sit peccatum mortale, certa est quoque obligatio illud confitendi. Iam vero certae obligationi nequit satisfieri per dubiam impletionem. Ita communiter auctores (qui non sunt puri probabilistae) cum *S. Alphonso*, qui tamen addit: 'Non autem reprobō, . . . quod ille, qui diligens fuit in suis peccatis confitendis, si postea dubitat, an aliquod peccatum omiserit, postquam *multum elapsum sit tempus*, a quo illud patravit, non tenetur ad confitendum, cum possit credere eo casu moraliter certe jam de illo confessum fuisse. Et subiungit *P. Concina*, quod, si quis prius ex prava consuetudine in plura peccata lapsus fuerit et postea sit vere conversus per constantem vitae integritatem; si tunc dubitet, an omiserit in confessione generali vel particulari facta cum debita diligentia aliquod peccatum vel circumstantiam, confessarius prohibeat illi, ne recogitet quidem de praeterita vita, sed potius imponat, ut piis meditationibus tempus impendat.' — Ergo in praxi poenitens, qui serio et fundate dubitat, num peccatum mortale aut circumstantiam specificam omiserit in *ultima* confessione non ita longe ante peracta, debet peccatum hoc vel circumstantiam hanc in sequenti confessione declarare. Sin autem poenitens dubitat, de confessione alicujus peccati jam *a longo tempore* peracti et semper habuit consuetudinem bene confitendi, non tenetur hoc peccatum dubie confessum manifestare."⁵⁸

⁵⁷ Ita videntur sentire etiam Salmanticenses (Disp. 8, dub. 6, n. 180-182; n. 193 et 198), quamvis aliunde explicite dicant se nec esse antiprobabilistas nec probabilistas, sed docere aliquando esse licitum agere juxta opinionem probabilem, relicta probabiliori, aliquando esse illicitum, juxta qualitatem materiae et circumstantiarum (ibid., n. 180).

⁵⁸ Theol. Moral., t. 3, n. 377, Friburgi Br., 1923, p. 260.

Complexam quaestionem de probabilismo hic, utut leviter, tangere necesse non est, nec juvat. Ad rationem vero S. Alphonsi, a Priimmer relata, respondet *Cappello*: “Haec ratio, debita cum reverentia sit dictum, facile refutatur, seu negandum est praecise suppositum: obligatio *certa* non existit” (n. 162); existit quidem certa obligatio confitendi peccata gravia non confessa, sed non existit certa obligatio confitendi peccata probabiliter jam confessa, donec probetur.

Concludendo igitur: Consentimus modernis asserentibus non adesse obligationem confitendi quotiescumque adest iudicium *probabile seu opinativum* quod peccatum non est commissum, vel non est grave, vel est jam confessum. Sed addimus non omne dubium, etiam fundatum in aliqua solida ratione, esse sufficiens ad tale iudicium opinativum efformandum, vel esse ei aequivalens, ac proinde *recte antiquiores asseruisse peccata dubia esse accusanda quando sunt mere dubia* (quomodolibet id a diversis exprimatur; res enim redit ad philosophicam distinctionem inter dubium et opinionem, supra statutam in p. 608).

Unde *in duplici tantum casu* homo obligatur ad confitenda peccata dubia: *primo*, quando non habet sufficientia motiva ut efformet iudicium probabile (opinionem) quod peccatum non commisit, vel non est grave, vel est confessum, sive ad iudicandum contrarium adsint talia sufficientia motiva, sive etiam desint; *secundo*, quando de peracta confessione peccati gravis certo commissi habetur utrimque purum dubium simpliciter negativum. In utroque enim casu possidet lex, et clamat jus suum, juxta illud “Melior est conditio possidentis”.

Ad praxim autem quod attinet haec fere dicunt post S. Alphonsum moderni moralistae:

“In praxi . . . unusquisque suum systema sequatur, sed ne imponat aliis. Insuper inspicienda etiam sunt categoriae et qualitates et adiuncta poenitentium, quibus tamquam coniecturis saepius ex praesumptione solvi dubium potest; nimirum a) *in 1° dubio* [de commissione peccati]: si habituati in peccato dubitant quod commiserint, praesumptio est eos commisisse et obligationem adesse; e contra si timorati, censentur non commisisse et non obligantur ad confessionem; b) *in 2° dubio* [de gravitate peccati]: si rudes vel ignari dubitant de materia gravi, tenentur confiteri quia non sciunt conscientiam efformare dicendo se non obligari, imo et vix possunt discernere quid sit mortale; e contra docti. Item si scrupulosi et timorati dubitent de plena advertentia et consensu, censentur non peccasse graviter; e contra si laxi dubitent, censentur graviter peccasse; c) *in 3° dubio* [de peracta confessione]: qui diligens examen instituere solent, si post multum tempus dubium occurrat, non tenentur quia moraliter

certum est peccatum fuisse confessum; d) insuper *per accidens* adest obligatio, ut dictum est [supra] . . . ; e) denique peccata dubia confiteri semper suadendum est omnibus, exceptis scrupulosis.”⁵⁹

NOTA 11. DE PECCATIS DUBIIS JAM CONFESSIS, SEU DE DISSENSU THEOLOGORUM CIRCA OBLIGATIONEM ITERUM EA CONFITENDI UT CERTA, SUBLATO DUBIO.

Occasione praecedentis quaestionis de obligatione confitendi peccata dubia, theologi *ulteriore quaestione agitant*, cujus tamen solutio nullatenus dependet ab illa, utrum scilicet si quis (ex necessitate vel libere, parum refert) de facto confessus fuerit aliquod peccatum ut dubium (i.e. ut dubie commissum, vel ut dubie mortale) et postea compererit illud esse certum, *teneatur tunc illud iterum confiteri ut certum*.

CONTROVERSIA, in propriis terminis, explicite agitari coepit medio saec. 17. Ei ansam dedit praecipue doctrina *Lugonis* († 1660), qui, quamvis diceret se nolle aliquid definire, imo potius consulere, ut securiorem, sententiam affirmantem obligationem communiter ab auctoribus traditam, tamen in negativam manifeste ac vehementer inclinavit et quod majus est, praecipua argumenta huic sententiae ministravit, quae eodem fere tempore coepit amplecti, praecipue a Moralisticis benignioris sententiae, uti *Leandro*, *Caramuel* et *Tamburini*, et postmodum paulatim facta est longe communior apud modernos.

Ad rem ipse *Lugo*, propositis objectionibus contra communem sententiam affirmativam seu potius argumentis pro sententia negativa, scribit concludendo: “Haec faciunt pro hac parte, propter quae *aliqui viri docti* probabile judicarunt, non teneri postea poenitentem confiteri ut certum, quod prius ut dubium confessus fuerat, prout tunc revera sibi erat. In quibus erat Reverendissimus Pater Nicolaus Riccardius sacri Palatii magister, cum quo privatim rem hanc contuli, et ipse privatim etiam respondit valde probabile sibi videri, non adesse talem obligationem, id quod alii etiam judicarunt. Caeterum quia in re morali non est facile recedendum a communi sensu, et *quia nullum invenio scriptorem pro ea parte*, eos autem paucos qui hoc attigerunt, video in contrarium inclinare, nolo ego in hoc puncto aliquid definire, sed securiorem partem consulere.”⁶⁰

Ad punctum controversiae quod attinet, nota haec duo esse in comperto apud omnes:

1. Si quis bona fide accusat peccatum ut certum et postea cognoscit

Merkelbach, Theol. moral., t. 3, n. 523, p. 472. Cf. *Cappello*, n. 163, supra cit. in p. 616 sq.

⁶⁰ De Poenitentia, disp. 16, sect. 2, § 4, n. 92, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 924.

illud esse dubium, non tenetur illud iterum ut dubium confiteri; nam qui absolvitur a certo, a fortiori absolvitur a dubio, tum quia in peccato dubio nequit esse major culpabilitas quam in certo, tum quia ex iterata accusatione peccati ut dubii non variatur essentialiter iudicium confessarii quantum ad substantiam culpae, eo quod in peccato dubio possit de facto inveniri eadem substantialiter culpabilitas quam in certo, etsi non sit certo cognita.

2. Si quis simpliciter et integre exponit factum cum suis circumstantiis, et sive ipse sive confessarius nesciat certo determinare an sit veniale vel mortale, non tenetur illud iterum accusare ut mortale si postea cognoverit esse mortale; nam in hoc casu causa relata et discussa est prout erat in conscientia poenitentis, nec ceterum necesse est ut ipse confessarius certe ac determinate iudicet aliquod peccatum in individuo esse mortale, cum id saepe fere impossibile sit, etiam viris doctissimis, ob innumeras circumstantias ex quibus pendet gravitas culpae (cf. S. Alphonsus, n. 478; Billuart, Diss. 7, a. 2, § 3, in fine).

Quaestio igitur est de eo qui aliquod peccatum determinate accusat ut dubium, i.e. ut dubie commissum vel ut dubie grave, an nempe teneatur illud confiteri ut certum, cum ita illud agnoverit.⁸¹

Duae dantur sententiae, altera affirmans obligationem et altera negans, quarum auctoritates et rationes continuo exponemus, praeferentes *negativam ut probabiliorem*, quamvis affirmativa sibi vindicet majorem probabilitatem extrinsecam.

SENTENTIAM AFFIRMATIVAM tenent, saltem ut communior, probabiliorem et securiorem, major et melior pars antiquorum qui hanc quaestionem explicite tractant vel tangunt (i.e. doctorum saec. 17-18, usque ad S. Alphonsus inclusive), scilicet *Sanchez* (t 1610; In Decalogum, l. 1, c. 10, n. 69), *Bonacina* (f 1631), *Turrianus* (t 1635; De Poenit., q. 9, a. 2, disp. 29, dub. 7), *Dicastillo* (f 1653, qui ait contrarium esse inauditum in Ecclesia Dei), ipse *Lugo* (t 1660; Disp. 16, sect. 2, § 4) quamvis speculative contrariam sententiam vehementer praeferre videatur, *Diana* (t 1663), *Busembauni*, *Prado*, *Gonet*, *Cardenas* (qui ait hanc esse certam sententiam), *Tyrsus*, *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 6, § 4, n. 203 sqq.), *Viva*, *Roncaglia*, *Concilia*, *Billuart* (t 1757), *S. Alphonsus* (t 1787; n. 478, ubi absque consueta mitigatione ait: "Sententia communis, quam sequimur, affirmat"); inter modernos favet *Gury* (n. 480, ubi ait:

"Inepte *Billuart*, electa sententia affirmativa, ait: "Notandum tamen, hanc conclusionem intelligendam esse de dubio circa substantiam actus tantum" (cf. in loc. cit.), i.e. circa ipsa commissionem peccati et non circa ejus gravitatem. E contrario omnes theologi disputant et concludunt (pro affirmativa vel negativa) circa utrumque casum simul. Ut apparet ex his quae ibidem addit, *Billuart* confundere videtur casum accusantis peccatum grave ut dubium cum casu nescientis distinguere inter grave et leve, in quo, ut nuper dictum est, omnes theologi absolvunt poenitentem ab obligatione iterum confitendi

“Controvertitur. Ia Sententia, probabilior et satis communis, affirmat. . . Ha Sententia, sat probabilis, negat”).

Ratio praecipua est necessitas cognoscendi causam, quae est de essentia iudicii sacramentalis; in prima enim confessione peccati ut dubii, causa a iudice sacerdote cognita non fuit, cum de facto peccatum esset in se certum et tamen declaratum fuerit ut dubium; unde quamvis poenitens fuerit excusatus a causae declaratione ob impedimentum ignorantiae vel dubii, cessante hoc impedimento, obligatur ad causam declarandam.

Ad rem 5. *Athyonsus*: “Ratio hujus sententiae est, quia, licet peccatum fuerit directe absolutum, non tamen fuit expositum uti erat in conscientia (prout praecipit Tridentinum), nec explicata fuit substantia peccati, quae consistit in ejus cognita gravitate; ideoque ad supplendam integritatem confessionis, opus est illud ut certum manifestare” (n. 478).

Confirmatur.

1. Ex analogia cum foro externo. “Si Petrus accusaretur de homicidio, et causa hinc inde cognita, res maneret sub dubio, iudex non condemnaret Petrum ad poenam pro homicidio lege taxatam, sed ad aliam inferiorem, et arbitrariam, ubi ille ab objecto sibi crimine non plane maneret purgatus: injustum namque est pro culpis dubiis injungere poenam pro certis assignatam, ut dicitur in cap. ‘Grave’ 23, quaest. 3. Sed si post haec accederent testes oculares, et argumenta irrefragabilia, quibus demonstrative convinceretur Petrum fecisse homicidium, non reputaretur absolute liber, et immunis a subeundo iterum accusationem, et sententiam; sed sisti deberet, et pro meritis condigna poena in ultima, et absoluta sententia puniri. Idemque in materia restitutionis, aut alterius satisfactionis dicendum est. Sic igitur in materia praesenti, licet ubi mortale manet dubium, sufficit se de illo ut dubio accusare, et acceptare arbitrariam satisfactionem, et conditionate absolvi. Tamen ubi postea certo constat mortale, debet iterum ad Tribunal confessionis revocari, ut tamquam certum ibi cognoscatur, et de illo absolutum iudicium fiat, et absolute proferatur sententia: quod prius factum non fuerat. Idque, ut optime observavit Lepe . . . , non est obligare poenitentem ad confitendum bis idem peccatum: sed ad confitendum duabus vicibus peccatum secundum duos diversos status, quos habet in conscientia.”⁰²

2. Si quis confitetur aliquod peccatum, putans ac dicens ipsum esse talis speciei et postea cognoscit ipsum esse alterius speciei, tenetur postmodum hanc speciem accusare; ergo a pari qui confessus est

⁰² “*Salmanticenses*, De Poenitentia, disp. 8, dub. 6, n. 204, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 379.

peccatum ut dubium tenetur postmodum illud ut certum accusare, ubi agnoverit esse certum; in ordine enim ad confessionem differentia inter peccatum ut dubium et idem peccatum ut certum, aequivalet differentiae specificaе quia variat graviter statum causae et iudicium confessorii. Ita *Salmanticenses*TM

3. Si quis accusat aliquod peccatum, putans et dicens illud esse leve ac postea agnoscit ipsum fuisse grave, tenetur illud iterum ut grave accusare. Ergo a pari in praesenti casu. Ita *Salmanticenses*!"

4. Praxis fidelium qui peccata, accusata ut dubia, iterum anxie accusare solent, cum ea ut certa agnoverint, eandem veritatem confirmat.

Praedictae tamen rationi respondetur: In prima confessione peccati ut dubii, causa sufficienter a sacerdote cognita fuit et ipsa substantia seu gravitas peccati declarata fuit, quamvis sub ratione dubii, et propterea sacerdos absolutionem dirigit in illud peccatum non formaliter ut dubium, sed formaliter ut praesumptive praesens in tali specie et gravitate.

Ceterum, idem contingit in casu quo, facta narratione peccati prout revera accidit cum variis ejus circumstantiis, nec poenitens nec sacerdos scit certe an illud peccatum sit vere commissum aut grave (in quo quidem casu, ut supra dictum est, omnes theologi negant obligationem iterum confitendi illud peccatum cum postea ut certum compertum fuerit); sacerdos nempe illud absolvit non ut incertum sed ut praesumptive certum. Et simili quodam modo absolvit undecimum peccatum quando poenitens accusat se peccasse circiter decies.

Ad confirmationem negatur paritas quoad tria exempla adducta.

In foro enim externo non quaeritur absolutio rei, sed tantum ejus condemnatio et externa reparatio juris alieni laesi; nequit autem aliquis condemnari nisi pro modo quo probatur esse reus, nec potest obligari ad certam reparationem nisi certo constet de ejus injustitia, et inde est, quod cum certo constiterit de reatu prius dubio, oporteat iterare causam ut certa condemnatio fiat et certa reparatio exigatur. Iudicium vero sacramentale est institutum non ad condemnandum sed ad absolvendum, et condigna et essentialis reparatio, in eo requisita, est interior illa reparatio quae in contritione seu mutatione cordis consistit; utrumque autem convenienter obtinetur in ipsa absolutione peccati accusati ut dubii; unde non est necesse iterum instaurare causam.

Ad secundum et tertium casum, dicendum quod si poenitens exposuerit factum sicut accidit, non tenetur peccatum iterum confiteri, etiam si ipse erronee accusaverit unam speciem pro alia vel veniale pro mortali, quia, ut dictum est supra, causa integra objective exposita

" Op. cit., n. 203.

" Ibid.

est, nec theologica cognitio elementorum ejus, tam ex parte confitentis quam confessarii, mutat essentiam causae, quinimo ea cognitio saepe impossibilis est. Si vero poenitens non exposuerit factum, sed tantummodo ac directe accusaverit unam speciem pro alia aut veniale pro mortali, tunc utique confessio repetenda est, sed hoc ideo quia ipsa substantia facti nullatenus fuerit in sua specie morali aut theologica praesentata sacerdoti, quod nequaquam contingit in confessione peccati dubii, cum in ea peccati substantia de facto manifestetur, quamvis sub ratione dubii.

Invocatae autem praxis fidelium, ratio esse potest tum levamen conscientiae, tum timor de defectu sinceritatis in accusandis peccatis ut dubiis; ceterum huic praxi quidam doctores opponunt aliam praxim non iterandi confessionem talium peccatorum, de qua dicitur infra.

SENTENTIAM NEGATIVAM tenent, saltem ut solide probabilem et in praxi tutam, plures theologi antiquiores ejusdem aetatis (saec. 17-18), quantumvis minoris numeri et auctoritatis, uti *Pellizarius* (t 1651), *Leander* (t 1667), *Arriaga* (t 1667), *Delgadillo* (t 1671), *Tamburini* (t 1675; *Methodus confess.*, l. 2, c. 1, §4, n. 24), *Stoz* (t 1678), *Herinckx* (f 1678), *Caramuel* (t 1682; aliquatenus laxista), *Bosco* (t 1684), *Holzmann* (t 1700), *Sporer* (t 1714), *Elbel* (t 1760), *Reuter* (t 1762), quibus accensendus est ipse *Lugo* (t 1660) tum quia in hanc sententiam speculative ac vehementer inclinatur, quamvis, ob communem alterius auctoritatem, istam consilere se dicat, tum quia suis argumentis magnum illi fulcimen praebeuit. *Moderni autem jcre omnes* hanc sententiam saltem ut probabilem et tutam sequuntur; ita inter alios *Ballerini-Palmieri*, *Lchmkuhl*, *Haine*, *Sabetti*, *Noldin*, *Génicot*, *Cappello*, *Merkelbach*, *Piscetta*, *Ferreres*, *Arregui*.

Ratio praecipua est quia in confessione peccati dubii:

1. Satisfit exigentiis sacramenti, a quo oportet ut omnia peccata directe absolvantur; peccatum enim dubium directe absolvitur, secus ac peccata oblita vel licite non confessa. Nec refert quod non absolvatur directe ut certum, quoniam certitudo non est conditio intrinseca peccato sed circumstantia se tenens ex parte intellectus, nec absolutio afficit certitudinem subjectivam sed certitudinem objectivam seu ipsam essentiam peccati realiter existentis.

2. Satisfit necessitati sincere declarandi peccata prout sunt in conscientia, juxta Cone. Trid. Nec valet opponere quod postmodum peccatum est in conscientia alio modo, i.e. ut certum, atque oportet iterum illud declarare ut tale, secus conscientia indeclarata manebit; nam poenitens jubetur tantum declarare conscientiam quam habet quando confitetur, non postea; si ex ipso solo facto quod postea

peccata sunt in conscientia alio modo, seu ut certa, sequeretur obligatio ea ut talia iterum confitendi, oporteret hanc obligationem urgere etiam in casu quo poenitens accusaret peccata prout de facto acciderunt, quin sive ipse sive confessarius potuerint agnoscere cum certitudine existentiam vel gravitatem culpaе, et postea hanc certitudinem poenitens comparaverit; quam tamen obligationem ipsi adversarii communiter reiciunt.

3. Satisfit etiam necessitati recti iudicii de peccato ex parte sacerdotis. Nam, ut dictum est supra, in responsione ad rationes adversariorum, in manifestatione peccati dubii causa sufficienter a sacerdote cognoscitur, eo quod ipsa substantia peccati ei proponatur, quamvis sub ratione dubii, idque de cetero contingit etiam in aliis casibus, ut dictum est ibidem, nimirum quotiescumque sacerdos de aliquo peccato, ut certo accusato, non valet cum certitudine iudicare, necnon quando poenitens accusat numerum peccatorum sub expressione approximativa (puta: peccatum hoc commisi circiter decies).

Huic rationi solent ab auctoribus addi tres confirmationes, quae tamen valde efficaces non videntur et ab adversariis satis efficaciter retundi possunt:

*Prima est ex praxi fidelium, quam ita exponit Lugo: “Doctrinae [affirmanti] obstare videtur . . . praxis communis fidelium, qui in pueritia rudiores magis grosso modo confitentur, rustici etiam minus subtiliter declarant numerum peccatorum; eorum tamen confessiones non esse postea ex necessitate repetendas, dicunt graves DD. et praxis ita observat, quia nimirum confessarius, qui statum, et conditionem talium hominum novit, ex tali modo confitendi cognoscit numerum confusum, quantum juxta eorum capacitatem explicari potest, et ita habent notitiam sufficientem. Si autem superior doctrina vera esset, deberemus postea ejusmodi juvenes obligare ad repetendas confessiones illas factas in pueritia, et rusticos etiam quando magis instructi sunt, quia sub illa confessione negari non potest, quod plura peccata dixerunt, non ut determinate certa, quae modo diligenti examine certa invenissent. Quis tamen hoc onus imponat confessariis? Dicendum ergo est illa peccata, sufficienter jam fuisse ad claves deducta, neque esse obligationem illa iterum deducendi.”*⁰⁵

Attamen, in his potiusquam de confessione peccati ut dubii agitur ordinarie de imperfecta accusatione peccatorum, proveniente ex eo quod pueri et rudes non valeant exacte distinguere species theologicas et morales, nec etiam numerum peccatorum accurate determinare; in quibus casibus, ut dictum est supra, sufficit, idque confessarii procu-

⁰⁵ “De Poenitentia, disp. 16, sect. 2, n. 82, Disp. Theol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 921.

rant, ut poenitentes manifestent substantiam facti prout in concreto accidit, de qua ceterum ipse confessionarius, quantumvis doctus, saepe non valet cum certitudine judicare.

Secunda confirmatio, quam afferunt quidam cum *Lugo* (n. 83), est a paritate cum absolutione vel dispensatione a censura, irregularitate, vel voto. Si quis enim, dubitans de existentia censurae, irregularitatis vel voti, petit ad cautelam absolutionem vel dispensationem, et postea fit certus de existentia alicujus ex his impedimentis, non debet iterum se sistere superiori ecclesiastico ut iterum absolvatur vel dispensetur aut saltem declaret impedimentum ut certum. Ergo a pari in casu absolutionis peccati dubii.

Attamen, haec paritas non videtur efficaciam habere. Nam imprimis vis et conditiones praedictae absolutionis vel dispensationis ab impedimento pendent a voluntate solius Ecclesiae, quae de facto subsequentem declarationem certi impedimenti non exigit; absolutio vero a peccato est institutionis divinae. Secundo, integritas confessionis peccatorum non exigitur praecise ex ipsa indole absolutoria seu remissiva sacramenti poenitentiae, nam omnia peccata etiam licite non confessa, simul et pro semper remittuntur directe vel indirecte per absolutionem unius peccati, cum nequeat unum peccatum remitti sine aliis, sed exigitur ab ejus indole judiciali; haec autem indoles non competit praedictae ecclesiasticae absolutioni vel dispensationi.

Tertia confirmatio petitur ex paritate cum casu quo poenitens, ob impossibilitatem determinandi exactum numerum peccatorum, confiteatur numerum approximativum, dicens v.g.: Peccavi circiter decies. In hoc enim casu, juxta communiolem sententiam doctorum, poenitens non tenetur postmodum accusare undecimum peccatum, si fiat certus quod undecies peccaverit; et tamen illud peccatum accusat tantummodo ut dubium, ergo a pari nec tenetur iterum confiteri ut certum, peccatum quod jam confessus est ut dubie commissum vel ut dubie grave.

Huic argumento nimia vis tribuitur a pluribus patronis utriusque sententiae, quibus paritas inter utrumque casum tam evidens apparet, ut dicant obligationem iterum confitendi esse aut admittendam in utroque casu aut in utroque negandam.

Qua paritate ut certa supposita, quidam patroni sententiae affirmativae, uti *Billuart*, ad defendendam obligationem iterum confitendi peccatum dubium quod reperiatur esse certum, concedunt etiam obligationem confitendi, ut determinatum, peccatum sub numero approximative indeterminate confessum, et vicissim patroni sententiae negativae, ex admissa non obligatione confitendi hoc peccatum, tamquam ex con-

vincenti argumento deducunt non obligationem confitendi peccatum dubium quod subinde reperiatur esse certum.

In hoc argumento insistit *Lugo* usque ad satietatem (n. 79. 80. 81. 86. 87. 88. 89. 90. 91), inquiens: "Non invenio apud auctores solutionem hujus difficultatis, quae, ut verum fatear, apud me tanti ponderis est, ut juxta sententiam illam supra relatam dicentem, peccata dicta ut dubia postea confitenda, ut certa, quando jam certa sunt, ut satisfiat Christi praecepto, consequenter dicendum censeam, quodcumque peccatum, quod solum ut dubium explicatum est, deberi postea explicari ut certum, quando certo postea cognoscitur, atque adeo eum; qui dicit, se peccasse decies, plus, minusve, si postea recordetur certo, quod fuerint undecim debere id ut certum, confiteri. . . Quare vel ita consequenter dicendum est, vel est neganda illa doctrina, quae supponitur, et quam Th. Sanch. et Turrianus tradunt, quod peccatum dictum ut dubium debeat postea iterum dici, quando comperimus fuisse certum."66

In eodem argumento confidenter insistunt moderni moralistae. *Lehmkuhl* scribit: "Et revera id dilemma non videtur solvi satis posse: Aut ille, qui se circiter decies peccasse dixit, et postea certo se duodecies peccasse intellexit, tenetur *duo vel quatuor peccata* ut dubia accusata, postea pro certis accusare, aut si non tenetur, etiam ille, qui *unicum* peccatum commissum ut dubium bona fide confessus est, postquam illud pro certo cognovit, id declarare non tenetur. Verum priorem non teneri, communissima sententia et praxis docet: ergo etiam posteriorem ab obligatione immunem dicere debemus. Nam *in utroque par ratio est*. Neque dici potest, numerum peccatorum solummodo circumstantiam quamdam esse, peccatum autem, quod ut semel factum declaretur, substantiam ipsam spectare. Nam numerus omnino ad substantiam pertinet, quum tot et tot actus secundum substantiam indicet."67

Attamen paritas inter utrumque casum nullatenus evidens est, imo disparitas triplex apparet:

Primo enim, in uno casu agitur de numero peccati, in altero de essentia peccati; numerus enim quamvis non sit accidens sed pertineat ad individuationem peccati, non pertinet tamen ad ipsam essentiam peccati.

Secundo ac consequenter, quamvis, attenta obligatione confitendi, manifestatio numeri peccatorum non sit quid accidentale seu facultativum, tamen confessio determinati et exacti numeri peccatorum ejusdem speciei est minus essentialis et necessaria, quam confessio qualitatis

"De Poenitentia, disp. 16, sect. 2, n. 79-81, Disp. Theol, t. 4, Parisiis, 1892, p. 920.

"Theol. Morat, v. 2, n. 318, Friburgi Br., 1902, p. 235.

peccati, ad finem cognitionis causae in quo fundatur necessitas confessionis. Nam, quamvis unumquodque peccatum per se sufficiat ad instituendum iudicium sacramentale et ideo absolute loquendo appellet necessitatem confessionis, tamen quando plura peccata ejusdem speciei simul concurrunt in eandem causam judicandam, eorum exactus numerus qua talis assumit, secundum communem aestimationem, quandam rationem accidentalem respectu iudicii proferendi; non enim multum variat iudicium de culpabilitate ex hoc quod quis non decies sed undecies peccaverit (et a fortiori quod non 100 sed 101 vicibus peccaverit), quia juxta communem existimationem una vel altera unitas, relate ad magnum numerum, tam parva est ut pro nihilo reputetur, sicut, quamvis centum libellae aureae sint secundum se magna quantitas pecuniae ac discretam fortunam constituent, tamen cum fiunt pars fortunae centenorum millium libellarum parum admodum variant iudicium de valore hujus fortunae ac fere pro nihilo reputantur.

Tertio, in manifestatione numeri approximative peccatorum nullum peccatum proprie accusatur ut dubium, sed ultimae etiam unitates accusantur quodammodo ut certae, sub ipsa nempe indeterminatione et latitudine numeri quae cum certitudine declaratur. Qui enim dicit se peccasse circiter decies, non dicit se commisisse decem peccata certa et unum dubium (seu undecimum), sed dicit se certe commisisse circiter decem peccata, i.e. tot peccata quot moraliter comprehendi possunt sub ea indeterminata sed certa latitudine, ac ita peccatum undecimum quodammodo actu includitur in ea accusatione. Quod ceterum ex ipsa communi aestimatione et usu loquendi dignoscitur; communiter enim censetur numerus undecimus moraliter includi in decimo, quando hic exprimitur sub illa forma extensiva: circiter decem, vel, plus minusve decem.

Unde sufficienter pondus objectionis Lugonis et vim tertiae hujus confirmationis levat S. *Alphonsus* cum scribit: “Respondetur cum Roncaglia, Diana et aliis, quod dispar currit ratio inter primum et secundum casum. — In hoc enim secundo casu non ita notabiliter iudicium confessarii variatur sicut in primo. Nam hic error numeri moraliter non est circa substantiam; quia, juxta humanum modum loquendi, in numero decimo, addita illa dictione *plus minus*, moraliter includitur undecimus: et ideo sic habet communis praxis fidelium, qui non putant se esse obligatos ad explicandum modicum numerum, quando illum cum incertitudine, dicendo *plus minus*, exposuerint,— In primo vero casu, quando quis confessus est peccatum ut dubium, et deinde certum agnoscit, error est circa substantiam; quia in accusatione dubia nullo modo includitur certa, nec humano modo unquam dubia accusatio delicti tamquam certa accipitur” (n. 478).

NOTA 12. DE PECCATIS IMAGINARIIS SEU EXISTIMATIS,
AN SINT CONFITENDA.

Peccata imaginaria, seu proprius existimata, in consideratione theologiae stricte vocantur ea quae, quamvis revera non sint commissa nec in anima existant, tamen ob errorem vel aliam ignorantiam, sive invincibilem sive vincibilem, revera existimantur commissa. Unde non agitur hic de mero objecto scrupulorum; nam peccata scrupulosi non tantum non existunt in se sed nec revera in ejus existimatione, cum ille imaginetur seu fingat se existimare commisisse peccatum, sed revera non existimat, unde talia peccata, potiusquam imaginaria seu existimata, sunt imaginarie imaginata.

In art. 7 (tom. 1, p. 229) dictum est peccata existimata non posse esse materiam delebilem per sacramentum, cum revera non existant, nec existentia peccati pendeat ab aestimatione. Nunc quaeritur an nihilominus sint necessario confitenda, ut salvetur integritas confessionis. Cui quaestioni affirmative respondetur; nam poenitens tenetur ad manifestandum peccata prout sunt in conscientia; peccata autem existimata, sunt in conscientia, cum aestimatio sit iudicium conscientiae; unde homo ageret contra conscientiam, ea non manifestando, quantumvis in se non existant et iudicium de eorum existentia sit falsum.

Nec valet opponere quod conscientia erronea non potest obligare. Nam, quamvis ipsa non possit obligare simpliciter et per se, sicut conscientia recta, obligat tamen secundum quid et per accidens, i.e. posita conditione quod existât.

Ad rem 5. *Thomas, De Veritate, q. 17, a. 4*: “Non videtur . . . possibile quod aliquis peccatum evadat, si conscientia, quantumcumque errans, dicit aliquod esse praeceptum Dei quod sit indifferens sive per se malum; si contrarium, tali conscientia manente, agere disponat. Quantum enim in se est, ex hoc ipso habet voluntatem legem Dei non observandi; unde mortaliter peccat. Quamvis igitur talis conscientia quae est erronea, deponi possit; nihilominus tamen *dum manet, obligatoria est*; quia transgressor ipsius de necessitate peccatum incurrit.

“*Diversimode tamen recta conscientia et erronea ligat*; recta quidem ligat simpliciter et per se; erronea autem secundum quid et per accidens. Dico autem rectam ligare simpliciter, quia ligat absolute et in omnem eventum. Si enim aliquis conscientiam habeat de vitando adulterio, istam conscientiam sine peccato non potest deponere; quia in ipso quod deponeret errando, graviter peccaret; ea autem manente, non potest praeteriri in actu sine peccato; unde absolute ligat et in omnem eventum. Sed *conscientia erronea non ligat nisi secundum quid et sub conditione*. Ille enim cui dictat conscientia quod teneatur ad

fornicandum, non est obligatus ut fornicationem sine peccato dimittere non possit, nisi sub hac conditione: si talis duret conscientia. Haec autem conscientia removeri potest absque peccato. Unde talis conscientia non obligat in omnem eventum; potest enim aliquid contingere, scilicet depositio conscientiae, quo contingente, ulterius non ligatur. Quod autem sub conditione tantum est, secundum quid esse dicitur.

“Dico etiam, quod conscientia recta per se ligat, erronea autem per accidens; quod ex hoc patet. Qui enim vult vel amat unum propter alterum: illud quidem propter quod amat reliquum per se amat; quod vero propter aliud, quasi per accidens; sicut qui vinum amat propter dulce, amat dulce per se, vinum autem per accidens. Ille autem qui conscientiam erroneam habet credens eam esse rectam (alias non erraret), nec inhaeret conscientiae erroneae propter rectitudinem quam in ea credit esse; inhaeret quidem, per se loquendo, rectae conscientiae, sed erroneae quasi per accidens; in quantum hanc conscientiam quam credit esse rectam, contingit esse erroneam. Et exinde est quod, per se loquendo, ligatur a conscientia recta, per accidens vero ab erronea.

“Et haec solutio potest accipi ex verbis Philosophi in VII Ethic., ubi quasi eandem quaestionem quaerit, utrum scilicet dicendus sit incontinens qui abscedit a ratione recta solum, vel qui abscedit a falsa. Et solvit quod incontinens per se recedit a ratione recta, per accidens autem a falsa; et ab una quidem simpliciter, ab alia autem secundum quid; quia quod per se est, simpliciter est; quod autem per accidens, secundum quid.”

NOTA 13. DE EXAMINE CONSCIENTIAE, AN ET QUALE EXIGATUR AB INTEGRITATE CONFESSIONIS.

Obligatio sub gravi praemittendi confessioni diligens examen conscientiae affirmatur a *Cone. Trid.* sess. 14, cap. 5 et can. 5, et sequitur immediate ex ipsa necessitate integritatis confessionis faciendae. Examen enim conscientiae est medium necessarium ad hanc integritatem obtinendam; medium autem necessarium ad finem participat necessitatem sui finis, ita ut qui obligatur ad finem obligatur ad media; ergo, cum integritas confessionis sit jure divino praecepta, etiam examen conscientiae eodem jure praecipitur.

Ab examine autem eximitur ob eandem rationem qui habet sola peccata venialia, quia haec non sunt materia necessaria nec ideo a fortiori sunt integre accusanda; item excusantur, ob moralem impotentiam, tum corpore infirmi tum mente imbecilles seu rudes. De modo agendi cum poenitentibus, praesertim rudibus, accedentibus absque praevio examine, agunt moralistae.⁶⁸

⁶⁸ Cf. *Lugo*, Disp. 16, sect. 14, n. 594; *Salnianticenscs*, Disp. 8, dub. 10, n. 262; *Capitllo*, n. 208.

Quanta sub gravi requiratur diligentia in examine, seu accurata conscientiae discussio, de qua loquitur Cone. Trid., uniformiter et universaliter determinari non potest, cum id pendeat a qualitate et conditionibus tum subjecti, seu poenitentis, tum objecti, seu peccatorum. Attamen generaliter et indeterminate dici potest diligentiam levem non sufficere, ut patet ex gravitate materiae, et summam aliunde non requiri (contra id quod quidam antiquiores videntur inculcare, cum dicunt oportere omnem quae possit adhiberi diligentiam), cum id nequaquam congrueret conditioni hominum qui nimium inde gravarentur, nec consequenter frequenti usui sacramenti qui impediretur, nec praecipue modo agendi divinae Providentiae quae etiam in institutione et operatione sacramentorum sese accommodat conditioni humanae et omnia sapienter et suaviter disponit; sed requiri et sufficere eam mediam diligentiam, quam prudentes in seriis gravibusque negotiis adhibere solent, vel, magis concrete, eam quam unusquisque pro sua capacitate et conditione solet adhibere in seriis et satis gravibus negotiis personalibus.

Exinde sequitur neminem per se teneri ad adhibenda media extraordinaria ad hoc ut examen sit integrum et securum, uti ad scribenda peccata ne quaedam oblivioni tradantur, nec ad statim confitendum ob eandem rationem, nec ad examen per prolixum tempus protrahendum, etsi praevideat exinde probabiliter unum vel aliud novum peccatum sibi occurrere posse, nec ad anxiam et valde intensam animi attentionem, nec ad studium aut specialem cognitionem specierum peccatorum et modi quo peccata numero distinguuntur.

Graviter culpabilis omissio diligentis examinis conscientiae, si est simpliciter invincibilis (in eo nempe qui culpabiliter quidem omisit sufficiens examen, sed hic et nunc invincibiliter ignorat illud fuisse insufficientis aut reputat sufficiens), non officit validitati et fructui sacramenti, quia peccatum ipsum insufficientis examinis virtualiter includitur in confessione et contritione ceterorum peccatorum; si vero est simpliciter vincibilis *reddit sacramentum tum infructuosum tum invalidum*, utpote sacrilege susceptum cum peccato negligentiae, ut dictum est in art. 29 (p. 165); quoad hoc tamen contradicunt quidam theologi, ut *Salmanticenses* (cf. *ibid.*, p. 163-165), qui docent sacramentum esse infructuosum et invalidum si ea negligentia est non solum invincibilis sed etiam crassa, esse vero infructuosum sed validum si ea negligentia non est crassa sed mere vincibilis.

NOTA 14. DE MODO INSTITUENDI CONFESSIONEM FORMALITER TANTUM INTEGRAM.

Qui ob impotentiam physicam vel moralem, de qua infra in Nota 17,

excusatur a materiali integritate confessionis, tenetur nihilominus accusare ea omnia peccata quae, vel quatenus, non attingantur a causa excusante. Ita qui excusatur a confitendo speciem peccati, vel circumstantiam speciem mutantem, vel numerum determinatum, tenetur per se accusare genus (v.g. peccatum mortale pro tali peccato, et luxuria pro fornicatione, aut fornicatio pro adulterio), vel ipsum peccatum sine circumstantia (v.g. furtum pro furto rei sacrae), vel numerum indeterminatum (v.g. circiter decies, vel saepius in die, hebdomada, anno).

Quod attinet ad *primum et secundum ex his tribus casibus*, notandum est quod si ex ipsa declaratione generis peccati vel essentiae peccati immineat periculum manifestationis ipsius speciei vel circumstantiae, per accidens excusabitur poenitens a declarando ipso genere peccati vel ejus essentia. Tale periculum potest exurgere vel ex circumstantiis poenitentis, confessario notis, vel etiam ex ipsa confessarii interrogatione, si nempe indeterminata illa declaratio praebet confessario occasionem interrogandi de specie vel circumstantia et poenitens non possit eam interrogationem declinare (dicendo nempe se exposuisse quidquid debuit et ad amplius non teneri) quin eo ipso confessarius suspicetur speciem vel circumstantiam.

Ad rem *Lugo*: “Adverte, in praedictis casibus aliquos dicere, debere explicari illud peccatum, tacendo solum illam circumstantiam, ex qua imminet tale periculum. Sed ego credo, quod frequenter hoc ipsum periculosum erit; nam si aperias peccatum, confessarius statim interrogabit conditionem personae, vel circumstantiam illam ad cognoscendam ejus speciem; quam si tu neges, jam videtur proponi aliud peccatum specie diversum ab eo, quod vere commisisti, atque adeo peccatum falsum: si vero fingas, te non recordari, aut dicas, te non posse, aut non teneri ad id dicendum, eo ipso das confessario majorem occasionem suspicandi, quam vitare volebas; poterit tamen id fortasse explicari cum . . . cautela . . . [scilicet dicendo]: recordor cujusdam gravis peccati, quod feci, et non occurrit mihi pro nunc, quale fuerit: hoc enim verum est intelligendo de notitia, quae deservire possit ad confitendum illud hic et nunc absque periculo.”⁰⁹

Quod attinet vero ad *tertium casum, de indeterminato scilicet numero peccatorum*, notandum est eam indeterminationem plures gradus admittere.

Si, nempe quis non possit numerum certum accusare oportet ut manifestet numerum *probabilem*, qui exprimitur particula “circiter”.

Si vero id non possit, accusabit numerum *conjecturalem*, scilicet

De Poenitentia, Disp. 16, sect. 13, n. 528 et 531, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 127.

quoties plus minusve consueverit peccare in die, hebdomada vel mense; quod quidem pendet a prava habitudine, a circumstantiis peccatoris et a genere peccati, ut patet de meretricio, vel concubinato, vel societate cum organizatione latronum. Si tandem nec id possit, accusabit numerum *conjusum*, scilicet indeterminatum ipsum gradum frequentiae peccati (saepe, saepius, saepissime) et circumstantias, puta temporis, quae in numerum peccatorum influere valent; ita meretrix dicet se per tot annos meretricium exercuisse, quoties occasio sese praebuit et cum quibuscumque viris etiam conjugatis, et concubinarius manifestet moram temporis quo mulierem apud se retinuerit eaque tamquam uxore usus fuerit.

Quoad numerum probabilem, quaerunt doctores⁷⁰ quinam excessus aut defectus numeri intelligatur comprehendi in *particula* “*circiter*” (aut simili expressione: “plus minusve”). Quidam dixerunt hanc particulam significare uniformiter paucas unitates, puta duo vel tria; alii quinque pro quolibet centenario (circiter 100 = 95-105; circiter 200 = 190-210); alii quartam partem numeri cui adicitur (circiter 8 = 6-10; circiter 100 = 75-125). Prima opinio est nimis stricta, tertia nimis lata, secunda est incompleta cum nihil determinet de numeris infra centum et aliunde est nimis determinata quoad numeros centenarios.

Communis opinio praesertim modernorum, quam bene statuit *Lugo*, est praedictum excessum aut defectum non posse mathematice nec uniformiter determinari, sed accipiendum esse juxta moralem aestimationem prudentium. Quo enim major est numerus principalis eo certe latior intelligitur numerus secundarius expressus in particula “*circiter*” (ita, si circiter 3 intelligatur 2-4, circiter 100 non recte judicabitur 99-101 sed aliquid latius, puta, 95-105), non tamen hic numerus crescit cum altero proportionem mathematicam sed proportionem quadam morali, vel, si placet, crescit quidem proportionem arithmetica sed simul decrescit proportionem geometrica.

Nam vox “*circiter*” indicat quamdam propinquitatem numero cui adicitur; haec autem propinquitas fundatur in parvitate excessus vel defectus; haec vero parvitas dijudicanda est non tam absolute et in se quam relative ad numerum ad quem excessus vel defectus refertur. Ita circiter 3 prudenter judicatur 2-4, quia una unitas est absolute et secundum se aliquid parvum, imo minimum possibile in ordine peccatorum (non enim potest quis committere minus quam unum peccatum) quamvis relative ad 3 sit aliquid satis magnum, utpote ejus tertia pars; similiter circiter 10 prudenter judicatur 8-12 (minus recte 7-13); circiter 30 vero aestimatur 27-33 (minus recte 25-35),

⁷⁰Cf. *Lugo*, Disp. 16, sect. 2, § 5; *S. Alphonsus*, n. 466.

circiter 100 accipitur pro 95—105 (non vero pro 80-120), circiter 1000 pro 950-1050 (non autem pro 800-1200), quia 3 relate ad 30, 5 relate ad 100, 50 relate ad 1000, aestimantur parvae quantitates, quod non videtur dici posse de 5 relate ad 30, de 20 relate ad centum, et praecipue de 200 relate ad 1000. Ceterum, hic non est nisi unus modus prudentis computationis qui solet afferri, quique non longe est a veritate.

Ad rem *LUGO*: “Quanta debeat esse [quantitas inclusa in particula circiter] non potest definiri universali regula, sed arbitrio prudentis relinquitur. . . Debet autem in eo iudicio formando servari haec regula, ut quo major est numerus qui nominatur, major etiam numerus possit intelligi verbis illis, *plus minusve*: non tamen debet hoc accipi proportionem arithmetica, ut dicunt, sed geometrica: hoc est, non debet ita accipi, ut si numero minori addita extendantur ad quintam partem, addita etiam numero majori possint extendi ad quintam ejus partem v.g. cum dicis, peccavi decies, plus minusve, verificatur, si octo vel si duodecim vicibus peccasti, atque adeo illa verba addunt, vel demunt quintam partem numeri denarii, quae est duo: et tamen cum dicis; peccavi centies plus, minusve; non verificantur verba, si octuaginta solis, vel centum viginti vicibus peccasti: quia quinta pars numeri centenarii, quae est viginti, non est parum, sed multum, plus, vel minus.

“Ratio regulae hujus quoad utramque partem est, quod ad verificanda illa verba, *parum plus, vel minus*, semper debet intervenire aliqua parvitas in eo, quod additur, vel aufertur: parvitas autem aliquando est absoluta, quando in se ipso absolute est parum id quod additur: aliquando vero est respectiva, quando licet in se non sit parvum; est tamen parvum respectiva ad aliquid multo majus, hinc est, quando verba illa, *plus minusve*, adduntur numero parvo, verificari etiamsi id. quod additur, vel aufertur sit tertia pars v.g. si dicas, peccavi ter, plus, minusve, vera sunt, si solum bis, aut quater peccasti; quia licet unum sit tertia pars numeri ternarii; est tamen in se satis parvum. Si autem dicas peccavi centies, plus minusve: non erunt vera, si centum triginta vicibus peccasti, quia triginta neque in se, neque respectiva ad centum sunt aliquid parvum. E contra vero, si dicas peccavi millies, plus minusve, verum erit licet mille quinquaginta vicibus peccaveris, quia licet quinquaginta non sint parum in se sunt tamen nimis parum respectiva ad mille.

“Hinc ergo oritur ratio, cur verba illa ad plus se extendant addita numero majori, sed non cum totali proportionem: quia scilicet, quando dicis, decies, plus, minusve. duo v.g. ad quae extendunt illa verba, sunt aliquid parvum ex utroque capite, nempe absolute, et respectiva. Quando vero dicis: millies, plus, minusve. ducentum, licet sint aliquid parum respectiva; sunt tamen aliquid magnum absolute, quae magnitudo absoluta debet vinci per majorem multo parvitatem respectivam, ratione cujus possit intelligi illis verbis, parum, plus minusve. Quo ergo major est numerus, qui nominatur, eo plus debet distare ab illo pars quae additur, vel aufertur, ut intelligatur verbis illis, quia quo pars illa est major in se, eo minus intelligitur per *parvum*, nisi adeo crescat parvitas respectiva, ut propter excessum illum possit dici, *parum, plus, vel minus*, id quod, in se non est parvum sed magnum.

“In praxi autem placet id. quod [quidam dicunt] . . . verba illa posse verificari de quinque pro quolibet centenario, maxime si addantur numero millesimo, vel ultra millesimum; nam si simus infra millesimum, videtur aliquantulum stricta regula illa; qui enim dicit centies, plus minusve. verum dicit, licet centum et decem vicibus peccasset.”⁷¹

ⁿDe Poenitentia, disp. 16, sect. 2, §5, n. 96 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 925 sq.

NOTA 15. DE CONFESSIONE GENERICA, AN IN EA SALVE-
TUR REQUISITA INTEGRITAS FORMALIS.

Non parva varietas observatur apud doctores in modo tam proponendi quam solvendi hanc quaestionem.

Quoad punctum quaestionis, observa tripliciter confessionem genericam institui posse: 1. Accusando peccata secundum solum genus generalissimum peccati, uti dicendo: Peccavi, aut Confiteor me peccasse. aut. Me accuso de peccatis meis, et similia, vel (quod ad idem redit) exprimendo per aliquod signum, puta tundendo pectus, se esse peccatorem. 2. Accusando peccata secundum solam speciem theologiam, venialem aut mortalem, uti dicendo: Peccavi venialiter — Peccavi mortaliter. 3. Accusando peccata secundum speciem moralem, sed non infimam, aut non secundum circumstantias speciem mutantem, aut non secundum numerum.

Quaestio igitur non est de confessione generica tertio modo (nam, ut patet ex dictis supra in Conci. 3, haec est, juxta omnes, sufficiens per accidens in casu necessitatis seu impotentiae), sed tum secundo, tum praecipue primo modo, an nempe sufficiat ad formalem integritatem sic confiteri: Peccavi — Peccavi venialiter — Peccavi mortaliter.

CONTROVERSIA autem vertitur circa sequentia duo puncta:

IUM PUNCTUM: Utrum talis modus confitendi sit sufficiens in casu necessitatis, puta in periculo mortis.

NEGARUNT olim plures et graves doctores, uti *Abulcensis, Angelus, Archangelus, Soto* (In 4 Sent., dist. 18, q. 2, a. 5), *Cano* (De Poenit., pars 5), *Martinus de Ledesma, Navarrus, Barth. Medina*.

Ratio praecipua duplex est:

1. Per talem modum confitendi redditur impossibile iudicium sacramentale, tum quia non sufficienter manifestatur causa seu conscientia, tum etiam quia nihil speciale manifestatur quod non sit jam notum confessario, scilicet hominem esse peccatorem vel venialiter peccasse (quae ratio, ut patet, non valet contra formulam “Peccavi mortaliter”, unde quidam doctores ad duas priores formulas suam negationem limitant).

2. Per talem modum confitendi redditur impossibilis efficacitas sacramenti, quia nihil proponitur quod possit remitti per absolutionem. Nam peccatum ipsum in genere quod manifestatur nequit remitti, cum actiones sint circa particularia, peccata vero particularia nequeunt remitti sive directe, quia non manifestantur, et ceterum si directe remitterentur non esset obligatio ea supplendi in altera confessione, sive etiam indirecte, quia remissio indirecta alicujus supponit directam remissionem alterius, in qua fundetur et quam sequatur.

t

AFFIRMANT vero communius antiquiores theologi et universaliter moderni; ita inter antiquiores, S. *Thomas* (insinuative)/2 *Paludatus* (In 4 Sent., dist. 21, q. 2, a. 2), S. *Antoninus*, *Silvester*, *Corduba*, *Suarez* (Disp. 23, sect. 1, n. 5 sqq.), *Vasquez*, *Nugnus*, *Petrus de Ledesma*, *Joannes Medina*, *Joannes a S. Thoma* (In 1-2, disp. 12, a. 6), *Lugo* (Disp. 17, sect. 1), *Gonet*, *Prado*, *Labat*, *Diana*, *Aversa*, *Leander*, *Lacroix*, *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 7, § 3) qui asserunt: “Haec sententia in hoc tempore merito potest vocari communis”.

Rationes, ob quas haec sententia recte a modernis certa judicatur, sunt:

1. Antiqua *praxis Ecclesiae* absolvendi morituros nonnisi generice confessos (cf. infra, art. 97), quam confirmat *Rituale Romanum* (n. 25) supra citatum (p. 550 sq.).

Item *praxis* absolvendi, absque praevia confessione, milites ad praelium vocatos, de qua habetur sequens *Declaratio S. Poenitentiariae Apostolicae*, 6 febr. 1915: “Proposito huic sacrae Poenitentiariae dubio: ‘An liceat milites ad praelium vocatos, antequam ad sacram Communionem admittantur, absolvere generali formula, seu communi absolutione, sine praecedente confessione, quando tantus est eorum numerus, ut singuli audiri nequeant, doloris actu debite emisso?’, eadem sacra Poenitentiaria, mature consideratis expositis, benigne sic annuente sanctissimo Domino nostro Benedicto Papa XV, respondendum esse censuit: ‘Affirmative. Nihil vero obstare quominus sic absoluti in praefatis tantum adiunctis ad sacram Eucharistiam suscipiendam admittantur. Ne omittant vero cappellani militum, data opportunitate, eos docere absolutionem sic impertiendam non esse profuturam, nisi rite dispositi fuerint, iisdemque obligationem manere integram confessionem suo tempore peragendi, si periculum evaserint’ ” (Acta Apostolicae Sedis, VII [1915], p. 72).

2. Confessio generica reddit possibile tum iudicium sacramentale, tum efficacitatem sacramenti, quia praebet sufficiens objectum iudicabile a sacerdote et delebile a sacramento.

“*Suppi.*, q. 9, a. 3, ad 2: “Quando non possumus uno modo, debemus, secundum quod possumus, confiteri”.

In 4 Sent., dist. 21, q. 2, a. 1, ad 1: “Confessio generalis quandoque est sacramentalis, et quandoque non. Sacramentalis quidem est, quando aliquis in secreto sacerdoti confitetur quaedam quorum meminit, et alia venialia in generali; et tunc illa generalis confessio . . . habet quod valeat ad remissionem venialium . . . ex vi clavium.”

Ibid., a. 2: “Confessio generalis sacramentalis operatur ad dimissionem poenae ex vi clavium, quibus se confitens subicit, nullum obstaculum, quantum in ipso est ponens”.

Nec valet opponere quod docet S. Doctor *ibid.*, a. 1, ad 2: “[In] confessione sacramentali, quae iudicium sacerdotis exspectat . . . requiritur aliqualis peccatorum manifestatio’ ; nam in generica confessione habetur aliqualis peccatorum manifestatio et quidem distinctior quam ea quae habetur in publica confessione generali (“Confiteor”) extra-sacramentali, cum fiat ab ipso individuo ac distincto poenitente coram individuo sacerdote.

Et *primo* confessio generica, manifestans existentiam peccati, praebet fundamentale objectum hujus iudicii et reddit possibile omnia elementa causae iudicialis, seu veram accusationem et manifestationem conscientiae, veram cognitionem causae, veram sententiam iudicialem.

Nec refert quod, ut obiciunt adversarii, objectum generalis accusationis (Peccavi — Peccavi venialiter) sit jam notum confessario. Nam “per illam datur confessario specialis notitia, quam antea non habebat, tum quia prius non sciebat in hoc foro, et postea scit; tum etiam, quia aliud est scire alterum peccasse, aliud vero est scire alterum recognoscere, et cum dolore subicere clavibus sua peccata, ut remittantur; et haec notitia specialis ibi confertur. Unde, licet illa confessio quoad materiam remotam dicatur generalis, quoad proximam est particularis; nam hic et nunc cum talibus circumstantiis fit; ergo nihil ibi deest ad veram rationem accusationis. Nam quod ex parte rei de qua fit accusatio, debeat esse distincta, et quod hoc omnino sit de essentia, nulla sufficienti ratione probatur. Neque ex Concilio Tridentino colligitur, alioqui pari ratione probaretur, integram confessionem omnino necessariam esse; sicut ergo quoad hanc partem loquitur Concilium per se, et quando fieri potest, ita etiam quoad illam de confessione peccatorum in generali.”⁷³

Confirmatur ex eo quod confessio generica potest esse materia necessaria hujus sacramenti; ut enim omnes admittunt, qui scit se peccasse et ignorat an mortaliter vel venialiter, aut qua specie mortali, debet generice confiteri se peccasse, aut mortaliter peccasse: ergo eadem confessio potest esse materia sufficiens; non enim esset necessaria, si non esset secundum se sufficiens materia iudicii sacramentalis, cum tota ratio quare peccatum sit subiciendum huic sacramento sit ut possit in eo iudicari et absolvi.

Secundo, confessio generica reddit possibilem etiam efficaciam sacramenti.

Ad cujus explicationem et ad solvendam supradictam secundam rationem adversariorum, *Suarez* ait “in . . . casu [genericae confessionis] directe remitti offensionem divinam, ut talis est [i.e. secundum rationem genericam], et ideo singula peccata mortalia secundum proprias species adhuc relinqui obnoxia clavibus, quia secundum proprias rationes non fuerunt illis subjecta; quod quidem dicendum est in . . . casu oblivionis speciei peccati mortalis. Neque etiam refert quod materia remota, quae est veluti objectum illius confessionis, sit universalis, quia absolutio immediate versatur circa materiam proximam, quae est particularis confessio, et effectus ejus etiam versatur circa

⁷³ *n Suarez*, *Dc Poenitentia*, Disp. 28, sect. 1, n. 6, *Opera omnia*, t. 22, Parisiis, 1866, p. 511.

hanc particularem personam, et ita tota haec actio circa particularia versatur.”⁷⁴

Attamen, haec explicatio objectionem eludit, non solvit, quia non ostendit quomodo peccatum possit directe remitti secundum solam rationem genericam, cum tamen remissio debeat habere objectum concretum; nec melior est ejus recursus seu diversio ad concretam materiam proximam, quoniam objectum absolutionis et remissionis non est materia proxima, sed remota, non enim confessio aut poenitens proprie absolvitur aut remittitur, sed peccatum confessum poenitenti remittitur et absolvitur.

Unde *LUGO*, nimium, ut videtur, pondus huic difficultati adjudicans, ingeniose conatur rem sequenti modo explicare: “Dixi, illud argumentum esse, quod difficilius videri poterat pro contraria sententia: illud tamen non cogit; possumus enim adhuc sufficienter declarare, quid sit remitti directe peccatum solum secundum rationem communem. Pro quo adverto, in his, quae non solum includunt actionem physicam, sed etiam intentionalem, non esse necessarium quod semper designari possit id, ad quod terminatur actio agentis, prout tendit ex tali intentione directa: quia cum actio intentionalis terminari possit ad aliquid commune et indeterminatum; potest ex ea parte quatenus effectus corresponde! actioni intentionali, esse aliquid indeterminatum.

“Exemplum, quo alibi usus sum ad hoc explicandum est: Si Deus, v.g. promitteret alicui, non punire illum in aeternum: stante hac promissione, Deus teneretur aliquando cessare ab ejus punitione, non tamen teneretur hoc anno, nec sequenti nec post mille annos, nec post millia millium. Unde quotiescumque cessaret, intercederet nova liberalitas, et gratia Dei, siquidem ex sua promissione non tenebatur ad tunc cessandum, *caeterum non posset unquam Deus ponere illud praecise, ad quod tenebatur*, atque ideo promissio illa obligaret directe Deum ad aliquid commune et indeterminatum, quod nunquam posset poni, quin directe poneretur aliquid determinatum, supra illud, quod sufficeret ad observandam promissionem.

“Sic ergo in casu nostro dicimus; per remissionem directam adulterii secundum rationem communem peccati mortalis, Deum se directe obligare ad non irascendum propter illud peccatum sicut antea: quantum autem debeat indignationis et aversionis remittere non continetur in illa promissione, quia posset minus et minus remittere, sicut possent esse minora et minora peccata mortalia, quae continentur sub illa ratione peccati mortalis. Quidquid autem indignationis gravis Deus remitteret, jam poneret plus quam debebat, quia minus potuisset. Hinc est, Deum remittere indirecte illud peccatum sub ratione adulterii, quia illam gravitatem indignationis potuisset retinere fere totam, remittendo aliquid illius.

“Unde sicut in exemplo posito, ille a quo puniendo Deus cessaret, deberet Deo novam gratitudinem pro quolibet anno sequenti, siquidem illo etiam anno potuisset Deus illum punire adhuc post promissionem non puniendi in aeternum, et nullus esset annus in tota aeternitate, pro quo non deberet specialem gratitudinem propter eandem rationem: sic nullus est gradus determinatus gravitatis, vel malitiae in adulterio. quem Deus non remittat indirecte, si quidem potuisset minus indignationis remittere ex vi praecisa remissionis, qua remittit illud, sub ratione communi; atque ideo nullus est gradus malitiae determinatae gravis, qui non debeat explicari postea, quia indignationis illi correspondentis remissionem non afferebat directe remissio directa adulterii secundum rationem communem. De facto tamen Deus remittit indirecte et totam gravitatem propriam adulterii, et omnia alia peccata mortalia.”

⁷⁴“Op. cit., n. 11, p. 512.

⁷⁵De Poenitentia, Disp. 17, sect. 1, n. 15 sq., Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 176 sq.

Attamen, haec explicatio magis speciosa quam vera videtur. Praecipue non apparet quomodo sit concipienda illa gradatio indignationis divinae ex una parte et gravitatis seu malitiae peccati (scilicet adulterii) ex alia parte, nec quare, si Deus velit generaliter auferre indignationem et remittere malitiam, debeat indirecte et de facto auferre omnes gradus indignationis et remittere omnes gradus malitiae potiusquam unum vel alterum tantum. Ad veram solutionem inveniendam debuisset Lugo insistere in illo principio quod exponit initio illius pericopes, scilicet: “Cum actio intentionalis terminari possit ad aliquid commune et indeterminatum; potest ex ea parte quatenus effectus correspondet actioni intentionali. esse aliquid indeterminatum.”

Simplicior igitur et vera solutio haec est: Sacramentum simpliciter remittit totum peccatum prout est in concreto secundum utramque rationem genericam et specificam, in unum indissolubiliter copulatam; attamen formaliter, directe et vi verborum absolutionis, remittit solam rationem genericam, materialiter vero, indirecte et vi concomitantis remittit etiam necessario rationem specificam. Hoc modo, utraque ratio est conditio propriae attingentiae alterius per actum absolutionis; ratio nempe specifica est conditio sine qua ratio generica non possit directe attingi, cum qualibet actio effectiva attingat objectum concretum, ratio vero generica est conditio sine qua ratio specifica non possit attingi indirecte, cum indirecta attingentia unius supponat directam attingentiam alterius cum ipso connexi.

Idque non inepte declarari potest duplici exemplo actionis visivae et actionis consecrativae.

Visus enim attingit coloratum, ita tamen ut formaliter et directe attingat colorem, indirecte vero, materialiter et per quamdam concomitantiam attingat quantum, ex quo color fit concretum coloratum; illae autem duo rationes ita sunt indissolubiliter unitae et ad invicem conditionatae, ut visus non possit directe attingere abstractam rationem coloris nisi indirecte simul attingat concretam rationem quanti, nec vicissim possit hanc indirecte attingere nisi quatenus directe attingit illam.

Similiter per primam consecrationem eucharisticam directe et vi verborum ponitur in altare solum corpus, indirecte vero et vi concomitantis ponitur etiam sanguis, nec potest unum directe poni nisi simul et alterum indirecte ponatur, quia corpus quod ponitur non est quid abstractum, quamvis vi verborum quasi abstractive seu praecisive ponatur, sed est concretum corpus Christi (“Corpus meum”) cui de facto indissolubiliter unitur sanguis. Et sicut ratio complendi sacrificium exigit ut etiam sanguis ponatur praesens directe et vi verborum per alteram consecrationem, etsi sit jam vere praesens vi concomitantis, ita in sacramento poenitentiae ratio complendi iudicium sacramentale exigit ut nota specifica peccati accusetur in subsequenti confessione et attingatur etiam directe per actum absolutionis, etsi jam fuerit vere attacta et indirecte remissa in priori confessione.

Si quaeras *quinam in concreto sint casus necessitatis*, in quibus praedicta generica confessio est valida ac licita, et sacerdos tuta conscientia absolvere potest, respondet *Noldin-Schmitt* cum aliis modernis Moralistis: “Casus necessitatis adest, si hinc quidem accusatio specifica impossibilis, inde vero absolutio necessaria est: id quod accidit in sequentibus casibus: 1. si moribundus loquela destitutus solum signis aliquo modo confessionem et desiderium absolutionis exprimit; 2. si milites instante praelio vel navigantes imminente naufragio propter defectum temporis solum generice confiteri possunt; 3. si absolutionem petunt surdo-muti vel ii, quorum idioma confessarius ignorat; 4. si ad confessionem accedunt homines rudes vel labiles ob senium memoriae, qui nullum peccatum in particulari accusare possunt atque ad interrogationes factas nihil respondent nisi se esse peccatores ut ceteri homines; 5. si accedunt qui ex psychasthenia valde scrupulosi sunt. Eiusmodi ergo poenitentes valide et licite absolvi possunt, quia ob moralem impossibilitatem ab accuratiore accusatione aequae ac moribundi loquela destituti excusantur. Ceterum si confessarius eiusmodi poenitenti proponit nonnulla peccata, in quae olim incidisse praesumi potest, hoc modo: num doles de peccatis unquam commissis, praesertim vero de mendaciis, de negligentis in servitio divino etc. et si poenitens respondet se dolere, etiam accusatio magis determinata habetur, cum certo supponi possit, poenitentem unum vel alterum ex peccatis propositis olim commisisse. Adhibita hac industria hi absolvi possunt, quoties absolutionem petunt” (n. 268).

2UM PUNCTUM. Utrum talis modus generice confitendi sit sufficiens etiam extra casum necessitatis.

Ut patet, haec quaestio poni non potest de materia necessaria confessionis, seu de peccatis mortalibus nondum confessis, cum haec sint accusanda omnino specificè et secundum numerum, nisi ipse casus necessitatis excuset, sed ponitur tantum de *materia libera*, seu de mortalibus jam confessis et de venialibus. Quaeritur nempe utrum sufficiat sic confiteri: Peccavi — Peccavi mortaliter; vel modo magis practico et concreto: Agnosco et poenitet me esse peccatorem, me accuso de omnibus peccatis meis, et peto absolutionem — In vita praeterita mortaliter peccavi, de quo jam confessus sum, peto iterum absolutionem — Peccavi taliter vel taliter contra charitatem, pietatem, iustitiam, at cum de his peccatis certus non sim, ad cautelam me accuso de illis *peccatis* quae certo commisi in vita praeterita, et peto absolutionem — Peccatum mortale non habeo, confiteor et poenitet me de *venialibus*, peto absolutionem.

Haec quaestio *directe* et ex professo posita est a *modernis moralistis*,

nam ex antiquioribus plures de ea silent, quidam, ut Suarez et praecipue Dicastillo, eam potius transeunter tangunt ad modum objectionis vel extensionis, dum agunt de confessione generica in casu necessitatis seu moribundi sensibus destituti.

Distinguunt autem auctores fere omnes (vix uno vel altero excepto, uti *Ballerini*) duplicem quaestionem: alteram de validitate talis confessionis, quam fere omnes concedunt, alteram de liceitate, de qua dicunt disputari.

Sed haec distinctio in hac quaestione vitanda est, ne confusio ingeratur; nam, in materia confessionis illae duae quaestiones de facto seiungi non possunt, cum agitur de illiceitate sub gravi, haec enim, juxta communem doctorum sententiam redundat in invaliditatem, ita ut quidquid reddit confessionem graviter illicitam, reddit etiam invalidam. Ad rem *Ballerini*: "Quaestio de liceitate seiungi a quaestione de validitate potest solum quoad sacerdotem, qui utique absolvere valide, et simul illicite aliquando potest. Nam quod attinet ad poenitentem, si mala hic fide agat, cum illicita tum invalida erit confessio; si autem cum bona fide, confessio illicita non erit."⁷⁰ Ea distinctio posset fieri tantummodo si ageretur de sola illiceitate sub levi (haec enim non reddit sacramentum invalidum), sed in casu nequit agi nisi de illiceitate sub gravi, quippe quae vertat circa essentialia sacramenti seu ejus materiam, et ita eam videntur intelligere doctores (si forte unus vel alter excipiatur, uti *Prümmer*, qui loquitur de confessione "saltem venialiter illicita").

Unde, illa doctorum distinctio inter validitatem et liceitatem confessionis genericae intelligi debet de distinctione inter id quod est necessarium necessitate sacramenti (requisitum nempe ab ipsa natura sacramenti), et id quod est necessarium necessitate praecepti (seu ex superaddita institutoris intentione) ad liceitatem et consequenter ad validitatem sacramenti. Ceterum, quidquid sit de modo quo quaestio proponitur, hoc est de quo disputatur: Utrum etiam extra casum necessitatis generica confessio materiae liberae (et notanter venialium peccatorum) sit per se sufficiens, seu tum licita, tum a fortiori valida.

SENTENTIAM AFFIRMATIVAM, quae ab ipso Suarezio (infra cit., p. 651), judicatur speculative non improbabilis, et congrua est doctrinae Lugonis (Disp. 17, sect. 1, n. 17 et 21), explicite defendit *Joannes Dicastillo* (t 1653; De Poenitentia, disp. 9, n. 760 sqq.) et amplectuntur saltem ut probabilem plures moderni, uti *Stephanus Apicella*,¹ *Gury* (n. 421), *Ballerini* (in adnotat. ad *Gury*, n. 421),

⁷⁰ In Adnotationibus ad *Gury*, Theol. Moralis, t. 2, n. 421, Romae, 1889, p. 293.

¹ Qui rem egregie pertractavit in opere "Ai confessori, studio sull' Assoluzione a darsi a chi nell'attual confessione non offre materia necessaria", Scafati, Tipografia Pompeiana, 1874.

Bucceroni (n. 673), *Génicot-Salsmans* (n. 262), *Ferreres* (n. 529), *Cappello* (n. 44), *Priimmer* (n. 325; probabiliter), *Sabetti-Barrel* (n. 725), *Vermeersch* (n. 591).

Ratio, quae hanc sententiam probabiliorem reddit, sic resumitur potest:

Genericam confessionem peccati, vel peccatorum venialium, vel mortalium jam confessorum, esse insufficientem extra casum necessitatis ad valorem (et ideo ad liceitatem) sacramenti, nonnisi ex duplici capite erui posset, vel nempe directe ex ipsa natura sacramenti, vel indirecte ex superaddito aliquo praecepto divino aut ecclesiastico. Jamvero:

Primo, non eruitur ex ipsa natura sacramenti. Ex hac quippe, ut ostensum est in Conci. 1-3 (p. 551 sqq.), duo sequuntur: primo, quod debeat fieri aliqualis manifestatio culpae, sine qua iudicium exerceri non potest; secundo, quod haec manifestatio debeat per se esse integra et determinata, eo quod iudicium petat adduci ad suum complementum, nisi ratio necessitatis excuset per accidens. Attamen, hoc secundum requisitum sequitur, ex ipsa natura sacramenti, tantummodo quoad materiam necessariam et primariam, seu quoad peccata mortalia nondum confessa, non vero quoad materiam liberam et secundariam, seu quoad venialia et mortalia jam confessa.

Et ratio discriminis petitur praecise ex discrimine inter materiam necessariam et liberam et consequenter ex diverso modo quo respiciuntur a sacramento. Tres enim rationes (iudicii exercendi, reconciliationis acquirendae et medicinae applicandae) ex quibus supra (Conci. 1 et 2) deduximus necessitatem integritatis materialis et determinatae confessionis, valent pro sola materia necessaria, seu pro peccatis mortalibus nondum confessis; nam peccata venialia (et idem proportionaliter dic de mortalibus jam confessis et remissis) non faciunt hominem simpliciter injustum Deo, seu non important simpliciter dictam offensam et injuriam Dei quae ideo indigeat determinate iudicari et proportionate reparari, nec faciunt hominem proprie inimicum et simpliciter aversum a Deo ita ut ejus reconciliatio indigeat determinatam discussionem totius quaerelae divinae, nec inducunt in hominem gravem et simpliciter dictam animi infirmitatem quae exigit plenum et determinatum examen ad congruam curationem. Idque confirmatur ex summario modo quo inter homines solent minores et secundariae causae iudicari, leviores offensiones et inimicitiae reparari ac componi, minores infirmitates examinari et curari.

Secundo, praefata insufficientia genericae confessionis non eruitur ex aliquo praecepto divino vel ecclesiastico, obligante ad determinatam confessionem etiam materiae liberae, in casu quo haec accusetur.

Praeceptum enim divinum nullum extat, nec aliunde implicite continetur in ipsa natura sacramenti, quin potius excluditur ex ipsa

ratione materiae liberae, ut dictum est. Confirmatur ex *Cone. Trid.* authentice declarante materiam necessariam confessionis esse sola peccata mortalia nondum confessa, et quidem secundum determinatam eorum accusationem, simulque simpliciter et absque ulla restrictione docente peccata venialia esse materiam liberam, liberam nempe tum quoad eorum existentiam et genericam essentiam, tum a fortiori quoad eorum speciem et numerum.

Praeceptum similiter ecclesiasticum nullum datur, nec consuetudo determinatae confessionis materiae liberae apud fideles vim legis obtinet, cum non fundetur in generali persuasione obligationis, ut infra dicetur.

Objectiones vero, quae huic sententiae opponi possunt, ejus probabilitatem labefactare non valent, cum ex eis sequatur tantummodo convenientia specifica et determinatae confessionis materiae liberae, non vero ejus necessitas, ut mox ostendetur, solvendo ipsa argumenta contrariae sententiae.

SENTENTIAM NEGATIVAM tenent (praeter theologos citatos pro negativa in puncto praecedenti) plures moderni post *Suarez* (Disp. 22, sect. 1, n. 10), *Laymann* (l. 5, tr. 6, c. 5, n. 14 sq.) et *Lacroix* (l. 6, p. 2, n. 622), uti Auctores libri “*Vindiciae Alphonsianae*”TM *Merkelbach* (n. 527), *Priimmer* (n. 325; probabiliter, nam videtur quaestiones confundere), *Haine* (ed. 1900, p. 206), *Acrtnys* (n. 293; ambigue loquitur), *Lehmkuhl* (n. 265) et *Noldin-Schmitt* (n. 267) qui explicite addit contrariam sententiam “non videri probabilem et proinde in praxi illicitam.”

Quidam, ut *Noldin-Schmitt* et explicitius *Lehmkuhl*, negationem suam restringunt praecipue ad confessionem genericam de peccato ut sic et de peccatis venialibus, nam, inquiunt, accusatio generica de mortalibus (Peccavi mortaliter in vita praeterita et de hoc jam confessus sum, peto absolutionem) est aliquo modo determinata, quia peccatum mortale, secus ac veniale, importat malitiam prorsus determinatam. Unde talis confessio potest absolute esse apta ad validam absolutionem; imo si ipsa addatur, cautelae causa, confessioni de peccatis recentibus de quorum existentia vel contritione dubium esse possit, tuto a sacerdote acceptatur.

Ad rem *Lehmkuhl*: “Aliquo modo secundus modus sufficit, sive agitur de tota confessione sic peragenda, sive de confessione, quae cautelae causa additur in altera confessione leviorum peccatorum, circa quae facilius justus dolor deficere possit: attamen *totam* confessionem *secundo* modo concludere, sic resumendo peccata jam accusata nec quidquam addendo in specie quoad peccata venialia recentia, minime

TMCf. apud *Ballcrhti*, op. cit., p. 294-296, in nota.

convenit, neque facile absolutio denuo conferenda est, nisi quaedam necessitas urgeat. Verum post declarata accuratius peccata recentia *cautelae causa* accusationem secundi modi addere, habeo pro satis tuto tum quoad valorem, tum quoad liceitatem. Nam *mortaliter* peccasse non est materia prorsus indeterminata, sed malitia plane determinata, circa quam judicialis sententia absolutoria bene versari possit, imo aliquando *debeat*.

“Si autem de libera venialium confessione agitur, quam poenitens peragere possit, practice id admittendum nullo modo est, ut post accusationem omnino genericam absolutio detur. . . In gravis [enim] . . . peccati declaratione habetur, ut dixi, materia aliquo sensu prorsus determinata; non autem in peccati venialis generica declaratione: siquidem peccatum mortale infert notionem offensae Dei secundum respectum privativum plane determinatae et definitae, peccatum veniale non ita. Quare causa judicialis videtur manere prorsus incognita: sed de causa prorsus incognita et indeterminata sententia non fertur” (ed. 1902, n. 264 sq.).

Rationes quae hanc sententiam, nonnisi *probabilem* reddunt, sunt:

1a Ratio. Ipsa natura sacramenti exigit, saltem per se et ordinarie, i.e. extra casum necessitatis et impossibilitatis, distinctam et determinatam cognitionem causae, adeoque specificam aliquam confessionem culpaе, ut patet ex ipsa obligatione confitendi mortalia secundum speciem et numerum.

Respondent patroni contrariae sententiae, notanter *Ballerini*: Necessitas confitendi peccata secundum speciem nequaquam sequitur immediate ex ipsa natura sacramenti, secus confessio generica numquam esset sufficiens ad valorem sacramenti, nec in casu necessitatis, cum essentia sacramenti sit invariabilis, sed sequitur tantummodo ex voluntate positiva seu ex praecepto, quamvis fundato in his quae conveniunt indoli sacramenti, et, in casu, indoli cognitivae et judiciali sacramenti Poenitentiae. Jamvero nullum datur praeceptum confitendi venialia et mortalia jam confessa, et multo minus eorum species, cum sint materia libera confessionis.⁷⁰

a Ballerini: “Ad hanc quaestionem lucide enucleandam praestat distinguere, quid ad intrinsecam iudicii sacramentalis essentiam requiratur ac sufficiat, quid vero ad necessitatem divino praecepto impositam. Si huius itaque iudicii essentia tantum spectetur, nemini nunc dubium esse potest, non modo formulas. . . *Peccavi, me accuso de omnibus peccatis*, etc., sed et quodvis aliud poenitentiae signum sufficere. Unde consentiunt omnes, ut valide absolvantur aut milites instante praelio, aut nautae imminente naufragio, aut infirmi in mortis articulo, etc., satis esse, quod v.g. apprehensione manus, tusione pectoris, aut aliter quomodocumque poenitentiae indicium praebeant. Tota igitur quaestio vertitur circa obligationem, *quam positiva Christi lex inferat*. At vero haud difficilis erit solutio, si quidem ex nativo proprioque fonte petatur, nimirum ex authentica eiusdem legis interpretatione, quae in Tridentinae Synodi doctrina prostat.” Op. cit., p. 293, in nota.

Attamen, prima assertio, qua dicitur necessitatem materialis integritatis non sequi ex ipsa natura sacramenti, sed ex solo positivo praecepto, quaeque passim invenitur apud ipsos patronos sententiae negativae (cf. v.g. ipsum Noldin-Schmitt, n. 266), reicienda est, nam. ut diximus in Conci. 3 (p. 561 sq.), ex ipsa indole hujus sacramenti utrumque sequitur: et quod per se requiratur materialis integritas confessionis et quod per accidens sufficiat formalis.

Efficax responsio allatae objectioni debet peti ex diversa ratione qua sacramentum respicit materiam necessariam et materiam liberam, ut explicatum est supra (p. 648); ex quo discrimine intelligitur quare extra casum necessitatis debeat determinate accusari materia necessaria, non vero materia libera.

Inanitatem illius rationis agnoscit ipse *Suarez*, cum proposita sibi hac objectione: Si generica confessio venialium valet in casu necessitatis, valet etiam extra casum necessitatis, cum in utroque casu sit materia libera, respondet: “Respondetur, fortasse speculative tantum loquendo, posse hoc defendi, tum propter rationem dictam, tum etiam quia qui confitetur verba otiosa, censetur dare sufficientem materiam, et tamen non plus declarat conscientiam suam quam qui dicit se peccasse venialiter, nec magis variat iudicium confessoris. Nihilominus tamen practice negandum hoc est, propter incertitudinem materiae. Dico ergo, licet homo absolute non teneatur species peccatorum venialium confiteri, tamen supposito, quod vult confiteri, teneri ad exhibendam materiam omnino certam, si potest, et ideo debere aliquod peccatum veniale in particulari suo arbitrio confiteri; adjuncta vero necessitate seu impotentia aliud dicendi, sine dubio illa materia erit sufficiens.”⁵

Ceterum, ut infra ostendetur, inanis est illa restrictio et distinctio, quam hic apponit *Suarez*, inter veritatem speculativam et practicam.

2a Ratio. Necessitas distinctae confessionis oritur ex praecepto, saltem ecclesiastico. Nam universalis consuetudo Ecclesiae, inde a primis saeculis, est confitendi venialia non generice sed determinate. Haec consuetudo vim legis obtinet (non secus ac consuetudo confessionis vocalis⁸¹) cum oriatur ex persuasionem obligationis sic confitendi in mente fidelium.

Ad rem *Noldin-Schmitt*: “Obligatio non oritur ex praecepto divino explicito, sed ex rationibus supra allatis, praesertim vero ex consuetudine. Nec contra hanc rationem excipiatur, quod non constet, utrum fideles venialia in specie confitentes indicent strictam obligationem an solum id, quod melius est, quia solum ex devotione confitentur. Etenim ex devotione confitentes sicut se a confessione licite abstinere posse, ita si confitentur, putant se in specie confiteri debere” (n. 267).

⁵De Poenitentia, disp. 22, sect. 1, n. 10, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 512.

⁸¹ Cf. art. seq., Conci. 2, p. 684.

Respondetur. Mirum non est firmatam fuisse in Ecclesia consuetudinem confessionis specificae quoad materiam liberam, cum hic sit optimus modus confitendi, omnino apud fideles servandus ac fovendus; sed inde non sequitur eam consuetudinem vim legis obtinuisse, cum nequeat probari eam fundari in persuasione obligationis in mente fidelium. Ipsum factum et consuetudo specificae accusationis venialium unice probat persuasionem de ejus maxima convenientia, non vero persuasionem de ejus necessitate, secus etiam ipsum factum et consuetudo confitendi venialia probaret haec peccata esse materiam necessariam confessionis, quod est contra Cone. Tridentinum.

3a Ratio. “Admissa semel generica tantum venialium confessione plura incommoda sequerentur: a. poenitentes carerent monitis, consiliis et directione spirituali confessarii; b. sacramentum exponeretur periculo nullitatis: complures enim poenitentes imperfectiones a peccatis non distinguentes facile solas imperfectiones ideoque materiam dubiam clavibus subiicerent; c. complures praecepto confessionis non satisfacerent: mortalia enim pro venialibus habentes illa in specie non declararent; d. confessarii indulgentiores facile admitterent confessionem genericam etiam mortalium” (*Noldin-Schmitt*, n. 267).

Respondetur. Praecipua ex his inconvenientibus, si quid valerent, probarent etiam necessitatem confitendi peccata venialia, nam possent pari ratione urgeri contra doctrinam Tridentinam de non obligatione confitendi venialia. Ex hac nempe sequeretur quod multi fideles non instituerent confessionem venialium et ita carerent monitis et directione; item, quod plures praecepto confessionis non satisfacerent, quatenus, mortalia pro venialibus habentes, sese eximerent a confessione instituenda; item, quod confessarii et theologi indulgentiores consuetudinem confitendi venialia non foverent.

Confundit igitur haec objectio argumenta convenientiae cum argumentis necessitatis et arguit ex his quae sunt per accidens ad excludendum aliquid quod est per se. Quamvis enim per se liceat confiteri venialia generice tantum, tum etiam illa prorsus non confiteri, summe tamen conveniens est ea confiteri et determinate confiteri, quia secus per accidens, apud communes saltem fideles (non vero apud sanctiores, ut constat ex ipso usu non confitendi venialia in primis saeculis Ecclesiae) facile verificarentur praedicta inconvenientia. Quae quidem avertere est opus solliciti ac prudentis confessarii.

4a Ratio. Quidquid sit de speculativa probabilitate contrariae sententiae, non licet tamen eam in praxim deducere, saltem quia per genericam confessionem offertur materia incerta ac ita exponitur sacramentum periculo nullitatis; damnata est enim ab *Innocentio XI*

sequens propositio: "Non est illicitum, in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiori" (Denz. 1151). Unde de facto adest practica obligatio venialia confitendi specificè et determinate.

Respondetur.

Primo, negatur assertum, quod nempe non liceat eam sententiam in praxim traducere, quamvis id communiter non expediat, ac generica confessio "permitti possit [tantummodo] viris solide piis, quibus . . . periculum [suscipiendi sacramentum negligenter et veluti perfunctorie] non imminere merito praesumatur".⁸²

Id concedunt quidam patroni sententiae negativae. Ita ipse *Lehmkuhl* ait: "Quoniam etiam recentius complures scriptores pro sufficientia accusationis omnino genericae stant, si de libera accusatione agitur: haec opinio aliquando id efficere potest, ut confessarius, si nequit determinatam materiam extundere, facilius acquiescat, siquidem in tali necessitate positus securiora sequi non ita tenetur" (ed. 1902, n. 267). *Prümmer* etiam scribit: "In praxi exigendum est a poenitentibus, qui non accusant nisi materiam liberam, ut saltem adhibeant determinationem . . . , nempe ut dicant se peccasse contra talem vel talem virtutem. Quare obligatio non videtur gravis, ideoque si poenitens est ita rudis aut labilis memoriae, ut nullius peccati determinati recordetur, confessarius non debet illum torquere ad habendam materiam magis determinatam. Potest igitur illi dicere e.g.: Velis includere omnia peccata vitae anteactae et specialiter contritionem elicere de peccatis contra caritatem vel debitam devotionem in exercitiis pietatis etc." (n. 325).

Secundo, negatur per confessionem genericam offerri materiam incertam, ut eam vocat *Suarez* in textu supra citato (p. 651). Ad rem *Ballerini*: "Vix apparet, quid sibi velit Suarezius, dum certam postulat materiam. Numquid enim certum non est peccatum, aut non subiicitur certe clavibus? Quod si certam vult esse materiam, quatenus in exponendis peccati adiunctis tutiores sequendae sint opiniones, id eninivvero contra communem omnium sententiam, communemque asseritur praxim, quae praecepto confessionis satis fieri tenet, quando praeceptum probabiliter impletur".⁸³

Tertio, negatur quod per confessionem genericam exponitur sacramentum periculo nullitatis, magis quam ad id exponatur per specificam confessionem venialium, in qua possit inculpabiliter deficere sufficiens materia vel dolor.

Quarto, quoad invocatam doctrinam *Innocenta XI* negari imprimis

⁸² *Génicol-Salsitians*, n. 262.

⁸³ "Op. cit., p. 294, in nota.

poterit ipsum suppositum obicientis, scilicet hic controvert! directe de valore sacramenti, nam potius directa quaestio est de sufficientia genericae confessionis ad hoc ut sit materia validi sacramenti. Dato quod haec quaestio sit intime saltem connexa cum valore sacramenti, negatur quod per confessionem genericam offertur materia incerta ac ita exponitur sacramentum periculo nullitatis; nam generica accusatio est materia in se certa, nec factum quod a quibusdam negetur ejus sufficientia, reddit eam incertam (ut nuper dictum est cum Ballerini); item negatur quod contraria opinio sit tutior et nostra tantum probabilis et practice non tuta, ut explicatum est supra in Nota 5 (p. 587).

Unde inepte *Sabctti-Barrct*, admissa ut probabiliori sententia affirmante sufficientiam genericae confessionis, concedit quod nec omnes inter ipsos adversarios dicunt, illicitum nempe esse ejus usum in praxi, scribens: “Extra casum necessitatis dicendum est, talem confessionem esse probabilius validam. . . . At plures theologi dubitant de valore hujusmodi accusationis, quia natura hujus sacramenti, quod est ad modum judicii, exigit materiam determinatam. . . . Exinde sequitur hujusmodi confessionem esse *certo illicitam* extra casum necessitatis, quia stante probabilitate non spernenda hujus rationis, qui eam perageret, exponeret sacramentum periculo nullitatis absque justa causa.”^{3*}

AD PRAXIM igitur quod attinet, dicendum in genere est quod generica confessio, quamvis secundum se valida et licita, regulariter non expedit ob inconvenientia supra enumerata a patronis sententiae negativae et praecipue ob periculum frustrandi valorem sacramenti ex defectu sufficientis attritionis.

Ejus tamen usus non absolute inde excluditur.

Primo enim, ratione perfectionis quorumdam poenitentium, “permitti poterit viris solide piis, quibus hujusmodi periculum non imminere merito praesumatur” (Génicot-Salsmans, n. 262); imo quibusdam animabus sanctioribus ac contemplativis talis modus confitendi magis aliquando prodesse potest (cum nempe valeant oculum mentis contritae figere in ipsam theologiam rationem peccati secundum se, seu in hoc tantum quod est offendere Deum), sicut magis eis prodesse potest confusa oratio et mystica contemplatio quam determinata vocalis oratio et discursiva meditatio, qua indigent tum animae imperfectiores tum determinata quaedam temperamenta perfectarum animarum.

Secundo, ratione imperfectionis quorumdam poenitentium, usus genericae confessionis permitti potest et quandoque adhiberi debet, praesertim cum agitur de scrupulosis et ignorantibus, quando nempe determinata confessio esset illis nociva, istis nimis ardua. Qui quidem

^{3*}Thcol Mor., n. 725, Neo Eboraci, 1919, p. 679.

casus a quibusdam theologis numerantur inter casus necessitatis, in quibus, juxta omnes, specifica confessio non urget (cf. verba *Noldin-Schmitt*, supra cit., p. 646).

Quoad casum praesertim rudium et ignorantium, haec observa cum *Genicot-Salsnians*:⁶⁰ “Quid confessario agendum sit cum paenitente qui declarat se nihil habere quod accuset vel non nisi dubia peccata confitetur, ex praecedentibus colligitur. Proponat confessarius quaestiones de iis peccatis in quae paenitens iste, pro condicione sua, facilius lapsurus videatur. — Si neque hac ratione aliquid certi extrahere potest, interroget de vita praeterita vel potius statim proponat aliquid accusandum: quod aliquando impatiens sit, Sacrum neglexerit aut neglegenter audiverit, contra proximum egerit, etc. — Quod si etiam de vita praeterita nihil determinate extrahat, poterit quandoque confessarius obligari ad rudem docendum de iis quae necessaria sunt ad sacramentum rite suscipiendum. — Si vero ea satis nosse videtur, confessarius eum ad dolorem de omnibus peccatis vitae anteactae excitet, atque ita eum adducat ad faciendam confessionem saltem genericam. Hac facta, paenitens absolvi poterit, praesertim si a longo tempore ad sacramenta non accessit, modo ne videatur quaelibet peccata determinata ex actuali mala voluntate negare. — Si sperari potest profectus, ad tempus dimittendus erit, donec conscientiam melius examinaverit et magis sibi invigilare didicerit; sed plerumque dimissus non redibit. Cfr. Reuter, *Neo-Confessarius*, n. 117” (n. 262).

Extra hos similesque casus necessitatis, oportet ut confessarius urgeat *determinatam confessionem*.

Circa modum autem hanc instituendi, haec nota.

Primo, oportet ut accusatio attingat aliquam speciem moralem, non tamen necessario infimam speciem (ut requiritur quoad mortalia nondum confessa), quod potest fieri declarando directe ipsum peccatum, vel virtutem laesam, vel praeceptum violatum (v.g. accusando gravia jam confessa: Commisi impudicitiam — Laesi castitatem — Violavi sextum praeceptum Decalogi).

Secundo, cum agitur de venialibus utilius et fructuosius erit abstinere tum a nimia generalitate tum a nimia determinatione sive speciei sive numeri, imo consultius erit seligere pauca peccata graviora et frequentiora et circa illa excitare dolorem et propositum, ex quibus praecipue dependet valor et fructus sacramenti.

Tertio, cum quis recentibus peccatis levioribus vel dubiis adiungit, ad cautelam certioris absolutionis, peccata vitae praeteritae, consultius determinet speciem moralem, saltem secundum genus, alicuius inter illa, dicendo v.g. Praeterea me accuso de omnibus peccatis vitae ante-

actae, praesertim contra castitatem; sic enim non tantum manifestior accusatio habetur, sed praecipue dolor facilius fovetur.

NOTA 16. DE MODO SUPPLENDI SEU COMPLENDI CONFESSIONEM FORMALITER TANTUM INTEGRAM.

Duo quaeruntur: unum de objecto, i.e. quid sit supplendum, alterum de tempore, i.e. quandonam sit supplendum.

Ad *OBJECTUM CONFESSIONIS* quod attinet, oportet ut homo, remota impotentia physica vel morali ratione cujus licite instituit confessionem materialiter non integram, manifestet in sequenti confessione quidquid in priori omiserit, adeoque ipsa peccata, eorum species et essentielles circumstantias, eorum numerum determinatum.

Quoad obligationem tamen supplendi numerum oportet distinguere: vel enim aliquis accusavit numerum ut certum (puta si dixerit: Commisi decem adulteria), et tunc si subinde recordetur se majorem numerum peccatorum commisisse, tenetur manifestare numerum omissum, cum hic nullatenus fuerit inclusus in priori confessione, si vero invenerit se numerum exaggerasse, non tenetur hunc errorem corrigere quia fecit confessionem materialiter integram, cum in majori numero minor comprehendatur; vel aliquis accusavit numerum ut incertum (i.e. ut probabilem, ut conjecturalem, ut confusum, juxta dicta in Nota 14), et tunc non tenetur accusare quidquid in numero incerto est inclusum, sed tenetur tantum supplere id quod in eo inclusum non intelligitur, scilicet numerum qui, juxta communem aestimationem, notabiliter excedit numerum manifestatum; ita, qui dixerit se peccasse circiter decies et postea compererit se peccasse determinate duodecies, non tenetur supplere, secus vero si compererit se peccasse quindecies vel vicies; et idem valet, proportionem servata, de accusatione numeri ut conjecturalis vel confusi, ita non tenetur ad complendam confessionem meretrix quae accusaverit se per tot annos meretricium pro omni oblata occasione exercuisse, si postmodum distinctius memoretur numerum peccatorum vel qualitatem personarum quibuscum peccavit, nisi excessus sit vere notabilis, ut si memoretur meretricium durasse non quinque sed decem fere annis.

Ad *TEMPUS CONFESSIONIS* quod attinet, quidam olim docuerunt confessionem complendam esse quam primum (ita *Corduba* et *Henriquez*) vel saltem intra annum (ita *Soto* et *Medina*), communis vero sententia {*Lugo*, Disp. 15, sect. 7, n. 166, ubi tantum ait “Probabile videtur”; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 7, n. 212; moderni communissime) docet id agendum esse in prima confessione quae, sponte vel ex obligatione, instituitur, ita ut poenitens non teneatur ad anticipandam confessionem etiam ad hoc ut possit communionem accipere

et frequentare. Idque confirmatur ex doctrina *Alexandri VII*, damnantis hanc propositionem: “Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitae, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere” (Denz. 1111).

Ut patet, talis obligatio complendi accusationem in prima quae occurrit confessione, intelligenda est nisi adhuc subsistat, vel nova occurrat, ratio impotentiae excusantis ab integritate confessionis.

Hic quidam auctores ponunt *casum*: An talis ratio excusationis verificetur etiam in favorem ejus qui, postquam multa et gravia peccata accusaverit apud extraordinarium confessarium, quae prius culpabiliter tacuerat apud ordinarium, recordetur aliquod peccatum ex oblivione in hac confessione omissum, utrum nempe possit hoc peccatum tacere in subsequentibus confessionibus quas instituit apud ordinarium confessarium, ratione nempe peculiaris ac magnae verecundiae, donec iterum extraordinarium aliquem confessorem invenerit.

Casum ita proponit ac resolvit *Génicot-Salsmans* (quem sequitur *Cappello*, n. 134): “De eo qui *apud extraordinarium confessorium multa et gravia peccata confessus est*, quae diu apud ordinarium culpabiliter tacuerat, dubium incidere potest. Si talis poenitens postea recordatur peccati mortalis in hac confessione ex oblivione praetermissi, neque alium confessarium adire potest (ut interdum contingit Moniali), is *per se* certo tenetur ad hoc peccatum in prima confessione aperiendum.— Quidam tamen, ut Kenrick (II. tr. 18. n. 57), putant licere quandoque ex gravissima causa hoc peccatum reticere ad tempus, donec occurrat occasio se sistendi alii confessori. Neque ista exceptio sapienti veri similitudine caret, cum repugnantia prorsus invincibilis, quae hic supponitur, contra confessarium ordinarium merito dicatur *extrinseca legi confessionis* (cfr. dicta in casu simili n. 193). et minor causa sufficiat ad differendam confessionem peccati jam indirecte remissi quam adhuc omnino remittendi. — Ceterum fere semper aderit hodie (vel saltem omnino adesse debet) moralis possibilitas adeundi alium confessarium, etiam pro Monialibus (n. 341): hoc autem faciendum est, dilata etiam ordinaria confessione, ne temere praeceptum divinum integritate confessionis posthabeatur. — Insuper si confessorius extraordinarius sedulo interrogaverit poenitentem, vix ullum erit periculum ne is prorsus novum peccatum grave recordetur: quare poenitenti, praesertim ad mentis perturbationem prono, significare licebit nullam ipsi esse obligationem loquendi de hac confessione cum alio confessario, si quando sibi videatur aliquid recordari quod omiserit” (n. 296).

NOTA 17. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS AB INTEGRITATE MATERIALI SEU PERMITTENTIBUS INTEGRITATEM TAN-

TUM FORMALEM (In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 3, q. 4, ob. 5 et ad 5).⁸⁶

In his causis assignandis fere consentiunt theologi, nec ulla est notabilis disputatio nisi quoad quaestionem de excusatione ex capite vitandi diffamationem complicitis.⁸⁷

Quidam causas omnes reducunt ad tria capita, scilicet: ignorantiam seu oblivionem, impotentiam physicam, impotentiam moralem; communius vero ac convenientius eas reducunt ad haec duo ultima capita, nam ignorantia seu oblivio est quaedam physica impotentia.

A. *IMPOTENTIA PHYSICA SEU ABSOLUTA.*

1. *Ignorantia vel oblivio.*

Si est inculpabilis aut leviter tantum culpabilis, excusat ab integritate materiali; si est graviter culpabilis sed invincibilis (ut in eo qui nequit quorundam peccatorum recordari eo quod nimium distulit confessionem, violando praeceptum annuae confessionis, vel qui culpabiliter non instituit sufficiens examen conscientiae sed ignorat illud fuisse insufficiens), iterum excusat; si vero est graviter culpabilis et simpliciter vincibilis, non excusat sed reddit sacramentum infructuosum et invalidum, ob sacrilegam ejus susceptionem, ut dictum est supra, in Nota 13 (p. 637).

2. *Dejectus virium seu extrema infirmitas.*

>e“[O6;.] Confessio . . . contra caritatem militaret, si homo ad confitendum uni sacerdoti esset obligatus; ut puta, si peccator sciat sacerdotem suum haeticum, vel sollicitorem ad malum, aut fragilem, qui ad peccatum quod quis ei confitetur, sit pronus; vel si revelator esse confessionis probabiliter existimatur; vel si peccatum contra ipsum commissum sit, de quo quis confiteri debet. Ergo videtur quod non semper oporteat confiteri proprio sacerdoti.” “[Rrs/>.] In casibus illis in quibus probabiliter timet poenitens periculum sibi vel sacerdoti ex confessione ei facta, debet recurrere ad superiorem, vel ab eodem petere licentiam alteri confitendi. Quod si licentiam habere non possit, idem est iudicium quod de illo qui non habet copiam sacerdotis; unde magis debet eligere laico confiteri. Nec in hoc transgreditur aliquis praeceptum Ecclesiae; quia praecepta juris positivi non se extendunt ultra intentionem praecipientis, quae est finis praecepti. Haec autem est caritas secundum Apostolum. Nec iterum fit aliqua injuria sacerdoti; quia privilegium meretur amittere qui concessa sibi abutitur potestate.”

Cf *Suarez*, Disp. 22, sect. 2sq.; Disp. 34, sect. 1 sq.; *Lugo*, Disp. 16, sect. 13; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 7, § 1, n. 214 sqq.; 5. *Alphonsum*, n. 479-492; *Noldin*, n. 284sqq.; *Cappello*, n. 165 sqq.; *Prünnner*, n. 318 sqq.; *Nierkelbach*, n. 525 sq.; alios moralistas modernos.

Olim etiam disputabatur (cf. 5. *Thomam*, Suppi., q. 9, a. 2, ad 4; *Suarez*, Disp. 31, sect. 3; *Lugo*, De Euch., disp. 14, sect. 5; *Sabnanticenses*, Disp. 8, dub. 2, n. 70; dub. 7, n. 218), an *reservatio pccali* esset causa excusans ab integritate materiali (vel, pro casu, ab ipsa confessione), seu utrum, urgente necessitate confitendi (puta ad implendum praeceptum annuae confessionis, vel ad suscipiendam communionem aut celebrandam Missam, cum haec nequeant omitti absque gravi infamia) et deficiente confessario qui posset absolvere a reservatis, licitum esset dimidiate confiteri, accusando apud confessarium ordinarium sola peccata non reservata, cum proposito reservata manifestandi, occasione data, confessario facultate praedito (vel, pro casu, omittere ipsam confessionem donec talis confessarius adiri posset). Fundamentum hujus controversiae hodie sublatum est, cum in casu necessitatis quilibet confessarius possit directe absolvere a casibus reservatis, ex facultate concessa in *Codice J. C.*, can. 900, 2.

Excusat moribundos tum sensibus destitutos, tum usu *sensuum* praeditos qui sint in impotentia cogitandi vel loquendi, sive absoluta sive fere absoluta (nam parum pro nihilo reputatur). Ceterum de absolute moribundorum aliquid dictum est supra, in Nota 15, et explicite redibit sermo infra in art. 97.

3. *Dejectus loquelaе.*

Excusat mutos et ignaros idiomatis confessarii; item surdos, si et quatenus, non valentes interrogationibus confessarii respondere, non possint integre confiteri;⁸⁸ item graviter balbutientes,⁸⁹ ob nimiam difficultatem quam integra confessio causaret tum poenitenti tum confessario. Quidam casum surdorum et balbutientium referunt inter casus impotentiae moralis.

Dictum est in art. 37 (p. 523-527) nullam esse in *his* casibus obligationem confitendi per scripturam vel interpretem.

In casu ejus qui ignorat idioma confessarii, non habetur legitima excusatio, nisi simul immineat quaedam necessitas confitendi nec possit adiri alius sacerdos; talis autem necessitas sufficienter adest si praevideatur alium sacerdotem diu adiri non posse, nam ipsa diuturna permanentia⁹⁰ in statu peccati constituit casum necessitatis.

4. *Dejectus temporis, imminente periculo mortis.*

Excusat omnes quibus imminet periculum mortis ex bello (ut milites praelium ingressuros), devastatione (ut ipsos cives habitantes in zona militari cui imminet certa destructio ex incursu aërearum machinarum), terraemotu, naufragio, peste (si nempe tot sint in domibus vel nosocomio infecti, ut non possint sacerdotes singulorum confessiones integre audire, quin inde plures exponantur periculo moriendi non confessi). Ratio est quia ex una parte divinum praeceptum confessionis urget tum in articulo mortis, tum valde probabiliter etiam in periculo mortis (ut dictum est in art. 37, p. 47S), et ex alia parte in praedictis casibus ob defectum temporis nequit ei satisfieri per materiale integritatem confessionis et potest per integritatem tantum formalem.

Potest igitur, juxta casus, institui brevis confessio unius vel alterius peccati, etiam non infamantis aut levis, vel institui confessio quaedam generalissima et communis, qua omnes per aliquod signum se profitentur peccatores et communi formula absolvuntur (Ego vos absolvo ab *omnibus* censuris et peccatis).

Ut patet, ratio defectus temporis ob *magnum concursum poenitentium* (puta in die sacro solemniori, vel in loco sacrae peregrinationis, vel ad speciales indulgentias acquirendas, v.g. jubilaei) non excusat

⁸⁸De modo agendi confessarii cum surdis et surdastris confer 5. *Alphonsunt*, n. 644; *Cappello*, n. 168; *Ginicot-Salsmans*, n. 292; *Merkelbach*, n. 525.

⁸⁹Cf. *Saltnanlicnses*, Disp. 8, dub. 7, n. 214.

⁹⁰Quomodo haec diuturnitas sit intelligenda confer infra, p. 662.

ex se sola ab integritate confessionis; contrariam sententiam et praxim aliquorum (cf. apud *Coninck* [t 1633], Disp. 7, n. 93), damnavit *Innocentius XI* (t 1689), proscribens hanc propositionem: "Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus poenitentium, qualis verbi gratia potest contingere in die magnae alicuius festivitatis aut indulgentiae" (Denz. 1209). Ratio est quia ibi nulla supponitur necessitas, confitendi (alius enim casus esset si aliunde exurgeret confitendi necessitas, ut si, v.g. in locis missionum, praevideatur sacerdos diu subinde adiri non posse). Accedit quod ex contraria praxi et sententia sequeretur ex parte sacerdotum abusus facile absolvendi, ratione concursus, et ex parte poenitentium abusus eligendi de industria tales occasiones ad instituendam dimidiatam et facilem confessionem; utilitas etiam et fructus confessionis apud multos non leviter frustraretur, cum multo utilius sit semel integre et pacate confiteri quam pluries dimidiate et in cursu, sicut magis prodest sanitati corporis plena et lenta refectio quam breves et rapidae cibi deglutiones.

B. IMPOTENTIA MORALIS SEU RELATIVA.

Haec exurgit ex magno incommodo, ordinis physici vel moralis, quod ex integra confessione sequeretur pro poenitente vel pro confessore vel pro tertia persona. Ratio quare excuset ab integritate materiali confessionis est quia Deus censetur institutionem sacramenti accommodasse humanis moribus et conditionibus nec ideo praecipere quae sunt impossibilia, etsi moraliter tantum. Talis impotentia moralis excusans non habetur nisi adsint sequentes conditiones:

Primo, oportet ut incommodum sit simpliciter *extrinsecum ipsi confessioni*. Unde ipsa ratio verecundiae, seu amissionis famae apud confessarium, secundum se non excusat, etiam si sit magna.

Non repugnat tamen ut *verecundia sit tam extraordinaria*, consideratis conditionibus et dispositionibus subjecti, et peculiariter relatione quae intercedit inter confessarium et poenitentem, ut valeat excusare ab integritate (vel, juxta casum, ab ipsa confessione instituenda); tunc enim, quamvis ipsa exurgat ratione confessionis, non est stricte ac simpliciter intrinseca confessioni.

Hic tamen casus diversimode judicatur a variis moralistis, propter abusus qui ex laxiori judicio de praedicta verecundia provenire possunt. Antiquiores quidem theologi hunc casum non proponunt, sed generaliter docent verecundiam, etiam magnam, non esse causam excusantem, utpote intrinsecam confessioni. Inter modernos, proposito jam casu, an verecundia, vere extraordinaria, sit causa excusans, quidam prudenter tacent vel quaestionem eludunt. Alii, ut *Merkelbach* (n. 272),

simpliciter negare videntur, referentes tamen alios paucos theologos diversimode sentire. Alii, nec jam pauci, affirmant ut probabile et cum prudentia in praxim deducibile; ita *Berardi* (Praxis confess., η. 3483), *Kenrick* (Theol. mor., De Euch., p. I, c. 3, § 2), *Cornelisse* (Theol. mor., v. 3, n. 134), *Génicot-Salsmans* (n. 193; Casus, n. 681 sq.), *Noldin* (n. 142), *Cappello* (n. 176; videtur severior, sed de facto aliis consentit), *Piscetta* (n. 892), *Vermeersch* (n. 317; infra cit.; omnium quidem benignissimus videtur, sed valde practice et prudenter loquitur).

Ad rem *MERKELBACH*: “Non sufficit magna confusio subeunda aut infamia apud confessarium, quia est incommodum intrinsecum confessioni. Pauci recentiores tamen censent, ex epichia, verecundiam extraordinariam et vere invincibilem esse incommodum extrinsecum, ut si soror apud fratrem, pater apud filium deberet confiteri peccatum valde probrosum. Sed ita nunquam fuit declaratum decursu tot saeculorum, ideoque solum ultimo tempore pauci illi auctores legem bene intellexissent! Ceterum pro hac exceptione nullum afferunt positivum fundamentum; ea autem admissa, facile occasio esset multiplicandi casus, et ita periculum legem eludendi” (n. 272).

GENICOT-SALSMANS: “Satis probabilem opinamur quorundam AA. sententiam: excusare verecundiam extraordinariam et vere invincibilem, puta si patruus apud nepotem peccatum valde probrosum confiteri deberet. Rationes sunt: in talibus casibus confessionem instituere difficillimum esse ob ingentem repugnantiam vincendam. Nam, teste S. Thoma: ‘Multi sunt adeo infirmi quod potius sine confessione morerentur quam tali sacerdoti confiterentur.’ Neque hoc incommodum intrinsecum est confessioni. Huic enim reapse intrinseca est amissio famae apud confessarium quempiam, nequaquam vero difficultas extraordinaria orta ex eo quod quis hic et nunc nullum alium habeat confessarium praeter hunc quem, iustas ob causas, summopere horret. Vel, etiamsi cui videatur intrinseca, non apparet quare in lege probabiliter mere ecclesiastica et in qua AA. excusationes admittunt ob causam non ita gravem, puta unius alteriusve leucae distantiam, non possit per cpikeiam excipi casus humanae infirmitati durissimus” (n. 193).

CAPPELLO: “Num excuset ab integritate verecundia extraordinaria. — 1. Quidam AA. censent verecundiam extraordinariam et accidentalem, quae nempe confessioni inhaereat ob speciales relationes poenitentis cum confessario, excusare. V.g. si mater aut soror vel amicus aut Superior rem valde probrosam confiteri deberet apud filium vel fratrem aut amicum aut subditum, alio omnino deficiente confessario. 2. Haec sententia, generatim loquendo, nequit admitti, cum sit maxime periculosa seu nimis obnoxia hallucinationibus. Proinde, in praxi, ante factum improbanda est. 3. Attamen in aliquo casu particulari, si adsit revera extraordinaria prorsus verecundia ob motiva omnino peculiaria, v.g. de patre vel matre aut fratre vel sorore erga confessarium filium aut fratrem, sententia videtur probabilis” (n. 176).

NOLDIN-SCHMITZ: “Non videtur improbabilis sententia, verecundiam extraordinarie magnam atque invincibilem, ut si patruus apud nepotem confiteri deberet rem probrosam, ab hoc praecepto excusare. Haec tamen excusatio non est extendenda ad casum, quo parochus iuveni vicario manifestare deberet peccatum grave et probrosum, nisi repugnantia in casu particulari sit extraordinarie magna” (n. 142).

VERMEERSCH: “Solo incommodo quod confessioni extrinsecum sit, sacerdos obligatione confessionis sacro praeponendae excusatur. Quare nec infamia quam patitur paenitens ipse vel eius religio apud confessarium, obligationem tollit: damnum enim famae obligationem confitendi consequitur per se. nec magnum est propter sanctitatem sigilli. Adiuncta tamen peculiaria familiaritatis, venerationis

qua senex honoratur a iuvene cooperatore, damnum istud facere possunt extraordinarium, ac talem verecundiam parere quae moraliter invincibilis sit. Quare excusant tunc non nulli sacerdotem qui in necessitate celebret cum contritione perfecta et animo confitendi quam primum copia alius confessarii detur” (n. 317).

Secundo, requiritur ut *incommodum*, oriens ex materiali integritate confessionis, sit proportionate *grave*; quod quidem mox determinabitur, loquendo de casibus particularibus.

Tertio, requiritur quod praesto non sit *alius confessarius*, apud quem peccata sine praedicto incommodo accusari possint, aut saltem nequeat adiri sine gravi iterum incommodo.

Quarto, requiritur ut confessio sit hic et nunc *necessario instituenda* vel nequeat sine magno incommodo differri. Talis necessitas confitendi adest cum urget praeceptum annuae confessionis vel paschalis communionis (in quo casu quidam, ut *Suarez*, Disp. 23, sect. 2, n. 5, *Vazquez*, Q. 91, a. 2, dub. 3, n. 2, *Lugo*, Disp. 16, sect. 13, n. 530, dicunt confessionem dimidiatam non solum fieri posse, sed debere); item cum urget necessitas communicandi vel celebrandi eo quod id nequeat omitti sine periculo gravis scandali vel infamiae (et quidem in casu periculi scandali, ait *Suarez*, *ibid.*, n. 7, confessio dimidiata non solum licet, sed debet institui⁰¹), item, cum secus aliquis deberet permanere in statu peccati, cum consequenti periculo mortis et salutis aeternae, per aliquod notabile tempus seu, ut addunt auctores, “diutius”, quod quidem verbum aliqui interpretantur ultra triduum, alii, ut *Suarez*, Disp. 34, sect. 2, n. 13, ultra unum vel alterum diem, alii communiter cum S. Alphonso⁰² ultra unum diem, cui addit Cappello “aut forte etiam brevius”.

Sit brevis sermo de singulis casibus impotentiae moralis, qui ad tria capita reducuntur:

1. *Damnum physicum*:

Periculum vitae, quod sibi immineat, excusat confessarium ab integra accusatione suscipienda, ut si tempore pestis seu morbi contagiosi non possit absque periculo, etiam a longe, excipere integram infirmi confessionem.

⁰¹ Quoad hanc tamen obligationem dimidiate confitendi, addit *Suarez*: “Hunc tamen, et praecedentem casum ita limitandum censeo, ut solum procedant, quando homo habet conscientiam alicujus peccati mortalis, quod confiteri potest, praeter illud quod confiteri non potest; nam, si illius tantum haberet, non obligaretur, quia non obligatur homo ad confitenda venialia; neque etiam posset tunc mortale peccatum in genere confiteri, ut in casu oblivionis, quia non posset veram causam tacendi speciem peccati declarare. At vero in primo articulo necessitatis extremae, satis probabile est, licet incertum, obligari tunc hominem ad suscipiendum sacramentum, ut potuerit, saltem ex charitate propria, propter periculum, quod imminet, aeternae damnationis” (De Poenitentia, disp. 23, sect. 2, n. 6, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 514 sq.).

⁰² A N. 490: “Mihi videtur durum esse ei qui est in mortali manere sine absolutione etiam per diem”.

Periculum alterius mali physici, vel ad physicum reducibilis, pariter excusat, ut si cum solida probabilitate, fundata in experientia propria vel aliena, poenitens timeat ex manifestatione peccati secuturam privationem sui officii vel honestae sustentationis, aut iniustam persecutionem, aut odium confessarii, aut similia damna tertii (puta privationem officii famulae confessarii cum qua poenitens peccavit).

2. *Damnum morale:*

Periculum jamae ipsius poenitentis (nam de periculo famae alterius seu complicitis disputabitur infra) excusat ab integritate confessionis in duplici circumstantia:

Primo, cum quis nequeat confiteri quin peccata audiantur ab adstantibus, qui hic et nunc convenienter removeri non possint, ut si alii poenitentes aut fideles orantes adstant prope confessionale ratione concursus populi aut ratione angustiae loci (puta ex inconvenienti dispositione scamnorum et subselliorum), vel si in nosocomio adiaceant poenitenti alii infirmi, aut adsit medicus, infirmaria, obstetrix?³

Secundo, cum quis confessionem in iis adjunctis instituere cogitur in quibus ex illius prolixitate, quam materialis integritas requireret, adstantes cum omni verisimilitudine (alii dicunt: cum morali certitudine, aut magna probabilitate) colligerent eum esse reum plurium ac gravium peccatorum; quae quidem adjuncta revocantur praecipue ad caput urgentis necessitatis communicandi aut celebrandi, ut in casu pueri primam communionem mox suscepturi, fidelis proxime communicaturi, moribundi Viaticum immediate suscepturi, ordinandi ad ordinationem properantis, sacerdotis mox celebraturi?⁴

“In ordinariis autem adiunctis non licet nisi vaga aliqua suspicione ex prolixa confessione ad multitudinem peccatorum concludere, quia complures aliae sunt rationes, ob quas poenitentes diutius apud confessarium morantur; sed periculum vagae suspicionis non est ratio ab integritate confessionis excusans, a. Hinc sacerdos mox celebraturus et longiore confessione indigens ab integritate excusatur, si sacrum nec differre nec omittere potest, quin apud *adstantes* detrimentum famae patiat, b. Si sacerdos deferens viaticum ad aegrotum deprehendat hunc diu sacrilege esse confessum, potest et debet eum audito uno vel altero peccato interim absolvere et postea ad ipsum rediens confessionem complere, si in aliquo casu ex longiore confessione apud adstantes huius rei suspicio oriatur, c. Item si confessarius deprehendat poenitenti necessariam esse longiorem confessionem, poenitens vero nec longiorem confessionem instituere posset ob defectum temporis nec a communione abstinere ob periculum famae, auditis peccatis.

³ Hic quidam auctores referunt casum surdi vel surdastris, de quo supra, p. 659.

MCf. S. *Alphonsum*, n. 484; *Noldin*, n. 286; *Cappello*, 174; *Merkelbach*, n. 525.

quae citra famae periculum accusare potest, poenitentem interim absolvere et confessionem alia vice supplere potest” (*Noldin-Schmitt*, n. 286).

Periculum violationis sigilli ex parte confessarii excusat poenitentem ab integritate materiali, cum nempe poenitens cum fundata ratione timet ne confessarius violet sigillum aut directe (revelando peccatum) aut etiam indirecte (puta attollendo vocem; ceterum ad hanc indirectam sigilli violationem vel laesionem reduci possunt, vel cum ea connectuntur, fere omnes casus supra relati, scilicet injusta persecutio, privatio officii, odium confessarii, amissio famae apud adstantes), vel cum ipse confessarius nequit integre confiteri nisi cum periculo revelandi peccatum auditum in confessione, ut si, confitens immediate post auditam confessionem alterius, accuset se indebite interrogasse de nomine complicitis vel non interrogasse de specie infima peccati luxuriae (in iis nempe circumstantiis in quibus alteri confessario possit innotescere persona peccatoris).

3. *Damnum spirituale:*

Periculum scandali seu lapsus, excusat ab integritate, in quibusdam casibus, potius raris, ut si poenitens, ex propria vel aliena experientia, cognoscat confessarium esse tam proclivem in luxuriam ut adsit periculum ne sollicitetur ab eo vel eum quomodolibet inducat in peccatum, si accuset quaedam peccata, uti luxuriosa desideria erga ipsum confessarium aut generaliter erga confessarios et sacerdotes; item, si ex ipsa recogitatione et accusatione quorumdam peccatorum, praesertim turpium, immineat poenitenti periculum iterum illis consentiendi; item, si confessarius timeat ne per ipsam interrogationem circa quaedam peccata scandalizet poenitentem aut etiam seipsum.

“Juxta aliquos auctores haec excusatio quoque adest, si parochus venerabilis cadit in peccatum probrosum contra castitatem, quod debet confiteri iuveni vicario fragili in virtute. Posset enim forsitan parochus sibi persuadere, ut vicarius audiens huiusmodi peccatum patratum a sacerdote spectabili imitaretur pravum exemplum auditum, vel animum prorsus desponderet” (*Prümmer*, n. 380).

Periculum infirmitatis spiritualis seu scrupuli excusat (eos qui vel jam sunt scrupulosi, vel etiam in nimiam anxietatem inclinant) ab integritate confessionis, seu tum a repetendis praeteritis confessionibus, etiamsi in illis quaedam peccata ex oblivione omissa fuerint, tum a diligentiori examine conscientiae quod aliis poenitentibus esset necessarium. Nec tantum licet illis dimidiata confessio, sed etiam debet sub quibusdam limitibus et prudenti moderamine, eis imponi a confessario,

qui “potest. . . quomodo necessarium judicaverit pro bono poenitentis, abrumpere confessionem et absolvere” (*Merkelbach*, n. 525).

NOTA 18. DE PERICULO INFAMATIONIS COMPLICIS, UTRUM NECNE SIT CAUSA EXCUSANS A MATERIALI INTEGRITATE CONFESSIONIS, seu utrum quis possit ac debeat tacere peccatum quod sine revelatione complicitis manifestari nequeat, an econtra possit et debeat illud peccatum confiteri.

HAEC QUESTIO SATIS CONTROVERSA olim fuit apud theologos, nec adhuc perfecte sopita est apud modernos, qui, quamvis fere unanimiter affirmant obligationem confitendi cum periculo revelationis complicitis, tamen contrariam sententiam satis probabilem judicant ut deducatur in praxim.

Ad punctum quaestionis probe intelligendum, notes in quo theologi conveniant et de quo disputent.

Conveniunt nempe in sequentibus:

Primo, hic non agitur de casu in quo ex revelatione complicitis proveniret isti aliud grave nocumentum praeter ipsam infamationem apud confessarium, uti odium, persecutio, amissio officii, nam, ut dictum est in Nota praecedenti et ab omnibus conceditur, tale nocumentum est causa excusans ab integritate confessionis; sed agitur de solo incommodo diffamationis apud confessarium.

Secundo, agitur de vere et simpliciter dicta diffamatione, seu de gravi incommodo amissionis famae; unde non agitur de manifestatione peccati levis complicitis, imo nec peccati quod sit quidem in se grave sed ex cujus revelatione de facto praedictum grave incommodum non oriatur, “si [nempe] persona et culpa sint talis conditionis, ut moraliter pro nihilo aestimetur, quod de tali persona tale peccatum reveletur”.⁹⁵

Tertio, agitur de confessione materiae necessariae; nam si peccatum est materia libera (i.e. veniale, vel mortale jam confessum), non amplius subsistit proportionata ratio illud confitendi (i.e. necessitas integritatis confessionis) cum periculo expositionis complicitis. Unde per se illicite ageret et peccaret mulier quae confiteretur venialem negligentiam in resistendo fratri suo aut sacerdoti, eam sollicitanti ad turpia, nisi aliunde interveniat alia proportionata causa, magna nempe utilitas poenitentis, ut si id fiat ad petendum consilium circa modum resistendi tali tentationi vel agendi in tali circumstantia, quod certe extra confessionem nequit peti sine majori adhuc incommodo diffamationis pro complice.⁰⁰

⁹⁵*Suarez*, Disp. 34, sect. 2, n. 1. Tunc enim licet et debet permitti revelatio complicitis, cum nulla ratio proportionata relinquatur (nec ipsum nempe grave incommodum) quae excuset ab integritate confessionis.

⁰⁰Hcf. *Lugo*, Disp. 16, sect. 7, n. 410sq.; *Salmanticenses*, Disp. S, dub. 7, n. 227.

Quarto, agitur de casu in quo urgeat quaedam necessitas confitendi nec possit sine notabili incommodo adiri vel diu expectari⁰⁷ alius confessarius, cui complex sit ignotus;⁰⁸ secus illicita esset confessio cum periculo expositionis complicitis, ut docetur communiter contra unum vel alterum, praecipue *Fagundez* (l. 5, de secundo praecepto Ecclesiae, c. 1, n. 3), docentem non esse de praecepto sed tantum de consilio quod poenitens consulat, praedicto modo, famae ipsius complicitis.

De gravitate autem peccati poenitentis qui absque necessitate (modo nempe praedicto hic et sub numero praecedenti) confiteatur cum periculo revelationis complicitis, alii aliter judicant. Plures, ut *Suarez* (Disp. 34, sect. 1, n. 2), *Lugo* (Disp. 16, sect. 4, n. 396) et *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 7, n. 224), aiunt esse grave peccatum, quia generice peccatum detractionis, etiam apud unum virum prudentem, est grave ex genere suo (i.e. nisi ipsa materia sit levis), nec factum quod id fiat in secreta confessione minuere rei gravitatem; alii vero, praesertim inter modernos, uti *Lehmkuhl* (n. 333) et *Noldin* (n. 287), dicunt id esse leve peccatum, quia generaliter crimen alicuius revelare apud unum vel alterum virum prudentem non habetur pro gravi diffamatione, ut docent *Cajetanus*, In 2-2, q. 73, a. 2, et 5. *Alphonsus*, l. 3, n. 973, necnon aequivalenter ipse *S. Thomas*, Quodlib. 11, a. 13, ad 3.

Ad rem *SUAREZ*: “Dicendum . . . [quod] revelare peccatum proximi in particulari, et cum infamia ejus, etiam in confessione, ex suo genere esse peccatum mortale, si fiat sine rationabili causa; haec est sententia communis Doctorum, quos referam in hac et sequenti sectione; et de detractione in genere est communis sententia contra Cajetam, in citato loco 2. 2, et videri potest Soto, lib. 5 de Justitia, q. 5, art. 2. Ratio est, quia infamare proximum, etiam apud unam tantum personam, revera est grave detrimentum morale, tantoque majus, quanto illa persona fuerit gravior. Et quod fiat in confessione, non ita minuit detrimentum, ut sufficiat ad tollendum peccatum mortale, quia haec infamia non tantum est grave damnum propter effectus extrinsecos, sed per se propter pravum conceptum illius personae, et intrinsecos seu per se effectus, qui ex tali conceptu circa affectum, et alias actiones ejus sequi possunt. Unde etiam hic accedit irreverentia, quae fit sacramento, utendo illo ut medio ad infamandum proximum. Dico autem, *ex genere*, quia ex levitate materiae poterit hoc peccatum esse veniale, sicut alia.”⁰⁰

Ad rem *LEHMKUHL* pro contraria sententia: “Etsi pennulti auctores id pro gravi habeant, tamen ex iis, quae de octavo decalogi praecepto circa diffamationem

w De sensu vocis “diu” confer supra in Nota praecedenti (p. 662); item *Suarez*, Disp. 34, sect. 2, n. 14; *Lugo* (impugnantem Suarez), Disp. 16, sect. 7, n. 414-416; *Salmanticenses*, Disp. 8, dub. 7, n. 222.

* Ea confitendi necessitas adest tum in tribus casibus expositis in Nota praecedenti (p. 662), tum etiam in casu quo poenitens indigeat directione (puta ad vitandam proximam peccandi occasionem quam ei praebet ipse complex) nec possit eam habere nisi a confessario cui complex est notus, eo quod alius confessarius non adsit vel ad hoc non sit idoneus.

Ad rem ipse *Ballerini* (unus ex illis qui negant liceitatem confitendi cum periculo revelationis complicitis): “Dixi [tacendum esse peccatum ob periculum diffamandi complicitis], *seclusis aliis incommodis*; nam (quod etiam A. innuit) si poenitens speciali de causa indigeat directione atque consiliis confessarii, quia v.gr. in complice proximam habet occasionem peccandi, alius vero confessarius non adsit, aut cui complicitis persona sit ignota, aut qui idoneus ad apta consilia suppeditanda par sit ob incompertas poenitentis circumstantias, hic certe non tenebitur grave aliquod animae suae discrimen subire, quo alterius famae consulat. Verumtamen raro sane continget, ut eiusmodi directio ita sit necessaria, et adeo urgeat, ut nulla exquirendo consilio mora interiici possit.” (*Gury-Ballerini*, Theol. Moral., t. 2, n. 499, in nota, Romae, 1889, p. 383.)

* De Poenitentia, disp. 34, sect. 1, n. 2, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 712.

dicta sunt, contrarium concluditur. Quum enim, probante *S. Alph.* l. 3 n. 973, complures theologi, ut *Less.*, *Cajet.*, *Regin.*, etc. doceant, ipse *S. Thomas* (Quodl. 11 a. 13 ad 3) id innuere videatur, crimen alterius uni vel alteri viro probo seu prudenti revelare, pro *gravi* diffamatione per se non haberi: id pro *practice* probabili certo sumere licet. Quod si unquam probabile est, *maxime* tum est, quando confessario illud alienum crimen detegitur, qui sub gravissimo *vinculo sacramentalis sigilli* perpetuum secretum servare teneatur. Hinc etiam *sequitur*, causam mediocriter gravem utilitatis vel necessitatis ab omni prorsus *culpa* excusare; *atque etiam* obligationem potius alterum confessarium quaerendi, cui *complex* ignotus sit, non cum *gravi incommodo* urgere.”¹

Disputatur praeterea an ex praedicto peccato injustae *diffamationis* sequatur *obligatio restitutionis*, seu reparationis famae. Quam quaestionem sic apte resolvunt *Salmanticenses*:

“Solet controverti! apud recentiores, an poenitens *sic peccans teneatur* ad restitutionem famae apud confessarium, et sunt, qui affirmant, *ipsis favente Lugone* disp. [16]...num. 418, quia obligatio restituendi consequitur laesionem *justitiae*; quare si poenitens laesit apud confessarium famam proximi, illam apud eundem confessarium reparare tenetur. Idque declaratur, et fulcitur exemplis: nam, si poenitens injuste revelans complicem praevидit aliquod ejus grave damnum, vel in vita, vel in fortuna inde proventurum, et quod provenit, tenetur ad restitutionem: ergo idem dicendum est de reparatione famae, quam apud confessarium laesit.

‘Oppositum docet *Dicastillo* disp. 9, a num. 935. Et hoc censemus longe verius: quia non datur per se loquendo restituendi obligatio ubi restitutio *est* per se loquendo impossibilis. Sic autem contingere in praesenti casu liquet: nam nulla *via* in illo occurrit satisfaciendi, aut restituendi, quam adire eundem confessarium, et negare illum, quem in confessione insinuavit, fuisse complicem; in quo ipse mentiretur et illicite ageret: nam ille revera fuit complex. Et quod dicunt recentiores *posse* poenitentem dicere, ‘Erravi, dum tibi unum complicem pro alio dixi’: quia certe in manifestando complicem erravit; est satis futile et evertitur: nam illis verbis ‘Unum pro alio’ non solum verus complex negatur (quod forte *liceret* ob *commisum* in ejus manifestatione errorem, sive peccatum) sed asseritur alius, quod nullo modo a mendacio excusari valet. Accedit haec apud confessarium nihil pro diluendo conceptam infamiam, aut variando priorem conceptum proficere: nam perspicue noscit veritatem prioris confessionis, et de timentis conscientiae remorsu prodire subsequentem, atque studiosam retractationem.

“Per quae satis constat ad oppositum fundamentum: nam solum probat ad *laesionem* justitiae sequi onus restitutionis, si haec *sit possibilis*: quod hic non *contingit*. Augmentum vero, et explicatio difficultatis diluitur *concesso* antecedenti, *negando* consequentiam ob manifestam disparitatem: quia laesio, quam poenitens facit apud confessarium in fama complicitis, est per se loquendo irreparabilis per *ullam* restitutionem: illa vero quae inducta est in bonis extrinsecis, resarciri *valet*, et *debet* juxta generalia debitae restitutionis principia.”²

PUNCTUM IGITUR CONTROVERSIAE est: utrum, propter ipsam rationem integritatis confessionis, liceat et debeat accusari peccatum etiam cum periculo revelationis complicitis.

PRIMA SENTENTIA, tum extrinsece tum etiam intrinsece *probabilis*,³ *negat*, docens poenitentem non tantum non teneri ad tale pec-

¹Theol. Moral., v. 2, n. 333, Friburgi Br., 1902, p. 244.

²De Poenitentia, disp. 8, dub. 7, § 2, n. 225 sq., Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 401.

³Probabilitatem hujus sententiae, et consequenter ejus *deducibilitatem* in praxim, admittunt ipsi patroni contrariae sententiae, de qua *infra*; sed de qualitate illius probabilitatis ipsi non uno modo judicant: *Cappello* enim solam extrinsecam probabilitatem concedit (n. 178: “Solide probabilis intrinsece non videtur”), in quo *exaggerare* videtur;

catum confitendum sed nec licite id agere posse (imo ideo non teneri, quia licite non potest, si enim licite posset teneretur quia urgeret obligatio integre confitendi).

Pro hac sententia afferuntur plures et graves theologi antiquiores, ut *Hostiensis* (Henricus de Segusia, + 1271), *Viguerius*, *Marsilius*, *Armilla*, *Navarrus* (magis explicite et absolute; Manuale, c. 7, n. 3), *Cano* (De Poenit., 5 pars, qui excipit articulum mortis, in quo ait confessionem integram faciendam esse etiam cum periculo revelationis complicitis),³ *Victoria*, *Petrus Soto*, *Ledesma* (qui favent Cano), *Valentia*, *Villabonos*, *Lopez*, *Joannes a Cruce*, *Medina*, *Banez*, *Faber*, *Busembaum*, *Diana* (5 pars, tract. 6, resol. 49), *Mazzotta*, *Elbcl*. Inter modernos eandem sententiam defendit *Ballerini* ut aequè saltem intrinsece probabilem quam oppositam (“Par utrique huic sententiae probabilitas suffragari videtur”) et extrinsece probabiliorem.

Ratio unica, sed sat gravis, quae hos doctores movet, est quia habetur praeceptum naturale non infamandi proximum, nisi legitima causa excuset; jamvero necessitas proveniens ex praecepto positivo faciendi integram confessionem non est legitima causa excusans ab infamatione proximi, *tum* quia ex non observatione praecepti integritatis confessionis nullum grave inconveniens oritur pro poenitente, cum confessio formaliter integra sit absolute sufficiens ad validitatem et fructum sacramenti; *tum* quia, si infamia propria est legitima causa excusans ab integritate confessionis, a fortiori id dicendum est de infamia proximi quam tenemur vitare ex graviore obligatione justitiae; *him* quia, si aliud grave nocumentum proveniens proximo ex mea confessione est causa excusans ab integritate, a fortiori id valet de nocumento famae; *tum* quia, si praevideatur confessarium esse revelaturum nomen complicitis ex confessione cognitum, excusatur poenitens a manifestatione peccati, ex quo manifeste ostenditur praeceptum integritatis confessionis cedere praecepto naturali non infamandi proximum.

SECUNDA SENTENTIA, *tum* extrinsece tum intrinsece *probabilior*, affirmat poenitentem licite posse, imo et debere (et quidem debere quia potest, ut supra), confiteri peccatum cum periculo revelationis complicitis.

Prümmer et *Noldin* non denegant intrinsecam probabilitatem (*Noldin-Schmitt*, n. 287: “Probabilitate saltem extrinseca non caret”) ; *Gury* et *Génicot-Salsmans* simpliciter probabilitatem concedunt (*Génicot-Salsmans*, n. 295: “Cum utraque opinio probabilis sit”).

‘Quidam moderni inepte distinguunt inter quaestionem licetatis et quaestionem obligationis, ac si binae quaestiones non essent in hoc casu inter se necessario ligatae; ut enim patet ex argumentis utriusque sententiae, antiquiores theologi duas illas quaestiones considerant ut necessario connexas, ita ut si liceat confiteri cum diffamatione complicitis, id debeat fieri, ratione nempe legis de integritate confessionis.

³ Aptitudinem hujus limitationis seu restrictionis peculiariter impugnant *Vasquez* (Q. 91, a. 2, dub. 3) et *Suarez* (Disp. 34, sect. 2, n. 12).

¹ In adnotatione ad *Gury*, n. 499; item *Ballerini-Palniieri*, v. 5, n. 254.

Hanc tenent omnes fere moderni (excipe praecipue Ballerini supra memoratum) et major pars antiquorum, inter quos *S. Thomas, Bernardus*,⁸ *Alexander Halensis, Bonaventura* (In 4 Sent., dist. 27, p. 2, a. 1, q. 3), *Durandus, Paludanus, S. Antoninus, Gerson, Biel, Richardus, Major, Silvester, Angelus, Almainus, Hadrianus, Cajetanus* (Summa, v. Confessio), *Doni. Soto, Medina, Henriquez, Suarez* (Disp. 34, sect. 2), *Vasquez* (Q. 91, dub. 3, a. 2), *Toletus, Nugnus, Laymann, Lugo* (Disp. 16, sect. 7), *Gonet, Tamburini, Bonacina, Diana, Palaus, Leander, Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 7, § 2: “Longe verior et communior sententia”), *Reuter, Concilia, Juénin, Billuart, S. Alphonsus* (n. 489, ubi ait: “Sententia vero *communis*, quam sequimur affirmat”).

Unde manifeste exaggerat *Ballerini*, dum, considerans sola doctorum nomina a Lugone pro utraque sententia citata, ait alteram sententiam gaudere extrinseca auctoritate non leviter majori: “Externae auctoritatis pondus, spectatis Doctorum tum numero tum insigni nomine haud levius apparet pro opposita sententia, quae obligationem integrae confessionis, ex qua complex manifestaretur, diserte negat” (in adnotatione ad Gury, n. 499).

Rationes, quae pro hac sententia passim afferuntur, sic perstringuntur a Suaresio: “Communiter . . . auctores solum aiunt, unumquemque debere salutem propriam praeferre famae alterius; item posse unumquemque uti jure suo, etiamsi aliquid incommodi alteri sequatur. Addunt etiam hoc incommodum parvum esse respectu complicitis, cum ejus peccatum sub eodem sigillo permaneat. Ac denique ipsummet

In 4 Seni., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 5, ad 5: “Homo in confessione debet famam alterius *custodire* quantum potest, sed suam conscientiam magis purgare debet: et ideo si circumstantia quae ducit in cognitionem personae, sit de necessitate confessionis secundum *regulam* datam, tunc debet confiteri occultando personam quantum potest. Si autem non sit de necessitate confessionis, debet dimittere, ne peccatum alterius prodat.”

Opusc. 12 (al. 11), Responsio ad Lectorem Bisuntinum de articulis VI, q. 6: “Sexta quaestio est, an circumstantias peccati trahentes in alterum genus, non notabiliter aggravantes, teneatur homo confiteri etiam innotescendo personam cum qua peccaverit. . . De expressione . . . personae cum qua aliquis peccavit, videtur mihi quod non sit in confessione facienda, quando potest vitari. Primo quidem, quia prodere crimen alterius et laedere famam est peccatum; quod maxime vitandum est in confessione, per quam quis quaerit praeterita peccata delere. Secundo, quia a Domino, Matth. xviii, est forma denuntiandi peccatum proximi descripta, contra quam agere non licet. Tertio, quia in confessione est *credendum* peccatori confitenti et pro se et contra se; sed contra alium nullo modo est ei *credendum*; alioquin daretur multis occasio fictae confessionis et *fraudulentae infamationis*. Et ideo si potest speciem peccati confiteri non *innotescendo* personam cum qua peccavit, peccat eam exprimendo, nisi forte salvato correctionis ordine, quem Dominus statuit. Si vero speciem peccati exprimere non possit nisi exprimendo personam cum qua peccavit, puta si cum sorore concubuit; *necesse est ut exprimendo peccati speciem, exprimat personam*. Sed si fieri potest, debet quaerere talem confessorem, qui personam sororis penitus non cognoscat.”

Varia et brevia documenta pie seu religiose vivendi, 1: “De nullo prorsus sinistre loquaris, quantumcumque sit verum vel manifestum, nisi in confessione, et hoc ubi non potes aliter manifestare peccatum tuum” (inter opera supposititia S. Bernardi, M.L. 184, 1173).

complicem huic se periculo exposuisse quando voluit esse socius criminis alterius.”⁰

Attamen, ut bene notat et explicat ipse Suarez, hae rationes si accipiantur singillatim et prout sonant, non sunt valde convincentes et possunt facile eludi ab adversariis, cum videantur continere petitionem principii. Et propterea *Ballerini*, eis separatim et leviter consideratis, confidenter pronuntiat: “Quocirca sufficiens ratio, qua quis ad ejusmodi circumstantiam [i.e. nomen complicitis] confitendam adigatur, penitus deesse videtur” (l.c.).

Unde oportet praedictas rationes reducere ad unam fundamentaliorem et *efficacior*em, per quam etiam directe satisfit argumento contrariae sententiae. Scilicet:

Lex integritatis confessionis urget nisi inde sequatur damnum tertii, quod poenitens teneatur avertere; jamvero poenitens non tenetur avertere infamationem complicitis.

Nam ex lege naturali, prohibente detractionem, homo tenetur quidem non detrahere, i.e. non intendere diminutionem famae alterius, nec, etiam seclusa tali directa intentione, ponere aliquam actionem diffamantem proximum absque aliqua causa rationabili et proportionata, sed non inde prohibetur, ob aliquem finem bonum vel aliquam necessitatem, ponere actionem quae sit infamans, permissive se habendo ad ipsum effectum infamationis, ut patet vel ex ipsa liceitate denuntiationis rei ad finem emendationis ipsius, aut boni communis. *Atqui* in casu confessionis, aliunde necessario instituendae, habetur proportionatus finis bonus, imo secundum se necessarius, ratione cujus ponitur actio, aliunde infamativa complicitis, scilicet ipsum bonum integritatis confessionis a Christo praeceptae, vel uberius ipsum multiplex bonum quod continetur in observatione legis integritatis confessionis. *Ergo*, licet, et consequenter oportet, propter ipsam rationem integritatis confessionis, confiteri peccatum, etiam cum periculo revelationis complicitis.

Major eruitur ex S. Thoma vel potius est ipsa ejus doctrina:

2-2, q. 73, a. 2: “Peccata verborum maxime sunt ex intentione dicentis dijudicanda. Detractio autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicujus. Unde ille, per se loquendo, detrahit qui ad hoc de aliquo obloquitur, eo absente, ut ejus famam denigret. Auferre autem alicui famam valde grave est, quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis. Propter quod dicitur Eccli. XLI, 15: ‘Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri magni et pretiosi’. Et ideo detractio, per se loquendo, est

peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per quae diminuitur fama alicujus, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, et formaliter loquendo, sed solum materialiter, et quasi per accidens. Et si quidem verba, per quae fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio.”

Ibid., ad 1: “Revelare peccatum occultum alicujus propter ejus emendationem denunciando, vel propter bonum justitiae publicae accusando, non est detrahere, ut dictum est (in corp. art. et quaest. LXVIII, art. 1)”

Ad minorem. Ut apte explicat *Suarez*, in observatione legis integritatis, secundum plenam ejus rationem quae importatur in ipsa materiali integritate, triplex bonum invenitur, ad quod obtinendum legitima ac gravis habetur ratio quare possit ac debeat permitti periculum infamandi complicem, revelando peccatum.¹⁰

Primum est bonum perfectionis judicii sacramentalis.

“In omni [enim] . . . judicio, qui est socius criminis, hoc ipso ratione delicti fit subditus judici exercenti jurisdictionem in tali judicio, quantum ad hoc, ut possit inquirere et integre cognoscere peccatum sui subditi, etiamsi id fieri non possit, nisi simul et quasi in obliquo cognoscendo personam cum qua peccavit. . . Et ratio est, quia haec jurisdictio cadit supra hoc crimen, quale ipsum est; ipsum autem tale est, ut per se habeat conjunctas has circumstantias, et sine illis perfecte cognosci, aut judicari non possit. . . Est autem hoc sacramentum institutum per modum judicii; ergo ex illo intrinsece nascitur causa intrinseca et rationabilis manifestandi integre totum delictum, etiamsi persona complicitis a iudice cognoscenda sit; quia ad hoc ipsum habet jus ex vi talis institutionis. Unde quod Soto dixit, *complicem delicti voluntarie se exposuisse huic periculo*, proprius et verius dicetur, complicem voluntarie se subdidisse tali cognitioni in tali foro, quia voluntarie se fecit circumstantiam talis delicti; et ideo nulla illi fit injuria, si ad illud iudicium hoc modo afferatur.

“Et eodem modo accipit vim illa ratio, quod *poenitens utitur jure suo*; nam quatenus in hoc foro est accusator, habet jus integre accusandi delictum. Et eadem ratione iudex ratione suae jurisdictionis habet jus interrogandi speciem delicti, et poenitens, quatenus est reus et testis legitime interrogatus, habet etiam jus simpliciter respondendi, et declarandi veritatem; recte ergo dicitur uti jure suo, quidquid sit de alterius personae manifestatione, quae materialis est, et quasi acci-

¹⁰Cf. *Lehmkuhl*, n. 324, hoc idem argumentum explicantem sub ratione multiplicitis incommodi quod sequeretur si vera esset sententia adversariorum.

dentaria; maxime cum per accidens sit, quod a confessore talis persona cognoscatur necne/¹¹

Secundum est bonum integritatis et perfectionis sacramenti.

“Posita enim illius institutione, majoris momenti est, ut cum debita reverentia tractetur, et in sua puritate ac integritate conservetur, quam quod unius complicitis peccatum uni sacerdoti sub tali sigillo occultetur, aut reveletur.

“Et in hoc sensu vere dicebatur ab aliis, *talem injamationem complicitis levem esse*, non quod absolute sumpta, vel sine causa facta, non sit res gravis;¹² sed quod comparatione facta ad bonum ipsius sacramenti, parvi momenti sit. . .

“Quod vero hoc pertineat ad bonum ipsius sacramenti, et per se videtur manifestum, quia haec integritas necessaria per se est ad perfectionem hujus iudicii. Et moraliter declaratur, quia alias frequenter, et ex occasionibus saepe occurrentibus, et veluti per se conjunctis cum modo peccandi hominum, oporteret dimidiare confessionem et multa peccata tacere. Ut, verbi gratia, non possent vir et uxor confiteri peccata, quae inter se committunt, moraliter et regulariter loquendo; quia cognoscuntur a confessore, et unus confiteretur lapsum alterius, et similia, quod certe maximum incommodum est. Item, quia inde possent pravi homines occasionem sumere gravissima peccata committendi, ea occasione, quod uterque ratione alterius mutuo excusabuntur ab obligatione confitendi; considerato ergo bono ipsius sacramenti, ex illo sumitur sufficiens causa, ut illa censeatur detractio materialis, et non formalis.”¹³

Tertium est bonum ipsius poenitentis.

“Quae [quidem ratio] licet per se sola fortasse non sufficeret, vel saltem in dubium revocari posset, tamen adjuncta aliis, multum profecto confert. Haec autem utilitas non debet esse sola necessitas sacramenti, vel vitandi peccatum contra praeceptum confessionis, ne videamur petere principium, aut supponere quod probandum est, ut objiciebatur; sed praeter haec considerari potest spiritualis *fructus*, qui esse potest in ipsa confessione talis delicti integri, et prout in re ipsa factum est; nam moraliter loquendo, inde crescit pudor et dolor de tali peccato, unde moraliter etiam sperari potest ut crescat fructus

¹²Snare:, *De Poenitentia*, disp. 34, sect. 2, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 716 sq.

¹³u Ceterum gravitas ejus multum minuitur ex ipsa ratione sigilli sub quo tegitur; per hoc enim quod confessarius nequeat peccatum aliis revelare nec ipse uti notitia in detrimentum alterius, aufertur duplex causa unde infamatio fit peculiariter onerosa (cf. 5. *Thomam*, nuper cit.), scilicet divulgatio delicti et consequens “impedimentum a multis bene agendis”.

¹⁴Suarez, op. cit., n. 8, p. 717.

ex opere operato, qui certe est majoris momenti quam fama complicitis circa unum confessorem, sub tanto secreto.

“Accedit praeterea, quod cum hac integritate conjuncta est *satisfactio sacramentalis* pro tali delicto imposita, cujus fructus etiam est maximi momenti. Denique accedit ipsa realis exeeutio, seu observantia divini praecepti, absque excusatione, quae per sese etiam est magnum bonum, tum propter honestatem ipsius actionis, tum etiam propter pacem conscientiae quam affert, dum liberatur homo ab illo onere et obligatione iterum confitendi. Unde etiam est magna consideratione dignum, quod, si obligetur poenitens ad occultandum personam complicitis in confessione, moraliter loquendo obligabitur saepe ad bis confitendum peccatum suum, semel sub aliqua ratione generali, et iterum sub aliqua speciali; ut, verbi gratia, si quis cum matre deliquit, prius, quando confessor matrem agnoscit, tenetur saltem confiteri illicitum concubitum, ut etiam alterius sententiae auctores fatentur; postea vero, nacta occasione, tenebitur iterum confiteri impium incestum, quod profecto magnum gravamen est.

“Hoc igitur sensu optime etiam hic applicatur principium illud, quod *unusquisque magis tenetur sibi providere, quam alteri*, caeteris paribus, nedum ubi est tanta disparitas; nam poenitens sic confitendo, et animae suae providet, vel in necessariis, vel certe in rebus maxime utilibus; atque etiam suo pudori et suae famae aliquo modo subvenit, ne saepius et multis se prodere cogatur.”¹⁴

Exinde patet *responsio ad varias rationes* supradictas, quibus constat adversariorum argumentum.

Primo enim, negatur quod in casu habeatur conflictus inter praeceptum naturale non diffamandi et praeceptum positivum integre confitendi. Nam, ob ipsam existentiam hujus praecepti positivi, ita immutatur conditio actionis infamantis ut non amplius sit formalis materia praecepti naturalis non diffamandi, eo quod inducitur aliquid bonum et aliqua ratio necessitatis, ratione cujus possit et debeat permitti actio infamativa; idque fit concorditer ad ipsum objectum legis naturalis non infamandi, quod non proprie immutatur sed determinatur. Nam lex non infamandi obligat tantummodo ad non ponendam actionem infamativam ex intentione detrahendi vel absque rationabili et proportionata causa, quae aliunde debeat et possit intendi; jamvero ex ipsa institutione legis positivae de integra confessione exurgit talis rationabilis et necessaria causa; unde institutio hujus legis ejusque observatio non contradicit legi naturali non diffamandi, sed tantum determinat ejus materiam modo negativo, subtrahendo nempe ab ejus objecto aliquam actionem quae secus caderet sub ipso, seu efficiendo

¹⁴*Suarez, op. cit., n. 9, p. 717.*

ut aliqua actio, quae secus esset formalis detractio, non sit detractio nisi materialiter.

Secundo, ex non observatione praecepti integritatis confessionis oritur grave inconveniens saltem ex parte sacramenti, cui est etiam ac praecipue attendendum. Ceterum ex parte ipsius poenitentis, quamvis non oriatur ipsum inconveniens quod est non consequi essentialem fructum sacramenti, oriuntur tamen plura alia inconvenientia nuper enumerata.

Tertio, ea tantum infamia poenitentis excusat ab integritate confessionis, quae est extrinseca confessioni seu quae oritur praecise ex quadam violatione sigilli, non vero illa quae est intrinseca confessioni et refertur ad ipsam notitiam confessarii, quaeque compensatur ex protectione sigilli; jamvero, ut supra dictum est, infamia complicitis est intrinseca confessioni et gaudet eadem sigilli protectione. Praeterea, nec simpliciter verum est principium illud a fortiori, assumptum ab adversariis, quod nempe potius sit consulendum famae alterius quam propriae; nam, ceteris paribus, et in conflictu jurium, praevalet jus subjecti super jus proximi, cum prima charitas incipiat a semetipso; unde ratio ex comparatione jurium regeri potest contra adversarios, nam si propria infamatio apud confessarium non excusat ab integritate confessionis, a fortiori non excusat infamatio alterius, quando utrumque necessarium est ad obtinendum bonum quod potest et debet procurari.

Quarto, negatur paritas inter varia nocumenta proximi, quae sint extrinseca confessioni, et nocumentum famae, quod est ei intrinsecum; illa quidem excusant ab integritate, et quidem si referuntur ad ipsum poenitentem, hoc vero non excusat sive respiciat ipsum poenitentem sive respiciat proximum, et maxime ipsum complicem ejusdem peccati.

Quinto, violatio sigilli est incommodum extrinsecum confessioni, nec praeterea fovet sed opponitur bono sacramenti, et propterea excusat ab integritate, et quidem non tantum si referatur ad complicem sed etiam ad ipsum poenitentem; ex quo tantum sequitur praeceptum integritatis confessionis cedere praecepto naturali non infamandi proximum quando haec infamatio non est intrinseca sacramento, seu non est necessario ligata cum eo bono cujus assecutio est proportionata ratio permittendi infamationem, sed provenit ex alia causa, seu, in casu, ex violatione sigilli, quae praeterea opponitur ipsi bono sacramenti.

Ad praxim quod attinet, durum est iudicium *Ballerini* qui nostrae et communi sententiae videtur denegare deducibilitatem in praxim. Ait enim: “Quamvis par utrique huic sententiae probabilitas suffragari

videatur, non tamen par est utriusque causa. Mera enim probabilitas sententiae, quae integritatem exigit etiam cum complicitis manifestatione, impar est ex generali canone ad certam obligationem inducendam. At vero nulla alia praeter hanc ipsam obligationem ratio adest, quae a servanda complicitis fama excusare queat. Ergo, secluis aliis incommodis, integra manere videtur obligatio circumstantiam illam tacendi, quando ex eiusdem confessione alterius infamia consequatur.”¹⁵

Patroni vero nostrae sententiae, etiam ipsi qui vix ullam intrinsecam probabilitatem concedunt sententiae quam tenet Ballerini, concedunt tamen eam posse in praxim deduci, ob ejus saltem extrinsecam probabilitatem.

Ad rem *Cappello*: “Nihilominus *extrinsece* improbabilem hanc sententiam dicere non audemus. Quare confessarius potest in praxi illam sequi, et poenitens, qui eam cognoscit suamque confessionem vult secundum ipsam peragere, nequit cogi ad accusandum peccatum cum infamia complicitis. Poenitentes, praesertim laici, huius sententiae ignari, plerumque sine haesitatione peccatum fatentur; si tacent aliquando, generatim mala fide agunt, ac proinde ob conscientiam erroneam sacrilege confitentur” (n. 178).

Lehmkuhl: “Ex quibus omnibus id concludere debemus, confessario id integrum manere, ut, prout expedire sibi videatur, de circumstantiis occasionibusque peccandi interroget; neque poenitentes edocendos esse, ut ejusmodi circumstantias supprimant, quae complicitis famam apud confessarium laedant, sed, nisi secundum regulas supra datas alium confessarium adire possint, eos nihilominus ad integram confessionem apud notum confessarium faciendam esse urgendos. Id vero alteri sententiae damus: Qui propter auctoritatem theologorum certe etiam probatorum illam defendentium ea uti velit pro sua confessione instituenda, si ipse sibi secundum eam dictamen conscientiae fecerit, incusari nequeat, neque adigi debeat, ut a sua sententia discedat. Quapropter etiam confessarius, si excipit confessionem eorum, qui, in theologia versati, ei videantur secundum alteram illam sententiam procedere, et qui ipsi de suis obligationibus satis judicare possint, quasdam interrogationes facilius omittere potest, relictis ejusmodi poenitentibus suas sententias sequendi licentia” (ed. 1902, n. 337).

Ex dictis sequitur quod obligationi poenitentis confitendi etiam cum periculo exponendi complicem, corresponde! in confessario jus et obligatio ita interrogandi ut inde contingat quod deveniat in cognitionem complicitis; quod quidem vocari potest materialis et indirecta inquisitio de complice.

Ad rem *Merkelbach*: “Non prohibetur [confessarius] de *qualitatibus* complicitis interrogationes facere, quae necessariae videntur ad integritatem confessionis vel ad detegendam naturam occasionis proxima, etiamsi exinde indirecte cognoscatur complex, v.g. utrum in eadem domo maneat, sit voto ligatus, cognatus, affinis, etc., uno verbo: non quis, sed qualis sit” (n. 526).

Inde tamen *nullatenus sequitur confessorium posse directe et formaliter inquirere de nomine seu persona complicitis*, sive expresse nomen aut designationem petendo, sive sciscitando de adiunctis quae ejus personam tradant, cum intentione cognoscendi ipsam personam (i.e. non tantum qualis sit, sed quis sit), etiam si id faciat ex ulteriori bono fine corrigendi complicem.

Haec formalis inquisitio est *graviter illicita* tum quia nullatenus exigitur ab ipsa integritate confessionis, quemadmodum materialis inquisitio, unde induceret sine justa causa ad detrahendum proximo, tum quia reddit odiosum usum sacramenti, tum quia explicite et graviter prohibetur positivis ac repetitis legibus Ecclesiae, scilicet quatuor *Constitutionibus Benedicti XIV* quibus proscribitur sub poena suspensionis, ferendae tamen sententiae, praxis exquirendi nomen complicitis sub comminatione denegandae absolutionis (prima constitutio est: “Suprema omnium Ecclesiarum sollicitudo” 7 jul. 1745; secunda: “Ubi primum” 2 jul. 1746; tertia: “Ad eradicandum pravum zizanii semen” 28 sept. 1746; quarta: “Apostolici ministerii” 9 dec. 1749; de hac ultima dubitatur utrum valeat pro tota Ecclesia, sicut ceterae, an pro sola Portugallia¹⁰), *Constitutione “Apostolicae Sedis”* Pii IX 12 oct. 1869, confirmante constitutiones Benedicti XIV et *Codice J. C.*, can. 888, § 2 (“Caveat omnino confessarius ne complicitis nomen inquirat”).

Attamen, quando graves causae ordinis boni communis (puta aversio corruptionis a communitate) ex sese exigunt complicitis denuntiationem superiori (puta patri, magistro, domino, rectori communitatis, ipsi confessario si sit superior), confessarius potest eam denuntiationem, sub poena denegandae absolutionis, exigere a poenitente, faciendam prout vult a se ipso, vel per alium, vel etiam per ipsum confessarium si non aliter poenitens eam facere vult; in quo ultimo casu summe expedit et a confessario curandum est, ut denuntiatio sibi fiat extra confessionem, ne reddatur odiosum sacramentum apud illos ad quorum forte notitiam res pervenerit.

Ad hunc specialem casum, de quo jam loquebantur *Soto* (In 4 Sent., d. 18, q. 4, a. 5), *Suarez* (Disp. 34, sect. 4, n. 18) et distinctius

¹⁰ “Has Constitutiones breviter referunt et exponunt *Ballerini*, in nota ad Gury, n. 501, et *Lchmkuhl*, n. 339.

Lugo (t 1660; Disp. 16, n. 432 sq., ubi tota haec quaestio explicite tractatur), alludere videtur *Benedictus XIV* in supradicta Constitutione “Suprema”, cum ait quosdam confessarios exquirentes complicitis nomen, ad defendendam suam praxim emendicasse quasdam Doctorum sententias, “cum revera opiniones hujusmodi falsas et erroneas sequendo, vel *veras et sanas male applicando*, perniciem tam suis, quam poenitentium animabus consciscerent.”

Quidam doctores, ut *Lugo* et *Mazzotta*, docent quod potest adesse casus in quo confessarius possit obligare poenitentem ut *sibi directe revelet nomen complicitis*, si scilicet immineat necessitas avertendi grave damnum, puta communitatis, et id nequeat fieri nisi per confessarium. Ad rem *Lugo*: “Posse illum casum contingere, constat aperte; quia potest confessarius videre, ex occultatione complicitis gravissima damna imminere, ad quae impedienda poenitens omnino tenetur; rursus videt, poenitentem se ipso immediate id non posse exequi, nec habere alium, per quem id possit praeter ipsum confessarium: quo casu certum est teneri poenitentem ad illud medium unicum eligendum: quod si eligere nolit, jam non est aptus ad absolutionem recipiendam.”¹⁷

Attamen, haec sententia, prout proponitur, merito displicet S. *Alphonso*, qui scribit: “Ita praefati AA. Hic tamen, quid de hoc sentiam mihi lubet exponere. Nulli dubium quod aliquando tenetur poenitens complicem manifestare ad aliquod grave damnum impediendum. — Sed, spectata tam rigorosa (ut vidimus) Pontificis prohibitione, ad finem vitandi proximi infamiam, sacramenti injuriam, sigilli violationem, scandalum, etc. (prout exprimitur in bulla), non est licitum confessario nomen complicitis exquirere ad finem correctionis. Unde, casu quo poenitens vere teneatur complicem patefacere, tantum poterit confessarius poenitenti imponere in genere ut complicem revelet alicui qui scandalum possit impedire; sed nunquam licebit confessario dicere: ‘revela **mihi**’. — Si vero poenitens ex se et sponte sua rogaret confessarium ut complicem corrigeret, tunc confessario multa prudentia opus est; nam, ordinarie loquendo, non expedit ut se immittat in hujusmodi rem: ipsi enim tantum incumbit curare damnum sui poenitentis, non alienum, et solummodo intra confessionem, non extra; et ex alia parte confessarius difficulter assumet hoc munus corrigendi sine periculo **scandali** et offensionis sacri ministerii” (n. 492).

NOTA 19. DE PERICULO INFAMATIONIS PROXIMI, QUI NON **SIT COMPLEX**, **UTRUM SIT NECNE** CAUSA EXCUSANS AB INTEGRITATE CONFESSIONIS.

Contingit quandoque ut poenitens non possit peccatum suum integre

i: De Poenitentia, disp. 16, sect. 8, n. 432, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 98.

confiteri nisi cum periculo revelationis peccati, vel naturalis defectus graviter infamantis, alicujus personae quae non fuit complex sui peccati, sed tantum ejus occasio, vel objectum, vel victima, vel quomodolibet circumstantia, ut si quis ex zelotypia occiderit vel vulneraverit uxorem suam ex adulterio gravidam, aut vulneraverit religiosum quem ipse sciebat fugitivum quique communiter habebatur pro saeculari, aut fornicarie cum invita virgine vel incestuose cum invita sorore concubuerit.

Quaeritur ergo an etiam in hoc casu liceat et debeat confiteri cum periculo infamationis proximi.

Et ratio dubitandi ac distinctam quaestionem proponendi, est quia diversa videtur esse conditio complicitis et non complicitis, quod attinet ad jus suae famae, quoniam non complex nequaquam participaverit peccato poenitentis, sed fuerit tantum occasio, vel objectum, imo quandoque mera victima peccati alterius. Propter quod quidam theologi (nominatin'! *Suarez*), qui in quaestione de complice admittunt liceitatem et obligationem confitendi, in hoc casu negant tum obligationem tum liceitatem confitendi cum periculo infamiae proximi; et *Gury* qui in priori quaestione defendit ut probabilius obligationem confitendi, in praesenti docet utramque oppositam sententiam esse aequae probabilem.

Suarez affirmat antiquiores se doctores, praeter Soto, hanc quaestionem explicite sibi non proposuisse, sed solam quaestionem de complice, atque id signum esse eos aliter, sicut ipsum, judicare de utroque casu. Attamen haec deductio non videtur legitima; nam ratio quare illi de solo complice locuti fuerint potest etiam esse quia judicaverint parem esse causam in duobus casibus et accidentariam eorum differentiam, ita ut quod valet de complice, valeat a pari, sin minus a fortiori, de non complice, quippe qui ab ipsa revelatione peccati proprie et formaliter nequeat infamari, cum illi peccato nequaquam participaverit.

SENTENTIAM NEGATIVAM et probabilem tenent explicite vel implicite omnes qui stant pro negativa in praecedenti quaestione, quibus in praesenti consentiunt paucissimi antiquiores qui affirmativam ibi defendebant, nominatim *Suarez* (Disp. 34, sect. 2, n. 14) et *Fagundez* (l. 5, c. 2, n. 12); Suaresio inter modernos favet *Gury* (n. 562) quatenus huic sententiae agnoscit aequalem probabilitatem ac sententiae affirmativae.

Ratio quae affertur ab his doctoribus est eadem ac in quaestione de complice, cum hac differentia quod *Suarez* (quem sequitur *Fagundez*) docet eam rationem non valere in casu complicitis, valere vero in prae-

senti casu quia hic, inquit, cessant omnes rationes ob quas diximus permittendam esse infamationem complicitis.

Ad rem ipse *Suarez*: “Ratio . . . est, quia hic cessant causae illae, quae reddebant detractorem illam [complicitis] materialem; erit ergo formalis, et sic intrinsece mala. . . Antecedens declaratur, nam imprimis cessat hic ratio sumpta ex natura iudicii, quia quando persona non est socia criminis, nullo modo voluntate sua se immiscuit peccato alterius, et consequenter nec ex vi sui peccati se subiecit iudicio, vel cognitioni alterius, et ideo ex hac parte nullum jus, nullamve jurisdictionem directe, vel indirecte habet iudex ad cognoscendum tale peccatum, vel poenitens ad accusandum peccatum suum, implicando vel potius explicando peccatum alterius. Cessat etiam alia ratio sumpta ex reverentia sacramenti, tum quia hic casus est rarissimus, et ex illo non potest sumi occasio moralis occultandi peccata; tum etiam quia major reverentia est, ut integritas servetur rationabili modo; nulla autem ratio patitur, ut is qui invitatus recepit unam injuriam, postea novum detrimentum accipiat ex confessione ejusdem, qui injuriam intulit, solum propter integritatem confessionis illius. Unde etiam cessat tertia causa sumpta ex utilitate poenitentis; ipse enim debet sustinere onus, et reportare incommodum, ne alius incurrat detrimentum, cum ipse solus voluntate sua, et sine alterius cooperatione totum illud delictum commiserit.”¹⁸

SENTENTIAM AFFIRMATIVAM et probabilior tenent doctores citati pro affirmativa in quaestione de complice (praeter paucos, ut *Suarez*, *Fagundez* et *Gury*), nominatim *Soto* (In 4 Sent., dist. 18, q. 2, a. 5), *Lugo* (Disp. 16, sect. 7, n. 419-423), *Dicastillo* (Disp. 9, n. 939), *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 7, n. 226), *S. Alphonsus* (n. 490), *Lehmkuhl* (n. 338), *Cappello* (n. 180), *Génicot-Salsmans* (n. 295), et passim alii moderni.

Ratio autem est quam invocavimus in quaestione de complice, quia scilicet ponere actionem ex qua sequitur infamatio proximi, non est ab intrinseco et essentialiter malum, nisi cum fit cum intentione infamandi aut saltem sine proportionata causa, ideoque est licitum cum abest ea intentio et adest proportionata causa, imo est necessarium, cum actio, aliunde infamativa, exigitur ad attingendum finem necessarium, ut, in casu, ad servandam integritatem confessionis.

Circumstantia autem complicitis aut non complicitis, hic impertinens est nec ullum inducit discrimen, quoniam ratio quare proximus exponi possit periculo infamationis non deducitur ex eo quod ipse formaliter participaverit peccato poenitentis, imo nec ex eo quod aliunde quomo-

¹⁸De Poenitentia, disp. 34, sect. 2, n. 14, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 719 sq.

dolibet peccaverit, sed quia notitia defectus ipsius est ita connexa cum revelatione peccati poenitentis, ut hoc sine illa nequeat integre cognosci et judicari et haec iudicii integritas sit bonum quod possit et debeat obtineri. Confirmatur ex eo quod inde etiam provenit quod poenitens debeat manifestare occultos et inculpabiles defectus proprios, ut si, illegitime natus, illicite suscepit sacram ordinationem.

Exinde patet solutio ad trinam *rationem Suaresii*, quae tota procedit ex falso supposito quod liceitas et obligatio permittendi infamationem proximi in confessione peccati, fundetur in ipsa ratione complicitis seu in hujus cooperatione ad idem peccatum.

Ad praxim quod attinet, idem dicendum ac in precedent! quaestione de complice. Ceterum hic valent similiter quae supra dicta sunt de obligatione non exponendi proximum infamationi nisi sit necessitas confitendi nec possit adiri alius confessarius cui proximus ille sit ignotus. Attamen, ut notat S. *Alphonsus*, “saepe excusantur matres et uxores, manifestantes peccata filiorum et virorum confessario qui hos novit; id enim communiter faciunt ad consilium petendum vel ad leniendum dolorem: alioquin ipsis nimis durum foret novos confessarios adire” (n. 490).

ART. 40. Utrum Confessio Debeat Esse Vocalis (Quodlib. 1, a. 10; Suppi, q. 9, a. 3).¹⁹

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de *secunda dote* confessionis, i.e. de ejus *INDOLE VOCALI*.

Circa quod satis consentiunt theologi post S. Thomam. Et quidem omnes absque exceptione docent quod *in casu necessitatis* non requiritur confessio vocalis, sed sufficit confiteri per alia signa, uti nutus vel scriptum, idque tum ad validitatem tum ad liceitatem. *Extra casum vero necessitatis*, seu cum poenitens potest confiteri per vocem, quidam paucissimi, ut *Richardus*, *Paludanus* et *Soto* (relati a Vazquez, Q. 91, a. 4, n. 1), dicunt confessionem vocalem requiri ad ipsam intrinsecam necessitatem seu validitatem sacramenti, ita ut confessio per nutus vel scriptum sit ex se invalida. Sententia vero communis cum S. *Thoma* docet confessionem oralem requiri directe ad solam liceitatem, et quidem non ex praecepto divino, nec etiam ex aliquo distincto praecepto ecclesiastico, sed ex consuetudine ecclesiastica habente vim praecepti.

De vi autem hujus obligationis disputatur a patronis hujus sententiae; gravis ipsa censetur a compluribus, uti *Suarez*, *Diana*, S.

¹⁹ *Suarez*, Disp. 21, sect. 3; *Lugo*, Disp. 15, sect. 5, n. 76-86.

Alphonso, Billuart, Mærkelbach; potius vero levis dicitur a quibusdam, ut *Lugo* et *Ballerini-Polmicri*, quatenus hi dicunt ex nulla convincenti ratione gravitatem hujus obligationis probari posse.

Ad rem *Lugo*: “Quando . . . nulla esset ejusmodi causa, certum videtur, quod esset ad minus peccatum veniale velle absque ullis verbis confiteri: et licet ego non videam rationem convincentem ad ponendam culpam mortalem; neque enim facile apparet, consuetudinem illam inductam esse quasi ex obligatione, et non magis propter communem modum quem homines in aliis materiis servant, de quibus nunquam loquuntur cum praesentibus per scripturam, vel nutus, si loqui possunt per voces, et volunt se bene explicare: adhuc tamen propter communem DD. auctoritatem non videtur neganda ejusmodi obligatio gravis, praesertim quia velle absque causa more novo, et minus apto ad se declarandum, confiteri, non caret aliqua specie contemptus et irreverentiae. Casus tamen non videtur moralis et practicus, sed metaphysicus, cum nemo sit adeo parvus verborum, qui nec duo quidem verba velit expendere saltem ad majorem securitatem.”²⁰

CONCLUSIO

Conclusio 1. Confessio vocalis non est de intrinseca necessitate sacramenti, seu non requiritur ad eius valorem ex ipsa natura sacramenti.

Probatur.

Vocalem confessionem esse ab intrinseco necessariam ad valorem sacramenti ex nulla ratione deduci potest.

Primo enim, id deduci nequit ex ratione ipsius confessionis seu manifestationis causae, requisitae a iudicio sacramentali. Nam haec manifestatio fieri potest non solum per vocem sed etiam per nutus et scripturam, quamvis convenientius fiat per vocem, idque possit fundare obligationem confitendi taliter, provenientem ex praecepto Ecclesiae.

Secundo, id deduci nequit ex eo quod Christus assumpsit in materiam sacramentorum res vel actiones determinatas, et quidem eas quibus homines praecipue uti consueverunt, ex quo sequitur in hoc sacramento modum confessionis esse unicum ac vocalem.

Nam, ut patet discurrendo per singula sacramenta, Christus determinationem materiae et formae induxit usque ad aliquem tantum gradum, ita ut ulterior determinatio sit in arbitrio hominis, dummodo servetur

²⁰ Dc Poenitentia, disp. 15. sect. 5, n. 86, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 845 sq

id quod Christus determinavit. Sic Christus determinavit ut Baptismus fieret in aqua naturali et in ablutione, homo vero assumit hanc vel illam aquam, hunc vel illum modum ablutionis, scilicet per infusionem vel aspersionem vel immersionem; similiter ergo Christus determinavit tantum ut Poenitentia fieret per confessionem, homo vero assumere potest hunc vel illum modum confessionis, scilicet per vocem vel nutus vel scriptum. Hoc tamen interest inter confessionem et matrimonium ex una parte et cetera sacramenta ex alia, quod in duobus illis materia consistit in actione subjecti ac ideo ejus ulterior determinatio fit ab ipso subjecto, dum ceterorum materia consistit in quadam re sensibili ac ideo hujus determinatio fit ab exteriori ministro et imponitur subjecto. Ad rem S. *Thomas*: “Homo non potest vel debet baptismum accipere nisi in aqua, quae est omnino ab exteriori, et nobis ab alio exhibetur. Sed actus confessionis est ab intra et a nobis; et ideo [modus confessionis est indeterminatus, ita ut] quando non possumus uno modo, debemus, secundum quod possumus, confiteri” (*Suppi.*, q. 9, a. 3, ad 2).

Ex hoc autem quod Christus constituerit materiam sacramentorum in rebus quibus homines praecipue uti solent, non sequitur quod debuerit determinare modum ipsum confessionis et eligere confessionem vocalem; imo ex fine illius modi agendi Christi sequitur potius contrarium. Nam ratio quare materia sacramentorum constituatur in rebus communioribus et usitatoribus, est ut sacramenta sint facilioris usus et consequenter majoris etiam utilitatis; jamvero ad hunc finem magis confert ut confessio possit fieri per quodlibet signum quam per solam vocem.

Tertio, id deduci nequit ex ullo Patrum vel Ecclesiae documento. Frustra autem afferuntur sequentia:

Pseudo-Augustinus, liber de vera et falsa poenitentia, 10, 25, cit. in art. 36 (p. 407 sq.). In hoc textu asseritur tantum confessionem faciendam esse de praesenti, nec valere per nuncium vel scriptum, missum ab absente.

Gratianus, Decret., De Poenitentia, dist. 1, c. 88. Hic mere transcribitur praedictus textus Pseudo-Augustini (M.L. 187, 1559 sq.).

Benedictus XI, Extrav. “Inter cunctas”: “Post praedicationem necessarium est poenitentiae sacramentum, circa quod, nisi articulus necessitatis occurrat, sacerdoti facienda oris confessio (prout scriptum est [Rom. 10, 10]): ‘Corde ad iustitiam creditur, ore autem fit confessio ad salutem,’²¹) exigitur; alias frustra esset in sacramento

15. *Thomas*, *Quodlib.* 1, a. 10, recit hanc interpretationem Rom. 10, 10, inquit: ‘Neque quod dicitur: Ore confessio fit ad salutem’, intelligitur de confessione peccatorum, sed de confessione fidei.”

eodem sacerdotis (qui inter lepram et lepram debet discernere), ministerium institutum.”²²

In hoc documento Papa utitur vulgari appellatione “Oris confessio”, qua confessio vocatur ratione modi quo accusatio communius fit; necessitas autem praedicatur de ipsa confessione, non vero de ejus modo orali, ut patet ex ratione unde deducitur, quia nempe secus sacerdos non posset distinguere inter lepram et lepram, et ejus ministerium esset frustraneum.

Cone. Florentinum, Decr. pro Armenis, loquens de his quae sunt de necessitate sacramenti, ait: “Secunda [pars sacr. Poenit.] est oris confessio: ad quam pertinet, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter” (Denz. 699).

Hic etiam, expressio “Oris confessio” est vulgaris appellatio, ut dictum est quoad praecedens documentum; idque patet ex adjecta definitione confessionis quae a Concilio dicitur esse essentialis pars sacramenti, non enim aliud requirit Concilium quam quod confessio sit talis ut inde integralis manifestatio peccatorum haberi possit, quod quidem convenit etiam confessioni non vocali, maxime scriptae. Inde non mirum est *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 3), repetens doctrinam florentinam de tribus partibus hujus sacramenti, omisisse vocem “oralis”, dicens eas esse “contritionem, confessionem et satisfactionem” (Denz. 896).

Confirmatur conclusio ex eo quod, fatentibus omnibus theologis et confirmante ipsa auctoritate ecclesiastica, confessio non vocalis est valida in casu necessitatis, cum nempe non aliter quam per signa aut per scriptum poenitens confiteri potest;²³ ergo ipsa est semper valida, quia ratio necessitatis seu impotentiae non excusat ab adimplerione eorum quae sunt ab intrinseco et absolute necessaria ad valorem sacramenti.

Ad rem S. *Thomas, Quodlib. 1. a. 10*: “De necessitate . . . sacramenti est quod sua peccata [poenitens] manifestet; et contra hoc nullus dispensare posset, sicut nec contra baptismum; sed quod fiat manifestatio verbo, non est de necessitate sacramenti; alioquin nulla necessitate posset aliter aliquis effectum hujus sacramenti percipere, nisi ore confitendo; quod patet esse falsum. Nam inultis, vel quibuscumque qui verbo confiteri non possunt, sufficit scripto vel nutibus confiteri. Nulla autem necessitate potest aliquis baptizari nisi aqua, propter hoc quod aqua est de necessitate sacramenti.”

²²Corpus Juris Canonici, Extravagantes Decretales (Communes), lib. 5, tit. 7, cap. 1, edit. Boehmer-Richter, pars 2, Lipsiae, 1839, coi. 1212.

²³Leo M., Epist. 108 (cit. in art. 36, p. 363) ait moribundis non esse denegandam absolutionem “si cum amisso vocis officio per indicia integri sensus postulant”. Eandem regulam tradit *Rituale Romanum*, t. 3, c. 1 de Poenitentia, n. 25 (cit. in p. 550sq.).

Conclusio 2. Confessio vocalis est de necessitate praecepti, non quidem divini, sed ecclesiastici, non tamen distincti ac formalis, sed aequivalenter contenti in ipsa consuetudine ecclesiastica, obligante probabiliter sub gravi. Unde ipsa requiritur directe ad solam liceitatem sacramenti, et nonnisi indirecte ad ejus validitatem.

Probatur.

Confessionem vocalem non esse de necessitate *praecepti divini*, patet ex eo quod ex una parte tale praeceptum nullibi distincte enuntiat in revelatione et ex alia parte nequit deduci ex ipsa indole sacramenti et confessionis, ut dictum est in Conci, praec. quoad modum confessionis requisitum ad valorem sacramenti.

Quod ipsa non sit de necessitate alicujus distincti *praecepti ecclesiastici*, patet ex eo quod hujusmodi praeceptum nunquam latum est.

Quod nihilominus ipsa sit de necessitate impliciti et aequivalentis praecepti, contenti in *ecclesiastica consuetudine*, deducitur ex eo quod ipsa universalis et constans consuetudo ac praxis vim legis obtinet; illicitum enim est, temere et absque causa, recedere a constanti et universali praxi in usu sacramentorum atque assumere novum et minus aptum modum confitendi.

Quod tandem agatur de *gravi obligatione*, suadetur tum ex subjecta materia, modus enim exprimendi confessionem tangit essentiam sacramenti, tum ex communi interpretatione doctorum, ratione cujus Lugo, utut reluctanter, ab hac sententia simpliciter recedere non audet.

Ex qua sententia sequitur quod confessio non vocalis, extra casum necessitatis, est non solum illicita sed etiam invalida, ob defectum dispositionis hominis peccantis in ipsa susceptione sacramenti, seu sacrilege suscipientis sacramentum (omnis enim sacrilega susceptio hujus sacramenti est eo ipso invalida susceptio); si tamen quis de ipso peccato confessionis non vocalis conteratur in ipso momento quo absolutio completur, valide absolvitur, sed hic casus, fere metaphysicus, reducitur ad casus excusantis necessitatis, quia supponitur impossibilitas corrigendi defectum seu supplendi immediate vocalem accusationem, quando prorsus immineat instans quo completur absolutio.

Ceterum, hoc praeceptum non obligat ad confitenda oraliter omnia et singula peccata; nam communiter auctores (*Lugo, Gury, Génicot, Cappello, Vermeersch*) docent salvam requisitam confessionem vocalem si quis, porrigens confessario scriptam confessionem, dicat: De his omnibus me accuso, non secus ac habetur oralis accusatio si quis confessario, qui ejus peccata extrasacramentaliter jam noverit, dicat: Me accuso de peccato vel peccatis quae tu bene nosti.

Lugo addit haec aut similia verba dicenda esse non ante sed postquam sacerdos legat scriptam confessionem, secus non habetur sufficiens confessio verbalis: “Dixi tamen semper, *quando post lectam a sacerdote scripturam, poenitens se accusat de illis omnibus*, quia si perverteretur ordo, et prius se accusaret de omnibus, quae postea in scriptura confessarius legeret, non esset eadem ratio: Tunc enim accusatio verbalis, quae praecederet, non explicaret sufficienter peccata, sed compleretur accusatio per scripturam postea legendam, cum ante illam lectam nondum sciret sacerdos peccata in iudicium adducta, at vero in priori casu, cum supponeretur notitia peccatorum in sacerdote, sufficienter se accusaret verbaliter poenitens accusando se de peccatis illis jam cognitis a sacerdote, per illa enim verba satis significaret, quae peccata afferret ad iudicium.

“Explicari potest haec differentia ex alio casu simili. Si enim poenitens sacerdoti praesenti diceret: accuso me de peccatis, quae postea mittam ad te scripta; confessio illa non sufficeret, quia compleretur per scripturam missam ad confessarium absentem. Similiter, si accusaret se in praesentia de peccatis, quae postea sacerdoti per nuntium explicaret, non esset confessio valida, quia compleretur in absentia. At vero si prius per scripturam, vel nuntium manifestasset sacerdoti absenti peccata, et postea sacerdote praesente, accusaret se de illis peccatis, quae ex scriptura, vel nuntio noverat, valeret utique confessio: quia per accusationem illam verbalem satis significaret confessario habenti jam notitiam peccatorum, quae, aut qualia peccata afferret ad iudicium: multum ergo interest quod subsequatur, vel quod praecedat accusatio verbalis.”²⁴

Attamen, haec Lugonis restrictio reicienda est; nam nihil refert quod praedicta verba dicantur ante vel postquam sacerdos legat scripta peccata, eo quod praecedens declaratio accusationis maneat moraliter praesens in mente confessarii toto tempore quo legit peccata: et hoc videntur dicere vel supponere moralistae cum communiter dicunt quod sufficit ea verba proferre cum porrigitur confessario schedula peccatorum. Paritas autem a Lugone invocata non tenet, quia in utroque exemplo adducto agitur, saltem partialiter, de confessione facta in absentia.

Convenientia confessionis vocalis, in qua fundatur praedictum aequivalens praeceptum Ecclesiae, quadruplex assignari potest cum 5. *Thoma*. Vox scilicet est magis manifestativa et simul est communius signum quo homines utuntur ad suas cogitationes manifestandas; praeterea vocalis manifestatio propriae culpae inducit maiorem erubescuntiam, ex qua augetur vis poenitentiae,²⁵ ac simul est quaedam

MDc Poenitentia, disp. 15, sect. 5, n. 82 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 844.

“Cf. *Pseudo-Augustinum* et *Gratianum* in locis supra memoratis (p. 652).

purgatio oris et quaedam compensatio Deo exhibita pro peccatis oris.

Ad rem 5. *Thomas, Quodlib. 1, a. 10*: “Ex institutione Ecclesiae tenetur homo qui potest, ut verbo confiteatur; non solum propter hoc ut ore confitens confitendo magis erubescat, ut qui ore peccat, ore purgetur; sed etiam semper in omnibus sacramentis accipitur id cuius est communior usus; sicut in sacramentali ablutione baptismi accipitur aqua, qua homines communius utuntur ad abluendum, et in eucharistia panis, qui est communior cibus: unde et in manifestatione peccatorum convenit uti verbis, quibus homines communius et expressius suos conceptus significare consueverunt” (cf. Suppi., q. 9, a. 3).

Ceterum, ab hac ecclesiastica obligatione *excusant variae causae* (nec necessario graves), quae omnes reduci possunt ad impotentiam physicam (ut in muto, vel graviter balbutiente, vel infirmo laborante ex gutture²⁰), aut moralem (provenientem v.g. ex nimia erubescencia, vel ex scrupulositate, vel ex periculo violationis sigilli, ut si sacerdos sit surdaster). In his casibus consultius poenitens addet verba “Me accuso de his quae in hac schedula scripsi”, sed ad id non tenetur, quia talis confessio jam esset sufficienter vocalis, ut supra dictum est.

ART. 41. Utrum Non Solum Absolutio, Sed Ipsa Etiam Confessio Debeat Fieri Inter Praesentes, Ita Ut Invalida Sit Si Fiat Per Scriptum Vel Internuntium (Suppi., q. 9, a. 3 seu In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 4, q. 3).²⁷

” Cf. *Leonem M.* et *Rituale Rom.* nuper rei.

²¹ *Cajetanus*, Summ., v. Confessio, conditio 11.

De Ávila (F.), De confessione per litteras sive per internuntium, Romae, 1599.

Suarez, Disp. 19, sect. 3; disp. 21, sect. 4.

Joannes a S. Thoma, Disp. 33, a. 4, η. 54-70.

Choquet (F.), De confessione per litteras seu internuntium, Duaci, 1623.

Morinus, Commentarius historicus de Poenitentia, l. 8, c. 25.

Lugo, Disp. 13, sect. 6, n. 147-158; disp. 17, sect. 4, n. 62-79.

Raynaud (Th.), Dissertatio pro Francisco Suarez de gratia aegro oppresso collata per absolutionem a sacerdote praesente impensam praevia peccatorum expositione epistolari, in Opera, Lugduni, t. 20.

De Moya (M.), De confessione epistolari adversus Thcophylum Raynaudum, Parisiis. 1665.

Gonet, Disp. 12, a. 4.

Salmanticenses, Disp. 3, dub. 5; disp. 8, dub. 7, § 3, n. 233-239.

Frassen, De Poenitentia, a. 3, sect. 2, q. 3, petes 2.

Tournely, De Poenitentia, q. 6, a. 4, “De confessione per litteras et absolutione absentibus data”.

Billuarl, Diss. 7, a. 3, § 2.

Wirceburgenses, De Poenitentia, c. 2, a. 4.

Collet, De Poenitentia, pars 2, c. 5, § 2.

Palmieri, De Poenitentia, thes. 13.

Pesch, Prop. 13, Scholion 3, n. 192-196.

Galtier, De Poenitentia, thes. 31, n. 464-467; thes. 36, n. 510.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de *tertia dote* confessionis, seu de requisita *PRAESENTIA* poenitentis et sacerdotis. Geminae autem quaestiones de absolutione et de confessione inter praesentes, consultius hic simul pertractantur, cum eisdem fere rationibus solvantur, in eandem historicam controversiam concurrerint, et eodem decreto pontificio resolutae sint.

TRES AUTEM QUAESTIONES distinctius proponi solent:

1. Utrum invalidum sit sacramentum in quo *tum confessio tum absolutio fiat inter absentes*, ita nempe quod poenitens mittat sacerdoti suam confessionem per scriptum vel internuntium et sacerdos eum absolvat viva voce a longinquo aut ei remittat absolutionem per scriptum vel internuntium.

2. Utrum invalidum sit sacramentum, si confessio quidem fiat inter praesentes, sed *absolutio detur ad absentem* modo praedicto.

3. Utrum invalidum sit sacramentum, si vicissim absolutio detur praesenti, *qui prius absens confessionem miserit* per epistolam vel internuntium.

Difficultas rei, quae signanter colligitur in tertia quaestione, ac provenit praesertim ex doctrina de validitate absolutionis moribundi qui antequam sensibus destitueretur confiteri petierit, nullatenus est dissimulanda, ut patet tum ex difficultate probandi partem affirmativam tum ex antiquo nec adhuc omnimode sopito dissensu theologorum. Momentum autem historicum huic rei praebuerunt tum controversia quae arsit, praesertim, labente saec. 16 inter quosdam Jesuitas et Dominicanos, tum decisivum documentum Clementis VIII, tum celebris casus Suarezii. Quae quidem juverit breviter recolere.²⁵

CONTROVERSIA coepit in Hispania circa finem saec. 16 dum adhuc effervescebat ipsa quaestio “De auxiliis” inter Patres S.J. et Praedicatores. Quidam Jesuitae insistere coeperunt in doctrina de validitate confessionis et absolutionis per scriptum vel internuntium, appellantes auctoritatem plurium antiquorum, inter ipsos thomistas. Eos acriter impugnarunt quidam Dominici. Cum autem dissensus propagaretur et praefata doctrina a quibusdam in praxim deduceretur, res ad S. Sedem delata est.

Clemens VIII litem diremit sequenti decreto S. Officii. 20 junii 1602: “Sanctissimus . . . propositionem, scilicet Ticere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab

Cf. *Wirceburgenscs*, De Poenitentia, n. 187 et 193; *Pesch*, De Poenit., n. 193-195; *Annalecta eccles.* (Romae), 1877, p. 264 sqq.; *R. de Scorraille*, François Suarez, t. 2, ch. 2, Paris, 1912, p. 55-99; *Dici. Théol. Cath.*, art. Suarez, col. 2639 sq. 2703.

eodem absente absolutionem obtinere', ad minus uti *falsam, temerariam* et *scandalosam* damnavit ac prohibuit, praecepitque, ne deinceps ista propositio publicis privatisve lectionibus, concionibus et congressibus doceatur, neve unquam tamquam aliquo casu probabilis defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur" (Denz. 1088).

Cum autem Suarez immediate protulisset suam hujus decreti interpretationem, juxta quam illud intelligendum esset in sensu composito, i.e. de invaliditate sacramenti in quo tum absolutio tum confessio fiat inter absentes, non vero in sensu diviso, i.e. de invaliditate solius confessionis in absentia, S. *Officium* pluries hanc interpretationem reiecit, authentice declarans verba decreti accipienda esse etiam in sensu diviso.

Ad rem *Denzinger S.J.*, Enchiridion Symbolorum, n. 1089: "Ex sententia S. Officii sub *Clemente VIII* et *Paulo V* identidem, praesertim 7. lunii 1603 et 24. Ian. 1622, prolata, hoc decretum etiam in sensu diviso, i.e. de confessione vel de absolutione seorsim, valet; et, iuxta decretum 7. lunii 1603, non potest argui 'ab eo casu, dum super solis signis datis poenitentiae, relatis sacerdoti advenienti, datur iamiam morituro absolutio, ad confessionem peccatorum absenti sacerdoti factam [v. n. 147], cum omnino diversam contineant difficultatem'."²⁹

Sub *Paulo V* sequentes tres declarationes S. *Officii* prodierunt:

Die 14 julii 1605: "Proposita causa P. Francisci Suares Jesuitae, et consideratis his quae scripsit tomo 4. in 3. partem S. Thomae sect. 4. disp. 21. interpretando decretum felicitis recordationis Clementis Papae octavi die 20. Junii 1602. quod damnavit hanc propositionem, videlicet licere per litteras seu internuntium, confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et ab eodem absolutionem obtinere, ac etiam mature discussis his quae idem P. Suares adduxit in defensionem suae interpretationis; auditis votis illustrissimorum Dominorum Cardinalium, Sanctissimus decrevit, dictam interpretationem non subsistere, et ideo amovendam esse ab ejus libris, juxta decreta alias facta a felicitis recordationis Clemente Papa VIII. de quibus in actis S. Officii."

Die 20 julii 1605: "Ex libro Francisci Suares Jesuitae tomo 4. ad 3. p. disp. 23, sect. 1, num. 12. amoveantur infra scripta verba, videlicet: Atque ex hac resolutione etc. usque in absentia confessoris. Idem P. Suares corrigat suum librum, et antequam evulget, ostendat huic congregationi."

Die 15 augusti 1605: "Sanctissimus decrevit ex tomo 4. P. Suares Jesuitae in 3. p. S. Thomae disp. 21. de confessione, sectionem quartam cui titulus est, Utrum de necessitate confessionis sit ut poenitens Sacerdoti praesenti immediate et per seipsum revelet peccata sua: totam esse amovendam, nec aliam ejus loco subrogandam."

Hoc aliaque de ista re documenta vide apud *R. de Scorraille*, François Suarez, II, Parisiis, 1912, 110-114.

In decreto Clementis VIII nequaquam excludi validitatem absolutionis moribundi sensibus destituti, quem adstantes testentur confiteri antea petiisse, declaratum est tum a S. Officio (7 junii 1603) nuper relato, tum viva voce ab ipso Clemente VIII, ut testatur *Petrus Lombardus, archiep. Armachanus* (in Hibernia) in quadam epistola ad Coninck S.J. missa 6 junii 1624, scribens:

“Cum non tantum sit certissimum, Clementem Pontificem non intendisse damnare, seu prohibere quod quispiam per litteras, seu internuntium confessario absenti declaret, se velle ei confiteri, ideoque eum accersat, ut praesenti confiteatur; sed etiam mihi semper fuerit persuasissimum, quod, incidente casu, qui in quaestione illa exprimitur, confessarius superveniens possit, ac debeat sacramentaliter absolvere juxta antiquos canones, et nominatim juxta doctrinam S. Leonis Papae in citata sua decretali, in qua, quod agat de sacramentali absolutione etiam intellexit S. Thomas III. par. quaest. LXXXIV. art. 3. ad 2. Hoc ipsum privatim communicavi Clementi Pontifici, ideoque postquam in officio sanctae Inquisitionis improbata esset interpretatio sui decreti a theologo quodam facta, tamquam non esset in eo damnata, ac prohibita utraque divisim pars propositae quaestionis; ac respondit mihi sua Sanctitas non fuisse sibi propositum damnare, seu prohibere, quod absolutio sacramentalis impendatur, incidenti casu expresso in posteriore illa quaestione. Sic testor anno 1624. 6. Junii, uti adhuc feci ante annos aliquot.”³⁰

SUAREZ (f 1617) quo tempore praedicta controversia incalescebat, suum tractatum de Poenitentia typis mandabat, in quo duo docebat: 1. Absolute necessarium esse absolutionem fieri inter praesentes, ita ut invalidum sit sacramentum si tum confessio tum absolutio fiat inter absentes (Disp. 9, sect. 3, n. 5-7); 2. Non absolute necessarium esse ipsam confessionem fieri inter praesentes, nam in casu moribundi sensibus destituti, non habetur confessio inter praesentes et tamen iste potest absolvi, ad sensum documentorum Ecclesiae, notanter Leonis M., et juxta communioem sententiam theologorum (Disp. 21, sect. 4, 3-5). Cum autem interim editum esset praedictum decretum Clementis VIII, quod videbatur contradicere secundo asserto suae doctrinae, Suarez antequam opus suum e typis egrederetur, totam quaestionem iterum examinavit et cum decreto comparavit, eamque immutatam relinquens, ostendit Decretum ex una parte plene approbare primum assertum suae doctrinae et ex altera parte nequaquam secundo asserto contradicere, nam, ait, verba Decreti “Non licere per litteras, seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et

³⁰Apud *Lugo*, De Poenitentia, disp. 17, sect. 4, n. 79, Disp. Schol. t. 5, Parisiense, 1893, p. 197, ubi fusius haec epistola transcribitur ex ipso Patris Coninck libello “Responsio ad dissertationem impugnantem absolutionem moribundi sensibus destituti”.

ab eodem absente absolutionem obtinere” sunt intelligenda *non divisive, seu de absolutione aut de confessione in absentia, sed tantum complexive, seu de absolutione simul et confessione pariter in absentia*, ita ut mens Pontificis sit damnare tantum eam sententiam quae docet valere absolutionem prolatam in absentia. Ceterum addit se “declarationem hanc ejusdem Pontificis censurae subjicere” (ibid., n. 10).

5. *Officium*, supra cit. decreto julii 1603, sub Clemente VIII, examinata quarta sectione, disp. 21 Suarezii, ejus interpretationem reiecit atque librum ipsum sub excommunicatione interdixit donec expurgeretur et expurgatum Sacrae Inquisitioni submitteretur. Suarez in defensione suae doctrinae opusculum scripsit³¹ et a. 1604 Romam venit ut illud S. Pontifici offerret ac de ejus licentia publicaret. Benigne a Pontifice susceptus, obtinuit ut ejus causa iterum a S. Officio examinaretur, quod tamen anno sequenti (14 julii 1605) sub Paulo V, decretum a. 1603, sub Clemente latum, instantius confirmavit, jubens ut praedicta sectio quarta ex opere Suarezii simpliciter eliminaretur.³²

Sententia Suarezii acrius vel benignius hinc inde a contendentibus partibus judicata est.

Pesch S.J. in ejus favorem scribit: “Itaque sententia Patris Suarez de absolvendo moribundo, qui praesenti sacerdoti confiteri non potest, omnino tuta et hodie communis est; si quis vero explicationem decreti Clementis ita extendere vellet, ut etiam praeter casum moribundi confessio absenti facta censenda esset non damnata, hoc esset erroneum; neque ipse Suarez umquam ad alium casum praeterquam ad moribundum absolvendum explicationem suam extendit. Itaque utrumque simul consistere potest: et decretum Clementis in sensu quoque diviso valere, et doctrinam Patris Suarez esse omnino tutam. Nam propositio universalis: Confessio absenti facta est valida, potest esse et est falsa; et simul sententia particularis: Confessio moribundi per testes facta est valida, prout in casu a Patre Suarez exponitur, potest esse et est vera. Licet insuper addere: Illud decretum Clementis loquitur de confessione strictissime dicta, qua quis explicite confitetur delicta sua; Pater Suarez autem loquitur de confessione minus stricta, qua quis manifestat desiderium confitendi, quae manifestatio sufficiens confessio

³¹“Editum a *J. B. Mallou*, episcopo Brugensi: R. P. Suarez opuscula sex inedita, Bruxellis, 1859.

³²“Hoc in pluribus editionibus posterioribus factum non est. Attamen testantur *Salmanticenses*: “[Id] factum fuisse constat ex testimonio authentico Notarii S. Inquisitionis Licentia Michaelis de Velasco Salmanticae subscribentis in ipsomet 4, tomo impressionis Conimbricensis 31. Martii anno 1606, eam quae vidisse, et praedictum tomum ita expunctum, et correptum in nostra hac Salmanticensi bibliotheca servari fidem facimus. Quod ideo sub hac firmitate attestamus, quia apud aliquem illorum offendimus praedictam sectionem illo libro desiderari, quasi minus bene expunctam, aut incuria typographorum omissam” (De Poenitentia, disp. 3, dub. 5, n. 207, Curs. Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 235).

sacramentalis habenda est, quando confessio magis explicita est impossibilis (cf. *De Lugo*, De paenit. disp. 17, sect. 4). Unicus igitur defectus in doctrina Patris Suarez est, quod nimis indeterminate dixit decretum Clementis sumendum esse in sensu composito, quamvis ipse in contextu expresse hoc restrinxerit ad casum moribundi sensibus destituti (cf. *Wirceburg.* n. 187 et 193; *Analecta* ecd. [Romae] 1897, p. 264 sqq.; *R. de Scorraille*, François Suarez II, Paris 1912, 51 sqq.)”

Hoc tamen iudicium nimis benignum nobis videtur. Tres enim defectus in doctrina Suarezii manifeste continentur. Primo, male interpretatur doctrinale decretum Clementis; cuius interpretationis condemnatio directe nec semel a S. Officio lata est nec umquam revocata. Secundo, male ipse confundit casum absolutionis moribundi cum casu confessionis in absentia, et a validitate illius arguit ad exceptionalem validitatem istius, cum tamen, ut ait supracitata (p. 688) declaratio S. Officii a. 1603, duo illi casus “omnino diversam contineant difficultatem”. Tertio, quamvis ipse, non minus caute quam illogice, validitatem confessionis in absentia restrinxerit ad casum moribundi, tamen tota ejus ratiocinatio (in n. 10) generaliter sonat, atque in hanc collimat doctrinam, quod, etsi per se confessio debeat esse de praesenti, tamen per accidens (ut manifeste in casu moribundi, non tamen in eo tantum) potest fieri in absentia, dum absolutio debet semper esse in praesentia; unde explicite et indeterminate asserit: “Sola illa opinio [quae docet validitatem absolutionis in absentia] est aliena ab usu Ecclesiae”.

Praecipua SUAREZII verba quae ad hanc quaestionem referuntur:

Disp. 19, sed. 3, n. 1. 2. 5. 6. 7. 16: “Utrum absolutio sacramentalis possit dari personae absenti.

“Haec quaestio hactenus disputata est inter Doctores ut dubia et opinabilis ex utraque parte. Nunc autem *Apostolica Sedes* aliquid denuo circa illam declaravit; et ideo breviter ac sincere referam quae jam scripseram, et typis mandaveram prius quam decretum Apostolicum editum, et ad me perlatum fuisset. Deinde ipsum decretum referam, ut juxta illud [quid] omnibus sentiendum, et loquendum esse pro certo constituam. . .

“Prima opinio fuit, in casu aliquo necessitatis posse confessionem fieri sacerdoti absenti, et ab eodem absente posse absolutionem dari. . . Praecipui defensores hujus opinionis fuerunt ex Thomistis Palud. . . S. Anton. . . Sylvester . . . Auctor Summae confessorum . . . Armilla . . . Tabiena . . . Raynerius (referens Petrum de Tarantasia . . .) . . . Petrus Soto . . . Dominicus Soto . . . [quatenus] dixit, fortasse hanc opinionem esse veram . . . Turrecramata. . . Ex aliis Navarr. . . Adrianus . . . Palacios . . . Richardus . . . Alexand. Alens. . . Ruard . . . Rutilius. . .

“Nihilominus est alia sententia negans sacramentum hoc consummari inter absentes, etiamsi extrema necessitas interveniat, et consequenter sacerdotem non posse absolvere, nisi quem praesentem habet. Haec sententia communiter tribuitur S. Thomae, apud quem expresse non invenio. Nam potius in quodam Quodlibeto docet confessionem posse fieri per scripturam, quamvis de absolutione id non dicat. Favet autem huic sententiae, in 4. d. 17, q. 3, art. 4, q. 3, ad 3, quatenus dicit, in extrema necessitate utilius esse confiteri laico praesenti, quam sacerdoti

De Paenitentia, prop. 13, n. 195, Praei. Dogm., t. 7, Friburgi Br., 1920, p. 107.

absenti; quod non esset verum, si sacerdos absens posset sacramentaliter absolvere. Eandem opinionem tenet Scotus ibi. . . Citantur etiam pro hac opinione Richard, Major et Alensis, adducti in priori sententia. Sed illi nihil aperte dicunt, sed solum aiunt, non teneri quempiam confiteri absenti; in quo potius indicant posse. Denique in aliis antiquis Scholasticis fere nihil de hac re expressum invenitur.

“Moderni autem Thomistae defendunt hanc sententiam, Cajetam, in Summ., verb. Confessio, conditione 11; Victoria, in Sum., 4, materia de confessione, n. 171; Soto, in 4, d. 18, q. 2, art. 6; Ledesm., 2, p. 4, q. 9, art. 3, dub. 1; Cano, Relect. de Poenit., part. 5. . . Ex scriptoribus nostris eam secuti sunt Card. Tolet. . . Gregor, de Valent. . . Emmanuel Saa . . . , insinuat Emundus Augerius . . . et nostri Lectores communiter. . .

“Hanc igitur posteriorem sententiam veram censeo, quam anno 1588, Compluti publice docui, et iterum in Primaria lectione hujus insignis Academiae Conimbriensis anno 1598, nimirum significationem hujus formae proprie et in rigore non verificari in ordine ad personam absentem; et ideo respectu illius nec perficere sacramentum, nec suum effectum operari.

“In . . . decreto [Clementis VIII, ad censuram prioris opinionis quod attinet] directe solum videtur Pontifex prohibere dicere, aut docere licitum esse absentem absolvere in aliquo casu, vel id facere; an vero, si fiat, factum teneat, non declarare. Credo tamen mentem ejus fuisse hoc etiam declarare, et contrarium in eodem gradu damnare, tum quia in hoc sacramento haec duo per se non separantur; tum etiam quia hic erat cardo controversiae; nam si ex se non licet, ideo est quia sacramentum non potest ita perfici. Quapropter neutrum licet jam opinari, neque illa opinione in praxi uti, etiamsi fingatur quicumque casus extremae necessitatis, maxime propter hanc prohibitionem Pontificis; nam ita illam restringit illis verbis: ‘Neque umquam tamquam aliquo casu probabilis defendatur’, quod fuit valde conveniens, ne uniuscujusque arbitrio relinqueretur fingere casum necessitatis ad utendum alia opinione tamquam probabili. Est igitur jam dicta sententia certa, in gradu a Pontifice definito”.³⁴

Disp. 21, sect. 4, n. 3. 4. 5. 10: An sit necessarium ut sacerdos in praesentia poenitentis confessionem audiat.

“In [hoc]. . . puncto referam prius, quod ante declarationem Summi Pontificis supra relatam, disp. 19, sect. 3, praelo mandatum jam habebam; deinde quid juxta illam addendum occurrat, adnotabo. *Nonnulli* ergo auctores, praesertim *Soto* et *Cano*, significant necessarium esse ut sacerdos audiat confessionem in praesentia poenitentis. Quae opinio probari potest, quia ut proferat absolutionem, necessaria est praesentia; ergo ut audiat. Patet consequentia, quia vel est eadem, vel major ratio; quia, ante absolutionem necesse est ut examinet causam et dispositionem poenitentis, et de ejus dispositione sit moraliter certus, quod in absentia obtinere non potest.

“Nihilominus *communis sententia* asserit imprimis, per se loquendo necessarium esse, ut sacerdos in praesentia poenitentis ejus confessionem audiat, imo, et immediate ab ipso, si fieri potest, esseque grave peccatum hunc modum confitendi voluntarie mutare, propter fundamentum prioris sententiae, quod hoc convincit, et propter consuetudinem totius Ecclesiae.

“Secundo vero asserit haec sententia, *non esse hoc ita essenziale sacramento, quin in eo casu, in quo sacerdos veniens ad absolvendum poenitentem*, morti vicinum, et inveniens illum ita privatum usu omnium sensuum, ut nullum signum peccati aut doloris ab eo possit obtinere, possit esse contentus aliorum relatione ad absolvendum illum: tunc enim *non audit confessionem in praesentia*, et nihilominus ait haec opinio sufficere hanc confessionem, ut licite et valide detur absolutio. Ita tenent in terminis. Sylv. . . Ang. . . Corduba . . . praeter alios, quos supra retuli, disp. 19, sect. 3. Indicat etiam Scotus. . . Et in terminis Cardinalis Toletus . . . referens S. Antonin. . . Unde probatur primo, ac praecipue ex antiquis decretis. . .

³⁴Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 416-421.

“Propter haec decreta et propter usum Ecclesiae, censui semper, hanc opinionem esse veram et piam, et conformem Christi institutioni, qui ex parte poenitentis solum postulavit, ut suam conscientiam aperiat sacerdoti, quantum et qualiter potest, ut patet etiam de integritate, de qua infra dicitur. Et hoc etiam declarat praedictus usus Ecclesiae, qui de absolutione nihil tale declaravit, et ideo non est de illa similis ratio. Praesertim quia forma habet praescripta verba, non autem confessio. Denique, est hoc consentaneum obligationi poenitentis, a quo non exigitur, nisi ut satisfaciat quantum potest; ergo nec ut confiteatur nisi quantum potest. Et similiter sacerdos in hac parte solum tenetur de dispositione poenitentis certus fieri quantum potest. Timeri autem potest, ne praedicta declaratio Pontificia huic opinioni in aliquo derogare videatur, quia damnat hanc propositionem: ‘Licere per litteras, seu intemuncium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere’. Ubi utrumque membrum videtur damnare. *Existimo tamen non fuisse mentem Sanctissimi de hac opinione tractare, sed solum de illa quae dicit sacramentum poenitentiae posse perfici ac consummari inter absentes. Atque ita illam particulam, ‘et’, non esse divisive, sed complexive sumendam; praecipue illud damnasce propter eos qui dicebant absolutionem posse dari in absentia.* Moveor, tum ex circumstantia litterae; nam si aliud voluisset, potius id explicasset per particulam, ‘vel’; item hoc clare indicat illud singulare signum demonstrativum, ‘hanc propositionem’; nam ex eo constat solam hypotheticam propositionem per modum unius damnari. Tum praeterea, quia illa erat controversia de qua tractabatur; tum denique quia *sola illa opinio est aliena ab usu Ecclesiae*; haec autem est illi et decretis conformis. Nihilominus declarationem hanc ejusdem Pontificis censurae subijcio, sicut caetera omnia quae tam in hoc quam in caeteris operibus meis continentur”.³⁵

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Nota Theologica.

Absolutionem in absentia, copulatam confessioni in absentia, esse *illicitam* (saltem ex dispositione Ecclesiae et post decretum Clementis VIII) est *theologice certum*, nam contrariae propositioni ipse Clemens VIII apponit hanc censuram: “Ad minus falsa, temeraria et scandalosa”. Eam esse etiam *invalidam* videtur pariter *theologice certum*. Id ceterum sentit Suarez et passim theologi post Decretum.

Absolutionem in absentia, etiam si confessio fiat in praesenti, esse pariter *invalidam*, videtur a theologis judicari ut *theologice certum*. Suarez: sententia certa, contra quam jam nemini licet opinari; Lugo: sententia jam omnino certa; Salmanticenses: omnino certa (Clemens VIII “eam ex cathedra definivit”); Lehmkuhl: certissimum apud omnes; Galtier: contrarium omnino excluditur decreto Clementis VIII; Pesch: “theologice certa”; Hervé: “theologice certum”.

Confessionem in absentia, etiam si absolutio fiat in praesenti, esse *invalidam*, abstrahendo a casu moribundi sensibus destituti qui petierit confiteri, ita verum est ut contrarium non videatur absolvi posse ab omni *nota temeritatis*, attentis decreto Clementis et repetitis declara-

^u Ibid., p. 463-465.

tionibus S. Officii in causa Suaresii necnon hodie communi interpretatione theologorum. Galtier id vocat sententiam “communem et certam”.

SENTENTIAE THEOLOGORUM.

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM de copulata confessione et absolutione inter absentes.

SENTENTIA COMMUNIOR, et post decretum Clementis VIII communissima inter theologos, est invalidum esse sacramentum si tum absolutio tum confessio fit inter absentes. Eam expresse docuerunt ante decretum *Cajetanus* (Summa, verb. Confessio), *Victoria*, *Dom. Soto*, *Ledesma*, *Cano* (Relec. de Poenit., pars 5), *Toletus*, *Valentia*. Quorum rationes dabuntur infra in Conci. 1, p. 702 sqq.

CONTRARIA SENTENTIA (saltem quod attinet ad casum necessitatis) tribuitur pluribus ex antiquioribus theologis, ante dictum decretum, uti *Alex. Halensi*, *Paludano*, *S. Antonino*, *Hadriano*, *Richardo*, *Majori*, *Silvestro*, *Armillae*, *Navarro*, *Petro Soto*, aliisque apud Suarez.³⁰ Eam expressius docuerunt quidam doctores hispani ex Societate Jesu,³⁷ tempore supradictae controversiae, immediate ante decretum. Etiam posterius unus vel alter theologus idem docere ausus est, inquiens decretum esse intelligendum de illiciteitate, non vero de invaliditate, sacramenti administrati inter absentes; ita praecipue *Isambertus* (1569-1642), doctor Sorbonensis, qui tamen, re attentius considerata, suam subinde mutavit sententiam (De Poenit., disp. 18, a. 6).

Pro hac opinione invocari possunt *sequentes rationes*: quaedam facta historica de sacramento administrato in absentia; ipsa convenientia rei (attenta magna necessitate hujus sacramenti); ipsa indoles Poenitentiae ut est iudicium (nam iudicium potest exerceri inter absentes).

GONET O.P. conatur theologos thomistas, inter supradictos antiquiores, ab hac sententia expurgare, scribens: “Hanc calumniam [scriptorum S.J., uti Raynaud, Facundez, Suarez et Coninck] depellit Baronius tomo 1. Theologiae moralis disp. 1. sect. 3. art. ultimo, ubi ostendit, nullum Thomistarum clare asseruisse, integrum Sacramentum licite et valide confici inter absentes, cum S. Thomas in 4. dist. 16. quaest. 3. art. 4. satis aperte docuerit, nullam esse confessionem sacramentalem absenti factam, quia asserit ‘Utilius esse in extrema necessitate confiteri laico praesenti, quam Sacerdoti absenti.’ Si qui ergo Thomistarum asserant, poenitentem absenti Sacerdoti per litteras aut internuntium confessum, valide ab illo posse absolvi, solum volunt, quod ubi poenitens per litteras misit peccata sua absenti confessario, si postea in praesentiam ejus dicat, quod de omnibus illis se accusat,

“A. Michel, in Revue d’histoire et de littérature religieuse (1921, p. 58-75), collegit textus qui, praecipue ante Pseudo-Augustinum (De vera et falsa poenitentia; circa a. 1100), videntur favere huic sententiae.

” Citantur praecipue *Henricus Henriquez* et *Emmanuel Sà*. Mirum quidem est hos doctores in eam sententiam descendisse, cum in ipsa prima editione (a. 1586) “Rationis Studiorum” SJ. legatur, inter alias propositiones docendas: “Poenitentiae sacramentum absenti per nuntium seu per litteras collatum non est validum”.

potest ab eo praesente valide absolvi; quia tunc fit confessio in praesentia Sacerdotis, cum idem sit scriptum illud ratificare in praesentia Sacerdotis, ac illi praesenti confiteri. Unde immerito citantur pro sententia jam adducta et explicata, vel pro alia quam amplectuntur Suarez, Vasquez, Toletus, Amicus, Bonacina, et alii recentiores, existimantes, quod quamvis absolutio non possit poenitenti absenti per scriptum vel nuntium impendi, posse tamen poenitentem, qui per litteras vel nuntium absenti Sacerdoti confessus est, ab eo postea praesente, nulla alia peccatorum confessione intercedente, absolvi.”³⁸

Verius judicat *JOANNES A S. THOMA* O.P., scribens: “Fuit quidem apud aliquos ex veteribus opposita opinio in usu, licet multi citari soleant pro illa, qui aut parum dicunt, aut valde obscure loquuntur.”³⁰

Eam sententiam revera a quibusdam, etiam thomistis, defensam fuisse, patet ex sequentibus testimoniis:

Paludatus O.P., In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 1: “Quodsi non possit [poenitens] ire nec accersere sacerdotem, non tenetur quidem scribere et mandare peccata. Sed tamen, si ipse vult, licet ei scribere et mandare, et illi rescribere et remandare absolutionem”.

S. Antoninus O.P., Summa, tit. 14, c. 19, § 9, non reprobatur, etsi in praxi non consulet, sententiam docentem “quod, cum claudus est poenitens et ire non potest nec sacerdos ad eum venire . . . , licet ei scribere peccata sua, si vult, et numerum dare, et sacerdos illi scribere et mandare absolutionem” (Venetiis, 1582, p. 225).

Navarrus, Manuale Confessariorum, c. 21, n. 36: “Valeret confessio et absolutio, quae scripto mitteretur, secundum Paludanum et clarius Adrianum, quos secuti sumus et nunc etiam sequimur, quamvis aliqui contradicant” (Moguntiae. 1601. p. 559).

Petrus Soto O.P., Tract, de instit. sacerdotum, de confessione, lect. 11, 3: “Ad necessitatem hujus sacramenti sufficit per interpretem vel nuntium aut scripto confiteri: et eodem modo nuncio vel scripto absolvi. Tenent etiam hoc plures nostrum. Petrus de Palude, Hadrianus, Silvester. Quamquam Cajetanus, de hac loquens conditione, absentem vel per scriptum nullo modo putet aliquem posse absolvi, ut sit verum sacramentum. Sed secure aliorum sententia teneri potest: quae ratione etiam satis probatur sumpta ex natura hujus sacramenti, quod non est aliud quam iudicium quoddam a Deo institutum. In judiciis vero, et causae disceptatio et sententia non solum scripto fieri potest, sed multo convenientius fit. Non igitur haec confessio propterea minus erit sacramentalis” (Dillingen, 1560, p. 206^l).

Circa finem saec. 16 eandem doctrinam explicite docuerunt supradicti doctores S.J. in Academiis praesertim hispanicis, ubi praefata controversia ortum duxit.

Joannes a S. Thoma (1589-1644), professor Complutensis, testatur: “Nostra . . . aetate superioribus annis non solum in disputationibus publicis defensa fuit [ea sententia], etiam in hac academia Complutensi, sed etiam practicata, et in usu fidelium posita; unde oportuit rem hanc ad Sedem apostolicam remitti, et ejus auctoritate terminari.”⁴⁰

Gonet († 1681) scribit: “Ita docuere quidam antiqui Theologi, quorum sententia fere extinctam et oblitteratam renovarunt et suscitavunt in Hispania aliqui ex Patribus Societatis, qui ut refert P. Dufai in tractatu de Poenitentia, hanc sententiam non solum in privatis

³⁸De Poenitentia, disp. 12, a. 4, § 1, n. 47, Clypcus, t. 6, Parisiis, 1876, p. 663.

³⁹De Poenitentia, disp. 33, a. 4, n. 54, Curs. theol., t. 9, Parisiis, 1886, p. 615.

⁴⁰Loc. cit.

suis collegiis, ut Vallisoleti, Salmanticae, Compluti, tamquam veriore docuerunt, nulla initio adjecta necessitatis aut articuli mortis limitatione, quam post acres et frequentes praecipue nostrorum disputationes apposuerunt, verum etiam aliqui ex ipsis eam typis mandarunt, ut *Henricus Henriques* in sua Summa morali, cujus rei causa prohibitam fuisse donec emendaretur, testatur Joannes Baptista Possevinus, Archiepiscopus Mantuanus lib. de officiis curati cap. 15. Henricum secutus est *Emmanuel Sa* in suis aphorismis Antuerpiae anno 1599. et sequenti Lutetiae editis, ubi sic ait: 'Non licere absenti per nuntium aut per scriptum confiteri, quidam aiunt, ego cum illis sentio, qui et id concedunt, et posse absentem etiam per scriptum absolvi, aut per nuntium.' Et rursus: 'Absolvi posse absentem alii aiunt, alii negant. Ego puto posse, cum causa subest, ut si absolvisti quem non poteras, accepta postea absolvendi potestate, si commode non potest vocari ad te, possis absentem absolvere, non solum ab excommunicatione, sed etiam a peccatis. Quod si merito dubitas an ad absolutionem sit dispositus, potes mente addere conditionem, si es dispositus.' Verum aphorismi illi ab hoc et aliis erroribus, a Magistro sacri Palatii expurgati sunt, cujus correctionis et censurae (quam iniquam vult fuisse, et ex solo livore Dominicanorum in suos natam) conqueritur *Theophilus Raynaudus* in dissertatione de epistolari confessione, ubi etiam suadere conatur, sententiam istam nostris Thomistis olim fuisse communem, et refert ex *Facundes*, opinionem de licita et valida absolutione absenti impartita, ex familia Sancti Dominici ortam fuisse, et adolevisse, ac denique in ejusdem familiae sinu extinctam atque sepultam esse. Idem asserunt *Suares*, *Coninck*, alii Societatis scriptores.'"¹

SENTENTIAM QUAMDAM MEDIAM docuit *Joannes Morinus* (1591-1659), Oratorianus, quem ex parte sequitur *Honoratus Tournely* († 1729), doctor Sorbonensis.

Docet Morinus quod, attenta sola natura sacramenti et lege institutionis, valida ac licita est administratio sacramenti inter absentes; si vero superveniat prohibitio Ecclesiae, ea administratio fit illicita et invalida, nam Ecclesia potest apponere conditionem validitatis administrationis! hujus sacramenti; ad factum autem quod attinet, pose decretum Clementis VIII illa est illicita et invalida, antea vero fuit valida et licita ut constat tum ex pluribus factis historicis tum ex ipsa sententia plurium antiquorum theologorum. Tournely vero in omnibus consentit Morino praeterquam in hoc ultimo puncto, dicens plane incertum esse an de facto talis administratio esset licita ante illud decretum nec id sufficienter colligi posse ex factis historicis.

Haec Morini sententia consentit cum prima quoad tempus ante

¹De Poenitentia, disp. 12, a. 4, §4, Clypeus, t. 6, Parisiis, 1876, p. 663.

decretum, cum altera vero quoad tempus posterius; istius tamen argumenta simpliciter evacuat, cum repetat validitatem talis administrationis ex ipsa indole sacramenti, invaliditatem vero ex sola prohibitione Ecclesiae.

Ad rem ipse *MORINUS*: “Nonnulla exempla suadent meo iudicio non improbabili utrumque [scilicet et confessionem et absolutionem in absentia] aliquando ab antiquis Patribus factitatum esse, et tam multorum insignium Scholasticorum consensum traditionis antiquitate non esse prorsus destitutum [Hic plura facta congerit ex antiqua historia]. . .

“Sententiarum judicialium haec est natura ut in praesentes et absentes, et nunc et in futurum ex aequo agere possint; nec ullo modo potest ab iis avelli haec aptitudo. Potest equidem Princeps nonnullis iustis causis commotus illarum effectum multis modis restringere, certis cancellis circumscribere et definire, ita ut nihil in absentes efficiant, sed in eos pronuntiatae sint irritae: In praesentes quoque nisi his conditionibus observatis, et post hanc et hanc inquisitionem ferantur, ut ab antiquis et recentioribus Conciliis et Pontificibus saepe observatum est, et in Excommunicationum causa hoc generalissime observari posse nemo diffitetur. Verum Princeps, ut mihi probabile videtur, facere non potest, ut nullo praecedente et restringente decreto aptae non sint sic agere, cum natura sua, et ad sic agendum, et ad restrictionem tolerandam comparatae sint.

“Istius restrictionis, ampliationis, circumscriptionis, cuius iam meminimus, *veram et intimam causam quae totius negotii radix est, et principium*, reddit Franciscus Hallerius iam non semel a nobis laudatus in opere de sacris Ordinationibus, ubi de materia et forma Ordinatio. §21. distinguit inter materiam Physicam et Moralem, aitque nullam esse Ecclesiae auctoritatem concessam in materiam Sacramentorum Physicam; sed *materias morales ab Ecclesiae iudicio et definitione pendere*. Hinc colligit Sacramentorum Poenitentiae, Matrimonii, et Ordinum materias, non autem caeterorum, Ecclesiae decretis esse suppositas, ‘Quia sunt’, inquit, ‘res morales quae in arbitrio Principum in quaque republica sitae sunt’. Sicut enim Principes contractibus conditiones dicunt; cum Magistratibus iurisdictionem suam communicant, et illius auctoramentum per signa quae libuerint, significant, cognoscendis criminibus formulas praescribunt. ‘Ita’, inquit, ‘Ecclesiae potestati Christus reliquit, ut materiam Sacerdotum cognitioni et iudicio propriam determinaret, contractui Matrimonii legitimas conditiones apponeret, officia ordinum praescriberet, potestatisque in ipsis traditae signa institueret, etc.’. . .

“Opponitur quoddam Clementis VIII. Pontificis decretum quod prohibet absenti per litteras confiteri, et ab eo Absolutionem petere, et a multis recentioribus Theologis cum hanc quaestionem agitant referri solet. Verum ad rem de qua agimus nihil pertinet. Ius enim tantum praescribit actibus futuris, non autem ipsum praecedentibus quales sunt ii de quibus agitur. . .

“Relictis aliis rationibus, quae mihi debiles videntur, unica est certa et indubitata, invalidam esse eiusmodi Absolutionem, si verba Pontificis, ut certum est, aut admodum probabile, hoc ferant. Quis enim neget Pontificem posse Sacerdotibus, ut et quemlibet supremum Principem cum ferendarum sententiarum ratio dubia est, certam definire, et insuper ludicibus suis certas conditiones sententiis ferendis apponere, quibus neglectis sententiae ipso iure irritae sint ac nullae? *Sed non ideo sequitur istius conditionis omissionem ante Pontificis aut Principis decretum sententiam infirmasse*. Quam multas similes restrictiones et ampliaciones in Absolutione a peccatis usurpavit Ecclesia, nuneque usurpat? Ut cum prohibuit ne Presbyteri Poenitentes publicos reconciliarent: cum permisit Episcopis reservationem, atque ut his peccatorum Absolutionem concederent, aliis denegarent: Cum his Presbyteris Confessiones audire tantum in pagis et oppidis concedunt, aliis vero ubique per dioecesim: Cum his ad tempus, illis sine ulla limitatione hanc facultatem tribuunt. Fere enim apud omnes Theologos constat Absolutionem contra mandatum

non modo illicitam esse, sed etiam invalidam. Ita enim natura sua, et omnium gentium consensu Jurisdictio quaevis comparata est, ut a superiore ludice, potissimum a Principe, cui proprie iuris condendi, non modo dicendi, potestas convenit, restringi, diffundi, et prorogari possit. Quapropter cum ab aliquot seculis immutata paulatim disciplina praxis Absolutionis Absenti dandae, si olim, ut probabile est, aliqua fuit, aut penitus desierit, aut rarissima fuerit, et eiusmodi praxi magnum saepius subsit periculum, *abrogata videtur tacito Ecclesiae consensu ante Pontificium decretum istius Absolutionis validitas. Quidquid sit post Pontificium decretum plane invalida est*, et validam esse nonnisi falso credi potest. Sic in re difficili conicio.”⁴²

Ad rem *TOURNELY*: “Si sola spectetur natura et institutio Sacramenti Poenitentiae, seclusa prohibitione Ecclesiae, non videtur iure divino irrita sive confessio facta per Litteras aut per internuncium absenti Sacerdoti, sive absolutio ab eo missa ad poenitentem absentem.

‘Probatur, quia nullum satis firmum deduci potest argumentum ex natura et institutione Sacramenti Poenitentiae.

“Non ex generali ratione Sacramenti novae Legis: namque Matrimonium verum est novae Legis Sacramentum, quod tamen inter absentes valide contrahitur.

“Non ex speciali natura et conditione Sacramenti Poenitentiae: unde enim haberet, ut inter absentes ministrum et poenitentem non posset valide perfici?

“An ex eo quod Sacramentum illud *per modum Judicii* administretur? at verum Judicium ferri potest in absentes, ut patet exemplo sententiae excommunicationis, quae in absentes pronunciari valide potest: modo enim perfecta, quantum fieri potest, habeatur causae cognitio, potest Iudex sententiam etiam in absentes dicere.

“An quo non possit Sacerdos absentis poenitentis *dispositionem sat certo exploratam habere*, atque periculum esse possit, ne cum absolvit hominem, mutatus subinde fuerit ejus affectus, nec amplius idoneus percipiendo Sacramento? Verum in hacce causa non major, quam moralis requiritur certitudo: potest vero Sacerdos per Litteras vel per internuncium moraliter certus esse de dispositione poenitentis, ut patet tum exemplo moribundi, quem Sacerdos absolvit, postquam intellexit ex aliorum testimonio, postulatum ab ipso fuisse poenitentiam, et data contritionis aliqua signa; tum exemplo eorum, qui *absentes* Matrimonium contrahunt: quamquam enim absolute poterit mutari tum illius poenitentis, tum illorum contrahentium animus, *praesumi* tamen debet non mutatus, et Sacerdos prudenter et absolvit poenitentem. et conjungit absentes.

“An denique istud haberet *ex ratione speciali verborum* quibus constat forma Sacramenti Poenitentiae, v.g. quod verba debeant ad praesentes dirigi: quod verbum istud, ‘absolvo’, exigat praesentiam illius qui absolvitur, praesertim cum *adjunctum habet* pronomen ‘te’? Verum quam ista levia sint et plane infirma, patet vel ipso Sacramenti Matrimonii, quod inter absentes celebratur, exemplo: verba enim formae, quibus Sacerdos dicit: ‘Ego vos conjungo etc.’ diriguntur ad absentes; nec magis verbum, ‘absolvo’, et pronomen ‘te’ in forma Poenitentiae, necessario praesentiam exigit rei qui absolvitur, quam in absolutione ab excommunicatione, quae potest ad absentem dirigi.

“Ratio a priori haec est, quod in Sacramentis quorum materia in aliquo morali posita est, necesse non sit, ut forma materiae correspondens significet subjectum praesens, quia nempe suam practicam significationem perfectam et integram habet etiam in absentes: porro et Matrimonii, et Poenitentiae materia in re morali reponitur.

“Non ita est in aliis Sacramentis, quorum materia est aliquod elementum vel res physica, v.g. aqua in Baptismo, et oleum in Confirmatione: cum enim illa perficiantur per physicam materiae et formae applicationem ad subjectum, necesse est illud esse praesens; alias nec materia applicari, nec forma suam habere posset

⁴² Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti Poenitentiae, l. 8, c. 25, Parisiis, 1651, p. 598 sq.

significationem et veritatem. Qua enim veritate diceret *Sacerdos*, 'Ego te baptizo', nisi reipsa aquam in hominem praesentem infunderet? Quomodo diceret Episcopus, 'Ego te confirmo', nisi praesens adesset ille quem oleo inungit? Atque ita refutata manent maxima ex parte, quae Suarez et Isambertus ex natura et institutione Sacramenti Poenitentiae adversus Conclusionem nostram objiciunt.

"Diximus in Conclusionem, si sola spectetur natura et institutio Sacramenti Poenitentiae, seclusa Ecclesiae prohibitione etc. Namque patebit ex tertia Conclusionem, *Ecclesiam hanc a Christo accepisse auctoritatem; ut in administratione Sacramentorum, quorum materia in re morali consistit, certas apponere possit condiciones*, quibus reddat vel ministrum, vel recipientem inhabilem aut ad administrandum, aut ad recipiendum Sacramentum, illaesa remanente substantia Sacramenti a Christo instituta. Sic inhabiles declaravit ad contrahendum Matrimonium eos qui clam contrahere illud tentarent: sic inhabilem facit Sacerdotem ad absolvendum a peccatis, nisi sit ab Episcopo approbatus etc. . . .

"Utrum ante prohibitionem Clementis VIII. licitum aliquando fuerit absenti ministro per Litteras confiteri, et ab eo absolvi, res plane incerta, nec satis firma veterum exemplorum auctoritate confirmata nobis videtur. Probatur strictim percurrando exempla vetera, quae adducit Morinus l. 6. c. 25. et quae viris aliunde oculatis, ac maxime perspicacibus decretoria visa non sunt. . .

"Clemens VIII. Decreto suo anni 1602. non tantum illicitam, sed etiam invalidam declaravit tum confessionem per Litteras, tum absolutionem absentibus datam.

"Probatur ex ipso Constitutionis Clementis contextu. . . [Eam autem declarationem invalidare confessionem et absolutionem inter absentes sequitur ex potestate Ecclesiae apponendi impedimenta validae administrationis! hujus sacramenti. Ita,] etsi Sacerdos quilibet in Ordinatione sua accipiat potestatem absolvendi a peccatis, nonnullas tamen condiciones praescripsit Ecclesia, quas nisi Sacerdos habuerit, inhabilis est ad absolvendum: v.g. nisi approbatus fuerit ab Episcopo, nisi jurisdictionem acceperit etc. Ita quoque judicandum de confessione et absolutione inter absentes: etsi enim ipso jure divino irritae et nullae non sint, Ecclesia praesentiam ministri et poenitentis ita necessariam esse voluit, ut ejus defectu declaret inhabiles, et ministros ad absolutionem conferendam, et Fideles ad sacramentalem peccatorum confessionem faciendam."⁴³

QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM de sola absolutione in absentia, eadem prorsus sententiae ab iisdem patronis proferuntur, nam ad absolutionem praecipue referuntur rationes quae videntur validitatem sacramenti administrati in absentes permittere aut excludere.

QUOAD TERTIAM QUAESTIONEM de sola confessione in absentia, iterum eadem sententiae ab iisdem doctoribus proferuntur, cum eo tamen discrimine quod in hac re non tam firma et concors est inter theologos post ipsum Decretum Clementis VIII, sententia affirmativa de illius invaliditate.

Nam imprimis Suarez excipit casum moribundi sensibus destituti (quod quidem incongruenter dicit, cum in eo casu non agatur de confessione absentis); imo, quamvis de facto et explicite excipiat tantum illum casum, tamen, ut dictum est supra (p. 691), ejus mens inclinare

⁴³De Poenitentia, q. 6, a. 4, § De confessione per litteras et absolutione absentibus data, Prael. Theol., t. 9, Parisiis, 1765, p. 226-231.

videtur in admittendam validitatem confessionis inter absentes in aliis quoque casibus necessitatis.

In eandem sententiam abierunt quidam alii doctores post ipsum decretum, et notanter *Fr. Henno* (Scotista; t 1713).

Adhuc inter modernos, *Gury* non cunctatur scribere: “Quidquid in contrarium nonnulli theologi dixerint, certum est confessionem scripto factam esse validam. Nec obstat praefatum Clementis VIII. Decretum, quia illo tantummodo prohibetur propositio spectans simul et ad confessionem scripto factam, et ad absolutionem pariter scripto vel per internuntium datam ac missam. Qua de re egregie solideque disputavit *Suarez* in opusculis prima vice in lucem editis a pia memoriae Episcopo Brugensi DD. Malou (Bruxellis, 1859). Consentiant etiam Lugo, Coninck, Viva, S. Lig. 1. 5. n. 489., et alii” (n. 467).

Praeterea non pauci moderni adhuc loquuntur de casu moribundi tamquam de exceptione in lege universali non confitendi in absentia.

Ita *Pesch*, n. 195 (supra cit., p. 690) et n. 192 ubi scribit: “Si ... quaeritur, num in casu necessitatis, i.e. si agitur de moribundo, hic et nunc sensibus destituto, *confessio absenti* per internuntium vel testes vel per epistulam facta sit valida, hodie doctores unanimiter affirmativam sententiam ut omnino certam docent [??], et communiter etiam dicunt absolutionem tunc dandam esse sine condicione (cf. S. Alphons. 1. 6, n. 481). Et probatur iisdem argumentis ac sententia, de qua in scholio praecedenti [i.e. Num confessio necessario verbis fiat].”

Item *Lercher*: “Hoc decreto . . . proscribitur . . . licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri. . . Excipitur moribundus sensibus destitutus” (thes. 58, n. 473).

Item *Noldin-Schmitt*: “Moraliter . . . certum est (D. 147; 1089) validam esse absolutionem, quae datur praesenti, qui absens e.g. per litteras vel internuntium confessus est, si agitur de moribundo sensibus destituto, quem alii (etiam absentes) testantur antea absolutionem petisse” (n. 238, in nota 2).

Praeterea *Lugo* (cui consentit *Pesch*, n. 195 supra cit.) *excipit confessionem late dictam*, ut hanc adaptet ad praedictum casum moribundi, ac ita etiam solvat apparentem contradictionem inter decretum Clementis VIII aliaque documenta ac praxim Ecclesiae absolvendi moribundum sensibus destitutum.

Distinguit nempe confessionem “stricte sumptam”, qua quis in actu secundo et explicite declarat sua peccata, et confessionem sumptam “minus stricte, et in universaliori acceptione”, qua quis implicite confitetur sua peccata quaeque consistit in ipsa manifestata voluntate confitendi. Prior non est absolute necessaria ad valorem sacramenti, sed tantum ordinarie et per se loquendo, altera vero est in omni casu

necessaria et sufficiens, et praecise habetur in praedicto casu moribundi; prior debet semper esse de praesenti, et de ea loquitur Clemens VIII in decreto, altera potest esse in absentia, ut praecise accidit in casu moribundi qui, juxta Leonem M. et praxim Ecclesiae, valide absolvitur. Hoc modo omnia componi videntur: admittitur nempe quaedam vera confessio in absentia, explicatur validitas confessionis moribundi, nulla fit exceptio decreto Clementis VIII et nulla deprehenditur contradictio inter illud et alia documenta Ecclesiae, nominatim Leonis I; agitur enim de alio et alio confessionis genere.

Ad rem ipse LUGO: “[Respondetur cum aliis] confessionem dupliciter sumi posse; nempe vel stricte, vel in magis universali significatione. *Confessio stricte* est accusatio, qua in actu secundo aliquis se iudicialiter accusat, ut quando reus in iudicio interrogatus, confitetur juridice suum crimen coram iudice et notario. *Confessio minus stricte*, et in universaliori acceptione, extenditur ad ea, quae praecedunt, ut cum reus dicit, ego volo confiteri meum delictum, de quo sum accusatus, vel quando ad hunc finem vocat iudicem et notarium, ut audiant eius confessionem, quia paratus est jam ad confitendum: quae quidem in latiori significatione dicitur etiam confessio, eo quod implicite videatur jam reus confiteri suum delictum. Solet tamen vocari voluntas, seu propositum confitendi, ut condistinguantur ab illa confessione stricta, qua reus in actu secundo, et explicito confitetur delicta; et quidem confessio stricte, nisi fiat coram iudice et notario, etc., non est valida, nec appellatur confessio iudicialis; illa autem alia confessio fieri etiam potest, et communiter fit ante iudicis adventum, quia est confessio extrajudicialis, quae tamen habet suos effectus, et prodesse potest, atque admittitur in jure in multis casibus.

“Hac ergo duplici confessionis acceptione supposita, conciliare possumus illa Pontificum decreta, si dicamus, *decretum Clementis loqui de confessione stricta*, et primo modo accepta, cum enim odiosum sit, debet in sensu magis stricto intelligi: et ratio id suadet: ideo enim confessio sacramentalis requirit praesentiam confessarii; quia per illam satisfacit poenitens obligationi, quam ex Christi praecepto habet sistendi se coram legitimo iudice, et confitendi sua delicta: haec autem obligatio non est, nisi ad confessionem strictam et explicitam, quae juxta leges etiam est actus personalis, qui fieri debet coram iudice, comparando personaliter in iudicio. *Voluntas vero confitendi, seu confessio antecedens et praeparatoria non requirit talem praesentiam.* Loquitur ergo Clemens de confessione sacramentali stricte. At vero *sanctus Leo*, et concilia supra adducta dicunt, in casu necessitatis posse admitti ad effectum absolutionis *confessionem illam quasi extrajudicialem, et magis universalem*, quam poenitens facit, dum ad finem confitendi vocat confessarium, et implorat eius officium: dixi ‘quasi extrajudicialem’, quia in aliquo sensu vere est iudicialis, cum ordinetur ad iudicium poenitentiale, et sit pars sacramenti, et materia illius. Quod tamen, ut melius distinguerent a confessione magis stricta, noluerunt Patres illi appellare confessionem, sed desiderium, vel voluntatem confitendi: quibus verbis loquitur etiam Paulus V. in suo rituali, ut non contradicat decreto Clementis, quod ab eodem Paulo confirmatum fuerat anno 1605, ut vidimus, et tamen anno 1614, dixit desiderium confitendi in absentia, per alios manifestatum sufficere ad absolvendum infirmum; quia nimirum praesentia, quam confessio stricta exigit, non ita exigitur ad ostendendum desiderium confitendi, et ad confessionem magis universaliter acceptam. . .

“Dices, velle confiteri non esse vere confiteri, velle enim sumere Eucharistiam, aut velle jejunare, non est vere sumere Eucharistiam, aut jejunare, ergo nec velle confiteri, et ostendere hanc voluntatem erit ullo modo confiteri; quare juxta hanc interpretationem dicendum erit, quod absolutio confertur nulla praecedente confessione. Respondeo ex dictis negando consequentiam: quia qui vult sumere Eucharistiam, aut jejunare, non habet ullo modo talem actum, sed solum in voto. At vero

qui ostendit et dicit se velle confiteri, eo ipso confitetur; nani confiteri in genere loquendo est dicere, et fateri proprium delictum: qui autem dicit se velle confiteri suum delictum eo ipso dicit, et fatetur se habere delictum quod confiteatur: non potest ergo ostendere voluntatem confitendi, quin eo ipso aliquo modo confiteatur in actu exercito suum peccatum saltem in genere.

“Confessio itaque aliqua necessaria est ad valorem hujus sacramenti in quolibet casu: confessio vero stricta necessaria est per se loquendo; unde quando Tridentinum sess. xiv. c. 5. et can. 7. dicit, ad remissionem peccatorum necessariam esse de jure divino confessionem; loquitur quidem de confessione stricta, sed necessitate per se loquendo, quod aperte constat ex eo, quod non solum dicit, necessariam esse confessionem, sed confessionem omnium peccatorum, et circumstantiarum quae peccati speciem mutant, quam confessionem certum est requiri per se loquendo, non vero in casu necessitatis, quo homo per accidens excusatur a confessione omnium et singulorum peccatorum. Quando vero in eodem concilio eadem sess. can. 3. et can. 4. dicitur tres esse hujus sacramenti partes ad integram et perfectam remissionem peccatorum ex Dei institutione requisitas; contritionem, confessionem. et satisfactionem: potest intelli de necessitate simpliciter, et tunc nomine ‘confessionis’ intelligitur confessio in significatione magis universali: si vero intelligatur de necessitate solum per se: nomine ‘confessionis’ poterit intelligi confessio stricta, sicut dicitur in eisdem locis necessaria etiam satisfactio, quae tamen non est necessaria, nisi per se loquendo; cum sine illa possit dari sacramentum validum, denique quando can. 9. dicitur: ‘Si quis dixerit, non requiri confessionem poenitentis, ut sacerdos eum absolvere possit, anathema sit:’ quamvis auctores illi, quos adduxi sectione praecedenti, dicentes, posse absolvi moribundum, qui confessionem non petiit, intelligant praedicta verba de necessitate solum, qua per se requiritur confessio ad absolutionem, sicut etiam praerequiritur confessio omnium peccatorum; melius tamen intelliguntur de omnimoda necessitate alicujus confessionis, non tamen confessionis in significatione magis stricta, sed magis universali, ut explicatum est.”⁴⁴

Praeterea, quidam praefatam et communem sententiam de invaliditate confessionis in absentia non tam firmiter proponunt, sed tantum ut probabilem. Ita Billuart scribens: “Confessio facta sacerdoti absenti, quamvis in praesentia absolventi, non solum est illicita, sed etiam probabilius invalida.”¹³ Mitius adhuc quidam rem insolutam et disputabilem relinquunt; ita Collet, qui argumenta Henno supra memorati vocat “certe gravia” et “non male excogitata” (n. 608 et 612), imo utramque quaestionem de validitate tum solius confessionis tum solius etiam absolutionis in absentia, disceptatam dicit in scholis et ut disceptabilem habere videtur (n. 606).

CONCLUSIO

Conclusio 1. Invalidum est sacramentum si, tum confessio tum absolutio, fit inter absentes.

Probatur 1. *EX DECRETO CLEMENTIS VIII ET EX SENSU AC PRAXI ECCLESIAE.*

⁴⁴ De Poenitentia, disp. 17, sect. 4, n. 72-75, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 194-196.

¹³ De Poenit. diss. 7. a. 3, § 2, Dico 2, Cursus Theol., vol. 9, Parisiis, 1904, p. 440.

Nam, quamvis S. Pontifex in eo decreto non utatur explicito verbo “invaliditas” in condemnatione talis administrationis sacramenti, sed tantum dicat reiciendam esse propositionem quae asserat “*licere* per litteras seu internuntium, etc.”, tamen eum non tantum illius liceitatem. ut quidam pauci interpretare ausi sunt, sed etiam validitatem reprobare sequitur tum ex proposito decreti, quod erat imponere finem controversiae theologorum, quae quidem erat etiam ac praecipue de validitate rei, tum ex ipso contextu illorum verborum.

Nam S. Pontifex immediate prohibet “ne [talīs doctrina] *umquam tamquam aliquo casu probabilis* defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur”; quibus verbis Clemens excludit etiam casum extremae necessitatis, ut patet tum ex generalitate expressionis tum ex eo quod opinio, a Papa damnata, nonnisi in casu necessitatis, docebat id licere. Jamvero, si talis administratio esset valida, fieret licita in casu extremae necessitatis, nec posset a S. Pontifice proscribi in universum et pro omni casu, cum lex ecclesiastica non possit obligare cum gravissimo incommodo, et praecipue cum detrimento animae et periculo salutis aeternae.

Quae ratio tam perspicua est ut in hanc decreti interpretationem theologi facile convenerint et, inter paucos qui illi obstiterunt, Isambertus festinanter ac sincere suam opinionem retractaverit. Imo Morinus et Tournely docuerunt nonnisi ex hoc Ecclesiae decreto invaliditatem hujus sacramenti in absentia administrati, probari posse.

Ceterum, attente consideranti *sensum traditionis et praxim Ecclesiae*. non difficile apparebit, Decretum Clementis non esse novum statutum aut immutationem in re dogmatica, sed meram illius sensus et praxeos authenticam declarationem.

In ipsa *Scriptura* licet imprimis deprehendere adumbrationem aliquam vel innuitionem illius veritatis, si, cum Catechismo Cone. Trid. (p. 2, c. 5, q. 40) et quibusdam Patribus, evangelica mundatio leprosorū accipiatur ut allusio ad sacramentum confessionis; clamantibus enim leprosis: “Jesu praeceptor, miserere nostri” Christus imperavit: “Ite, ostendite vos sacerdotibus”; quibus addit evangelista: “Et factum est, dum irent, mundati sunt” (Luc. 17, 13 sq.; cf. Matth. 8, 4). In hunc sensum illum textum interpretatur Pseudo-Augustinus mox referendus. Praeterea, verba Jac. 5, 14 “Inducat presbyteros Ecclesiae” referuntur etiam ad sacramentum Poenitentiae, de quo in v. 16.

Patres, quamvis hanc quaestionem signate non tangant, tamen nunquam dicunt aut innuunt confessionem fieri posse in absentia, semper vero loquuntur de praesentia sacerdotis et poenitentis. *Tertullianus*: “Presbyteris advolvi, et charis Dei adgeniculari” (De Poen. 9, cit. in tom. 1, p. 101); *Cyprianus*: “Purgata conscientia manu sacerdotis”

(De lapsis, 16, cit. *ibid.*, p. 113), “Impositio manus sacerdotis in poenitentiam” (Epist. 10, 1 sq., cit. *ibid.*, p. 114). *Augustinus*: “Veniat [poenitens] ad antistites Ecclesiae” (Serm. 351, cit. *ibid.*, p. 121).

Pseudo-Augustinus (Liber de vera et falsa poenitentia, 10, 25, cit. in p. 407 sq.) explicite docet “corporali praesentia confitenda peccata, non per nuntium, aut per scriptum manifestanda”, imo addit tantam esse necessitatem confitendi in praesentia, ut si hoc non possit, fructuosius sit confiteri apud laicum.

5. *Thomas, Suppi.*, q. 9, a. 3 [i.e. In 4 Sent., dist. 17, q. 3, a. 4, q. 3], idem repetit. Sibi enim *obicit*: “De necessitate sacramenti est quod homo proprio sacerdoti confiteatur. . . Sed aliquando proprius sacerdos est absens, cui non potest poenitens propria voce loqui; posset autem per scriptum ei suam conscientiam manifestare. Ergo videtur quod per scriptum ei suam conscientiam transmittere debeat” (*ob.* 3). *Respondet* autem: “In absentia proprii sacerdotis potest etiam laico fieri confessio; et ideo non oportet quod per scriptum fiat, quia plus pertinet ad necessitatem confessionis actus quam ille cui fit confessio” (*ad* 3; de hac peculiari sententia et praxi mediaevali, confer *ibid.* q. 8, a. 2, et hic infra, art. 98, tom. 4).

Cone. Trid., sess. 14, cap. 2, docet: “[Christus lapsos post Baptismum] ante hoc tribunal tanquam reos *sisti voluit*, ut per sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum poenitentes *confugerint*, possent liberari” (Denz. 895). Quidam doctores hoc testimonium sine causa despicere videntur; connaturalis enim sensus verborum, praecipue sub luce Traditionis et praxis Ecclesiae, necessitatem praesentiae non leviter prodit.

Majorem vim confert praesenti argumento *ipsa praxis Ecclesiae*.

“Ex non usu [enim] Ecclesiae sumitur in his materiis argumentum non parum efficax; nam quod in usu vel administratione alicujus sacramenti Ecclesia nunc non facit, nec aliquando fecisse legimus, signum est fieri non posse; quia fere omnia quae ad sacramenta spectant, licet in Scriptura fundata sint, praecipue firmanur et declarantur usu et traditione Ecclesiae; sed hujusmodi est res de qua agimus; nullo enim exemplo ostendi potest, sacerdotem aliquando sacramentaliter absolvisse poenitentem absentem, dum, si talis administratio valeret, deberent innumera illius suppetere exempla, cum innumerae occurrant necessitatis occasiones, quae ejus usum appellarent, praesertim tempore persecutionis, devastationis et belli”.¹⁰

Argumentum roboratur ex ipsa acri controversia statim inter doctores suscitata, cum quidam oppositam sententiam explicite coeperint

¹⁰“*Suarez, De Poenitentia, Disp.* 19, sect. 3, n. 7, *Opera omnia*, t. 22, Parisiis, 1861, p. 418.

docere et in praxim deducere, et ex immediata ac vivaci reactione S. Sedis.

Nec obstat quod quidam pauci antiquiores theologi contrariam doctrinam satis explicite proponere visi sunt, nam eam nulla Ecclesiae praxi aut historicis factis confortant.

Nec etiam obstant quaedam facta historica quae congerit Morinus (De Poenitentia, l. 8, c. 25), ut suadeat contrariam Ecclesiae praxim. indeque confortet suam sententiam de valore absolutionis inter absentes ante tempus Clementis VIII; nam, ut taceamus de paucitate numeri et indeterminatis circumstantiis illorum factorum, nihil ex eis erui potest quo probetur in eis agi de ipsa absolutione sacramentali; imo ex attenta consideratione textuum, quos omnes discutere non vacat,⁴⁷ verisimilius apparet ibi agi de absolutione vel *canonica*, seu a censuris Ecclesiae; vel *satisfactoria*, seu a poenis per indulgentiam plenariam; vel *ceremoniali*, qualis est illa quae fit initio Missae et in recitatione Breviarii post “Confiteor”, aut quae dari consuevit ab Episcopis feria V majoris hebdomadae, aut quae in ordine Cisterciensi datur a superiore religiosi moribundis et “absolutio ordinis” appellatur. Ceterum ipse Morinus illis factis parum confidere videtur cum ait: “Nonnulla exempla suadent meo iudicio non improbabiliter . . . [id] ab antiquis Patribus factitatum esse”.

Inepte autem huc adduceretur *absolutio Corinthii incestuosi* facta ab Apostolo in absentia (2 Cor. 2, 6-11 coll. cum 1 Cor. 5, 3-5), de qua dictum est in art. 1 (tom. 1, p. 87-89); nam ex verbis Apostoli non certo constat qualis ipsa fuerit; si enim fuit tantum absolutio ab excommunicatione, potuit fieri directe ab Apostolo absente, si vero fuit absolutio sacramentalis, potuit fieri a rectoribus ecclesiae Corinthiorum, jubente Apostolo, et hoc sensu recte tribui ipsi Apostolo; quod quidem videtur indicare ipse Apostolus, cum ait: “Cui autem aliquid donastis, et ego; nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi” (2 Cor. 2, 10).

Ex factis, quae citat Morinus, sufficiat duo referre quae notabiliora videntur.

Primum et antiquissimum est *reconciliatio cujusdam Serapionis*, quam narrat Dionysius Alexandrinus († circa 265) in sua epistola ad Fabium, juxta sequentem relationem *Euscbii*, Hist. eccl. 7, 44:

“Eidem porro Fabio Dionysius Alexandrinus episcopus scribens, postquam et alia multa quae ad poenitentiam spectant in suis ad illum litteris exposuit, et martyrum qui recens Alexandriae martyrium subi-

⁴⁷ Eorum factorum brevem discussionem habes apud *Totirnely*, De Poenit., q. 6, a. 4, “De confessione per litteras”, Secunda conclusio; *Collet*, De Poenit., pars 2, c. 5, sect. 4, n. 587-600; *Wirccburgenses*, De Poenit., n. 144; *Galtier*. n. 510.

erant, certamina commemoravit, inter cetera facinus quoddam refert admiratione dignissimum, quod huic etiam historiae nostrae inserere necessarium duxi. Est autem huiusmodi: 'Unum tibi exemplum proponam quod apud nos contigit. Erat in hac urbe Serapion quidam senex e numero fidelium, qui reliquo quidem anteactae vitae tempore nulli culpae obnoxius fuerat. Sed in persecutione lapsus, saepenumero *veniam petierat*, nec quisquam ei attendebat, eo quod sacrificasset. Idem postea morbo correptus vocis usu sensuque omni carens triduo permansit. Quarto demum die paululum recreatus, nepotem ex filia ad se vocat: Et quousque tandem, inquit, me detinetis, fili? Properate, quaeso, et me quantocius *absolvite*. Accerse mihi unum ex presbyteris. Haec cum dixisset, rursus illum vox destituit. Puer ad presbyterum concurrit. Jam nox erat: presbyter autem aegrotabat. Sed quoniam in mandatis dederam, ut morituri, si peterent, et maxime si antea suppliciter postulassent, *venia indulgeretur*, quo bonae spei pleni ex hac vita migrarent, exiguum Eucharistiae partem puero tradidit, iubens ut in aqua intinctam, seni in os instillaret. Redit igitur puer buccellam afferens. Et cum appropinquaret, priusquam ingrederetur, recreatus iterum senex: Venisti, inquit, fili. Ac presbyter quidem ipse venire non potuit. Tu vero fac citius quod imperatum est, et *dimitte me*. Mox puer buccellam intinxit et in os senis infudit. Qui ea paulatim absorpta, continuo animam exhalavit. An non igitur perspicue apparet, eum reservatum fuisse, ac tantisper in vita permansisse, quoad *reconciliaretur*, et *deleto jam crimine*, pro multis quae gesserat bonis operibus a Christo agnosci posset et praedicari?' Haec Dionysius" (M.G. 20. 630-634).

*Respondetur?*⁸ Ex hac narratione unum tantum certo constat, Serapionem nempe petiisse a sacerdote reconciliationem et, ab eo absente per puerum accepisse communionem. De acceptione autem ipsius absolutionis quam petierat, nihil narratur. Si ergo dicatur cum quibusdam eruditibus absolutionem olim praecessisse poenitentiam publicani (cf. infra art. 45, p. 941 sq.), facile hic respondetur Serapionem non indignuisse absolutione sacramentali; sed tantum ut finis ei imponeretur publicae poenitentiae per ipsam concessionem communionis. Si vero cum aliis dicatur absolutionem sacramentalem olim fuisse ad terminum poenitentiae publicae, ita ut Serapion nondum esset sacramentaliter absolutus, respondetur quod presbyter ille vel erronee putavit se posse per nuntium absolutionem mittere vel, melius, ei misit solam communionem. existimans illum, post congruum tempus poenitentiae, sufficienter dispositum fuisse per actum contritionis.⁴⁰

⁸ Cf. *Galtier*, De Paenitentia, n. 261 et 510; *G. Del Ton*, L'episodio eucaristico di Serapione narrato da Dionigi Alessandrino, I.a Scuola Cattolica (1942).

⁴⁰ Cf. *Galtier*, ibid.

Secundum jactum ex tempore recentiori, cui non parum videtur confidere *Morinus*, sic ab ipso narratur:

“In concilio Duciazensi sub Ioanne 8. an. 872. celebrato, Robertus Coenomanensis Episcopus Coenomanis graviter laborans, mortique, ut credebat proximus, Concilii Patribus a se per 20. milliaria Gallica dissitis scripto peccata confitetur, et ab iis Absolutionem petit, quod in haec verba finit, ‘Pietatis vestrae misericordiam singultu interposito implorare non cesso, quatenus potestate coelitus vobis conlata vincula meorum piaculorum enodetis, et precum vestrarum studiis commissa mea pietis, ut cum reprobis non ducar ad tartara, quin potius vestro interventu coelestia merear sublimari ad gaudia’. Sequitur Patrum Absolutio cui titulus, ‘Epistola Absolutionis quam ei remiserunt iidem venerabiles Consacerdotes de loco obsidionis’. Post praefationem de Confessionis peccatorum virtute, sic absolvunt, ‘Quapropter frater et Consacerdos noster tibi peccata tua confitenti per Ecclesiasticam Apostolicae auctoritatis potestatem quam Dominus noster Iesus Christus tradidit discipulis, et Apostolis suis, dicens, Accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et per eosdem Apostolos suos ipsorum successoribus, quorum vices licet indigni tenemus, etsi non merito, tamen nomine atque officii susceptione, eandem potestatem donavit, et in se fideliter credenti dixit, fiat tibi secundum fidem tuam, gratia et potentia sua, virtute S. Spiritus, qui est remissio omnium peccatorum, dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omni malo, conservet in omni bono, et perducatur te ad vitam aeternam, et ad Sanctorum Sacerdotum consortium. Amen.’

“Ad veram et Sacramentalem Absolutionem nihil requiri posse videtur. Aiunt enim se absolvere vice Christi, et potestate ab eo sibi tradita per ea verba, quorum remiseritis, etc. . . Haec Absolutionis formula, illa ipsa est quae in ordine Romano, aliisque Poenitentialibus singulari personae peccata sua sigillatim confitenti dari iubetur.”⁵⁰

Respondetur nulla ratione ostendi posse hic agi de absolutione sacramentali, quin potius non pauca suadent agi de absolutione canonica, seu a censuris Ecclesiae, vel forte tantum caeremoniali. Nam eo tempore distinctio inter absolutionem sacramentalem et canonicam aut caeremonialem notissima erat; in narratione nihil saltem dicitur de distincta confessione peccatorum, quae in usu tunc erat, sed tantum indicatur generalis quaedam confessio. Nec refert quod absolutio dicatur fieri per potestatem a Christo acceptam illis verbis “Quorum remiseritis . . . ”, nam potestas clavis, seu ligandi et solvendi, Ecclesiae a Christo concessa, amplior est potestate sacramentali, ac extenditur etiam ad impositionem et absolutionem canonicarum poenarum.

⁵⁰Comm. hist. in adm. sacr. Poenit., l. 5, c. 25, n. 4 sq., Parisiis, 1651, p. 596.

Probatur 2. *EX IPSA RATIONE HUIUS SACRAMENTI.*

Hoc argumentum non satis efficaciter proponitur a quibusdam theologis. Sic enim fere ratiocinantur: Administrationem huius sacramenti inter praesentes requirit tum ratio generica sacramenti novae legis, nam cetera sacramenta fiunt inter praesentes; tum ratio specifica huius sacramenti, sive quatenus est iudicium quod proinde inter praesentes fieri oportet, sive quatenus in eo agitur de cognoscenda interiori ac mutabili dispositione poenitentis quod quidem praesentiam requirit, sive quatenus ipsum persolvitur vocibus de praesenti (“Ego te absolvo”).

Attamen his rationibus satis efficaciter respondent adversarii, uti Tournely supra citatus (p. 698), praesentiam non requiri nec a ratione sacramenti N. L., ut patet de Matrimonio quod fieri potest inter absentes; nec a ratione iudicii, nam judicari potest absens; nec a necessitate cognoscendi dispositiones poenitentis, nam hae sufficienter cognosci possunt per scriptum et de earum perseverantia constare potest certitudine morali; nec ab indole vocum de praesenti (“Ego te absolvo”), nam hae dirigi possunt per scriptum ad absentes, quatenus constituuntur moraliter praesentes.

Quapropter praedictum argumentum sequenti modo efficacius proponi ac confortari debet:

1. Praesentia in sacramento Poenitentiae exigitur ex paritate seu *analogia ceterorum sacramentorum N. L., secluso Matrimonio*; omnia enim fiunt ac consummantur in praesentia. Quod autem analogia sit trahenda non ex ipso Matrimonio sed ex ceteris, patet tum a priori, nam cum agitur de communi aliquo coetu vel collectione, argumentum similitudinis efficacius trahitur a pluribus quam ab uno, eo quod in pluribus ratio communis securius deprehenditur; tum a posteriori, nam Matrimonium quosdam characteres palam ostendit, quibus a ceteris sacramentis recedit.

Etenim *imprimis* in Matrimonio nihil Deus peculiare instituit, sed tantum ipsum contractum naturalem ad rationem sacramenti immutatum evexit; in ceteris vero Deus aliquid nondum praeexistens instituit, quamvis unicuique contulerit similitudinem alicujus naturalis consuetudinis, uti Eucharistiae ut sit cibatio, Ordini ut sit potestatis collatio, et ipsi Poenitentiae ut sit quoddam iudicium, internum tamen ac voluntarium.

Praeterea, ac consequenter, in Matrimonio, sicut in omni contractu, consensus ejusque forma exprimi possunt signis quibuscumque, adeoque juxta ejusdem contractus indolem fieri ac consummari potest in absentia; ceterorum vero sacramentorum forma, non excepta Poenitentia, exprimi debet viva voce, viva autem vox nonnisi ad praesentes dirigitur; unde, sicut viva verba “Hoc est corpus meum” et “Ego te

baptizo” nequeunt nisi ad materiam et subjectum praesens dirigi, ita nec verba “Ego te absolvo” dirigi possunt nisi ad hominem qui loquenti sit praesens, et quidem in ratione rei, seu confitentis.

Praeterea, in forma Matrimonii nihil exprimitur quod sonet allocationem ad alterum (verba enim “Ego vos conjungo” non sunt sacramentalia, sed caeremonialia), sed tantum exprimitur proprius subjecti consensus in acceptationem et traditionem juris in corpus; in ceteris vero sacramentis, praeter Eucharistiam, exprimitur locutio ad alterum (“Te baptizo”, “Confirmo te”, “Te absolvo”), quae profecto mutuam sonat praesentiam loquentis et audientis.

Dices cum *Tournely* (supra cit., p. 698 sq.) : Cetera sacramenta consistunt in usu seu tractatione alicujus materiae sensibilis (ut Eucharistia), quae praeterea applicatur subjecto (ut Bapt., Confirm., Extrema Unctio, Ordo); unde palam est in eis requiri physicam praesentiam ministri et subjecti, vel materiae et formae. E converso Poenitentia, non minus quam Matrimonium, habet pro materia aliquid morale, seu actionem subjecti; unde non est necesse ut forma, materiae correspondens, significet subjectum praesens, quia habet practicam suam significationem etiam in absente.

Resp. In praedictis sacramentis usus seu tractatio alicujus materiae est ratio quare materia et subjectum debeant esse praesentes ministro, quando materia conficitur et applicatur subjecto, non vero quando verba formae pronuntiantur, cum haec sint quid distinctum a tractatione materiae et possint post elapsum aliquod tempus pronuntiari, quando sive materia sive subjectum non sunt amplius moraliter praesentia ministro; unde necessitas hujus moralis praesentiae aliunde deducenda est, in illis sacramentis, non secus ac in Poenitentia; quod vero in Matrimonio ea praesentia non requiratur, non deducitur ex eo quod ejus materia sit aliquid morale seu aliqua actio, sed aliunde, scilicet ex ipsa ratione contractus, quae non convenit Poenitentiae.

Hanc *Tournely* objectionem jam resolverat *Lugo* († 1660), scribens: “Dices, in aliis sacramentis requiri ex parte materiae absolutionem [ablutionem], vel manus impositionem, aut aliquid simile, quod circa absentem exerceri non potest; ideo alia non posse in absentia conferri, quod tamen in absolutione non invenitur. Sed contra quia licet in ordinatione verbi gratia requiritur traditio materiae, non tamen requiritur coexistentia metaphysica inter materiam et formam, sed conjunctio moralis, ita ut proxime praecedant, aut sequantur verba. Ponamus ergo post traditam materiam statim ordinatum exire ex cubiculo illo, ita ut non sit jam moraliter praesens, et tunc episcopum proferre formam dicendo, ‘divina gratia ordinat talem in presbyterum’, etc. prout dicunt Graeci; tunc non erit fundamentum ad negandum valorem

illius formae, nisi reducatur ad usum Ecclesiae, vel ad aliquid aliud, quod non minus habeat locum in sacramento poenitentiae, quam in illis.”⁵¹

2. Praesentia in sacramento Poenitentiae exigitur ex ipsa specifica ejus natura, seu *ex propria judiciali indole ipsius*.

Non dicimus simpliciter “Ex indole judiciali”, nam absolute loquendo iudicium, et maxime absolutio, ferri potest in absentem, ut constat ex iudicio forensi tam civili quam ecclesiastico et ex absolutione a censuris, sed dicimus signanter et specificative “Ex *propria* judiciali indole ipsius”. Nam Deus ad rationem sacramenti non elegit naturale iudicium, quemadmodum in Matrimonio naturalem ipsum contractum, sed instituit medium quoddam remissionis et absolutionis, cui tribuit, quantum potuit, similitudinem forensis iudicii, ita ut evaderet singulare quoddam tribunal a nulla humana potestate imitabile, iudicium nempe internum, voluntarium, reconciliativum et satisfactivum potiusquam vindicativum, vocali et appellativa sententia complendum, personali nec delegabili potestate exercendum, secreti sigillo tegendum.

Iudicium autem *internum*, seu de causa conscientiae, praesentiam rei appellat, saltem ad hoc ut multo convenientius fiat;⁵² assumit enim indolem iudicii et examinis medicalis ac sanativi, quod mutuum ac immediatam praesentiam medici et infirmi quam maxime expostulat ad finem convenientis curationis, nec quisquam facile putabit Sapientiam Divinam tanti finis tam optabile medium eligere praetermisisse.

Iudicium *voluntarium*, de cuius ratione est ut poenitens sit simul reus, actor et testis eique pro se et contra se credatur, praesentiam appellat. In ipso iudicio forensi praesentia exquiritur rei, prosecutoris et testis, et nonnisi quia in invitum exerceri contingit, cuius praesentia frustra expectaretur, in absentem quoque sententiam ferri necesse est, ut ita saltem in effigie vel in bonis mulctetur, qui fugiendo personam subtrahit.

Iudicium *reconciliativum et satisfactivum* praesentiam appellat. Ut enim patet ex ipsa humana inclinatione et consuetudine, dum vindicta

⁵¹ De Poenitentia, disp. 13, sect. 6, n. 151, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 745.

: Imo probabiliter ad hoc ut absolute fiat; nam sacerdos nequit dare absolutionem nisi sit certus quod poenitens non mutaverit bonas voluntatis dispositiones in ipso momento quo ipsum absolvit, secus attentaret absolvere indispositum; eam autem certitudinem nequit sacerdos habere nisi poenitens confiteatur hic et nunc in sua praesentia, nam si antea per scriptum vel internuntium confessus sit, potuit interim mutare voluntatem.

Hanc probationem, quam tantum probabilem dicimus, plures theologi, ut *Joannes a S. Thoma* (n. 66), *Gonet*, *Billuart*, *De Augustinis*, *Galtier*, habent pro certa; illis tamen non improbabiler opponit *Tournely* (supra citatus) quod ad absolvendum sufficit moralis certitudo de non mutatione voluntatis poenitentis et haec potest a sacerdote comparari etiam si poenitens sit confessus per litteras vel internuntium, ut in casu quo sacerdoti sit nota fervens et habitualis dispositio poenitentis vel si brevissimo temporis spatio pervenerit ad confessarium epistola vel internuntius poenitentis.

repellit, reconciliatio, quantum fieri potest, copulat et in praesentia perficitur, atque in ipsa praesentiae erubescencia satisfactio completur.

Judicium *vocali et appellativa sententia* complendum, praesentiam absolute requirit, cum frustra sonaret viva vox ad absentem. Nec ceterum posset viva voce internuntii sententia sacramentalis transmitti, tum quia importat *potestatem personalem nec delegabilem*, tum quia sigilli secreto protegatur.

Secreti sigillum, quo confessio et absolutio inviolabiliter proteguntur, mutuum poenitentis et sacerdotis appellat praesentiam, quae est proprium et per se medium convenienter illud servandi, dum scriptura et internuntius, quantumvis prudentia et cautela circumdantur, sunt per se media externa et revelationi obnoxia.

3. *Exinde ruunt omnes objectiones Tournely qui cum Morino* contendit invaliditatem administrationis hujus sacramenti inter absentes non posse probari nec provenire ex ipsa ejus natura et ex institutione Christi, sed tantum ex lege Ecclesiae.

Ceterum, haec ipsa *eorum sententia tripliciter ostenditur jalsa*:

Primo enim, Ecclesiae non competit talis potestas faciendi ut id quod in sacramentis est determinate validum juxta Christi institutionem, sit invalidum ex Ecclesiae dispositione. Nec valet hic invocare sententiam illorum theologorum qui concedunt Ecclesiae potestatem determinandi materiam et formam sacramentorum: nam in hoc casu nulla haberetur materiae et formae determinatio. Nec valet arguere a paritate cum subtractione jurisdictionis, qua de facto invalidatur ab Ecclesia attentata absolutio sacerdotis; nam aliud est jurisdictionem auferre et aliud est, manente jurisdictione, facere ut absolutio inter absentes, quae secundum se esset valida, sit invalida. Nec valet dicere in praesenti etiam casu Ecclesiam subtrahere jurisdictionem; nam undenam hoc constare potest?, gratis asseritur, gratis negatur.

Secundo, si Ecclesiae competeret talis potestas, non posset ea valide uti tali universali ratione ut inde semper invalidetur sacramentum administratum inter absentes, etiam nempe in casu extremae necessitatis. Id enim faceret in perniciem animarum, eis subtrahendo remedium salutis quod esset a Christo institutum, quemadmodum, quamvis competat S. Pontifici potestas subtrahendi a singulis sacerdotibus jurisdictionem ad absolvendum, frustra ipse attentaret eam subtrahere ab omnibus simul sacerdotibus in Ecclesia ac ita eam aequivalenter suppressere, cum id esset essentialiter contra bonum commune et contra finem sanctificativum Ecclesiae et sacramentorum. Jamvero Clemens VIII statuit praedictam administrationem esse in omni casu invalidam. Ergo vel erravit, quod dici nequit, vel mere declaravit id quod ex natura sua, seu ex Christi institutione, invalidum est.

Tertio, propositum decreti Clementis VIII fuit finem imponere controversiae quae agitabatur inter theologos; hi autem disputabant an, ex natura sua seu ex Christi institutione confessio inter absentes esset valida necne; ergo Clemens, declarando illius invaliditatem, docuit eam esse invalidam ex ipsa Christi institutione.

Conclusio 2. Invalidum est sacramentum etiam si sola absolutio fiat in absentia st factam nempe confessionem in praesentia.

Probatur 1 sicut in Conci, praec. ex Decreto Clementis et praxi Ecclesiae, quae quamvis quibusdam theologis visa sunt non excludere validitatem confessionis in absentia propter praxim absolutionis moribundi sensibus destituti, ab omnibus tamen post illud decretum dicuntur excludere validitatem absolutionis inter absentes.

Probatur 2 sicut in Conci, praec. *ex analogia ceterorum sacramentorum*.

Quae probatio non inepte corroborari potest cum *Lugo* ex propria ratione consecrativa quae competit sacramentis.

Ad rem ipse: “Hinc potest colligi tertia ratio generalis, quia scilicet sacramenta sunt caeremoniae sacrae ad hoc institutae, ut iis homines consecrentur Deo, initientur, sanctificentur, et benedicantur: consecratio autem, aut benedictio nunquam fit, nisi in praesentia rei quae consecratur, et benedicitur: et in particulari in sacramento poenitentiae peccator sacerdotum ministerio quasi benedicitur, dum absolvitur, ut qui per peccatum pollutus fuerat, per reconciliationem, et absolutionem sacerdotalem, quasi rebenedicatur, ut ita dicam, et iterum sanctificetur. Unde hoc sacramentum olim non conferebatur sine manus impositione sacerdotis super caput poenitentis, ut colligitur ex concil. Carthag. III, cap. xxxii, et refertur in c. Presbyter. XXVI, q. vi, et ex concil. Nicaen. canon, ix. Imo sacramentum ipsum appellabatur, manus impositio, ut constat ex Aug. lib. V de Baptismo, cap. xxiii, et in Psal. cxlvi, 3 super illa verba, ‘qui sanat contritos corde et alligat contritionem eorum’, et lib. I de adulterinis coniugiis, cap. ultim. et lib. II, cap. vi, quae manus impositio actio est benedicens, et consecrans; et licet matrimonii sacramentum possit in absentia per procuratorem recipi, id tamen, ut diximus, specialissimum est in illo sacramento, in quo nullum ritum Christus instituit, sed ipsam actionem profani contractus, qualis in se erat, elevavit ad rationem sacramenti in hominibus baptizatis: unde hoc solum sacramentum fit per verba, quae ex se videntur profana, et nullam benedictionem, aut consecrationem sonant: in aliis vero sacra-

mentis verba, et actiones sonare videntur benedictionem, ut cum dicitur: 'Ego te baptizo in nomine Patris', etc. 'Signo te signo crucis, et confirmo te', etc. 'Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus', etc. 'Accipe Spiritum sanctum, accipe potestatem offerendi sacrificium', etc. In eucharistia autem materia ipsa maxime, et solemniter consecratur, suscipiens vero consecratur postea per contactum et sumptionem sacratissimi corporis Christi. Oportuit ergo ex generali ratione sacramentorum, poenitentem nonnisi praesentem absolvi: quomodo enim benediceretur, et consecraretur sacerdotalibus caeremoniis, nisi ipsi sacerdoti praesens esset?"⁵³

Probatur 3. ac directe, *ex consideratione indolis ipsius absolutionis*.

Primo enim, absolutio non aliter quam *viva voce* proferenda est, ut probabitur in art. 78 ex sensu saltem et praxi Ecclesiae. Jamvero locutio, viva voce prolata, natura sua ordinatur ad personam praesentem, cum ordinetur ad auditionem quae nonnisi in praesentia perfici potest.

Secundo, absolutio exprimenda est in forma *allocutionis ad personam*, seu verbo "Te" ("Absolvo te"), vel alio aequivalenti, ut constat ex formulis Ritualium et librorum Poenitentialium, non secus ac forma consecrationis exprimenda est verbo indicativo "Hoc" ("Hoc est corpus meum"). Jamvero verbum allocutivum "Te", viva voce prolatum, non dirigitur nisi ad personam praesentem. Ergo nequit sacerdos absolvere absentem poenitentem, sicut non potest absentem materiam consecrare. Aliunde autem nequit vocalis absolutio transmitti per vocem internuntii quia, ut nuper dictum est, potestas sacramentalis est personalis et non delegabilis.

Nec valet opponere quod valida habetur forma absolutionis quae exprimitur verbis "Absolvo Paulum", "Absolvatur Paulus", "Absolvatur servus iste, N.", ut constat ex usu Ecclesiae et formulis quorundam Ritualium, quemadmodum et in Baptismo valent similes formae "Baptizo Paulum", "Baptizetur Paulus", "Baptizetur servus Christi"; hae autem formulae non indicant praesentiam subjecti; ergo inefficax est praedicta ratio deducta ex propria indole formae.

Nam hae formulae ideo sunt validae, quia praecise ob praesentiam subjecti aequivalent formulae "Absolvo te", "Baptizo te". Quod si subjectum praesens non esset, formula "Absolvo Paulum vel servum Christi" aequivaleret huic "Absolvo illum servum Christi", ac esset invalida, non secus ac formula "Illud est corpus meum" in consecratione Eucharistiae.

⁵³ "De Poenitentia, disp. 13, sect. 6, n. 152, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 745 sq.

Conclusio 3. Invalidum est sacramentum etiam si sola confessio fiat in absentia, ita ut subsequatur absolutio in praesentia.

Probatur 1. Hic valent fere omnes rationes allatae in Conci. 1, signanter ea quae petitur ex propria indole judiciali hujus sacramenti et ea quae deducitur ex sensu Ecclesiae, i.e. ex testimoniis Pseudo-Augustini, S. Thomae, Cone. Trid. et praecipue ex *Decreto Clementis, collato praesertim cum declaratione S. Officii* excludentis interpretationem Suaresii (de qua dictum est in p. 689-691).

Inaniter autem quidam, ut *Amicus* (Disp. 11, sect. 4. n. 62),⁵¹ vim hujus declarationis eludere conati sunt, dicentes ea non plecti ipsam sententiam Suaresii quia S. Pontifex non ob aliam rationem hanc sententiam proscripsit nisi quia noluit ut a privato doctore ejus mens et decretum exponeretur. Si ita liceret decreta pontificia interpretare, facilis ac lata errantibus pateret via damnatos errores protegendis; praeterea interpretatio Suaresii non semel nec a solo Clemente VIII rejecta est, neque in tot S. Officii declarationibus ullum invenitur vestigium unde deduci possit in eis agi de illius sententiae opportunitate potiusquam de ipsa ejus veritate.⁵⁵

Ceterum, eam *Suaresii distinctionem inter sensum divisivum et sensum complexivum* prorsus ineptam esse, tripliciter apparet.

Primo quidem, secundum seipsam. Nam, si S. Pontifex proscripsisset propositionem illam de validitate confessionis et absolutionis in absentia, solum in sensu copulativo et non etiam disiunctivo, quaelibet illius pars se junctim sumpta esset valida, scilicet non minus absolutio in absentia quam confessio in absentia, et tunc ex una parte contradicitur certissimae et post decretum communissimae sententiae theologorum de invaliditate absolutionis in absentia, et ex alia parte vis decreti plurimum extenuatur, cum gravia inconvenientia sacramenti administrati in absentia praecipue ex parte absolutionis inveniantur, imo vis decreti fere tota evacuatur, nam, admissa ea interpretatione, id quod prohibetur fieri copulative, totum de facto fieri permittitur, quamvis disiunctive, seu modo unum, modo alterum.⁵⁰

Secundo, ea distinctio est inepta secundum modum quo exprimitur a Suaresio; nam ipse prius docet eam propositionem esse damnatam et falsam in sensu copulativo, subinde tamen non admittit, quod logice expectaretur, eam esse veram in sensu disiunctivo, nam dicit unam solam partem esse veram, scilicet validitatem confessionis in absentia; ad quid ergo introducit copulationem et disiunctionem, nisi ad finem eludendi per merum lusum verborum vim decreti?, magis logice diceret:

⁵⁰ Citatus a *Gonet*, Disp. 12, a. 4, n. 59.

⁵¹ Cf. *Salmanticenses*, Disp. 3, dub. 5, n. 208; *Gonet*, Disp. 12, a. 4, n. 59.

⁵⁵ Cf. *Lugo*, Disp. 17, sect. 4, n. 65.

absolutio in absentia non valet, confessio vero in absentia valet; tandem, nec hoc simpliciter, verbis saltem, concedere audet, sed limitat validitatem talis confessionis ad casum moribundi.

Tertio, ea distinctio inepta est ex motivo ex quo procedit. Unice enim provenit ex motivo solvendi difficultatem proveniente ex validitate absolutionis moribundi sensibus destituti; sic enim procedit Suarez: in hoc casu confessio de praesenti non habetur: ergo Decretum, loquens de necessitate praesentiae in absolvendo et confitendo, aliter ac sonat explicandum est, ita nempe ut limitetur ad necessitatem praesentiae in absolvendo. Quod quam illogicum sit, nemo est qui non videat, cum oporteret e converso sic theologice ratiocinari: Decretum loquitur de necessitate praesentiae in absolvendo et confitendo, ergo etiam in casu moribundi salvatur confessio in praesentia et quomodo salvetur explicandum est.

Probatur 2. Ex ipsa necessitate praesentiae ad validam absolutionem. Ut valida sit absolutio, poenitens debet esse praesens, ut probatum est in Conci, praec.; praesens autem debet esse non tantum ut res quaedam, seu physice et materialiter, sed ut poenitens, seu moraliter et sacramentaliter, consentiendo nempe et cooperando per actualem confessionem, vel per signa quibus confirmatur ac veluti in praesentia iteratur confessio jam facta in absentia.

Etenim nihil refert ad absolutionem praesentia mere physica poenitentis qui nihil cooperetur, ita ut absolutio data homini mere physice praesenti et nullatenus confitenti, aequivaleat moraliter absolutioni datae in absentia; nam actiones sacramentales sunt intra genus entium moralium, et in moralibus mera praesentia physica pro absentia reputatur.

Ad haec addit Collet: “[His] fusiori calamo expendendis non immorabimur, quia, re propius inspecta, quaestio haec jam practice inutilis est. Vel enim qui per epistolam justa de causa absens confessus est, cum sistit se sacerdoti, ratificat confessionem, quam per litteras vel internuntium fecerat, vel non. Si primum, jam sacerdoti praesenti confitetur; non secus ac qui dicit: Accuso peccatum, quod heri, te praesente commisi. Si secundum (quod certe nisi apud theologos metaphysica et inania spéculantes non occurret), jam a nemine absolvi poterit, quia citra causam in re sacramentaria partem minus tutam, multoque minus probabilem amplectetur”.⁵⁷

Attamen hic casus non est dicendus mere inanis et speculativus; nam in tempore praesertim persecutionis potest non raro contingere ut sacerdos, cui per internuntium vel scripturam missum fuerit, a

⁵⁷ De Poenitentia, pars 2, c. 5, n. 616, apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 557.

poenitente in carcere detento, sufficiens quoddam signum confessionis, accurrens ad locum supplicii non possit cum poenitente communicare nec de suiipsius praesentia eum certum facere. In quo casu per se absolutio dari non posset, cum nulla praesumatur adesse praesens confessio, eo quod poenitens, praesentiae sacerdotis ignarus, nullum signum praebere videatur quo praecedentem confessionem in sacerdotis praesentia confirmet. Attamen fortasse sacerdos absolutionem conferre poterit, saltem sub conditione, in iis circumstantiis in quibus legitime praesumere potest poenitentem tunc cogitare quod ipse jam advenerit ac praesens sit inter circumstantes, eumque conari sacerdotem detegere ac ita signa ratificationis suae confessionis aequivalenter praebere. Qui casus quodammodo assimilari poterit casui absolutionis moribundi sensibus destituti qui confiteri petierit.

OBICIES. Juxta doctrinam et praxim Ecclesiae (cf. antiqua Concilia; Leonem⁷ M., Rituale Rom., Codicem J⁷ C., infra cit. in art. 97, tom. 4), necnon juxta oralem declarationem ipsius Clementis VIII post Decretum hujusque explicationem in causa Suaresii, valida est *ABSOLUTIO MORIBUNDI* sensibus destituti, qui, absente sacerdote, confiteri petierit. Jamvero haec qualiscumque confessio nonnisi in absentia facta est. Ergo confessio in absentia non est absolute et universaliter invalida, sive ex institutione Christi sive ex constituto Ecclesiae, sed saltem valet in praedicto casu moribundi. Ex quo praeterea sequitur Decretum Clementis VIII ita interpretandum esse ut ab invaliditate confessionis in absentia excipiatur casus moribundi; quod quidem nequit convenienter fieri nisi distinguendo cum Suaresio inter sensum complexivum et sensum divisivum.

RESPONDETUR. Gravis hujus difficultatis, et consequenter *modi conciliandi decretum Clementis VIII cum decreto Leonis M., variae allatae sunt solutiones*, quae ad quatuor principales reduci possunt.

Prima solutio, quae fuit Suaresii, concedit totam difficultatem. Haec tamen solutio, ut supra diximus, reprobata est ab ipso S. Officio, declarante casum absolutionis moribundi non esse accipiendum ut casum confessionis in absentia, sed “omnino diversam continere difficultatem” (Denz. 1089, cit. in p. 688). Huic tamen solutioni accedunt plures posteriores (etiam inter modernos), uti *Henno, Gury, Pesch, Lcrcher* et *Noldin*, de quibus dictum est supra (p. 699 sq.).

Secunda solutio, quam insinuat *Tournely* nec videtur displicere quibusdam modernis, negat suppositum minoris objectionis. In casu scilicet illius moribundi nulla habetur confessio, sed tantum expressio voluntatis confitendi quae nonnisi improprie confessio diceretur; unde non agitur de confessione in absentia, cujus validitas damnat decretum

Clementis. Ad reni *Tournély*: “Resp. . . . prohibitionem S. Pontificis Clementis spectare dumtaxat modum communem et ordinarium quo fit confessio, non vero casum illum singularem et extremae necessitatis, in quo *non tam confessio fit*, quam ipsius desiderium declaratur, quod desiderium pia mater Ecclesia in extrema necessitate sufficere judicat, ut absolutionis beneficium impendatur.”⁵⁸

Attamen, id solum dici potest in sententia Scotistica, supra rejecta (in art. 4), quod confessio non sit absolute et in omni casu requisita ad valorem sacramenti. Ceterum, ut bene advertit *Lugo* (supra cit., p. 701 sq.), in expressa voluntate confitendi aliqua habetur vera confessio, quantumvis generalis, quia “qui ostendit et dicit se velle confiteri, eo ipso confitetur; nam confiteri in genere loquendo est dicere, et fateri proprium delictum: qui autem dicit se velle confiteri suum delictum eo ipso dicit, et fatetur se habere delictum quod confiteatur”.

Tertia solutio, a praecedenti non multum dissimilis, quam late expendit ac defendit ipse *Lzigo* (supra cit., ibidem), nec displicet *Pesch* (cit. ibidem), distinguit minorem et conseq. probationis. Distinguit nempe inter duo genera confessionum: altera est confessio generalius et minus stricte dicta (seu vera quidem confessio, consistens tamen in sola declaratione voluntatis confitendi), quae quidem est absolute necessaria ad valorem sacramenti sed potest fieri in absentia, et de hac agitur in casu moribundi et in decreto Leonis M.; altera est confessio stricte dicta (consistens in distincta accusatione peccatorum), quae quidem non est absolute necessaria sed, quando fit (et regulariter facienda est), debet necessario fieri in praesentia, et de hac non agitur in casu moribundi, dum de hac sola agitur in decreto Clementis VIII, quod proinde non contradicit decreto Leonis nec excludit validitatem confessionis in absentia, qualis habetur in casu moribundi.

Attamen, hae sententia quantumvis ingeniosa, est tantum quaedam mitigatio sententiae Suaresii, nec salvat vim tum ipsius Decreti, tum praesertim subsequentis declarationis S. Officii. Nam Decretum absque ulla distinctione loquitur de confessione; confessio autem illa, minus stricte dicta, est, fatente Lugone, vera confessio; ergo et ipsa in absentia fieri non potest. Item S. Officium absque ulla distinctione declarat, ex validitate sacramenti in casu moribundi non posse argui ad deducendam validitatem confessionis in absentia; in sententia vero Lugonis ex validitate sacramenti in casu moribundi arguitur validitas alicujus confessionis inter absentes, seu confessionis minus stricte dictae.

Quarta solutio, longe communior inter theologos, negat minorem illius probationis, docens etiam in casu praefati moribundi confessionem

⁵⁸De Poenitentia, q. 6, a. 4, Praei Thcol., t. 9, Parisiis, 1765, p. 232.

fieri in praesentia, ratione testimonii eorum per quos voluntas confitendi innotescit sacerdoti. In explicando autem modo quo, ratione praecise talis testimonii, confessio fiat praesens, *dividuntur hi doctores in tres explicationes*:

Quidam, ut *Billuart* et *De Augustinis* (mox citandi) dicunt id fieri quatenus, ratione talis testimonii, confessio prius facta in absentia fundat praesumptionem *novae et actualis confessionis* quae fiat in praesentia sacerdotis advenientis, quatenus nempe confessarius, ratione jam petitae confessionis, legitime praesumit adesse hic et nunc aliqualem confessionem et absolutionis petitionem, expressam per signa aliqua naturalia, uti gemitus, suspiria, intuitum fixum oculorum, anxiam respirationem.

Attamen, haec explicatio non tenet, sed potius vagat extra quaestionem. Nam imprimis, ratione talis subsequentis et hypotheticae confessionis, moribundus nequit absolvi nisi conditionate, ut docent moralistae, praecise quia non semper nec certo adest, dum e converso moribundus, qui antequam sensibus destitueretur petierit confessionem, absolvendus est absolute, ut dicunt iidem doctores ad normam Ritualis Romani (t. 3, c. 1, n. 25, cit. in p. 550 sq.) ; ergo non per eam hypotheticam confessionem explicanda est praesentia confessionis moribundi qui petierit confiteri, sed aliter, et praecise per ipsam antecedentem petitionem confessionis, quatenus fit quodammodo praesens per relationem testium. Praeterea, illa hypothetica confessio non est propria moribundi qui petivit confessionem, sed invenitur etiam in eo qui nullum dederit signum confessionis et poenitentiae; ergo non per eam explicanda est praesentia confessionis in casu moribundi qui antea petierit confessionem, de quo casu agitur in praesenti quaestione.

Alii igitur, ut *Vazquez*, *Diana*, *Gonet*, *Frassen*, *Billuart*, *Merkelbach*, docent praeviam illam confessionem, seu confessionis petitionem, fieri praesentem per praesentiam testium, qui se habent *tamquam interpretes*; valida enim ab omnibus habetur confessio per interpretem?"

Attamen, ratio interpretis inaniter invocatur ad explicandam praesentiam confessionis. Nam, ut bene advertit *Lugo* (Disp. 17, sect. 4, n. 67 sq.), ratio proprie dicti interpretis potest totaliter deesse testibus, et tamen potest haberi confessio in praesentia et absolutio moribundo danda est. Confessarius enim est absens, quando poenitens manifestat testibus voluntatem confitendi; ergo testes non sunt proprie interpretes, quia ad propriam rationem interpretis non sufficit quod confessarius sit praesens quando testis sibi loquitur, sed requiritur ut sit etiam

"Quidam doctores, ut *Joannes a S. Thoma*, infra citandus, loquuntur quidem de confessione per interpretem, attamen non proprie ex ipsa interpretum praesentia explicant praesentiam confessionis; unde sunt separandi ab hac sententia et accensendi patronis sequentis sententiae.

praesens poenitenti quando hic loquitur *interpreti*; nam locutio poenitentis per interpretem est locutio non ipsius *interpretis*, sed ipsius poenitentis, directa ad confessarium, quamvis per *interpretem*, ita ut poenitens dici possit alloqui confessarium per interpretem, quod quidem requirit simultaneam praesentiam ejus qui loquitur, ejus per quem loquitur et ejus cui loquitur. Nec valet dicere rationem interpretis perfici sufficienter per ipsam praesentiam testis, quando confessarius advenit, et quidem etiam si testis non iteret in praesenti suum *testimonium*, cum ipsa praesentia importet quandam moraliter continuatam testificationem; nam praesentia testis potest totaliter deficere, ut si postquam ipse vocaverit confessarium, ab eo discesserit in itinere, et tamen confessio adhuc praesens dicenda est, cum absolutio possit et debeat conferri, et quidem absolute.

Alii ergo, ut *Joannes a S. Thoma*, *Tournely*, *Salmanticenses* et ipse *Suarez* (in quadam Epistola scripta post condemnationem supradictae suae doctrinalis interpretationis), rectam solutionem assignant, docentes confessionem illius moribundi eatenus fieri in praesentia, quatenus voluntas confitendi, prius expressa confessario per testes, moraliter perseverat quando confessarius advenit et adest actu poenitenti, quem, utpote sensibus destitutum, moraliter certum est suam intentionem non mutasse, ac ideo actu et praesentialiter adhuc confiteri, prout potest in sua conditione. Unde praesentialis ratio illius confessionis *consistit* in ipsa morali perseverantia expressionis voluntatis confitendi prius factae atque *jundatur* seu resultat, tamquam ex copulata causa vel conditione, tum ex relatione testium, qui se habent non ut interpretes sed ut meri relatores seu internuntii, tum ex ipsa physica praesentia sacerdotis, cognoscentis praefatam voluntatem, et moribundi, impotentis eam iterato exprimere et moraliter certe non revocantis.

Exinde patet discrimen cum alio duplici casu, illius nempe moribundi sensibus destituti, qui nullum dederit signum confitendi, et infirmi qui. advocato per internuntium sacerdote, non destituitur sensibus, sed mere dormit aut in imperfecto et transeunti quodam deliquio invenitur, quando sacerdos supervenit. In primo enim casu danda quidem est absolutio, sed sub conditione et ob solam praesumptionem praesentiae alicujus confessionis expressae hic et nunc per suspiria aliaque id genus signa naturalia, in extremis enim extrema sunt tentanda; in altero vero casu absolutio nequit dari donec infirmus evigilet (nam evigilare *potest*), et physice praesentem instituat confessionem, qualiter juxta conditiones potest.

Hanc sententiam, quam satis clare exprimunt *Tournely* et *Suarez*, apte exponunt *Joannes a S. Thoma*, tum praecipue *Salmanticenses*, ut constat ex textibus mox subiciendis.

cum Poenitentiam postulat, et jam incipit generatim confiteri, cum petit Sacerdotem accersiri; simili iere modo, quo quis per interpretem confitetur, dum ipsi peccata sua consignat, ut ea Sacerdoti explicet; cum enim adstantes Sacerdoti praesenti Poenitentiam et desiderium moribundi explicant, instar interpretum ipsius Confessionem Sacerdoti exponunt, sicque ipse Sacerdoti jam praesenti *veluti per interpretes* peccata manifestat, ac Poenitentiae signa profert.”⁶³

TOURNELY: “Rcsp. . . cum Isamberto, in adducto casu quodammodo per testes praesentem fieri moribundum Sacerdoti, cum suum de peccatis dolorem, ac confessionis desiderium significat; haec enim *moraliter perseverare censeantur*, cum adest Sacerdos, a quo absolvitur moribundus.”⁶⁴

SUAREZ: “Mihi saepe de hoc cogitanti solum occurrit convenienter dici posse et debere, in praedicto casu [moribundi], confessionem non esse in absentia sed in praesentia confessoris et poenitentis, non tantum quia in eorum praesentia illi qui intersunt perhibent testimonium poenitentiae et dispositionis ac confessionis petitionis aegroti, sed etiam et maxime quia confessor, in praesentia poenitentis, *examinat conscientiam poenitentis eo modo quo potest* et suis oculis videt eum vivere et ex ea parte esse capacem sacramenti et non posse pro tunc melius se disponere ad confitendum, quod necessarium est ad ferendum iudicium de sufficientia illius confessionis; ideoque merito dici posse fieri seu consummari in praesentia poenitentis”.⁶⁵

JOANNES A S. THOMA: “[Rituale Pauli V loquitur de casu quo] infirmus petivit confessionem sacerdote non praesente, et postea superveniens sacerdos invenit ipsum sine sensu, et per alios cognoscit statum poenitentis; in tali enim casu non confitetur ille sacerdoti absenti, *sed praesenti, ea praesentia quae sufficit ut certificetur sacerdos de statu poenitentis*, quando profert absolutionem, quia illi qui dant testimonium de signis contritionis et poenitentiae infirmi, *se habent quasi interpretes illius usque ad illud instans, quo amittit sensum; exinde vero jam non utitur sensu neque discursu; et de hoc certificatur sacerdos in praesentia*, quando videt nullo modo neque in genere, neque in specie posse infirmum se explicare, et tamen constat adhuc vivere ex pulsu, vel palpitatione cordis: et aliunde illi qui se habent ut interpretes explicant poenitentiam, quam petivit infirmus. . .

“Hoc . . . semper fuit in usu in Ecclesia, ut talibus infirmis confessionem petentibus possit ex aliorum testimonio dari absolutio: neque hoc damnatum est, vel prohibitum in decreto Clementis, sed confirmatum in rituali Pauli. Qui enim sic confitetur, quasi per interpretem confiteretur (quod semper licitum est) scilicet per testimonium eorum qui audierunt: et *alias est sufficienter praesens ut certificetur sacerdos quod ipse non mutavit voluntatem*, cum videat carere sensu, ex quo petivit confessionem: et ad hoc servit illa praesentia hominis moribundi, non ut ipse aliquid operetur modo humano, sed ut constet illum non mutasse priorem voluntatem: et sic secure absolvitur, et ad minus sub conditione omnino debet absolvi. Et ad instantiam argumenti, quod si ita est, posset etiam sacerdos *absolvere dormientem*, cujus peccata per litteras cognovit, et ipse incipit dormire post litteras missas, et sic non mutavit voluntatem, respondetur etiam, quod *non est eadem ratio*, quia illum potest facile excitare a somno, vel paululum expectare, et sic ab ipsomet accipere confessionem: quod nullo modo potest fieri cum infirmo, qui omnino sensum amisit.”⁶⁶

SALMANTICENSES: “Confessio moribundi in casu proposito fit *formaliter, intensive, et terminative confessorio praesenti*: non enim intendit moribundus confiteri sua peccata confessorio absenti, sed sisti ante ejus tribunal, ut ab ipso judi-

⁶³“Scotus Academicus, t. 10, disp. 2, a. 3, Romae, 1902, p. 502.

⁶⁴“De Poenitentia, q. 6, a. 4, Praei. Theol., t. 9, Parisiis, 1765, p. 232.

⁶⁵“Epistola data Conimbricae, dic 9 octobris 1610, apud *Tanner*, De poenit., disp. 6, q. 9, dub. 1, n. 16; cf. *de Scorraille*, François Suarez, t. 2, p. 99.

⁶⁶MDe Poenitentia, disp. 33, a. 4, n. 62-64, Curs. theol., t. 9, Parisiis, 1856, p. 617 sq.

cetur, et absolvatur. . . Quamvis, ubi supervenerit sacerdos, moribundus nihil per verba tunc dicta, nec per signa tunc facta confiteatur: nihilominus tunc terminalive, et formaliter confitetur juxta intentionem, quam a principio habuit, et sensibiliter testibus de ipsa tunc deponentibus, manifestavit. Nec enim illa intentio, et manifestatio cum ceteris, qui a principio concurrerunt functae sunt ultimo officio suo, sed *tunc moraliter perseverant, coque junguntur, repraesentanturque praesentes sacerdoti mediante testium depositione*. Eo vel maxime quod moribundus statim ac suum dolorem, et desiderium sacramentalis confessionis manifestavit, sensibus privatus fuerit, nullumque fundamentum dederit, aut reliquerit, ut praesumatur primam eam voluntatem mutasse, unde *perseverat actu moraliter in ea juxta prudentum aestimationem*. Et oppositum absque fundamento praesumeretur, et non absque gravi moribundi injuria. . .

“Plane fatemur sacramentalem confessionem non posse fieri sacerdoti absenti, sed debere coram illo exerceri, ut plene exercetur, quando sacerdos vocatus, aut desideratus pro moribundo reperit eum sine sensu; sed a testibus habet testimonium, quod signa dederit sui doloris, et confessarium petierit: nam *inchoata confessio moraliter continuata tunc consummatur, et proprium coram confessario, quod intendebatur, munus exercet*.

“Verum quidem est modum hunc confitendi non esse illum, qui regulariter, et per se loquendo pro confessione sacramentali requiritur; sed tamen est, qui per accidens, et absolute sufficit in isto tam irregulari casu, qui circa moribundum occurrit, sicut enim per se loquendo pro sacramentali confessione requiritur integritas materialis, sive manifestatio omnium peccatorum in specie, et individuo: et tamen per accidens sufficit integritas formalis, et manifestatio peccatorum in communi. maxime pro confessione moribundi. Et similiter per se loquendo requiritur quod poenitens per verba vocalia explicet sua peccata: sed per accidens, et occurrente necessitate sufficit, quod illa explicet per nutus, aut per scripturam, aut per interpretem, aut *quovis alio modo*. Ad hunc itaque modum pro sacramentali confessione necessarium essentialiter est, quod fiat in praesentia sacerdotis; sed in hujus praesentiae modo occurrit sua latitudo omnino attendenda. Nam per se loquendo ea debet esse physica, manifestante poenitente immediate sua peccata coram confessario, ut regulariter fit: sed in casu, qui proponitur, moribundi sufficit per accidens quod *praesentia sit moralis, et moraliter continuata confessio per testium depositionem*. . .

“Majus negotium facessere posset *quaestiuncula*, si ita appellanda est: *contingit namque testes, de quibus hactenus, abesse a moribundo*, quando confessarius vocatus, et superveniens illi adest; ut si unus testis, qui vidit moribundum dolere de peccatis, et petere absolutionem, adeat sacerdotem, illum informet, et vocet, sed hoc officio functus non redeat cum sacerdote ad infirmum, sed alio tendat; aut si illi, qui ea signa in moribundo viderunt, illa manifestent sacerdoti, non in praesentia infirmi, sed in alio cubiculo diverso. Poterit ne sacerdos illum absolvere?

“Trepidaverunt hic aliqui nostrae sententiae patroni, qui et negarunt id fieri posse, quos refert, et sequitur Diana tract, de absolutione moribundi résolut. 7, § *Igitur ex supra*. Et eorum fundamentum est, quod confessio sacramentalis fieri debeat in praesentia sacerdotis, ut ex supra dictis constat: id autem in casu, quem versamus, nulla ratione verificari valet, nisi moribundus simul cum testibus deponentibus ejus dolorem, atque desiderium absolutionis sit in praesentia sacerdotis absoluturi: ergo ubi praedicti testes absunt, nequit talis moribundus absolvi. Probatur minor: quia moribundus non aliter confitetur, quam per praedictos testes, quippe per se ipsum immediate confiteri non valet, siquidem supponitur loquela, et sensibus destitutus; ergo nisi testes ibi adsint, verificari non valet, quod sacramentalis moribundi confessio fiat in praesentia sacerdotis.

“Sententia tamen contraria est satis communis, et probabilis, illique subscribimus. . . Probatur ratione diruente oppositum fundamentum: quia ista deponentium testificatio non ad aliud requiritur, quam ut confessarius sensibiliter cognoscat

confessionem moribundi, sive ut iste confiteatur sacerdoti praesenti, . . . Sed ad hoc sufficit quod testes id absolute manifestent confessario, et minime requiritur, aut conducit, quod ea illorum manifestatio fiat in praesentia moribundi: ergo hoc posterius non est necessarium. Probatur minor: tum quia per relationem testium ubicumque fiat confessarius cognoscit sensibilter mediate dispositionem, et confessionem infirmi, qui eam ab initio manifestavit testibus, et illam sensibus alienatus non revocavit. Tum etiam: quia licet testes tempore, quo advenit, et adest confessarius, collocarentur coram moribundo, et tunc deponerent; iste tamen tunc *non loqueretur per eos ut tunc advenientes, et assistentes*; sed per eos ut a principio audierunt, et signa doloris viderunt: ad quod prorsus de materiali se habet, quod testimonium perhibeant in cubiculo, aut alio loco distante, et prorsus diverso.

“Unde ad oppositum fundamentum neganda est minor, ad cuius probationem constat ex dictis . . . moribundum in casu proposito, vel ab ipso principio explicuisse suorum peccatorum dolorem, et accusationem, quantum erat ex parte ejus coram confessario praesente, licet confessarius fuerit absens per accidens respectu illius intentionis. Permansit autem moraliter ea sensibilis moribundi confessio in testibus videntibus, et audientibus; qui eam etiam sensibilter deduxerunt, et trans-tulerunt ad confessarium: qui tandem illa moraliter conservans, pervenit ad physicam coram moribundo praesentiam, per quem semel a principio coram testibus inchoata confessio completa est, sive tunc ibi adsint testes, sive non: jam enim per eum, moribundi confessio facta fuit praesens confessario, et moraliter perseverat.

“Quamvis autem ista se habeant, *duo tamen nobis adnotare visum fuit*.

“*Primum* tutius esse, quod tempore, quo juxta modum immediate explicatum completur moribundi confessio coram confessario praesente, et confertur absolutio. *adsint etiam illi testes*, per quos se explicuerat infirmus. Tum; quia magis sic verificatur confessionem fieri in praesentia confessarii mediis testibus, sicut posset fieri medio interprete. Tum etiam, quia ita cum majori proprietate exponuntur testimonia supra allegata, et praesertim S. Leonis. Tum denique: quia, ubi ita res disponitur, posse moribundum absolvi docent unanimiter omnes nostrae principalis resolutionis patroni . . .; sed ubi testes tempore, quo sacerdos advenit, non assistunt, eorum plures dubitant, et non pauci negant absolutionem valere. Quare tutius est, quod testes tunc, quantum fieri potest, adsint.

“*Secundum*, quod adstantibus tunc testibus, potest, et debet moribundus *absolvi absolute*: ubi autem non sunt praesentes, solum potest, et debet *absolvi sub conditione*. Ratio prioris partis est, quod absolutio potest, et debet absolute conferri, ubi omne dubium circa ejus valorem potest prudenter excludi; sed in casu proposito, et adstantibus testibus deponentibus moribundum doluisse de peccatis, et petivisse absolutionem, quodlibet dubium circa valorem sacramenti potest prudenter dispelli: ea namque, quae pro principali resolutione adduximus, praesertim ab auctoritate, et Ecclesiae praxi sunt adeo efficacia, ut illud procul expellant: ergo in tali casu potest, et debet absolutio absolute praestari. Ratio autem posterioris partis firmatur ab opposito: quoniam absolutio non debet concedi absolute, sed sub conditione, ubi occurrit rationabile dubium circa sacramenti valorem: sic autem contingit in proposito casu, quando testes non adsunt coram moribundo, et confessario: sunt pauci, qui id negent; et quae nos num. praeced. perduximus, rem penitus non evincunt, licet faciant probabiliorem: ergo in tali casu oportet absolutionem conferri non absolute sed sub conditione, si possum, vel si adest materia sufficiens. Et ita consuleremus.”⁰⁷

NOTA 1. DE INDISTANTIA REQUISITA AD PRAESENTIAM POENITENTIS ET CONFESSARII INQUIRUNT THEOLOGI, PRAESERTIM MORALES.

⁰⁷De Poenitentia, disp. 8, dub. 7, §3, n. 236-239, Curs. theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 411-414.

Porro, cum agatur de re morali et sacramentali, ejus determinatio non tam physice aut mathematice, quam moraliter et sacramentaliter pensanda est, scilicet attendendo tum ad ipsam naturam praesentiae humanae, tum ad ipsum finem sacramentalis confessionis et absolutionis, ob quem ipsa requiritur. Ex quibus haec *generalis regula* deducitur: Tanta et talis haberi debet indistantia inter poenitentem et confessarium, quanta et qualis requiritur ut, humano modo et juxta communem consuetudinem et aestimationem, ipsi censeantur esse vere *ad invicem praesentes, in ratione colloquentium*.

Ad id autem requiritur *imprimis* quaedam physica et satis stricta indistantia loci, ea nempe in qua homines communi voce, quamvis altiori, loqui possunt ac solent, uti est propinquitas intra viginti circiter passus, juxta satis commune judicium doctorum. Unde nequaquam sufficit ut poenitens possit quomodocumque aliquo sensu attingi a confessario, puta audiri per clamorem, vel ab eo conspici a longinquo, vel ut ejus domus sit in conspectu confessarii, uti alii aliter inter paucos inepte dixerunt.

Secundo tamen, ipsa physica indistantia loci non sufficit, sed oportet attendere ad alias circumstantias ex quibus ipsa modificatur in ratione proximitatis requisitae ad hoc ut duo censeantur esse invicem praesentes ut mutuo colloquentes. Tales v.g. non censeantur illi, quos, intra distantiam duorum etiam passuum, alta paries disiungit. Requiritur ergo talis distantia et talis conditio, ut poenitens et confessarius possint mutuo videri et audiri, atque juxta communem aestimationem et modum, possint colloqui, quamvis ob aliquam accidentalem circumstantiam de facto ad invicem non videantur aut audiantur.

Unde non est de praesenti nec valet absolutio, si poenitens et confessarius sint in diversis cubiculis, quantumvis proxime coniunctis, quia, quamvis sint valde propinqui, imo possint ad invicem audiri per parietem, non possunt ad invicem videri nec censeantur praesentes juxta communem aestimationem.

Item non valet absolutio, si ipsi sunt quidem in eodem cubiculo sed longius quam viginti passibus distantes ad invicem, quia, quamvis possint ad invicem videri et elata voce audiri, non possunt tamen colloqui, seu non censeantur loquentes in praesentia.

E contra valet absolutio, si conferatur poenitenti, qui jam discesserit, dummodo de facto sit adhuc intra viginti passus, etiam si, ob concursum populi vel aliam rationem, non amplius possit conspici a confessario. Item, absolutio data in communi alicui multitudini, puta instante naufragio vel bello, valet pro iis quoque qui in extrema parte illius inveniuntur, etiam si sint ultra viginti passus, nam si magna

pars est intra viginti passus, etiam reliqui reputantur moraliter praesentes sacerdoti absolventi, cum omnes unum totum constituent.

Ceterum, cum in re quae a morali et communi aestimatione maxime pendet, plura nec stricte nec certe determinari queant, cumque in extremis extrema tentanda sint, in quibusdam casibus dubii ac necessitatis potest ac debet absolutio sub conditione conferri. Ad rem *Noldin*: "Urgente . . . necessitate poenitens absolvi potest et debet, quoties aliquo sensu percipi potest, etsi reipsa ob accidentale impedimentum non percipiatur, sub condicione tamen, si ultra viginti passus distet. Hinc a) absolvendus est, qui conspicitur e tecto ruere, in flumen cadere, in mare submergi; b) moribundus, ad quem confessarius quacumque de causa accedere nequit, e ianua absolvi debet; c) vulneratus in platea e fenestra proximae domus absolvi potest" (n. 238).

NOTA 2. DE VALIDITATE CONFESSIONIS ET ABSOLUTIONIS PER TELEPHONIUM VEL RADIOPHONIUM.⁶⁸

Validitas talis administrationis sacramenti prima fronte videtur solidum fundamentum habere ob rationem directae cujusdam locutionis quam importat quaeque videretur sufficienter salvare requisitam praesentiam moralem. Attamen, communissime et *valde probabiliter negatur* a theologis, quamvis quidam, ut *Sabetti-Barrett* (n. 728) et *Priimmer* (n. 331), mitius judicent in favorem talis modi absolvendi/.

Prima ratio est quia communicatio per telephonium vel radiophonium non est proprie et stricte *locutio*, quamvis producat per locutionem; nam non fit immediate per ipsam vocem sed per istius mechanicam reproductionem, quantumvis perfectam; ex quo sequitur absolutionem ita expressam, non esse proprie vocalem, ut requiritur, sed mechanicam et artificiosam/0

MCf. C. A. *Eschbach*, La confession par téléphone (Tournai, Castermann), Examen 1887, Réponse 1888; *Irish Ecclesiastical Record*, Febr., Mar., Apr. 1883; Jun. et Jul. 1885; *Ami du Clergé*, a. 1898, p. 1097; a. 1929, p. 689sq.; *Dcshayes*, Questions pratiques de droit et de morale sur le mariage, Paris, p. 131; *Sabetti-Barrett*, n. 728; *Pesch*, n. 303; *Prümmer*, n. 331; *Cappello*, n. 72-75; *Iorio*, n. 368; *Wouters*, n. 343.

r'Ad rem *Sabetti-Barrett*: "Ut quid mihi videtur dicam, non apparet cur damnandus sit sacerdos qui per telephonium conditionate absolveret poenitentem aliquem, postquam ab hoc cognoverit se esse subito gravissimoque morbo correptum, de peccatis suis maxime dolere, et ad instrumentum aures applicuisse absolutionem expectaturum. Etenim praesentia moralis et nexus inter materiam et formam in unoquoque sacramento requiruntur utique, sed diverso gradu et modo pro diversitate uniuscujusque ritus. Quoniam autem sacramentum Poenitentiae est institutum ad instar judicii forensis ad quod sufficit illa praesentia, vi cujus judex et reus possint simul colloqui, non videtur in casu proposito absolutionem esse certo invalidam, siquidem poenitens et sacerdos *possunt dici vero sensu esse colloquentes*. — Cf. *Irish Ecclesiastical Record*, Feb., Mar. et Apr. 1883; et Jun. et Jul. 1885" (n. 728)..

"Uacc tamen ratio non videtur valere, vel saltem minus efficax est, si agatur non de

Secunda ratio est quia talis qualiscumque locutio non est *collocutio*, seu *locutio inter praesentes*, ut patet ex communi aestimatione, quae discursum per telephonium aut radiophonium habet ut locutionem inter absentes et distantes. Primum enim requisitum proprie dictae praesentiae est ipsa praesentia physica seu indistantia loci, quae fundatur in quadam communicatione ipsarum quantitatum potiusquam qualitatum; unde etiam copulata transmissio seu reproductio plurium qualitatum, scilicet vocis per radiotelephonium, figurae per televisionem et (si forte detur in futuro) duritiae per quandam radiomaterializationem, non valet fundare veram et physicam praesentiam, quia non valet transmittere seu reproducere ipsam quantitatem, ob impossibilitatem multilocationis. Unde non videtur recte sensum communem interpretari Sabetti-Barrett, quem approbat Prümmer, cum ait: “Poenitens et sacerdos [loquentes per telephonium] possunt dici vero sensu esse colloquentes”.

Tertia ratio est quia, etiam si talis communicatio esset vera collocutio, parum probabile est eam Christum assumpsisse in materiam sacramenti. Ut constat enim in aliis sacramentis, *Christus assumpsit res et actiones communes ac naturales*; unde sicut materiam Baptismi constituit in aqua vera et naturali, nec tantum artificiose et chemice confecta, ita ad dignitatem hujus sacramenti dicendus est assumpsisse locutionem veram et naturalem, seu per naturale aeris medium transmissam, non vero mechanicam et artificiosam, ope electricitatis et magnetismi productam.

Quarta ratio duci potest *ab inconvenientibus*. Non enim probabile est Christum in materiam sacramentalem elegisse medium tam medio-criter congruens fini et indoli hujus sacramenti, prout est *judicium* et prout est depositum inviolabili *sigillo* protegendum. Ad rem *Pesch*: “Vix unquam hic modus agendi conveniens dici potest propter magna incommoda, quae facile sequerentur, quando sacerdos ita loqueretur cum poenitente, ut ne sciret quidem certe, quis ex altera parte sibi responderet, utrum aliquis, qui serio loqueretur, an qui iocari tantum vellet. Cum igitur iam tota natura iudicii per se postulet, ut iudex reum in causae investigatione coram se habeat, hoc a fortiori ita est in hoc iudicio, in quo ipse reus debito modo agere debeat personam accusatoris et testis et exhibere dispositionem sufficientem ad absolutionem, quae omnia in absentia convenienter fieri vix possunt,

proprie dicto telephonio aut radiophonio, sed de simplici *canali phonctico* seu tubo auriculari (porte-voix, tubo fonetico, speaking tube); nam in hoc casu non tantum mechanicus sonus, sed potius *ipsa vox* humana auditur, quamvis artificioso modo propagata. Valet vero contra validitatem confessionis per canale phoneticum mox adducenda ratio defectus *locutionis inter praesentes*; unde non consentimus *Cappello* (n. 75) iudicanti pro validitate (“videtur valida”) huiusmodi absolutionis.

Tandem quam facile sigillum confessionis hoc agendi modo in periculum vocetur, explicatione non indiget.”⁷¹

Quinta ratio. Validitatem talis administrationis valde dubiam reddunt tum *communis sententia doctorum* qui negant donec, aiunt, S. Sedes aliter judicaverit, tum modus agendi ipsius S. *Sedis*, nam S. Poenitentiaria, interrogata 1 julii 1884, “utrum in casu extremae necessitatis dari possit absolutio per telephonium”, respondit: “Nihil est respondendum”; quae negatio significativa esse videtur, quamvis doctores communiter dicant immediatum sensum illius responsi esse: quaestionem illam non spectare ad S. Poenitentiarium, cujus est tantum resolvere casus particulares, sed ad S. Officium, cui competit resolvere dubia pertinentia ad essentiam sacramentorum.

Ceterum, quia invaliditas talis administrationis non est absolute certa nec S. Sedes quidquam contra eam directe declaravit, communiter doctores aiunt in extrema necessitate tale medium conditionatae absolutionis assumi posse (quidam dicunt “forte” assumi posse), quia in extremis extrema sunt tentanda. Quod quidem facilius valet ubi agatur de simplici canali phonetico.⁷²

Cappello de validitate et liceitate trium illarum absolutionum, per radiophonium nempe, per telephonium et per canale phoneticum, sic judicat:

“Absolutio concessa per transmissionem *radiophonicam* invalida atque illicita omnino dicenda est. Tamen, si distantia non esset notabilis et moralis praesentia aliquo modo haberetur, in casu verae necessitatis, v.g. tempore incursionum hostilium, absolutio conditionata licita foret.”⁷³

“In casu [absolutionis per *telephonium*] videtur deesse *oralis* prolatio formae seu *vox humana*, itemque *moralis* praesentia poenitentis; idcirco sententiam affirmantem solide probabilem dicere non audemus. Tamen si confessarius in casu extremae necessitatis uteretur huiusmodi medio ad consulendum aeternae saluti alicuius moribundi, non videretur improbandus. Haec dicta sint, usque dum Sedes Apostolica mentem suam de hac re auctoritative significaverit.”⁷⁴

“Absolutio data per *canalem phoneticum* videtur *valida* eaque in casu necessitatis licite concedi potest sub conditione.”⁷⁵

ART. 42. Utrum Confessio Debeat Esse Secreta Ex Parte Ipsius

.; De Poenitentia, prop. 21, n. 303, Praei. Dogm., t. 7, Friburgi Br., 1920, p. 154 sq.

⁷¹De quo supra, p. 725 sq., in nota.

⁷²De Sacramentis, v. 2, n. 74, Taurini-Romae, 1944, p. 71.

⁷³Ibid., n. 73, p. 71.

⁷⁴Ibid., n. 75, p. 72.

Poenitentis (Suppi., q. 9, a. 4; cf. q. 11, de sigillo, de quo explicite infra in art. 44).⁷⁸

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de *quarta et ultima dote confessionis*, seu de ejus indole privata et *SECRETA*. Haec quaestio, nullatenus confundenda cum altera, quomodolibet sibi connexa, de poenitentia publica et privata in antiqua ecclesia, ex triplici capite considerari potest, scilicet ex parte ipsius poenitentis, ex parte Ecclesiae et ex parte confessarii.

Hinc *TRES QUAESTIONES* circa banc dotem agitari possunt:

1. Utrum confessio debeat esse secreta *ex parte poenitentis*, ita nempe ut *poenitens non possit revelare*, modo sacramentali, peccata sua aliis quam sacerdoti, seu non possit valide, vel saltem licite, publice confiteri.

2. Utrum confessio debeat esse secreta *ex parte Ecclesiae*, ita nempe ut ipsa non possit obligare poenitentem ad publicam confessionem sacramentalem, adeoque *poenitens non teneatur revelare* peccata sua alteri quam sacerdoti, ad hoc ut eorum absolutionem consequi possit.

3. Utrum confessio debeat esse secreta *ex parte sacerdotis*, ita nempe ut *confessarius teneatur non revelare*, sive directe sive indirecte, quodlibet peccatum a poenitente accusatum, sed sub proprie dicto sacramentali sigillo inviolabiliter servare.

PRIMA QUAESTIO EST OBJECTUM PRAESENTIS ARTICULI, ceterae vero discutientur in duobus sequentibus (art. 43 et 44), ad quorum calcem apponetur specialis quaestio (art. 45) de poenitentia publica et privata, ob aliqualem materiae connexionem.

Plures auctores praedictas quaestiones alio modo et ordine pertractant, ita praecipue ut tertiam a prioribus separent ac ubi de ministri obligationibus persolvant. Consultius in Supplemento tertiae partis S. *Thomae* quaestio de sigillo confessionis (q. 11) ponitur ad calcem materiae de confessione, immediate ante tractationem de satisfactione (q. 12 sqq.), quamvis Angelicus ipse in Comm. super Sententias (ex quo praedictum Supplementum derivatur) agat de sigillo, extra peculiarem ordinem logicum, in quaestione 21, juxta ordinem ipsius textus Petri Lombardi, quem ipse commentatur.

Praeterea, plures auctores quaestionem de poenitentia publica et privata reponunt in alio loco hujus tractatus, praecipue nec incongruenter, ad calcem capitis de satisfactione.

⁷⁸ Cum hac quaestio non soleat ab auctoribus seiunctim considerari, huc revocanda est bibliographia quam dabimus in art. 43. 44. 45. Inter paucos qui hanc quaestionem directe ponunt vel tangunt confer *Suarez* (Disp. 21, sect. 2), *Salmanticenses* (Disp. 8, dub. 13, n. 322), *Billuart* (Diss. 7, in fine), *Palmieri* (De Poenit., thes. 35), *Pesch* (De Poenit., prop. 15), *Galtier* (De Poenit., thes. 31).

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Tres sententiae prolatae sunt in praesenti quaestione, duae nempe extremae, tertia media.

PRIMA SENTENTIA, peccans *per dejectum*, docet nullo modo confessionem debere esse secretam ex parte poenitentis, imo hunc non solum posse sed potius debere publice confiteri. Haec sententia logice fluit ex doctrina *Protestantium*, juxta quam, ut exponit Cone. Tridentinum, “secreta confessio . . . [est] a divino mandato aliena et inventum humanum . . . , atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuit” (cap. 5, Denz. 901). Hanc doctrinam Novatores colligunt ex antiqua praxi publicae poenitentiae, ex qua convincuntur nunquam in antiqua ecclesia confessionem fuisse factam secreta et in ordine ad peccatorum remissionem, sed semper publice et in ordine ad externam peccatoris correptionem et communem populi aedificationem. Modus secretae confitendi, aiunt, multo recentius introductus est, nec nisi decreto Cone. Later. IV impositus, ad firmandum usum et doctrinam de necessitate integrae ac distinctae confessionis, antiquis pariter ignotae. Ut constat ex dictis in art. 36 (p. 350 sq.). Protestantes necessitatem hujus integritatis praecipue de medio tollere intendunt, indeque descendunt ad impugnandam secretam rationem confessionis, quae cum integritate intime connectitur, ac tandem negant generaliter necessitatem ipsius confessionis, ob rationem ejusdem logicae connexionis. Ceterum, ut ibidem dictum est, utilitatem privatae confessionis plures, ut ipsi Lutherus et Calvinus, admittunt, sed generatim inclinant in inculcandam publicam quandam ac generalem confessionem coram Ecclesia.

Eandem doctrinam moderni *Protestantes Liberales et Pseudo-critici* scientifice evolverunt, ope speciosae cujusdam explicationis evolutionis poenitentiae publicae in confessionem privatam, factam pedetemptim in tota Ecclesia, praecipue sub influxu praxis confessionalis monachorum. De qua dictum est in eodem articulo.

O. D. WATKINS sic breviter resumit quattuor gressus evolutionis poenitentiae publicae in confessionem privatam et necessariam:

“The three hundred years from A.D. 950 may now come under consideration. Towards the close of this period the *Fourth Council of the Lateran* (A.D. 1215) stereotypes the practice of Penance for the Western Church in form which is familiar as the present Latin usage. Private penalty and private reconciliation by a priest have at the time of the Lateran Council become the *usage of the whole Western Church*, north and south of the Alps alike: farther, this system of Penance is not only expected from the exceptional offender, as had been the Penance of the early Church, but *it has come to be encouraged* in all Christian people: farther, it is now not only encouraged, but by the council it is *enjoined* as a duty upon all Christian people: and, farther again, this duty is made of recurring obligation *once in every year*. The results which are thus finally attained are in

startling contrast with the methods of the early Christian ages: but they represent the mind of the whole Western Church in its later experience of the high commission to bind and loose the souls of Christian men. The three hundred years before the Lateran Council are a period bridging over the experience of development from the partial acceptance and use of the private system of Penance in the tenth century to the universal, compulsory, and recurring employment of that system in the thirteenth" (A History of Penance, vol. 2, London, 1920, p. 735).

H. CH. LEA circa secretam rationem confessionis in primis saeculis haec scribit: "Of course, in the early centuries, when the only form of penitential confession recognized by the Church was public, there could be no injunction of secrecy.

"If evidence of this be wanted it can be found in the early codes prescribing the functions of the priesthood and the penalties imposed for derelictions — the canons of Hippolytus and the Apostolic Constitutions, the so-called canons of the Apostles and the canonical epistles of Gregory of Nyssa and Basil the Great, the penitential decrees of such councils as those of Elvira, Nicea and Ancyra and the collections of the African Church. All these together form a tolerably extensive body of canon law, representing the doctrine and practice of the different churches up to the close of the fourth century', and had there been any duty incumbent on priests to listen to the confessions of sinners and to veil them in impenetrable silence *there would unquestionably have been some allusion to it* and some penalty prescribed for its violation. The absolute ignorance of any such duties manifested by all these law-givers is sufficient evidence of their non-existence.

"At the same time the dangers to which a penitent might be exposed by the public knowledge of his sins is seen in the exception made by St. Basil the Great in favor of a wife who confesses to adultery and from some remarks of St. Augustine. The first allusion to the *advisability of secrecy*, when sinners sought counsel in private of holy men, in place of confessing before the congregation, occurs in the life of *St. Ambrose* by his disciple Paulinus, and this shows that it was a voluntary' silence, *considered remarkable at the time*, for the biographer refers to the reticence of the saint in such matters as a praiseworthy trait, rendering him an example for subsequent priests, that they should rather be intercessors with God than accusers before men. When, in the fifth century, *Sozomen* relates the tradition that after the Decian persecution, the excessive number of penitents caused bishops to place in the churches holy priests known for their wisdom and taciturnity to listen to their confessions, the details into which he enters show that such customs were unknown to his contemporaries. In the West, it was not till 459 that *Leo the Great* forbade the public reading of confessions before the congregation, for the reason that it deterred sinners from unburdening their consciences through the attendant humiliation and danger of prosecution for their crimes. Secret confession being thus recognized as lawful, the *advisability of* making it only to those who would not betray the confidence naturally followed.

"In the sixth century' St. Benedict tells his monks that any sins of the soul should be made known to the abbot or to some one else who can cure their wounds without making them public. About the same period, in the East, St. John Climacus shows that there was no recognized rule on the subject by arguing, in anticipation of Aquinas, that God does not reveal the sins confessed to Him, and the confessor should follow the example.

"During the succeeding centuries, as the practice of auricular confession gradually spread, the matter of secrecy remained in this shape — *a sort of vague moral obligation*, without any definite expression of liability to any penalty."77

Cone. Tridentinum Novatorum doctrinae haec opponit:

Sess. 14, cap. 5: "Quoad modum confitendi secreto apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam

77A History' of Auricular Confession, Vol. 1, Philadelphia, 1896, p. 415-417.

suorum scelerum et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum tum ob Ecclesiae offensae aedificationem, delicta sua publice confiteri possit: non est tamen hoc divino praecepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda. Unde cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus magno unanimique consensu secreta confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est et modo etiam utitur, fuerit semper commendata, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam et inventum humanum esse, atque a Patribus in concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur” (Denz. 901).

Can. 6: “Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam vel ad salutem necessariam esse iure divino; aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum: A.S.” (Denz. 916).

SECUNDA SENTENTIA, peccans *per excessum*, docet confessionem secretam esse absolute necessariam, saltem de necessitate praecepti, seu per se ad liceitatem.

Eam Suarez, Lugo et alii tribuunt *Scoto* (In 4 Sent., dist. 17, q. 1), *Bid* (ibid.) et *Angelo* (verb. Confessio, η. 29 sq.). Attamen quidam, ut Coninck (Disp. 6, dub. 2, conci. 1), Scotum et Biel ab ea sententia excusant, dicentes ex eorum verbis nihil aliud necessario deduci quam poenitentem non teneri ad publicam confessionem; Angelus vero tantum dicit confessionem secretam esse necessariam de praecepto ecclesiastico, nisi excuset necessitas publice confitendi. Unde non constat hos doctores docuisse proprie dictam necessitatem secretae confessionis nec ad validitatem, nec ad liceitatem ex praecepto divino, nec simpliciter ad liceitatem ex praecepto ecclesiastico, sed benigne trahi possunt ad tertiam sententiam, de qua infra, salva quadam exaggerata expressione in urgenda maxima convenientia confessionis secretae et obligatione per accidens ita confitendi.

Ceterum, haec sententia, in rigore accepta seu quatenus docet necessitatem secretae confessionis ad validitatem sacramenti vel ad ejus liceitatem ex praecepto divino, pugnat cum doctrina Tridentini, nuper relata, et post Concilium est *erronea vel ad minus temeraria*; nec valet opponere Concilium nihil aliud dicere quam posse aliquem publice confiteri peccata, quod intelligi potest etiam de confessione non sacramentali, facta ex motivo humilitatis, nam totus contextus, remotus et immediatus, manifeste ostendit Concilium loqui de ipsa confessione sacramentali.

TERTIA SENTENTIA media tenet ex una parte confessionem

esse regulariter faciendam secrete, et ex alia parte id non esse de necessitate sacramenti, seu requisitum ad ejus valorem, nec etiam stricte ac directe de necessitate praecepti tam divini quam ecclesiastici.

Ita sentiunt communiter theologi tam antiqui quam moderni, concorditer cum supra relata doctrina Tridentini, quamvis in componenda simul utraque illa assertione, seu in explicanda indole et origine illius obligationis confitendi secrete in ordinariis adjunctis, non uno modo loquantur, ut exponetur infra in Conclusionem.

CONCLUSIO

Ex parte [enitentis confessio debet esse secreta, solum tamen de facto et ordinarie, adeoque 1. publica confessio non est necessaria nec ad valorem nec ad liceitatem sacramenti; 2. ipsa quoque secreta confessio non est necessaria nec ad valorem sacramenti, nec absolute ad ejus liceitatem, vi nempe alicujus directi praecepti, divini vel etiam ecclesiastici; 3. est tamen de facto et ordinarie necessaria ad liceitatem, vi alterius legis vel motivi.

Probatur per partes.

7/1 *PARS. Publica confessio non est necessaria, nec ad valorem nec ad liceitatem sacramenti.*

Necessitas enim publicae confessionis nequit deduci, imo excluditur, ex triplici capite unde fluit, vel dignosci potest, quidquid pertinet ad essentiam et necessitatem sacramenti, scilicet Christi institutione, indole sacramenti, praecepto vel praxi Ecclesiae.

Ex verbis institutionis “Accipite Spiritum Sanctum . . . quorum remiseritis peccata, remittuntur eis” (Joan. 20, 22), tantum deducitur oportere sacerdotem habere notitiam peccatorum, ex quo sequitur quidem necessitas confessionis, non tamen publicae confessionis, cum per secretam praedicta notitia aptissime a sacerdote comparari possit.

Imo, ex hoc ipso quod agatur de cognoscendis et manifestandis peccatis, necessitas publicae confessionis positive excluditur. Nam quod est minus conveniens et aptum, nequit a fortiori esse necessarium, cum necessitas sit maxima quaedam convenientia et aptitudo; est autem per se minus conveniens manifestare peccata publice quam secrete, ut patet tum ex ipsa natura peccati quod, quantumvis publicum, essentialiter consistit in intentione, tum ex speciali indole peccatorum occultorum vel mere internorum, tum ex effectibus seu inconvenientibus quae sequerentur ex necessitate publicae manifestationis, uti laesione famae et detrimento temporali ex parte poenitentis, scandalo ex parte aliorum, minori frequentatione (ob pudorem) et difficiliore applicatione (ob frequentem impossibilitatem confitendi nisi apud solum sacerdo-

tem) ex parte ipsius sacramenti (cf. Suppl., q. 9, a. 4; q. 11. a. 1, infra cit.).

Ex ipsa indole sacramenti, prout est iudicium, sequitur tantum quod confessio, seu cognitio et expositio peccatorum, debet fieri modo iudiciali seu per accusationem et testificationem; ad hoc autem sufficit confessio secreta, quia hoc iudicium est fori interni, in quo nempe ipse poenitens est simul reus, accusator et testis; publica vero discussio causae non exigitur praecise ab ipsa ratione iudicii in genere, sed a specifica indole iudicii forensis et externi, in quo non idem est reus et accusator et testis.

Imo ex hac ipsa speciali et interna indole iudiciali huius sacramenti, necessitas publicae confessionis positive excluditur; nequit enim esse necessarium, id quod est minus conveniens, ut nuper dictum est: publica autem confessio est minus conveniens iudicio sacramentali quam secreta, quia per se et ordinarie reddit processum iudiciale difficultiorem, ob minus spontaneam accusationem, minus sinceram testificationem, minus frequentem applicationem.

Ex praecepto vel praxi Ecclesiae necessitas publicae confessionis, nedum deducatur, positive excluditur. Nullum quidem adest directum praeceptum sive universalis Ecclesiae sive particularis cujuslibet. tam de publica quam de secreta confessione; e contra necessitas publicae confessionis directe et explicite excluditur a Cone. Trid., interpretante sensum et consuetudinem Traditionis. Praxis autem Ecclesiae inde a medio aevo, fatentibus omnibus Novatoribus, et multo remotius, fatentibus Liberalibus, est secreta confessio. Etiam ad priora saecula quod attinet, secreta confessio fuit jugiter usitata, imo unice usitata, ut ostendetur in art. sequenti.

Ceterum, ipsa universalis praxis Ecclesiae confitendi secrete inde a pluribus saeculis, quam admittunt ipsi adversarii, componi nequit cum infallibilitate Ecclesiae et assistentia Spiritus S., in hypothesis quod publica confessio sit necessaria, nec praeterea possunt Novatores explicare quomodo vel quando Ecclesia transierit a persuasionem illius necessitatis ad contrariam persuasionem et doctrinam, ac proinde, vi *argumenti praescriptionis*, inepta est impugnatio Novatorum et legitima demonstratur affirmatio Ecclesiae, cum melior sit conditio possidentis.

2A PARS. *Ipsa quoque secreta confessio non est necessaria nec ad valorem sacramenti, nec absolute ad ejus liceitatem. in vi nempe alicujus directi praecepti, divini vel etiam ecclesiastici.*

Absoluta enim necessitas secretae confessionis nequit deduci ex ullo ex supradictis tribus capitibus.

Ex verbis enim Christi sola deducitur necessitas confessionis seu

cognitionis peccatorum, quae quidem non impeditur ex multorum praesentia, imo quandoque ab ea adjuvari potest, sive quia confessio publice facta, “in vindictam suorum scelerum, et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum tum ob Ecclesiae offensae aedificationem” (Cone. Trid.), expressius pandit sinceritatem manifestationis, sive quia, cum agitur de peccatis publicis, confessio poenitentis ex praesentia aliorum quodammodo roboratur, quasi ex muta testium confirmatione.

Ceterum, supradicta inconvenientia quae oriri possunt ex publica confessione, scilicet detrimentum proprium ex amissione famae aut bonorum temporalium et detrimentum alienum ob scandalum, nequaquam illi absolute obstant; nam primum detrimentum poenitens permittere potest ex legitima causa, maxime cum compensetur fructibus propriae humilitatis, aliorum exempli et publicae satisfactionis, alteri vero per moderamen prudentiae occurrere potest.

Ex propria indole sacramenti sola deducitur major convenientia secretae confessionis, ut supra dictum est, non vero ejus absoluta necessitas. Nam publica confessio non repugnat nec rationi iudicii in genere, cum iudicia forensia publice fiant, nec rationi iudicii interni, cum hoc unice requirat personalem accusationem et testificationem ipsius rei, quae quidem etiam publice fieri potest. Praeterea, ex publica confessione ipsa ratio judicialis causae aliquatenus confortari et roborari potest, modo nuper indicato.

Ex lege et praxi Ecclesiae absoluta necessitas secretae confessionis deduci nequit. Nulla imprimis existit hujusmodi directa et explicita lex; Cone. Trid. e contra, dum commendat et defendit contra Protestantes usum secrete confitendi, uti aliquid non alienum a divino praecepto, nequaquam illum necessarium dicit, imo publicam confessionem explicite dicit non esse contra praeceptum Christi et ob rationabilem causam institui posse; Concilium autem Lateranense IV, jubens ut poenitens “solus . . . confiteatur proprio sacerdoti”, intendit tantum confirmare usum Ecclesiae confitendi secrete, vel id dicit non ut “ille modus [secrete confitendi] praescribatur, sed ut alius non exigatur” (*Suarez*).

Praxis quoque Ecclesiae non excludit liceitatem publicae confessionis, ut patet tum ex pluribus factis talis manifestationis, sponte tamen susceptae, occurrentibus in exercitio antiquae poenitentiae publicae, quae quidem erat sacramentalis, tum ex quibusdam casibus necessitatis, in quibus solet fieri confessio, quae sine aliqua publicitate fieri non potest, uti in necessitate confitendi per interpretem, in articulo mortis, et in necessitate supplendi ignorantiam sacerdotis.

Ad rem *Suarez*: “Sunt nonnulli casus, in quibus moraliter necessa-

rium est ita confiteri, ut alius praeter sacerdotem peccata audiat. Unus vulgaris est, quando confessio fit *per interpretem*; nam, quidquid sit an homo teneatur sic confiteri, quando aliter non potest [cf. supra, art. 36, p. 523-526] . . . , tamen certum est posse, et saltem confessionem sacramentalem esse, et tamen in illa non servatur omnino ille modus secretae confessionis. Alius casus est, si in articulo seu *periculo mortis* poenitens non possit, nisi alta voce confiteri, ita ut alii audiant; nam sine dubio potest id facere. Item, *qtcando confessor non habet sufficientem scientiam*, potest poenitens ei facultatem concedere, ut rem conferat cum alio doctiore, etiam nominata persona ipsius poenitentis, si ipse voluerit et oportuerit; hoc autem aequivalet publicae confessioni, quae pari ratione fieri posset coram illis duabus personis, quarum altera jurisdictionem, altera scientiam haberet.”⁷⁸

3A *PARS*. *Secreta tamen confessio est de facto et ordinarie necessaria*, vi alterius legis vel motivi.

Ita docent omnes theologi, inde ab antiquis doctoribus medii aevi, qui rationem secreti enumerant inter *necessarias dotes* seu condiciones confessionis, quas retulimus in art. 38. Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 9, a. 4: “Dictarum conditionum quaedam sunt de necessitate confessionis [Sequitur enumeratio harum conditionum]. . . Unde oportet quod [confessio] sit . . . *secreta* quantum ad conditionem fori, in quo de occultis conscientiae agitur. Sed de bene esse confessionis est quod sit *frequens*, et quod sit *accelerata*, ut scilicet statim confiteatur.”

Motivum autem seu fundamentum huiusmodi necessitatis et obligationis, *alii aliter exprimunt*. Eam nempe repetunt vel ex ipsa indole sacramenti, quatenus est iudicium occultum (S. Thomas, Montefortino); vel magis explicite ex divina institutione (Billuart, Frassen); vel ex insinuatione, voluntate et institutione Christi (Frassen); vel ex lege naturali prohibente revelationem occultorum atque infamantium (Salmanticenses, Billuart, Pesch); vel ex constanti consuetudine Ecclesiae cui contraire illicitum est (Suarez, Billuart, Pesch).

5. THOMAS, *l.c.*: “Oportet quod [confessio] sit . . . secreta quantum ad conditionem fori, in quo de occultis conscientiae agitur”.

SUAREZ: “Propter Ecclesiae consuetudinem *non careret culpa*, qui sine ulla occasione, vel causa rationabili vellet alio modo [quam secrete] confiteri” (Disp. 21, sect. 2, n. 12).

SALMANTICENSES: “Conditio quod [confessio] sit secreta . . . requiritur per se loquendo ad sacramentum. Ratio est: quia licet praeceptum divinum de confessione secreta non adsit; nihilominus. . . [eam commendat] Tridentinum . . . [et a Cone. Later. IV] praecipitur confessio soli sacerdoti facienda. . . Infertur [inde] . . . prohibitum esse *saltem sub veniali* peccata confiteri, aliis praeter sacerdotem audientibus: tunc quippe absque justa causa fama prodigitur, quod est culpa *levis*” (Disp. 8, dub. 13, n. 322).

⁷⁸De Poenitentia, disp. 21, sect. 2, n. 10, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 459 sq.

MONTEFORTINO: ‘Oportet [confessionem] esse secretam, ex modo institutionis suae, quatenus ipsemet, qui peccavit, seipsum deferat ad vicarium Dei’ (Duns Scoti Summa Theologica, Suppl., q. 9, a. 4).

FRASSEN: “Confessio auricularis est insinuata a Christo, non praecepta. .. [Id] colligere licet ex perpetua et constanti Ecclesiae traditione ac praxi. . . Cum [enim] . . . ab initio universa Ecclesia usa fuerit Confessione secreta, et modo etiam utatur, consequens est illud a Christo Domino per Apostolos ad nos usque fuisse transmissum. . . Dices: Nullibi in Scriptura legitur Christum Dominum imperasse poenitentibus, ut privata et secreta Confessione peccata sua Sacerdotibus manifestarent: igitur non instituit illum secretum confitendi modum. — Nego consequentiam; accurata quippe, nec, unquam interrupta secretae Confessionis a primis Ecclesiae temporibus, ad haec nostra tempora consuetudo, quae nec a Conciliis, nec a summis Pontificibus originem duxit, sufficiens indicium est, illam non alium quam Christum habere auctorem” (Scotus Academicus, t. 10, tr. 1, disp. 2, a. 3, sect. 2. q. 3, Conci. 1).

BILLUART: ‘Observandum quod, cum Auctor [S. Thomas] dicit quasdam conditiones esse de necessitate sacramenti, inter alias quod sit *secreta*, non intelligat de essentia: quamvis enim Christus instituerit confessionem secretam, non tamen absolute prohibuit publicam, ut patet ex ante dictis, sed quod ordinarie non liceat aliter confiteri quam secreto, praesertim peccata occulta et infamantia; hoc enim esset contra jus naturae et praxim Ecclesiae’ (Diss. 7, a. 4, in fine).

PESCH: “Tantum abest, ut Christus censendus sit hoc voluisse [i.e. publicam confessionem], ut clare appareat eum nequaquam ita instituisse sacramentum hoc, ut cuilibet liceret, quaecumque vellet, coram omnibus manifestare. Cum igitur hoc contra ipsam legem naturalem sit, non solum non necessarium est, sed ne licet quidem indiscriminatim publice confiteri” (n. 210). “Talis actus [publicae confessionis] illicitus esse non potest, dummodo prudenter fiat. Sed quia res magnam prudentiam requirit et est praeter consuetudinem nunc in ecclesia vigentem, nulli licet publice confiteri, nisi in particulari casu iis, ad quos spectat, ita visum fuerit” (n. 221).

Ex dictis in parte praecedenti intelligitur rationes ab his aliisque doctoribus assignatas, non esse nimis premendas aut seiunctim accipiendas, secus sequeretur secretam confessionem esse ex divina institutione absolute necessariam ad valorem aut saltem ad liceitatem sacramenti, vel esse necessariam ea tantum ratione qua a lege naturali prohibetur imprudens revelatio secreti infamantis, quorum primum peccat per excessum, alterum vero per defectum, utrumque autem est alienum ab illorum mente. Unde dicendum est *eam necessitatem et obligationem proxime et proprie oriri ex ecclesiastica consuetudine*, habente aequivalentem vim praecepti, ut etiam in art. 40 (p. 684) dictum est de obligatione confessionis vocalis; remote autem et improprie ea obligatio oritur tum ex supradicta lege naturali tum ex positiva institutione Christi et indole instituti sacramenti, quibus Ecclesia, utriusque naturalis ac positivi juris interpret, consuetudinem suam sapienter attemperavit.

Objectio autem quae contra hanc obligationem petitur ab adversariis ex usu confessionis publicae in prioribus saeculis, ipso supposito destituitur, ut ostendetur in art. sequenti.

ART. 43. Utrum Confessio Debeat Esse Secreta Ex Parte Ecclesiae, Ita Scilicet Quod Nulla Lege Ecclesiastica Possit Peccator Ad Publicam Confessionem Compelli (Suppi., q. 9, a. 4; cf. q. 11 de sigillo, de qua in art. scq.).⁷⁰

STATUS QUAESTIONIS

Sensus hujus quaestionis sufficienter apparet ex ipso textu articuli et ex dictis in Statu Quaestionis articuli praecedentis.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Ut dictum est in art. praec. (p. 729) generatim *PROTESTANTES* sustinent in antiqua ecclesia nonnisi publicam quandam confessionem vel poenitentiam in usu fuisse, ex quo logice debent deducere quod vel Ecclesia habet potestatem imponendi publicam confessionem quorundam saltem peccatorum, vel quod ipsa diu et universaliter eam auctoritatem usurpavit et a mente Christi turpiter aberravit.

Ecclesiae talem potestatem competere sequitur quoque ex sententia *PLURIUM THEOLOGORUM CATHOLICORUM*, praesertim saec. 16-18, juxta quam in prioribus saeculis (usque ad saec. 5 vel 6) poenitentia publica importabat necessario etiam publicam confessionem eorum peccatorum pro quibus poenitentia agebatur, adeoque tum publicorum peccatorum, tum aliquorum occultorum gravioris indolis.

Hanc sententiam praecipue exposuit ac late defendit *Joannes Marinus* († 1659). Pro eadem ab ipso Morino citantur *Joannes Hlasselius* (Joannes Lenaerts van der Eycken de Hasselt; † 1552), theologus tridentinus, *Ruardus Tapper* († 1559; Ad art. 5 Lutheri ubi de facto Nectarii), discipulus Hasselii et theologus tridentinus. *Lindanus* (Panoplia, l. 4, c. 69), *Petrus Soto* (De instit. sacerdotum, lect. 2), *BuUingerus*, *Alanus Copus*, *Pamelius* (In Adnotationibus ad tractatum S. Cypriani De lapsis), *Gregorius de Valentia* (Disp. 7, q. 9. punct. 2). Inter modernos eandem sententiam secutus est P. .1. *Kirsch* et aliquatenus *B. Kurtscheid* infra citandi.

Quidam alii hanc sententiam mitigarunt, docentes obligationem publice confitendi fuisse *de solis peccatis publicis*, non vero de secretis. Ita inter modernos *Rausehen* et *Honore* (infra citandi), ex antiquioribus vero plures, quos reticito nomine memorat Petavius et inter quos

Haec quaestio ab auctoribus non solet pertractari seiunctim a quaestionibus de sigillo et de publica vel privata poenitentia; unde huc facit bibliographia referenda in art. 44 et 45. Magis ad rem faciunt: *Bellarminus*, De Poenit., l. 3, c. 14; *Suarez*, Disp. 21, sect. 2, n. 6-8; *Marinus*, Commentarius historicus de Poenitentia, l. 2, c. 9sq.; l. 5, c. 8; *Pelavitis*, De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, §5; *Tournely*, De Poenit., q. 6, a. 4 De secreto confessionis; *Callet*, De Poenit., p. 2, c. 5, Dissertatio historica post a 5; *Palmieri*, De Poenit., thes. 35; *Pesch*, De Poenit., prop. 15. n. 222 sqq.; *Gallier*, De Poenit., thes. 31; *Kirsch*, *Rauschen* et *Honoré*, infra citandi.

videtur recensendus *Bellarminus* (infra cit.), quamvis non valde clare appareat utrum revera loquatur de communi et licita praxi (quae invaluerit pro aliquo tempore) obligandi ad confessionem publicorum peccatorum, an de particulari quadam consuetudine, forte improbanda.

Petavius (†1652), Morini coaevus, sic de illorum aliorumque doctorum sententia scribit: “Inveteravit haec *apud quamplurimos aetatis nostrae scriptores* opinio; publicam peccatorum confessionem poenitentiae partem fuisse; eandemque perinde ut caetera illius officia communi usu ac consuetudine receptam. Sed cujusmodi demum ea fuerit, quibusque definita peccatorum generibus, non eodem modo pronuntiant omnes: verum alii tolerabilem: alii prorsus *absurdum hunc errorem* interpretatione sua faciunt. Fuere qui nullum peccatorum genus a publicae lege confessionis exciperent; ne occulta quidem: quos prudentiores caeteri merito rejiciendos putant. Alii publica duntaxat crimina, vulgoque cognita publicae illi professioni subjiciunt. Alii denique certa duntaxat ex omnibus a poenitentiae praesidibus delecta contendunt. Rursus aliqui poenitentes ipsos asserunt in confessionem productos sua propalam peccata confessos: alii, quo illorum pudori consuleretur, eas partes sacerdotibus demandandas putarunt; qui aut memoriter, aut ex scripto poenitentium crimina in populum efferrent.”⁸⁰

MORINUS, illius sententiae praecipuus ac eruditus expositor, duo docet, quorum primum refertur directe ad *poenitentiam* publicam (de qua agetur infra in art. 45), alterum vero ad ipsam *confessionem* publicam. Scilicet:

Primo, in prioribus saeculis (usque ad saec. 6) *poenitentia publica* (et quidem sacramentalis) jubebatur ordinarie tum pro omnibus peccatis publicis, tum pro quibusdam gravioribus occultis, juxta prudens sacerdotis arbitrium, ita tamen ut qui secreto confitebatur, nonnisi pro peccatis publicis poterat ad publicam poenitentiam compelli per ipsam publicam actionem seu excommunicationem; pro peccatis vero occultis poterat ad id compelli sola privata actione confessarii deneantis reconciliationem nisi vellet publice poenitere.

Secundo, poenitentiae publicae semper conjuncta erat *confessio publica*, pariter praecepta. Unde ordinarie publica confessio erat imposita, una cum poenitentia, tum quoad peccata publica, tum quoad graviora peccata occulta, arbitrio confessarii seligenda.

Ad rem ipse *MORINUS*:

QUOAD PUBLICAM POENITENTIAM: “Nemini dubium esse posse nobis videtur crimina publica per Poenitentiam publicam curata et punita fuisse, nisi forsan gravissima causa intercessisset, quae tanti momenti esse potuit, ut non modo

De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, § 5, Dogmata Theologica, t. 8, Parisiis, 1867, p. 191.

Poenitentia publica *intermitteretur*, verumetiam privata, statimque omni poena remissa criminis Reo communio *praestaretur*, . . .

“Superest igitur ut de *criminibus occultis et enormibus* disputationem nostram instituamus. Quemadmodum diximus crimina publica omnium prope sententia per Poenitentiam publicam sanata fuisse: Sic etiam crimina occulta per Poenitentiam privatam sanari potuisse, et sanata fuisse, nemo, ut opinor, Catholicus diffitebitur,... Quocirca omnis difficultas inest in compositione criminum occultorum cum Poenitentia publica. Ab annis enim nongentis et ultra haec axiomata per universam Ecclesiam vulgata fuerunt, . . . ‘De peccatis publicis agenda est Poenitentia publica; De occultis occulta, et secreta’. Praxis praeterea his *axiomatibus* ita consensit, ut antiqua illorum seculorum monumenta vix nobis contraria exempla *suppeditent*. Hinc factum est ut Scholasticorum Doctorum maxima pars hanc *disciplinam* et non aliam ab Apostolis derivatam esse censuerit, et dissertationibus suis velut principium notissimum et concessum supposuerit. Eo usque tamen haec *asseveratio* non processit, vel prohibitum assererent de criminibus occultis Poenitentiam publicam agere, si quis sponte sua et testandae resipiscentiae causa id fecisset. . .

“Verum recentiores Theologi plerique qui novarum haeresum occasione antiquis Scholasticis multo diligentius veterem Ecclesiae disciplinam indagarunt et nobis tradiderunt, iis quoque multo longius hac in causa processerunt. Eorum enim alii scripserunt Poenitentiam publicam de criminibus occultis apud antiquos fuisse frequentissimam, et usitatissimam: Alii non modo commendatam, sed etiam praeceptam fuisse: Alii addiderunt, certorum criminum occultorum confessionem publice iussam. . . [Citat *Ruardum Tapper, Hasselium* aliosque supra enumeratos.]

“Quapropter cum tot viri docti, et in Ecclesia Catholica celeberrimi crediderint et docuerint *usum Poenitentiarum publicarum criminibus occultis impositarum antiquitus in Ecclesia frequentem fuisse, imo praeceptum*; nullaque ratio ex natura Sacramenti opponi possit, eundem morem antiquum a nobis amplius probari et illustrari, nemo, ut opinor, insolens iudicabit. . . *Innumera autem sunt istius moris et testimonia et exempla, sole meridiano clariora et splendidiora*. Raro enim cum de Poenitentia in canonibus aliquid statuunt, aut in homiliis et sermonibus populum instruunt, alio collimant antiquissimi Patres. . . Priusquam istius moris antiquissimam traditionem demonstrare aggrediamur, lectorem iterum monitum velim secreto confitentem cogi non potuisse ad amplexandam Poenitentiam publicam pro crimine occulto ut iam demonstratum est lib. 2. c. 15. et iterum demonstrabitur infra c. 16. et saepius alibi in hoc opere adnotatur: Contra vero in crimine publico, ut probamus huius libri c. 20. et lib. 7. c. 4. et 5. Deinde licet Poenitentias *publicas* his criminibus occultis imponere fere semper soliti fuerint, eas tamen in privatas commutasse cum ex iis revelationis Poenitentibus damnosae periculum probabile fuit, ut libri 2. capite 19. probatum est. Ita enim Poenitentias publicas *usurpabant, ut privatis et secretis virtutem non adimerent, quemadmodum probavimus huius libri cap. primo et sexto.*”⁸¹

QUOAD PUBLICAM CONFESSIONEM: “Peccata notoria et publica, publice in Ecclesia, et omnium fidelium consessu, non modo ab Episcopis seu Praesidibus publice enunciata, sed *etiam* omnibus audientibus a Reis *confessa fuisse et evulgata*, atque ab iis veniam publice ab Ecclesia exorata, nemo, ut opinor, nec Catholicus, nec Haereticus inficiabitur. Id faciendum non modo praecipit Concilium Trident, sess. 24. c. S. de reformatione, verumetiam potissimam sancti istius moris rationem reddit: ‘Apostolus monet publice *peccantes* palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publice, et in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam pro modo culpa Poenitentiam, publice iniungi *oportet*, ut quos exemplo suo ad malos mores *provocavit*, suae emendationis testimonio ad rectam revocet vitam.’ Hoc

“*Commentarius* historicus de disciplina in administratione sacramenti Poenitentiae, l. 5, c. 8, n. 1-3. 20-21, Parisiis, 1651, p. 272 sq. 278 sq.

testimoniorum coacervatione demonstrare, laborem est prodigere. Quapropter hoc omisso de quo nemo controversiam facit, specialem Confessionis modum apud antiquos usitatissimum, sed ab annis plusquam nongentis obsoletum hoc capite explicabimus. *Peccata secreta nemini cognita dum secreto Poenitens Sacerdoti aperiebat, saepe admonebatur ea per seipsum publice jateri, et in omnium aures evulgare*: non quidem omnia, sed ea tantum quorum Confessione iudicabat Sacerdos Ecclesiam aedificatum iri. Caetera tegebantur ne eorum evulgatio esset Ecclesiae scandalo, aut etiam periculum confitenti crearet. Semper enim in Ecclesia prohibitum fuit, ne peccata secreta promiscue publicarentur; et universim, ne ex Confessione et Poenitentia Ecclesiastica grave aliquod incommodum, ne dum mortis periculum, Poenitentibus immineret. . .

"Haec Consuetudo sub ipsis Ecclesiae initiis frequentissima fuit; paulatim tamen temperata, potissimum regnantibus Christianis Imperatoribus. Quum enim quidquid sanguinolentum est maxime refugiat Ecclesia, multaque cirmina Imperatorum Christianorum legibus vindicata fuerint, quae antea ne pro criminibus quidem agnoscebantur; Ideo factum est ut sub illorum imperio multo rarius Confessiones publicae peccatorum occultorum editae fuerint; Ecclesia diligentissime cavente ne mortis aut gravis alicuius incommodi in administratione Sacramentorum filiis suis occasionem daret. Sane *si animo non praeoccupato diligenter considerentur antiqui auctores, non modo animadvertet peccatorum occultorum publicam poenitentiam, sed etiam frequentissime publicam Confessionem.*"⁸²

P. .4. KIRSCH scribit: "A public confession and a public penance were demanded for both public and secret sins. Nowhere in the early Church do we find public penance without public confession, as is evidenced by the testimony of Tertullian and Cyprian."⁸³

KURTSCHEID: "In the Eastern Church several texts, especially in the works of Origen, speak in favor of the theory that the priest, besides giving a private admonition, *could also require a public confession of secret capital sins* to be made in the presence of the assembly. Whether this custom was in vogue only in one or the other church, or for how' long a period public confession of secret sins was required, cannot now be determined."⁸⁴

RAUSCHEN: "It seems to me that the truth of the matter must lie midway between these extremes [i.e. inter sententiam Morini et sententiam Petavii], . . In all cases of capital sins committed publicly, public *confession was required* in the presence of the congregation; not so for secret sins. If a sin had been committed in secret, the offender was free to perform a public penance without a public avowal of his guilt. . . There are a number of instances which go to show' that for all publicly committed capital sins a public avowal before the people was demanded... *No public confession, however, was exacted in the case of capital sins committed in secret.* This proposition can be amply demonstrated from contemporan sources."⁸⁵

L. HONORÉ: "Sur un point toutefois l'Occident se séparait de la discipline orientale. *Pour certaines fautes graves et scandaleuses l'aveu public était obligatoire.* Ainsi S. Irénée nous dit que sur les bords du Rhône, les femmes qui avaient été séduites et débauchées par l'hérétique Marcus devaient se soumettre à l'exomologèse pour rentrer dans l'Eglise. Notons cependant avec M. d'Alès que c'est uniquement pour certaines fautes scandaleuses que la confession publique était obliga-

Ibid., l. 2, c. 9, η. 1; c. 10, n. 1, p. 87 sq. 91.

M Zur Geschichte der Kath. Beichte, p. 71 sq., apud *Rauschen*, Eucharist and Penance (translation from the second German edition), St. Louis, Mo. (B. Herder), 1913, p. 185.

"A History of the Seal of Confession (translation by F. A. Marks), St. Louis, Mo. (B. Herder), 1927, p. 25.

"Op. cit., p. 186-188.

toire, et que nulle part dans les documents ecclésiastiques du commencement du 11e siècle on ne rencontre la trace d'un aveu intégral et public de tous les péchés, imposé aux catéchumènes ni même aux fidèles⁸⁶. . . Comme nous l'avons vu, cet aveu public n'était exigé ou conseillé que pour les péchés ayant causé quelque grave scandale. . .

"Tel était donc l'aspect extérieur de la discipline pénitentielle en usage universellement aux premiers siècles de l'Eglise : publique avant tout, tant pour l'aveu des délits les plus graves que pour la peine à subir par le pénitent. On ne cite que la Grande-Bretagne comme région y faisant exception. . . Faudra-t-il en conclure que la primitive Eglise ne connut généralement que la confession et la pénitence publiques? Nous avons déjà eu l'occasion de faire remarquer que certains documents insinuaient à coup sûr l'existence de la confession privée, existence qui d'ailleurs ne peut être mise en doute pour les raisons que nous dirons tout à l'heure. *Mais ce qui nous paraît insoutenable, c'est de dire avec certains critiques catholiques* [Citat Vacandard et Batiffol] *que dans les premiers siècles, la confession auriculaire seule était obligatoire pour tous les péchés graves, soit publics, soit secrets*. Les textes qu'on invoque à l'appui de cette thèse prouvent uniquement que l'aveu public existait, rien de plus. . .

"Quiconque a lu attentivement notre exposé ne pourra cependant pas objecter que cette conclusion contredit la doctrine du concile de Trente sur la confession secrète et tombe sous l'anathème du sixième canon".⁸⁷

BELLARMINUS: "[Tempore Nectarii patriarchae] non omnia peccata publicanda erant, sed ea solum, ob quae poenitentia publica indicebatur. Itaque audiebat presbyter omnia omnino poenitentium peccata; sed quae occulta erant, secreta habebat, atque ad hoc taciturnitas exigebatur; *quae autem publica erant, licet multis fortasse incognita, ea palam in Ecclesia tamquam in theatro pandebantur...*

"Ex his, quae hactenus dicta sunt, colligimus, constitutionem episcoporum, de qua historici [i.e. Socrates et Sozomenus] loquuntur, id solum complexam, ut qui publice lapsi essent post Baptismum, ii ad sacram Eucharistiam non accederent, nisi presbytero poenitentiario privatim omnia peccata sua confessi essent, et deinde ad ejus arbitrium publice coram coetu Ecclesiae peccata publica detexissent, et poenitentiam publicam egissent. Quam constitutionem Socrates recte vocat, appendicem additam ad veteres canones: nam *ante exortam haeresim Novati, nemo cogeatur* certum presbyterum adire, neque peccata ulla publice confiteri. Consueverant quidem aliqui juxta consilium sacerdotis, cui peccata omnia confessi fuerant, aliqua graviora et publica publice confiteri, ut ex Origene cognosci potest, hom. 2. in psal. 37. tamen ut dixi, non tenebantur, sed satis erat, peccata omnia privatim confiteri, et *poenitentiam privatam vel publicam juxta sacerdotis imperium, agere*. Caeterum post Novati haeresim excitatam, *placuit episcopis aliquid addere*, ne Novatiani catholicos reprehendere possent, quod nimis facile lapsos ad communionem admitterent."⁸⁸

COMMUNIS SENTENTIA theologorum est Ecclesiam non posse imponere obligationem publice confitendi. Hoc explicite docetur a quibusdam theologis dogmaticis, uti *Suarez* (Disp. 21, sect. 2, n. 6-8), *Palmieri* (thes. 35), *Pesch* (n. 222 sqq.), et passim supponitur a ceteris doctoribus, tam dogmaticis quam positivis, peculiariter cum, impugnantes supradictam sententiam Morini et aliorum, docent nunquam praxim Ecclesiae fuisse imponere publicam confessionem quorumlibet peccatorum. Ita *Petavhis*, *Tournely* (non tam firmiter),

⁸⁶ D'Alès, La théologie de Tertullien, p. 332, note.

⁸⁷ Le secret de la Confession, Bruges, 1924, p. 7 sq. 16 sq. 19.

⁸⁸ De Poenitentia, l. 3, c. 14, Opera omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 703 sq.

Collet, Pesch, Batiyol, Vacandard, Steitz (protestans), *Galtier, D'ATes, Diekamp, Watkins* (protestans).

Sint quaedam istorum testimonia:

PETAVIUS, facta mentione sententiae Morini et aliorum, quam "*absurdum errorem*" appellat (cf. supra, p. 738), prosequitur: "A quibus omnibus *vehementer ego dissentio*. Neque enim adduci possum ut existimem, legem ullam in Ecclesia fuisse unquam ejusmodi, quae peccata proferri publice decreverit. Fuerit enim interdum aliquis, qui abundantia quadam doloris, ac pietatis delicta sua coram omnibus exposuerit: nequaquam tamen id in exemplum consuetudinemque jure potest transferri. Sed ut magis in arcem quaestionis illius involemus, utriusque momenta partis et pondera diligenter aestimanda sunt; negantis, inquam, meae, et affirmantis alterius.

"Haec igitur *ex Nectariana illa historia nata potissimum videtur*. Quam cum nostri acerrime ab haereticis opponi cernerent, neque alium exitum difficultatis expedire possent, ingeniose istud ac solerter excogitarunt. Videbant enim id omnino sublatum a Nectario, unde tanta se invidiae flamma concitasset. Hoc autem quid aliud esse, quam id ex quo matronae stuprum, ac diaconi flagitium manarat in populum? Eam vero procul dubio confessionem fuisse; quod ita Latine apud Socratem legeretur: 'Mulier longius in confitendo progressa.' Nefas autem est arbitrari privatam et a Nectario confessionem extortam, et quod caput est, ab illius successore Chrysostomo minime revocatam. Ob eas causas dubium nemini fuit, quin praeter privatam illam, ac legitimam, et vere necessariam, quaerenda esset altera, constituendaque publica. Cui stabiliendae asserendaeque varia postmodum praesidia conquisierunt, ex quorundam PP. auctoritatibus: tum vero exhomologesin illam eo traxerunt; cujus antiquitas omnis Christiana persaepe meminit. Haec illorum ratio fuit. Nostra vero est ejusmodi. Cum de priscis Ecclesiae ritibus agitur, nihil temere, nec absque veterum scriptorum expressis testimoniis asserendum. Neque enim id unum intueri satis esse, quam te probabiliter e laqueis quaestionis alicujus explices, quod in scholasticis controversiis usuvenit; sed quodeumque demum, antiquioris Ecclesiae moribus adseripseris, hujus ex historia tibi veritatem esse praestandam.

"Jam vero *hic ille confessionis publicae mos, quo de agitur, non modo solidum habet nihil*, aut expressum ex omni vetustatis memoria, quo tueri sese possit, sed multis validissimisque rationibus evertitur. Sed repugnat prae caeteris gravissima S. Leonis sanctissimi Pontificis auctoritas, qui hanc profitendorum publice scelerum consuetudinem tanquam Apostolicae regulae contrariam improbat epistola LXXX, cap. II [citatur verba Leonis]. . . His verborum sententiarumque fulminibus commentum illud publicae confessionis percellitur."⁸⁰

TOURNELLY (ex parte fluctuans): "Confessio publica non semper comes fuit poenitentiae publicae. . . Publicorum peccatorum publicam aliquando fuisse confessionem, vetera ostendunt monumenta. . . An vero ex praescripto Canonum, ac vulgata lege necesse foret publica peccata publice confiteri, *non audemus definire*; neque enim res illa nobis explorata et certa videtur. . . Nulla umquam Ecclesiastica lege imposita fuit necessitas publice declarandi occulta peccata."⁸⁰

COLLET: "Non semper poenitentiae publicae comes fuit confessio publica. . . Aliquando, non quidem ad nutum poenitentis, sed ex prudentis ministri consilio peccata inter occulta quaedam seligebantur, quae poenitens publice aperiret. Istud tamen confessionis genus nulla Ecclesiae lege praeceptum est."⁸¹

⁸⁰ w Op. cit., § 5, p. 191 sq. Continuationem hujus textus dabimus, infra, p. 748 sq.

⁸¹ w De Poenit., q. 6, a. 4, De secreto confessionis, Praei. Thcol., t. 8, Parisiis, 1765, p. 220-222.

⁸² n De Poenit., p. 2, c. 5, Dissertatio historica post a. 5, apud Migne, Thcol. Curs., t. 22, coi. 559 sq.

PALMIERI: “Quae [i.e. asserta adversariorum de olim imposita obligatione publice confitendi] cum aliis doctissimis theologis videantur cum lege sacramentalis sigilli, quam tamen et illi theologi agnoscunt, haud facile componi posse, quaestio sponte oritur de hac lege, an vere ipsa statuta sit. Profecto si vera esset sententia Theologorum, quos citavimus [i.e. Tapper, Lindani, Pamelii, etc.]. . . , dicendum foret aliam olim Ecclesiae insedissee opinionem de natura sacramentalis sigilli, quam sit ea, quae a non paucis seculis certe in Ecclesia universa viget. Lex sigilli, qualis nunc concipitur, non postulat quidem ut poenitens, si velit, nequeat confessionem sacramentalem publicam facere, sed postulat ut is non teneatur confessionem sacramentalem publicam facere, nec possit sacerdos, quod secreto audivit, ulla unquam ratione revelare, idque creditur valere non tantum vi iuris naturalis praecipienti? custodiam secreti, sed iure quoque divino seu Christi hoc ius concedentis poeniten- tium et hanc obligationem imponentis sacerdoti. . . Itaque poterat sponte fieri et in certis adiunctis laudabiliter haec confessio, sed affirmare eam fuisse praeceptam id profecto est *eorum, qui {seposita ignorantia}* nullam Conciliorum et Romanae Sedis rationem habent.”⁰²

PESCH: “Quia Christus dedit libertatem secretae confessionis, ecclesia contrarium praecipere nequit. Si vero in casu aliquo particulari paenitentia vel confessio publica praecipitur, hoc non ideo fit, quia peccatum est ex confessione notum, sed quia aliunde manifestum est; et similiter illa confessio publica vix umquam erit confessio sacramentalis sed potius opus satisfactionis accedens ad sacramentum.”⁰³

BATTIFOL: “La confession publique ne nous préoccupe nullement, n'en ayant trouvé nulle trace dans les textes depuis le Ile siècle. La lettre du pape saint Léon, du 6 mars 459, aux évêques de Campanie, leur interdisant de lire en public la confession écrite des fidèles qui sollicitent la pénitence, suppose que c'est là une innovation des dits évêques ou une singularité de leurs Eglises: et cet usages est par le pape taxé assez fortement d'abus et d'usurpation illicite pour que nous soyons sûrs que le sentiment était profond de ce que la confession publique avait de périlleux et d'insolite.”⁰¹

I.4C.4ATD.47?D. “La confession publique ne fut qu'exceptionnelle dans l'Eglise primitive, et là où elle est signalée comme obligatoire, des juges sévères mais compétents la condamnent comme abusive. La seule publicité que l'Eglise des premiers siècles ait exigée de ses enfants coupables de péchés graves est celle de leur pénitence, appelée communément 'exomologèse'.”⁰⁵

GALTIER: “Praxis non viguit unquam, probante Ecclesia, ut secretorum peccatorum paenitentia etiam publica conjunctam haberet publicam eorundem confessionem; nam, si excipias abusum a S. Leone in epistola ad episcopos Campaniae denuntiatus et reprobatus tanquam 'contra apostolicam regulam' (D-B. 145; C. 1224), non invenias ullum in antiquitate confessionis hujusmodi exemplum certum. Quod enim *Origenes* (*in ps. 37 hom. II. 6 . . .*) suggerit fieri posse, datur ut aliquid exceptionale, ad utilitatem et aedificationem majorem ordinatum, atque supponit peractam prius confessionem secretam. Publicae econtra paenitentiae, ubi de peccatis occultis peragebatur, confessio praevia erat secreta. De publicis autem peccatis via paenitentiae sive publicae sive privatae remittendis causa haud raro peragebatur coram toto coetu fidelium, quin constet praemissam esse de jure confessionem cum absolutione secretam: cf. v. gr. apud 5. *Cyprianum*, in casu virginum cum diaconis aliquo modo lapsarum (*epist. IV. 4*), vel schismaticorum ad unitatem Ecclesiae redeuntium (*epist. LIX. 15-16*). In omnibus hujusmodi casibus, confessio sacra-

KDe Poenitentia, thes. 35, Romae, 1879, p. 393. 395.

MDe Paenitentia, prop. 15, n. 224, Praei. Dogm., t. 7, Friburgi Br., 1920, p. 119.

MEtudes d'histoire et de théologie positive, IV Pénitenciers et Pénitents, Paris, 1904, p. 153.

MIn Diet. Théol. Cath., art. Confession du 1er au XIIIe siècle, col. S59.

mentalis non videtur fuisse alia ac publica illa, qua ad resipiscentiam venientes peccatores consentiebant se judicari ac reconciliari.”⁰⁰

“Haec sui ‘publicatio’ [contenta in hoc quod quis publicam *poenitentiam* ageret non erat hujusmodi ut exinde dignosceretur quale praecise peccatum fuisset lendum. Confessio publica, ut diximus, non pertinebat de se ad paenitentiam publicani, et scimus aliunde eos ipsos qui urgebant fieri paenitentiam curasse servari secretum: v. gr. 5. *Asteriam* {*Horn, in paenit.* M. 40. 369 B); *S. Ambrosiam* (*Vita.* 39 M. 14. 40-41); ex *Sozomeno*, ad munus paenitentiarii seligebatur vir, qui ‘taciturnitate ac prudentia polleret’ (H.E. VII. 16 M. 67. 1460). Cum tandem aliquando paenitentiam publicam non assumeret ullus invitus — ita ut. testibus 5. *Joanne Chrysostomo* (*De sacerdotio.* II. 4) et 5. *Augustino* (v. gr. *Epist.* CLIU. 21), eis non urgenda esset quibus timendum erat ne tanta severitas non prodesset —. haec sui qualiscumque infamatio invita jam non erat, nec proinde adesse poterat proprie dicta violatio sigilli.”⁹⁷

D’ALES: “Non defuerunt, saec. XVI-XVIII praesertim, qui censerent in vetere Ecclesia fuisse in more publicam confessionem graviorum delictorum; quod videtur abhorrere a veritate. Contra hos. sapienter statuit thesim 35 Palmieri Tract, de Paenitentia. p. 392-404. *Eiusmodi assertam nullo historico argumento fulcitur.* . . . *Honoré . . . non assentimur*, cum statuit viguisse primis saeculis confessionem publicam graviorum peccatorum, tanquam partem paene necessariam paenitentiae publicae”.⁹⁸

DIEKAMP: “In antiqua praxi poenitentiae et publica et occulta peccatorum confessio in usu erat. Peccata publice commissa, pro quibus poenitentia ecclesiastica publica erat praestanda, interdum publice quoque accusabantur. . . Attamen probari non potest Ecclesiam generaliter docuisse poenitentes ad praedicta peccata publice accusanda obligari. . . Peccata occulta, pro quibus poenitentia publica erat agenda, communiter coram solo episcopo vel sacerdote accusabantur. . . Rarissime tamen occurrit sermo de confessione publica hujusmodi peccatorum occultorum”.”

WATKINS (protestans): “In the early centuries it is difficult to obtain any satisfying evidence that the public confession of sins by word of mouth ever at any time in any place formed part of the formal discipline of penance. One exception now [i.e. saec. 5] occurs: and it is mentioned by S. Leo only for condemnation. . . This passage is of much importance.”¹

CONCLUSIO

Confessio debet esse secreta ex parte ipsius Ecclesiae, hoc sensu quod nulla auctoritas vel lex humana possit obligare poenitentem ad publicam confessionem sacramentalem ad finem suscipiendae absolutionis peccatorum.

Probatur 1. *EX LEGE NATURALI* homo habet jus ad servandam suam famam; publica autem confessio, praecipue de peccatis occultis et internis, est de se infamans; ergo Ecclesia non habet potestatem

⁰⁰Dc Paenitentia, thes. 31, n. 462, Parisiis, 1931, p. 352.

⁹⁷ Ibid., thes. 15, n. 298, p. 216.

⁹⁸De Paenitentia, thes. 9, Parisiis, 1926, p. 117. Cf. eundem D’Als infra citandum, p. 755.

¹Thcol. Dogm. (A. Hoffmann), v. 4, §49, Parisiis (1934), p. 328.

²A History of Penance, vol. 1, London, 1920, p. 422.

obligandi ad publicam confessionem, secus posset cogere hominem ad sese infamandum, quod est contra jus naturale.

Nec valet opponere jus Ecclesiae infligendi censuras infamantes, etiam pro peccatis occultis.

Nam negatur paritas, primo, quia si peccatum est publicum, censura non est proprie infamans, cum homo jam famam amiserit; si vero peccatum est occultum, etiam censura manet occulta, cum nemo jubeatur divulgare se incurrisse censuram; secundo, quia in utroque casu censura non est de se ac directe revelativa culpa ac inde causativa infamiae, quemadmodum publica confessio; tertio, quia censura non attingit peccata mere interna, sicut confessio; quarto, quia, quomolibet infamia ex censura oriatur, non ipse reus cogitur ad semetipsum infamandum, uti per publicam confessionem.

Nec valet insistere hominem qui publice peccavit teneri ex lege naturali ad faciendam publicam quandam expiationem sui peccati, quam proinde Ecclesia urgere potest.

Nam “quamvis qui publice peccavit teneatur publicam quandam sui peccati expiationem facere; attamen 1. ad id non tenetur lege Sacramenti Poenitentiae, sed ea lege, qua obligatur ad reparationem scandali, quaque obligaretur, etsi sacramentum Poenit. non fuisset institutum: 2. neque necesse est ut hic actus publicae expiationis sit confessio sacramentalis, sed petita publica venia sui peccati sive verbis sive scriptis (quae etiam post mortem tantum manifestanda identidem sufficiant), potest vel antea vel postea confessionem sacramentalem facere.”²

Reapse Ecclesia obligat, sub prudentiae moderamine, ad publicam satisfactionem, ex sequenti explicite constituto *Cone. Tridentini*, sess. 24, de reformatione, cap. 8: “Apostolus monet, publice peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publice et in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos commotosque fuisse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpa poenitentiam publice iniungi oportet, ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suae emendationis testimonio ad rectam revocet vitam. Episcopus tamen publicae hoc poenitentiae genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis indicaverit expedire.”

Probatur 2. *EX RATIONE BONI COMMUNIS.*

Cum lex humana sit in bonum societatis, ipsa nequit obligare ad rem quae ex una parte sit difficillima et ex alia parte non sit ad finem

²*Palmieri*, De Poenitentia, thes. 35, Romae, 1879, p. 393.

societatis necessaria; nam ipsa rei difficultas violationem legis induceret eiusque vim evacuet, ita ut prudenter abrogari deberet, ne in malum societatis verteretur. Atqui publica confessio est secundum se res difficillima et odiosa, nec est necessaria ad finem Ecclesiae seu bonum animarum. Ergo lex Ecclesiae non potest eam praecipere. Simili ratione probavimus supra (art. 37, p. 52S sq.) Ecclesiam non posse praecipere ipsam confessionem, in hypothesis quod Deus eam non imposuisset.

Exinde dispellitur *objectio* petita ex eo quod Ecclesia possit imperare actus laudabiles et honestos, qualis est publica confessio ex motivo humilitatis et poenitentiae peracta. Nam non omnes actus laudabiles imperare potest Ecclesia nec omnia consilia vertere in praecepta, et praecise imperare non potest illos actus qui ex una parte sunt difficillimi et ex alia parte non sunt necessarii ad bonum et finem societatis.

Ad rem *Palmieri*: “Respondemus hoc argumento [seu praedicta objectionem] probari Ecclesiam posse praecipere omnibus omnes actus virtutum et mutare Christi consilia in praecepta, quod est profecto nimis et alienum a potestate Ecclesiae, quae licet sit potestas ligandi et solvendi omnia et omnes, habet tamen suos naturales limites determinatos tum ex eo quod est potestas delegata, tum ex fine, propter quem est instituta, qui postulat quidem ut potestas legislativa Ecclesiae valeat ea praecipere, quae ad bonum animarum necessaria sunt et utilia, non vero ut valeat obligationem imponere fidelibus ad ea omnia, quae per se bona sint. Iam vero etsi bonum honestumque sit quod fidelis sponte peccata sua publice confiteatur, non est tamen bonum quod ad id obligetur. Nam illud non adversatur institutioni Christi, qui voluit ius competere fidelibus confessionis secretae, istud adversatur; illud non deterret fideles a confessione et perceptione Sacramenti, istud deterret, illud proinde non opponitur bono communi sito in usu huius Sacramenti, istud opponitur. Ex quibus liquet, quod licet actus ille liber sit in se bonus, eius tamen praeceptum, quo obligatorius redderetur, non esset bonum: ad praecipendum autem aliquid non satis est rem esse in se bonam, sed opus est ut sit bonum id praecipere seu ut res bona maneat sub praecepto, pro quo certa requiritur auctoritas, quae hac in re Ecclesiae deest; nequit enim ipsa derogare institutioni Christi. Perperam vero provocatur ad regulas religiosarum Societatum, in quibus id praecipitur quod per se liberum est: nam eae societates sponte et libere a quolibet ineuntur; idcirco quilibet libere renunciat iuri suo, et huic hypothesis leges illae innituntur. At Ecclesia est societas necessaria; unde negatur paritas.”³

³De Poenitentia, thes. 35, Romae, 1879, p. 403 sq. Cf. dicta in art. 37, Nota 8 et 9 post Conci. 4, p. 527 sqq.; item *Suarez*, Disp. 21, sect. 2, n. 6; *Pesch*, n. 224.

Probatur 3. *EX BONO SACRAMENTI.*

Obligatio publicae confessionis redderet odiosum ejus usum et ab ejus frequentatione averteret, frustrando ipsum finem sacramenti. Ergo Ecclesiae nequit competere potestas talem obligationem imponendi.

Probatur 4. *EX INDOLE HUIUS SACRAMENTI.*

Ex hoc quod hoc sacramentum sit internum forum, in quo peccatum non consideratur ut offensa aliorum vel societatis, sed tantum ut offensa Dei, et tota causa agitur directe cum Deo iudice conscientiae, sequitur ut competat homini divinum et inviolabile jus secretae confessionis et ne causa trahatur ad externum forum et publicam notitiam, quod quidem fieret per legem publicae confessionis. Ergo Ecclesia non potest hanc legem imponere.

Nec valet opponere publicam confessionem non esse secundum se contra indolem sacramenti, cum possit aliquando libere institui a poenitente. *Nam* non ipsam publicam confessionem dicimus contraire sacramento, sed ejus impositionem, quae opponitur juri exurgenti ex indole sacramenti.

Probatur 5. *EX SIGILLO SACRAMENTALI.*

Confessarius non potest prodere poenitentem, peccata revelando; ergo a pari nec Ecclesia, publicam confessionem imponendo; utrobique enim valet eadem ratio secretae indolis fori sacramentalis et derivatum inde jus poenitentis ne extra tale forum revocetur.

Praeterea, si Ecclesiae competeret potestas obligandi ad publicam confessionem, ratio et efficacia ipsius sigilli sacramentalis fere evacuetur, ejusque finis frustraretur; nam quod absconditur uno modo per silentium sacerdotis, aperiretur alio modo per legem Ecclesiae. Hoc sensu sigillum sacramentale, in generali quadam acceptione, considerari potest ut unica lex protegens secretum conscientiae sub duplici copulato articulo, juxta quem poenitens non teneatur revelare, sacerdos vero teneatur non revelare peccata. Hoc poenitentis jus est tam altum ac divinum, ut inde poenitens excusetur a confitendo per interpretem et generaliter a materiali integritate confessionis, ubi haec integritas non possit servari nisi confessio amittat suam rationem secretam, ut dictum est contra quosdam theologos in art. 37 (p. 525) et art. 39 (p. 659).

Probatur 6. *EX CONC. TRIDENTINO.*

In cap. 5 supra relato (p. 730 sq.) Concilium docet quod “non satis consulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim

secreta, publica essent confessione aperienda”. Jamvero, vix concipi potest quomodo infallibilitas Ecclesiae in condendis legibus tum doctrinalibus, tum etiam disciplinaribus quoad eorum substantiam, possit componi cum potestate imponendi aliquam legem quae secundum se non satis consulte imponi potest.

Probatur 7. *EX PRAXI ET SENSU ECCLESIAE.*

In Ecclesia universali, quae sola est infallibilis regula fidei et fidelis interpres doctrinae sacramentalis in revelatione contentae, nunquam de facto extitit *praxis* imponendi publicam confessionem tam pro occultis quam etiam pro publicis peccatis, idque non obstante ipsa universali praxi publicae ac sacramentalis poenitentiae, seu satisfactionis, impositae pro pluribus publicis peccatis. Ex quo iam licet, tamquam a signo, concludere Ecclesiae non competere talem potestatem, cum ea usa non fuerit in iis praecipue circumstantiis, in quibus illius usus connaturaliter expectaretur. Hic nempe valet a non esse ad non posse illatio, et a non usu ad non ius argumentatio.

Praeterea, *sensus* Ecclesiae de non concessa sibi huiusmodi potestate, positive manifestatur in dictis Patrum et factis a Traditione enarratis, quibus necessitas tuendi confessionis secretum signanter inculcatur. Talem fuisse praxim et sensum Ecclesiae, ostendi potest dupliciter, dogmatice nempe et historice.

AD DOGMATICAM REI CONSIDERATIONEM praecipue refertur duplex documentum Cone. Tridentini et Leonis M.

CONC. TRID., cap. 5 nuper memorato, ait “secreta confessione sacramentali . . . *ab initio* Ecclesiam sanctam usam esse” et “*non satis consulte* humana aliqua lege praecipi, ut delicta, *praesertim* secreta, publica sint confessione aperienda”; item, “a sanctissimis et *antiquissimis* Patribus *magno unanimique consensu* . . . [secretam confessionem] fuisse *semper* commendatam”.

Cum qua doctrina non videtur quomodo convenienter componi possit sententia Morini et aliorum, docentium olim praxim Ecclesiae et sensum Patrum importasse obligationem publicae confessionis sacramentalis quorundam peccatorum, saltem publicorum, imo, iuxta quosdam, etiam occultorum.

Ad rem *Petavius*: “Plerique [adversariorum] sic respondent: Leonem [in documento mox citando] de occultis duntaxat criminibus loqui, quae publice confiteri nemo debuerit, non autem de publicis, quae unica publicae confessionis seges exstitit. Commodius isti sane, qui ab hac publici lege dedecoris occulta saltem excipiunt: quod ne aliqui quidem remittunt. Quorum *nonnulla temeritas Tridentini con-*

cilii voce ac decreto notatur. Etenim sess. xiv, cap. v cum docuisset publicam confessionem “nullo divino praecepto mandatam” fuisse, statim adjicit: ‘Nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda/ Divinum prorsus ac tanto consensu dignum oraculum, ex quo non modo de secretorum criminum, sed etiam publicorum publica confessione colligi potest, nulla unquam humana, hoc est ecclesiastica lege, quam Divino praecepto Tridentini Patres opponunt, poenitentibus impositam fuisse, ac ne imponi quidem prudenter potuisse. Siquidem vox illa *praesertim* hanc habet vim, ut caetera quoque parum consulte pronuntiari censeantur, adeoque quae de illis publice confitendis lata fuerit lex, inconsulta sit minimeque prudens: etsi altera quae de secretis idem statueret, prudentiae minus habeat. Apparet igitur ex Tridentinorum Patrum sensu nullam unquam istiusmodi legem extitisse. quae ad publicam quorumcumque peccatorum confessionem poenitentes adstringeret. Quare Leonis etiam decretum ad omnia peccatorum genera pertinet.’¹

L. Honoré (supra relatus) vim verborum Tridentini eludere conatur, ea comparando cum verbis sequentis propositionis Protestandum, quae proposita fuit condemnationi Concilii: “Confessionem sacramentalem iuris divini non esse, nec apud antiquos Patres ante concilium lateranense eius factam fuisse mentionem, sed publicae tantum poenitentiae”.⁴ Ubi primo, notat incisum “antiquos Patres” significare generaliter eos qui Cone. Lateranense praecesserunt, de quibus abunde constat cognovisse secretam confessionem. Secundo, addit quod, condemnando expressionem “Confessionem sacramentalem secretam iuris divini non esse”, Concilium intendit tantum asserere iuris divini esse ipsam confessionem, non vero ipsum modum secretae vel publicae confessionis; id constat, ait, ex discussione et consensu theologorum qui textum definitionis praepararunt; imo, cum unus ex Patribus esset oppositus insertioni incisi “ab initio”, plures observarunt per id nequaquam excludi publicam confessionem.⁰

Attamen, quoad primum incisum, inepte Honoré explicat clarum per obscurum, vel potius determinatum per indeterminatum; nam Concilium in sua declaratione non dicit tantum secretam confessionem fuisse in usu apud antiquos ante Cone. Later., sed determinate ait apud antiquissimos Patres, semper, inde ab initio et unanimiter. Ceterum binae expressiones Concilii et Protestandum sunt perfecte correspondentes, cum una universaliter affirmet quod altera univer-

⁴De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, §5, Dogmata Theologica, t. S, Parisiis, 1867, p. 192.

⁰Apud *Theiner*, Acta genuina Concilii Tridentini, Zagabriae, 1874. t. 1, p. 531.

⁰Apud *Theiner*, ibid., p. 537. 565. 567. 569. 595.

saliter negat. Cum enim propositio Protestandum, utpote negativa, sit de re universali, seu negans mentionem secretae confessionis apud omnes Patres ante Cone. Later., Concilium, ut perfecte evacuet negationem eorum, debuit suam affirmationem ponere sub expressione determinata (“Patres *inde ab initio* commendant confessionem secretam”), si enim tantum indeterminate affirmasset “Patres ante Concilium commendant confessionem secretam”, id posset intelligi particulariter de aliquo tantum tempore, puta de solo tempore quod immediate praecessit Concilium Laleranense.

Quod autem Honoré dicit de secundo inciso, non est ad rem. Concedimus enim Concilium non docuisse confessionem secretam esse de jure divino, et a fortiori noluisse excludere liceitatem confessionis publicae, quam econtra explicite ibidem asserit; cum hoc tamen stat, et a Concilio explicite asseritur, non satis consulte Ecclesiam potuisse obligare ad publicam confessionem, ex quo sequitur Ecclesiam infallibilem semper sensisse confessionem debere esse secretam et numquam in sua praxi obligationem publicae confessionis imposuisse.

LEO I († 461), Epist. 168 “Magna indign.” (Denz. 145, supracit. in art. 36, p. 363 sq.), damnat ut abusum “*contra apostolicam regulam*”, seu contra sensum et praxim Ecclesiae, impositionem publicae confessionis, a quibusdam suo tempore attentatam. Ex quo sequitur sensum et praxim universalis Ecclesiae numquam fuisse ut publica confessio imponeretur.

Hujus decreti, quod dici potest parallelum decreto Tridentino, quodque a quibusdam Rationalistis dicitur initium ipsum et causa confessionis privatae et secretae, magna est vis dogmatica, si attendatur tum condemnatorius impetus verborum (“Praesumptionem committi”, “Quam . . . modis omnibus constituo submoveri”), tum praecipue dogmatica ratio a Papa invocata (“Contra apostolicam regulam”). Unde sententiae supradictorum theologorum “repugnat... gravissima S. Leonis sanctissimi Pontificis auctoritas . . . [ejusque] verborum sententiarumque fulminibus commentum illud publicae confessionis percellitur.”⁷

Adversarii duplex tentant effugium.

Plures dicunt in hoc decreto agi de solis peccatis occultis, quorum proscribitur publica confessio, non vero de peccatis publicis, quorum usitata erat confessio publica; idque confirmant ex ipsa ratione erubescientiae quae ibi invocatur quaeque maxime refertur ad secreta peccata. *Attamen*, S. Pontifex nullatenus inter peccata distinguit, cum potius deberet inter ea distinguere vel saltem distinctionem innuere,

⁷ *Petavius*, op. cit., p. 191 sq.

sed generaliter prohibet “ne de singulorum peccatorum genere libello scripta professio publice recitetur”; ratio autem erubescitiae convenit etiam peccatis publicis, ac valet etiam a publica confessione retrahere, quia aliud est quod peccatum sit quomodolibet et pluribus notum, aliud vero quod omnibus et veluti authentice in facie Ecclesiae comprobetur. Ceterum, ut notat *Petavius* (supra cit., p. 748 sq.), parallelisms cum decreto Cone. Trid., in quo agitur explicite etiam de peccatis publicis, connaturalem sensum verborum Leonis confirmat, imo ab eo omne dubium expellit.

Alii, ut *L. Honore*, dicunt ex hoc decreto nullum serium fundamentum deduci posse ad historice judicandum de praxi quae uno vel pluribus saeculis praecessit.⁸ *Attamen*, imprimis maximum habetur fundamentum, idque dogmaticum, ad judicandum de historica praxi; numquid catholicus historicus ab elementis dogmaticis abstrahere potest?; an etiam licebit similiter judicare de ipsis verbis Tridentini supra relatis?; merito ait Palmieri: “Affirmare . . . [publicam confessionem] fuisse praeceptam id profecto est eorum, qui (seposita ignorantia) nullam Conciliorum et Romanae Sedis rationem habent” (thes. 35, n. 3). Praeterea, validum fundamentum historicum in ipsa affirmatione Pontificis continetur; quis enim dicet, uno vel paucis saeculis antea communiter usitatum esse quod Papa asserit se “nuper cognovisse a quibusdam illicita usurpatione committi”?

AD HISTORICAM CONSIDERATIONEM quod attinet, in qua quidem, maximo sed inani conatu, insistunt adversarii, placet duabus sequentibus affirmationibus vim verborum et factorum Traditionis perstringere, antequam praecipua quae afferri solent testimonia, singillatim, utut breviter, discutiamus.

Primo, non semper et necessario publicae poenitentiae coniuncta erat publica criminum confessio, sed de quibusdam peccatis agebatur poenitentia absque illorum publica confessione.

Id constat primo, ex eo quod qui gravium peccatorum conscii non erant, ultro et ex solo pietatis motivo sese adjungebant ordini poenitendum; vix enim credibile est hos debuisse publice confiteri, tum quia nonnisi levia peccata habebant, tum quia ipsum exercitium poenitentiae nonnisi sponte susceperant; secundo, ex eo quod adulteri et homicidae ordinarie subiciebantur publicae poenitentiae, quin tamen, saltem in Oriente (cf. *Basilius*, Epist. 199, infra cit.), subicierentur publicae confessioni, ne inde exponerentur vindictae tum privatorum tum civilis auctoritatis; tertio, ex facto institutionis presbyteri poenitentiarii in ecclesia constantinopolitana, cujus ratio fuit, si credamus

**L. Honoré*, *Le Secret de la Confession*, Bruges, 1924, p. 19: “Mais pareils documents peuvent-ils fonder sérieusement une appréciation historique des faits qui les précédèrent d’un ou de plusieurs siècles?”

Sozoiniio (cit. in art. 36, p. 433), ne peccata publice poenitentium, publice exponerentur; quarto, ex explicita lege et declaratione Leonis M., prohibentis publicam peccatorum divulgationem, quod valet saltem quoad tempus ipsius Leonis, seu quoad saec. 5.

Secundo, numquam in prioribus saeculis fuit praxis, ab Ecclesia universali usitata vel approbata, imponendi publicam confessionem peccatorum, tam occultorum quam etiam publicorum.

Quoad plures autem casus publicae confessionis, qui in historia occurrunt, nequit probari in eis agi de distincta confessione potiusquam de generali manifestatione culpabilitatis, quae includitur in ipso exercitio publicae poenitentiae, vel agi de stricta obligatione distinctae confessionis potiusquam de mero consilio sacerdotis, vel agi de obligatione publicae confessionis sacramentalis potiusquam de obligatione publice satisfaciendi pro peccatis jam aliunde publice notis, uti petendi veniam pro offensis. Imo, ex ipsa consideratione textuum atque circumstantiarum factorum, potius contrarium suadetur. Unicus casus certus impositionis publicae confessionis sacramentalis refertur a Leone M. et ab eo damnatur ut “contra apostolicam regulam”, seu ut contrarius praxi Ecclesiae et sensui Traditionis.

Ad rem *PETAVIUS*: “Seclusa confessione, publicus ille poenitentium luctus, abjectio ipsa sui, sordes, lamentatio, supplicatio, caeteraque id genus satis magnam verecundiam praeter sensum doloris attulerunt, quibus refraenari a vitiis, et in officio contineri possent. Quam et ipsam fateor publicam quamdam peccati professionem fuisse. Ad quam accesserit sane nonnumquam etiam expressa verbis altera, et publica; sed quam non ulla ecclesiastica lex praescriberet, ac nec permetteret quidem fortasse, sed vehemens potius dolor, ac pietatis sensus extunderet. Denique quod a paucis aliquando factum, idque perobscure, colligitur, non id in consuetudinem. ac multo minus in legem debet referri. . . Quae cum ita sese habeant, aliter Origenis accipienda illa verba sunt, cum publice accusanda, confitenda, aut exponenda peccata dicit, vel exhomologesin instituendam: quod apud caeteros Patres, imprimisque Cyprianum frequenter occurrit. Neque enim perpetuo legitima aliqua peccatorum declaratio, ac singulorum expositio istiusmodi vocabulorum formulis intelligitur; sed ea plerumque professio, quae factis ipsis, ac poenitentium officiis editur, aut si ore fortassis ac verbis, non ea singulorum criminum condicto loco ac tempore confessio fuit, ut vel scripto, vel ex memoria pronuntiarentur: sed generalis scelerum agnitio, et improbitatis suae professio, ac detestatio: cujusmodi esse videtur generalis illa confessionis formula, quam accuratae ac privatae peccatorum explicationi, aut incruento Missae sacrificio celebrando praemittimus.”⁰

SUAREZ: “Respondeo duobus modis potuisse poenitentiam . . . esse publicam: primo quoad actionem poenitentiae, non vero quoad causam, quo modo etiam nunc solent fieri poenitentiae publicae, quamvis nunc regulariter loquendo occultentur personae, quod olim non fiebat, propter maiorem fervorem poenitentium, qui voluntarie tales satisfactiones acceptabant; non enim existimo fuisse simpliciter necessarias, quatenus a sacramento manabant. . . Alio modo solebat esse publica non tantum actio, sed etiam causa seu confessio peccati, propter quod poenitentia fiebat, et tunc multo certius existimo in hoc foro hoc numquam factum esse ex praecepto Ecclesiae, aut confessoris, nisi quando ad publicam satisfactionem, et tollendum

* De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, § 5, Dogmata Theologica, t. 8, Parisiis, 1867, p. 192-194.

scandalum de publico peccato id necessarium erat, quod est rarissimum, regulariter ergo id fiebat voluntarie ex consilio et juxta judicium prudens confessoris; non enim de omnibus id permittebatur, sed vel de alias publicis, vel de iis quae nec scandalum, nec gravem infamiam generare possent. Aliquando vero illa poenitentia publica non oriebatur ex sacramento confessionis, sed ex alia denunciatione, vel accusatione Ecclesiastica, et tunc esse poterat magis coacta et onerosa; illa vero non pertinebat ullo modo ad forum poenitentiae, sed ad forum contentiosum.”¹⁰

IRENÆUS, Adv. Haer. 1, 13, 7 (cit. in tom. 1, p. 96).” ubi de mulieribus a Marco corruptis, afferri nequit ut exemplum necessitatis publicae confessionis, sed solius publicae poenitentiae. Agitur utique de publica exomologesi (“Etiam in manifesto exomologesim faciunt”), et quidem sub aliqua ratione necessario facienda (nam mulieres quae eam facere renuerunt, dicuntur “semetipsas retraxisse a vita Dei”). Attamen, verbum “exomologesis”, quamvis originaliter significet confessionem, in usu erat etiam ad significandam poenitentiam¹¹ (in qua quidem generalis confessio, seu culpabilitatis agnitio, continetur), et notanter publicam, atque in hoc sensu accipitur ab ipso Irenaeo in eodem contextu, cum ait cujusdam diaconi uxorem, ab eodem praestigiatore Marco corruptam, subinde in lacrymis et lamentatione “per omne vitae tempus” exomologesim fecisse. Ceterum, si in eo textu ageretur de ipsa confessione, oporteret probare peccatum illarum mulierum non fuisse publice notum (quod parum probabile videtur), qua causa potuit ab Ecclesia eis imponi illius publica et personalis declaratio, extrasacramentaliter et ad modum satisfactionis.

Ad rem ipse protestans *Watkins*: “That such exomologesis would be the open penitence of a person whose course of life was fairly known to the Church is sufficiently clear: but here again whether the verbal particularization of the offense was made in the public congregation cannot be decided with certainty.”¹³

Rauschen scribit: “Irenaeus (Adv. Haer., I. 13, 7) is not clear in regard to public confession as Funk (Kraus, Realencykl., I, 181 b) would have us believe, for the phrase $\psi\alpha\iota\psi\omicron\iota\text{-}\delta\omicron\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\iota\tau\tau\alpha\iota$ may also mean: ‘they publicly do penance.’ ””

TERTULLIANUS, De bapt. 20, ait: “Nobis gratulandum est si *non* [quidam legunt: *nunc* | publice confitemur iniquitates aut turpitudines nostras” (M.L. I, 1222).

.. —

¹⁰De Poenit., disp. 21, sect. 2, n. S, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 459.

¹¹Confer quae de hoc textu dicuntur in art. 36 et 45, p. 393 et 969.

¹³De cautela adhibenda in interpretatione illius vocis in textibus Patrum confer *Ptlaviutn*, De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, § 5, Dogm. Theol., t. 8, Parisiis, 1867, p. 194.

¹⁴A History of Penance, v. 1, London, 1920, p. 102.

¹⁵Eucharist and Penance, §9 Public Confession (Translation from the second German edition), St. Louis, Mo., B. Herder, 1913, p. 188.

Quoad hunc textum controvertitur inter eruditos, quaenam versio sit eligenda (utrum “nunc,” an “non”). Unicum quidem quod nunc cognoscitur manuscriptum, recenter a. 1900 a Dom Wilmart O.S.B. in lucem prolatum,¹⁵ lacunam habet praecise in hoc loco; unde recurrendum est ad editores, qui sunt: Gangneius (1545), Gelenius (1550), Pamelius (1579), Rigaltius (1634), Oehler (1853), Migne (1844), Reifferscheid-Wissowa (1890; in Codice Vindobonensi Patrologiae), Lupton (1908), Rauschen (1916), D’Alès (1933), ex quibus tres priores usi sunt ipsis manuscriptis, subinde deperditis. Quidam autem utuntur lectione “Nunc publice confitemur”, quia exigitur, ut putant, ex contextu; ita Oehler, Reifferscheid-Wissowa, Lupton, post Junius († 1677) qui primus hanc coniecturam proposuit. Alii vero utuntur lectione “Non publice confitemur”; ita Gangneius, Gelenius, Pamelius, Rigaltius, Migne, D’Alès. Haec secunda lectio, quam sequuntur plures alii eruditi, uti Galtier et Honore, est multo probabilior, tum quia est sola fundata in fide manuscriptorum, post editionem Pamelii deperditorum, tum quia melius etiam congruit contextui.

Ad rem *D’Alès*: “Pour trouver à la leçon *mine* un sens plausible, il faudrait entendre: Nous devons nous estimer heureux de pouvoir *dès cette vie* satisfaire à la justice divine en nous humiliant par une confession publique. Mais nulle part, dans les documents ecclésiastiques de ce temps, on ne rencontre la trace d’une confession *intégrale et publique* de tous les péchés, imposée aux catéchumènes, ni même aux fidèles. Au contraire cette hypothèse contredit un canon d’Hippolyte, 19, 103: Tunc confiteatur episcopo — *huic enim soli de ipso est impositum onus* — ut episcopus eum approbet, dignumque habeat qui fruatur mysteriis. Il n’est pas question d’autre confession que cette confession privée, qui est une enquête sacerdotale avant d’être une satisfaction envers Dieu. Pour ces raisons, nous avons cru devoir revenir à la leçon des premiers éditeurs, qui a toute chance d’être aussi celle des mss. La correction de Junius n’est qu’une conjecture, et probablement une conjecture malheureuse.”¹⁰

Quidquid sit de vera hujus textus lectione, immerito hic affertur sive pro sive contra necessitatem aut etiam existentiam publicae confessionis sacramentalis; nam in eo agitur de sola confessione peccatorum quae fiebat a catechumenis ante Baptismum, inter alia opera poenitentialia, uti orationes et jejunia.¹⁷ Ceterum, absque necessaria

¹⁵:4. *Wilmart*, Un manuscrit de Tertullien retrouvé. Comptes-rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 1920, p. 380-386.

“ La théologie de Tertullien, Paris, 1905, p. 332, in nota. Cf. ex eodem D’Alès, La théologie de Saint Cyprien, Paris, 1922, p. 274, in nota; De Poenitentia, thés. 9; item, Tertulliani de Baptismo, in “Textus et Documenta” Pont. Univ. Gregoriana, Romae, 1933, p. 46-48; p. 22; p. 4-6.

“ Ci. supra, art. 36, p. 371 sq.

ratione ab indole unius poenitentiae ad indolem alterius argueretur; unde etiam si concederetur genuinitas lectionis “nunc publice confitemur” et existentia obligationis publice confitendi quoad catechumenos, non inde sequeretur eandem fuisse obligationem quoad baptizatos poenitentes; imo contra hanc peti potest argumentum negativum ex ipso silentio Tertulliani, nam, cum ipse in describendis rigoribus publicae poenitentiae tam exactus et exigens sese exhibeat (cf. De Bapt. 9), procul dubio illius obligationis mentionem nequaquam prae-termississet, si eam agnovisset.

Ad rem *D’Alès*: “L’exomologèse solennelle [dont parle Tertullien] obligeait-elle en outre de confesser publiquement les fautes qu’on avait dû dévoiler à l’évêque? On n’a aucune raison de l’affirmer. Un certain texte de Tertullien [De Bapt., 20] a paru quelquefois renfermer la mention d’une confession publique exigée des catéchumènes: nous avons cité plus haut ce texte, mais pour écarter cette opinion, qui nous paraît reposer sur une fausse lecture. Or quand même il serait prouvé que la loi de la confession publique existait pour les catéchumènes, ce ne serait pas une raison suffisante d’étendre cette loi aux fidèles pénitents. *Tertullien, qui fait une peinture si forte des angoisses de l’exomologèse, n’aurait pas négligé un trait si propre à son but.* On ne trouve pas davantage ce trait dans la peinture que trace, un demi-siècle plus tard, saint Cyprien, et qui est très conforme à celle de Tertullien.”¹⁸

CYPRIANUS, De lapsis, 28 (cit. in tom. 1, p. 113): “Apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesim conscientiae faciunt”.

Quamvis verbum “exomologesis” indifferenter usurpetur pro ipsa confessione vel pro integro ritu publicae poenitentiae, nihil hic ostendit agi de publica confessione quae intra illum ritum facta esset, imo totus contextus mentem dirigit ad privatam et secretam confessionem apud singularem sacerdotem. Agitur enim de confessione peccatorum solius cogitationis (“Quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt”), de “parvis licet et modicis vulneribus”, de “medela” pro illis exquirenda.

Inde inepte *Honoré* oppose: “Quant au texte de S. Cyprien. . . , qui nous dira s’il n’y est question que d’un aveu secret? Au contraire le mot *exomologesis* nous porte à croire qu’il y est fait allusion plutôt à un aveu public” (op. cit., p. 18).

Scribit e contra *Rauschen*: “When Cyprian counsels those who have entertained voluntary thoughts of apostasy to confess their sins, he *undoubtedly* has in mind private confession made to the priests”.¹⁹

¹⁸“La théologie de Tertullien, Paris, 1905, p. 343.

¹⁹“Op. cit., p. 188.

Item *Vacandard*: “On trouve *une allusion, très claire* selon nous, à la confession secrète dans le passage du *De lapsis*, c. XXVIII, où saint Cyprien nous montre les fidèles délicats qui, ‘sans avoir commis l’idolâtrie autrement qu’en pensée, s’empressent de confesser tristement et simplement leur faute aux évêques de Dieu, font ainsi l’exomologèse de leur conscience,’ etc. Du reste, la confession qui, dans le système de l’évêque de Carthage, précède la pénitence publique et l’exomologèse proprement dite (cf. les textes cités plus haut), ne saurait être qu’une confession secrète. Autrement, à quoi bon distinguer la confession de l’exomologèse?”²⁰ Item *D’Alès*: “Pour Cyprien, *Vexomologesis* est d’abord l’aveu fait au prêtre, en vue de l’admission à la pénitence, et secondairement la satisfaction offerte à Dieu.”²¹ Item *Pesch*: “Textus [De lapsis, 28] sane multo magis sonat privatam confessionem quam publicam” (n. 212).

Inter Cypriani Epistolas, *Epist. 46 (Cornelii ad Cyprianum)*, 2 (cit. in art. 36, p. 389), refert quosdam, ex schismate Novatianorum redeuntes, prius presbyteris suis, dein “*quod erat consequens*” publice coram Ecclesia, peccata confessos esse.

Hic textus perperam a quibusdam adversariis, uti *Rauschen*, affertur tamquam exemplum publicae confessionis; nam nihil probat eam confessionem fuisse sacramentalem, quin potius ex contextu apparet eam fuisse quamdam declarationem satisfactivam, ab Ecclesia impositam vel sponte susceptam. De ejusdem confessionis genere manifesto agitur in aliis exemplis quae afferuntur ab eodem theologo.

ORIGENES, *In Psal. 37, hom. 2, 6* (cit. in art. 36, p. 394 sq.), tam clare indicat necessitatem confessionis, et quidem secretae, ut plures critici acatholici vim textus eludere conati sint, dicentes in eo agi non de confessione sacramentali sed de privata directione, petenda a quolibet viro pio ac prudenti (cf. *ibid.*, p. 395). Quod praeterea notabile est, in eodem textu fit explicita mentio de publica confessione secretorum peccatorum eaque exhibetur ut aliquid non necessarium, seu ut objectum merae exhortationis, a prudenti confessore faciendae. Minus autem probabile est objectum talis exhortationis non esse ipsam publicam confessionem sed tantum publicam poenitentiam, ut quidam eruditi interpretantur verba “*languorem exponere in conventu totius ecclesiae*”: nam eadem expressio, paulo superius in eodem contextu, refertur manifesto ad ipsam confessionem (“*proba prius medicum cui debeas causam languoris exponere*”).²² Hinc patet quam

^w In Diet. Théol. Cath., art. Confession, col. 856.

^x La théologie de Saint Cyprien, Paris, 1922, p. 276; ci. p. 272 sq.

^y Cf. *Vacandard*, art. Confession du I au XIII siècle, in Diet. Théol. Cath., col. 858; idem, in Revue du clergé français, t. 42 (1905), p. 642, nota 2.

inepte hic textus olim a defensoribus necessitatis publicae confessionis in suum favorem invocabatur, testante *Petavio*: “Nullus in omni vetustate locus est, ex quo validius id affirmari putent, quod de publica confessione sentiunt. Nam in posteriori maxime sententia delectum peccatorum a Sacerdote faciendum insinuat, quae poenitens ad omnium utilitatem publice profiteatur.”²³

Eundem prorsus sensum et doctrinam Origenes prodit *In Psal. 37, hom. 1, 1; In Lev., hom. 2, 4; hom. 3, 4*.

Ad textum *In Lev., hom. 2, 4*, *Honoré* inepte obicit: “Mais rien ne nous dit qu’il s’agisse ici de la confession secrète, auriculaire” (op. cit.. p. 17), cum ipse paulo superius (p. 4) potius de confessione secreta interpretetur textum *In Lev., hom. 3, n. 4*, inquiens: “L’écrivain alexandrin préconise ouvertement la confession publique des péchés même secrets, sans toutefois y obliger aucunement”, et ad textum *In Psal. 37, hom. 2, 6*, observat (p. 5sq.): “Ces péchés d’après ce text, il faudra s’en accuser, les avouer humblement — *mais en secret* encore — ... L’accusation terminée, peut-être le pénitent recevra-t-il avis du médecin savant tout à la fois et miséricordieux qu’il lui faudra accuser publiquement une de ses fautes. A cet avis mûrement réfléchi, notons-le une dernière fois, Origène presse le pénitent de se soumettre, sans cependant l’y obliger. . . Il semble donc bien que dans les Eglises que connaissait Origène, au début de *Ille* siècle, *on accusait ses péchés privément* et que, pour certaines fautes graves, ayant causé sans doute quelque scandale, l’aveu public était vivement conseillé.”

APHRAATES, *Demonstr. 7* (cit. in art. 36, p. 397), constanter supponit confessionem nonnisi privatam esse. Ita cum ait (n. 3sq.): “Non enim virum in praelio vulneratum sapienti medico se committere piget. . . Vos igitur medici, qui insignis medici nostri [i.e. Christi] estis discipuli . . . eum . . . qui infirmitatem suam manifestare erubuerit, ne hanc a vobis abscondat adhortamini; cumque ipsam vobis revelaverit, nolite eam publicare, ne propter illum ab inimicis et ab iis qui nos oderunt innocentes in culpa esse judicentur.”

BASILIIUS, *Epistola 199* (canonica 2, ad Amphilochium). 34: “Mulieres adulterio pollutas, et ob pietatem confitentes, aut quoquomodo convictas publicari patres nostri noluerunt, ne causam mortis praebeamus convictis; consistere autem illas sine communione [i.e. in quarto poenitentium gradu] jusserunt, donec impleatur tempus poenitentiae” (M.G. 32, 727). Agitur hic de publica poenitentia (saltem secundum ultimum poenitentium gradum) absque publica

^aLoc. cit. Propterea generatim moderni eruditi nonnisi merum consilium publicae confessionis in hoc textu legunt; ita inter alios ipsi *Rauschen* et *Honoré*.

confessione. Ceterum, frustra diceretur ex hoc ipso textu probari id fuisse aliquid exceptionale, et ordinarie pro peccatis publicis publicam confessionem fuisse praeceptam; nam oporteret prius probare publicationem delicti, quae quandoque praecipiebatur, fuisse sacramentalem et non tantum mere satisfactoriam vel contentiosam.

Item, in *Regulis brevius tractatis*, 229 et 288 (cit. in art. 36, p. 398), manifeste negatur necessitas publicae confessionis, cum asseritur confessionem dandam esse non quibuscumque, sed sanctis quibus credita sunt sacramenta, quemadmodum morbi corporales non omnibus deteguntur, sed solis medicis. Nec obstat quod ibidem Interr. 110 S. Doctor commendet confessionem monialium faciendam apud sacerdotem, praesente seniore seu abbatisa (μὲν τὰ πρὸ πρεσβυτέρου); nam id non necessario significat “audiente seniore”, sed potest intelligi “praesente seniore”, ratione nempe prudentiae.

ASTERIUS AMASENUS, Hom. 13 (cit. in art. 36, p. 399), secretam confessionem supponit, sub comparatione manifestationis occulti morbi qui secrete medico fieri solet: “Audacter ostende illi [i.e. Sacerdoti] quae sunt recondita. Animi arcana *tamquam occulta vulnera medico retege*. Ipse et honoris et valetudinis tuae rationem habebit”.

CHRYSTOSTOMUS in variis locis citatis in art. 36 (p. 440 sqq., ubi specialem instituimus sermonem de ejus doctrina) tam manifeste insistit in privata ratione confessionis et in neganda necessitate publicae confessionis, ut Novatores affirmant eum negasse necessitatem ipsius confessionis apud claves Ecclesiae, et inter catholicos quidam consentiant eum hanc ignorasse, alii vero multipliciter insudent in ostendendo quomodo e contrario ipse hanc necessitatem implicite et aequivalenter docuerit. Signanter in *De Lazaro*, 4, 4, ait: “Non, inquit [Deus], cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum privatim, ut sanem ulcus, teque dolore liberem” (M.G. 48, 1012). *Hom. non esse ad gratiam condonandum*, 3: “Verecundaris et erubescis enuntiare peccata? Sane quidem si coram hominibus ea dicenda essent et evulganda. . . Jam vero neque necessarium est testibus praesentibus confiteri” (M.G. 50, 658).

AMBROSIUS eandem doctrinam in suam praxim sacramentalem signanter traducit, teste ejus notario *Paulino* in Vita Ambrosii, 39 (cit. in art. 36, p. 401 sq.).

AUGUSTINUS in Serm. 82, 7, 10 et 8, 11, scribit: “‘Si peccaverit . . . in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum’. . . Quia enim secretum fuit, quando in te peccavit; secretum quaere,

cum corrigis quod peccavit. Nam si solus nosti quia peccavit in te, et eum vis coram omnibus arguere; non es correptor, sed proditor. . . Si multis audientibus tibi fecit injuriam, et in illos peccavit, quos testes suae iniquitatis effecit. . . Ergo *ipsa corripienda sunt coram omnibus, quae peccantur coram omnibus: ipsa corripienda sunt secretius, quae peccantur secretius*. . . Sic agemus et sic agendum est, non solum quando in nos peccatur, sed quando peccatur ab aliquo, ut ab altero nesciatur. In secreto debemus corripere, in secreto arguere; ne volentes publice arguere, prodamus hominem. Nos volumus corripere et corrigere: quid, si inimicus quaerit audire quod puniat? Novit enim nescio quem homicidam episcopus, et alius illum nemo novit. Ego volo publice corripere, at tu quaeris inscribere. Prorsus nec prodo, nec negligo: corripio in secreto; pono ante oculos Dei iudicium; terreo cruentam conscientiam; persuadeo poenitentiam. Hac charitate praediti esse debemus. Unde aliquando homines reprehendunt nos, quod quasi non corripiamus: aut putant nos scire quod nescimus, aut putant nos facere quod scimus. Sed forte quod scis, et ego scio: sed non coram te corripio; quia curare volo, non accusare. Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant; aliquando nobis produntur ab uxoribus suis plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem quaerentibus: nos non prodimus palam, sed in secreto arguimus. Ubi contingit malum, ibi moriatur malum" (M.L., 38, 510 sq.).

Quamvis hic textus non necessario et immediate referatur ad ipsam confessionem, sed generice ad correptionem, ex eo tamen legitime posteriores doctores assumpserunt et ad confessionem retulerunt illud *effatum* "*Secrete commissa, secrete corripienda; publice commissa, publice corripienda*", quod non parum contulit ad praxim et doctrinam secretae confessionis stabiliendam et evulgandam. Ex eo tamen principio nequaquam sequitur faciendam esse, aut ab Ecclesia imponi posse, publicam confessionem sacramentalem de peccatis publicis, sed tantum publicam correptionem et satisfactionem.

Inepte autem ad probandam necessitatem publicae confessionis, etiam pro peccatis publicis, adducerentur loci, in quibus S. Doctor loquitur de quadam necessitate seu potius magna convenientia, prudenter quidem regulanda, agendi *publicam poenitentiam* pro illis peccatis, ad finem reparandi scandalum, aedificandi alios fideles, satisfaciendi ipsi Ecclesiae. Ita, praeter praefatum Serm. 82, *Enchir.* 64 sq. (cit. in tom. 1, p. 120): "Recte constituuntur ab iis qui Ecclesiae praesunt tempora poenitentiae, ut fiat satis etiam Ecclesiae, in qua remittuntur ipsa peccata". *Serm.* 351, 4, 9 (cit. *ibid.*, p. 121): "Id . . . poenitens agat quod non solum sibi prosit ad recipiendam salutem,

sed etiam caeteris ad exemplum. Ut si peccatum ejus, non solum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati Ecclesiae videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere poenitentiam non recuset, non resistat, non lethali et mortiferae plagae per pudorem addat tumorem”.

Ad praefatum textum Enchir. 64 sq. notat *Batiffol*: “*Vactio poenitentiae* publique n’est pas présentée par Augustin comme imposable à tous les péchés graves. *L’actio paenitentiae* est accordée à tous les pécheurs ‘*secundum modum sui cuiusque peccati*’, et dans certains cas avec l’aggravation de la publicité. — Une doctrine de la pénitence s’affirme là, qui *limite la publicité, loin de jaire de la publicité la condition habituelle et sine qua non*, et qui ouvre la perspective d’une pénitence où la réconciliation est aussi secrète que l’a été le péché et que l’est l’aveu.”²

LEO M. (f461) decreto supra relato (p. 750) publicam confessionem explicite proscripsit, declarans praeterea contrariam praxim adversari ipsi traditioni et sensui Ecclesiae.

FACTUM NECTARII (circa finem saec. 4), abrogantis munus publici poenitentiarii, a Socrate et Sozomeno (medio saec. 5) narratum, variis eruditorum dubiis ac interpretationibus subjacet, ut expositum est in speciali sermone in art. 36 (p. 432 sqq.). Unde consultius erit ab eo invocando abstinere in praesenti quaestione, tum quia agitur de facto incerto et obscuro, tum quia ipsum non respicit nisi temporaneam praxim unius tantum ecclesiae.

Ceterum, ex ipsis verbis narrationis, prout jacent, nihil deduci potest ad probandam praxim obligationis publicae confessionis. Unum tantum ex illa narratione deduci potest, scilicet in ecclesia constantinopolitana aliquando (i.e. ante institutionem officii poenitentiarii, juxta Sozomenum, vel postea etiam durante hac disciplina, juxta Socratem) peccata fuisse publice prolata “tamquam in theatro circumstante totius ecclesiae multitudine” (Sozomenus) et fideles “delicta sua invicem exprobrasse” (Socrates). Attamen, non probatur primo quod id factum est ex stricta obligatione, nec tantum ex quadam consuetudine ferventis ecclesiae; secundo, quod agebatur de ipsa distincta confessione peccatorum potiusquam de publica poenitentia et de generali illa confessione seu declaratione culpabilitatis, quae in ipsa poenitentia necessario includitur; tertio, quod, supposita distincta peccatorum publicatione seu confessione, agebatur de ipsa confessione sacramentali et non tantum de quadam publica correptione et satisfactione.

5. *BENEDICTUS* (t 543) in Regula, c. 46, statuit: “Si quis dum in labore quovis, in coquina, in cellario, in ministerio, in pistrino, in horto, in arte aliqua dum laborat, vel in quocumque loco aliquid deliquerit, aut fregerit quidpiam, aut perdiderit, vel aliud quid excesserit ubi ubi; et non veniens continuo ante abbatem vel congregationem, ipse ultro satisfecerit et prodiderit delictum suum: dum per alium cognitum fuerit, majori subjaceat emendationi. Si animae vero peccati causa latens fuerit: *tantum abbati, aut spiritualibus senioribus patejaciatur*, qui sciant curare sua, et *aliena vulnera non detegere et publicare*” (M.L. 66, 693 sq.).

Quoad *posteriores traditiones* nullum esse potest, quidquid dicant antiqui Novatores, rationabile dubium de praxi solius secretae confessionis, nec id ullatenus negatur a Morino aliisque theologis ipsi consentientibus, quinimo hac aetate incipiunt multiplicari explicita testimonia de alia veritate, cum praesenti intime connexa, seu de obligatione sigilli sacramentalis, ut constabit ex dicendis in articulo sequenti.

ART. 44. Utrum Confessio Debeat Esse Secreta Ex Parte Sacerdotis, Ita Ut Divino Ac Inviolabili Sacramentali Sigillo Protegatur (Suppi., q. 11 i.e. In 4 Sent., dist. 21, q. 3; 2-2, q. 70, a. 1. ad 2; Quodlib. 5, q. 7, a. 13; Quodlib. 12, q. 10, a. 16).²⁵

"Omissis generalioribus operibus de poenitentia publica et privata, de quibus in art. seq., proprius ad rem faciunt sequentia:

Aies (D'.), De Poenitentia, thes. 9.

Alphonsus (5.), Theol. Mon, De Poenitentia, c. 3, n. 633-661.

Analecta juris pontificii, serie 5, coi. 7.

Arendt (IF.), De radice inviolabilitatis sigilli in sacramento Poenitentiae juxta doctrinam S. Thomae, in Gregorianum, 1924.

Beier (A.), Tractatus de sigillo confessionis, lenae, 1683.

Bellarminus, Responsio ad librum cui titulus "Triplex cuneus" [edita sub nomine Matthaei Torti], Coloniae, 1610. Apologia pro responsione ad librum inscriptum "Triplici modo . . ." [edita sub proprio nomine], Coloniae, 1610.

Billuart, De Poenitentia, diss. 8.

Blotzer (J.), Die geheime Sünde in der altchristl. Bussdisziplin, in Zeitschrift für kath. Theol., 1887.

Boeckler (H.), Der rechtl. Begriff des Bichtgeheimnisses, sein Verhältnis zur Zeugnispflicht und zu § 139 des Reichs-Strafgesetzbuches, Greifswald, 1917.

Boileau (I.), Historia confessionis auricularis, Paris, 1682,

Boillot (J.), Lettres sur le secret de la confession, Dijon, 1703.

Brewer (H.), Die Kirchliche Privatbusse im christl. Altertum, in Zeitschrift für kath. Theol., 1921.

Bürgin (M.), De secreta singulorum peccatorum confessione, Altorf, 1762.

Cajetanus, Opusculum 1, tract. 21 De sigillo confessionis. In 2-2, q. 70, a. 1.

Coeffeteau, Réponse à l'avertissement du roi d'Angleterre, Paris, 1610.

Concke (F.), De sigillo et usu scientiae sacramentalis, in Collationes Brugenses, 1925.

Coninck (I.), De sigillo confessionis, Antuerpiae, 1626.

Diana, Resol. moral., tract. 2, resol. 3.

Dictionnaire Apologétique de la foi catholique, art. Pénitence, IIe Partie (Gallier), Appendice, col. 1861-1865.

Dictionnaire de 'rhéologie Catholique, art. Confession du I au XIII siècle (Vacandard),

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de secreta indole confessionis *ex parte sacerdotis*, seu de sic dicto *SIGILLO SACRAMENTALI*, in quo ea confessionis proprietas quam maxime manifestatur. Ad cujus quaestionis rectam intelligentiam, sedulo perpende sensum tum terminorum tum ipsius quaestionis.

1. *SENSUS TERMINORUM.*A. *Sigilli nomen et definitio.*

Vox “Sigillum” est forma diminutiva signi, quasi parvum signum. Adhibita est ad significandum tum notas impressas servis et pecoribus, ut facile dignosci ac numerari possint; tum specialiter imagines

coi. 854-859; 872-874; 890-891; art. Confession (Science acquise en) (*J*)olhagaray), col. 960-974.

Diehl (P.), Das Beichtsigel, in Theol.-prakt. Monatschr., 1894.

Dobmer (F. J.), Vindiciae sigillo confessionis divi Jo. Nepomuccni protomartyris poenitentiae assertae, Pragae et Vindobonae, 1784.

Dujardin, De officio sacerdotis, qua iudicis et medici in sacramento poenitentiae, sect. 8.

Fagundez (S.), De quinque Ecclesiae praeceptis, l. 6, c. 2, Moguntiae, 1628.

Frank (F.), Die Bussdisziplin der Kirche bis zum siebten Jahrhundert, Mainz, 1867.

Galtier, De Paenitentia, thes. 39. Cf. supra Diet. Apol.

Gartmeier (J.), Die Beichpflicht, Regensburg, 1905.

Gcigel (F.), Beichtsigel und Zcugnispflicht, in Arcliiv für katholisches Kirchenrecht, 1896.

Grottier (G.), Die Laienbeichte im Mittelalter, München, 1909.

Gründler (K. A.), Über die Unverletzlichkeit des Beichtsigels, in Archiv für Kirchenrechtswissenschaft, IV, Offenbach, 1833.

Guillots (A.), Le dogme de la confession, Paris, 1850.

Honoré (Z.), Le secret de la confession, Bruges, 1924.

Hoornaert, Sur le secret sacramentel, in Nouvelle Revue Théologique, 1921.

Honnann (J.), Untersuchungen zur griechischen Laienbeichte. Ein Beitrag zur allgemeinen Bussgeschichte, Donaunwôrth, 1913.

Kirsch (P. A.), Zur Geschichte der kath. Beichte, Würzburg, 1902, p. 70sq.

Knopp (A.), Der kath. Seelsorger als Zeuge vor Gericht, Regensburg, 1849.

Krieg (C.), Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung, Freiburg, 1904.

Kurtscheid (B.), Das Beichtsigel in seiner geschichtlichen Entwicklung, Freiburg, 1912 (English translation: The seal of confession, St. Louis, Mo., 1927).

Lanjrancus (-f- 1089), Libellus de celanda confessione (M.L. 150. Hic est antiquissimus tractatus de sigillo sacramentali).

Lenglet du Fresnoy, Traité historique et dogmatique du secret inviolable de la confession, Paris-Lille, 1708.

Lizet (P.), Tractatus de auriculari confessione, Lugduni, 1552.

Lochon (sub anonymo), Traité du secret de la confession, Paris, 1708.

Lugo, De Poenitentia, disp. 23.

Maiderus, Tractatus de sigillo confessionis sacramentalis, Antwerpiae, 1626.

Mode (R.), Beichtsigel und Zcugnispflicht nach den Reichsprozessordnungen, in Archiv für kath. Kirchenrecht, 1902.

Morinus, Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti Poenitentiae, l. 2, c. 16, Parisiis, 1651.

O'Donnell, The seal of confession, Dublin, 1911.

Onuphrius {F. H.), De sacro sigillo, Mediolani, 1611.

Palmieri (D.), De Poenitentia, thes. 35.

Posté (R.), Il sacramento della Penitenza, in Scuola Cattolica, 1923.

Pellé, Le tribunal de la pénitence devant la théologie et l'histoire, Paris, 1903.

Perron (Du), Réplique à la réponse du roi de la Grande Bretagne, Paris, 1620.

Pijper (F.), Geschiedenis der boete en biecht, s'Gravenhage, v. 1, 1891; v. 2, 1896.

aut symbola regis et reipublicae, impressa pecuniae, ut in sociali usu et commercio valorem obtineant; tum specialius imagines et symbola, impressa publicis decretis et documentis, ad eorum authenticitatem comprobendam; tum specialissime signacula, impressa clausis epistolis et documentis ad illorum secretum servandum (cf. *Codicem J. C.*, Index, v. Sigillum).²⁰ Ex ultima acceptione derivatur per metaphoram (veluti a causa ad causatum) ipse sensus secreti qui sigillo tribuitur, ita ut ea quae sunt sub secreto servanda, dicantur sub sigillo constitui. Hoc sensu sigillum accipitur non raro in ipsa Scriptura, ut Dan. 8, 26; Is., 29, 11; Apoc. 5, 1; 22, 10.

Determinatus usus vocis pro ipso secreto sacramentali (“Sigillum”, “Sigillum confessionis”, “Sigillum sacramentale”) ascendit ad saec. 12. Jam invenitur apud *Petrum Cantorem* († 1197), scribentem: “Munitissimum est *sigillum confessionis*, cuius reuelatorem in perpetuum dampnant canones nec secretum illud aliquomodo est inscrutandum uel reuelandum” (De Sacramentis, Bibl. Nat., Paris, fonds latin, ms. 14445, fol. 200r); imo sub aequivalenti dictione exprimitur paulo ante (circa 1176) a *Nicolao Claraevallensi*, monente: “Videat autem [sacerdos] ne umquam de his quae sub signaculo confessionis accepit, aliquam faciat mentionem, vel alicui loquenti consentiat”.²⁷

Rauschen (G.), Eucharistie und Bussakrament in den sechs ersten Jahrhunderten der Kirche, Freiburg, 1910 (English translation: Eucharist and Penance, St. Louis, Mo., 1913).

Salmanticenses, De Poenitentia, disp. 9.

Sanchez (T.), Disputationes de sancto Matrimonii sacramento, Lugduni, 1739.

Savior Animadversiones ad sigillum sacramentale, 1936.

Schmitz (H. J.), Die Bussbücher und die Bussdisziplin der Kirche, v. 1, Mainz, 1883; v. 2, Dusseldorf, 1898.

Schmoll (P.), Die Busslehre des Fröhscholastik, München, 1909.

Schuler, Die Martyrer des Beichtsiegels, Würzburg, 1892.

Senneville, Le secret de la confession devait-on le violer dans le cas de lèse-Majesté?, in *Revue des Quest. Hist.*, 1868.

Soto (D.), De ratione tegendi et detegendi secretum, Venetiis, 1590.

Suarez, De Poenitentia, disp. 33.

Tamburini (T.), Methodus expeditae confessionis, Appendix de sigillo, Coloniae, 1657.

Tilesius-Friedrich, Disputatio juris ecclesiastici de sigillo confessionis, Regiomontani, 1907.

Uihlein, De sigillo confessionis, Heidelberg, 1828.

Urbain, Le secret de la confession, in *Revue du Clergé Français*, 1905.

Vacandard (E.), La pénitence publique dans l'Eglise primitive, Paris, 1903.

Winther (D.), De silentio triplici, naturali, civili et sacramentali, München, 1701.

Wirceburgenses, De Poenitentia, c. 8, a. 6.

Inter Protestantes conferantur praecipue:

Bremz, De sigillo confessionis, Wittemberg, 1669.

Holl (A.), Enthusiasmus und Bussgewalt beim griechischen monchtum, Leipzig, 1898.

Jacobus I (Angliae rex), Triplici modo triplex cuneus, sive Apologia pro juramento fidelitatis, Opera, Francofurti et Lipsiae, 1689.

Lea (Jl. Ch.), A History of Auricular Confession, v. 1, chap. 13 The Seal of Confession. Philadelphia, 1896, p. 412-459.

Watkins (O.), A History of Penance, v. 2, London, 1920, p. 735 sqq.

“Varias vocis sigilli acceptiones fuse exponit .1. *Beier*, De sigillo confessionis, cap. 1, η. 1-10, Jena, 1675.

“Sermo in festo S. Andreae, η. 11 (M.L. 184, 1054), olim tributus *Petro Damiano* + 1072 (cf. M.L. 144, 833).

S. *Thomas* ea voce, tamquam jam vulgata expressione (“Sigillum confessionis”), frequenter utitur in Com. super 4 Sent., dist. 21, q. 3; et similiter coevi doctores. Etiam in quibusdam Ecclesiae documentis recentioribus nonnumquam ea expressio adhibetur, uti in Brevi “Suprema omnium” *Benedicti XIV* (Denz. 1474: “Sigilli sacramentalis violationem”), in Instructione S. Officii a. 1915 (“Divinam sigilli sacramentalis legem”), praecipue in *Codice J. C.* (can. 889: “Sacramentale sigillum inviolabile est”; can. 1757, §3, n. 2: “Etsi vinculo sigilli soluti sint”; can. 2369: “Qui sigillum sacramentale violare praesumpserit”; Index, v. Sigillum sacramentale). Concilia tamen *Later. IV* et *Tridentinum* (Denz. 438 et 901), cum loquuntur de secreta indole confessionis et de obligatione secreti ex parte sacerdotis, voce sigilli non utuntur.

Ad *definitionem* quod attinet, sigillum sacramentale *tripliciter* accipi potest: primo nempe *generalissime* pro secreta ratione quae convenit confessioni tum ex parte poenitentis, tum ex parte Ecclesiae, tum ex parte sacerdotis, et haec acceptio est rarissima apud theologos et secundum se impropria; secundo *generaliter* pro prohibitione tum prodendi, directe vel indirecte, personam peccatoris, tum utendi scientia sacramentali in gravamen poenitentis vel sacramenti, et haec acceptio est frequentior apud auctores, etsi disputetur an sit propria, ut dicetur in Nota 1, post Conci. 2 (p. 831); tertio, *specialiter*, pro sola prohibitione prodendi directe vel indirecte, personam peccatoris, et in hac, tamquam in propria et simpliciter usitanda vocis sigilli acceptione, insistunt quidam moderni. In praesenti articulo sigillum accipitur secundo modo.

B. *Violationis sigilli notio.*

Haec notio pendet, ut patet, ab ipsa notione sigilli. Omissa autem prima et impropria sigilli acceptione, communiter doctores, etsi non prorsus unius sint labii, sic fere distinguunt violationem sigilli. Alia nempe est generalis et late dicta, ac consistit in ipso usu scientiae sacramentalis cum gravamine poenitentis, absque ipsius tamen proditione. Alia est specialis et stricte dicta, ac consistit in ipsa proditione personae poenitentis; quae iterum duplex est: alia directa, quae fit per sermonem vel signum immediate revelativum peccatoris, cum nempe manifestatur tum peccatum tum persona; alia indirecta, quae fit per sermonem vel signum mediate tantum revelativum peccatoris, cum nempe manifestatur vel sola persona, sed tali modo aut in talibus circumstantiis ex quibus possit concludi peccatum, vel solum peccatum, sed ita ut inde possit innotescere persona.

Ceterum ab utraque violatione sigilli, tam stricte quam late dicta, distinguendum est ipsum periculum violandi sigillum et ipsa species

et suspicio violati sigilli, quae quidam doctores, ad maiorem notionum confusionem, impropriad vel late dictam violationem appellant.

2. *SENSUS QUAESTIONIS.*

Quidquid sit de propria vel impropria sigilli ratione et definitione (de qua dicemus in peculiari Nota I ad calcem Conci. 2, p. 831-836), lex sigilli seu secreti servandi quae imponitur sacerdoti (et, per consequentem extensionem, ceteris quoque qui in notitiam sacramentalis accusationis forte pervenerint) in sensu saltem pleno et extensivo, quo a pluribus legitime accipitur, *duos importat articulos*, manifeste inter se connexos. Prohibet nempe primo et directe *manifestationem* peccati et peccatoris, ut cogniti per confessionem *{sigillum stricte dictum}*, et quidem tam directam, seu per aliquem sermonem vel signum immediate revelativum objecti sigilli, quam indirectam, seu per aliquem sermonem vel signum ex quo objectum sigilli prudenter deduci et suspicari potest. Prohibet secundo, ac consequenter, omnem *usum scientiae sacramentalis*, seu connexae cum objecto sigilli et per confessionem acquisitae, quatenus talis usus, seclusa ipsa directa vel indirecta manifestatione peccatoris, cedat in aliquod gravamen poenitentis aut detrimentum sacramenti *{sigillum late dictum}*.

Quaeritur de utriusque sigilli existentia, seu *divina origine*, et essentia, seu absoluta *inviolabilitate*. Quae quaestio resolvetur infra per duas distinctas Conclusiones, altera de sigillo stricte dicto, altera de sigillo late dicto.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA²⁸

SENTENTIAE THEOLOGORUM.

QUOAD SIGILLUM STRICTE DICTUM, de ipsa ejus existentia, et consequenter de connaturali ejus proprietate inviolabilitatis, *indeterminate saltem acceptae*, numquam fuit disputatum aut dubitatum a theologis, cum in hanc doctrinam colliniet tota praxis et sensus Traditionis, ut infra ostendetur; imo nec id negant ipsi *Protestantes*, quatenus, supposita secreta confessione, quam dicunt non esse juris divini sed ab Ecclesia introductam et impositam (cf. supra, art. 42, p. 729), sponte fluit, ex jure saltem naturali, obligatio secreti in sacerdote;²⁰ ac inde fortasse est quod Cone. Trid. definitionem aut

²⁸Cf. peculiariter B. Kurtscheid, The Seal of Confession (English translation by F. A. Marks), St. Louis, Mo., B. Herder, 1927; L. Honoré, Le secret de la confession, Bruges, 1924.

²⁰Ad rem ipse Lea: "It is a self-evident proposition that, if auricular confession is to be enforced, the penitent must be assured of the inviolable secrecy of his admissions of wrong-doing. To say nothing of the danger of punishment for grave crimes, his family relations and his reputation might be too nearly imperilled for him to venture on the unburdening of his conscience if there were risk that even his less grievous sins and

explicitam declarationem hujus veritatis, in Cone. Later. IV solemniter statuta, necessariam non judicaverit.

Controversia theologorum, jamdiu post successivas Ecclesiae declarationes paulatim sopita, duplex fuit: altera minoris dissensus, quae respicit ipsam existentiam sigilli, altera majoris dissidii, quae respicit proprietatem inviolabilitatis.

Quoad existentiam duo disputata sunt: *Primo*, an sigillum sit proprie loquendo de jure divino nec tantum de jure naturae, in quo a communissima sententia affirmativa vix unus vel alter dissentit, uti *Biel* et *Hadrianus*; *secundo*, quatenus sit propria ratio in qua tale jus divinum fundatur aut ex qua ipsum manifestatur, in quo quidem non parva habetur varietas explicationum, quae conantur plus minusve recedere a simplici et fundamentali ratione a S. Thoma assignata.

Quoad inviolabilitatem sigilli, seu quoad ejus absolutam rationem, duo disputata sunt quae non raro in invicem redundant: *Primo*, an ipsa attingat omne objectum, ita ut nullum prorsus peccatum revelari possit (*quaestio de extensione*), in qua quidem quaestione aliqui doctores a communiori sententia recesserunt, excipientes sic dictum peccatum futurum, seu intentionis (*Alex. Halensis*); *secundo*, an inviolabilitas respiciat omne motivum, ita ut ex nulla causa aliquod peccatum revelari possit (*quaestio de rigore*), in qua etiam quaestione a communi sententia recesserunt quidam theologi, inter quos praecipue *Guilelmus Altissiodorensis*, docentes quod ex gravi motivo, praesertim respiciente bonum commune, licet quandoque violare, seu potius aperire, sigillum sacramentale. Hi doctores inter se dividuntur in *ulteriori quaestione*, utrum in tali casu liceat ipsa *directa violatio* sigilli (peccati nempe et personae), ut videntur admittere quidam pauci cum ipso Altissiodorensi, an liceat sola *indirecta violatio* (peccati nempe sed non personae), ut admiserunt plures, nominatim *Bonaventura*, *Petrus de Tarantasia*, *Pennafort*, *Paludanus*, *Dorn*. *Soto*.

QUOAD SIGILLUM LATE DICTUM (seu non usum scientiae sacramentalis), quod est quaedam extensio sigilli sacramentalis, eadem similiter quaestiones eademque controversiae poni possunt; de facto tamen explicite et signanter agitata est sola controversia de *rigore inviolabilitatis*, in quo quidem a communi et affirmativa sententia modernorum, quam generavit ac confirmavit praxis praesertim confessorum et auctoritas recentiorum documentorum Ecclesiae, dissentie-

weaknesses might be bruited abroad, and no man's life or honor would be safe against the stories that might be circulated by a malignant priest. The Church, in making confession a matter of precept, has therefore been obliged to give assurance to its children that they can repose absolute reliance on the impenetrable silence with which their utterances shall be covered" (A History of Auricular Confession, v. 1, Philadelphia, 1896, p. 412).

runt olim non pauci doctores et imprimis maiores theologi mediaevales cum ipso S. *Thoma*, docentes usum scientiae sacramentalis licere in pluribus circumstantiis, ex motivis praesertim bonum commune respicientibus, dummodo inviolatum maneat stricte dictum sigillum sacramentale.

Sit verbum de unaquaque sententia in particulari.

SENTENTIA COMMUNIS, et hodie universalis, est, sigillum sacramentale stricte dictum esse de jure divino, praeterquam de jure naturae et de jure ecclesiastico; ipsum fundari in ipsa institutione sacramenti, imo, aliqua saltem ratione, in ipsa essentia sacramenti (in qua tamen ratione assignanda non conveniunt doctores, ut explicabitur in Conclusionem); ipsum esse ita inviolabile ut nullum peccatum, nullo modo (tam directe quam indirecte), ex nullo motivo revelari possit; sigillum etiam late dictum, seu abstentionem ab usu scientiae sacramentalis, esse de jure divino; ipsum fundari aliquo modo in institutione et indole sacramenti; ipsum quoque esse absolute inviolabile, ita ut ex nullo motivo violari possit.

QUIDAM PAUCI DOCTORES videntur implicite saltem negasse sigillum esse *de jure divino*.

Ita *Biel* (In 4 Sent., dist. 21, a. 4, q. 3, a. 1), qui docet obligationem sigilli fundari, sicut obligationem secreti naturalis, in lege charitatis, qua prohibemur aliis facere quod ipsi nolumus nobis fieri, et in lege utilitatis seu boni communis, quae requirit ut commissa secreta stricte serventur. Ita etiam ac magis explicite *Hadrianus de Utrecht* (subinde Hadrianus VI, 1522-1523), qui scribit: “Quod papa possit dispensare videtur, quia est *solum positivi iuris humani* quantum in hoc sigillo additur ultra sigillum secreti: ergo in ea parte potest papa et ceterum consequentia tenet, quia princeps super omne iure positivo humano auctoritatem habet abrogandi, detrahendi et dispensandi. Et antecedens patet quia confitens licentiarum potest sacerdotem pro consilio vel utilitate, ut attestatur communis practica Ecclesiae, sed privata persona non potest super iure naturae dispensare, vel quemquam eximere: ergo. Praeterea . . . , papa potest super obligatione confitendi dispensare eximendo aliquem ne teneatur semel in anno confiteri: ergo, similiter supra obligatione celandi confessionem. Praeterea . . . , papa dispensat super votis et iuramentis quae ligant de iure naturae; ut patet ex titulis de iureiurato et de votis et votorum redemptione. Ergo similiter potest super isto” (Quaest. in 4 Sent., f. 291 sq.).

Iidem doctores debent consequenter negare quod obligatio sigilli proprie et formaliter fundetur in ipsa institutione et indole sacramenti; nam ex exposita eorum doctrina sequitur quod institutio sacramenti se habet mere materialiter ac praesuppositive ad eam obligationem,

quatenus nempe, posita privata et secreta confessione, jus naturale vel jus positivum humanum inducit obligationem servandi secretum.

QUIDAM DOCTORES subtraxerunt ab objecto inviolabilitatis sigilli *peccatum intentionis*, seu, ut aiunt, *PECCATUM FUTURUM*.

Dicunt nempe quod si quis manifestet confessario intentionem perpetrandi aliquod delictum, quin eam retractet in actu confessionis, tale delictum potest a confessario revelari, quia, cum in eo casu sacramentum sit invalidum ob dispositionis defectum, delictum illud non pertinet ad sacramentum, quinimmo ei contrariatur, nec ideo est unde sibi reclamet sigilli sacramentalis protectionem. Hanc speciosam opinionem defenderunt in medio aevo *Alex. Halensis* († 1245; Theol. summa, p. 4, q. 19, m. 2, a. 2) et quidam alii, ut testatur S. Thomas, Suppl., q. 11, a. 1, ad 1: “Quidam dicunt quod sacerdos non tenetur servare sub sigillo confessionis nisi peccata de quibus poenitens emendationem promittit; alias potest ea dicere ei qui potest prodesse, et non obesse.” Inter eos adnumerandi sunt ex saec. 13 *Innocentius IV* (ut doctor privatus) et *Raymundus de Pennafort*; nec eorum sententiam improbabilem iudicavit ipse *Bonaventura* (In 4 Sent., dist. 21, p. 2, a. 2, q. 1), quamvis de facto eam reiecerit ob inconvenientia quae inducit.³⁰ Eam subinde asseveranter sustinuit saec. 15 Nicolaus de Tudeschis O.S.B., cognomento *Panormitanus* vel Siculus († 1445; Super quinto decr., De poenit. et remiss., c. 12, n. 24).

Alex, tamen Halensis admittit sequentem exceptionem vel mitigationem: si nempe peccatum intentionis accusetur una cum alio peccato ejusdem generis jam patrato, tunc ipsum cum isto cadit sub sigillo, secus non; ita si quis dicat se cum adultera peccasse et habeat intentionem iterum cum ea peccandi, utrumque peccatum cadit sub sigillo, si vero nondum cum ea peccaverit, sed tantum habeat intentionem peccandi, ita ut peccatum sit simpliciter futurum, hoc peccatum non cadit sub sigillo.

Ad rem *ALEX. HALENSIS* (l.c.): “Ad evidentiam huiusmodi problematis nota, quod tripliciter potest aliquis peccatum confiteri: Uno modo confitendo peccatum praeteritum, quod nollet fecisse, nec proponit facere; et talis confessio clauditur sub sigillo. Alio modo potest quis confiteri peccatum praeteritum, quod nollet fecisse, non tamen proponit desistere, sed potius permanere, et talis confessio adhuc clauditur sub sigillo; quamvis enim peccatum, quod proponit facere de futuro, secundum se claudi non debet sub sigillo, tamen propter connexionem quam habet in confessione cum peccato de praeterito, quod nollet fecisse, sub sigillo habet occultari. Tertio modo potest quis confiteri peccatum praesens, non tamen ut

J, “Sed quamvis illud videatur dici probabiliter, tamen, cum mandatum et institutio de omni culpa dicat generaliter, et poenitens peccatum suum non tanquam homini, sed tanquam Deo revelet, et nesciat sacerdos, utrum ille verum dicat, an eum seducat, nisi noverit per aliquam personam; nullatenus debet manifestare personam illam, propter hoc quod sigillum confessionis diligentissime est custodiendum propter scandalum, ne poenitens retrahatur a confessione” (Opera omnia, t. 4, Quaracchi, 1889, p. S66).

praesens, sed potius ut est in proposito, de futuro. . . Dico ergo quod non tenetur celare simpliciter, nec si sacerdos talem confessionem revelaret, posset condemnari tamquam violator sigilli confessionis, . . . debet tamen celare ratione publicae honestatis, nisi inconueniens aliquod grave sequeretur; tunc enim credo quod non esset talis confessio penitus tacenda, . . . sed caute et secrete alicui, qui posset et vellet prodesse, innotescenda.”³¹

INNOCENTIUS IV, Apparatus ad Libros Decretalium Gregorii IX, c. 12, X, V. 38: “Fatemur . . . quodsi [quis] confessus fuisset quod vellet facere aliquod maleficium, sed dolebat, sed non poterat resistere tentationibus diaboli et volebat quod sacerdos oraret pro eo, quod de praeterita voluntate iniungeret ei poenitentiam, bene poterat vocare illos de quibus certum sit quod prosint, et quantum plus potest generalius iis dicere quod suadeant sibi, quod ab hoc peccato desistat. Et si non potest invenire viam impediendi nisi expresse revelet, revelabit expresse, quia in hoc non fuit minister Dei cum dixit, ego non possum cessare quin faciam tale peccatum; tunc enim tantum dicitur ut ministro confiteri, quando confitetur ut paeniteat; haec ratio non placet, quia bene credimus quod ut minister recipiat, etiam si in peccato remanere proponat.”³²

RAYMUNDUS DE PENNABORT, Summa de Paenitentia et Matrimonio, l. 3. lit. 34, § 60: “Ad hoc dicunt quidam, quod debet adire episcopum et dicere custodi: vigila super oves tuas, quia lupo est in grege, vel si placet, dic quod possit revelare talibus, qui possunt prodesse et non obesse. . . Videtur, quod non sit astrictus sacerdos propter vim paenitentiae, *turn quia ille non agit poenitentiam*, tum quia non servat fidem, cum sit hereticus et infidelis; ideo tali non est fides servanda. Er multae aliae rationes possent induci. Et idem in similibus.”³³

PANORMITANUS, Lectura in Decretales, l. 5, tit. 38, c. “Omnis”: “Tene hoc semper menti, quod peccatum commissum non committendum dicitur detegi in paenitentia. quod intellige, quando iste dicit se omnino commissurum, secus si paeniteret de voluntate praedicta; nam tunc est peccatum commissum respectu voluntatis.”³⁴

In hanc sententiam perperam a quibusdam congregantur omnes illi doctores qui loquuntur de peccato futuro ut de exceptione sigilli: plures enim ex illis non negant peccatum futurum (seu intentionem committendi peccatum) esse objectum sigilli, sed tantum docent quod de eo potest a confessario fieri revelatio (ita quidam) vel usus scientiae (ita multi, inter quos ipse S. Thomas) exceptionaliter et ob rationes praesertim boni communis; unde reponendi sunt in duabus sequentibus sententiis.

PLURES DOCTORES negarunt absolutum rigorem inviolabilitatis sigilli, docentes hoc violari seu potius, ut aiunt, aperiri posse quoad quaedam peccata, seu in quibusdam gravioribus circumstantiis *OB MOTIVA PRAESERTIM BONI COMMUNIS*.

Hanc sententiam, quam docuerunt quidam mediaevales, nominatim *Guilelmus Altissiodorensis* (d’Auxerre; † circa 1230), secuti sunt plures recentiores, excipientes a sigillo confessionis, sub pluribus quidem cautelis et restrictionibus, casus praecipue peccati *hacrcsis* et criminis *laesae majestatis*.

“Ed. Colonicnsis, 1622, coi. 600.

† Avcnione, 1715, p. 719.

“Ed. Lugd., 1554, p. 207.

“Ed. Lugdun., 1555, fol. 177.

Quidam ex praedictis doctoribus, ut *Altissiodorensis* et *Huguccio*, videntur docere liceitatem ipsius *VIOLATIONIS DIRECTAE*, seu proditionis tum peccati tum poenitentis.

GUILELMUS IPSE ALTISSIODORENSIS tali revelationis casui tres restrictiones apponit: ut nempe agatur de magno detrimento vitando, ut ipsum sacramentum nullum detrimentum capiat ex revelatione, ut revelatio fiat de licentia episcopi; ceterum, talem casum vitandi magnum detrimentum per revelationem sigilli vocat quasi impossibilem. Ad rem ipse: "Ad hoc solent dicere magistri, quod in hoc debet sacerdos revelare confessionem et non infrangit sigillum, sed aperit, quia infringere importat deformitatem; est enim infringere indebite revelare. . . [Sed contra est quod] si revelat, dicit confitens confessionem revelatam esse; ergo facit confessionem odiosam hominibus; sed haec est causa, quare non debet revelari confessio; ergo non debet eam revelare in hoc casu. . . [Respondeo dicendum] In nullo casu revelanda est confessio, nisi forte ex aliquo matrimonio vel ex re aliqua, quae magnum detrimentum incurreret et nullum periculum immineret sacramento confessionis. Iste casus quasi impossibilis est . . . si tamen esset possibile, magnum periculum immineret ecclesiae, si non revelaretur confessio, posset eam confessor revelare ex consensu episcopi, aliter non."³⁵ Ad justificationem talis doctrinae addit quod in eo casu sacerdos "*non injringit sigillum confessionis sed aperit*".

Guilelmus testatur talem sententiam fuisse communem suo tempore ("*Solent dicere magistri*"). Hoc tamen referendum est non ad singularem hanc doctrinam, sed ad omnes modos et casus, in quibus ab illis doctoribus permittebatur aperitio sigilli, juxta praecedentem sententiam et duas alias infra referendas. Pro ipsa Altissiodorensis doctrina referri possunt praecipue sequentes doctores:

HUGUCCIO PISANUS (f 1210), canonista, glossator Decreti Gratiani et magister Innocentii III: "Si dubitat [sacerdos] qualiter de tali peccato debeat iniungere poenitentiam, secure consulat peritiores. Et si vult tacito quod illud peccatum sit ei manifestatum. Episcopo tamen suo in tali articulo, scilicet ut eum consulat de modo poenitentiae, satis credo quod possit dicere secreto illud peccatum talibus personis quae possunt prodesse et non obesse, ut patri et matri et episcopo et similibus arg. XXII q. V hoc videtur."³⁶

Huguccio sententiam sic refert et interpretatur saeculo sequenti alius canonista, *GUIDO DE BAYSIO* (j. 1313): "Huguccio credit, quod in articulo, ubi consulit episcopum de modo poenitentiae, in secreto possit dicere illud peccatum etiam nominata persona, et si habita confessione ille nollet desistere ab illo peccato, credit quod dicere possit illud peccatum in secreto talibus personis."³⁷

CAESARIUS HEISTERBACENSIS (f 1240): "Peccata quidem confitentium in multis casibus prodere poterit tacitis personis; ipsas vero personas prodere non debet nisi in casu quem infra hoc quinquennium dominus Innocentius papa tali modo determinavit."³⁸ In hoc casu, cuius relator est ipse Caesarius, agitur de abbate, cui ex propria ipsius rei confessione innotuerat monachum quendam laicum consuevisse missam celebrare nec, ab eodem abbate in confessione admonitum, ab eo sacrilegio desistere acquievisse. Interrogato nempe Innocentio III quid in aliquo simili casu agere oporteret, Caesarius testatur Papam respondisse: "Ego dico confessionem in tali articulo esse prodendam, quia talis confessio non est confessio, sed blasphemia; nec debet confessor blasphemiam tantam ac insaniam celare, per quam periculum incumbere poterit toti ecclesiae. Et placuit sententia omnibus. Scripsit sequenti Capitulo, quod a se fuerat determinatum et a Cardinalibus approbatum."³⁹

³⁵ Parisiis, 1500, fol. 270.

³⁶ Cod. Bamb. Lat., P. II, 28, fol. 418.

³⁷ Rosarium Decreti, in cap. 2, d. VI, de Poen., edit. Vcnct., 1495.

³⁸ Dialog., III, 31, Coloniae, 1851, 149.

³⁹ Dialog., III, 32, Coloniae, 1851, 149.

De veritate hujus responsi merito dubitari potest tum quia a solo Caesario refertur, tum quia in eo sensu quo accipitur, est in aperta oppositione cum doctrina ipsius Innocentii in Cone. Later. IV. Ceterum, res ita accidere aut existimari potuit, ut praedictus monachus non accederet ad abbatem cum intentione confitendi sed unice ex pravo aliquo fine ac ideo non ageretur de confessione nec consequenter de servando sigillo.

THOMAS DE CHABHAM (saec. 13), *Summa de Poenitentia*, c. 138 De sigillo Confessionis: "Sed esto quod quis confitetur, quod aliquem occidet aut domum eius comburet, quia forte patrem suum occidit, aut eum exhaereditavit, quid faciet sacerdos? debetne sustinere quod ille occidatur, aut quod domus eius comburatur? Ad hoc s. Augustinus tale dat consilium in canone, scilicet quod sacerdos hoc dicat tali, qui velit et possit prodesse et non obesse, ut, si ille malefactor patrem habeat aut aliquem propinquum amicum familiarissimum, dicat ei sacerdos: filius tuus aut amicus proponit tale malum facere. Castiga ergo ipsum et corrige, ne possit tantum facinus perpetrare; aliter enim eris particeps criminis et reus homicidii. Si autem ille nec patrem et matrem nec aliquem habeat amicum, cui sacerdos hoc possit secure revelare, assumat sacerdotes et alios bonos viros secum, de quibus sit certus, quod illum non trahunt ad mortem et his presentibus parochianum suum moneat, ut a proposito tam perverso desistat. Et ei dicant alii, quod non sustinebunt quod in hoc facto tam scelerato procedat. Et forte non est malum quod sacerdos interim ad illum, cui facta est comminatio, accedat et sibi dicat: Si quem offendisti patrem eius occidendo aut ipsum exhaereditando, consulo tibi quod compositionem facias cum eo et ego ero inter vos mediator, aliter enim tibi poterit malum contingere."⁴⁰

VINCENTIUS BELLOVACENSIS (de Beauvais; ψ 1264), *Speculum historiale*, l. 8, c. 44: "Neque verbo neque facto neque signo debet sacerdos revelare peccatoris confessionem nisi in uno casu, scilicet quando aliquis confitetur haeresim suam et multos corrumpit, nec vult aliquo modo resipiscere: tunc enim sacerdos debet dicere omnibus ut vitent illum tamquam haereticum ipso praemonito: et per se, et per episcopum si opus est. *Unde versus: Est haeresis crimen quod nec confessio celat.*"^{*1}

Saec. 14 consessus quidam theologorum, praesidente *Petro de Palude*, O.P. († 1342), in casu Roberti ducis de Artois permisit eius confessario revelationem eorum quae ab ipso in confessione audiverat, eam allegans rationem quod id non esset violatio sigilli sed mera manifestatio veritatis ad commune bonum societatis in *crimine laesae majestatis* ²

Hadrianus de Utrecht (subinde Hadrianus VI; 1522-1523) docuit peccatum futurum posse revelari ratione gravis inconvenientis ex secreto oborti. "Si [ex secreto], inquit, inconveniens aliquod grave sequeretur . . . credo quod non esset talis confessio penitus tacenda, nec tamen publice est revelanda propter periculum infamiae, sed caute et secreto alicui qui posset et vellet prodesse, indicanda" (Quaest. in 4 Sent., f. 291, V). Hadrianus videtur hic docere non tantum liceitatem usus scientiae sacramentalis sed etiam ipsius aperitionis sigilli, eo vel magis quod, ut diximus supra, ipse doceat sigillum esse de solo jure ecclesiastico.

⁴⁰ Clm. 18406, fol. 37 sq. coli, cum Clm. 2731. 12011. 16090.

^{*} Bibliotheca Mundi scu Speculi Maioris Vincentii Burgundi, IV, Duaci, 1624, p. 288.

² Cf. *Honoré*. Le Secret de la Confession, Bruges, 1924, p. 127.

Saec. 16, tempore quo acriter agitata est quaestio de revelatione *criminis laesae majestatis*, directa violatio sigilli, in celebri casu coniurationis *Comitis Caroli de Bourbon* contra regem Franciscum I, facta est, materialiter saltem, ab episcopo Jacobo Hurault, illius comitis confessoris. In quo quidem casu Hurault, reluctanter quidem, inductus fuit ad aperiendum sigillum sub praesumptione supradictae rationis Halensis et Panormitani, quod nempe peccatum intentionis, sacramentaliter non absolutum, non cadit sub sigillo.

‡

Factum sic enarrat *HONORE*: “Lors de la conjuration du connétable Charles de Bourbon, contre François I, on interrogea, parmi les complices présumés, l’évêque d’Autun, Jacques Hurault, confesseur, au moins occasionnel, du connétable.

“L’évêque protesta d’abord, disant qu’il lui était interdit de révéler quoi que ce soit qu’il eût appris en confession. Les juges répartirent que leur intention n’était nullement de l’engager à révéler une confession sacramentelle, mais bien de voir si la confession du connétable avait été sacramentelle. Pour ce, ils spécifièrent donc trois questions auxquelles l’évêque eut à répondre:

“1. Le connétable s’était-il confessé à Hurault quelque autre fois?

“2. Lui avait-il confessé tous ses péchés?

“3. Lui avait-il demandé l’absolution?

“L’évêque répondit que c’était la seule fois que le connétable s’était confessé à lui; qu’il ne lui avait pas donné l’absolution; et qu’il ne lui avait parlé que des faits relatifs à sa trahison. Il faisait cependant remarquer que Charles avait commencé en disant: *Benedicito*, et qu’en lui parlant il avait en main une relique de la vraie Croix. Ces indices furent jugés insuffisants, les juges décidèrent que l’évêque avait à leur manifester l’objet de cet entretien sous peine d’encourir le courroux du roi lui-même. Hurault répliqua qu’il voulait bien s’exécuter, ‘pourvu, ajoutait-il, que vous mettiez ma conscience en repos. Dites-moi d’abord s’il m’est permis de révéler une confession de cette nature; pour cela je m’en rapporte à vous et à vos consciences’.

“Les juges s’enquirent, consultent même ‘une bon personnage, docteur en théologie’, qui leur dit que cette confession ne pouvait passer pour sacramentelle. Ayant donc rappelé l’évêque à leur barre;

“ ‘Attendu, déclarent-ils, que Monsieur le connétable ne se confessa point entièrement de ses péchés, et que jamais devant ne depuis ne s’était confessé à lui [Hurault] et ne lui demanda aucune absolution, et ledit qui parle [Hurault toujours] ne lui donna pénitence ne absolution; cela ne pouvait être dit ne réputé confession sacramentale; et à cette cause étions d’avis qu’il pouvait dire la verité’.

“La conscience mise ainsi en repos, l’évêque d’Autun leur raconta tout ce qu’il savait de la conjuration, ne croyant pas en cela violer la loi du secret sacramentel. Ce qui avait d’ailleurs attiré l’attention du public dans cette affaire, c’était le crime dont on accusait le connétable et auquel Hurault semblait, par son silence, devoir coopérer. Toute l’habileté du tribunal fut de prouver qu’ Hurault n’avait aucun prétexte de se refuser à parler.”‡3

Saec. 17, tempore conspiracy dictae “*Gunpowder plot*” (1605), quae fuit causa executionis *Patris Garnet S.J.* (1606) sigillum confessionis aperire renuentis, ipse Angliae rex, *Jacobus I*, sententiam de liceitate et necessitate revelandi confessionem criminis laesae majestatis, contentiose defendere aggressus est contra “jesuiticas, ut ait, praeceptiones” et doctrinam a Bellarmino sub hac formula expressam:

° Le secret de la confession, Bruges, 1924, p. 71-73.

“Secretum confessionis sacramentalis nullo modo esse, nequidem ad maximorum malorum declinationem, revelandum”.

In libello “Triplici modo triplex cuneus, sive Apologia pro juramento fidelitatis”, scribit: “Ut nulla proditio, nulla quantumvis atrox et diabolica conjuratio, quamvis ad totius imperii regnive pestem ac perniciem spectet, si sub confessionis sigillo revelata sit, prodi a sacerdote ac reteggi debeat, ac ne res quidem ipsa *vel indirecte aperiri*, quo ingruenti malo obviam eatur; id vero quamquam a paucis aliquot novitiis doctoribus, qui jesuiticas praeceptiones imbiberunt receptum sit, tamen tam *novum est et periculosum dogma*, ut neque rex, nec res publica in securo possit consistere, ubicumque thesis illa assertores invenerit”.⁴⁴

Bellarminus regem impugnavit a. 1608 in libello “Responsio ad librum cui titulus ‘Triplex cuneus’”, edito sub nomine Matthaei Torti, ipsius cappellani; et cum rex interim suam Apologiam addiderit novae editioni sui operis, S. Doctor iterum, sub proprio jam nomine, respondit a. 1609 in sua “Apologia pro responsione sua ad librum Iacobi Britanniae regis”.

Saec. 18 imperator Russiae, Petrus Magnus eundem abusum in Ecclesiam schismaticam introduxit et sua auctoritate firmavit.

“Imperiali enim decreto, die 17 maii anni 1722 dato, aliquod ‘Supplementum ad Regulamentum ecclesiasticum’ promulgavit, in quo cuilibet sacerdoti sub poena mortis praescribitur revelare secreta ex confessione cognita in duplici casu: 1. in casu conjurationis vel consilii privati sive adversus vitam tsari alicujusve membri familiae imperialis, sive adversus patriam vel ordinem publicum moliti; 2. in casu praemeditati consilii scandalum publicum in Ecclesia suscitandi, narrando, verbi gratia, novum miraculum ex toto commentum. Revelationi locus datur, quando reus qui malum propositum confitetur nullum praebet paenitentiae signum, immo ad hoc declarat suum consilium, ut silentio vel consensu confessoris in eo persequendo confirmetur. Hunc confessarius sine mora publicis auctoritatibus indicare tenetur, et omnia per singula narrare, quae de crimine molito ex confessione cognoverit. Ad hanc revelationem faciendam quilibet sacerdos, suae ordinationis die, juramento speciali se obligat. Violationem sigilli sacramentalis in duplici casu memorato legitimam esse lex imperialis his rationibus probare tentât: 1. *Confessio hujusmodi non est confessio veri nominis*, cum peccatorem non paeniteat omnium iniquitatum suarum; 2. In hoc casu, confessor non revelat veram confessionem, canones non transgreditur sed potius adimplet quod Deus nos docuit his verbis: ‘Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter

⁴⁴Opera, Londini, 1619, p. 336.

te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Quod si non audierit, dic Ecclesiae' (Matth., XVIII, 15, 16, 17)w'.^{4e}

NON PAUCI ALII THEOLOGI ET CANONISTAE supradictam sententiam mitigarunt, docentes quod ad evitandum grave damnum, in casu praesertim criminum haeresis et laesae majestatis, licet uti SOLA INDIRECTA VIOLATIONE SIGILLI, qua nempe indicatur peccatum, tacito nomine aut designatione poenitentis.

Attamen plures assertiones istorum doctorum intelligi possunt de revelatione peccati facta tam indistincte et generaliter ut inde nullo modo habeatur periculum agnoscendi personam poenitentis, uti admittit ipse S. *Thomas* (Suppl., q. 11, a. 1, ad 1, infra cit., p. 776); in quo casu non ageretur de revelatione indirecta, sed tantum de usu scientiae sacramentalis, de qua infra.

Hac reservatione facta, pro ea sententia citari possunt: *Hostiensis* T (t 1271; l. 5, § 53), *Bonaventura* (f 1274; In Sent., dist. 21, p. 2, a. 2, q. 1), *Raymundus de Pennajort* O.P. (t 1275; Summa, l. 3, tit. 34, § 4), *Petrus de Tarantasia* O.P. (t 1276, quo eodem anno electus est Pontifex sub nomine Innocentii V; In 4 Sent., dist. 21, q. 4, a. 1), *Scotus* (f 1308; In 4 Sent., dist. 21, q. 2, n. 23), *Joannes de Friburgo* O.P.¹⁸ (t 1314; Summa, l. 3, tit. 34, q. 91), *Petrus de Palude* O.P. (t 1342; In 4 Sent., dist. 21, q. 3, a. 3, conci. 3), *Dionysius Carthusianus* (+1471; In 4 Sent., dist. 21, q. 3), *Dom. Soto* O.P. (+ 1560; De ratione tegendi et detegendi secretum, q. 7), *Bellarminus* (Apologia pro responsione sua ad librum Iacobi Britanniae regis, c. 13), *Card, du Perron* (+ 1618; Réplique à la réponse du roi de la Grande-Bretagne), *Coefleteau* O.P. (+ 1623; Réponse à l'avertissement du roi d'Angleterre).

CARD. DU PERRON hanc sententiam sic exprimit: "Le confesseur peut et doit avertir le prince de prendre garde à soi et se tenir sur ses gardes, et lui donner avis qu'il y a conspiration contre sa personne, c'est-à-dire révéler non le confessant en particulier, mais la confession en général, et découvrir non le criminel mais le crime".⁴⁰

BELLARMINUS (op. cit.): "Sigillum . . . confessionis sacramentalis posse detegi ad ingens detrimentum avertendum, modo persona confitentis reticiatur, non ignoro Sed quaero a Rege, si Carnettus [i.e. Pater Gamet, supra relatus] retulisset scire se Regi a proditoribus mortem imminere, an passus fuisset ob religionem sacramenti

⁴⁵ "Supplementum ad Regulamentum ecclesiasticum, § 11; Collectio completa legum, VI, n. 4012, ed. anni 1722; Codex legum, cd. 1857, t. XV. Cf. *Tondini*, Le pape de Rome et les papes de l'Eglise orthodoxe d'Orient, Parisiis, 176, p. 166-170. De violatione sigilli apud Russos etiam extra casus memoratos, vide *Gagarin*, La réforme du clergé russe, p. 132, in nota."

"*Jugie*, Theologia . . . Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 368 sq.

⁴¹ Henricus de Secusia (Susa, in Italia septentrionali), Cardinalis Ostiensis et celebris canonista.

¹ Joannes Rumsik Lector, cognomento de Friburgo in Brisgovia, celebris canonista.

^{4*} Réplique à la réponse du roi de la Grande-Bretagne, Paris, 1620, p. 653.

confessionis personam proditoris silentio praeteriri? Certe, qui confessionis sacramentum nullum esse credit, quique ejusmodi sigillum ut reipublicae maxime perniciosum aversatur, mox Camcttum rapi in vincula et exquisitissimis tormentis examinari jussisset, neque destitisset donec in cognitionem proditoris et omnium ejus consociorum devenisset; licet igitur proditionem in sacramentali confessione cognitam verbis generalibus Christiano principi ac pio aperire, ut remedium eminenti malo paret, quia pro compacto habetur, eum principem nihil ultra fas interrogaturum; sed principi a vera religione alieno, qui sigillum confessionis divinitus imperatum irridet, et quem satis constat non passurum, ut persona conhtentis lateat, nullo modo licet.”⁵⁰

PLURES TANDEM THEOLOGI, negata liceitate violationis stricte dicti sigilli, tam directae quam indirectae, admiserunt liceitatem aperitionis solius sigilli late dicti, seu *USUS SCIENTIAE SACRAMENTALITER ACQUISITAE*, suppositis tamen duabus conditionibus, primo nempe, quod nullum adsit periculum violationis sigilli stricte dicti, etiam indirectae, secundo, quod id fiat ex gravi motivo. respiciente vel bonum ipsius poenitentis (ut ad removendam occasionem peccati), vel bonum communitatis (ut ad removendum membrum aut rectorem nocivum).

Haec sententia fuit prorsus communis apud magnos theologos saec. 13 et longe communior apud posteriores fere usque ad finem saec. 16, seu ad Constitutionem Clementis VIII (a. 1593) prohibentis usum scientiae sacramentalis; defensa est a quibusdam etiam saeculo sequenti usque ad decretum S. Officii sub Innocentio XI (a. 1682), iterum ac expressius prohibentis usum praedictae scientiae; revixit posterius occasionaliter et ut quaedam potius tendentia apud paucos, tempore controversiarum Jansenistarum et Gallicanarum; prorsus extincta est apud dogmaticos, moralistas et canonistas recentiores, post insistentes S. Sedis declarationes et sanctiones.

Saec. 13-16 supradictam sententiam docent praecipue *Alex. Hdlensis* (Summa, q. 18, m. 2, a. 1), *Bonaventura* (In 4 Sent., dist. 21, p. 2, a. 2, q. 1, ad 3 et 4), *S. Thomas* (locis infra cit.), *Scotiis* (In 4 Sent., dist. 21, q. 2, n. 23, ad 6), *Richardus a Mediavilla* (In 4 Sent., dist. 21, a. 4, q. 2, ad 4), *Aureolus* (In 4 Sent., dist. 21, q. 1, a. 2). *Paludanus* (In 4 Sent., dist. 21, q. 3, a. 3, conci. 3), *S. Antoninus* (Summa, 3 p., t. 17, c. 22, § 1), *Silvester* et *Angelus* alique Summistae (ad verb. Confessio), et, circa finem saec. 16 et initium saec. 17, *Navarrus* (t 1586; De poenit., dist. 6, n. 146). *Hcnricus Henriquez* S.J. (t 1608; Summa theol. moral., De sacr. poenit., c. 23), *Thomas Sanchez* S.J. (t 1610; Disp. de Matrim., l. 3, d. 16, q. 1), *Suarez* S.J. (t 1617; Disp. 33, sect. 7, n. 4).

His aliisque theologis illius temporis *principium commune est licere*.

“Opera omnia, Paris, 1874, p. 186sq.

usum scientiae sacramentalis, si et in quantum vitari possit periculum violationis sigilli, etiam indirectae. Ceterum in iudicando de hoc periculo in particularibus casibus, non prorsus conveniunt. Hinc minus recte quidam auctores videntur putare aliquos ex illis doctoribus discedere a communi sententia; non enim isti negant liceitatem usus illius scientiae, sed tantum dubitant num habeatur, vel iudicant haberi, periculum violationis in aliquo casu particulari, nominatim in casu confessarii amoventis poenitentem a suo officio aut ejus electioni sese opponentis. Ita explicanda est quaedam apparens mitigatio doctrinae apud Halensem et Bonaventuram, et quaedam apparens illius reiectio apud infra citandos Richardum a Mediavilla saec. 14, Banez saec. 16 et Suarez initio saec. 17. Ceterum, negandum non est, jam circa finem saec. 16, immediate ante decretum Clementis VIII, hanc sententiam minus firmam et minus veram pluribus visam esse, ut apparet tum ex Instructione (a. 1590) Patris Aquaviva, generalis S.J. (“*Tametsi non desunt doctores, qui sentiant licere uti notitia per confessionem habita. . .*”), tum ex ipso facto tam peremptorii decreti Clementis VIII (a. 1593).

S. *THOMAS* eam doctrinam magis clare ac determinate, more suo, proponit, sive quoad praedictum principium, sive quoad quasdam illius applicationes.

Suppl., q. 11, a. 1, ob. 1, sibi obicit: “Celatio confessionis in aliquo casu contra caritatem militaret, sicut si aliquis in confessione sciat *aliquem haereticum*, quem non potest inducere ad hoc quod desistat a corruptione plebis; et simile est de illo qui scit per confessionem affinitatem esse inter aliquos *qui contrahere volunt*. Ergo talis debet confessionem revelare.” Respondet autem, *ad 1*: “*Aliquod remedium [confessarius] adhibere debet in praedictis casibus, quantum potest sine revelatione confessionis*, sicut monendo eos qui confitentur, et aliis diligentiam apponendo, ne corrumpantur per haeresim. Potest etiam dicere praelato quod diligentius vigilet supra gregem suum, ita tamen ut non dicat aliquid per quod verbo vel nutu confitentem prodat.”

Ibid., ob. 3, sibi obicit: “Cum aliquis abbas scit per confessionem alicujus Prioris subjecti sibi peccatum, cujus occasio inducit ipsum ad ruinam, si ei prioratum dimittat . . . tenetur ei auferre *pastoralis curae dignitatem*, auferendo autem videtur confessionem publicare. Ergo videtur quod in aliquo casu liceat confessionem publicare.” Respondet, *ad 3*: “Abbas in casu praedicto debet eum admonere ut prioratum resignet; vel si noluerit, potest ex aliqua alia occasione absolvere eum a cura prioratus; *ita tamen ut omnis suspicio vitetur de confessionis revelatione.*”

Ibid., ob. 4, sibi obicit: "Aliquis sacerdos per confessionem alicujus quem audivit, potest accipere conscientiam quod sit *praelatione indignus*. Sed quilibet tenetur contradicere promotioni indignorum, si sua intersit. Cum ergo contradicendo suspicionem inducere videatur de peccato, et *sic quodammodo confessionem revelare*, videtur quod oporteat quandoque confessionem revelare." Respondet, ad 4: "Ex multis aliis causis redditur quis indignus ad praelationis officium quam ex peccato; sicut ex defectu scientiae, vel aetatis, vel alicujus hujusmodi; et ideo qui contradicit, *nec suspicionem de crimine inducit, nec confessionem revelat*."

In *Quodl.* 5, q. 7, a. 13 eandem doctrinam fusius exponit: "Dicendum quod id quod per confessionem auditur, nullo modo est manifestandum nec verbo nec signo nec nutu; nec etiam aliquid est faciendum, unde in suspicionem peccati aliquis possit devenire. Si ergo amotio subditi ab administratione possit inducere ad manifestandum peccatum in confessione auditum, vel ad aliquam probabilem suspicionem habendam de ipso, nullo modo praelatus deberet ab administratione subditum remove; puta si in aliquo monasterio esset consuetum quod priores non amoverentur a suis prioratibus nisi propter culpam, manifestaretur peccatum confitentis per remotionem ab administratione. Unde si Abbas hoc faceret, graviter peccaret tamquam confessionem revelans. Posset tamen cum secreto caritative admonere ut cum instantia peteret cessionem, si hoc videret saluti ejus expedire. Si vero per amotionem ab administratione peccatum nullatenus manifestaretur; puta si in aliquo monasterio esset consuetum quod Abbas pro suo libito de facili aliquos ab administratione removeret: tunc *alia occasione accepta posset subditum sibi confessum ab administratione remove*, et deberet hoc facere, cum debita tamen cautela, si talis administratio esset subdito periculosa in posterum: quamvis etiam in hoc casu melius esset quod eum induceret ad cessionem petendam. Si vero periculum in posterum non timeretur, non oportet quod pro peccato praeterito per poenitentiam deleta eum ab administratione removeret; sicut etiam Augustinus dicit in lib. De Adulterinis Conjugiis: 'Cur adhuc deputamus adulteros quos credimus poenitentia esse sanatos?' Quandoque enim poenitentes innocentibus meliores sunt."

Quidam thomistae tentant S. Doctorem purgare ab ista sententia, sed inaniter, ut videtur.

Merkelbach (n. 620, in nota) breviter et eleganter rem expedit, inquam de obligatione non utendi scientia sacramentali "nihil speciale occurrere apud S. Thomam."

Billuart ambigue scribit: "Quamvis olim plures et insignes theologi

aliter censuerint, praesertim quoad actiones quae non laedunt jus strictum poenitentis, sic tamen nunc videtur dicendum post laudata decreta [S. Sedis]. Unde quod dixit Auctor [i.e. S. Thomas] hic a. 1, ad 3 et 4, superiorem posse amovere ab officio, seu denegare suffragium ei quem ex confessione novit indignum propter alios defectus, puta *scientiae, aetatis, vel alicujus hujusmodi*, intelligendum est si indignitas seu defectus extra confessionem innotescant, et quod propter eos sic egisset superior, etiamsi confessionem non audivisset.”⁵¹ Non clare patet quid revera asserat Billuart: Utrum nempe verba S. Thomae fuerint ab ipso S. Doctore intellecta eo modo, aut ita a nobis sint glossanda et ad rectum sensum trahenda, quem ipse S. Doctor non intendit.

Salmanticenses explicite et diffuse probare conantur S. Thomam in praefatis textibus docuisse usum scientiae sacramentalis tunc tantum esse licitum cum fit non solum sine ulla revelatione peccati, sed etiam sine ullo gravamine poenitentis; in casibus enim usus illius scientiae, a S. Doctore allatis, ipse supponit confessarium agere non vi scientiae sacramentalis, sed vi alterius scientiae extrasacramentaliter acquisitae.

Ad rem ipsi *Salmanticenses*: “Unde satis constat ad objectionem ex locis D. Thomae efformatam. Nec enim censendum est S. Doctorem sibi contrarium stetisse, quum in testimonio proxime expenso⁵² perspicue nostram sententiam doceat, et efficaci ratione evincat. Itaque sensus D. Thomae in priori autoritate [*Quodlib. 5, q. 7, a. 13*] non est quod ubi praelatus suspicionem de crimine non facit, potest, et debet moveri ex notitia confessionis ad deponendum subditum a suo ministerio, alio colore aut pretextu utens: hoc quippe cum re ipsa sit amovere subditum propter peccatum confessum, esset in praejudicium confessionis, et fideles ab usu sacramenti arceret, ut ex se liquet. Alias si in eo sensu loqueretur, doctrinam, quam in argumento *sed contra* statuerat, in corpore ejusdem articuli desereret. Intendit igitur posse, et debere praelatum, cui subditus confessus est, illum ab officio amovere ubi alia causa occurrit, quae efficaciter moveat. Hanc autem esse mentem legitimam D. Thomae constat tum ex proxime dictis, tum ex verbis quibus utitur; inquit enim: ‘Tunc alia occasione accepta, posset, etc.’ ubi *ly accepta* notanter appositum est ad significandum praelatum passive se habentem ad recipiendam aliam causam deponendi subditum; non vero active quaerentem occasionem: quia *ly accepta* non valet idem ac ex vi notitiae confessionis active quaesita, sed ab extrinseco oblata, et ultro accedente, quae si sufficiens sit, et efficaciter influat, poterit praelatus eam depositionem exercere, ‘cum debita tamen cautela’ subdidit Ang. Doctor: quod non ideo dixit, ut praelatus solum vitet suspicionem prudentialcm: haec enim sufficienter praecavetur, si subditus deponitur ex alia causa, aut occasione, quae ultro se se offert; sed etiam quamlibet aliam adhuc minus rationabilem, quam poenitens circa peccatum confessum concipere posset.

“Per quod etiam patet ad ea, quae habet in 4, dist. 21, quaest. 3, art. 1, quaest. 1, *in solutione ad 3*. [Suppl., q. 11, a. 1, supra cit.] Eundem enim sensum

⁵¹ De Poenitentia, diss. 8, a. 5, Curs. theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 451.

⁵² Scilicet, *Quodlib. 5, q. 7, a. 13, Sed contra*: “Nihil est faciendum in praejudicium confessionis. Esset autem in praejudicium confessionis, si subditus ab administratione removeretur propter crimen, quod suo praelato confessus est; quia per hoc alii retraherentur a confitendo. Non ergo debet praelatus subditum ab administratione remove propter peccatum quod ei confessus est.”

continet, ut colligitur ex illis, quae ibidem praemittit: 'Similiter autem absque laesione conscientiae potest praelatus impunitum dimittere peccatum, quod scit ut Deus, vel sine aliquo remedio: quia non tenetur adhibere remedium nisi eo modo quo ad ipsum defertur. Unde in his, quae deferuntur in foro poenitentiae, in eodem foro debet quantum potest adhibere remedium, ut Abbas in casu praedicto admo- neat eum ut Prioratum resignet.' Et ex illis, quae *in solutione ad 1* praemiserat: 'Illud autem, quod in confessione scitur, est quasi nescitum, cum nesciat ut homo, sed ut Deus.' Cum ergo id, quod est nescitum, nullo modo influat in actionem, consequens est D. Thomam non sentire posse praelatum remove subditum ab officio propter peccatum confessum, alio praetextu quaesito: tunc enim jam pecca- tum nescitum influeret in subditi desitionem. Nec plus urgent, quae recensentur in ultimo testimonio *ex solut. ad 4*, quippe ibi loquitur D. Thomas de praelato non solum cognoscente peccatum, aut indignitatem subditi in confessione, sed etiam habente alias causas exteriores, uti sunt defectus scientiae, aetatis, vel alterius huiusmodi, a quibus moveatur ad contradicendum in publica subditi electione. Si enim praelatus contradicit has causas objiciendo, necesse est D. Thomam suppo- nere eas existere, alias praelatus illas objicere non posset."⁵³

Attamen, haec mentis et verborum S. Thomae interpretatio, utut in suo fine laudabilis, improbabilis videtur, attentis tum circumstantiis, tum textu, tum contextu; contrariam ceterum interpretationem ad- mittit *Gonet* (Disp. 11, a. 1, n. 17: "Ut videtur docere S. Thomas"), quia et ipse putat, gravosum usum scientiae sacramentalis forte pro- hiberi solo jure ecclesiastico, et eandem sub gratiosa ambiguitate videtur admittere ipse Billuart.

Et *primo*, prorsus improbabile est S. Thomam recedere a communi sententia sui temporis, cum non solum nihil tale dicat, sed utatur iisdem expressionibus, et resolvit eosdem casus ac alii doctores. *Secundo*, manifeste apparet S. Doctorem hoc unum insisteret ex- cludere, et hoc unum illicitum declarare, periculum nempe ipsius proditiōis peccatoris. *Tertio*, cum S. Doctor ait praelatum, ad amo- vendum subditum ab officio, posse uti alia causa seu alia scientia, supponit usum illius causae vel scientiae fieri a praelato occasione auditionis peccati, ita ut haec auditio non sit quidem causa remotionis subditi ab officio, sit tamen occasio, adeoque influat suo modo in gravamen peccatoris; nec unquam S. Doctor ait praelatum posse auferre subditum ab officio, *si jam antea erat aliunde determinatus ad illum auferendum* et ita ut confessio nullatenus influat neque ut occasio accelerans effectum, imo quod hoc dicere non intendat patet ex eo quod sermonem de usu scientiae aliunde acquisitae et concomitantis confessionem, reservaverit speciali articulo, qui est ultimus in tota quaestione 11 Supplementi. Ex objectis verbis in Sed contra a. 13 Quodlib. 5, nihil deduci potest, tum quia non semper nec complete S. Doctor eligit in corpore articuli id quod asseritur in Sed contra, tum quia illa verba intelligi possunt de solo praejudicio quod proveniret confessioni ex indirecta revelatione poenitentis. Principia

MDc Poenitentia, disp. 9, dub. 3, § 2, n. 54, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1853, p. 547 sq.

quibus S. Thomas utitur ad excludendam indirectam violationem sigilli, scilicet praejudicium illatum confessioni et ratio vicaria et instrumentalis confessorii, *valent quidem ad concludendum quoque illicitum usum scientiae sacrae cum gravamine poenitentis*, sed inde non sequitur S. Thomam id conclusisse aut facile suo tempore concludere potuisse.

Richardus de Mediavilla O.F.M. (f 1308), ex eodem supradicto communi principio, aliter judicat de casu confessoris removentis poenitentem ab officio: “Praelatus . . . removendo ab officio suum subditum quem per confessionem scit male uti suo officio, et si faciat utilitatem illius, tamen facit contra utilitatem communitatis, *quia alii per revelationem remoti ab officio scientes*, quod pro sua confessione a suo officio remotus est, proniores reddentur ad hoc ut non confiteantur secundum veritatem, et ille idem missus confessionem reverebitur, et pronior erit ad peccatorum suorum celationem” (In Sent., dist. 21, a. 4, q. 2, ad 4).

Similiter judicat saec. 16 *Dominicus Banez* O.P. (t 1604), S. Thomae addictissimus discipulus, loquens de casu visitoris religiosorum deponentis officiales quos ex confessione indignos noverit: “Quot damna et perturbationes hinc sequerentur, neminem ita imprudentem existimo qui non statim judicet. Conturbabitur enim statim communitas cum viderit recedente praelato, quosdam a suis officiis remotos, aliis gratiis privari et favoribus religionis, alios vero, quos forte communitas indignos judicat aut minus dignos ad honores promoveri. . . Per hujus modi visitationes *saltem indirecte frangitur sigillum confessionis*. Quoniam si officiales a suis officiis depositi, iudicantur in foro exteriori digni, immo dignissimi; qui viderit eos ab officiis privatos statim colliget quod propter illorum indignitatem in sacramentali confessione cognitam a suis officiis depositi sunt” (In 2-2, q. 33, a. 8, p. 2).

Suarez S.J. (t 1617) sensum aliorum doctorum suamque sententiam sic apte proponit: “Restat dubitatio, si sit in potestate confessoris auferre . . . occasionem poenitenti, an possit, ipso invito, illam auferre, *non obstante suspicione, quae moraliter inde timetur*. Exemplum commune est, si confessor sit superior religionis, qui potest mutare officium vel locum subdito, ex quo pendet talis occasio. Aliqui enim id affirmarunt. . . Vera tamen sententia est, cum tali suspicione hoc nunquam licere, quia *esset indirecta revelatio*, quae semper est illicita. . . At vero, si superior id posset facere sine ulla suspicione *respectu aliorum*, et res talis sit, quae pendeat ex arbitrio ejus, multorum sententia fuit, posse superiorem talem rem auferre et mutare, ut occasionem pec-

candi auferat, non vero alias, quam docet S. Thom. . . . Bonav. . . . Scot. . . . Richard. . . . Sylv. . . . Soto. . . Ratio est, quia tunc nihil fit contra sigillum, ut constat. . .

*"Differunt azitem inter se. Nam Sylvester et alii dicunt hoc licere, etiamsi poenitens ipse suspicetur, vel intelligat se privari eo munere ratione suae confessionis, quia dummodo aliis non praebeatur occasio veniendi in suspicionem, non est revelatio sigilli. Richardus vero, Angelus et alii oppositum docent, quia post confessionem non licet poenitentem verbis corripere, aut peccatum illi objicere; ergo nec factis. Item quia est haec occasio, ut homines retardentur a confessione, quia fit valde onerosa per actionem extrinsecam confessioni, eique minime necessariam. Propter quam causam censeo hanc limitationem longe securiorem et valde rationi consentaneam. Sententiam vero communem, ex natura rei seu sola ratione spectatam, improbare non valeo; adverto autem, id, quod per se malum non est, ob periculum mali posse prohiberi. Quare, si in aliqua religione talis usus prohibitus fuerit, sancta erit constitutio et observanda. Imo generaliter videtur hic usus regularibus omnibus a S.D.N. Clemente prohibitus."*⁵⁵

*Post constitutionem Clementis (1593) usque ad decretum Innocentii (1682) plures theologi et canonistae putarunt usum scientiae sacramentalis, adhuc in supradicto casu gubernationis subditorum, esse licitum secundum se et pro secularibus atque nonnisi quoad superiores religiosos in suorum subditorum gubernatione a S. Pontifice prohibitum esse. Hanc opinionem videtur sequi Suarez (l.c.) et pro eadem circiter quadraginta doctores citat Thomas Sanchez, non valens et ipse resolute ac determinate ab ea recedere. "Quid dicendum est, scribit, de re tam dubia? Pro priori enim sententia militant auctoritates tot tantorumque virorum, et fortissimae rationes quibus fulcitur; quare negari non potest esse probabilissimam: verum mihi multo magis semper placuit, et modo placet, posterior sententia [quae nempe docet non licere in supradicto casu usum scientiae sacramentalis], quae non poenitendis innititur fundamentis, quamvis authorum testimonio ac numero destituta sit".*⁵⁵ Ceterum, tum Sanchez, tum Suarez, tum generatim alii doctores, nonnisi de illo casu particulari inquietantur, nec videntur suspicari generale ipsum principium de liceitate usus scientiae sacramentalis, utut immunis a manifestatione poenitentis, esse secundum se falsum et a mente S. Sedis alienum, ut subinde manifeste ostendit decretum S. Officii sub Innocentio XI a. 1682, quo usus scientiae sacramentalis generaliter et simpliciter prohibetur.

Id tamen inter paucos bene perspexit LUGO (f 1660), cui laus et meritum est

MDe Poenitentia, disp. 33, sect. 7, n. 4, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 707 sq.

⁵⁵De sancto matrimonii sacramento, l. 3, d. 16, q. 2, n. 4.

quod jam ante hoc decretum, sententiam de universali illiceitate usus scientiae sacramentalis, resolute secutus fuerit. Juverit praecipuum hujus doctoris locum citare, in quo ipse apte proponit statum sententiarum illius temporis, ostendit vim Constitutionis Clementis VIII, determinate eligit rectam doctrinam, assignat generale principium in quo fundatur et ex quo dignoscitur quid sit illicitum in usu illius scientiae.

“De hoc, ultra alios, late, et erudite tractat Thom. Sanch. lib. III. de matrim. disp. xvi. per tot. ubi affert *duas sententias. Primam communem affirmantem*, posse uti ea scientia, dummodo ex usu nulla possit oriri revelatio aut manifestatio directa, vel indirecta peccati poenitentis. Secundam non ita communem, negantem id fieri posse; quam ipse veriozem existimat. Sed singulae ex his dividi possunt in alias plures, propter varias limitationes, vel ampliaciones, aut distinctiones, quam varii auctores apponunt.

“Nam *aliqui in primis dixerunt*, propter correctionem poenitentis licere revelare crimen alteri, a quo corrigi possit, ut parenti, v. grat. Ita Autissiodorensis apud Vasq. in praesenti, q. XCIII. ar. iii. dub. 9. num. 1. *Alii* dixerunt, licere saltem ipsi confessario eum corrigere, amovendo cum v.g. ab officio propter peccatum: quod ex confessione noverat, licet ex hac amotione ab officio alii suspicentur ejus crimen. Ita Cabr. apud eundem Vasq. num. 2. Utramque autem sententiam ipse erroneam existimat, et merito: quia utraque esset revelatio directa, vel indirecta confessionis, quae nullo umquam casu licita est, ut constat ex supra dictis. *Alii* dicunt, id esse licitum in ordine ad privandum poenitentem gratuitis: ut si confessarius, propter illam notitiam non det illi beneficium, v.g. quod decreverat conferre, vel dissuadeat testatori volenti illum haeredem relinquere, ita tamen ut nullum sit periculum revelationis, sed alii praetextus quaerantur. *Alii* dicunt, posse superiorem remove poenitentem ab officio, si potest eum pro libito amovere, quia tunc utitur jure suo: secus, si non potest pro libito amovere: tunc enim subditus habet jus ne amoveatur sine causa, quae probari possit. *Alii* rursus dicunt, posse uti ea scientia, dum aliis non detur occasio ulla suspicandi peccatum, etiamsi ipse poenitens suspicari possit id fieri propter peccatum, quod confessus est. Ita cum aliis Vasq. ubi supra num. 6. *Alii* vero dicunt, etiam non licere, quando in ipso poenitente suspicio talis generatur. Denique *aliqui* dicunt, licet sacerdos possit uti illa notitia ad non dandum suffragium indigno, vel ad negandum illi ordinem quem petit, quando id fieri potest absque revelatione, non tamen teneri confessarium ad id faciendum. Ita Th. Sanch. cum aliis diet. disp. xvi. num. 7. *Alii* tamen plures, quos affert nu. 6. dicunt, et magis consequenter, si potest, teneri, ne cooperetur electioni indigni, aut det sacramentum indigno.

“*Secundam etiam sententiam* non omnes eodem modo intelligunt: *aliqui* enim loquuntur universaliter, ita ut in nulla prorsus re uti possit confessarius tali notitia, sed perinde se habere, ac si eam non haberet. *Alii* dicunt, locum habere solum in iis, in quibus esset confusio, et pudor poenitenti: quia ejus honori, aut personae in aliquo praejudicatur. Ita Sanch. ubi supra num. 4. Unde in corollariis ad casus particulares non omnes eodem modo loquuntur. . .

“*Ego secundam sententiam libentissime amplector*, ad quam etiam amplectendam impellit nostrae societatis propensio in eam partem, quam suo decreto stabilivit anno 1590. R.P. Claudius Aquaviva, societatis Generalis, quo severe prohibuit, ne ullus umquam contrariam doctrinam publice, aut privatim doceat, cave utatur. Et quidem post decretum Clem. Papae VIII. quod an. 1594. die 26. Maii edidit, *nescio, quo pacto prior sententia sustineri possit*. Pontifex enim praelatis omnibus regularibus usum notitiae confessionis prohibet [Citat decretum]. . . Quae verba, licet minus stricta sint, quam verba decreti nostrae societatis supra adducta, nam Pontifex solum loquitur de superioribus, et de usu notitiae ad exteriorem gubernationem, nostrum vero decretum loquitur de omnibus confessariis, etiamsi praelati non sint, et in ordine ad quoslibet poenitentes, etiam ad saeculares adhuc *ex decreto illo pontificio videtur necessario colligi veritas doctrinae universalis*. . .

“[Adverte] nos non dixisse, omnem usum illius notitiae esse illicitum, neque etiam in ordine ad gubernationem utcumque, sed *ilium, ex quo confessio difficilis et odiosa reddi potest*, ut dixit Armilla verbo, ‘confessor’, n. 7. Pro quo adverte, usum illius scientiae posse esse vel cum revelatione directa, aut indirecta peccati, et tunc non est dubium quod sit contra sigillum; vel posse esse absque revelatione, sed tamen ita ut poenitens advertat id fieri propter peccatum quod confessus est: vel denique ita, ut neque ipse poenitens hoc advertat. Si fiat hoc ultimo modo, et non in praejudicium ullum poenitentis; sed ita, ut etiamsi poenitens sciat, licitum esse talem usum, non ideo retardetur a confessione; tunc non videtur esse ullo modo contra sigillum, aut contra sacramentum: si vero esset ille usus gravis poenitenti, atque ideo difficilius confiteretur, si sciret, illum usum esse licitum; tunc usus erit illicitus. Si denique usus sit talis, ut poenitens intelligat id fieri propter suum peccatum distinguendum similiter credo, nam vel *inde confessio redditur difficilior* et talis usus ingratus accidit poenitenti; et tunc erit omnino illicitus: si vero non est ingratus poenitenti, neque ex eo redditur difficilior confessio, non credo esse contra sigillum: *cujus sigilli praecipua ratio est, ut saepe diximus, ne confessio difficilior, aut gravior reddatur*. Certum autem videtur, non reddi difficiliorem ex quocumque effectum, qui ex tali notitia sequatur: v.gr. si confessarius, propter confidentiam, quam poenitens erga ipsum ostendit, confitendo ei peccata gravissima, et cum magnis poenitentiae signis, peculiari eum affectu prosequetur, idque beneficiis et speciali circa ipsum cura manifestet, licet poenitens intelligat. totum illud oriri ex confessionis notitia non ideo aegre feret, nec confessio propterea gravior, aut difficilior reddetur. Non ergo est contra sigillum quicumque effectus ex tali notitia ortus, etiamsi poenitens advertere possit, quod oriatur in confessione. . .

*“In iis ergo, per quae confessio non revelatur, regula tota ad cognoscendum, an sint, vel non sint contra sigillum, debet esse difficultas confessionis quae proveniret ex eo, quod talis usus, vel tale genus actionum licitum esset absque poenitentis facultate”.*⁶⁶

Post decretum Innocenti XI vera doctrina paulatim apud doctores stabilitur ac fere universaliter suscipitur, nec nisi semel aut iterum quaestio de liceitate usus scientiae sacramentalis, polemice suscitatur, uti in controversiis cum *Jansenistis et Gallicanis* ad finem saec. 17 et initium saec. 18.

Inter Jansenistas quidam professores lovanienses, inter quos praecipue *Huygens*, a. 1684 et 1690 ab aliis ejusdem universitatis doctoribus accusati sunt quod liceitatem praedictae scientiae docuerint. Ita in quodam libello anonymo cui titulus “Fidelis relatio” (Lovanii 1684) legitur: “Exim. D. Huygens docet quod confessarius ex sola confessione sciens peccatum alicujus occultum carnis, non solum non posset dare testimonium ad Pastorum v.g. Begginagii. sed etiam deberet positive impedire, ne ad dictum Pastorum promoveretur, ne mitteret lupum inter oves. Obiciebatur quomodo Ex. Dominus hoc posset facere sine fractione sigilli? Resp. Eximius: conveniens modus foret, si confessarius Episcopo scriberet quod talis N.N. ad dictum Pastorum esset inidoneus, quod non deberet illum ad Pastorum promovere, confessarius autem nomen suum non signaret”.

MDc Poenitentia, disp. 23, sect. 5, § 1, n. 92 sq. 102 sq., Disp. Schol, t. 5, Parisiis, 1893, p. 382-387.

Quidam inter theologos morales initii saec. 18 illicentiam usus scientiae sacramentalis cum aliquo poenitentis gravamine nondum plene defendunt, quasdam limitationes apponentes; ita Auctor additionum ad theologiam *Wigandt* O.P. (t 1708), *Sporer* O.F.M. (t 1714; n. 870), *Reiffenstuel* O.P. (t 1723; Theol. moral., n. 30), *Natalis Alexander* O.P. (t 1724; Theol. moral., reg. 56). Ad rem 5. *Alphonsus* (t 1787): "Perperam admittit Sporer . . . licitum esse, ex scientia confessionis abstrahere claves aut pecuniam ab arca, claudere fores, non amplius committere claves famulo. — Quia omnia haec redundarent in gravamen seu exprobrationem poenitentis. . . Minime audiendus auctor "Additionum" ad Wigandt, dicens quod, esto ex sola scientia confessionis nequeat superior dirigi ad gubernationem externam, tamen poterit ex illa lumen accipere, et sumere alium exteriorem praetextum seu colorem ad negandum suffragium" (n. 657).

Ceterum, etiam apud quosdam modernos disputatur an in quibusdam casibus liceat uti scientia sacramentali, ubi sit periculum violationis sigilli aut probabile gravamen poenitentis. *Wooters* v.g. scribit: "Disputatur . . . , num liceat ad sigillum tuendum ponere actum, qui independenter a lege sigilli *intrinsece malus sit*, puta, num liceat sacerdoti coniugato uti matrimonio, quod ex confessione sacramentali iure naturae invalidum esse, certo noverit. Res mihi dubia est: stante autem dubio, agi potest pro libitu" (n. 433).

Attamen, usum opinionis probabilis in materia sigilli non licere, docent communiter Moralistae moderni post S. *Alphonsum* explicite scribentem: "Pro dilucidatione Quaestionum [de sigillo] . . . , videndum an in hac materia sigilli sacramentalis liceat uti opinionibus probabilibus. Lacroix (ex Diana, Gobât et Stoz citatis) tantum dicit expedire quod sequamur sententias faventes sigillo. — Sed melius Viva ait neminem posse uti scientia habita ex confessione, nisi certum sit moraliter (aut saltem certe probabilissimum) quod ex tali usu nulla eveniat confessionis revelatio, et nullum poenitenti gravamen. Ratio: tum quia hoc expetit reverentia debita sacramento (sed haec prima ratio non satis convincit; cum plures et graves doctores, ut Sanchez, Pontius, Vasquez, Salon et alii . . . doceant non esse obligationem reddendi sacramentis, prout ceteris praeceptis divinis, reverentiam plus quam probabilem); tum quia aliter probabile gravamen poenitenti inferretur, ob quod confessio odiosa ei redderetur. Et haec ratio quidem valde urget; ut enim dictum est (Lib. I, n. 52), non est licitum uti opinione probabili in praejudicium juris certi quod alter possidet; poenitens autem possidet jus ne occasione suae confessionis ullum patiatur gravamen. *Quidquid igitur alibi* [i.e. in secunda editione hujus operis a. 1753-1755, n. 660] *dixerim, re accuratius perpensa, puto*

hic omnino dicendum non licere uti opinionibus, ex quarum usu certum non sit moraliter nullum poenitenti gravamen inferri" (n. 633).

Nota Theologica.

Generice loquendo (seu abstrahendo a distinctionibus sigilli stricte dicti et late dicti necnon a modis inviolabilitatis) legem sigilli esse de jure divino atque absolute inviolabilem, est tam communis et firma theologorum doctrina, ab ipsa Ecclesiae praxi et sensu roborata, ut contraria sententia hodie nec caute nec tuto sustineri queat, adeoque videatur mereri censuram propositionis *temerariae*. S. Thomas ipsam sententiam Alex. Halensis et aliorum de violabilitate secreti circa peccatum futurum seu non absolutum vocat (notabili apud ipsum appellativo) "erroneam"; qua voce non pauci theologi subinde usi sunt ad mulctandam sententiam negantem absolutam sigilli inviolabilitatem. De Augustinis scribit: "Obligationem sigilli, [esse] perpetuam et pro omni casu. . . Theologi communiter admittunt, rejecta contraria opinione tamquam erronea." Priimmer scribit: "Antiquis temporibus complures auctores quosdam casus exceperunt, sed hodie eorum sententia non est tuta."

Documenta Ecclesiae.

9

CONC. CARTHAGINENSE a. 419, cui interfuit S. Augustinus, can. 5: "Placuit, ut, siquando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum atque ille neget et poenitere noluerit, non putet ad injuriam suam episcopus pertinere quod illi soli non creditur, etsi scrupulo propriae conscientiae se dicit neganti nolle communicare. Quamdiu excommunicato non communicaverit suus episcopus, eidem episcopo non communicetur ab aliis episcopis, ut magis caveat episcopus, ne dicat in quemquam quod aliis documentis convincere non potest" (Mansi, 4, 438).

Hoc est *primum documentum solcmne*, quantumvis a mero provinciali concilio emanatum, quo sub excommunicatione prohibetur violatio sigilli. Agitur de comminatione excommunicationis in episcopum qui, ob peccatum sibi ex sola confessione notum, excommunicaverit ("nolle communicare") aliquem qui post suam confessionem renuit suscipere poenitentiam publicam, negans in foro externo se illud peccatum commisisse.

Quod in hoc canone agatur de ipsa *confessione sacramentali* et non de mera confessione in foro externo, ut putant *Lea* (A History of Auricular Confession, v. 1, p. 416), *Suarez* (Disp. 33, sect. 1, n. 15), et *Lugo* (Disp. 23, n. 19), valde probabiliter apparet ex ipso contextu; non enim intelligeretur quare aliquis confessionem sponte instituere

vellet apud episcopum (in cujus manibus institutum poenitentiale tunc colligebatur) eo tantum fine ut remissionem peccati in foro externo obtineat; praeterea id suadent tum verba “sibi soli confessum”, tum ipsa mentio exomologesis (“poenitere noluerit”) quae subsequebatur sacramentalem confessionem. Ceterum, hoc modo hunc canonem interpretantur complures doctores tam antiqui quam moderni, ut *Hincmarus Rhemensis*, *Burchardus Wormatiensis*, *Ivo Carnotensis*, *Morinus* (Comm. hist, de poenit., l. 2, c. 15, n. 6), *Pesch* (n. 216), *Kurtscheid* (Das Beichtsiegel, p. 27), *Honoré* (Le secret de la confession, p. 26 sq.), *Galtier* (n. 526).

LEO I a. 459 in Epist. 168 (cit. in art. 36, p. 363 sq.; cf. art. praec., p. 750 sq.), praebet *primum documentum pontificium* indolis tum disciplinaris tum dogmaticae de secreta confessione, in quo lex sigilli aequivalenter proponitur.⁶⁷

CONC. TOVINENSE a. 527 in Armenia, can. 20, statuit poenam canonicam (seu anathema dicit) sacerdoti sigillum violanti: “Le prêtre qui trahirait le secret de la confession serait frappé d’anathème.”⁸⁸

Hoc esset primum documentum solemne, prohibens sigilli violationem, si quis respuat valorem supradicti canonis Cone. Carthaginensis.

CONC. PAPIENSE (seu Regaticinum, seu Ticinense) a. 850, can. 6: “Qui publice crimina perpetrarunt, publice poeniteant. Qui vero occulte deliquerunt, illis confiteantur quos episcopi et plebium archipresbyteri idoneos ad secretiora vulnera mentium medicos elegerint: qui si forsitan in aliquo dubitaverint, episcoporum suorum non dissimulent implorare sententiam. Si vero episcopus haesitaverit, non aspernetur consulere vicinos episcopos, et ambiguum rem alterius, aut certe duorum vel trium fratrum examinare concessu. Quod si adeo aliqua obscuritate vel novitate perplexa res fuerit, si quidem diffamatum certae personae scelus est, metropolitan! et provincialis synodi palam sententia requiratur, ut illud impleatur apostoli: ‘Peccantes publice argue, ut et ceteri metum habeant.’ *Si autem occulta confusio [confessio?] est*, et is a quo quaeritur salutis consilium explicare non sufficit, *potest suppresso facinorosi nomine* qualitas quantitasque peccati discuti, et congruus *correctioni* modus inveniri” (Mansi, 14, 931 sq.).

CONC. DUZIACENSE a. 874: “Nequaquam sunt prodendi et

⁸¹ Id ultro agnoscit *Lea*, qui imo putat Leonem instituisse ipsam privatam confessionem: “In the West, it was not till 459 that Leo the Great forbade the public reading of confessions before the congregation. . . Secret confession being thus recognized as lawful, the advisability of making it only to those who would not betray the confidence naturally followed” (A History of Auricular Confession, v. 1, Philadelphia, 1896, p. 416sq.).

“*Hefelc-Leclercq*, Histoire des Conciles, t. 2, deuxième partie, Paris, 1908, p. 1079.

peccata eorum nulli a sacerdote, quacumque sunt significatione manifestanda” (Mansi, 17, 296).

PSEUDO-GREGORIUS M. (ante saec. 12): “Ut sacerdos si confessionem poenitentis manifestaverit, deponatur”.

Hic canon his ipsis verbis primo refertur, sub falsa quidem attributione Gregorio I, *ab Anselmo Lucensi* (t 1086) in sua Collectione canonum (M.L. 149, 525). Ratione illius attributionis magnam auctoritatem canonicam sibi vindicavit et in omnibus canonicis collectionibus insertus est, nominatim in *decreto Gratiani* (2 pars, De poenit., dist. 6, c. 2), ubi sic refertur: “Caveat sacerdos, ne peccata poenitentium aliis manifestet, quod si fecerit, deponatur. — Unde Gregorius: Deponatur sacerdos, qui peccata poenitentis publicare praesumit. Sacerdos ante omnia caveat, ne de his, qui ei confitentur peccata, alicui recitet, non propinquis, non extraneis, neque, quod absit, pro aliquo scandalo. Nam, si hoc fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando pergat” (M.L. 187, 1640).

CONC. ROTOMAGENSE a. 1074, can. 8: “Si tamen ut jure confessionis secreto peccantis persona nulli detegatur” (Mansi, 20, 400).

EUGENIUS III (1145-1153): “Si sacerdos sciat pro certo, aliquem esse reum alienjus criminis, vel ei confessus fuerit, et emendare noluerit, nisi judiciario ordine quis probare possit, non debet eum arguere nominatim, sed indeterminate, sicut dixit Christus: ‘Unus vestrum me traditurus est.’ Sed si ille, cui damnum illatum est, petierit justitiam, potest excommunicare auctorem damni, licet etiam ei confessus sit. Sed tamen non nominatim potest eum remove a communione, licet sciat eum esse reum, quia *non ut judex scit sed ut Deus*” (c. 2, 10, 1, 31).⁵⁰

ALEXANDER III (1159-1181) in epistola ad episcopum Bellovacensem, scribit: “Quod quidam sicut asseris, ad confessionem de criminibus veniunt et quamvis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere non posse, consultationi tuae taliter respondemus, quod eorum confessionem recipere debes et eis de criminibus consilium exhibere, quia licet non sit vera huiusmodi poenitentia, admittenda est tamen eorum confessio et crebris et salutaribus monitis poenitentia est indicanda” (Relata in Decret. Gregorii IX, l. 5, tit. 38, c. 5).

CONC. PARISIENSE (seu Statuta Odonis episcopi Parisiensis, a. 1197-1208), c. 6, n. 15: “Nullius ira, vel odio, vel etiam metu mortis in aliquo audeat [sacerdos] revelare confessionem signo vel

⁵⁰*Friedberg*, Corpus juris canonici, t. 2, Lipsiae, 1879, p. 186.

verbo ullis, generaliter vel specialiter, ut dicendo: Ego scio quales estis. Et si revelaverit, absque misericordia debet degradari” (Mansi, 22, 679).

CONC. LATERANENSE IV a. 1215, sub Innocentio III, cap. 21 De confessione, vim praecedentium statutorum colligens mentemque primae Leonis M. constitutionis aperiens, explicitam et *universalem legem de sigillo sacramentali* condidit: “Caveat autem omnino [sacerdos], ne verbo aut signo alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem: sed si prudentiore consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personae caute requirat, quoniam qui peccatum in poenitentiali iudicio sibi detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendam perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum” (Denz. 438).

Haec lex tria exprimit: primo, absolutam prohibitionem violationis sigilli, etiam indirectae (“Ne verbo aut signo aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem”); secundo, liceitatem exquirendi ab alio prudentius consilium, salvo sigillo, in casibus difficultatis et dubii; tertio, comminationem gravissimae poenae, seu depositionis ab officio et perpetuae detrusione ac poenitentiae in monasterio.

Plura *concilia partidaria* ejusdem aetatis legem lateranensem per varias provincias propagarunt et corroborarunt; ita *Cone. Oxoniense* a. 1222, *Rotomagense* a. 1223, *Trevirense* a. 1227, *Fritzlarense* a. 1246, *Coloniense* a. 1279, *Toletanum* a. 1302, *Trevirense* a. 1310, *Lambethense* a. 1330, *Pragense* a. 1346.

CONC. TREVIRENSE a. 1227 sequens tulit statutum, in quo prima vice fit verbalis ipsa *distinctio inter directam et indirectam sigilli violationem*: “Item nullus sacerdos revelet Confessionem directe, vel indirecte, nutu, verbo vel signo; generaliter vel specialiter; alioquin in degradatione honoris sui gravissime, et indesinenter punietur” (Mansi, 23, 29).

HONORIUS III (1216-1227): “Dilectus filius Ioannes, sancti Thomae Parione presbyter, exposuit coram nobis conquerendo, quod rectores fraternitatis Urbis ipsum ad revelandum fures, et id quod super quodam furto sibi tanquam sacerdoti fuerat revelatum, vel ad satisfaciendum exinde damnum passo arctare nitentes, in eum, nisi alterum praemissorum intra octo dies efficeret, tulerunt sententiam interdicti. Quia igitur perniciosum esset, praedictum presbyterum sibi taliter credita revelare, ac iterum iniquum, cogi ad id quod non rapuit exsolvendum, discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus praefatos rectores coram te conveniens iniungas iisdem, ut a memorati

presbyteri super hoc gravamine penitus conquiescant” (c. 13, 10, 5, 31).eo

CONC. SENONENSE a. 1524: “Obligantur sacerdotes omnes et singuli *triplici jure, videlicet naturali, divino et humano*, celare peccata quaecumque revelata et dicta in confessione sacramentali. . . [Confessarius revelans] peccat contra jus divinum, quia *eodem jure prohibetur revelatio confessionis quo jure praecipitur ipsa confessio* quae est de jure divino a Christo instituta; et, si licitum esset in aliquo casu sacerdoti revelare peccatum sibi dictum in confessione, enervaretur praeceptum divinum de confessione facienda, quia nemo esset qui vellet peccatum suum occultum propriae famae denigrativum sacerdoti detegere, et sic talis revelatio peccati esset a praecepto de facienda confessione retractiva”.

CONC. TRID., cap. 5, et can. 6 (cit. in art. 42, p. 730 sq.), quamvis de sigillo directe non agat, illud tamen implicite involvit in doctrina de secreta confessione seu de “modo secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat” (can. 6). Ceterum, ex lectione actorum a theologis in praeparatione sess. 14 de Poenitentia⁶¹ apparet quid illi de sigillo sacramentali senserint, hoc nempe esse de jure divino ejusdemque causam definitam jam fuisse in Cone. Later. IV.

CLEMENS VIII, Decretum pro Regularibus, 26 mai. 1593, §4: “Tam superiores pro tempore existentes, quam confessarii. qui ad superioritatis gradum fuerint promoti, caveant diligentissime, ne ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuerunt, ad exteriorem gubernationem utantur” (Bullarium, t. 4, p. 68).

Hoc decreto *prohibetur, abstrahendo a revelatione sigilli jam vetita a Cone. Later., ipse usus scientiae sacramentalis*. Decretum respicit directe et explicite solos religiosos, et quidem quod attinet ad gubernationem subditorum ex parte superiorum, sed ipsum habere vim generalem tum quoad personas tum quoad objectum, apparet (quidquid plures theologi illius temporis existimaverint⁶²) sive ex generali indole materiae quam attingit, sive ex subsequent! generali decreto S. Officii sub Innocentio XI quod non obscure ostendit quae fuerit mens S. Sedis in praecedenti documento.

DECRETUM S. OFFICII, 18 nov. 1682, sub *INNOCENTIO XI*, “de propositione: ‘Scientia ex confessione acquisita uti licet, modo fiat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine poenitentis, nisi

⁶¹Friedberg, Corpus iuris canonici, v. 2, Lipsiae, 1879, p. 841.

⁶²Cf. Theiner, Acta genuina Concilii Tridentini, Zagabriac, 1874, p. 531 sqq.

⁶³Cf. supra, p. 781.

aliud multo gravius ex non usu sequatur, in cuius comparatione prius merito contemnatur', addita deinde explicatione sive limitatione, quod sit intelligenda *de usu scientiae acquisitae cum gravamine poenitentis, seclusa quacumque revelatione*, atque in casu, quo multo maius gravamen eiusdem poenitentis ex non usu sequeretur, statuit 'dictam propositionem, quatenus admittit usum dictae scientiae cum gravamine poenitentis, *omnino prohibendam esse*, etiam cum dicta explicatione sive limitatione'" (Denz. 1220).

BENEDICTUS XIV, Brevi "Suprema omnium" 7 jul. 1745, praxim inquirendi a poenitente nomen complicitis condemnat ut "ipsi *sacramento iniuriosam*, tendentemque ad sacrosancti sigilli sacramentalis violationem atque ab eiusdem poenitentiae sacramenti tantopere proficuo et necessario usu fideles abalienantem" (Denz. 1474).

DECRETUM 5. OFFICII, 5 jul. 1899, sub *Leone XIII*, de confessione alumnorum a superioribus non audienda: "Huic supremae S.R. et U. Inquisitioni relatum est, quod in hac Alma Urbe nonnulli religiosarum communitatum, necnon seminariorum et collegiorum superiores, suorum alumnorum in eadem domo degentium sacramentales excipiant confessiones. Ex quo quanta incommoda, imo quot gravia mala oboriri possint, nemo qui in sacris ministeriis vel mediocriter sit versatus pro comperto non habet. Ex una enim parte minuitur alumnorum peccata confitendi libertas, ipsaque confessionis integritas periclitatur; ex alia vero superiores minus liberi esse possunt in regimine communitatis, ac *suspicioni exponuntur aut se notitiis in confessione habitis* uti, aut benevolentiores se praebere erga alumnos, quorum confessiones excipiunt. Quapropter ut hisce aliisque malis, quae ex huiusmodi abusu facile oriri queunt, occurratur, Suprema haec S. Officii Congregatio, de expresso Sanctissimi D.N. Leonis P.P. XIII mandato, districte prohibet, ne ullus cuiusquam religiosae communitatis aut seminarii aut collegii superior, sive maior sive minor, in hac Alma Urbe (excepto aliquo raro necessitatis casu, de quo eius conscientia oneratur) suorum alumnorum in eadem domo manentium sacramentales confessiones audire ullo pacto audeat"*53

INSTRUCTIO S. OFFICII, 9 jun. 1915, sub *Benedicto XV*, supposita prohibitione violationis sigilli et usus scientiae sacramentalis, ultro progreditur, vetans, ut temerarium, omnem sermonem qui posset inducere *periculum violationis sigilli, aut meram suspicionem illius violationis* ex parte fidelium, et consequenter istorum diffidentiam erga usum sacramenti, frustrando finem sacramenti intentum in ejus institutione:

' *Monitore Ecclesiastico*, t. 11 (1899), p. 202.

“Instructio ad Reverendissimos Locorum Ordinarios Familiarumque Religiosarum Moderatores super Inviolabili Sanctitate Sigilli Sacramentalis: Naturalem et divinam sigilli sacramentalis legem in Ecclesia Christi semper et ubique sanctissime servatam fuisse, ne ipsi quidem confessionis sacramentalis acriores hostes in dubium unquam revocare serio potuerunt. Idque providentissimo *Dei consilio absque ulla dubitatione tribuendum est*, qui, sacramentalem confessionem veluti secundani post naufragium deperditae gratiae tabulam hominibus misericorditer offerens, omnem aversationis causam ab ea dignatus est amovere.

“Non desunt nihilominus quandoque salutaris hujus sacramenti administri qui, reticitis quamquam omnibus quae poenitentis personam quomodocumque prodere queant, *de submissis in sacramentali confessione clavium potestati*, sive in privatis colloctionibus sive in publicis ad populum concionibus (ad auditorum, ut aiunt, aedificationem) *temere sermonem facere non vereantur*. Cum autem in re tanti ponderis et momenti nedum perfectam et consummatam iniuriam sed et *omnem iniuriae speciem et suspicionem* studiosissime vitari oporteat, palam est omnibus quam mos huiusmodi sit improbandus. Nam etsi id fiat *salvo substantialiter secreto sacramentali*, pias tamen audientium aures haud offendere et diffidentiam in eorum animis haud excitare sane non potest. Quod quidem *ab huius sacramenti natura prorsus est alienum*, quo clementissimus Deus, quae per fragilitatem humanae conversationis peccata commisimus, misericordissimae suae pietatis venia penitus abstergit atque omnino obliviscitur.

“Haec animo reputans Suprema haec Sacra Congregatio Sancti Officii muneris sui esse ducit omnibus locorum Ordinariis Ordinumque Regularium et quorumcumque Religiosorum Institutorum superioribus, graviter onerata eorum conscientia, in Domino praecipere ut huiusmodi abusus, si quos alicubi deprehendant, prompte atque efficaciter coercere satagant; utque in posterum tam in scholis theologicis quam in casus moralis quas vocant, conferentiis et in publicis et in privatis ad clerum allocutionibus et adhortationibus sacerdotes sibi subditos sedulo edoceri curent, ne quid unquam, occasione praesertim Sacrarum missionum et exercitiorum spiritualium, ad confessionis sacramentalis materiam pertinens *quavis sub forma et quovis sub praetextu ne obiter quidem et nec directe neque indirecte* (excepto casu necessariae consultationis iuxta regulas a probatis auctoribus traditas proponendae) in suis publicis seu privatis sermonibus attingere audeant; eosque in experimentis pro eorum habilitatione ad confessiones excipiendas hac super re peculiariter examinari iubeant.

“Sacra Congregatio confidit neminem ex confessariis huiusmodi praescriptionibus contraventurum: quod si secus acciderit, praedicti ordinarii et superiores transgressores graviter moneant, recidivos con-

gruis poenis percellant, ac in casibus gravioribus Supremo huic Sacro Tribunali rem quamprimum deferant. Datum Romae ex Aedibus Sancti Officii die 9. Junii 1915. R. Card. Merry Del Val.”⁰⁴

RITUALE ROMANUM, tit. 3, c. 1 de Sacr. Poenitentiae, n. 1: “In ejus ministro requiritur etiam bonitas, scientia, atque prudentia, cum sigillo secretae confessionis sub exacto, perpetuoque silentio.”

CODEX J. C., sensum praecedentium Ecclesiae documentorum exprimit in pluribus canonibus sub forma legis, additis gravibus sanctionibus. In *can. 889*, §1, prohibet sigilli violationem tam directam quam indirectam (illis quidem vocibus non utitur, sed “Ne verbo aut signo aut alio quovis modo”), et quidem in omni casu (“quavis de causa”); assignat propriam definitionem violationis sigilli, verbis “Prodere aliquatenus peccatorem”, eamque distinguit ab usu scientiae sacramentalis, quem exacte definit ac reprobatur in *can. 890*. In *can. 1757*, §3,2, repellens, ut incapaces ad testimonium in judicio ferendum, omnes sacerdotes quoad ea omnia quae in confessione vel occasione confessionis audierunt, firmiter protegit sigillum, avertendo omne periculum vel suspicionem violationis, ad normam, ut videtur, praedictae Instructionis S. Officii a. 1915. In *can. 2369* directa violatio sigilli plectitur excommunicatione specialissimo modo S. Sedi reservata, indirecta vero violatio plectitur suspensione a celebratione Missae et ab auditione confessionum, vel ipsa inhabilitate ad excipiendas confessiones, vel etiam degradatione.

Can. 889, § 1: “Sacramentale sigillum inviolabile est; quare caveat diligenter confessarius ne verbo aut signo aut alio quovis modo et quavis de causa prodatur aliquatenus peccatorem.” § 2: “Obligatione servandi sacramentale sigillum tenentur quoque interpretes alique omnes ad quos notitia confessionis quoquo modo pervenerit.”

Can. 890, § 1: “Omnino prohibitus est confessario usus scientiae ex confessione acquisitae cum gravamine poenitentis, excluso etiam quovis revelationis periculo.” § 2: “Tam superiores pro tempore existentes, quam confessarii qui postea Superiores fuerint renunciati, notitia quam de peccatis in confessione habuerint, ad exteriorem gubernationem nullo modo uti possunt.”

Can. 1757, §3,2: “[Ut incapaces refelluntur a testimonio ferendo] Sacerdotes, quod attinet ad ea omnia quae ipsis ex confessione sacramentali innotuerunt, etsi a vinculo sigilli soluti sint; imo audita a quovis et quoquo modo occasione confessionis ne ut indicium quidem veritatis recipi possunt”.

Can. 2369, § 1: “Confessarius, qui sigillum sacramentale directe

“De interpretatione hujus decreti confer *Cappello*, n. 608, et *Vermeersch*, n. 526.

violare praesumpserit, manet excommunicatio specialissimo modo Sedi Apostolicae reservata; qui vero indirecte tantum, obnoxius est poenis, de quibus in can. 2368, § 1.” § 2: “Quicumque praescriptum can. 889, §2 temere violaverit, pro reatus gravitate plectatur salutari poena, quae potest esse etiam excommunicatio.”

Ad hunc canonem quod attinet, notetur *variatio et gradatio poenarum*, quas Ecclesia in variis temporibus et regionibus imposuit pro sigilli violatione. Statuitur in Cone. Cart. a. 419 quaedam excommunicatio; in Cone. Tovinensi a. 527 anathema; in canone Pseudo-Gregorii et in Decreto Gratiani depositio et perpetua peregrinatio; in Cone. Parisiensi a. 1197 et Dalmatiae a. 1199 privatio omnis officii et beneficii; in Cone. Later. IV privatio sacerdotalis officii et perpetua detrusio ac poenitentia in arcto monasterio. In Instructione S. Officii a. 1915 quoad simplicem temerarium sermonem de his quae ad auditam confessionem referuntur, praecipiuntur Ordinarii et Superiores statuere congruas poenas in recidivos et in casibus gravioribus eos ad S. Officium quamprimum deferre.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Ex parte sacerdotis confessio poenitentis protegitur divina lege inviolabilis sigilli sacramentalis stricte dicti, qua nempe prohibetur omnis tam directa quam indirecta proditio poenitentis, relate ad quodlibet peccatum et in omni casu.

Probatur L *EX SENSU TRADITIONIS*.

Sensus totius Traditionis circa existentiam et absolutam inviolabilitatem sigilli sacramentalis, manifestatur tum in ipsa praxi sacramentali, tum in doctrina Patrum et theologorum, tum in documentis ecclesiasticae auctoritatis, uno verbo in multiformi magisterio Ecclesiae, interpretantis jus divinum fundatum in ipsa natura sacramenti a Christo instituti.

Tametsi ea sigilli lex, constanter et inde ab initio in Ecclesia servata fuerit, frustra quis et inepte ejusdem applicationem et intellectum, in prioribus praesertim documentis, ad tramitem eorum quae in hodierna disciplina docentur et observantur, detegere conaretur. Non enim oportuit ut inde ab initio tota hujus legis amplitudo, tum quoad sacramentalia jura poenitentis, tum quoad consequentes obligationes confessarii, ab Ecclesia explicite agnosceretur et applicaretur; nec ceterum ad id ullatenus conferre potuit poenitentialis ipsa praxis priorum saeculorum, usus nempe publicae poenitentiae et amica com-

mixtio, vel apparens identificatio, fori interni cum externo.⁶⁵ Succedentibus autem per saecula novis variisque christianae societatis conditionibus et exigentiis, ac labente praecipue praxi publicae poenitentiae dum ex adverso incresceret distinctio et separatio utriusque fori, secreta indoles confessionis ejusque inseparabilis proprietates sacramentalis sigilli, novos aspectus novasque applicationes in praxi et doctrina Ecclesiae pedetemptim assumpsit, nec nisi ultimis hisce temporibus vim totam suam plenamque significationem exaravit, qua in ipso Codice Juris imponitur et exprimitur.

Porro in hac sacramentalis sigilli evolutione secundum cognitionem et applicationem in Ecclesia, *quatuor periodi* non immerito distingui possunt: *prima*, ab initio Ecclesiae ad *Leonem M.* (a. 459), in qua lex sigilli passim applicatur et aequivalenter affirmatur; *secunda*, a Leone M. ad *Innocentium III* (a. 1215), in qua lex sigilli magis explicite proferri ac publice sanciri incipit, donec in Cone. Later. IV solemniter promulgetur; *tertia*, ab Innocentio III ad *Clementem VIII* (a. 1593), in qua lex illa, solemniter expliciteque editur, sancitur et confirmatur; *quarta*, a Clemente VIII ad *Codicem J. C.*, in qua, post decretum praesertim Innocentii XI, sensus legis sigilli stricte dicti veluti extenditur ad connexam sibi prohibitionem ipsius usus scientiae sacramentalis, quae sigillum late dictum merito nuncupatur. In prima nempe periodo lex affirmatur; in altera sancitur, solemniori scilicet affirmatione et poenarum comminatione; in tertia explicatur, facta explicita distinctione inter violationem directam et indirectam; in quarta extenditur ad connexam prohibitionem usus scientiae sacramentalis.

IN PRIMA IGITUR PERIODO, usque nempe ad decretum Leonis I, lex sigilli passim applicatur et implicite affirmatur.

Id patet *tum* ex privata et secreta indole, quam, ut vidimus in art. praec., Patres tribuunt confessioni, quaeque evacuaretur et frustranea redderetur, si ipse sacerdos posset revelare peccata poenitentis; *tum* ex frequenti comparatione inter confessionem et manifestationem occultorum morborum, medicis factam (cf. v.g. Aphraaten, Basilium et Asterium, cit. in p. 757 sq.), cujus vis in eo est quod sicut medici tenentur ad secretum circa morbos occultos, ita sacerdotes circa peccata; *tum* ex illo principio quod Augustinus videtur veluti connaturaliter

ciAd rem *Galtier*: "Il paraît bien que la distinction du for interne et du for externe ne s'est précisé que peu à peu. *Morin* (l. 1, c. x) a cru pouvoir en nier l'existence pour les premiers siècles: ce qui est tout au moins une forte exagération; mais, sans aller jusque-là, on peut bien reconnaître que la concentration habituelle entre les mains de l'évêque de tous les pouvoirs pénitentiels était de nature à entretenir ou à produire cette confusion" (in Diet. Apol., art. Pénitence, col. 1862). Ceterum, legitimitas et convenientia talis intimae unionis inter utrumque forum ostenditur tum ex simpliciori et sanctiori vita primorum Christianorum, tum ex ipsa indole hujus sacramenti sub luce doctrinae de Ecclesia ut corpore Christi et societate fidelium. Cf. *Honoré*, infra cit., p. 798, in nota.

ex communi sensu aliorum doctorum collegisse: “Secrete commissa, secrete sunt corripienda, publice vero commissa, corripienda sunt publice” (cf. art. praec., p. 758 sq.) ; *tum* ex sequentibus distinctis testimoniis, quae divinam obligationem servandi sigilli manifeste supponunt:

Origens, In Psal. 37, hom. 2, 6 (cit. in p. 394 sq.), inducto peccatore ad privatam confessionem, proponit ei publicam manifestationem quorundam peccatorum ut de consilio confessarii faciendam et ut objectum merae exhortationis (cf. supra, p. 756); quo supponit publicam peccati manifestationem esse totam in arbitrio poenitentis nec posse sacerdotem revelare ejus peccata, secus frustranea esset ea exhortatio et supervacaneum consilium confessarii.

Aphraates, Demonstr. 7 (cit. in p. 757), explicite ait: “Cumque ipsam vobis revelaverit, nolite eam publicare, ne propter illam ab inimicis et ab iis qui nos oderunt innocentes in culpa esse judicentur”.

Asterius Amasenus, Hom. 13 (cit. in p. 758), inde efficaciter exhortatur peccatorem ad manifestanda abscondita peccata sacerdoti, quia iste sub silentio proteget famam ejus (“Ipse et honoris et valetudinis tuae rationem habebit”); jamvero hanc rationem S. Doctor ut efficacem non afferret nisi supponeret sacerdotem obligari ad secretum.

Chrysostomus, De Lazaro, 4, 4 (cit. in p. 758), similiter ineffaciter invitaret peccatorem ad omnino secretam confessionem (“Mihi soli dic peccatum privatim”) nisi supponeret illum scire sacerdotem ad secretum obligari.

Ambrosium Paulinus (cit. in p. 401 sq.) inducit ut fidelem observatorem secreti sacramentalis et exemplum ab aliis sacerdotibus imitandum: “Causa criminum, quae illi confitebatur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur, bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum magis sint quam accusatores apud homines”.

Sozomenus (cit. in p. 433) ad secretum sacramentale mentem dirigere videtur cum ait ad officium poenitentiarii electum fuisse sacerdotem “qui taciturnitate ac prudentia polleret”.

Augustinus, Serm. 82. 8, 11 (cit. in p. 758 sq.), ait a quibusdam sacerdotes incusari eo quod, ratione secreti quod dirigit eorum modum agendi erga peccatores, quandoque videantur non corripere vel nescire quod revera sciunt, aut scire quod revera nesciunt. Ipsius Augustini est principium illud “*Secreta secrete corripienda*” (cf. ibid.) quod est veluti summa sensus Ecclesiae quodque solemnem applicationem habuit in decreto Leonis M.

Cone. Carthaginense a. 419, ut dictum est supra (p. 785), probabiliter primam sanctionem statuit contra sigilli violatores.

Leo M. (cit. in p. 750) a. 459 suo decreto solemniter proscribendo

publicationem confessorum peccatorum, *tanquam repugnantem* “*apostolicae regulae*”, *aequivalenter legem sigilli profert* eamque ad jus divinum refert: “Reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. . . Tunc enim demum plures ad poenitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.”

OBICIES ad mentem H. Ch. Lea (cit. in p. 730).

1. Communis *praxis publicae poenitentiae* componi non potest cum conscientia obligationis sigilli, cum per publicam poenitentiam, et maxime per publicam confessionem, manifesto proderentur peccata et peccatores.

2. Si primitiva Ecclesia habuisset conscientiam obligationis sigilli, hujus obligationis vestigium inveniretur praecipue in collectionibus canonum qui praescribunt officia sacerdotalia statuuntque poenas pro eorum omissione aut infractione; jamvero, altum est *silentium de sigillo in omnibus collectionibus hujus aetatis*, scilicet Canonibus Hippolyti, Constitutionibus Apostolorum, Canonibus Apostolorum, Canonicis epistolis Nysseni et Basilii, decretis poenitentialibus Conciliorum Eliberitani, Nicaeni et Ancyрани, collectionibus Ecclesiae Aegyptiacae.

3. Eam obligationem ignotam fuisse, positive ostendunt *tria jacta*, in quibus lex sigilli nullatenus invocatur, cum connaturaliter invocari debuisset, si nota fuisset. Paulinus, supra memoratus, affert silentium *Ambrosii* circa peccata sibi confessa, tanquam laudabile opus, valde notabile illo tempore et ab omnibus sacerdotibus imitandum; ergo silentium illud habet tanquam opus supererogatorium et non stricte necessarium. *Sozomenus* refert officium presbyteri poenitentiarii “qui taciturnitate polleret” fuisse introductum quia poenitentibus ingratum erat sua peccata publice confiteri; ergo usus confitendi apud sacerdotem, qui ex officio debuisset peccata tacere, ignotus erat ante illud tempus; praeterea, si Sozomeno nota esset obligatio sigilli, illa relatio publicae confessionis, Constantinopoli usitatae, debuisset ei praebere connaturalem occasionem eam praxim improbandi. Ipse *Leo M.*, in sua reprobatione praxis peccata publicandi, non aliam affert rationem nisi quia ea praxis peccatores a confitendo deterreret, nec ullatenus appellat aliquam legem sigilli quae esset omnibus nota; ex quo sequitur tum eam legem ignotam fuisse, tum Leonem ipsum non aliam novam inculcare obligationem praeter late dictam moralem obligationem cujusdam convenientiae.

RESPONDETUR.

1. Legem sigilli non esse impossibilem cum *praxi publicae poenitentiae*, nec id Ecclesiam putasse, constat imprimis ex ipso facto. Nam publica poenitentia in usu erat eo ipso tempore quo Cone. Carthaginense a. 419 et Leo M. a. 459 condemnant violationem sigilli, imo usus publicae poenitentiae duravit, saltem in Occidente, per plura saecula post Leonem, ut acriter defendit ipse *Lea*TM et tamen immediate post illum Pontificem lex sigilli invalescere coepit, saltem, ut vult *Lea* 37 uti moralis quaedam obligatio; ergo Ecclesia duo haec simul sentiebat, nec impossibilia putabat, ut nempe publica poenitentia agenda esset et ut tamen sacerdoti incumberet obligatio, saltem moralis, non revelandi peccata.

Ceterum, comparatis inter se indole publicae poenitentiae et essentia legis sigilli, nulla inter ea apparet incompatibilitas. Essentia enim hujus legis consistit in eo quod, invito poenitente, non manifestetur aliis ipsum confessum esse aliquod determinatum peccatum, vel, si placet, in eo quod, invito poenitente, peccatum confessum non reveletur a sacerdote, nec consequenter ipse poenitens obligetur ad peccatum revelandum. Jamvero, publica poenitentia importabat quidem necessario aliquam manifestationem generalis conditionis peccatoris (quae de cetero reddebatur minus significativa et odiosa ex facto quod aliqui etiam viri sanctiores ultro et ex solo pietatis motivo sese adjungebant ordini poenitentium), non tamen ipsam confessionem seu declarationem determinatorum peccatorum, sive factam ab ipso poenitente sive a fortiori a confessario; unde nullam importabat violationem sigilli. *saltem directam*. Ad rem 5. *Thomas, Suppi., q. 28, a. 1, ad 1 et 2*: "Sacerdos non revelat confessionem, talem poenitentiam [publicam] injungendo; quamvis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex poena: quia quandoque aliquis poenitentiam pro alio facit, sicut legitur in vitis Patrum [Lib. 2, c. 32, et lib. 5, libello 5, n. 27] de quodam, qui ut socium suum ad poenitentiam provocaret, ipse cum eo poenitentiam egit. Si autem sit peccatum publicum, ipse poenitens exequendo poenitentiam, confessionem a se factam manifestat." "Poenitentia solemnis, quantum ad injunctionem, non exit forum occultum; quia sicut occulte quis confitetur, ita occulte ei poenitentia injungitur: sed exeeutio exit forum occultum; et hoc non est inconveniens."

Praeterea, publica poenitentia (et a fortiori publica confessio, quae

"Op. cit., v. 1, p. 21: "As late as the commencement of the seventh century the only form of penance which St. Isidor of Seville seems to know is that of sack-cloth and ashes, which is public penance. . . The only penance known was public".

"Ibid., p. 417.

forte occurrerit intra poenitentiae exercitia) non erat strictae necessitatis, nec urgebatur quoad eos quibus, ob peculiarem repugnantiam, illius severitas potius nocuisset quam profuisset (cf. Chrysostomum, De sac. 2, 4, et Augustinum, Epist. 153, 21), adeoque ea ipsa generalis declaratio reatus, et consequens infamatio poenitentis, non erat stricte invita, sed, impellente quidem temporis consuetudine, simpliciter voluntaria. Unde praxis publicae poenitentiae nullam de facto importabat sigilli violationem, *neque indirectam*.⁶³

2. Cum Ecclesia sigilli obligationem hac aetate nondum in canonicis consignaverit, frustra admiratur Lea quod ea lex in codicibus non inveniatur. *Codicum silentium* tunc aliquid probaret, cum ostenderetur Ecclesiam debuisse jam eo tempore obligationem illam codificare. Initio autem sufficiens visum est eam passim inculcare, explicite vel aequivalenter, tam in doctrina quam in praxi, ut faciunt Patres supra memorati; posteriori vero aetate, cum, increscente separatione utriusque fori ob gradualem desuetudinem publicae poenitentiae, increverit periculum eam legem violandi, necesse fuit condere peculiare canones prohibentes et punientes violationem sigilli, quod quidem jam indubitanter factum est, ipso jam ineunte saeculo sexto a *Cone. Tovinense* a. 527. Ceterum, ut omittamus disputabilem canonem *Cone. Carth.* a. 419, quid aliud est ipsa auctoritativa et severa prohibitio Leonis I nisi primus officialis canon, seu veluti prima decretalis Ecclesiae, de secreta confessione ejusque inviolabili sigillo?

3. *Tria jacta* quae invocantur nihil probant.

Verba Paulini de silentio *Ambrosii* illegitime detorquentur a sensu affirmativo, quem continent, ad sensum exclusivum, qui fingitur; ex hoc enim quod Paulinus affirmat silentium *Ambrosii* fuisse valde laudabile et imitandum, non sequitur illud fuisse tantum quid laudabile et merum objectum imitationis, et non potius laudabilem et imitabilem observationem necessariae legis; quemadmodum ex hoc quod in evangelic affirmatur virginitas B. Virginis ante partum Christi, dicendo Christum

“Ad hanc objectionem apte notat *Honoré*: “Pour répondre pleinement à cette question il faut d’abord comprendre que le sacrement de pénitence est une institution ayant, un caractère, tout à la fois privé et public; ce n’est pas seulement la guérison — par le médecin discret — d’un membre malade [quod quidem exigit sacramentale sigillum]; mais c’est encore la remise en place d’un membre déboité. Alors le ministre du sacrement ‘ayant juridiction’, agit au nom de l’Eglise toute entière et partant sa fonction est essentiellement publique. Si donc aux premiers temps de l’Eglise . . . c’est surtout ce second aspect qui est mis en lumière, le pénitent aura nécessairement à se soumettre au malaise inévitable de la foulure qu’on réduit, — la pénitence publique, — afin de remettre le membre dans son articulation naturelle. C’est ce que nous redisent à satiété les textes des premiers siècles: nous sommes tous membres d’un même corps, frères d’une même famille, tous nous sommes pécheurs ou pouvons le devenir; on ne rougit pas en de telles circonstances de montrer ses plaies pour les guérir. C’est le langage de Tertullien [De poenit. 10], de S. Pacien [Paraen. ad poenit.] et de S. Ambroise [De poenit. 10]” (Le secret de la confession, Bruges, 1924, p. 21).

fuisse ejus primogenitum, illegitime excluderetur ejus virginitas post partum Christi, ac si primogenitus necessario alios genitos appellaret, dum enim prima virginitas affirmatur, altera non negatur.

Sozomeni relatio invocanda est potius in favorem legis sigilli, ut dictum est supra; saltem enim ostendit ecclesiam constantinopolitanam necessarium judicasse sub poenitentiarii taciturnitate peccata protegere. Inde autem nequaquam sequitur Sozomenum debuisse reprobare praxim anteriorem, donec probetur hanc praxim constituisse sigilli violationem, quod nuper negatum est.

Leonis M. verba minus adhuc favent obicienti. Ex hoc enim quod S. Pontifex affirmet rationem prohibitionis publice declarandi peccata esse ne peccatores avertantur a confessione, non necessario sequitur hanc in ejus mente esse principalem, et multo minus unicam, rationem: imo praecipuam et immediatam rationem esse ipsam divinam legem sigilli, aequivalenter ipse declarat inde ab initio, reiciens publicam peccatorum manifestationem ut “contra apostolicam regulam”, cujus utique praecipuum fundamentum est ipsum bonum sacramenti ad quod Leo aptissime appellat.

Unde inepte *VACANDARD* nimium pondus tribuit huic ipsi objectioni Lea, cum leviter scribit: “La publicité de la pénitence soulève un problème délicat, celui du secret de la confession. Comment l'Eglise primitive l'a-t-elle résolu? A cet égard, je ferai une observation générale: *jamais les Pères des premiers siècles n'invoquent, au sujet de la confession, à plus forte raison au sujet de la pénitence, la loi du secret, même lorsqu'ils ont l'occasion de le faire.*

“J'en donne comme exemples deux ou trois faits éclatants. *Sozomène* raconte que la fonction du prêtre pénitencier fut établi par égard pour les pécheurs qui trouvaient trop pénible l'obligation de ‘révéler leurs péchés en public, *tamquam in theatro*, en présence de toute l'Eglise assemblée’. *ILE*. 1. VII, c. xvi. C'était le cas, ce semble, de flétrir la confession publique comme incompatible avec la loi du secret, il n'y songe même pas. Le biographe de saint *Ambroise* n'y songe pas davantage, lorsqu'il loue son héros de ne parler qu'à Dieu seul des crimes de ses pénitents; il ajoute simplement: ‘Bel exemple qu'il laissait aux prêtres d'être des intercesseurs devant Dieu plutôt que des accusateurs devant les hommes!’ 177a *Ambrosii*, c. xxxix. *Le silence de saint Léon n'est pas moins significatif.* Le pape, on s'en souvient, blâme avec une extrême énergie la conduite des confesseurs campaniens qui révélaient publiquement les péchés des fidèles; mais, pour faire voir la nécessité d'abolir cette ‘coutume’, quelle raison invoque-t-il? C'est qu'un tel abus détourne les pécheurs de la pénitence, *Epist. ad episcopos Campaniae*; pas plus que *Sozomène* et *Paulin* il n'en appelle expressément à la loi du secret sacramentel.

“Est-ce à dire que cette loi du secret de la confession ne remonte pas aux temps apostoliques? *Telle n'est pas notre pensée.* Mais il semble qu'on ne la jugeait pas incompatible avec la publicité de la pénitence.”⁰⁰

IN SECUNDA PERIODO, seu a Leone M. {a. 459j ad Innocentium III (a. 1215), lex sigilli magis explicite exprimi et publice in particularibus Conciliis et statutis sanciri incipit, donec universale Cone. Later. IV eam solemniter promulgaverit.

⁰⁰In Diet. Théol. Cath., art. Confession, col. 859.

In *Cone. Tovinense* a. 527 (supra cit., p. 786) habetur in Oriente primus et inoppugnabilis canon, prohibens sub poena excommunicationis sigilli violationem.

In *Capitulatione de partibus Saxoniac*, 14 (saec. 8) legitur: “Si vero pro his mortalibus criminibus latenter commissis aliquis sponte ad sacerdotem confugerit et confessione data agere poenitentiam voluerit, testimonio sacerdotis de morte excusetur” (Monumenta Germaniae Historica, LL, sect. 2, t. I, p. 69). Hoc testimonium inepte afferretur ad probandam ignorationem legis sigilli, aut etiam ejus abusum, cum supponat consensum poenitentis; in hodierno quidem jure sacerdotes, etiam vinculo sigilli soluti, repelluntur a ferendo testimonio (Codex J. C., can. 1757, § 3, n. 2), sed haec lex lata est ad praecavendum periculum abusus.

Capitulare Caroli Magni (a. 813) praescribit: “Ut hoc inquiratur, si de partibus Austriae verum est quod dicunt an non, quod presbyteri de confessionibus accepto pretio manifestent latrones” (Boretius, Capitularia reg. Franc., v. 1, p. 175).

Jonas Aurelianensis episcopus († 844), praescribit: “Coniitentes, secreta confessione, sacerdotibus peccata sua et ea dignae poenitentiae satisfactione dolentes nequaquam sunt prodendi” (De instit. laicali, l. 1, c. 18, M.L. 106, 156).

Rabanus Maurus († 856), archiepiscopus moguntinus, applicans supradictum principium Augustini, jubet: “Quorum ergo peccata occulta sunt et spontanea confessione soli presbytero sive episcopo ab eis fuerint revelata, horum occulta debet esse poenitentia secundum iudicium presbyteri, sive episcopi cui confessi sunt, ne infirmi in Ecclesia scandalizentur videntes eorum poenas quorum penitus ignorant causas” (De clericorum instit., l. 2, c. 30, M.L. 107, 343).

Cone. Papiense a. 850 (supra cit., p. 786) corroborat prohibitionem violandi sigillum.

Hincniarus rhemensis episcopus a. 861, in causa divortii Lotharii imperatoris et Thietbergae reginae, fortiter impugnavit violationem sigilli confessionis illius reginae, quam praesumpsit a quibusdam episcopis patratam, inquiens: “Spiritus Sancti oraculo cautum esse dignoscitur ut quique peccantes peccatorum suorum latentes causas spiritualibus senioribus patefaciant, qui sciant et sua et aliena vulnera curare et non detegere ac publicare. . . Et notum de seipso unicuique constat, quia nemo est qui praelato suo peccata sua prodere non erubescat, si se denudari et publicari putaverit” (De divortio Lotharii regis et Thietbergae reginae, M.L. 125, 634 sq.). Duo hic notabiliter dicuntur: sigillum esse juris divini et fundamentum hujus juris esse ipsum bonum sacramenti.

Cone. Duziacense a. 874 in canone supra cit. (p. 786 sq.) praebet primam explicitant mentionem et prohibitionem *violationis indirectae* (“quacumque significatione manifestanda”).

Burchardus Wormatiensis († 1015) in canonica collectione, a qua, tamquam a potissima illius temporis, posteriores collectiones hauserunt, saepius confessionis secretum commendat in libro 19 (qui vocari solet “*Corrector Burchardi*” eo quod inscribatur “Liber hic Corrector vocatur et Medicus, quia correctiones corporum et animarum medicinas plene continet. . .”). *Cap. 28*: “Sed discretio servanda est inter poenitentes publice, et absconse. Nam qui publice peccat, oportet ut publice multetur poenitentia, et, secundum ordinem Canonum, pro merito suo excommunicetur, et reconcilietur” (M.L. 140,985). *Cap. 36*: “Si quis incestum occulte commiserit, et sacerdoti occulte confessionem egerit, indicetur ei remedium canonicum quod subire debuisset si ejus facinus publicatum fuisset” (ibid., 987). *Cap. 37*: “Ut discretio servanda sit inter poenitentes, qui publice, et qui absconse poenitere debeant” (ibid.).

Huc refer quod supra (p. 787) dictum est de canone *Pseudo-Gregorii* (ante saec. 12) ejusque insertione in Collectionem canonum *Anselmi Lucensis* († 1086) et in *Decretum Gratiani* (a. 1140). In eo violatio sigilli plectitur severissima poena perpetuae depositionis et peregrinationis.

Petrus Davitianus († 1072), Sermo 69: “Confitens pastori suo puritatem cordis, veritatem oris, macerationem carnis debet exhibere. Ille vero cui confitetur, poenitentiam dignam, orationem continuam, taciturnitatem perpetuam confitenti suo curet administrare” (M.L. 144, 901).

Cone. Rotomagense a. 1074 (supra cit., p. 787) prohibet violationem sigilli.

Lanfrancus Cantuarensis archiepiscopus († 1089) integrum “*Libellum de celanda confessione*” scripsit, qui *primus tractatus de sigillo sacramentali* merito nuncupatur. In eo tam instanter inviolabilitatem sigilli inculcat, ut doceat, in casu quo sit timenda illius violatio ex parte sacerdotis, poenitentem non teneri ad confessionem instituendam apud illum sacerdotem, sed posse confiteri apud quemlibet clericum, secreti servatorem. Aequivalenter asserit sigillum esse de jure divino ac fundari in ipsa natura sacramenti, ejusque violationem vocat violationem et destructionem ipsius sacramenti. “Revelator enim confessionis, mortalis criminis reus est; fidem namque mentitur, sacramentum confessionis non observat, in unitatem Patris et Filii peccat, in Spiritum sanctum, qui est vera remissio, blasphemat. . . *Sacramenta*

confessionis violat, quia nec poenitentem in confessione baptizatum credit; ipsumque secundum baptismum, id est confessionem, quantum in ipso est, destruit” (M.L. 150, 628).

Saec. 12 multiplicantur testimonia, numero, praecisione et robore insignia, quae decretum Lateranense aptissime prepararunt.

Ipsa S. Sedes unum protulit documentum, decisionem nempe *Eugenii III* (t 1153; supra relata, p. 787).

Ivo Carnotensis (t 1116) loquitur de lege “qua iubemur confitentium crimina non propalare” (Epist. 156, M.L. 162, 162). *Petrus Abaelardus* (t 1142) ait sacerdotem peccata revelantem agere contra proprium officium, avertendo a confessione quos per confessionem curare deberet (Ethica, c. 25, M.L. 178, 670). *Robertus Pullus* (t 1146) primus refert celebrem illam rationem, ab ipso Eugenio III assumptam (“Non ut iudex scit sed ut Deus”), ab Innocentio III aptissime expressam (“Sacerdoti confitetur peccator, non ut homini sed ut Deo”) et a S. Thoma repetitam et inculcatam, scribens: “Quoniam *quasi Deo ita confiteris presbytero*, ideo occulta tua ita celet, quasi non sibi sed Deo soli detecta fuissent. . . Quasi solus Deus cor illorum pravum atque impenitens sciret *ipseque sacerdos nesciret*. . . ” (Sent., l. 6, c. 51, M.L. 186, 898). *Gratianus* (a. 1140, supra relatus, p. 787) canonem Pseudo-Gregorii in suo Decreto codificavit, quem ad verbum transcribit *Petrus Lombardus* (t circa 1160). *Nicolaus Claraevalensis* (t 1176; supra citatus, p. 763) primus expressionem sigilli aequivalenter proposuit verbis “*Signaculum confessionis*”. *Petrus Cantor* (t 1197; supra relatus, ibid.), primus ipsam dictionem “*Sigillum confessionis*” formaliter expressit, apteque scripsit: “Qui enim sacerdoti confitetur, potius confitetur deo quam homini et sacerdos audit non tamquam homo sed tamquam deus.”

Cone. Parisiense a. 1197 (supra relatum, p. 787 sq.) signanter prohibet quemcumque modum violationis sigilli.

Innocentius III (f 1216) ad limen *Cone. Later. IV* (a. 1215) quod ipse aperire debebat, doctrinam totius saeculi in hanc summam aptissime collegit: “Omnium iniquitatum ejus non recordabor, ait Dominus. Caveat ergo sacerdos, cui confitetur peccator, *non ut homini sed ut Deo*, ne forte post confessionem auditam recordetur peccati, hoc est, *ne verbo vel signo innuat* se scire delictum, quia non dicitur ut vitulus adducatur ad ostium tabernaculi coram homine sed coram Domino. *Gravius enim peccat sacerdos qui peccatum revelat quam homo qui peccatum committit*” (M.L. 217, 625).

IN TERTIA AUTEM PERIODO, a *Cone*, nempe *Later. IV* (a. 1215} ad constitutionem *Clementis VIII* (a. 1593}, *lex sigilli solemniter expliciteque editur, sancitur et confirmatur*, ad normam

lateranensem, in variis particularibus conciliis supra citatis (p. 788 sq.).

Notandum est *Cone. Trevirensis* a. 1227 primum protulisse verbalem distinctionem inter *sigilli violationem directam et indirectam* ("Nullus sacerdos revelet confessionem directe, vel indirecte"), jam aequivalenter expressam a *Cone. Duziacensi* a. 874 ("Quacumque significatione") necnon a *Cone. Later. IV* ("Ne verbo aut signo, aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem"), quae classica evasit apud theologos inde ab eodem saeculo (cf. S. Thomam, Suppi., q. 11, a. 1, ad 1. 2. 3), et in ipsis posterioribus Ecclesiae documentis non raro invocata est (cf. Deer. Innocentii XI a. 1682; Instr. S. Officii a. 1915; Codicem J. C., can. 2369, § 1).

Hoc tempore usque ad Clementem VIII acquisita est apud theologos, et pacifice ab omnibus transmissa, doctrina de existentia et inviolabilitate sigilli sacramentalis, tamquam *de jure divino*. Jam *Durandus a 5. Porciano* († 1334; In 4 Sent., dist. 21, q. 4) de theologis suae aetatis testatur: "Dicitur communiter quod celatio confessionis est de jure divino".

Tres controversiae, supra memoratae (in p. 765 sqq.). de extensione sigilli stricte dicti, de ejus rigore et de usu scientiae sacramentalis, huic unanimitati non obstant, sed potius eam signanter ostendunt. Omissis enim quibusdam infelicibus vel aequivocis expressionibus aliquorum (ut Biel et Hadriani) dici potest omnes doctores convenire in asserendo, tamquam indiscussum principium, divinam, universalem et absolutam inviolabilitatem sigilli, nec ullum inveniri qui renueret subscribere huic propositioni *Roberti Sorbonensis* († 1274): "Hoc sacramentum tam secretum et tam fortiter inclusum est ut nemo aperire possit".⁷⁰ De facto tamen et materialiter quidam conati sunt inviolabilitatem sigilli coarctare vel quoad ejus extensionem, eximendo sic dictum peccatum futurum, vel quoad ejus rigorem, excipiendo casum gravis motivi altioris ordinis; utraque tamen sententia nequaquam principium inviolabilitatis negabat sed illud justificare et salvare conabatur, prior dicendo quod peccatum futurum non esset sub sigillo, utpote materia sacramenti invalidi, altera dicendo quod in praedicto casu necessitatis sigillum non violatur nec frangitur, sed tantum aperitur. Similiter, tertia controversia de usu scientiae sacramentalis, in qua pejorem partem fere communiter secuti sunt theologii illius aetatis, non officit formali unanimitati doctorum quoad praedictum principium inviolabilitatis sigilli, tum quia illi doctores usum illius scientiae restringebant ad casum quo nullo modo tam directe quam indirecte sigillum violaretur, tum quia de facto illa quaestio respicit rem distinctam ab objecto sigilli, aut saltem ab essentiali objecto

⁷⁰Tract, super confessione, Maxim, bibi. PP., 25, 358.

sigilli, vel potius respicit universaliorē et fundamentaliorē sigilli rationem, qua intelligitur secreto obserari omnis notitia sacramentaliter acquisita cuius revelatio adversaretur ipsi bono sacramenti. Qui quidem universalior et intimior legis conceptus, nonnisi posteriori tempore, sub impulsu praecipue ecclesiastici magisterii, menti doctorum cum certitudine affulgere debebat.

Talem impulsum prius et efficaciter praestitit supra relata (p. 789) *Constitutio Clementis VIII* (a. 1593), distincte vetans superioribus religiosis usum scientiae sacramentalis. Ceterum, circa finem hujus periodi et jam ante decretum Clementis, liceitas usus scientiae sacramentalis a quibusdam theologis nonnisi remissius affirmatur et a quibusdam explicite negatur, ita ut potuerit *Claudius Aquaviva*, Generalis S.J., in speciali instructione pro suis religiosis a. 1590 haec decernere et haec affirmare: “*Tametsi non desunt doctores, qui sentiant, salvo sacramentalis confessionis sigillo, iustis de causis licere nonnunquam confessario (cum id fieri potest sine ulla revelatae confessionis suspicione) uti extra confessionem, notitia per confessionem habita, tamen, quoniam haec doctrina, et eam exigit in tanta re circumspectionem, quam servare perdifficile sit; et interim posset aliquando retardare subditorum libertatem, quam huius fori sanctitas, et nostrae Societatis Institutum requirunt in se ipsis rebusque suis confessario aperiendis; idcirco visum nobis est in Domino statuere, sicut et severe statuimus, pro reverentia, qua semper Societas nostra coluit huius sacramenti inviolabile sigillum et libertatem; ut omnes superiores diligenter caveant, ne vel ipsi, vel nostrorum aliquis, supradictam doctrinam usquam introducant, nec illam publice aut privatim doceant nec ea utantur ullo modo (nisi forte de poenitentis licentia), sed ita prorsus in omnibus casibus nostri se gerant confessarii ac si in confessione nihil penitus audivissent, sibique persuadeant, ut humanarum rerum regimen ab hoc sacramento longissime distat, ita debere nullatenus ab eo pendere*”.⁷¹

IN QUARTA PERIODO, a Clemente VIII (a. 1593) ad Codicem I. C. (a. 1918), sensus legis sigilli stricte dicti extenditur apud omnes auctores ad praedictam prohibitionem ipsius usus scientiae sacramentalis, cum gravamine poenitentis, quae sigillum late dictum merito nuncupatur.

Meritum hujus evolutionis tribuendum est praecipue influxui supra relatorum documentorum S. Sedis, et imprimis *Decreti S. Officii* a. 1682 sub *Innocent*TM *XI*, quod ad complementum adduxit obligationem jam inculcatam a Clemente VIII, quodque subinde explicarunt et ad

⁷¹ ‘Institutum S.J., Florentiae, 1893, III, p. 352.

ulteriores applicationes deduxerunt supra relata duo decreta S. Officii a. 1899 et a. 1915 et ipse *Codex J. C.* Ut enim dictum est supra (p. 781), constitutio Clementis, cum esset directa ad solos religiosos, a non paucis theologis interpretata est ut mera ecclesiastica et particularis prohibitio usus scientiae sacramentalis; hoc autem dubium sustulit decretum Innocentii XI, ita ut generalis indoles et divinus character illius prohibitionis in omnium doctorum mente firmaretur. Postremo, *Decretum S. Officii a. 1915* prohibitionem providentissime extendit, ultra legem sigilli stricte dicti, ad omne id quod constitueret ipsum *periculum violationis sigilli* aut etiam *meram illius violationis suspicionem* ex parte fidelium, ita ut lex secreti sacramentalis in tota sua amplitudine cognosceretur et authentice firmaretur.

Unica facultas, quae a doctoribus confessario passim conceditur, est usus scientiae sacramentalis, ex quo nullum prorsus proveniat gravamen poenitentis aut detrimentum sacramenti, et ubi praeterea nullum adsit periculum violationis sigilli aut violationis suspicio. Ceterum in iudicando de natura et praecipue de existentia talis gravaminis, vel incommodi, vel periculi, vel suspicionis, varii doctores non in omnibus unius sunt labii, cum agatur de re morali ex prudenti iudicio existimanda.

Probatur 2. *EX RATIONE.*

Ex ipsa institutione hujus sacramenti sequitur *tum existentia sigilli* ut de jure divino, *tum ejus absoluta inviolabilitas*. Praeterea, ipsa ratio juris divini sequitur etiam immediate ex absoluta inviolabilitate, et vicissim, undecumque alterutrum probetur, sive nempe ex sensu Traditionis sive ex ipsa institutione sacramenti.

Praenotandum est, inter theologos, praesertim moderniores, *non parvam observari varietatem* in ponderando vel conficiendo hoc rationis argumentum, seu in assignando propriam rationem unde, abstrahendo quidem a sensu Traditionis et Ecclesiae de quo omnes concordare videntur, eruitur divina necessitas et absoluta inviolabilitas sigilli sacramentalis. Ex quo quidem exaggeratum scandalum desumit *Lea* in confirmationem suae negationis divinae originis sigilli.⁷²

Quidam igitur videntur dubitare vel negare ipsam possibilitatem conficiendi solidum argumentum ex ratione et confugere ad solum argumentum Traditionis et doctrinam Ecclesiae; ita *Franciscus de Mairone* (In 4 Sent., dist. 21, q. 3) et *Petrus de Bassolis* qui scribit: "Istae rationes etiam sunt probabiles. Et forte quantum ad aliquas

⁷²"Of course, all modern writers assert its divine origin, and of course no one pretends to offer evidence. . . Binterim [Denkwürdigkeiten, V. m. 312], in fact, assures us that evidence would be superfluous: Christ guaranteed to the faithful impenetrable silence on the part of his deputies, and it was wholly unnecessary that he should express it in words" (A History of Auricular Confession, vol. 1, Philadelphia, 1896, p. 414; cf. p. 413).

earum necessario universaliter non concludunt. Sed non curo modo eas amplius discutere, nam in talibus non possunt adduci multum meliores rationes” (In 4 Sent., dist. 21, q. 2, fol. 100).

Alii, ut *Biel* (In 4 Sent., dist. 21, a. 4, q. 3, a. 1), recurrunt ad jus naturale de secreto servando, supposita tamen divina institutione ipsius confessionis, adeoque, ut videtur, ad jus quod sit divinum tantummodo antecedenter, praesuppositive et improprie. Attamen, ut recte observat Lugo (Disp. 23, sect. 1, n. 3), haec ratio probat tantum existentiam secreti, non vero ejus absolutam inviolabilitatem, cum secretum naturale in aliis materiis non obliget cum tanto rigore; ceterum tale jus proprie dici nequit divinum.

Alii, despectis rationibus antiquorum et nominatim S. Thomae, novas introducunt, sibi quidem evidentes sed secundum se ineptas vel debiles.

Ita quidam “dicunt scientiam ex confessione habitam esse sacram, et superioris ordinis, quae ad solam salutem poenitentis ordinatur; atque ideo non posse licite ordinari ad alios fines extrinsecos, et inferioris ordinis. Sed contra hoc est, quod non est intrinsece malum, rem superioris ordinis ordinare ad res alioquin bonas, et honestas inferioris ordinis, maxime ut ad finem inadaequatum et secundarium sicut eucharistia et missa ordinantur ad impetrandum remedium necessitatis temporalis. Denique, quia jam liceret revelare confessionem aliquando, saltem propter bonum superioris, vel aequalis ordinis, v.g. propter conversionem alicujus regni, aut propter ejus conservationem in fide catholica”.⁷³

Scotus, quem approbat *Galtier* (n. 530), hanc rationem adducit: “Christus statuit arbitrium poenitentiae esse ultimum in terris quantum ad illud crimen confessum; quod patet ex illo verbo Matth. 16. ‘Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis’, id est, finaliter et ultimate approbatum; et Joan. 20. ‘Quorum remiseritis peccata’, etc. supple in judicio divino finaliter remissa approbantur; ergo peccat contra legem Christi quicumque aliquid in isto foro discussum, et ibi finaliter terminatum deducit ad alium forum publicum; sed revelans, quantum in se est, facit, quod deduci possit ad alium forum; ergo”.⁷⁴ Attamen ista ratio est tantum speciosa; non enim sacerdos, revelando sigillum, necessario intendit crimen deferre ad aliud forum, potest enim id facere ex alio optimo fine, uti fraternae correptionis poenitentis vel aversionis communis mali a societate. Ceterum, haec ratio non probat absolutam inviolabilitatem sigilli, etiam nempe in casu quo sit avertendum maximum malum vel procurandum maximum bonum, tum individui tum communitatis.

Alii, ut *Suarez*, *Lugo*, et quidam moderni, despiciunt quaedam

Lugo, De Poenitentia, disp. 23, sect. 1, n. 3, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 355.
M In 4 Sent., dist. 21, q. 2, n. 11, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 737.

peculiariora argumenta S. Thomae et antiquorum, et unice recurrunt ad rationem boni sacramenti, seu non avertendi fideles ab ejus usu per revelationem sigilli.

Videtur tamen sapienti et prudenti theologo omnino recurrendum esse ad *tres illas rationes*, quas, peculiari insistencia necnon theologico, utut minus exculpto, intuitu, nobis transmiserunt antiqui, quasque reverenter et sapienter S. Thomas collegit suoque lumine perfecit ac roboravit.

Prima ratio, antiquior et traditionalis inde praecipue a Leone I, est ea quae deducitur ex bono sacramenti seu *ex aversione fidelium ab usu confessionis*, quae sequeretur ex aperitione sigilli. Hanc proponunt Aphraates, Sozomenus, Leo M., Rabanus Maurus, Hincmarus, Abaelardus, Petrus Cantor, Guilelmus Altissiodor., Honorius III; quos sequuntur posteriores theologi, uti S. Thomas, Scotus, Biel, Cone. Senonense a. 1524, Lugo, et communiter moderni (etsi quibusdam, ut Galtier, haec ratio minus valida videatur). *Secunda ratio*, quae explicite proponitur saec. 12 et libenter assumitur ab illis doctoribus post Robertum Pullum (cf. Eugenium III, Nicholaum Claraevallensem. Petrum Cantorem et Innocentium III, supra relatos, p. 802), ducitur ex ratione mere ministerial! ipsius sacerdotis, cui confessio fit *non tamquam homini sed tamquam Deo*. Haec ratio placuit S. Thomae, Bonaventurae et Durando, displicuit Suaresio et Lugoni, placet iterum quibusdam modernis, uti Galtier; ad eandem de cetero reducit consequens ratio mendacii (quia nempe sacerdos dicit se scire ut hominem, quae non scit nisi ut Deus) a quibusdam allata (Pseudo-Augustino, supra cit., Halensi, Bonaventura, Nicholao Trivet. Durando, Gonet, Billuart). *Tertia ratio* deducitur immediate ex ipsa natura hujus sacramenti, collata cum natura sacramenti qua talis. Cum nempe sacramentum sit exterius signum eorum quae interiorius contingunt, cumque in hoc sacramento interior fiat ut peccata a Deo obliviscantur seu tegantur, oportet ut hoc in exteriori sacramento significetur, quod quidem fit per sigillum. Hanc sublimiorem et profundiorum rationem innuerunt Lanfrancus ("Sacramenta confessionis *violat*. . . Confessionem in quantum in ipso est destruit") et Guilelmus Alverniensis ("Deus ipse peccatorum obliviscitur eaque *tegit*"), expolivit et in propriis terminis proposuit S. Thomas ("Deus peccatum *tegit*. . . Et ideo tamquam *violator* sacramenti peccat, qui revelat"), ut non probativam reiecerunt Durandus, Suarez, Lugo alique etiam inter modernos, ut Galtier, defenderunt et constanter proposuerunt Thomistae et quidam alii.

Jamvero praedictas tres rationes, aptissimas esse ac fundamentales in praesenti negotio, ostendit ipsa eorum indoles, philosophice con-

siderata. Reducuntur enim ad tres causas sacramenti: prima quippe ratio sumitur *ex fine* sacramenti, seu ex ipsa necessitate confessionis, (ad hoc enim confessio instituta est, ut a fidelibus ex necessitate frequentetur); secunda sumitur *ex causa efficienti*, seu ex ipsa indole sacerdotis, quatenus in audienda confessione est merus minister ac veluti instrumentalis auris Dei; tertia sumitur *ex causa intrinseca seu formali*, *ex eo* nempe quod sacramentum est essentialiter signum rei ab ipso effectae, et hoc sacramentum facit ut peccata a Deo tegantur et celentur.

PRIMA IGITUR RATIO desumitur *ex ipsa necessitate confessionis*.

Inviolabile quippe secretum de peccatis confessis, est medium necessarium ad hoc ut observetur a fidelibus divinum praeceptum necessariae confessionis; nam, attenta humana natura quae in arduis deficere solet, confessio, quae jam secundum se est res difficilis et naturaliter repugnans, evaderet summe odiosa et communiter impracticabilis, nisi inviolabili sigillo protegeretur; nec aliunde cogitari potest moraliter impossibilia praecipi ab ea Sapientia quae movit omnia fortiter et disponit suaviter.

Atqui qui vult et praecipit finem, vult quoque ac praecipit necessaria media.

Ergo eadem lege qua Deus praecipit peccatoris confessionem, sacerdotis quoque sigillum praecipit, ita ut existentia inviolabilis sigilli sit veluti proprietas fluens ex existentia necessariae confessionis, seu fundetur in institutione hujus sacramenti. In quo quidem mirabiliter ostenditur divina Sapientia et connaturalis modus agendi divinae Providentiae, peccatoris reconciliationem utroque modo disponentis, fortiter nempe per necessariam confessionem, suaviter vero per sigilli protectionem.

Ad rem S. *Thomas*: “Praeceptum de confessione celanda consequitur ipsum sacramentum. Et ideo sicut praeceptum de confessione sacramentali facienda, est de jure divino, et non potest aliqua dispensatione vel jussione humana homo absolvi ab eo, ita nullus ad revelationem confessionis potest ab homine cogi vel licentiari” (*Suppi.*, q. 11, a. 1, ad 2). “Praeter hoc [i.e. praeter rationem intrinsecam petitam ex significatione sacramenti] sunt aliae utilitates hujus celationis, quia per hoc homines magis attrahuntur, et simplicius etiam peccata confitentur’ (ibid., *corp.*). “Duo sunt propter quae tenetur sacerdos peccatum occultare: primo et principaliter, quia ipsa occultatio est de essentia sacramenti, in quantum scit illud ut Deus, cujus vicem gerit in confessione; alio modo propter scandalum vitandum [i.e. ne avertantur fideles a confitendo]” (ibid., a. 4).

Confirmatur ex eo quod ex jure naturali nemo cogitur ad se prodendum; si autem peccator teneretur ad confitendum peccatum quod a sacerdote possit revelari, ipse cogeretur ad se prodendum; quod, quamvis a Deo absolute fieri posset, non esset juxta regulam supernaturalis illius Providentiae quae per gratiam naturam non destruit, sed perficit. Propterea, ut diximus supra (p. 664), ipsum periculum ut sigillum violetur ex parte sacerdotis, vel aliorum, in quibusdam circumstantiis excusat poenitentem ab integritate confessionis vel ab ipsa confessione.

Nec valet opponere quod haec ipsa excusatio, concessa poenitenti, sufficit ad avertendum supradictum inconueniens propriae proditionis et difficultatis confessionis, quin fiat recursus ad sigillum et auferatur a sacerdote jus revelandi peccatum ex gravi motivo, praesertim publicae utilitatis. Nam “excusari per accidens, et ex malitia confessoris non est inconueniens; tamen excusari ex vi et modo institutionis ipsius sacramenti, et ex facultate a Christo data ipsi confessori pro aliquo casu, esset magnum inconueniens, et contra debitam institutionem et finem talis sacramenti. Eo vel maxime, quod hoc ipso destruitur omnis ratio, vel utilitas, quae esse posset in tali revelatione [ex parte confessori]; nam quoties poenitens timeret revelandum esse peccatum, aut id esse licitum, non diceret illud; ergo cessaret utilitas, quae fingi posset in usu talis secreti.”⁷⁵

Theologica et ethica vis istius primae rationis tam immediate mentem percellit, ut constanter eam antiqui doctores invocaverint, et quidam moderniores, uti Suarez et Lugo, nonnisi ex ea putaverint legem sigilli deduci posse; ipsi quoque Novatores nequaquam legem sigilli reicerent, si necessitatem confessionis admitterent, imo quidam, ut *Lea* (supra cit., p. 765 sq.) explicite docent legem sigilli esse logicam conclusionem necessitatis confessionis et connaturale fuisse ut Ecclesia catholica, imposita ex proprio suo jure necessitate confessionis, necessitatem quoque sigilli imposuerit.

SECUNDA RATIO desumitur ex ipsa indole sacerdotis, ut est merus minister seu instrumentum.

Sicut enim in administrando toto sacramento, ita etiam particulariter in audienda confessione, sacerdos se habet ut merum instrumentum Dei (seu, ut ita dicatur, ut instrumentalis auris Dei, vel ut spiritualis quaedam machina telegraphica et telephonica, qua transmittitur ad oculum et aurem divinam, scientia et vox poenitentis). Atqui virtus instrumenti non est sibi propria, sed principalis agentis. Ergo scientia.

⁷⁵*Suarez, De Poenitentia, disp. 23, sect. 2, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 688.*

quam sacerdos ex confessione haurit, non pertinet ad ipsum, sed ad Deum; et sicut instrumentum non agit virtute propria, sic sacerdos non audit auditione propria, nec scit scientia propria, *nec audit et scit ut homo sed ut Deus*, nec simpliciter scit sed potius simpliciter nescit, juxta illud *Pseudo-Augustini* "Quod per confessionem scio, minus scio quam illud quod nescio".⁷⁸

Ergo sacerdos nequit illa scientia uti, tamquam propria, ut contingeret in revelatione peccatorum, facta absque permissione Dei vel poenitentis, et, ea utendo, abutitur scientia sacramentali et sacrilege violat sacramentum.

In qua quidem violatione et abusu, *multiplex infractio et malitia* distinguui potest: *primo* enim sacerdos committit *mendacium* quoddam sacramentale, dicens se scire ut hominem quod non scit ut homo sed ut Deus (vi enim sacramenti ipse nescit ut homo, si autem ipse loquitur, illi qui audiunt, nequeunt colligere objective et ex vi sacramenti, nisi ipsum loqui ut ex propria scientia, quasi sciret ut homo). *Secundo* agit contra jus naturale, violando secretum. *Tertio*, abutitur proprio sacramentali officio ministri et instrumenti. *Quarto*, defraudat sacramentum sua connaturali significatione exteriori; sed haec ratio, ad quam praecipue attendit S. Thomas constituit per se novum et efficacissimum argumentum, deductum ex ipsa natura sacramenti, de quo mox agetur.

Ad rem 5. *Thomas, Suppl., q. 11, a. 4*, supra cit. (p. 808).

Ibid., a. 1, ad 1: "Illud . . . quod sub confessione scitur, est quasi nescitum, cum illud non sciat aliquis ut homo, sed ut Deus."

Ibid., ad 2: "Unde si praecipitur sub poena excommunicationis jam latae, quod dicat, si aliquid sciat de tali peccato, non debet dicere, quia debet existimare quod intentio praecipientis est, si sciat ut homo; hoc autem non scit ut homo. Et si etiam exprimeret de confessione interrogatus, non deberet dicere; nec excommunicationem incurreret, quia non est subjectus superiori suo, nisi ut homo; hoc autem non scit ut homo, sed ut Deus."

Ibid., ad 3: "Homo non adducitur in testimonium nisi ut homo, et ideo sine laesione conscientiae potest jurare se nescire quod scit tantum ut Deus. Similiter etiam potest praelatus sine laesione conscientiae dimittere peccatum impunitum, quod scit tantum ut Deus, vel sine aliquo remedio, quia non tenetur adhibere remedium, nisi eo modo quo ad ipsum deferitur. Unde in his quae ad ipsum deferuntur in foro poenitentiae, debet in eodem foro, in quantum potest adhibere remedium".

⁷⁸Serm. 30 (inter Serm. Augustini), Ad fratres in eremo, M.L. 40, 1289.

2-2, q. 70, a. 1, ad 2: “De illis quae homini sunt commissae in secreto per confessionem, nullo modo debet testimonium ferre: quia huiusmodi non scit ut homo, sed tamquam Dei minister; et majus est vinculum sacramenti quolibet hominis praecepto.”

Hoc argumentum *ceteris praejert Galtier* scribens: “Hinc necessitas deveniendi ad eam rationem quam S. Thomas indicat: ‘quia ipsa occultatio peccati est de essentia sacramenti, in quantum sacerdos scit illud ut Deus, cujus vicem gerit in confessione’ {*suppi*, q. 11, a. 4c). ‘Illud quod sub confessione scitur est quasi nescitum, cum illud non sciat aliquis ut homo sed ut Deus’ {*ibid.*, a. 1, ad 1m et f. ad 2m). Et, revera, praeceptum sigilli consequi ipsum sacramentum sic probari potest. Declaratio peccati in confessione non fit nisi in ordine ad veniam a Deo impetrandam, proindeque non fit sacerdoti nisi qua est formaliter Dei minister. Hoc autem posito, poenitens censendus est ipsi Deo locutus proindeque servasse sibi beneficium silentii erga hominem qua talem: homini enim qua tali certe noluit se prodere; confessarius vero abuteretur ministerio sacro si, extra forum illum, in quo solo est Dei minister ad remittenda peccata, deferret, ut homo, quod, ut homo, omnino nescit.”⁷⁷

Idem argumentum, ut *meram tamen rationem congruentiae*, sic profert *Lugo*: “Addi potest ratio congruentiae: quia Christus voluit hoc sacramentum instituere, quasi quoddam tribunal visibile ipsius Dei, in quo per suos ministros judicaret ea, quae per semetipsum iudicaturus erat. Oportebat ergo, ut homo accederet, tamquam ad tribunal ipsius Dei, apud quem quando in lege veteri vel naturae, homines confitebantur sua peccata, et deprecabantur veniam, effundebant cum securitate cor suum absque periculo manifestationis. Cum ergo loco illius tribunalis invisibilis Deus voluerit subrogare tribunal hoc visibile in terris, expediebat, ut cum eadem securitate ad ipsum posset poenitens accedere, sicut si accederet ad ipsum Deum; atque adeo, quod scientia confessarii intermediarii perinde omnino sit, ac si non esset; sed res tota maneat inter Deum et poenitentem, perinde se habente omnino confessario, ac si nihil sciret.”⁷⁸

Supradictam rationem mendacii, quae ceterum non pertinet ad essentiam allati argumenti, impugnant praecipue *Suarez* (Disp. 23, sect. 1, n. 4) et *Lugo* (Disp. 23, sect. 1, n. 2), quibus videntur consentire *Salmanticenses* (Disp. 9, dub. 1, n. 17).

Ad rem *Suarez*: “Haec tamen ratio est *nimis metaphorica*, quia licet homo sciat ut Deus, id est, ut gerens vicem Dei in illo munere,

⁷⁷De Paenitentia, thes. 39, n. 530, Parisiis, 1931, p. 406 sq. Cf. eundem, in Diet. Apol., art. Pénitence, col. 1862.

⁷⁸De Poenitentia, disp. 23, sect. 1, n. 15, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 359sq.

tamen non potest excludi quin ipse homo sciat; qui autem loquitur de re in confessione audita, solum affirmat se, id est, hunc hominem scire, quod verum est; *non tamen negat se audivisse illud gerens vicem Dei; imo potest contingere ut expresse id affirmet*, dicendo se audivisse in confessione; solum ergo affirmat se scire, quod falsum non est. Hujus signum etiam est, quia de licentia poenitentis potest id dicere. Accedit etiam quod ex vi illius rationis non concluditur malitia mortalis, sed venialis, quia mendacium ex se non est peccatum mortale. Quod si aliunde habet hanc gravitatem, hujus rei rationem inquirimus. Sed, aiunt, si confessor neget se scire, verum dicet, ut infra videbimus; ergo, si affirmat se scire, mentitur. Negatur tamen consequentia, quia in diversis sensibus potest utrumque esse verum; nescit enim, ut jure dicere possit; scit autem de facto”.⁷⁰

Unica, inter has Suaresii rationes, quae speciem roboris habere videatur, continetur in illis verbis “Non negat [sacerdos] se audivisse illud gerens vicem Dei; imo potest contingere ut expresse id affirmet, dicendo se audivisse in confessione”. Attamen, nec ista ratio valet evacuare praedictam indolem *sacramentalis cujusdam et obdigni mendacii*. Nam, quamvis illi qui audiunt sacerdotem, dicentem se scire peccatum ex confessione, intelligant ipsum loqui ex scientia sacramentali, *objective tamen et ex vi sacramenti* nequeunt colligere nisi ipsum loqui ex propria scientia, seu quasi sciret ut homo, quia ipse loquitur ut falsarius, abutens veritate sacramenti; unde ratio mendacii subsistit, quamvis non in ipsius verbis, sed in ipsa re, verbis involuta, vel si placet in ipsis verbis prout habent indolem sacramentalem; habetur nempe quaedam locutio contra mentem sacramentalem. Nec aliter *Augustinus* absolvit e converso a mendacio verba Jacobi dicentis se esse Esau, quia nempe *indoles jigiirativa* illorum verborum evacuat ab eis rationem mendacii,⁸⁰ sicut *indoles sacramentalis* revelationis sigilli evacuat ab ea rationem veritatis. Unde conceditur Suaresio in ea mendacii ratione *metaphoram* contineri, sed est metaphora sacramentalis, sicut in veritate verborum Jacobi fuit metaphora figurativa, quam asserit et explicat Augustinus.

TERTIA ET FUNDAMENTALIS RATIO desumitur cum S. Thoma *ex ipsa natura sacramenti*.

Suppl., q. 11, a. 1: “In sacramentis ea quae exterius geruntur, sunt signa rerum quae interius contingunt, et ideo confessio, qua quis

⁷⁰ De Poenitentia, disp. 23, sect. 1, n. 4, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 687.

⁸⁰ “Lib. contra mendacium, c. 10 (cf. in Breviario Rom., Dom. 2 Quadr., lect. 6): “Verax ergo significatio nullo modo mendacium recte dici potest: ut autem *in jacio*, ita et *in verbo*. Nam cum ei pater dixisset: Quis es tu, fili? ille respondit: Ego sum Esau primogenitus. Hoc si referatur ad duos illos geminos, mendacium videbitur: si autem ad illud, propter quod significandum ista gesta dictaque conscripta sunt [veritas est]. . . ”,

sacerdoti se subjicit, signum est interioris subjectionis, qua quis Deo subjicitur. Deus autem peccatum illius qui se subjicit per poenitentiam, tegit. Unde et hoc oportet in sacramento poenitentiae significari. Et ideo de necessitate sacramenti est quod confessionem celet, et tamquam violator sacramenti peccat qui confessionem revelat.”

Quodlib. 12, q. 10, a. 16: “Utrum liceat in aliquo casu revelare confessionem. Respondeo dicendum quod non, nec verbo, nec facto, nec nutu, nec aliquo signo licet facere, quia est sacrilegium. Nam ita est *in sacramentis novae legis quod efficiunt quod figurant*. Effectus autem poenitentiae est occultatio peccatorum ab oculis Dei viventis: et haec occultatio significatur per secretum confessionis. Et ideo, sicut profanaret sacramentum qui conficeret corpus et sanguinem Christi de alio quam de pane et vino, ita esset revelans sacrilegus.”

Sensus hujus argumenti S. Thomae ad hoc reducitur: Ex ipsa natura sacramenti exigitur ut minister in administratione et usu sacramenti, seu *in omnibus suis actionibus quibus conjicitur sacramentum vel quae cum sacramento immediate et essentialiter connectuntur*, nihil agat quod non sit conforme propriae naturae sacramenti, secus abutitur aliqua actione sacramentali vel cum sacramento connexa, eam detorquendo a propria indole et finalitate. Propria autem natura sacramenti est ejus significatio, eo quod sacramentum nihil aliud sit quam externum signum ejus quod interius fit; unde ex natura sacramenti exigitur ut minister conformet ipsi significationi sacramenti omnem suam actionem sacramentalem vel cum sacramento immediate et essentialiter connexam.

Jamvero qui violat sigillum, ponit aliquam actionem immediate et essentialiter connexam cum sacramento, usum nempe scientiae sacramentalis, quae non est conformis sed adversatur significationi hujus sacramenti; nam hoc sacramentum significat interiorem remissionem peccati, quae est quaedam perfecta tectio, occultatio et oblivio peccati ex parte Dei, violatio vero sigilli consistit in aperitione, manifestatione et recordatione peccati.

Ergo qui violat sigillum agit contra id quod exigitur ex ipsa natura sacramenti, ac ita violat ipsum sacramentum, adeoque obligatio sigilli fundatur in ipsa natura sacramenti, seu, ut ait S. Thomas, “consequitur ipsum sacramentum”, est “de necessitate sacramenti”, imo est “de essentia sacramenti”, consecutive nempe, non formaliter.

Mirum est hanc rationem, quae acumini Sancti Doctoris valida ac praecipua visa est (eam enim refert in corpore articuli, ei subdit, ut secundariam, primam rationem a nobis allatam, et ad eam in responsione ad 1. 2 et 3 reducit secundam rationem), tam leviter *impugnare plures theologos*, extra scholam thomisticam, ut eam dicant inanem {*Duran-*

dus, In 4 Sent., Dist. 21, q. 4; *Navarro*, De Poenit., dist. 6, n. 32), “mere congruentem” {*Lugo*, Disp. 23, sect. 1, n. 2), “non sufficiens fundamentum ad obligationem” {*Suarez*, Disp. 23, sect. 1, n. 6), “indicantem ad summum aliqualem convenientiam” {*Galtier*, n. 530).

Objectiones autem quas in contrarium adducunt, ad has reducuntur:

1. Argumentum S. Thomae deficit imprimis in principio quod ex parte signi gratis supponit in maiori, omnem nempe ministri actionem debere esse conformem significationi sacramenti. Tota enim sacramenti essentia, quantum est ex parte ministri, consistit in absolutione ejusque effectui; ceterae vero ministri actiones, quantumvis cum sacramento connexae, non pertinent ad ejus essentiam. Unde, ex natura seu essentia sacramenti, solum sequitur quod minister debeat conformare significationi sacramenti suam actionem proprie sacramentalem, seu absolutionem, non vero ceteras actiones, et multo minus actionem quae subsequitur sacramentum jam absolutum, uti est usus scientiae sacramentalis. Ita ad mentem *Durandi*.

2. Ratio S. Thomae deficit praeterea in eo quod de signato gratis asserit in minori, per sacramentum nempe significari et effici celationem peccatorum ex parte Dei. Quod enim proprie fit in sacramento est remissio peccati, cui ratio celationis non proprie convenit, tum quia Deus non minus celat peccata remissa quam non remissa, cum nullius hominis peccatum manifestet, tum quia de cetero in ultimo judicio peccata omnium manifestabuntur. Ita ad mentem *Durandi*.

3. Ratio S. Thomae falsa apparet ex consequentibus. Si enim obligatio sigilli sequeretur ex essentia sacramenti, semper ex ea sequeretur, adeoque illicita esset tum publica confessio ex parte ipsius poenitentis, tum praecipue manifestatio peccati ex parte sacerdotis de licentia poenitentis; quorum utrumque falsum est. Ita ad mentem *Suaresii*, *Lugonis*, *Galtier* et aliorum.

Respondetur.

1. Prima *Durandi* difficultas, quae, pluribus minime advertentibus, est praecipua quae contra argumentum S. Thomae opponi potest, graviter claudicat, et ex ejus solutione ostenditur praecipuum robur rationis S. Doctoris. Quamvis enim inter actiones sacerdotis sola absolutio constituat ipsam essentiam sacramenti, tamen non sola absolutio est actio sacramentalis, seu immediate et essentialiter connexa cum essentia sacramenti, nam ipsa confessio, quae ex parte poenitentis pertinet ad ipsam essentiam sacramenti, ex parte sacerdotis, prout nempe importat auditionem peccatorum et acquisitionem scientiae sacramentalis, est *actio immediate et essentialiter connexa cum essentia sacramenti* (quamvis non pertineat ad ipsam essentiam sacramenti), idque tam ante absolutionem, quando nempe ea auditio et scientiae acquisitio

inservit aci praeparandam et conditionandam absolutionem, ut actualis discussio causae, quam post datam absolutionem et consummatum sacramentum, quando ea auditio et scientia *manet ut causa olim discussa*. Cum ergo cognitio per confessionem acquisita, ejusque usus, sit actio vere sacramentalis, tam ante quam postquam ponitur ipsa essentia sacramenti, debet conformari significationi sacramenti, et propterea tegi sigillo.

Ex quo intelligitur obligatio sigilli esse vere essentialis sacramento non quidem quatenus constituat essentiam sacramenti aut sit conditio essentiae et validitatis, nec etiam quatenus fluat immediate ex ipsa essentia sacramenti, sed quatenus fluit ex actione immediate et essentialiter connexa cum sacramento; est nempe essentialis sacramento, non formaliter et immediate, sed consecutive et mediate, nec aliud intendit 5. *Thomas* cum ait eam esse "*de essentia sacramenti*".

Ex eadem ratione actionis essentialiter connexae cum sacramento, explicatur etiam quare invalida confessio sit vere sacramentalis, quamvis de facto non constituat essentiam sacramenti, quare haec eadem confessio sit pariter objectum sigilli, et quare sigillum obliget etiam ceteros ad quos notitia sacramentalis pervenerit (audientes, interpretem, consiliarium), quamvis ipsi non ponant actionem constitutivam sacramenti, seu non dent absolutionem.

2. Remissio peccatorum, eaque sola ac pro semper, habet veram rationem formalis relationis peccatorum ex parte Dei. Sicut enim formalis manifestatio culpae non consistit in mera prodizione alicujus transgressionis, sed in prodizione transgressionis quae possit in culpam imputari et de qua quis possit erubescere, ita formalis relatio peccati non consistit tantum ac necessario in mera occultatione, sed salvatur in omni actione qua peccatum ita protegitur, ut non possit alicui in culpam imputari aut in eo erubescerentiam causare. Hoc autem fit ex parte Dei per remissionem peccati, eamque solam (nam impenitentibus potest peccatum imputari in culpam et erubescerentiam), et quidem pro semper, nam in ultimo iudicio fiet sola materialis publicatio peccatorum remissorum, de quibus sancti non poterunt accusari nec erubescere, juxta illud Psal. 31, 1: "Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata" (cf. In 4 Sent., dist. 44, q. 1, a. 5, q. 2, ad 3).

3. Obligatio sigilli semper sequitur ex essentia sacramenti, sed haec obligatio respicit sacerdotem, et quidem ut ministrum sacramenti, non vero ipsum poenitentem; unde negatur suppositum objectionis. Cum poenitens juri suo cedit, dando licentiam loquendi, sive implicite et generaliter per publicam confessionem, sive explicite et particulariter ipsi confessario, scientia sacerdotis ejusque usus, non est amplius res

et actio sacramentalis, et ideo non cadit sub sigillo, nec amplius sacerdos scit peccatum ut Deus sed ut homo, et ideo ex sibi propria scientia loqui potest.

Hanc objectionem solvit ipse S. *Thomas, Suppi., q. 11, a. 4*: “Potest . . . confitens facere ut sacerdos illud quod sciebat tantum ut Deus, sciat etiam ut homo, quod facit dum licentiat eum ad dicendum; et ideo si dicat, non frangit sigillum confessionis; tamen debet cavere scandalum dicendo, ne fractor sigilli praedicti reputetur.” Ibid., *ad 1*: “Papa non potest licentiaré sacerdotem ad dicendum, quia non potest facere quod illud sciat ut homo; quod tamen facere potest ille qui confitetur.”

Ex his manifeste apparet quam inepte “Divi Thomae ratio a pluribus extra ejus scholam, qui ubique mathematicas demonstrationes exoptant, inefficax reputetur, et tamquam debilis et nihil evinciens rejiciatur”.⁸¹ Ad rem apte observat *Boyer*: “In traditione invenimus utramque hanc rationem, quod scilicet violator sigilli contra sacramentum ageret, in quo peccata soli Deo committuntur, et quod homines a sacramento averteret. Controversia tamen quaedam agitur de respectivo valore utriusque rationis. Sunt enim qui censent primam rationem S. Thomae debilem esse nec aliud nisi convenientiam quamdam ostendere, dum vim totam in ratione utilitatis et iustitiae reponunt. At recte consideranti apparet argumentum praecipuum ex ipsa essentia confessionis sacramentalis in quantum est signum remissionis peccatorum sumi. Immo ex aliis solis argumentis, haud facile defenderentur omnes dotes sigilli sacramentalis, et praesertim id quod eius inviolabilitas omnino proprium habet, ut propter quodeumque malum vitandum non cesset⁸².”⁸³

ABSOLUTA SIGILLI INVIOLABILITAS, quoad omnem modum, objectum et finem, qua nempe prohibetur revelatio tum etiam *indirecta*, tum *quoad quodlibet peccatum*, tum *in omni casu*, sequitur ex eisdem prorsus rationibus.

INDIRECTA VIOLATIO opponitur tum naturae seu significationi sacramenti, tum indoli ministri qui indebite uteretur scientia non propria tamquam propria, tum etiam necessitati confessionis eo quod maxime averteret homines a susceptione sacramenti, id enim quod per se avertit peccatores a confessione non est quod peccata sua hoc vel illo modo, directe scilicet vel indirecte, revelentur, sed quod de facto et absolute revelentur; infamatio enim et erubescencia, quae sunt propria causa illius aversionis, oriuntur non ex modo revelationis sed ex

Salmanticenses, Disp. 9, dub. 1, n. 12.

” Cf. *Arendt*, in *Gregorianum*, a. 1924, p. 79-93.

” Dc Poenitentia, thes. 29, Romae, 1942, p. 362.

ipsa revelatione, nec quidquam prodest, in aestimatione peccatoris detestantis diffamatoriam confessionem, quod sacerdos in sua revelatione utatur cautela, reticentia, generalitate, aliisque ambagibus vel subterfugiis, si tandem ex ejus actione revelatio sequatur.

Ceterum haec doctrina est tam evidens, ut numquam de ea a doctoribus dubitatum fuerit. Eam affirmavit jam Cone. Duziacense a. 874 ("Quacumque significatione"), clarius expressit ac canonizavit Cone. Later. IV a. 1215 ("quovis modo aliquatenus prodere peccatorem"), propriis terminis enuntiavit Cone. Trevirense a. 1227 ("revelare directe vel indirecte"), magis determinavit S. Thomas, *Suppl.*, q. 11, a. 1: "Non dicat aliquid per quod verbo vel nutu confitentem prodatur", "Ita tamen quod omnis suspicio vitetur de confessionis revelatione", "Nec suspicionem de crimine inducit, nec confessionem revelat". *Quodlib.* 5, q. 7, a. 13: "Nullo modo est manifestandum nec verbo, nec signo, nec nutu, *nec etiam aliquid est jaciendum, unde in suspicionem peccati aliquis possit devenire*"; *Suppl.*, q. 11, a. 2: "Sigillum confessionis directe non se extendit nisi ad illa de quibus est sacramentalis confessio; sed indirecte id quod non cadit sub sacramentali confessione, etiam ad sigillum confessionis pertinet; sicut illa per quae posset peccator, vel peccatum deprehendi."

QUODLIBET PECCATUM, sacramentaliter confessum, esse obiectum sigilli, constat similiter, ex eo quod cujuslibet peccati revelationi, triplex supradicta ratio opponatur.

Speciosa autem sententia paucorum, uti *Alexandri Halensis*, solum peccatum intentionis, seu futurum, excludentium ab obligatione, vel potius ab objecto sigilli, ostenditur falsa tum in suo principio tum in sua conclusione. Principium quod assumit, invalidam nempe confessionem non cadere sub sigillo, est falsum, sicut ejus suppositum, quod nempe ea confessio non pertineat ad sacramentum; omnis enim *confessio jacta cum intentione se subiciendi clavibus* est vere sacramentalis, etsi absolutio non sequatur vel denegetur ob ipsum defectum dispositionis; ex momento enim quo quis suam manifestationem subicit clavibus, incipit ipsum iudicium sacramentale, in quo de cetero ipsum peccatum futurum, seu ipsa actualis indispositio ad absolutionem, sacramentaliter iudicatur per usum potestatis ligandi et retinendi.⁸¹

"Unde sola confessio quae non fit ex intentione se subiciendi clavibus non protegitur sigillo, utpote non sacramentalis. De quo haec particulariter nota cum Moralists: "Non habetur confessio sacramentalis nec proinde laesio sigilli: a) si quis confiteatur *scienter* laico vel sacerdoti iurisdictione carenti; b) si quis confessario conscientiam aperiat ut consilium recipiat vel Superioris mandato satisfaciat, sine voluntate obtinendi absolutionem; c) si quis ad confessarium accedat animo cum decipiendi vel irridendi, etc.; d) si accedat ad extorquendam eleemosynam; sed ubi spes eleemosynae sit finis extrinsecus confessionis ceterum sincere et rite factae, adesse obligationem sigilli evidens est. Nec sigillo protegitur manifestatio, quam poenitens fecerit postquam sacerdos *clare aforterque* protestatus est *se nihil sacramentaliter excipere velle*. In hisce casibus quandoque haberi

Deducta quoque conclusio, quod nempe solum peccatum intentionis seu futurum eximatur a sigillo, est inepta, nam ex praedicto assumpto principio logice sequeretur omnia peccata, etiam jam patrata, esse extra sigillum, cum omnia accusentur in invalida confessione nec absolvantur.

Eam sententiam, quam simpliciter reiciunt alii theologi et peculiari-ter impugnarunt *Dom. Soto* (In 4 Sent., Dist. 18, q. 4, a. 5, conci. 1; Relect. de secreto, membr. 2, q. 7), *Navarrus* (De Poenit., dist. 1, c. penult., n. 120 sq.) et *Cajetanus* (In 2-2, q. 70, a. 1; Opusc. 1, tract. 21), jam non leniter respuerat 5. *Thomas*, eam vocans "erro-ream": "Sed haec opinio videtur erronea, cum hoc sit contra veri-tatem sacramenti. Sicut enim baptismus est sacramentum, quamvis quis fictus accedat, nec est immutatum aliquid propter hoc de essen-tialibus sacramenti, ita confessio non desinit esse sacramentalis, quam-vis ille qui confitetur, emendationem non proponat" (*Suppi.*, q. 11, a. 1, ad 7).

IN OMNI CASU sigillum esse inviolabile patet ex iisdem supradictis rationibus; nam in nullo casu licet ponere actionem quae per se et necessario avertit fideles ab usu sacramenti, importat indebitam appro-priationem scientiae Dei, aversatur significationi sacramentali.

Unde ruit contraria sententia, a quibusdam post *Guilelmini Altissi-odorensis* defensa, qua violatio, vel, ut aiunt aperitio sigilli, permitti-tur in quibusdam gravioribus circumstantiis ob motiva boni communis, praesertim in casu haeresis et criminis laesae majestatis. Ceterum debilitas hujus sententiae apparet *primo*, ex motivis quibus haeret; iudicium enim de gravitate motivi, quod violationem licitam redderet, relinqueretur penes merum arbitrium sacerdotis (hinc periculum frequentis abusus in violatione) necnon poenitentis (hinc frequens et peccaminosa omissio confessionis vel saltem abusus non instituendi con-fessionem materialiter integram, ad quam nullus tenetur quando adest periculum violationis sigilli ex parte confessarii). *Secundo*, ex fine quem sibi proponit, vitandi nempe grave damnum societatis; hic enim ipse finis frustraretur per omissionem confessionis vel per confessionem non integram ex parte poenitentium. *Tertio*, ex principio quod assumit, quod nempe lex sigilli debeat cedere superiori rationi boni communis; hoc enim principium nititur duplici falso supposito, primo nempe quod lex sigilli respiciat bonum particulare aut aliquod bonum commune inferioris ordinis, nam e contra lex sigilli respicit commune bonum Ecclesiae et quidem bonum superius et universalius quam illud quod ab adversariis indicatur ad justificandam violationem sigilli, scilicet

potest obligatio *secreti naturalis* vel *commissi*. Sedulo praecaveri debet scandalum fidelium, qui forte existimabunt factam fuisse veram confessionem" (*Cappello*, n. 586).

aversionem periculi status vel Ecclesiae in casu criminis laesae majestatis vel alicujus particularis haeresis; secundo, quod violatio sigilli possit necessario exigi ad procurandum aliquod bonum commune superius et universalius ipso bono sigilli, cum enim hoc bonum pertineat ad jus divinum non mere positivum sed naturale (quantumvis conditionatum, seu in libera sacramenti institutione fundatum), utpote fluens ex ipsa natura sacramenti, ipsum respicit ipsum bonum divinum quod est commune bonum totius universi quodque non potest sibimet-ipsi esse contrarium.

DICES 1. Lex divina quae non prohibet rem intrinsece malam, patitur exceptionem, in casu nempe quo ejus observatio opponeretur bono communi, non enim obligare potest cum dispendio boni communis, quod est superioris ordinis. Atqui lex sigilli non prohibet rem intrinsece malam. Ergo lex sigilli patitur exceptionem, seu violari potest in casu quo ejus observatio opponeretur bono communi.

RESP. 1. *Nego minorent.* 2. *Dist. maj.* Lex divina quae non prohibet rem intrinsece malam patitur exceptionem, si finis legis cessat, *concedo*; si finis legis adaequate persistit, *nego*. *Contradist. min.* Lex sigilli non prohibet rem intrinsece malam et talis est ut ejus finis cessare possit, *nego*; et talis est ut ejus finis cessare non possit sed adaequate persistat, *concedo*. *Nego cons.*

Explico. Argumentum dupliciter claudicat.

Primo enim dici potest cum quibusdam (ut *Gonet*), violationem sigilli esse intrinsece malam. Quamvis enim revelare secretum, utut prohibitum a lege naturali, non sit intrinsece malum adeoque aliquando liceat, maxime ex motivo boni communis, revelare tamen secretum sacramentale est intrinsece malum, cum sigillum fundetur in ipsa natura sacramenti, quemadmodum dicere mendacium est intrinsece malum eo quod veracitas fundetur in ipsa natura mentis et loquela. Unde lex sigilli pertinet ad jus divinum non positivum, sed naturale (quamvis conditionatum, seu supposita institutione sacramenti quae est juris positivi) quod exceptionem non patitur; et unicus modus quo obligatio sigilli auferri posset, esset ut Deus supprimeret ipsum sacramentum, aut ejus indolem et naturam mutaret. Ex quo etiam sequitur numquam observationem sigilli posse esse oppositam bono communi, cum bonum ipsum sigilli sit bonum commune et divinum, nec possit bonum commune opponi bono communi, aut bonum divinum divino. Unde si revera bonum sigilli opponatur alicui alio bono, hoc, quantumvis apparenter aut sub aliquo respectu commune, erit simpliciter, et in comparatione boni sigilli, bonum particulare, ut mox explicabitur.

Secundo, dato et non concesso quod violatio sigilli non sit intrinsece mala ac inde pertineat ad jus divinum positivum, adhuc falsum est quod in aliquo casu possit esse licita. Nam ad hoc ut lex divina positiva non obliget in aliquo casu, oportet ut finis legis cesset aut adaequate non persistat; jamvero in nullo casu finis legis sigilli cessare potest, quia in nullo casu violatio sigilli potest esse medium necessarium ad obtinendum aliquod bonum, etiam commune, quod sit majus et communius ipso bono sigilli; aversio enim periculi status vel Ecclesiae, in casu criminis laesae majestatis vel particularis haeresis, est bonum inferius et minus universale, quantumvis commune, quam bonum sigilli, et ideo, in comparatione illius, particulare; aversio vero periculi pro toto ordine humanae societatis, vel pro tota Ecclesia ejusque fide, esset quidem bonum majus et communius, sed non potest contingere ut violatio sigilli sit necessarium medium ad tale bonum obtinendum, tum quia nulla potest esse proportio inter obtentionem tanti finis et particularem sigilli violationem, tum quia secus Praevidentia et Providentia divina semetipsam negaret aut sibimetipsi contradiceret.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Licet Civitatis eversio, ac nefanda haeresis absolute loquendo censeantur damna communia; nihilominus in casu argumenti censeantur detrimenta peculiariora. Cujus ratio est, quia *inter ipsa damna communia quaedam sunt universaliora, et majoris ponderis; quaedam vero minus universalia, ac inferioris momenti*: majus enim est detrimentum Regni, quam Provinciae, et istius damnum universalius est, quam urbis determinatae. Quocirca ubi plura hujusmodi occurrunt, minus universalia respectu universaliorum tanquam particularia habentur, ac illis cedent. Ex quo fit, quod ubi praeceptum intendit damnum aliquod universale praecidere, obligat etiam cum detrimento boni communis minorem universalitatem importantis.

“Igitur Civitatis, aut etiam Regni eversio, si absolute consideretur, aut conferatur cum damno, quod poenitens ex revelatione sigilli acciperet, detrimentum commune est. Si vero referatur ad sacramenti poenitentiae destructionem, quae sequeretur ex licentia revelandi sigillum, tanquam particulare, et longe inferioris ponderis reputatur: quippe si ab initio sacerdotibus licuisset in gravissima necessitate confessionem aperire, magna ex parte Ecclesia fructu et utilitate hujus sacramenti caruisset. quod plane majus detrimentum est, quam cujusvis Civitatis eversio. Quod idem dicimus etiam si comparatio fiat cum haeresi, quam sacerdos per confessionem cognosceret in Ecclesiam inserpere: non enim plus Ecclesiae noceret, quam licentia revelandi sigillum, ex qua suavis et tolerabilis confessionis usus periret. Et quidem nec per tot saecula ad ea damna praecavenda sigillum aperire opus fuisse experientia testatur.”⁸⁵

“*Confirmatur et explicatur*: nam in sententia Div. Thomae, cui communiter adhaerent theologi, quamque tract. 13, disp. 10, dub. 6, num. 231 statuimus, ideo *pollutio voluntaria in nullo eventu licita est*, quia humanum semen, ejusque administratio determinate ordinata sunt ad conservationem speciei, non autem propter commodum, salutem, aut vitam individui. Ex quo fit, quod cum bonum speciei sit communius, ac divinius bono hujus vel illius individui, nunquam voluntaria pollutio licet, etiam cum propriae vitae periculo, imo cum ruina totius Regni, cujus salus

⁸⁵ “De Poenitentia, disp. 9, dub. 2, § 2, n. 29, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 530.

pendebat ex vita hujus hominis illo remedio indigentis. Tum sic: sed sigillum sacramentale institutum est ad conservationem sacramenti poenitentiae, quod in commune bonum omnium fidelium cedit: ergo illius violatio in nullo eventu licet. Consequentia patet, tum ex rationis similitudine: tum quia bonum omnium fidelium praeferendum est cuicumque alteri commodo determinati individui, vel alicujus Reipublicae, quod sequi poterat ex sigilli violatione. Quocirca cum ex licentia revelandi confessionem in aliquo casu sequatur poenitentes ab ea arceri, proindeque fidelium universitatem detrimentum subire, opus fuit, ut nunquam confessio revelari possit, ut ita semper communi bono consulatur.”⁸⁶

DICES 2. Lex divina de integritate confessionis admittit exceptiones, in casibus nempe impossibilitatis physicae vel moralis, ut dictum est in art. 39, quamvis sit *aeque divina et aequae urgens* ac lex sigilli. Ergo a pari ista lex exceptiones admittere potest, in casibus impossibilitatis avertendi malum commune aliter quam per aperitionem sigilli.

RESP. Negatur paritas inter utramque legem. Cujus disparitatis rationem alii aliter assignant.

Quidam, ut *Gonet* (Disp. 11, a. 1, n. 9) et *Billuart*, huic objectioni respondent negando legem integritatis esse *aeque divinam* ac lex sigilli. Nam, aiunt, lex integritatis est divina tantum quoad integritatem formalem, non vero quoad integritatem materiale.

Attamen, haec responsio est inepta. Nam imprimis falsum est ipsam integritatem materiale non esse de jure divino; dictum est enim in art. 39 (Conci. 1 et 3), integritatem materiale vere dici de jure divino, quamvis non absolute sed tantum per se, integritatem vero formalem esse de jure divino absolute. Praeterea, haec responsio continet petitionem principii; nam qua ratione ipsa asserit integritatem confessionis esse de jure divino sed non in omni casu (ad hoc enim redit dicere solam integritatem formalem esse divini juris), eadem ratione aliquis posset dicere legem sigilli esse quidem juris divini sed non in omni casu.

Quidam, ut ipse *Gonet*, dato et non concesso quod duae illae leges sint aequae divinae, negant eas esse *aequae urgentes*, et discrimen assignant in eo quod *praeceptum integritatis sit affirmativum*, adeoque non semper obliget sed quando et quomodo fuerit expediens, praeceptum vero sigilli sit negativum, adeoque obliget semper et in omni casu.

Attamen, nec ista responsio satisfit, tum quia praeceptum integritatis, etsi positive expressum, est quoad rem negativum, prohibens nempe susceptionem sacramenti et absolutionis absque integra peccatorum confessione; tum quia, etsi omnia praecepta negativa obligent

⁸⁶ Ibid., § 1, n. 20, p. 523.

pro semper, non tamen omnia obligant in omni casu⁸⁷ ut patet de ipso praecepto non revelandi naturale secretum, sed tantum ea quae prohibent rem intrinsece malam, in qua nec ipse Deus dispensare potest, ut sunt odium Dei et blasphemia. Praeceptum autem sigilli non prohibet rem absolute et intrinsece malam, nam Deus ipse potest permittere sigilli aperitionem, quasi suspendendo legem sacramenti, et potuisset etiam sacramentum ita permanentemente condere et disponere, ut aperitio sigilli non esset contra ejus naturam. Unde absoluta inviolabilitas sigilli non provenit ex hoc quod sit praeceptum negativum nec inde peti potest disparitas cum lege de integritate confessionis.

Quidam igitur, ut *Salmanticenses*, apte respondent has duas leges non esse *aeque urgentes et* disparitatem inveniri in ipsa *earum indole et fine*. Nam imprimis defectus materialis integritatis non opponitur naturae sacramenti, cum iudicium sacramentale bene salvetur in sola integritate formali, dum e contra violatio sigilli opponitur significationi sacramenti et indoli ministri; secundo, finis legis integritatis talis est ut in quibusdam casibus, impossibilitatis nempe physicae vel moralis, cessare possit, finis vero legis sigilli tanti est momenti ac gravitatis ut in nullo casu cessare possit, utpote excedens omne aliud bonum quod ex sigilli violatione provenire queat.

Ad rem ipsi *SALMANTICENSES*: “*Finis adaequatus in praecepto sigilli* est poenitentiae sacramentum lapsis post Baptismum simpliciter ad salutem necessarium in Ecclesia conservare, illiusque usum suavem ac tolerabilem reddere. Hic autem finis in omni eventu persistit, et praeponderat, ac excedit quodcumque aliud bonum sive particulare propriae salutis, vitae, aut divitiarum, sive commune Reipublicae, aut totius Regni. Cum ergo juxta generalem Theologorum sententiam tamdiu praeceptum urgeat, quamdiu illius finis adaequatus persistit, consequens est ut fine praecepti sigilli in omni eventu persistente et nusquam cessante, nunquam similiter ejus obligatio deficiat, sed in omni rerum contingentia premat.

“*Finis autem praecepti integre confitendi* rem adeo ingentis momenti non affert, sed aliam inferioris ponderis: quippe obligatio detegendi omnia, et singula peccata tam in specie quam in numero, et circumstantiis speciem mutantibus, ut ex Tridentino sess. 14, cap. 5, colligitur, praecipue ordinatur, ut sacerdos, qui in poenitentiae sacramento iudicis, et medici munus exercet, undique rei causam, et infirmi statum cognoscat, ut in prolatione sententiae aequitatem iudicii servet, convenientem satisfactionem pro culpis imponat, et opportunam pro qualitate morborum medicinam adhibeat. Hujusmodi vero finis vel ab alio superari potest, vel interdum cessare, et de facto deficit in plurimis casibus . . . , in quibus poenitens a materiali confessionis integritate deobligatur. Ubi enim quis in articulo mortis constitutus, et vita desperatus, nequit ob infirmitatis angorem omnia, et singula peccata declarare, praedictus finis omnino cessat; siquidem nec poenitentia culpis proportionata ante mortem mandari potest execution!, nec medicina animae vulneribus adhiberi, aliundeque aeterna poenitentis salus, quae majus bonum est, ex prompta sacerdotis absolutione pendet. Idemque contingit ubi multi simul in eodem articulo mortis constituti existunt, v.g. in naufragiis, terremotibus, incendiis, aut praeliis, et unus vel pauci

⁸⁷ Non enim idem est obligare seu urgere pro semper et obligare in omni casu seu indispensabiliter; prius enim significat tantum quod quando praeceptum viget, urget adimpletionem faciendam immediate seu in ipso quolibet temporis momento, et non tantum in uno vel alio tempore determinato.

sacerdotes pro eorum confessionibus excipiendis inveniuntur: ibi enim ex una parte impossibile est omnes integre materialiter confiteri, proportionatasque poenitentias executioni mandare; et ex alia si sacerdos uni aut aliquibus exactam confessionem audiens adesset, alii sine beneficio absolutionis perirent.

“Cum igitur in his, et similibus casibus finis praecepti integre confitendi deficiat, et alias ex quo in illis confessio integra non fiat, sacramentum odiosum non reddatur, sed potius suave, et amabile, cujus oppositum in revelatione sigilli contingit, *patet inter utrumque praeceptum distinctio*, et cur sigillum nullam patiatur exceptionem, integritas autem confessionis non semper urgeat.”⁸⁸

Ob hanc disparitatem et praevaletiam legis sigilli super legem integritatis, fit ut in earum conflictu praevaleat jus sigilli, ut dictum est in art. 39 (p. 664; cf. art. 37, p. 523-527).

DICES 3. Contra factum non valet argumentum; constat autem sigillum sacramentale in pluribus casibus revelatum esse. Et imprimis, ipsi Romani Pontifices jubent poenitentes aperire sacramentale secretum, denuntiando *confessorium ad turpia sollicitantem* (Constitutiones Gregorii XV a. 1622 et Benedicti XIV a. 1741). *Caesarius Heisterbacensis* Ord. Cisterc. (supra rei. in p. 770) refert Innocentium III, de consulto Cardinalium, jussisse revelari peccatum in secreta confessione accusatum?⁹ Violatio quoque sigilli continetur in his quae narrat *Petrus Daimanus* (Epist., l. 6, ep. 32) de quodam monacho moribundo: “Ille vero nihilominus in sua petitione [Viatici] persistens, sacerdote jam cum ministris accedente, applicans sibi unum ex fratribus nescio quod grave peccatum confitens insusuravit in aurem. Continuo ille attonitus, *ut postmodum mihi retulit*, et certum poenitendi calculum quem praefigeret tam subito nesciens, licet addubitans, auricularie subloquens, quindecim sibi annos poenitentiae indixit” (M.L. 144, 430). Ceterum, ex supra narratis in Parte Neg. et Affirm, et ex ipsis insistentibus Ecclesiae prohibitionibus et sanctionibus, constat sigillum saepe violatum esse nec hanc violationem a pluribus ut illicitam habitam esse.⁹⁰

RESP. Imposita denuntiatio *confessarii sollicitantis* ad turpia non est violatio sigilli, cum hoc non obliget poenitentem, sed aperitio secreti naturalis, ad quod tenetur poenitens circa ea quae respiciunt jus confessarii, quodque solvitur ab alio jure et officio naturae denuntiandi corruptores in periculo boni communis; hoc ipsum officium urget lex ecclesiastica cum obligat ad denuntiandos confessarios sollicitantes. Quoad narrationem *Caesarii Heisterbacensis* dictum est supra (p. 771); et similiter de quadam decisione facultatis theologiae Parisiensis, quam refert *Guilelmus Altissiodorensis*, confer Tournely

⁸⁸“De Poenitentia, disp. 9, dub. 2, § 2, n. 26, Curs. thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 527 sq.

⁸⁹Cf. *Lea*, A History of Auricular Confession, vol. 1, Philadelphia, 1896, p. 420.

⁹⁰11-100 frequentem sigilli violationem per varia saecula diffuse et, more suo, parum critice, conatur ostendere *Lea*, op. cit., p. 419 sqq.

et Wirceburgenses, ubi de sigillo. Quae sit mens *Petri Damiani* vidimus supra (p. 801); quid autem contigerit in objecta narratione, non clare apparet; forte confessarius ille ignoranter putavit se non violare sigillum, narrando, modo generali et post secutam mortem, praedictum monachum confessum esse grave peccatum. Ceterum, fuisse aliquando *partiales abusus* sacramentalis sigilli, videntur supponere ipsi frequentes et severi canones Conciliorum contra violatores; ipse Leo M. aliqualem abusum sui temporis explicite damnavit. Abusus autem relati in Parte Neg. et Affirm, fuerunt de facto materiales abusus, nam quaestio fuit an in uno vel altero casu ageretur de ipsa lege sigilli, quam omnes tamen inviolabilem reputabant.

Quidam doctores, ut *Guillois* (Histoire de la confession) et *Card. Gibbons* (in N. Y. Herald, 7 Febr. 1892), exaggerant dum excludunt factam unquam esse sigilli violationem idque assumunt ut argumentum divinae originis hujus obligationis; ipsa enim Ecclesia, statuendo tam instantes ac severas sanctiones contra violationem, hanc contingere posse supponit. Dubitandum tamen non est speciali Dei providentia factum esse ut ea lex “semper et ubique sanctissime servaretur”, ut ait S. *Officium* (Instr, a. 1915, cit. in p. 751), et pie fides praestatur quibusdam antiquorum narrationibus de miraculosa Dei assistentia in hac materia.

Ad rem *WIRCEBURGENSES*: “Sanctitatem hujus legis suae Deo placuit miraculis confirmare, dum linguam S. *Joannis Nepomuc.* pro asserendo hoc sigillo anno 1383, interempti immunem adhuc a corruptione tot seculis in diem praesentem usque servavit. Ex vitis etiam Patrum *rejert Altissiodorensis* 4. p. c. de confess, cum quidam in navi metu mortis publice confessus esset crimina permulta, caeteri omnes, qui eadem in navi audierant, sic omnium continuo fuisse oblitos, ac si illorum notitiam nunquam percepissent.⁰¹ Sed annon hoc maximum miraculum, quod cum tot sint sacerdotes, quorum nonnulli vitae profligatae, aut versi in amentiam, tamen rarissime visum sit sacrum sigillum periclitari? Quod si nihilominus unus et alter tam grandi sacrilegio sacra mysteria profanarunt, eos per Episcopum sacerdotio exauguratos magistratus politicus aut gladio mulctavit, aut laqueo suffocavit, et processu pronuntiato irritato, tam impie proditos poenitentes dimisit impunes, donec aliunde venirent indicia legitima, prout contigit Venetiis teste *Feliciano*, de degradatione, c. 14, et apud Tolosates ann. 1579, ut recenset *Theophilus Rainaudus* in Prato Spirit, scilicet in Ceturia historian, tom. 17 open, η. 13, ac Constantinopoli sententiam Patriarchae Graecorum ratam habentibus magno Vezirio et Muphthio summo Turcicae superstitionis antistite. Tanta sacro isti arcano exhibetur reverentia non a Catholicis tantum magistratibus, sed etiam a Mahumetanis.

“Quanta autem fide tam a clero *Protestantium*, quam a magistratu civili colatur, ostendit *Gobatus*, hic n. 778 et seqq. ubi ait, ‘virum quemdam, qui filium veneno sustulerat in pago quodam; in altero vero mulierem aliud crimen capitale patribus suis spiritualibus praedicantibus bona fide clam confessos; ab his vero Praefecto denuntiatis, capitali supplicio piam simplicitatem luisse’. Exemplum aliud profert *Boehmerus* l.c. tit. 38, § 48, ubi queritur, Annam Nizelin, quae solatii causa adulterium Pastori suo Lutherano cum multa poenitudine confessa privatim fuerat, ab

⁰¹ Cf. *Petrum Cantorem*, Verbum abbrev., c. 144, M.L. 205, 345; *Richardum a Medievilla*, In 4 Sent., dist. 21, a. 4; *Dionysium Carth.*, In 4 Sent., dist. 21, q. 3.

hoc ad magistratum delatam: et supplicio fuisse addictam nulla habita ratione responsi, quod Jurisconsulti Hallenses ad hunc casum reddiderant a. 1694.",²

Praeter tres supradictas rationes, ex quibus pari processu eruitur tum divina origo sigilli tum ejus inviolabilités, binae istae proprietates possunt etiam immediate ab invicem deduci, ita ut ex hoc quod sigillum sit inviolabile (undecunque hoc arguatur, sive ex Traditione sive ex ratione) deducatur ipsum esse juris divini, et ex hoc quod sit juris divini deducatur ipsum esse inviolabile.

1. *Sigillum sacramentale est absolute inviolabile; ergo est juris divini, nec solius juris naturae aut ecclesiastici.*

Consequentia probatur ex eo quod absoluta inviolabilitas quae convenit sigillo sacramentali, vi cujus nempe ipsum nequeat aperiri ab ulla humana potestate, etiam cum ab ejus observatione pendet dispendium boni communis, etiam cum ejus objectum est res parvi momenti, nequit originaliter provenire sive a jure ecclesiastico, sive a puro jure naturae. Non quidem a *jure ecclesiastico*, quia lex ecclesiastica potest solvi a S. Pontifice et omnis lex humana non obligat cum gravi incommodo, et maxime cum gravi detrimento boni communis, et praecipue quando violatio legis vertit circa materiam parvi momenti. Neque a *jure naturae*, quia, ut patet de omni secreto naturali, tum simplici (obligante ex justitia ad non infamandum proximum) tum commisso (obligante ex fidelitate ad servanda promissa), ipsa ratio naturalis dictat illud posse et debere revelari cum ex ejus servatione pendet proportionate grave dispendium, et praecipue quando ex una parte ejus objectum est res parvi momenti, ex alia vero parte dispendium est gravissimum, et maxime publicum.

2. *Sigillum sacramentale est juris divini; ergo est absolute inviolabile.*

Consequentia patet ex eo quod eatenus posset sigillum divini juris aperiri quatenus vel lex illa divina ex seipsa cessaret urgere, cessando nempe objecto aut fine, vel in ea posset humana potestas dispensare. Jamvero *imprimis*, divina lex sigilli nunquam ex seipsa cessat urgere, tum quia est de jure divino naturali fundato in natura sacramenti, quod semper manet, tum quia, etiam si esset de jure divino positivo, ejus finis nequit cessare sed adaequate persistit, ut explicatum est supra.

Secundo, in lege divina, etiam positiva, nulla humana potestas potest per se et directe dispensare, nec in materia sigilli est possibilis aliqua per accidens et indirecta dispensatio, qualis fieri potest in votis et juramentis, tum quia sigillum importat jus tertii, seu poenitentis,

²De Poenitentia, disp. 2, c. 8, a. 6, Theol. dogm., t. 10, Parisiis, 1880, p. 263.

quod ab Ecclesia laedi non potest, tum quia lex sigilli est de jure divino simpliciter et absolute, non vero tantum conditionate et ex suppositione alicujus facti humani, quemadmodum votum et iuramentum, in quibus ideo potest Ecclesia dispensare quia potest agere circa illud factum humanum ex quo consurgit obligatio divini juris, illud nempe modificando seu subtrahendo (cf. 2-2, q. 88, a. 10, ad 2). Ob eandem disparitatis rationem, diximus in tractatu De Eucharistia (art. 32, t. 1, p. 644 sq.), Ecclesiam non posse dispensare in divina lege consecrandi sub utraque specie, seu permittere ut sacerdos consecret in unica specie.

Conclusio 2. Confessio protegitur etiam divina lege inviolabilis sigilli sacramentalis late dicti, qua nempe prohibetur etiam omnis usus scientiae sacramentalis cum gravamine poenitentis vel dispendio sacramenti.

Probatur 1. *EX DOCUMENTIS ECCLESIAE inde a Clemente VIII et sensu posteriorum theologorum* apparet illiceam revelationis extendi ad hoc sigillum late dictum non ex mero jure ecclesiastico, sed ex ipso jure divino.

Id innuerunt vel explicite docuerunt quidam ex ipsis theologis, qui decretum Innocentii XI praecesserunt. *Gonet* (t 1681) dubitanter ait: “Licet non negem hoc *jorte* ex solo jure divino et naturali non esse omnino prohibitum . . . nihilominus hoc jure Ecclesiastico et positivo prohibitum est” (Disp. 11, a. 1, n. 17). *Salmantieenses* (saec. 17) indubitanter docent praedictum usum scientiae sacramentalis esse illicitum “ex institutione, et natura sacramenti . . . cum jus pure ecclesiasticum, et a divino praescindens non obliget cum detrimento propriae vitae, nec cum dispendio boni communis . . . Clementisque decretum novum jus non induxisse, sed antiquum, et divinum explicuisse et corroborasse” (Disp. 9, dub. 3, n. 49). *Lugo* (t 1660) similiter: “Praeceptum pontificium [Clementis VIII] adeo universale probat, ex natura rei fuisse, vel ex Christi prohibitione illicitum usum talis scientiae” (Disp. 23, sect. 4, n. 94).

Post decretum Innocentii XI id frequenter asseritur a theologis, praesertim modernis, ut *Du Jardin*TM *Galtier* (n. 524 coli, cum n. 529), *Boyer* (thes. 29), *D’Alès* (thes. 9), *Priimmer* (n. 445 coli, cum 443 et 447), *Wooters* (n. 429 coli, cum n. 428) et *Vermeersch*, qui valde explicite statuit: “Ipso iure divino naturali, posita institutione sacramenti poenitentiae et confessionis secretae, imponitur cuicumque accipienti notitiam rei a poenitente significatae ad explendum onus sacra-

” “Assertio [de illicite praedicti usus scientiae sacramentalis] eodem fundamento nititur, quo supra probavimus obligationem sigilli esse de jure divino” (Apud Aligne, Thcol. Curs., t. 22, coi. 1260).

mentaliter confitendi, obligatio sigilli sacramentalis, qua notitiam sic acceptam revelare, immo ea uti qualibet ratione, cuius paenitens ob aliquod gravamen possit esse rationabiliter invitus, absolute seu sine ulla exceptione prohibetur” (n. 506).

Quidam tamen moderni de hac re prudenter tacent, alii ambigue loquuntur, unus vel alter videtur negare eam obligationem esse de jure divino.

Ita *Merkelbach* videtur id negare, cum ait hanc obligationem esse tantum generalem et *juxta communia principia declarandam*: “Aliud est sigillum seu secretum servandum; aliud obligatio non utendi notitia in confessione acquisita etiam sine laesione secreti. Hoc ultimum a quibusdam parum accurate vocatur sigillum accidentale; imo multi de utroque simul tractant promiscue et sine distinctione. Oportet tamen ea distinguere: sigillum nempe valde strictius obligat quam alterum; praeterea obligatio sigilli est specialis, de qua expresse agit S. Thomas; *altera obligatio est generalis* non causandi gravamen, quae *secundum communia principia* declaranda venit, de quo nihil speciale occurrit apud S. Thomam” (n. 620, in nota).

Cappello vero ambigue loquitur, et forte affirmare intendit, cum ait obligationem esse specialem et ferri a Codice J. C. *in virtute legis divinae*: “Hoc autem periculum [revelationis sigilli] arceri debet, non modo sicut arcendum est quodcumque aliud periculum graviter peccandi, sed *etiam* ac *praecipue* relate ad ordinem communitatis Christianae et ad tutelam huius instituti divini, *in tota latitudine utilitatis eius*, nedum utilitatis solius poenitentis particularis de quo agitur. Ergo prohibitio huius canonis in virtute legis divinae fertur non solum ex praesumptione *jacti*, sed *maxime* ex praesumptione *periculi*” (n. 614). Praeterea, dum loquitur de sigillo stricte dicto et statuit ipsum esse “Juris divini naturalis”, affirmat generaliter: “Quilibet . . . usus notitiae ex sacramentali confessione desumptae (nisi ex consensu poenitentis fiat), illum finem impedit, cum liberum accessum ad confessarium et omnimodam sinceritatem tollat vel saltem difficiliorem reddat” (n. 590); quae verba significarent sigillum etiam late dictum esse de jure divino, nisi ipse cl. auctor initio totius capitis de sigillo explicite dixerit: “Proprie et accurate loquendo, sigillum sacramentale illud est, quod sensu stricto sumitur. *Hoc sensu coque tantum accipimus*” (n. 583).

Ceterum, quidquid sit de explicita hujus rei affirmatione apud doctores, ex ipsa explicita et communissima eorum doctrina, ab Ecclesia inde a Clemente VIII saepius declarata, de absoluta illicite praedicti usus scientiae sacramentalis, sequitur sigillum sacramentale late dictum esse non minus de jure divino quam sigillum stricte dictum. Nisi

enim esset de jure divino non posset eam habere absolutam firmitatem ut in nullo casu violari possit, etiam cum periculo propriae vitae et dispendio boni communis; ad talem quippe obligationem nulla lex humana aut ecclesiastica pertingere potest, quinimmo ipsa lex naturalis dictat in praedictis circumstantiis, praesertim boni communis, legem humanam non solum non obligare, sed posthabendam esse ut consularatur praecipue bono communitatis.

Confirmatur haec ratio a simili illatione, quam cum aliis theologis instituimus in art. 41 (p. 703) ex alio documento Clementis VIII, ad probandam invaliditatem confessionis inter absentes. “Simili namque argumento probari solet, confessionem et absolutionem per litteras, et in absentia, esse irritam et invalidam: quia alioquin non potuisset idem Pontifex prohibere, ne ullo unquam casu contraria doctrina ad praxim reduceretur: nam si valida esset, lex naturalis obligaret ad absolvendum in casu extremae necessitatis moribundum absentem, cui praecepto charitatis non posset ulla lex humana derogare. Sic ergo in casu nostro praeceptum pontificium adeo universale probat, ex natura rei fuisse, vel ex Christi prohibitione illicitum usum talis scientiae ad gubernationem, alioquin pro aliquibus casibus non potuisset lex humana illum usum prohibere.”⁰⁴

Probatur 2. *EX TRIBUS RATIONIBUS*, quibus in Conci, praec. probavimus sigillum stricte dictum esse de jure divino.

Gravosus enim usus scientiae sacramentalis:

Primo, adversatur *significationi sacramentali*. Nam effectus hujus sacramenti est alleviatio ponderis peccati et extinctio imputationis ejus, quae praeterea aequivalent cuidam formali celerationi peccati, ut dictum est supra (p. 815); jamvero, ex gravoso usu scientiae sacramentalis fit ut peccatum adhuc pergat onerare poenitentem et ita adhuc quodammodo imputetur ei, non quidem verbo vocis sed verbo facti, quod praeterea aequivalet cuidam formali revelationi peccati, quae in poenitente quandam erubescientiam causet; expanditur enim peccatum, ac quodammodo objective revelatur, in suis onerosis effectibus.

Secundo, talis usus adversatur *indoli ministri* hujus sacramenti, qui uteretur, tanquam propria, scientia non propria et instrumentaliter per ipsum ad Deum transmissa.

Nec valet opponere exinde sequi omnem usum scientiae sacramentalis esse illicitum, etiam nempe illum qui nullatenus est in gravamen poenitentis, quod quidem ab omnibus negatur. Nam, usus non gravosus secum fert ex ipsa rei natura quandam implicitam poenitentis licen-

M Lugo, De Poenitentia, disp. 23, sect. 4, § 1, n. 94, Disp. Schol., t. S, Parisiis, 1893, p. 384.

tiam, quae solvit sigillum; nemo enim censetur et rationabiliter potest sibi arripere jus in scientiam aut excludere alios a beneficio ubi ipse nullum prorsus detrimentum capit. Nec inde arguere valet etiam violationem sigilli stricte dicti esse licitam in casu quo fiat sine gravamine poenitentis; nam hoc gravamen est essentialiter et objective insitum tali violationi, etiam quando peccatum est jam omnibus notum, cum talis revelatio sit de se actus accusatorius et infamatorius, tum quia ex se sola sufficeret ad prodendum peccatorem, si ipse non esset notus, nec propriam vim amittit ex eo quod alii jam sciant, tum quia praeterea est novum testimonium et confirmatio jam habitae notitiae.

Tertio, talis usus adversatur *fini sacramenti*, seu necessitati confessionis, quia redderet confessionem onerosam et odiosam, et fideles ab ejus usu averteret; maxime enim homines confiteri timerent, si scirent sacerdotem scientia sacramentali uti posse in eorum gravamen. Nec refert si sacerdos utatur scientia, poenitente actu nesciente vel inadvertente; nam ex hoc ipso quod homines generaliter scirent confessario licere usum illius scientiae, a confessione retraherentur. Haec ratio urgetur, saltem quoad casum praelati removentis subditum a suo officio, etiam a pluribus ex illis antiquioribus qui putarunt aliquem gravosum usum scientiae sacramentalis esse licitum, ut a *Richardo a Mediavilla*, *Banez* et ipso *S. Thoma* in *Quodlib.* 5, q. 7, a. 13, Sed contra (cf. supra, p. 778, in nota).

Confirmatur.

1. In usu talis scientiae, consideratis humanis consuetudinibus et frequentibus mentis allucinationibus sub impulsu humanarum passionum, communiter ac veluti per se habetur periculum indirectae violationis sigilli stricte dicti, quod talem usum aliunde illicitum redderet; ex quo intelligitur summe conveniens fuisse ut ille usus ab ipso Christo prohiberetur.

2. In usu scientiae sacramentalis saepe habetur actualiter ipsa indirecta violatio seu aperitio sigilli stricte dicti, facta ipsi poenitenti (quae quidem illicita est), quando nempe poenitens potest prudenter suspicari aliquod gravamen ei provenire ex parte confessarii ratione scientiae sacramentalis.

Ad rem *Lugo*: “Neque etiam cum ipso poenitente potest praelatus de illo peccato loqui, ut adversarii fatentur: ergo, neque etiam indirecte poterit illud exprobrare poenitenti: exprobraret autem indirecte, si aliquid ingratum faceret quod poenitens intelligit fieri propter peccatum a se in confessione dictum; sicut manifestat indirecte aliis, quibus dat similem rationem suspicandi: ergo non potest ex tali notitia remove subditum ab officio, vel negare etiam gratuita et indebita, saltem

quando poenitens potest intelligere id fieri propter peccatum suum, quod praelato confessus est.

“In quo non video, quam consequenter loquatur P. Vasq. qui, ut vidimus, fatetur esse contra sigillum, si alicui tertio scienti jam illud peccatum datur talis occasio suspicandi. Et postea n. 6 dicit, non referre, quod eidem poenitenti talis suspicionis occasio detur. Non enim apparet, cur locutio indirecta cum aliis jam peccatum scientibus, illicita sit: et locutio indirecta cum eodem poenitente non sit illicita, cum in neutro casu manifestetur peccatum ignoranti illud: et in utroque solum significetur indirecte notitia confessarii de tali peccato. Adde, licet ille tertius sciret aliunde non solum peccatum, sed quod praelatus illud in confessione audierat, puta ex narratione ipsius poenitentis: adhuc praelatus non posset facere aliquid ex quo ille tertius suspicaretur fieri propter tale peccatum: ergo non posset, quando similis suspicionis occasio daretur ipsi poenitenti, cum eadem sit ratio.”⁹⁵

DICES 1. Per confessionem non aufertur a sacerdote jus quod prius habebat. Atqui ante confessionem sacerdos habet jus plura agendi etiam cum gravamine poenitentis, puta amovendi subditum a suo officio. Ergo etiam post confessionem.

RESP. Ante confessionem sacerdos habebat jus agendi aliquid in gravamen poenitentis non ratione criminis ex confessione cogniti, sed tantum ratione criminis aliunde cogniti; unde etiam post confessionem hoc jus retinet, dummodo in ejus exercitio nullo modo moveatur, etiam occasionaliter, a notitia per confessionem acquisita. Ceterum hoc ipsum exercitium praecedentis juris occasionaliter ligatur ratione confessionis, si nempe induceret in suspicionem confessi criminis; tunc enim praedictum jus concurrit cum alio jure acquisito poenitenti ex facta confessione, non secus ac peccatum non confessum concurrit cum confesso, et in conflictu cedit illi, utpote praevalenti.

DICES 2. Si supra allata argumenta valerent, excluderent liceitatem omnis usus scientiae sacramentalis, etiam nempe usus interni mentis et cogitationis et usus externi qui sit utilis et gratus poenitenti; qui tamen duplex usus, licitus ab omnibus praedicatur. Ergo praedicta argumenta nihil probant, cum nimis probent.

RESP. Praefata argumenta excludunt solum usum externum et onerosum. Nam usus internus vel non onerosus nullam importat aequivalentem imputationem peccati; nec indebitam scientiae appropriationem; nec impedimentum frequentationi confessionis; nec immediatum et commune periculum indirectae violationis sigilli; nec etiam

indirectam violationem sigilli factam ipsi poenitenti, nam, quamvis ex benigniori modo agendi confessarii erga se, poenitens intelligat id fieri ratione notitiae sacramentalis, tamen simul intelligit per illum modum peccatum sibi non imputari seu exprobrari, sed potius altiori quodam modo tegi et celari, nam ut supra dictum est (p. 815), formalis celatio peccati salvatur in omni actione qua peccatum ita protegitur ut non possit in culpam imputari aut erubescerentiam causare, quod quidem maxime obtinetur cum confessarius pandit poenitenti eam benignam charitatem, qua Deus ipse operit multitudinem peccatorum. Unde locutio indirecta, ea est, non indirecta violatio sigilli.

*Hic plura a Moralistis et juristis disputantur et determinantur de utriusque sigilli indole, obligatione, subjecto, objecto, violatione, ac praecipue de variis casibus in quibus contingit tum indirecta violatio sigilli stricte dicti tum violatio sigilli late dicti seu illicitus usus scientiae sacramentalis.*⁰⁰

NOTA 1. DE PROPRIA ACCEPTIONE VOCIS SIGILLI EJUSQUE DEFINITIONE.

Ut diximus supra (p. 764), non inepte vox sigilli, quae significat secretum, *tripliciter accipi potest*, nempe: *generalissime* pro tota ratione secreti quae convenit confessioni tum ex parte ipsius poenitentis, tum ex parte Ecclesiae, tum ex parte sacerdotis; *generaliter*, et ex parte sacerdotis, pro prohibitione tum prodendi personam peccatoris, tum mere utendi scientia sacramentali cum gravamine poenitentis; *specialiter*, pro sola prohibitione prodendi, directe vel indirecte, personam peccatoris.

Prima acceptio, quamvis in se legitima, est manifeste impropria et ideo omittenda vel caute adhibenda, tum quia est aliena ab usu doctorum, tum quia, praeter ipsam nominis significationem, parum habet quo justificari possit, cum tres modi secretae rationis, quos importat, nonnisi valde remote et improprie inter se conveniant in quadam analogica ratione tuendi confessionem sub secreto. Secunda et tertia acceptio sunt in frequenti usu apud modernos, sed *quidam recentiores impugnant legitimitatem vel saltem proprietatem secundae acceptionis*, ac si vox sigilli reservanda esset solae tertiae acceptioni, secunda vero vocanda esset prohibitio usus scientiae sacramentalis, et quaestiones de utraque essent distinctius discernendae ac separandae. Praecipua eorum argumenta videntur esse, quod illae duae acceptiones non conveniunt in eadem rationem et quod Codex J. C. reservat

MCf. *Noldin-Schmitt*, n. 416 sq., *Cappello*, n. 583 sqq., *Vermersch*, n. 505 sqq., *Merkelbach*, n. 621 sqq., *Priimtner*, n. 443 sqq., *B. Dolhagaray* (in *Diet. Théol. Cath.*, art. Confession, col. 960 sqq.) et inter antiquiores *Suarez*, *Lugo*, *Salmanticenses*, *Billuart*, *S. Alphonsus*.

nomen et rationem sigilli tertiae acceptioni, agens in duobus separatis canonibus de sigillo et de usu scientiae sacramentalis.

Ad rem *Honoré*: “Le canon 890 n’a plus pour objet le *sigillum* ou secret sacramentel. Il interdit absolument tout usage des connaissances acquises par la confession. . . A cette dernière étape de notre étude nous venons de rencontrer une nouvelle précision dans la notion du *sigillum*: la séparation nettement établie entre l’usage défendu des connaissances sacramentelles et la violation proprement dite du secret. Elle constitue un des progrès réalisés par la révision de la législation ecclésiastique. De là une définition plus précise de cette violation: *prodere aliquatenus peccatorem*; et une détermination plus nette des actes atteints par la censure ou simplement prohibés. Ce départ — on peut s’en étonner — semble passer inaperçu dans les ouvrages de certains auteurs contemporains, qui continuent à traiter les deux questions sous la seule rubrique du *sigillum*. D’autres, au contraire, tenant note de la division du Code, ont renouvelé sur ce point leur enseignement.”⁰⁷

Cappello scribit: “Sigillum sacramentale sive confessionis sumi potest duplici sensu: stricto et lato. . . *Proprie et accurate loquendo*, sigillum sacramentale illud est, quod sensu stricto sumitur. *Hoc sensu eoque tantum accipimus*” (n. 583).

Merkelbach in loco supra citato (p. 827) ait: “Aliud est sigillum seu secretum servandum; aliud obligatio non utendi notitia in confessione acquisita etiam sine laesione secreti. *Hoc ultimum a quibusdam parum accurate vocatur sigillum accidentale*; imo multi de utroque simul tractant promiscue et sine distinctione. *Oportet tamen ea distinguere*” (n. 620, in nota).

NoldinSchmitt: “Agitur de quolibet usu exteriori scientiae ex confessione habitae, qui non est proprie dicta violatio sigilli” (n. 417; ipse *Noldin* e contra usum scientiae sacramentalis vocaverat materiam accidentalem sigilli; cf. ed. decimam, n. 428).

Attamen ab his doctoribus nobis dissentiendum videtur tum quoad quaestionem de nomine, tum praecipue quoad quaestionem de re. Oportet quippe utramque quaestionem sedulo discernere.

QUAESTIO QUIDEM DE NOMINE, seu de legitimitate et proprietate secundae supradictae acceptionis, nequit primario decidi nisi ex usu, ex quo proxime dependet locutionum sensus, et, deficiente usus firmitate, ex ipsa indole rei nominandae. Jamvero, si inspiciamus nominis usum apud theologos, non difficile erit detegere prohibitionem usus scientiae sacramentalis proprie sigillum vocatum esse, et

⁰⁷Le secret de la confession, Bruges, 1924, p. 122 sq.

omne dubium vel disputationem theologorum inde a medio aevo de liceitate usus scientiae sacramentalis cum gravamine poenitentis, convenisse in hanc quaestionem: an talis usus esset necne violatio sigilli proprie dicti.

Propterea priores doctores definierunt sigillum “Debitum confessionem celandi”⁰⁸ quia illum usum non reputabant illicitum nisi cum induceret in revelationem peccati, et propterea recentiores, post decretum Clementis, ex quo reputarunt illum usum esse illicitum, de eo locuti sunt sub rubrica sigilli, imo generatim illicitum usum scientiae sacramentalis reducunt ad indirectam violationem proprie dicti sigilli. Sint pro exemplo *Stiarez* (loc. supra cit., p. 781, ubi ait “Non est revelatio sigilli”), *Lugo* (Disp. 23, sect. 4, n. 97: “Illud enim obligatione sigilli prohibetur, quod confessionem redderet gravem et odiosam fidelibus . . . [ut] si confessarius ex illa notitia posset poenitentem laedere in honore, fortunis, muneribus, officiis”) et *Salmanticenses*, sensum aliorum doctorum sic exprimentes: “Est regula tunc sigilli violationem non intervenire, cum nec motivum suspiciendi de confessione tribuitur, nec aliquid fit ex notitia confessionis, quod in poenitentis incommodum aliquo modo cedat. Ita ubicumque Authores in hac materia discriminantur, nusquam dissidium est an sigillum sit observandum, vel non? Id quippe omnino extra dubium habetur, et tamquam certum a cunctis supponitur sigillum aperiri nunquam licere. Militat igitur dissensio an hic, et nunc, in isto aut in illo casu elicientia hujus actionis, aut prolatio illius verbi sit directa aut indirecta violatio sigilli, vel nulla; quod plane ex ipsis rerum circumstantiis pendet. Ibi autem maxime contingere posset hujusmodi indirecta confessionis proditio, ubi sacerdotes, aut praelati uterentur confessionis notitia ad externam subditorum gubernationem, eos ab officiis removendo, vel illis suffragia in electionibus denegando.”⁰⁹

Similiter moderni theologi scientiam sacramentalem communiter vocant objectum sigilli et illius usum violationem sigilli, quamvis quidam aptius utantur particulis minuentibus: “sigillum per accidens”, “sigillum late dictum”; ita inter alios *Noldin* (ed. decima, n. 428), *Priimmer*, *Wooters*, *Pesch*, *Galtier*, *D'Alès*, *Boyer*.

Et quod notabile est, nec ipsi supra dicti contradicentes valent prorsus sese separare ab hoc traditional! modo hanc materiam considerandi et disponendi. Ita *Vermeersch* (n. 505 sq.) usum scientiae sacramentalis vocat objectum sigilli et tamen renuit abusum illius scientiae vocare proprie dictam sigilli violationem. Ipse *Noldin-Schmitt* tum de sigillo tum de usu scientiae sacramentalis tractat sub communi

⁰⁸5. *Thomas*, Suppi., q. 11, a. 3.

⁰⁹WDe Poenitentia, Disp. 9, § 2, n. 48, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 242.

titulo “De secreto sacramentali”; quid autem est secretum sacramentale nisi sigillum? numquid usus illius scientiae est objectum secreti sacramentalis et non est objectum sigilli? Ipse *Cappello* loquitur de utraque re in eodem capite 16 sub titulo “De sigillo sacramentali”, et postquam declarat (n. 583) se accipere sigillum in solo sensu stricto, adhuc in a. 4 ejusdem capitis loquitur de abusu scientiae sacramentalis sub titulo “De violatione sigilli sacramentalis”, imo, dum docet (n. 590) sigillum esse de jure divino, generaliter etiam affirmat usum scientiae sacramentalis prohiberi jure divino.

Si ad ipsa *Ecclesiae documenta* attendamus nihil invenimus quo prohibitioni utendi scientia sacramentali denegetur propria acceptio nominis sigilli. Clemens VIII et Innocentius XI, loquentes de ea prohibitionem, nomine sigilli non utuntur, sed quis inde dicet eos hoc nomen illi denegare voluisse, contra morem doctorum illius temporis? *Codex J. C.* quidem, distinguens in separatis canonibus 889 et 890 inter proditionem peccatoris et usum scientiae sacramentalis, tantummodo illam proditionem vocat sigilli violationem, ita satis clare determinans *sensum canonicum* illius vocis; sed id non excludit etiam usum scientiae proprie vocari posse violationem sigilli in disciplina theologica juxta receptum theologorum morem, tum quia *Codex* minime intendit determinare *theologicum sensum* et usum verborum, tum quia ratio quare *Codex* videatur reservare nomen sigilli soli proditioni peccatoris, est quia haec est praecipuum objectum sigilli et quia talis reservatio aptior est ad praecavendas confusiones circa canonum interpretationem. Ceterum in *Codice* sermo de usu scientiae (can. 890) submittitur immediate sermoni de proditioni peccatoris (can. 889) velut quaedam continuatio ejusdem legis secreti sacramentalis; praeterea, in can. 1757, § 3, n. 2, *Codex* videtur pro objecto sigilli habere “ea omnia quae ipsis [sacerdotibus] ex confessione sacramentali innotuerunt” (ut suadent verba immediate sequentia “Etsi vinculo sigilli soluti sint”), jamvero non omnia quae acquiruntur scientia sacramentali sunt objectum sigilli stricte dicti, sed quaedam constituunt objectum merae scientiae sacramentalis; praeterea, in *Indice Codicis* usus scientiae sacramentalis (can. 890) refertur una cum ipsa proditione peccatoris (can. 889) sub eadem communi voce “sigilli sacramentalis”. Quae omnia ostendunt alteram acceptionem vocis sigilli non esse alienam a mente *Codicis*.

Ceterum, si forte in futuris *Ecclesiae documentis*, vox sigilli per progressivum et exclusivum usum determinabitur ad significandum tantummodo praecipuum objectum secreti sacramentalis. seu solam relationem seu non proditionem peccatoris, tunc erit in hoc solo sensu a theologis adhibenda, quin tamen inde maneat soluta *praecipua quaestio de ipsa re*, an scilicet relatio peccatoris et prohibitio usus

scientiae sacramentalis pertineant ad eandem legem et eundem conceptum, ac ideo sub eadem voce (quaecumque haec sit, sigillum, uti hucusque, vel secretum, vel obsignatio, vel cautio, vel protectio) proprie significari possint.

Cui quidem QUAESTION/ DE IPSA RE, affirmative respondendum videtur, scilicet celationem peccatoris, et prohibitionem usus scientiae sacramentalis cum gravamine peccatoris, ad eundem conceptum, quamvis analogicum, reduci et ad eandem substantialiter legem pertinere, ita ut vox sigilli, prout in usu est, proprie dicatur etiam de prohibitionem usus scientiae sacramentalis, quamvis cum appellatione diminutive (puta “sigillo late dicto”, vel “sigillo secundum quid”), ut inde ostendatur vox illa potiori ratione convenire celationi peccatoris, ut principali analogato (“sigillo stricte dicto”, vel “sigillo simpliciter dicto”).

Id autem ostenditur *primo*, ex consideratione indolis duarum illarum obligationum; utraque enim refertur ad peccatorum confessionem et importat quandam illius obsignationem, cautelam et protectionem ab indebita aliorum usurpatione, quamvis diverso modo, quia per celationem peccata obsignantur et proteguntur ab indebita cognitione, per prohibitionem vero usus scientiae sacramentalis proteguntur ab indebita actione fundata in ipsa licita cognitione. *Secundo*, id ostenditur ex consideratione fundamenti ex quo illae obligationes oriuntur; utraque enim fundatur in ipsa indole hujus sacramenti, seu oritur ex triplici necessitate se conformandi tum significationi sacramentali, tum indoli ministri, tum fini sacramenti. *Tertio*, id ostenditur ex modo quo lex secreti sacramentalis pedetemptim per saecula evoluta est in doctrina theologorum et propositione auctoritatis ecclesiasticae; manifeste enim apparet eandem legem sigilli ex strictiori conceptu celationis peccatoris sese extendisse ad prohibitionem gravosi usus scientiae sacramentalis, tamquam in homogeneous et connaturale suum complementum.

Inde patet quae sit assignanda *definitio sigilli*. Cum enim sigillum importet conceptum analogicum, non alia assignari potest definitio quam ea quae convenit talibus conceptibus, qua nempe exprimatur conceptus unus, sed unitate quadam confusionis et proportionis. Sicut nempe ens dicit aliquem proportionalem modum se habendi ad esse, i.e. ens a se (Deum) et ens ab alio (creaturam), vel ens in se (substantiam) et ens in alio (accidens), ita genericus conceptus sigilli dividitur in duos determinatos conceptus seu modos se habendi ad celationem confessionis, i.e. non prodictionem peccatoris, cui ratio celationis perfecte et simpliciter convenit, tamquam principali analogato, et non usum scientiae sacramentalis cum gravamine peccatoris, cui

ratio celerationis convenit tantummodo imperfecte et secundum quid (modo explicato in p. 828) tamquam secundario analogato.

Est igitur recta et perfecta, definitio illa compendiosa quam de lege sigilli tradidit ipse S. *Thomas* in Suppi., q. 11, a. 3: “Sigillum confessionis . . . nihil aliud est quam *debitum celandi confessionem*”.

NOTA 2. DE TRIPLICI JURE EX QUO FLUIT OBLIGATIO SIGILLI (2-2, q. 70, a. 1, ad 2; Quodlib. 1, q. 8, a. 15).

Docent theologi obligationem sigilli provenire ex triplici jure seu lege, nempe ex *jure naturae*, ex *jure ecclesiastico* et ex *jure divino*. Haec distinctio quam explicite tradiderunt et explicarunt plures theologi, uti *Scotus* (In 4 Sent., dist. 21, qu. unica), *Cone. Senonense* a. 1524 (cit. in p. 789), *Gonet* (Disp. 11, a. 1), *Salmanticenses* (Disp. 9, dub. 1), *Billuart* (Diss. 8, a. 1) quaeque traditionalis et classica facta est inter modernos, non uno modo ab omnibus accipitur et notandis indiget explicationibus.

Ad jus divinum quod attinet, notandum est aliquid tripliciter dici posse de jure divino, nempe de jure divino naturali, uti est obligatio poenitendi, de jure divino mere positivo, uti est probabiliter obligatio confitendi peccatum mortale ante susceptionem communionis,¹ et de jure divino simul naturali et positivo, uti est obligatio Eucharistiam in statu gratiae accipiendi.² Quid autem significet jus divinum naturale et quomodo non sit confundendum cum jure naturae, dictum est in art. 22 (tom. 1, p. 494).

Quidam igitur, ut *Navarrus*, *Coninck* et *Vasquez* (Q. 93, a. 4, dub. 1, n. 10), docent sigillum esse tantum de jure divino *positivo*, seu non ex ipsa natura sacramenti sed ex sola Christi superaddita voluntate proveniens, eo quod non putent ex ipsa natura sacramenti probari posse tantam inesse confessioni obligationem secreti, ut ex nulla prorsus causa aperiri queat, etiam ad avertendum grave damnum communitatis. Alii, ut *Suarez* (Disp. 23, sect. 1, n. 10 et 13), *Henriquez* (l. 6, c. 19, n. 3) et *Lugo* (Disp. 23, sect. 1, n. 7-9), docent sigillum esse tantum de jure divino *naturali*, eo quod sequitur ex ipsa natura sacramenti, seu quia secus poenitentes retraherentur a confessione, ut dictum est supra in Conclusionem. Alii tandem, ut *Salmanticenses*, recte dicunt sigillum esse de jure divino tum naturali, tum consequenter etiam positivo.

Ad rem ipsi *Salmanticenses*: “Veriorem censemus sententiam asserentem eam obligationem ex utroque jure prodire: nam quod ex divino naturali constringat, suadet . . . ratio D. Thomae allata supra in

β-cc

¹ Cf. supra, art. 37, p. 494-496.

² Saltem enim hoc positivum praeceptum colligitur ex I Cor. 11, 23, 28, de quibus egimus in art. 37, p. 495.

Conci. . . . Quod vero ex divino positivo, constat . . . nam qui praecepit finem, censetur praecipere saltem implicite id sine quo talis finis haberi nequit: Christus autem positive praecepit confessionem sacramentalem, quae sine sigillo ex parte sacerdotis practicabilis non esset: igitur sigillum urget *ex positivo Christi praecepto saltem implicito, ac imbibito in alio de confessione jacienda*; unde quaerendum non est ubinam expresse scriptum extet. Tum etiam: quia D. Thomas in 4, dist. 21, quaest. 3, art. 1, ad 2, eodem modo loquitur de praecepto confessionis, ac de eo quod circa sigillum versatur; primum autem esse juris divini positivi, nemo dissentit, atque ideo videtur Ang. Praeceptor id ipsum, de secundo sensisse. Tum denique: quoniam sigillum constringere ex jure divino naturali omnino certo non constat, nec an ex eo capite in omni eventu urgeat aliundeque ab Ecclesiae initio tamquam lex positiva a Christo Domino lata observatum est; atque ita docent A'. *Francisais* tract. 6, cap. 14, punct. 1, num. 2, *Sotiis* in 4, dist. 18, quaest. 4, art. 5, et alii plures, quatenus eorum motiva utrumque suadent, quamvis non ita expresse loquantur.”³

Ad jus ecclesiasticum quod attinet, nullum dubium est, ut patet ex documentis supra relatis, de ipsa existentia antiquissimae et explicitae legis, quam Ecclesia tam gravissimis poenis sancivit, ut nullam fere aliam legem. Solum notandum est Ecclesiam non potuisse talem legem condere, nisi prius a Deo imposita fuisset, quia, ut dictum est supra, nullum jus creatum, tam naturale quam positivum, potest pertingere ad hoc ut obliget etiam cum detrimento boni communis. Unde lex ecclesiastica est legis divinae confirmativa et determinativa, attingens tamen idem substantialiter objectum quod attingitur a lege divina, ut etiam dictum est supra (art. 37, p. 498 sq.) quoad praeceptum ecclesiasticum annuae confessionis.

Ad jus naturae quod attinet, duo notanda sunt, primo nempe fundamentum ex quo oritur ut sigillum sit de jure naturae, secundo ratio sub qua sigillum pertinet ad jus naturae.

Fundamentum ex quo oritur obligatio juris naturae in sigillo est commune aliis secretis naturalibus. Confessio enim, si agitur de peccato occulto, est *secretum* quoddam, adeoque inducit obligationem non revelandi ex virtute justitiae, quae prohibet diffamationem proximi; secundo, est secretum *commissum*, ex quodam nempe pacto inito inter poenitentem et sacerdotem quod implicite continetur in ipso illius accessu ad necessariam confessionem (supposita enim lege sigilli, poenitens censetur non confiteri peccatum nisi sub absoluta conditione quod a sacerdote non reveletur), adeoque inducit ex novo titulo obligationem non revelandi ex virtute justitiae, et non ex simplici fide-

* De Poenitentia, disp. 9, dub. 1, § 2, n. 16, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 518sq.

tate, quae urget in promissis gratuitis; tertio, est secretum *religiosum*, quo nempe protegitur aliqua res ad religionem pertinens, adeoque inducit obligationem non revelandi ex virtute religionis sub poena sacrilegii. Haec ultima obligatio oritur ex omni et sola confessione sacramentali; si vero confessio de facto non sit sacramentalis, undecumque hoc eveniat, datur tantum prima et secunda obligatio justitiae.

Ratio igitur sub qua sigillum attingitur a jure naturae non est formaliter ipsa ratio sigilli sacramentalis, sed sola ratio secreti commissi, in ea involuti; unde sigillum sacramentale est de jure naturae *concomitanter tantum et materialiter*, non vero directe et formaliter. Id patet tum ex eo quod jus naturale procedit a ratione naturali quae tantum dictat ea quae ordinantur ad finem naturalem, sigillum vero ordinatur ad finem supernaturalem, i.e. ad protegendum sacramentum ejusque usum, tum ex eo quod consequenter sigillum obligat absolute et in omni eventu, quod nulli secreto naturali competere potest, cum e contrario ratio naturalis dictet secretum aperiri posse, et aliquando aperiendum esse, ratione gravis necessitatis. Nec potest dici sigillum esse de jure naturae conditionato, i.e. supposita institutione et necessitate confessionis, eo quod ex ipsa natura rei fluat necessitas observandi sigillum in omni eventu, ad hoc ut non impediatur finis sacramenti; nam hoc non est jus naturae, sed jus divinum naturale, nec est confundendum aut aequivocandum inter naturale et naturale.

Exinde patet *discrimen inter secretum sacramentale et secretum naturale*. Sigillum scilicet est tum de *jure divino*, tum de jure naturae, secretum vero naturale est solius juris naturae; item sigillum est formaliter de solo jure divino et nonnisi materialiter atque concomitanter de jure naturae, secretum vero naturale est formaliter et secundum se de jure naturae. Hinc fluunt aliae differentiae. Sigillum nempe pertinet essentialiter ad virtutem *religionis*, ejusque violatio est essentialiter et primario *sacrilegium*, ut infra explicabitur; secretum vero naturale pertinet essentialiter ad virtutem justitiae ejusque violatio est essentialiter injuria et infidelitas. Praeterea sigillum est absolute *inviolabile*, quia est juris divini naturalis; secretum vero naturale est absolute violabile ex ipso jure naturae obligante per aliam legem altioris aut urgentioris ordinis. Praeterea sigillum possidetur ab homine veluti instrumentaliter, i.e. ut a ministro, quasi ipse sciat non ut homo, sed ut Deus; secretum vero naturale possidetur ab homine tamquam scientia propria, seu ut homine.

Ad rem S. *Thomas*, 2-2, q. 70, a. J, ad 2: “De illis quae homini sunt commissae in secreto per confessionem, nullo modo debet testimonium ferre: quia hujusmodi non scit ut homo, sed tanquam Dei minister; et majus est vinculum sacramenti quolibet hominis praecepto. Circa

ea vero quae aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est. Quandoque enim sunt talia quae statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personae, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denuntiando: et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem quam alteri debet. Quandoque vero sunt talia, quae quis prodere non tenetur; unde potest obligari ex hoc quod sibi sub secreto committuntur; et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex praecepto superioris, quia servare fidem est de jure naturali: nihil autem potest praecipi homini contra id quod est de jure naturali."

NOTA 3. DE TRIPLICI VIRTUTE AD QUAM PERTINET OBSERVATIO SIGILLI ET TRIPLICI PECCATO QUOD COMMITTITUR IN EJUS VIOLATIONE.

Haec quaestio pendet a praecedenti; leges enim, virtutes et peccata pari passu procedunt. *Duplicem tamen distinguas quaestionem*: primo, quot et quaenam virtutes et peccata connectantur cum sigillo; secundo, quomodo ipsa cum eo connectantur.

Quoad primam quaestionem dicendum est sigilli observationem pertinere ad virtutem *religionis*, tum supernaturalis tum naturalis, adeoque ejus violationem esse *sacrilegium*, cum sit violatio rei sacrae, seu sacramenti; item, eam pertinere ad virtutem *justitiae*, duplici supradicto titulo, seu ad duas species atomas justitiae, i.e. *servandi jus alterius ad famam*, et *fidelitatis in promissis*, adeoque ejus violationem esse *injuriam*, et quidem duplicem, scilicet proximi detractionem seu *infamationem* et *infidelitatem* contra onerosam promissionem. Inepte autem quidam alias addunt virtutes et peccata, ut charitatem et oboedientiam (tum legi divinae tum legi ecclesiasticae) earumque violationem; nam charitas nec per se nec communiter urget in observatione sigilli, oboedientia vero urget aequaliter et indistincte in observatione omnium praeceptorum, nec diversitas et multiplicatio praeceptorum inducit diversitatem et multiplicationem peccatorum, quando, ut in casu, feruntur ex eodem motivo (cf. 1-2, q. 72, a. 6, ad 2). Unde tres tantum virtutes et tria tantum peccata connectuntur cum sigillo, scilicet religio, justitia de fama alterius servanda et justitia fidelitatis in promissis; item sacrilegium, diffamatio et infidelitas. Quae quidem peccata, cum sint tria specificè distincta, a fortiori numerice distinguuntur.

Quoad secundam quaestionem, dicendum est non eodem modo haec tria se habere ad sigillum. Nam imprimis ad virtutem religionis sigillum pertinet primario et essentialiter, ad duplicem vero justitiam pertinet

secundario et accidentaliter, itemque in violatione sigilli sacrilegium esse primariam et essentialem speciem peccati, duplicem vero injuriam esse secundariam et accidentalem malitiam; quod quidem patet ex primario motivo quo sigillum a Christo institutum est, ad protegendum nempe sacramentum Poenitentiae, quod est religionis motivum. Secundo, virtus religionis semper influit in observatione sigilli, et ratio sacrilegii numquam abest ab ejus violatione; e contra duplex justitia non semper influit et duplex peccatum injuriae non semper committitur, quia aliquando poenitens non habet jus ad famam, cum nempe peccatum ejus est manifestum, vel non habet jus ad observantiam secreti commissi, cum nempe haec sit in damnum commune, tunc enim urget sola virtus religionis et committitur solum peccatum sacrilegii. Unde in violatione sigilli communiter committuntur tria numerice distincta peccata, sed quandoque unicum tantum, seu sacrilegium.

NOTA 4. DE GRAVITATE PECCATI VIOLATIONIS SIGILLI.

1. *De gravitate ipsius sacrilegii.*

Violatio *directa* sigilli stricte dicti est peccatum grave ex toto genere suo, nullam nempe admittens parvitatem ex parte materiae, imo inter peccata gravia peculiarem habet gravitatem. Ratio est quia sigillum praecipit aliquid graviter conducens ad Deum immediate vel mediate colendum per receptionem sacramenti necessari ad salutem, adeoque respicit gravem materiam, et quidem in ea religionis virtute quae est praecipua inter morales.⁴ Violatio *indirecta* ejusdem sigilli est tantum peccatum grave ex genere suo, quod nempe admittit parvitatem materiae, eo quod periculum revelationis, in quo fundatur, possit esse remotum, vel leve, vel incertum. Violatio sigilli late dicti, seu illicitus *usus scientiae sacramentalis*, est similiter peccatum grave ex genere suo, seu admittit parvitatem materiae; nam ex natura sua, seu ex gravamine quod inducit, est ordinata ad reddendum sacramentum valde odiosum, nisi in aliquo casu agatur de levi gravamine. In triplici tamen violatione admittitur, sicut in quolibet peccato, levitas culpa ex parte subjecti, ob imperfectionem nempe advertendae vel consensus.

Gravitatem hujus sacrilegii, praecipue in directa violatione stricti sigilli, ostendunt etiam tum severitas censurarum quibus plectitur ab Ecclesia (cf. supra, p. 793), tum emphasis qua a quibusdam doctoribus exprimitur. A *Lanfranco* tale peccatum dicitur “mortale crimen — mendacium — blasphemia” (cf. in p. 801), in *Decreto Gratiani* vocatur simpliciter *ignominia* (“Omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando pergat”; cf. in p. 787). Celebre est dictum *Innocenta III*:

⁴ Cf. *Salmanticenses*, Disp. 9, dub. 7, § 3.

“*Gravius peccat sacerdos qui peccata revelat quam homo qui peccatum committit*” (cf. in p. 802). Soto illud vocat “mortale gravissimum”.

2. *De gravitate utriusque injuriae*, diffamationis scilicet et infidelitatis, ambigi non potest. Est nempe gravis ex genere suo, quamvis admittat parvitatem materiae; nam in genere peccatum contra justitiam et in specie peccatum infamationis, sunt gravia ex genere suo, quamvis admittant parvitatem materiae (2-2, q. 73, a. 2).

NOTA 5. DE LICITO USU SCIENTIAE SACRAMENTALIS.

Unus vel alter doctor eousque inviolabilitatem sigilli, saltem verbotenus, exaggeravit, ut visus sit docere usum hujus scientiae sacramentalis nullo modo et in nullo casu licitum esse, eo quod confessarius quidquid scit nesciat nisi ut Deus; cujus sententiae et rationis inanitatem ostendimus supra (p. 830 sq.).

Quid autem liceat in hac re, dimetiri potest ex eo quod non licet. Diximus autem supra illum usum non licere qui importet gravamen poenitentis, accepto poenitente non tantum pro illo particulari peccatore qui instituit confessionem, cujus scientia sacerdos uti prohibetur, sed *pro omni poenitente in genere et indeterminate*, adeoque *considerato gravamine ipsius sacramenti* seu influxu quem usus scientiae sacramentalis haberet in avertendos fideles a sacramenti frequentatione. Paucis: ille scientiae usus est illicitus, qui si fideles scirent esse permissum, eos averteret ab accessu ad sacramentum. Hinc sequitur illum usum esse licitum, qui, etsi fideles sciant esse permissum, eos non valet avertere a frequentatione sacramenti. Unde:

1. Licitus est *internus usus* scientiae sacramentalis. ut mentaliter recogitare peccata, eaque inter se comparare, eorumque rationes exquirere, moralem scientiam et prudentiale iudicium, occasione in sacramento auditorum, evolvere. Id supradictum gravamen non importat, nec ceterum esset humano modo evitabile.

2. Licitus est etiam *externus usus* illius scientiae. Et quidem *primo in favorem ipsius confessarii*. Tale est studium casuum moralium, consultatio doctiorum virorum, reformatio vel melioratio proprii modi agendi et gubernandi. Sic confessio fit occasio et palaestra scientiae et virtutis. Nec etiam esset contra sigillum inquirere nomen et qualitatem poenitentis post auditam confessionem, aut dicere aliquem confessionem instituisse, aut poenitentem peccata venialia accusasse. Attamen in his omnibus, ubi vigilans desit prudentia, facile haberi potest periculum illiciti usus scientiae sacramentalis, vel ipse illicitus usus, vel periculum revelationis indirectae, vel ipsa indirecta revelatio. *Secundo*, licitus est externus usus illius scientiae *in favorem poenitentis*, uti

eum adjuvare tam spiritualiter quam materialiter, sive verbo sive opere, v.g. demonstrando maiorem benignitatem, abstinendo a durioribus verbis vel rigidiori regimine, concedendo speciales favores; haec enim omnia sunt per se grata poenitenti, etiamsi ipse advertat ipsa fieri a confessario ratione notitiae sacramentalis. Attamen, etiam in his moderamine et prudentia opus est; sunt enim quidam poenitentes peculiaris indolis et educationis, quibus persistens vel peculiaris modus taliter agendi ex parte confessarii ingratus esse potest quique mallent potius indifferenter tractari quam ad quandam rememorationem et erubescientiam factae confessionis indirecte adduci.

3. Licitus est *usus scientiae sacramentalis quae acquisita fuerit etiam extrasacramentaliter*; nam haec eadem scientia, ut sacramentaliter acquisita, mere per accidens et concomitanter se habet ad illum usum, nec influit qua sacramentalis. Est tamen vitandum scandalum seu periculum suspicionis de abusu ipsius scientiae sacramentalis. Ceterum in hoc casu non agitur nec de aperitione sigilli nec proprie de ipso usu scientiae sacramentalis.

De hac re S. *Thomas* habet specialem articulum, in quo refert et refellit *duas contrarias quorundam antiquorum opiniones* et assignat rationes, quibus talis usus justificatur:

“Circa hoc est *triplex opinio*: *quidam* enim dicunt quod illud quod in confessione aliquis audivit, non potest aliquo modo dicere alii, etiamsi alias scivit, sive ante confessionem, sive post; *quidam* vero dicunt quod per confessionem praecluditur ei via ne possit aliquid dicere de hoc quod prius scivit, non autem quin possit dicere, si post alio modo sciat. *Utraque autem opinio, dum nimium sigillo confessionis attribuit, praejudicium veritati et iustitiae servandae facit*. Posset enim aliquis ad peccandum esse pronior, si non timeret ab illo accusari cui confessus est, si coram illo peccatum iteraret. Similiter etiam multum iustitiae perire poterit, si testimonium ferre aliquis non posset de eo quod vidit post confessionem de hoc factam. Nec obstat quod quidam dicunt quod debet protestari se non tenere privatum hoc, quia hoc non posset protestari, nisi postquam peccatum esset sibi dictum; et tunc quilibet sacerdos posset, cum vellet, revelare peccatum, protestationem faciendo, si hoc ipsum ad revelandum liberum redderet. Et ideo *alia opinio est communior*, quod illud quod homo alias scit sive ante confessionem, sive post, non tenetur celare quantum ad id quod scit ut homo; potest enim dicere: *Scio illud, quia vidi*. Tenetur tamen celare illud, in quantum scit ut Deus; non enim potest dicere: *Ego audivi hoc in confessione*. Tamen *propter scandalum vitandum* debet abstinere ne de hoc loquatur, nisi immineat necessitas” {*Suppi.*, q. 11, a. 5).

NOTA 6. DE REQUISITA LICENTIA POENITENTIS IN MA-

TERIA SIGILLI, NOTANDAE SUNT DUAE THEOLOGORUM
QUAESTIONES ET CONTROVERSIAE.

PRIMO, olim controversum est an liceat sacerdoti loqui de auditis in confessione ex licentia poenitentis, vel, an possit poenitens talem dare licentiam.

Quaestio non est an poenitens possit extra confessionem loqui cum sacerdote de iisdem peccatis, ita ut confessarius ex hoc ipso non amplius teneatur sigillo, sed an poenitens possit dare licentiam loquendi de auditis in confessione qua talibus, ita scilicet ut adhuc ipsa maneant sub sigillo, tum pro confessario tum pro illis quibus permittitur ea revelari, possitque ea licentia a poenitente cum restrictione dari et ad ejus nutum revocari. Hunc esse sensum quaestionis apud doctores, instanter advertit *Suarez* (Disp. 33, sect. 5, n. 10); item, *Lugo*, exponens sententiam affirmativam, breviter et apte statuit: "Secunda sententia communis affirmat, poenitentem, non solum posse ea quae dixit in confessione, extra confessionem dicere, de quo non est dubium; sed etiam dare licentiam, ut *manente sigillo* confessionis, possit confessarius ad talem, vel talem effectum uti illa notitia, vel illam alteri communicare sub eodem sigillo."⁵

Negant igitur plures antiquiores, ut *Alex. Halensis* (Summa, q. 19, m. 2, a. 1), *Scotus* (In 4 Sent., dist. 21, q. 2, ad 1), *Durandus* (In 4 Sent., dist. 21, q. 4), *Biel, Major, Angelus, Villabonos, Delgadillo, Benedictus XIV* (Casus consc., Appendix [a. 1752], maii, 1).

Eorum *rationes* sic breviter resumit *Lugo*: "*Primo*, quia praeceptum sigilli est divinum: ergo non potest a poenitente relaxari. *Secundo*, quia confessarius scit, ut Deus: ergo non potest de iis loqui, ut homo, etiam ex facultate poenitentis, nisi detur illi scientia hominis. *Tertio*, quia poenitens posset cedere juri suo, non tamen juri sacramenti: sicut clericus non potest cedere privilegio fori, vel canonis: quia sunt etiam in favorem status clericalis. . . *Quarto*, quia, si quibus sacerdos loqueretur, non tenerentur ad sigillum, cum ipsi non audiant illa in confessione. *Quinto*, quia, si poenitens posset dare illam licentiam, posset superior ei praecipere ut illam daret; quod si non faceret, jam esse suspectus de crimine: si vero concederet jam sacerdos posset revelare ejus confessionem."

Supra dictis antiquioribus accedit inter modernos *CAPPELLO* qui in ultima sui operis editione (a. 1944), sic expressius suam sententiam proponit:

"Haec [i.e. affirmativa sententia] est doctrina a plerisque DD. tradita, quae tamen non videtur accipienda absolute et universim, sed cum congruis animadversionibus, ne ullus error aut aequivocatio occurrat. Quare ad rectam expositae doctrinae intelligentiam, haec videntur opportune addenda, perpensis principiis generalibus theolo-

⁵De Poenitentia, disp. 23, sect. 5, § 4, n. 133, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 397.

⁶De Poenitentia, disp. 23, sect. 5, § 4, n. 132, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 397.

giae et juris canonici, ac perspecta Ecclesiae disciplina rigidior per Codicem sapienter inducta (cfr. can. 1757, § 3, 2, 2027, § 2, 1).

“Poenitens qua talis nequit confessario *qua confessario* concedere licentiam loquendi de auditis in confessione. Nam confessarius quidquid cognoscit in confessione, cognoscit *ut Deus*, ac proinde *in foro Dei*, iuxta S. Thomam (l.c.). Cum autem poenitens dat licentiam loquendi confessario, hic notitiam rerum percipit ut homo, secundum ipsum Angelicum, ideoque in foro humano. Porro toto coelo differt profecto, quod sacerdos rem aliquam cognoscat qua Deus vel qua homo, quod fidelis loquatur in foro Dei vel in foro humano. Nec sane in potestate poenitentis est, quod res cognita in foro Dei, fiat cognita in foro humano, sine nova atque expressa eiusdem rei communicatione in ipso foro humano facta.

“Si confessarius recurrit *qua confessarius* ad Superiorem pro obtinenda facultate a reservatis vel ad doctorem consilii petendi causa, de licentia poenitentis, plane versamur hic extra hypothesim, quia agitur in casu de continuata confessione eaque complenda et perficienda. Hic, contra, agimus de licentia loquendi *extra* confessionem. . .

“Eo ipso quod poenitens facultatem loquendi de accusatis in confessione concederet confessario, hic *qua homo* sciret, ut supra dictum est, et qua homo loqueretur cum aliis, qui proinde lege sigilli sacramentalis nec tenerentur nec teneri possent. Quam rerum conditionem nullo pacto sua voluntate sive intentione mutare poenitens valeret. Unde minus recte quidam DD. dicunt, licentiam loquendi a poeniteute ita confessario concedi posse, ut is, quocum res communicatur, ad sigillum teneatur. Extra casum confessionis continuatae, ac propterea complendae et perficiendae, de quo supra, lex sigilli nunquam obligat aut obligare potest. . .

“*Imo, mature omnibus perpensis, videtur confessarius qua talis solvi non posse lege sigilli sacramentalis, quatenus ipsi detur facultas loquendi cum extraneis de peccatis poenitentis vel aliorum auditis in confessione.* Huiusmodi enim peccatorum manifestatio supra memoratis incommodis viam sponte aperiret, scandalum facile pareret, in gravamen fidelium et sacramenti irreverentiam directe vel indirecte vix non semper cederet. Si poenitens posset semper et absolute concedere confessario licentiam loquendi de auditis in confessione, ipse, urgente iusta et gravi causa aut saltem gravissima, eam concedere deberet. Quodsi forte non concederet, irrationabiliter ageret profecto; quo in casu, ex generali principio recti ordinis et boni publici, sufficeret licentia rationabiliter praesumpta. Id autem nullo pacto admitti potest. Ergo. Praeterea, nisi admittatur ista nostra sententia seu restrictio, probe intelligi atque explicari nequit, cur ne ad mortem quidem vitandam aliudve gravissimum damnum sive privatum sive etiam publicum amovendum, confessario non liceat de auditis in confessione loqui sine expressa licentia poenitentis, praesertim si malum immineat ex prava eiusdem voluntate ac malitia.

“Huc spectat, saltem sub aliquo respectu, *opinio Scoti* (in IV, D. 21, q. 2, ad 1), et aliorum qui docent poenitentem concedere non posse licentiam loquendi de auditis in confessione et mendacium esse quidquid asserat confessarius ex licentia poenitentis (cfr. n. 629, 5).”⁷

Affirmant vero communius antiquiores et communissime moderni, praecipue S. Thomas (Suppi., q. 11, a. 4), Suarez (Disp. 33, sect. 5, n. 4sq.), Lugo (Disp. 23, sect. 5, n. 131 sq.), et Salmanticenses (Disp. 9, dub. 4), apud quos invenies hujus quaestionis longiorem discussionem.

Rationem hujus sententiae breviter et apte affert S. Thomas, scribens: “Duo sunt propter quae tenetur sacerdos peccatum occultare; primo

⁷De Sacramentis, v. 2, n. 621, Taurini-Romae, 1944, p. 642-644.

et principaliter, quia ipsa occultatio est de essentia sacramenti, in quantum scit illud ut Deus, cujus vicem gerit in confessione; alio modo propter scandalum vitandum. Potest autem confitens facere ut sacerdos illud quod sciebat tantum ut Deus, sciat etiam ut homo, quod facit dum licentiat eum ad dicendum; et ideo si dicat, non frangit sigillum confessionis; tamen debet cavere scandalum dicendo, ne fractor sigilli praedicti reputetur.”

Addit *Lugo*: ‘Obligatio hujus secreti sequitur naturam, et conditionem secreti naturalis, ut semper maneat sub potestate committentis illud: quare, sicut poenitens potest eadem, quae in confessione dixit, dicere extra confessionem; non est, cur non possit restringere, vel relaxare ipsum sigillum confessionis, prout expedire judicaverit. Imo de facto ita facit poenitens, quoties per confessarium licentiam petit a praelato ad casum reservatum: jam enim vult, ut confessarius utatur notitia illa, ita ut praelatus maneat obligatus eodem sigillo, nec ideo confessarius manet liber a sigillo.”⁸

Supradictis rationibus adversariorum respondet Lugo: “Ad primum: poenitens non relaxat praeceptum divinum; sed ponit conditionem, qua posita praeceptum non obligat: quia solum erat praeceptum non revelandi absque licentia poenitentis. *Ad secundum:* non est opus, quod detur ei scientia alia humana; sed licentia utendi scientia quam habet ut minister Dei, qua scientia non utitur etiam ut homo, sed ut minister Dei ex licentia poenitentis. *Ad tertium:* est differentia clara: nam etiam cedente jure suo clerico, remanet dedecus ipsius status, si trahatur ad tribunal laicum: cedente autem poenitente, nihil detrimenti patitur sacramentum, cum non reddatur ideo difficilior; sed suavior et utilior confessio, cum afferat sigillum, cujus elavem habeat pro arbitrio poenitens ipse; ita ut possit ex parte aperire, et ex parte retinere. *Ad quartum:* jam in superioribus vidimus, quomodo notitia illa transeat ad omnes alios cum eadem obligatione sigilli. *Ad quintum:* eadem difficultas remanet in sententia contraria: facilius enim poterit superior praecipere poenitenti, ut dicat extra confessionem sacerdoti, vel sibi, quod in confessione dixerat. Respondetur ergo, superiorem non posse praecipere, quod detur talis licentia: quod si tyrannus id praecipiat, non est ei obediendum: imo, quoties superior id praeciperet, tyrannice praeciperet, nec licentia eo modo extorta aliquid prodesset confessario, ut supra monuimus.”⁹

SECUNDO, controversum est an sacerdos possit, sine violatione sigilli aut abusu scientiae sacramentalis, *loqui de peccatis confessis cum ipso poenitente*, non obtenta ejus licentia. *Tres castis* afferuntur:

* De Poenitentia, disp. 23, sect. S, § 4, n. 134, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 397.
⁹Ibid., n. 135, p. 398.

1. An sacerdos possit id facere *intra ipsam confessionem* (quoad peccata nempe praecedentis confessionis).

Affirmative respondent communiter doctores, eo quod totum agatur intra iudicium sacramentale cum eodem confessore; addunt tamen id non esse agendum sine rationabili causa, secus, etsi nullum sigillum violaretur, sacramentum fieret aliquatenus odiosum.

2. An possit id fieri extra confessionem, sed *immediate post absolutionem*.

Negarunt quidam, ut *Fagundez*; *affirmant* communius, praecipue moderni, ob rationem quod, etsi sacramentum sit essentialiter completum, iudicium sacramentale adhuc moraliter perseverat, ut patet ex eo quod possit tunc imponi sacramentalis satisfactio.

Ad rem *Lugo*: “Secunda exceptio esse solet, quando statim finita confessione, sacerdos aliquid circa illam addit, vel advertit poenitenti, quod oblitus fuerat. Quod licitum esse docet *Henriquez* lib. VI. cap. XXIII. num. 2. in fine: quam sententiam acriter reprehendit *Fagundez* lib. VI de n. *praecepto Ecclesiae*, cap. IV. num. 33 quia, finita confessione, non potest, sine nova licentia, loqui de illa confessarius: et quia post datam absolutionem finitum est primum sacramentum. Unde, si fieret novum peccatum, esset necessaria alia absolutio, et aliud novum sacramentum; *ego tamen exceptionem illam probabilem existimo*: quia moraliter non intelligitur esse extra confessionem, quod incontinenti dicitur. Falsum quippe est, quod *Fagundez* dicit, data absolutione, finitum esse sacramentum et iudicium: nam aliqui imponunt poenitentiam post datam absolutionem. Et quidem impositio poenitentiae gravis satis significat confessionem gravium peccatorum: ergo loqui de peccatis post absolutionem, non est contra sigillum; quia, nimirum, censetur durare adhuc idem iudicium sacramentale, cujus actus sunt absolvere, punire, consulere, monere, corrigere, et similia.”¹⁰

3. An possit id fieri *post aliquod tempus ab absoluta confessione*.

Affirmant quidam, ut *Petrus de Palude*, *Victoria*, *Suarez* (Disp. 33, sect. 5, n. 3), *Filliuccius*, *Nugnus*, praecipue si sit corrigendus aliquis defectus anteactae confessionis, et licentia loquendi petita a sacerdote apud poenitentem, fuerit ab isto denegata. Ratio est quia talis locutio supplet et perficit priorem confessionem quae manserat imperfecta, et ideo poenitens irrationabiliter denegat licentiam loquendi.

Ad rem *Suarez*: “Solum est casus communis, quando confessor commisit defectum in confessione, ex quo obligatur ad poenitentem monendum. Respondeo, dicere illi posse et debere, se velle cum illo loqui de re necessaria ad confessionem pertinente, et quidem, si ille consentiat, jam habet facultatem; si vero renuat, dicat nihilominus, si

commode possit, quia tunc jam vere non loquitur extra confessionem, sed supplet et perficit eam, quae inchoata et imperfecta manserat, et poenitens est tunc irrationabiliter invitus.”¹¹

Negant vero alii, ut *Soto*, *Toletus*, *S. Carolus Borromeus*, *Bonacina*, *Fagundez*, *Lugo* (Disp. 23, sect. 5, n. 140 sq.), *S. Alphonsus* (n. 622) et communiter moderni, qui dicunt in eo agendi modo haberi violationem sigilli late dicti seu abusum scientiae sacramentalis. Ratio est quia in casu sacramentum est completum et iudicium sacramentale absolutum, nec illa locutio est satis coniuncta cum confessione ut dici possit in ea iudicium sacramentale moraliter continuari.

Ad rem *Lugo*: “Probatur primo ex communi doctrina, et generali regula, quod confessarius de confessione sine licentia poenitentis loqui non potest; a qua sine fundamento fieret talis exceptio. Et confirmari potest ad hominem: quia auctores contrariae sententiae dicunt, petendam esse prius licentiam; si autem sigillum non obligat ad non loquendum cum poenitente de confessione in eo casu, non video necessitatem petendi licentiam, nisi causa urbanitatis: nam licentia poenitentis non requiritur; nisi propter obstaculum sigilli: si ergo non obstat sigillum, non requiritur petitio licentiae; sed posset ex abrupto confessarius dicere, quod volebat: consequens autem non conceditur ab iis auctoribus, nec credo facile concessuros.

“Dices, non loqui confessarium tunc extra confessionem, sed supplet et perficit eam, quae inchoata et imperfecta remanserat. Ita respondet Suarez. Sed contra: quia, si hac occasione perficiendi quod defuit, potest confessarius continuare per totam vitam eamdem confessionem, sigillum certe prorsus corrueret: nam ad confessarium pro suo munere spectat non solum monere, sed corrigere etiam poenitentem: quare posset per totam vitam corrigere, et objurgare poenitentem propter illa peccata, quod totum diceret se intra confessionem facere, quam quoad actum corrigendi et objurgandi vult magis perficere; quia non satis reprehendit pro merito peccatorem: quod certe confessionem redderet intolerabilem, et fideles omnes gravissime scandalizarentur, quasi de sigillo omnino violato.”¹²

Ad rem 5. *Carolus Borromeus*: “Consultum videtur, ut nullam plane apud alios mentionem faciat ullo tempore peccatorum, quae in confessione audiverit; quod si postea necessitate edoctus, cum ipsomet poenitente de peccatis loqui contingat, id non nisi praefata venia faciat et ipsum colloquium obtinebit vim confessionis, quantum ad secreti silentium attinet” (Instructio pastorum, p. 2, c. 20). Item: “Quod si usque adeo esset occultum [impedimentum] ut ex praevia dumtaxat

¹¹“Dc Poenit., disp. 23, sect. 5, n. 3, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1886, p. 700.

¹²“Dc Poenitentia, disp. 23, sect. 5, §4, n. 140sq., Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 399 sq.

confessione constaret, nihil extra confessionem praestare tenetur, quam ferventi eos oratione Deo commendare, et si ad communionem se praesentes sisterent, nullo eam pacto iis negare” (ibid., p. 3, c. 1).

NOTA 7. DE OBJECTO SIGILLI.

S. *Thomas* distinguit inter objectum directum (ea de quibus est sacramentalis confessio) et objectum indirectum (ea quae non cadunt sub sacramentali confessione, sed ex quibus possit peccatum vel peccator deprehendi); quae distinctio corresponde! distinctioni violationis sigilli in directam et indirectam. *Moderni* moralistae distinguunt inter objectum per se seu essenziale, et objectum per accidens, objectum vero per se subdistingunt in directum et indirectum; quae distinctio inter objectum essenziale et accidentale plus minusve correspondet distinctioni inter violationem sigilli stricte dicti et abusum scientiae sacramentalis.

Dicunt igitur objectum per se et *directum* esse ipsa peccata, peccatorum objecta, peccatorum circumstantias, complices peccati;¹³ objectum per se sed *indirectum* esse denegatam absolutionem, indispositionem poenitentis, impositionem gravis satisfactionis, petitionem consilii habentis relationem cum confessione; objecta *per accidens* esse peccata commissa intra confessionem et occultos defectus poenitentis.

Ad rem S. *Thomas*: “Sigillum confessionis directe non se extendit nisi ad illa de quibus est sacramentalis confessio; sed indirecte id quod non cadit sub sacramentali confessione, etiam ad sigillum confessionis pertinet; sicut illa per quae posset peccator, vel peccatum deprehendi. Nihilominus etiam illa summo studio sunt celanda, tum propter scandalum, tum propter pronitatem, quae ex consuetudine accidere posset” (*Suppi.*, q. 11, a. 2).

NOTA 8. DE SUBJECTO SIGILLI.

Etsi inter antiquiores non prorsus defuerit aliqua secundaria controversia in hac re (ita quidam, uti *Vasquez* et *Coninck*, negarunt teneri ad sigillum theologum consiliarium cui confessarius recurrat ex ipsa licentia poenitentis), doctores tam antiquiores quam praecipue moderni communiter docent sequentia. Per se et *primarium* subjectum sigilli est ipse solus confessarius; per accidens et *secundarium* subjectum sunt omnes quibus quomodolibet notitia sacramentalis pervenerit, praeter ipsum poenitentem; qui quidem dividuntur in eos qui talem notitiam habuerint *immediate* (ut interpretes et adstantes) et eos qui illam habuerint *mediate*, i.e. per communicationem legitimam vel etiam illegitimam eorum quibus ea notitia immediate pervenit (ut

De complice confer dicta in art. 39, Nota 18 (p. 665 sqq.).

Theologum consultum, audientes aliorum revelationes vel narrationes de auditis peccatis, legentes scripturam peccatorum ad confessionem ordinatam).

Codex J. C., can. 889, § 2, hanc sententiam explicite confirmavit, statuens: "Obligatione servandi sacramentale sigillum tenentur quoque [i.e. praeter confessarium, de quo in § 1 ejusdem canonis] *interpret* *aliique omnes* ad quos notitia confessionis *quocumque modo* pervenerit."

Ratio est quia confessio sacramentalis est materia sigillata ac talis manet de jure, quocumque fuerit translata; unde ad quoscumque ipsa transierit, cum eodem sigilli onere communicatur.

Ad rem S. *Thomas*: "Sigillum confessionis competit sacerdoti, in quantum est minister hujus sacramenti; quod nihil aliud est quam debitum confessionem celandi, sicut clavis est potestas absolvendi. Tamen sicut aliquis qui non est sacerdos, in aliquo casu participat aliquid de actu clavis, dum confessionem audit propter necessitatem, ita etiam *participat aliquid de actu sigilli confessionis*, et tenetur celare, quamvis, proprie loquendo, sigillum confessionis non habeat" (*Suppi.*, q. 11, a. 3). "Ille ad quem notitia peccati devenit mediante sacerdote de voluntate confitentis, participat in aliquo actu sacerdotis, et ideo simile est *de eo* et *de interprete*, nisi forte peccator velit quod ille absolute sciat et libere" (*Ibid.*, a. 4, ad 4).

Ad ea verba S. Thomae, nuper citata, "Tenetur celare, quamvis *proprie loquendo, sigillum confessionis non habeat*", notandum est expressionem "proprie loquendo" accipiendam esse "per se et primo", secus S. Doctor sibimetipsi contradiceret asserenti alios praeter confessarium "participare de actu sigilli confessionis", simulque vagaret extra punctum quaestionis quae est de subjecto ipsius sigilli et diverteret ad aliud objectum, de quo nulla potest esse dubitatio vel controversia, obligationem scilicet servandi secretum naturale circa culpas aliorum, quomodolibet cognititas.

Ipsam poenitentem ad sigillum non teneri pronum est, cum lex sigilli lata fuerit in ejus favorem, imo ipse possit licentiam concedere aperiendi sigillum aut possit simpliciter inefficax reddere sigillum per externam et non sacramentalem narrationem peccatorum. Attamen poenitens tenetur jure naturae ad *naturale secretum* eorum quae possent laedere famam confessarii, idque sub gravi in materia gravi; a qua obligatione solvitur gravi ratione privati vel publici boni, ut in casu quo *solicitetur* ad peccatum ab ipso confessario.

ART. 45. Utrum Poenitentia Publica, Quae Observabatur In Antiqua Ecclesia, Esset Sacramentalis, Quin Tamen Praecederet Ab-

solutionem, Nec Haberetur Ut Opus Absolute Necessarium Ad Consequendam Remissionem Peccatorum, Nec A Fortiori Haberetur Ut Unica Praxis Poenitentialis Tunc Observanda Ad Exclusionem Omnis Poenitentiae Privatae Seu Non Solemnis (Suppi., q. 28, seu In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 5).

Haec quaestio, jam ab eruditis saec. 17-18, praecipue *PETAVIO* et *MORINO*, contra priores Protestantes critice et historice agitata, novum momentum assumpsit apud modernos doctores ob necessitatem defendendi ipsam existentiam sacramenti contra novas positiones criticas, assumptas a Liberalibus Protestantibus, atque peculiare incitamentum obtinuit occasione operis *II. Charles Lea*; hinc non pauca opera et elucubrationes editae sunt. Ad scopum nostrum quod attinet, praecipue faciunt scripta *Boudinhon* (qui controversiam contra Lea aperuit). *Brucker, Vacandard, Harent, Hogan, O'Donnell, Batiffol, Rauschen, Poschmann, Adam, Goller, D'Alès* et *Galtier* qui fructus hujus controversiae convenienter collegit et perfecit.

DABIMUS ELENCHUM PRAECIPUORUM OPERUM, tum antiquorum, tum praesertim modernorum, quae ad hanc controversiam referuntur, et ad calcem addemus quaedam judicia critica quae de notioribus operibus proferuntur ab ipsis eruditis catholicis, inter se quoque contendentibus.

K. Adam, Die kirchliche Sündenvergebung nach dem hl. Augustin, Paderborn. 1917; Das sogenannte Bussedikt des Papstes Kallistus, München, 1917; Die geheime Kirchenbusse nach dem hl. Augustin, Kempten, 1921; Die abendlandische Kirchenbusse im Ausgang des christlichen Altertums, in Theol. Quartalschrift. 1929, p. 1 sqq.

A. D'Alès, L'édit de Calliste, Etude sur les origines de la pénitence chrétienne, Appendice III: l'élément privé dans l'ancienne pénitence, Paris, 1914, p. 422-455. Cf. alia opera citata in tom. 1, p. 19.

Amann (E.), in Diet. Théol. Cath., art. Pénitence, col. 841 sq.

Amort (E.), Demonstratio critica religionis catholicae, p. 235 sqq.

Bagot, De Poenitentia, diss. 2, c. 7 sq. et c. 12, sect. 1.

Batiffol (P.), in Revue historique, t. 67 (1898), p. 156-162 (de opere H. Ch. Lea); Études d'histoire et de théologie positive, Ire série, Paris, 1926, p. xv-xxviii, 194 sqq., et Paris, 1906, p. 195-222 ("Discussion théologique", quam in editione sexta a. 1920 suppressit tamquam de re jam certa et iudicata).

Baumgarten (M.), Die Werke von Henry Charles Lea und verwandte Werke, Münster, 1908.

Bellarminus, De Poenitentia, l. 1, c. 21; l. 4, c. 5.

Bickell, Die Bussdisziplin, in Zeitschr. für kath. Theol., a. 1877.

Billuart, De Poenitentia, ad calcem diss. 9, Digressio historica de veteri Ecclesiae disciplina.

Binterim (A. J.), Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christkatholischen Kirche, v. 2, p. 302 sqq.

Blotzer, in Zeitschr. für kath. Theol., 1887, p. 484 sq. 493-495.

Boudinhon, Sur l'histoire de la pénitence, à propos d'un livre récent (i.e. operis H. Ch. Lea), in Revue d'hist. et litt. rel., t. 2 (1897), p. 306-344 et 496-524.

Bourque (E.), Histoire de la Pénitence-Sacrement, Québec (Université Laval), 1947.

Boyer (C.), De Poenitentia, 2 pars. a. 3, Romae, 1942, p. 197-216.

Brewer (H.), Die kirchliche Privatbusse im christlichen Altertum, in Zeitschr. für kath. Theol., 1921, p. 1 sqq.

Brucker, Une nouvelle théorie sur les origines de la pénitence sacramentelle, in Études, t. 73 (1897), p. 96 sqq. (Impugnat Boudinhon).

Casey (H.), Notes on a History' of Auricular Confession, Philadelphia. 1899.

Cavallera (F.), La doctrine de la pénitence au III siècle, in Bulletin de litt. ecc., 1930, p. 19 sq. et 49 sq.

Chardon, Histoire des Sacrements (quae est quaedam abbreviatio operis Morini), histoire du sacrement de la Pénitence, section troisième, première partie, chap. 4; seconde partie (praecipue chap. 9); troisième partie; quatrième partie (peculiariter chap. 4), apud Mignc, Theol. Curs. t. 20, col. 470 sqq. 509 sqq. 639 sqq.

Collet, De Poenitentia, pars 2, c. 6, Dissertatio historica de disciplina veteris Ecclesiae circa poenitentiam (praecipue a. 4 et 7), apud Migne, Theol. Curs., t. 22, coi. 633 sqq. (praecipue coi. 650 sqq. et 698 sqq.).

Di Dario, Il sacramento della penitenza nei primi secoli, Napoli, 1908.

Diekamp (Fr.), Theol. dogm., v. 4, §52, Parisiis, 1946. p. 354–357.

Dohl (M.), Etude sur M. Lea, in Revue critique d'histoire et de littérature, 1898.

Drcy, Dissertatio historico-theologica originem et vicissitudinem exomologeseos in Ecclesia catholica ex documentis ecclesiasticis illustrans, Ellwangen, 1815.

Duchesne, in Bulletin critique, a. 1883, p. 365 sqq.

Erinoni, La pénitence dans l'histoire à propos d'un ouvrage récent [i.e. operis K. Holl], in Revue des questions hist., 1900, p. 5-55.

Esser (G.), Die Busschriften Tertullians und das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus, Bonn, 1905; Der Adressât der De Pudicitia und der Verfasser des römischen Bussedikts, Bonn, 1914.

Fechtrup, Zur altchristl. Busspraxis, in Theol. Quartalschrift, 1872.

Frank (Fr.), Die Bussdisziplin der Kirche von der Apostelzeiten bis zum VII Jahrhundert, Mainz, 1867, p. 811 sqq.

Francolini, De disciplina Poenitentiae, l. 2, c. 6.

Funk (F. X.), Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen. 3 voll.. Paderborn, 1897. 1899. 1907. Art. Bussdisziplin, in Kirchenlexikon. II. Freiburg. 1883.

Galtier (P.), in Diet. Apol., art. Pénitence, col. 1835-1847; De Paenitentia. prolegomenon de paenitentia privata, n. 255-298, Parisiis, 1931, p. 181-216; Le péché et la pénitence (Bloud et Gay, 1929), p. 115-120; L'église et la rémission des péchés, deuxième partie: La pénitence privée aux premiers siècles. Paris, 1932, p. 217–493; S. Augustin a-t-il confessé?, in Revue prat. d'apologét.. avril-juin. 1921; La rémission des péchés moindres, in Recherches de science religieuse. 1923; Les péchés "incurables" d'Origène, in Gregorianum. 1929. A propos de la pénitence primitive, in Revue d'hist. eccl., 1934, p. 517 sqq. 797 sqq.; Comment on écarte la pénitence privée, in Gregorianum, t. 21 (1940), p. 183 sqq. (responsum ad opus C. Mortimer).

Garhneicr, Die Beichtpflicht historisch dogmatisch dargestellt, a. 1905, p. 71.

Goller (E.), Analekten zur Bussgeschichte des 4. Jahrh., in Römische Quartalschrift, 1928, p. 235 sqq.; Das spanisch-westgotische Busswesen vom 6.-8. Jahrh.. ibid., 1929, p. 253 sqq.; Papsttum und Bussgewalt in spätromischer und frühmittelalterlicher Zeit, ibid., 1931, p. 71 sqq.; 1932, p. 219 sqq.; Studien über das gallische Busswesen, Mainz, 1929; Das Sündenbekenntnis bei Gregor d. Gr., in Oberrheinisches Pastoralblatt, 1928.

Grandcolas (J.), L'ancienne discipline de l'Eglise sur la confession et les pratiques les plus importantes de la pénitence. Paris. 1697; L'ancien pénitentiel de l'Eglise, Paris, 1698.

Harent, in Etude, 1899-1901 (t. 80-87), impugnât Vacandard in variis articulis, quorum primus (a. 1899) titulum habet "La confession. Nouvelles attaques et nouvelle défense."

Haslehurst (R. S. T.), Some account of the penitential discipline of the early Church in the first four centuries, London, 1921.

Hilgers, Die Kath. Lehre der Ablässe (1914).

Hogan (J.), Penitential discipline in the Early Church, in The American Catholic Quarterly Review, vol. 25 (1900), p. 417-437.

Holt (J.), Die Kirchliche Busse in 2. Jahrh., Breslau, 1932.

Honoré, Le secret de la Confession, Bruges, 1924.

Hullinghofl (F.), *Antiquitas confessionis privatae ex vetustissimis cum latinorum tum graecorum Patrum scriptis utriusque Ecclesiae praxi, euchologiis atque conciliis, contra Eybelium aliosque ejusdem impugnatores*, Münster, 1789,

Hünemann (F.), *Die Busslehre des hl. Augustinus*, in *Forschungen zur christl. Literatur und Dogmengesch.*, t. 12, fasc. 1, 1914.

Kirsch (A.), *Zur Geschichte der Kath. Beichte*, Würzburg, 1902.

Koch (H.) (adhuc catholicus), *Die Büsserentlassung in der alten abendländischen Kirche*, in *Theol. Quartalschrift*, 1900, p. 481-534.

Kurtscheid, *A History of the Seal of Confession*, St. Louis, Mo., B. Herder, 1927.

Laurain, *De l'intervention des laïques, des diacres et des abbesses dans l'administration de la pénitence*, Paris, 1897.

Lebreton, *Histoire de l'Eglise* (Paris), 1935, t. 1, p. 347 sq.; t. 2, p. 78-85. 152. 192. 322. 341.

Lejay, *Le rôle théologique de Césaire d'Arles*, in *Rev. d'hist. et de litt. rel.*, t. 10 (1905), p. 444-487 et 579-616.

Malnory (A.), *Saint Césaire, évêque d'Arles*, Paris, 1894, p. 187-244; *Quid Luxovienses monachi ... ad regulam monasteriorum atque ad communem profectum contulerint*, Parisiis, 1894.

Morinus (J.), *Comm. hist. de disciplina in admin. sacr. Poenitentiae*, l. 2, c. 9 et 10; l. 5, c. 8; l. 9, c. 1-3, Parisiis, 1651, p. 87. 91. 272 sq. 278. 603 sqq.

O'Donnell (M. J.), *Penance in the Early Church*, ch. 5 et 7, Dublin, 1907.

Palmieri (D.), *De Poenitentia*, thes. 35, n. 4sq., et *Appendix de Indulgentiis*, §2, n. 8-13, Romae, 1879, p. 395-400 et 459-465.

Posté (R.), *Del sacramento della penitenza*, *Appunti storico-critici*, Scuola Cattolica, 1923.

Pcellé, *Le tribunal de la pénitence devant la théologie et l'histoire*, Paris, 1903, p. 178 sqq.

Pesch, *Prael. Dogm.*, t. 7, n. 224-227 et 263-269, Friburgi Br., 1920, p. 119-124 et 138-140.

Petavius, *De vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione Diatriba*, §6; *Diatriba de Poenitentia et Reconciliatione*, c. 2 et 3, in *Dogmata Theologica*, t. 8, Parisiis, 1867, p. 195 sq. 448 sq. 450 sq.; *De Poenitentia*, l. 6, c. 3, *ibid.*, p. 350sq.

Pignataro (F. I. G.), *De disciplina poenitentiali priorum Ecclesiae saeculorum*. Romae. 1904, p. 54-140.

Poschmann (B.), *Die Sündenvergebung bei Origenes*, Braunsberg, 1912; *Zur Bussfrage in der cyprianischen Zeit*, in *Zeitschrift für kath. Theol.*, 1913, p. 25 sqq. 244 sqq.; *Hat Augustinus die Privatbusse eingeführt?*, Braunsberg, 1920; *Die kirchliche Vermittlung der Sündenvergebung nach Augustinus*, Braunsberg, 1923; *Die abendländische Kirchenbusse im Ausgang des christlichen Altertums*, München, 1928; *Die Kirchenbusse im frühen Mittelalter*. Breslau, 1930; *Das christliche Altertum und die kirchlich Privatbusse*, in *Zeitschrift für kath. Theol.*, 1930, p. 214 sqq.

Probst (F.), *Sakramente und Sakramentalien in den drei crsten christlichen Jahrhunderten*, Tübingen, 1872.

Rauschen (G.), *Eucharist and Penance* (translation from the second German edition), St. Louis, Mo., 1913.

De San, *De Poenitentia*, 1900.

" KT

Schanz, *Die Lehre von den hl. Sakramenten der katholischen Kirche*, Freiburg. 1893.

Schmitz (H. J.), *Die Bussbücher und die Bussdisziplin der Kirche*, t. 1, Mainz. 1883. p. 18; t. 2, Dusseldorf, 1898, p. 34 sqq.; *item*, in *Der Katholik*, 1885, p. 357.

Schwartz (E.), *Bussstufen und Katechumenastklassen*, in *Schriften der Wiss. Gesells. in Strassburg*, fasc. 7 (1911).

Sirmundus (Jac.), *Historia poenitentiae publicae*, Parisiis, 1651.

Stüfler, in *Zeitschr. für kath. Theol.*, 1907, p. 227.

Tixeront, *Histoire des dogmes*, *passim*; *Comment se confessaient les chrétiens des premiers siècles*, in *L'Université catholique*, 15 mars 1913, p. 231 sqq. (Hic idem articulus editus est sub titulo: *Le sacrement de pénitence dans l'antiquité*

chrétienne, Paris, 1914); Mélanges de Patrologie et d'histoire des dogmes, chap. 11 La doctrine pénitentielle de saint Grégoire le Grand, Paris, 1921, p. 237 sqq.

Ton (G. Del), L'episodio eucaristico di Serapione narrato da Dionigi Alessandrino, La Scuola Cattolica (1942).

Tournely, De Poenitentia, q. 7, a. 3, concl. 2; q. 8, praecipue a. 3, concl. 2, Parisiis, 1765, p. 260 sqq. 280 sqq.

Umberg, Absolutionspflicht und altchristliche Bussdisziplin, in Scholastik, 1927, p. 321 sq.

Vacandard, in Diet. Théol. Cath., art. Absolution, col. 159-161 et 236 sq.; in Revue du clergé français, a. 1898-1900 (t. 14-24), ubi non paucos scripsit articulos occasione operis H. Ch. Lea et controversiae quam habuit cum Harent S.J.; ibidem, a. 1909 (t. 58), in recensione operis Rauschen; La pénitence publique dans l'église primitive, 2 voll., Paris, 1913; Etudes de critique et d'histoire religieuse, 2me série, Les origines de la confession sacramentelle, Paris, 1910, p. 95-101.

Inter acatholicos, quos citavimus in Introductione tractatus (tom. 1, p. 35-38), praecipue huc faciunt:

Harnack, *Loojs* et *Seeberg*, in suis historiis dogmatum.

Steitz et *K. Holi* in operibus ibidem citatis.

H. Ch. Lea, A History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church, 3 voll., Philadelphia, 1896; v. 1, praecipue c. 3. 4. 14, p. 20sqq. 31 sqq. 50 sqq. 460 sqq. 506 sqq.

O. Watkins, A History of Penance, 2 voll., London, 1920, praecipue v. 1, p. 466 sqq.

Mortimer (C.), The Origins of Private Penance, Oxford, 1939.

A. Amauld (jansenista), De la fréquente communion; De la tradition de l'Eglise sur le sujet de la pénitence et de la communion, 1644.

J. Turmel (Modemista; sub pseudonimo *A. Vanbeck*), La pénitence dans les écrits des premières générations chrétiennes, in Revue d'hist. et litt. rel., 1910, p. 436-465; Idem (sub pseudonimo *A. Lagarde*), Les origines de la confession, ibid., 1922, p. 332-351. Cf. alia ejus opera citata in Introductione tractatus (tom. 1, p. 38).

QUAEDAM ERUDITORUM CATHOLICORUM DISCREPANTIA JUDICIA DE VALORE PRAECIPUORUM OPERUM QUAE IN IPSO EORUM COETU PRODIERUNT:

BATIFFOL: Etudes d'histoire et de théologie positive, ed. 3, Paris, 1904. p. 195-197. 201-202. 212-213. 219:

“La publication du gros ouvrage de *M. Henry. Charles Lea*, qui date de 1896, a provoqué parmi les théologiens attentifs aux recherches historiques plusieurs essais remarquables sur les origines de la pénitence sacramentelle. Nous voudrions essayer de résumer ces discussions, rapprocher les conclusions auxquelles elles ont abouti des conclusions auxquelles nous avons abouti nous-mêmes, et enfin dégager les principes théologiques de solution des problèmes qu'elles ont posés.

“Le premier qui est entrepris parmi nous la critique de *M. Lea*, est un canoniste. *M. Boudinhon*, professeur à l'institut catholique de Paris. Le jugement qu'il porte sur la méthode de *M. Lea* est sévère, et il aurait pu l'être davantage, sans excéder la justice. *M. Lea*, américain de naissance, libraire de profession, est un protestant de cette nuance bien connue pour laquelle le protestantisme est exclusivement un anti-catholicisme. *M. Lea* est, à vrai dire, très copieusement informé; mais son information, si étendue soit-elle, reste tumultuaire et brouillonne; une sérieuse éducation historique lui a manqué. Enfin, il connaît bien les moralistes catholiques et les scolastiques, mais l'antiquité chrétienne est par lui fort ignorée. Qui croira qu'il ne mentionne pas le pape Calliste? Aussi pensons-nous que *M. Boudinhon* a peut-être accordé à *M. Lea* un trop grand crédit. Les premières pages de l'étude de *M. Boudinhon* exposent les principes théologiques qui doivent, selon lui, sinon

diriger le débat, du moins le clore. . . Ces pensées, qui sont de M. Boudinhon, lui sont communes avec d'excellent théologiens. Mais sont-elles les seules qui doivent aider à résoudre le problème du développement de la discipline pénitentielle? Nous ne le croyons pas, et on voit tout de suite combien elles seraient insuffisantes à expliquer toutes les formes de traitement appliquées au péché dans l'antiquité ecclésiastique. . .

“L'essai de M. Boudinhon, remarquable à bien des titres, prêtait, on vient de le voir, à des critiques. Il fut sans retard attaqué, dans un article intitulé: ‘Une nouvelle théorie sur les origines de la pénitence sacramentelle’.¹ Cet article, qui a le R. P. *Brucker* pour auteur, est, il faut en convenir, un travail bâclé. Ainsi le R. P. a cru voir ‘une nouvelle exégèse des paroles de l'institution du sacrement de pénitence’ dans l'étude de M. Boudinhon, qui ne renferme rien de pareil et à qui on pourrait reprocher, au contraire, d'avoir supposé acceptée par les protestants aussi bien que par les catholiques l'exégèse traditionnelle de ces paroles. M. Boudinhon a raison de voir dans ces textes l'expression de l'idée essentielle du sacrement de pénitence, et le P. *Brucker* manque de rigueur en traitant de ‘vague pouvoir’ cette idée essentielle qui doit être si féconde. . .

“*M. Vacandard*, l'éminent biographe de saint Bernard, est trop historien ecclésiastique pour ne s'intéresser pas aux problèmes de l'histoire des institutions et des dogmes: il en a donné la preuve par une série d'articles sur la discipline pénitentielle, qui ont suivi l'essai de M. Boudinhon. L'enquête de M. *Vacandard* a les allures d'un traité conduit dans les règles; l'auteur est un historien, mais qui ne néglige aucune des difficultés dogmatiques de son sujet; son travail est d'une rare compréhension. . . Le péril est grand pour quiconque aborde ces questions, d'être influencé par les manières modernes de concevoir l'usage de la pénitence dans la vie chrétienne, et M. *Vacandard* n'a pas complètement échappé à cette influence. . .

“Le R. P. *Uarent* a donné aux *Etudes* un article intitulé: ‘La confession, nouvelles attaques et nouvelle défense.’ Le R. P. ne paraît pas avoir lu le livre de M. *Lea*, ni apporter une défense qui puisse s'appeler vraiment nouvelle. . .

“*M. Hogan*, mort cet octobre dernier, avait, avant d'être supérieur du séminaire sulpicien de Boston, longtemps professé à Saint-Sulpice, où je tiens pour un honneur et un gain d'avoir été de ses élèves. L'admiration et l'affection qui m'unissaient à lui ne sauraient cependant m'interdire de confesser que la lecture de son pénétrant essai sur ‘la discipline pénitentielle dans l'Eglise primitive’, mentionné déjà, ne m'a pas conquis à toutes les vues qu'il développe. . . M. *Hogan* abonde dans le sens de M. Boudinhon, affirmant que pendant les quatre premiers siècles, d'une part il n'existait point de pénitence secrète, et d'autre part la pénitence publique ne touchait que les trois fautes capitales (fornication, apostasie, homicide): c'est là une position théologiquement et historiquement intenable.”

Idem, op. cit., Paris, 1926, Avant-propos de la sixième édition, xxii-xxvii: “Nous nous garderons de dire que dans les Eglises l'usage était, soit traditionnel, soit universel, de refuser la paix aux fornicateurs, mais nous dirons qu'il était en passe de faire violence à la miséricorde du pouvoir des clés, au moment où Calliste estima nécessaire d'intervenir par son édit. Si l'on avait toujours pris la peine de lire notre étude sans en négliger les nuances, on se serait rendu compte que les atténuations que l'on a proposées depuis à la doctrine de *Funk* étaient justement celles que nous avons proposées. Ce disant, je ne pense pas à la dissertation de *G. Esser*,¹⁵ professeur de théologie catholique à Bonn, le même qui a signé les ‘Il n'est pas vrai’ du manifeste des 93 intellectuels allemands de septembre 1914:11

¹¹ *Etudes*, t. Ixxiii (1897), p. 96 et s.

“Die Busschriften Tertullians . . . und das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus (Bonn 1904).

celui-là ne nous avait pas fait la grâce de prendre en considération notre étude sur les origines de la pénitence.

“Je pense à *G. Rauschen*, professeur à la même faculté, qui modestement s'est improvisé l'arbitre des controverses récentes sur l'eucharistie et la pénitence. Que l'on veuille bien consulter la traduction italienne que le P. *Bonaccorsi* a donné du livre de Rauschen, et les notes additionnelles où le traducteur a relevé les erreurs d'interprétations commises à mon seul sujet, en particulier celle où, perdant presque enfin patience, il déclare que ‘da vari indizi si sarebbe quasi tentati di credere qu'egli (Rauschen) non abbia letto o almeno utilizzato seriamente se non l'epilogo del Batiffol stesso’ (p. 201), on estimera peut-être que nous avons quelque droit de dire que les nuances de nos vues ont pu échapper à des juges expéditifs.

“Le livre du P. *d'Alès*, l'Edit de Calliste (1914), est d'une tout autre valeur que ceux d'Esser ou de Rauschen, ne serait-ce que par l'étendue de son enquête. Le théologien parisien a-t-il réussi à dissiper l'extrême confusion' qui, à l'en croire, régnait en la matière quand il y est entré? En réalité, la confusion n'était pas telle, mais peut-être aurait-il plus efficacement encore contribué à dissiper celle qui persistait du fait de certains extrémistes, s'il avait lui-même mis davantage en lumière les points si nombreux où il nous donne raison, et moins affecté de nous combattre. ..

“Nous étions donc, dès 1902, arrivé à des conclusions qui étaient dans leurs grandes lignes celles-là même que des enquêtes plus approfondies ont vérifiées, et qui sont en voie d'être acceptées par les théologiens qui enseignent le traité de la pénitence. J'avais en 1902 joint à mon étude une ‘Discussion théologique’ qui date et est devenue désormais sans intérêt, je la supprime de la présente édition. On verra que je l'ai remplacée par une étude neuve sur la discipline pénitentielle telle qu'elle se révèle dans les écrits de l'évêque d'Hippone: Le témoignage de saint Augustin sera une vérification des conclusions que nous avons tirées de préférence de la tradition romaine. Un ‘excursus’ nouveau aussi sur le sermon CCCLI attribué à saint Augustin accompagnera et complétera notre étude sur la discipline pénitentielle africaine au début du Ve siècle. J'espère qu'on aura l'impression, en lisant ces pages de quinze ans plus jeunes que le reste du livre, que le terrain est devenu praticable. Lorsque, en effet, j'ai abordé pour la première fois, la question des origines de la pénitence,¹⁷ dans le dessein d'écarter les confusions que pouvait créer la tumultueuse ‘History’ of auricular confession’ (1896) de *H. C. Lea*, les principes de solution que nous offraient nos théologiens étaient divergents, contestés: il fallait tirer les faits au clair et montrer qu'ils prenaient place dans une perspective dogmatique éclaircie elle-même. De grands progrès ont été accomplis depuis quinze ans en ce domaine par les théologiens, et le livre du P. *d'Alès* y aura pour sa part contribué.

“Je ne me pardonnerais pas, en écrivant ces dernières lignes, de paraître oublier ce que ce progrès doit à M. *Vacandard*, notamment à ses articles du ‘Dictionnaire de théologie’ de Vacant. Nous avons M. Vacandard et moi travaillé indépendamment l'un de l'autre, nous nous sommes rencontrés comme nous nous sommes séparés sans chercher autre chose que le vrai. Par le temps qui court, où des maîtres solides comme était *Bunk* ne sont pas remplacés, on sent davantage le prix de cette communauté de méthode et de scrupules.”

VACANDARD, Art. La pénitence et la confession, à propos d'un ouvrage récent, in *Revue du clergé français*, t. 58 (1909), p. 385 sq. 397:

“Il y a quelques mois, Mgr Batiffol signalait aux lecteurs de la Revue¹⁸ l'ouvrage

“Eucharistie und Bussakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche (Freiburg 1908).”

“En 1898, dans une recension du livre de Lea, *Revue historique*, t. LXVII, p. 156-162.”

“T. 55 (1908), p. 513 sq.

de M. *Rauschen* sur l'*Eucharistie et le sacrement de Pénitence, dans les six premiers siècles de l'Eglise*. M. Rauschen est professeur de théologie à l'Université de Bonn; son livre n'est pourtant pas une oeuvre de théologie pure, composée sur le modèle de nos manuels classiques; c'est un travail d'un caractère historique autant que dogmatique. L'auteur est au courant de la littérature qu'ont fait naître en ces dernières années les sujets délicats qu'il traite. La revue qu'il en donne est menée 'avec une critique généralement judicieuse et modérée, avec une manifeste bonne volonté de tenir compte des faits acquis. Ça et là, quelques traces d'opportunisme, un peu court de vue, donnent à croire qu'il a dû passer par des censeurs moins compétents que lui et leur faire des concessions de la dernière heure. Mais l'ensemble du livre est instructif et il pourra servir d'introduction élémentaire aux esprits désireux de dépasser les manuels.' C'est en ces termes généraux que Mgr Batiffol juge l'ouvrage. Dans sa pensée ce jugement s'appliquait sans doute plus particulièrement aux chapitres sur l'Eucharistie qu'il entreprenait lui-même de contrôler. On peut l'appliquer avec autant de rigueur aux chapitres sur la Pénitence et la confession. . .

"Pour justifier son opinion [que les péchés secrets n'étaient pas soumis à la pénitence publique], il allègue une série de textes du iii et iv, voire du v siècle. Le malheur veut que sa thèse roule sur une équivoque et qu'aucun de ses arguments ne porte. L'équivoque consiste en ce qu'il associe, pour ne pas dire qu'il assimile la confession publique à la pénitence publique."¹⁰

RAUSCHEN, Eucharist and Penance (trans, from the second German edition) St. Louis, Mo., B. Herder, 1913, p. 214–218:

"The history of auricular confession forms one of the most obscure chapters in the history of dogma. It is especially difficult to form a clear idea of its character and the extent of its practice in Christian antiquity, because of the almost countless false notions which have accumulated on this point. Catholic theologians — *Schanz* and *Pohle* not excepted — have gathered together a mass of evidence which for the most part is of very doubtful value and must be subjected to careful scrutiny. They take as testimonies to auricular confession many texts which refer to public confession or to public penance, or to merely interior confession, i.e., an outpouring of the heart to God alone. The difficulty is increased by the fact that the Greek word *ἰξομολογασθαι* has a twofold meaning, 'to confess' and 'to do penance,' just as the Latin word 'confiteri' may signify both confession before men and an outpouring of the heart to God. This is a point to which too little attention has been paid, and the result is that in the treatment of the history of confession there is much confusion. . .

"The historical development of the Catholic institution of auricular confession has of late years been the object of much research.²⁰ The most important publications are the following:

"(a) *Protestant*.

"*Lea*, A History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church, 3 vols., 1896. The first two volumes treat of confession, the third of indulgences. In 1888, Lea published his celebrated History of the Inquisition in three volumes, a German translation of which is just out. He shows himself to be a man of wide learning, and has gathered together a large amount of material bearing on confes-

"Cf. reliqua verba hujus loci, infra, p. 898 sq.

⁵⁰ "Among earlier works on this subject the great and well known book of the Oratorian *Morinus* deserves first mention, *Commentarius Historicus de Disciplina in Administratione Sacramenti Paenitentiae* (1651). To this may be added two bitterly anti-Catholic treatises of *Steitz* (*Das romische Bussakrament*, 1854 and 'Die Bussdisziplin der morgenländischen Kirche in den ersten Jahrhunderten,' in the *Jahrbücher für deutsche Theologie*, 1863, 91-184). *Frank*, *Die Bussdisziplin der Kirche von den Apostelzeiten bis zum 7. Jahrhundert* (1867) is uncritical and of no further use at the present stage of research."

sion and indulgences, a portion of which is foreign to the subject. He tries to be calm and impartial, but knows very little of Christian antiquity, and this is a serious defect. Lea almost entirely ignores the classical work of *Morinus* and confines himself to the treatment of the history of confession in the Middle Ages and in modern times. He purposely refrains from quoting Protestant authors, but shows little familiarity with Catholic institutions and makes many mistakes and blunders. He finds difficulties where none exist, and exaggerates others. He holds that the obligation of confessing one's sins was first set up as a divine institution by *Hugh of St. Victor* and *Peler Lombard*. He even minimizes the moral effects of confession, and appeals to the statistics of illegitimate children and suicides in Catholic countries.

"An excellent refutation of Lea's work was written by *Boudinhon*. Sur l'Histoire de la Pénitence à propos d'un Ouvrage Récent. He distinguishes three periods in the history of public penance: first, the early age, in which public penance predominated; second, the beginning of the Middle Ages, when the works of penance set down in the 'penitential books' prevailed; and, third, the last years of the Middle Ages, when works of penance gradually disappeared and were supplanted by auricular confession.

"*Holl*, Enthusiasmus und Bussgewalt beim griechischen Monchtum (1898). The author has blazed new paths in tracing the history of absolution and the penitential discipline of the Greek Church during the Middle Ages. His views cannot be maintained in every particular, but they are well worthy of careful consideration.²¹

"The penitential system of the ancient Church is treated with great objectivity and moderation in *LooJ's* Leitfaden der Dogmengeschichte (4th ed., 1906, 205-208; 339-345).

"(b) *Catholic*.

"*P. A. Kirsch*, Zur Geschichte der katholischen Beichte (1902). This book is a polemic directed against the Old Catholic Bishop Herzog. It does not treat of confession in all its phases and is not reliable in every detail.

"*Batiffol*, Études d'Histoire et de Théologie Positive, I (1902, now in its fifth ed.), treats of the whole penitential system of the early Church under the title. Les Origines de la Pénitence, pp. 43-222. Like all the writings of Batiffol, this work also needs careful revision.

"*Gartmeier*, Die Beichtpflicht historisch-dogmatisch dargestellt (1905). The title does not say that the subject is treated only for the first seven centuries; nor are the researches historico-dogmatic, as the author asserts, but purely dogmatic. Besides, Gartmeier attributes comparatively late dogmatic concepts, such as quasi-materia and ex opere operato, to the first seven centuries.²² His work was severely criticised by P. A. Kirsch, and with justice, for it teems with contradictions.²³ The chief fault of the author consists in this, that he interprets his sources arbitrarily in order to make them serve his purpose."

D'ALÈS, L'édit de Callisto, Paris, 1914, p. ii-iv:

"Le problème qui se pose devant nous est le suivant. L'initiative prise, vers l'an 220, par le pape Calliste, en matière de discipline pénitentielle, eut-elle le caractère d'une révolution profonde, ou bien n'était-ce qu'un incident de médiocre conséquence,

|| "A refutation of *Holl's* book was attempted by *Ermoni* (La Penitence dans l'Histoire à propos d'un Ouvrage Récent, in the Revue des Questions Hist., 1900, 5-55), but it is very superficial. *Ermoni* considers the work done on this side of the Rhine as deficient 'de clarté et de méthode, du moins pour l'esprit français'; since he himself, in order to refute *Holl*, is obliged to adopt his line of thought, he admits that his own production is not a 'modèle de concision' and is wanting in the 'qualités auxquelles nous sommes habitués'. Would that his treatise had no other faults!"

""On p. 142 passages are quoted from the Sermones of St. Augustine, which do not belong to him at all."

" "Theologische Revue, 1907, 183 ff."

qui dut à l'âpreté de certaines polémiques un retentissement bien supérieur à sa portée effective? Selon l'idée d'ensemble qu'on s'est faite sur l'histoire primitive de la pénitence, on optera pour l'une ou pour l'autre solution. Nous inclinons à la seconde; parmi les historiens qui pareillement y inclinent, nous tenons à nommer en commençant *les deux hommes qui, de nos jours, paraissent avoir plus que personne fait avancer ces questions*: M. l'abbé Esser, doyen de la faculté de théologie catholique à l'université de Bonn, et le R. P. Stufler, S.J., professeur à l'université d'Innsbruck. Nous ne leur sommes pas redevable de nos conclusions principales, puisque nous les avons formulées avant eux; mais l'accord de nos vues et des leurs devait nous paraître un symptôme rassurant.

“Les obscurités du sujet sont réellement très grandes, et nous sommes loin de prétendre les avoir toutes dissipées. Pourtant certaines conclusions maîtresses ressortaient, au cours de ce travail, dans une lumière de plus en plus vive. Il ne sera pas inutile de les dégager en commençant. Toit d'abord la tradition chrétienne dépose avec une clarté parfaite en faveur du pardon offert par Dieu pour tous les péchés sans exception, quel que soit leur nombre et leur grièveté. En second lieu, l'Eglise a toujours revendiqué la surintendance de ce pardon. Entre ces deux vérités le raccord, quant au détail, échappe souvent au regard de l'historien. Il ne faudrait pas se hâter d'en conclure que ce raccord n'existe pas: hypothèse démentie, aux yeux du catholique, par les canons du concile de Trente. Mais on évitera de demander aux documents ce qu'ils ne peuvent donner, en étudiant ce qu'ils nous apprennent d'une part sur le pardon divin, d'autre part sur le rôle de l'Eglise. De par l'institution du Christ, les deux domaines se compénètrent intimement; il serait chimérique de vouloir les disjoindre et répartir les textes en deux catégories, les uns relatifs au pardon divin, les autres à la surintendance ecclésiastique. Sans essayer un triage impossible, nous accueillerons tous les textes qui nous introduisent dans l'économie de l'ancienne pénitence chrétienne; il suffit de les rapprocher pour faire évanouir bien des antinomies apparentes.

“Le champ est vaste. L'illustre Jean Morin, qui entreprenait, il y a bientôt trois siècles, de le cultiver, y employa plus de vingt-cinq ans. Son précieux in-folio, plusieurs fois réédité, demeure une mine de faits classés avec soin et appréciés souvent avec sagacité. Mais il renferme beaucoup de superflu et pas tout le nécessaire. Surtout il appelle une refonte. C'est bien ce que nous avons voulu réaliser en partie. En partie seulement, car nous ne pouvions songer à écrire toute l'histoire de la pénitence primitive. La tâche était beaucoup trop vaste. Mais il est vrai que, d'un certain point de vue, celui de la réserve des cas, nous avons été conduit à envisager l'ensemble de cette histoire. . . D'ailleurs en ne cueillant que la fleur de toutes choses, on risquerait de ne voir le fond de rien. Il faudra donc se résigner aux discussions arides et aux contremarches dans des chemins déjà battus. Nous nous y engagerons, à l'exemple des auteurs qui ont fourni la même carrière et qui seront souvent nos guides.

“A vouloir présenter les choses dans un raccourci très inexact, on pourrait dire que, des deux écoles mentionnées ci-dessus, la première continue, sur le point qui nous occupe, la tradition des jésuites Petau et Sirmond, et la seconde celle de l'oratorien Morin. Mais cette vue beaucoup trop sommaire est loin de répondre à la complexité des faits et des jugements qui se croisent. D'accord avec Morin sur plusieurs points, nous nous rangerons sur d'autres à l'avis de Petau et de Sirmond.

“L'état de la question s'est grandement modifié depuis le XVIIe siècle, puisque — sans parler d'autres acquisitions moins importantes — on a mieux reconnu la valeur du témoignage d'Hermas et l'on a découvert celui de saint Hippolyte. Le texte grec du 'Pasteur' n'est connu que depuis 1856; celui des 'Philosophumena' depuis 1851. Ces deux documents de premier ordre, versés au débat, le renouvellent entièrement; toutes les conclusions anciennes sont, de ce chef, sujettes à revision. D'autres découvertes, en permettant un discernement plus exact des matériaux

entrés au conglomérat des ‘Constitutions apostoliques’, ont éclairé d’une lumière nouvelle le passé ecclésiastique de l’Orient. Petau ignorait volontairement Hermas, malgré la version latine publiée, dès 1513, par Lefèvre d’Etaples; il ne soupçonnait pas même saint Hippolyte, en tant que censeur des mœurs chrétiennes; le monde syriaque lui était peu connu. Avant de jurer sur sa parole, il faudrait pouvoir en appeler de Petau mal informé à Petau mieux informé. Si le grand exégète disposait des ressources dont nous disposons aujourd’hui, sans aucun doute il n’hésiterait pas à réformer en partie son premier jugement, comme il l’a fait en d’autres occasions.”

STATUS QUAESTIONIS

CONTROVERSIA DE POENITENTIA PUBLICA ET PRIVATA, ob varias quaestiones quas importat (ut apparet ex ipso textu articuli) potest, juxta diversam doctorum methodum, membratim aut collective adnecti diversis capitibus hujus tractatus, scilicet de existentia sacramenti seu potestatis clavium (Petrus Lombardus, Sent., l. 4, dist. 14, S. Thomas, ibid., Galtier), de necessitate sacramenti, de confessione, de satisfactione (plures), de absolutione, de indulgentiis (Palmieri. Jugie), de caeremoniis (S. Thomas, Suppi., q. 28: “De solemni ritu poenitentiae”). Non inepte autem in praesenti loco, ad calcem capitis de Confessione, tota colligitur ac collocatur, tum quia aliquem habet nexum cum sigillo sacramentali, tum quia involvit tres quaestiones de confessione, satisfactione et absolutione, tum praesertim quia Protestantes et Rationalistae, quantumvis inepte, ipsam confessionem in hac quaestione involvunt, docentes totum institutum sacramentalis confessionis nihil aliud fuisse quam publicam et mere disciplinarem praxim poenitentiae.

QUATUOR QUAESTIONES in hoc articulo cumulantur, quarum duae priores respiciunt sacramentalem rationem publicae poenitentiae, connexam cum satisfactione et absolutione; tertia respicit ejus necessitatem, ac connectitur cum existentia sigilli sacramentalis; quarta respicit ejus relationem ad poenitentiam privatam et ad illud genus secretae poenitentiae quae nunc observatur, ac connectitur cum ipsa existentia sacramenti ejusque necessitate. Quaeritur nempe:

1. Utrum publica poenitentia, seu canonica et solemnis poenitentia, quae peragebatur in antiqua Ecclesia praesertim saec. 3-6 ab his qui aggregabantur “ordini poenitentium”, *ESSET SACRAMENTALIS satisfactio*, imposita nempe in ipsa confessione intuitu absolutionis peccatorum, non vero mera disciplinaris satisfactio fori externi, imposita ad correptionem publice delinquentium et ad exemplum edificationemque populi, vel sponte suscepta ad finem personalis poenitentiae pro peccatis.

2. Utrum publica poenitentia *SUBSEQUERETUR SACRAMENTALEM ABSOLUTIONEM* peccatorum, sicut hodierna satisfactio,

an eam praecederet veluti constituens ipsum sacramentum Poenitentiae, quatenus hoc inciperet per secretam confessionem, continuaretur per publicam poenitentiam seu satisfactionem et terminaretur per publicam absolutionem, quae fuisset ultimus actus poenitentiae publicae.

3. Utrum publica poenitentia esset necne stricte et absolute *NECESSARIA* peccatori ad consequendam sacramentalem absolutionem, praecipue secretorum peccatorum. Quae quaestio non est confundenda cum quaestione de necessitate publicae confessionis, de qua egimus in art. 43.

4. Utrum publica poenitentia esset *UNICA PRAXIS POENITENTIALIS* tunc usitata in Ecclesia, ita ut poenitentia privata nullatenus extiterit et nonnisi posterius paulatim introducta fuerit in substitutionem ipsius publicae poenitentiae, an praeter publicam poenitentiam extiterit etiam poenitentia privata, et quo sensu.

Hae quaestiones, praecipue secunda et quarta ad invicem collatae, constituunt *difficile ac momentosum illud problema de poenitentia publica, et privata*, seu de antiqua disciplina poenitentiali, quod a modernis haereticis inde ab ortu Protestantismi constanter contra hoc sacramentum agitur et a modernis praecipue theologis sollicitè discutitur. Difficile quidem hoc problema ostenditur sub aspectu positivo et historico, nec adhuc satisfactorie solutum aut fortasse nunquam solubile, ob variam rationem et evolutionem quam in diversis locis et successivis temporibus exercitium potestatis clavium connaturaliter assumere debuit, quaeque non potest ad unam regulam iudicii facile reduci neque in lineas modernae praxis perfecte colliniae.^{2*} Momen-

[11

” Ad rem *E. Amann*, in Diet. Théol. Cath., art. Pénitence, col. 756 sq.: “Il faut *se garder des généralisations hâtives*. Ce qui est vrai d’une époque peut ne l’être pas d’une autre; ce qui est vrai à une époque déterminée dans une région peut ne l’être pas d’une région toute voisine. Les exemples abondent de ces variations dans l’espace et dans le temps. Ces diversités tiennent à ce que l’administration de la pénitence a toujours affecté, plus ou moins, la forme que prend l’exercice d’un pouvoir judiciaire. Or, un tel exercice présente, en règle générale, quelque chose de *discrétionnaire*, nous ne disons pas de *capricieux*.

“Aujourd’hui même, malgré la forme toute sacramentelle qu’a prise l’administration de la pénitence, bien des choses doivent être abandonnées à la discrétion du confesseur, à son appréciation personnelle, dont nul ne peut lui demander compte. Ceci est bien plus vrai encore d’époques où il n’existait ni rituel fixe, ni canons déterminés, ni règles universellement acceptées. Les chefs des communautés chrétiennes se savaient dépositaires d’un pouvoir considérable sur les péchés commis; ils en usaient dans la mesure où ils croyaient la chose nécessaire, compte tenu tant des intérêts particuliers que des intérêts majeurs des Églises dont ils avaient la responsabilité. Il a fallu des crises de caractère général, tels le montanisme, les grandes persécutions, ou le schisme novation, pour amener les Églises à prendre quelques mesures uniformes. Encore cette uniformité est-elle demeurée toute relative. . . Il serait souverainement imprudent, par exemple, de généraliser la portée des canons d’Elvire . . . ; non moins hasardeux, par contre-partie, de considérer comme ayant valeur pour toute l’Église telles pratiques qui s’autorisent, avec plus ou moins de raison, du nom de Jean Chrysostome.

tum vero problematis sub aspectu dogmatico apparet ex positione quam assumunt *critici acatholici*; si enim, cum illis docetur poenitentiam publicam fuisse unicum tunc in usu et non sacramentalem, ruit potestas clavium aut ejus exercitium et necessitas. *Theologi autem catholici* huic problemati et impugnationi duplicem praesertim proposuerunt solutionem; antiquiores doctores saec. 17, ut Petavius et Morinus, admiserunt poenitentiam publicam non fuisse sacramentalem et negarunt eam fuisse unicum, seu defenderunt coexistentiam poenitentiae sacramentalis, privatae et secretae, qualis hodie usitatur; moderni vero potius concedunt poenitentiam publicam fuisse unicum poenitentiam (saltem ut ordinariam disciplinam et praxim), et negant eam fuisse non sacramentalem seu mere disciplinarem. In priori quidem solutione problema ipsius poenitentiae publicae facile solvitur seu potius de medio tollitur, problema vero de existentia poenitentiae privatae in medio stat ac capitale momentum assumit; in altera vero solutione problema de poenitentia privata doctrinale suum momentum amittit et ad solum problema de indole publicae poenitentiae praecipua controversia reducitur.

Ad rem *GALTIER*: “L’existence de ce qu’on appelle la pénitence privée aux premiers siècles de l’Eglise est une question depuis longtemps débattue entre historiens. Même les catholiques ne sont pas d’accord sur le moment où s’en doit fixer l’origine. Ils [i.e. frequentiores theologi positivi] en discutent d’autant plus librement qu’ils reconnaissent plus nettement à la pénitence publique une valeur sacramentelle. Une fois admis que le prêtre, en absolvant, réconcilie avec Dieu et remet ainsi réellement lui-même le péché, la manière dont il le fait et les conditions de publicité ou de discrétion dans lesquelles se produit son intervention n’ont plus rien qui intéresse la doctrine. Il ne reste qu’à observer les diversités qui s’y sont produites d’après les époques, les lieux ou les personnes et à marquer, s’il est possible, la manière dont s’y est établie l’uniformité que nous voyons.

“Mais, pour qui voit [i.e. acatholici et plures catholici] uniquement dans la pénitence publique une expiation destinée à assurer par elle-même [i.e. non ex vi subsequentis absolutionis] le pardon divin, ou réduit, en tout cas, l’absolution qui y met fin à la levée d’une peine infligée par l’Eglise, *le fait de la pénitence privée revêt, au contraire, une importance doctrinale de premier ordre*. Il marque le vrai point de départ de la conception qui attribue à l’Eglise elle-même le pardon du péché.

“On ne saurait plus, en effet, attribuer ici la rémission du péché à l’expiation personnelle du coupable: cette expiation est censée absente, insuffisante ou tout au moins pas encore complètement accomplie. Il n’y a pas davantage à songer à la rémission par le prêtre d’une peine ecclésiastique: on ne suppose pas qu’il y ait eu d’excommunication prononcée. C’est donc le péché lui-même qui doit faire ici l’objet propre de l’absolution, et telle est bien, en effet, depuis longtemps la pensée de l’Eglise catholique. Mais, si l’on admet qu’en réconciliant les pénitents elle entendit, au contraire, jadis les relever seulement de son excommunication, la question se pose nécessairement de l’époque et de la manière où se produisit chez elle cette modification si profonde de sa pensée sur son pouvoir de remettre le péché.

“C’est ce caractère discrétionnaire du pouvoir de remettre les péchés qui rend si difficile l’histoire de la pénitence primitive, et qui frappe de suspicion tous les travaux, anciens ou récents, qui, dans un sens ou dans l’autre, généralisent trop vite, au risque de tomber dans le schématisme et, par le fait même, dans l’inexactitude.”

“Les *historiens protestants* du dogme s'accordent, en général, à dater cette évolution des VII et VIII siècles. Entre autres causes auxquelles ils la rattachent, se remarque l'influence des moines, qui, à la suite de saint Colomban, introduisirent dans les Eglises franques l'usage d'une confession fréquente ou régulière aux prêtres. . . Les nouveaux missionnaires s'appliquaient, en recevant les confessions, à varier et à graduer les pénitences d'après la nature et le nombre des fautes accusées. Des guides spéciaux furent même rédigés pour les prêtres à cet effet. Ce furent les 'livres penitentiels' dont nous connaissons plusieurs. . .

“On y voit manifestement que la pénitence infligée, encore que proportionnée aux fautes accusées, n'est plus considérée comme pouvant seule en obtenir le pardon. *L'hypothèse est expressément prévue de l'absolution se donnant aussitôt après la confession et le principe se trouve donc ainsi admis que la confession tienne lieu de l'expiation. D'où le nom de 'pénitence-confession' (Beichtbusse') que certains [v.g. Loafs'] ont proposé d'appliquer à cette forme nouvelle de la rémission du péché: la conception persiste que le pardon est dû à proprement parler à la pénitence personnelle du pécheur; mais désormais la pénitence est réduite à la confession elle-même. Cette pratique, bien des historiens, même protestants, n'hésitent pas à en reconnaître l'amorce dans des usages antérieurs. Loofs, par exemple, la rattache à ce qu'il appelle la pénitence 'semi-publique', et qu'il avoue n'avoir pas été rare à l'époque de saint Augustin. Secberg fait de même.*”²⁵

HUJUS QUAESTIONIS SOLUTIONI JUVERIT PRAEMITTERE BREVEM HISTORICUM EXCURSUM DE TEMPORE ET INDOLE SIC DICTAE POENITENTIAE PUBLICAE.²⁰

AD TEMPUS QUOD ATTINET, ipsa viguit, in toto suo rigore ac solemnitate, per tria fere saecula, i.e. a saec. 3 ineunte ad saec. 5 labens. Omnibus eruditibus concedentibus, determinatus organismus publicae poenitentiae apparet saltem inde ab initio saec. 3.

In duobus primis saeculis modus procedendi Ecclesiae in peccatorum reconciliatione multo simplicior apparet. Ut verisimiliter colligi potest ex documentis allatis in art. 1 (tom. 1, p. 91-96) (scilicet, Didache, Clemente Rom., Epist. Barnabae, Ignatio, Polycarpo, Herma, narratione illa de Joanne Apostolo apud Clementem Alex.), essentialis ejus nucleus constituit in quodam signo resipiscentiae a peccatore praestito (confessione), in executione alicujus poenitentiae seu exomologesis (satisfactione) et in reconciliatione seu “reassumptione” vel “reintroductione” qua reo concedebatur pax ecclesiastica et jus ad communionem (absolutione). Executio autem poenitentiae seu satisfactio videtur generatim absolutionem non praecessisse sed subsequutam esse (in casu tamen juvenis a Joanne Apostolo conversi, enarrato a Clemente Alex., Quis dives salvetur, 42 [cf. art. 1, tom. 1, p. 96]

“L'Eglise et la rémission des péchés aux premiers siècles, 2me partie, I, Paris, 1932, p. 217-220.

De his plura scripserunt *Petavius*, *Chardon* et praecipue *Morinus* (quem fere compendiatur *Chardon*) ; non pauca inveniuntur etiam apud *Sirmundum*, *Tournely* et *Collet*; moderniores eruditi pauca tangunt vel potius ad peculiare quoddam quaestiones, intimius cum dogmate connexas, criticum suum examen convertunt; nemo adhuc opus Morini critice et scientifice, juxta exultiorum methodum modernam, expurgare et recudere conatus est.

exomologesis praecessisse videtur) ita ut reo pax restitueretur illico ac signa ostenderet verae resipiscentiae et ut antiquissima illa disciplina similior fuerit hodiernae praxi quam subsequens institutum publicae poenitentiae.

Ad rem *Funk*: “Quod ad tempus et ordinem actuum poenitentiae spectat, processus priorum temporum brevis et simplex fuisse videtur. . . Communio ecclesiastica reo restituebatur, simul ac ille verae conversionis dabat signa, quorum praecipuum in confessione reponebatur.”²⁷ Item *Batijol*: “Cette réconciliation solennelle qui, au iv et au v siècle, était une cérémonie du jeudi saint, comme le baptême solennel était une cérémonie du samedi saint, suppose un état liturgique qui n’est pas le primitif: du temps du pape Cornelius, on devait procéder plus simplement, et de tout temps on avait réconcilié sans solennité les pénitents à l’article de la mort.”²⁸ Jam *Petavius* observabat: “Manifestum est formam poenitententiae, qua nunc Ecclesia utitur, similiorem esse consuetudini Ecclesiae vere primitivae, seu primi saeculi, quam ceteras omnes, quae postea invaluerunt, atque a SS. episcopis disertis canonibus institutae sunt, majore aut minore adhibita severitate pro conditione temporum et indole eorum, qui ejusmodi remediis indigebant.”²⁰

Quod autem modus agendi Ecclesiae illius temporis constitueret veram quandam, utut embryonalem, poenitentiae disciplinam, quamvis ex documentis ipsis probari nequeat, verisimile facit ipsa existentia determinatae praxis poenitentialis quae apparet circa finem saec. 2 et praecipue initio saec. 3, quaeque non potuit quasi spontanee creari sed potius ex evolutione ac determinatione praecedentis cujusdam praxis procedere. Ad rem *Amann*: “Ce manque de détails [dans les premiers documents sur l’ancienne pénitence] autorise-t-il l’historien à conclure que, durant cette période, il n’existe, dans l’ensemble de l’Eglise, aucune institution proprement pénitentielle? — La conclusion, à coup sûr, dépasserait de beaucoup les prémisses. . . Une conclusion négative ne tiendrait aucun compte du *principe de continuité* (le mot étant pris ici dans toute sa plénitude dogmatique). . . Or, les textes qui s’accumulent dès la fin du Ier siècle et jusqu’au milieu du IIe nous montrent une discipline pénitentielle fonctionnant de façon régulière. Que cette discipline ait fait éclosion soudain, *par voie de génération spontanée*, vers les années 180, c’est ce qui apparaît tout à fait invraisemblable aux yeux de l’historien, aussi bien qu’à ceux du théologien. Sans doute, il n’y a pas lieu de conclure de l’existence de cette discipline postérieure à l’existence d’une réglementation absolu-

²⁷ In Kirchenlexicon, art. Bussdisziplin.

²⁸ Etudes d’histoire et de théologie positive, 3 cd., Paris, 1904, p. 199sq.

²⁰ De Poenitentia, l. 2, c. 8, n. 17, Dogmata theologica, t. 8, Parisiis, 1867, p. 256.

ment analogue à l'âge précédent. Mais il faut bien qu'il y ait eu pour lors l'embryon d'une organisation pénitentielle dont certaines circonstances ont favorisé le développement."³⁰

Circa finem saec. 2 (circiter a. 185) apud *Irenaeum*, Adv. haer., 1, 10, 1 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 96), videtur haberi prima explicita allusio ad publicam poenitentiam, in verbis "Quaedam quidem [mulieres peccatrices] etiam in manifesto exomologesim faciunt". Unus vel alter eruditus valorem hujus testimonii infringere conatur, graeca verba "αἱ μὲν καὶ ἐκ φανερόν ἑομολογούνται" sic vertens: "Quaedam etiam publice suam pravam conditionem ostendunt" (ἑομολογῶ = confiteor, spondeo, laudo, celebro, praedico), idque ratione contextus, in quo agitur de mulieribus "cauterizatas conscientias habentibus", quarum proinde quaedam suam impietatem etiam publice et impudenter manifestant, aliae vero in silentio se retrahunt.³¹ Attamen, communiter eruditi alterum sensum retinent qui non solum convenit textui sed etiam exigitur a contextu, eo quod eadem vox exomologesis bis ibidem recurat in manifesto sensu poenitentiae et conversionis (cf. supra, art. 43, p. 753).

Documenta *saec. 3* (quorum quaedam citavimus in art. 1, tom. 1, p. 97-115) manifeste ostendunt existentiam instituti poenitentiae publicae, notanter textus *Tertulliani* (praecipue De Pudicitia, a. 217-222) et *Cypriani* (t. 258) quoad ecclesiam africanam, et decretum *Callisti* ac impugnatio *Hippolyti* quoad ecclesiam romanam. In determinationem hujus instituti verisimiliter influxum habuerunt novae conditiones quibus Ecclesia eo saeculo occurrere debuit, ratione tum multarum defectionum Christianorum tempore persecutionis, tum cujusdam fortasse rigorismi indirecte inducti in ipsam Ecclesiam ob pseudospiritualisticam crisim et reclamationem Montanistarum et Novatianorum.

³⁰ In Diet. Théol. Cath., art. Pénitence, col. 764.

³¹ Ita *Amann*, in Diet. Théol. Cath., art. Pénitence, col. 764 sq., ubi scribit: "Saint Irène nous apporte, au seuil même de cette période, un renseignement assez mystérieux sur les victimes qu'avait faites, dans la vallée du Rhône, la propagande des disciples de Marc le Gnostique; ces victimes étaient surtout des femmes; quelques-unes, peut-être coupables de désordres que la secte encourageait, seraient revenues à résipiscence. *Coni, haeres.*, I, xvii, 5, 7, P.G., t. vii, col. 588-592. Voir art. *Irénée*, t. vii, col. 2497. Peut-être le texte est-il moins clair qu'on ne l'a dit. Les mots αἱ μὲν καὶ ἐκ φανερόν ἑομολογούνται ont été rendus par la vieille version latine: *exomologesin faciunt*, comme s'il s'agissait de *Vexomologèse* liturgique, de l'acte par lequel on se soumettait à la pénitence. Les auteurs qui, à la suite du latin, traduisent ainsi ont négligé les mots qui précèdent. Ces femmes avaient, pour employer le terme de I Tim., iv, 2, 'la conscience cautérisée', ce qui fait 'que les unes affichaient même publiquement leur situation, tandis que d'autres, plus ou moins honteuses, se retiraient, sans rien dire, de la vie de Dieu, quelques-unes de ces dernières allant jusqu'à l'apostasie complète, tandis que d'autres restaient dans l'incertitude.' Cette dernière partie de la phrase est intéressante en ce qu'elle décrit assez bien les deux catégories des pécheurs que nous avons déjà rencontrés dans le *Pasteur* [d'Hermas]: ceux qui abandonnent brusquement l'Eglise, et ceux qui, lentement, mais sûrement, par une progressive désertion, aboutissent au même résultat. Quant à la première partie de la phrase, ἑομολογούνται, etc., nous pensons qu'il vaut mieux ne pas la verser aux débats."

Sicut igitur eodem saeculo determinata est strictior forma disciplinae catechumenatus, ad avertendum nimis facilem et indiscriminatum accessum ad Baptismum, ita organizata fuit praecisior forma exomologesis, ad avertendum periculum laxioris indulgentiae.

A saec. 4 ad medium saec. 5 publica poenitentia magis determinatam formam ostendit in canonibus Conciliorum, uti Eliberitani et Ancyrani, in epistolis canonicis, uti Gregorii Thaumaturgi, Basilii et Nysseni, in decretalibus SS. Pontificum, uti Siricii, Innocentii I et Leonis M. (f 461), in scriptis polemicis Ambrosii et Paciani contra Novatianos, in Sermonibus Augustini, in his quae de ecclesia constantinopolitana narrant Socrates et Sozomenus. Haec est veluti periodus aurea in disciplina poenitentiae publicae.

z medio saec. 5 ad finem saec. 6, nempe inter Leonem M. (t 461) et Gregorium M. (t 604), observatur quaedam attenuatio vel relaxatio huius disciplinae,³² quae dici potest initium proprie dicti occasus qui paulatim per posteriora saecula factus est. Conferantur antiquiora Sacramentaria Leonianum, Gelasianum, Gregorianum, necnon fere coeva documenta liturgiae gallicanae et mozarabicae. Causa huius relaxationis ac subsequentis occasus fuerunt copulatae rationes rigoris illius disciplinae, decrementi fervoris christianae vitae et difficultatis discernendi peccatores eosque ad poenitentiam compellendi: paucis: necessitas aptandi praxim poenitentialem novis temporum conditionibus et exigentiis.

In Oriente institutum publicae poenitentiae multo maturius quam in Occidente obsolevit; quidam eruditi, ob ea quae narrant Socrates et Sozomenus de facto Nectarii, putant illud fuisse suppressum in toto Oriente jam circa finem saec. 4; attamen, in ea narratione exhibetur tantum suppressio officii presbyteri poenitentiarii et ceterum mentio publicae poenitentiae habetur posterius apud Theodoretum (Epist. 77 ad Eulalium) et Pseudo-Dionysium Arcop. (circa a. 500; De eccl. hier., 3, 2. 7). Certe autem post tempus Pseudo-Dionysii non amplius illius mentio invenitur, quamvis exercitia quaedam publicae poenitentiae ab aliquibus piis fidelibus sponte assumerentur.

In Occidente, jam saec. 6 labente, publica poenitentia reducitur ad quoddam abbreviatum exercitium, quantumvis solemne, tempore Quadragesimae peragendum, ut constat ex ritu romano Gelasiano et ex ritu hispanico mozarabico, infra referendis (p. 877 sq.).

Inde a saec. 9 antiquum institutum poenitentiale fere totaliter decidit. Jam a. 813 Cone. Cabillonense, can. 25, conquerebatur: "Poeni-

³²Jam ipse Augustinus (-f-430) de huiusmodi relaxatione conqueritur in Enchir. 80, 21, et Serm. 351, 10.

MCf. Rauschen, op. cit., p. 211 sq.

tentiam agere juxta antiquam canonum constitutionem in plerisque locis ab usu recessit, et neque excommunicandi neque reconciliandi antiqui moris ordo servatur. Ut a domno Imperatore impetretur adiutorium, qualiter, si quis publice peccat, publica mulctetur poenitentia et secundum ordinem canonum pro merito suo et excommunicetur et reconcilietur” (Monum. Germ. Histor., Concilia, t. 2, p. 278). Quidquid autem ex eo instituto reliquum erat, ad tempus Quadragesimae reducebatur, donec paulatim totum in desuetudinem abierit (etsi ejus descriptio jugiter in libris liturgicis servaretur) et saec. 12 omne fere practicum vestigium publicae poenitentiae deperditum fuerit,³¹ cedens locum soli instituto privatae poenitentiae, quod jam diu ad adultam aetatem pervenerat. In *Cone. Trid.* quaestio mota est de restauranda publica poenitentia; Concilium in sess. 24 De reformatione, cap. 8 (cit. in art. 43, p. 745) modo tantum generali praescripsit applicationem alicujus poenitentiae publicae pro peccatis publicis, juxta judicium episcopi injungendam vel in secretam commutandam. *Pontificale Romanum* adhuc servat formam quandam solemnem hujus poenitentiae, in Quadragesima agenda (cf. infra, p. 878-880).

Ortus poenitentiae privatae, tanquam determinati ac praecipui instituti, coincidit cum ipso progressivo occasu poenitentiae publicae et cum eo intime connectitur easdemque fere causas sibi vindicat.

In primis saeculis poenitentia privata applicabatur in casibus et circumstantiis exceptionalibus, praecipue in causa moribundorum (cf. infra, p. 986-988), sed ipsa principia et motiva quae hanc exceptionalem praxim suadebant, impulerunt subinde ad ejusdem applicationem extendendam et determinandam.

Ad rem *GALTIER*: “La nature même du traitement ainsi prévu pour les fautes moindres, et les motifs aussi qui commandaient d’y recourir, tendaient à en faire varier et à en étendre indéfiniment le champs d’application.

“La conviction qu’avait l’évêque de l’efficacité de son pardon, quand il l’accordait à des fidèles résolus de par ailleurs à se dégager du péché, lui commandait de leur en assurer le bienfait tout au moins aux heures et dans les circonstances où il apparaissait impossible, inutile ou même dangereux d’attendre qu’ils pussent se livrer à l’expiation solennelle. Ici encore, ou ici surtout, l’initiative à prendre était affaire d’appréciation personnelle et de sollicitude pastorale. Plus le zèle des évêques était en éveil, et plus il pouvait leur paraître opportun de s’engager dans cette voie. On y pouvait être induit dans certaines Eglises par des situations spéciales qui ne se produisaient pas ailleurs. Ainsi devait-il arriver qu’appliqué d’abord à titre exceptionnel à des fautes plus graves, ce régime de la pénitence le fut ici ou là d’une façon plus normale.

“Seule la pratique des absolutions aux mourants était de nature à se répandre d’une façon uniforme. Elle se constate dès le IIIe siècle, et, à partir du concile de Nicée tout au moins, l’usage en devient universel. Dans les condamnations à la pénitence publique, réserve est faite normalement de l’absolution à recevoir en danger de mort. Elle est prévue et prescrite pour ceux mêmes des pécheurs que le

¹⁴ Cf. tamen *ViUien*, Les Sacrements, Histoire et Liturgie, Paris, 1931, p. 199-209.

droit traditionnel exclut de la pénitence publique. Aussi les fidèles contractent-ils l'habitude d'en escompter le bienfait; ils attendent leur dernier moment pour demander à l'Eglise de leur remettre leurs fautes.

“Les pasteurs déplorent et dénoncent cet abus; mais *le principe même qui leur permet de les absoudre alors doit les amener à le faire également dans tous les cas où se constatent les mêmes dispositions de repentir*. C'est la porte ouverte à l'absolution immédiate de tous les péchés sans distinction. Seule la nécessité d'une satisfaction qui répare le scandale donné doit en faire excepter les plus notoires et les plus scandaleux. La pénitence publique perd ainsi peu à peu le terrain que gagne la pénitence privée. Elle devient un moyen de coercition aux mains de l'autorité ecclésiastique et tel est, en effet, l'aspect qu'elle prend de plus en plus dans les décrets des conciles. Insensiblement, elle devient comme la voie officielle de la justification légale, et c'est ainsi que s'introduit la distinction du for interne et du for externe.

“Cependant l'institution elle-même est loin d'avoir perdu son prestige traditionnel. Aux yeux du grand nombre, elle demeure la forme suprême et parfaite de l'expiation du péché. Aussi les meilleurs y aspirent-ils pour le jour où les conditions de leur vie personnelle leur permettront d'en accepter les assujettissements. . . Il n'empêche, toutefois, que, pratiquement, elle se trouve ainsi reléguée au second plan. De plus en plus, qu'elles que soient les fautes commises, le pardon s'obtient normalement par la pénitence privée.”³⁵

Jam tempore Augustini († 430) quaedam mitigationes publicae poenitentiae in dies multiplicari coeperant et campus privatae poenitentiae extendebatur; ipse *Augustinus* in id indirectum quemdam influxum exercuit, edicendo principium “Privata private, publica publice corripienda”. Circa finem ejusdem saeculi incepit vigere usus subrogandi vel commutandi poenitentiam publicam in quandam privatam satisfactionem, in eo consistentem ut peccator ordinem monasticum intraret vel vitam quasi monasticam in saeculo ageret; cujus moris primus testis est *Gennadius* (Lib. eccl. dogm. 53) qui vixit tempore Gelasii P. (492-496).

In incrementum praxis poenitentiae privatae verisimiliter influxum habuit doctrina *Gregorii M.* († 604; cf. infra, p. 920). Eodem saec. 6 praxis privatae poenitentiae tam late invalescebat ut *Cone. Toletanum III* a. 589 hunc canonem ei opposuit: “Quoniam comperimus per quasdam Hispaniarum Ecclesias non secundum canonem sed foedissime pro suis peccatis homines agere poenitentiam, ut quotiescumque peccare voluerint, toties a presbyteris se reconciliari expostulent, ideo pro coercenda tam execrabili praesumptione, id a sancto concilio jubetur, ut secundum formam canonicam antiquorum detur poenitentia, hoc est ut prius eum quem sui poenitet facti a communione suspensum faciat inter reliquos poenitentes ad manus impositionem crebro recurrere; expleto autem satisfactionis tempore, sicuti sacerdotalis contemplatio probaverit eum communioni restituat: hi vero qui ad priora vitia vel infra poenitentiae tempus vel post reconciliationem relabuntur,

³⁵ " L'Eglise et la rémission des péchés aux premiers siècles, Paris, 1932, p. 487-489. Cf. ibid., p. 478-485, ubi de principio et doctrina 5. *Cacsarii Arelatensis* († 543), discipuli Augustini.

secundum priorum canonum severitatem damnentur” (can. 11, M.L. 84, 353). Frustraneum tamen fuisse talem conatum restaurandi rigorem antiquioris disciplinae, patet ex tam lato incremento novae praxis in saeculo sequenti ut *Cone. Cabillonense* a. 650 potuerit e contrario generaliter decernere: “De poenitentia peccatorum, quae est medela animae, utilem hominibus esse censemus; et ut poenitentibus a sacerdotibus data confessione indicatur poenitentia, universitas sacerdotum noscitur consentire” (can. 8; *Monumenta Germ, hist., Leg., t. 3, 1, p. 197*).

Hoc eodem tempore vulgatur *mos determinandi peculiare satisfactioes pro diversis peccatis* (“pénitence tarifée”, juxta gallicam expressionem), qui maxime debetur sic dictis *Libris Poenitentialibus*TM qui tunc vulgari ceperunt. Sint pauca inter innumera exempla:

Poenitentialia *Theodori Cantuariensis* († 690) habet: “Si presbyter aut diaconus pro ebrietate vomitum facit, xi dies poeniteat. Si laicus fidelis pro ebrietate vomitum facit, xv dies poeniteat. Si quis fornicaverit cum virgine i anno poeniteat, si cum maritata iv annos, duos integros, duos alios in tribus quadragesimis et m dies in hebdomada poeniteat” (apud *Wasserschleben, Die Bussordnungen der abendländischen Kirche*, Halle, 1851, p. 184 sq.).

Burchardus Wormatiensis († 1025), *Decreta*, libro 19 (dicto *Corrector Burchardi*), can. 39 et 46, habet: “Mechatus es cum uxore alterius, tu non habens uxorem? Quadraginta dies poeniteas in pane et aqua, quod in communi sermone carrinam vocatur, cum vu sequentibus annis poeniteas. . . Solvisti jejunium in quadragesima, antequam vespertinum celebraretur officium, nisi pro infirmitate? Si fecisti, pro unoquoque die m dies poeniteas” (apud *Wasserschleben, ibid.*, p. 639. 646).

Confessionale *Pseudo-Egberti*, can. 5, habet: “Presbyter, si osculatus est feminam per desiderium, xx dies poeniteat. Sacerdos, si coin-

¹ De his confer *Diet. Théol. Cath.*, art. Pénitentiels; art. Pénitence, col. 846 sq. 863 sq. 874; *B. Brat*, *Les livres pénitentiels et la Pénitence tarifée*, Lyons, 1910; *D'Alès*, *De Poenitentia*, thes. 10, Parisiis, 1926, p. 131 sq.; *Galtier*, *L'Eglise et la rémission des péchés*, Paris, 1932, p. 219; *H. Ch. Lea*, *A History of Auricular Confession*, v. 2, p. 102 sqq. De illorum librorum auctoritate apte notat *Pesch*: “Nullus ex his libris est, qui ab universa ecclesia agnitus aut a romano pontifice praescriptus sit, sed omnes sunt privatorum hominum aut episcoporum eluebrationes factae in usum sacerdotum, ut hi scirent, quomodo officio confessarii fungi, quas quaestiones ponere, quae monita dare, quas poenas infligere deberent. Praeterea poenitentialia per decursum temporis saepe valde immutata et corrupta sunt. Nulla igitur in his libris inest auctoritas definiendi quicquam circa fidem et mores, contra nonnulli ex iis falsa et sanae doctrinae repugnantia continent. Libros poenitentialia ediderunt inter protestantes maxime *Wasserschleben* (*Die Bussordnungen der abendländischen Kirche*, Halle, 1851), inter catholicos *Schmitz* (*Die Bussbücher und das kanonische Bussverfahren*, Düsseldorf, 1898). Dr. Schmitz defendit existentiam alicuius libri poenitentialis, qui fuerit ecclesiae romanae proprius, quam alii plerique negant, cum omnes libri poenitentialia latini sint anglo-saxonicae aut francicae originis (cf. *Wetzer und Welle*, *Kirchenlexikon*, ed. 2, s. v. ‘Beichtbücher’, et *Zeitschrift für kath. Théologie*, Innsbruck, 1884, 176 sqq.)” (*Praei, dogm.*, t. 7, n. 31, Friburgi Br., 1920, p. 16).

quinatus fuerit, eo quod mulierem tetigerat, xl dies jejunet: *nonnulli volunt xxx*. Sacerdos, si desiderio cogitationis coinquinatus fuerit, hebdomadam jejunet; si manu tetigerat, m hebdomadas jejunet. Qui autem crebro fornicationem commiserit, canon judicat ut x annos jejunet; nonnulli volunt vn, juxta concilium vero m” (apud *Wasserschleben*, *ibid.*, p. 305).

Ad mitigandam severitatem harum poenarum mox *systema quoddam compensationis* (cui nomen *arra*) introductum est, quod subinde mitiorem in dies formam assumpsit et quandoque in abusus poenitentialis cujusdam laxismi degeneravit. *Canones hibernenses* habent: “Arreum anni: triduanus in ecclesia sine cibo et potu et somno et vestitu sine sede et canticum psalmorum cum canticis et oratione horarum et in eis xii geniculationes” (apud *Wasserschleben*, *ibid.*, p. 139).

Quoad tales abusus notat *AMANN*: “On comprend assez que dans ces conditions, la tendance soit allée à imposer la peine minima. Ce serait un travail intéressant que de relever, dans les pénitentiels d'une même époque, les pénalités appliquées à un même péché bien déterminé. On verrait combien varient les solutions, et il ne s'agit pas, qu'on l'entende bien, de cas extraordinaires, mais de fautes, hélas! trop courantes, ne seraient-ce, par exemple, que les péchés solitaires de l'homme ou de la femme. Ainsi le pullulement des pénitentiels a-t-il encouragé le laxisme par la multiplication des réponses données. Quoi qu'il en soit de la casuistique, fort légitime en son principe, qui était la cause de cette diversité, il est incontestable que l'on s'orientait dans la voie des solutions plus faciles.

“Le laxisme engendré par les pénitentiels avait une autre cause: le développement du *système des rédemptions ou commutations (arra)*. Tant que l'on s'en tint au principe qu'une oeuvre satisfactoire plus dure à accomplir, mais plus courte, pouvait en remplacer une autre plus longue mais moins pénible, il n'y avait pas à s'élever là-contre. . . Mais il était inévitable que, entré dans cette voie des substitutions, l'on n'en arrivât à trouver aux oeuvres satisfactrices, en général fort longues, des succédanés plus commodes: d'une part, la récitation de psaumes, en plus ou moins grand nombre; l'aumône, d'autre part, dont l'antiquité ecclésiastique avait tant exalté les mérites expiatoires. Le pénitentiel attribué à Egbert, et qui pourrait bien être de cet archevêque, donne à ce sujet des renseignements du plus vif intérêt. Voir surtout le c. xvi, *Wasserschleben*, *op. cit.*, p. 246. La question est nettement posée: ‘Comment s'acquitter en un an d'une pénitence de sept années?’ Il y a d'abord les *triduanas*, c'est-à-dire les jeûnes de trois jours consécutifs; un *triduanum* compte pour 30 jours; vient ensuite le chant des psaumes: pour un jour de pénitence, 50 psaumes et 5 Pater (et, conséquemment, un psautier = 150 psaumes, et 15 Pater remplacent trois jours); ou encore pour un jour le psaume *Beati immaculati* (Ps. cxviii) avec 70 prostrations. Cette mesure est encore adoucie par la remarque qui fait suite: 100 prostrations avec le *Miserere* compteront pour un jour. Autre substitution: faire dire des messes: une messe compte pour 12 jours; 10 messes pour 4 mois, 20 messes pour 9 mois; 30 messe pour douze mois. A la vérité, le texte fait la remarque que cette manière d'expier ne supprime pas la nécessité des larmes du repentir. Mais on est allé plus loin dans cette voie; le fait de nourrir un ou plusieurs pauvres pendant un jour est considéré par le c. xv du même pénitentiel comme une compensation d'un jour de pénitence; noter, dans le même chapitre, l'introduction aussi des peines corporelles: pour un jour de pénitence, *quidam xii plagas vel percussiones vel plus minus*. On multiplierait ces exemples, cf. dans *Schmitz*, t. i et ii, table alphabétique, au mot *Redemptionem*.

“Beaucoup des compensations ainsi proposées sont inattaquables du point de vue moral. Mais, entré dans la voie des *rédemptions pécuniaires* (aumônes, honoraires de messes), on ne tarderait pas à dépasser la mesure. On verrait finalement les gens fortunés charger d'autres de prier et même de jeûner à leur place moyennant salaire. Tel, qui a déjà commué sa peine en un certain nombre de psaumes, se met en quête de quelqu'un qui récite ces psaumes à sa place: *Qui de psalmis hoc quod superius diximus implere non potest, eligat justum, qui pro illo impleat et de suo precio ac labore hoc redemat*. Cité par Wasserscheleben, op. cit., p. 50. Plus curieux encore est un texte du statut du roi Eadgar qui enseigne comment un 'grand' peut, en trois jours, accomplir une pénitence de sept ans, en embauchant, si l'on ose dire, toute une armée de manants qui jeûneront à sa place, chacun trois jours: les chiffres sont donnés et le calcul est exact. Et cette prescription *de magnatum poenitentia* se termine par cette remarque d'un goût douteux: *Haec est potentis viri et amicorum divitis poenitentiae alleviatio. Sed non datur pauperibus sic procedere, sed debet in se ipso illud requirere diligentius et hoc est etiam aequissimum ut quilibet propria sua delicta diligenti correctione ulciscatur in se ipso. Scriptum est enim: Quia unusquisque onus suum portabit*. Wasserscheleben, ibid., p. 51; cf. Schmitz, t. i, p. 147; P.L., t. cxxxviii, col. 512. Disons d'ailleurs que c'est ici un cas extrême et rare; et contre ce laxisme l'Eglise ... a protesté” (In Diet. Théol. Cath., art. Pénitence, col. 873 sq.).

Disputatur inter eruditos de influxu monachorum hibernorum post S. Columbanum in praxim poenitentiae privatae. Plures ex modernis Protestantibus docuerunt hos monachos introduxisse in Ecclesiam poenitentiam, imo et confessionem, privatam; quam theoriam, primo propositam a *Loving* (Gesch. des Kirchenrechts, t. 2, p. 468), vulgarunt praecipue *Harnack* (Dogmengesch., t. 3, p. 324 sqq.), *Hauch* (Kirchengesch. Deutschlands, t. 1, l. 2, ch. 4, p. 254 sqq.), *Loojs* (Leitfaden zur Dogmengesch., § 59, 2b-3 sqq.) et *Seeberg* (Lehrbuch der Dogmengesch., t. 3, § 48, p. 88—90).

Inter catholicos quidam hanc opinionem secuti sunt, uti *Malnory* (Quid Luxovienses monachi ... ad regulam monasteriorum atque ad communem profectum contulerint, Parisiis, 1894, p. 62-77), *Boudinhon* (impugnans opus H. Ch. Lea in art. Sur l'histoire de la pénitence, in Revue d'hist. et de litt. relig., 1897, p. 496 sqq.) et *Poschmann* (Die abendländische kirchenbusse im friihen Mittelalter, Breslau, 1930); alii vero eam reiecerunt, uti *Duchesne* (in Bulletin critique, t. 4 [1883], p. 366) et *Batifol* (Etude d'histoire et de théologie positive, première série, Pénitenciers et pénitents, Paris, 1926, p. 192 sq.); alii rectius eam partialiter admittunt, quoad influxum illorum monachorum non quidem in introductionem poenitentiae privatae sed in ejus divulgationem et determinationem, ita *Rauschen* (Eucharist and Penance, p. 240 sq.), *Galtier* (L'Eglise et la rémission des péchés, p. 219. 223. 246 sq. 468 sq. 485. 490-492) et *Amann* (in Diet. Théol. Cath., art. Pénitence, col. 852-855).

Ad quod recte judicandum haec nota: Hibernia ad fidem conversa est saec. 5, quo tempore jam praxis poenitentiae privatae invalescere ceperat et publica relaxari. Inde quidem explicari potest quare in

Hibernia et Anglia institutum publicae poenitentiae non fuerit introductum (in Poenitentiali Theodori Cant., l. 1, c. 13, legitur: “Reconciliatio ideo in hac provincia publice statuta non est, quia et publica poenitentia non est”) et quare poenitentia privata facilius ac celerius in ea regione determinatam formam assumpserit et origo fuerit antiquiorum librorum Poenitentialium de quibus supra dictum est (Poenitentialis Theodori Cant, et Poenitentialis Egberti Yorkensisj.

Cum S. Columbanus ejusque monachi saec. 7-8 magnam partem Galliae praesertim ac Germaniae percurrerint, prorsus verisimile est eorum praxim poenitentialem satis efficacem influxum in illis regionibus habuisse; indeque explicari potest pullulatio librorum poenitentialium, libris insularibus valde similibus, et celerior diffusio praxis poenitentiae privatae quae observatur in ea aetate. Ceterum, talis influxus exaggerari non debet. *Batifiol* scribit: “Contre cette opinion, Mgr Duchesne avait fait valoir que l’épiscopat franc, peu favorable à saint Colomban et aux moines missionnaires, irlandais ou anglo-saxons, du vii et du viii siècle, eût été vraisemblablement mal disposé à se laisser imposer par eux un changement de discipline grave et imprévu; et qu’aussi bien les faits attestaient que ce changement s’était opéré dans des régions totalement fermées à l’influence de Luxeuil, comme Rome et Tolède.”³⁷

Quidquid sit de existentia et efficacitate talis influxus monachorum, certum est ejus objectum non fuisse ipsam introductionem poenitentiae privatae, sed tantum ejus diffusionem et determinationem; nisi enim privata poenitentia jam extiterit, non posset explicari quomodo tam facile et celeriter ejus usus acceptari ac propagari potuerit.

Ad rem *GALTIER*: “Pour remettre en honneur la pénitence, les moines réformateurs du vii siècle n’ont pas eu à créer ou à faire accepter un mode nouveau de remettre le péché. Pas plus que l’usage de la confession au prêtre, celui de l’absolution prompte n’a été inventé par eux. Leur initiative a été surtout de généraliser les modes de pardon simplifiés qui existaient déjà; ils les ont étendus jusqu’à des fautes qu’ailleurs ou à un autre âge on se fût interdit de soustraire au mode solennel; c’est ainsi qu’ils les ont rendus plus communs et les ont fait se substituer peu à peu à la pénitence publique.

“Si, par là, ils ont contribué à faire prévaloir la pénitence privée et à remettre en honneur parmi les laïques la pénitence tout court, la raison n’en est pas précisément à chercher dans une exagération de la vertu reconnue précédemment à l’absolution; elle se trouve dans le renouveau de foi à cette vertu, que la renommée de leur sainteté leur permit de produire dans les âmes. A cela près, en choisissant parmi les moyens de remettre les péchés ceux qui leur parurent les seuls ou les plus acceptables de leur temps, ils se montrèrent moins novateurs qu’hommes de tradition. De tout temps, nous allons le voir, la règle qui avait présidé dans l’Eglise à l’exercice du pouvoir de remettre était celle d’une adaptation de la pénitence aux possibilités du pécheur non moins qu’à la gravité du péché. C’est là, peut-on dire, la loi interne suivant laquelle s’est accomplie l’évolution de la pratique pénitentielle

³⁷ “Etudes d’histoire et de théologie positive, première série, Paris. 1926, p. 192 sq. Cf. *Galtier*, L’Eglise et la rémission des péchés, p. 468-473.

et toute conception de la pénitence privée qui la méconnaît se révèle par là même inacceptable. De s'y adapter, au contraire, est une garantie de justesse et d'exactitude".³⁸

RAUSCHEN: "There can be no doubt that the monks of Ireland and England, with their penitential books, exercised a vast influence on the penitential system of the Frankish churches. The chief peculiarity of these books was that, unlike the old discipline of public penance, they took into consideration the ordinary sins of everyday life, especially evil thoughts and desires. Their use tended to make men's consciences more delicate, and confession more frequent. Dogmatically, the distinction between grievous and light sins remained undetermined, and hence confession and ecclesiastical absolution were demanded only for a relatively small number of sins. But theory followed practice. The immediate consequence was that the list of grievous sins became larger and consequently obligatory confession more frequent. Further, there arose among the laity the practice of going to confession as a mere matter of devotion, especially before communion. But the new practice was not established entirely without opposition. Alcuin [Epist. 277] tells us that in the province of Gothia, the lay people refused to confess to a priest, their bold pretension being that they were obliged to confess only to God. As late as A.D. 813, we find in the canons of the Council of Châlons (can. 33) this statement: 'There are some who say that one need confess his sins to no one but God alone.' But the influence of the monastic discipline of Ireland and England upon the penitential discipline of the Western Church must not be exaggerated, as is usually done by Protestants. Confession, as it existed in the Middle Ages, and as it exists to-day, in its essential elements dates back to the beginnings of Christianity."³⁹

AD INDOLEM PUBLICAE POENITENTIAE QUOD ATTINET, attenta praesertim ex cultiori praxi observata saec. 4-5 quae colligitur praecipue ex operibus Ambrosii, Paciani et Augustini,⁴⁰ haec notanda sunt circa ejus subjectum, objectum, tempus et ipsum disciplinae processum.

Quoad subjectum, tres classes fidelium distingui possunt in antiqua Ecclesia, catechumeni, nempe, poenitentes et communicantes (cf. Pacianum, Paraen. ad poenit. 3). Ad ordinem poenitentium non admittebantur sive clerici lapsi (cf. art. 36, p. 427-4-32), sive fideles relapsi post actam semel publicam poenitentiam, quae bis non concedebatur (cf. art. 92, in torn. 4).

Objectum, publica poenitentia expiandum, erant peccata capitalia seu mortalia (quae nempe aeternam mortem inferunt et a regno coelorum excludunt), et imprimis tria illa quae ab omnibus pro majoribus et capitalibus habebantur et a Tertulliano montanista irremissibilia

³⁸L'Eglise et la rémission des péchés, Paris, 1932, p. 246 sq.; cf. p. 478. 483. 485.

⁴⁰Eucharist and Penance (Translation from the second German edition), St. Louis, Mo., B. Herder, 1913, p. 240 sq.

⁴¹Confer quoad *Occidentalem* Ecclesiam: Tertullianum, De poenit. 9; De pudic. 13; Cyprianum, De lapsis, 15 sq.; Epist. 9. 10. 62; Ambrosium, De poenit. 38, 10, 91 et 96; Pacianum, Paraen. ad poenit.; Augustinum, Serm. 232, 7 sq.; 351, 9sq.; 352, 3; De symbolo ad catech.; Hieronymum, Epist. 77; Gelasium, Dicta apud M.L. 59, 140; Sozomenum, Hist. eccl. 7, 16. Quoad Ecclesiam vero *Orientelem*: Gregorium Thaumaturgum, Epist. canonica; Basilium, Epist. 188 (canonica prima, ad Amphilochem); Gregorium Nyss., Epist. canonica; Socraten, Hist. eccl. 5, 19; Sozomenum, Hist. eccl. 7, 16

dicta sunt (cf. art. 1, tom. 1, p. 102 sq.), scilicet idololatria, homicidium et fornicatio. Ceterum, quaenam determinate peccata pro capitalibus et publice expiandis haberentur, varius fuit sensus doctorum et praxis ecclesiarum; Pacianus (Paraen. ad poen. 4 sq.) videtur tantum tria praedicta pro talibus habere, Augustinus vero omnia peccata contra Decalogum (Serm. 351, 7; Serm. 56, 12). In documentis fieri non solet discriminatio inter peccata occulta, externa et publica, sed simpliciter habetur ut objectum poenitentiae publicae omne peccatum quod est exclusivum a regno coelorum, imo Ambrosius (De poenit. 1, 16, 90) memorat ipsa crimina occulta. Attamen, saltem patet ex Augustino (Serm. 351, 9 sq.; Epist. 153, 3. 6) in Africa saec. 5 ad poenitentiam publicam coactos non fuisse nisi reos peccatorum publicorum ac judicialiter probatorum.

Quoad tempus durationis hujus poenitentiae varia fuit consuetudo ecclesiarum et varia pro variis peccatis duratio determinabatur, ita ut pro peccatis gravioribus plures anni et pro quibusdam tota etiam vita assignaretur. Juxta *Basilium* († 379), Epist. 188 (canonica prima) 10 anni dabantur pro abortu, 11 vero pro homicidio, et quoad homicidia in bello patrata consilium militibus dabatur ut a communione per 3 annos abstinerent. *Cone. Ancyranum* a. 314, mox citandum, his qui idolis sacrificaverint, plures assignat annos poenitentiae, distinguens tempus quo permanere debuerint inter flentes (can. 5), audientes, substratos et consistentes (can. 4. 5. 6. 7. 8. 9: In oratione, sed sine oblatione, communicantes); voluntarie homicidas damnat ad poenitentiam usque ad finem vitae. Posteriori tamen aetate tempus poenitentiae multum abbreviatum est, ita ut jam ab Innocentio I (+417) poenitentes reconciliarentur in sequenti Feria 1^a in Coena Domini.

Cone. Ancyranum (Ancyrae in Galatia), *can. 4*: “De his qui sacrificare coacti sunt, insuper et cenaverunt in idolio, quicumque eorum, cum ducerentur, laetiore habitu fuerunt, et vestimentis pretiosioribus usi sunt, et praeparatae cenae indifferenter participes exstiterunt; placuit eos inter audientes uno anno constitui; succumbere vero tribus annis; in oratione autem communicare biennio; et tunc ad perfectionis gratiam pervenire” (Kirch, *Enchir. hist. eccl.*, 375).

Can. 5: “Quotquot autem ascenderunt templa veste lugubri, et recumbentes per omne tempus flevire discubitus, si compleverunt substrationis triennium, sine oblatione suscipiantur. Si autem non manducaverunt, biennio substrati, tertio anno sine oblatione communicent, ut perfectionem quadriennio consequantur. Penes autem episcopos erit potestas, modum conversationis eorum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adicere. Ante omnia vero praecedens

eorum vita et posterior inquiratur, et ita iis impertiatur humanitas” (ibid., 376).

Can. 6: “De his qui minis tantum cessere poenarum, aut privatione facultatum territi, aut denigratione, sacrificaverunt; et hactenus poenitudinis neglegentes, neque conversi, nunc hujus concilii tempore semet obtulerunt, conversionis suae consilia capientes: placuit usque ad magnum diem eos inter audientes suscipi, et post magnum diem triennio substerni, et postmodum duobus annis sine oblatione communicare: et tunc demum sex annis completis, ad perfectionis gratiam pervenire. Si vero quidam ante hanc synodum suscepti sunt ad poenitentiam, ex illo tempore initium iis sexennii computetur. Si quod autem periculum, vel mortis expectatio, aut ex infirmitate aut ex aliqua occasione contigerit, his sub definitione statuta communio non negetur” (ibid., 377).

Can. 7: “De his qui festis diebus gentilium, in remotis eorum locis, convivia celebrarunt, cibosque proprios deferentes ibidem comederunt: placuit, post substrationis biennium eos suscipi. Utrum vero cum oblatione, singuli episcoporum, probantes vitam eorum et singulos actus, examinent” (ibid., 378).

Can. 8: “Hi, qui secundo et tertio sacrificaverunt coacti, quattuor annis substernantur; duobus autem aliis sine oblatione communicent, et septimo anno perfecte recipiantur” (ibid., 379).

Can. 9: “Quotquot autem non solum ipsi deviarunt, sed etiam adegerunt et compulerunt fratres, et causas praebuerunt ut cogerentur: hi per triennium quidem locum inter audientes accipiant, per aliud vero sexennium substrationi subiciantur et alio anno communionem sine oblatione percipiant, ut perfectionem expleto decennio consequantur. Inter haec autem et eorum vita pensanda est” (ibid., 380).

Can. 22: “Qui voluntarie homicidium fecerint, poenitentiae quidem jugiter se submittant: perfectionem vero circa vitae exitum consequantur” (ibid., 384).

Can. 23: “De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septennem poenitentiam perfectionem consequi praecipit, secunda vero quinquennii tempus explere” (ibid., 385).

Basilius (in Cappadocia), Epist. 217 (ad Amphilochium; ep. canonica tertia), scripta a. 375, sic exhibet durationem poenitentiae ejus qui cum sorore peccaverit, ejusque transitum per quatuor gradus poenitentium: “Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est. in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua et nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum et animadversionem venerit, triennio fleat stans prope fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque miseri-

corditer pro ipso intensas ad Dominum preces fundat. Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, et, Scripturis doctrinaque auditis, ejiciatur, nec dignus habeatur oratione. Deinde, si modo illam cum lacrymis exquisierit, et Domino cum cordis contritione et valida humiliatione supplex prociderit, detur ei substratio per alios tres annos. Et, postquam poenitentiae fructus dignos ostenderit, anno decimo in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione: et ubi annis duobus una cum fidelibus steterit ad orationem, ita demum dignus habeatur boni communione” (M.G. 32, 803).

Quod attinet ad ipsius disciplinae processum, non eodem modo in variis ecclesiis poenitentia ordinabatur; commune tamen schema ad tria revocari potest, scilicet primo, quandam officialem admissionem ad poenitendum, vel jussionem poenitendi, a sacerdote factam (Impositionem poenitentiae), quae erat quasi publica inscriptio ordini poenitentium; secundo, ipsam executionem poenitentiae (Actionem poenitentiae); tertio, finalem reconciliationem seu admissionem ad communionem et pacem Ecclesiae (Absolutionem poenitentiae). Praeterea notandum est ante poenitentiam praecessisse excommunicationem seu separationem a coetu fidelium, et, post actam ipsam poenitentiam, duplicem adhuc permansisse consequentiam seu effectum, ut nempe poenitens non posset iterum ad publicam poenitentiam admitti nec in statum clericalem adscribi.

Impositio poenitentiae. Nemo privata electione ordinem poenitentium ingrediebatur, sed sacerdotis erat peccatores ad illum ordinem adscribere ac modum et tempus poenitentiae intimare. Ceterum, hujus adscriptionis seu intimationis causa erat vel ipsa spontanea petitio peccatoris (proveniens quandoque ex impulsu ipsius confessarii in praevia secreta confessione) vel directa jussio episcopi post cognitionem delicti sive ex communi fama sive ex directa delatione alicujus particularis fidelis. Ad rem *Augustinus*: “Aliqui sibi poenitentiae locum petierunt; aliqui excommunicati a nobis in poenitentiae locum redacti sunt” (Serm. 232, 7, 8, M.L. 88, 1111).

Actio poenitentiae varia erat pro diversis ecclesiis. Commune schema fuit tum quaedam actio personalis, uti preces, jejunia, eleemosynae, macerationes, abstentio a balneis et a contrahendo vel utendo matrimonio, tum quaedam actio liturgica, scilicet ipsa assistentia missae poenitentiali, quaedam liturgica separatio ab aliis fidelibus, ita saltem ut Eucharistiae non communicarent.⁴¹ In *Oriente* (saltem in Asia Minore, scilicet Cappadocia, Ponto et Galatia) poenitentes dividebantur in quatuor successivos gradus seu stationes, scilicet *Flentes* (qui

⁴¹ Cf. *Bdlarminum*, De poenitentia, l. 1, c. 32.

nempe extra portam ecclesiae flebant¹²), *Audientes* (qui admittebantur in vestibulum ecclesiae ad audiendas lectiones liturgicas et illico dimittebantur), *Substratos* (qui admittebantur in ipsam ecclesiam ac prosternati manebant usque dum ante actionem liturgicam una cum catechumenis dimitterentur) et *Consistentes* (qui stantes aderant toti liturgiae, quin tamen communicare potuerint, quique proinde exterius vix distingui poterant ab aliis fidelibus qui de facto non communicaverint). De his confer *Basitium* et *Cone. Ancyranum* nuper cit., necnon *Gregorium Thaumaturgum* († circa 270; Epistola canonica). Non constat etiam in Oriente poenitentes dimissos esse per specialem aliquam benedictionem aut manuum impositionem. In *Occidente* e converso non constat ullam fuisse distinctionem ordinum poenitentium (Id non necessario indicant occasionalia verba Ambrosii, De poenit. 2, 7, 54: “In quo poenitentium ordine?”), nec poenitentes exclusos fuisse ab aliqua parte sacrae liturgiae, praeter communionis participationem, nec quaenam eis poenitentiae duratio imposita fuerit (non multo serius poenitendi tempus ad solam Quadragesimam reductum invenitur). Poenitentes collocabantur in speciali loco, ad limina Ecclesiae, et ad finem assistentiae liturgicae per manuum impositionem et orationem dimittebantur.

Absolutio poenitentiae. Haec erat caeremonia reconciliativa, qua dabatur “pax — communio — communicatio — reliquo populo sociatio (Sozomenus)—perfectionis consecutio (Cone. Ancyranum)—perfecta susceptio (idem Cone.)”. Haec reconciliatio fiebat ad finem Quadragesimae, et quidem Romae in Feria V in Coena Domini, teste Innocentio I, Mediolani vero, teste Ambrosio (Epist. 20, 26), item in Hispania, teste Cone. Tolet. a. 633 (can. 7) et in Oriente, Feria VI in Parasceve. Consistebat autem in manuum impositione et speciali episcopi oratione.

De manuum impositione plura habentur documenta (cf. infra, art. 82). *Constit. Apost.* (circa a. 400), can. 18: “Eum qui luxit recipe, cuncta Ecclesia pro eo deprecante, et manu imposita sine eum in Ecclesia esse.” Can. 41: “Ut ethnicum baptismo lotum post doctrinam admittis, sic hunc per manus impositionem, utpote factum mundum poenitendo, cunctis pro eo deprecantibus in antiqua pascua restitue, eritque ei loco lavacri manuum impositio”. *Statuta Ecclesiae antiqua*¹³

De fletu et squalore poenitentium cf. *Pacianum* et *Tertullianum*, De Poenit., 9, cit. in tom. 1, p. 101.

“Aliter: Statuta antiqua Orientis. De his statutis observat *Denzinger* in *Enchiridion Symbolorum*, nota ad n. 150 sqq.: “Hi canones olim falso adseribebantur Concilio cuidam *Carthaginiensi IV* (398), quod nunquam habitum esse nunc pro certo habetur. Orti esse videntur post coeptas Pelagianorum et Monophysitarum haereses, sed ante finem saeculi sexti. Quidam illorum auctorem habent *Caesarium* Episc. Arelatensem (504-542). Revera citantur tanquam ‘Instituta seniorum’ in actis *Cone. Arelatensis II*, quod sub finem quinti vel initio sexti saeculi habitum est. [Cf. *Hfl* II 68 sqq; Maassen, *Geschichte der Quellen und der Litteratur des canonischen Rechts* I 382 sqq.]”

(saec. 5 vel 6), cap. 76: "Is qui poenitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt et accipiat poenitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus eucharistia" (Mansi, 3, 957). *Cap. 78*: "Poenitentes, qui in infirmitate viaticum eucharistiae acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si super vixerint" (ibid.). *Cap. 80*: "Omni tempore jejunii, manus poenitentibus a sacerdotibus imponantur" (ibid.). In *cap. 77* omittitur mentio impositionis manuum: "Poenitentes qui in infirmitate sunt, viaticum accipiant" (ibid.). *Cone. Arausicanum I* a. 441, can. 3: "Qui recedunt de corpore, poenitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicari; quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones patrum, qui hujusmodi communionem congruenter viaticum nominarunt. Quod si supervixerint, stent in ordine poenitentium, et ostensis necessariis poenitentiae fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant" (Mansi, 6, 436 sq.).

De oratione absolutoria nihil determinate dicitur in antiquioribus documentis, excepta allusione ad preces Ecclesiae (cf. *Constit. Apost.* nuper cit. et *Sozomenum* mox ref.). Quaenam sive tunc sive posterius fuerit forma absolutoria sacramentalis, an deprecativa vel indicativa, dicitur infra in art. 81, ubi de validitate formae deprecativae.

ANTIQUA DISCIPLINA ECCLESIAE ROMANAE breviter describitur a *Sozomeno* (circa a. 450), *Hist. eccl.* 7, 16, cit. supra in art. 36, p. 433 sq.

POSTERIOR DISCIPLINA, inde a saec. 6, est ea quae describitur in Sacramentario Gelasiano, cui accedit liturgia Mozarabica.

"Circa saec. VI, ut ex *Sacramentario Gelasiano* accipimus (Ed. Wilson, p. 14), Romae poenitentes in feria IV Cinerum a sacerdote excipiebantur; supra eos, cilicio coopertos, oratio fundebatur, et in monasterium usque ad feriam V in Coena Domini includebantur. Feria V, in Coena Domini, sollemniter reconciliabantur. Missa, sine Introitu et sine *Dominus Vobiscum*, inchoabatur. Post praeviam orationem sacerdotis, poenitentes a diacono adducti, humi accumbebant in ecclesia. Ipsorum nomine diaconus, sat longa sed pulcherrima formula utens, reconciliationem petebat eorum qui lacrimis suis veniam meriti erant. Succedebat adhortatio pontificis. Caerimonia oratione et precatione eucharistica finiebatur.

"In ritu autem mozarabico, reconciliatio quae *Indulgentia* vocabatur, fiebat feria VI in Parasceve. Post prologia in quibus habentur Improperia 'Popule meus quid feci tibi', officium inchoabatur tribus lectionibus: prophetica, ex Isaia, 52, 53; apostolica, ex 1 Cor. 5, 6; et evangelica, Passionis Domini ex quattuor evangeliiis compositae. Postea assistentes, qui omnes poenitentium nomine compellantur, ter invitantur ut se prosternent et misericordiam divinam implorent. Tunc archidiaconus se convertens ad universum coctum clericorum et fidelium, eos hortatur ad clamandum: *Indulgentia*. Quando silentium restitutum est, idem archidiaconus imaginem proponit Boni Pastoris qui vitam pro ovibus suis dedit, ac dein ad orandum invitat. Episcopus orationem exprimit generis litaniarum rhythmicarum, quibus novis clamoribus *Indulgentia* respondetur (*Te precamur, Domine, Indulgentia*, etc.).

Succedit collecta quam nomine omnium solus episcopus recitat, clementiam divinam in gratiam poenitentium implorans. Denuo clamatur *Indulgentia*, dein subsequitur oratio episcopi cum aliis formulis, eodem tamen servato ordine. Tertia habetur series orationum et clamorum. In hac tertia recitatione omittitur oratio finalis, et officium adoratione Crucis et missa praesanctificatorum continuatur (*Duchesne, Origines de culte chrétien*, pp. 463-465).

MEDIAEVALIS DISCIPLINA, prout existebat saltem de jure et servabatur in libris liturgicis, sic exponitur a S. *Thoma*, citante *Decretum Gratiani*:

“Omnis sollemnis poenitentia est publica; sed non convertitur. Poenitentia enim sollemnis hoc modo fit [Juxta Dccr. Gratiani, c. 64]: ‘In capite Quadragesimae tales poenitentes praesentant se cum praesbiteris suis episcopo civitatis ante fores ecclesiae, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram demissis, coma deposita: et eis in ecclesiam introductis, episcopus cum omni clero septem psalmos poenitentiales dicit, et postmodum eis manum imponit, aquam benedictam super eos spargit, et cinerem capitibus superponit, cilicio colla eorum operit, et denunciatur eis lacrymabiliter, quod sicut Adam ejectus est de paradiso, ita ipsi de ecclesia ejiciuntur. Postea jubet ministris ut eos ab ecclesia pellant, clero eos prosequente cum hoc responsorio: ‘In sudore vultus tui’, etc. In coena autem Domini quolibet anno a suis prebyteris in ecclesiam reducuntur; et erunt ibi usque ad octavas Paschae, ita tamen quod non communicabunt, nec pacem accipient. Et sic fiet quolibet anno, quousque aditus ecclesiae est eis interdictus. Ultima autem reconciliatio reservatur episcopo, ad quem solum spectat sollemnis poenitentiae impositio.’

“Potest autem imponi viris, et mulieribus, sed non clericis, propter scandalum. Non autem talis poenitentia debet imponi nisi pro peccato, quod totam commoverit urbem. Publica autem et non sollemnis poenitentia est quae in facie Ecclesiae fit, sed non cum sollemnitate praedicta; sicut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Et haec potest iterari, et a simplici sacerdote injungi: et potest etiam clerico imponi. Tamen quandoque sollemnis poenitentia accipitur pro publica. Et secundum hoc auctoritates quaedam varie loquuntur de sollemni” (*Suppi.*, q. 28, a. 3).

MODERNA DISCIPLINA, prout saltem de jure asservatur, quamvis in praxi non applicetur, sic proponitur in *Pontificali Romano* (tertia parte):⁴⁵

“*De expulsionem publice Poenitentium ab Ecclesia, in Feria IV. Cinerum.*

“In capite Quadragesimae sollemniter poenitentes de Ecclesia ejiciuntur hoc modo. Poenitentes, quibus secundum jus vel consuetudinem, pro gravioribus criminibus sollemnis poenitentia est imponenda, hac die hora quasi tertia conveniunt ad Ecclesiam Cathedralem, in vilibus vestimentis, nudis pedibus, et vultibus ad terram demissis, quorum nomina scribi debent; accipientes poenitentiam juxta modum culpa ab Episcopo Poenitentiario, vel ab aliis, quibus hoc officium commissum est; et postea omnes emittuntur, et manent ante fores Ecclesiae. . . Pontifex cum Ministris, schola, et toto Clero, Cruce, aqua benedicta, et duobus cereis praecedentibus, egreditur chorum circa medium Ecclesiae, ubi parata sit sedes. Tunc Clerus dividitur per duos choros, hinc inde versus valvas Ecclesiae. Poenitentes vero omnes ingressi prosternunt se cum lacrymis in Ecclesiae pavimento coram Pontifice inter utrumque chorum. Tunc Pontifex sedens cum mitra, vel Archipresbyter stans, imponit cineres super capita singulorum dicens: ‘Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris: age poenitentiam, ut habeas vitam aeternam’. . . Benedictis ciliciis, Pontifex capita eorum cooperit cum eis, dicens: . . . [Sequitur recitatio septem Psalmorum poenentialium, Litaniarum, Pater Noster et quattuor Orationum]

“His peractis, surgunt poenitentes, et facit eis Pontifex sermonem, ostendens qualiter Adam propter peccatum ejectus est de paradiso, et multa maledicta in cum

“ *Vermeersch*, Theol. Moral., t. 3, Appendix XI, Romae, 1927, p. 809 sq.

“Exponitur a *Villien*, Les sacrements, Paris, 1931, p. 165-175.

congesta sunt; et qualiter ejus exemplo ipsi de Ecclesia ad tempus ejiciendi sunt. Quo facto, accipiat unum ex eis per dexteram manum; et omnes alii similiter se manibus tenentes, candelas accensas in manibus habentes subsequantur eum, et ita eos ejiciat de Ecclesia, cum lacrymis dicens: 'Ecce ejicimini vos hodie a liminibus sanctae matris Ecclesiae, propter peccata et scelera vestra, sicut Adam primus homo ejectus est de paradiso propter transgressionem suam'. . .

"Et sic eis extra ejectis, et ante valvas Ecclesiae genibus flexis gemendo manentibus, Pontifex in limine ostii stans moneat eos, quod de Domini misericordia non desperent, sed jejuniis, orationibus, peregrinationibus, eleemosynis, et aliis bonis operibus invigilent, ut Dominus ad dignum fructum verae poenitentiae eos perducatur; quodque Feria quinta in Coena Domini redeant, quoniam tunc in sanctam Ecclesiam reducentur, quam usque tunc ingredi non praesumant. Et mox Pontifice cum processione ad chorum redeunte, valvae Ecclesiae ante oculos eorum clauduntur, et incipitur Missa, et proceditur ordine suo.

"De reconciliatione Poenitentium quae fit in Feria V. Coenae Domini.

"Feria quinta Coenae Domini reconcilianatur poenitentes, quibus ab Ecclesia solemnem agere poenitentiam injunctum est, qui in capite Quadragesimae de ipsa ejecti fuerunt. . . [Pontifex et ministri recitant psalmos poenitentiales et litanias] Poenitentes vero tunc ante fores Ecclesiae nudis pedibus ad terram prostrati manent, tenentes in manibus cereos extinctos.

"Cumque in Litanis dictum fuerit: 'Omnes sancti Patriarchae et Prophetae'. R). 'Orate pro nobis'. Et idem a Choro fuerit responsum, paulisper subsistitur: et tunc Pontifex mittit ad poenitentes duos Subdiaconos candelas accensas in manibus ferentes. Qui cum ad portam pervenerint, stantes in limine ostii, elevatis manibus, ostendunt illis candelas accensas, dicentes Antiphonam ton. 3. 'Vivo ego. dicit Dominus: nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, et vivat'. Qua finita, extinguunt mox ipsas candelas coram illis, et revertuntur ad locum suum, et proceditur in Litanis. Cumque dictum fuerit. Omnes sancti Martyres'. R). 'Orate pro nobis'. Et idem a Choro responsum fuerit, tunc etiam subsistitur a Litanis, et Pontifex mittit ad illos, duos alios Subdiaconos simili modo, cum candelis accensis, qui in limine ostii constituti, cantant Antiphonam ton. 5. 'Dicit Dominus: Poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum coelorum'. Et mox extinctis candelis, ut prius, revertuntur ad locum suum. Et proceditur in Litanis usque ad 'Agnus Dei', exclusive. Tunc Pontifex mittit ad illos unum senem Diaconum indutum, ut supra, cum magno cereo illuminato. Ille igitur in limine ostii constitutus cantat Antiphonam ton. 2. 'Levate capita vestra, ecce appropinquabit redemptio vestra'. Et tunc accenduntur candelae poenitentium ex illo cereo. Cereus autem ille non extinguitur, sed Diaconus cum eo accenso revertitur. Et tunc dicitur in Litanis: 'Agnus Dei, qui tollis peccata mundi'. R). 'Parce nobis, Domine'. Quo dicto. Pontifex ab accubitu surgens cum Ministris et Clero. Cruce, thuribulo. cereis, et omni paratu praecedentibus, egreditur extra Chorum Ecclesiae. Et parato sibi quasi in medio Ecclesiae faldistorio. sedet respiciens ad ostium Ecclesiae. Clero per Choros versus ipsum ostium ab utroque latere disposito seriatim. Tunc Archidiaconus paratus, ut praemisum est, stans in limine ostii excelsa voce in tono Lectionis dicit ad illos ante ostium foris stantes: 'State in silentio: audientes audite'. Indicto itaque silentio, vertens se ad Pontificem, dicit similiter in tono Lectionis. 'Adest, o venerabilis Pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis divinae. . . [Prosequitur diaconi allocutio]

"His dictis, Pontifex surgens. accedit cum Ministris ad ostium Ecclesiae, Clericorum Choro se non movente. Et stans in medio ostii, facit eis brevem exhortationem de clementia divina, et de veniae promissione, dicens eis, qualiter mox in Ecclesiam reducentur, et qualiter vivere debent. . . Deinde Pontifex ingreditur Ecclesiam, stans infra ostium, distans ab illo spatio convenienti, et tunc Archidiaconus inchoat, et schola prosequitur, Antiphonam. . . [Canitur Psalmus 33]

“Mox Poenitentes ingredientes infra ostium Ecclesiae; corruunt ad pedes Pontificis, sicque prostrati et flentes jacent, donec praemissa Antiphona et Psalmus compleantur. Quibus expletis, Archipresbyter dicit in tono Lectionis id, quod sequitur: ‘Redintegra in eis, apostolice Pontifex, quidquid, diabolo suadente, corruptum est. . . Et Pontifex interrogat: ‘Scis illos reconciliatione fore dignos?’ Et ille respondet: ‘Scio, et testificor fore dignos’. Et tunc alter Diaconus dicit: ‘Levate’, Quibus surgentibus, Pontifex accipit unum ex illis per manum, omnibus aliis similiter sese ad manus tenentibus. . . [Pontifex] trahit illum, quem manu tenet, et ille alios, ducens eos usque ad faldistorium in medio Ecclesiae prius ibi paratum. Et ibi stans super scabellum, conversus ad illos genua flectentes, inchoat Antiphonam. ton. 8. Oportet te. fili, gaudere, quia frater tuus mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est’. Qua dicta, dicit in modum Orationis: Omnipotens Deus vos absolvat ab omni vinculo peccatorum. . .’ [Sequuntur variae orationes poenitentiales]

“Tunc Pontifex aspergat eos aqua benedicta, etthurificet eos, dicens: ‘Exurgite qui dormitis, exurgite a mortuis, et illuminabit vos Christus’. Ultimo dat eis indulgentiam, prout sibi placuerit. Qua data, manibus elevatis, et supra illos extensis, dicit solemnem benedictionem: ‘Precibus et meritis beatae Mariae semper virginis, beati Michaelis archangeli. beati Joannis Baptistae, sanctorum apostolorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum misereatur vestri omnipotens Deus, et dimissis omnibus peccatis vestris, perducatur vos ad vitam aeternam’. R). ‘Arnen’. ‘Indulgentiam, absolutionem, et remissionem omnium peccatorum vestrorum tribuat vobis omnipotens et misericors Dominus’. R). ‘Arnen’. Ultimo benedicit eis, dicens: ‘Benedicat vos omnipotens Deus, Pa ϕ ter, et Fi ϕ lius, et Spiritus ϕ Sanctus’. R). ‘Arnen’. Quo facto, crines et barbam, quam nutrierant, deponunt, et vestibus poenitentialibus dimissis, se cultioribus, et mundioribus induunt.”

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM, utrum nempe poenitentia canonica esset necne sacramentalis, seu quaedam satisfactio imposita in sacramento, intuitu suscipiendae aut saltem susceptae absolutionis peccatorum, *duplex est sententia*, altera *Rationalistarum* qui denegant publicae poenitentiae omnem sacramentalem indolem eamque reducant ad merum institutum disciplinare fori externi, quibusque merito accensendi sunt illi pauci moderni catholici qui, ut *B. Poschmann* et *K. Adam*, concedunt tantummodo quandam improprie dictam rationem *sacramentalem* (cf. supra, art. 1, tom. 1, p. 55 sq.), altera *catholicorum theologorum*, qui unanimiter admittunt eam poenitentiam fuisse executionem satisfactionis impositae in ipsa sacramentali confessione, quamvis, ut videbimus ubi de secunda quaestione, quidam dicant eam praecessisse ipsam absolutionem, alii vero sustineant eam subsecutam esse; nec refert quod plures ex his eam vocent mere canonicam et disciplinarem, quoniam his vocibus intendunt tantummodo excludere illam poenitentiam fuisse sacramentalem in pleniori sensu admissa ab aliis, qui volunt eam peractam esse inter confessionem et absolutionem, quasi aliquid intrasacramentale.

QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM, utrum scilicet poenitentia publica ageretur post susceptam sacramentalem absolutionem, an

antea, ita ut absolutio a peccatis esset ultimus actus terminans poenitentiam publicam, controversia proprie et directe versatur inter solos catholicos; nam critici acatholici negant absolutionem fuisse unquam sacramentalem, tam ante quam post actam poenitentiam publicam; attamen ex hoc ipso conveniunt in negativa parte primae sententiae, mox referendae, illorum catholicorum qui dicunt absolutionem qua terminabatur publica poenitentia non fuisse ipsam sacramentalem absolutionem a peccatis; pariter ad eandem sententiam reducitur opinio *K. Adam* et *B. Poschmann*, quatenus praedictae absolutioni concedit aliquam sic dictam rationem sacramentalem, quae revera sacramentalis non est (cf. supra art. 1, tom. 1, p. 55 sq., et hic infra p. 906 sq.).

Inter orthodoxos igitur doctores duplex praecipue datur sententia.

PRIMA SENTENTIA docet publicam poenitentiam actam esse post acceptam sacramentalem absolutionem (non refert utrum private, an publice seu ad initium ipsius publicae poenitentiae cum fiebat impositio manuum et concomitans oratio absolutoria), adeoque absolutionem quae terminabat publicam poenitentiam (per impositionem manuum et orationem) non fuisse sacramentalem absolutionem ab ipso reatu culpaе.

Pro hac sententia afferuntur argumenta tum historica tum dogmatica, infra exponenda in Conci., eamque defendunt non pauci theologi, praecipue inter illos dogmaticos qui hanc rem expendunt vel tangunt.

Ita *4GBagoſ* (f 1664),¹⁷ *Amort* (f 1775), *Billuart*, *Wiseman*,⁴³ *Frank* (p. 811 sqq.), *Probst* (p. 368 sqq.), *Bickell* (p. 414), *Palmieri* (p. 459-465), *Hurter*⁴³ *Blotzer* (p. 493-495), *Schmitz* (Die Bussbücher, t. 1, p. 18; t. 2, p. 34 sqq.; in der Katholik, 1885, p. 357), *Vacandard* (in Diet. Théol. Cath., art. Absolution, col. 159-161 et 236 sq.; subinde tamen mutavit sententiam, ut constabit infra), *Laurain* (p. 97 sq.), *De San*³⁰ *Gartmcier* (p. 71), *Pellé* (p. 178 sqq.), *Pignataro* (p. 104), *Pesch* (p. 138-140), *Stufler* (p. 227), *Jugie*,³⁸ *De Augustinis*,⁶² *Van Noort-Vcrhaar*.⁵³

His addi debent *Harent*, *Boyer* et *Chardon*, infra citandi in tertia sententia; quamvis enim proponant quandam sententiam mediam de

“Antiqui theologi, ut *Petrus Lombardus*, Sent., l. 5, dist. 14, et *S. Thomas*, Comm, in 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 5 (sou Suppl., q. 28), hanc sententiam supponunt dum explicite agunt de poenitentia publica prout saltem juxta canonem agenda erat in medio aevo.

‘Opera hujus et plurium ex sequentibus doctoribus jam retulimus initio articuli, p. 850 sqq.

“Conférences sur les doctrines de l'Eglise catholique, confer. 12, sur les Indulgences, apud Migne, Démonstrations évangéliques, t. 15, col. 1027.

“Theol. dogm., t. 3, ed. 1891, n. 614, p. 477, in nota.

“De Poenitentia, pars 2, cap. 2, prop. 4, Brugis, 1900, p. 224-233.

“Theologia . . . Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 371.

“De Poenitentia, thes. 22, prob. 3 pars.

“De sacr., v. 2, n. 101, in nota.

duplici absolutione sacramentali, tamen intendunt praecipue defendere sacramentalitatem initialis absolutionis. Similiter *theologi Orientales*, teste Morino (cf. infra, p. 897), negant sacramentalitatem finalis absolutionis.

Ad rem *PALMIERI*: “Haec . . . absolutio [quae dabatur ad finem publicae poenitentiae] eadem erat ac illa, quam datam fuisse absentibus quoque contendit Morinus (Lib. VIII. cc. 25. 26.). Nisi ergo velimus dicere alium olim confessionem poenitentis excepisse, alium sacramentaliter absolvisse, aut sacramentalem absolutionem missam fuisse ad absentes . . ., tenendum est eam absolutionem non fuisse sacramentalem. Erat ergo absolutio a poena, quae et ipsa dici consuevit absolutio a peccatis. Et re quidem vera confessio peccatorum distincta in iis poenitentialibus libris nectitur semper cum actione dandi poenitentiam in feria Cinerum, quam confessionem excipit absolutio quaedam. Duplex nimirum absolutio dabatur, prior cum daretur actio poenitentiae in feria Cinerum, altera cum sollemniter reconciliarentur poenitentes in Coena Domini. Porro cum agitur de absolutione in Coena Domini, vel non est sermo de Confessione generatim, vel si mentio eius fit, ea ad culpas eluendas in ipso stadio contractas poenitentiae potius spectabat, etsi nihil impediret quominus rursus poenitentes absolverentur a peccatis iam remissis, eaque confessio, ut diximus, aliis facienda traditur quam Episcopo publice absolventi. Iam vero ea absolutio prior aliquid certe operabatur: nam erat actus potestatis Ecclesiae exercitae coram Deo pro remissione peccatorum. Pronum est ergo intelligere ipsam fuisse absolutionem sacramentalem, qua culpa coram Deo remittebatur. . .

“Iam quidem incipiunt recentiores theologi in hanc, quam defendimus, concedere sententiam, reiectis opinionibus, quas *quaedam imprudens eruditio nonnullis suffulta nominibus confixerat et ceteris pene imposuerat*. Sic inter alios tenet cl. Hurter. .. cuius *certum argumentum* suis ipsius verbis referre placet. ‘Candide fatemur, hanc sententiam (Morini ac sequacium) nullatenus posse probari. Quis enim putet, absolutionem pluribus annis fuisse seiunctam a peccatorum confessione? et nisi statuere velimus poenitentem obligatum fuisse bis eadem peccata confiteri, quomodo potuisset Sacerdos absolvere poenitentem, qui ante aliquot annos sibi confessus fuisset? Quid si Sacerdos, cui poenitens sua peccata est confessus, interim moreretur?’. . . Dices: si haec vera sunt, corrui magna ex parte ingens opus Morini, quod est Commentarius historicus de disciplina in administratione Sacramenti Poenitentiae. Respondeo non exinde magnum incommodum laturam Theologiam. Manebit quidem suppellex collecta monumentorum; at plerumque alia interpretatio a moriniana erit iisdem adhibenda: quod quidem in hac tractatione plus semel ostendere conatus sumus” (p. 460. 464 sq.).

VACANDARD: “On peut se demander (et *c’est là une question, d’ailleurs purement spéculative, d’une extrême gravité*) à quelle absolution était attachée l’efficacité que nous pouvons appeler sacramentelle, c’est-à-dire la rémission réelle du péché, du ‘reatus culpae’. Si l’on presse le langage de certains Pères, il semble que la rémission du péché était subordonnée à la réconciliation qui marquait le terme de la pénitence, et dépendait par conséquent de l’absolution finale. D’autre part, on voit que la réconciliation pouvait être opérée, à Carthage, par un simple diacre, même avec le rite de l’imposition des mains. Nous apprenons, en outre, par Denys d’Alexandrie qu’un pénitent (exemple Sérapion), en cas d’extrême nécessité, pouvait recevoir l’eucharistie sans réconciliation aucune. De ces deux faits ne pourrait-on pas conclure que l’absolution finale n’avait pas pour effet direct et principal d’effacer le ‘reatus culpae’? En ce cas, il faudrait reporter à la première absolution, à celle que donnait le prêtre pénitencier, en tout cas à celle qui précédait l’admission à la pénitence, l’efficacité sacramentelle. Nous nous trouvons ainsi en présence de deux hypothèses que Sozomène nous suggère dans un même chapitre, loc. cit. [Hist.

eccl. 7, 16], quand il dit que le prêtre pénitencier 'absolvait ceux qui se confessaient', avant de les admettre au rang des pénitents, et qu'il ajoute qu'à Rome le pénitent était absous de ses péchés' par la réconciliation épiscopale du jeudi saint. Laquelle de ces deux absolutions remettait réellement les péchés? Et si c'était la première, quelle était l'efficacité de la seconde?

"A ces questions le P. *Palmieri*, le savant professeur de Collège Romain, répond de la manière suivante. . . [Exponit sententiam *Palmieri* nuper recitatam] *Cette théorie explique, à coup sûr, la plupart des textes patristiques.* Il reste à examiner pourquoi les Pères n'ont pas fait cette distinction entre l'absolution qui suivait la confession, et la réconciliation finale qui marquait le terme de la pénitence. Faut-il croire qu'il y avait à cet égard confusion dans leur esprit? Reconnaissons que la théorie sacramentelle de la pénitence, telle que l'ont établie les scolastiques, ne fut pas familière aux docteurs de la primitive Eglise. Jamais il ne leur vint à l'esprit de décomposer ce sacrement en tous ses éléments. Voici, à mon sens, comment ils concevaient la pénitence: Pour qu'il y eût rémission totale des péchés commis après le baptême (j'entends par là la rémission de la peine, aussi bien que celle de la coulpe), il fallait que tous les exercices de la discipline pénitentielle, à savoir l'aveu de la faute, l'absolution du prêtre pénitencier, ou de l'évêque, l'admission à la pénitence, les oeuvres satisfactoires, enfin la réconciliation fussent accomplis. A défaut de la réconciliation, la vertu rémissive de la pénitence n'était pas complète. Mais quelle était cette vertu? Dans la pensée des premiers Pères, la pénitence n'est-elle pas considérée comme un second baptême, aussi efficace que le premier? A ce compte, elle aurait remis non seulement la coulpe, mais encore la peine. *Cette efficacité doit être attribuée à tout l'ensemble des exercices pénitentiels que nous avons énumérés. Réunis, ils produisent l'effet total; disjoints, ou seulement séparés de la réconciliation, qui en était le terme, ils ont une efficacité moindre.* Quelle était l'efficacité particulière de la réconciliation épiscopale, et quelle était l'efficacité soit des exercices pénitentiels en général, soit de l'absolution du prêtre pénitencier, en particulier, les Pères n'ont pas essayé de le déterminer. Ils avaient l'habitude de considérer la pénitence dans l'ensemble des actes qui la composaient, pour en mesurer la valeur totale. Ils envisageaient surtout dans la pénitence le moyen offert aux pécheurs de rentrer dans la paix de l'Eglise en même temps que dans la paix de Dieu. Ils ont laissé aux théoriciens de l'avenir le soin d'attribuer à chacun des éléments qui entrent dans la constitution du sacrement sa vertu particulière.

"Il n'est pas invraisemblable qu'à Constantinople le prêtre pénitencier ait 'absous' les pécheurs aussitôt après avoir entendu leur confession: chr̄c̄Àve, dit Sozomène. En ce cas, la réconciliation qui suivait la pénitence, ou l'admission à la communion n'eût été qu'une réconciliation au for extérieur, comme cela eut lieu plus tard dans l'Eglise latine pour la pénitence publique. Mais, *en général, dans les premiers siècles, l'absolution proprement dite était celle que donnait l'évêque au pécheur qui avait accompli ses exercices pénitentiels. Le régime de Constantinople aurait été exceptionnel.* Il faut donc écarter, semble-t-il, la théorie d'une double absolution proprement dite, qui est exposée plus haut [ibid, col. 155]. *La réconciliation finale, faite par l'évêque au jeudi saint, nonobstant les textes de quelques Pères qui lui attribuent une efficacité égale à celle de l'absolution du prêtre pénitencier, n'avait pas cette efficacité.* C'est pourquoi elle pouvait être accomplie par un simple diacre" (col. 159-161).⁶⁴

"Est-il vrai [selon l'assertion de *II. Ch. Lea*] que la réconciliation des pénitents n'avait d'effet qu'au for extérieur? — *On peut l'admettre d'une façon générale;* mais nous avons vu (*II Absolution au temps des Pères*, col. 157) que cette règle souffrait des exceptions. Si la doctrine des Pères n'est pas nette sur cette question, c'est que les divers éléments qui constituent les parties essentielles de la pénitence n'avaient

MQuac in ultima praesertim parte hujus textus dicuntur, incerte ac confuse asseri videntur, nec valde congruunt his quae auctor dicit in textu sequenti.

pas encore été analysés et déterminés par les théoriciens du sacrement. Du reste, *on peut admettre qu'à partir du jour où prévalut le régime du prêtre pénitencier, l'absolution fut donnée par celui-ci aux pécheurs, avant même qu'ils fussent rangés parmi les pénitents. C'est ce qu'enseigne expressément Sozomène. Et ce régime remonte très haut dans l'Eglise* Là même où il n'était pas en vigueur, qui nous empêche de croire que la prière prononcée par l'évêque sur le pécheur, au moment de son admission à la pénitence, n'était pas une véritable absolution semblable à celle que donnait le prêtre pénitencier? N'est-il pas naturel de penser que le pénitencier, en absolvant les pécheurs qui se confessaient à lui, ne faisait que suivre l'exemple des évêques qui jusque-là avaient rempli seuls tout l'office de directeurs de la pénitence? Dans cette hypothèse, *si fondée sur les textes*, qu'importe que la réconciliation finale n'ait été qu'une simple réconciliation au for extérieur! Nous n'admettrons même que dans une certaine mesure cette théorie exclusive de M. Lea. *Avec Palmieri nous estimons* que la réconciliation finale, quand elle n'était pas une véritable absolution de la *coulpe*, était une absolution de la *peine*, comme disent les scolastiques, en même temps qu'une réconciliation avec l'Eglise au for extérieur. Voir II *Absolution au temps des Pères*, col. 160. Cette explication admise, on ne peut plus nous objecter la réconciliation opérée par les diacres. Lorsque les diacres, à Carthage ou ailleurs, opéraient la réconciliation des pénitents, en l'absence de l'évêque et des prêtres, il est sûr qu'ils ne donnaient pas l'absolution; leur acte n'avait d'effet qu'au for extérieur. Peu importe même qu'ils aient employé le rite de l'imposition des mains. Ce rite n'avait pas par lui-même de vertu sacramentelle. Il n'a jamais fait partie essentielle de ce qu'on a appelé plus tard la forme de l'absolution" (col. 236 sq.).

PESCH: "Eratne . . . haec absolutio [in fine poenitentiae publicae] sacramentalis an fori externi, ut est absolutio ab excommunicatione? Multa sunt, quae omnino suadeant hanc absolutionem saepe non fuisse sacramentalem. . . Quare potius admittendum videtur formula illa, quae in ordinibus poenitentialibus omnibus statim post confessionem adhibenda praescribitur, poenitentes fuisse absolutos. Nam verba hujus formulae omnino significant remissionem peccatorum, neque alia verba in illis ordinibus ostendi possunt, quibus ratio absolutionis potiore iure ascribatur" (n. 265, p. 139).

JUGIE: "Ecclesia statuit satisfactionem rigorosam pro quibusdam peccatis gravioribus, quae *paenitentia publica* sive *exomologesis* dicta est: quae erat pars integrans sacramenti paenitentiae, prout tunc administrabatur respondebatque pacnitentiae (seu *epitimioj*, hodie a confessore impositae. Haec satisfactio, secundum Ecclesiae aestimationem, sufficere debebat tum ad poenae temporalis solutionem, tum ad emendationem et curationem spiritualem pacnitentis. Hac persoluta, paenitens Ecclesiae solemniter reconciliabatur, et si quid forte de poena temporali ei luendum coram Deo remansisset, hoc illi condonabat Ecclesia, sua plenissima potestate solvendi utens, ita ut haec reconciliatio, *quam probabiliter praecesserat absolutio a culpa* et a poena aeterna, verae indulgentiae plenariae responderet atque aequivaleret" (p. 371).

SECUNDA SENTENTIA docet publicam poenitentiam praecessisse sacramentalem peccatorum absolutionem et hanc constituisse in ipsa absolutione reconciliativa (i.e. manuum impositione et oratione), qua claudebatur exercitium publicae poenitentiae, caeremoniam autem initialem non fuisse sacramentalem absolutionem.

Pro hac sententia afferuntur fere exclusive argumenta historica, infra referenda in Conci. 2, eamque defendunt plures theologi, praesertim inter positivos.

Ita *Cone. Coloniensc* a. 1536, *Prierius*, *Latomus*, *Maldonatus*^{N'} *Card. Hosius*,TM *Guilelmus Lindanus*^N *Estius*TM *Bellarminus* (l. 4, c. 5), *Albaspinaeus*, *Jacobus Baius* (nepos Michaelis Baii),⁵⁰ *Pétablis* (Dogm. theol., t. 8, p. 195 sq. 448 sq. 450 sq.), *Hugo Menardus*,⁶⁰ *Sylvius*,TM *Joannes Morimis* (p. 603. 606. 611), *Antonius Arnould*, *2 Natalis Alexander*, *Vitasse*, *Tournely* (De poenit., q. 7, a. 3, conci. 2), *Fechtrup* (p. 456), *Duchesne* (p. 365 sqq.), *Binterim* (p. 302 sqq.), *Schanz* (p. 538), *Malnory* (Quid Luxovienses monachi . . . , p. 62 sq.), *Boudinhon* (p. 306-344. 496-524), *Vacandard* (Etudes de critique et d'histoire rei., p. 95-97), *Batiflol* (Etudes d'hist. et de théol. posit., ed. 1904, p. 199. 201. 208-211), *Rauschen* (p. 219-223), *Bonaccorsi*TM *Tixeront* (Hist. des dogmes, v. 1, Paris, 1930. p. 445-447; cf. v. 2, Paris, 1931, 325), *O'Donnell* (p. 95-118), *D'Alès* (L'édit de Calliste, p. 439), *Hilgers* (p. 44 sq.), *Honoré* (p. 11 sq.), *Galtier* (De Paen., thés. 14; L'Eglise et la rémission des péchés, p. 253 sq.; Le péché et la pénitence, p. 115-118), *Diekamp* (p. 354-357), *Hervé*,TM *Amann* (col. 841 sq.).

CONC. COLONIENSE a. 1536: "Rememorandum est . . . in veteri Ecclesia canonicis institutis cautum fuisse, non aliter reconciliandos nec ad communionem admittendos Poenitentes, quam post peractam Poenitentiam, nisi tamen necessitas coegisset, et periculum mortis institisset."⁰⁵

MALDONATUS: "Qui ignorat ad finem poenitentiae datam esse absolutionem sacramentalem, ignorat totam antiquitatem".

CARD. HOSIUS: "Tertia Poenitentiae pars est ea, quam Tertullianus confessioni disponi scribit, satisfactio, quam si quis malit sequelam appellare, nulla est litigandi causa: Nam quae praecedebat semper Absolutionem, nunc sequi plerumque consuevit".

ESTIUS: "Vetus Ecclesia multo tempore eum morem tenuit, ut Lapsis et peccatum confessis ac reconciliationem petentibus Poenitentiam seu satisfactionem iniungeret prius explendam, quam per Absolutionem Sacerdotis ad pacem seu reconciliationem pertingerent. . . *Nec audiendi sunt qui ex sua potius imaginatione quam ex ulla antiquitate* asserunt etiam olim Ecclesiam solere omnes Poenitentes absolvere, antequam satisfactionem subirent, sed absolutione secreta. Postea vero quam Poenitentiam iniunctam exolvissent. impendi eis solere Absolutionem publicam, qua

"De sacram., l. 2, c. 2.

M Confessio catholicae fidei, c. 48.

"Panoplia, l. 4, c. 70.

MIn 4 Sent., dist. 15, § 5, § 15.

e' Inst, christ, rei., l. 2, c. 98.

•°In notis ad Sacramentarium S. Gregorii, M.L. 78, 448.

"In Suppi., q. 18, a. 3, quaest. 2.

"De la frequente communion, p. 2, c. 8. In hanc sententiam de cetero connaturaliter descendunt omnes alii *Jansenistae*, eo quod doceant satisfactionem esse necessario praemittendam absolutioni (cf. *Cone. Pistoriense*, Denz. 1534).

" In versione operis Rauschen.

"Theol. dogm., v. 4, n. 301, C et D.

"Institutio compendaria doctrinae Christianae in Concilio provinciali pollicita, Coloniae 1538.

videlicet publice ad communionem reciperentur: Hanc enim distinctionem nusquam est reperire.”

BELLARMINUS: “Quamvis opera laboriosa, poenitentibus olim ante absolutionem imponebantur et explebantur; tamen non fuisse id absolute necessarium, sed potuisse etiam expleri post absolutionem, ut hoc tempore fieri solet; ac per hoc satisfactiones illas non tam ad culpam, quam ad poenam temporalem expiandam, referri consuevisse, perspicuum est ex conciliis illis, quae in articulo mortis jubent poenitentibus communionem dari, etiamsi nulla: aut non plena praecesserit Satisfactio; sed tamen admoneri, ut si forte supervixerint, integre poenitentiam sibi injunctam expleant.”^{ee}

PETAVIUS: “Illa sane non levis existit quaestio: quonam tempore, quove in gradu postremam illam a peccatis absolutionem poenitentes obtinerent. Quod enim subinde *post editam peccatorum confessionem absolvi non solarent, idque nonnisi expleto poenitentiae tempore consequerentur*, pluribus antea demonstratum est. Nunc illud merito dubitatur; utrumnam quarto insuper gradu, hoc est συστάσα [gradu consistentium], prius defungendum illis fuerit, quam sacramentalem, ut vocant, absolutionem impetrarent: an post υπόπτωσιν [gradum substratorum] absolverentur a peccatis illi quidem; sed nondum tamen ad Dominici communionem corporis admitterentur. Ac videri sane potest, post υπο'πτωσα', peccatorum illis veniam, hoc est sacramentalem illam relaxationem esse concessam. Nam cum tertio ex illo gradu ad συστάσις emergerant, poenitentes esse quodammodo desinebant, ut paulo ante declaravimus. Quod argumento esse potest, relaxata jam illis, ac condonata esse crimina, propter quae in illam obeundae poenitentiae necessitatem incurrerant. Adde omnia illis, uno excepto Domini corpore, cum caeteris fidelibus esse communia. . . Itaque cum ab υποπτῶσα ad quartum ordinem, ac postremum migrarent, *probabile est per impositionem manuum sacramentalem illis absolutionem impertitam fuisse*. Neque enim, quod sciam, antiqui canones post συστασιν poenitentibus impositam esse significant, sed eam impositionem cum υποπτῶσα conjungunt.”⁶⁷

“Liquet manuum impositionem fuisse duplicem; unam antecedentem, qua ad profitendam poenitentiam admittebantur, ac deinceps saepius ab episcopo velut ceremonia quadam expiabantur; alteram posteriorem, quae velut clausula poenitentiae esset, et annexam haberet absolutionem peccati atque poenae. Prior poenitentibus cum catechumenis communis erat. . . [Aetera] manus impositio potissimum in terio gradu poenitentiae, quam Μπτῶσιν nominant, fieri consueverat, ut in animadver. ad haeres, lix, Epiph. docuimus. . .

“Venio nunc ad Nicaeni concilii canonem xiii, in quo genus utrumque reconciliationis, quod hactenus exposui, disertis verbis asseritur. Quae sic vertit Dionysius. ‘De his, qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita, ut, si quis egreditur e corpore, ultimo, et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus, et consecutus communionem, oblationisque particeps factus iterum convaluerit; sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter dare debebit’. Vel, ut alia habet editio, ‘Episcopus cum examinatione oblationem impertiat.’ In prima canonis parte praescribit, ut moribundis *ultimum maximeque necessarium viaticum* non negetur. In posteriori, ut oblationem non temere, neque, sine probatione, cuivis etiam morituro concedat. Est igitur diversa illa communio, et reconciliatio, quae promiscue, ac citra majorem delectum indulgetur omnibus, ab altera, cui tanta cautio, animadversioque praefinitur. Nimirum prior solam peccati remissionem, et absolute necessarium moribundis viaticum ostendit: posterior, oblationis jus, et Eucharistiae. Unde colligas, quod

^eDe Poenitentia, l. 4, c. 5, Opera omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 719.

^fDe vetere in Ecclesia Poenitentiae ratione diatriba, § 6, in Dogmata Theologica, t. 8, Parisiis, 1867, p. 195 sq.

hactenus ostendimus, solam nonnunquam absolutionem peccatorum morituris etiam fuisse concessam, Eucharistiam vero denegatam.”⁰⁸

"Ut ad duplicem reconciliationem, gradusque poenitentium revertar, in quibus illae ambae cernuntur, in animadversionibus ad Epiphanii haer. lix, inquisitum a nobis est, quonam in gradu poenitentiae absolutio de duabus prior, minorque concessa sit, in *υποτΓτοισα*, an in *συστάσει*'. ac re in medio relicta, quid utrinque movere posset adduximus. Nunc ita definiendum putamus, post *υπόπτωσιν* obitam, poenitentes per manus impositionem, absolutionemque translatos esse quartum in gradum, et *συστασιν*. Erat enim *υπόπτωσι* laboriosissima, durissimaque poenitentiae pars, quaeque *κατ'ἐξοχήν poenitentia* vocabatur. Quam qui emensi fuerant, et ad *συστασιν* pervenerant, poenitentes fere dici desinebant, ut in *Animadvers.* demonstravimus. Quocirca probabile est, *malo* isto, ac *miseria*, ut Tertulliani voces usurpem, *per reconciliationem*, ac *veniam*, exsolutos fuisse: neque tamen adhuc Eucharistiae, et oblationis compotes esse factos, quod per secundam manus impositionem, ac reconciliationem impetrabant in *συστάσει*. Quam propterea *absolutissimam reconciliationem* Vasensis canon II appellat; *viaticum Eucharistiae* Carth. IV, can. Ixxviii. Mefle&v, *τῶν αγιασμάτων* Gregorius Thaum. can. xv, *reconciliationem altaris* Carth. II, canon iv et August, epist. liv, *legitimam communionem, et reconciliatoriam manus impositionem* Arausicani I, canon III.”⁰⁰

HUGO MENARDUS: “Tandem notandum est olim non dari solitam absolutionem non modo ab excommunicatione, sed etiam a peccatis ante peractam integram poenitentiam seu satisfactionem (nisi in mortis articulo, aut ad preces martyrum seu confessorum aliquid de ea episcopi remitterent, et indulgerent) ut manifestum est ex Ordine Romano, Codice Tiliano, Codicibus Rhemensi, Ratoldi, l. VI Halitgarii ms., epist. sancti Innocentii . . . ad Decentium episcopum, epist. 91 sancti Leonis” (M.L. 78, 448).

MORINUS: “Primum quod nobis inquirendum et explicandum occurrit, et quod ea quae libro praecedente demonstrata sunt, velut natura sua sequi videtur, interrogatio est de tempore quo Poenitentes post editam sive privatim, sive publice confessionem Absolutione donabantur. . . Perplexa est . . . et multa involvit ista interrogatio. . .

“Prius . . . visum est nobis non praepostere factum si tantisper . . . inquiremus in distinctionem a *Guilelmo Estio* commemoratam, et improbatam, Absolutionis scilicet duplicis: unius, et praecipuae, peccatis ante Poenitentiae impositae inchoationem secreto concessae; alterius publice post actam Poenitentiam datae qua Poenitentes ad externam Ecclesiae communionem admittebantur. Quamquam enim haec distinctio ut merum animi figmentum ab Estio explodatur, atque . . . refutatione indigna censeatur, nobis tamen supervacaneum fore non videtur, si hanc distinctionem cum antiqua Ecclesiae disciplina comparaverimus, et exploraverimus, an cum ea bene consentiat. . . Mihi hanc distinctionem cum antiqua disciplina saepius comparanti quantum ejus ideam mente assequi possum, visus est Guilelmus Estius recte pronuntiasse eam nullum habere ab antiquitate testimonium; quod vel solum mihi satis superque est, ut eam imaginariam censeam. . .

“Prima propositio interrogationi responsura haec esto. *Ab incunabulis Ecclesiae ad annum salutis circiter septingentesimum, Reis gravissimorum criminum publice Poenitentibus Absolutio lege ordinaria concessa est post completam Poenitentiam secundum canones impositam.* Istius disciplinae innumera sunt argumenta, cum eorum quae antiqui Patres multis seculis decreverunt de Poenitentia, sive in canonibus, sive in scriptis suis, maxima pars ad hanc propositionem referatur.”⁷⁰

“Diatriba de Poenitentia et Reconciliatione, c. 2, in *Dogmata Theologica*, t. 8. Parisiis, 1867, p. 448 sq.

“Ibid., c. 3, p. 450sq.

” Comm. hist. de disciplina in admin, sacr. Poenitentiae, l. 9, c. 1. 2. 3, Parisiis, 1651, p. 603. 606. 611.

VACANDARD: “A entendre certains théologiens [cum quibus tamen et ipse sentiit in loc. supra cit.], l'absolution, une absolution secrète, distincte de la réconciliation finale des pénitents, aurait toujours dans l'Eglise primitive suivi immédiatement la confession secrète préparatoire à la pénitence publique. C'est la thèse formelle que *Gartmeier* vient encore de soutenir dans son ouvrage intitulé: 'Die Beichtpflicht historisch dogmatisch dargestellt'. Et en cela il marche d'accord avec les jésuites Palmieri, Blotzer et Stufier. Mais une telle opinion paraît tout à fait insoutenable. Le savant théologien allemand *Rauschen* la condamne en ces termes: 'Cette thèse est fausse; il n'y a pas trace d'une distinction entre le for interne et le for externe dans l'Eglise ancienne'.

“D'une part, en effet, les documents sur la pénitence, très nombreux dans l'antiquité ecclésiastique, ne contiennent, aucune allusion à cette absolution sacramentelle, qui est censée précéder les exercices pénitentiels. En second lieu, les montanistes, Tertullien en tête, reprochent au pape Calliste de réconcilier les adultères, au lieu de réserver à Dieu seul le droit de leur pardonner. Que signifierait une pareille récrimination, si les coupables avaient déjà reçu, avant d'entrer en pénitence, l'absolution de l'évêque?

“L'édit du pape Calliste marque expressément que la rémission des péchés, l'absolution, suit les exercices pénitentiels et ne les précède pas: 'Delicta poenitentia functis dimitto'. Tous les textes, d'ailleurs, qui ont trait à la réconciliation ecclésiastique indiquent clairement que le pardon divin est attaché à cette mesure d'indulgence, et que, par conséquent, elle constitue proprement l'absolution sacramentelle. . . Ainsi 'la chose est claire et ne laisse place à aucun doute,' remarque M. Rauschen; l'antiquité chrétienne ne connaissait pas d'absolution sacramentelle distincte de celle qui était administrée au terme de la pénitence publique.”⁷¹

BATIFFOL: “M. Boudinhon a vu très bien que cette satisfaction publique avait pour terme 'la réconciliation solennelle, équivalent de l'absolution'. . . M. Boudinhon . . . affirme que la procédure constituée par la satisfaction publique ou exomologèse et par la réconciliation solennelle 'a pour but et pour effet de remettre les péchés', elle 'est sacramentelle'. Il n'aura sur ce point d'autres contradicteurs que ceux qui estiment que cette satisfaction publique et cette réconciliation solennelle sont une simple parade, jugeant en cela des choses antiques d'après ce qui est aujourd'hui. Nous avons encore dans le Pontifical romain, édité par Benoît XIV et Leon XIII, le rituel 'De reconciliatione paenitentium quae fit in feria Va coenae Domini', mais il est entré depuis longtemps dans la désuétude, et les modernes ne lui accordent aucune valeur sacramentelle, alors qu'au ve siècle on ne connaissait à Rome, sauf évidemment 'in extremis', d'autre rituel que celui-là. . .

“La pénitence est sacramentelle, mais la pénitence publique n'est pas toute la pénitence, en ce sens, du moins, que la pénitence est publique en partie, et en partie secrète: elle est publique dans l'acte de la réconciliation; elle est publique encore, en certains cas, dans l'exomologèse ou satisfaction qui précède cette réconciliation; mais elle est secrète dans l'instruction préalable qui détermine cette satisfaction. Car, il ne faut pas se lasser de l'affirmer, la satisfaction est mesurée à la faute, et cette mesure, qui est d'ordre individuel, ne saurait être que secrète et n'a jamais été que secrète. *Ne disons donc pas: il y a une pénitence publique, et il n'y a pas de pénitence secrète. Disons: il y a une consultation secrète, une satisfaction publique, une réconciliation publique.* Le jour où toute cette publicité disparaîtra, il n'y aura pas une institution nouvelle, mais la modification d'une seule et même institution préexistante.

“Dans la penitence ainsi conçue, qu'est-ce qui sera proprement sacramentel?. . . Si nous affirmons que la pénitence antique était sacramentelle, il importe que nous disions par quoi elle l'était; en d'autres termes, que nous déterminions 'à quel moment le pécheur, admis à la pénitence, recevait le pardon de ses péchés'.

⁷¹ Etudes de critique et d'histoire religieuse, 2me série, Paris, 1910, p. 95-97.

"M. Lea et certains théologiens catholiques se sont trouvés d'accord pour refuser toute valeur sacramentelle à la réconciliation publique; M. Lea, parce qu'il ne reconnaît aucune valeur sacramentelle à la pénitence ancienne; ces théologiens, parce qu'ils supposent qu'une absolution sacramentelle *a reatu culpae* accompagnait l'aveu des fautes et l'imposition de la satisfaction due, et parce qu'ils considèrent la réconciliation publique comme une absolution *a reatu poenae*, ou, si l'on aime mieux, comme une déclaration sensible que la satisfaction due a été soldée. M. Vacandard estime la théorie de ces théologiens très séduisante, mais contestable sur un point. Il est excessif, en effet, à ses yeux, de dire que la réconciliation finale et publique ne remettait pas les péchés et n'était pas proprement sacramentelle. Nous jugeons cette théorie plus sévèrement.

"A prendre les formules d'absolution publique que la liturgie a conservées, — peu importe en ce moment qu'elles soient déprécatives ou impératives, — nul doute que le pontife qui les prononçait eut l'intention d'absoudre *a culpa*, et non *a paena*. Quant aux formules d'imposition de la pénitence prononcée sur le pécheur au moment du premier aveu de ses fautes, comme elles sont, dans les textes que nous en possédons, à peine contemporaines de la disparition de la satisfaction publique et de la réconciliation publique, on pourra conjecturer qu'elles suppléent la formule d'absolution publique. Mais en aucun cas on n'absolvait sacramentellement deux fois *ab eadem culpa*: M. Vacandard, du moment qu'il admet la valeur sacramentelle de la réconciliation finale et publique, est obligé de la refuser à l'imposition initiale de la pénitence.

"Dès lors, nous ne voudrions pas dire que 'la pénitence, même dépourvue de la réconciliation finale, avait, dans l'ancienne discipline, une vertu sacramentelle'. Car il y a contradiction dans les termes. Mais on dira: Tant qu'a subsisté la réconciliation finale, aucun des actes préalables (aveu des fautes par le pécheur, satisfaction) ne pouvait contenir l'effet sacramentel; ou si une mutation se produisit qui déplaçait l'effet sacramentel, la réconciliation finale devenue sans objet (n'était-elle pas ainsi une absolution sans matière?) était condamnée à disparaître, et elle disparut."'

TIXERONT: "Les pénitents sincères, placés dans les conditions voulues, étaient réconciliés lorsque était achevé leur temps d'épreuve. Cette réconciliation avec l'Eglise et avec Dieu, cette rémission des péchés s'opérait par le ministère de l'évêque. . . L'effet de cette absolution était de remettre les péchés, de les guérir, de replacer le chrétien dans l'état où il était avant sa chute. Le chrétien pardonné était *restitutus*: il avait recouvré par le *ius communicationis* ses droits dans l'Eglise et ses droits au royaume de Dieu: la pénitence est un second baptême qui rend l'innocence à qui l'a perdue."73

RAUSCHEN: "Was public confession as a rule preceded by a private confession, together with sacramental absolution? It is quite certain that some sort of an avowal of guilt did precede it. But that this avowal was immediately followed by absolution, given by a priest, and that the reconciliation taking place after the performance of the enjoined penance possessed a merely disciplinary character, or at best signified nothing else than the re-admission of the sinner to membership in the Church and participation in the Eucharist, is a wholly untenable opinion.

"Frank, who evinced a decided preference for this view, was forced to confess: 'We are well aware that but few scholars share our opinion and that a veritable army of the ablest critics and scholars, both ancient and modern, oppose it and maintain the contrary view'. Among those who disagree with him is *Morinus*. Nevertheless Frank satisfied himself, according to his own statement, that in the Oriental as well as in the Western Church sacramental absolution always preceded

" Etudes d'histoire et de théologie positive, Ire série, Paris, 1904, p. 199. 201. 208-211. Batiffol in *sexta* editione sui operis (a. 1920) omisit discussionem theologicam hujus quaestionis in qua haec verba inveniebantur, eo quod putaverit rem esse jam extra discussionem ac proinde carere peculiari momento positivo (cf. supra, p. 855).

" Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne, v. 1, 11 cd., Paris, 1930, p. 445 sq.

the imposition of public penance, and he thinks his arguments will dispel his reader's last doubt of the truth of his opinion. Many Catholic writers have followed him, e.g., *Gartmeier* and the two Jesuits *Blotter* and *Stuflcr*.

"But the thesis is false; there is no clear-cut distinction between the forum internum and the forum externum in the early Church. The reasons for my assertion are: . . . The sources of antiquity are silent concerning a regular sacramental absolution preceding the completion of the imposed penance. Frank has not furnished any affirmative testimony on this point; and as the sources relative to the penitential discipline in Christian antiquity are so rich, this failure renders his claim doubtful, to say the least. [Sequuntur alia argumenta]. . .

"The whole matter is so clear that there can be no room for doubt. *Frank's* and *Blotter's* counter-arguments are without value. *Frank* says, the imposition of hands, whereby sinners were admitted to public penance, must have been identical with absolution, and cites the fact that a sick person could receive absolution before the expiration of his sentence of penance. *Blotter* quotes passages from *St. Augustine*, in which confession is supposed to obtain forgiveness. But when closely examined, it is seen that in these passages there is question of the baring of the heart to God alone, that is, of inner confession."⁷⁴

O'DONNELL: "At what stage of the penitential process was it [absolution] generally given? At the outset all agree that in case of a deathbed reception of the Sacrament absolution was granted shortly after confession. This is evident. There was no opportunity of going through the various stages of the penance. In the following pages, therefore, I am concerned with the ordinary administration and take no account of such exceptional cases.

"There are *two principal theories*. With an evident desire to harmonize as far as may be the various stages in the development of Church discipline, some assert that it was granted immediately after the confession. Others, less anxious to postulate complete uniformity in comparatively minor details, identify the absolution with the public reconciliation granted at the end. The former are confronted with the silence of the early records, the latter with the manifest change in the form of administration. When critics after a comprehensive study of the subject arrive at such divergent conclusions, . . . we may be pardoned for *refusing to accept either hypothesis as completely satisfactory or final*. It must be confessed, however, that, when the two theories with their various modifications are fully considered, *the second seems to harmonize best with the historical evidence — in so far at least as regards the practice of the Western Church*. . .

"But *the proof on which after all I am most disposed to rely*, for the practice of the Western Church at least, is contained in the words of Pope Callistus. He was the advocate of mercy and milder practice; his teaching, therefore, may be presumed to exhibit no undue severity. He spoke as the Bishop of Rome and the head of the Catholic world; his doctrine, therefore, was the doctrine of the Church. With all the force and authority of the successor of Peter he reprobates the Montanist excesses. But on one point there is no yielding, no hint of a reformation of the current practice; the pardon he promises is only to be granted to those '*who have already discharged their penance*' [Tertull., *De Pud.*, 1,6]. The author of the *Philosophumena* attacks him and his followers for 'remitting all men's sins' and for 'offering communion rashly to everyone' in a way that implies, if it does not necessitate, the identification of 'remission' and 'granting of communion'.

"For the Eastern Church we cannot speak with the same degree of certainty. True, Origen's testimony and the arguments drawn from the refusal of the Eucharist and from the analogous treatment of penitents and Catechumens apply with equal force to the East and West. In the *Didascalia*, too, which describes the

⁷⁴ *Eucharist and Penance* (translation from the second German edition), St. Louis, Mo., B. Herder, 1913, p. 219-223.

Syrian practice, the effects of the final absolution are declared to be identical with those of baptism. Neither should we lose sight of the probability that in such a fundamental matter of Church discipline the practice of the Eastern and Western Churches should have harmonized in at least the more important details. . .

"There is one aspect of the rival theory [Secunda theoria] which it may be well to emphasize. It is this. The denial of the sacramental character of the final reconciliation deprives us of practically the whole prescriptive argument for the exercise of the power of the keys and weakens the force of some of our strongest proofs for the existence of the power itself.

"Let me not be misunderstood. There are statements in the early Fathers and writers — I have quoted some of them already — which establish the Church's power over post-baptismal sin in such an unqualified manner that no particular theory as to the circumstances in which the power was exercised can affect them in the slightest. But these are texts, after all, in which the power is vindicated in a general way, without any hint being given as to the manner and circumstances of its use. When the writers approach this latter point they are silent regarding a previous absolution and concentrate their attention on the final reconciliation. The critics, therefore, who deny that the Church intended to confer a remission of sin at the end sweep away the records of the actual administration of the sacrament of penance in early times, and excite, in consequence, in relation to the dogma itself, the scepticism that is naturally felt regarding the existence of a power that is never actually exercised. . .

"To the commoner view [i.e. primae theoriae], however, this concession may be made. The early Fathers, not having reduced theology to a scientific system, were unable to indicate the precise point at which remission was secured and were inclined, perhaps, to maintain that it was granted in part at the very beginning of the public discipline. 'The problem of modern theologians — at what time and in what form forgiveness was imparted to the sinner — did not occur to many', while others 'did not necessarily ask themselves which of the prayers said over the penitents produced the sacramental effect any more than they inquired which of the many unctions applied by a priest, or by several priests, as in the Greek rite, acted sacramentally upon them. They performed the complex ceremony believing in its mysterious efficacy, and left the rest to God and to the curious inquirers of later generations'.⁷⁵ And hence, while clearly indicating, I maintain, that the complete remission of sin was subsequent to the fulfilment of the discipline, they very probably held, implicitly at least, some such theory as Origen expressed in regard to 'partial absolution'. In this sense I can admit with M. Vacandard that 'the mere imposition of penance implied a kind of absolution'. The prayer recited over the penitent after confession was probably, in itself, quite sufficient to convey a sacramental absolution and may have, if such was the intention of the minister, actually conveyed it in particular cases. All I should wish to conclude from the evidence adduced — and with the conclusion I am sure no one who studies the documents impartially will seriously quarrel—is that, as a general rule, the penitent was regarded as bound by his sins till the moment of the final reconciliation and that, consequently, however valid the form, there was no intention of conferring the sacrament at the beginning of the penitential process. We have something analogous in our own practice. The prayers, 'Misereatur, etc.', 'Indulgentiam, etc.', recited before the 'Ego te absolvo', are apparently — if regarded as absolution formulae — quite as valid as many of the deprecatory forms in use in the early Latin Church. Yet they produce no sacramental effect on the penitent. Why? Abstracting from the theory that the Church has changed the form of the sacrament, simply and solely because the confessor conforms his intention to that of the Church and defers the absolution till the indicative form is pronounced."⁷⁶

⁷⁵ J. Hogan, S.S. in Amer. Cath. Quar. Rev. (July, 1900), p. 436.

⁷⁶ Penance in the Early Church, chap. 7, Dublin. 1907, p. 98 sq. 106 sq. UOsq 115-117.

D'ALES: “Faut-il admettre, avec de graves auteurs, que l'absolution sacramentelle précédait normalement l'accomplissement de la pénitence publique? Malgré les raisons dont on l'appuie, cette hypothèse ne me paraît guère recevable dans son universalité, car les anciennes descriptions de la pénitence publique donnent irrésistiblement cette impression que les pénitents, loin de se considérer comme absous au for intérieur, luttent douloureusement pour mériter d'être absous. La concession de *Vactio paenitentiae* était sans doute une première faveur, que l'on n'accordait pas à tous indistinctement, mais ce n'était pas encore une réconciliation effective, sauf dans les cas urgents qui ne laissaient pas de temps pour l'accomplissement de la pénitence. La réconciliation effective, avait lieu solennellement après l'expiration du temps de pénitence, à l'office du jeudi-saint. Donc nous n'oserions poser en thèse générale que, dès une époque ancienne, l'absolution au for intérieur précédait normalement les exercices de la pénitence publique.”⁷⁷

AMANN: “Caractère sacramentel de la pénitence canonique. — Nous en avons signalé les preuves aux âges précédents. Elles témoignent que la discipline pénitentielle n'est pas considérée seulement comme une affaire qui se passe entre l'autorité ecclésiastique et le pécheur, mais que, parallèlement, une action se déroule dans le domaine de la conscience où Dieu seul a accès. Les textes liturgiques que nous avons rencontrés pour la première fois dans cette période mettent en pleine lumière cette idée ancienne. Voir col. 816 sq. Dans la formule donnée par le sacramentaire gélasien pour le jeudi saint, on entend l'archidiaque demander à l'évêque de rapprocher le pécheur de Dieu par la grâce de la divine réconciliation, ‘per divinae reconciliationis gratiam fac hominem proximum Deo.’ Et, quant aux oraisons prononcées par l'évêque lui-même, nous avons marqué que, si la seconde insiste sur le fait de la réintégration dans l'Eglise, la troisième affirme que le but essentiel de la cérémonie est de *rendre la vie* au pécheur. La cérémonie est appelée un ‘sacramentum reconciliationis,’ soit par le gélasien, soit par le ‘Liber ordinum’ wisigothique. Encore qu'il ne faille pas presser à l'époque le mot ‘sacramentum,’ l'emploi de l'expression ne laisse pas d'être tout à fait remarquable. *On voit donc l'erreur qui a été commise par les théologiens des trois derniers siècles* qui, pour des raisons d'ordre apologétique, se refusaient à considérer la ‘pénitence canonique’ comme d'ordre sacramentel et ne voyaient en elle qu'une discipline du for externe. Il faut non moins résolument écarter l'idée qui perce à divers endroits, ici même dans les deux articles Absolution et Confession [auctore Vacandard], et suivant laquelle l'absolution aurait été donnée aux pénitents publics au *début* même de l'entrée en pénitence. Elle est formellement exclue, soit par les textes liturgiques que nous venons de citer, soit par les textes canoniques qui refusent la sépulture ecclésiastique aux pénitents décédés avant la ‘réconciliation’, même s'ils ont reçu la pénitence. L'étude des textes parénétiques, de ceux-là surtout qui comparent la pénitence au baptême, confirmerait les conclusions précédentes.”⁷⁸

GALTIER, qui signantius inter modernos in quaestiones de poenitentia publica et privata inquisivit, sic exponit controversiam de indole poenitentiae publicae et ejus connexionem cum controversia de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia (de qua in secunda quaestione hujus articuli) :

“Cette solution si simple [i.e. contraria sententia] n'a qu'un malheur, qui est *d'avoir contre elle le témoignage évident de l'histoire*. Non seulement il n'est pas prouvé que l'absolution proprement dite ait toujours et régulièrement précédé l'accomplissement de la pénitence publique; mais *le contraire est positivement établi*. Depuis l'époque de Tertullien jusqu'à celle tout au moins de saint Grégoire le Grand, il est manifeste que les ‘pénitents’ sont censés n'avoir pas reçu encore de l'Eglise le pardon de leurs fautes.

“L'auteur de ‘l'édit’ prétendu, que combat le *De pudicitia* de Tertullien le dit

” L'édit de Calliste, Paris, 1914, p. 439.

* « **B**

” In Diet. Théol. Cath.. art. Pénitence, col. 841 sq.

en propres termes: c'est après accomplissement de la pénitence qu'il remet les péchés de la chair: *'Ego ... paenitentia junctis dimitto'*. Ainsi le suppose également la controverse montaniste et novatienne: l'objet propre et unique en est l'absolution à accorder après accomplissement de la pénitence publique. Les hérétiques la refusent, les catholiques l'accordent, mais ni pour les uns ni pour les autres il n'est question de la restreindre à la rémission de la peine imposée par l'Eglise elle-même; dans leur pensée à tous, c'est le pardon du péché lui-même qui est en cause et l'hypothèse est même exclue qu'il ait été déjà obtenu au moment de l'imposition de la pénitence.

"La préoccupation que nous avons vue si générale de ne pas laisser mourir les 'pénitents' sans absolution ne s'explique de même que s'ils sont considérés comme attendant encore d'être réconciliés avec Dieu. La raison qui en est donnée le confirme d'ailleurs: ils n'ont pas encore recouvré le Saint-Esprit perdu par le péché; mourir avant d'être réconciliés équivaldrait pour eux à mourir sans avoir reçu le baptême: eux et les catéchumènes, avons-nous lu dans saint Augustin, le même sort les attend.

"Aussi ne nous arrêtons-nous pas davantage à discuter cette opinion. Après ce que nous avons dit pour établir la valeur propre de l'absolution, il n'y a rien à ajouter. L'absolution considérée à ce propos était celle qui conclut la pénitence publique: *contester que celle-ci ait été ordonnée au pardon du péché lui-même, c'est se mettre hors d'état de prouver que l'Eglise ait jadis songé à l'accorder.*"TM

"La foi constante de l'Eglise à son pouvoir de pardonner n'entraîne pas cependant qu'elle l'ait, out tout au moins qu'on l'ait chez elle, exercé partout et toujours dans toute son étendue. L'usage en comporte sur les péchés et les pécheurs un ensemble d'appréciations, qui sont sujettes à des variations multiples. La gravité objective des fautes à pardonner et la responsabilité plus ou moins complète de celui qui les a commises ne sont pas seules à entrer en ligne de compte. Forcément, les opinions, pour ne pas dire les préjugés personnels, du juge y interviennent aussi: que de diversités de pays à pays et que d'oscillations d'un siècle à un autre dans l'estimation de la gravité de certains péchés et des réparations à en exiger! Aussi les fluctuations sont-elles inévitables dans l'exercice du pouvoir de remettre ou de retenir le péché. Le Christ les a prévues et acceptées d'avance et il y aurait pharisaïsme ou étroitesse d'esprit à s'en offusquer. *L'uniformité, qui s'observe aujourd'hui en ces matières, ne doit pas faire illusion; fruit d'interventions doctrinales et disciplinaires qui se sont multipliées au cours de siècles nombreux, il serait chimérique de s'attendre à la trouver aux origines.* Alors comme toujours, mais alors plus que jamais, ont pu prévaloir en certains milieux des tendances ou des usages, qui, ailleurs ou plus tard, ont été jugés trop indulgents ou trop sévères. Malgré les indications qu'ils trouvent dans une jurisprudence déjà plus que millénaire, et malgré les directions précises que leur assure le code de procédure spécialement rédigé à cet effet, il arrive aujourd'hui encore à maint confesseur de croire pouvoir absoudre où d'autres se le croient interdit; combien plus et dans quelle plus large mesure le désaccord dut-il se produire à une époque où faisait encore défaut toute tradition et toute législation spéciale.

"Il ne se produisit nullement, nous l'avons dit, sur l'étendue du pouvoir reçu du Christ; pas davantage sur le pouvoir à reconnaître aux chefs des Eglises de déterminer souverainement les conditions à mettre à l'absolution des divers péchés. Meme, ici, dès avant la fin du second siècle, les documents permettent d'entrevoir une uniformité de procédure remarquable. Dans toutes les Eglises, on distingue un certain nombre de fautes qui, à raison de leur nature ou de leur gravité spéciales, sont l'objet d'un traitement particulier. . .

"L'expiation plus ou moins longue qui en est exigée comporte un ensemble d'observances et d'assujettissements auxquels est réservé le nom de 'pénitence'. Ceux qui y sont astreints constituent, dans les réunions liturgiques tout au moins,

" L'Eglise et la rémission des péchés aux premiers siècles, Parks, 1932, p. 253 sq.

un groupe à part, qu'on appelle des 'pénitents'. *Ceux-là, l'Eglise, bien qu'elle ait déjà connu de leurs péchés, ne les leur a pas encore remis; elle ne les a pas 'déliés'; elle les a 'liés', au contraire, de son côté, en les soumettant à pénitence; leurs péchés demeurent donc 'retenus', jusqu'au jour où, l'expiation et l'amendement jugés suffisants, l'absolution leur sera donnée par une imposition des mains: c'est alors seulement que, attirant ainsi le Saint-Esprit sur leurs âmes, on les réconcilie définitivement avec Dieu en même temps qu'avec l'Eglise et on les admet à participer de nouveau à la communion eucharistique. Le régime de pénitence ou de rémission de péchés ainsi caractérisé est ce que nous avons appelé depuis la 'pénitence publique'.*

“Sous des formes diverses, il se constate partout. Y soumettre un pécheur, c'est user en sa faveur du pouvoir des clefs, mais non pas encore pour le 'déliver' ou l'absoudre. Tout en se promettant et lui promettant de le faire plus tard, pour le moment on se borne à le 'lier'. Et c'est là une conception ou une terminologie qu'il importe souverainement de remarquer; elle commande l'interprétation de bien des textes anciens. Faute d'y avoir égard, un lecteur moderne est exposé à croire à une exclusion absolue du pardon où il ne s'agit que du refus d'un pardon immédiat. Il en résulte, en effet, que les péchés ainsi soumis à ce qu'on appelle alors la 'pénitence', tout en étant réellement susceptibles du pardon de l'Eglise, n'étaient cependant pas de ceux sur lesquels s'exerçait immédiatement et dès l'abord son pouvoir de 'déliver' ou de 'remettre'; ils en étaient, au contraire, formellement distincts et le jugement porté sur eux n'aboutissait qu'à les 'retenir'. Si donc il s'en trouvait d'autres que l'Eglise pardonnât ou remît sans en exiger cette expiation solennelle ou rituelle, ceux-ci pouvaient et devaient leur être opposés comme étant seuls à bénéficier d'une rémission proprement dite.

“Et c'est ce qui arrivait. De ces péchés immédiatement ou plus facilement pardonnés, on en connut aussi dès l'abord dans les diverses Eglises; il est même remarquable que la première hérésie proprement pénitentielle les laisse hors de cause. Tertullien, dans son plaidoyer pour le montanisme, ne conteste pas qu'ils puissent être et qu'ils soient en fait remis par les évêques. A plus forte raison l'admettait-on aussi du côté catholique, et ce n'est donc pas encore sur ce point que se peut observer aucune diversité notable entre les Eglises orthodoxes des premiers siècles. Sans qu'il soit facile de déterminer exactement sous quelle forme et dans quelle mesure on procédait à la rémission de ces péchés, il n'est point contestable qu'on le faisait, et le pardon ainsi obtenu, sans enrôlement parmi les 'pénitents' proprement dits, constituait ce qu'on a appelé plus tard la 'pénitence privée'.

“Cette appellation, en effet, n'a rien de primitif ou de proprement patristique: *même encore aux IV et V siècles, la 'pénitence' tout court ne désigne d'ordinaire, dans le langage ecclésiastique, que la pénitence proprement dite ou publique, si bien qu'être remis en dehors d'elle équivaut pour un péché à n'être point objet de 'pénitence', à être remis sans 'pénitence'.* Terminologie très spéciale, on le voit, et qui risque de dérouter, mais dont l'oubli fausserait radicalement toute enquête sur le fonctionnement des anciennes institutions pénitentielles.

“La pénitence publique, qui en était donc le trait commun, n'entraînait cependant pas l'uniformité dans la détermination des péchés à y soumettre. Et c'est un premier point où se peut observer, dans les Eglises, une réelle diversité. La règle générale adoptée sur ce point ne liait d'ailleurs pas absolument l'évêque ou le prêtre préposé à l'administration de la pénitence. Des considérations d'ordre privé ou d'ordre public pouvaient y faire passer outre, et des hommes comme saint Cyprien, par exemple, malgré leur attachement à la discipline en vigueur n'hésitaient point parfois à absoudre sans 'pénitence' des pécheurs auxquels, normalement, ils auraient dû l'imposer rigoureuse et prolongée. Nouvelle diversité par conséquent.”⁸⁰

•°Le péché et la pénitence (1929), p. 115-118.

TERTIA SENTENTIA media paucorum theologorum conatur evacuare discrimen controversiae, concedendo finali etiam reconciliationi quandam stricte dictam efficaciam sacramentalem in remissionem peccatorum. Hanc defendunt *Vacandard*, *liarent*, *Boyer* et *Chardon*, non tamen eodem modo nec eadem claritate et asseverantia.

Vacandard enim et *liarent* dicunt fuisse duplicem absolutionem sacramentalem, alteram in initio, alteram in fine publicae poenitentiae. *Boyer* docet Ecclesiam in omnibus orationibus et manuum impositionibus, quae fiebant in decursu publicae poenitentiae, et inde ab ejus initio, intendisse absolvere sacramentaliter poenitentes quando primum unusquisque inveniebatur dispositus; addit praeterea, etiam finalem reconciliationem fuisse sacramentalem absolutionem a peccatis. *Chardon* docet (quantum quidem intelligimus) utramque absolutionem, initialem nempe et finalem, fuisse sacramentalem. ita ut remissio peccatorum in priori inciperetur et in altera compleretur. Ad has sententias medias non attendimus directe infra in Conclusionem 2, cum participant argumentis et objectionibus extremarum sententiarum; aliquid tamen de eis aliisque conciliationis tentaminibus dicetur ad calcem ejusdem Conclusionis.

Ad rem *HARENT*: "Nous pouvons . . . détacher de la pénitence publique une absolution de nature à compléter la pénitence privée. Il suffit pour cela de reconnaître qu'au moment où l'on imposait la pénitence solennelle, on donnait déjà au pénitent bien disposé, qui avait confessé ses fautes et humblement sollicité la pénitence publique, une véritable absolution sacramentelle, bien distincte de la réconciliation finale, plus solennelle et par cela même plus connue, qui ne venait que longtemps après. *Cette opinion très probable*, déjà fort bien défendue au dix-huitième siècle par Eusèbe Amort et d'autres théologiens, a été soutenue au dix-neuvième par le cardinal *Wiseman*, le P. *Palmieri*, le Dr *Frank*, le Dr *Bickell*, et d'autres écrivains allemands. Je suis heureux de voir M. l'abbé *Vacandard* la soutenir aussi, dans un article du Grand Dictionnaire de théologie catholique, dont le premier fascicule vient de paraître (p. 156 et 160). Je ne m'arrêterai pas à montrer que la pénitence publique débutait par une imposition des mains, accompagnée de la prière du prêtre: nos adversaires eux-mêmes [i.e. *Boudinhon* et *Vacandard*] l'admettent; mais je prouverai brièvement ce qu'ils contestent, le caractère sacramentel de ce rite initial."⁸¹

VACANDARD:³² "C'est là une opinion que nous partageons, et que nous avons soutenue dans un article du *Dictionnaire de théologie catholique* publié par M. l'abbé Vacant. Le P. Harent le constate, mais il ajoute: 'Je ne m'arrêterai pas à montrer que la pénitence publique débutait par une imposition des mains accompagnée de la prière du prêtre, nos adversaires eux-mêmes l'admettent, mais je prouverai brièvement ce qu'ils contestent, le caractère sacramentel de ce rite initial.' *Et qui donc le conteste?* Quels sont ces 'adversaires'? Pour mon compte, je proteste énergiquement contre l'imputation du P. Harent. A maintes reprises j'ai essayé d'établir que 'la vertu sacramentelle de l'absolution résidait dans l'imposition de la pénitence et les prières qui l'accompagnaient', sans préjudice, du reste, de la vertu sacramentelle de la réconciliation finale. Je ne puis transcrire ici tout ce

⁸¹Art. La confession, Nouvelles attaques et nouvelle défense, in *Etudes*, t. 80 (1899), p. 596.

³²Hic doctor triplicem sententiam successive docuit.

que j'ai dit à ce sujet. Que le lecteur veuille bien se reporter à mes articles de h *Revue du Clergé français* et du *Dictionnaire de théologie*. Mais, 'ce caractère sacramental de ce rite initial' de la pénitence publique une fois établi, que prétend en conclure le P. Harent? Qu'une telle absolution a pu servir pour la pénitence privée? Qui s'est jamais avisé de contester une conclusion si simple? Personne, que je sache. Mais il s'agit bien de cela! Il s'agit de prouver qu'en fait il y a eu dans les premiers siècles des absolutions administrées sans pénitence publique, et c'est ce que ne dit aucun des textes allégués par le P. Harent (après nous, du reste) pour établir l'existence d'une absolution distincte de la réconciliation solennelle. Bref, avec tous les éléments réunis: confession, satisfaction, absolution, on a prouvé l'existence du sacrement de pénitence (ce qui n'est pas en cause), mais non l'existence d'une pénitence privée sacramentelle (ce qu'il fallait démontrer)."⁸³

In loco, quem appellat ex eadem *Revue du clergé français*, ipse scripserat: "Cette théorie [du P. *Palmieri*] est très séduisante, disons mieux: très judicieuse. Sur un point cependant elle nous paraît contestable. N'est-il pas excessif de dire que la réconciliation qui suivait la pénitence publique ne remettait pas les péchés, et par conséquent n'était pas proprement sacramentelle? Cela ne cadre guère avec les formules d'absolution que nous avons citées, et dont *Palmieri* invoque lui-même le témoignage. Il n'est pas vraisemblable que l'évêque qui prononçait les homilies attribuées à saint Eloi n'entendit pas absoudre sacramentellement les pénitents qu'il avait sous les yeux, en même temps qu'ils les réconciliait à l'Eglise. Nous inclinerions donc à croire que la réconciliation finale avait, aussi bien que l'absolution qui accompagnait l'imposition de la pénitence, la vertu de remettre les péchés — ce qui n'exclurait pas d'ailleurs la collation des indulgences, ni la réconciliation à l'Eglise."⁸⁴

BOYER: "Nobis vero media quaedam opinio verior esse videtur, qua secunda ita corrigatur ut argumentis prioris fiat satis. His enim argumentis efficitur ut reconciliatio finalis, per multa saltem saecula, — (ultimatim nonnisi canonica et ad modum concessionis indulgentiae habebatur) — dicenda sit sacramentalis. Unde, omnibus rite perpensis, hae conclusiones resultant:

"1. Non constat semper ab initio remissionem peccatorum datam esse ante reconciliationem; ante enim constitutionem poenitentiae publicae, unica forte erat remissio *statim ac* quis se vere poenitentem ostenderat.

"2. Constituta *autem* regulari forma poenitentiae publicae, rationes datae pro secunda opinione ostendunt remissionem peccati, saltem satis ordinarie, ante ipsam *solemnem reconciliationem* locum habuisse. *Haec proinde remissio ponenda est in orationibus quae fiebant supra poenitentes, post datam poenitentiam.* Frequens enim impositio manuum quae habebatur erat in remissionem peccatorum, *suumque obtinebat effectum, cum primum poenitens rite dispositus inveniebatur.* Forte etiam, ut opinatus est *Petavius*, determinata quaedam impositio manuum fiebat in remissionem peccatorum, cum poenitens ad gradum stantium transibat, ita ut in hoc gradu maneret absolutus a peccatis, sed nondum ad eucharistiam receptus: postea tantum concedebatur impositio illa manuum quae absolutissimam reconciliationem cum jure ad participationem eucharistiae operaretur. Haec est distinctio inter imperfectam remissionem, seu solam peccatorum absolutionem, et perfectam, seu reconciliationem et communionis eucharisticae participationem, ad quam supra occasio nobis fuit recurrendi. Illi autem minori remissioni effectus alius jungebatur, scilicet constitutio in ordine poenitentium, et proinde positiva exclusio ab eucharistia (ligatio).

"3. Reconciliatio pariter peccata remittebat, et quidem maximo cum fructu, propter optimam praeparationem poenitentis; indulgentiam poenae, quae adhuc

M Art. La discipline pénitentielle dans l'Eglise primitive, in *Revue du clergé français*, t. 20 (1899), p. 571 sq.

M Art. Le pouvoir des clefs et la confession sacramentelle, in *Revue du clergé français*, t. 16 (1898), p. 436.

solvenda remansisset, conferebat et jus positivum ad eucharistiam restituebat. Poterat tamen reconciliatio separari ab effectu sacramentali cum v.g. a diacono et non a sacerdote ministrabatur (quod Cyprianus in casu necessitatis approbat). Sic etiam facilius intelligitur quod ad reconciliationem accipiendam satis fuerit confessio magis generalis, quae jam ex ipsa positione in ordine poenitentium quandoque haberi potuit. Sic etiam denique explicatur cur potuerit poenitens nonnisi ut in via existens, et non in termino considerari, usquedum ad optatum perfectumque finem reconciliationis pervenisset.”⁸⁵

CHARDON: “Nous pouvons donc dire des Grecs ce que nous avons dit des Latins: savoir, que la réconciliation publique des pénitents ne différait de la secrète que par rapport aux solennités dont celle-là était accompagnée, tandis que l'autre se faisait simplement par l'imposition des mains du prêtre, et par plusieurs prières, dont les unes suivaient immédiatement la confession des péchés ... et étaient comme des préparations à la parfaite réconciliation; les autres se faisaient quand le pénitent avait accompli la pénitence qui lui avait été imposée. C'était par ces dernières prières qu'il était *parfaitement réconcilié à Dieu et à l'Eglise, et qu'il rentrait dans tous les droits qui sont attachés aux membres vivants du corps mystique de Jésus-Christ, puisque c'était par cette dernière absolution, seulement, qu'il acquérait le droit de participer au sacrement de son corps et de son sang, qui est le sceau de la parfaite réconciliation*. La prière par laquelle on donnait cette dernière absolution, se lit encore dans le pénitentiel de Jean-le-Jeûneur, sons ce titre: Oraison pour délier celui qui se confesse après qu'il a accompli le temps de sa pénitence'. On y demande à Dieu de purifier le pécheur des ordures du péché, et de le délivrer de la pénitence qui lui avait été imposée, aussi bien que du péché qui la lui avait fait mériter, etc. Cette oraison est précédée, dans ce pénitentiel. de plusieurs autres, que le prêtre prononçait sur le pénitent aussitôt après la confession, et qui expriment le même sens.

“Les Grecs d'à présent considèrent cette dernière, comme n'ayant d'autre effet que d'absoudre le pénitent *des peines canoniques*. C'est ce que Léon Allatius écrit au P. Morin, comme il le rapporte dans un petit écrit qui se trouve dans l'appendice de son traité sur la Pénitence. Il ajoute que l'archevêque de Trébisonde lui avait dit la même chose étant à Paris, et qu'il n'était pas même nécessaire de demander cette dernière absolution au prêtre, quand on avait accompli toute la pénitence qui avait été imposée, mais qu'il était seulement utile et avantageux au pénitent de la recevoir. Tels sont peut-être les sentiments des Grecs aujourd'hui: mais j'ai peine à me persuader que c'étaient ceux de leurs ancêtres; car enfin pourquoi le prêtre demanderait-il à Dieu de délier et de purifier le pécheur, s'il avait été parfaitement réconcilié immédiatement après sa confession, par les prières d'absolution qui la suivaient? pourquoi auraient-ils séparé quelquefois un pénitent de la communion durant plusieurs années, s'ils l'eussent cru *entièrement absous des liens de ses péchés*?

*"Il y a donc tout lieu de croire que cette première absolution n'était que préparatoire à peu près comme celles que l'on faisait autrefois sur les pénitents avant la célébration du saint sacrifice, dans lesquelles on demandait à Dieu, en différents termes, la rémission des péchés de ceux qui étaient prosternés au milieu de l'assemblée des fidèles. La réconciliation a plusieurs degrés, 'amplius lava me ab iniquitate mca', etc., et comme la première des sept oraisons qui sont marquées dans le sacramentaire dont nous avons parlé, pour absoudre le pécheur, n'empêche point l'effet des autres qui la suivent, de même cette première absolution des Grecs n'empêche point l'effet de celle qui se donne après avoir accompli la pénitence. puisque c'est celle qui rétablit le pécheur dans la jouissance du plus grand des biens dont le péché l'avait dépouillé."*⁶⁰

“De Poenitentia, thes. 14, Romae, 1942, p. 213 sq.
M Histoire des sacrements, Du sacrement de Pénitence, sect. 4, chap. 4, in Migne, Thcol. Curs., t. 20, col. 657 sq.

QUOAD TERTIAM QUAESTIONEM, utrum nempe publica poenitentia esset necne necessario a peccatore subeunda, ut conditio consequendae absolutionis peccatorum, duae habentur sententiae.

AFFIRMANT illius poenitentiae necessitatem, praeter A. Arnauld¹ aliosque *Jansenistas*, iidem theologi, quos in art. 43 (p. 737-741) vidimus affirmare ipsam publicam confessionem occultorum peccatorum fuisse impositam in antiqua Ecclesia, uti *Morinus* (ibidem citatus), *Hasselms*, *Tapper*, *Lindanus*, *Pamelius*; praeterea, *Natalis Alexander*?² *Vitasse*, *Jtiénin*,TM et inter modernos A. *Kirsch* (cit. supra in art. 43, p. 740), *Vacandard*, *O'Donnell* et *Kurtscheid* mox citandi.

Ad rem *VACANDARD*: "La confession publique ne fut qu'exceptionnelle dans l'Eglise primitive; et, là où elle est signalée comme obligatoire, des juges compétents la condamnent comme un abus. La seule publicité que l'Eglise des premiers siècles ait exigée de ses enfants coupables de fautes graves, est celle de leur pénitence, appelée communément 'exomologèse'. Il semblerait que cette exomologèse fût incompatible avec ce que l'on appelle le sceau ou secret de la confession. M. Rauschen estime, comme nous l'avons fait, que les anciens n'avaient aucun sentiment de cette incompatibilité. 'Tant que dura la pénitence publique, écrit-il, le sceau de la confession n'a pu être observé avec la même rigueur qu'il le fut plus tard.'"⁰⁰

"Une question non moins grave est de savoir si *les péchés secrets* étaient soumis, aussi bien que les péchés publics, au régime de la pénitence publique. M. Rauschen cite un certain nombre d'auteurs qui sont pour l'affirmative, notamment *Morin*, au xviie siècle, et P. A. *Kirsch* au xx.⁰¹ Mais il ne partage pas leur sentiment. 'Le devoir strict de *confesser* et *^'expier* publiquement les péchés secrets, ne paraît pas, écrit-il, avoir jamais existé dans l'Eglise.'⁰² Pour justifier son opinion, il allègue une série de textes du iiie et du ive, voire du ve siècle.

"Le malheur veut que sa thèse roule sur une équivoque et qu'aucun de ses arguments ne porte. L'équivoque consiste en ce qu'il associe, pour ne pas dire qu'il assimile la confession publique à la pénitence publique. Saint Augustin, Aphraate, le concile de Néocésarée et saint Basile réprouvent, dit-il, la pénitence publique pour les péchés secrets; et, si Origène et saint Cyprien la recommandent au ni^e siècle, c'est plutôt sous la forme d'un conseil pressant que sous celle d'un véritable précepte.

"Il y a là de regrettables confusions. Les textes d'Origène qu'on nous apporte (7n *Levit*, homil. ni, 4, et *In Psalm*, xxxvii, homil. ii, 5) ont trait à la confession publique des péchés et non à la pénitence publique. Saint Cyprien propose comme modèle aux *lapsi* les fidèles qui, sans avoir sacrifié, ont eu la pensée de le faire, et qui pour cette faute secrète font publiquement pénitence. Pouvaient-ils se dispenser de le faire? Saint Cyprien ne le donne nullement à entendre. Aphraate serait-il plus explicite? 'Médecins, qui êtes les disciples de notre insigne médecin, si un malade rougit de vous montrer son infirmité, exhortez-le à ne pas vous la cacher; mais, lorsqu'is vous l'aura montrée, n'allez pas la révéler.' En d'autres termes, ne révélez

¹ Quem impugnat *Petavius*, De Poenitentia, l. 6, c. 3, p. 350 sq.

MHist. eccles., saec. 3, diss. 6.

² Comm. histor. de sacramentis, t. 2, diss. 6, q. 6, c. 7.

TM A11. La Pénitence et la confession, à propos d'un ouvrage récent [i.e. operis Rauschen], in Revue du clergé français, t. 58 (1909), p. 413.

⁰¹ Zur Geschichte der katholischen Beichte, p. 71 sq.

⁰² Eucharistie und Busssakrament in der ersen sechs Tahrhundertcn der Kirche, Freiburg-im-Breisgau, Herder, 1908.

pas les péchés secrets. Mais s'ensuit-il qu'ils ne doivent pas être expiés par la pénitence publique? Dans son Sermon lxxxii, 10, saint Augustin enseigne bien que les péchés publics doivent être repris en public et les péchés secrets en secret. Mais il ne s'agit là que de la correction fraternelle, sans égard à la pénitence proprement dite, comme le contexte en fait foi. M. Rauschen invoque encore, à l'appui de sa thèse, un passage du Sermon cccli de l'évêque d'Hippone. Mais nous avons le regret de lui apprendre que ce sermon est très vraisemblablement apocryphe: 'examiné avec soin, dit le P. Portalié, il n'a aucune parenté de style, ni de langue avec les autres écrits d'Augustin.'⁹³ Il n'y a donc pas lieu d'en faire état pour éclaircir un point obscur de discipline ecclésiastique.

"M. Rauschen n'est guère plus heureux avec le concile de Néocésarée et l'épître canonique de saint Basile. 'Si quelqu'un désire une femme, dit le concile, et n'accomplit pas son désir, il semble qu'il a été préservé par la grâce. 'M. Rauschen estime, avec Hefele, que le sens de ce canon est qu'il ne faut pas condamner à la pénitence publique les péchés de pensée. Tout au plus, selon nous, faudrait-il en conclure que le péché de pensée ne devrait pas être traité comme un péché d'action. Quant à la pénitence à lui appliquer, saint Basile peut nous en donner quelque idée. Un de ses canons porte que l'adultère d'une femme, *connu par la confession* ou par quelque autre voie, ne devra pas être publié, pour ne pas tomber sous le coup de la loi civile; mais il ajoute que la coupable n'en devra pas moins subir sa pénitence dans la classe des *stantes* (par conséquent en public); ainsi l'ont décidé les Pères. . . Voilà donc un péché secret expié publiquement. On peut s'étonner que M. Rauschen ait justement invoqué ce texte pour prouver que les péchés secrets n'ont jamais été condamnés à la pénitence publique. Ici comme en d'autres endroits le savant théologien confond la confession publique avec la pénitence publique. Saint Basile interdit l'une, mais il impose l'autre."⁹⁵

O'DONNELL: "The rigour of the early Church is in such strong contrast with the gentler spirit of our own time, and the world in general has so far outgrown the grim gospel of corporeal penance, that even Catholic writers are tempted to minimize the severity of the ancient discipline and to confine within the narrowest possible limits the conditions that justified its infliction. . . Not a few, with an eye to the fitness of things and a side glance at principles that afterwards assumed a prominent place in ecclesiastical discipline, would incline to *the theory that, while public crimes in all circumstances were likely to necessitate a public atonement, the sinner who had sinned in secret was absolved by the priest in private and screened from the gaze of everyone else.* . . But I feel that the circumstances of the primitive Church and the evident severity of her practice go far to discountenance any theory that is not based on the early records, and that the evidence to hand, however unsatisfactory in many respects, postulates a wider extension of public penance than is consistent with the rigid application of the theories mentioned.

"And, first of all, abstracting for the present from the varying degrees of guilt and confining our attention to those who came to Penance for the first time, it is fairly clear that secret sins were not exempt. On this point we seem to have the unanimous testimony of our various witnesses.

"*St. Irenaeus* is our first [Adv. haer. 1, 6, 3; 1» 13, 7]. . . Now Irenaeus was well acquainted with the customs both of the Eastern and Western Churches. His language, therefore, I believe, justifies the assertion that towards the end of the second century it was a recognised principle of Church life, both in the East and West, that for a Christian guilty of a secret but unquestionably mortal sin, there were two, and only two courses open: either to submit to public penance and

⁹³Diet. Théol. Cath., art. Augustin, t. 2, col. 2310,

⁹⁴Concile de Néocésarée a. 314, can. 4.

⁹⁵Op. cit., p 397-399. Idem docet Vacandard in suo opere La pénitence publique dans l'Eglise primitive, Paris, 1903, p. 25 sqq.

secure the sacramental absolution of the Church, or shirk the public penance and cling to the slender hope that perhaps God's pardon could be gained without it.

"This may seem a hard doctrine. Yet it is the doctrine of *Tertullian* also. [De Poenit., 4, 1; 9, 1 sq.; 10, 1 sq.; 10, 7 sq.; 12, 1-5]. . .

"In the voluminous writings of *Origen* there are many references to penance, but few to this particular aspect of the question. Yet we have got sufficient data, I think, to conclude that his principles, though perhaps a little less rigorous than Tertullian's, were in all important points pretty much the same. . . Though Origen [In Lev., hom. 15, 2; hom. 2, 4] analyses the process of remission with a subtlety which, I am sure, must have excited the envy of many a middle-age scholastic, he passes over a distinction which, had it existed, would have been clearer to the eye of the teacher and of more importance in practice to the taught than most of the others he has given — the distinction, namely, between the sacramental remission of secret and of public sins. Critics may meet us with the suggestion that the two penances were really so much alike that Origen was justified in regarding them as one. Yes; but is it not strange that these same critics will protest most vigorously if we attempt to identify them now? To me Origen's thought is clear. For the mortal sins of the fallen Christian, whether secret or public, capital or not, there is just one sacramental method of remission, and that method is the same for all. That method cannot be a private penance; else he has left us without a description of the public discipline which most certainly was a prominent feature of the time. He is not giving a full description of the various methods; his meaning may not be so clearly defined as we could wish; but in his 'hard and laborious remission', with its tearful vigils and protracted humiliations, we have — it can hardly be denied — another sketch of the early discipline of rigour, a companion picture to the 'public penance' of Irenaeus and the exomologesis of Tertullian. . .

"Our remaining witnesses are few. The teaching of Callistus is known only from the pages of the *Philosophumena* and the *De Pudicitia*; but the fact that Tertullian has spared us a diatribe on the subject is a fair indication that the Pope's opinion coincided with his own. Though the *Didascalia* is silent on the subject, the absence of directions for the special treatment of secret sins is as suggestive as negative evidence can be.

"The theory that exomologesis was confined to public sins is probably based on the supposition that it **was** only in the case of public sinners that sufficient evidence could be adduced to compel them to undergo the public discipline. That supposition is, of course, correct. But I am dealing with the case of willing penitents, and I think I may conclude from the foregoing statements that when the sinner freely confessed his guilt the **fact** that his **sin** was secret was regarded **as** quite immaterial. I **recognise**, of **course**, that it is within the **bounds** of possibility that most of the writers I **have** quoted **may** have intended the **distinction** all along, and yet, by some extraordinary **consistent** oversight, neglected to express it even when the occasion seemed to suggest a fuller **explanation**. But **we are** dealing with facts, not with **speculations**, and we are not, I **submit**, justified in attributing to them an opinion w'hich they never took the trouble to express, nor in endeavoring to establish, as a fundamental canon of early Church life, a principle w'hich, however consonant with the fitness of things, owed its introduction, after all, to the prudence of a later age which, with all its admiration for the piety of early times, was wise enough to dispense with the heroic, but rather dangerous, practices in which that piety occasionally found expression."00

KURTSCHEID: "Of late quite a number of monographs have been published on this subject, which have met with a great deal of criticism, and the matter is by no means fully cleared up. In my opinion Stufler and others go too far when they say that with Origen, Cyprian, and Ambrose public penance is restricted to public transgressions or in case of secret transgressions left to the free will of the penitent.

Penance in the Early Church, chap. 5, Dublin, 1907, p. 54-66.

Such an interpretation does not do justice to the texts, nor is it required by the Council of Trent, which by its canon 6, Sess. XIV, intended only to meet the Protestant contention that the Sacrament of Penance as we have it is a purely human institution.”⁹⁷

NEGANT vero necessitatem publicae poenitentiae communiter alii theologi, docentes poenitentiam publicam non fuisse ordinarie impositam nec potuisse imponi ab Ecclesia, salvo sigillo sacramentali, seu tali modo et in talibus adjunctis ex quibus necessario colligi posset species peccati sacramentaliter confessi. Ceterum, concedunt poenitentiam publicam fuisse de facto et frequenter peractam, et quidem etiam pro peccatis secretis, sed aut sponte susceptam, explicite vel implicite, aut fortiter commendatam a confessariis, aut quandoque impositam ex solo abusu vel ex ignoranti zelo.

Ita *Bellarminis, Petavius, Billuart? Tournely, Collet, Palmieri, Pignataro,*⁰⁰ *Rauschen, Harent, Pesch, D'Alès, Galtier, Lercher, Hervé.*

Attamen quidam ex his doctoribus loquuntur, explicite saltem, tantummodo de *peccatis secretis*.

BELLARMINUS: “Publica et privata poenitentia in eo potissimum distinguuntur, quod publica ea dicitur, in qua peccatum commissum publicatur, et pro eo publice coram Ecclesia peragitur satisfactio: privata vero illa, in qua peccatum soli detegitur sacerdoti et satisfactio occulte ac privatim injungitur peragenda. Ex quo sequitur, ut publica peccata ad Poenitentiam publicam, occulta ad privatam pertineant; neque enim licet peccatum occultum publicare, aut etiam pro occulto Poenitentiam ita publicam imponere, ut ex ea peccatum ipsum detegatur.”¹

PETAVIUS: “Ex tota hac oratione [S. Augustini, scilicet Hom. 50 seu Serm. 351] sequitur peccata mortalia non fuisse obnoxia poenitentiae publicae, sed tantum publica, et scandalosa. Quin etiam, si verba S. Augustini attente expendamus, comperiemus, non omnia, quae hujus generis erant, damnata fuisse ad poenitentiam publicam coram universa plebe; et quaedam minus scandalosa coram multis quidem, sed non coram omnibus expiata fuisse.”²

TOURNELY: “Peccata canonica omnino occulta, quae fiunt vel nullo teste, vel solo complice, poenitentiae publicae subdita non fuere ex necessitate, et vi Canonum, sed ex consilio dumtaxat Sacerdotis, aut voluntate poenitentis: non ita si vel omnino publica, hoc est delata, et probata apud Judicem Ecclesiasticum, vel saltem semipublice, idest cum scandalo multorum patrata fuissent; ista enim publica poena castigari oportebat, cum hoc tamen discrimine, quod qui convicti fuissent rei. si renuissent se poenitentiae legibus subicere, vi et excommunicatione cogerentur; alii vero monitis, et praecepto Sacerdotis, ac denegatione absolutionis sacramentalis compelli dumtaxat poterant, non aperta communionis, et Eucharistiae privatione.”³

COLLET: “Peccata graviora seu canonica, omnino secreta, moraliter loquendo, non videntur toti poenitentiae publicae subjacuisse, vi canonum. Publica vero, id est.

* A History of the Seal of Confession (translation by F. A. Marks), St. Louis, Mo., B. Herder, 1927, p. 40 sq.

*De Poenitentia, ad calcem diss. 9, Digressio historica de veteri Ecclesiae disciplina, sect. 2.

^w De disciplina poenitentiali priorum ecclesiae sacculorum, Romae, 1904, p. 58 sqq. 64 sqq. 82.

¹De Poenitentia, l. 1, c. 21, Opera omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 926.

²De Poenitentia, l. 6, c. 3, Theologica Dogmata, t. 8, Parisiis, 1867, p. 350.

³De Poenit., q. 8, a. 3, Conci. 2, Praei. Theol., t. 8, Parisiis, 1765, p. 280.

aut aperte commissa, aut coram iudicibus probata, eidem subiacebant. Idem, cum aliquo tamen discrimine, dicendum de semipublicis, id est, quae cum gravi non ita paucorum scandalo commissa essent. . . Id apud omnes constat, 1. occultis etiam sceleribus constitutum esse illum poenitentiae gradum, qui *consistentia* nuncupabatur; 2. Patres ad publicam pro occultis etiam sceleribus poenitentiam hortari potuisse, uti ad medium efficax quidem, sed non vi legis absolute necessarium; 3. vix dubium quin solemnitate dempta id occultis peccatoribus constituerint confessarii, quod publicis palam exsolvendum praecipiebatur ab episcopo; poterat enim et privatim tot annos poenitens lugere, et eidem secreto manus imponi”.

PALMIERI: “Neque primis sex saeculis Ecclesia praecepit aut probavit ut, quamvis confessio maneret secreta, imponeretur tamen (nisi eam sponte subire vellent poenitentes) poenitentia publica propter graviora peccata occulta, saltem propter ea, quae secundum canones poenitentiae publicae subjecta fuissent, si publica fuissent. Quod explicans Morinus L. V. c. 2. concedit quidem non potuisse cogi peccatores occultos ad publicam poenitentiam per poenam excommunicationis aut similem; potuisse tamen cogi praecepto confessarii, ita ut renuenti potuerit absolutio denegari. Nos non negamus huiusmodi poenitentiam publicam peccatoribus occultis, qui eam vellent sponte subire, potuisse imponi, et impositam identidem fuisse. Concedimus in aliquibus locis ipsam hoc pacto permissam fuisse et identidem frequentatam, ut novimus ex Caesario Arelatensi in homilia I. De Poenitentia ... Negamus vero Ecclesiam (quidquid sit de aliqua particulari Ecclesia) obligasse olim peccatores occultos ad publicam poenitentiam.”⁴

RAUSCHEN: “There can be no doubt that capital sins publicly committed had to be publicly atoned for. As regards the capital sins committed in secret, the common opinion is that these too had to be publicly atoned for. In the first edition of this book I myself contended that in the case of secret sins public penance was not obligatory, but I am now in a position to express myself in more positive terms. All capital sins committed in secret had to be made known to the bishop in order that he might impose a penance on the culprit; but there was no obligation to do penance for them publicly in such a manner that the nature of the sin could in any way be inferred from the penance. Only in Spain, where the penitential discipline was rather rigid, does there appear to have existed an obligation of doing public penance for such sins. . . No doubt many publicly confessed and did penance for sins secretly committed, but there was no universal obligation to this effect. Pacian, bishop of Barcelona, is the only one, so far as we know, who exacted public penance for secret sins.”⁰

HARENT: “Mais, dira-t-on, ce qui était imposé à tout fidèle coupable d'un péché mortel quelconque, ce n'était pas la confession publique, c'était la pénitence solennelle, avec son long cortège de cérémonies, de prostrations à la porte de l'église et autres humiliations devant le peuple entier; celle-ci peut aller sans celle-là. — Même sous cette forme mitigée, l'hypothèse en question nous paraît inadmissible. . . . Ç'aurait encore été une trahison du secret des consciences. La pénitence solennelle était à elle seule une révélation; elle manifestait souvent, par ses prescriptions spéciales, l'espèce du péché commis; en tous cas, elle désignait le pénitent comme ayant commis un péché grave. Ecoutez saint Augustin [Serm. 1, De Symbolo ad catechum.]: Il instruit ses catéchumènes sur l'expiation des péchés, et leur montrant du doigt les pénitents qui sont là dans un coin, au bas de l'église: ‘Ces gens-là, dit-il, que vous voyez ainsi faire pénitence, ont commis des crimes, ou des adultères, ou d'autres forfaits énormes; c'est pourquoi ils font pénitence’. Une autre fois [Serm. 352], il dit aux fidèles: ‘Cette pénitence est lugubre dans son appareil. Elle

⁴ De Poenitentia, pars 2, c. 6, n. 135 et 191, in Migne, Theol. Curs., t. 22, col. 668 et 681.

⁴ De Poenitentia, thes. 35, n. 4, Romae, 1879, p. 395 sq.

“Eucharist and Penance (translation from the second German edition), St. Louis, Mo., B. Herder, 1913, p. 196 sq. 199.

suppose une grave blessure; on a commis peut-être un adultère, peut-être un homicide, peut-être un sacrilège.' "7

PESCH: "Publica . . . paenitentia non intellegitur opus, quod nemo persolvere potest, quin statim appareat eum commisisse grave peccatum. Ita in vetere ecclesia poterat aliquis admitti sine tali suspicione in supremum gradum paenitentium, quia in illo etiam homines leviorum peccatorum rei erant (cf. *Frank*, *Bussdisziplin* p. 646 sqq.). Ceterum non omni tempore neque omni loco eadem hac in re disciplina observabatur, et si forte in aliqua ecclesia soli notorii peccatores ad communionem non accedebant, tunc in illa ecclesia non licebat pro peccato occulto communionem interdicere. . .

"Si . . . certus ordo paenitentium erat, in quo poterat aliquis sine suspicione gravi criminis esse, licebat utique ipsis paenitentibus sua sponte tale opus suscipere, et licebat etiam confessariis pro occultis peccatis talem paenitentiam imponere. Quando quis nostra aetate tribunal paenitentiae in ecclesia adit, sciunt omnes adstantes eum velle peccata confiteri; et si postea preces quasdam fundit in ecclesia, supponunt omnes eum peragere paenitentiam impositam. Haec res, etsi aliqua publica paenitentia sit, non tamen est ulla diffamatio. Ergo simile quid in vetere quoque ecclesia poterat fieri. Sed publicam paenitentiam proprie dictam secundum sensum veteris ecclesiae olim pro omnibus peccatis, etiam secretis, in confessione accusandis, fuisse impositam nemo hucusque probavit neque in futurum probabit."8

§
D'ALES: "Saint Ambroise parle de pécheurs subissant, pour des fautes secrètes, la pénitence publique; et il ajoute que la réconciliation leur était parfois différée, pour éprouver leur ferveur, pour les exciter à plus de larmes et de prières. Il s'agit ici, vraisemblablement, d'une pénitence librement embrassée pour l'amour du Christ par des pécheurs qui auraient pu se libérer par d'autres moyens, mais qui choisissaient l'exomologèse publique pour atteindre plutôt le terme. Cette situation, dont il serait facile de multiplier les exemples, montre que l'exomologèse n'était pas toujours imposée d'office, en vertu d'une règle impérative, mais souvent embrassée par choix; et cela tout particulièrement dans le cas de fautes qui n'avaient pas donné de scandale."9

GALTIER: "Hinc . . . quaestio soluta manet num secreta etiam peccata per paenitentiam publicam remissa fuerint. Etsi enim ex praemissis constat — A) ea imprimis potuisse aliter ac per eam remitti; — B) inde a saeculo saltem quinto, teste S. Augustino, morem in Africa invaluisse ut ad paenitentiam publicam non cogerentur absolute seu ex officio nisi ei quorum crimen esset publicum et in iudicio sive saeculari sive ecclesiastico probatum, tamen de peccatis etiam secretis paenitentiam publicam fuisse commendatam et aliquando impositam [utique ex falso zelo et abusu] non videtur dubium. . . Cum tandem aliquando paenitentiam publicam non assumeret ullus invitus, — ita ut. testibus 5. *Joanne Chrysostomo* (De sacerdotio. II. 4) et S. *Augustino* (v. gr. Epist. CLIU. 21), eis non urgenda esset quibus timendum erat ne tanta severitas non prodesset —, haec sui qualiscumque infamatio invita jam non erat, nec proinde adesse poterat proprie dicta violatio sigilli."10

LERCIER: "Alia est quaestio, num Ecclesia pro crimine penitus occulto in confessione sacramentali paenitentiam publicam praecipere possit. Videtur respondendum esse: si adjuncta talia sint, ut opera paenitentiae publica ab aliis cognosci possint ut imposita in sacramento propter aliquam culpam gravem, quae alias penitus occulta mansisset, Ecclesia paenitentiam publicam praecipere non potest, ita ut renuenti absolutio denegetur. Neque historice probatum est. Ecclesiam uni-

'Art. La confession, Nouvelles attaques et nouvelle défense, in *Etudes*, t. 80 (1899), p. 582 sq.

"Prael. dogm., t. 7, n. 224 et 227, Friburgi Br., 1920, p. 119 et 123.

'L'édit de Calliste, Paris, 1914, p. 428 sq.

"De Paenitentia, thes. 15, n. 297 sq., Parisiis, 1931, p. 215 sq.

versalem (quidquid est de aliqua ecclesia particulari) peccatores occultos ad poenitentiam publicam obligasse.”¹¹

HERVE: “Peccata . . . si occulta erant, poterant certe aliter remitti quam per poenitentiam publicam; imo, teste S. Augustino, saltem a saeculo quinto, in Africa, ad poenitentiam publicam non cogebantur absolute seu ex officio nisi peccatores quorum crimen erat publicum et in iudicio sive saeculari sive ecclesiastico probatum. Attamen etiam peccata capitalia occulta quandoque per poenitentiam publicam remittebantur aut quia haec, prudentia et iudicio sacerdotis, secreto proponebatur sponte confessis, aut quia ipsi peccatores eam libenter petebant; at semper providebatur ne violaretur secretum, et nemo invitus hanc poenitentiam publicam assumebat: quodsi enim aliqui episcopi hos peccatores ad poenitentiam publicam voluerint cogere, imprudentia nonnullorum legem non constituit.”¹²

QUOAD QUARTAM QUAESTIONEM, quae est *de existentia poenitentiae privatae*, seu utrum poenitentia publica esset necne unica praxis poenitentialis tunc in Ecclesia usitata, *magna est controversia tum inter criticos acatholicos et doctores catholicos, tum inter ipsos catholicos*, quae quidem aliquatenus connectitur cum secunda supradicta quaestione de plena indole sacramentali poenitentiae publicae. Inter praedictos criticos et catholicos agitur fundamentaliter de negando vel admittendo exercitio clavium in ea aetate; inter catholicos vero agitur de modo quo Ecclesia eam potestatem exercuerit. Protestantes nempe, ut negent exercitium potestatis clavium, asserunt in antiqua ecclesia fuisse solam poenitentiam publicam eamque non sacramentalem sed disciplinarem; quibus quidam catholici respondent ipsam poenitentiam publicam fuisse clavium exercitium, eo quod fuerit stricte sacramentalis, alii ad hoc addunt quod praeter poenitentiam publicam (quae erat utique stricte sacramentalis) fuit etiam poenitentia privata, quamvis non in stricto sensu quo nunc intelligitur et adhibetur, alii respondent praeter poenitentiam publicam (quae non fuit stricte sacramentalis) extitisse poenitentiam sacramentalem privatam.

Critici igitur acatholici docent quod saltem usque ad saec. 4 inclusive (plures enim hunc terminum protrahunt) sola extitit in Ecclesia poenitentia publica, et quidem de solis tribus peccatis capitalibus (idololatria, homicidio et fornicatione) eaque nullo modo fuit sacramentalis sed mere disciplinaris. Ex quo inferunt praecipuum eorum intentum, scilicet antiquam ecclesiam non cognovisse clavium potestatem, cum ea usa non fuerit, sed hanc esse innovationem posteriorum saeculorum (cf. art. 1, in tom. 1, p. 53-55). Unde *doctrina Rationalistarum ad hunc syllogismum reducitur*: In antiqua Ecclesia fuit sola poenitentia publica. Atqui haec non erat sacramentalis, sed mere disciplinaris. Ergo in antiqua Ecclesia non fuit poenitentia sacramentalis, seu exercitium potestatis clavium.

¹¹Theol. dogm., v. 4, n. 468, Ocniponte, 1935, p. 551.

¹²Theol. dogm., v. 4, n. 301, Westminster, Md., 1943, p. 354.

Ad rem *H. CH. LEA*: "*For at least the first four centuries the Church prescribed only public penance. It is the penance 'secundum morem ecclesiae' repeatedly alluded to by St. Augustine, who tells us that it was only administered for grave sins, lighter ones being removed by daily prayer. The first allusion to private penance occurs in the middle of the fifth century, and then it is a special privilege accorded by Leo I. to priests and deacons, who, as we shall presently see, were governed by different rules from those imposed on the laity as regards penance. As late as the commencement of the seventh century the only form of penance which St. Isidor of Seville seems to know is that of sack-cloth and ashes, which is public penance. There has been much discussion among orthodox theologians whether this applied to private sins revealed in confession as well as to those publicly confessed or proved; the weight of learning is on the affirmative side, and the only argument urged against it is that to concede it would be fatal to the divine origin of the seal of the confessional, which is *de fide*.*

"The fact is that there is no evidence against it. The only penance known was public, for it comprised suspension from communion. Every one was required to take the Eucharist whenever he attended divine service; if he abstained it was a sign that he was in penance and in most churches he was obliged to withdraw on a summons from the deacon, so that secret penance for secret sins was impossible. St. Ambrose prescribes public penance for secret sins, and a sermon attributed to St. Augustine speaks of endeavoring to persuade sinners to undertake it — persuasion which only could be necessary' to those whose crimes were unknown. St. Augustine indeed had advanced to the point of considering secret repentance insufficient and that pardon was only to be obtained through the power of binding and loosing lodged in the Church as the mystical body of Christ, and he assumes that this can only be accomplished through public penance. Even at the close of the fifth century, when, as we shall see, private penance was commencing to be employed. Gennadius still recommends public for all mortal sins; he does not deny that they can be redeemed by private, but only on condition that the penitent abandon secular garments and by life-long amendment and sorrow win the pardon of God — a process in which the priest had no share. . .

"The Church thus held at a high price restoration to its communion but it made no promises that the reconciliation thus dearly, purchased comprised *absolution or Pardon from God*. Towards the close of the fourth century St. Epiphanius repeats what St. Cyprian had already admitted, the assertion of ignorance as to what was in store for the penitent sinner. This rested with God and he alone knew; we can only hope that in his infinite mercy he will pardon the repentant. St. Augustine tells us virtually the same thing. A sinner who undergoes penance and is reconciled and subsequently commits no sin may feel secure of salvation, but if one leaves repentance to the last and is reconciled on the death-bed. the matter is in the hand of God and the presumption is against him: *reconciliation thus was only an outward sign, it concerned only the relations between the sinner and the Church*, and the real issue lay between him and his God. So little importance, in fact, did St. Augustine attribute to the jurisdiction and ministration of the Church, that in spite of Cyprian's opinion he admits that there may be salvation outside of it, and that its refusal to receive a sinner to penance and reconciliation does not signify that God will not pardon him. for he can still earn eternal life by amendment.

"That penance was simply punitive and deterrent and not medicinal is seen by the way in which Pope Siricius speaks of the treatment of those who relapsed subsequently into sin. This evidently was the current opinion of the Church, for a hundred years earlier the council of Elvira gives a long list of offences for which culprits were to be denied reconciliation even on the death-bed, and we cannot imagine that even the rigid Spanish Church supposed that it was thus depriving them of all hope of salvation and condemning them to hell. The crimes, it is true, are mostly serious ones, but among them is included the accusation of a bishop, priest

or deacon and failing to prove the charge. It marks a radical change wrought by the growth of sacerdotalism when in 428 Coelestin I. speaks with horror of the denial of the sacrament to the dying sinner as consigning his soul to perdition. By this time belief in the power of the keys was growing and an advance is seen in Leo I.'s allusion to reconciliation as the gate through which the sinner, purged by penance, is admitted to communion and gains pardon through the supplications of the priests."¹³

Doctores catholici in duplicem praecipuam sententiam dividuntur, ac dupliciter respondent *praedicto argumento Rationalistarum*.

PRIMA SENTENTIA, quae est paucorum modernorum, concedit in antiqua Ecclesia (saltem usque ad saec. 5) solam poenitentiam publicam in usu fuisse, seu nullam extitisse praxim poenitentiae privatae sacramentalis, sed addit ipsam publicam poenitentiam fuisse sacramentalem, seu in hac tantum constituisse totum exercitium potestatis clavium. Unde *concedit majorem* syllogismi Rationalistarum et *negat minorem*. Ceterum, nequaquam negat poenitentiam publicam in quibusdam casibus seu pro quibusdam peccatoribus, ut moribundis, fuisse reductam ad diminutam quamdam formam et ad minorem gradum publicitatis, sed negat in iis etiam casibus eam amisisse suam propriam indolem, modum et effectum publicae poenitentiae, ita ut possit vocari privata poenitentia et multo minus praxis distincta a communi poenitentia.

Ita cum majori vel minori praecisione *Arnauld* (jansenista), *Malnory*, *Funk*, *Duchesne*, *Boudinhon*, *Vacandard*, *Hogan*, *Batiffol*, *O'Donnell*, *Poschmann*, *Amann* (in operibus supra cit., p. 885 sqq.).

Est tamen notabilis differentia inter sententiam *Poschmann* et sententiam ceterorum.

Poschmann nempe, quamvis verbis affirmet sacramentalem indolem publicae poenitentiae, eam tamen reapse negat, attento proprio illius sensu, ac ita vix sese separat a doctrina Rationalistarum. Ut enim explicatum est in art. 1 (tom. 1, p. 55), ipse docet proprium effectum absolutionis, qua terminabatur publica poenitentia, non fuisse peccatorum remissionem, sed meram reconciliationem cum Ecclesia, quamvis addat hanc reconciliationem posuisse peccatorem in illis conditionibus in quibus per suam personalem satisfactionem potuerit remissionem peccatorum directe a Deo obtinere (in quo quidem consistit, juxta ipsum, indoles sacramentalis illius absolutionis). Jamvero haec sacramentalis ratio illius poenitentiae nonnisi verbaliter differt a ratione disciplinari invocata a Rationalistis, ut dictum est ibidem (cf. verba *Galtier*). Unde *Poschmann* reapse concedit totum illorum argumentum, nec aliud catholicum effugium habet nisi respondendi Rationalistis quod, quamvis Ecclesia vera potestate remissiva

¹³ A History of Auricular Confession, vol. 1, Philadelphia, 1896, p. 21 sq. 31-33.

per aliquod tempus usa non fuerit, eam tamen revera habuit eamque serius instauravit, sub forma quidem privatae poenitentiae. Et tunc illi probandum manet quod Ecclesia eam potestatem revera habuit inde ab initio ab ipso Christo nec eam posterius usurpavit; item, quomodo Ecclesia transivit a conceptu reconciliationis ecclesiasticae ad conceptum remissionis peccatorum per suam absolutionem; item, quomodo componi possit absoluta necessitas recursus ad claves ex parte poenitentis cum ignorantia vel non usu illius potestatis ex parte Ecclesiae.

Ad rem *Galtier*: "*Poschmann* . . . (Die abendländische Kirchenbusse im Ausgang des christl. Altertums, 1928) cum teneat poenitentiae privatae non extare in Ecclesia ullum vestigium ante saeculum 7m, putat, una cum plerisque historicis protestantibus, illam inductam esse a monachis hibernis, quatenus, juxta suam consuetudinem confitendi saepe apud suum superiorem, ipsi insinuaverint fidelibus praxim donandi confessionem apud suum sacerdotem, et ita invaluerit tunc tandem notio peccati dimissi non jam vi operum poenitentis ipsius sed vi sacerdotalis absolutionis. — Qua in explicatione duae sunt difficultates insuperabiles: alia historica, quomodo ita potuerit ex abrupto invalescere praxis et notio absolutionis quae priori, et quidem universalissimae, fuerit contraria; alia dogmatica, quomodo potuerit in Ecclesia tamdiu ignorari et tam ex abrupto admitti notio et praxis absolutionis peccati proprie sacerdotalis." ¹⁴

Boudinhon, Arnould, Malnory, Funk, Duchesne, Vacandard, Hogan, Batiffol, O'Donnell et *Amann* vero, affirmant proprie dictam indolem sacramentalem seu remissivam absolutionis qua claudebatur poenitentia publica (imo Vacandard admisit, ut diximus supra, duplicem sacramentalem absolutionem in poenitentia publica, alteram in ejus initio et alteram in ejus fine). Ad objectionem autem quae inde exurgit, quod nempe, ex existentia solius publicae poenitentiae sequeretur fuisse exclusos ab omni absolutione sacramentali plures illos peccatores qui excludebantur a poenitentia publica, scilicet eos quibus illa poenitentia esset physice aut moraliter impossibilis, vel qui erant rei peccatorum quae illi poenitentiae non subiciebantur (nam Boudinhon admittit, aliter ac Vacandard, sola tria peccata capitalia fuisse objectum publicae poenitentiae), vel clericos et relapsos quibus denegabatur poenitentia publica, vel eos qui rei extiterant illorum peccatorum pro quibus venia pro semper denegabatur, respondent id non opponi doctrinae dogmaticae de infallibilitate Ecclesiae et de absoluta necessitate sacramenti, sed tantum respicere quaestionem disciplinarem, eo quod Christus dedit Ecclesiae jus disponendi de

¹⁴ De Paenitentia, n. 270, Parisiis, 1931, p. 196, in nota.

clavibus minus vel magis severe, juxta tempora et mores, ad eundem semper finem salutis animarum.

FUNK sententiam sic resumunt ac impugnant D'Alès et Harent:

“Cet auteur affirme d'une part que les trois cas réservés — idolâtrie, homicide, impudicité — étaient seuls astreints à la pénitence publique; d'autres part il nie qu'on les ait jamais absous avant le temps de Calliste. La conséquence naturelle de cette double hypothèse serait qu'avant le temps de Calliste il n'y eut jamais d'absolution pour les péchés astreints à la pénitence publique; d'où ce dilemme: ou bien il n'y avait d'absolution pour aucun péché, ou bien il y en avait *seulement pour les péchés non astreints à la pénitence publique*. De toutes les positions que l'on peut imaginer, celle-ci est bien la plus intenable. Mais de toute façon il reste acquis que, dès le commencement du m^e siècle, le pouvoir des clefs s'exerça dans une large mesure et par delà les exigences de la pénitence publique.”¹⁵

“Faisons . . . la synthèse des assertions du Dr Funk. Il restreint, nous l'avons vu, la pénitence publique à ces trois espèces de péchés, que l'on nommait capitaux ou canoniques. En dehors de la pénitence publique, il n'admet, comme remède aux péchés des fidèles, que l'humble prière faite à Dieu pour la rémission des péchés quotidiens, sans absolution, sans aucun rite sacramentel. Enfin, sur un passage obscur de Tertullien devenu hérétique, qui d'ailleurs a bien pu mal présenter ou trop généraliser certains faits, il admet qu'avant le pape Calliste les trois péchés canoniques ont été privés par l'Eglise romaine de toute absolution, même à l'article de la mort, au moins depuis la publication du *Pasteur* d'Hermas. Mais, de toutes ces sévérités additionnées que résulte-t-il, si nous faisons bien notre compte? C'est que l'Eglise romaine, au moins pendant toute la seconde moitié du deuxième siècle, n'administrât plus du tout le sacrement de pénitence, ne donnait pas une seule absolution. Aux trois péchés canoniques, seule matière de la pénitence solennelle, pas d'absolution; à tous les autres péchés, pas d'absolution non plus, puisque le pouvoir d'absoudre se confinait à la pénitence solennelle. De grâce, un catholique peut-il supposer que l'Eglise romaine, à aucune époque de son histoire, ait laissé perdre un sacrement, et cela en vertu de la législation ecclésiastique elle-même? Et dira-t-on qu'en de pareilles suppositions le dogme n'est nullement intéressé?”¹⁰

DUCHESNE: “Une des plus grande difficultés de l'histoire des sacrements, c'est d'expliquer comment s'est effectué le passage entre la discipline pénitentielle antique et l'état actuel des choses. La pénitence privée, secrète, aujourd'hui seule en vigueur, a-t-elle existé dès l'origine, concurremment avec la pénitence publique, ou n'est-elle qu'une transformation, une mitigation de celle-ci? Les personnes qui croient pouvoir défendre la première hypothèse en s'appuyant sur des témoignages historiques, sont obligés de se contenter de peu et de traiter par une exégèse énergique les rares textes anciens qui sont à leur disposition. Le second système, actuellement plus suivi, au moins par les gens entendus, n'est pas non plus exempt d'obscurités.”¹¹

BOUDJNHON: “Abstraction faite des oeuvres satisfactoires, auxquelles on a toujours attaché une certaine efficacité pour remettre les péchés, il n'existait pas, dans l'antiquité, d'autre rite pénitentiel que la pénitence solennelle; sur ce premier point, je suis d'accord avec M. Lea. D'autre part, cette pénitence publique avait pour but et pour effet de remettre les péchés, elle était sacramentelle; sur ce second point, je me sépare de M. Lea. . . La conclusion me semble s'imposer; pendant la période où était en vigueur la pénitence solennelle, il n'y avait pas de pénitence privée sacramentelle, administrée par l'Eglise. Non seulement il n'existe aucune

¹⁵ *K D'Alès*, L'édit de Calliste, Paris, 1914, p. 440.

¹⁶ *Harent*, La confession, Nouvelles attaques et nouvelle défense, in *Etudes*, t. 80 (1899), p. 585 sq.

¹⁷ In *Bulletin critique*, t. 4 (1883), p. 365 sq.

preuve directe en faveur de son existence, mais on se heurte, pour l'admettre, à une véritable impossibilité.”¹⁸

VACANDARD: “L’existence du pouvoir des clefs au sein de l’Eglise catholique nous paraît démontrée et inattaquable. Le dogme est de la sorte *in tuto*. Comment s’est appliqué ce pouvoir? De quelle façon l’Eglise en a-t-elle usé au cours des siècles? *C’est là une question plutôt disciplinaire à laquelle l’histoire seule peut et doit répondre.* . . . Y avait-il, dans l’antiquité, à côté de la pénitence publique, une autre pénitence, secrète ou privée, qui fût sacramentelle? C’est là un problème délicat. Il nous plairait qu’un candidat au doctorat en théologie en ait le sujet de sa thèse. Quelque accréditée que soit la réponse affirmative, il nous semble qu’elle manque d’attestation historique qui emporte la conviction. Tous les textes qu’on a allégués en faveur de cette opinion sont dénués de valeur démonstrative.

“Nous ne parlons ici, bien entendu, que des premiers temps de l’Eglise. Vers la fin du iv siècle la pénitence publique fut abolie à Constantinople par Nectaire, en même temps que l’office du prêtre pénitencier. Il semble que dans sa consultation à l’évêque de Narbonne, saint Léon le Grand distingue entre la pénitence publique et la pénitence privée. La *Vie* de saint Eloi nous fournit un exemple fameux de pénitence secrète. Il n’entre pas dans notre dessein de déterminer à quelle date précise la pénitence privée sacramentelle fit son apparition. Ce qui nous paraît douteux, c’est que durant les trois premiers siècles, et même au temps de saint Ambroise et de saint Augustin, on connût dans l’Eglise latine une autre pénitence soumise au pouvoir des clefs que la pénitence publique.”¹⁹

“*Palmieri*, je le sais, assure que l’Eglise aurait été gravement coupable si elle n’avait pas usé, à l’égard de tous les pécheurs, de son pouvoir de pardonner. Mais ce n’est là qu’une simple induction théologique, qui n’a de valeur qu’autant qu’elle n’est pas en désaccord avec les faits et avec la discipline. L’Eglise, qui avait le pouvoir et le devoir de remettre les péchés, *n’était-elle pas juge de l’opportunité de l’exercice de ce droit et de l’accomplissement de ce devoir?* Si, dans un but d’édification, pour inspirer une plus grande horreur des rechutes, elle a jugé à propos de refuser, par mesure de discipline, le pardon aux relaps, peut-on-dire, en toute vérité, qu’elle a trahi sa mission? Sauf cette exception, il est vraisemblable quelle n’excluait du bénéfice de l’absolution aucune catégorie de péchés.”²⁰

“Voici comme il argumente [scilicet *Harent*, qui in loco supra citato impugnavit praecedentia verba Vacandard] : ‘Il est raisonnable de faire céder les faits douteux à un principe théologique certain.’ Or l’interprétation que je propose des textes du concile est certaine, et les faits allégués par mes contradicteurs sont douteux. Donc, etc. La majeure n’est pas en cause. Nous n’accordons à personne le droit de croire, comme le donne à penser le P. *Harent*, que nous nous ‘enfermons dans le fait et le document’, au point ‘de négliger le principe de l’infaillibilité de l’Eglise’. Ce que nous contestons, c’est la valeur probante de sa mineure. Ne se peut-il que les faits qu’il déclare douteux soient certains, et que son interprétation du concile ne le soit pas? En tout cas le problème est bien là; nous essaierons de le résoudre, en examinant l’une après l’autre les critiques que le P. *Harent* nous adresse et en complétant nos recherches sur la discipline pénitentielle de l’Eglise primitive. . .

“Il s’agit de prouver qu’en fait il a eu dans les premiers siècles des absolutions administrées sans pénitence publique, et c’est ce que ne dit aucun des textes allégués par le P. *Harent* (après nous, du reste) pour établir l’existence d’une absolution distincte de la réconciliation solennelle. Bref, avec tous les éléments réunis: confession, satisfaction, absolution, on a prouvé l’existence du sacrement de pénitence (ce qui n’est pas en cause), mais non l’existence d’une pénitence privée sacramentelle

¹⁸ “In *Revue d’histoire et de littérature religieuse*, t. 2 (1897), p. 330 et 334.

¹⁹ “Art. Le pouvoir des clefs et la confession sacramentelle, in *Revue du clergé français*, t. 16 (1898), p. 5-8.

²⁰ Ibid., p. 431 sq.

(ce qu'il fallait démontrer). Venons aux preuves directes [Examinat textus allatos a P. Harent ut ostendat eos non concludere]. . . Dans ces conditions, que devient la thèse du P. Harent? Les arguments par lesquels il prétendait établir l'existence d'une pénitence secrète sacramentelle dans les premiers siècles de l'Eglise sont juste aussi forts que ceux que nous connaissions déjà, c'est-à-dire qu'ils n'ont aucune valeur démonstrative. Nous nous en tenons donc sur ce point à notre première opinion. Cette pénitence secrète est pour nous un fait douteux. Nous ne disons pas qu'elle n'existait pas, nous demandons seulement qu'on nous fournisse la preuve de son existence, et nous souhaitons très vivement qu'on puisse le faire."²¹

"L'antiquité chrétienne ne connaissait pas d'absolution sacramentelle distincte de celle qui était administrée au terme de la pénitence publique. Combien de temps dura ce régime? On a prétendu que, dès le iv siècle commençant, à côté de la pénitence publique, s'introduisit la pénitence secrète, c'est-à-dire une pénitence sacramentelle où tout, confession, satisfaction et absolution, était secret. Cette opinion ne saurait nous agréer. Aussi bien les preuves qu'on allègue pour la soutenir sont dénuées de valeur. On en appelle au syrien Aphraate, à saint Ambroise, à saint Augustin, à un concile africain de 393, à saint Léon. Aucun de ces témoins ne dépose en faveur d'une pénitence et d'une absolution secrètes. . .

"En tout cas, à supposer qu'il [saint Léon] ait voulu recommander . . . l'absolution secrète, c'était une jurisprudence nouvelle qu'il aurait inaugurée. Au commencement du v siècle, ce n'étaient pas seulement les péchés les plus graves, mais encore les fautes relativement légères, qui s'expiaient publiquement à Rome; et l'absolution était publique, aussi bien que la pénitence. Le pape saint Innocent nous en est garant. *Mgr Batifiol n'avait donc pas tort*, quoi qu'on en ait dit, quand il assurait que l'antiquité chrétienne ne connaissait d'autre pénitence et d'autre absolution que la pénitence et l'absolution publiques. Et cela est vrai du quatrième siècle, voire du cinquième, aussi bien que des trois premiers siècles."²²

O'DONNELL supra citavimus (p. 899 sq.).

BATIFFOL. Confer imprimis ejus verba supracitata, hic (p. 888) et in art. 43 (p. 760), ubi refert initium alicujus poenitentiae privatae ad tempus S. Augustini. Praeterea :

"On a fait un grief a M. *Boudinhon* d'avoir affirmé que, 'abstraction faite des oeuvres satisfactoires auxquelles on a toujours attaché une certaine efficacité pour remettre les péchés, il n'existait pas, dans l'antiquité, d'autres rite pénitentiel que la pénitence solennelle'. Pourtant, si M. Boudinhon a seulement voulu exprimer que, à côté de la procédure constituée par la satisfaction publique ou exomologèse et par la réconciliation solennelle, il n'existait pas de voie plus courte, plus douce, et, pour tout dire, il n'existait pas de pénitence dont tous les actes constitutifs fussent sans exception secrets, — comme ils le sont aujourd'hui, — il aurait énoncé un fait que nous tenons, avec lui et bien d'autres, pour acquis. . .

"Le R. P. *Harent* est moins bien inspiré quand il veut à toute force constater 'dans les premiers siècles' l'existence d'une pénitence sacramentelle privée. Si nous exceptons le cas de la réconciliation *in extremis*, on ne peut accorder au R. P. qu'il y ait eu dualité de discipline pénitentielle, un escalier d'apparat et un escalier de service, alors que les textes témoignent *qu'il n'existait qu'une pénitence sacramentelle, privée dans ses premières démarches, publique dans les suivantes.* Le31

³¹ Art. La discipline pénitentielle dans l'Eglise primitive, in *Revue du clergé français*, t. 20 (1899), p. 567-574. Cf. subsequentem articulum contra eundem Harent, ibidem, t. 24 (1900), infra cit., p. 974 sq.

a Etudes de critique et d'histoire religieuse, 2me série, 2me edit., Paris, 1910, p. 97-101. In hoc opere, circa a. 1909 exarato, Vacandard firmam assumit positionem in negando existentiam poenitentiae privatae in prioribus saeculis, ac simul simpliciter excludit (cf. verba citata in p. 888) ullam sacramentalem absolutionem, utut publicam, praecessisse ad initium poenitentiae publicae.

canon du concile de Nicée, qu'il allègue, prescrit comme une règle ancienne et canonique que 'tous les mourants bien disposés doivent être pardonné'; mais si telle était la règle en cas de mort, n'est-ce pas la preuve que, en dehors de ce cas et dans le cours ordinaire de la vie, la procédure était différente et plus compliquée?

"Nous approuvons donc M. *Vacandard* dans sa dernière réponse au R. P. Harent, lorsqu'il affirme que c'était 'bien l'esprit de l'Eglise que les pénitents, quels qu'ils fussent, ne se dérobaient pas à la pénitence publique'. *Nous dirions: à la partie publique de la pénitence sacramentelle*. Mais le fait que les pénitents *in extremis* étaient dispensés de cette publicité ouvrit la voie à une indulgence ultime, qui consista à dispenser tous les pénitents de cette publicité. La confession auriculaire — et M. *Vacandard* admet avec nous qu'elle était contemporaine et intégrante de la pénitence qu'il appelle publique — la confession auriculaire favorisait l'introduction de cette discipline nouvelle. Les prêtres et les évêques, en voyant la répugnance des pécheurs pour les humiliations de la pénitence publique. — autrement dit des exercices publics de pénitence, — 'condescendirent, surtout quand il s'agissait de péchés secrets, à leur administrer l'absolution, sous réserve d'une pénitence qui échappait à l'oeil des fidèles. Telle nous concevons l'apparition de la pénitence sacramentelle privée, à une date que nous ne saurions exactement déterminer'. Nous dirions: les évêques condescendirent à dispenser de la publicité et délèguèrent aux prêtres, déjà délégués à la confession auriculaire, le ministère de la réconciliation jusque-là demeurée un acte épiscopal et une cérémonie solennelle. A ces nuances près, nous sommes d'accord avec M. *Vacandard*."23

AMANN: "En dehors de cette pénitence canonique dont nous venons d'ébaucher une esquisse, existait-il une rémission des péchés dont toutes les parties seraient demeurées secrètes et qui nous représenterait, en somme, la forme ancienne de notre confessions auriculaire? — A une époque qui n'est pas très éloignée, des théologiens ont recouru à cette hypothèse: ils ont cru qu'aux moments dont nous parlons, il y avait eu, comme cela se vérifiera à une date postérieure, deux formes de la pénitence: la pénitence privée qui ressemblait d'assez près à notre manière actuelle; la pénitence *canonique*, dont le *Pontifical* d'aujourd'hui a conservé les grandes lignes. Sur la signification de celle-ci. ils se divisaient encore. Pour les uns, la pénitence canonique produisait au for interne les mêmes effets que la pénitence privée, dont elle n'était, pour ainsi dire, qu'une doublure. Pour d'autres, au contraire, la pénitence canonique était *exclusivement* une discipline du for externe, correspondant, jusqu'à un certain point, à ce que serait aujourd'hui l'excommunication des pécheurs scandaleux et leur absolution. C'est d'une conception de ce genre que dépend la théorie qui a été esquissée ici à l'article *Absolution*, col. 155. et dont nous ne pensons pas que personne la maintienne encore aujourd'hui.

"*De l'avis de la plupart des critiques et historiens, ces suppositions ne correspondent pas à la réalité, elles témoignent plutôt du désir de retrouver dans l'antiquité la plus éloignée les formes extérieures de la pratique actuelle*. Non seulement, on ne peut apporter, en leur faveur, aucun texte probant, mais il nous paraît qu'elles se heurtent aux théories générales sur la signification de la pénitence ecclésiastique que nous allons esquisser.

"La seule chose que l'on puisse admettre, c'est que. *dans des cas particuliers dont on peut dire, si l'on veut, qu'ils n'étaient pas absolument rares*, les chefs ecclésiastiques ou leurs représentants ont pu *abrégé*, à l'endroit de certains pécheurs, les formalités de la pénitence canonique, donner à celles-ci le minimum de publicité, réconcilier les délinquants *sine strepitu et forma judicii*, comme diraient les juristes modernes. De leur nature même, de semblables interventions ne pouvaient laisser de trace et cela expliquerait la rareté de nos informations à ce sujet. Encore une fois, il faut tenir compte du pouvoir discrétionnaire des évêques dont nous avons entendu saint Cyprien exprimer si nettement la théorie. Mais nous ne pensons pas,

u Etudes d'histoire et de théologie positive, 3 cd., Paris, 1904, p. 200. 216 sq.

pour notre compte, que ces interventions aient été fréquentes; *clics mit été des exceptions*. Elles portaient, en effet, une atteinte grave à des idées reçues et à une pratique communément admise. Quand l'on songe aux longues délibérations du concile de Carthage de 251 sur la réconciliation des simples *libellatiques* (qui n'avaient fait, en somme, aucun acte formel d'idolâtrie) on se rend compte de la quasi-impossibilité qu'il ait fonctionné à l'époque un moyen très facile de remettre les péchés. Dans la discussion de ce problème, il s'agit moins de soupeser les textes que de reconstituer une ambiance. . .

“Les recherches faites surtout par les savants catholiques, depuis la fin du xix siècle, ont montré que, prises de cette manière absolue, *les thèses de Morin et de Petau* n'étaient pas compatibles avec les textes soit canoniques, soit théologiques, soit historiques. Il semble que l'unanimité se soit faite, ou à peu près, en ce qui concerne *les quatre premiers siècles*. On ne peut soutenir à cette époque la *distinction* d'une 'pénitence canonique' et d'une 'pénitence privée' en prenant ces termes comme les prenaient Morin et Petau. Les quatre premiers siècles ne connaissent que la 'pénitence canonique'. C'est celle que nous avons décrite tout au long. Que la législation n'ait été parfois appliquée d'une manière assez élastique, nul ne songe à le nier; il a donc pu y avoir rémission des péchés par le ministère de l'Eglise, selon des formes qui n'étaient pas tout à fait celles qu'avaient déterminées la coutume d'abord, plus tard les canons. . . Pour nombreux qu'on soit en droit de les supposer, ces cas d'espèce ne créaient pas la jurisprudence, et n'entamaient pas le principe. ..

“L'unanimité cesse entre critiques catholiques quand il s'agit de reconstituer *la manière dont les choses se passaient à la dernière période que nous avons étudiée (fin du v et vi siècle)*. Tous sont frappés de ce fait que la 'pénitence canonique' disparaît de plus en plus de l'usage courant pour ceux qui en auraient le plus besoin. *Plusieurs historiens* de valeur ont donc été amenés à se demander s'il n'y avait pas, à cette époque, d'autre rémission ecclésiastique que celle qui se pratiquait dans *l'ordo paenitentium*. Et ils ont pensé qu'il fallait répondre à cette question par l'affirmative. Si, par définition, on appelle 'pénitence publique', ou si l'on veut 'canonique', celle qui s'accomplit par *l'admission dans l'ordre des pénitents*, on est autorisé à appeler 'pénitence privée' toute rémission ecclésiastique de fautes demeurées secrètes qui ne fait pas intervenir ce rite et ceux qui s'en déduisent. On aurait ainsi une pénitence qu'il ne faudrait assimiler que de loin avec notre confession auriculaire, qui ne serait pas, néanmoins, celle que vise la discipline canonique. Dispensant le pécheur des exercices humiliants tant de l'entrée en pénitence que du temps du carême, elle aurait eu surtout l'immense avantage de *l'affranchir des lourdes séquelles* que nous avons décrites. Et, puisque c'est proprement la réitération de la pénitence canonique qui est interdite, celle-ci, *susceptible de réitération*, aurait écarté en même temps une des plus graves difficultés que créait la législation régulière. Quant à décrire les rites simplifiés de cette 'pénitence privée', ceux qui en soutiennent l'existence ne s'y risquent guère. Tout au plus, pensent-ils que l'aveu des fautes et la satisfaction seraient demeurées absolument secrètes, tandis que l'absolution aurait été, jusqu'à un certain point, publique. Les pénitents de cette catégorie auraient été réconciliés, le jeudi saint, avec les *paenitentes* de plein exercice. A supposer enfin que cette forme de la pénitence soit accessible aux clercs de tous ordres, on aurait résolu les plus graves difficultés soulevées par la comparaison des usages d'aujourd'hui et de ceux d'autrefois. . .

“L'hypothèse est, à coup sûr, ingénieuse. Mais elle reste au rang d'hypothèse et, dans l'état présent des recherches, *d'hypothèse invérifiable*. Il n'entre pas dans le plan de cet article, qui veut éviter toute polémique, de soumettre à une longue discussion les divers indices favorables que les tenants de cette solution ont patiemment rassemblés. . . Il serait bien étrange, à coup sûr, que cette pénitence semi-publique ou secrète et surtout réitérable n'ait laissé aucune trace ni dans les collections canoniques, ni dans les textes liturgiques. Ces derniers connaissent, à la vérité, une forme abrégée de la pénitence, celle qui est donnée *in extremis*. Mais,

quelle que soit la simplification opérée sur les rites, le schéma de la procédure solennelle y reste encore très visible, et les textes canoniques, d'autre part, affirment, avec une précision qui ne laisse rien à désirer, que cette cérémonie produit exactement les mêmes effets, que celle du jeudi saint; c'est si vrai que, même en cas de danger, on hésite à la pratiquer sur les jeunes gens, de crainte de les exposer, en cas de retour à la santé, aux difficultés que créeraient inévitablement ces séquelles. . . Les jeunes gens à l'article de la mort n'étaient pourtant pas tous des pécheurs publics, quelque élasticité que l'on donne à ce terme. Et si la forme mitigée de la pénitence dont on parle avait existé, c'était bien le cas, au chevet de malades coupables de fautes graves, mais secrètes, de la mettre en pratique.

“On a voulu trouver, il est vrai, dans les collections canoniques elles-mêmes des indices plus ou moins concluants [i.e. Innocent I, Epist. ad Decentium, 7; Léon I. Ad Rustic., 17; 1er conc. d'Arles, can. 11]. . . Ces textes sont relativement anciens; ils ne projettent guère de lumière sur l'histoire de la pénitence au vi siècle. D'ailleurs, à les prendre strictement en eux-mêmes, ils ne nous font pas connaître une 'pénitence privée' et c'est au for externe que ressortissent les sanctions dont ils parlent. En définitive, sauf l'exception signalée en dernier lieu [i.e. le can. 11 du conc. d'Arles], nous ne voyons guère en acte, au cours de la période étudiée, que la pénitence canonique avec tous ses effets. Célébrée publiquement dans les rites solennels du carême, ou réduite aux éléments essentiels de la pénitence *in extremis*, elle est une en sa conception, en son mode d'efficacité, en ses conséquences.”⁵⁴

SECUNDA SENTENTIA, quae fuit et est communior, negat in antiqua Ecclesia fuisse solam poenitentiam publicam, seu affirmat existentiam poenitentiae privatae, ac ideo *negat majorem praedicti syllogismi Rationalistarum*, abstrahendo a veritate vel falsitate minoris.

In explicanda autem indole hujus poenitentiae, haec sententia dividitur in *duas opiniones*.

Quidam, ut *Pctavius*, *Morinus*, *Palmieri*, *Pesch*, et alii, praesertim inter antiquiores dogmaticos, dicunt eam fuisse ejusdem generis ac ea quae nunc usitatur. Ceterum, quod attinet ad relationem hujus poenitentiae cum poenitentia publica, hi doctores iterum inter se dividuntur. Quidam enim, ut *Pctavius* et *Morinus*, quia admittunt, ut vidimus, stricte dictam sacramentalem rationem publicae poenitentiae, *negant etiam minorem syllogismi Rationalistarum*; videntur nempe docere quod in antiqua Ecclesia fuerint veluti duo instituta poenitentialia, parallela ac regulariter exercita, pro diversis determinatisque categoriis culparum vel poenitentium, ita ut omnibus et in omni casu pateret salutis remedium per claves Ecclesiae. Alii vero, ut *Palmieri* et *Pesch*, quia negant stricte dictam sacramentalem rationem publicae poenitentiae, *concedunt minorem praedicti syllogismi* et consequenter docent unicam poenitentiam sacramentalem fuisse ipsam poenitentiam privatam. Attamen, si bene attendatur, non magna est differentia inter hos doctores (*Palmieri* et *Pesch*) et priores (*Petavium* et *Morinum*), nam ipsi, si consequenter loquantur, debent admittere sacramentalem rationem poenitentiae publicae quoad ejus initium (cum videantur

⁵⁴ In Diet. Théol. Cath., art. Penitence, col. 783 sq. 837-840.

docere, vel saltem non renuere, quod initio poenitentiae publicae dabatur absolutio a peccatis), adeoque concedere quod habebantur duo instituta poenitentialia, alterum privatum, alterum publicum, quamvis hoc esset sacramentale tantummodo in suo initio.

Alii, praesertim inter modernos, uti liarent, Rauschen, D'Alès, Tixeront,^{2} Adam, Diekamp, Boyer, et praecipue Galtier* (qui signantius in has quaestiones inquisivit), docent *poenitentiam privatam ?ion juisse ejusdem generis ac ea quae nunc usitatur*. Docent nempe solam publicam poenitentiam fuisse commune ac regulare institutum poenitentiale, poenitentiam vero privatam habuisse quemdam characterem exceptionalem ac consideratam fuisse tanquam abbreviatam quandam formam ipsius publicae poenitentiae.²⁰

Ceterum, etiam in hac opinione subdistingui potest. Quamvis enim generatim praedicti doctores admittant stricte dictam sacramentalem rationem publicae poenitentiae quoad ipsum ejus terminum, in sententia tamen eorum qui dicunt eam poenitentiam importasse absolutionem peccatorum tantummodo in ipso suo initio, bene salvatur quod poenitentia publica, hoc modo sacramentalis, fuit regulare institutum ad remittenda peccata et poenitentia privata fuit abbreviata ejus forma; et haec quidem est sententia quam defendemus infra in Conci. 2 et 4, nec ab ipsa videtur longe distare sententia quorundam ex illis qui, ut Palmieri, negant poenitentiam publicam fuisse proprie sacramentalem in suo termino.

Praeterea, cum ab his doctoribus describitur indoles hujusmodi poenitentiae privatae, *non parva observatur diversitas* in judicando *tum* de frequentia qua ille poenitentiae modus applicabatur, quidam enim videntur loqui de casibus exceptionalibus, alii potius de praxi exceptional!; *tum* de peccatis pro quibus ea poenitentia concedebatur, quidam enim videntur loqui de solis peccatis non capitalibus, alii vero etiam de capitalibus; *tum* de modo quo ipsa sit considerata et nominanda, quidam enim (ut *Diekamp*, infra cit.) volunt eam considerare ut abbreviatam formam poenitentiae publicae eamque appellare *semipublicam*, alii vero (ut *Galtier*, infra cit.) volunt eam dicendam esse *vere privatam*, etsi retineret unum vel aliud elementum publicae indolis, eo quod, inquiunt, definitio privatae hujus poenitentiae accipienda est unice ex ejus oppositione ad publicam poenitentiam, prout haec intelligebatur eo tempore, adeoque accipienda est pro ea poeni-

M Comment sc confessaient les chrétiens des premiers siècles, in l'Université catholique, 15 mars 1913, p. 231 sqq.

²⁴ Etiam quidam critici acatholici, ut *Loojs* et *Seeberg*, agnoverunt quandam formam hujusmodi poenitentiae privatae in primis saeculis, notantor tempore Augustini (cf. supra, p. 862).

tentia quae agebatur quomodolibet sine adscriptione “ordini poenitentium”; unde, addunt, corrigenda est notio privatae poenitentiae, quae hucusque invaluit, juxta quam privata poenitentia esset ea in qua totum (i.e. confessio, absolutio et satisfactio) private agitur vel discutitur inter sacerdotem et poenitentem; *tum* consequenter de modo ponendi problema de existentia poenitentiae privatae, plures enim quaerunt an extiterit in antiqua Ecclesia ea poenitentia privata quae nunc est in usu et qualiter est in usu, alii vero (cum *Galtier*, infra cit.) an extiterit in antiqua Ecclesia aliqua poenitentia qua quomodolibet peccata remitterentur absque adscriptione ordini poenitentium.

Ex supradictis sententiis et opinionibus, prima, utpote nimis radicalis, paucos habet patronos; prima vero opinio secundae sententiae, quatenus affirmat existentiam poenitentiae privatae et secretae de genere ejus quae nunc usitatur, et quidem tanquam regulare institutum poenitentiale, est jam fere obsoleta. Unde communis sententia modernorum eruditorum, demptis praedictis peculiaribus differentiis vel modis loquendi, ad hanc reduci potest: In antiqua Ecclesia commune et regulare institutum poenitentiale ad remittenda peccata erat poenitentia publica; praeter eam tamen pro variis circumstantiis concedebatur, ad modum exceptionis vel mitigationis, *quaedam jorma poenitentiae*, minoris publicitatis vel solemnitatis, qua peccata absolvebantur sine adscriptione ipsi ordini poenitentium, quaeque pro tanto dici potest privata, vel saltem non publica.

Ad rem *HARENT*: “Quand on conçoit la pénitence comme la concevaient les Pères, sous la forme idéale et parfaite de la pénitence solennelle, où la vertu rémislive du sacrement s'exerçait toute entière, d'instinct on rapporte tout à ce premier concept; *la pénitence secrète n'apparaît pas comme une institution spéciale, comme une seconde espèce de pénitence opposée à la première, mais comme un diminutif, un abrégé, un dérivé de la première*. Il n'y a pas dualité de pénitence, mais en quelque sorte unité. Et de fait, on pouvait composer de toutes pièces la pénitence secrète ou privée, en ne prenant que des éléments détachés de la pénitence publique: nous allons le faire voir successivement pour la confession, la satisfaction et l'absolution.

“Il ne faut pas confondre la *confession publique* avec la pénitence publique: celle-ci n'exigeait nullement celle-là; comme le fait bien remarquer M. Boudinhon. ‘aucun texte ne semble requérir la confession publique de fautes déterminées’. . . 2T Passons à la *satisfaction*. Dans la pénitence solennelle, elle comprenait des oeuvres de deux sortes: les unes frappaient les regards, comme les prostrations dans l'Eglise, et semblables cérémonies; les autres étaient d'une nature plus intime, comme les jeûnes, la récitation de certaines prières. Ces dernières pratiques, détachées de la pénitence solennelle et séparées des premières, qui n'étaient pas nécessaires quand il n'y avait pas eu scandale public, ne s'offraient-elles pas naturellement comme élément satisfactoire, s'il s'agissait de constituer une pénitence secrète? La chose est si claire que je n'insiste pas. Reste *Vabsolution* [Sequitur textus citatus supra, p. 895]. . .

“Voilà donc tous les éléments d'une pénitence secrète administrée par l'Eglise:

” Revue d'histoire et de littérature religieuse, août 1897, p. 325.

confession secrète, où l'on impose des oeuvres satisfactoires, moins considérables, toutefois, moins visibles, que celles qui caractérisent la pénitence publique; et avec cette imposition de la pénitence, une absolution, empruntée elle aussi au début de la pénitence canonique, et très distincte de cette réconciliation finale, qui achevait de donner son caractère propre à la pénitence solennelle, et qui n'avait pas d'analogue dans la forme secrète ou privée. — Voulez-vous maintenant voir fonctionner dans sa réalité historique la pénitence ainsi composée? Transportez-vous par la pensée à ce lit de mort, par exemple, dont parlait . . . saint Célestin 1er. Sous peine d'être un meurtrier des âmes, il faut, dit le Pontife, accorder au pécheur contrit la pénitence demandée: sera-ce la pénitence solennelle, avec ses cérémonies à l'église, et ses stages successifs durant des mois et des années? Mais quelle absurdité! Le pénitent ne peut quitter son lit d'agonie, et il va mourir. Il faut absoudre, dit le Pape: s'agit-il de la réconciliation solennelle donnée par l'évêque à la fin de la pénitence publique, en présence de tous les fidèles? Mais ni cette réconciliation, ni la pénitence qui doit la précéder, n'est possible: il s'agit donc d'une autre absolution. Voilà la pénitence secrète prise sur le fait, dans un texte de Père."²⁸

RAUSCHEN: "Confession to a priest for the purpose of receiving penance and absolution, existed in the Church from the very beginning. Like public penance, however, it was exacted only from those who had been guilty of mortal sin, as understood in Christian antiquity, i.e., capital sin. . . If the sin was secret, private confession *together with private penance was generally deemed sufficient*. Origen [Hom. in Psal. 37, 2, 5] gives complete details in regard to the mode of procedure. . .

"With the beginning of the fourth century private confession took on greater importance and spread more widely. Even from the time of the Decian persecution, the system of public penance that prevailed in the cities of the East, where there were penitentiary priests, acquired *a more private character*. . . During the fourth century, both in the East and in the West, when no public scandal had been given, the penitential *procedure was semi-public and frequently entirely private*. In both cases confession was privately made to the bishop, or to a priest, a penance was imposed, and the confessor saw to it that the penance was carried out. The absolution or reconciliation which followed the discharge of the penance was granted either publicly or privately. In the former case the procedure was *semi-public*, in the latter, *private*. That both kinds of absolution were in vogue is evidenced by the 30th canon of the Council of Hippo, A.D. 393: 'Priests cannot absolve [i.e., reconcile] any penitent without the consent of the bishop, except when the bishop is absent and in case of necessity. If the sin has been publicly confessed, the penitent should receive the imposition of hands before the apsis'.

"In the fifth century, private penance together with private confession was still further developed. *The assertion of Batiffol that in ancient times there existed only public penance together with public absolution is false*. Leo I. declares that private confession is sufficient and that public confession must not be exacted; he limits public penance to the three capital sins and says that those who took an inconspicuous part in pagan orgies or in eating the flesh offered to idols, can gain admittance to the holy mysteries by fasting and the imposition of hands, that is, by a private confession and absolution. Because of this declaration, *Lea* asserts that Leo I. introduced private, side by side with public, penance. But this is false. . .

"Whoever glances over what has been said in the foregoing pages must admit that, no matter how the present-day discipline may differ in appearance from that of the early days, there can be no question of any substantial modification or innovation on the part of the Church in the administration of the sacrament of penance. As in regard to the sacrament of matrimony, so in regard to penance, the Church

²⁸ La confession. Nouvelles attaques et nouvelle défense, in Etudes, t. 80 (1899), p. 594-598.

has the right to determine the conditions for a valid and licit reception, and these conditions may change in the lapse of ages and according to circumstances. . .

"In the first four centuries, public confession for all mortal sins committed openly was the rule throughout the whole Church. But even this public confession presupposed a previous confession made privately, since it could only take place after the Church authorities had given their consent. During the fourth century we find that in many parts of the Church *private penance and private confession, followed by private absolution*, replaced public penance. Hence the inference may be justly drawn that *this practice existed even at an earlier date*, at least for mortal sins committed in private. This inference becomes almost a certainty in the light of what *Origen* and *Cyprian* say in regard to the confession of sins of thought. After 400, the practice of public penance, and especially public confession, became more and more restricted; in the Oriental Church it seems to have entirely disappeared. Absolution, which, as a rule, in olden times was given after the fulfilment of the penance imposed, gradually came to precede it, and the penance became lighter and lighter."²⁹

A'. ADAM sententia in sua evolutione, durante ejus controversia cum Poschmann, in suisque principiis et explicatione, non facilis est captu. In primo opere quo suas inquisitiones de hac materia incepit a. 1917 (*Die kirchliche Sündenvergebung nach dem hl. Augustinus*, Paderborn, 1917) docuit poenitentiam privatam fuisse innovationem Augustini; idque confirmavit in secundo opere a. 1921 (*Die geheime kirchenbusse nach dem hl. Augustinus*, Kempten, 1921) contra Poschmann negantem omne vestigium privatae poenitentiae ante saec. 7; in tertio vero opere a. 1929. seu in sua recensione libri Poschmann cui titulus *Die abendliindische kirchenbusse im Ausgang des christlichen Altertums* (*Kritische Bemerkungen zu Poschmann Untersuchung*, in *Theol. Quartalschrift*, 1929, 1 sqq.) sententiam mutavit, docens in Ecclesia inde ab initio fuisse poenitentiam tum publicam pro gravioribus tantum peccatis ("poenitentiam excommunicationis") tum privatam ("poenitentiam intraecclesiasticam"), consistentem in secreta confessione, secreta impositione poenitentiae, publica seu externa executione poenitentiae, subsequent! secreta absolutione.

In eodem opere notionem privatae poenitentiae tam large accipit ut ad eam reducat ipsam poenitentiam quae imponebatur iis qui erant in "ordine poenitentium", ita ut fere absorbeat poenitentiam publicam in privatam ac consideret ut privatam eam poenitentiam quam tota antiquitas habuit ut publicam. Ad rem *Galtier*: "Dans sa récénsion du livre de Poschmann . . . K. Adam tout en conservant cette notion très générale de la pénitence privée, l'élargit au point d'y rattacher jusqu'à la pénitence imposée aux 'pénitents' proprement dits. . . Ainsi arrive-t-il à y reconnaître, non plus, comme il avait fait jadis, une nouveauté introduite par saint Augustin, mais la pénitence traditionnelle de l'Eglise. — Malgré ce qu'ont de séduisant et peut-être de juste certaines des suggestions émises à ce propos par le professeur de Tubingue, on ne peut s'empêcher de reconnaître ici encore une de ces synthèses qui survolent les documents au point de n'en plus apercevoir ou retenir le contenu réel. On en vient ainsi à identifier la pénitence privée avec ce que les anciens considéraient le plus manifestement comme pénitence publique."³⁰

Ceterum, ut diximus supra in art. 1 (tom. 1, p. 55). K. Adam, non secus ac B. Poschmann. vim cujuslibet ecclesiasticae poenitentiae seu absolutionis reducit propria et directe ad solam reconciliationem cum ipsa Ecclesia, quam abusive sacramentalem appellat.

D'ALÈS: "[La doctrine de Boudinhon] n'est . . . pas exempte d'inconvénients; et il faut convenir qu'elle appelle beaucoup d'explications, sinon de restrictions, si

^aEucharist and Penance (translation from the second German edition), St. Louis, Mo., B Herder, 1913, p. 223-226. 250-252.

^{*}L'Eglise et la rémission des péchés, Paris, 1932, p. 247, in nota.

l'on veut maintenir intégralement, dès cette époque primitive, l'exercice essentiel du pouvoir des clefs, et satisfaire aux exigences des textes. En effet, on s'accorde à reconnaître que les fautes expiées régulièrement par la pénitence publique étaient des fautes graves entre les plus graves, c'est-à-dire principalement, sinon uniquement, les trois espèces idolâtrie, homicide, impudicité. D'autre part, bien des fautes échappent à ces catégories, qui n'étaient pourtant pas négligeables; comment admettre que l'Eglise ait fermé les yeux, pendant des siècles, sur tout ce qui n'était pas faute extérieure et caractérisée, d'idolâtrie, d'homicide ou d'impudicité? Pour sortir de cette impasse, on a quelquefois imaginé, à côté de la pénitence publique et solennelle, une autre pénitence, privée celle-là, à laquelle auraient ressorti toutes les fautes non astreintes à la pénitence publique, et qui aurait fonctionné, parallèlement à celle-ci, dans le secret. M. Boudinhon, dès la page suivante de son étude, rencontre cette conception et la combat sans merci.³¹

“ ‘Une simple réflexion [dit-il] suffit à démontrer que l'existence simultanée de la pénitence publique avec ce qu'on veut appeler pénitence secrète est absolument impossible. La pénitence solennelle aurait immédiatement cessé d'exister. . . Qui aurait voulu recourir à la pénitence publique? Personne évidemment, et celle-ci n'aurait pu se maintenir, je ne dis pas pendant des siècles, mais un seul instant...’

“Ce raisonnement est très juste. Mais l'idée qu'il veut détruire trouvera-t-elle beaucoup de défenseurs? Je l'ignore. Quoi qu'il en soit, je m'en désintéresse complètement. L'idée d'une telle option laissée au pécheur entre deux procédures, l'une publique et infamante, l'autre bénigne et secrète, peut paraître simplement absurde. En tout cas, elle est étrangère au grand courant de la tradition patristique. Par contre, les Pères nous ouvrent une autre voie, dont il ne faut pas nous détourner, si nous prétendons intégrer, dans sa pleine réalité historique, l'institution pénitentielle. Institution unique, sans doute, mais non pas réductible au cadre abstrait de la pénitence publique. Cela, les Pères l'indiquent d'un trait discret et sûr, suffisant à nous guider. La pénitence publique est d'ordinaire au premier plan de leurs peintures, comme l'élément le plus voyant et le plus dramatique; mais cet élément lui-même en postule un autre; pour en dénier l'existence chez les Pères, il faudrait ignorer volontairement une très grande partie de leurs oeuvres.

“Le R. P. Harent l'a dit naguère avec beaucoup de justesse: ‘Il n'y a pas dualité de pénitence, mais en quelque sorte unité.’ En d'autres termes, l'unique institution pénitentielle renferme, outre la pénitence publique, dont les traits se détachent en haut relief, certains éléments d'un caractère privé. Écoutons encore le même théologien.³² ‘Quand on conçoit la pénitence comme la concevaient les Pères . . . la pénitence secrète n'apparaît pas comme une institution spéciale, comme une seconde espèce de pénitence, opposée à la première. . . On pouvait composer de toutes pièces la pénitence secrète ou privée, en ne prenant que des éléments détachés de la pénitence publique. . .’ [Cf. *integrum textum supra*, p. 915 sq.]

“Les derniers mots de cette citation valent un programme. De fait, en colligeant, dans les descriptions classiques de la pénitence publique, certains traits particuliers, l'auteur a composé l'image très suggestive d'une autre pénitence, non pas rivale, mais succédanée de celle-là. C'était ouvrir un profond sillon. Pas plus que le R. P. Harent, nous n'avons l'intention de le pousser jusqu'au bout. Cependant, au lecteur désireux d'approfondir cette question délicate, nous signalerons quelques directions maîtresses, selon lesquelles il semble que le soc peut s'enfoncer à coup sûr pour rendre à la lumière les vestiges authentiques d'une institution en somme peu connue, malgré tant de travaux. L'analyse des éléments historiques de la pénitence montre que la mise en scène officielle, sur laquelle on insiste fort justement, ne se suffit pas à elle-même, et qu'a vouloir y concentrer toute la pratique de l'Eglise primitive,

J' Sur l'histoire de la pénitence, in *Revue d'hist. et litt. rel.*, t. 2 (1897), p. 331-333.

¹⁵ *Etudes*, t. 80 (1899), p. 594.

on risquerait de faire s'évanouir l'institution même. L'histoire ne se prête pas à de telles simplifications."³³

DIEKAMP: "Ex istis inquisitionibus [modernorum Poschmann, .Adam Goller et Galtier] sequentia mihi videntur constare:

"1. *Poenitentia privata* in sensu proprio sumpta (scilicet in qua peccator solus cum solo sacerdote rem agit et statim post confessionem absolvitur) tamquam medium ad remissionem peccatorum mortalium acquirendam ab Ecclesia antiqua aliena erat. Nec poenitentiae in periculo mortis concessae nec 'correptioni secretae' a S. Augustino commendatae nomen poenitentiae privatae competit. Illa enim nihil aliud erat nisi poenitentia publica vel semipublica abbreviata et pro temporis necessitate plus minusve secrete adhibita. S. Augustinus eam pariter ac poenitentiam publicam vocat 'majorem et insignem poenitentiam' (Ep. 228, 8) et Concilium Nicaenum a. 325 poenitentes in gravi infirmitate reconciliatos obligat, ut in sanitatem restituti poenitentiam cum ceteris poenitentibus, ergo publice, ad finem perducant (can. 13). 'Correptio secreta' autem pro peccatis mortalibus occulte commissis, quam Augustinus primus commendavit, erat quidem reprehensio secreta cum secreta poenitentiae irrogatione, sed ista poenitentia debebat peragi in Ecclesia in loco poenitentibus destinato nec poenitenti sacram communionem accipere licebat. — A fortiori igitur ceteri modi poenitentiam agendi, quibus Galtier nomen poenitentiae privatae imponit, abusive tantum sic appellantur.

"2. *Praeter poenitentiam publicam*, cujus proprium est, quod peccator post confessionem sollemniter in ordinem poenitentium redigebatur, complures aliae formae poenitentiae sacramentalis minoris publicitatis vel saltem minoris sollemnitatis in Ecclesia inde ab antiquissimis temporibus in usu fuerunt. E.g. haeretici ad Ecclesiam revertentes palam poenitentiae subiciebantur, quin tamen in loco poenitentium eam agere deberent. Similiter ii curabantur, qui solum disciplinae causa a communione Ecclesiae remoti petebant, ut iterum admitterentur. Infirmis quoque in periculo mortis poenitentia administrabatur, quam non fuisse omnimode privatam jam vidimus. — Difficile est omnes poenitentiarum formas neque omnino publicas neque vere privatas uno nomine apto appellare. Nomen igitur 'poenitentiae semipublicae' convenienter adhibetur, licet non omni ex parte congruat.

"3. *Quandonam poenitentia privata [stricto sensu supra dicto] revera introducta sit, usque modo accurate determinari non potuit.* Apud 5. Augustinum quidem *ideae* quaedam reperiuntur, quae poenitentiae privatae viam praeparare poterant (imprimis in Sermone 82, 7, 10). Sed *praxis* poenitentiae ab eo adhibita, inquantum ex operibus ejus dignoscitur, alia non erat ac poenitentia publica et semipublica. licet tenuerit quasdam *mitigationes* convenienter esse concedendas. Hujusmodi *mitigationes*, quae tempore S. Augustini invaluerunt, sunt *praetermissio correptionis Publicae* eorum, quorum peccata occulta erant, necnon *abbreviatio temporis poenitentiae* et remotionis a sacra communione iis poenitentibus concessa, qui profunditate contritionis eminebant. *Leo Magnus* praecepit, ut pro peccato idololatriae, quod infantes quidam impuberes nec vera libertate arbitrii fruenter commiserant, *modus reconciliationis simplicior* adhiberetur, ut scilicet peccatum jejuniis et manuum impositione expiaretur (Ep. 167 inquis. 9). Synodus Romana a. 487 celebrata similiter decrevit, ut pueris et puellis, qui in haeresim lapsi, ut denuo baptizarentur, *permiserant manus imponeretur, nulla alia poena eis inflicta* ('aliquandiu sub manus impositione detentis reddenda est communio'). Eodem tempore usus invigere coepit in locum poenitentiae ecclesiasticae publice pro peccatis mortalibus praestandae *satisfactionem secretam* subrogandi (cujus primus testis est Gennadius, De eccl. dogmatibus 53); quae satisfactio in eo consistebat, quod poenitens vitam sacram disciplinae monastericae similem agebat vel ordinem religiosum intrabat. Ex quibus omnibus apparet novi quid initium sumpsisse ad talem poenitentiam tendens, qualis

³³ "L'édit de Calliste, Paris, 1914, p. 423-426.

absque operibus poenalibus publicis praestanda sit. Praeterea *Gregorius M.* partem sacerdotis in opere justificationis impii magis premit atque opera a poenitente exequenda sub novo respectu aestimare incipit, inquantum ea non tamquam aliquid magnitudini culpae vere et proprie acquivalens considerat (Goller 1931, 246). Denique magni momenti est, quod *Gregorius* tam instanter exigit, ut circa peccatores secundum eorum individualitatem agatur (ib. 254). Ipse innuit multos sacerdoti peccata sua esse confessos, etiam si poenitentia publica eis imponenda non erat, et implorasse ‘intercessionem’, i.e. absolutionem intercessoriam. Huiusmodi poenitentiae, ut Goller merito iudicat, erant sacramentales et a poenitentia privata, quae postea in usum venit, eo tantum differebant, quod absolutio solummodo operibus peccatori impositis jam peractis dabatur.”³⁴

GALTIER tria facit: prius exponit quo sensu vox “poenitentia privata” accipienda sit; secundo, quomodo quaestio de ejus existentia ponenda sit; tertio, enuntiat solutionem seu thesim probandam:

Primo, quomodo poenitentia privata definienda sit:

“Multi ‘*publicam*’ paenitentiam definiunt adfuisse quoties publice aliquid fiebat eorum quae ad remissionem peccati per Ecclesiam conducunt, peccati nempe sive iudicium sive expiatio sive absolutio. Non tenent quidem de ejus essentia esse quod omnia et singula ejus elementa publica essent: admittunt econtra recentiorum plerique peccati manifestationem fuisse potius de more ac de jure privatam et secretam; at, ubi paenitens vel jubebatur ab eucharistia ad tempus abstinere, vel publice absolvebatur, eo ipso censetur paenitentiam peregissee publicam. ‘*Privatam*’ proinde non vocant nisi eam peccati remissionem quae privarim ex toto concessa sit, ad eum omnino modum quo jamdiu in Ecclesia sacramentum paenitentiae ministrari solet; ad ejus essentiam pertinere volunt quod nec in peragenda nec in absolvenda paenitentia quidquam publice fieret.

“Quae notio communis est tum eis qui admittunt tum eis qui negant privatam viguisse ab initio paenitentiam. Deducitur tota, ut patet, ex ipsis appellationibus ac jure dici potest a priori. Praescindit enim a mutatione accidentali, quae decursu temporum intercedere solet in sacratissimis etiam ritibus, et praesupponit privatam paenitentiam, si qua fuit ab initio, eandem jam tunc et semper induisse formam in qua post tam multa saecula apparet. Quod gratuitum omnino est et inverisimile: ex lege enim evolutionis historicae supponas potius privatam paenitentiam, quacumque tandem aetate inceperit, aliter se prodidisse quamdiu publicae coexistit ac postea ubi sola jamdiu viguit. . .

“*Alii propterea nationem paenitentiae privatae deduci volunt ex praxi potitis et usu loquendi qui vigerit olim.* Nam, etsi duae illae appellationes non erant apud antiquos obviae et solemnes, — tamen paenitentia, quae in ‘ordine paenitentium’ peragebatur, contradistinguebatur ab omni paenitentia quae fieret extra eum ordinem. . . Rem satis est per *S. Augustinum* manifestari.

“Specialis ‘ea [est] humilitas paenitentiae, . . . qualis in Ecclesia datur eis qui proprie paenitentes vocantur’.³⁵ Ea est ‘paenitentia . . . [qualem] agunt in omnibus ecclesiis illi qui proprie paenitentes vocantur’.³⁰ Ea scilicet ‘paenitentia luctuosa et lamentabilis’, ad quam possunt ‘non cogi’ certi quidam peccatores,³⁷ seu ‘paenitentia humilior’, qua consentiunt omnes in Ecclesia ‘sanari’ debere saltem ‘tria [quae dicuntur] mortifera’;³⁸ ‘paenitentia gravior atque luctuosior . . . in qua proprie vocantur in Ecclesia paenitentes’.³⁹ Illa adeo est sensu proprio et authentico ‘paenitentia’ ut Donatistae, quia in Ecclesiam admittuntur quin hoc modo fiant ‘paeni-

³⁴Thcol dogm. (ed. A. Hoffmann), v. 4, §52, Parisiis, 1946, n. 355-357.

³⁵De fide et opp. 26, 48 (M. 40. 228).

le Epist. 265. 7 et 2 (M. 33. 1088 et 1086).

¹⁷De div. quaest. LXXXIII. 26 (M. 40. 18).

³⁶De fide et opp. 19. 34 (M. 40. 220).

* Sermo 352. 3, 8 (M. 39. 1558).

tentes', jactare possint se sine 'paenitentia' admitti: 'Quare, inquit, apud te vel paenitentiam non ago?'⁴⁰

"Jamvero ea paenitentia sola etiam est quae apud antiquos, aliquando saltem, publica' dicatur. Concilium v. gr. Toletanum (400) definit 'paenitentem' proprie dictum 'eum qui . . . publicam paenitentiam gerens divino fuerit reconciliatus altario'.⁴¹ Paenitentia, quae Theodosio imperatori imposita est. dicitur tum a diacono Paulino in Vita S. Ambrosii,⁴² tum a S. rXugustino⁴³ et a Rufino⁴⁴ 'paenitentia publica'. 'Humillima [illa] paenitentia' quae, teste S. Augustino,⁴⁵ semel tantum conceditur, dicitur a S. Ambrosio ea esse quae 'publice geritur'.⁴⁶ 'Paenitentia publica', tanquam nomine proprio et distinctivo, vocatur a S. Leone Magno paenitentia gravior, quae propter tria capitalia idololatriae, homicidii et fornicationis imponi debet.⁴⁷

"Quae proinde dici potuisset olim privata? — Conclusio sequitur: si quo modo olim peccatum ab Ecclesia remittebatur baptizatis quin in 'ordine paenitentium' constituerentur seu 'paenitentes' proprie fierent, paenitentia ibi agnoscenda est quae apud antiquos 'non publica' habebatur; eadem imo ne 'paenitentia' quidem sensu proprio et authentico vocabatur. At, quocumque tandem nomine peccati remissio hujusmodi designabatur, aut etiamsi nullo speciali nomine appellabatur, cum certe careret nota propria et essentiali paenitentiae quae publica dicebatur, *eam nos pleno jure possumus dicere privatam*. . .

'Discrimen ergo inter duas quas nos dicimus paenitentiae formas ducitur praecise ac tantum ex eo quod remissio peccati fieret ab Ecclesia *cum aut sine aggregatione 'ordini poenitentium'*'; prius est paenitentiae publicae essentielle ac proprium, posterius paenitentiae privatae.⁴⁸"⁴⁹

2. Quomodo quaestio de poenitentia privata ponenda sit:

"Quibus de nomine seu de definitione nominali praemissis, jam ad rem ipsam acceditur: eratne apud antiquos peccati remissio ab Ecclesia aliter ac per aggregationem 'ordini paenitentium'?"⁵⁰

"*Les questions de mots* sont trop vaines pour qu'on songe à contester à personne le droit de les employer au sens qu'il lui plaît. Chacun demeure donc bien libre de rechercher si, à une époque donnée, la pénitence privée entendue au sens étroit que nous venons de dire était déjà en usage. Pour nous, et quelque réponse qui s'y doive faire, *cette question purement chronologique nous paraît en soi d'ordre fort secondaire*. Seulement, cette conception si étroite de la pénitence privée nous paraît fausser gravement l'énoncé même du problème que l'on entend résoudre quand on s'occupe de son existence aux premiers siècles.

"Epist. 185. 10, 43 (M. 33. SU).

"Can. 2 (Mansi III. 999).

"Nº 24 (M. 14. 55 C).

"Sermo 392. 3 (M. 39. 1711).

"Hist. Eccl. 11. 18 (M. 21. 515).

"Epist. 153. 3, 7 (M. 33. 656).

"De paenit. II. 10, 95 (M. 16. 520).

"Ad Rusticum epist., inq. 19. "Appellatio hoc loco eo magis notanda est quod crimina hujusmodi paenitentia plectenda distinguuntur ab eis quae 'possunt jejuniis (tantum] et manus impositione purgari' (M. 54. 1209 B). Cf. etiam librum Ecclesiasticorum dogmatum Gennadio adscriptum, n° 53 in ed. M. 58. 924 B, n° 22, in cd. Turner apud Journal of theolog. studies, t. VII (1905), p. 94."

° "Ea notio paenitentiae privatae, etsi non clare apud omnes proponitur, tamen dici potest admitti ab cis omnibus qui priorem abjiciunt, et agnoscunt 'privatam paenitentiam' oriri ex omissione aut suppressione sive totali sive partiali — ('semipublique') — eorum quae 'paenitentiam' proprie dictam constituebant. Sic. v. gr. *Harcnt . . . Loofs . . . K. Holi . . . d'Alès . . . K. Adam . . . Tixeront . . . Brewer. . .*"

"De Paenitentia, thes. 14, η. 26/-2/O, Parisiis, 1931, p. 193-195. Cf. eundem Galtier, L'Eglise et la rémission des péchés, Parisiis, 1932, p. 226-249.

"Ibid., p. 196.

“Elle semble, en effet, lui donner pour objet propre le degré de publicité et la durée plus ou moins longue de l’expiation personnelle exigée aux premiers siècles pour la rémission du péché. Or, et quoi que suggèrent les mots qui servent à l’énoncer, le problème est bien moins ici de l’expiation à accomplir par le pécheur que de l’absolution à donner par la prêtre. Au vrai, la réalité dont il s’agit est celle de l’usage plus ou moins fréquent, plus ou moins adapté aux circonstances, donc plus ou moins varié dans ses modalités concrètes, que l’Eglise a fait jadis de son pouvoir de pardonner le péché.

“Posée en termes qui écartent tout danger d’équivoque, la question revient à celle-ci : *pour absoudre au nom de Dieu, l’Eglise ancienne n’a-t-elle admis en droit et pratiqué en fait que le mode solennel représenté par la réconciliation consécutive à la pénitence publique au que le mode strictement privé représenté par l’usage actuel?* Ceux qui conçoivent la pénitence privée au sens étroit que nous avons dit sont obligés de répondre affirmativement et ils se condamnent ainsi à exclure l’hypothèse d’aucun usage ou d’aucune procédure intermédiaires. Dès l’abord et toujours, le pouvoir de remettre le péché se fût exercé sous l’une ou l’autre de ces deux formes rigides, et l’administration de la pénitence, qui apparaît au cours des siècles en perpétuel travail d’adaptation, se serait donc présentée dès son origine sous des traits aussi exactement définis que ceux de la pénitence publique en usage au IIIe et au IVe siècle ou que ceux de la pénitence privée en usage de nos jours.

“Historiquement, l’une et l’autre de ces deux hypothèses est également invraisemblable. Une institution pareille ne saurait comporter ni la coexistence telle quelle de deux usages aussi opposés ni le passage brusque de l’un à l’autre. Même dans les organismes sociaux, le mouvement vital procède par ébauches et l’histoire y constate peu de commencements absolus. La pénitence publique ne saurait donc avoir commencé dans l’Eglise sous la forme exacte où elle y apparaît au IIIe siècle, et, si la pénitence privée, comme on est porté à l’admettre, en est une dérivation réelle, elle ne peut s’en être différenciée que progressivement. La conception étroite qu’on nous en présente ne saurait par conséquent pas répondre à ses débuts.

“Aussi bien cette conception a-t-elle le grave inconvénient d’être surtout *a priori*. Elle se fonde à la fois sur l’opposition logique des mots ‘publique’ et ‘privée’ et sur le fait qu’actuellement la pénitence privée ne comporte aucun élément d’ordre public. . . L’opposition des deux appellations n’entraînant point la distinction totale et exclusive des deux usages, il paraît arbitraire de mettre cette distinction à la base de toutes les recherches sur leur coexistence.

“D’autant plus qu’à prendre ainsi son point de départ, on se condamne à confondre ce que les anciens distinguaient, au contraire, fort nettement. L’opposition verbale de nos expressions leur était inconnue : au sens que nous avons dit, ils ne parlaient certainement pas d’une pénitence privée et les mots mêmes de ‘pénitence publique’ étaient chez eux d’un emploi relativement fort rare.⁵¹ Dans saint Augustin, par exemple, ils se recontrent tout au plus une fois. La pénitence de ceux que, dans les Eglises, on appelle proprement les ‘pénitents’ est pour lui quelque chose de très déterminé, dont il parle très souvent ; mais les mots qui lui servent à la caractériser évoquent surtout l’idée d’une excellence, d’une perfection par rapport à une forme de pénitence plus commune.”⁵²

⁵¹ “Pour les cinq premiers siècles, nous l’avons trouvée une fois dans *Gennade* (Lib. *dogm.* 53 ; PL 58. 924 B) et dans saint Léon [*ad Rusticum* ; inq. 19 PL 54. 1209 B).— Elle se lit aussi dans le *can.* 2 du concile de Tolède en 400, et trois auteurs s’en servent pour qualifier la pénitence dont Théodose donna l’exemple aux fidèles : *Paulin* (*vita Ambros.* 14 ; PL 14. 55 C) ; *Rufin* (H. E. 11, 18 ; PL 21. 525) ; *S. Augustin* (*sermo* 392. 3 ; PL 39. 1711). *S. Ambroise*, lui, écrit, à ce propos, que l’empereur ‘non erubuit publice agere paenitentiam’ (*De obitu Tltheod.* 34 ; PL 16. 1396) ; il dit de même que la pénitence qui ne se renouvelle pas est celle ‘quae publice agitur’ (*De paenit.* IL 10. 195).”

“L’Eglise et la rémission des péchés, Paris, 1932, p. 229-231. Cf. *ibid.*, p. 249-255 ; item, ejusdem Galtier art. Pénitence, col. 134 sq. in *Diet. Apologétique*.

3. *Quomodo quaestio de poenitentia privata solvenda sit:*

“Thesis. . . *Privatam, quam dicimus, paenitentiam hoc sensu constat in Ecclesia semper exstitisse quod sacerdotes, pro summa sua in peccatores potestate, poenitentiae modum ac durationem attemperare poterant tum gravitati delictorum, tum delinquentium dispositioni ac utilitati majori. Hinc enim fiebat ut sine aggregatione ‘ordini poenitentium’ dimitterentur per Ecclesiam non tantum peccata non ‘capitalia’, sed etiam aliquando, propter motiva particularia, peccata ‘capitalia’.*

“1. *Scopus thesis* est demonstrare exercitium potestatis non coarctari ex antiquae Ecclesiae mente ad certam paenitentiae formam seu non alligari de se certo modo sive satisfactionis a paenitente praestandae sive absolutionis a sacerdote concedendae. Ea enim quaestio proprie theologica est, utrum Ecclesia semper agnoverit se posse, etiam privato, ut dicimus, modo, peccata dimittere. Solutio datur quidem per facta quibus historice constet eam re vera solvisse, saltem aliquando, peccata aliter ac per paenitentiam quam dicebat publicam: quod sufficit scopo proprie theologico hujus thescos. At quaestio, utrum et quo usque, pro locorum ac temporum varietate, soleipnis ac frequens fuerit praxis illius privatae, ut dicimus, paenitentiae, ea, inquam, quaestio est proprie historica, cujus hic solutio non intenditur directe, etsi sane facta et considerationes proponuntur unde solutio deduci possit.

“2. *Sensus thesios.* — A) Thesis affirmat factum remissionis peccati aliter ac per aggregationem ‘ordini paenitentium’ et praemittit principium ex quo modus hujusmodi remissionis ad praxim deductus sit. Sensus enim non est exstitisse duas quasi paenitentiae vias, quibus peccatori, pro lubitu, pateret accessus ad remissionem peccati per Ecclesiam consequendam. Paenitentiae econtra determinandae potestas et cura dicitur fuisse semper apud sacerdotes — episcopos, presbyteros juxta dicenda infra de ministro, — quorum proprie esset judicare utrum peccator ad paenitentiam ‘paenitentium’ cogi deberet an posset non cogi. Quo in judicio alios fuisse aliis, pro aetate, indole ac circumstantiis, rigidiores aut mitiores nemo miretur. Hinc difficultas oritur aut impossibilitas statuendi conclusionem ullam generalem de praxi quae fuerit in omnibus ecclesiis eadem. At satis est constare certos peccatores aliquando variis ex motivis remissionem peccati per Ecclesiam consecutos esse quin ‘paenitentiae’ locum adire cogerentur, ut affirmari liceat privatam quam dicimus exstitisse paenitentiam. B) Sensus ergo etiam est nulla esse peccata de quibus affirmari liceat ea fuisse subjecta semper ac tantum sive publicae sive privatae paenitentiae.”⁵³

CONCLUSIO

Conclusio 1. Publica poenitentia quae agebatur in antiqua Ecclesia, praesertim saec. 3-6, non erat mere disciplinaria, seu solutio satisfactionis impositae in foro externo, sed vere sacramentalis, saltem in ratione satisfactionis, ita ut per eam solveretur satisfactio imposita in antecedenti secreta confessione.

Probatur ex eo quod in documentis Traditionis cum publica poenitentia constanter connectitur collatio spiritualis effectus, signanter remissio ipsorum peccatorum. Id constat ex documentis allatis in art. 1 et 36 (ubi de existentia et necessitate sacramenti), quorum non pauca referuntur ad publicam poenitentiam, et ex rationibus quae in Conci, seq. adducuntur ab illis theologis qui putant publicam poenitentiam

⁵³“De Paenitentia, thes. 15, n. 271 sq., Parisiis, 1931, p. 197.

fuisse sacramentalem etiam in pleniori sensu, quatenus nempe terminaretur per ipsam absolutionem sacramentalem. Ceterum, ut notavimus supra, soli Rationalistae negant hanc conclusionem, quamvis aliqui theologi utantur impropriis quibusdam expressionibus quibus videntur asserere characterem mere disciplinarem illius poenitentiae.

Conclusio 2. Probabiliter publica poenitentia non erat sacramentalis in eo etiam sensu quod finalis reconciliatio, qua ipsa claudebatur, fuerit sacramentalis absolutio peccatorum; unde poenitentia publica non praecedebat sed sequebatur sacramentalem absolutionem.

Probatur.

Hanc sententiam ut probabilem amplectimur sine praejudicio tamen contrariae opinionis quam sequuntur vel veram supponunt complures inter moderniores cultores theologiae positivae. Utilius erit subicere praecipuas rationes utriusque sententiae, addendo, ad calcem uniuscuiusque, responsionem qua patroni adversae sententiae conantur ea dissolvere. His absolutis, pauca addemus animadversiones ad ostendendum quomodo dissidium doctorum in hac re debeat, partialiter saltem componi, vel ad proprias proportionem reduci.

RATIONES SENTENTIAE QUAE NEGAT FINALEM RECONCILIATIONEM FUISSE ABSOLUTIONEM PECCATORUM.

IA RATIO. Juxta *Cyprianum* (Epist. 12, 1, M.L.) et *Cone. Eliberitanum* a. 300, can. 32, diaconus, in casu necessitatis seu deficiente episcopo vel presbytero, poterat dare moribundis eam reconciliationem quae ab episcopo vel presbytero dabatur ad finem poenitentiae publicae. Ergo haec non erat sacramentalis, cum diaconus nequeat sacramentaliter absolvere.

RESP. Ad hanc rationem, quae videtur satis gravis quaeque erit fusius discutienda infra (in art. 98, ubi de ministro), quidam, ut *Marinus* et *Galtier* (n. 262), dicunt posse admitti *Cyprianum* erronee putasse se posse communicare ipsi diacono potestatem absolvendi, vel mittere moribundo per diaconum tamquam per nuntium ipsam absolutionem. Alii, cum quibus ipse *Galtier* in alio loco (n. 514), dicunt *Cyprianum* et *Cone. Eliberitanum* permittere diacono ut reconciliet peccatorem eo modo quo potest, adeoque solummodo in foro externo et secundum solam concessionem communionis, quae una cum absolutione a peccatis, dabatur per eandem absolutionem conciliatoriam ad finem poenitentiae publicae.

Attamen, ad primam solutionem dicendum quod valde durum est alterutrum errorem tribuere Cypriano, eo vel magis quod idem tribuendum esset etiam Cone. Eliberitano, imo fortasse frequentissimis etiam conciliis medii aevi usque ad saec. 13 inclusive, quae similem facultatem diacono concedunt. Ad alteram vero solutionem observandum est quod, quamvis ipsa sit valde conveniens dogmati, est tamen parum conformis textui, ne dicatur arbitraria. Unde difficultas nequit perfecte evacuari, nisi dicendo finalem reconciliationem non importasse remissionem peccatorum. Sic ergo, factum aliquod historicum stat omnino in favorem primae opinionis, quam adversarii dicunt nullo historico niti fundamento.

2A RATIO. *Quoad Orientalem Ecclesiam* ipse *Morinus* (I. 6. c. 24-36) docet et fuse ex documentis ostendit quod post factum Nectarii (circa a. 391) ita universaliter ac pro semper abolitum aut reformatum est institutum poenitentiale ut, suppressis tribus prioribus stationibus (post quas juxta Morinum et Petavium, immediate dari solebat absolutio a peccatis, antequam poenitentes ingrederentur stationem consistentium), immediate post confessionem daretur absolutio peccatorum, negato tamen jure ad communionem, quod per novam absolutionem mere caeremonialem dabatur post peractam (quandoque post plures annos) poenitentiam, in relicto ordine consistentium. Unde saltem inde a fine saec. 4 absolutio sacramentalis praecedebat in Oriente poenitentiam publicam.

Ceterum, ex Sozomeno discimus id factum esse etiam antea, tempore quo vigeat completus ritus poenitentiae publicae, sub regimine nempe presbyteri penitentiarii quod (si credamus Socrati) instauratum fuit tempore ortus schismatis Novatianorum (medio saec. 3). Ait enim Sozomenus quod presbyter poenitentiarius post auditam confessionem poenitentium eis poenas indicebat et illico absolvebat (arcAvc), postmodum “a se ipsis poenas criminum exacturos” (cf. supra, p. 433).

RESPONDENT. Quid suppresserit Nectarius et quandonam in Oriente cessaverit antiquus modus publicae poenitentiae, ad rem non refert. Quaestio enim est de ipsa antiqua praxi, an nempe importaret absolutionem a peccatis ante exactam poenitentiam.

Quod attinet ad praxim presbyteri poenitentiarii: “*Sozomenus*, loc. cit., non dicit presbyterum paenitentiarium ‘absolvere’ paenitentes ante peractam paenitentiam. Vox enim qua utitur, «mtcAvc, communio-rem sensum habet ‘dimittendi’ et adhibetur hoc precise sensu ad dimittendos a missa paenitentes: cf. v. gr. *Constit. Apostol.* VII. 9, 11; 15, 10; 36, 1; 28, 1. Sozomenus hac voce significat idem fieri in Oriente a presbytero paenitentiario quod paulo infra, voce ‘emc/wa’, significat

fieri Romae ab episcopo.⁸⁴ . . . Cf., apud *Chrysostomwn: adv. Judaeos*, III. 5: “Ο διάκονο . . . τῇ σύνοδον ἀπολύω νμά ’ (m. 48. 870). ‘Απόλυσκ adhuc hodie vocatur, in liturgia graeca, oratio qua, post missam et alia officia, dimittuntur adstantes. Cf. *Couturier: Cours de liturgie greque-melchite*, t. II, p. 43.”⁸⁸

Attamen quamvis vox ἀπΖλιχ possit secundum se significare etiam materiale dimissionem, sensus absolutionis magis ei convenit, nam agitur de peccatoribus qui accedunt ad confessionem ut petant veniam (“Cum in petenda venia peccatum necessario confiteri oporteat”). Praeterea verbum ἀπολυω in Scripturis frequentius significat liberare ab aliquo onere, scilicet a malo, vel ab obligatione, vel a crimine; quoad hanc ultimam acceptionem cf. Matth. 27, 15; Luc. 23, 16; Joan. 19, 10; Act. 3, 13; imo Luc. 6, 37: “Dimittite, et dimittemini [ἀπολῶτι και ἀπολνθήσεσθί]”. Unde Sozomenus ea voce ἀπόλυε (absolvebat vel, si placet, dimittebat) significat fieri in Oriente id quod juxta *Innocentium I*, Epist. ad Decentium (cit. in p. 362), circa tempus quo ibi suppressum est officium poenitentiarii, fiebat in Occidente, scilicet veram remissionem seu dimissionem ab aliquo onere peccati (“tum iubere *dimitti*, cum viderit congruam satisfactionem suam”, i.e. “eis *remittendum*”).

3A RATIO. Si ecclesiae orientali comparetur ecclesia occidentalis (in qua praxis poenitentiae publicae in tota sua amplitudine perseveravit saltem usque ad finem saec. 6), parum verisimile videtur quod per duo fere saecula tanta haberetur discrepantia inter ritus utriusque ecclesiae, ut in Oriente absolutio jam concederetur immediate post confessionem, in Occidente vero nonnisi post longam et duram poenitentiam, et quod de huiusmodi discrepantia et severitate nullum controversiae aut recriminationis vestigium ex parte Graecorum contra Latinos inveniatur, praesertim posterius, tempore schismatis. Id profecto indicium est quod finalis absolutio fuerit ab omnibus considerata ut non stricte sacramentalis seu ut non remissiva peccatorum.

RESPONDETUR. Diversae locorum et ecclesiarum conditiones accelerarunt occasum publicae poenitentiae in Oriente et consequenter diversum modum et ordinationem disciplinae poenitentialis. Praedicta criminatio expectanda esset potius ex parte Latinorum contra Graecos quod a rigore et sanctitate antiquae disciplinae isti prius defecerint; ceterum ut dictum est supra (p. 865), jam medio saec. 5 in ipsa Ecclesia latina quaedam relaxatio vel mitigatio publicae poenitentiae

Galtier, De paenitentia, thes. 14, n. 262, Parisiis, 1931, p. 189, text, et nota.

⁸⁸ Cf. supra, art. 36, p. 433 sq.

tam evidenter apparere incipit ut de ea jam Augustinus conquestus fuerit.

4A *RATIO*. Ad ipsam *Occidentalem* ecclesiam quod attinet, plura habentur documenta in quibus, facta distinctione inter “dare poenitentiam” (quod quidem refertur ad initium poenitentiae publicae), et “dare reconciliationem seu communionem” (quod refertur ad ejus finem), absolutio a peccatis tribuitur dationi poenitentiae ut distinctae a reconciliatione. Ita:

Innocentius I, Epist. ad Exuperium a. 405 (cit. in p. 362), facta distinctione inter “poenitentiam ... et reconciliationem communionis”, ait “consuetudinem priorem tenuisse, ut concederetur poenitentia, sed communio negaretur quibusdam moribundis”, et hanc “durio remissionem” convenientem fuisse tempore persecutionum, ut nempe ex una parte difficultas obtinendi reconciliationem et jus ad communionem homines averteret a peccato et ex alia parte concessio poenitentiae consuleret sufficienter saluti morientium, cum importaret aliquam remissionem (“ne totum penitus negaretur”). Ubi “actioni” poenitentiae ut distinctae et antecedenti finalem reconciliationem, evidenter tribuitur remissio salutaris, quae nihil aliud esse potest quam absolutio a peccatis.

Caelestinus I, Epist. ad episc. Vien. et Narb. a. 428 (cit. in p. 362 sq.), docet quovis tempore et praecipue in articulo mortis “non esse denegandam poenitentiam postulanti”, cum denegare poenitentiam sit animam “periclitantem sub onere peccatorum et non absolutam occidere”.

Quamvis autem in hoc loco non fiat explicita distinctio inter denegationem poenitentiae et denegationem communionis, ac ideo, absolute loquendo, “denegatio poenitentiae” posset intelligi in sensu complexivo pro denegatione poenitentiae et communionis (eo vel magis quod, ut vidimus ex Innocentio I, eo tempore utrumque daretur morientibus), tamen ea verba esse sumenda in sensu distinctivo, pro ipsa nempe denegatione poenitentiae ut distincta a denegatione communionis, patet tum ex parallelismo cum textu Innocentii I, ubi hoc modo ea expressio accipitur, tum ex addita ratione quare non oporteat denegare poenitentiam, quia nempe secus anima amittit aeternam salutem, quae quidem ratio convenit denegationi poenitentiae ut distinctae a denegatione communionis, quatenus concessa poenitentia et simul denegata communione, anima potest adhuc salvari, cum “non totum penitus denegetur”, ut dixit Innocentius. Unde Caelestinus in hoc loco damnat eos qui non solum communionem sed ipsam etiam poenitentiam denegabant; Innocentius vero in superiori textu reprobat eos qui, concessa poenitentia, solam communionem, juxta antiquiorem praxim, denegare voluerint.

Augustinus, Epist. 228, 8 (cit. in art. 33, p. 321), increpat sacerdotes deserentes fideles in angustiis persecutionis, eo nempe tempore quo omnes instanter quaerunt remedia salutis, “aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam poenitentiae ipsius actionem”. Unde “actioni poenitentiae” (i.e. “dationi poenitentiae”), ut distinctae a reconciliatione, Augustinus tribuit propriam efficaciam salutarem, nec aliam quam in remissionem peccatorum, cum non aliam potuissent fideles illi flagitare in talibus angustiis.

Cone. Arausioanum I a. 441, can. 3, supra cit. (p. 877), clare indicat “dationem poenitentiae” conferre eam animi dispositionem quae est sufficiens et necessaria ad communionem, i.e. ipsam remissionem peccatorum, et “dationem reconciliationis”, a qua moribundus pro tempore dispensatur, esse ordinatam tantum ad dandum publicum jus ad communionem.

Leo M. († 461), Epist. 108 (ad Theodorum foroiuliensem), 2-5, ait “Christum . . . hanc praepositis Ecclesiae tradidisse potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent” (Denz. 146); ubi purgatio a peccatis tribuitur dationi et actioni poenitentiae, admissio vero ad communionem tribuitur finali reconciliationi (cf. infra, p. 943 sq.). Idipsum fere iisdem verbis jam exprimebatur in *Constit. Apost.* (circa a. 400): “Hunc per manus impositionem, utpote factum mundum poenitendo, in antiqua pascua restitue”. Praeterea, idem *Leo M.* in celebri epistola 168 de confessione secreta (cit. in art. 36, p. 363 sq.), loquens “de poenitentia quae a fidelibus postulatur” et prohibens publicari peccata confessa, ait: “Sufficit enim illa confessio, quae primum Deo offertur, tum etiam sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precator accedit”, ubi secretae confessioni et subsequenti orationi seu absolutioni sacerdotis remissionem promittit, nulla facta mentione illius finalis reconciliationis per quam jus dabatur ad communionem.

Ceterum, haec omnia saec. 5 documenta ad antiquiorem traditionem ascendunt, quam tempore ipsius Cypriani († 258) exprimunt in Oriente *Didascalia Apostolorum* (scripta in altera medietate saec. 3), 2, 41, 1 sq., cit. in tom. 1, p. 110, distinguunt inter impositionem manuum, quae tanquam alter baptismus confert Spiritum S., et subsequentem receptionem in communionem Ecclesiae.

Nec aliter saec. 7 *Cone. Toletanum XI* a. 675, can. 12, antiquam Ecclesiae praxim interpretabatur, cum decernebat: “De his autem qui accepta poenitentia, antequam reconcilientur, ab hac vita recesserint; quamquam diversitas praeceptorum de hoc capitulo habeatur, illorum

tamen nos sententias placuit sequi, qui multiplices numero de hujusmodi humanius decreverunt; ut et memoria talium in ecclesiis commendetur, et oblatio per eorum dedicata spiritibus accipiat [aliter: pro eorum delicto a presbyteris recipiatur]" (Mansi, 11, 144 sq.).

RESPONDET GALTIER: "‘*Dare poenitentiam*’ aequivoca est [expressio], quae, sicut hodiernum ‘confiteri’, modo pro sola admissione ad poenitentiam, modo complexive pro toto ritu poenitentiali. adhibetur. Ex circumstantiis ergo dijudicari debet quo praecise sensu in documentis occurrat. Epistola v. gr. allegata S. *Caelestini* aetatis est ac periodi qua, ut notum est inter alia per anteriorem S. Innocentii de eadem re epistolam (D-B. 95; C. 1249), moribundis, qui poenitentiam antea non petiissent, dabatur poenitentia simul et reconciliatio seu absolutio. . .

“‘*Actio poenitentiae*’ pariter, quam S. *Augustinus* in epistola ad Honoratum nominat a ‘reconciliatione’ distinctam, debet hoc loco, dato rerum statu de quo agitur, sumi sensu complexivo: instat scilicet periculum mortis in quo jam, pro eis qui poenitentiam antea non suscepissent, datio et actio poenitentiae non disjungebatur a reconciliatione seu absolutione. Quem sensum confirmat S. ipse Augustinus; nam *De civit. Dei*, XX. 9, 2, de eis simul agens qui ‘per poenitentiam’ aut per ‘malam conscientiam . . . a corpore Christi separati sunt’, dicit simpliciter eos ‘in periculis . . . currere . . . ad reconciliationem’ (M. 41. 674). Item coevus ejus *Victor Vitensis* (*De persec. Vandal.* II. 11), apud quem plebes a sacerdotibus ‘poenitentiam’ petentes dicuntur reconciliationem explicite simul petere: ‘qui nobis [aiunt, si sacerdotes in captivitatem abducantur], poenitentiae munus collaturi sunt et reconciliationis indulgentia obstrictos peccatorum vinculis soluturi?’ (M. 58. 212 A; ed. Vienn. p. 37).”⁵⁰

Attamen, dato quod expressio “Dare poenitentiam” vel “Dare actionem poenitentiae” possit esse secundum se ambigua, et ideo accipi in sensu complexivo, in objectis tamen textibus non est ambigua sed explicite distinguitur et opponitur expressioni “Dare reconciliationem vel communionem”, si excipiat textus *Caelestini*, cujus sensus, ut diximus, legitime explicatur juxta sensum textus Innocentii.

Ludit autem verbis Galtier cum asserit: “Moribundis . . . dabatur poenitentia simul et reconciliatio *seu absolutio*” et “Instante periculo mortis, datio et actio poenitentiae non disjungebatur a reconciliatione *seu absolutione*”; nam hoc praecise est probandum, nec gratis supponendum, reconciliationem scilicet fuisse absolutionem non tantum a poena et ab impedimento communionis sed etiam ab ipsis peccatis, et e converso dationem poenitentiae non importasse absolutionem a

⁵⁰ De Poenitentia, thes. 14, n. 263, Parisiis, 1931, p. 189sq.

peccatis. Praeterea, verba *Augustini*: — Qui per poenitentiam aut per malam conscientiam a corpore Christi separati sunt, in periculis currunt ad reconciliationem —, convenienter sic interpretari possunt ut dicatur praedictos fideles, omnes quidem currere ad reconciliationem seu ad obtinendum jus ad communionem (ad unionem nempe cum corpore Christi a quo sunt separati), ita tamen ut hanc reconciliationem quidam obtinent immediate (illi nempe qui jam agunt actionem poenitentiae, ac ideo jam sunt a peccatis absoluti), quidam vero mediate (illi nempe qui sunt separati a corpore Christi ob malam conscientiam) quatenus implorant simul actionem poenitentiae, peccatorum remissivam, et subsequentem admissionem ad communionem; hic sensus illustratur praecise ex supradictis verbis Augustini ex Serm. 228, ubi ait quosdam quaerere reconciliationem (poenitentes nempe), alios quaerere ipsam actionem poenitentiae (illos nempe qui nondum admissi sunt ad ordinem poenitentium). Tandem verba *Victoris Vitensis*, in quibus asseritur reconciliatio solvere vincula peccatorum, inaniter in confirmationem afferuntur, si quis consideret multiplicem sensum qui expressioni “vincula peccatorum” substernitur in tota Traditione; vincula enim peccatorum dicuntur tum ipsa peccata (vincula peccatorum = vincula peccata), tum effectus peccatorum (vincula peccatorum = vincula ex peccatis) uti poenae, et nominatim canonica exclusio a communione.

5A *RA TIO*. In antiquis libris sacramentariis et poenentialibus, in usu apud ipsos Latinos (ut Sacramentario Gelasiano, M.L. 74, 1095-1098, et Libro Ordinum mozarabico, ed. Ferrotin, p. 88-93 et 355-358), quorum formulae absolutoriae legitime censentur multo antiquiores vel saltem valde similes formulis usitatis in ipsa poenitentia publica priorum saeculorum, formula adhibita ad initium publicae poenitentiae fert eundem sensum, a peccatis absolutorium, quem habet formula finalis reconciliationis.

Hoc fatetur ipse adversarius *Morinus*, scribens: “Orationes quibus Absolutio datur easdem esse sensu cum iis quibus Poenitentia imponitur, et nonnunquam easdem sensu et verbis deprehendi, hoc est. aliquando eam orationem cum qua Poenentialis vel Sacramentarius liber unus Poenitentiam imponit, alius reconciliationem largitur”.⁵⁷ Ita, formula initialis quae habetur in Ordine 14 apud *Martène* (De antiquis Ecclesiae ritibus, v. 1, c. 6, a. 7): “Absolvimus vos vice B. Petri apostolorum principis, cui Dominus ligandi atque solvendi potestatem dedit” fere eadem est ac formula quae in eodem Ordine refertur dicenda in finali reconciliatione in Feria V in Coena Domini.

⁵⁷Comm. hist. de poenit., l. 9, c. 32, n. 3, Parisiis, 1651, p. 702.

In antiquissimo Ordine 10 (probabiliter saec. 9) ab eodem Martène relato, sacerdoti confessiones audienti haec traditur regula: "Tunc [i.e. audita confessione] da ei poenitentiam secundum quodque peccatum quod peccaverit, sicut in Poenitentiali continetur: et post absolvat eum sacerdos ne forte ei superveniat subitanea mors, et ligatus de hoc saeculo discedat".

RESPONDETUR. Haec ratio nimis probat; sequeretur enim utramque absolutionem, tum initialem tum finalem, fuisse absolutionem a peccatis et Ecclesiam bis poenitentes absolvisse. Hanc quidem conclusionem deducunt aliqui theologi, uti Harent et Vacandard (cf. supra, p. 895), dicentes diversam vim eisdem formulis tribuere arbitrium esse; at id non necessario deducitur, cum absolutio recte intelligi possit a poenis peccatorum, vel a censuris, vel de futuro, vel in sensu simplicis deprecationis (eo modo quo in hodierna praxi confessarius varias formulas absolutorias recitat antequam verba ipsa sacramentalia pronuntiet); a sola enim Ecclesiae et sacerdotis intentione pendet quo momento et qua formula sacramentalis absolutio exprimatur.

6A *RATIO.* Antiqua praxis, quam testatur et explicite jubet Cone. Arausicanum I (supra cit., p. 877), concedendi *peccatoribus moribundis* poenitentiam cum viatico eosque nihilominus obligandi, si convaluerint, ad explendam poenitentiam et suscipiendam finalem ac solemnem reconciliationem, ostendit hanc finalem reconciliationem non esse a peccatis absolutoriam, cum illi moribundi non potuissent viaticum accipere nisi prius ab ipsis peccatis absoluti fuerint.

RESP. De ea praxi haec praenotanda sunt:

"Praxis qualis apparet in concilio Arausicano non fuit, ab initio saltem, universalis. Carthagine v. gr. et Romae, aetate S. *Cypriani*, paenitentes huiusmodi, si supervixerint, 'pace' jam fruebantur nec jam 'paenitentibus' accensebantur (*Epist.* 55. 13). Alexandriae imo S. *Dionysius* [t circa 265] censebat 'inconsequens' peccatores ita jam 'solutos' velle iterum 'ligari'. 'Quos enim [quis] Deo reconciliatos et iterum gratiae participes [habuit] . . . , eosdem, nulla re interim ab illis [male] acta, criminis reos habere, maxime ineptum sit'. Sic namque sacerdotes sententiam absolutivam, quam docent esse ratam apud Deum, ipsi non custodiant. Haec praeterea addit quae videntur viam iniisse aut saltem rationem suggerunt cur sacerdotes viam inierint aliter procedendi: 'Si quis tamen, postquam convaluerit, majori indigere conversione videatur, ei auctores sumus ut *sponte* humiliet se et affligat et coarctetur, tum quid ipsi prosit meditatus, tum quid alios

deceat, tum quid omni extraneorum reprehensione vacet; quibus si obtemperaverit, non inutile erit. Si non audierit, imo contradixerit, tum id *ipsum crimen* sufficiens ad posteriorem separationem'.08"50

Exortam praxim sancivit *Conc. Nicaenum I*, a. 325, can. 13: "De iis qui excedunt, antiqua et canonica lex nunc quoque servabitur, ut si quis vita excidat, ultimo et maxime necessario viatico ne privetur. Si autem deploratus et communionem assecutus rursus in vivos relatus sit cum iis qui orationum sunt tantum communionis participes. In summa autem, de quolibet excedente et eucharistiae participationem petente, eum examinatione [μὲτὰ δοκιμασία, i.e. post probationem seu examen bonae dispositionis] oblationem impertiat" (Mansi, 2, 674; cf. Denz. 57). Concilium ergo concedit viaticum, exigit praeivium examen dispositionis infirmi, praescribit ut, si convaluerit, aggregetur illi gradui publice poenitentium qui orationi sed non communioni participabant, i.e. gradui consistentium (eo nempe fine ut per finalem absolutionem possit publice accipere jus ad communionem, quod prius nonnisi private acceperat).

Eandem praxim commemorant et confirmant documenta posteriora, praecipue memoratum *Conc. Arausicanum I* a. 441 et *Statuta Ecclesiae antiqua* (can. 76 et 78, cit. in p. 877).

Ante dationem communionis adhibebatur quaedam caeremonia reconciliatoria (impositio manuum et benedictio), substitutiva ipsius absolutionis reconciliatoriae quae fiebat ad finem publicae poenitentiae, ut innuitur in requisita episcopi probatione de qua *Conc. Nicaenum I* (de eadem probatione agitur apud Leonem I, Epist. ad Theodorum foroiuliensem: "Testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debent"; cf. in p. 363) et explicitè asseritur in praedictis Statutis Ecclesiae antiquis (can. 76). Nec refert quod *Conc. Arausicanum* de ea caeremonia taceat, fortasse quia bene nota, quemadmodum de ea tacent praedicta antiqua Statuta in can. 77 et 78, ea tamen transeunter commemorata in can. 76. Ceterum, illa caeremonia potuit aequivalenter consistere in ipsa datione viatici vel in aliqua oratione seu benedictione concomitante dationem viatici; de facto *Conc. Gerundense* a. 517, can. 9, viaticum vocat "poenitentiae benedictionem" quam infirmi "per communionem accipiunt" et *Conc. Barcinonense* a. 541, can. 9 coll, cum can. 8, ait infirmos suscipere "viaticam benedictionem".

Ad allatam igitur rationem respondet Galtier moribundos suscepisse, modo quodam abbreviato et privato, ipsam reconciliationem, quam poenitentes suscipiebant ad finem publicae poenitentiae, eamque fuisse remissivam peccatorum et admissivam ad viaticum; eosdem autem, si

Epistola ad Cononem, inserta juri Ecclesiae graecae et recitata apud D. Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, t. L, p. 546 sq.

"Galtier, *De Poenitentia*, n. 264, Parisiis, 1931, p. 190.

convaluerint, coactos fuisse ad ingrediendum ordinem poenitentium (vel potius gradum consistentium, qui minus stricte poenitentes dicebantur et ab ipsis fidelibus, qui a communione libere abstinebant, de facto non distinguebantur) eo fine ut publica poenitentia, quamvis postposita absolutioni, prodesset ad majorem satisfactionem peccatorum, ad scandalum reparandum, ad vitandum calumniam Xovatianorum de venia a catholicis facile concessa, et ad accipiendum modo publico jus ad communionem (Conc. Araus.: “legitimam communionem”) quam nonnisi privatim et ad modum viatici acceperant.

Inde, addit, ex illa praxi nequaquam ostenditur finalem reconciliationem publicae poenitentiae non fuisse sacramentalem (moribundi enim hanc ipsam exceptionaliter accipiebant in ipso articulo mortis, altera vero reconciliatio quam, si convaluerint, accipiebant simul cum publice poenitentibus in Ecclesia, erat pro eis solummodo caeremonialis), sed “elucet tantum quomodo deveniendum aut deventum fuerit ad absolutionem proprie dictam disjungendam a reconciliatione poenitentium, ita ut ‘actioni poenitentiae’ jam non agnosceretur explicite nisi sua vis satisfactionis, quae proinde ipsi peccati remissioni postponi posset, imo melius postponeretur. Absolutio scilicet seu poenitentia privata quae . . . moribundis concedi solebat, magis ac magis praevaluit donec practice mansit sola sacramentalis, et ‘poenitentium’ jam non fuit nisi recentior illa poenitentia quae ad modum alicujus professionis religiosae habebatur.”⁰⁰

Attamen, huic, utut ingeniosae, responsioni opponi potest parum verisimile esse quod Ecclesia, concessa moribundis reconciliatione sacramentali, voluerit eos subicere non tantum execution! poenitentiae sed etiam ac iterum, una cum aliis publice poenitentibus, illi ipsi solemni reconciliationi, quae secundum se et pro aliis poenitentibus erat sacramentalis; nam sic duplicaretur sensus et vis hujusmodi reconciliationis, ita ut pro jam absolutis moribundis esset reconciliativa in solo foro externo, pro ceteris vero etiam in foro interno; etiam in hodierna liturgia, cum confertur Baptismus necessitatis, nonnisi omissae caeremoniae suppleantur nec una cum illis repetitur ipsa forma sacramentalis, quantumvis in sensu et cum intentione mere caeremoniali et ad quandam rei solemnitatem. Praeterea, moribundi bis subjecti fuissent solemni Ecclesiae reconciliationi, utut diversae indolis, cum tamen, juxta communem tunc legem ac principium, publicam poenitentiam, cujus supremus actus erat ipsa finalis reconciliatio, bis concedere non liceret. Ceterum, *Conc. Arausicanum*, quamvis sciret moribundis conferri aliquam manuum impositionem qua reconciliarentur ante viaticum (nam, ut advertit Galtier, praedicta Statuta Ecclesiae antiqua sunt ejusdem

⁰⁰De Paenitentia, n. 265, Parisiis, 1931, p. 192.

fere aetatis), tamen non cunctatur asserere eis viaticum praeberi sine reconciliativa manuum impositione, seu sine ea qua Ecclesia publice reconciliabat peccatores; unde ex mente hujus Concilii haec publica reconciliatio erat alterius prorsus rationis ac illa quaecumque reconciliatio quae dabatur moribundis, adeoque non erat sacramentalis.

Modus igitur ille agendi cum moribundis ita explicandus est, ut prius eis daretur poenitentia seu absolutio a peccatis (non refert quomodo aut qua manuum impositione vel oratione); secundo, concederetur viaticum, seu communio, ad modum exceptionis et ratione necessitatis, non vero communio simpliciter seu ipsum permanens jus ad communionem; tertio, si convaluerint, redigerentur ad ordinem poenitentium (non refert qua ratione aut in quo poenitentium gradu; nam Cone. Nicaenum jubet ut ponantur inter eos qui participant tantum orationi, Cone, vero Araus. vult ut “stent in ordine poenitentium et ostendant necessarios poenitentiae fructus”); quarto, per ipsam eandem finalem absolutionem reconciliativam acciperent una cum aliis poenitentibus et eodem modo ac illi, ipsum jus ad communionem cum publica et perfecta reincardinatione communitati fidelium (Cone. Araus.: “Legitimam communionem”).

7A *RATIO* (a priori seu potius dogmatica). Si Ecclesia non nisi ad finem publicae poenitentiae absolutionem a peccatis dedisset, sequeretur 1. quod denegaverit absolutionem peccatoribus per longum tempus, et quidem pluribus per plures annos, quibusdam per multos annos, paucis etiam per totam vitam, quod quidem vix componi potest cum dogmate de necessitate sacramenti ad obtinendam illam peccatorum veniam quam Deus semper paratus est concedere vere poenitentibus; 2. sequeretur quod saepe saepius alius fuerit minister confessionis et alius minister absolutionis, ut patet praecipue quoad eos poenitentes qui per plures annos poenitere debebant, quod quidem vix componi potest cum veritate, ab omnibus theologis admissa, de unitate ministri sacramenti.

RESPONDET GALTIER: “Ex eo quod absolutio tamdiu differretur non sequitur publice poenitentes mansisse tamdiu in statu peccati. Quos enim Ecclesia, tali disciplina, ad ‘dignos fructus paenitentiae’ impellebat, eo ipso eos ad caritatem justificantem evehebat, ita ut saepe saepius non reconciliaret seu absolveret nisi peccatores jam plene sua satisfactione purgatos. Etsi reconciliatio non fiebat nisi diu post ‘petitam’ et ‘datam’ paenitentiam, tamen reconcilianti sacerdoti sufficiens competeat paenitentis cognitio. Publica siquidem paenitentia quasi continuata confessio reputabatur; illius praeposito constare debebat de peccato propter quod imposita erat.”¹ Notandum praeterea

^{**} “Legitur, v. gr., in secundi concilii *Milevitani* (416) *canone* 23, haereticum ad Ecclesiam conversum, si jam fuerit in sua secta paenitentiae addictus, debere episcopo

est paenitentes sedulae praepositorum subjacuisse vigilantiae, eosque, cum ad 'pacem' admittebantur, exomologesim adhuc apud sacerdotem fecisse, quae generalem saltem confessionem videtur inclusisse.⁶²”⁶³

His adde quod, ut dicitur in Conci. 4, in multis casibus abbreviabatur tempus publicae poenitentiae juxta dispositiones poenitentium et simul in usu erat in Ecclesia poenitentia privata.

Attamen, non videtur quomodo haec responsio evacuet difficultatem et plene satisfaciat praedictis exigentiis dogmaticis.

Quo enim jure potest Ecclesia per plures annos absolutionem dene-gare bene dispositis per attritionem, imo et per illam perfectam con-tritionem quae, ut ait Galtier, tam frequenter a poenitentibus con-cipiebatur? Nonne obligationi recurrenti ad claves Ecclesiae ad ob-tinendam peccatorum veniam correspondet in poenitente jus ut abso-lutio clavium ei applicetur cum dispositus invenitur? In judicanda quidem causa, seu materia et dispositione subjecti, minister suo judicio uti debet, sed in absolvendo ipse est merum Dei instrumentum, et quidem relate ad ipsum jus absolutionis quod poenitenti convenit, cum jura conscientiae a Deo immediate proveniant, et potestas clavium sit instituta non ad conferendum jus ad remissionem sed ad satis-faciendum illi.

Praeterea, quod dicitur de modo confessionis ad salvandam unitatem ministri, minus adhuc convincit. Vel enim fingitur quaedam trans-missio catalogi peccatorum usque ad sacerdotem qui finalem dabat absolutionem, et ita perit sigillum confessionis, vel fingitur nova de-terminata confessio aut interrogatio, cujus existentiae nullum affertur documentum (quod enim refertur ex Cone. Milevitano ad rem non est, cum confessio apud ministros haereticos jurisdictione carentes, nulla sit confessio sacramentalis), et ita similiter perit jus sigilli, cum causa semel delata ad forum sacramentale, sit causa terminata ac sigillata relate ad aliud quodeumque forum aut judicem; vel agitur de quadam generali confessione verbis expressa aut implicite significata per ipsam continuatam aggregationem ordini poenitentium et per actionem poe-nitentiae, et ita perit necessitas integritatis confessionis, quam, ut ait *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 5), “universa Ecclesia semper intellexit” et “qua ab initio Ecclesia sancta usa est et modo utitur” (Denz. 899. 901).

8A *RATIO* (ad hominem). Ut probabitur in Conci, seq. et admitti-tur a pluribus ex adversariis (ut *Rauschen* et *Galtier*), publica poeni-

denuntiare ‘ubi et quam ob causam poenitentiam susceperat’, ita ut is, ‘pro qualitate peccati’ decernere possit tempus adhuc in ‘pacnitentia’ peragendum (Mansi: IV. 333).”

“5. *Cypriani epist.* XVI. 2; XVII. 2 et praesertim XVIII. 1.

“De Pacnitentia, n. 266, Parisiis, 1931, p. 192.

tentia non erat stricte necessaria, saltem pro peccatis secretis. Si autem non necessaria, quare sacramentalis in ipso suo termino?, qua nempe ratione Ecclesia elegit post publicam ac difficiliorem poenitentiam absolvere peccata quorum absolutio facilius ac privatim obtineri poterat?

RESPONDENT. Ratio fuit ut cum meliori dispositione et majori fructu absolutio a poenitentibus susciperetur; propterea datio poenitentiae considerabatur ut insignis favor.

Attamen, abundantior fructus futurae absolutionis non potuit menti fidelium, etiam ferventiorum, facile apparere ut sufficiens compensatio pro diuturna dilatione absolutionis et separatione a communione. Concessa e contra indole mere satisfactoria, et ad communionem praeparatoria, illius poenitentiae, facile intelligitur quomodo ejus datio esset favor insignis, attentis nempe spiritualibus motivis, et quare viri etiam sancti, qui peccatorum absolutione non indigebant, eam quandoque enixe efflagitarent,⁰⁴ et quare *Basilius* militibus (homicidis ex bello) consilium daret ut per tres annos, quasi poenitentes, a communione abstinerent (cf. in p. 873), imo in eadem Asia Minore *Cone. Ancyranum* (cf. in p. 874) praescriberet ut homicidae involuntarii poenitentiam agerent, ad hoc nempe ut “poenitentiam perfectionem consequerentur”.

RATIONES SENTENTIAE QUAE AFFIRMAT FINALEM RECONCILIATIONEM FUISSE ABSOLUTIONEM A PECCATIS.

IA RATIO. Ex communi objecto *controversiae inter catholicos et Montanistas ac Novatianos*. Montanistae (uti Tertullianus agens contra decretum Callisti) et Novatiani, quos catholici impugnabant, dabant poenitentiam lapsis et tamen negabant Ecclesiam posse eis remittere quaedam peccata seu dare reconciliationem. Ergo tam pro catholicis, quam pro illis haereticis, non erat idem dare poenitentiam et remittere peccata seu reconciliare. Ergo reconciliatio non dabatur in ipsa datione poenitentiae, sed in finali reconciliatione.

RESPONDETUR. Dist. primum cons.: Ergo non erat formaliter idem dare poenitentiam et remittere peccata, *concedo*; ergo ea duo non erant idem materialiter, ita ut dum dabatur poenitentia simul non daretur absolutio a peccatis, *nego* donec aliunde probetur.

Controversia non erat de absolutione danda antea vel post poenitentiam, sed de ipsa potestate absolvendi. Haeretici hanc negabant et ideo dabant lapsis nudam poenitentiam sine absolutione, catholici vero eam admittebant et ideo dabant et poenitentiam et absolutionem; sed quandonam absolutionem darent, an in ipsa impositione poenitentiae

** Cf. *Morinum*, Comm hist, de Pœnit., l. 4, c. 16; l. 5, c. 30.

vel post ejus expletionem, ex ipso puncto controversiae constare non potest. A poenitentia igitur data ab haereticis sine absolutione recte arguitur ad poenitentiam datam a catholicis *cum* absolutione (non refert quo momento), non vero ad poenitentiam datam *ante*, absolutionem, sed hoc est purum sophisma. Unde negatur quod affirmat *Galtier*, scilicet “Controversia non erat de danda vel deneganda ipsa poenitentia, sed tantum de concedenda vel deneganda reconciliatione finali”; nam controversia erat de reconciliatione, non de finali vel non finali reconciliatione.

Nec valet urgere controversiam cum Montanistis fuisse de ipsa finali reconciliatione, eo quod Tertullianus impugnaret id quod decretum Callisti affirmabat, scilicet “Delicta poenitentia *junctis* dimitto”. Nam Tertullianus non impugnabat Callistum quod post peractam poenitentiam peccata dimitteret, sed quod peccata dimitteret, peccata enim dimittere ante vel post peractam poenitentiam, accidentale est ei quod Tertullianus formaliter docebat, Ecclesiam nempe non habere potestatem dimittendi quaedam peccata. Ceterum, de vero sensu verborum Callisti mox dicetur.

2A *RATIO*. *Ex salutari ejectione* qui a Patribus tribuitur finali reconciliationi.

Haec reconciliatio assimilatur Baptismo (Didascalia Apost., 2. 41. 1 sq.; Constit. Apost., 2, 41 ;05 Leo M., Epist., 108, 2). Per eam datur Spiritus S. (Cyprianus, Epist. 54, 4) et fit remissio (Innocentius I. Epist. ad Decentium). Poenitentes, quibus ob mortis periculum anticipabatur finalis reconciliatio, “pignus vitae in data pace percipiunt” (Cyprianus, Epist. 52, 13; cf. Epist. 57, 1 et 4) et “per communionis gratiam sublevantur” (Siricius P., Epist. ad Himerium). In culpam pastoribus imputatur si fideles absque finali reconciliatione seu “sine pace et communicatione” e vita discederent, eo quod oves sibi commissas curare neglexerint (Cyprianus, Epist. 52, ad Antonianum, 13) atque eas “ligatas” discedere permiserint (Augustinus, Epist. 228, 8) in futurum saeculum in quo “confessio non est nec exomologesis fieri potest” (Cyprianus, Epist. 52, 17. 29). Poenitentes ante finalem reconciliationem dicuntur adhuc “obstricti peccatorum vinculis” (Victor Vitensis, De persec. Vandal. 2, 11; Augustinus, nuper relatus). Poenitentibus decedentibus absque finali reconciliatione denegabatur ecclesiastica sepultura. In Sacramentario Gelasiano caeremonia finalis reconciliationis in Feria V in Coena Domini vocatur “Sacramentum reconciliationis”, et intra ritum archidiaconus rogat episcopum ut “per divinae reconciliationis gratiam faciat hominem proximum Deo”.

“ “Ut ethnicum baptismo lotum post doctrinam admittis, sic hunc per manus impositionem, utpote factum mundum poenitendo, cunctis pro eo deprecantibus in antiqua pascua restitue, critque ei loco lavacri manuum impositio”.

In remissivam efficacitatem finalis reconciliationis peculiariter insistit *Cyprianus*, apud quem nullum est vestigium absolutionis collatae ad initium publicae poenitentiae (cf. *De lapsis*, 16; *Epist.* [juxta Migne] 9, 2; 10, 1 sq.; 12, 1; 52, 17. 27. 29; 62, 4, quorum plura referuntur in decursu hujus tractatus, ut constat ex Indice Onomastico).

Ad rem *D'ALES*: “La pénitence publique prenait fin par la réconciliation du pécheur devant l'Eglise; acte du ministère sacerdotal opérant non seulement au for extérieur devant l'Eglise, mais au for intérieur devant Dieu. Car la paix rendue au pécheur devant l'Eglise est normalement le gage du pardon accordé par Dieu. Les textes de Cyprien ne comportent pas d'autre explication. Le mot *absolutio* ne se rencontre pas chez lui; mais c'est bien l'absolution sacerdotale qu'il a en vue quand il parle de *remissio jacta per sacerdotes*, surtout de *pax*, de *communicatio*, cette dernière expression visant la communion eucharistique, rendue au pécheur réconcilié.

“*Il n'y a pas trace chez Cyprien de l'absolution que de graves auteurs ont parfois supposée au début de la pénitence ecclésiastique. La seule absolution qu'il désigne par ces mots: remissio, pax, communicatio . . ., marque précisément la fin de l'exomologèse. Le pécheur, quel que soit son repentir, est exclu de la participation à l'Eucharistie jusqu'au jour où il recouvre la paix de l'Eglise. L'exacte corrélation des deux termes: communicatio, pax montre que l'Eglise pensait agir en vertu d'un mandat divin quand elle rendait au pécheur tout à la fois sa paix et la communion eucharistique. On rencontre aussi, avec la même acception, les mots venia, indulgentia, sans qu'il soit toujours possible de décider si l'intention de l'auteur se porte directement sur la pardon divin ou sur la sentence ecclésiastique, qui en est normalement le gage. Parler ici d'opus operatum au sens de la théologie postérieure, serait assurément devancer la pensée de saint Cyprien. Mais il est juste de dire qu'il a frayé la voie à cette théologie, par l'énergie extrême avec laquelle il inculque la connexion entre la sentence ecclésiastique et le pardon divin.*”⁰⁰

RESPONDETUR. Effectus proprius et specificus qui a Patribus constanter et concorditer tribuitur finali reconciliationi, eique soli, est *restitutio communionis seu publicum jus ad Eucharistiam*, et consequenter ad ecclesiasticam unitatem, per illam insigniter significatam et effectam; hinc classica distinctio inter dationem poenitentiae et dationem communionis. Cf. Innocentium I. Caelestinum I, Augustinum, Cone. Arausicanum I, Cone. Nicaenum I, Statuta Ecclesiae antiqua (supra cit., p. 927 sq. 932); item Dionysium Alex, (de quo infra), Didascalia Apostolorum (cit. in tom. 1, p. 110), Constit. Apost. (cit. in p. 937), Leonem M. (*Epist.* 108, 2-5, infra cit. p. 943), et ipsum Cyprianum (*De lapsis*, 16: *Epist.* [juxta Migne] 9, 2; 10, 1 sq.; 52, 17. 27. 29). Alii autem effectus, intrinsece supernaturales vel immediate connexi cum collatione gratiae sanctificantis, non constanter, nec uniformiter et determinate, invocantur aut ad ipsam finalem reconciliationem immediate referuntur.

Quaedam enim ex objectis expressionibus referuntur, vel referri possunt, ad totam caeremoniam publicae poenitentiae. Quaedam dici

“La théologie de saint Cyprien, Paris, 1922, p. 277-279.

solent etiam de initiali reconciliatione; quo ergo jure accipiuntur in stricto sensu sacramentali in illis tantum casibus in quibus referuntur ad finalem reconciliationem? an forte inde admittenda erit, cum Harent et Vacandard, duplex absolutio sacramentalis, altera initialis et altera finalis? Quae vero referuntur, aut referri possunt, ad finalem ipsam reconciliationem, accipi possunt de quadam ampliori remissione vinculorum peccatorum, quae per eam dabatur; ipsa enim erat terminus perfectioris expiationis, totalis quaedam indulgentia ab Ecclesia elargita, restitutio communionis eucharisticae, perfecta quaedam redintegratio in corpus Ecclesiae. Inde, ratione expiationis et indulgentiae, recte assimilari potest Baptismo, quo tota poena peccati extinguitur; ratione plenioris remissionis et communicationis ecclesiasticorum bonorum, apte dicitur datio Spiritus S., pignus vitae, curatio a pastoribus sollicite praebenda; ratione restitutionis ecclesiasticae unitatis et communionis, juste ab Ecclesia potuit assumi ut conditio juris ad ecclesiasticam sepulturam.⁰⁷

Ad quorum explicationem apte scribit *HARENT*: “[La pénitence publique] avait des avantages spéciaux, attraits puissants pour la foi vive des premiers siècles. *Seule elle représentait la pleine et entière rémission des péchés, telle qu'elle a lieu dans le baptême*: plus de fautes, plus de peines même temporaires, plus de dettes à payer, même après une longue vie de crimes; la parfaite blancheur, l'innocence restaurée, et, si l'on mourait alors, le libre essor vers les cieux: quel rêve! Ce rêve, dont le baptême de l'adulte avait vu la réalisation facile sortir doucement du courant limpide de ses eaux, un second baptême, la pénitence solennelle, le réalisait à des conditions bien plus dures, *baptismus laboriosus*, comme disaient les Pères; mais enfin elle le réalisait. Tout tendait à ce but: les humiliations répétées, les expiations si longues, quoique la rémission du péché et de la peine éternelle puisse se faire en un instant, comme le remarquent les Pères; *la valeur satisfactoire de toutes ces pénitences augmentée encore parce que le pouvoir des clefs, en les imposant, leur avait communiqué quelque chose de sacramentel*; enfin, un dernier rite destiné à tout suppléer, à tout effacer, à enlever tout reste de peine, la réconciliation finale et solennelle par l'imposition des mains, car elle semble avoir eu le caractère d'une indulgence plénière, n'ayant pas toujours celui d'une absolution sacramentelle, dans le cas, par exemple, où un diacre, faute de prêtre, allait la donner au moribond.

“Et voila bien la pénitence telle que la concevaient ordinairement les Pères: réparation parfaite; retour au grand jour du baptême, jour inoubliable en ces temps de baptêmes d'adultes, avec ses belles cérémonies, ses vêtements blancs et ses flambeaux allumés, leur laissant à peu près les mêmes souvenirs qu'à nous le beau jour de la première communion. *Voilà pourquoi les Pères font sans cesse ce rapprochement entre la pénitence et le baptême*; voilà pourquoi la pénitence solennelle, à l'instar du baptême dont elle est l'image, ne se réitère pas; voilà pourquoi ces saints docteurs donnent tant d'importance à des parties relativement secondaires, c'est-à-dire à la satisfaction, telle qu'elle se pratique dans la pénitence publique, et à la réconciliation finale, les considérant comme essentielles à cet idéal de parfaite réparation qu'ils cherchent à réaliser.

“Modernes, nous prenons le sacrement par un autre côté: courant au plus pressé,

« Cf. dicta in tractatu De Baptismo, art. 16, p. 203.

à la rémission de la coulpe et de la peine éternelle, nous laissons dans l'ombre ce qui n'est qu'un luxe de la pénitence. La pleine rémission des peines temporelles qui restent à subir après le pardon divin, l'effet splendide du baptême à reproduire laborieusement dans le chrétien tombé, tout cela touche assez peu la masse des chrétiens de nos jours. Si nous voulons juger avec nos habitudes d'esprit la pénitence solennelle, nous ne comprendrons pas qu'elle pût pratiquement subsister, et nous n'y verrons peut-être qu'une espèce de barbarie primitive, de rigorisme désolant, de despotisme ecclésiastique; si nous entrons, au contraire, dans les idées de ces âges reculés, nous comprendrons pourquoi, dans le langage des Pères, la pénitence publique n'est pas un châtiment que l'Eglise inflige, mais une grâce qu'elle accorde et qu'elle n'accorde qu'une fois de peur de la déprécier: *caute salubriterque provisum est, ut locus illius humillimae poenitentiae semel in Ecclesia concedatur*.⁶⁸ Nous comprendrons pourquoi la pénitence n'était accordée qu'à de vives instances. Nous nous expliquerons pourquoi la grande punition de ceux qui étaient retombés dans un crime capital était de n'être pas admis une seconde fois à la pénitence solennelle, d'être jugés indignes d'une telle faveur; à peu près comme dans un ordre religieux la suprême punition est d'en être exclu, bien que l'exclusion apporte au coupable un genre de vie moins austère. Nous nous expliquerons, enfin, le silence relatif des Pères sur la pénitence secrète, cette autre objection que l'on nous fait."⁶⁹

3A *RATIO. Ex explicitas assertionibus.*

PRIMA quae afferri solet, et a quibusdam ut peremptoria habetur, est celebris illa citatio Tertulliani ex Callisti decreto: "Ego et moechiae et fornicationis delicta poenitentia *unctis* dimitto"; ergo in Ecclesia, saltem Occidentali et Romana, absolutio dabatur post peractam poenitentiam.

Ad rem *GALTIER*: "L'auteur de 'l'édit' prétendu, que combat le *De Pudicitia* de Tertullien le dit en propres termes: c'est après accomplissement de la pénitence qu'il remet les péchés de la chair".⁷⁰ Item *O'DONNELL*: "But the proof on which *after all I am most disposed to rely*, for the practice of the Western Church at least, is contained in the words of Pope Callistus. He was the advocate of mercy and milder practice; his teaching, therefore, may be presumed to exhibit no undue severity. He spoke as the Bishop of Rome and the head of the Catholic world; his doctrine, therefore, was the doctrine of the Church. With all the force and authority of the successor of Peter he reprobates the Montanist excesses. But on one point there is no yielding, no hint of a reformation of the current practice; the pardon he promises is only to be granted to those '*who have already discharged their penance*' [Tertull., *De Pud.*, 1, 6]."⁷¹

RESPONDETUR. Vis et momentum, tam historicum quam theologicum, hujus rationis, multum minuitur si admittatur cum ipso *Galtier*,¹² ea verba non esse decretum Callisti, nec Zephyrini, nec ullius Romani Pontificis, sed particulare quoddam responsum Agrippini episcopi carthaginensis ad localem controversiam dirimendam.

Ceterum, obvius sensus illorum verborum est peccata fuisse dimissa sub conditione quod ageretur congrua poenitentia, quin referat an

⁶⁸ Saint Augustin, lettre 153 à Macedonius, c. III; Migne, t. XXXIII, col. 656.

⁶⁹ La confession, Nouvelles attaques et nouvelle défense, in *Etudes*, t. 80 (1899), p. 592-594.

⁷⁰ L'Eglise et la rémission des péchés, Paris, 1932, p. 253.

⁷¹ Penance in the Early Church, Dublin, 1907, p. 106.

¹² Cf. supra, art. 1, tom. 1, p. 107.

poenitentia absolutionem praecesserit aut subsecuta fuerit; in utroque enim casu remissio peccati est quodammodo fructus poenitentiae, quia absolutio a sacerdote datur ob dolorem et propositum satisfaciendi; eodem sensu loquitur ipsum Cone. Trid. (sess. 14, cap. 8) cum ait "*absque satisfactione peccata non dimitti*", quamvis bene sciret satisfactionem ordinarie exequi post absolutionem et remissionem peccatorum; quae verba haberi possunt ut parallela verbis Callisti "*Delicta poenitentia junctis dimitto*".

Praeterea, in hac expressione vox "dimitto" accipi potest de perfecta remissione peccati, tam secundum culpam quam secundum poenam, ita ut verba "poenitentia functis" intelligantur non solum de proposito satisfactionis sed etiam de ipsa satisfactione peracta, post quam poena peccati dimittitur. Ad intelligentiam illius ac similium expressionum quae occurrunt apud Patres, apte notat *Palmieri*: "Unde vero habes quod Patres de *remissione peccatorum* loquentes loquantur solum de remissione culpae? Audi *Iustinum* [antiquiorem quidem Callisto] in fine Dialogi cum Triphone: 'Cuius peccatum (Davidis scilicet) tum demum remissum est, cum ita ploravit et lamentatus est, sicut scriptum est. Verum enim vero si viro tanto non est ante noxa remissa, quam Poenitentiam egit ac tum demum cum tantopere flevit et res tantas fecit magnus ille Rex et unctus et propheta, quam tandem impuri isti et nullius mentis comploratique adeo homines, nisi lamentati fuerint, planxerint et poenitentiam egerint, spem habere poterunt non imputatum iri illis a Domino peccatum?' Putas ne hic de sola remissione culpae sermonem esse? Nae quam male argumentatus esset Iustinus ex historia Davidis, cui, vix ac corde contritus fuit, remissum quoque fuit peccatum, ut Patres monere non cessant. Poenitentia vera, quam postea egit, ad expiationem valuit pro poena, ut ipsa Trid. Syn. nos docet. Loquitur ergo Iustinus de plena remissione culpae et poenae, quam parit laboriosus baptismus: atque ita harmonice cum doctoribus Ecclesiae praesentis intelligendi sunt Patres priorum saeculorum."⁷³

SECUNDA explicita assertio, quae in medium proditur, est *narratio Dionysii Alex, de reconciliatione senis Serapionis* (supra ex integro recitata, in p. 705 sq.). In ea enim narratione, finalis reconciliatio, quae data est illi seni, describitur ut datio veniae, absolutio, dimissio, datio veniae poenitentibus ut "bonae spei pleni ex hac vita migrent", reconciliatio qua "deletur crimen" et ratione cujus ille senex "pro multis quae gesserat bonis operibus a Christo agnosci posset et praedicari". Ita *Galtier* (n. 261).

RESPONDETUR. Ut dictum est in art. 41 (p. 706), ex hac

⁷³ Dc Poenitentia, Romae, 1879, p. 464 sq.

narratione nihil certo concludi potest nisi Serapionem petiisse reconciliationem et a sacerdote absente accepisse per puerum communionem. Ad rem ipse *Galtier* in alio loco (n. 510): “Dici etiam potest eum non misisse per puerum nisi communionem, quippe quae, in casu necessitatis, dari posset sine reconciliatoria manus impositione ei paenitenti, quem presbyter sciret aut supponeret aliunde optime dispositum.”

Imo, ex hoc ipso ea narratio regeri potest contra obicientem; nam ex mente tum Serapionis, tum sacerdotis eum reconciliantis, tum Dionysii Alex, factum illud referentis, tota illa reconciliatio constitit in mera acceptione communionis; dicere autem per eam communionis dationem sacerdotem intendisse (ex privato errore) veram absolutionem a peccatis conferre, a longe nempe vel per puerum ut intermedium, est gratuitum figmentum. Ceterum, praedictae expressiones quae sonant absolutionem, veniam, deletionem criminis, susceptionem bonae spei et agnitionem a Christo, apte intelliguntur de ea perfecta peccati ejusque sequelarum remissione quam poenitentes, jam a peccatis absoluti, non consequiebantur nisi post peractam satisfactionem et consecutam restitutionem ad communionem Christi et Ecclesiae. Id videtur innui in ipsis verbis: “Pro multis quae gesserat bonis operibus a Christo agnosci posset et praedicari”.

TERTIA explicita assertio, quam affert *Galtier* sunt verba *Augustini*, Epist. 228, 8 (cit. in p. 321), in quibus docetur fideles qui, petita actione poenitentiae, non accepta tamen reconciliatione, moriuntur, “ligatos” de isto saeculo exire idque esse in ipsorum “exitium” seu ruinam.

RESPONDETUR. *Galtier* accommodat sensum textus ad suum scopum. Nam S. Doctor non dicit quod fideles qui petunt actionem poenitentiae *et eam reapse accipiunt*, si tamen moriuntur absque finali reconciliatione, sunt adhuc ligati, sed dicit quod tum illi qui petunt actionem poenitentiae *et eam non accipiunt*, tum illi qui petunt reconciliationem et eam non accipiunt (ob absentiam nempe sacerdotis) exeunt de saeculo adhuc ligati. Cujus tamen generis haec ligatio sit, explicandum est; cui respondemus priores exire ligatos ligamine ipsius culpaе, alios vero ligamine solius poenae. Ut enim non semel jam dictum est, expressio “ligari vinculo peccati” vel “solvi a vinculo peccati” referri potest, ex ipso usu Patrum, tum ad ligamen culpaе tum ad ligamen poenae, et plena solutio peccati intelligitur ab utroque ligamine. Unde etiam si verba Augustini accipiantur modo quo glossantur a *Galtier*, ejus argumentatio inefficax est; nam illi qui, petita et accepta quidem actione poenitentiae, moriuntur absque finali reconciliatione, adhuc vere ligati dici possunt, etsi jam absoluti a peccatis censeantur in ipsa actione poenitentiae, eo quod obligatio

satisfaciendi et exclusio a communione sint verum quoddam peccati ligamen.

Ceterum, ut supra dictum est (p. 928), hic textus Augustini recte invocatur in favorem contrariae sententiae, qua parte tribuit salutarem efficaciam ipsi dationi poenitentiae ut distinctae a datione reconciliationis.

QUARTA et praecipua explicita expressio affertur ex *Leone M.*, Epist. 108 (ad Theodorum foroiuliensem), 2-5, supra cit. in art. 36, p. 363.

Ait enim “per poenitentiae medicinam *spes vitae reparari aeternae* ... [et peccatores] ad *remissionem criminum pervenire*” (n. 2), et cum qui “a *numere indulgentiae exciderit*, et priusquam ad constituta remedia perveniat, temporalem vitam humana conditione finierit, quod manens in corpore non recepit, *consequi exutum carne non posse*”; inde timendum esse de ejus salute, seclusa interna ejus bona dispositione de qua solus Deus judicare potest; propterea omnes cavere ac timere debere ne, ut quibusdam negligentibus accidit, moriantur absque ecclesiastica indulgentia, cum “multum utile ac *necessarium sit ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur*” (n. 3).

RESPONDETUR. Vis horum verborum, quae quibusdam peremptoria visa sunt ad confirmandam suam sententiam de remissiva efficacia finalis reconciliationis, tantum extenuatur ex attenta consideratione ipsius textus, ut potius contra illam sententiam regeri possit, ac de facto pro alia sententia recte invocetur (cf. supra, p. 928). Ut enim omittamus quod ibi S. Pontifex non loquitur directe et exclusive de ipsa poenitentia publica (quamvis ex ea tanquam ex praecipua et communi praxi exordium capiat), sed potius de generali necessitate poenitendi sub clavibus Ecclesiae, imo in altera parte illius loci (n. 5) agit directe de sola poenitentia privata seu non solemni in articulo mortis, nunquam ipse tribuit remissionem peccati ipsi finali reconciliationi ut distinctae a praecedenti exercitio poenitentiali, sed tantum ei tribuit ecclesiasticae “reconciliationis beneficium”, “communio gratiam” (n. 5), “admissionem ad communionem sacramentorum” (n. 2).

Attendamus singulas expressiones. Ait imprimis “poenitentiam reparare spem vitae aeternae et conferre remissionem peccatorum”; at poenitentiam intelligit non solam finalem reconciliationem, sed utrumque quod a poenitente agitur sub supplicationibus sacerdotum, scilicet tum “actionem poenitentiae” tum “ianuam reconciliationis”, imo, immediate explicans utriusque proprium effectum, ait actionem

poenitentiae “purgare peccatores salubri satisfactione”, reconciliationem vero aperire jam purgatis janua “ad communionem sacramentorum”: quod quidem jam distincte exprimebatur in *Const. Apost.* (circa a. 400), 2, 41: “Hunc per manus impositionem, utpote factum mundum poenitendo, in antiqua pascua restitue”. Id etiam sedulo notes, S. Pontificem instanter distinguere ac veluti separare poenitentiam et reconciliationem: “et actionem poenitentiae dare, et ad communionem per reconciliationem admittere” (n. 2), “praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant”, “nec satisfactio interdicenda est. nec reconciliatio deneganda” (n. 3-4), “vel confessio poenitentis vel reconciliatio sacerdotis”, “ut ~~tt~~ actio illi poenitentiae et communionis gratia non negetur”, “ut simul et poenitentiae et reconciliationis beneficium consequantur” (n. 5).

Praeterea, cum S. Doctor (in n. 3) agit de periculo cui sese exponit qui moritur absque “munere indulgentiae”, non loquitur de eo qui, jam agens actionem poenitentiae, moritur antequam ei praebeatur finalis reconciliatio, sed *de eo qui moritur tum sine reconciliatione tum sine actione poenitentiae*, seu de eo qui ob tepiditatem aut negligentiam (“quod quibusdam tepidis aut negligentibus accidit”; profecto non tales simpliciter dici possunt qui adscripti erant ordini poenitentium) excidit a “munere indulgentiae” (i.e., juxta n. 2, ab ea indulgentia quae sub supplicatione sacerdotum exercetur in duplici actione poenitentiae et reconciliationis), seu “non pervenit ad constituta remedia” (i.e. tum actionem poenitentiae tum reconciliationem).

Cum igitur concludit (ibidem) “utile ac necessarium esse ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur”, hanc sacerdotalem supplicationem non intelligit ipsam finalem reconciliationem ut distinctam ab actione poenitentiae, sed eam supplicationem sub qua datur indulgentia Dei, seu sub qua exercetur duplex potestas concedendi actionem poenitentiae et finalem reconciliationem (ut exponit in n. 2).

Propterea, S. Doctor immediate subjungit non esse in articulo mortis denegandum nec “praesidium poenitentiae” nec “praesidium reconciliationis” et subinde (in n. 5) monet peccatorem “ne converti ad Deum de die in diem differat, et illius temporis angustias eligat, quo vix inveniat spatium vel confessio poenitentis vel reconciliatio sacerdotis”; utrumque nempe illud salutis remedium S. Doctor invocat, nec dicit ex quo ipsa peccati remissio directe procedat vel cujus omissio adducat in ipsum discrimen salutis aeternae. Imo, ut dictum est supra, cum salutare effectus distribuit inter illa duo remedia (in n. 2), ipsi actioni poenitentiae tribuit purgationem peccatorum, finali vero reconciliationi tribuit jus ad communionem sacramentorum; item, cum ait

moribundis non esse denegandum “praesidium poenitentiae” (n. 4) et ‘beneficium poenitentiae’ (n. 5), absque dubio non loquitur de poenitentia prout est ipsum exercitium operis gravosi, cum id a moribundis praestari non possit, sed de aliquo beneficio salutari quod ex opere operato seu ex ipsa potestate clavium proveniebat ei cui concedebatur actio poenitentiae, quod quidem non aliud esse potest quam absolutio seu remissio peccatorum.

4A *RATIO*. Sententia quae docet absolutionem a peccatis datam esse non in fine sed ad initium publicae poenitentiae, non satis attendit ad ipsa facta historica sed procedit veluti a priori ex principiis dogmaticis et apologeticis. Quae quidem methodus est inepta in hac quaestione, eminenter positiva et historica; nec inde mirum est a modernis theologis eam sententiam magis ac magis derelinqui. Ex verbis theologorum positivorum, jam supra citatis (p. 885 sqq.), recale sequentia:

Morinus: Ea sententia “nullum habet ab antiquitate testimonium”, adeoque “imaginaria” censenda est.

Vacandard (a. 1910, sequens *Rauschen*): “Une telle opinion paraît tout à fait insoutenable. Le savant théologien allemand Rauschen la condamne en ces termes: ‘Cette thèse est fausse; il n’y a pas de trace d’une distinction entre le for interne et le for externe dans l’Eglise ancienne’ . . . En effet, les documents sur la pénitence, très nombreux dans l’antiquité ecclésiastique, *ne contiennent aucune allusion* à cette absolution sacramentelle, qui est censée précéder les exercices pénitentiels. . . ‘La chose est claire et ne laisse place à aucun doute,’ remarque M. Rauschen”.

O'Donnell: “All I should wish to conclude from the evidence adduced — and with the conclusion I am sure *no one who studies the documents* impartially will seriously quarrel — is that, as a general rule, the penitent was regarded as bound by his sins till the moment of the final reconciliation”.

Amann: “On voit donc l’erreur qui a été commise par les théologiens des trois derniers siècles, qui pour des raisons d’ordre apologétique, se refusaient à considérer la ‘pénitence canonique’ comme d’ordre sacramentel. . . Il faut non moins résolument écarter l’idée . . . suivant laquelle l’absolution aurait été donnée aux pénitents publiques au début même de l’entrée en pénitence. Elle est *formellement exclue* . . . *par les textes liturgiques* que nous venons de citer”.

Galtier: “Cette solution si simple n’a qu’un malheur, qui est d’avoir contre elle *le témoignage évident de l’histoire*. . . Le contraire est positivement établi. Depuis l’époque de Tertullien jusqu’à celle tout au moins de saint Grégoire le Grand, il est manifeste que les ‘pénitents’

sont censés n'avoir pas reçu encore de l'Eglise le pardon de leurs fautes. . . Aussi ne nous arrêtons-nous pas davantage à discuter cette opinion [Remittit ad suum tractatum De Poenitentia].”

RESPONDETUR. Quod aliqua sententia, in re cum dogmate intime connexa, praeoccupetur etiam principiis apologeticis et dogmaticis, nulli viro catholico mirabile aut suspiciosum esse potest; quis enim historicus theologus a dogmate praescindere potest, saltem ut a regula negativa cui nequeat contradici, nisi sese commitendo periculo deviationis?; nonne et ipsi patroni contrariae sententiae praeoccupantur proposito probandi exercitium potestatis clavium in antiqua Ecclesia, cum ideo tam mordicus adhaerent indoli sacramentali finalis reconciliationis, quia putant vix aliunde tale exercitium probari posse (cf. infra, ubi de 5a ratione)?

Ceterum, prior sententia factis historicis supra enarratis (praecipue sub ratione prima, quarta et sexta) solide fundari visa est non paucis theologis, etiam modernis, nec rei historicae ignaris, ut *Frank, Probst, Bickell, Palmieri, Blotzer, Schmitz, Vacandard ipsi, Gartmeier, Pellé, Stufner, Pesch*, quibus addi debent *Chardon, Harent et Boyer. Collet*, longius expositis motivis historicis utriusque sententiae, concludit: “Gravia videntur momenta quae pro priori opinione congegimus [i.e. pro ea quae docet absolutionem a peccatis datam esse in fine poenitentiae publicae]. . . Postremae . . . [etiam] opinionis momenta . . ., nisi fallor, cuilibet praejudiciis vacuo gravia videbuntur. Quod si ejusdem aestimentur ponderis quae pro priori opinione adduximus, satius forte fuerit iudicium suspendere in re intricata, quam aliquali partium studio aliam prae alia determinate amplecti”.⁷¹

Quidam theologi, praesertim moderni, in re historico-dogmatica aliunde non mediocriter benemeriti ac laudabiles, facile in his materiis monopolium recti iudicii sibi arripere videntur, ac nimis festinanter ex incertis aut particularibus factis ad certas ac generales conclusiones procedunt. Inde tanta oritur varietas et evolutio opinionum ac iudiciorum, ut prudens nec praejudicatus lector nesciat omnino quid tandem sibi cum quadam spe stabilitatis tenere liceat.

Morinus ipse huic methodo viam aperuit. Ad rem *Palmieri*: “Eruditi viri in legem et praxim universalem veterum erigere voluerunt id quod apud hos aut illos pro opportunitate repererint factitatum, sententiisque Patrum eam non raro interpretationem subiecerunt, quam ipsae non exigunt. Priore illo vitio infici putamus haud infrequenter opus Morini de Administr. Sacramenti Poenitentiae, in quo ampla quidem est

⁷¹De Poenitentia, p. 2, c. 6, a. 7, in Migne, Theol. Curs., t. 22, Parisiis, 1860, coi. 702 et 706.

suppellex eruditionis, sed in quo frequenter desideres rectitudinem ratiocinii, ut postquam plura legeris, nihil tandem habeas quod cum certitudine teneas.”⁷⁵

De *Rauschen* ironice ait ipse *Batiflol* (cit. in p. 855) quod “modestement [il] s’est improvisé l’arbitre des controverses récentes sur l’eucharistie et la pénitence”, eumque collocat inter ‘juges expéditifs’.

De *Bâtiflol* vero *Razischen* scribit: “Batiffol, ‘Etudes d’Histoire et de Théologie Positive’, I (1902, now in its fifth ed.), treats of the whole penitential system of the early Church under the title, ‘Les Origines de la Pénitence,’ pp. 43-222. Like all the writings of Batiffol, this work also needs careful revision.”

Vacandard, de quo *Batiflol* ait non esse oblivioni tradendum “ce que ce progrès [de la question des origines de la pénitence] doit à M. Vacandard, notamment à ses articles du Dictionnaire de théologie”, tres fere opiniones successive sustinuit, ut vidimus supra (p. 895), et eadem asseverantia qua dixit: “Cette théorie [du P. Palmieri] explique, à coup sûr, la plupart des textes patristiques” et “Il faut donc écarter, semble-t-il, la théorie d’une double absolution proprement dite”,⁷⁶ eodem fere tempore pronuntiavit: “A maintes reprises j’ai essayé d’établir que ‘la vertu sacramentelle de l’absolution résidait dans l’imposition de la pénitence et les prières qui l’accompagnaient’, sans préjudice, du reste, de la vertu sacramentelle de la réconciliation finale”;⁷⁷ tandem posterius, mutata sententia, affirmavit: “Les documents sur la pénitence . . . ne contiennent aucune allusion à cette absolution sacramentelle, qui est censée précéder les exercices pénitentiels”.⁷⁸

Adam qui, ut ait *Diekamp*, “recentiores de hac re inquisitiones initiavit”, intra decem circiter annos sententiam suam ita mutavit ut ex simplici negatione existentiae poenitentiae privatae in primitiva Ecclesia ad exaggeratam quandam illius affirmationem transierit (cf. supra, p. 917).

Poschmann, quem laudat idem *Diekamp* (dicens: “Ad hoc ut documenta Ecclesiae primaevae bene intelligantur. magni momenti est sententia optimis rationibus fulcita, quam B. Poschmann . . . proponit”), impugnat vero *Galtier*, sententiam suam priorem ac traditionalem mutavit in aliam quae non satis distat a doctrina Rationalistarum (cf. art. 1, tom. 1, p. 55, et hic, p. 906 sq.).

Ipse *Galtier*, harum quaestionum peculiaris inquisitor, postquam affirmavit: “Contester que celle-ci [i.e. finalis reconciliatio] ait été

⁷⁵De Poenitentia, Romae, 1879, p. 460. Cf. iudicium ipsius *D’Alès* de opere Morini, cit. supra, p. 858.

⁷⁶In Diet. Théol. Cath., art. Absolution, col. 160sq.

⁷⁷Revue du clergé français, t. 20, p. 572; cf. t. 16, p. 436.

⁷⁸Etudes de critique, loc. nuper cit.; cf. supra p. 909 sq.

ordonnée au pardon du péché lui-même, c'est se mettre hors d'état de prouver que l'Eglise ait jadis songé à l'accorder",⁷⁹ probat ipse per longum et latum quod praeter publicam poenitentiam (cui pertinebat finalis illa reconciliatio) fuit semper in usu poenitentia seu reconciliatio privata,⁸⁰ quam quidem, quomodolibet consideretur, frustra quis attentabit identificare cum ipsa finali reconciliatione publicae poenitentiae. Item, in quaestione de Cypriano permittente diacono administrationem finalis reconciliationis, non uno modo in diversis locis mentem Cypriani interpretatur; in De Paenitentia enim (n. 262 et nota) simpliciter proponit solutionem de errore Cypriani et, timide memorata solutione eorum qui dicunt eam permissionem assimilari posse aliquali sacramentali confessioni apud laicos de qua loquitur S. Thomas, addit eam "supponere notionum praecisiones *aetati et menti S. Cypriani valde alienas*", posterius vero (n. 514 et nota) hanc solutionem ut meliorem eligit, inquit: "Confessioni proinde apud diaconos illos factae, *jure applices* solutionem postea a S. Thoma de confessione laicis datam".

5A *RATIO*. Sententia quae negat finalem reconciliationem fuisse propriam et sacramentalem absolutionem, favet criticis rationalistis negantibus exercitium clavium in antiqua Ecclesia, nam maxima pars textuum ex quibus tale exercitium probatur a theologis, vertit circa ritum publicae poenitentiae ejusque finalem reconciliationem (cf. Hermam, Callisti decretum, Didascalia, Cyprianum, Innocentium I, Sozomenum, Leonem I, Gennadium).

Ad rem *TOURNELY*: "[Ea Ecclesiae pax et reconciliatio] vera est a peccatis absolutio, quam aut nusquam expressit *S. Cyprianus* (quod vix credi potest) aut verbis, quae relata sunt: non enim aliis eam passim designat in Epistolis suis, et integro Tractatu de lapsis."⁸¹

GALTIER: "Contester que celle-ci [i.e. finalis reconciliatio] ait été ordonnée au pardon du péchés lui-même, c'est se mettre hors d'état de prouver que l'Eglise ait jadis songé à l'accorder".

O'DONNELL hanc objectionem instantius urget. In verbis supra citatis (p. 890 sq.) ait: "The denial of the sacramental character of the final reconciliation *deprives us of practically, the whole prescriptive argument for the exercise of the power of the keys and weakens* the force of some of our strongest proofs for the existence of the power itself." Inferius, prosequitur exemplificando: "To take a few examples. In the early writings you will look in vain for a clearer proof of the power of the keys than is contained in the Pope's famous '*ego dimitto*.' Yet what, after all, is implied? Merely the grant of a favour to those 'who had already discharged their penance.' The upholders of the theory I am dealing with maintain that the only favour granted to 'those who had discharged their penance' was an indulgence or, perhaps, a mere external reconciliation with the Church. They cannot, therefore, if they

⁷⁹ L'Eglise et la rémission des péchés, p. 254.

⁸⁰ Ibid., p. 256 sqq.; item, De Paenitentia, n. 271 sqq.

⁸¹ De Poenitentia, q. 7, a. 3, concl. 2, n. 2.

wish to be consistent, suggest that Callistus meant his words to apply to a real direct remission of sin. Yet, needless to say, that is precisely what they do; the words, in fact, are too clear to be interpreted in any other sense. . .

"One of our strongest arguments, it will be remembered, for the power of the keys was derived from the directions given to bishops in the *Didascalia*. Yet the parallel between Penance and Baptism disappears and the whole text becomes utterly useless, if the value of the final rite is questioned. So, too, in regard to *Origen's* statements. If the final reconciliation was not sacramental, then the 'cure' and the 'healing,' which awaited the penitent undergoing the public discipline, did not imply a real remission of sin. And if they did not imply a real remission I fear we may search *Origen's* pages in vain for a single record of a case in which it was ever effected. Similarly if the 'healing' described by *Hermas* is only an external reconciliation or remission of punishment, we may leave the *Shepherd* aside when we set out to establish the power of the keys. As *St. Cyprian* is the first of the Fathers to give a fairly detailed account of the administration of Penance, it would be necessary, for a full development of my argument, to enumerate his statements and indicate the destructive effects of the theory which minimizes the importance of the final absolution. As this would, however, lead me beyond the limits I have chosen, I will give just a single example.

"Fr. Casey, in reply to Dr. Lea's attack on the power of the keys, quotes a remark of St. Cyprian's which, as every honest critic will admit, is a striking vindication of the Church's power and practice: — 'All these warnings being scorned and contemned — before their sin is expiated, before confession has been made of their crime, before their *conscience has been purged* by sacrifice *and the hand of the priest*, before the offence of an angry and threatening God has been appeased violence is done to His body and blood.' Unquestionably 'a passage of much significance for Catholics': sinners 'must have recourse to the priest to have their conscience cleansed.' But turn to Fr. de San's treatment of the passage. 'There is question of an imposition of hands . . . which is manifestly an absolution *in foro extemo*. . . There is no force in the argument drawn from the fact that Cyprian indicates that the imposition of hands pertained to the cleansing of the conscience. And so Fr. Casey's argument is exploded by one of his friends, and Dr Lea's attacks, as far as this text goes, triumphantly vindicated! *Is not the alliance of the Catholic apologist and Protestant critic rather suggestive?* Fr. de San. I need hardly say, is, in the passage indicated, concerned not with the existence of the power of the keys but with his own theory' as to the manner in which it was exercised. Were Father Casey' to treat the whole subject and follow that theory he would be obliged to prepare a new edition of his book and omit the telling quotation. That he could retain the greater number of the passages he cites is due to the fortunate accident that the Fathers were occasionally content with affirming the power of the Church without explaining how the keys were applied in actual practice.

"*It is a pity that the exigencies of a pet theory on a matter of discipline should be allowed to obscure the evidence for Catholic dogma.* It is equally' a pity that in our over-anxiety to soften the asperities of ancient practice we should blot out the records that tend to show how, outside the case of a death-bed repentance, the Church's power was generally exercised. For my own part I feel reluctant to sacrifice a single expression of the ancient faith, and confess I should like an occasional glimpse of the sacramental process by' which in the ordinary' life of the very early Church the stains of sin were removed from the soul and Christ's commission of mercy fulfilled."⁸²

RESPONDETUR. Contraria sententia, nimium momentum con-

⁸² Penance in the Early Church. Dublin. 1907. p. III 115.

cedens publicae poenitentiae, multo gravius favet criticis rationalistis. *Poschmann* enim, sacramentalem ipsum effectum illius poenitentiae ad minimum reducens, vix quoad rem recessit a Rationalistis; ex doctrina *Funk*, qui reducit publicam poenitentiam ad tria peccata capitalia et aliunde asserit haec peccata nunquam fuisse absoluta ante tempus Callisti, sequitur nullum fuisse clavium exercitium ante illud tempus; ex doctrina *Boudinhon*, *Vacandard*, *Batiflol* et *Amann*, qui totum exercitium clavium in primis saeculis reducunt ad publicam poenitentiam (salva sola exceptione moribundorum), roboratur doctrina rationalistica de totali dissimilitudine inter antiquam et modernam praxim doctrinamque poenitentialem Ecclesiae, et de tardiori ac ecclesiastica origine sacramenti Poenitentiae.

Ceterum, falsum est quod asserunt *Galtier* et *O'Donnell*, scilicet traditionale argumentum pro exercitio potestatis clavium in antiqua Ecclesia fere ad nihilum reduci si negetur finalem reconciliationem fuisse sacramentalem. Nam imprimis, illud exercitium probatur sive ex pluribus generalibus testimoniis de potestate clavium, quae abstrahunt a modo publico vel privato quo ipsa applicaretur (ipse *O'Donnell* admittit ea testimonia esse “the greater number of the passages [Fr. Casey] cites”); sive ex non paucis testimoniis quibus probari solet existentia secretae confessionis (cf. art. 36, p. 382 sqq.), nec refert quod plura ex illis connectantur cum publica poenitentia, quoniam sacramentalis indoles istius non est necessario et a priori ligata ejus principio vel termino ac proinde abstrahit a praesenti quaestione; sive ex pluribus testimoniis quae ipse *Galtier* apte congerit ad probandam existentiam poenitentiae privatae quaeque exponuntur in Conci. 4.

Praeterea, ut nuper dictum est, testimonia ipsa quae connectuntur cum publica poenitentia, non necessario et directe connectuntur cum ipso actu finalis reconciliationis, ita ut ex asserta a Patribus sacramentali ratione publicae poenitentiae sequatur eam sitam esse in ejus fine potiusquam in ejus principio. Imo, ut dictum est supra, quaedam Patrum expressiones de vi sanctificativa publicae poenitentiae referuntur ad eam indistincte et globatim, quaedam referuntur explicite vel implicite ad ejus principium, quaedam referuntur quidem ad ejus finem sed ita ut convenienter explicari possint de indole sacramentali in sensu extenso, quo modo satisfactio peracta post absolutionem dicitur vere sacramentalis. Ceterum, inter ipsos adversarios non convenit de ipso tempore quo absolutio sacramentalis daretur, saltem in Oriente ubi erant quatuor stationes poenitentium; quidam enim, ut *Menardus* et *Rauschen* (p. 220, in nota), volunt absolutionem datam esse in

u Cf. *D'Alès* et *Harent*, supra cit., p. 908.

fine consistentiae seu ultimae stationis, quando nempe tradebatur ipsum jus ad communionem; alii vero, ut *Petavius*, *Morinus* et *Galtier* (n. 258, in nota; cf. in Diet. Apol., art. Pénitence, col. 1838), dicunt eam datam fuisse jam in fine prostrationis seu tertiae stationis, antequam proinde daretur jus ad communionem. Ex quo ipso multum infirmatur vis sententiae istorum; nam, ut vidimus supra, magna pars textuum qui loquuntur de finali poenitentium reconciliatione ejusque remissiva efficacitate, referuntur ad illam reconciliationem per quam tradebatur jus ad communionem eucharisticam; ac inde est quod etiam quidam ex illis theologis qui negant finalem reconciliationem fuisse sacramentalem, uti *Stufler*, admittunt absolutionem sacramentalem datam fuisse in fine poenitentiae, immediate tamen ante finalem ipsam reconciliationem, qua dabatur jus ad communionem.⁸⁴ Ex quo tandem patet quam inaniter quidam theologi in contrariis sententiis ad invicem dimicari videantur, cum reapse idem doceant, vel saltem una manu destruere videantur quod altera construere nituntur.

Sit breve verbum de exemplis quae invocat *O'Donnell*.

Verba *Callisti*, ut dictum est supra (p. 940 sq.), exprimunt exercitium clavium sed non necessario implicant ipsum fuisse ad terminum publicae poenitentiae.

Didascalia Apostolorum (cit. in art. 1, tom. 1, p. 110) dicunt quidem impositionem manuum esse poenitenti loco Baptismi, at de quam impositione agunt, de finali an de initiali?; imo videntur loqui de initiali; sensus enim est: sicut aliquis prius baptizatur et postea recipitur ab Ecclesia, ita prius absolvitur per manuum impositionem, tanquam per novum baptismum, et postea admittitur et fit particeps communionis Ecclesiae (quod quidem fiebat per finalem reconciliationem).

Origines plura habet quae referuntur ad exercitium clavium (cf. art. 1, tom. 1, p. 110-113); nunquam autem refert absolutionem ad ipsam finalem reconciliationem, neque in textu In Psal. 37, hom. 2, 6, ubi loquitur de utili, nec necessaria, curatione in conventu totius Ecclesiae. Imo *Rauschen*, fautor sententiae O'Donnellii, ait: "During the fourth century we find that in many parts of the Church private penance and private confession, followed by private absolution, replaced public penance. Hence the inference may be justly drawn that this practice existed even at an earlier date, at least for mortal sins committed in private. This inference becomes almost a certainty in

⁸⁴Ad rem *Rauschen* (p. 220, in nota): "Studer [Zeitschr. f. kath. Theol., 1909, 245 sq.] has claimed that, at least at the time of *St. Cyprian*, sacramental absolution was given *after* the completion of the penance, and immediately before the reconciliation, and hence the two were not co-incident. But there is no proof for this. On the contrary, *Pope Leo I.* expressly says that the reconciliation itself effects pardon with God."

the light of what *Origen* and *Cyprian* say in regard to the confession of sins of thought.”⁸⁵

Hernias loquitur satis clare de poenitentia agenda apud praepositos Ecclesiae (cf. art. 1, tom. 1, p. 95 sq.), sed non dicit quo ritu, et multo minus in qua parte ritus, absolutio conferatur.

Ad *Cyprianum* quod attinet, *Rauschen* ipse (nuper cit.) putat se invenire in hoc doctore (De lapsis, 28 sq., cit. in art. 1, tom. 1, p. 113) quod *Tournely*, fautor ejusdem sententiae, in vanum quaerit, scilicet testimonium de privata peccatorum absolutione (cf. art. 43, p. 755 sq.). Ad textum De lapsis, 16 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 113; cf. Epist. 9,2; Epist. 10, 1 sq.), quem obicit O'Donnell et ad quem nequidem alludit *Galtier* in probatione ejusdem sententiae (n. 260 sq.), respondetur *Cyprianum* increpare eos qui Eucharistiam recipiebant antequam absolverentur a sacerdote et antequam expiarent delicta per satisfactionem et exomologesim, sed de tempore quo ea absolutio daretur, nihil dicit; nec refert quod expiatio delicti citetur ante absolutionem sacerdotis, nam ibi satisfactio, exomologesis et absolutio non necessario citantur secundum ordinem quo fiebant, secus expiatio seu actio poenitentiae praecessisset confessionem seu exomologesim (quod nemo dicet), nisi dicatur *Cyprianum* exomologesim accipere pro ipsa satisfactione, et bis idem immediate repetere, quod esset ineptum et ceteroquin videtur excludi ex De lapsis, 28, ubi exomologesis accipitur manifeste pro confessione.

Ex his quae adnotavimus in utriusque sententiae argumentis et responsionibus, apparet cuinam et quomodo adhaerere velimus.

Prioris namque rationibus convincimur eam esse vere et solide probabilem; praeterea, quamvis ad majorem ei quam adversae sententiae, probabilitatem concedendam inclinemur, ab hoc tamen in praesenti statu controversiae abstinemus, tum propter intrinsicam difficultatem quorundam textuum qui videntur ipsi finali reconciliationi plus sacramentalitatis concedere quam moderna mente cogitare possimus, tum praesertim propter auctoritatem plurium eruditorum qui, quidquid sit de festinanti modo et immoderata asseverantia qua aliqui procedunt ac judicant, directius ac instantius in has quaestiones de poenitentiali disciplina antiquae Ecclesiae inquisiverunt.

Ceterum, ad majorem explicationem nostrae opinionis et ad aptiorem intelligentiam ipsius eruditorum dissidii, quod non tantum est quantum prima fronte apparet aut a quibusdam auctoribus praesentatur, *sequentes manent ANIMADVERSIONES ADICIENDAE.*

⁸⁵"Eucharist and Penance (translation from the second German edition), St. Louis, Mo., B. Herder, 1913, p. 251.

1. *Lis ista est adhuc sub iudice*, ac proinde nimis confidenter quidam moderni eam habent pro re iudicata. Ceterum, lis nunquam fortasse claudetur, si attendantur tum solertissima solutionis conamina, jam ab eruditis per varias vias et rationes inita, tum intrinseca difficultas rei iudicandae, seu ipsius complexae doctrinae de reconciliatione cum Deo per ecclesiasticam poenitentiam et ipsius ritualis disciplinae essentialiter multiformis ac mutabilis, juxta locorum temporumque varietatem.

2. *Momentum hujus litis exaggerandum non est*; seu haec quaestio non est essentialiter coniungenda cum quaestione de ipsa existentia potestatis clavium, ita ut dicatur ab ea dependere possibilitas probandi cum certitudine contra Rationalistas exercitium illius potestatis in primitiva Ecclesia. Ut ostensum est supra, manifeste exaggerant quidam moderni in urgenda praedicta connexionem.

3. *Punctum quaestionis est praecise et jormaliter determinandum*, secus ut non raro accidit, verberatur aër et tribuitur adversariis quod ipsi sustinere non intendunt. Ita cum quaeritur: utrum finalis reconciliatio, eaque sola, esset sacramentalis, utraque dictio “finalis reconciliatio” et “sacramentalis” est ambigua. Nam, attentis stationibus orientalibus, finalem reconciliationem quidam intelligunt in sensu pleno, seu tum pro datione pacis seu communionis fidelium (qua homo non amplius consideretur inter proprie dictos poenitentes, sed inter fideles), tum pro datione communionis eucharisticae, ita ut utrumque daretur ad modum unius in fine consistendae; alii vero eam intelligunt tantum in priori sensu, ita ut reconciliatio daretur in fine prostrationis, communio vero in fine consistendae. Item, vox “sacramentalis” potest intelligi, in sensu quidem proprio, tum stricte, seu pro parte pertinente ad essentiam sacramenti, ut est absolutio, tum late pro parte pertinente ad ejus integritatem, ut est operata satisfactio.

Jamvero, quod attinet ad sacramentalitatem, quaestio est utrum finalis reconciliatio esset sacramentalis primo modo; nemo enim negabit totam actionem poenitentiae, inde ab initio ad finem, fuisse sacramentalem quandam satisfactionem et quandam continuationem ipsius sacramenti poenitentiae, ab Ecclesia regulatam, directam et conclusam: id enim negant soli Rationalistae, nec negare intendunt illi theologi qui, infelici quadam expressione, aiunt eam actionem fuisse totam mere disciplinarem et canonicam, qualis est ritus absolutionis ab excommunicatione et censuris.

Quod attinet vero ad finalem reconciliationem, quaestio non est de momento quo ipsa daretur, aut in quo consisteret, nam quidam dicunt eam datam esse post tertiam stationem et fuisse solam communionem

cum fidelibus, alii dicunt eam datam fuisse post quartam stationem et fuisse simul communionem eucharisticam; nec quaestio est in quo momento vel statione daretur proprie absolutio ab ipsis peccatis, nam ex patronis unius sententiae quidam dicunt hanc esse datam secrete ante initium primae stationis, alii publice ad initium primae stationis (sic satis communiter), alii ad finem secundae stationis (ita *Bagot*), ex patronis vero alterius sententiae quidam (ut *P.etavius* et *Morinus*) dicunt eam fuisse ad finem tertiae stationis, alii (ut *Menardus*, *Rauschen* et communius) ad finem quartae quando dabatur ipsum jus ad communionem.

Verum igitur punctum quaestionis est an datio pacis Ecclesiae coincideret cum ipsa absolutione peccatorum, seu an per eandem caeremoniam absolutariam (quomodolibet aut quocumque momento fieret) Ecclesia intenderet utrumque ad modum unius conferre, scilicet tum remissionem peccatorum, tum absolutionem ab ea separatione ecclesiastica in qua constituebantur publice poenitentes, ita ut ipsa remissio peccatorum non praecederet circa initium publicae poenitentiae aut coincideret cum ipsa concessione poenitendi, sed esset veluti conclusio actionis poenitendi, ac ita publica poenitentia fere coincideret cum ipsa administratione sacramenti Poenitentiae, quod proinde inciperet per secretam confessionem, procederet per publicam poenitentiam tanquam per sacramentalem satisfactionem peragendam ante absolutionem, ac terminaretur per sacramentalem absolutionem peccatorum, cujus consequens effectus esset redintegratio in communionem fidelium et jus ad accipiendam Eucharistiam.

4. *Non est exaggerandum dissidium theologorum in hac re.* Omnes enim videntur convenire in sequentibus, quae possunt constituere veluti firmum fundamentum et principium futurarum inquisitionum. Poenitentia publica habebat indolem sacramentalem, saltem quatenus erat executio satisfactionis sacramentalis, impositae in secreta confessione. Praeterea, dici potest eam habuisse stricte dictam indolem sacramentalem, quatenus vel aperiiebatur vel claudebatur per ipsam absolutionem seu remissionem peccati prout est culpa; quod autem quidam asserant absolutionem datam esse secreto ante publicam poenitentiam, parum refert, tum quia ea absolutio una cum secreta confessione esset adhuc vestibulum quoddam publicae poenitentiae, tum quia praedicti auctores in ea affirmatione non insistunt et argumenta historica quae afferunt praecipue referuntur ad aliquem publicum actum orationis et impositionis manuum quo aperiiebatur publica poenitentia (“dationem poenitentiae”).

Praeterea, non pauci varias vias tentant ad proponendam aliquam

formulam mediam, qua controversia supprimi aut decertantes sententiae emolliri queant.

Quidam, ut *Vacandard, liarent, Boyer et Chardon* (cit. in p. 895), controversiam supprimere conati sunt, admittendo duas fuisse sacramentales absolutiones a peccatis, alteram in initio, alteram in fine publicae poenitentiae. *Attamen*, haec opinio dum fruitur utilitatibus utriusque sententiae, simul etiam in se colligit utriusque inconvenientia, nec, omnibus perpensis, videtur satis probabilis; ex quo explicatur quare nonnisi raros nec firmos invenerit fautores.

Quidam, ad controversiam tollendam, videntur facilem recursum eligere ad diversitatem consuetudinum, docentes utrumque factitatum esse, ut nempe absolutio daretur vel initio vel in fine poenitentiae, pro diversis temporibus et locis. *Attamen*, quamvis ea diversitas potuerit existere quoad casus particulares, eo quod exercitium poenitentiale esset, de jure et generaliter loquendo, in arbitrio episcoporum ac presbyterorum, ex attenta documentorum consideratione facile apparet publicam poenitentiam habuisse uniformem quandam indolem et finalitatem sacramentalem. Unde vix admitti potest tanta diversitas consuetudinum, ut in una ecclesia poenitentia publica procederet ex sacramentali absolutione, in alia vero ordinaretur ad eam.

Quidam, ut *Vacandard, Harent, Hogan, O'Donnell* (cit. in p. 882 sqq.), controversiam de medio tollunt, dicentes antiquam Ecclesiam nec cogitasse nec consciam fuisse de momento quo absolutio a peccatis intra publicam poenitentiam conferretur, sed intendisse conferre totalem peccati remissionem, secundum culpam et poenam, in toto illo ritu, veluti in solido et abstrahendo a modo et tempore quo varii remissionis effectus distribuerentur et applicarentur. *Attamen*, haec simplicistica solutio sustineri non potest; nam aliud est quod primitiva Ecclesia in suis testimoniis non distinxerit momenta et attributiones, eo modo quo nunc facimus, aliud est quod nescierit aut non intenderit absolutionem conferre aliquo determinato modo vel momento: quemadmodum, quamvis in missa ordinationis Ecclesia vel episcopus ordinans olim non distinxerit (sicut distinguit hodie, post recentem declarationem S. Sedis) momenta et caeremonias quibus sacra potestas conferretur, eo nempe modo quo haec distinguebantur in theologorum disputationibus (tres scilicet manuum impositiones et traditio instrumentorum), habebat tamen intentionem conferendi sacramentum non in tota missa, modo indefinito et in solido, sed in uno illo momento et in una illa caeremonia in qua, juxta Christi institutionem, conficitur sacramentum quod est instantaneum signum et instantanea causa collationis gratiae.

Quidam, ut *Boyer* (cit. in p. 896 sq.), controversiam supprimunt vel emolliunt dicendo Ecclesiam in variis orationibus et manuum impositionibus, distributis toto tempore publicae poenitentiae, habuisse intentionem tunc sacramentaliter absolvendi, cum primum hic vel ille poenitens inveniretur sufficienter dispositus ad eam absolutionem suscipiendam. *Attamen*, haec ingeniosa explicatio nec verisimilis nec utilis videtur. Nam, omisso quod ita fere omnes qui ad poenitentiam admittebantur absolverentur inde ab initio (attenta praecipue districtiori tunc temporis discussione causae et dispositionis, intra praecedentem confessionem), aufertur imprimis a publica poenitentia principalis ejus finalitas expiatoria et satisfactoria, substituendo finem auxilium et dispositivum ad actum sufficientis contritionis, et praeterea tribuitur Ecclesiae et ministro intentio quaedam secundum se indeterminata et ex circumstantiis determinanda, quae ex seipsa pluries redderet invalidas formas sacramentales, sicut si nunc sacerdos, dubitans de dispositione poenitentis, puta moribundi, et sperans eum intra aliquod tempus posse in bonas dispositiones devenire, pluries repeteret formulam absolutionis, intendens tunc tantum eam sacramentaliter proferre cum primo poenitens dispositus inveniatur.

Quidam, ut *Chardon*, *Vacandard* et *O'Donnell* (cit. in p. 890 sqq.), suam sententiam emolliunt, dicentes quod quamvis absolutio a peccatis simpliciter et absolute intenderetur conferri ad finem poenitentiae et eo usque poenitens haberetur ut adhuc peccatis ligatus, tamen inde ab initio per ipsam dationem poenitentiae peccator aestimabatur suscipere aliquod genus absolutionis a peccatis, seu aliqua partialis absolutio. *Attamen*, omissa indeterminatione et obscuritate hujus sententiae quae eam parum commendat, prorsus incredibile est antiquos Patres communiter putasse et intendisse conferre per gradus eam offensae remissionem quam ipse sensus communis dictat per gradus conferri non posse.

Alii tandem, ut *Palmieri*, *Jugie* et *Vacandard* (cit. in p. 882 sqq.), suam sententiam emolliunt, vel potius explicant, dicendo quod, quamvis absolutio a peccato, ut est culpa, daretur tantummodo initio poenitentiae, tamen etiam per absolutionem finalem peccator absolveretur quodammodo a peccato, seu a poena quae est reatus quidam et effectus peccati, imo ab ea absolveretur ad modum indulgentiae, ita ut ea absolutio esset non mere caeremonialis sed *suo modo vere sacramentalis*, quemadmodum et ipsum totum exercitium publicae poenitentiae erat vere sacramentale, utpote consistens in sacramentali satisfactione quae est pars integralis sacramenti Poenitentiae.

•Quatenus in uno loco approbat et sequitur sententiam Palmieri.

Haec postrema opinio est convenientissima explicatio illius sententiae, quam inde ab initio saltem ut probabilem elegimus. *Cujus quidem amplior determinatio sic effferri potest:*

Ante publicam poenitentiam peccatores prius instituebant secretam confessionem apud episcopum vel presbyterum, de quo non est dubium. Subinde confessarius eis indicebat quamnam satisfactionem praestare deberent. Tandem absolvebantur, ingredienti ordinem poenitentium; an autem haec absolutio daretur privatim unicuique vel publice omnibus tanquam primus actus publicae poenitentiae, parum refert, idque potuit variare pro variis ecclesiis; quomodolibet res concipiatur, prima manuum impositio cum oratione, quae fiebat initio publicae poenitentiae, erat vel ipsa absolutio a peccatis vel quaedam officialis confirmatio absolutionis jam susceptae et admissio ad peragendam publicam satisfactionem sacramentalem.

Dum in moderna praxi, collata absolutione a peccatis, Ecclesia immediate restituit poenitenti communionem cum societate ecclesiastica et jus ad communionem eucharisticam, ac tantummodo eum ligat ad praestandam privatam satisfactionem, in antiqua praxi eum ligatum servabat triplici vinculo, seu eum inducebat ad praestandam publicam satisfactionem (salva tamen libertate se subiciendi publicae poenitentiae, quantum exigitur a lege sigilli, ut dicetur in Conci, seq.), eumque separabat a communionem tum fidelium tum Eucharistiae, quousque satisfactionem suam sub ductu et examine sacerdotis perficeret. Idque Ecclesia legitime decernere potuit vi ipsius potestatis solvendi atque ligandi, ita quod statim solveret a peccatis secundum eorum essentiam prout sunt culpa, non vero secundum omnes eorum effectus et sequelas, et hoc sensu peccata ligata servaret donec veluti per gradus ea perfecte solveret ad finem publicae poenitentiae, per eam nempe absolutionem et reconciliationem quae erat simul quaedam indulgentia absolvens a continuatione poenae, plena redintegratio in spiritualem communionem fidelium et admissio ad eucharisticam communionem, per quam unitas ecclesiastica significatur et firmatur. Dicimus autem finalem reconciliationem fuisse probabiliter quandam absolutionem a poena, datam ad modum indulgentiae intrasacramentalis, quia arbitrio sacerdotis relinquebatur determinandi an poenitenti, pro qualitate dispositionum, esset abbreviandum vel extendendum tempus poenitentiae secundum diversas ejus stationes, ita ut terminatio poenitentiae, simpliciter aut in una vel altera statione, esset quaedam concessio indulgentiae seu dispensatio a continuanda poenitentia.

Absolutio a tribus praedictis ligaminibus pari passu procedebat, et, ubi in usu erat divisio stationum, conferebatur per gradus, repetitis

manuum impositionibus et orationibus, ad terminum cujusque stationis, ita ut in prima statione concederetur accessus ad fores illius ecclesiae in qua fideles orabant et Eucharistiam celebrabant; in secunda vero daretur ingressus in vestibulum ecclesiae ad audiendas cum fidelibus lectiones eucharisticae liturgiae; in tertia fieret admissio in ipsam ecclesiam ad participandum una cum catechumenis primae parti liturgicae celebrationis; in quarta daretur plena assistentia ipsi actioni liturgicae una cum orantibus, secluso tamen accessu ad Eucharistiam; in fine tandem fieret admissio ad ipsam communionem eucharisticam, quo perficiebatur plena communio cum Ecclesia et plena absolutio ab omni vinculo peccatorum.

Ex his convenienter intelligitur: 1. Quare pluries repeterentur impositiones manuum et orationes absolutoriae; erant enim quaedam sacramentalis extensio prioris absolutionis a peccatis quae pergebat quodammodo influere in remissionem vinculorum a peccatis relictorum. 2. Quare eae manuum impositiones et orationes essent tam similes ipsi essentiali ritui primae absolutionis eundemque referrent sensum remissivum peccatorum; vincula enim peccati sunt quaedam continuatio ipsius peccati, eorumque absolutio quaedam continuata absolutio ipsius peccati. 3. Quare finalis reconciliatio tanti aestimaretur et veluti antonomastice peccati remissio vocaretur; erat enim plena et completa absolutio a peccato secundum omnia vincula ejus. 4. Quare finalis absolutio, necnon intermedia quaeque absolutio collata ad finem uniuscujusque stationis, esset vere sacramentalis, quamvis ab ipso reatu culpaе non absolveret nec ipsum sacramentum constitueret; erat enim aliquid essentialiter dependens a sacramento, uti est sigillum sacramentale, imo pars integrans ipsius sacramenti, uti est satisfactio sacramentalis, imo quaedam extensio ipsius formae sacramentalis et quoddam sacramentale exercitium ejusdem potestatis ligandi atque solvendi. 5. Quare potuerit facile, connaturaliter et quasi insensibiliter fieri transitus ex praxi poenitentiae publicae ad praxim poenitentiae privatae; abbreviatis nempe gradatim variis accidentalibus et extensivis elementis quae sequebantur administrationem sacramenti in antiqua disciplina, hujus solemnitas paulatim evanuit, relicto sacramento in suis essentialibus constitutivis, eodem modo dispositis et operantibus.

Conclusio 3. Publica poenitentia non erat absolute necessaria peccatori ad hoc ut consequeretur sacramentalem absolutionem, seu, attenta mente universalis Ecclesiae regulantis publicam poenitentiam, peccatores non censebantur stricte obligati ad publicam satisfactionem praebendam pro peccatis formaliter ut confessis, adeoque publica poenitentia non erat stricte necessaria pro peccatis occultis, nec etiam pro peccatis publicis formaliter in

quantum subjecta erant foro sacramentali et ita ut ex ipsa publica satisfactione tuerit id innotescere et sigillum sacramentale aperiri.

Probatur 1. *A PRIORI*, seu ex eo quod Ecclesia non potest imponere publicam poenitentiam pro peccatis foro sacramentali subjectis, ac ideo, attenta ejus infallibilitate, nunquam id fecit.

Quod autem Ecclesia id non possit sequitur ex iisdem fere rationibus quibus in art. 43 probatum est ipsam publicam peccatorum confessionem imponi non posse, quaeque valent non solum quoad peccata secreta sed etiam, proportionem servata, quoad peccata publica.

Id scilicet vetant lex naturalis conferens peccatori jus ad suam famam; ratio boni communis quae requirit ne imponantur res difficillimae et ad finem societatis non necessariae; bonum sacramenti quod exigit ne ejus usus reddatur odiosus; indoles hujus sacramenti quod pertinet essentialiter ad forum internum; sigillum sacramentale quod violaretur per impositionem publicae poenitentiae.

Nec refert quod agatur de *peccato publico*, nam executio publicae poenitentiae cognita ut imposita in sacramentali confessione, est directe et maxime revelativa culpaе et importat coactam infamationem sui ab ipso reo faciendam, quae adversatur omnibus praedictis rationibus, non excluso ipso sigillo sacramentali. Non potest proinde confessarius obligare poenitentem, sub poena denegandae absolutionis, ad talem satisfactionem pro peccatis publicis exequendam, quae sit revelativa factae confessionis, quamvis possit absolute talem publicam satisfactionem vel peccati revelationem imponere, ex qua facta confessio non necessario innotescat. Et in hoc sensu sunt intelligendi doctores cum dicunt pro peccatis publicis posse publicam poenitentiam imponi ad justam satisfactionem et ad commune exemplum. Ceterum non diffitemur quod, ob nondum perspectam plenam rationem sigilli sacramentalis, plures olim potuerint imponere poenitentiam publicam sacramentaliter, seu tali modo ex quo ejus relatio ad factam confessionem innotescere posset, imo plures doctores posteriores (inter quos ipse S. Thomas, Suppl., q. 28, a. 1, ad 1 et 2, cit. in p. 797) in ea agendi ratione nullam vidisse sigilli violationem; at id nequit tribui generali interpretationi, implicite contentae in generali praxi Ecclesiae, quia aliud est in prioribus saeculis totam vim sigilli non fuisse generaliter cognitam modo explicito et aliud est eam fuisse implicite negatam in ipsa praxi Ecclesiae.

Juverit citare sequentia verba *Suaresii*, ex quibus apparet quomodo doctores conarentur hanc quaestionem resolvere, tempore quo adhuc disputabatur de amplitudine legis sigilli:

"Quaeri potest, an possit imponi poenitentia publica; vocatur enim hoc loco publica poenitentia, non omnis illa quae coram aliis fit, nam si ita fiat, ut persona maneat occulta, vel causa quia est res, quae sponte fieri solet, vel certe, si talis est poenitentia, ut soleat pro levibus peccatis imponi, de his non est dubium quin imponi possint. *Dicitur ergo publica poenitentia, quae ita fit coram aliis, ut ex illa colligi possit, confessorem propter grave crimen illam imposuisse.* Et est ratio dubii, quia videtur esse contra sigillum, propter quod Navar. . . . , negat tales poenitentias posse imponi, et jura, quae de illis loquuntur, intelligenda existimat in foro exteriori. Sed est certe difficilis interpretatio; nam c. 1 de Poenit. et remiss., et clarius Cone. Trid., sess. 24, c. 8 de Reform., aperte videntur loqui in hoc foro. Unde *communis opinio* est, propter peccata occulta non debere imponi poenitentias publicas, quia sunt impropportionatae, et contra bonam famam poenitentis; pro peccatis vero publicis imponendas esse, quia ita expedit ad Ecclesiae satisfactionem et exemplum. Ita *D. Thom.*, d. 14, q. 1, art. 5, quaestiunc. 1, ad 1, et d. 17, q. 3, art. 4, quaestiunc. 4, ad 4; *Alens.* . . . *Palud.* . . . *Argent.* . . . *Durand.* . . . *Soto* . . . *Anton.* . . . *Medin.* . . .

"Ad difficultatem vero de sigillo respondet Durand, ibi, non revelari peccatum, quia est publicum. Sed contra, quia revelatur confessio ejus, quod non licet, ut supra dixi. Melius *D. Thom.* negat esse revelationem, quia fit ex consensu ipsius poenitentis. Urgebis, quia hic consensus est veluti coactus, et involuntarius. Propter hoc dico, si poenitens habeat rationabilem causam ad non acceptandam hujusmodi poenitentiam, *et illa non sit necessaria ad tollendum aliquod scandalum*, non esse obligandum, sed tunc tantum, quando ad tollendum scandalum, vel ad satisfaciendum Ecclesiae in crimine publico, et notorio judicatur necessarium, vel valde expediens absque gravi incommodo poenitentis, qui *in eo casu non potest dici cogi*, sed rationaliter induci ad id, quod facere debet."⁸⁷

Agens de ipsa antiqua consuetudine publicae poenitentiae, Suarez rem eodem modo resolvit, scribens:

"Objici potest antiqua consuetudo imponendi publicam poenitentiam peccatorum, quam ex secreta confessione manasse indicat Origenes supra, ut vidimus, et sumitur etiam ex Cypriano supra, et Tertulliano, lib. de Poenitentia, cum his, quae Pamelius congerit in scholiis. Respondeo, duobus modis potuisse poenitentiam illam esse publicam: primo quoad actionem poenitentiae, non vero quoad causam, quo modo etiam nunc solent fieri poenitentiae publicae, quamvis nunc

⁸⁷"De Poenitentia, disp. 38, sect. 6, n. 3, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 794sq. Cf. Disp. 33, sect. 7, n. 3.

regulariter loquendo occultentur personae, quod olim non fiebat, propter majorem fervorem poenitentium, qui voluntarie tales satisfactiones acceptabant; *non enim existimo fuisse simpliciter necessarias*, quatenus a sacramento manabant, ut expresse etiam dicitur nomine Augustini in lib. de Ecclesiast. dogmatibus, c. 53.

“Alio modo solebat esse publica non tantum actio, sed etiam causa seu confessio peccati, propter quod poenitentia fiebat, et tunc multo certius existimo in hoc foro nunquam id factum esse ex praecepto Ecclesiae, aut confessoris, *nisi quando ad publicam satisfactionem, et tollendum scandalum de publico peccato id necessarium erat*, quod est rarissimum; regulariter ergo id fiebat voluntarie ex consilio et juxta judicium prudens confessoris; non enim de omnibus id permittebatur, sed vel de alias publicis, vel de iis quae nec scandalum, nec gravem infamiam generare possent. Aliquando vero illa poenitentia publica *non oriebatur ex sacramento confessionis*, sed ex alia denunciatione, vel accusatione Ecclesiastica, et tunc esse poterat magis coacta et onerosa; illa vero non pertinebat ullo modo ad forum poenitentiae, sed ad forum contentiosum.”⁸⁸

DICES. Ecclesia excommunicat et suspendit clericos ob occulta delicta; jamvero per hanc poenam delictum occultum manifestatur vel manifestari potest; ergo manifestatio occulti delicti nequit esse ratio quare Ecclesia non potuerit pro peccatis etiam occultis poenitentiam publicam imponere. Ita ad mentem *Morini*, Comm, de Poenit., l. 5, c. 26.

RESP. cum *Palmieri*: “Quaestio non est utrum pro delicto occulto poena imponi possit, propter quam contingat mediate manifestum evadere peccatum; id nemo negat et etiam nunc censurae latae sententiae infliguntur propter peccata etiam occulta; sed poena per se est occulta, nec excommunicat! iubentur publicare suam excommunicationem. Sed quaestio est utrum pro peccatis auditis in confessione possit poenitenti, independenter ab eius libera acceptance, imponi poenitentia, qua immediate peccatum plus minus manifestetur. *Sermo est enim de poenitentia formaliter publica, quae ut talis nempe cognoscatur, qua proinde tanquam signo immediate manifestatio fit peccati saltem in genere.* Hoc profecto aliud est quam poenam per se occultam delicto occulto extra sacramentum imponere. Nam 1. poena per se publica est improporcionata peccato occulto; 2. praecipue quia forum sacramentale est forum divinum, in quo causa agitur, cuius notitia societatis humanae nullatenus interest, sed spectat tantum ad Deum, qui idcirco pro eodem foro legem sigilli statuit, ut ipse *Morinus* L. II. c. 19. docet et probat ‘Ecclesiam scilicet continua Traditione ab

⁸⁸Ibid., disp. 21, sect. 2, n. 8, p. 489.

Apostolis accepisse, Confessionis sigillum nunquam esse resignandum'. Etiam si vero liceat confessario retinere peccata, qua retentione quis prohibetur a sacra communione, unde suspicio oriri potest in iis, qui id adverterent, alicuius gravis peccati malique habitus, id non sequitur ex aliqua actione confessarii, propter quam ipse dici possit manifestare peccatum, sed ex mala voluntate confitentis ac natura potestatis a Christo institutae, cui se libere subiicit quicumque confitetur.

*"Ludit vero Morinus cum ait publicam poenitentiam fuisse perinde ac excommunicationis censuram: etsi enim in aliquo convenirent . . . tamen per se et formaliter publica poenitentia et censura excommunicationis differebant. Nam ea poenitentibus, haec contumacibus infligebatur: ea petenda erat, hanc quis desideret? ea imponebatur ut peccator coram Deo satisfaceret et signa conversionis Ecclesiae exhiberet, haec infligitur ut quis a contumacia recedat, qua desinente tollitur quoque censura, quae proinde non habet ullum spatium temporis definitum, sicut habebat poenitentia canonica: ea per se spectabat ad forum divinum, haec per se spectat ad forum Ecclesiae."*⁸⁰

Probatur 2. *EX SENSU PATRUM.*⁰⁰

Origenes, In Psal. 37, hom. 2, 6 (cit. in p. 394 sq.; cf. p. 756 sq.), excludit necessitatem publicae confessionis et poenitentiae, cum ait: "Si [ille cui confiteris peccatum tuum] intellexerit et praeviderit talem esse languorem tuum qui in conventu totius Ecclesiae *exponi* debeat et *curari*, ex quo fortassis et ceteri aedificari poterunt, et tum ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, et satis perito medici illius *consilio* procurandum est."

Juxta *Basilium*, Epist. 199, 34 (cit. in p. 757 sq.), canones prohibebant ne mulieres adulterae, sive sponte confessae sive etiam convictae, publice confiterentur vel poeniterent (accepta poenitentia pro aggregatione tribus prioribus poenitentium gradibus ex qua proditio delicti oriri posset), ne inde caperent temporale nocumentum ex aliorum vindicta. In quo saltem innuitur principium, ex quo supra exclusimus necessitatem publicae confessionis, scilicet periculum proditionis peccati seu revelationis sigilli.

Chrysostomus, ut diximus supra (p. 758), tam manifeste insistit in privata ratione poenitentiae, ut quibusdam visus sit negare ipsam necessitatem confessionis.

Cone. Carthaginense III a. 397, can. 32 (qui est ex Cone. Milevitano

⁸⁰ De Poenitentia, thés. 35, Romae, 1879, p. 402 sq.

Confer supra, p. 898 sq., quomodo *Vacandard* conatur festinanter sese extricare a vi textuum Patrum, mox referendorum.

a. 393): “Cujuscumque autem poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universa ecclesia noverit, ante absiden [seu in patenti loco prope altare] manus ei imponatur” (Mansi, 3, 885).

Innocentius I, Epist. “Consulenti tibi” ad Exuperium (a. 405), 4, 10, principium illud affirmat “*Non habent latentia peccata vindictam*”. “Sed viros suos, inquit, mulieres non facile de adulterio accusant, et non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberius uxores adulteras apud sacerdotes deferre consuerunt; et ideo mulieribus, prodito earum crimine, communio denegatur. . . Cum ergo par causa sit [utriusque sexus, quoad adulterium], interdum, probatione cessante, vindictae ratio conquiescit” (M.L. 20, 499 sq.).

Augustinus, Serm. 82, 7, 10 et 8, 11 (cit. in p. 758 sq.), ponit principium illud “*Secrete commissa, secrete corripienda*”, ex quo saltem sequitur peccata secreta non posse plecti obligatione publicae poenitentiae et in hoc sensu S. Doctorem intendisse interpretare ipsam poenitentialem praxim Ecclesiae. Praeterea, hoc idem Augustini principium posteriores doctores continuo invocarunt ad inculcandum illud sacramentale sigillum, ex quo nuper generaliter exclusimus necessitatem publicae poenitentiae etiam quoad peccata publica; habetur quippe quaedam logica connexio inter ista, eo quod peccata, etiam publica, eo ipso quod subjiciuntur foro sacramentali, reputentur secrete commissa, cum de foro et statu conscientiae aliis non constet et ipsa ratio peccati non sit publica.

Nec huic inductioni contradicit alterum principium quod ibidem addit S. Doctor “*Publice commissa, publice corripienda*” ejusque applicatio quam ipse facit tam in eodem loco, quam in Serm. 351, 4, 9 et Enchir. 64 sq. (cit. in p. 759), ubi videtur praedicare necessitatem agendi publicam poenitentiam pro publicis peccatis ad finem reparandi scandalum, aedificandi alios fideles et satisfaciendi Ecclesiae, nam id potest interpretari in sensu alicujus urgentis consilii de re maxime convenienti, ut innuitur in ipsis verbis “Si hoc expedire utilitati Ecclesiae videtur antistiti” (si enim absolute ex vi canonum publica peccata essent sacramentaliter poenitentia publica plectenda, non facile circa id permetteretur antistitis deliberatio) et inculcatur in *Epist. 153, 3, 6 et 21*:

“Quosdam quorum crimina manifesta sunt, a vestra severitate liberatos, a societate tamen removemus altaris, ut poenitendo placare possint quem peccando contempserant, seque ipsos puniendo. Nam nihil aliud agit quem veraciter poenitet, nisi ut id quod mali fecerit, impunitum esse non sinat: eo quippe modo sibi non parcenti ille parcit, cujus altum justumque iudicium nullus contemptor evadit. Quod si

iniquis et scelestis ille parcendo, eisque vitam salutemque largiendo, etiam plerisque eorum quos novit non acturos poenitentiam, tamen exhibet patientiam; quanto magis nos in eos qui correctionem promittunt, et utrum faciant quod promittunt incerti sumus, misericordes esse debemus, ut rigorem vestrum pro eis intercedendo flectamus, pro quibus et Dominum, quem nihil de moribus eorum etiam futuris latet, non tamen impudenter, quia hoc ipse praecepit, oramus” (M.L. 33, 655).

“Numquid . . . nos aut exigere quod restituantur proximo res injuste ablatae, aut ad exigendum tradere, vel possumus vel debemus? Agimus quantum episcopalis facultas datur, et humanum quidem nonnunquam, sed maxime ac semper divinum iudicium comminantes. Nolentes autem reddere, quos novimus et male abstulisse et unde reddant habere, arguimus, increpamus, et detestamur; quosdam clam, quosdam palam, sicut diversitas personarum diversam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam concitari. Aliquando etiam, si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione privamus” (ibid., 663).

Ceterum, in nonnullis textibus Augustini stricta impositio publice poenitendi pro publicis peccatis potest intelligi provenire extrasacramentaliter et ex foro externo, sicut ea quae nunc imponitur a *Cone. Trid.* (sess. 24, de reformatione, cap. 8, cit. in p. 745), etsi tunc temporis distinctio utriusque fori vix in praxi observaretur (ex quo quidem provenit difficultas in interpretatione quorundam textuum). Ita in verbis ex eodem *Sermone 351, 4, 10*:

“Nemo arbitretur, fratres, propterea se consilium salutiferae hujus poenitentiae debere contemnere, quia multos forte advertit et novit ad Sacramenta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi enim corriguntur, ut Petrus: multi tolerantur, ut Judas: multi nesciuntur, donec veniat Dominus, qui illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis (I Cor. iv, 5). Nam plerique propterea nolunt alios accusare, dum se per illos cupiunt excusare. Plerique autem boni christiani propterea tacent, et sufferunt aliorum peccata quae noverunt, quia documentis saepe deseruntur, et ea quae ipsi sciunt, iudicibus ecclesiasticis probare non possunt. Quamvis enim vera sint quaedam; non tamen iudici facile credenda sunt, nisi certis indiciis demonstrentur.

LVos vero a communione prohibere quemquam non possumus {quamvis haec prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis}, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive saeculari, sive ecclesiastico iudicio nominatum atque convictum. Quis enim sibi utrumque audeat assumere, et cuiquam ipse sit accusator et iudex? Cujusmodi regulam

etiam Paulus apostolus in eadem ad Corinthios Epistola breviter insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus commemoratis criminibus, ecclesiastici iudicii formam ad omnia similia ex quibusdam daret [1 Cor. 5, 9-13]. . . Quibus verbis satis ostendit non temere aut quomodolibet, sed *per iudicium aujercndos esse malos ab Ecclesiae communione*: ut si per iudicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne perverse malos quisque evitando, ab Ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur, vinciat ad gehennam. . . Noluit enim [Apostolus] hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato iudicio: sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiae, sive ultro confessum, sive accusatum atque convictum” (M.L. 39, 1546 sq.).

Cone. Vasense (Vaison) a. 442, can. 8: “Quod si se tantum episcopus alieni sceleris conscius novit, quamdiu probare non potest nihil proferat; sed cum ipso ad compunctionem ejus secretis correptionibus elaboret. Qui si correptus pertinacior fuerit, et se communioni publicae ingesserit; etiamsi episcopus in redarguendo illo, quem reum judicat, probationibus deficiat, indemnatus licet, ab his qui nihil sciunt secedere ad tempus pro persona majoris auctoritatis jubeatur, illo quamdiu probari nihil potest, in communione omnium, praeterquam ejus qui eum reum judicat, permanente” (Mansi, 6, 455).

Caesarius Arelatensis (f 543), Serm. 261 (in Appendice sermonum S. Augustini), 1 sq., qui est admonitio de his qui publicam poenitentiam petunt, scribit: “Quotiescumque, fratres charissimi, aliquem de fratribus vel sororibus nostris poenitentiam publice videmus petere, magnam in nobis ipsis Deo inspirante compunctionem divini timoris possumus et debemus accendere. Quis enim non gratuletur et gaudeat, et quantas potest Deo gratias agat, videns peccatorem contra peccata sua irascentem, publica voce clamantem; ut quae solebat impudentissima fronte defendere, salubriter incipiat accusare? . . . *Et ille quidem qui poenitentiam publice accepit, poterat eam secretius agere*: sed, credo, considerans multitudinem peccatorum suorum, videt se contra tam gravia mala solum non posse sufficere; ideo adjutorium totius populi cupit expetere. . . Quid enim volumus quando ad poenitentiae remedium pervenire meruimus, nisi ut omnis populus pro nobis intenderet divinam misericordiam exorare? . . . Et hoc attendite, fratres, quod qui poenitentiam petit, *excommunicari se supplicat*. Denique ubi accepit poenitentiam, coopertus cilicio foris ejicitur. Ideo enim se excommunicari rogat quia ad percipiendam Eucharistiam Domini *indignum esse se judicat*. Et propterea aliquandiu se ab isto altari alienum vult fieri, ut ad illud altare quod in coelo est, mereatur cum segura conscientia pervenire. Propterea se a communione corporis

et sanguinis Christi quasi reum et impium cum grandi reverentia vult removeri, ut per ipsam humilitatem tandem aliquando ad communionem mereatur sacrosancti altaris accedere” (M.L. 39, 2227 sq.).⁹¹

DICES 1. Poenitentia publica plectebantur olim homicidae et adulteri, imo occulte tales, cum publice rei punirentur ipsa lege civili. Praeterea antiqui canones explicite publicam poenitentiam imponunt pro pluribus delictis, nec ceterum distinguunt inter publica et occulta, quinimmo reis sponte confessis, adeoque pro occultis peccatis sponte declaratis, statuunt minores poenas.

RESP. Quamvis non semper nec inde ab initio clare distingueretur inter ea quae ad forum internum et ea quae ad externum proprie pertinerent, tamen ex ipsa saltem natura rei distinguere licet, et oportet, varias utriusque fori materias et leges. Proprie dicta sacramentali et stricta obligatione, modo supra explicato, nulla delicta, sive privata sive publica, plecti poterant, nec plectebantur, saltem attenta lege aut praxi universalis Ecclesiae. Canones ergo qui de publica poenitentia loquuntur vel referuntur ad externum forum, vel, si ad internum aut utrumque forum referuntur, intelligi debent de diversa vi obligationis, pro eorum relatione ad alterutrum forum, ita ut in foro interno eatenus inducerent obligationem pariendi quatenus et in quantum id fieri posset absque periculo revelationis sigilli et discrimine sacramenti. Ceterum, ob utriusque fori facilem tunc temporis commixtionem, probabile est eos canones quandoque intellectos et applicatos esse tamquam stricte obligantes in ipso foro interno, sed id fieri potuit tantummodo ex immoderato quodam et caeco zelo contra genuinum sensum generalium canonum et universalis praxis Ecclesiae.

Ad id quod obicitur de homicidis et adulteris, negatur quod soli occulte tales potuissent plecti lege ecclesiastica, nam poterat aliquis reus convinci in iudicio ecclesiastico qui forte non potuerit in civili; praeterea, sub principibus Christianis quandoque poena civilis commutabatur in ecclesiasticam.

Antiqui canones ideo explicite non distinguunt inter peccata publica et secreta quia diversa ratio puniendi utraque intelligitur ex natura ipsorum; secreta enim peccata pertinent per se ad solum forum sacramentale, publica vero possunt pertinere ad utrumque forum et diversa ratione tractari juxta utriusque fori exigentias. Ceterum, principium illud ab Augustino assumptum “Secreta secrete, publica publice corri-

Ab istorum verborum vi nimis voluntarie ac festinanter sese extricat *E. Amann*, scribens: “La phrase de Césaire peut viser ou la conversion qui, dans le principe au moins, pouvait être moins humiliante que l’entrée en pénitence, ou l’une de ces formes plus ou moins larvées de satisfaction, à publicité restreinte, dont parlait déjà saint Augustin. Rien n’indique que le pénitent qui aurait ainsi fait pénitence *secretius* aurait dû être soustrait aux séquelles de la discipline canonique” (in *Diet. Théol. Cath.*, art. Pénitence, col. 838).

pienda" non est nisi generalis expressio et interpretatio ipsius sensus Ecclesiae qui subjacet praedictis canonibus poenitentialibus. Cum serius separatio utriusque fori incepit invalescere, ipsa distinctio occultorum et publicorum peccatorum explicite in canonibus fieri cepit, fortasse ne ab imperitis et male zelatis confessariis urgeretur publica poenitentia pro peccatis mere occultis in confessione declaratis. Quod dicitur ab obiciente de peccatis sponte confessis ut distinctis a convictis, respicit forum externum et contentiosum, nam in foro sacramentali peccata nequeunt esse nisi sponte confessa.

DICES 2. Ex pluribus testimoniis manifeste apparet pro peccatis sacramentaliter confessis, etiam secretis, impositam fuisse proprie dictam obligationem publice poenitendi.

Et imprimis, nisi publica poenitentia fuisset stricte necessaria, ad quid tot praetextus pudoris vel timoris, quibus peccatores ab agenda poenitentia retrahebantur et quorsum tot Patrum conciones et exhortationes ut peccatores, seposito illo pudore aut timore, ad agendam poenitentiam properarent?

Apud *Irenaeum*, Adv. haer. 1, 13, 7 (cit. in art. 1, tom. 1. p. 96), mulieres a Gnosticis corruptae, dicuntur se retraxisse desperantes a vita Dei eo quod noluerint exomologesi seu publicae poenitentiae se submittere. Quod manifeste ostendit publicam poenitentiam habitam fuisse ut stricte necessariam.

Tertullianus, loquens de poenitentia, nec alia quam publica, ait eam esse, relate ad quaelibet peccata, unicum viam "veniae" et "vitae", a peccatoribus amplectendam sicut "tabulam a naufrago" (De Poenit. 1). Addit: "Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui. aut suffugere aut de die in diem differre praesumo, pudoris magis memores quam salutis . . . et ita cum erubescencia sua pereunt. . . An melius est damnatum latere quam palam absolvi?" (ibid., 10, cit. in art. 1. tom. 1. p. 101). Tandem admonet: "Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi exomologesis extinguet" (ibid., 12, cit. ibid., p. 100).

Cone. Ancyranum a. 314, can. 16 (de peccatis contra naturam) et can. 21 (de procurato abortu), decernit publicam poenitentiam de peccatis quae ex natura sua censentur secreta.

Basilus, Epist. 217 (canonica 3, ad Amphilochem, a. 376), can. 61 sqq., pro quibusdam peccatis etiam occultis praescribit publicam poenitentiam (cf. M.G. 32, 799). In Comm. in Isaiam, c. 1, n. 19, describit quomodo juvenis pius, subinde in peccata carnis lapsus, possit facile in perditionem adduci eo quod vereatur agere publicam poenitentiam: "Jam mala conscientia non hunc sinit ad precationis locum proficisci, quippe quia in fidelium ordine non consistit: ab eo siquidem

excidit; nec tamen in deflentium loco stat, siquidem erubescit. Hinc oritur in precatione segnities. . . Deinde sensim ob consuetudinem meditatur apostasiam, et ad integram perditionem deducitur” (M.G. 30,151),

Ambrosius, De Poenit. 2, 10, 95, distinguens peccata in duas tantum classes, graviora nempe et leviora, docet illa per publicam poenitentiam, haec vero per ipsam cotidianam poenitentiam deleri; unde publicam poenitentiam necessariam habet pro peccatis gravioribus, et quidem etiam secretis. “Merito reprehenduntur, ait, qui saepius poenitentiam agendam putant; quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent poenitentiam, iterandam postea non putarent; quia sicut unum baptismum, ita una poenitentia, quae tamen publice agitur; nam quotidiani nos debet poenitere peccati: sed haec delictorum leviorum, illa graviorum” (M.L. 16, 520).

Ibid., 1,15, 80, iterum necessitatem publicae poenitentiae affirmat, docens peccatorem “operibus quibusdam totius populi purgari, et plebis lacrymis ablui. . . Donavit enim Christus Ecclesiae suae, ut unum per omnes redimeret” (ibid., 490).

Ibid., 2, 9, 86 sq.: “Plerique . . . poenitentiam petunt, et cum acceperint *publicae supplicationis revocantur pudore*. . . Nonnulli ideo poscunt poenitentiam, ut statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se solvere cupiunt, quam sacerdotem ligare” (ibid., 517).

Ibid., 1, 16, 90, ipsis occultis peccatis necessitatem publicae poenitentiae adscribit, inquiens: “Si quis . . . *occulta crimina habens*, propter Christum tamen studiose poenitentiam egerit; quomodo ista [bona a Christo promissa] recipit, si ei communio non refunditur? Volo veniam reus speret, petat eam cum lacrymis, petat gemitibus, *petat populi totius fletibus*; ut ignoscatur obsecret: et cum secundo *et tertio* fuerit dilata ejus communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat, miserabilior postea revertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lavet fletibus, nec dimittat; ut de ipso dicat Dominus Jesus: ‘Remissa sunt peccata ejus multa; quoniam dilexit multum’ ” (ibid., 493 sq.).

RESP. Solemnitas, universalitas et utilitas publicae poenitentiae tanta erat ut facile intelligitur quomodo in quibusdam textibus ejus momentum tam efficaciter et urgenter a Patribus praesentetur ut videantur loqui de ejus proprie dicta necessitate, seu illi poenitendi modo eam necessitatem tribuere quam ipsi bene sciunt competere soli poenitentiae secundum se et indeterminate sumptae; aliquid simile contingit in scriptis spiritualium auctorum, cum necessitatem observandi regulas modernarum congregationum religiosarum tantopere urgent ut videantur putare eas obligare sodales sub peccato, et quidem gravi. Conceditur etiam unum vel alium potuisse proprie dictam necessitatem publicae poenitentiae sibi fingere et in scriptis exprimere aut

in particularibus canonibus urgere. Ceterum, hoc ipsum nullatenus constat ex ipsis textibus qui in objectione afferuntur, nec potest facile adductis Patribus imputari.

Et imprimis, quod poenitentes ex pudore vel timore retraherentur a publica poenitentia eosque ad talem pudorem vel timorem deponendum et ad publicam poenitentiam ineundam Patres vehementer impellant, non probat stricte dictam et de jure sic poenitendi necessitatem, sed tantum ostendit consuetudinem taliter poenitendi fuisse tam constantem et communem ut a poenitentia publica se retrahere, practice aequivaleret omissioni cujuslibet poenitentiae, quemadmodum necessitatem quotidianae vel frequentis communionis in religiosis institutis nequaquam ostenderet timor vel pudor quo a communicando retraherentur quidam timidi aut scrupulosi sodales et vehementes exhortationes ad frequentem communionem ex parte spiritualium directorum. Ceterum, ex ipsa ratione pudoris vel timoris non necessario infertur peccatores refugisse ipsam publicam poenitentiam aut Patres ad eam eos impulsisse, nam multi ob easdem rationes retrahuntur ab ipsa privata et secreta confessione ac poenitentia.

Ex textu *Irenaei* non necessario sequitur publicam poenitentiam sacramentalem fuisse strictae obligationis; nam potuerunt illae mulieres recusare publicam poenitentiam quae forte in foro externo eis infligebatur ob publicum ipsarum delictum, vel forte praetulerunt absque omni poenitentia recedere eo quod non auderent illi poenitentiae se subicere quae tunc communiter et solemniter frequentabatur, sicut si aliquis religiosus, nolens quotidianam communionem frequentare, ut moris est in suo instituto, eligat religiosam vitam derelinquere, quamvis absolute loquendo posset in ea permanere cum minus frequenti usu communionis (cf. supra, p. 393. 753).

Tertullianus loquitur quidem de publica poenitentia, sed non dicit ipsam publicam poenitentiam esse necessariam; ejus enim verba sonant tantum necessitatem poenitentiae in genere, quamvis de hac generali necessitate loquatur dum facit sermonem de ipsa publica poenitentia quae erat communis et signantissimus modus tunc poenitendi.

Cone. Ancyranum et *Basilus* in praefatis canonibus praescribunt quidem poenitentiam publicam, applicandam tamen juxta utriusque fori exigentias, ut supra dictum est. Ceterum ipse *Basilus* in supracitata Epist. 199 ad eundem *Amphilochium*, innuit principium ex quo exclusimus necessitatem publicae poenitentiae, scilicet periculum revelationis sigilli, nec ceterum verisimile est eum contradicere illi principio, quo paulo post sensus universalis Ecclesiae exprimebatur ab *Innocentio I* ("Non habent latentia peccata vindictam") et *Augustino* ("Secreta secrete, publica publice corripienda"). Quod autem ipse ait

de juvene in peccata carnis prolapso, explicari potest sicut modus agendi mulierum impudicarum, a via salutis recedentium, de quibus in textu Irenaei.

Ambrosius in primo et secundo ex objectis textibus loquitur, sicut *Tertullianus*, de poenitentia publica et affirmat necessitatem poenitendi, sed hanc necessitatem non affirmat de ipsa poenitentia ut publica. Quod dicit in tertio textu intelligi potest (sicut diximus de verbis Irenaei et Basilii) de his qui ex pudore publicae poenitentiae, tunc communiter usitatae, retrahebantur ab omni prorsus poenitentia. Quod autem ait in ultimo textu de publica expiatione occultorum criminum, potest intelligi de expiatione sponte suscepta, ut videntur innuere ipsa verba “Propter Christum tamen studiose poenitentiam egerit”.

Conclusio 4. Poenitentia publica (in qua nempe absolutio a peccatis connectebatur cum adscriptione ordini poenitentium seu cum solemni actione poenitentiae, sive daretur initio sive in fine istius exercitii), quamvis fuerit praecipua et per se ordinaria praxis poenitentialis priorum saeculorum, non erat tamen unica, sed praeter eam frequentabatur etiam poenitentia privata, tamquam ritus abbreviatus et secundarius, quo, ratione necessitatis vel utilitatis, peccata remittebantur absque adscriptione ordini poenitentium ejusque solemnitate.

Probatur 1. *A PRIORI, SEU EX RATIONIBUS DOGMATICIS.*

Nisi praeter publicam poenitentiam fuisset in Ecclesia poenitentia privata, modo saltem praedicto, non posset convenienter explicari inerrabilitas aut indefectibilitas Ecclesiae relate ad tres sequentes veritates, respicientes praxim sacramenti Poenitentiae, de quibus a nullo catholico ambigi potest, scilicet divinam originem sigilli sacramentalis (cui contradicere temerarium est), necessitatem integrae confessionis et necessitatem ipsius sacramenti ad consequendam peccatorum remissionem (quorum utrumque est de fide). Imponendo scilicet publicam poenitentiam, tamquam unicam praxim, Ecclesia contra has tres divinas leges egisset vel circa tres istas veritates errasset.

Et *imprimis*, publica et unica illa poenitentia, quae ab adversariis fingitur, vel dicitur libera, et tunc negatur necessitas recursus ad claves Ecclesiae seu necessitas sacramenti, vel dicitur *necessaria* (quod quidem eligunt adversarii), et tunc periclitatur sigillum confessionis, saltem quoad peccata secreta, nam ipsum exercitium poenitentiale prodit tum statum peccatoris, tum, prout eo tempore agebatur, qualitatem peccati, nec aliunde ad salvandum sigillum, fingi potest tacitus et implicitus consensus poenitentis, si semel ponatur vera necessitas

illius poenitentiae. Ceterum, inepte adversarii opponunt potuisse Ecclesiam tunc ignorare perfectam extensionem et rigorem sigilli, nam hic periclitatur cognitio ipsius essentiae sigilli, quam tamen *Leo M.* (cit. in p. 363 sq.), revocat “ad apostolicam regulam” seu traditionem.

Praeterea ac signantius, publica illa poenitentia erat necessaria pro solis peccatis quae dicebantur capitalia. Jamvero, vel dicitur Ecclesia sub verbo “capitalia” intellexisse omnia peccata quae nunc dicimus mortalia, quaeque sunt objectum necessariae confessionis, et tunc, attento quod publica poenitentia semel tantum concederetur, exploditur ex una parte ipsa necessitas sacramenti, quoad relapsos, nam nequit Deus imponere recursum ad claves Ecclesiae quem ab ipsa Ecclesia legitime negari possit, et ex alia parte fere extinguitur usus sacramenti, cum complures fuerint qui post primam poenitentiam iterum peccarent; vel dicitur Ecclesia sub eo verbo intellexisse tantummodo quaedam peccata graviora inter ea quae dicimus mortalia, et quidem aut asseritur cum *Vacandard* illa tantum peccata Ecclesiam mortalia reputasse, et tunc, praeter praefata inconvenientia, tribuitur etiam Ecclesiae communis et intolerabilis error saltem circa gravitatem quorundam peccatorum (uti furti et pravarum cogitationum, publicae poenitentiae non necessario subiciendarum) quae in ipsa Scriptura ut gravia praedicantur, aut asseritur cum *Funk* et *Boudinhon* illa tantum peccata (etsi non haberentur ut sola mortalia sed tantum ut graviora inter mortalia) Ecclesiam subiecisse publicae poenitentiae, et tunc perit tum necessitas integritatis confessionis, nam ea confitenda sunt pro quibus est satisfaciendum et absolutio recipienda, tum ipsa necessitas sacramenti sive quoad relapsos in ea peccata sive quoad alios peccatores, cum ea poenitentia non daretur nisi semel et pro quibusdam tantum peccatis.⁰²

Tandem ac praecipue, a publica poenitentia excludebantur, saltem de more generali, omnes *relapsi*, imo et *clerici* primo lapsi in crimina capitalia. Ex quo sequitur multos peccatores (praecipue si dicatur omnia peccata mortalia fuisse subjecta poenitentiae publicae, vel quomodolibet extendatur numerus peccatorum capitalium) fuisse ab Ecclesia usque ad finem vitae relictos sine remedio necessarij sacramenti. Et tunc extinguitur universalis necessitas sacramenti, coarctatur pro multis hominibus via salutis, cum difficultatem eliciendi actum perfectae contritionis ostendat ipsa institutio sacramenti, et vix intelligitur quomodo tanta Ecclesiae severitas conveniat cum spiritu evangelico ex quo processit institutio hujus sacramenti aut cum ipsa tanta

^w Praeterea, ut notatum est supra (p. 90S) cum *D'Alès* et *Itarent*, si addatur alia *Funk* sententia, juxta quam ante decretum Callisti capitalia peccata de facto non fuerint ab Ecclesia remissa saltem inde a tempore Hermae, sequeretur per totam illam periodum nullum prorsus fuisse usum sacramenti Poenitentiae.

benignitate qua nunc eadem mater viscera filiis ostendit. Num quo junior eo minus fecunda; aut crudelior, quo Christo propinquior?

DICES. Inepte invocantur rationes dogmaticae in quaestione quae tota pendet ex factis historicis nec nisi critica methodo dirimi potest, praesertim controvertendo cum Protestantibus et Rationalistis qui rationes dogmaticas reiciunt. In praesenti autem controversia de existentia privatae poenitentiae, ex una parte res est eminenter historica et ex alia parte desunt positiva documenta existentiae illius praxis, imo altum de ea observatur silentium in traditione trium saltem priorum saeculorum, et praesertim in canonibus poenitentialibus et in libris liturgicis, in quibus praecipue ejus mentio expectaretur.

RESP. Legitime invocantur *rationes dogmaticae* in re quae, utut eminenter historica, intime tamen connectitur cum veritatibus dogmaticis; non enim vita et disciplina Ecclesiae est mera historia naturalium et socialium eventuum, sed est evolutio supernaturalis alicujus organismi quod a principiis revelationis generatur et gubernatur. Unde non licet apologetae catholico historiam Ecclesiae considerare sicut discutitur historia profana, etiam in sua illius defensione contra Protestantes et Rationalistas. Nec verum est hos adversarios omni modo ea principia reicere, ita ut apologeta qui sub eis procederet relinqueretur solitarius in suo proprio campo, quasi aerem verberans; nam praeterquam quod Protestantes quaedam revelata principia amplectuntur, ut divinam originem Ecclesiae, divinam assistentiam in ejus conservationem, divinam indolem et auctoritatem Scripturae, divinam originem quarundam consuetudinum Traditionis (uti de modo administrandi Baptismum), tum ipsis tum Rationalistis rationabiliter constat ecclesiam primitivam quasdam veritates tamquam divinas et revelatas, legitime aut illegitime non refert, amplexisse. Ex his igitur omnibus, quae ab adversariis quolibet modo admittuntur, potest apologeta arguere et dimicare, utendo quidem critica et historica methodo.

Ceterum, hujus vocis abusus sedulo praecavendus est; si enim "*methodus critica*" intelligitur, ut oportet, ea quae utitur omnibus inquisitionis mediis, tam directis quam indirectis, tam analyticis quam syntheticis, tam textualibus quam contextualibus, ad interpretandum rectum sensum alicujus facti vel doctrinae, nemo negabit eam esse apologetae adhibendam, imo eam sufficere ad defendendam revelationem et, in praesenti casu, ad determinandam essentialem indolem antiquae praxis poenitentialis; si vero methodus critica intelligitur, prout solet accipi ab adversariis, ea quae utitur solis mediis directis, analyticis et textualibus, negandum est eam esse unice adhibendam ab apologeta aut eam semper sufficere ad defendendas veritates fidei, nec praeterea

legitime eo nomine vocari, cum nemo sit minus criticus quam qui partialiter procedit aut quibusdam tantum incertisque utitur argumentis, cum alia non desunt.

Invocata *ratio silentii*, ut argumentum mere negativum nihil probat, cum ex nihilo nihil sequatur. Si vero ea ratio vertatur in argumentum positivum, addendo nempe quod oporteret adesse locutionem de ea re quae tacetur, et ideo ex ipso silentio in subjecta materia inferendo illius rei non existentiam, tunc incumbit adversariis hujus nostrae conclusionis probare quod in documentis quae extant antiquissimae Traditionis deberet necessario fieri sermo de poenitentia privata, et praesertim eo explicito ac determinato modo quo de ea nunc loquimur.

Jamvero, *primo* nequit negari plura deperdita esse documenta, antiquissimae saltem Traditionis saec. 2-3, quamvis abundant testimonia saec. 4-5. *Secundo*, nequit negari in eo tempore aliquis usus sic dictae legis arcani circa mysteria fidei et sacramenta, quamvis non sit necesse asserere cum quibusdam id constituisse in quadam determinata ac generali lege seu disciplina Ecclesiae. *Tertio*, ipsum factum praxis privatae poenitentiae in aetate immediate sequenti (inde a. saec. 5, concedit ipse Vacandard) suam habet locutionem suumque historicum et criticum momentum, cum nequeat aliqua praxis quasi ex nihilo consurgere, nulla interveniente causa. *Quarto*, ipsa ratio indefectibilitatis Ecclesiae, vel, si placet Protestantibus et Rationalistis, religiosi cujusdam conservativismi et traditionalism!, suam etiam habet loquelam. *Quinto*, ipsa propria ac specialis ratio poenitentiae privatae, quam illi aetati adiu dicamus, explicat relativum silentium quod de ea observatur, etiam in canonibus poenentialibus et libris liturgicis, cum ipsa esset tantum secundaria quaedam praxis, indolis potius exceptionalis et indeterminatae, arbitrio sacerdotis relict⁹³, dum publica poenitentia esset de more et de jure poenitentia ecclesiastica simpliciter dicta et disciplina poenentialis per antonomasiam. *Sexto*, praedictum silentium est tantum relativum et inaniter ab adversariis exaggeratur, praesertim si, juxta veram methodum criticam, varia documenta non tantum separatae ac sterili considerationi subiciantur, sed inter se rationaliter comparentur sub logica unitate doctrinae et mentis alicujus Patris vel sub communitate alicujus praxis et consuetudinis Ecclesiae. Quod quidem ostendetur in sequenti probatione.

⁹³ Ad rem Galtier: "Modus quo fieret in his casibus remissio peccati ab Ecclesia non determinatur nisi negative, excludendo scilicet eam poenitentiae formam, quae proprie poenitentium erat nec nisi semel concedebatur. Variis ergo modis procedi potuit, sive res ageretur etiam publice aut in foro externo, sive conficeretur omnino privatim inter peccatorem et Ecclesiae praepositum solum. Quocumque modo procedatur, et quocumque nomine vocetur, ad rem nostram pertinet omnis remissio peccati quam constet factam esse ab Ecclesiae ministris aliter ac per poenitentiam quam dicimus ac ipsi dicebant publicam" (De Poenitentia, thes. 15, n. 280, Parisiis, 1931, p. 203).

Hoc silentii argumentum emphatice olim opponebat *Vacandard*, ad conclusionem suae controversiae cum *liarent*, solerte vero hic ipse doctor retundebat.

*Aiebat VACANDARD:*⁰⁴ “Le P. Harent nous reproche de ne lui opposer toujours qu’un *argument négatif*. Mais quelle sorte d’argument veut-il donc que nous lui présentions? *Si la pénitence sacramentelle privée n’existait pas dans les premiers siècles, il n’y en a pas trace, voilà tout; on ne démontre pas le néant*. Elle existait, dites-vous. Soit! mais alors il s’agit d’un fait. Un fait aussi considérable n’a pu demeurer inaperçu pendant des siècles. En tout cas vous l’affirmez, c’est à vous à en fournir la preuve.

“A défaut de documents positifs, le P. Harent tient en réserve un *argument théologique* qu’il estime invincible. D’après le concile de Trente, l’Eglise a le droit et par conséquent le devoir de remettre tous les péchés mortels, *omnia et singula*. Or, dit-il, tous les péchés mortels n’étaient pas soumis à la pénitence publique. Donc quelques uns d’entre eux étaient remis par la pénitence sacramentelle privée. Nous avons vu ce que vaut la mineure de cet argument. Elle repose sur une hypothèse erronée. Du même coup la conclusion tombe à néant. L’argument théologique a le sort de tous les autres.

“*La question de méthode*. — En résumé notre honorable contradicteur est loin d’avoir démontré que nous avons mal choisi le terrain sur lequel nous nous sommes placé pour combattre la théorie pénitentielle de M. Lea. A l’en croire, il eût fallu adopter une autre méthode: partir de l’infaillibilité de l’Eglise, et imposer d’autorité nos arguments théologiques. Je n’ai pas la même confiance que le P. Harent dans cette tactique; je crois même qu’elle est à rejeter, et cela pour plusieurs raisons.

“D’abord, avec sa *méthode d’autorité*, le P. Harent *nous mènerait où nous ne voudrions pas aller*. Il imposerait comme enseignement de l’Eglise une opinion théologique qu’il a faite sienne sous prétexte qu’elle sauvegarde mieux le dogme. Encore une fois, je ne prétends pas que cette opinion soit fausse; je souhaite même de tout mon coeur qu’on puisse la justifier; mais je dis qu’elle est jusqu’à présent mal établie. Or il est bien délicat de vouloir imposer à nos adversaires une opinion contestable.

“J’ajoute que *cette méthode est bien dangereuse*. La tactique des protestants, dites-vous, ‘est de porter sans fin les débats d’un détail à un autre détail: la nôtre doit être de les concentrer.’ Mais croyez-vous qu’il vous suivront sur le terrain que vous aurez choisi? Et s’ils ne vous y suivent pas, les laisserez vous porter leurs ravages sur tout le domaine de la doctrine, vous contentant de les défier, d’un air hautain, du fond de votre camp retranché? Us en prendront alors bien à leur aise, et tout ce que vous y gagnerez ce sera de leur faire croire que ‘les dogmes particuliers et les pratiques de l’Eglise’ ne sont pas historiquement défendables. Avez-vous le droit de les entretenir dans cette illusion? et ne serait-ce pas mettre sur leur chemin une pierre de scandale?

“Mais, direz-vous, *la méthode critique est-elle suffisante* pour défendre le dogme sur le terrain de l’histoire? Vous en doutez, je le sens. C’est un tort selon nous. Il n’est pas possible qu’une vérité historique se trouve en contradiction avec une vérité dogmatique. *N’ayons donc pas l’air d’avoir peur des faits*. Les faits ne sauraient jamais rien prouver contre notre foi. Quand nos ennemis nous les objectent, soumettons-les à un sévère examen. S’ils sont bien et dûment établis, il n’y a plus qu’à les admettre, quitte à rechercher ensuite comment ils se concilient avec le dogme. Et sûrement l’heure de cette conciliation arrivera.

“Et dans l’espèce, comme disent les juristes, est-ce que la méthode critique n’est pas suffisante pour réfuter les arguments de nos adversaires? Vous reconnaissez vous-même que ‘ce système de défense’ fournit ‘un bon argument *ad hominem* contre M. Lea’. N’est ce pas déjà quelque chose, et que vous faut-il de plus?

R Art. La discipline pénitentielle dans la primitive Eglise, in *Revue du clergé français*, t. 24 (1900), p. 263-266. Cf. *ibid.*, p. 113sq. 241 sq.; t. 20 (1899), p. 566 sqq.. *supra cit.*, in p. 909 sq.

“Pour moi, je me contente d’une méthode qui obtient un si excellent résultat. Et je m’y tiens d’autant plus volontiers, qu’elle est celle des maîtres, notamment du plus grand historien-théologien du XVIIe siècle et peut être de tous les siècles, je veux dire le *P. Petau*. . . Sans doute le dernier mot n’a pas été dit par l’éminent Jésuite sur la question qui nous occupe. Il reste encore, même après deux cents ans de recherche, bien des points à éclaircir. Mais on n’y arrivera qu’en suivant ses traces et en lui empruntant sa méthode. Vous êtes persuadé que la pénitence sacramentelle privée a existé de tout temps. A ne prendre cette conviction que comme une hypothèse, qui vous empêche de la vérifier sérieusement par les textes? C’est la vraie méthode critique. *Mais laissez là les théologiens du XVIIe siècle, et allez droit aux documents originaux*. Si la lumière complète doit se faire, c’est de là qu’elle jaillira.”

Respondet HARENT—M. l’abbé Vacandard, en nous répliquant dans la *Revue du clergé français*, a l’heureuse idée de porter finalement le débat sur la ‘question, de méthode’. C’est bien là, en effet, qu’il fallait en venir pour trouver le fond du malentendu qui nous divise, et qu’il ne semble pas impossible de supprimer. . .

“L’apologiste n’a pas à créer une religion, comme on crée une philosophie. Il part du fait: il prend la religion révélée comme il la trouve, avec les dogmes qu’elle contient, avec les motifs de persuasion dont Dieu l’a pourvue, mais aussi avec les obscurités et les imperfections qu’il lui a plu d’y laisser, comme il convenait à une vie de mérite et d’épreuve. Que l’apologiste, avant tout, connaisse à fond la place qu’il veut défendre; qu’il se rende compte des sources de la révélation dans leur état présent. . .

“Mais dira-t-on, les protestants ne vous suivront pas sur ce terrain mystique. Ils comprennent la tradition au point de vue historique: des manuscrits, des textes, de la critique, voilà qui est clair, et dans le goût de notre temps. Ils ne la comprennent pas au point de vue théologique, avec cette assistance surnaturelle, qui, d’après les catholiques, vient aider l’Eglise à garder intact le dépôt des sacrements. Cela leur paraît absurde.

“Est ce bien sûr? — Comment! voilà des gens qui admettent l’inspiration de l’Ecriture. . . Voilà des gens qui admettent une efficacité surnaturelle des sacrements, du baptême au moins, le pardon accordé par l’infini outragé à sa créature criminelle; quoi de plus mystique? Et ils auront peine à admettre l’infaillibilité de l’Eglise pour conserver à tous les siècles les conditions de validité et l’assurance du pardon divin?. . .

“Nous avons le droit de choisir ce terrain, parce que nous avons le droit de procéder d’une manière scientifique et ordonnée, et non pas au hasard et d’après le caprice du premier venu; parce que de cette question de l’Eglise dépend la méthode à suivre pour déterminer le contenu de la révélation, et que, dans tout travail qui se respecte, la méthode doit être réglée en premier lieu. En cela donc, pas d’arbitraire, pas d’air hautain, pas de pierre de scandale. On les amène, au contraire, à prendre les débats par le vrai côté, le seul rationnel, et le seul en général qui ait des chances pratiques de convaincre ceux que nous désirons convertir: l’histoire des conversions en fait foi. . .

“[Quant à] la ‘*méthode critique*’, expression un peu vague, [si par elle] on entend ici l’ensemble de tous les procédés, analytiques ou synthétiques, directs ou indirects, mais toujours rationnels, qui peuvent servir à déterminer le contenu de la révélation, alors nous proclamons que la méthode critique est très suffisante pour défendre le dogme catholique en tout, et nous n’avons jamais douté de son efficacité. Mais si l’on restreint la ‘*méthode critique*’ à cette seule méthode historique directe, analytique, depuis longtemps pratiquée d’ailleurs par la théologie positive et excellente

M Art. La méthode apologétique dans la question des sacrements, in *Etudes*, t. 87 (1901) p. 748 sqq. Cf. *ibid.*, t. 80 (1899), p. 577 sqq., t. 82 (1900), p. 577 sqq.

quand on peut l'employer; à cette méthode qui, par des témoignages spéciaux montre sur chaque point l'accord de notre Eglise d'aujourd'hui avec l'Eglise primitive, alors, pour les motifs donnés plus haut, nous affirmons l'insuffisance de la méthode critique à défendre le dogme dans tous ses détails. . .

“Le *défaut de documents* sur la pénitence sacramentelle privée, défaut exagéré d'ailleurs, ne saurait être transformé en argument positif contre l'existence d'une semblable institution. . . Sur le terrain des sacrements, région enveloppée de silence et de mystère, les documents des premiers temps ne sauraient suffire; .. on ne peut négliger le fait de l'Eglise, infaillible gardienne des sacrements, fait capital qui s'impose tout d'abord à la discussion, et qui en explique beaucoup d'autres. Ce principe une fois posé est un principe fécond: en combinant avec d'autres vérités certaines les points que l'Eglise nous garantit, le théologien a le droit d'en faire jaillir des conclusions qui jetteront du jour sur l'histoire même des sacrements. Oui, sur l'histoire! Nous n'avons pas trop de lumières dans cette pauvre vie pour nous en tenir aux naturelles, et rejeter fièrement celles qui nous peuvent venir, par voie directe ou indirecte, d'un privilège divin concédé à l'Eglise; et s'il faut abandonner aux méthodes purement historiques les faits temporels qui n'ont rien de sacré, ou même la vie extérieure de l'Eglise, on n'a pas encore démontré, cependant, que l'histoire intime du développement des dogmes doive être traitée absolument comme l'histoire profane, à moins de biffer le surnaturel de la société religieuse et de nous enrôler tous sous le drapeau de Harnack. C'est dans cet ordre d'idées, que nous avons conclu à l'existence perpétuelle d'une pénitence sacramentelle privée, par le raisonnement théologique...

“[Il y a] dans l'infailibilité de l'Eglise rapprochée de certaines données de l'histoire, un fondement positif pour la pénitence sacramentelle secrète, contre lequel on ne nous apporte autre chose que l'argument négatif. Mais devant une base positive, nous l'avons vu, l'argument négatif doit céder; et bien plus encore quand il s'agit des sacrements, où tant de raisons peuvent expliquer le silence des Pères; et surtout quand il s'agit, dans un sacrement, d'une forme secondaire et secrète, que bien des motifs pouvaient engager à laisser dans l'ombre, par exemple, le désir de ne pas nuire à la forme principale.

“N'y eût-il pas un seul texte pour cette pénitence secrète, cela ne devrait pas nous empêcher de l'admettre, comme un corollaire du dogme de l'infailibilité. Nous n'avons pas un seul texte des Pères qui nous énumère les sept sacrements, silence bien plus curieux que celui qu'ils gardent sur la pénitence secrète; et cela ne nous empêche pas de tenir pour très certain qu'il y a toujours eu sept sacrements, suivant la définition de l'Eglise. La difficulté est d'autant moins grande pour la pénitence sacramentelle privée qu'elle est loin de tarder autant à se manifester par des documents directs, puisque son existence, pour M. Vacandard lui même, est un fait certain 'à Constantinople, avant l'épiscopat de saint Jean Chrysostome, successeur de Nectaire, et à Rome, au cinquième siècle, sous saint Léon'.

“Aussi, quand on vient nous dire à propos de cette pénitence aux siècles précédents: 'Il n'y en a pas trace, voilà tout; on ne démontre pas le néant', nous prions d'observer qu'un corollaire de l'infailibilité de l'Eglise, même indépendamment de tout document direct, n'est pas 'le néant'; et qu'il y en aurait dans l'histoire des traces plus anciennes, si, au lieu d'une collection patristique mutilée et par la perte de tant d'écrits, et par la discipline du secret, et par d'autres causes encore, nous avions une littérature primitive exprimant complètement l'état des sacrements dans les premiers siècles.”

D'ALES, ad finem sui operis *L'édit de Calliste*, Etude sur les origines de la pénitence chrétienne (Paris, 1914, p. 454 sq.), apte observat:

“Un dernier mot est nécessaire pour dissiper tout malentendu.

“Si l'on veut remettre dans son vrai jour l'institution de la pénitence publique, il faut tenir compte, non pas seulement de son caractère pénal et humiliant, qui pouvait rebuter des volontés chancelantes, mais encore et surtout de son caractère

libérateur, qui la rendait désirable comme un second baptême. Parvenir, par la voie de l'exomologèse publique, à la réconciliation avec Dieu, était l'espoir du chrétien tombé; se voir officiellement admis à cette exomologèse, était déjà, pour la conscience angoissée, un apaisement, et comme un premier pas vers la réhabilitation effective. D'où le prix attaché à cette faveur.

“En réalité, il y eut toujours, de l'aveu même de l'Eglise, d'autres voies ouvertes à ceux qui, pour une raison quelconque, ne pouvaient pas s'engager dans celle de l'exomologèse publique. Dieu n'abandonne pas le pécheur contrit, et à défaut du sacrement, un cri du coeur peut procurer le salut. Mais en opérant le discernement des péchés et des pécheurs, l'église ne se désintéressait pas de la conduite de ceux qu'elle n'appelait pas à l'exomologèse publique, soit comme n'ayant pas besoin de ce remède violent, soit comme en ayant déjà abusé. Elle prétendait bien les guider comme les autres; et rien, plus que cette universelle sollicitude, ne la distingue de la secte novatienne. Seulement, au terme de la voie qu'elle leur ouvrait, ne se rencontrait pas le même pardon où aboutissait la pénitence publique et qui la rendait si désirable, pardon entouré par l'Eglise d'un appareil imposant et authentiqué par ses rites les plus solennels. Les Pères, dans leurs catéchèses publiques, font volontiers abstraction de tout ce qui n'est pas institution officielle.

“Une longue évolution devait peu à peu reléguer dans l'oubli ces formes archaïques de la pénitence et mettre en évidence l'élément privé. Cette évolution ne fut pas une création; son obscur point de départ doit être cherché dans un passé très lointain. La corrélation établie par le Christ entre le droit exclusif de l'Eglise et la rémission des péchés était, dès le principe, absolue; l'Eglise mit plus ou moins de rigueur à revendiquer ce droit, mais en aucun temps elle ne limita l'exercice du pouvoir des clefs au seul domaine de la pénitence publique.”

Probatur 2. *EX DOCUMENTIS TRADITIONIS.*”

Defectus vel incertitudo textuum in duobus primis saeculis usque ad Irenaeum et Tertullianum (cf. art. 1, tom. 1, p. 91-96, et art. 36, p. 393) non magis respicit poenitentiam privatam quam sacramentalem ipsam poenitentiam et confessionem in genere; imo, ut ipse Funk post Petavium fatetur (cf. in p. 863), poenitentia illius aetatis apparet similior hodiernae praxi privatae poenitentiae quam ea quae inde a saec. 3 incipit frequentari in variis ecclesiis. Profecto, vix credibile est poenitentiam Christianorum Ephesiorum, de qua in *Act. 19, 18* (cf. in p. 373), et *juvenis latronis a S. Joanne conversi*, de qua Clemens Alex. (cf. in tom. 1, p. 96), fuisse modo quodam solemni et canonico regulatam. Item si confessio de qua loquitur *Didache* est sacramentalis, ut verisimiliter affirmavimus supra (p. 391 sq.), nemo eam reputabit publicam seu solemnem poenitentiam, cum de istius ratione fuerit quaedam temporis duratio et quaedam peccatorum ac poenitentium discriminatio, dum ea confessio imponitur omnibus peccatoribus, agenda brevi illo tempore, quod praecedebat communionem in conventu dominicali.

Inde a saec. 3 ineunte, quo tempore poenitentia publica inolescere

MCf. *liarent*, in *Etudes*, t. 80 (1899), p. 577 sqq.; t. 82 (1900), p. 577 sqq.; t. 87 (1901), p. 748 sqq.; *Galtier*, *De Poenitentia*, thes. 15; *L'Eglise et la rémission des péchés*, Paris, 1932, p. 256-389; in *Diet. Apol.*, art. Pénitence, col. 1S35-1847; *D'Alès*, *L'édit de Calliste*, Appendice III, Paris, 1914, p. 422-455.

cepit, apparent etiam fragmentaria sed satis definita documenta privatae poenitentiae, quae, pedetemptim multiplicata, firmiter et explicitius manifestant characteres alicujus praxis poenitentialis, secundariae quidem et indeterminatae, per quam Ecclesia supplebat, in particularibus necessitatis casibus, solemne et ordinarium exercitium potestatis clavium.

Hujus secundariae praxis existentiam ostendunt *tum generale quoddam principium a Patribus saepe inculcatum*, juxta quod sacerdoti jus competebat regulandi et attemperandi pro circumstantiis et personis modum poenitentiae, *tum quaedam magis directa dicta et jacta Patrum*, *tum modus particularis quo concedebatur reconciliatio quibusdam categoriis delictorum vel poenitentium*, uti peccatis non capitalibus, monachis, conversis ab haeresi et moribundis.

1. *PRAEFATUM PRINCIPIMUM* sanctos Patres constanter in eorum praxi et doctrina prae oculis habuisse, sic ostenditur cum *Galtier*:

Cyprianus in sua agendi ratione cum lapsis virginibus, cum libellaticis, cum conversis ab haeresi vel schismate (cf. infra), ea regebatur regula quod attemperanda esset poenitentia juxta ipsorum delictorum temperamentum et naturam, cum “inter ipsos etiam qui sacrificaverunt et conditio frequenter et causa diversa sit [ac ideo in poenitentia] non aequandi sunt” (Epist. 52, 13, M.L. 3, 780). In Epist. 55, 15 sq. (Cornelio P.), repellens accusationem severitatis in agendo cum lapsis, opponit contrariam aliorum recriminationem de facilitate qua ipse veniam concederet, ac fatetur se “delictis plus quam quod oportet remittendis pene delinquere”.

“*Didascalia Apostolorum*: — A) Episcopos — quorum dicit esse peccatores judicare, ligare et solvere (II. 11, 2-12, 1; 18, 1-3) ita ut per eos Salvator peccata dimittat (20, 9-10) — hortatur in genere ut peccatores cum benignitate et caritate tractent (12, 1; 13, 4; 15, 8), non ejiciant facile ab Ecclesia (21, 1) sed, ad modum periti ac boni medici, qui velit omnes curari (20. 10-11), non deveniant ad operationem hujusmodi chirurgicam nisi post inquisitam et inspectam causam morbi atque tentata medicamenta alia benigniora (41, 3-9).— B) In specie vero, ubi agit de poenitentia exigenda in qua poenitens ad ‘audiendum’ tantum admittatur et ‘orationi non communicet’ sed ad modum gentilis et publicani post lectiones egrediatur (38, 3-4; 39, 5 — 40, 1), — quae sane ‘poenitentium’ propria seu publica poenitentia est, — episcopis inculcat ut ad poenam et poenitentiam hujusmodi non cogant nisi peccatorem qui non potuerit privatim omnino

” De Poenitentia, n. 273-279, Parisiis, 1931, p. 198-202.

primum ad bonum reduci (38, 1-3, et cf. in primis textum graecum apud Funk, p. 125) ”⁹⁸

Canones poenitentiales Patrum Cappadocum et Cone. Ancyrani (in Galatia) omnino explicite edicunt principium: per potestatem episcopi attemperandum esse modum et tempus poenitentiae. *Basilius*, Epist. 199, can. 2: “Definiatur curatio non tempore, sed poenitentiae modo” (M.G. 32, 671). *Cone. Ancyranum*, can. 5: “*Penes autem episcopos erit potestas, modum conversationis eorum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adicere. Ante omnia vero praecedens eorum vita et posterior inquiratur, et ita eis impertiatur humanitas*” (cf. can. 7 et 9 cit. in p. 874).

Chrysostomus, De sacerdotibus 2, 4 (cit. in p. 445): “Multa opus est pastori prudentia ac sexcentis oculis, ut undique animae statum circumspiciat. . . Nihil itaque . . . sine examine relinquendum est, sed omnibus rite explicatis episcopus congruenter, quae ad se pertinent, proferat oportet, ne vanam sollicitudinem adhibeat” (M.G. 48, 635).

Innocentius I (Epist. ad Decentium, cit. in tom. 1, p. 122): “De pondere aestimando delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem paenitentis et ad fletus atque ad lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem suam”.

Augustinus, ut saepius supra diximus, auctor est illius principii “Secreta secreta, publica publice corripienda”, quod magnum in posterum habuit influxum in evolutionem poenitentiae privatae. Directius ad rem faciunt Enchir. 64 sq. (cit. in tom. 1, p. 120): “Sed neque de ipsis criminibus quamlibet magnis remittendis in sancta Ecclesia, Dei misericordia desperanda est agentibus poenitentiam secundum modum sui cujusque peccati. In actione autem poenitentiae . . . non tam considerata est mensura temporis quam doloris. . . Attamen recte constituuntur ab iis qui Ecclesiis praesunt tempora poenitentiae, ut fiat satis etiam Ecclesiae, in qua remittuntur ipsa peccata”, et Serm. 351, 4, 9 (cit. ibid., p. 121): “Veniat ad

⁹⁸ Galtier, Op. cit., n. 274, p. 198 sq. Idem auctor in Diet. Apol., art. Penitence, col. 1837, scribit: “Il y aurait d'ailleurs beaucoup à dire sur le caractère plus au moins privé de l'administration de la pénitence d'après la *Didascalie*. Nulle part l'évêque n'apparaît aussi complètement juge du péché et aussi pleinement libre d'en déterminer lui-même l'expiation. Il devra la proportionner à la faute (II, xvi, 2, et 4) ; mais la recommandation réitérée qui lui est faite de se montrer accueillant pour les pécheurs. . . , de ne pas se hâter d'en venir aux mesures radicales. . . , porte à croire qu'il lui était loisible d'user de ménagements là même où la rigueur du droit eut exigé la sévérité. Nous le voyons, dans un cas particulier (III, xvi, 2), se borner à imposer quelques jours de jeûne et à recommander la prière; on ne peut pas à ce propos, car il y est question de séparation et d'exclusion de l'Eglise, parler de pénitence strictement privée; mais la pénitence publique y apparaît au moins singulièrement atténuée.”

antistites ... **et**... a praepositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum. . . Ut si peccatum ejus ... in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati Ecclesiae videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere poenitentiam non recuset”.

Leo M. († 461), ad initium illius periodi in qua usus privatae poenitentiae latius ac rapidius invalescere coepit, sensum traditionis apte exprimit in Epist. 159, 6: “Tempora paenitudinis, habita moderatione, tuo constituyente iudicio, prout conversorum animos perspexerit esse devotos; pariter etiam habens senilis aetatis intuitum, et periculorum quorumcumque aut aegritudinis respiciens necessitates” (M.L. 54, 1138).

Ad modum conclusionis observat *Galtier*: “Principii praemissi consequentia logica erat sacerdotes poenitentiam publicam posse, pro opportunitate aut necessitate loci, temporis aut peccatoris ipsius, ex parte remittere aut ex toto omittere. Quam consequentiam omnes semper eadem aetate ac mentis promptitudine duxisse aut admisisse nemo sane putet; diversam econtra praxim exinde in Ecclesiis oriri ex natura rei erat. At saltem exinde sequitur eadem peccata, quae de jure ac de more poenitentia publica plectebantur, potuisse de facto et per modum saltem exceptionis remitti sine ea, quin eo ipso censeretur induci poenitentiae forma nova. Eadem erat quae, vi ejusdem potestatis clavium, alio et alio modo ministrabatur. Ubi ergo mos invaluit ut publica poenitentia jam non imponeretur nisi paucis ac per modum exceptionis, mutatio ea fuit morum non principiorum.”⁰⁰

2. *QUAEDAM DICTA ET FACTA PATRUM* manifeste produnt usum specialis cujusdam poenitentiae, quae agebatur absque aggregatione ordini poenitentium, quaeque proinde recte privata poenitentia dici potest.

Tertullianus montanista distinguit inter peccata leviora, ab episcopo remissibilia, et peccata graviora seu ad mortem, quae sunt ab Ecclesia irremissibilia; haec autem peccata graviora erant ea de quibus fiebat publica poenitentia et dabatur apud catholicos absolutio et reconciliatio, quam Tertullianus negat ab Ecclesia posse concedi; unde Tertullianus testatur, in hoc consentiens catholicis, praeter publicam poenitentiam fuisse in Ecclesia aliquem alium modum poenitentiae quo minora peccata remittebantur. *De Pudicitia*, 18 (cit. in tom. 1, p. 104): “Salva illa poenitentiae specie post fidem, quae aut levioribus delictis veniam ab episcopo consequi poterit, aut majoribus et irremissibilibus a Deo solo”. Ibid. 2 (cit. ibid., p. 102): “Secundum hanc differentiam delictorum, poenitentiae quoque conditio discriminatur. Alia erit quae

veniam consequi possit, in delicto scilicet remissibili, alia quae consequi nullo modo possit, in delicto scilicet irremissibili”.

Vacandard (in *Revue du clergé français*, t. 24 [1900], p. 127-131), cum *Dollinger*, *Rolfis*, *A. Kirsch*, *de Labriolle*, docet juxta Tertullianum peccata minora remissa fuisse per publicam poenitentiam, dum majora dicuntur excludi ab eadem publica et unica poenitentia. Attamen, haec interpretatio excluditur tum ex facto quod poenitentia publica censebatur apud omnes initerabilis, tum ex ipsis verbis Tertulliani distinguentis inter duplicem poenitentiam: “Alia [poenitentia] quae veniam consequi possit . . . , alia quae consequi nullo modo possit”, “Salva illa poenitentiae specie”.¹

Huic *Montanistarum* doctrinae similis subinde fuit doctrina *Novatianorum*, ut constat ex impugnatione *Ambrosii*, *De Poenit.* 1,3, 10 (cit. in tom. 1, p. 47 sq.): “Sed aiunt [Novatiani] se, exceptis gravioribus criminibus, relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Novatianus, qui nemini poenitentiam dandam putavit. . . In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis”.

Origenes, *In Lev.*, hom. 15, 2, distinguit inter poenitentiam pro gravioribus quae semel tantum conceditur (adeoque publicam poenitentiam, quae nonnisi semel concedebatur in prioribus saltem saeculis) et poenitentiam pro communibus delictis, quae semper obtineri potest (adeoque privatam poenitentiam, seu poenitentiam distinctam a publica et solemni): “In gravioribus criminibus semel tantum poenitentiae conceditur locus; ista vero communia, quae frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt, et sine intermissione remittuntur (M.G. 12, 561). Quod autem, juxta Origenem, ea privata poenitentia sit sacramentalis, seu importet recursum ad claves, constat tum ex correlativa oppositione ad publicam et ecclesiasticam poenitentiam, tum ex eo quod *In Num.*, hom. 10, 1, loquens de poenitentia quam quaerunt ipsae animae piae et ferventiores, scribit: “Pro peccatis poenitudinem gerunt, vulnera sua sentiunt, intelligunt lapsus, requirunt sacerdotem, sanitatem deposcunt, purificationem per pontificem quaerunt” (M.G. 12, 635, 638).

Ceterum *In Psal.* 37, hom. 2, 6 (cit. in tom. 1, p. 110, et hic, p. 394 sq. et 756), negans necessitatem publicae confessionis et poenitentiae, eo ipso affirmat existentiam privatae, imo et secretae, poenitentiae; quod tam evidens est ut Rationalistae cogantur recurrere ad negationem sacramentalis rationis illius privatae poenitentiae.

Cyprianus, *Epist.* 55 (Cornelio P.), 15 sq., revertentibus ex schis-

¹ Cf. *Galtier*, *L'Eglise et la rémission des péchés*, Paris, 1932, p. 274-316; *D'Alès*, *L'Edit de Calliste*, Paris, 1914, p. 437 sq.

mate diaconi *Felicissimi* imponit modum quemdam poenitentiae qui jure privatus dici potest, cum tam facilis et reductus esset, ut fidelis plebis reclamationem suscicaret et ab ipso Cypriano fere laxior judicaretur: “Delictis plus quam oportet remittendis pene ipse delinquo: amplector prompta et plena dilectione cum poenitentia revertentes, peccatum suum satisfactione humili et simplici confitentes” (M.L. 3, 825).

Epist. 62 (Pomponio), 4 (cit. in p. 385) *de virginibus lapsis* decernit ut quae virgines manserunt, statim “accepta communicatione ad ecclesiam admittantur”, quae vero virginitatem amiserunt agant publicam poenitentiam seu “poenitentiam plenam . . . et . . . aestimato justo tempore postea exomologesi facta ad ecclesiam redeant”.

Epist. 52, 17, distinguens inter libellaticos (qui nempe libellum seu scriptum testimonium de acto sacrificio sibi procuraverant quin reapse sacrificaverint) et sacrificatos (qui nempe de facto idolis sacrificaverant), prioribus concedit immediatam (“interim admitti”) et pro tanto privatam, poenitentiam, ceteris vero imponit publicam seu plenam poenitentiam usque ad mortem: “Placuit . . . , examinatis causis singulorum, libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri [et quidem postquam “egerint diu poenitentiam plenam”, *Epist. 54*, 1]: quia Exomologesis apud inferos non est, nec ad poenitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus poenitentiae subtrahatur” (M.L. 3, 783).

De lapsis, 28 sq. (cit. in tom. 1, p. 113), Cyprianus loquitur de his qui nec sacrificaverunt nec libellum sacrificii petierunt, sed tamen quia de eo crimine cogitaverunt, exomologesim faciunt “apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes”; si autem libellaticorum poenitentia publica non fuerit, a fortiori istorum exomologesis privata dicenda est.

Didascalia Apostolorum, 38, monent episcopum ut peccatorem, apud ipsum delatum, privatim corrigat et nonnisi ubi, ob illius obstinationem, privata correptio inanis efficiatur, ad publicam correptionem recurrat. Publica correptio hic intelligitur ipsum exercitium publicae poenitentiae, nam praescribitur ut peccator admittatur tantum ad “audiendum” lectiones et “orationi non communicet”; unde privata correptio intelligenda est privata poenitentia, seu remissio peccati absque adscriptione ordini poenitentium.

Methodius († circa 311), *De lepra*, 7, 4: 7-8 (ed. Bonwetsch, p. 460 sq.), docet peccatum posse ab episcopo curari privata “oratione ac correptionibus” iniuncta quoque, si expediat, brevi separatione peccatoris a conventibus fidelium; quod si peccator sit negligens aut

induratus, erit prorsus repellendus a communione sacramentorum, in qua quidem publica poenitentia praecipue consistebat.²

Eundem fere modum agendi erga peccatorem sonant verba *Asterii Amaseni*, Hom. 13, cit. in p. 399 et 758.

Conc. Eliberitanum (Elvirae in Hispania), circa a. 300, can. 14: "Virgines quae virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverint, duxerint, et tenuerint maritos; eo quod solas nuptias violaverint, post annum sine poenitentia, reconciliari debebunt. Vel si alios cognoverint viros; eo quod moechatae sint, placuit, per quinquennii tempora, acta legitima poenitentia, admitti eas ad communionem oportere" (Mansi, 2, 8). In priori casu virgines illae jubentur quidem per annum abstinere a communione, sed poenitentiae publicae non subiciuntur seu ordini poenitentium non aggregantur.

Gregorius Nyssenus, Epist. canonica 6 (M.G. 45, 233), ait pro furto sponte confesso non nisi eleemosynam esse imponendam; vix autem credibile est S. Doctorem putasse tale peccatum quod ab ipsa Scriptura inter gravia commemoratur, non esse absolutioni et clavibus Ecclesiae subiciendum; unde legitime conicitur Gregorium tale peccatum habere ut objectum privatae absolutionis.

Nec refert quod apud *Basilium*, Epist. 227, can. 61 (M.G. 32, 800), idem peccatum plectatur separatione a communione per integrum annum, quoniam reus dicitur constitui immediate in ultimo gradu consistentiae, in quo vix poenitentes poterant a non poenitentibus distingui, ac ita dispensatur a tribus gradibus qui praecipue poenitentiam publicam constituebant. Idem *Basilius*, Epist. 199, can. 34 (cit. in p. 757 et 962), jubet adulteras mulieres constitui in eodem gradu consistentiae. In quo iterum aliquis modus poenitentiae privatae videri licet.

Ejusdem poenitentiae existentia recte colligitur ex verbis *Conc. Carth. III* ("Cujuscumque publicum crimen est . . ."; ergo de peccato non publico, privata erat reconciliatio³), *Innocenta I* ("Non habent latentia peccata vindictam"), *Augustini* ("Secreta secreta corrigenda"), *Conc. Vascensis* ("Ad compunctionem ejus secretis correptionibus ela-

² Ad hunc textum observat *Galtier*: "Tout le monde ne voudra peut être pas reconnaître la pénitence privée dans le traitement du péché décrit par saint Méthode d'Olimpe. . . On ne voit vraiment pas en quoi cette administration de la pénitence diffère de ce qu'on appelle aujourd'hui même la confession privée" (Diet. Apol., art. Pénitence, col. 1838).

³ Ad rem ipse *Batiffol*, Etudes d'histoire et de théologie positive, Paris, 1926, p. 222, in nota: "L'imposition des mains est donc le signe de la réconciliation. Mais [d'après le concile de Carth.] la réconciliation n'est publique que si le crime a été un scandale public. Induction confirmée par la pratique constante de réconcilier les pénitents à leur lit de mort".

boret”) et *Caesarii Arei*. (“Ille quidem qui poenitentiam publice accepit, poterat eam secretius agere”), quae citavimus in Conci, praec.

Augustinus, praeter doctrinam de secreta poenitentia secretorum peccatorum, expositam in Conci, praec. (p. 963-965), plura habet quibus aequivalenter testatur existentiam privatae poenitentiae.

A poenitentia publica, quam vocat “poenitentiam luctuosam et lamentabilem”, “humilitatem majorem poenitentiae”, “majorem et insigniorem poenitentiam”, “humilitatem poenitentiae, qualis in Ecclesia datur eis qui proprie poenitentes vocantur” (De div. quaest. 83, q. 26; De symb. ad catech. 7sq.; Epist. 151, 9; De fide et op. 26, 48), excipit tum multos peccatores, qui nempe ex quadam mentis infirmitate potius quam ex malitia labuntur, uti juvenes et rudes (De div. quaest. 83, q. 26; Enchir. 81; De Gen. ad litt. 10, 13, 23; In Rom. inchoata expos. 16), tum, ob rationem periculi revelationis vel morae, quosdam casus etiam graviorum et capitalium peccatorum, scilicet casus homicidii (Serm. 82, 8), adulterii (ibid.), furti (Epist. 153, 21) et mortis imminens (Epist. 151, 9; 158, 2).

Distinguit praeterea inter duas correptiones, “pro culparum diversitate diversas” (De corrept. et gratia, 15, 46), alteram nempe publicam, alteram privatam (De fide et operibus, 3, 4), quam quidem explicite distinguit ab “ea humilitate poenitentiae . . . [quae] in Ecclesia datur eis qui proprie poenitentes vocantur” (ibid. 26, 48). “Nec contrarius est Apostolus Domino, quia dicit, ‘Peccantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant’ (I Tim. v, 20); cum ille dicat, ‘Corripe eum inter te et ipsum’. Utrumque enim faciendum est, sicut infirmitatis diversitas admonet eorum quos utique non perdendos, sed corrigendos curandosque suscepimus; et alius sic, alius autem sic sanandus est. Ita etiam est ratio dissimulandi et tolerandi malos in Ecclesia: et est rursus ratio castigandi et corripiendi, *non admittendi vel a communione removendi*” (De fide et operibus, 3, 4, M.L. 40, 200). “Nisi essent quaedam non ea humilitate poenitentiae sananda, qualis in Ecclesia datur eis qui proprie poenitentes vocantur, sed quibusdam correptionum medicamentis, non diceret ipse Dominus: ‘Corripe eum inter te et ipsum solum; et si te audierit, lucratus es fratrem tuum’ (Matth. xviii, 15)” (ibid., 26, 48, M.L. 40, 228).

Quoad poenitentiam, imponendam conversis ab haeresi, distinguit inter poenitentiam quae datur illis qui prius non pertinuerint Ecclesiae (quaeque fiebat per simplicem manuum impositionem) et “humiliorem poenitentiam” quae datur apostatis a fide (Epist. 93, 53; De unico bapt. contra Petii. 12, 20); haec autem “humilior poenitentia” est eadem ac poenitentia publica (Serm. 296, 11 sq.); unde altera, ab ea distincta, non est publica, sed privata dicenda est.

Obiciunt adversarii ex ipso Augustino in favorem suae sententiae. Quotiescumque nempe S. Doctor distinguit inter peccata eorumque remissionem, nonnisi triplicem effert modum poenitentiae, quo varia peccata delentur, scilicet ipsum Baptismum pro peccatis commissis ante Baptismum, orationem dominicam pro peccatis levioribus commissis post Baptismum et actionem poenitentiae (seu publicam poenitentiam) pro peccatis gravioribus postbaptismalibus; nec ullibi enumerat quartum peccatorum genus quod per poenitentiam privatam deleatur. Ita Serm. 181, 6. 8; Epist. 153, 7; Epist. 265, 7 sq.; *De symbolo ad catechumenos*, 7,15—8,16, ubi ait: “Propter omnia peccata *Baptismus* inventus est; propter levia, sine quibus esse non possumus, *oratio* inventa. Quid habet oratio? ‘Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris’ (id. vi, 12). Semel abluimur Baptismate, quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa committere, pro quibus necesse est ut a Christi corpore separemini: quod absit a vobis. Illi enim quos videtis agere poenitentiam, scelera commiserunt, aut adulteria, aut aliqua facta immania: inde agunt *poenitentiam*. Nam si levia peccata ipsorum essent, ad haec quotidiana oratio delenda sufficeret. Ergo *tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia*; in Baptismate, in oratione, in humilitate majore poenitentiae” (M.L. 40, 636)?

Respondetur cum Galtier:

Argumentum hujusmodi negativum, quod in genere imbelle est, per ipsum S. Augustinum demonstratur esse in hac re mancum. Nam tribus saltem in locis, ubi de peccatis post baptismum vitandis et remittendis agit ex professo, non loquitur nisi de levibus illis quae oratione dominica delentur ac tacet omnino tum graviora peccata tum ‘paenitentiam’ qua remitti possint: *sermone* scilicet 213, 8; *sermone* IX, n. 3 inter recens editos a d. Morin; *in ps. 66 enarr.* 7. De hac tamen, aut imprimis, agendum videbatur, siquidem sermo ille 213 est expositio didactica, ad mox baptizandos, articuli symboli de ‘remissione peccatorum’ in Ecclesia seu, ut ipse ait, de singulari illo ‘dono’ quod confitemur ubi, ‘cum diximus: Sanctam Ecclesiam, adjungimus: Remissionem peccatorum’. Unde vides quam illegitime arguatur hac in re ex silentio S. Augustini.

“b) Falsum est eum nullibi distinguere nisi duo peccatorum genera

* Ita obiciunt *Boudinhon*, in *Revue d'histoire et de littérature religieuses*, août 1897, p. 332, et *Vacandard*, in *Revue du Clergé français*, v. 17 (1899), p. 405 et v. 16 (1898), p. 9, ubi scribit: “Peut-on souhaiter un texte plus clair que celui de saint Augustin qui, signalant les trois sortes de pénitences usitées de son temps, nomme la pénitence préparatoire au baptême, la pénitence publique pour les péchés graves commis après le baptême contre le décalogue, et enfin la pénitence privée dont l'object propre est l'expiation des péchés véniels non soumis au tribunal du prêtre. Il est inutile, ce semble, d'insister davantage sur les textes patristiques. Nous ne possédons aucun document positif en faveur de la pénitence secrète sacramentelle.”

et remissionis modos [pro peccatis postbaptismalibus], nam, praeter citatum locum in *De fide et opp.* 26, 48, eamdem distinctionem aliis verbis inducit tum in *loc. cit. de Div. quaest.* LXXXIII. 26, tum in *quaestiones in Heptat.* 24-25.⁵

“Manet ergo tantum S. Augustino, sicut et antiquis in genere, vocabulum non adesse speciale ac proprium quo significetur remissio peccati procurata aliter ac per poenitentiam proprie dictam. Manet etiam, si vis, quoties peccati hoc alio modo venia impetratur per Ecclesiam, ‘poenitentiam’ non dici ‘petitam’, ‘datam’ aut ‘factam’. Denominationes enim desumuntur ex eo quod habetur characteristicum; quoties igitur, etsi peccatum dimittitur, tamen deest id quod remissionis per Ecclesiam factae habetur ut characteristicum, poenitentia scilicet peccatoris certo aliquo modo peracta, jam non est cur poenitentia dicatur esse. Et, re vera, in huiusmodi casu, ut dictum est, *Tertullianus* ait: ‘poenitentiae species’; *S. Innocentius*: ‘imago poenitentiae’; *S. Augustinus* dicit haereticos non fieri ‘poenitentes’, admitti sine ‘poenitentia’ proprie dicta, nec tamen sine ulla omnino poenitentia; *S. Leo Magnus* remissionem de certis peccatis, quam distinguit a ‘poenitentia publica’, nec ‘privatam’ nec ‘poenitentiam’ vocat. Res ergo, ut solet, prius adest quam nomine proprio vocetur.”⁶

3. *Existentiam privatae poenitentiae ostendit PARTICULARIS MODUS QUO CONCEDEBATUR RECONCILIATIO QUIBUSDAM CATEGORIIS DELICTORUM VEL POENITENTIUM, uti peccatis non capitalibus, monachis, conversis ab haeresi et moribundis.*

Peccata quae non censebantur capitalia, etsi in se gravia, non subiciebantur publicae poenitentiae, et tamen remittebantur ab Ecclesia, et quidem pluries, testibus Tertulliano, Montanistis, Origene, Novatianis, Ambrosio, Augustino, supra relatis; ergo eorum remissio fiebat per privatam poenitentiam.

Eremitae, monachi et moniales remissionem peccatorum accipiebant per recursum ad claves Ecclesiae, testibus *Aphraate* (*Demonstr.* 7, n. 2. 3. 8. 14, cit. in p. 397) quoad eremitas, et *Basilio* (*Regulae brevius tractatae*, *Interr.* 288, cit. in p. 398; cf. *Interr.* 229, cit. ibid, et *Interr.* 110, cit. in p. 758) quoad monachos aut moniales; jamvero non subiciebantur publicae poenitentiae; ergo privatae.

Inter *conversos ab haeresi*, testibus Innocentio I et Augustino, solis apostatis imponebatur publica poenitentia, seu “poenitentia” simpli-

⁵“De quibus omnibus videas [Galtier] art.: *St. Augustin a-t-il confessé?* in *Rev. prat. d'apologét.*, juin 1921, p. 222-224 et 257, atque RSR [*Recherches de science religieuse*], 1923, p. 105-111.”

⁶De Paenitentia, thes. 15, n. 293 sq., Parisiis, 1931, p. 213 sq.

citer dicta (Innocentius I, Epist., M.L. 20, 531), "longa poenitentiae satisfactio" (Innocentius I, ibid., 475), "humilior poenitentia" (Augustinus, De unico baptismo, 12, 20; cf. supra, p. 984); ceteri vero qui prius Ecclesiae non pertinuerint, reconciliabantur statim per manuum impositionem.⁷ Haec igitur reconciliatio dici potest poenitentia privata, ac propterea ab *Innocentio I* vocatur quaedam "imago poenitentiae": "Sub imagine poenitentiae per manus impositionem suscipimus. . . Cum poenitentiae imagine recipimus" (M.L. 20, 550 sq.).⁸

Simile disciplinae discrimen facit *Leo M.*, agens de reconciliatione eorum catholicorum qui inter gentiles viventes, istorum criminibus, praecipue idololatria, contaminati fuerint. Epistola 167, 19: "Si convivio solo gentilium et escis immolatitiis usi sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari: ut deinceps ab idolothytiis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per poenitentiam publicam, non oportet admitti" (M.L. 54, 1209; cf. Epist. 159, 5-7, M.L. 54, 1138 sq.).

Moribundis dabatur absolutio a peccatis ex communissima praxi Ecclesiae, ut constat ex documentis allatis in p. 927 sq. 931-934. 943-945, coli. cum. p. 363; eaque absolutio concedebatur etiam peccatis capitalibus, quae erant objectum publicae poenitentiae, et etiam peccatoribus qui intra ordinem poenitentiae non essent constituti, seu tum illis qui poenitentiam publicam non petierant imo ad finem vitae studiose postposuerant, tum ipsis quibus, utpote relapsis, denegabatur secunda poenitentia publica.

Jamvero, talis administratio sacramenti dici nequit poenitentia publica, sed omnino privata poenitentia dicenda est. Nam imprimis ipsa consistit in confessione secreta et in absolutione privato modo collata; secundo, quoad moribundos relapsos ipsa erat secunda poenitentia, jamvero publica poenitentia nonnisi semel concedebatur; tertio, ipsa non ponebat moribundum in sic dicto ordine poenitentium. qui considerabatur tamquam determinatus quidam status expiationis et separationis a coetu fidelium; nec refert quod canones praescriberent ut

⁷ De poenitentiali manuum impositione confer dicta in tractatu De Confirmatione, p. 359 sq., et hic infra, art. 82, in torn 3, ubi de absolutione.

⁸ De vi probativa praxis reconciliationis haereticorum notat *Galtier*, in Diet. Apol., art. Penitence, col. 1839, in textu et nota: "*Leur cas est des plus significatifs. Il permet de faire la preuve de l'existence d'une réconciliation pénitentielle sans pénitence publique préalable. . . Il y a vingt ans, le R. P. Harent (La méthode apologétique dans la question des sacrements, art. des Etudes de 1901, t. LXXXVII, 111 sqq.) invitait à chercher dans cette direction pour découvrir les traces de cette administration plus discrète et plus usuelle de la pénitence. Il y a deux siècles, Quesnel avait déjà fait le rapprochement: 'Cum manuum impositionem hic lego, écrit-il à propos de la réconciliation des hérétiques (note 19 sur la lettre du pape saint Léon à Rusticus, reproduit dans P.L., LIV, 1505 A) vix mihi tempero quin ad secretae confessionis et sacramentalis absolutionis, ut hodie fit, ritum oculos mentis coniiciam'.*"

moribundi absoluti, si supervixerint, subicerentur publicae reconciliationi una cum iis qui erant in ordine poenitentium, nam id probabiliter non respiciebat relapsos (cum publica poenitentia bis non concederetur) et ceteroquin id non constituebat proprie dictam aggregationem ordini poenitentium, quia tales moribundi ponebantur immediate in quarta et ultima statione (i.e. consistentium), in qua poenitentes vix a non poenitentibus distinguebantur.

Et haec satis de *Contritione* et *Confessione*, ex quibus praecipue materia hujus sacramenti coalescit; propositum enim satisfaciendi, quod est ejusdem materiae postrema pars, in actu contritionis virtualiter continetur. De ipsa vero *Satisfactione*, quae est tum illius propositi executio, tum peracti sacramenti integratio, sermo erit in sequenti tomo una cum *Absolutione*, a qua sacramentalis ejus indoles et efficacia derivatur.

INDEX BIBLICUS'

(Numeris paginarum ordinariis indicatur simplex mentio, italicis vero explicita citatio, crassioribus tandem aliquid notabilius)

GENESIS		7, 18	342
3, 9-13	369	9, 2	342
3, 15	3	13, 3	3
4, 13	369	17, 50	342
EXODUS		18, 10	240. 253. 254. 257.
9, 27	369		258. 259. 261. 270
10, 16	369	18, 13	190. 550
20, 17	549	21, 8. 17	369
20, 20	253. 254	26, 4	213
LEVITICUS		28, 10	241
5, 4-6. 14	370	31, 1	815
5, 5	372	31, 5	198. 365. 372. 459
5, 6-8	370	31, 11	4
5, 18	370	33, 12	254
6, 2-7	370	33, 19	3. 4
10, 16-17	401	33, 21	3
14, 2	408	41, 2-3	200. 213
16, 20-23	370	50, 2	372
16, 21	355. 371	50, 6	369. 501
26, 18 sq.	3	50, 18-19	4
NUMERI		50, 19	3. 226
5, 7	372	59, 4	3
DEUTERONOMIUM		84, 5-6	253. 254
4, 29	89. 205	94, 2	342
6, 5	205	95, 6	342
JOSUE		96, 12	342
7, 19-20	369	104, 1	342
I REGUM		105, 1	342
15, 20. 24. 25	369	106, 1. 8. 15. 21. 31	342
II REGUM		110, 3	409
12, 13	53. 94. 198. 369	110, 10	253. 254. 258
21, 5	3	117	342
III REGUM		118, 120	254
14, 24	3	146, 3	3
I PARALIPOMENON		146, 5	4
21, 8. 17	369	PROVERBIA	
ESDRAS		1, 7	253. 254
9, 6	372	14, 26	261
JOB		14, 27	253. 254
14, 12	3	15, 27. 33	254
19, 2	3	16, 18	3
20, 10	3	18, 7	3
31, 33	369	18, 12	3
33, 27	369	28, 13	369. 420
PSALMI		CANTICA CANTICORUM	
2, 11	240. 254		213
6, 6	342	ECCLESIASTICUS	
		1, 11. 12. 13. 17. 19	254
		1, 16	240. 277
		1, 16. 20. 22. 25. 27	254
		1, 16. 25	253
		1, 20. 22	240. 253
		1, 27	253

1 In indicibus ordinandis collaboravit *H. J. Ziegler* ex Typographia Bruce.

1, 28	259	6, 9	3
2, 1. 7. 8. 9. 10. 18.		7, 10	3
19. 20. 21	254	18, 21	198
2, 6	240. 253. 254	18, 21. 27	71. 88
2, 22	253. 254	18, 21. 30. 31	63
4, 31	369. 420	21, 6	3
5, 4-9	253. 254	30, 8	3
5, 5	253. 254	33, 12	•L 71. 75. 88. 94
6, 25	258		
7, 40	254	DANIEL	
24, 24	253. 254	3, 39	3
25, 13-16	254	8, 26	763
40, 9	3	9, 1	372
41, 15	670	OSEE	
50, 1	409	14, 5	3
ISAIAS		JOEL	
3, 9	409	2, 12	79. 89. 205. 224
3, 15	3	2, 13	3
10, 19	398	JONAS	
11, 2-3	257	4. 5. 10	253
24, 19	3	NAHUM	
26, 18	257	1	63
29, 11	763	HABACUC	
30, 13 sq.	3	3, 6	3
30, 19	94	I MACHABAEORUM	
38, 15	63	2, 7	3
42, 3	3	MATTHAEUS	
43, 25-26	63	3, 6	342. 371
43, 26	441	5, 23	355
48, 19	3	5, 28	549
51, 6	3	8, 4	406. 703
51, 19	3	9, 22	400
53, 5	3	10, 16	234
57, 15	3	10, 28	240. 241. 253. 254.
59, 7	3		260
65, 14	3	10, 32	342
66, 2	3	10, 37	79. 89
JEREMIAS		11, 25	342. 360
4, 20	3	12, 22	64
5, 3	3	16, 19	369. 378. 384. 386.
6, 14	3		406. 431. 549
8, 11	3	18, 15-17	411. 774
8, 21	3	18, 15-18	369
10, 19	3	18, 18	378. 384. 392. 402.
14, 17	3		406. 408. 549
17, 18	3	20, 32	406
18, 1-16	4	21, 44	3
23, 9	3	23, 10	360
30, 15	3	27, 15	926
31, 18-19	253. 254	28, 19-20	415
50, 22	3	MARCUS	
THRENI		1. 5	342. 371
1, 20	90	9, 43	258
2, 11	3	12, 29-30	89
2, 13	3	LUCAS	
3, 48	3	3, 7 sqq.	371
4, 10	3	3, 7-8	253. 254
BARUCH		4, 18 sq.	3
2, 8-9	372	6, 37	926
EZECHIEL			
3, 7	3		

7, 47	70. 89. 205. 231-233. 234. 410	11	405
7, 48	94	11, 23. 28	836
8, 30	64	11, 28	235. 422. 492. 495.
10, 21	342		496
12, 4-5	257. 261	13, 2	5
13, 3. 5	253. 255	13, 2-3	265
15, 21	53. 94. 198	13, 4	205
17, 13-14	703	II AD CORINTHIOS	
17, 14	407. 549	2, 6	355
18, 13-14	53. 94. 198	2, 6-11	705
22, 61	410	2, 8	402
23, 16	926	2, 10	705
23, 43	94	5, 17-18	260
JOANNES		AD GALATAS	
5, 4	253	2, 20	213
5, 14	255	5, 19-21	372
11, 44	384. 406. 408	AD EPHESIOS	
12, 42-43	240	1, 19	374
14, 16	415	2, 3	549
16, 13	415	2, 19	211 sq.
19, 10	926	5, 21	376. 377
20, 22	452. 732	5, 21 sqq.	377
20, 22-23	360	5, 22	376
20, 23	369. 377. 378. 549	6, 1 sqq.	376
21, 25	422	AD PHILIPPENSES	
ACTUS APOSTOLORUM		1, 21–22	200. 213
1, 1-3	422	2, 11	342
2, 23	3	2, 12	240. 253. 255
2, 38	327	I AD TIMOTHEUM	
2, 44	374	5, 22	390. 399
3, 13	926	6, 10	257
4, 32	374	II AD TIMOTHEUM	
5, 14	374	1, 7	257. 265
9, 6	233	AD HEBRAEOS	
15, 5	374	7, 23	409
19, 18	342. 369. 373 sq. 407	JACOBUS	
	977	5, 14	703
19, 18-19	377	5, 16	342. 355. 360. 365.
21, 20. 25	374		369. 374–378. 377.
22, 16	231. 233 sq.		391. 407. 409. 451.
AD ROMANOS			452. 456. 458. 459.
2, 5-6	253. 255		465. 549
3, 16	3	5, 14-16	377
3, 24	327	I PETRI	
8, 15	240. 258. 265	2, 24	3
10, 8-10	342	I JOANNIS	
10, 10	342. 682	1, 8-9	372 sq. 377
10, 17	327	1, 9	342. 369. 407. 549
11, 20	257	3, 14	205. 454
12, 1	83	4, 18	257. 258. 260. 261.
12, 15	401		265. 270
14, 11	342	4, 19	213
15, 9	342	APOCALYPSIS	
I AD CORINTHIOS		2	422
1, 9	210	2, 5	255
3, 7	431	2, 5-6	253
5, 3-5	705	3	422
5, 9-13	965	5, 1	763
5, 11	372	22, 10	763
6, 9-10	372		
7, 32	257		

INDEX EXEGETICUS

(Textus citantur juxta ordinem quo occurrunt in hoc tractatu)

CONTRITIO.

SENSUS VOCUM ATTRITIONIS ET CONTRITIONIS (p. 2 sq.) :

Attritio, in sensu proprio et *physico*: Job 14, 12; Is. 51, 6; 53, 5. In sensu translato et *moralis*: 2 Reg. 21, 5; 3 Reg. 14, 24; Job 19, 2; 20, 10; Is. 3, 15; 48, 19; 53, 5; 1 Petr. 2, 24; Jerem. 5, 3; Ezech. 3, 7; 30, 8.

Contritio, in sensu *physico*: Gen. 3, 15; Psal. 33, 21; Eccli. 40, 9; Is. 24, 19; 30, 13sq.; 42, 3; 51, 19; 59, 7; Habac. 3, 6; Matth. 21, 44. In sensu *moralis*: Psal. 13, 3; 59, 4; Prov. 16, 18; 18, 7; 18, 12; Is. 57, 15; 65, 14; Jerem. 4, 20; 6, 14; 8, 11; 8, 21; 10, 19; 14, 17; 17, 18; 23, 9; 30, 15; 50, 22; Thren. 2, 11; 3, 48; 4, 10; Ezech. 21, 6; 7, 10; Osca 14, 5; 1 Mach. 2, 7; Rom. 3, 16; Ezech. 6, 9; Lev. 26, 18sq.; Thren. 2, 13. In sensu *poenitentiali*: Psal. 50, 19; 146, 3; Is. 57, 15; 66, 2; Dan. 3, 39; Luc. 4, 18 sq.; cf. Act. 2, 23; Psal. 33, 19; Joel 2, 13.

CONTRITIO IN GENERE:

Est bona et *salutaris*: 2 Reg. 12, 13; Luc. 15, 21; 18, 13 sq. (p. 53).

Salutaris contritio debet esse *universalis* seu de omnibus peccatis: Is. 38, 15; 43, 25sq.; Ezech. 18, 21. 30. 31 (p. 63); et quidem probabilius distincta, seu de singulis peccatis, cui non obstant: Luc. 7, 47 et Ezech. 18, 21. 27; 33, 12 (p. 70. 71. 74). Item, debet esse *summa appretiative*: Matth. 10, 37; Joel 2, 12 (p. 79); non tamen intensive: Ezech. 33, 12; 18, 21. 27 (p. 88), cui non obstant: Deut. 4, 29; Joel 2, 12; Marc. 12, 29 sq.; Matth. 10, 37; Luc. 7, 47 (p. 89 sq.); neque extensive: Is. 30, 19; Ezech. 33, 12; 2 Reg. 12, 13; Luc. 15, 21; 18, 13 sq.; 7, 48; 23, 43 (p. 94).

In Scriptura promittitur justificatio contritioni absque ulla mentione formalis *propositi*: 2 Reg. 12, 13; Luc. 15, 21; 18, 13 sq. (p. 53).

PERFECTA CONTRITIO:

Est tantum ea quae elicitur *ex motivo charitatis*: Deut. 4, 29; Luc. 7, 47; 1 Cor. 13, 2; 1 Joan. 3, 14 (p. 205); nec obstant: Ezech. 18, 21; 2 Reg. 12, 13; Psal. 31, 5; Luc. 15, 21; 18, 13 sq.; Cantica Canti-

corum, passim; Psal. 26, 4; 41, 2sq.; Phil. 1, 21 sq.; Gal. 2, 20; 1 Joan. 4, 19 (p. 198. 213 sq.).

Quaelibet perfecta contritio *justificat extra sacramentum* (p. 225); cui non obstant Act. 22, 16 de conversione Pauli, nec etiam Luc. 7, 47 de conversione Magdalenae (p. 231-234; cf. p. 89 sq.).

ATTRITIO FORMIDOLOSA:

Est bona et *salutaris*: Exod. 20, 20; Psal. 2, 11; 18, 10; 33, 12; 84, 5sq.; 110, 10; 118, 120; Prov. 1, 7; 14, 27; 15, 27. 33; Eccli. 1, 16. 20. 22. 25. 27 (cf. 11. 12. 13. 17. 19); 2, 6; 2, 22; 5, 5; 7, 40; 24, 24; 25, 13-16; Jerem. 31, 18sq.; Matth. 10, 28; Luc. 3, 7sq.; 13, 3. 5; Joan. 5, 14; Rom. 2, 5 sq.; Phil. 2, 12; Apoc. 2, 5 (p. 253-255). Nec obstant: 1 Joan. 4, 18; Rom. 8, 15 (cf. 2 Tim. 1,7); 1 Cor. 13, 2 sq. (p. 265 sq.).

Est etiam *justificativa in sacramento*, ut sequitur ex ipsis verbis institutionis (p. 317-320).

Classica *distinctio in quadruplicem timorem*: Matth. 10, 28; Joan. 12, 42sq.; Rom. 8, 15; Eccli. 1, 16; Psal. 2, 11; Phil. 2, 12; Eccli. 1, 20. 22; 2, 6; Psal. 18, 10 (p. 240).

CONFESSIO.

NOMEN CONFSSIONIS (p. 342sq.):

confessio *laudis*: Psal. 6, 6; 7, 18; 9, 2; 17, 50; 94, 2; 95, 6; 96, 12; 104, 1; 105, 1; 106, 1. 8. 15. 21. 31; 117; Matth. 10, 32; 11, 25; Luc. 10, 21; Rom. 14, 11; 15, 9; Phil. 2, 11; confessio *fidei*: Rom. 10, 10 (cf. 10, 8-10); confessio *peccatorum*: Matth. 3, 6; Marc. 1, 5; Act. 19, 18; Jac. 5, 16; 1 Joan. 1, 9.

INSTITUTIO ET NECESSITAS:

Adumbrationes in A.T. (p. 369-372).

Confessiones individuales: Gen. 3, 9-13; 4, 13; Exod. 9, 27; 10, 16; Jos. 7, 19sq.; 1 Reg. 15, 20. 24. 25; 2 Reg. 12, 13; 1 Par. 21, 8. 17; Psal. 50, 6; 21, 8. 17; Job 21, 33; 33, 27; Prov. 28, 13; Eccli. 4, 31.

Confessiones caeremoniales: Lev. 16, 20-23; 5, 4-6 et 14; 5, 18; 6, 2-7; Num. 5, 6-8.

Confessio praesacramentalis in baptismo

INDEX EXEGETICUS

Joannis: Matth. 3, 6; Marc. 1, 5; Luc. 3, 7 sqq.

Textus in N.T.

Textus probabiles: 1 Joan. 1, 8sq.; Act. 19, 18; praecipue Jac. 5, 16. Varia doctorum interpretatio horum textuum (p. 372-378).

Textus certi: Joan. 20, 23; Matth. 16, 19; 18, 18, quatenus in verbis institutionis ipsius sacramenti continetur formaliter implicite institutio et necessitas ipsius confessionis (p. 378-382). Ex ipsis verbis Joan. 20, 23 posse deduci necessitatem confessionis, videtur theologice certum ex Cone. Trid., sess. 14, cap. 5.

In libris Sapientialibus (Prov. 28, 13; Eccli. 4, 31) convenientia hujus institutionis indirecte commendatur (p. 419 sq.).

Inepte proinde Protestantes obiciunt silentium Scripturae circa necessitatem confessionis (p. 422 sq.).

PRAESENTIA poenitentis et confessarii requisita ad valorem sacramenti adumbratur in sanatione leprosum (Luc. 17, 13 sq.; Matth. 8, 4) et innuitur in Jac. 5, 14 coli, cum 5, 16 (p. 703). Nec obstat absolutio incestuosi Corinthii per Apostolum absentem (2 Cor. 2, 6-11 coli, cum 1 Cor. 5, 3-5) (p. 705).

PRAECEPTUM praemittendi confessionem communioni et celebrationi Missae probabiliter continetur in 1 Cor. 11, 28 (p. 495 et 836 in nota).

SIGILLUM: Sensus vocis: Dan. 8, 26; Is. 29, 11; Apoc. 5, 1; 22, 10 (p. 763).

Ἀπολνω (dimitto, libero): Acceptio vocis: Matth. 27, 15; Luc. 23, 16; Joan. 19, 10; Act. 3, 13; Luc. 6, 37 (p. 926).

INDEX THOMISTICUS

(Numeris paginarum ordinariis indicatur simplex mentio, italicis vero explicita citatio, crassioribus tandem aliquid notabilius)

{Vide: INDEX ANALYTICUS: Thomas Aquinas)

1. 2. 4. 7. 8-10. 13. 14. 15. 19. 20. 24. 26. 28. 29. 33. 34. 35. 36. 48. 52. 53. 58. 59. 63. 64. 70. 71. 75 sq. 77. 82 sq. 85. 87 sq. 89. 91. 92 sq. 94. 95 sq. 101 sq. 107. 110. 111. 114. 116 sq. 122. 126. 130. 132 sq. 136. 137 sq. 139. 146 sq. 153. 155. 157. 161. 173. 180. 184-188. 189. 192. 194. 196. 202 sq. 204. 206. 208. 209-212. 214 sq. 216. 217. 218. 219.233. 236.237. 238. 240. 241. 244-247. 262.265. 274 sq. 276. 277. 278. 284. 289. 290.291. 292.293. 296-303. 305-307. 318. 326 sq. 329.332. 334-336. 338. 339. 340. 341. 342. 343 sq. 345-347. 348. 349.369 sq. 371. 375 sq. 378. 414. 417. 464. 465 sq. 470. 473. 474. 475. 480. 481. 489. 491. 496. 501 sq. 505. 506. 507. 509. 513. 523. 526. 529. 531. 532. 533. 536. 539. 541. 542. 543. 551 sq. 553. 554. 557. 558. 567. 568. 570. 571. 572-580. 582. 583. 591. 598. 606. 608. 613. 620. 635 sq. 642. 658. 661. 666. 669. 670 sq. 672. 680. 682. 683. 685. 686. 689. 704. 714. 728. 733. 735. 761. 764. 767. 768. 774. 775. 776-780. 797. 803. 806. 807. 808. 810 sq. 812 sq. 815. 816. 817. 818. 829. 833. 836. 837. 838 sq. 841. 842. 844 sq. 848. 849. 850. 859. 878. 881. 959	q.29, a. 2		217.338
		ad 1	338
		ad 2	218.338
		ad 3	215
	a. 6		339
		ad 2	339
	q.34, a. 4		292
	q-40, a. 7		208.329.339
	q. 41–44		236.237
	q.42, a. 3		244
	q.43, a. 1,	ad 1	329.339
	q- 52, a. 2		91
	a. 3		91
	q. 55, a. 1		210
	a. 2		210
	q. 62, a. 2,	ad 3	338
	a. 4,	ad 3	329.339
	q. 71, a. 6,	ad 5	14
	q.72, a. 6,	ad 2	839
	q- 73, a. 9		574
	q- 74, a. 3,	ad 2	101
	q.96, a. 2		529
		ad 3	529
	a. 5,	ad 3	501 sq.
	q. 107, a. 1,	ad 2	236.275
	q. 109, a. 8		101
	q.112, a. 2,	ad 2	96.233
	q. 113, a. 3		9.332
	a. 4		9
		ad 1	332
	a. 5,	ad 1	216.338
		ad 3	63.75
	a. 7		96
	a. 8		204.215
		ad 3	115
Secunda Secundae (2-2)			
	q.3		342
	q. 17, a. 8		209.210 sq. 214. 292.335.338.339
		ad 2	338.339
	q. 19		236.237.265
	a. 2		244. 246. 262
		ad 4	245
	a. 3		244.339
	a. 4		245. 246.262
	a. 5		244
		ad 2	13
	a. 6		246.247.262.276
			277
	a. 7		240.262
	a. 8		244.246
		ad 1	240

SUMMA THEOLOGICA			
Prima Pars (1 p.)			
q. 20, a. 1,	ad 3	210.335	
Prima Secundae (1-2)			
q.6, a. 7,	ad 2	236.274 sq.	
q.7, a. 3,	ad 3	591	
q. 12, a. 7		598	
q.18, a. 6		345	
a. 7		345	
a. 8,	ad 1	579. 582	
a. 10		567.568.570.575	
a. 11		567.568.570.575	
q.20, a. 4		598	
q.23, a. 4		217	
q.25, a. 2		208.338	
a. 3		338	
	ad 3	214 sq.	
a. 4		338	
q.26, a. 2		338	
a. 4		208. 209sq.335	
q.27, a. 4		208.338	
	ad 3	339	
q.28, a. 6		338	
	ad 2	208.338	
	ad 4	338	

	ad 2	246	q. 86		52
	ad 3	246 sq.	a. 1		14
	a. 10	246.247		ad 1	14
q. 23,	a. 1	208.209.270.335	a. 3		14.24. 63.64.194.
q. 24,	a. 5	91			202 sq. 206. 290
	a. 8	89		ad 3	71.96
q. 25,	a. 6	292	a. 6		296
		290		ad 3	296
q. 26,	a. 13,	212	q.87,	a. 1	63.75 sq. 96.97
q. 27,	a. 2	334.335.336		ad 1	96.101sq.
	a. 3	329		a. 2	96
	a. 7	216	q.90,	a. 1	180.184
	a. 8	216		a. 2	107.117.126.153.
q. 28,	a. 1	335			173.184
	a. 4	214.338		ad 1	107.114.116. 117.
q.31,	a. 1	335			153
q. 32,	a. 1	116	a. 3	ad 2	1.340
q. 34,	a. 4	290			
q. 44,	a. 5	89	Supplementum Tertiae Partis		
	a. 6	89	q. 1-5		
q. 61,	a. 2,	574	q.1		2
	a. 4	574	a. 1		2.14
q. 68,	a. 1	671		ob. 1	83
q. 69,	a. 2	606	a. 2	ob. 2	20
q. 70,	a. 1,	761.511.836.	a. 2,	ad 2	2.7.14.19.20.
		838 sq.			184.296
q. 73,	a. 2	670 sq. 841	a. 3		7.9.14.28.29.
		671			32.35
q. 80		345		Sed contra	7
q. 85,	a. 3	346		ad 2	35
q. 109,	a. 3	346	q. 2,	a. 1,	15
q. 110,	a. 4,	575. 577 sq.	q.3,	a. 1	24. 77.79.87 sq.
	a. 5,	579			192
q. 152,	a.1	116		ad 4	77.51.53. 85
			a. 2		77.53
Tertia Pars (3 p.)			a. 3		63. 76. 77.82 sq.
q. 19,	a. 2	116 sq.			93
q. 48,	a. 5	348		ad 2	77.53
q. 69,	a. 4,	473.474	q. 4,	a. 2	83
	a. 9,	298	q. 5,	a. 1	116.146.184
q. 79,	a. 3	296		ad 3	491.496
		296	a. 3		77.88. 92.153.
q. 80,	a. 4,	296			184.192.219
q. 84,	a. 1	153.180.184		ad 2	77. 88. 93
		117.122	q. 6-11		340
		117.122	q.6		340.348.349
		130.133. 136. 137.	a. 1		375.414. 464. 467
		139			468
	a. 3	296	a. 2		464.474
		689		ad 1	369 sq.
	a. 5	349.417		ad 2	370 sq.
a. 8,	ad 1	76 sq. 94. 95 sq.	a. 3		464.474.475.489
		219		ad 3	505.506. 531.533
	a. 10	206	a. 4,	ad 3	620
q. 85		52	a. 5		464.466.489. 509
	a. 1	116		Sed contra	466.509
	a. 2	290	a. 6		464.474.489. 539
		206. 215.216		ad 1	539
	a. 5	9.10. 194. 202.		ad 2	371.375 sq. 475
		206. 215. 236.262.	q.7		340
		290.327.329	a. 1		341
		9.26.206. 296		ob. 1	343
	ad 1	10		ob. 4	343 sq.
	ad 3	9. 194.204.200.		ad 3	345
a. 6		215. 216.326 sq.	a. 2		345 sq.

q.8	a. 3	ad 1	345
			345.340 <i>sq.</i>
	a. 1, a. 2	ad 1	340
			376. 475
q.9	a. 5,	ad 1	704
		ad 4	161
	a. 1		507. 531
			340
q. 10	a. 2		153.157.185.
			186-188. 189. 192
	a. 3	ad 2	185
			544. 554. 557
q. 11	a. 4	ad 1	551 <i>sq.</i>
		ad 2	76. 552.554
	a. 3	ad 3	553
		ad 4	658
q. 12	a. 3		464.523.680.686
		ob. 3	704
	a. 4	ad 2	526. 642.682
		ad 3	704
q. 13	a. 4		541.543. 728. 733.
			735. 737
	a. 1	ob. 1	541
		ad 1	542
q. 14	a. 1		340
			278. 297.298. 340.
	a. 5		464. 470. 474
		ob. 1	301
q. 15	a. 5	ad 1	301
			301 <i>sq.</i>
	a. 1	ad 2	302
			340. 728. 737. 761
q. 16	a. 1		733.808. 812 <i>sq.</i>
			817
	a. 2	ob. 1	776
		ob. 3	776
q. 17	a. 4	ob. 4	777
		ad 1	153.188. 768. 774.
	a. 3		776. 803.810.818
		ad 2	803. 808. 810
q. 18	a. 4	ad 3	776. 803.810
		ad 4	777
	a. 2		817. 848
			833.836.849
q. 19	a. 3		808. 816. 844 <i>sq.</i>
		ad 1	816
	a. 5	ad 4	849
			842
q. 20	a. 1		346
			278.297.298 <i>sq.</i>
	a. 1		318
			850. 859.881
q. 21	a. 1,	ad 1	797. 959
		ad 2	797. 959
	a. 3		878
			153.184 <i>sq.</i> 186.
q.22	a. 8		189
	a. 8		

<i>In 4 Sent.:</i>	
dist. 1, q. 1, a. 4, q. 1	133
dist. 4, q. 3, a. 2, q. 2, ad 1	298
dist. 6, q. 1, a. 3, ad 5	297
q. 1,a.3, q. I,ad5	278.299
dist. 14, q. 1, a. 1, ad 1	114 <i>sq.</i>
q. 1,a.2, q. 1	236.277
q. 1,a. 2, q. 2	196.327
q. 1, a. 2, q.3	277
q. 1,a. 4, q. 1	77.94. P5.219
q. 1, a. 5	850.881
dist. 15, q. 3, a. 1, q. 2	345
dist. 16, q. 2, a. 2, q. 3, ad 3	507.531.532
q. 3, a. 2, q. 5	544.558.567.
	570.572 <i>sq.</i>
q. 3, a. 2, q. 5, ad 1	578.582
q. 3, a. 2, q. 5, ad 2	573.583
q. 3, a. 2, q. 5, ad 5	669
dist. 17, q. 1, a. 4, q. 2	35
q. 1, a. 4, q. 2, ad 1	35
q.2	52
q. 2,a. 1	2
q. 2, a. 1, q. 3	28
q. 2, a. 1, q.3, Sed	
contra, Praeterea	10
q. 2, a. 1, q. 3, ad 3	35
q. 2, a.2	91
q. 2, a. 2, q. 1	2
q. 2, a. 2, q. 2	2
q. 2, a. 2, q. 2, ad 2	76
q. 2, a. 2, q. 3	2
q. 2, a. 2, q. 3, ad 2	59. 63. 76
q. 2, a. 2, q. 6	63.76
q. 2, a. 2, q. 6, ad 2	71
q. 2, a. 3, q. 2	14
q. 3, a. 1, q. 1, ad 1	302 <i>sq.</i>
q. 3, a. 1, q. 3, ad 3	506
q.3, a. 2, q. 1	303
q. 3, a. 2, q. 1, ad 2	296. 302
q.3, a. 2, q. I,ad4	303
q.3, a. 2, q.3, ad2	303
q. 3, a. 3, q. 4, ob. 5	658
q. 3, a. 3, q. 4, ad 5	658
q.3, a. 4, q. 1	173.186-188
q. 3, a. 4, q. 3	686
q. 3, a. 5, q. 1	298
q. 3, a. 5, q. 1, ob. 1	301
q. 3, a. 5, q. 1, ad 1	301
dist. 18, q. 1, a. 3, q. 1	298 <i>sq.</i>
dist. 21, a. 3, ad 3	613
q. 2, a. 1, ad 1	642
q. 2, a. 1, ad 2	642
q. 2, a. 2	301. 642
q. 2, a. 2, ad 2	302
q.3	761.764
q. 3, a. 1, ad 2	837
q. 3, a. 1, q. 1, ad 1	188
dist. 22, q. 2, a. 1	117
q. 2, a. 1, q. 2	130.137
q. 2, a. 1, q. 2, Sed	
contra, Praeterea	130.137
q. 2, a. 1, q. 2, ad 1	130.137 <i>sq.</i>
q. 2, a. 1, q. 2, ad 2	130.138.141
q. 2, a. 1, q. 2, ad 3	117

COMMENTARIUS IN LIBROS
SENTENTIARUM

In 3 Sent.:

dist. 29, q. 1, a. 2, ad 3	91
dist. 34, q. 2, a. 3, q. 1	236

INDEX THOMISTICUS

[?]

q. 2, a. 1,q. 3278. 297.299

q. 2, a. 3, q. 1, ad2370

dist. 23, q. 1, a. 4, q. 2184 sq.

dist. 44, q. 1, a. 5, q. 2, ad3815

dist. 50, q. 2, a. 1, q. 2236

SUMMA CONTRA GENTILES

I. 3,c. 15852

J. 4, c. 729 sq. 52.194.20ò.296.348

QUAESTIONES DISPUTATAE

De Charitate, a. 2211 sq.

De Veritate,

q. 14, a. 1608

q. 17, a. 4635 sq.

q. 28, a. 5, ad 363.70. 76

q. 28, a. 5, ad 4(>3.76

q. 28, a. 833.34.35.48.206

De Virtutibus in communi, a. 1191

QUODLIBETA

Quodlib. 1, q. 5, a. 977.50 sq.85

a. 10185.4M. 489.523.680.052.683. 686

a. 11464.466.474.481.489.509

a. 11, ob. 1509

a. 12464.489

a. 12, ad 1536. 537

q. 8, a. 15836

Quodlib. 4, q. 7, a. 10278.297.299 sq.

q. 7, a. 10, Sed

contra302

q. 7, a. 10, ad 3303

Quodlib. 5, q. 7, a. 13761.777.778.817

q. 7, a. 13, Sed

contra775.829

Quodlib. 11, a. 13, ad 3666

Quodlib. 12, q. 10, a. 16761. 813

OPUSCULA

Opusc. 5, De articulis fidei

et sacramentis

Ecclesiae4

Opusc. 12, Responsio ad Lectorem Bisuntinum

de articulis VI, q. 6544.558. 570.573.575.579.669

COMMENTARII IN S. SCRIPTURAM

In Matth. 16, n. 2278.297.300 sq.

In Joan. 11, lect. 6, n. 6278.297.301

In Rom. 8, lect. 3236

COMMENTARII IN OPERA ARISTOTELIS

In Ethic., 1. 4, lect. 15341

APOCRYPHUM: In 4 sent.

ad Hannibaldum571.572.573 sq. 576.579

INDEX ONOMASTICUS

(Numeris paginarum ordinariis indicatur simplex mentio, italicis vero explicita citatio, crassioribus tandem aliquid notabilius)

(Quoad nomina stellulis signata vide: INDEX ANALYTICUS)

ABAEWARDUS, 375. 409. 458. 462. 802	AMICUS, 127. 155. 584. 714
ABAEWARDUS (Pseudo), <i>Epitome theologiae Christianae</i> , 409. 451	AMMONIUS, 373
ABULENSIS, 97. 641	AMORT (E.), 850. 881
◆ADAM (K.), 850. 880. 881. 914. 917. 921. 947	ANCYRANUM CONC. (a. 314), 873 sq. 876. 936. 967. 969. 979
AERTNYS-DAMEN, 483. 596. 649	ANGELUS (Angles), 30. 66. 71. 106. 156. 546. 641. 669. 731. 775. 843
AGATENSE CONC. (a. 506), 497	◆ANGLICANI, 356 sq. <i>Vide: PROTESTANTES</i>
◆ALANUS DE INSULIS, 6. 304. 498	ANNIBALE (D'), 155. 482. 487. 530. 593. 596. 599. 601 sq. 624
ALBERTUS MAGNUS, 52. 375. 571. 573 sq.	ANONYMUS, <i>Consultationes Zachaei Christiani et Apollonii philosophi</i> , 387
ALCUINUS, 375. 406. 410. 452. 459. 460. 496	ANSELMUS (Lucensis), 787. 801
◆ALÈS (D'), 7. 130. 150 sq. 194. 202. 279. 293. 313. 329. 349. 371. 376. 390. 392. 394. 461 sq. 741. 742. 743. 754 sq. 756. 761. 826. 833. 850. 855. 857-859. 885. 891. 901. 903. 908. 914. 917-919. 921. 938. 947. 950. 971. 976 sq. 981	ANSELMUS (S.), 85. 90. 408. 458. 462
ALEXANDER III, 787	ANTONINUS (S.), 571. 591. 642. 669. 694. 695. 775
ALEXANDER IV, 366	APHRAATES, 385. 397. 416. 757. 794. 795. 986
ALEXANDER VII, 290. 292. 308 sq. 310. 311. 312. 315. 368. 488. 493. 514. 515. 562. 657	AQUAVIVA (Claudius), 776. 804
ALEXANDER VIII, 249 sq. 253	ARAUSICANUM CONC. I (a. 441), 429. 877. 928. 931. 932. 933. 934
◆ALEXANDER HALENSIS, 6. 8 sq. 29. 52. 71. 84. 97. 132. 283. 284. 304. 319. 356. 452. 477. 505. 530. 584. 669. 694. 766. 768 sq. 775. 817. 843	ARAUXO, 517. 518
ALMAINUS, 53. 94. 108. 223. 252. 283. 571. 669	ARELATENSE CONC. I (a. 314), 384
◆ALPHONSUS (S.), 40, 46. 50. 52. 54. 56. 58. 60 sq. 62. 69. 98. 102. 117. 118. 119. 120. 125. 127. 128. 130. 156. 166. 278. 280 sq. 309. 312. 479. 480. 483. 495. 521. 526. 566. 572. 574 sq. 582. 591. 599-601. 608. 609. 610. 614-616. 619. 620. 624. 625 sq. 627. 628. 634. 658. 659. 662. 663. 666. 669. 677. 679. 680. 681. 761. 748 sq. 831. 847	ARENDT, 761. 816
ALTISSIODORENSIS. <i>Vide: GUILIELMUS</i>	ARISTOTELES, 95. 209. 210. 211. 215. 245. 246 sq. 335. 341. 346. 636
AMANN (E.), 850. 860 sq. 863 sq. 869 sq. 885. 891. 906 sq. 911-913. 945. 950. 966	ARMENI, 359. 413
AMBROSIUS, 81. 90. 211. 256. 383 sq. 385. 386 sq. 390. 400 sq. 416. 449. 467. 758. 795. 796. 798. 872. 873. 876. 922. 968. 970. 981.	ARMILLA, 668. 694
AMBROSIUS (Pseudo):	ARNAULD (A.), 853. 885. 906. 907
De Poenitentia, 403	ARNDT (A.), 279
De Sacramentis, 388	ASSEMANI, 413
Quaestiones ex utroque Testamento, 387. 416	ASTERIUS AMAENUS, 399. 758. 794. 795. 983
	AUGUSTINIS (De), 17. 54 sq. 153. 155. 186. 233. 279. 349. 710. 718. 720. 881
	◆AUGUSTINUS, 4. 14. 95. 148. 200. 205. 206. 213. 231. 232. 233 sq. 240. 241. 251. 254. 256-261. 266. 268-270. 277 sq. 321. 330. 339. 342. 343. 344. 345. 373. 383. 384. 385. 387. 402. 417. 424. 426. 427. 430. 431. 436. 467. 496. 558. 704. 758-760. 794. 795. 798. 812. 865. 867. 872. 873. 875. 903. 905. 917. 919. 920 sq. 928. 929. 937. 938. 942 sq. 963-965. 969. 979 sq. 983. 984-986. 987
	<i>Textus:</i>
	<i>Ad Donatistas post Collationem,</i>
	20, 28 430
	<i>Confessiones,</i>
	1, 1 342

INDEX ONOMASTICUS

<i>Contra adversarium legis et prophetarum,</i>	53, 10	200
2, 7, 28	270	200
<i>Contra Cresconium,</i>	55, 17	200
2, 12, 15	66, 7	343
<i>Contra duas epistolas Pclagianorum,</i>	66, enarr. 7	985
2, 9, 21	74, 2	4
<i>Contra Mendacium,</i>	77, 21	200
10	79, 13	240. 258. 278
<i>De baptismo,</i>	79, 14	200
3, 18, 23	85, 8	200. 213
<i>De catechizandis rudibus,</i>	86, 1	200
7, H	90, serm. 2, 13	200
25, 48	101, serm. 2, n. 3	383. 384. 402
<i>De civitate Dei,</i>	118, serm. 11,1	270
20, 9, 2	118, serm. 11,	268
21, 25, 4	1 sq.	
21, 27, 2	118, serm. 11, 2	268
<i>De coniugiis adulterinis,</i>	118, serm. 25, 7	268
1, 28, 35	127, 7	240. 251. 268 sq.
<i>De correptione et gratia,</i>	127, 7-8	257. 258
15, 46	127, 8	256
<i>De diversis quaestionibus LXXXIII,</i>	141, 4	240. 257. 258
q. 26	146, 5	4
q. 36, 1	149, 14 sq.	268
q. 36, 4	149, 15	256. 258. 269
<i>De fide et operibus,</i>	<i>Enchiridion,</i>	
3, 4	64 sq.	759. 963 . 979
19, 34	65	95. 387. 402
26, 48	80	424
<i>De Genesi ad litteram,</i>	80, 21	865
10, 13, 23	81	984
<i>De gratia ct libero arbitrio,</i>	<i>Epistolae,</i>	
18, 39	93, 53	984
<i>De natura et gratia,</i>	118, 2 sq.	496
57, 67	145, 4	270
<i>De praedestinatione sanctorum,</i>	151, 9	385. 984
7, 12	153, 3	940
<i>De sancta virginitate,</i>	153, 3, 6	873. 963 sq.
38, 39	153, 3, 7	921
<i>De spiritu et littera,</i>	153, 3, 21	964
8, 13	153, 7	985
28	153, 21	798. 903. 984
<i>De symbolo,</i>	158, 2	385. 984
7 sq.	185, 10, 43	921
7, 15 — 8, 16	185, 10, 44 sq.	431
<i>De Trinitate,</i>	228, 8	321. 385. 919.
9, 17 sq.		928. 937. 942 »q.
12, 12, 18	265, 2	920
<i>De unico baptismo contra Petilianum,</i>	265, 7	920
12, 20	265, 7 sq.	985
<i>Enarrationes in Psalmos,</i>	<i>Epistolae ad Romanos inchoata expositio</i>	
18, 10, enarr. 1	16	984
18, 10, enarr. 2	<i>In epistolam ad Galatas,</i>	
31, 11	35	424
31, enarr. 2, 12	<i>In Joannis evangelium tractatus,</i>	
	22, 7	383
	41, 10	251
	43, 7	240. 259. 269
	<i>In I Joannis tractatus,</i>	
	3, 9	424
	9, 4	240. 251. 257
	9, 4-6	259 sq.
	9, 4-8	240

9, 5 sq.	269	391	424
9, 6	240	392, 3	921.922
<i>Quaestiones in Heptateuchum,</i>		392, 3, 3	402
24 sq.	986		
<i>Sermones,</i>		AUGUSTINUS (Pseudo), <i>De vera et jalsa poenitentia</i> , 5. 64. 206. 304. 407 sq. 496 sq. 559. 556 sq. 584. 682. 685. 704	
9, 3	985	AUREOLUS, 294. 481. 775	
9, 9, 11	424	AVERSA, 69. 156. 159. 572. 642	
15, 4	200	AZOR, 515. 598	
19, 2	342		
32, 13	240. 260		
45, 3	268	BAGOT, 850. 881. 954	
56, 8, 12	558	◆BAIANI, 248. 282. 307. 311	
56, 12	873	BAINVEL (F. V.), 356. 392	
67, 1	342	◆BAIUS (Michael), 222. 226. 227. 231. 248 sq. 282. 308. 465. 470	
67, 2, 3	383	◆BALLERINI, 38. 39. 44. 46. 57. 58. 81. 155. 199. 211. 212. 221. 482. 493. 516. 593. 596. 598. 624. 630. 647. 649. 650. 653. 666. 668. 669. 670. 674 sq. 676. 681	
82, 7, 10	758 sq. 919. 963	BALTIMORENSE CONC. II, 488	
82, 8	984	BANEZ, 668. 776. 780	
82, 8, 11	759. 795. 963	BARCINONENSE CONC. (a. 541), 932	
82, 10, 13	424	BARNAB.AE EPISTOLA, 372. 391. 392. 496	
98, 6, 6	383. 384. 387	BASILIUS, 256. 342. 371. 384. 398 sq. 416. 430. 555. 751. 757 sq. 794. 872. 873. 874 sq. 876. 936. 962. 967 sq. 969. 979. 983. 986	
99, 2, 2	232	BASSOLIS (Petrus de), 805 sq.	
117, 2	206	◆BATIFFOL (P.), 349. 389. 434. 435. 436. 438. 742. 743. 760. 850. 853-855. 857. 863. 870. 871. 885. 888 sq. 906 sq. 910 sq. 947. 950	
128, 12, 14	558	BECANUS, 512. 520. 526. 572	
156, 13, 14	256. 260	BEDA, 373. 375. 405. 416	
157,13	251	BEELLEN, 374. 376	
161, 5	240	BEIER (A.), 761. 763	
161, 5, 5	256. 260	◆BELLARMINUS, 52. 58. 222. 232. 236. 287. 349. 373. 374. 375. 435. 436. 437. 737. 738. 741. 761. 772 sq. 774 sq. 850. 875. 885. 886. 901	
161, 7, 8	260 sq. 269	BENAGLIO (G.), 278. 328	
161, 8	251. 254. 268	BENEDICTUS XI, 366. 537. 538. 682 sq.	
161, 8, 8	256. 269	BENEDICTUS XIV, 26. 278. 294. 296. 307. 310. 312. 343. 676. 677. 764. 790. Q93 QJ?	
161, 9, 9	261	BENEDICTUS (S.), 761	
165, 4	200	BERARDI, 594. 661	
169, 11	148	BERNARD, 420. 493 sq.	
169, 11, 13	417	BERNARDUS, 232. 241 sq. 266. 267. 669	
175, 7, 8	233 sq.	BERTI, 223. 224. 228. 234. 285. 286	
178, 11	113	BICKELL, 850. 881. 895. 946	
181, 6-8	985	BIEL (Gabriel), 39. 47. 71. 109. 155. 196. 283. 361. 465. 480. 526. 571. 584. 669. 731. 766. 767. 806. 843	
204, 3	231	◆BILLOT, 21. 24. 25 sq. 33 sq. 51. 54. 130. 133 sq. 149. 153. 156. 157 sq. 166. 169-171. 174. 176. 192. 193. 200. 202. 211. 218. 229 sq. 231. 328. 329	
213, 8	985	◆BILLUART, 17. 54. 71. 117. 119. 120.124. 125. 127. 128. 153. 155. 185. 186. 236. 271. 278. 288. 289 sq. 291. 306. 310. 313. 314. 331 sq. 336. 478. 479. 483. 495. 502.	
224, 3	424		
232, 7 sq.	872		
232, 7, 8	875		
237, 7 sq.	390		
278, 7, 8	424		
289, 1, 1	234		
295, 3	383. 384. 387. 402		
	984		
296, 11 sq.	342		
334, 4	261		
348, 1, 1	240. 257. 261		
348, 3, 4	251		
349	251		
349, 7	558		
351, 4	387. 704. 759 sq. 963. 979 sq.		
351, 4, 9	964 sq.		
	873		
351, 4, 10	872. 873		
351, 7	865		
351, 9sq.	496		
351, 10	872		
351, 10 sq.	920		
352, 3	384. 402		
352, 3, 8			
352, 3, 8 sq.			

505. 507. 514.520. 526. 530. 570.571. 572. 574. 576.577. 584. 590. 619.627. 632. 669. 681.686. 702. 710. 718.720. 728. 735. 736. 761. 777 <i>sq.</i> 821. 831. 836. 850. 881. 901	52. 71. 109. 154. 156. 159. 160. 163. 222. 226. 294. 296. 438. 472. 473. 478. 479. 494. 499. 523. 528. 534. 546. 569. 574. 584. 641. 668. 694
BINTERIM (A. J.), 349. 434. 442. 496. 850 885	CANONES APOSTOLORUM, 430
BLÔTZER (J.), 761. 850. 881. 890. 946	CANONES HIPPOLYTI, 388
BOLGENI (V.), 199. 211. 221	CAPITULARE CAROLI MAGNI, 800
BONACINA, 42. 52. 54. 59. 69. 82. 121. 124. 159. 517. 520. 527. 566. 572. 591. 593. 598. 627. 669. 847	CAPITULATIO DE PARTIBUS SAXONIAE, 800
◆BONAVENTURA, 7. 8 <i>sq.</i> 29. 71. 283. 284. 304. 305. 319. 375. 451. 456. 457. 462. 463. 468. 477. 505. 522. 530. 571. 607. 669. 766. 768. 774. 775	◆CAPPELLO, 11. 50. 56. 65. 68. 81. 117. 153. 155. 194. 201. 483. 486. 487. 488. 495. 513. 516. 520. 521. 526. 531. 542. 568. 589 <i>sq.</i> 593. 596. 597. 598. 601. 602. 610. 616 <i>sq.</i> 619. 624. 625. 626. 630. 636. 648. 657. 658. 659. 661. 663. 667. 675. 679. 684. 725. 726. 727. 792. 817 <i>sq.</i> 827. 831. 832. 833. 834. 843 <i>sq.</i>
BORROMEO (S. Carolus), 289. 847 <i>sq.</i>	◆CAPREOLUS, 42. 85. 131. 132. 156. 159. 294
BOSCO, 94. 630	CARAMUEL, 619. 626. 630
BOSSUET, 278. 285. 286	CARDENAS, 57. 627
◆BOUDINHON (F.), 349. 850. 853. 857. 870. 885. 895. 906-908. 910. 917. 950. 971. 985	CARTHAGINENSE CONC.,
◆BOYER (C.), 155. 182. 186. 816. 826. 833. 850. 881. 895-897. 914. 946. 956	a. 397 362. 962 <i>sq.</i> 983
BREMZ, 351. 763	a. 398 876
BREWER (H.), 349. 761. 850. 921	a. 419 785 <i>sq.</i> 793.795. 797. 798
BRUCKER, 850. 854	CASEY (H.), 349. 850. 940
BRUNO SIGNIENSIS, 458. 462	CASPARI, 352. 357. 420. 423
BUCCERONI, 483. 487. 488. 593. 596. 648	CASSIANUS, 426. 558
BUCHBERGER (M.), 236. 247	CASSIODORUS, 373. 375. 426. 427
BURCHARDUS WORMATIENSIS, 358. 375. 407. 451. 452. 453. 459. 460. 786. 801. 868	CASTRO PALAO, 599. 669
BUSEMBAUM, 627. 668	◆CATECHISMUS CONC. TRID., 14. 74 <i>sq.</i> 202. 205. 226. 235. 236. 344 <i>sq.</i> 367 <i>sq.</i> 379. 418. 468. 475. 490. 550. 580. 585. 703
BUTLER (A.), 413	CAVALLERA (F.), 461. 850
CABILLONENSE CONC.,	CAYRÉ (F.), 392
a. 650 364. 404	CHARDON, 851. 862. 881. 895. 897. 946. 956
a. 813 365. 375. 406. 407. 410. 451. 452. 454. 459 <i>sq.</i> 548. 556. 865 <i>sq.</i> 868	CHRODEGANGUS METENSIS, 405 <i>sq.</i> 497. 556
CAELESTINUS I, 95. 321. 362 <i>sq.</i> 385. 402. 927. 929. 938	◆CHRYSOSTOMUS, 4. 63 <i>sq.</i> 90. 94 <i>sq.</i> 256. 266. 267. 371. 373. 375. 377. 382. 386. 390. 399. 426. 438. 440-^51. 558. 758. 795. 798. 903. 926. 962. 979
CAESARIUS ARELATENSIS, 426. 558. 867. 876. 965 <i>sq.</i> 984	◆CLEMENS VIII, 687-689. 692. 693. 697. 699. 702 <i>sq.</i> 711. 712. 714. 716. 775. 776. 781. 789. 794. 804. 828. 834
CAESARIUS HEISTERBACENSIS, 770. 823	CLEMENS XI, 250. 253
◆CAJETANUS, 10 <i>sq.</i> 24. 29. 30. 42. 47. 49. 52. 59. 66. 67. 69. 71. 76. 77. 94. 98. 99. 106. 111. 114. 115. 130. 140. 148 <i>sq.</i> 152. 153. 154. 156. 159. 170. 171-173. 174. 183. 192. 193. 195. 210. 223. 283. 306. 331. 361. 422. 492 <i>sq.</i> 501. 502. 503. 506. 523. 526. 534. 545-547. 561. 568 <i>sq.</i> 571. 572. 584. 607. 666. 669. 686. 694. 761. 818	CLEMENS ALEXANDRINUS, 255. 562. 977
CALCHUTENSE CONC. (a. 787), 365. 548	CLEMENS ROMANUS, 342. 391. 392. 555
◆CALLISTI DECRETUM, 864. 890. 892 <i>sq.</i> 900. 908. 936. 937. 940 <i>sq.</i> 948. 951	CLEMENS ROMANUS (Pseudo), 393
CALMES, 373. 376	◆CODEX JURIS CANONICI, 321. 368 <i>sq.</i> 488. 489. 490. 497. 498. 503. 504. 505. 509. 520. 535. 551. 580. 599. 658. 676. 716. 763. 764. 792 <i>sq.</i> 794. 800. 803. 805. 834. 849.
CALMET, 373. 375	Can. 32, § 2 512
◆CALVINUS, 348. 351. 354-356. 442	Can. 125, § 1 535
◆CANO (Melchior), 38. 39. 41. 42. 43. 49.	Can. 595, § 1, 3 535
	Can. 807 368. 491
	Can. 854, §3 504
	Can. 854, §4 504
	Can. 854, § 5 504
	Can. 856 368. 491

Can. 859, § 1	490. 504. 509	CORDUBA, 284. 571. 642. 656
Can. 859, § 4	520	CORNELIUS A LAPIDE, 233. 373. 374. 375
Can. 861	488	CORNELIUS (R. P.), 389
Can. 882	321	◆CYPRIANUS, 81. 90. 234. 320 sq. 343. 385. 388 sq. 390. 394. 428 sq. 496. 555. 558. 703 sq. 755 sq. 864. 872. 924 sq. 931. 935. 937. 938. 948. 949. 952. 978. 981 sq.
Can. 884	321	
Can. 888, § 2	676	<i>Textus:</i>
Can. 889	764. 834	<i>Epistolae,</i>
Can. 889, § 1	792	9 872
Can. 889, §2	523. 849	9, 2 938. 952
Can. 890	834	10 872
Can. 890, § 1	792	10, 1 sq. 496. 704. 938. 952
Can. 892, § 2	321	12, 1 924. 938
Can. 900, § 2	658	12 {ad Cornelium'}, 15 390
Can. 901	368. 551. 580	46 (Cornelii ad Cyprianum) 389
Can. 902	368	46, 2 756
Can. 903	523	52 (ad Antonianum), 6 388 sq.
Can. 905	498	52, 13 937. 978
Can. 906	368. 489. 490. 498. 505. 509	52, 17 937. 938. 982
Can. 907	369. 488	52, 27 938
Can. 1367, § 2	535	52, 29 394. 937. 938
Can. 1757, § 3, 2	764. 792. 800. 834	54, 4 937
Can. 2195	599	54, 5 320 sq. 385
Can. 2212	599	55 (ad Cornelium), 15 sq. 978. 981 sq.
Can. 2213	599	57, 1 937
Can. 2218	599	57, 4 937
Can. 2252	321	59, 1 428
Can. 2368, § 1	793	62 (ad Pomponium) 872
Can. 2369	764	62, 4 385. 938.982
Can. 2369, § 1	792 sq. 803	64, 4 385
Can. 2369, § 2	793	68, 6 428
COEFFETEAU, 761. 774		72 (ad Stephanum), 2 428 sq.
COLLET (P.), 54. 91. 153. 155. 186. 236. 249. 273. 278. 281. 285. 287 sq. 310. 313. 314 sq. 323 sq. 325. 333. 336 sq. 349. 350. 443 sq. 477 sq. 479. 505. 572. 574. 584. 686. 702. 705. 715. 737. 742 sq. 851. 862. 901 sq. 946		73, 7 385
COLONIENSE CONC. (a. 1536), 885		76, 11 385 f
COLUMBANUS (S.), 870. 871		
CONCINA, 52. 60. 575. 584. 627. 669		<i>De lapsis,</i>
CONFESSIO AUGUSTANA, 351. 352. 411		15 sq. 872
CONFESSIO ORTHODOXA PETRI MOGHILAE, 410 sq.		16 496. 703. 938. 952
CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, 485 sq.		21 555
CONGREGATIO DE SACRAMENTIS, 504		28 390. 555. 558. 755 sq.
CONGREGATIO S. OFFICII, 249 sq. 308 sq. 485. 523. 687 sq. 690. 691. 714. 717. 764. 775. 781. 789 sq. 790-792. 793. 803. 804. 805. 824		28 sq. 394. 982
CONINCK, 82. 106. 155. 517. 521. 528. 531. 584. 619. 660. 689. 696. 731. 761. 836. 848		35 90. 343
CONNELL (Fr.), 156. 166		CYRILLUS HIER, 371. 388
CONSTANTIENSE CONC., 220. 350. 366. 474		
CONSTITUTIONES APOSTOLORUM, 876. 877. 925. 928. 937. 944		DALLAEUS, 349. 351. 357. 423. 442
CONTENSON, 11. 30. 33. 285		DALMATIAE CONC. (a. 1199), 793
COPTI, 359 sq. 413 sq.		DAMIANUS (Petrus), 763. 801. 823. 824
		DECRETUM GRATIANI. Vide: GRATIANUS.
		DELGADILLO, 108. 156. 158. 159. 465. 528. 534. 546. 566. 593. 630. 843
		DENZINGER, 413. 688. 876

INDEX ONOMASTICUS [15]

DIANA, 69. 102. 118. 121. 156. 502. 503. 512. 517. 521. 566. 572. 591. 593. 598-619. 627. 642. 668. 669. 680. 718. 761
DICASTILLO, 42. 47. 102. 104. 106. 156. 499. 527. 593. 619. 627. 647. 667. 679
DIDACHE, 342. 372. 391 sq. 496. 977
DIDASCALIA APOSTOLORUM, 389. 439. 928. 937. 938. 948. 949. 951. 978 sq. 982
DIECKHOFF, 247. 306
◆DIEKAMP (Fr.), 17. 130. 139. 151. 203. 279. 289. 290 sq. 313. 329. 332. 336. 337. 376. 392. 479. 493. 506. 558. 742. 743. 851. 885. 919 sq. 947
DIONYSIUS ALEXANDRINUS, 385. 705. sq. 931 sq. 938. 941 sq.
DIONYSIUS AREOPAGITA (Pseudo), 440. 865
DIONYSIUS CARTHUSIANUS, 373. 375. 774. 824
DIONYSIUS CISTERCIENSIS, 537. 538. 539
DOLHAGARAY, 762. 831
DOLLINGER, 279. 981
DRACH, 373. 376
DUCHESNE, 851. 870. 871. 878. 885. 906. 907. 908
DUJARDIN, 762. 826
◆DURANDUS (a S. Porciano), 7. 47. 52. 71. 85. 97. 109. 156. 159. 197. 294. 375. 463 sq. 465. 480. 522. 528. 535. 553. 571. 669. 803. 807. 814. 843
DUZIACENSE CONC. (a. 874), 786 sq. 801. 803. 817

EADMERUS CANTUARIENSIS, 85. 90
EBEDJESU NISIBENUS, 412
EGBERTUS EBORACENSIS, 405. 497. 556. 868 sq.
EGGER, 197. 199. 221
EINIG, 18. 199
ELBEL, 65. 630. 668
ELIBERITANUM CONC. (a. 300), 361 sq. 384. 429. 558. 924 sq. 983
EPHREM, 397 sq.
ERMONI (V.), 413. 851. 857
ESSER (G.), 851. 858
◆ESTIUS, 222 sq. 227. 231. 283. 373. 374. 473. 584. 885 sq. 887
EUCHERIUS LUGDUNENSIS, 403
EUGENIUS III, 327. 802
EUSEBIUS CAESARIENSIS, 432. 705 sq.

FABRI (Philippus), 98
FAGUNDEZ, 102. 155. 514. 546. 584. 666. 678. 696. 762. 846. 847
FARVACQUES, 285. 308. 310
FECHTRUP, 851. 885
FERRERES, 630. 648
FILLION, 373. 374. 376
FILLIUCCIUS, 121. 156. 159. 846
◆FLORENTINUN CONC. 4. 52. 53. 108. 111. 366. 548. 683
FORCELLINI, 341

FRANCISCUS SALESIUS (S.), 113. 293
FRANCOLINI, 278. 851
FRANK (F.), 349. 436. 442. 762. 851. 856. 881. 889. 890. 895. 903. 946. 950
FRASSEN, 686. 718. 720 sq. 735. 736
FROMONT, 373. 375
◆FUNK (F. X.), 391. 851. 863. 906-908. 950. 971

◆GALTIER (P.), 7. 11. 18. 21. 43 sq. 51. 54. 65. 153. 155. 189. 194. 196. 200. 201. 216. 236. 268. 279. 284. 289. 293. 306. 329. 331. 349. 357. 369. 372. 374. 376. 377. 380. 381. 388. 394. 395 sq. 423-426. 427. 431 sq. 434. 440. 443. 444. 446. 450 sq. 461. 471. 686. 705. 706. 710. 728. 737. 742. 743 sq. 761. 762. 786. 794. 806. 807. 811. 814. 826. 833. 851. 861 sq. 866 sq. 868. 870. 871 sq. 885. 892-894. 901. 903. 907. 914. 915. 917. 919. 920-923. 924. 926. 929. 932. 933. 935. 937. 940. 941. 942. 945 sq. 947 sq. 950. 951. 952. 973. 977. 978 sq. 980. 981. 985 sq. 989
GARNET (P.), 772
GARRIGOU-LAGRANGE, 289. 292
GARTMEIER (J.), 391. 762. 851. 857. 881. 890. 946
GASPARRI (P.), 205. 325
GAUD, 285. 286
GAZZANICA, 223. 224. 228. 285
◆GÉNICOT-SALSMANS, 11. 46 sq. 56. 58. 65. 117. 125. 483. 486. 487. 488. 493 sq. 513. 516 sq. 520. 521. 526. 593. 596. 597. 598. 610. 619. 624. 630. 648. 654. 655. 657. 659. 661. 668. 679. 684
GENNACO (Bernardus de), 108
GENNADIUS (Massiliensis), 548. 867. 919. 922
GERSON, 52. 294. 306. 669
GERUNDENSE CONC. (a. 517), 932
GIHR, 153. 156. 169. 200. 495
GLYKAS (Michael), 358. 411
GOFFRIDUS VINDOCENSIS, 408 sq. 410. 453. 460
GONET, 102. 130. 131. 140. 153. 156. 164. 165. 166. 222. 328. 473. 480. 494. 525. 526. 569. 574. 575. 584. 592. 619. 627. 642. 669. 686. 694-696. 710. 714. 718. 720. 779. 819. 821. 826. 836
GORHAM (Nicolaus de), 373. 375
GOTTLER (J.), 6. 7. 130. 236. 247
◆GRATIANUS, 358. 375. 410. 451. 452. 454 sq. 459. 460. 461-463. 497. 498. 557. 559. 584. 682. 685. 787. 801. 802. 840. 878
GREGORIUS I, 5. 64. 206. 232. 233. 256. 343. 345. 358. 383. 403. 436. 503. 793. 867. 920
GREGORIUS I (Pseudo), 787. 801
GREGORIUS II, 64 sq. 405
GREGORIUS NAZIANZENUS, 388
GREGORIUS NYSSENUS, 255 sq. 385. 872. 983

- GREGORIUS THAUMATURGUS, 384. 872. 876
 GUIDO DE BAYSIO, 770
 ◆GUILERMUS ALTISSIODORENSIS, 283. 584. 766. 769 sq. 818. 823
 GUILERMUS ALVERNISIENSIS, 6 sq. 8 sq. 29. 304
 GUILERMUS PARISIENSIS, 293. 306. 477
 GUILLOIS (A.), 762. 824
 GURY, 65. 117. 483. 484. 568. 593. 596. 598. 610. 619. 624. 627. 647. 668. 678. 684. 700. 716

 HABERT, 285. 286. 310. 619
 ◆HADRIANUS (De Utrecht), 52. 53. 71. 88. 155. 223. 224. 227. 234. 251. 283. 481. 489. 499. 527. 571. 669. 694. 766. 767. 771
 HAINE, 104. 124. 483. 630. 649
 HALENSIS, Vide: ALEXANDER HALENSIS
 ◆HARENT, 349. 851. 854. 881. 895. 901. 902 sq. 908. 909 sq. 914-916. 918. 921. 939 sq. 946. 950. 955. 971. 975 sq. 977. 987
 HARNACK (A.), 247. 251. 306. 853. 870
 HASSELIUS, 737. 739. 898
 HENNEGUIER (H.), 289
 HENNO, 314. 700. 716
 HENRICUS GANDAVENSIS, 283
 HENRIQUEZ, 52. 59. 82. 102. 121. 156. 160. 514. 517. 538. 584. 591. 656. 669. 694. 696. 775. 836. 846
 HERMAS, 342. 383. 393. 858. 864. 948. 949. 952
 HERVÉ, 17. 51. 54. 65. 153. 156. 170. 194. 202. 289. 293. 313. 493. 885. 901. 904
 HIBERNENSES CANONES, 869
 HIERONYMUS, 256. 342. 402. 416. 556. 559. 872
 HILARIUS, 385 sq. 397
 HILGERS, 851. 885
 HINCMARUS RHEMENSIS, 786. 800
 HIPPOLYTUS, 387. 858
 HOGAN (J.), 851. 891. 906. 907. 955
 HOLL (K.), 357. 388. 395. 423. 434. 438. 442. 763. 853. 857. 921
 HOLTZMANN (H. J.), 54. 374. 630
 HONORÉ (L.), 349. 435. 737. 741 sq. 749. 751. 755. 757. 762. 765. 771. 772. 786. 794. 798. 832. 851. 885. 888
 HONORIUS III, 788 sq.
 HOSIUS, 885
 HOSTIENSIS, 668. 774
 ◆HUGO A S. VICTORE, 221. 226. 241. 252 sq. 278. 283. 304. 305. 317. 375. 410. 452. 453. 457. 458. 461. 462. 465. 470
 HUGON, 86. 155. 289. 291 sq. 336. 479. 495. 528
 HUGUCCIO PISANUS, 770
 HUGUENY, 279. 289. 461
 HURALT (J.), 772
 HURTADO (C.), 42. 156. 118 sq. 121. 512. 521. 522. 527

 ◆HURTER, 21. 197. 199 sq. 209. 211. 213. 218. 221. 281 sq. 312. 328. 456. 881. 882
 HUYGENS, 783

 ILLIBERITANUM CONC. Vide: ELI-BERITANUM CONC.
 ◆INNOCENTIUS I, 321. 358. 362. 385. 402. 430. 439. 558. 876. 926. 927. 937. 938. 948. 963. 969. 979. 983. 986. 987
 ◆INNOCENTIUS III, 6. 8 sq. 304. 350. 351. 366. 382. 402. 414. 415. 456. 475. 770 sq. 794. 840 sq. 802
 INNOCENTIUS IV, 768 sq.
 INNOCENTIUS V (Tarantasia), 71. 766. 774
 ◆INNOCENTIUS XI, 42. 44. 45. 98. 176. 188. 313. 314. 368. 479. 488. 571. 586. 587. 589. 652. 653. 660. 775. 781. 783. 789 sq. 794. 803. 804. 833
 INNOCENTIUS XII, 213
 IRENAEUS, 342. 393. 753. 864. 899. 967. 969
 ISAMBERTUS, 694
 ISIDORUS HISP., 342. 343. 403
 ISOYAHBUS I (Patr. Nestor.), 358. 412
 IVO CARNOTENSIS, 358. 407. 451. 452. 453. 459. 786. 802

 JACOBUS I (Rex Angliae), 763. 772 «q.
 JACOBUS EDESSENUS, 359
 ◆JANSENISTAE, 248-251. 256. 277. 282. 307. 311. 783. 885
 JANSENIUS, 249. 308
 JEREMIAS II (Patr. Schism.), 411
 ◆JOANNES A S. THOMA, 130. 143 iq. 147 sq. 153. 154. 156. 160. 162 sq. 164. 174. 348. 495. 570. 571. 575-580. 582. 584. 612 sq. 619. 622. 624. 642. 686. 695. 710. 718. 719. 721
 JOANNES DE FRIBURGO, 774
 JOANNES JEJUNATOR, 555. 556
 JOANNES TEUTONICUS, 456. 463
 JONAS AURELIANENSIS, 406 sq. 426. 800
 JUÉNIN, 98. 223. 224. 228. 285. 286. 505. 584. 669. 898
 JUGIE (M.), 358-360. 411-413. 414. 774. 881. 884. 956
 JULIANUS POMERIUS, 403

 KIRSCH (P. A.), 349. 442. 737. 740. 762. 852. 857. 898. 981
 KNABENBAUER, 371 sq. 373. 374
 KOCH (H.), 388. 852
 KURTSCHIED (B.), 349. 737. 740. 762. 765. 786. 852. 898. 900 sq.

 LACROIX, 118. 156. 482. 584. 619. 642. 649
 LACTANTIUS, 396 sq. 555
 LANFRANCUS, 407. 762. 801 sq. 840
 LAODICENUM CONC. (saec. 4), 362

- ◆**LATERANENSE CONC.** IV, 358. 360. 366. 382. 415. 426. 465. 466. 475. 489. 497. 498. 503. 504. 509. 523. 548. 729. 734. 764. 788. 793. 803. 817
LAUNOY (J. dc), 285. 323
LAURAIN, 852. 881
LAVAUD (B.), 279. 289
LAYMANN, 56. 155. 619. 649. 669
 ◆**LEA** (H. Ch.), 349. 351. 357. 378. 388. 420. 423. 730. 763. 765 *sq.* 785. 786. 796. 797. 805. 823. 850. 853. 856. 868. 905 *sq.* 949
LEANDER, 118. 121. 127. 156. 521. 566. 572. 591. 593. 619. 626. 630. 642. 669
LE DENT (M.), 308. 310
LEDESMA (Martinus et Petrus), 69. 106. 156. 159. 284. 507. 513. 518. 519. 523. 526. 584. 607. 641. 642. 668. 694
LEDROU, 228. 285. 286
LEGLET DE FRESNOY, 434. 762
LEHMKUHL, 21. 50. 56. 117. 125. 156. 166. 483. 484 *sq.* 487. 512. 515. 530. 541. 568. 598. 610. 619. 624. 630. 633. 649 *sq.* 653. 655. 666 *sq.* 671. 675. 676. 679
LEIBNITIUS, 420 *sq.*
 ◆**LEO I**, 88 *sq.* 95. 266. 267. 358. 363 *sq.* 382. 387. 396. 402. 414. 415. 423. 429 *sq.* 449. 467. 496. 554. 556. 558. 559. 683. 686. 689. 701. 716. 742. 750-751. 760. 786. 794. 795 *sq.* 797. 799. 807. 921. 922. 928. 932. 937. 938. 943-945. 948. 971. 980. 986. 987
LEO X, 248. 252. 351. 366. 545. 548
LERCHER, 202. 313. 329. 700. 716. 901. 903 *sq.*
LESSIUS, 502. 572
 ◆**LIBERALES PROTESTANTES**, 357 *sq.* 729 *sq.* 850. 862. 880. 904. 948. 950. 972. 975. *Vide:* PROTESTANTES.
LIBERIUS A JESU, 278. 280. 295
LINDANUS, 737. 743. 885. 898
LOOFS, 357. 423. 853. 862. 870. 914. 921
LOPEZ (L.), 599. 668
 ◆**LUGO**, 11. 12. 15 *sq.* 39. 46. 51. 54. 56. 69. 77. 78. 80. 82. 84. 85. 86. 97 *sq.* 100. 101. 102 *sq.* 104. 105. 106. 107. 109 *sq.* 113. 114. 117. 123. 125. 127. 128 *sq.* 129. 130. 131. 132. 135. 138. 151. 153. 156. 157. 166. 168 *sq.* 174. 175. 182. 183. 189 *sq.* 193. 197. 198. 199. 200. 201 *sq.* 216. 225. 278. 294. 312. 495. 502. 507. 511. 512. 513. 515. 517. 519. 521. 523. 524. 526. 528. 530. 536. 538. 566. 567. 568. 571. 572. 581. 592. 593. 594. 598. 599. 600. 602. 604. 605. 608. 609. 611 *sq.* 619. 620 *sq.* 622. 624. 626. 627. 630. 631. 632. 633. 636. 638. 639. 640. 642. 644 *sq.* 658. 662. 665. 666. 669. 677. 679. 681. 684. 685. 686. 689. 691. 700-702. 709 *sq.* 712 *sq.* 714. 717. 718. 762. 781-783. 785. 806. 807. 811. 814. 826. 828. 829 *sq.* 831. 833. 836. 843. 844. 845. 846. 847
LUPUS (Christianus), 223. 224. 228. 285. 308
 ◆**LUTHERUS**, 248. 252. 323. 351-353. 366. 545
MAIRO (Franciscus de Mairone), 805
MAJOR (Joannes), 53. 69. 155. 283. 478. 526. 535. 584. 669. 694. 843
MALDONATUS, 233. 885
MALNORY (A.), 852. 870. 885. 906
MALOU (J. B.), 690. 700
MANDONNET, 575
MANGENOT, 349. 369. 373. 374. 376
MANNAJOLI (D.), 487
MARCELLUS (R. P.), 389
MARSILIUS, 478. 584. 668
MARTÈNE, 930
MARTINONUS, 584. 619
MASON (A. J.), 376
MAZZOTTA, 619. 668. 677
MEDINA (Barth.), 641
MEDINA (Joannes), 18. 33. 53. 68. 71. 155. 283. 361. 478. 479. 493. 508. 514. 518. 519. 523. 526. 527. 553. 571. 619. 642. 656. 668. 669
MELANCHTHONIUS, 352. 353
MENARDUS (Hugo), 885. 887. 950. 954
MERKELBACH, 45. 50. 54. 62. 66. 68. 103. 104. 117. 119. 124. 125. 127. 128. 153. 156. 170. 204. 328 *sq.* 336. 479. 493. 504. 521. 526. 541. 542. 593. 594. 599. 617 *sq.* 625 *sq.* 630. 649. 658. 659. 660. 663. 665. 676. 681. 718. 777. 827. 831. 832
MICHAEL BONONIENSIS, 456. 464
MICHAEL DAMIETTENSIS (Patr. Cop-tus), 359 *sq.* 414
MILEVITANUM CONC.,
 a. 393 962 *sq.*
 a. 416 934. 935
MINGES (P.), 195. 236. 247
MOEHLER, 417
 ◆**MOLINA** (L.), 40. 47
 ◆**MONACHI HIBERNENSES**, 870-872
 ◆**MONOPHYSITAE**, 359 *sq.* 410. 413 *sq.*
 ◆**MONTANISTAE**, 350. 383. 936. 937. 040. 980 *sq.*
MONTEFORTINO (Hier, de), 155. 735. 736
MOPSUESTENUS (Theodorus), 411 *sq.*
MOREL, 356. 420
 ◆**MORINUS** (J.), 6. 7. 29. 88. 223. 234. 278. 285. 296. 307. 349. 375. 434. 436. 686. 696-698. 705. 707. 711. 737. 738-740. 762. 786. 794. 850. 852. 856. 858. 861. 862. 885. 887. 898. 912. 913. 924. 925. 930. Q36. 945. 946. 947. 951. 954. 962
MOZARABICA LITURGIA, 877 *sq.* 930
MÜLLER (K.), 247. 357. 388. 423
NATALIS ALEXANDER, os. 285. 349. 784. 885. 898
NAVARRUS, 37. 42. 53. 69. 77. 106. 156. 160. 284. 478. 513. 519. 520. 526. 528. 534. 546. 570. 572. 591. 619. 641. 668. 694. 695. 814. 818. 836

- ◆NECTARIUS (Patr. const.), 432-440. 760. 925
 ◆NESTORIANI, 358. 410. 411-413. 415
 NICAENUM CONC. I, 430. 886. 919. 932. 934
 NICOLAUS CLARAEVALLENSIS, 763. 802
 ◆NOLDIN-SCHMITT, 56 sq. 58. 61. 66. 68. 117. 119. 128. 201. 483. 487. 493. 513. 526. 530. 542. 593. 596. 597. 598. 609. 610. 624. 630. 646. 649. 651. 652. 655. 658. 661. 663. 664. 666. 668. 700. 716. 725. 831. 832. 833
 NOVATIANI, 350. 383. 430. 432. 433. 436. 439. 445. 756. 936. 981
 NUGNUS, 41. 42. 47. 52. 71. 88. 156. 223. 438. 478. 502. 505. 512. 514. 520. 526. 527. 584. 642. 669. 846

 O'DONNELL (M. J.), 762. 852. 885. 890 sq. 898-900. 906 sq. 940. 945. 948 sq. 950. 951. 955. 956
 OECUMENIUS, 373. 375
 OFFICIUM (S.), *Vide*: CONGREGATIO S. OFFICII.
 OPTATUS MILEVITANUS, 429
 ◆ORIGENES, 4. 375. 377. 383. 394-396. 416. 426. 427. 449. 555. 558. 756 sq. 795. 898. 900. 951. 962. 981
 ◆OSMA (Petrus de), 220. 350. 366. 464. 545. 560

 PACIANUS, 390 sq. 399 sq. 416. 556. 798. 872. 873
 PALLAVICINI, 223. 278. 285. 286. 324. 330. 331. 493
 ◆PALMIERI (D.), 65. 153. 155. 190 sq. 197. 199. 221. 279. 328. 349. 435. 686. 728. 737. 741. 743. 745. 746. 751. 762. 852. 881. 882. 883. 884. 895. 896. 901. 902. 909. 913. 941. 946 sq. 956. 961 sq.
 PALUDANUS (Petrus de Palude), 37. 71. 106. 132. 159. 196. 294. 480. 481. 514. 522. 526. 528. 530. 534. 535. 571. 607. 619. 642. 669. 680. 694. 695. 766. 771. 774. 775. 846
 PAMELIUS, 222. 737. 743. 898
 PANORMITANUS (N. de Tudeschis), 768 »q.
 PAPIENSE CONC. (a. 850), 786. 800
 PARISIENSE CONC. (a. 1197), 787 sq. 793. 802
 PASTÉ (R.), 762. 852
 PAULINUS (Notarius S. Ambrosii), 391. 401 sq. 758. 795. 796. 798. 921. 922
 PAULUS V, 688. 690
 PAULUS (Nicolaus), 236. 247
 PELLÉ (P.), 349. 762. 852. 881. 946
 PÉRINELL (I.), 279. 259
 PERRON (Du), 762. 774
 PERRONE (J.), 26. 211. 236
 PESCH, 17 sq. 21. 56. 58. 61. 130. 131. 135. 136. 156. 166. 236. 279. 280. 291. 313. 328. 376. 377 sq. 435. 436. 437. 483. 495. 512. 526. 528. 686. 687. 690 sq. 700. 716. 717. 726 sq. 728. 735. 736. 737. 741. 742. 743. 746. 786. 833. 852. 881. 884. 901. 903. 913. 946
 ◆PETAVIUS, 349. 382 sq. 434. 435 sq. 417. 738. 741. 742. 748 sq. 750. 751. 752. 757. 850. 852. 858. 859. 861. 862. 863. 885-887. 898. 901. 912. 913. 950. 954. 975
 PETAZZONI, 349. 419
 PETRUS ARMACHANUS, 689
 PETRUS CANTOR, 763. 802. 824
 ◆PETRUS LOMBARDUS, 52. 63. 130. 136 sq. 241. 243 sq. 283. 296. 304. 305. 317 sq. 375. 383. 410. 456. 458. 461. 463. 497. 557. 559. 802. 881
 PETRUS MAGNUS (Russiae imperator), 773 sq.
 PIGNATARO, 349. 852. 881. 901
 PIOLANTI (A.), 155
 PIRMINIUS (abbas), 496
 PISCETTA-GENNARO, 11. 201. 493. 511. 610. 618. 624. 630. 661
 PISTORIENSE CONC. 250 sq. 885
 PIUS V, 222. 226. 248. 253
 PIUS VI, 250 sq. 253
 ◆POENITENTIALES LIBRI, 868
 POENITENTIARIA (S.) APOSTOLICA, 642. 727
 POHLE, 442. 443. 856
 POLYCARPUS, 391
 PONTIFICALE ROMANUM, 236. 866. 878-880
 ◆POSCHMANN (B.), 852. 870. 880. 881. 906 sq. 917. 947. 951
 PRADO (Martinez de), 71. 85. 156. 499. 572. 619. 627. 642
 PREMM (M.), 279. 329
 PROBST (F.), 852. 881
 PROSPER AQUITANUS, 266. 267
 ◆PROTESTANTES, 350-357. 545. 560. 729. 737. 763. 765. 824 sq. 972. 975. *Vide*: CALVINUS. LUTHERUS. LIBERALES PROTESTANTES.
 PRÜMMER, 56. 117. 119. 122. 125. 155. 186. 200. 289. 292 sq. 483. 495. 513. 516. 521. 526. 568. 593. 599. 600. 601. 610. 624. 647. 648. 649. 653. 658. 664. 668. 725. 726. 826. 831. 833
 PULLUS (Robertus), 309 sq. 451. 453. 461. 802

 QUESNEL, 250

 RABANUS MAURUS, 426. 427. 800
 RAUSCHEN (G.), 349. 391. 442 sq. 445 sq. 447. 737. 740. 753. 755. 756. 757. 763. 852. 855. 856 sq. 865. 870. 872. 885. 889 sq. 898. 899. 901. 902. 914. 916 sq. 935. 945. 947. 950. 951 sq. 954
 RAYMUNDUS DE PENAFORT, 766. 768 sq. 774
 RAYNAUD (Th.), 686. 696
 REGINO PRUMIENSIS, 407. 498. 556
 RENAUDOT (E.), 413. 414
 REUTER, 630. 669

- RICHARDUS A S. VICTORE, 283
 RICHARDUS MEDIAVILLA, 71. 156. 159. 480. 501. 505. 526. 530. 619. 669. 680. 694. 775. 776. 780. 824. 829
 RIPALDA, 236. 329
 ♦RITUALE ROMANUM, 126. 550 sq. 585. 586. 642. 683. 686. 716. 718. 792
 ROBERTUS SORBONENSIS, 803
 ROMANUM CONC.,
 a. 313 429
 a. 487 919
 ROTOMAGENSE CONC. (a. 1074), 787. 801
 RUFINUS, 921. 922
- SÀ (E.), 584. 619. 694. 696
 SABETTI-BARRETT, 483. 630. 648. 654. 725. 726
 SACRAMENTARIUM GELASIANUM, 877. 930. 937
 ♦SALMANTICENSES, 20, 21-23. 24. 33. 41 sq. 47 sq. 59 sq. 69. 71. 75. 78. 82. 85. 88. 91 sq. 98. 100. 101. 103. 105. 106. 107. 108. 110 sq. 112. 113. 117. 119. 121. 127. 128. 129 sq. 131. 138. 139. 141-143. 153. 154. 157. 158 sq. 159 sq. 160. 161 sq. 163-165. 166 sq. 174. 176. 177. 178. 183. 189. 190. 191 sq. 192. 193. 202 sq. 217. 236. 271. 274. 275 sq. 278. 312. 313. 315-317. 329. 331. 348. 349. 438. 469. 470. 472. 479. 495. 499. 507. 513. 517. 519. 520. 521. 522. 524. 526. 527. 528. 530. 534. 536. 543. 560 sq. 566. 567. 568. 571. 589. 591. 592. 593. 596. 598. 604. 605. 606. 608. 609. 613 sq. 619. 624. 627. 628. 629. 636. 637. 642. 656. 658. 665. 666. 669. 679. 686. 690. 714. 719. 721-723. 728. 735. 763. 778 sq. 811. 816. 820 sq. 822 sq. 826. 831. 833. 836 sq. 840. 844
 SALMERON, 373. 374. 375
 SAN (De), 852. 881
 SANCHEZ (Th.), 584. 599. 619. 627. 763. 775. 781
 SCHANZ (P.), 852. 856. 885
 SCHÂZLER, 279. 289
 SCHIFFINI, 199. 221
 ♦SCHISMATICI ORIENTALES, 358. 410 sq. 415. 882
 SCHMITZ (H. J.), 349. 389. 763. 852. 881. 946
 SCHULTES (R. M.), 236. 247. 279
 SCORRAILLE (R. de), 687. 688. 691. 721
 ♦SCOTISTAE, 11. 118. 195. 221. 293. 717
 ♦SCOTUS, 11. 30. 39. 46. 52. 94. 223. 293. 296. 306. 361. 372. 375. 379. 416. 422. 480. 482. 501. 507. 528. 569. 571. 584. 731. 774. 836. 843
 SEEBERG (R.), 247. 306. 372. 853. 862. 870. 914
 SEGUENATIUS (Claudius), 325
 SENONENSE CONC. (a. 1524), 789. 836
 ♦SERAPIONIS EPISODIUM, 705 sq. 941
- q•
- SERARIUS, 373. 375
 SIDONIUS APOLLINARIS, 403
 SILVESTER, 66. 71. 106. 108. 156. 159. 513. 514. 519. 523. 526. 530. 535. 571. 591. 592. 619. 642. 669. 694. 775
 SILVIUS, 54. 155. 186. 478. 574. 577. 584. 885
 SIRICIUS (R. P.), 429. 937
 SIRMUNDUS (J.), 349. 852. 858. 862
 SIXTUS IV, 220. 350. 366. 474. 537. 538. 539
 ♦SOCRATES, 390. 432^40. 445. 760. 872. 925
 SOTO (Dominicus), 41. 42. 52. 71. 82. 85. 92. 106. 140 sq. 152. 154. 156. 159. 160. 174. 183. 193. 196. 234. 284. 294. 296. 307. 329. 420. 438. 463. 478. 479. 494. 499. 503. 512. 514. 518. 519. 520. 523. 526. 528. 530. 534. 546. 577. 599. 606. 619. 641. 656. 669. 676. 679. 680. 694. 763. 766. 774. 818. 847
 SOTO (Petrus), 39. 53. 88. 91. 92. 156. 223. 224. 283. 284. 438. 478. 508. 523. 526. 546. 574. 584. 668. 694. 695. 737
 ♦SOZOMENUS, 390. 403. 432-440. 445. 760. 795. 796. 799. 872. 877. 925 sq. 948
 SPORER, 54. 56. 60. 784
 STATUTA ECCLESIAE ANTIQUA, 876 sq. 932. 938
 STEITZ, 376. 853. 856
 STRABO (Walafridus), 375
 STUFLER (J.), 852. 858. 881. 890. 946. 951
 ♦SUAREZ. 11 sq. 16. 18 sq. 24. 29. 33. 34. 40. 41. 45 sq. 51. 52. 54. 55. 58. 60. 66. 68. 69. 71. 73. 74. 77. 78. 82. 84. 85. 86 sq. 97. 102. 104. 105. 106. 111. 114 sq. 117. 125. 127. 130. 131 sq. 132. 138. 140. 141. 152. 153. 156. 157. 165 sq. 166-168. 174. 176. 178 sq. 182. 183. 185. 190. 191. 192. 193. 196. 198. 200. 201. 215. 220. 236. 271. 278. 294. 307. 312. 340. 361. 377. 379. 382. 435. 465. 470. 471. 472. 478. 479. 480 sq. 489. 494. 499. 502. 504 sq. 507. 509 sq. 513. 514. 515. 516. 517. 519. 520. 521. 523. 525. 526. 527 sq. 531. 534. 536. 541. 566. 568. 571. 572. 574. 584. 591. 602. 603. 604. 605. 606. 608. 609. 610 sq. 619. 623. 624. 642. 643 sq. 649. 651. 653. 658. 662. 665. 666. 668. 669 sq. 671-673. 676. 678. 679. 680. 686. 687-693. 696. 699. 704. 714 sq. 719. 721. 728. 737. 741. 746. 752 sq. 763. 775. 776. 780 sq. 785. 806. 807. 809. 811 sq. 814. 831. 833. 834 sq. 836. 843. 844. 846 sq. 959. 961
 SULAQUA (Joannes), 412
 SUMMA SENTENTIARUM (Anonymus), 241. 243. 45S. 462
- TAILLE (De ia), 134
 TAMBURINI, 108. 593. 594. 626. 630. 669. 763
 TANQUEREY, 155. 197. 199. 200. 483

TAPPER (Ruardus), 52. 71. 737. 739. 743. 898	TREVIRENSE CONC. (a. 1227), 788. M3. 817
TARANTASIA. <i>Vide:</i> INNOCENTIUS V.	◆TRIDENTINUM CONC., 4. 7. 9. 10. 11. 25. 30. 42. 45. 46. 50. 52. 53. 101. 111. 112. 151. 160.167.175-180. 188.190. 192. 195.198. 204. 214. 220. 224.226. 235. 248.251. 252 <i>sq.</i> 285. 288.290. 292. 305.307. 311. 320. 321.321-325. 327-332. 351. 360. 361. 366 <i>sq.</i> 375. 378 426. 466. 467. 468. 470. 473 <i>sq.</i> 475. 489. 490. 491. 493. 494. 495. 498. 505. 535. 547. 548. 549. 580. 585. 586. 636. 649. 683. 704. 729. 730 <i>sq.</i> 734. 745. 748-750. 764. 765. 789. 866. 901. 935. 941. 964
TEETAERT (A.), 461	<i>Textus:</i>
TEMPEL (archiep cantuar.), 356 <i>sq.</i>	<i>Sessio 6, de. justificatione,</i>
◆TERTULLIANUS, 255. 343. 371. 383. 387. 388. 393 <i>sq.</i> 555. 558. 703. 753-755. 798. 864. 872. 900. 936. 937. 940. 967. 969. 980 <i>sq.</i> 986	<i>cap. 6</i> 52. 198. 253. 285. 311. 327-332
<i>Textus:</i>	<i>cap. 7</i> 204. 330
<i>Adversus Marcioneni,</i>	<i>cap. 14</i> 111. 366
4, 9 558	<i>can. 3</i> 45. 204. 327
<i>De Baptismo,</i>	<i>can. 7</i> 252 <i>sq.</i>
20 371. 387. 753-755	<i>can. 8</i> 253
<i>De poenitentia,</i>	<i>can. 11</i> 204
1 967	<i>can. 23</i> 101
2 255	<i>can. 31</i> 253
4 900	<i>Sessio 13, de Eucharistia,</i>
5 255	<i>cap. 7</i> 235. 366. 491. 493
8 393	<i>cap. 8</i> 204
9 343. 393. 394. 703. 872.900	<i>can. 11</i> 235. 366. 491. 495
10 393. 555. 798. 900.967	<i>Sessio 14, dc Poenitentia,</i>
12 255. 900. 967	<i>cap. 1</i> 360. 367
<i>De pudicitia,</i>	<i>cap. 2</i> 360. 367. 467. 470. 704
2 980 <i>sq.</i>	<i>cap. 3</i> 39. 112.151. 175.322.683
6, 1 558	<i>cap. 4</i> 4. 25. 39. 42. 45. 49. 50. 52. 79. 111. 112. 160. 175. 188. 192. 220. 224. 226. 252. 290. 320. 321-325. 330. 332. 473 <i>sq.</i>
13 872	<i>cap. 5</i> 190. 360. 367. 378. 468. 475. 489. 490. 498. 500. 505. 516. 529. 547. 548. 549 <i>sq.</i> 560. 580. 621. 636. 729. 730 <i>sq.</i> 748-750. 789. 935
13, 7 558	<i>cap. 7</i> 321
18 980	<i>cap. 8</i> 941
18, 18 558	<i>can. 1</i> 360
19 558	<i>can. 5</i> 25. 252. 636
THEINER, 279. 330. 493. 749. 789	<i>can. 6</i> 360. 367. 466. 475. 731. 789. 901
THEODORETUS, 440. 865	<i>can. 7</i> 360. 367. 466. 475. 547. 548. 580
THEODORUS CANTUARIENSIS. 404 <i>sq.</i> 452. 454. 455. 459. 556. 868	<i>can. 8</i> 367. 467. 475. 490. 498. 549
THEODULPHUS AURELIANENSIS, 406. 426. 453. 459. 460. 497	<i>can. 9</i> 321
THEOPHYLACTUS, 373. 375	<i>Sessio 14, de Extrema Unctione,</i>
◆THOMAS AQUINAS. <i>Vide:</i> INDEX THOMISTICUS.	<i>cap. 1</i> 375
THOMAS DE CHABHAM, 771	<i>can. 1375</i>
THOMASSINUS, 349. 436	<i>Sessio 23, de seminariis,</i>
THUREAU-DANGIN, 356	<i>cap. 18</i> 535
TIXERONT, 349. 852 <i>sq.</i> 885. 889. 914. 921	<i>Sessio 24, de reformatione,</i>
TOLETANUM CONC.,	<i>cap. 8</i> 745. 866. 964
a. 400 430. 921	<i>Sessio 25, de regularibus et monialibus,</i>
a. 589 867 <i>sq.</i>	<i>cap. 10</i> 535
a. 633 876	
a. 675. 928 <i>sq.</i>	
TOLETUS, 38. 52. 156. 160. 526. 572. 669. 694. 847	
TON (G. del), 706. 853	
TOURNELY, 278. 294. 310. 478. 686. 696. 698 <i>sq.</i> 705. 708. 709. 710. 711. 716. 717. 719. 721. 737. 741. 742. 853. 862. 885. 901. 948. 952	
TOVINENSE CONC. (a. 527), 786. 793. 798. 800	
TRADITIO APOSTOLICA (Hippolyti), 388	

TRULLANUM CONC. II (seu Quini-
sextuin), 364. 547
TURMEL (J.), 442. 853
TURONENSE CONC. (a. 813), 497. 548
TURRECREMATA, 465. 528. 571
TURRIANUS, 593. 627
TYRSUS, 167. 619. 627

ULDERICUS (S.), 497 *sq.*
UMBERG, 853

◆VACANDARD (E.), 349. 390. 391 *sq.*
434. 435. 742. 743. 756. 761. 763. 799.
853. 854. 855 *sq.* 881. 882-884. 885. 888.
891. 895 *sq.* 898 *sq.* 906 *sq.* 909 *sq.* 911.
945. 946. 947. 950. 955. 956. 962. 971.
974 *sq.* 981. 985
VACANT, 373
VALENTIA (G. de), 42. 52. 59. 156. 160.
572. 668. 694. 737
VALOIS, 434. 436
VAN NOORT-VERHAAR, 130. 133. 134.
153. 156. 169. 881
VAN STEENKISTE, 373. 374. 376
VASENSE CONC. (a. 442), 965. 983
VASQUEZ, 12. 21. 42. 65. 69. 102. 106.
121. 195. 198. 218. 278. 294. 307. 494.
499. 502. 507. 512. 514. 515. 519. 526.
530. 534. 536. 566. 572. 598. 642. 662.
668. 718. 830. 836. 848
VEGA, 38. 45. 53. 69. 77. 108. 155. 196.
220. 278. 284. 294. 329
VERMEERSCH, 56. 117. 118. 119. 125.
156. 170. 194. 305 *sq.* 542. 648. 661 *sq.*
684. 792. 826 *sq.* 831. 833. 878

VICTOR VITENSIS, 929. 930. 937
VICTORIA (Fr. de), 42. 69. 154. 156. 160.
163. 284. 294. 296. 307. 478. 513. 514.
515. 519. 523. 526. 584. 591. 592. 619.
668. 694. 846
VIENNENSE CONC., 534
VIGUERIIUS, 527. 571. 668
VILLABONOS, 668. 843
VILLIEN (A.), 866. 878
VINCENTIUS BELLOVACENSIS, 771
VITASSE, 228. 285. 286. 885. 898
VIVA (D.), 56. 156. 176. 278. 309. 313.
315. 523. 627
VOLTAIRE, 419

WALDENSES, 350
WALDENSIS (Thomas), 350. 438. 545
WASSERSCHLEBEN, 497. 868. 869
WATKINS (O. D.), 395. 434. 729 *sq.* 742.
743. 753. 763. 853
WEISS (B.), 374. 419
◆WICLEFF, 220. 350. 366. 545. 559. 560
WIGANDT, 784
WIRCEBURGENSES, 54. 153. 155. 278.
294 *sq.* 309. 686. 687. 691. 705. 763.
824 *sq.*
WISEMAN, 416. 881
WORMATIENSE CONC. (a. 868), 365.
548. 556. 559. 584
WOUTERS, 373. 375. 725. 784. 826. 833

XIBERTA (B.), 130. 134 *sq.* 150

ZEZSCHWITZ, 357. 423
ZUBIZARRETA, 153. 156. 166. 295

INDEX ANALYTICUS

(Quoad nomina stellulis signata vide: INDEX ONOMASTICUS)

ABSOLUTIO.

- Contritio debet uniri absolutioni similitate saltem morali, ad eam dirigi eamque simpliciter praecedere, 118-130
- Absolutio data ad absentem, puta per scriptum vel internuntium, est invalida, 712 sq.
- In antiqua poenitentia publica probabiliter absolutio dabatur circa initium illius, 924-958

ACTUS EXTERNUS.

- Coalescit cum actu interno in unicum actum voluntarium et humanum, 112
- Inde est quod interior contritio, una cum signo exteriori, possit proprie esse essentialis pars exterioris sacramenti, 112
- Confessio est actus elicited virtutis Poenitentiae, etsi sit actus exterior, 347
- Actus externi peccaminosi sunt accusandi, nec sufficit confiteri malam intentionem, 597 sq.
- Ecclesia potest indirecte attingere actus internos, praecipiendo actus externos cum illis connexos, 490 sq. 504 sq. 545

◆ADAM (K.).

- Plura scripsit de poenitentia publica et privata, 850
- Antiqua poenitentia erat sacramentalis tantummodo quodam improprio ac lato sensu, 880. 881
- In antiqua Ecclesia extitit poenitentia privata, etsi diversae indolis ac hodierna. Difficilis ac peregrina explicatio et mutabilitas sententiae hujus auctoris, 914. 917. 947

AESTIMATIO. *Vide:* EXISTIMATIO

◆ALANUS DE INSULIS.

- Primus explicite distinxit nomina contritionis et attritionis, 6. 304
- Lex ecclesiastica de confessione, 498

◆ALES (D').

- Immerito insinuat majores doctores mediaevales non perspexisse essentialem distinctionem inter contritionem et attritionem, 7
- De textu Tertulliani circa poenitentiam praebaptismalem, 753-755
- Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 742. 744
- Hic auctor plura competenter scripsit de poenitentia publica et privata, 850. 855. 857-859

- Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem; haec dabatur in termino illius, 855. 892. 938
- Publica poenitentia non imponebatur ab Ecclesia nec erat strictae necessitatis, 901. 903
- In primitiva Ecclesia extitit poenitentia privata, etsi diversae indolis ac hodierna, 914. 917-919. 976 sq.

◆ALEXANDER HALENSIS.

- Distinctio inter contritionem et attritionem, 6. 8. 304
- Attritio potest proprie fieri contritio, 29
- Contritio debet esse distincte de singulis peccatis, 71
- In sacramento per se requiritur perfecta contritio, per accidens sufficit attritio quae existimetur esse contritio, 283. 284. 319
- Hic doctor non negat necessitatem confessionis sed tantum tribuit Ecclesiae aliquas partes in divina institutione illius necessitatis, 452. 457
- Sic dictum peccatum futurum, seu intentionis, non protegatur sigillo, 766. 768sq. 785. 817

◆ALPHONSUS (S.).

- Quid sentiat in quaestione an sufficiat attritio concepta ex metu poenarum temporalium, 46
- Apte distinguit tres dotes salutaris propositi non peccandi de cetero, ut nempe sit absolutum, efficax, universale, 50 sq.
- De necessitate, vel secus, propositi formalis in contritione, 52. 54. 56. 60 sq. 62
- Poenitens non tenetur conteri distincte de singulis peccatis, 69
- An sit peccatum grave confiteri sola venialia sine contritione de ullo, 98
- Quomodo contritio fiat sensibilis per confessionem quae ipsam praecesserit, 127sq. 130
- S. Doctor admittit sacramentum Poenitentiae validum et informe, idque ob defectum universalitatis in contritione, 156. 166
- Refutatur haec sententia, 182 sq. 190 sq.
- Divinum praeceptum confessionis non obligaret citra mortis periculum, nisi ab Ecclesia ejus tempus esset determinatum, 480
- Confiteri mortalia ante celebrationem vel

susceptionem Eucharistiae est de praecepto divino, 495

S. Doctor distinguit in quaestione: an qui omiserit annuam confessionem, transacto anno, satisfaciat obligationi utriusque anni per unicam confessionem, 521

Sacerdos, sacrilege audiens successive plures confessiones, tot facit peccata quot dat absolutiones, 566 sq.

Circumstantiae aggravantes peccatum non sunt accusandae, 572. 574 sq. 582. 591

S. Doctor cum quibusdam etiam modernis docet effectum ex peccato secutum esse accusandum, 599. 600. 601

An peccata dubia sint confitenda. 610. 614-616. 620. 624. 625 sq.

Qui confitetur peccatum ut dubium, tenetur postea, sublato dubio, illud iterum accusare ut certum, 627. 628. 634

Periculum infamandi complicem non excusat a materiali integritate confessionis, 669

In nullo casu licet confessario inquirere directe de persona complicitis, 677

Etiam periculum infamationis non complicitis non excusat a materiali integritate confessionis, 679

Simpliciter illicitus est usus scientiae sacramentalis, 784 sq.

Confessarius nequit loqui cum poenitente de peracta confessione post aliquod tempus ab absoluto sacramento, 847

AMOR.

Est primus motus appetitus, a quo ceteri procedunt, 208. 210. 339

Omnes actus humani procedunt ex duplici principio, i.e. amore et timore, 277 sq. 339

Amor unius et odium contrarii sunt duo distincti actus, quidquid in contrarium putet Lugo, 216 sq.

Plures cum Billuart distinguunt amorem in tres species: amicitiae, benevolentiae et concupiscentiae, 289-293

De triplici illo amore, 334

Discrimen inter amorem amicitiae et amorem benevolentiae, 210

Discrimen inter amorem amicitiae et amorem concupiscentiae, 209-211

Concupiscentia fundat amorem amicitiae, 213

Spes includit amorem concupiscentiae, 210, sed formaliter distinguitur ab eo, 213. 339

Vide: AMOR DEI. CHARITAS.

AMOR DEI.

Includitur necessario in omni vera et salutari contritione, etiam si sit attritio formidolosa, 20. 40. 208. 280 sq.

Circa hanc necessitatem vertunt omnes

theologorum controversiae de Contritionismo et Attritionismo, 310 sq.

Amor benevolus non requiritur ad justificationem sacramentalem, 332-339

Non datur efficax amor benevolentiae erga Deum, quin eo ipso sit amor amicitiae, 333 sq.

Amor benevolentiae, prout separatur ab amore amicitiae, est minus efficax ad salutem quam ipse amor concupiscentiae, cum sit amor non effectivus sed mere affectivus et reducatur ad quandam velleitatem, 334

Tridentinum incisum "Tanquam omnis justitiae fontem diligere incipiunt", 285. 288. 292. 309. 327-331. 332

Vide: AMOR. ATTRITIO. CHARITAS. CONTRITIO PERFECTA.

♦ANGLICAN!.

Negant confessionis necessitatem, commendant tamen ejus usum et convenientiam, etsi alii aliter hanc commendationem intelligant, 356 sq.

Jacobus I, rex Angliae, occasione celebris "Gunpowder plot", defendit necessitatem revelandi sigillum sacramentale in crimine laesae majestatis, 772 sq.

Vide: PROTESTANTES.

ANTICIPARE confessionem tenetur qui praevidet se copiam confessarii postea non habiturum usque ad finem temporis obligationis, 522

APPRETIATIVE SUMMA.

Omnis proprie dicta contritio debet esse appetiative summa, etsi non extensive aut intensive summa, 24. 76-96

Explicatur natura et modus contritionis appetiative summae, 79-83

Ad eam non requiritur, imo nec regulariter expedit, formalis et explicita comparatio inter peccatum et cetera mala, 80 sq.

Quomodo peccet qui non magis detestatur majus peccatum, 82

Dolor de peccato nequit esse nimius, 82

An sit potius eligendum malum intrinsicum Dei vel malum inferni quam committere peccatum, 84-87

Quomodo explicatur distinctio et separatio inter gradus appetiativos et intensives, 90-92

Inepte quidam, ut Petrus Soto, reiciunt distinctionem inter appetiativum et intensivum, 91 sq. 224

Inepte quidam docent contritionem appetiative non summam sufficere saltem ad valorem sacramenti, ita ut inde habeatur sacramentum validum et informe, 169 sq. 192

Necessitas contritionis appetiative summae inepte invocatur a Contritionistis in suum favorem, 229

Etsi omnis salutaris contritio sit appreciative summa, tamen sola perfecta contritio est talis simpliciter et absolute, 229

ATTRITIO.

Formalis distinctio a perfecta contritione.

Vide: CONTRITIO IN GENERE.

Attritio est quid imperfectum in linea Poenitentiae, 19

Dividitur in duas tantum species, 25

Nequit proprie fieri contritio, 31 sq.

Quo improprio sensu dicatur sacramentum Poenit. “facere de attrito contritum”, 32. 36. 305

Probabilius in homine justo non datur attritio, sed sola perfecta contritio, 33. 34 sq.

Attritus adhuc manet in statu conversionis ad finem malum, 229 sq.

An moriens in statu peccati cum attritione damnetur, 230 sq.

Attritio formidolosa refertur et ipsa ad peccatum formaliter qua tale, 14 sq.

Haec attritio est honesta et salutaris, 253-278

Praecipua ratio in contrarium, deducta ex ordinatione actus doloris ad actum timoris, non tenet, 264 sq. 270-273

Ex maxima illa Philosophorum “Propter quod unumquodque tale, et illud magis” non sequitur quod qui odit peccatum propter poenam, magis odit poenam quam peccatum, 270-273

Attritio formidolosa est et ipsa appreciative summa, 77-79. 273

Potest etiam esse efficax, nec necessario importat conditionalem tantum voluntatem non peccandi, 49 sq. 274

Peculiaris quaestio: an sufficiat ipsa attritio concepta ex metu poenarum temporalium, 45-47

Attritio formidolosa est sufficiens ad justificationem in sacramento, seclusa quidem ab omni amore qui sit alius ab amore concupiscentiae, in ea implicito, 317-339 .

Cum attritione sacramentali non requiritur sic dictus amor benevolentiae, 332-339

An possit contingere ut conversus per meram attritionem in sacramento ac moriens, ingrediatur coelum quin unquam in sua vita adimpleverit supremum praeceptum charitatis Dei, 331 sq.

De ipsa liceitate accedendi ad sacramentum cum mera attritione sine ullo amore distincto ab implicito amore concupiscentiae, 313

ATTRITIONISTAE. *Vide:* ATTRITIO. CONTRITIONISTAE. CONTRITIO PERFECTA.

◆AUGUSTINUS.

Nomen contritionis, 4

Notio et divisio timoris, 240 sq. 256

Attritio formidolosa est bona et salutaris, 256-261. 266-270

Perfecta contritio elicitur ex solo motivo charitatis, 205 sq.

Acceptio vocis confessionis, 342

Definitio confessionis, 343

S. Doctor quique assignat media quibus remissio peccatorum obtineri possit; quod tamen inaniter obicitur contra necessitatem confessionis, 426 sq.

Necessitas sacramenti Poenit. et confessionis, 384. 385. 387. 402. 467

De secreta confessione, 758-760

S. Doctor supponit sigillum sacramentale, 795

Indirectum influxum habuit in occasum publicae poenitentiae et ortum privatae, 867

Favet sententiae docenti quod poenitentia publica subsequebatur absolutionem sacramentalem, 928. 930. 942 sq.

Publica poenitentia non erat necessario subeunda a peccatore, 963-965

Mens Augustini de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 920 sq. 979 sq. 984-986

Clericis lapsis concedebatur privata poenitentia, 430 sq.

Effata quaedam:

“Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te”, 148

“Aut cupiditate aut charitate” concipitur in corde omne verbum ex quo humana actio procedit. Jansenistae hoc effatum pervertunt, 277

Omnis actio humana procedit ex duplici principio, i.e. amore et timore, 278

“Solus Deus timeri sine amore non potest”, 339

“Secreta secreta, publica publice corripienda”, 867. 963. 966 sq. 979

◆BAIANI. BAIUS.

Attritio formidolosa non est supernaturalis, nec utilis, nec honesta, nam omnis humana actio procedit ex duplici amore, vel perfectae charitatis, vel malae cupiditatis, 248 sq.

Inde deducunt necessitatem perfectae contritionis in sacramento, imo, ad aliud extremum descendentes, docent perfectam contritionem nonnisi in sacramento justificare, 222. 227. 231. 282. 465

◆BALLERINI.

Existimata contritio est sufficiens in sacramento, 38

In sacramento non requiritur contritio formalis, 39

Non datur sacramentum validum et informe, 155

Inepte docet perfectam contritionem esse etiam eam quae procedit ex improprie dicta charitate, i.e. ex dilectione Dei prout est summum bonum nostrum, 199. 209-214. 221

Confessio generica est sufficiens etiam extra casus necessitatis, 647. 650. 653

Periculum infamandi complicem probabilius excusat a materiali integritate confessionis, 668. 669. 670. 674 sq.

BAPTISMUS.

Non baptizati non tenentur divino praecepto confessionis, 481 sq.

Disputata quaestio an dubie baptizati teneantur ad confessionem ante conditionatam iterationem Baptismi, praescriptam ab Ecclesia, 482-488

◆BATIFFOL.

De suppressione presbyteri poenitentiarii, facta a Nectario patriarcha, 435. 436. 438

Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 742. 743

Hic auctor erudite scripsit de poenitentia publica et privata, 850. 853-855

Negat praevalentem influxum monachorum hibernorum in poenitentiam privatam, 870 sq.

Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem; haec dabatur in illius termino, 885. 888 sq.

In antiqua Ecclesia non fuit poenitentia privata, sed tantum publica, et quidem sacramentalis, 906. 907. 910 sq.

◆BELLARMINUS.

De necessitate, vel secus, propositi formalis in contritione, 52. 53. 58

S. Doctorem sibi vindicant quidam contritionistae, 287

Valide defendit illiciteatē directae violationis sigilli contra interpretationem Jacobi I, regis Angliae, 772 sq.

Admisit tamen licciteatē indirectae ejusdem violationis, vel saltem usus scientiae sacramentalis, 774 sq.

Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem; haec dabatur in termino illius, 885

Publica poenitentia nonnisi pro publicis peccatis imponebatur ab Ecclesia, 738. 741. 901

BENEVOLENTIA. *Vide*: AMOR. ATTRITIO.

BIBLIOGRAPHIA.

De sufficientia attritionis formidolosae, 278 sq.

De requisita praesentia confessarii et poenitentis, 286

De sigillo sacramentali, 761-763

De poenitentia publica et privata, 850-859

◆BILLOT.

Inepte admittit veram contritionem quae non sit appretiative summa, 24

Res et sacramentum Poenitentiae est quidam titulus juridicus, juxta sententiam de causalitate intentional! sacramentorum, 133 sq.

Refutatur haec sententia, 149 sq.

Datur sacramentum Poenitentiae validum et informe, idque ex solo defectu contritionis appretiative summae, 156. 157. 166. 169 sq.

Refutatur haec sententia, 182 sq. 192

Datur etiam reviviscentia hujus sacramenti, 174. 193

◆BILLUART.

Ad sacramenti valorem sufficit contritio prius posita absque intentione suscipiendi sacramentum, et postea ad sacramentum intentionaliter relata, 124 sq.

Non datur sacramentum validum et informe, 155. 185. 186

Attritionismus non est tutus nec licitus in praxi sacramentali, 313 sq.

Hic auctor est praecipuus assertor, ni dicatur fundator, sententiae de necessitate amoris benevoli in attritione sacramentali, 288-290. 310

Distinguit tres species amoris, i.e. amicitiae, benevolentiae et concupiscentiae. 289 sq.

Circumstantiae notabiliter aggravantes sunt accusandae, 574. 577. 584. 590

BONA FIDES. *Vide*: EXISTIMATIO.

◆BONAVENTURA.

Distinctio inter contritionem et attritionem, 7 sq. 304

Attritio potest fieri contritio, 29

Contritio debet esse distincte de singulis peccatis, 71

In sacramento per se requiritur perfecta contritio, per accidens sufficit attritio quae existimetur contritio, 283. 284. 319

S. Doctor non negat necessitatem confessionis, sed tribuit Ecclesiae aliquas partes in divina institutione illius necessitatis, 452. 457

Inepte ait ante Cone. Later. IV necessitatem confessionis potuisse a quibusdam salva fide negari, 456. 463

Licita est quandoque indirecta violatio sigilli, 766. 774

◆BOUDINHON.

Catholicorum disputationes aperuit contra opus H. Ch. Lea de confessione auriculari, 850. 853. 854

In antiqua Ecclesia non fuit poenitentia privata, sed tantum publica, caque sacramentalis, 906. 907. 908 sq. 971. 985

◆BOYER.

Docet non dari sacramentum Poenit. validum et informe, 155. 182. 186

Proponit quandam sententiam mediam in quaestione an poenitentia publica praecesserit, vel secus, absolutionem sacramentalem, 881. 895. 896 sq. 955. 956

◆CAJETANUS.

Ambigua vel complicata ejus doctrina de essentia et distinctione contritionis et attritionis, 10. 11. 30. 42. 47. 49. 77. 94. 140. 152. 159. 171-173. 195. 223. 284. 306 sq.

Inepte admittit veram contritionem quae non sit appretiative summa, 24

Attritio potest proprie fieri contritio, 30

Immerito asseritur Cajetanum docere sufficientiam contritionis ex motivis naturalibus, 42

Salutaris contritio non necessario est supernaturalis quoad substantiam, 47

De necessitate, vel secus, propositi formalis in contritione, 59

Cajetanus nequaquam docet tot esse eliciendos actus contritionis quot sunt peccata commissa, 66 sq.

Poenitens non tenetur conteri distincte de singulis peccatis, 69. 71. 76

Quomodo interior contritio sit pars essentialis exterioris sacramenti, 115

Res et sacramentum Poenit. est interior contritio, quatenus virtute sacramenti attritio quodammodo essentialiter mutatur in contritionem, 140 sq.

Judicatur haec sententia, 152

Datur sacramentum Poenit. validum et informe, idque ob defectum supernaturalitatis in contritione, vel efficacitatis, vel gradus appretiative summi, 159. 171-173

Refutatur haec sententia, 182 sq. 188-192

Datur etiam reviviscentia hujus sacramenti, 174. 193

Cajetanus docet ex verbis institutionis non posse certo deduci necessitatem confessionis; quae sententia post Cone. Trid. erronea dici potest, 361

Inepte etiam docuit confessionem mortalium ante celebrationem vel suspensionem Eucharistiae non esse de stricte dicto praecepto, 492 sq.

Subtilem reddit rationem quare Princeps subdatur suae legi, quantum ad vim directivam ejusdem, 502 sq.

Non tenetur ad instituendam annuam confessionem qui habet tantum peccata venialia, 506

Quaenam sint circumstantiae mutantes speciem peccati, 568 sq.

Poenitens tenetur confiteri tantum communiores et notiores species peccatorum, nec debet esse nimis sollicitus de determinando numero eorum, 545-547. 561

Circumstantiae peccatum aggravantes non sunt accusandae, 571. 572

A quibusdam tamen Cajetanus adducitur pro contraria sententia, 572. 584

◆CALLISTI DECRETUM nequaquam favet sententiae docenti publicam poenitentiam praecessisse sacramentalem absolutionem, 936 sq. 940 sq. 951

◆CALVINUS.

Impugnat necessitatem confessionis, quam vocat “objectum ab Innocentio III laqueum”, 351. 354-356

Distinguit triplex genus confessionis fidelibus commendandae: unam publicam, duas privatas, 354 sq.

◆CANO inepte docet in contritione requiri votum explicitum sacramenti, 222. 227. 472

◆CAPPELLO.

Minus recte loquitur de propria acceptione sigilli sacramentalis, 832. 834

Peregrinam habet opinionem, juxta quam poenitens nequit confessario dare licentiam loquendi de auditis in confessione, manente sigillo, 843 sq.

◆CAPREOLUS.

Inepte docet rem et sacramentum Poenit. esse quendam animi ornatum, 132. 148 sq.

Datur sacramentum Poenit. validum et informe, idque ob defectum supernaturalitatis in contritione, 156. 159

Refutatur haec sententia, 182 sq. 188 sq.

◆CATECHISMUS CONC. TRID.

Omnis contritio, etiam si sit attritio, refertur ad peccatum formaliter qua tale, 14

Contritio debet esse de distinctis peccatis, 74 sq.

Perfecta contritio elicitur ex solo motivo charitatis, 205

Omnis perfecta contritio justificat, 226. 235 sq.

Definitio confessionis, 344 sq.

Necessitas confessionis, 367 sq. 475. 490

Convenientia institutionis confessionis. 418sq. 468

Integritas confessionis, 550

Catechismus favet sententiae quae docet circumstantias aggravantes non esse confitendas, 580. 585 sq.

CHARITAS.

Non datur nisi una species charitatis,

qua nempe Deus diligitur propter seipsum, 209-214

Quid charitas possit praestare actui attritionis per suam informationem, 31 sq. 33. 47 sq.

Perfecta contritio est sola ea quae elicitur ex motivo charitatis, 11. 28

Perfecta contritio est essentialiter connexa cum charitate eaque sola, 204-214

Importat etiam formalem et distinctum actum charitatis a quo imperatur et procedit, 49. 214-217

Ab ipsa charitate specificatur tanquam ab extrinseco specificativo, 217-219

Contritio virtualis, inclusa in charitate, sufficit ad justificationem extrasacramentalem, 39

Vide: AMOR DEI.

◆CHRYSOSTOMUS.

Necessitas sacramenti et confessionis, 386. 399

Protestantes contra necessitatem confessionis praecipue obiciunt ex silentio Chrysostomi, 440-442

Quomodo haec objectio efficaciter refellatur, 442-451

De secreta confessione et de sigillo, 758. 795

Publica poenitentia non erat necessario subeunda a peccatore, 962

Mens S. Doctoris de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 979

CIRCUMSTANTIAE.

Circumstantiae peccatorum, quid et quales, 567 sq.

Circumstantiae mutant speciem sunt accusandae, 568

Circumstantiae minuentes non sunt accusandae, 569 sq. 582

Circumstantiae etiam notabiliter aggravantes probabilius non sunt accusandae, quidquid in contrarium dicant plures theologi praesertim antiquiores, 571-584

Circumstantia concurrentium plurium peccatorum in eundem actum, vel locum, vel tempus, vel personam, non est accusanda, 565. 568. 591

Per se non est contra integritatem confessionis accusare venialia uni confessorio, mortalia alteri, 591 sq.

An graviter peccet qui accusat, tanquam jam confessum, peccatum nondum confessum. Varius sensus quaestionis et varia responsio doctorum, 592-597

◆CLEMENS VIII.

Controversiam de validitate confessionis et absolutionis inter absentes S. Pontifex diremit per celebre decretum S. Officii (20 junii 1602), 687 sq. 693. 714
Decretum Clementis respicit non tantum

illiciteitatem sed etiam ipsam invaliditatem sacramenti administrati inter absentes, 702 sq.

Haec invaliditas non provenit ex ipsa lege Ecclesiae, sed ex Christi institutione, 711 sq.

Celebri decreto (a. 1593) S. Pontifex extendit legem sigilli ad prohibitionem ipsius usus scientiae sacramentalis; idque confirmavit et interpretatum est subsequens decretum Innocentii X (a. 1682), 789 sq. 804 sq.

CLERICI LAPSI.

De antiqua praxi eis denegandi poenitentiam publicam, 427-432

◆CODEX J. C.

De necessitate et praecepto confessionis, 368 sq. 490. 498. 509. 512. 513. 523. 551

Vi legis ecclesiasticae, a Codice confirmatae, etiam pueri tenentur ad annuam confessionem inde ab assecuto usu rationis, 503 sq.

De mente Codicis est non teneri ad instituendam annuam confessionem eum qui habeat tantum peccata venialia, 505 sq.

Codex nequaquam imponit confessionem peccatorum venialium, 535

Poenitens potest sed non tenetur confiteri per interpretem, 523

Integritas confessionis, 551

Codex favet sententiae quae docet circumstantias aggravantes non esse confitendas, 580

Vox "Sigillum", 763

Notio et divisio sigilli sacramentalis secundum Codicem, 792. 831. 834

Variae dispositiones et sanctiones circa sigillum, 792 sq.

De subjecto sigilli, 849

Nulla fuit nec est reservatio casuum vel jurisdictionis in articulo mortis, 321

COMMUNIO.

De praecepto praemittendi confessionem communioni, 491-497

Hoc praeceptum nequaquam fundatur in insufficientia actus contritionis, 236 sq.

Vide: EUCHARISTIA.

COMPLEX.

Periculum infamationis complicitis probabilius non excusat a materiali integritate confessionis, 668-677

Graviter illicitum est confessorio directe et formaliter inquirere de persona complicitis, 676

CONFESSA PECCATA.

Non potest Ecclesia praecipere confessionem mortalium jam confessorum ac remissorum, 535-539

Invalida confessio mortalium est repetenda, 602

Valida confessio in nullo casu est necessario repetenda, 603-605

CONFESSIO.

Nominis sensus et varius usus tam profanus quam religiosus, 341-343

Praebaptismalis confessio in baptismo Joannis et in primitiva Ecclesia, 371. 387 sq.

Sacramentalis usus nominis confessionis, 342

Vox graeca Exomologesis, 343. 555. 755

Confessio est quodammodo principale elementum sacramenti, in quo sensibiles seu sacramentales redduntur contritio et satisfactio, 340

Rcalis definitio confessionis, 343-345

Confessio est actus elicited ipsius virtutis Poenitentiae, 345-348

Nec obstat quod sit actus exteriorum facultatum, 346. 347 sq.

Necessitas confessionis, sicut ipsius sacramenti, est de jure divino, 369-464

Multiplex convenientia institutionis necessariae confessionis, 416-421

Necessitas medii in re vel voto, ad remissionem peccatorum, 467-474

Necessitas praecepti divini, 474-489

Necessitas praecepti ecclesiastici, 489-541

Contra necessitatem confessionis inaniter obicitur antiqua praxis denegandi poenitentiam clericis lapsis, 427

Proprietates seu dotes confessionis sexdecim enumerantur a doctoribus, inter quas quatuor praecipuae his verbis exprimuntur: integra, vocalis, de praesenti, secreta, 541-543

Contritio debet esse simul cum confessione, simultate saltem morali, ad eam dirigi eamque formaliter praecedere, 118-130

Analogia inter distinctam confessionem et distinctam contritionem de peccatis, 72

Particulae quaestiones de confessione.

Vide: ACTUS EXTERNUS. CIRCUMSTANTIAE. CONFESSA PECCATA. DUBIA PECCATA. EXISTIMATIO. FALSA PECCATA. GENERALIS CONFESSIO. GENERICA CONFESSIO. INFORMITAS. INTEGRITAS CONFESSIONIS. MENDACIUM. MORTALIA PECCATA. OBLIMO. OMISSIO. POENITENTIA PRIVATA. POENITENTIA PUBLICA. PRAECEPTUM DIVINUM. PRAECEPTUM ECCLESIASTICUM. PRAESENTIA. SCRIPTA CONFESSIO. SECRETA CONFESSIO. SIGILLUM. VALIDUM. VENIALIA PECCATA. VOCALIS CONFESSIO.

CONNOTATIO.

Non est idem ab intrinseco connotari ab aliquo et intrinsece constituere illud, 112

CONSCIENTIA.

Dubium et opinio de peccato commisso, 608

An peccata dubia sint confitenda, 608-626

Peccata existimata sunt confitenda eo quod etiam conscientia erronea valeat ligare, 635

De examine conscientiae requisito ad integritatem confessionis, 636 sq.

CONTRITIO IN GENERE.

Contritio secundum se:

Sensus et usus nominis, 2-4

Divisio in perfectam et imperfectam, 2-28

Jam Gregorius I distinguit duplex genus contritionis, 5

Magis explicita distinctio inter contritionem et attritionem primo invenitur saec. 12 apud Alanum de Insulis, 6. 304

Ipsa duplicata expressio “Contritio et attritio” vulgari coepit in medio aevo, 3. 5 sq.

Fluctuationes theologorum circa essentiam et distinctionem contritionis et attritionis, 6-12

Vera contritio, etiam si sit imperfecta attritio, debet respicere peccatum formaliter qua tale, 13 sq. 37. 38. 65. 336 sq. 338

Formalis distinctio inter contritionem perfectam et attritionem accipienda est ex diversa habitudine ad peccatum formaliter qua tale, 14-19

Sedulo distinguendum est inter motivum contritionis et ipsum ejus objectum, 11 sq. 14. 44 sq.

Inepta quorundam distinctio inter peccatum “qua offensam Dei” et peccatum “quia offensa Dei”, 18 sq.

Contritio est conceptus analogus, in quo conveniunt perfecta contritio et attritio, 19

Variae convenientiae et discrepantiae inter perfectam contritionem et attritionem, 19-28

Generalis divisio contritionis, 27

Non eodem modo se habet peccatum, seu conversio ad creaturam, et contritio, seu aversio a creatura, 71 sq.

Variae dotes verae ac salutaris contritionis, 36-107

Dotes requisitae in ipsa contritione de venialibus, 96-107

De particularibus dotibus *vide:* EFFICACITAS. EXISTIMATIO. FORMALIS CONTRITIO. SUPERNATURALITAS. UNIVERSALITAS.

Vide: ATTRITIO. DOLOR. CONTRITIO PERFECTA.

Contritio sacramentalis:

Est fundamentale elementum totius sacramenti, 1. 340.

Sacramentalis contritio debet esse realis contritio, i.e. mera intentio recipiendi sacramentum non est contritio nec sufficit sive ad fructum sive ad valorem sacramenti, etiam in confessione venialium, 38. 98. 107 sq. 111 sq.

In sacramento requiritur formalis contritio, nec sufficit virtualis sicut extra sacramentum, 38-40

Non minor contritio requiritur ad valorem hujus sacramenti quam ad ejus fructum, ita ut non detur sacramentum Poenit. validum et informe, 175 sqq.

Contritio est essentialis pars sacramenti, 107-117

Quo sensu contritio, quae est quid internum, sit vere per se pars exterioris sacramenti, 109-117

Discrimen inter Corpus Christi et contritionem in eorum sacramentali ratione, 113

Contritio debet sub aliqua ratione referri ad sacramentum, saltem quatenus est causa unde provenit ipsa intentio suscipiendi sacramentum, 123 sq.

Quomodo contritio debeat uniri aliis partibus sacramenti, i.e. Confessionis et Absolutioni, 117-130

Debet esse praesens aliis partibus simultate saltem morali, et quidem saltem virtualiter, 118-122

Quandiu censeatur durare virtualiter contritio semel posita, 120 sq.

Eadem contritio, dummodo virtualiter perseveret, potest inservire pluribus successivis absolutionibus, 121 sq.

Quomodo contritio quae subsequatur confessionem possit fieri sensibilis per ipsam confessionem eamque formaliter praecedere, 127-130

CONTRITIO PERFECTA.

Formalis ejus objectum est satisfactio, 72. 207

Implicat perfectam aversionem a peccato et perfectam conversionem ad Deum, 206 sq.

Est species atoma, secus ac attritio, 27 sq.

Est essentialiter connexa cum charitate, eaque sola, 204-214

Importat etiam formalem et distinctum actum charitatis a quo imperetur et procedat, 49. 214-217

Connecitur essentialiter cum charitate quoad ipsam ejus essentiam, ita ut ab ea accipiat propriam specificationem, 11. 28. 217-219

Justificat extra sacramentum, 219 sq.

Sola perfecta contritio justificat extra sacramentum, 224 sq. 228-231

Quaelibet perfecta contritio justificat extra sacramentum, 225-228. 231-236

Vide: ATTRITIO. CONTRITIO IN GENERE.

CONTRITIONISTAE.

Plures theologi inepte docuerunt contritionem perfectam non justificare extra sacramentum nisi sit in gradu perfecto, 223 sq. 227 sq.

Celebriores contritionistae sunt plures theologi saec. 17-18, principiis jansenisticis plus minusve imbuti, qui in sacramento requirunt quandam perfectam contritionem in gradu remisso, 285-288

Non defuerunt inter Contritionistas qui damnarent attritionem ut malam. 251. 263

Quaenam nota seu censura theologica assignanda sit Contritionismo, 311-313

◆CYPRIANUS.

Necessitas confessionis, 385. 388 sq. 390. 394

Testatur etiam clericos lapsos admissos esse ad poenitentiam, 428 sq.

Integritas confessionis, 555

Ex spirituali effectu, quem Cyprianus tribuit finali reconciliationi publicae poenitentiae, non necessario deducitur eam reconciliationem fuisse ipsam sacramentalem absolutionem, 938

Quo sensu Cyprianus concesserit diacono facultatem reconciliandi poenitentes. 924 sq. 948

De poenitentia publica, 864

Mens Cypriani de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 755 sq. 952. 978. 981

DIACONUS quo sensu a Cypriano accepit facultatem reconciliandi poenitentes, 924 sq.

◆DIEKAMP.

Res et sacramentum Poenit. est interior contritio, quatenus virtute sacramenti producitur actus perfectae contritionis. 139

Refutatur haec sententia, 151 sq.

Hic auctor asseveranter defendit cum Billuart necessitatem amoris benevoli in attritione sacramentali, 289. 290 sq. 332. 337

Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem, 884

In antiqua Ecclesia extitit quaedam poenitentia privata, etsi diversae indolis ab hodierna, quae propterea non proprie appellatur privata, sed potius semipublica dicenda est, 914. 919 sq.

DOLOR sensibilis de peccato non debet esse summus. 87 sq.

Vide: ATTRITIO. CONTRITIO.

DUBIA PECCATA.

Distinctio inter dubium et opinionem, 608
 Si proprie dictum dubium habetur de commissione, vel gravitate, vel jam facta confessione peccati, adest obligatio confitendi, secus vero si habetur opinio quod peccatum fuerit non commissum, vel non grave, vel jam confessum, 618-626

Qui confessus est peccatum ut dubium, probabilius non tenetur subinde, sublato dubio, illud iterum accusare ut certum, 605. 630-634

◆DURANDUS.

Docet divinum praeceptum confessionis non obligare citra mortis periculum, 480

Negat vel dubitat de existentia distincti praecepti ecclesiastici de confessione, 465

ECCLESIA.

Documenta de necessitate confessionis, 361-369

Praxis involvens necessitatem sacramenti, 384 sq.

Antiqua praxis confessionis praebaptismalis, 371. 387 sq.

Antiqua praxis denegandi poenitentiam clericis lapsis, 417-432

Documenta de ecclesiastico praecepto annuae confessionis, 489 sq.

Origo et evolutio hujus praecepti, 497 sq.

Ecclesia potest indirecte attingere actus internos, praecipiendo externos cum illis connexos, 490sq. 504sq.; proinde tenetur ad annuam confessionem etiam qui habeat peccata mere interna, 504 sq.

Praxis praemittendi confessionem mortali celebrationi vel susceptioni Eucharistiae, 496 sq.

Ecclesia non potuisset praecipere confessionem, nisi haec esset prius a Deo praecepta, 528-530

Ratio est quia nulla lex humana potest praecipere res quae sunt simul difficillimae et ad bonum societatis non necessariae, 528 sq. 745 sq.

Ecclesia nequit dispensare ab obligatione confitendi quae est ex jure divino, 539 sq.

Documenta de integritate confessionis, 547-551

Ex praxi primitivae Ecclesiae inepte obicitur contra necessitatem integrae confessionis, 557 sq.

Ecclesia nequit facere ut id quod est validum ex institutione Christi sit invalidum ex sua dispositione, 711

Ecclesia nequit imponere publicam confessionem sacramentalem, nec eam unquam imposuit, 744-761

Documenta de sigillo sacramentali, 785-793

Inerrabilitas Ecclesiae non convenienter componi potest cum quorundam modernorum sententia de indole antiquae poenitentiae publicae et de non existentia poenitentiae privatae, 934 sq. 970-977

Vide: PRAECEPTUM ECCLESIASTICUM.

EFFECTUS PECCATI probabilius non est accusandus in confessione, 598 sq.

EFFICACITAS.

Omnis proprie dicta contritio, etsi sit attritio, debet esse efficax, 21. 49 sq.

Inepte quidam docuerunt contritionem inefficacem sufficere ad valorem sacramenti, ita ut inde detur sacramentum validum et informe, 160-163. 189 sq.

Efficacitas sacramenti quomodo salvetur in confessione generica, seu quomodo species peccati possit directe remitti, cum solum genus accusetur, 643-645

◆ESTIUS inepte docet in contritione requiri votum explicitum sacramenti et perfectam contritionem non semper justificare extra sacramentum, 222 sq. 227. 231. 283. 473

EUCCHARISTIA.

Discrimen inter Corpus Christi et contritionem in eorum sacramentali ratione, 113

Discrimen inter consecrationem et confessionem in casu quo materiae validae admisceatur materia invalida, 104 sq.

Vide: COMMUNIO.

EXISTIMATIO.

Existimata contritio non sufficit ad suppleendam veram contritionem requisitam, etiam una cum sacramento. Unde inepte apud antiquiores theologos fit frequens recursus ad existimationem seu bonam fidem, ad sanandum aliquem defectum in contritione, 37 sq. 49. 159. 188. 189 sq. 283 sq. 304. 307. 319

Peccata existimata, seu imaginaria, sunt accusanda, quia conscientia erronea valet ligare per accidens, 635

EXOMOLOGESIS, seu graecae vocis pro confessione, sensus et usus, 343. 555. 755

EXTENSIVE SUMMA, seu quoad temporis durationem, esse non debet salutaris contritio, 94-96

EXTERNUS ACTUS. *Vide:* ACTUS EXTERNUS.

FALSA PECCATA. *Vide:* MENDACIUM.

◆FLORENTINUM CONC.

- Definitio contritionis, 4
- Propositum non peccandi, requisitum in contritione, 52
- Contritio est vere pars sacramenti Poenitentiae, 111
- Integritas confessionis, 548
- Concilium, adhibens expressionem "Oris confessio", nequaquam intendit vocalem confessionem esse de intrinseca necessitate sacramenti, 683

FORMALIS CONTRITIO non est necessaria nisi in sacramento, 38-40

◆FUNK.

- Erudite scripsit de poenitentia publica et privata, 851. 854. 855
- Docet in antiqua Ecclesia non fuisse privatam poenitentiam, sed tantum publicam, eamque sacramentalem, 906. 907. 908
- Magnum inconueniens positionis Funk, 908. 950. 971

◆GALTIER.

- Immerito insinuat maiores doctores mediaevales non perspexisse essentialem distinctionem inter contritionem et attritionem, 7
- Non attingit propriam et formalem rationem perfectae contritionis, 11
- Recte docet omnem contritionem, etiam si sit attritio, respicere peccatum formaliter qua tale, 18
- Inapte docet actum poenitentiae esse actum elicitedum cujuslibet virtutis, 21
- Videtur docere sufficientiam contritionis ex motivis naturalibus, 43 sq.
- Videtur docere sufficientiam contritionis particularis, quae de facto attingat omnia peccata commissa, 65
- Non datur sacramentum Poenit. validum et informe, 155. 189 sq.
- Perfecta contritio elicitedum quidem ex motivo charitatis, sed non necessario praesupponit formalem et distinctum actum charitatis, 200 sq.
- Refutatur haec sententia, 215-217
- Immerito Galtier traducit S. Thomam ut mitigatum seu implicitum contritionis, 284. 296. 297. 306
- Quomodo solvenda sit difficultas contra necessitatem confessionis, a Protestantibus allata ex silentio Chrysostomi, 444. 450 sq.
- Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 742. 743 sq.
- Galtier non plene consentit S. Thomae in argumentis pro lege sigilli, 806. 807. 811. 814
- Plura competenter scripsit de poenitentia publica et privata, 850. 851
- Momentosa quaestio de poenitentia publica et privata, 861 sq.

Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem; haec dabatur in illius termino, 885. 892-895. 924. 929. 932 sq. 934 sq. 940. 941. 942. 945 sq. 947 sq. 950

Publica poenitentia non imponebatur ab Ecclesia nec erat strictae necessitatis, 901. 903

In antiqua Ecclesia extitit poenitentia privata, etsi diversae indolis ac hodierna, 914. 920-923. 973. 978. 980. 985 sq. 987

GENERALIS CONFESSIO.

Qui eam instituit eo fine ut non constet confessario quatenus peccata nondum fuerint confessa, non peccat graviter, 592-594

Libere instituens generalem confessionem, non tenetur omnia peccata gravia jam confessa iterum accusare, 604

Ecclesia nequit imponere confessionem generalem, 605

GENERICA CONFESSIO.

Est sufficiens in casibus necessitatis, praecipue in articulo mortis, 642-646

Varii casus hujusmodi necessitatis, 646

Probabilius ea sufficit etiam extra casum necessitatis, 647-649

◆GENICOT-SALSMANS.

Generica confessio est sufficiens etiam extra casum necessitatis, 648

De permittendo seu moderando ejus usu, 654 sq.

Benignius resolvitur quidam difficilior casus de complenda confessione formaliter tantum integra, 657

GRADUS CONTRITIONIS. *Vide:* APPRETIATIVE, EXTENSIVE, INTENSIVE SUMMA.

◆GRATIANUS refert dissensum gravium doctorum circa necessitatem confessionis, quem et ipse dirimere non audet. De proprio objecto talis dissensus triplex doctorum solutio, 410. 454 sq. 461-463

◆GUILIELMUS ALTISSIODORENSIS docet quod ob gravem rationem boni communis licet quandoque aperire sigillum sacramentale, 766. 769. 770. 818

◆HADRIANUS DE UTRECHT.

Videtur primus invexisse sententiam juxta quam perfecta contritio non justificat extra sacramentum nisi sit in gradu intenso, 223. 224. 227 sq. 283

Negavit attritionem ex metu inferni esse bonam, 251 sq.

Sigillum sacramentale non est de jure divino, sed de jure naturae, 766. 767. 803

Sic dictum peccatum futurum, seu intentionis, non cadit sub sigillo, 771

HAERETICI, schismatici et excommunicati ligantur praecepto confessionis, tam divino quam ecclesiastico, 482. 499 sq.

◆HARENT.

Proponit quandam sententiam mediam in quaestione an poenitentia publica praecesserit, vel secus, absolutionem sacramentalem, 839 sq. 881. 885. 955

Publica poenitentia non imponebatur ab Ecclesia nec erat strictae necessitatis, 901. 902 sq.

In primitiva Ecclesia extitit poenitentia privata, etsi diversae indolis ac hodierna, 914. 915 sq. 918

Controversia Harent cum Vacandard de existentia privatae poenitentiae in antiqua Ecclesia, 909. 910 sq. 974-976

◆HUGO A S. VICTORE.

Notio et divisio timoris, 242 sq.

Omnis humana actio procedit ex duplici principio, i.e. amore et timore, 278

Inepte docet contritionem ante sacramentum liberare a macula peccati sed non a poena aeterna, 221. 226 sq. 465

Sacramentum non justificat sed justificatum supponit, adeoque praerequit contritionem habitualement seu statum gratiae, 221. 283. 284. 304. 314. 317

Hugo non negat necessitatem confessionis sed tantum tribuit Ecclesiae aliquas partes in divinam institutionem illius necessitatis, 452. 457

Videtur docere confessionem esse quidem de necessitate medii, at non de necessitate praecepti divini, sed tantum ecclesiastici, 465

◆HURTER.

Perfecta contritio est etiam ea quae procedit ex minus perfecta charitate, i.e. ex dilectione Dei prout est summum bonum nostrum, 199 sq. 211. 221

Refutatur haec sententia, 209-214

HYPOSTATICA UNIO.

De poenitentia in natura alicujus hominis peccatoris, quae, destructo supposito humano, assumeretur a supposito divino, 469

IMMAGINARIA PECCATA. *Vide: EXISTIMATIO.*

IMPOTENTIA physica vel moralis excusat a materiali integritate confessionis. Varii casus hujus impotentiae, 658-665

INFAMATIO.

Periculum propriae infamationis excusat a materiali integritate confessionis, 663 sq.

Periculum infamationis complicitis probabilius ab ea non excusat, 668-677

Similiter non excusat periculum infamationis non complicitis, 679 sq.

Discrimen inter periculum violationis sigilli et periculum infamationis proximi, 674

De vi praecepti naturalis non infamandi proximum, 668. 670 sq. 673. 679

Impositio publicae confessionis esset contra legem naturalem prohibentem infamationem, 744 sq.

INFIDELES seu non baptizati non obligantur divino praecepto confessionis, 481 sq.

INFORMITAS.

In sacramento Poenit. nonnisi ex uno capite contingere posset informitas, i.e. ex aliquo defectu in ipsa contritione, 154sq. 163-166

Hoc sacramento nequit esse validum et informe, eo quod eadem prorsus contritio, quae requiritur ad ejus fructum, requiratur etiam ad ejus valorem, 175 sqq.

Si posset esse validum et informe, consequenter dicendum esset per confessionem validam et informem satisfieri praecepto tam divino quam ecclesiastico, 488 sq. 515

Animadversio pro praxi, 194

◆INNOCENTIUS I.

Favet sententiae quae docet publicam poenitentiam subsecutam esse absolutionem sacramentalem, 927. 929

Publica poenitentia non erat necessario subeunda a peccatore: “Non habent latentia peccata vindictam”, 963

Mens Innocentii de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 986 sq.

◆INNOCENTIUS III.

Distinctio inter contritionem et attritionem, 6. 8

Necessitas confessionis, 366

Ad Innocentium III Protestantes referunt impositionem necessitatis confessionis, quam Calvinus vocat “iniectum ab Innocentio III laqueum”, 351. 354. 358. 382. 415

De sigillo sacramentali, 802

Vide: LATERANENSE CONC. IV.

◆INNOCENTIUS XI.

Frequens theologorum recursus et varia interpretatio celebris propositionis ab Innocentio damnatae: “Non est illicitum, in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore”, 313 sq. 483. 586. 587. 652-654

INTEGRITAS CONFESSIONIS.

- Duplex distinguitur integritas; materialis et formalis, 544. 563
- Per se confessio debet esse materialiter integra, 551-558; et quidem distincta, seu de speciebus, numero et circumstantiis essentialibus, 558-561
- Per accidens tamen, ratione impotentiae, sufficit integritas formalis, 561-563
- De accusandis speciebus peccatorum, 564 sq.
- De numero peccatorum computando et accusando, 565-567
- Circumstantiae speciem mutant, quomodo computandae et accusandae, 567-569
- Circumstantiae minuentes non sunt accusandae, 569 sq.
- Circumstantiae aggravantes, an sint accusandae, 570-591
- Actus externi peccaminosi et effectus ex eis secuti, an sint accusandi, 597-602
- De iteratione confessionis, requisita ab ejus integritate, 602-605
- De dote sinceritatis et gravitate mendacii in confessione, 605-607
- De peccatis dubiis, an sint confitenda, 608-626
- De peccatis dubiis jam confessis, an sint subinde, sublato dubio, iterum confitenda ut certa, 626-634
- De peccatis imaginariis seu existimatis, an sint accusanda, 635 sq.
- Integritas confessionis exigit examen conscientiae, 636 sq.
- De modo instituendi confessionem formaliter tantum integram, 637-640
- De confessione generica, an in ea salvetur integritas confessionis, 641-656
- De modo supplendi seu complendi confessionem formaliter tantum integram, 656 sq.
- De causis excusantibus a materiali integritate, 657-665
- Periculum infamationis complicitis, an excuset a materiali integritate confessionis, 665-677
- Periculum infamationis non complicitis, an excuset ab eadem integritate, 677-680

INTENSIVE SUMMA non necessario esse debet salutaris contritio, 88-94

INTENTIO recipiendi sacramentum non est contritio, utut existimata, nec sufficit sive ad fructum sive etiam ad valorem sacramenti, etiam in confessione venialium, quidquid in contrarium dixerint quidam theologi, 38. 98. 107 sq. 111 sq. 158. 171. 188

INTERPRES.

Nemo tenetur confiteri per interpretem,

quod attinet tum ad legem ecclesiasticam tum ad praeceptum divinum, etsi quoad hoc ultimum dissentiant doctores, 523-526

Quidam theologi inepte dicunt in casu absolutionis moribundi haberi confessionem inter praesentes ratione praesentiae testium, tanquam interpretum, 718 sq.

In confessione per interpretem hic obligatur lege sigilli sacramentalis, 848 sq.

INVALIDA CONFESSIO.

Per eam non satisfit praecepto sive divino sive ecclesiastico, 488. 514 sq.

Invalida confessio mortalium, ex quocumque capite contigerit, est repetenda, 602

♦JANSENISTAE.

Attritio formidolosa non est supernaturalis, nec utilis, nec honesta, nam omnis humana actio procedit ex duplici amore, vel perfectae charitatis, vel malae cupiditatis, 248-251. 263-277

Inde deducunt necessitatem perfectae contritionis etiam in sacramento, 282

Quidam, etiam post decretum Innocentii XI prohibentis usum scientiae sacramentalis, hujus liceitatem defendere ausi sunt, 783

♦JOANNES A S. THOMA.

Res et sacramentum Poenit. est interior contritio, quatenus, vi sacramenti, contritio accipit virtutem causandi gratiam ex opere operato, 143 sq. 147

Judicatur haec sententia, 153

Datur sacramentum Poenit. validum et informe, idque ob defectum efficacitatis in contritione, necnon ex defectu integritatis in confessione, 156. 160. 162 sq.

Refutatur haec sententia, 182 sq. 189 sq.

Datur etiam reviviscentia hujus sacramenti, 174

Hic auctor docet circumstantias notabiliter aggravantes esse accusandas, 584

Inaniter autem conatur trahere ad hanc suam sententiam textus S. Thomae, 575. 576-580

An peccata dubia sint confitenda, 609. 612 sq. 619. 622. 624

Recte explicat quomodo in casu absolutionis moribundi habeatur confessio inter praesentes, 719. 721

JUDICIALIS POTESTAS.

Variae applicationes et conclusiones quae deducuntur ex judiciali indole hujus sacramenti, 118. 120. 123. 126. 129 sq. 149 sq. 161. 378. 380-382. 388. 414. 551. 559. 561 sq. 587 sq. 628. 629. 641. 642 sq. 648. 671. 708. 710. 714. 733. 734

Discrimen inter iudicium sacramentale et iudicium forense, 120. 710sq. 747

◆LATERANENSE CONC. IV.

Lex ecclesiastica annuae confessionis, 489. 498. 500. 503 sq. 507. 508. 509. 523

Juxta Protestantes secreta confessio primo imposita est ab hoc Concilio, 729
Concilium edixit explicitum et universale praeceptum de sigillo sacramentali, 788

◆LEA (H. CH.).

Contendit secretam confessionem esse alienam a praxi antiquae Ecclesiae, 730
Indirectum testimonium affert de convenientia sigilli sacramentalis, 765

Multipliciter tamen arguit contra existentiam sigilli, ex praejudicata negatione privatae poenitentiae in antiqua Ecclesia, 796

Ejus opus de auriculari confessione et indulgentiis fuit initialis occasio plurimum operum et disputationum inter eruditos catholicos, 850. 853. 856

Signanter docet in antiqua Ecclesia non extitisse poenitentiam privatam, sed tantum publicam et quidem mere disciplinarem, 905 sq.

Vide: LIBERALES PROTESTANTES.

◆LEO I.

De necessitate confessionis, 365 sq. 402

Testatur praxim denegandi publicam poenitentiam clericis lapsis, 429 sq.

De integritate confessionis, 554 sq. 556

Discrimen inter casum absolutionis moribundi, quem Leo I dicit absolvendum, et casum confitentis in absentia, quem Clemens VIII prohibet absolvi, 701. 716. 717

Ad Leonem Rationalistae referunt institutionem poenitentiae privatae, 358. 382. 415. 423. 730

In celebri decreto (Epist. 168) damnat, ut “contra apostolicam regulam”, impositionem publicae confessionis, 750 sq.

Primum offert documentum pontificium, in quo lex sigilli sacramentalis aequivalenter edicitur, 786. 795 sq. 799

Favet sententiae docenti quod poenitentia publica subsequebatur absolutionem sacramentalem, 928. 943-945

Mens S. Doctoris de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 980. 987

◆LIBERALES PROTESTANTES.

Dicunt doctrinam et legem de necessitate confessionis inductam esse ex jure humano per evolutionem poenitentiae publicae in privatam, 357 sq.

Hujus evolutionis praecipua momenta sunt Leo I et Innocentius III, prior privatam poenitentiam declarans suffi-

cientem, alter necessariam, 357 sq. 382. 415. 423

Refutatur haec sententia, 423-426

Secreta confessio est aliena ab antiqua Ecclesia et orta est per tardiores evolutionem poenitentiae publicae in privatam, 729sq.

In antiqua disciplina nulla extitit poenitentia privata, sed tantum publica, quae non erat sacramentalis sed tantum disciplinaria, 861 sq. 880. 904 sq.

Poenitentia privata introducta est a monachis hibernis, 870

◆LUGO.

Non attingit propriam et formalem rationem perfectae contritionis, 11 sq.

Inepte concedit attritionem formidolosam non referri ad peccatum formaliter qua tale, 14 sq.

De necessitate, vel secus, propositi formalis in contritione, 54. 56

Poenitens non tenetur conteri distincte de singulis peccatis, 69

Attritio formidolosa et salutaris non est appetitativa summa, 77 sq.

An, si peccatum esset necessarium ad impediendum aliquod malum intrinsicum Dei, oporteret eligere peccatum, 84

Peregrina opinio de eo qui tenetur potius eligere esse in inferno quam peccare, 86 sq.

Lugo videtur docere sufficientiam contritionis virtualis de venialibus in sacramento, 97 sq.

Quomodo explicet quod interna contritio sit pars exterioris sacramenti, 109 sq.

Quomodo contritio fiat sensibilis per confessionem quae ipsam praecesserit, 127. 129

Lugo non rectum conceptum habet de natura rei et sacramenti, 136

Res et sacramentum Poenit. est interna pax conscientiae, 135

Refutatur haec sententia, 151

Datur sacramentum Poenit. validum et informe, idque ob solum defectum universalitatis in contritione, 156. 157. 166. 168 sq. 175

Refutatur haec sententia, 182 sq. 190sq.

Datur etiam reviviscentia hujus sacramenti, 174. 193

Lugo probabilem dicit sententiam scoticam quod perfecta contritio possit elici ex motivo cujuslibet virtutis generalis, etsi simpliciter adhaereat contrariae doctrinae, 197

Perfecta contritio elicitur quidem ex motivo charitatis, sed non necessario praesupponit formalem et distinctum actum charitatis, 200-202

Refutatur haec sententia, 216 sq.

Confiteri mortalia ante celebrationem vel

- susceptionem Eucharistiae est de praecepto divino, 495
- Tempus annuae confessionis computandum est a prima die Januarii ad ultimam Decembris, 512 sq.
- Qui confessus est venialia, et postmodum labitur in mortalia, tenetur adhuc praecepto annuae confessionis, 515 sq.
- E converso, qui confessus est mortalia et iterum in ea labitur, non tenetur iterare confessionem intra eundem annum, 517
- Qui omisit annuam confessionem, transacto anno, satisfacit praecepto utriusque anni per unicam confessionem, 521
- Qui aliter non potest, tenetur confiteri per interpretem in articulo mortis, 524
- Ecclesia potest directe praecipere confessionem venialium, 530
- Ecclesia potest praecipere confessionem mortalium jam confessorum, non quidem lege generali, sed per particulare praeceptum respiciens peculiare coetus perfectioris vitae, 536
- Sacerdos, sacrilege audiens successive plures confessiones, non nisi unum peccatum committit, 566. 567
- Circumstantiae aggravantes non sunt accusandae, 572. 581
- Effectus ex peccato secutus non est accusandus, 560. 599
- An peccata dubia sint confitenda, 609. 611. 619. 620 sq. 622. 624
- Lugo impulsus dedit moderniori sententiae juxta quam qui confitetur peccatum ut dubium non tenetur postea, sublato dubio, illud iterum accusare ut certum, 626. 630. 631. 632. 633
- Quid intelligatur particula "circiter" qua exprimitur in confessione probabilis numerus peccatorum, 639 sq.
- Confessio generica est sufficiens in articulo mortis, 642
- Quomodo in ea salvetur directa efficacia sacramenti, 644 sq.
- Periculum infamandi complicem non excusat a materiali integritate confessionis, 669
- Lugo putat posse contingere casum in quo liceat sacerdoti obligare poenitentem ut sibi directe revelet personam complicitis, 677
- Docet etiam periculum infamandi non complicem ab eadem integritate non excusare, 679
- Inepte negat haberi sufficientem confessionem verbalem in casu quo quis, porrigens confessario scriptam confessionem, dicat: De his peccatis me accuso, 685
- Distinguens inter confessionem stricte dictam et confessionem late dictam, ait hanc non requirere praesentiam poenitentis sacerdoti, ac ita explicat casum absolutionis moribundi, 700-702. 717
- Apte defendit illicitem usum scientiae sacramentalis, 781-783
- Non plene consentit rationibus quibus S. Thomas probat legem sigilli sacramentalis, 806. 807. 809. 811. 814
- Apte loquitur de licentia poenitentis requisita in materia sigilli, 843. 844. 845
- Confessarius nequit loqui cum poenitente de peracta confessione post aliquod tempus ab absoluto sacramento, 847
- ◆LUTHERUS.
- Attritio formidolosa facit hominem hypocritam et peccatorem, 248. 252
- Acriter impugnat necessitatem confessionis, 351-353
- MATERIA ET FORMA sacramentorum, quomodo et in quo gradu sint a Christo determinatae, 681 sq.
- MATRIMONIUM.
- Non est paritas nec valet illatio a licetate fictionis in Matrimonio ad licetatem fictionis in Poenitentia et in aliis sacramentis, 99
- Quomodo Matrimonium conveniat cum Poenitentia, aliter ac alia sacramenta. 123. 180
- Discrimen Matrimonii a Poenitentia quoad requisitam praesentiam ministri et subjecti in hoc sacramento, 708 sq. 710
- MENDACIUM.
- Mendacium in confessione venialium est per se peccatum leve, 106
- Grave peccatum est, invalidansque confessionem, mendacium circa materiam necessariam, vel etiam circa materiam liberam si haec sit sola quae accusetur, 605-607
- In violatione sigilli committitur sacramentale quoddam mendacium, 811 sq.
- ◆MOLINA docet contritionem salutarem non necessario esse supernaturalem quoad substantiam, 47
- ◆MONACHI hiberni S. Columbani, an influxum habuerint in ortum disciplinae poenitentiae privatae, 870-872
- ◆MONOPHYSITAE.
- Sive Armeni sive Copti admittunt sacramenti Poenitentiae existentiam et necessitatem, 413 sq.
- Apud utrosque tamen non defuerunt qui necessitatem confessionis negaverint, 359 sq. 413 sq.
- ◆MONTANISTAE, in quo proprie dissentirent a catholicis, 936 sq.

MORIBUNDUS.

- In periculo mortis Ecclesia aufert omnem casuum reservationem, 321
- In eo periculo urget divinum praeceptum confessionis, 478 sq.
- Excusatur tamen moribundus a materiali integritate confessionis, 659. 662
- Imo ipsa generica confessio est in eo discrimine sufficiens, 641-646
- In casu moribundi, qui in absentia confessarii petierit confiteri, non habetur confessio in absentia, 688. 699. 700. 701
- X^aariae doctorum explicationes hujus casus, 716-723
- Recta explicatio, 719
- De antiqua praxi obligandi absolutos in articulo mortis, si convaluerint, ad explendam publicam poenitentiam cum aliis poenitentibus, 931 sq.
- Haec praxis favet sententiae docenti quod publica poenitentia subsequeretur absolutionem sacramentalem, 931-934
- Modus absolutionis moribundorum est praeclarum signum existentiae alicujus poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 987 sq.

◆MORINUS.

- Inepte docet perfectam contritionem non justificare extra sacramentum, nisi sit in gradu quodam intenso, 223. 227 sq.
- In sacramento non sufficit attritio, sed requiritur contritio in gradu remisso, 285
- Attenta ipsa natura sacramenti, valida est ejus administratio inter absentes; unde ex sola prohibitione Clementis VIII est invalida, 696-698. 705-707
- Antiqua poenitentia publica importabat publicam ac necessariam confessionem peccatorum pro quibus agebatur, 737. 738. 739 sq.
- Hic auctor quaestiones de poenitentia publica et privata erudite quidem agitavit, 850. 852. 858. 861. 862
- Attamen ejus magnum opus de disciplina poenitentiali scatet non paucis defectibus, 858. 946 sq.
- Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem, quae dabatur tantum in illius termino, 885. 887. 924. 930. 945
- Publica poenitentia erat ab Ecclesia imposita, ac necessario subeunda a poenitente, 738 sq. 898. 961 sq.
- In primitiva Ecclesia extitit poenitentia privata, et quidem ejusdem indolis ac hodierna, 913

MORTALIA PECCATA.

- Ad remissionem peccati mortalis requiritur perfectior poenitentia quam ad remissionem venialium, 75
- De connexionione inter remissionem mor-

talium et remissionem venialium, 100

Qui satisfacit praecepto Ecclesiae et iterum labitur in mortale, probabilius non tenetur iterum confiteri intra eundem annum, 517

Probabilius Ecclesia nequit praecipere confessionem peccatorum mortalium jam confessorum, 536 sq.

Vide: PECCATUM. VENIALIA PECCATA. CONFESSIO.

MORTIS PERICULUM. *Vide:* MORIBUNDUS.

MUTI excusantur a materiali integritate confessionis, etiam per scripturam, 659

NECESSITAS.

Necessitas medii secum trahit necessitatem praecepti in materia quae praecipitur, 475

An distinctio necessitatis medii in re et in voto recte applicetur in quaestione de integritate confessionis, 563

De necessitate confessionis, *vide:* CONFESSIO.

◆NECTARIUS.

Narratio Socratis et Sozomeni de suppressione muneris presbyteri poenitentiarii, facta a Nectario, patriarcha Const., 432-434

Explicantur circumstantiae hujus narrationis, 435-438

Ostenditur inepte inde argui contra necessitatem confessionis, 438-440

Nihil praeterea inde deduci potest ad probandam obligationem publicae confessionis, 760

Factum Nectarii ostendit occasum poenitentiae publicae in Oriente jam circa finem saec. 4, 865. 925

◆NESTORIANI.

Admiserunt existentiam sacramenti Poenit., sed ejus usus apud ipsos jamdudum obsolevit, 411-413

Isoyahbus I, eorum patriarcha, insinuare videtur confessionem non esse necessariam, 358. 412

◆NOLDIN-SCHMITT.

Fere unicus clare distinguit ac determinate amplectitur sententiam juxta quam in contritione sufficit per se propositum virtuale, etsi per accidens possit requiri formale, 56 sq. 61

Peculiariter etiam docet confessionem genericam non esse sufficientem extra casum necessitatis, et contrariam sententiam non esse probabilem nec licitam in praxi, 649. 651. 652

NUMERUS.

De legitimo modo accusandi probabilem

vel conjecturalem numerum peccatorum, 638-640

Quid in particula "circiter" subintelligatur, 639 sq.

Numerus seu pluralitas peccatorum in eadem specie provenit ex duplici capite, i.e. ex interruptione actus vel ex multiplicatione obsectorum, 568 sq.

Disputatur an sacerdos, sacrilege audiens successive plures confessiones, committat unum vel plura peccata, 566 sq.

De modo corrigendi in sequenti confessione errorem circa numerum peccatorum qui accidit in priori, 656

OBEX in sacramentis mortuorum est ipse defectus attritionis, etsi ignotus poenitenti, 38

OBLIVIO.

Praeceptum confessionis non urget in periculo oblivionis peccatorum, 478

Oblivio excusat a materiali integritate confessionis, nisi sit graviter culpabilis et simpliciter vincibilis, 658

Peccata omissa ex oblivione, quandonam sint accusanda, 656 sq.

OMISSIO.

Peccata inculpabiliter omissa in confessione, accusanda sunt non necessario quam primum, sed in prima quae instituitur confessione, 656 sq.

De quodam casu difficiliore, 657

ORALIS CONFESSIO. *Vide:* VOCALIS CONFESSIO.

◆ORIGENES.

Est praeclarus testis necessitatis confessionis in prima Patrum periodo, 394-396

Insigne testimonium praebet de secreta confessione, 756 sq.

Supponit sigillum sacramentale, 795

Publica poenitentia non erat necessario subeunda a peccatore, 962

Mens Origenis de existentia privatae poenitentiae in antiqua Ecclesia, 756 sq. 981

◆OSMA (PETRUS DE).

Docet confessionem non esse necessariam, sed contritionem sufficere, 350

Negat peculiariter necessitatem confitendi peccata interna et peccata publica, additque confessionem peccatorum secundum species esse de jure non divino sed ecclesiastico, 545. 560

◆PALMIERI.

Videtur docere sufficientiam contritionis particularis, si simul adsit propositum universale, 65

Non datur sacramentum validum et informe, 155. 190 sq.

Perfecta contritio est etiam ea quae procedit ex minus perfecta charitate, seu ex dilectione Dei prout est summum bonum nostrum, 199. 221

Refutatur haec sententia, 209-214

Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 741. 743. 751

Antiqua poenitentia publica non praecebat sed sequebatur sacramentalem absolutionem, 881. 882

Publica poenitentia non imponebatur ab Ecclesia nec erat strictae necessitatis, 901. 902. 956. 961 sq.

In primitiva Ecclesia extitit poenitentia privata, et quidem ejusdem generis ac hodierna, 913

PAPA.

Tenetur et ipse confiteri semel in anno, juxta legem ecclesiasticam; quod quidem alii aliter explicant, 500-503

Potest valide, sed non simpliciter licite, abrogare vel dispensare in praecepto annuae confessionis, 540 sq.

PATRES.

Omnis perfecta contritio justificat extra sacramentum, 225. 231. 232. 233 sq.

Timor et attritio formidolosa sunt actus boni et salutare, 255-261. 266-270

De confessione praebatistmalis in baptismo Joannis et in primitiva Ecclesia. 331. 387 sq.

Necessitatem sacramenti Patres multiplici modo docent, 383-387

Communis eorum comparatio cum resurrectione Lazari, 383

Item, distincte docent necessitatem ipsius confessionis, 388-403

Varia assignant media quibus remissio peccatorum obtineri possit; hoc autem inaniter obicitur contra necessitatem confessionis, 426 sq.

Confessio est de necessitate medii, 467

Integritas confessionis, 554-557

Sensus Patrum ostendit in antiqua disciplina non fuisse necessariam publicam poenitentiam, 750-761

Sensus Patrum de sigillo sacramentali. 794-799

Ex spirituali effectu quem Patres tribuunt finali reconciliationi publicae poenitentiae non necessario deducitur eam reconciliationem fuisse ipsam sacramentalem absolutionem, 937-940. 941

Juxta dicta et mentem Patrum, publica poenitentia non erat necessario subeunda a peccatore, 962-970

Sensus Patrum de existentia poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, 977-988

PECCATUM.

Non eodem prorsus modo se habet peccatum, seu conversio ad creaturam, et contritio, seu aversio a creatura, 71 sq. Nequit unum peccatum sine alio remitti, 63. 64

Peccatum, sub ipsa ratione peccati, specificat omnem veram contritionem, etiam imperfectam, qualis est attritio, 13 sq. 37. 38. 44 sq. 65. 336 sq. 338

Inepta quorundam distinctio inter peccatum “qua offensam Dei” et peccatum “quia offensa Dei”, 18 sq.

De peccato debet quis conteri sub ipsa generica ratione peccati, 65

Effectus secutus ex peccato, probabiliter non est accusandus in confessione, 598 sq.

Plures doctores, post Alex. Halensem, admiserunt sic dictum peccatum futurum, seu intentionis, non esse obiectum sigilli sacramentalis, 766. 768

Vide: MORTALIA PECCATA. VENIALIA PECCATA. CONFESSIO. CONTRITIO.

◆PETAVIUS.

Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 741. 742. 748 sq. 752

Hic auctor competenter agitavit quaestiones de poenitentia publica et privata, 850. 852. 858 sq. 861. 862

Publica poenitentia praecedebat sacramentalem absolutionem; haec dabatur in illius termino, 885. 886 sq.

Publica poenitentia non imponebatur ab Ecclesia nec proinde erat strictae necessitatis, 901

In primitiva Ecclesia extitit poenitentia privata, et quidem ejusdem indolis ac hodierna, 913

◆PETRUS LOMBARDUS.

Nequit unum peccato sine alio remitti, 63
Res et sacramentum Poenit. est interior contritio, 136 sq.

Notio et divisio timoris, 243 sq.

Sacramentum non proprie justificat, sed justificatum supponit, adeoque praerequit habitualement contritionem seu statum gratiae, 283. 284. 304. 317 sq.

Lombardus refert quemdam dissensum theologorum circa necessitatem confessionis, 456. 463

De sigillo sacramentali, 802

POENA. *Vide:* TIMOR. ATTRITIO.

POENITENTIAE SACRAMENTUM.

Judicialis ejus indoles. *Vide:* JUDICIALIS POTESTAS.

Confessio est principale elementum sacramenti qua talis, 340

Contritio vero est fundamentale ejus elementum, 1. 340

Intentio suscipiendi sacramentum non est contritio, utut existimata, nec sufficit ad ejus valorem, quidquid in contrarium putaverint quidam theologi, 38. 98. 107 sq. 111. 158. 171. 188

In hoc sacramento requiritur contritio formalis, nec sufficit virtualis, 38-40

Item, requiritur contritio universalis, nec sufficit particularis, 12

De perfectione contritionis requisitae in sacramento, *vide:* ATTRITIO. CONTRITIO PERFECTA.

Contritio est pars necessaria, essentialis et per se, sacramenti, 107-117

Contritio debet uniri absolutioni similitudine saltem morali, ad eam dirigi eamque simpliciter praecedere, 118-130

Quo sensu dicatur sacramentum Poenit. “facere de attrito contritum”, 32-36

De re et sacramento Poenit. et de sacramento valido et informe, *vide:* RES ET SACRAMENTUM. VALIDUM ET INFORME.

De necessitate suscipiendi hoc sacramentum, *vide:* CONFESSIO.

De convenientia et discrepantia inter hoc sacramentum et Matrimonium, *vide:* MATRIMONIUM.

POENITENTIAE VIRTUS.

Etsi attritio pertineat ad lineam poenitentiae, sola tamen perfecta contritio est actus ipsius virtutis Poenitentiae, 19. 20

Confessio est actus elicited ipsius virtutis Poenitentiae, 345-348

Utpote specificata a charitate, Poenitentia est propinquissima virtutibus theologicis, 218 sq.

◆POENENTIALIUM LIBRORUM influxus in propagationem poenitentiae privatae eorumque auctoritas, 868 sq.

POENITENTIA PRIVATA.

Momentosa quaestio de existentia privatae poenitentiae in antiqua Ecclesia. 860. 904

Ortus instituti poenitentiae privatae coincidit cum occasu publicae poenitentiae ac fovetur indirecte a S. Augustino et Gregorio I, 866 sq.

Influxus librorum poenentialium in ortum instituti poenitentiae privatae, 868 sq.

Influxus monachorum hibernorum, 870-872

De ipsa notione poenitentiae privatae et de modo quo ejus problema ponendum sit, discrepant ipsi ejus assertores, 914 sq. 919. 920-923

Praeter poenitentiam publicam, quae erat regularis forma sacramenti, extitit in antiqua Ecclesia vera praxis poeniten-

tiae privatae, etsi diversae indolis ab hodierna, tanquam ritus abbreviatus ac secundarius administrationis sacramenti, 970-988

Sententia quorundam eruditorum, negans existentiam alicujus formae poenitentiae privatae in antiqua Ecclesia, non congruit principiis dogmaticis de inerabilitate Ecclesiae et de necessitate sacramenti, 970-977

POENITENTIA PUBLICA.

Publica confessio nullo modo est necessaria, 732 sq.

Potest tamen esse licita, 733-735

Lex sigilli non fuit impossibilis cum antiqua praxi publicae poenitentiae, 797 sq.

Momentosae quaestiones agitatae inter catholicos eruditos, 859-862

Historicus excursus de tempore et indole publicae poenitentiae, 862-880

Ante saec. 3 disciplina poenitentialis erat simplicior ac similior hodiernae disciplinae, 862 sq. 977

Disciplina publicae poenitentiae initium habuit circa finem saec. 2, maxime viguit saec. 4-5, subinde paulatim declinavit, maturius quidem in Oriente, ita ut saec. 9 fere totaliter et ubique deciderit, 864-866. 926

Objectum, subjectum et ordo publicae poenitentiae, 872-877

Ordo publicae poenitentiae in Ecclesia Romana antiquiori, in Sacramentario Gelasiano, in ritu Mozarabico, in medio aevo, in hodierno Pontificali Romano, 877-880

Publica poenitentia erat non mere disciplinaris sed sacramentalis, seu sacramentalis ipsa satisfactio, 923 sq.

Probabiliter poenitentia publica non praecedebat sed subsequebatur sacramentalem absolutionem. Varia argumenta pro et contra hanc sententiam, valde controversam a modernis eruditis, 924-958

Distinctio Patrum inter "dare poenitentiam" et "dare reconciliationem" favet illi sententiae, 927-929

Quid respondendum sit objectioni de dogmatico apriorismo hujus sententiae, 945-948

Quaedam animadversiones ad intelligendum et componendum dissidium theologorum in hac quaestione, 952-958

Publica poenitentia non erat absolute necessaria ad consequendam absolutionem peccatorum, 958-970

Publica poenitentia non fuit unica forma sacramenti in antiqua Ecclesia, sed ei coexistit quaedam etiam forma privatae poenitentiae, etsi diversae indolis ab hodierna, 970-988

◆POSCHMANN (B.).

Plura scripsit de poenitentia publica et privata, 850. 852

Antiqua poenitentia publica erat sacramentalis tantum quodam improprio ac lato sensu, 880. 881. 906 sq.

In antiqua Ecclesia non fuit poenitentia privata, sed tantum publica quae quidem non erat stricto sensu sacramentalis. Periculosa positio Poschmann, 906 sq. 947. 950

PRAECEPTUM DIVINUM.

Confessio est de praecepto divino, 474-489

De tempore intra quod urget hoc praeceptum, 476-481

Peccator tenetur confiteri intra tempus non diuturnum, ita tamen ut certe satisfaciat si confiteatur intra annum, 479 sq.

De subjecto obligationis divini praecepti confessionis, 481-488

Huic praecepto non satisfit per confessionem invalidam, satisfit vero per confessionem validam et informem, si haec datur, 488 sq.

Praeceptum ecclesiasticum de annua confessione, etsi sit determinatio praecepti divini quoad tempus, tamen non est divinum quoad suam substantiam, sed simpliciter humanum, 499

Nequit Ecclesia a praecepto divino confessionis dispensare, 539 sq.

PRAECEPTUM ECCLESIASTICUM.

Confessio est de vero et distincto praecepto ecclesiastico, 489-541

Hoc praeceptum, prout edicitur a Cone. Trid. et a Codice J.C., tria distincta importat praecepta, 491

De praecepto confessionis praemittendae communioni et celebrationi Missae, 491-497

Hoc est distinctum ac proprie dictum praeceptum, probabilius juris divini, ab Ecclesia declarati, 492. 494-496

De ejus antiquitate, 496 sq.

Origo et evolutio legis ecclesiasticae de annua confessione, 497 sq.

Etsi haec lex sit determinatio ipsius praecepti divini, quoad tempus obligationis, tamen non est divina quoad suam substantiam, sed simpliciter humana, 499

De ejus subjecto, 499-504

De ejus objecto, 504-508

Determinatio et computatio temporis annuae confessionis, 508-514

De modo observandi hanc legem, 514-527

Huic legi non satisfit per confessionem invalidam, satisfit vero per validam et informem confessionem, si haec datur, 514 sq.

Qui in priori confessione omisit inculpabiliter aliquod peccatum, non tenetur iterare confessionem intra eundem annum, 517 sq.

Qui omisit annuam confessionem, adhuc tenetur, transacto anno, eam instituere; probabilius tamen obligationi utriusque anni satisfacit per unicam confessionem, 519-522

Causae excusantes ab annua confessione, 523-527

Probabilius Ecclesia non potuisset praecipere confessionem nisi Deus prius eam praecepisset, 527-530

An Ecclesia possit praecipere confessionem peccatorum venialium aut mortaliū jam confessorum, 530-539

An Ecclesia possit dispensare ab obligatione confitendi prout est de jure divino, 539 sq.

An Papa possit abrogare praeceptum annuae confessionis vel in eo dispensare, 540 sq.

PRAESENTIA.

Quid sit esse formaliter, vel virtualiter, vel habitualiter praesens, 119. 120 sq.

Invalidum est sacramentum si tum confessio tum absolutio fit inter absentes, 702-712

Pariter, si sola absolutio fit in absentia, post confessionem in praesentia, 712 sq.

Pariter, si sola confessio fit in absentia, 714-723

Discrimen inter casum confessionis inter absentes et casum moribundi qui in absentia confiteri petierit, 688. 699. 700. 701. 719

De indistantia requisita ad sacramentalem praesentiam confessarii et poenitentis, 723-725

De validitate, vel secus, confessionis et absolutionis per telephonium et radio-phonium, 725-727

PROPOSITUM.

Salutaris contritio importat absolutum propositum non peccandi de cetero, 50

Tres sunt dotes requisitae in tali proposito, i.e. ut sit absolutum, efficax et universale, 50 sq.

Non sufficit contritio particularis unita proposito universali, 65

Controversa quaestio an requiratur propositum formale, 51-62

Generalis contritio de venialibus non continet propositum de re impossibili, 101 sq.

◆PROTESTANTES.

Vehementer impugnant honestatem et salutarem rationem attritionis formidolosae, 247 sq. 263

Negant necessitatem confessionis, praecipue privatae et integrae, 350-357

Doctrinam catholicam de necessitate confessionis acribus objurgationibus cumulant, 351

Admittunt utilitatem et usum generalis cujusdam vel publicae confessionis, 350 sq. 352. 353. 355

Non desunt apud ipsos Protestantes testimonia in commendationem privatae ac necessariae confessionis, 420 sq.

Peculiariter negant necessitatem integre confitendi, 545. 560

Dicunt secretam confessionem esse alienam a divino mandato et ab antiqua Ecclesiae praxi, 729 sq.

Non directe negant sigillum sacramentale, imo facile admitterent nisi negarent ipsam privatam confessionem, 765

Vide: ANGLICANE CALVINUS. LUTHERUS. LIBERALES PROTESTANTES.

PUERI obligantur lege annuae confessionis, inde ab assecuto usu rationis, 503 sq.

RATIONALISTAE.

Attritio formidolosa, sicut omnis actio cui admiscetur timor poenae, est infra ordinem moralitatis, 251. 263

Quoad eorum doctrinam de origine et evolutione ecclesiasticae poenitentiae et sacramenti, *vide:* LIBERALES PROTESTANTES.

RES ET SACRAMENTUM.

A sacramento Poenit. coepit apud mediaevales doctores generalis doctrina de re et sacramento, 131. 145

Apud moderniores magna est varietas et parva stabilitas in assignando re et sacramento Poenit., 131

Hoc reponendum est in ipsa contritione, prout subicitur influxui sacramenti, tendentis in effectum gratiae sacramentalis remissivae, 145-148

Quare confessio et satisfactio non sint, sicut contritio, res et sacramentum, 147 sq.

REVIVISCENTIA in sacramento Poenit. non datur, tum quia in ea non datur sacramentum validum et informe, tum etiam quia, si daretur, non permaneret res et sacramentum, 174. 192 sq.

◆RITUALE ROMANUM.

Contritio non necessario debet antecedere confessionem, 126

Integritas confessionis, 550 sq.

Rituale non favet sententiae de obligatione accusandi circumstantias aggravantes, 585 sq.

Confessio generica est sufficiens in articulo mortis, 642
Sigillum sacramentale, 792

◆SALMANTICENSES.

Attritio non elicitur ab ipsa virtute Poenitentiae, 20 sq.
Inepte negant proprie dictam contritionem esse necessario supernaturalem quoad substantiam, efficacem et universalem, 21-24
Contritio, supernaturalis tantum quoad modum, sufficit sive ad valorem sive ad fructum sacramenti, 47 sq.
De necessitate, vel secus, propositi formalis in contritione, 59 sq.
Contritio debet esse distincte de singulis peccatis, 71. 75
Videntur docere attritionem formidolosam ac salutarem non esse appretiative summam, 77 sq.
De distinctione inter gradus appretiativos et gradus intensivos in contritione, 91 sq.
Quomodo explicetur quod interna contritio sit pars externi sacramenti, 110 sq. 112
Quomodo contritio fiat sensibilis per confessionem quae ipsam praecesserit, 127sq. 129
Res et sacramentum Poenit. est interior contritio, quatenus, vi sacramenti, contritio accipit quemdam modum majoris intensionis vel perfectionis, 141-143
Judicatur haec sententia, 153
Datur sacramentum Poenit. validum et informe, idque ob defectum plenae supernaturalitatis in contritione, vel melius ob defectum efficacitatis in contritione, necnon ex defectu integritatis in confessione, 157. 159 sq. 160-162. 163-166. 176. 177. 178
Refutatur haec sententia, 182 sq. 188-190
Non datur tamen reviviscentia hujus sacramenti, 174. 192. 193
Perfecta contritio praesupponit formalem et distinctum actum charitatis a quo procedat, 202 sq.
Confiteri mortalia ante celebrationem vel susceptionem Eucharistiae est de praecepto divino, 495
Praeceptum ecclesiasticum de annua confessione non est divinum quoad suam substantiam, sed simpliciter humanum, 499
Tempus annuae confessionis computandum est a Paschate ad Pascha, 513
Tenentur confiteri per interpretem, imo et publice, qui in articulo mortis constituti non valent aliter confiteri nec elicere actum perfectae contritionis, 524 sq.
Ecclesia potest directe praecipere con-

fessionem venialium peccatorum, 530
Item praecipere potest confessionem peccatorum mortalium jam confessorum, non quidem lege generali, sed per particulare praeceptum respiciens peculiares coetus perfectioris vitae, 536
Sacerdos, sacrilege audiens successive plures confessiones, tot committit peccata quot dat absolutiones, 566. 567
Circumstantiae aggravantes non sunt accusandae, 572. 589
Effectus ex peccato secutus non est accusandus, 598
An peccata dubia sint confitenda, 609. 613 sq. 619
Qui confitetur peccatum ut dubium, tenetur postea, sublato dubio, illud iterum accusare ut certum, 627. 628. 629
Generica confessio est sufficiens in articulo mortis, 642
Periculum infamationis complicitis non excusat a materiali integritate confessionis, 669
Pariter non excusat periculum infamationis non complicitis, 679
Recte Salmanticenses explicant quomodo etiam in casu absolutionis moribundi habeatur confessio inter praesentes, 719. 721-723

SATISFACTIO.

Satisfactio pro peccato consistit praecipue in ipsa contritione, 72
De systemate sacramentalium satisfactionum ("pénitence tarifée", arrears), introducto in priori medio aevo, 868-870
Antiqua poenitentia publica erat vera satisfactio sacramentalis, 923 sq.

◆SCHISMATICI ORIENTALES.

Confitentur necessitatem confessionis, 410 sq.
Non defuit tamen unus vel alter privatus doctor qui eam negaverit, 358
Petrus Magnus, Russiae imperator, iussit ut sacerdotes violarent sigillum sacramentale in casu criminis laesae majestatis, 773 sq.

SCIENTIA SACRAMENTALIS. *Vide:* SIGILLUM

◆SCOTISTAE.

Ad valorem sacramenti sufficit ut contritio sit habitualiter praesens quando datur absolutio, 118
Perfecta contritio potest elici ex motivo non solum charitatis sed cujuslibet generalis virtutis, 11. 195 sq. 221

◆SCOTUS.

- Essentia et distinctio contritionis et attritionis, 11
 Attritio potest proprie fieri contritio, 30
 Salutaris contritio non debet per se esse formalis, 39
 Nec necessario esse debet supernaturalis quoad substantiam, 47
 Scotus docuit quidem sufficientiam attritionis in sacramento; attamen quidam exaggerare videntur ejus merita in hac re, 293. 296. 306
 Docet ex verbis institutionis non posse certo deduci necessitatem confessionis; quae sententia post Cone. Trid. erronea dici potest, 361. 379
 Divinum praeceptum confessionis non obligat citra mortis periculum, 480
 Non baptizati obligantur divino praecepto confessionis, 482
 Ideo Papa tenetur confiteri semel in anno, sicut ceteri, quia praeceptum de annua confessione non est simpliciter ecclesiasticum sed divinum, 501
 Circumstantiae notabiliter minuentes gravitatem peccati sunt accusandae, 569
 Indirecta violatio sigilli sacramentalis est licita in quibusdam casibus, 774
 Scotus legem sigilli probare conatur inepta ratione, 806

SCRIPTA CONFESSIO.

- Dissentiunt doctores an qui aliter non potest, tentatur confiteri per scripturam, 526 sq.
 Non est proprie ac simpliciter confessio per scripturam, sed sufficienter habetur vocalis confessio, si quis, porrigens confessario scriptam confessionem, dicat: De his peccatis me accuso, 684 sq.
 Confessio per scripturam est per se valida; potest tamen indirecte fieri invalida, 681. 684
 Confessio facta per missam scripturam seu internuntium, cum sit inter absentes, est ab intrinseco invalida, 714-723

SECRETA CONFESSIO.

- Secreta ratio confessionis potest considerari tripliciter, i.e. ex parte poenitentis, ex parte Ecclesiae et ex parte confessarii; tertio modo respicit sigillum sacramentale, 728
 Ex parte poenitentis confessio debet esse secreta, solum tamen de facto ac ordinarie, 733-736
 Ex parte Ecclesiae confessio debet tegi secreto, ita scilicet quod ipsa non possit peccatorem ad publicam poenitentiam compellere, 744-761

Ex parte confessarii confessio debet esse secreta, seu inviolabili sigillo protegi, 793-831. *Vide:* SIGILLUM.

SECRETUM NATURALE. *Vide:* SIGILLUM.

◆SERAPIONIS EPISODIUM.

- Ea narratio non probat sententiam Morini de valido sacramento administrato in absentia, 705 sq.
 Inaniter etiam adducitur in confirmationem sententiae juxta quam publica poenitentia praecederet sacramentalem absolutionem, 941 sq.

SIGILLUM.

- Nominis sensus et usus, 762-764
 In sensu sacramentali ea vox primo adhibita est a Petro Cantore (f 1197), 763. 802
 Definitio sigilli, 764
 De propria acceptione sigilli ejusque definitione dissensus doctorum, 831-836
 Violationis sigilli notio et divisio, 764
 Plures doctores antiqui admiserunt licitatem directae violationis sigilli in casu sic dicti peccati futuri et in casu haeresis vel criminis laesae majestatis, 768-773
 Alii admiserunt licitatem solius violationis indirectae, 774 sq.
 Alii denique, inter quos ipse S. Thomas, admiserunt licitatem usus scientiae sacramentalis in quibusdam casibus, 775-785
 Primum certum ac solemne documentum Ecclesiae de sigillo fertur in Cone. Tovinense (a. 527), 786. 800
 Prima explicita prohibitio violationis indirectae facta est a Cone. Duziacense (a. 874), 786 sq. 801. 803. 817
 Prima verbalis distinctio inter directam et indirectam violationem sigilli facta est a Cone. Trevirense (a. 1227), 788. 803. 817
 Varia legislatio Ecclesiae contra violatores sigilli, 795
 Sigillum est inviolabile ex jure divino, 793-826
 Lex sigilli non fuit impossibilis cum antiqua praxi publicae poenitentiae, 797 sq.
 Divina lex sigilli probatur triplici traditionali ratione, a S. Thoma proposita, a qua inaniter divertunt quidam theologi, 805-816
 Celebris expressio “Sacerdos non ut homo scit, sed ut Deus”, a Roberto Pullo (-f- 1146) primo prolata, 802. 810sq.
 Fundamental ratio sigilli desumenda est cum S. Thoma ex ipsa natura sacramenti; quam rationem leviter et

- inepte judicant quidam theologi, 812-816
- Inviolabilitas sigilli est absoluta, ita ut opponatur revelationi tum etiam indirectae, tum cujuslibet peccati, tum in omni casu, 816-826
- An violatio sigilli sit intrinsece mala, et, si secus, quare non possit pati ullam exceptionem, 619-621
- Quare lex integritatis confessionis patitur exceptiones, non vero lex sigilli, 821-823
- Inepte obiciuntur facta violationis sigilli, 823-825
- Denuntiatio confessarii sollicitantis non est violatio sigilli, 823
- Lex sigilli extenditur de jure divino etiam ad prohibitionem usus scientiae sacramentalis (sigillum late dictum), 826-831
- Lex sigilli non excludit usus scientiae non onerosae poenitenti, 830 sq. 841 sq.
- De triplici jure ex quo fluit obligatio sigilli, 836-839
- Discrimen inter secretum naturale et sigillum sacramentalc, 838 sq.
- De triplici virtute cui pertinet observatio sigilli et triplici peccato commissio in ejus violatione, 839 sq.
- De gravitate violationis sigilli, 840 sq.
- De requisita licentia poenitentis in materia sigilli, duae doctorum controversiae, 843-848
- De objecto sigilli, 848
- De subjecto sigilli, 848 sq.
- Periculum famae et violationis sigilli excusat a materiali integritate confessionis, 663 sq.
- Ipsa ratio sigilli exigit praesentiam confessarii et poenitentis ad validitatem confessionis, 711
- Item exigit ut ipsa Ecclesia non possit imponere publicam confessionem, secus sigillum confessarii frustraneum evaderet, 747
- SIMULTAS moralis requisita inter partes sacramenti Poenitentiae, 118
- SINCERITAS. *Vide:* MENDACIUM.
- ◆SOCRATIS ET SOZOMENI narratio de suppressione muneris presbyteri poenitentarii facta a Nectario. *Vide:* NECTARIUS.
- SPECIES PECCATI theologica est accusanda si agatur de solo peccato mortali; species vero morales, omnes et singulae sunt accusandae, 564 sq.
- SPES. *Vide:* AMOR.
- ◆SUAREZ.
- Non attingit propriam et formalem rationem perfectae contritionis, 11 sq.
- Recte docet omnem contritionem, etiam si sit attritio, referri ad peccatum formaliter qua tale, 16
- Merito reicit quorundam modernorum distinctionem inter peccatum “qua offensam Dei” et peccatum “quia offensa Dei”, 18 sq.
- Peregrina ejus explicatio de modo quo attritio possit fieri contritio, 34
- Inepte negat omnem proprie dictam contritionem esse necessario universalem, 12. 24
- Sufficit attritio concepta ex metu poenarum temporalium, 45 sq.
- De necessitate, vel secus, propositi formalis in contritione, 52. 53. 54 sq.
- Poenitens non tenetur conteri distincte de singulis peccatis, 69. 71. 73 sq.
- Si peccatum esset necessarium ad impediendum aliquod malum intrinsecum Dei, oporteret conditionate eligere peccatum, 84
- Contritus debet hypothetice potius velle esse in inferno quam peccare, 86. 87
- Quomodo interior contritio sit essentialis pars exterioris sacramenti, 114sq.
- Quomodo contritio fiat sensibilis per confessionem quae ipsam praecesserit. 127
- Res et sacramentum Poenit. est interior contritio, quatenus, vi sacramenti, attritio fit contritio perfecta per informationem charitatis, 141
- Refutatur haec sententia. 152 sq.
- Datur sacramentum Poenit. validum et informe, idque ob solum defectum universalitatis in contritione. 156. 157. 166-168. 176. 178 sq.
- Refutatur haec sententia, 182 sq. 190 sq.
- Datur etiam reviviscentia hujus sacramenti, 174. 192. 193
- Suarez probabilem dicit sententiam scoticam quod perfecta contritio possit elici ex motivo cujuslibet virtutis generalis, etsi simpliciter adhaereat contrariae sententiae, 196 sq.
- Perfecta contritio elicitur quidem ex motivo charitatis, sed non necessario praesupponit formalem et distinctum actum charitatis, 200 sq.
- Refutatur haec sententia, 215 sq.
- Attritio formidolosa non est appetitive summa, 77 sq. 273
- Divinum praeceptum confessionis non obligaret citra mortis periculum, nisi ab Ecclesia ejus tempus determinaretur, 480 sq.
- Confiteri mortalia ante celebrationem vel susceptionem Eucharistiae est de praecepto divino, 494
- Ecclesiasticum praeceptum annuae confessionis est divinum quoad suam substantiam, 499

Tempus annuae confessionis computandum est a Paschate ad Pascha, 513. 514

Per confessionem venialium non satisfit praecepto Ecclesiae, ita ut labens subinde in mortale teneatur iterum confiteri, 515 sq.

Qui satisfacit praecepto Ecclesiae et iterum labitur in mortale, tenetur iterum confiteri intra eundem annum, 517

Qui omisit annuam confessionem, subinde non satisfacit praecepto utriusque anni per unicam confessionem, 520

Qui aliter non potest, tenetur confiteri per interpretem, 523

Ecclesia potuisset praecipere confessionem etiam si non esset a Deo praecepta, 527 sq.

Ecclesia nequit directe praecipere confessionem venialium, potest vero indirecte, 531

Ecclesia potest praecipere confessionem mortalium jam confessorum, non quidem lege generali, sed per particulare praeceptum respiciens peculiare coetus perfectioris vitae, 536

Circumstantiae notabiliter aggravantes sunt accusandae, 584

Valida confessio in nullo casu est repetenda. Examinantur varii casus qui in contrarium afferri possent, 603-605

An peccata dubia sint confitenda, 609. 610sq. 619. 623. 624

Generica confessio est sufficiens in articulo mortis, 642. 643 sq.

Quomodo in ea salvetur directa efficacia sacramenti, 643 sq.

Generica confessio probabilius non est sufficiens extra casus necessitatis, 647. 649. 651

Periculum infamationis complicis non excusat a materiali integritate confessionis, 669sq. 671-673

Periculum vero infamationis non complicis excusat, 678 sq.

Celebris Suaresii sententia de validitate confessionis factae in absentia, a S. Officio reiecta, 688-693. 699 sq.

Inaniter quidam, ut Pesch, conantur Suaresium ab hac sententia purgare. 690 sq.

Celebris Suaresii distinctio inter sensum divisivum et sensum complexivum in interpretatione decreti Clementis VIII, 688. 690. 693. 714 sq.

Suarez in suo opere De Poenitentia falso assimilât casum absolutionis moribundi casui confitentis in absentia; subinde tamen in quadam epistola rectam attulit interpretationem absolutionis moribundi, 691. 716. 719. 721

Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 741. 752 sq.

Suarez docet liceitatem usus scientiae sacramentalis, 775. 780 sq. 781

Non plene consentit rationibus quibus S. Thomas probat legem sigilli, 806. 807. 809. 811 sq. 814

Docet confessarium posse loqui cum poenitente de praeterita confessione post aliquod tempus ab absoluto sacramento, 846 sq.

Publica poenitentia sacramentalis nequit imponi, 959-961

SUPERNATURALITAS.

Omnis proprie dicta contritio, etiam si sit attritio, est essentialiter supernaturalis, 21. 27. 40-49

Inapte quidam theologi docuerunt contritionem naturalem sufficere ad valorem sacramenti, ita ut inde detur sacramentum validum et informe, 159 sq. 171sq. 188 sq.

TELEPHONIUM.

De validitate confessionis et absolutionis per telephonium et radiophonium, 725-727

TEMPUS.

In quo tempore urgeat divinum praeceptum confessionis, 476-481

Determinatio et computatio temporis annuae confessionis, ab Ecclesia impositae, 508-514

*TERTULLIANUS.

Attritio formidolosa est bona et salutaris, 255

De confessione praebaptismali in baptismo Joannis et in primitiva Ecclesia, 371. 387. 753 sq.

Necessitas confessionis, 393 sq.

Integritas confessionis, 555

Quodnam esset proprium punctum controversiae Tertulliani cum catholicis, 936 sq.

Tertullianus ostendit existentiam publicae poenitentiae, 864

Nequaquam commendat necessitatem illius poenitentiae, 967. 969

Ejus mens de existentia privatae poenitentiae, 980 sq.

THEOLOGI.

Doctrina mediaevalium de distinctione inter contritionem et attritionem, 6-10. 29. 32

Discrepantiae theologorum posttridentinorum circa essentiam et distinctionem contritionis ab attritione, 10-12. 44 sq.

Controversia: an attritio possit proprie fieri contritio, 29-31

Dissensus de supernaturalitate verae et salutaris contritionis, 21. 40-47

Controversia: an in contritione requiratur propositum formale, vel sufficiat virtuale, 51-62

Controversia: an poenitens teneatur conteri distincte de singulis peccatis, 69-76

Varius modus intelligendi quomodo contritio sit pars sacramenti, 109-111, et quomodo debeat referri et uniri aliis duabus partibus sacramenti, i.e. confessioni et absolutioni, 118-122. 123-125. 127-130

Multiplices sententiae de re et sacramento Poenitentiae, 131-144

Multiplices explicationes de sacramento Poenit. valido et informe, 155-175

Variae sententiae de connexionem perfectae contritionis cum charitate, 195-204

Plures doctores limitarunt vim perfectae contritionis, 221-224

Celebris nec adhuc sopita controversia de necessitate, vel secus, alicujus amoris in attritione formidolosa, praeter implicitum amorem concupiscentiae, 282-317

Historica delineatio hujus controversiae, 304-311

Controversia Contritionistarum Iovaniensium et decretum Alexandri VII, 308-310

Antiquorum doctorum testimonia de necessitate confessionis, a saec. 7 ad saec. 12, 404-410

Dissensus circa divinam institutionem necessitatis confessionis, 451 sq. 457

Dissensus circa ipsam necessitatem confessionis est minimus ac incertus, adeoque inepte obicitur a Protestantibus, 452-464

Controversa quaestio: an dubie baptizati teneantur ad confessionem ante conditionatam iterationem Baptismi, ab Ecclesia praescriptam, 482-488

Discrepantia doctorum in computando tempore unius anni in quo urget ecclesiasticum praeceptum confessionis, 510-514

Notabilis dissensus in quaestione: an circumstantiae notabiliter aggravantes sint accusandae, 570-591

Dissensus in quaestione: an graviter peccet qui accusat peccatum nondum confessum tanquam jam confessum, 592-597

Dissensus circa obligationem confitendi peccata dubia, 608-618

Dissensus circa obligationem iterum confitendi ut certa, sublato dubio, peccata quae fuerunt jam confessa ut dubia, 626-634

Controversia de sufficientia, vel secus, confessionis genericae, 641-656

Controversia an periculum infamationis complicit excuset a materiali integritate confessionis, 665-677

Celebris controversia de validitate, vel secus, confessionis et absolutionis inter absentes, 687-702

Dissensus eruditorum circa obligationem publice confitendi in antiqua disciplina Ecclesiae, 737-744

Variae sententiae de existentia et inviolabilitate sigilli sacramentalis, 765-785. 803-805

Momentosae modernorum controversiae de sacramentali indole poenitentiae publicae et de existentia poenitentiae privatae, 880-923

♦THOMAS AQUINAS.

Mortuus est antequam quaestiones de contritione in Summa Theologica tractare potuerit, 1

Contritio est fundamentale elementum sacramenti Poenitentiae, 1

Distinctio inter perfectam contritionem et attritionem, 7-10. 296

Omnis contritio, etiam si sit attritio, refertur ad peccatum formaliter quatale, 14 sq.

An attritio possit fieri contritio, 29. 32. 33. 35

In homine justo non datur attritio sed sola perfecta contritio, 33. 34. 35

Proprie dicta contritio, etsi sit attritio, debet esse universalis, 24

Mens S. Thomae de necessitate propositi formalis in contritione, 52. 53. 58 sq.

S. Doctor favet sententiae affirmanti necessitatem distincte conterendi de singulis peccatis, 71. 75 sq.

Ad remissionem peccati mortalis requiritur perfectior contritio quam de veniali, 75

Salutaris contritio debet esse appretiative summa, non tamen intensive aut extensive summa, 77. 79. SS. 92 sq. 94. 95 sq.

Ad contritionem appretiative summam non requiritur, imo nec regulariter expedit, ut instituatur explicita comparatio inter peccata et cetera mala, 80 sq.

De adaequatione quantitatis contritionis cum quantitate peccatorum, 82 sq.

Utrum contritus debeat magis velle esse in inferno quam peccare, 85

Dolor sensibilis de peccato non debet esse summus, 87 sq.

Per se non requiritur contritio formalis de peccato veniali, 96 sq.

Generalis contritio de venialibus non continet propositum de impossibili, 101 sq.

- Contritio est essentialis pars exterioris sacramenti, 112
- Quomodo id sit explicandum, 111. 114. 116 sq.
- S. Thomas ut junior commentator ait rem et sacramentum Poenit. esse quendam animi ornatum, in Summa Theol. vero docet id esse ipsam interiorem contritionem, 132 sq. 136-138
- In explicatione hujus doctrinae S. Thomae theologi in varios abeunt dicendi modos, 138-144
- Quidquid in contrarium dicant plures thomistae (155. 156. 157. 161. 167. 186), mens S. Doctoris est non dari sacramentum Poenit. validum et informe, 184-188
- Discrimen inter amorem amicitiae et amorem concupiscentiae, 209-211
- Discrimen inter amorem amicitiae et simplicem amorem benevolentiae, 210
- Perfecta contritio elicitur ex motivo solius charitatis, non vero cujuslibet generalis virtutis, 202 sq. 206. 209-212. 214 sq.
- Inepte Suarez contrariam sententiam tribuit S. Thomae, 196
- Perfecta contritio importat formalem et distinctum actum charitatis a quo procedit, 214 sq. 216
- Notio et divisio timoris, 237. 244-247
- Honestas et salutaris ratio attritionis formidolosae, 262 sq.
- S. Doctor docet sufficientiam attritionis in sacramento, 296-303. 305 sq.
- Unde immerito a quibusdam dicitur mitigatus seu implicitus contritionista, nec loci qui pro hac sententia afferuntur eam ullatenus evincunt, 296. 297. 301-303
- Quod adhuc desideratur apud S. Thomam est fortasse magis accurata determinatio distinctionis inter contritionem et attritionem, necnon minus frequens recursus ad perfectam contritionem cum agit de justificatione sacramentali, 305 sq.
- Sententia quorundam thomistarum de necessitate amoris benevoli in attritione non videtur esse de mente S. Thomae, 334-336
- Confessio est pars principalis in qua sacramentum perficitur, 340
- Definitio confessionis, 343 sq.
- Confessio est actus elicitus ipsius virtutis Poenitentiae, 345-347
- Confessio Deo facta, est de jure naturali, 369
- Confessiones caeremoniales A.T., 370 sq.
- Praeceptum confessionis fuit a Christo institutum, a Jacobo vero promulgatum, 375 sq.
- Inepte Suarez putat S. Thomam negare
- existentiam distincti praecepti ecclesiastici de confessione, 465 sq.
- Confessio est de necessitate medii in re vel voto, 468
- In contritione sufficit votum implicitum confessionis seu sacramenti, 473 sq.
- Inepte Suarez ait S. Thomam docere divinum confessionis praeceptum non obligare citra mortis periculum, 480
- Princeps subditur legi quantum ad vim, non coactivam, sed directivam ipsius legis; ex quo provenit Papam obligari ad annuam confessionem, 501 sq. 503
- S. Doctor magis favet sententiae neganti obligationem instituendi annuam confessionem in casu quo quis habeat tantum peccata venialia, 505-507
- Docet tamen illum debere se sistere sacerdoti, declarando se immunem a mortali, juxta verba legis lateranensis de confessione apud proprium sacerdotem, 507
- Videtur loqui de Quadragesima non tanquam de tempore obligationis annuae confessionis, sed tanquam de ejus termino, 509. 513
- Inepte quidam afferunt S. Doctorem ut firment obligationem confitendi per interpretem, 526
- Inaniter invocatur S. Doctor in favorem sententiae quae docet Ecclesiam posse directe praecipere confessionem peccatorum venialium, 531. 532. 533
- Nequit Ecclesia dispensare a divino praecepto confessionis, 539
- Scxdecim confessionis dotes seu proprietates enumerantur et explicantur, 541-543
- De integritate confessionis, 551 sq. 553. 554. 557
- S. Doctor docet circumstantias aggravantes non esse confitendas, quidquid in contrarium dicant quidam thomistae, ut Joannes a S. Thoma, Gonet et Billuart, 571. 572-580. 582. 583
- An peccata dubia sint confitenda, 619. 620
- S. Doctor insinuat confessionem genericam esse sufficientem in articulo mortis, 642
- Etiam conscientia erronea valet ligare, adeoque peccata existimata, etsi falsa, sunt confitenda, 635 sq.
- Periculum infamandi complicem non excusat a materiali integritate confessionis, 669. 670 sq.
- Vocalis confessio non est de intrinseca necessitate sacramenti, 683
- Est tamen necessaria ex institutione Ecclesiae, 686
- Invalidum est sacramentum administratum inter absentes, 704
- Ex parte poenitentis oportet ut confessio

sit secreta, de facto et ordinarie, 735
Vox “Sigillum confessionis”, 764
Definitio sigilli sacramentalis, 836
Discrimen inter sigillum et secretum naturale, 838 sq.
Lex sigilli non est impossibilis cum antiqua praxi publicae poenitentiae, 797
S. Doctor magis determinavit notionem indirectae violationis sigilli, 817
Etiam S. Thomas, cum aliis doctoribus coaevis, admisit liceitatem usus scientiae sacramentalis pro quibusdam casibus, 767. 775. 776-780
Inaniter quidam thomistae conantur S. Doctorem ab hac sententia purgare, 777-780
Probat legem sigilli tribus traditionalibus rationibus, a quibus inaniter divertunt quidam theologi, 805-816
De licito usu scientiae quae fuit acquisita etiam extrasacramentaliter, 842
De poenitentis licentia in materia sigilli, 844 sq.
De objecto sigilli, 848
De subjecto sigilli, 849

TIMOR.

Omnes motus animi procedunt ex duplici principio, i.e. amore et timore. 278. 339
Divisio et notio quadruplicis timoris in traditione theologica, 237-247
Antiquiores dividebant timorem in mundanum, servilem, initialem et filialem; moderni vero in mundanum, serviliter servilem, simpliciter servilem et filialem, 237
Quid sit servilitas in timore, 239. 245. 262
Non est universaliter verum quod quae fiunt ex timore non sunt omni modo voluntaria seu involvunt affectum ad contrarium, 275 sq.
Vide: ATTRITIO.

◆TRIDENTINUM CONC.

Definitio et divisio contritionis, 4 sq.
Concilium implicite docet in sacr. Poenit. requiri contritionem formalem, 39
Salutaris contritio debet procedere ex motivis supematuralibus, 42
Contritio debet esse efficax, 49
De proposito non peccandi, requisito in contritione, 52. 53
Distinctio inter gehennam et poenas in motivo attritionis formidolosae, 45 sq.
Etiam attritio formidolosa debet esse appretiative summa, 79
Contritio est vere pars sacramenti Poenitentiae, 111. 112
Ex doctrina Concilii deduci potest non dari sacramentum Poenit. validum et informe, 175-180. 188. 192

Perfecta contritio elicitur ex solo motivo charitatis, 196. 204 sq.
In contritione requiritur votum sacramenti, 220
Sola perfecta contritio justificat, 224
Omnis perfecta contritio justificat, 226 235 sq.
Attritio formidolosa est bona et salutaris, imo in sacramento justificativa, 252 sq.
Doctrina Concilii causa fuit quare sententia de sufficientia attritionis in sacramento magis ac magis firmaretur apud theologos, 307
Varia theologorum interpretatio illius incisi “Tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt”, 285. 288. 292. 309. 327. 332
Discutitur sensus illius incisi, 327-331
Sufficit mera attritio in sacramento, 321-325. 327-331. 332
Quomodo Contritionistae conentur sese extricare a vi verborum Concilii, 322-324. 327. 332 sq.
De necessitate confessionis, 360 sq. 366 sq.
Ex ipsis verbis institutionis sacramenti (Joan. 20, 22 sq.) certo deduci potest necessitas confessionis, 360 sq.
Convenientia confessionis, 468
In contritione sufficit votum implicitum confessionis seu sacramenti, 473 sq.
De praemittenda confessione communi-
oni vel celebrationi Missae, 491. 495
De mente Concilii est non teneri ad instituendam annuam confessionem eum qui habeat tantum peccata venialia, 505
Nequaquam Concilium imponit confessionem peccatorum venialium, 535
Confessio est de necessitate medii in re vel voto, 466
Item, est de necessitate praecepti tum divini tum ecclesiastici, 466 sq. 475. 489 sq. 498
Concilium favet sententiae quae docet circumstantias aggravantes non esse confitendas, 580 sq. 585 sq.
An peccata dubia sint accusanda, 621
Gravis obligatio examinis conscientiae praemittendi confessioni, 636
De integritate confessionis, 547. 548-550
Concilium innuit invaliditatem sacramenti administrati inter absentes, 704
De sigillo sacramentali directe non loquitur, sed implicite illud involvit in doctrina de secreta confessione, 765sq. 789
Secreta confessio est divinae institutionis et ab Ecclesia inde ab initio observata, 730 sq.
Publica confessio, sponte suscepta, non est aliena a Christi voluntate, 730 sq. 734

Ecclesia nequit imponere publicam confessionem, 747 sq. 749 sq.

Pro publicis peccatis Concilium commendat publicam expiationem, non vero publicam confessionem sacramentalem, 745

In Concilio quaestio mota est de restauranda publica poenitentia, 866

UNIVERSALITAS.

Omnis vera contritio, etsi sit attritio, debet esse universalis, 12. 23 sq. 27. 63-76

Non sufficit contritio particularis, etiam unita proposito universali, 65

Inepte quidam theologi docent contritionem particularem sufficere ad valorem sacramenti, ita ut inde habeatur sacramentum validum et informe, 166-169. 190 sq.

Contritio debet sese extendere etiam ad specificam et numericam rationem peccatorum, 66-69

Item debet sese extendere etiam ad distincta peccata, 69-76

Non est necesse ut tot eliciantur actus contritionis, quot sunt peccata commissa, 66. 71 sq.

Contritio de venialibus non necessario debet esse universalis, 99-107

*VACANDARD.

Recte docet Ecclesiam non posse imponere publicam confessionem, 742. 743

Minus recte iudicat de sensu antiquae traditionis circa sigillum sacramentale, 799

Plura scripsit de poenitentia publica et privata in antiqua Ecclesia, 850. 852. 854. 855 sq.

Tres tamen protulit mutabiles sententias de sacramentali indole antiquae poenitentiae publicae, 881. 882-884. 885. 888. 895sq. 945. 947. 955. 956

Publica poenitentia erat necessario subeunda a peccatore, 898 sq.

In antiqua Ecclesia non fuit poenitentia privata, sed tantum publica eaque sacramentalis, 906. 907. 909 sq. 971. 974 sq. 981. 989

Controversia Vacandard cum Harent de existentia poenitentiae privatae, 909. 910 sq. 974-976

VALIDUM.

Ecclesia nequit facere ut id quod est validum ex institutione divina sit invalidum ex sua dispositione, 711

Valida confessio in nullo casu est necessario repetenda, 603-605

Si admittatur sacramentum Poenit. validum et informe, consequenter

dicendum est confessionem in eo factam non esse repetendam, 603

Pariter dicendum est per tale sacramentum satisfieri praecepto tum divino tum ecclesiastico, 488 sq. 514 sq.

VALIDUM ET INFORME. *Vide:* INFORMITAS.

VENIALIA PECCATA.

De natura peccati venialis, 96. 99 sq.

Dotes requisitae in contritione de venialibus, 96-107

Non requiritur per se contritio formalis, ut de mortalibus; per accidens tamen requiritur in sacramento, 96 sq.

Contritio de venialibus non necessario debet esse universalis, 99-107

An sit peccatum grave confiteri sola venialia sine contritione de ullo, 98 sq.

De connexionione inter remissionem mortalium et remissionem venialium, 100. 106 sq.

De connexionione diversorum venialium in eadem contritione, confessione et remissione, 100-106

Non necessario qui conteritur de uno veniali conteritur etiam de omnibus ejusdem speciei, 100 sq.

Generalis contritio de venialibus sufficit ad obtinendam remissionem omnium et singulorum, 101

Generalis contritio de venialibus non continet propositum de impossibili, 101 sq.

Non peccat mortaliter qui non affert dolorem de omnibus et singulis peccatis venialibus quae confitetur, 102-106

Discrimen inter consecrationem et confessionem in casu quo materiae validae admisceatur materia invalida, 104 sq.

Mendacium in confessione venialium est peccatum leve, 106

In antiqua Ecclesia diu non solebant venialia subici clavibus; hinc quidam sancti viri, ut Augustinus, nunquam forte sacramentum Poenit. susceperunt, 423 sq.

Qui habet tantum peccata venialia non tenetur ad instituendam annuam confessionem, 505-508

Nec etiam ipse obligatur ut se sistat sacerdoti, declarans se immunem a mortali, ut antiquiores interpretabantur legem lateranensem de confessione apud proprium sacerdotem, 507 sq.

Per confessionem venialium probabiliter satisfit praecepto Ecclesiae, ita ut, labens subinde in peccatum mortale, non teneatur iterare confessionem annuam, 515-517

Probabilius Ecclesia nequit directe praecipere confessionem venialium, potest vero indirecte, 531-534

An de facto eam quandoque indirecte praecipiat, 534 sq.

Vide: PECCATUM. MORTALIA PECCATA. CONFESSIO.

VERA CONTRITIO. *Vide:* EXISTIMATIO. INTENTIO.

VERECUNDIA.

Extraordinaria verecundia, prout potest esse incommodum extrinsecum sacramento, excusat a materiali integritate confessionis, 660 sq.

Moralistae temen non uno modo loquuntur de hac re, 660-662

VOCALIS CONFESSIO.

Non est de intrinseca necessitate sacramenti sed ex consuetudine ecclesiastica, obligante probabiliter sub gravi, 681-686

Inde non vocalis confessio potest tantummodo indirecte invalidare sacramentum, 681-684

Vocalis confessio sufficienter salvatur, si quis, porrigens confessario scriptam confessionem, dicat: De his peccatis me accuso, 684 sq.

Peregrina Lugonis distinctio in hac re, 685

Vocalis ratio confessionis secum trahit necessitatem absolutionis inter praesentes, 713

VOTUM SACRAMENTI.

Influit ex opere operantis, non ex opere operato, 318

Requiritur in contritione, 220

Non tamen requiritur explicitum, 222. 227. 470-474

Quo sensu votum sacramenti dicatur contineri in contritione, 470-472

Quare in contritione non dicatur contineri etiam votum ceterorum sacramentorum vel praeceptorum, 471 sq.

Confessio quae est tantum formaliter integra continet votum ipsius confessionis materialiter integrae, 562

♦WICLEFF.

Docet confessionem non esse necessariam, sed sufficere contritionem, 350

Negat necessitatem confitendi peccata interna, eo quod Ecclesiae potestas nequæat attingere nisi actus internos, 545. 559 sq.